

MEMÒRIES DE LA GUERRA DE LES VESPRES (1282-1285). CONTROVÈRSIES IDEOLÒGIQUES I CONFLICTES POLÍTICS A LA MEDITERRÀNIA OCCIDENTAL

Guifré Colomer Pérez

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi doctoral i la seva utilització ha de respectar els drets de la persona autora. Pot ser utilitzada per a consulta o estudi personal, així com en activitats o materials d'investigació i docència en els termes establerts a l'art. 32 del Text Refós de la Llei de Propietat Intel·lectual (RDL 1/1996). Per altres utilitzacions es requereix l'autorització prèvia i expressa de la persona autora. En qualsevol cas, en la utilització dels seus continguts caldrà indicar de forma clara el nom i cognoms de la persona autora i el títol de la tesi doctoral. No s'autoritza la seva reproducció o altres formes d'explotació efectuades amb finalitats de lucre ni la seva comunicació pública des d'un lloc aliè al servei TDX. Tampoc s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant als continguts de la tesi com als seus resums i índexs.

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis doctoral y su utilización debe respetar los derechos de la persona autora. Puede ser utilizada para consulta o estudio personal, así como en actividades o materiales de investigación y docencia en los términos establecidos en el art. 32 del Texto Refundido de la Ley de Propiedad Intelectual (RDL 1/1996). Para otros usos se requiere la autorización previa y expresa de la persona autora. En cualquier caso, en la utilización de sus contenidos se deberá indicar de forma clara el nombre y apellidos de la persona autora y el título de la tesis doctoral. No se autoriza su reproducción u otras formas de explotación efectuadas con fines lucrativos ni su comunicación pública desde un sitio ajeno al servicio TDR. Tampoco se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al contenido de la tesis como a sus resúmenes e índices.

WARNING. Access to the contents of this doctoral thesis and its use must respect the rights of the author. It can be used for reference or private study, as well as research and learning activities or materials in the terms established by the 32nd article of the Spanish Consolidated Copyright Act (RDL 1/1996). Express and previous authorization of the author is required for any other uses. In any case, when using its content, full name of the author and title of the thesis must be clearly indicated. Reproduction or other forms of for profit use or public communication from outside TDX service is not allowed. Presentation of its content in a window or frame external to TDX (framing) is not authorized either. These rights affect both the content of the thesis and its abstracts and indexes.

Memòries de la guerra de les Vespres (1282-1285). Controvèrsies ideològiques i conflictes polítics a la Mediterrània occidental

---

GUIFRÉ COLOMER PÉREZ

**TESI DOCTORAL
2022**

GUIFRÉ COLOMER PÉREZ

**MEMÒRIES DE LA GUERRA DE LES VESPRES
(1282-1285). CONTROVÈRSIES IDEOLÒGIQUES I
CONFLICTES POLÍTICS A LA MEDITERRÀNIA
OCCIDENTAL**

TESI DOCTORAL

Dirigida per la Dra. Maria Bonet Donato

Departament d'Història i Història de l'Art

**UNIVERSITAT
ROVIRA i VIRGILI**

Grup de recerca Medioevum

TARRAGONA

2022

FAIG CONSTAR que aquest treball, titulat “*Memòries de la guerra de les Vespres (1282-1285). Controvèrsies ideològiques i conflictes polítics a la Mediterrània occidental*”, que presenta el doctorand Guifré Colomer Pérez per a l’obtenció del títol de Doctor, ha estat realitzat sota la meva direcció al Departament d’Història i Història de l’Art d’aquesta universitat.

Tarragona, 9 de juny de 2022

La directora de la tesi doctoral:

Maria Bonet

Dra. Maria Bonet Donato

Als meus pares, a la Marina i al Bruc.

AGRAÏMENTS

Aquesta Tesi Doctoral ha estat una carrera de fons de cinc anys on he viscut moments d'alegria pels progressos i descobriments, i molts altres moments de neguits i preocupacions. Ha estat un procés psicològic on la perseverança, esforç i lluita han estat contínues i, malgrat tot, he pogut superar els múltiples obstacles. Això no hauria estat possible sense la paciència i el suport d'algunes persones que directament o indirectament m'han ajudat a assolir aquest objectiu.

L'origen d'aquesta Tesi Doctoral es remunta al Treball Fi de Grau, l'any 2014, on vaig realitzar un estudi sobre la *Crònica* de Bernat Desclot, un tema que em va suggerir la Dra. Maria Bonet Donato, qui ha estat la meva directora de tesi durant aquests anys. En aquest sentit, vull agrair-li la seva orientació en l'estudi de l'Edat Mitjana des de 3r de carrera, arran de la seva assignatura d'Història de la Corona d'Aragó, i també la seva direcció, consell i paciència en tot aquest temps.

Vull fer una menció especial a la meva mare, Remei Pérez Tarragó, i al meu pare, el Dr. Joan Colomer Navarro, als qui vull agrair la seva paciència, ajut i suport incondicional, sense els quals no hauria estat possible la realització d'aquest treball. També, per totes les hores que han dedicat a la lectura i correcció d'aquesta tesi. Ells em van inculcar la motivació per la història i, des de molt jove, em van ensenyar com el pensament humà és determinant per entendre les diferents èpoques. A ells els hi dec una infantesa unida als llibres, als castells i a la història.

També, a la futura doctora Marina Povill Salas per la paciència, pel suport, pels ànims i per ser un pilar fonamental durant aquests anys. Per l'ajuda durant els viatges realitzats a les biblioteques, per les lectures d'aquesta tesi, per ésser una inspiració i per les fructíferes i llargues converses sobre art, història i els nostres reis. Li agraeixo els seus consells i ajuda en la maquetació de la tesi.

Al Bruc, per la seva fidelitat, amistat incondicional i per donar llum als moments més foscos. Eternament agraït.

Al Salvador Pérez Tarragó, per les seves correccions lingüístiques en anglès en els articles publicats.

A la Padrina i l'Avi, per ensenyar-me el valor de la memòria familiar.

Finalment, també haig d'agrair als bibliotecaris, arxivers o conservadors del patrimoni dels centres als quals he hagut de recórrer per a la meva investigació, sovint anònims, sense els quals no serien possibles aquestes recerques.

TAULA DE CONTINGUTS

RESUM	19
RESUMEN	19
ABSTRACT	20
PUBLICACIONS DERIVADES DE LA TESI DOCTORAL	21
LLISTA D'ABREVIATURES	23
1. INTRODUCCIÓ. OBJECTIUS, METODOLOGIA I ORGANITZACIÓ	27
1.1. EL PERQUÈ DE L'ESTUDI	28
1.2. OBJECTIUS	29
1.3. MÈTODE DE TREBALL	31
1.4. ESTRUCTURA DE LA TESI.....	33
1.5. PRECISIONS TERMINOLÒGIQUES	36
2. LES MEMÒRIES, ELS AUTORS I LES FONTS PRIMÀRIES	39
2.1. LES NARRATIVES SICILIANES SOBRE LA GUERRA DE LES VESPRES	40
2.1.1. La crònica en llengua siciliana: <i>Lu Rebellamentu di Sichilia</i>	43
2.1.2. El cronista de Messina: Bartolomeo de Neocastro	52
2.1.3. Niccolò Speciale: el cronista al servei de la monarquia siciliana del segle XIV	61
2.1.4. <i>La Cronica Sicilie</i>	67
2.2. LA TRADICIÓ CRONÍSTICA I LES FONTS SOBRE LA GUERRA CATALANES I ARAGONESES.....	69
2.2.1. Bernat Desclot: el cronista del rei Pere el Gran.....	75
La identitat de Desclot	81
La hipòtesi de les prosificacions	84

Taula de continguts

Els estudis sobre la intencionalitat de l'autor	87
2.2.2. Ramon Muntaner: el cronista viatger.....	97
L'impacte de la crònica en la historiografia.....	100
Estudis, fonts i hipòtesis entorn de la crònica	102
La intencionalitat de l'autor.....	107
2.3. LA LECTURA PONTIFICAL I GÜELFA.....	113
2.3.1. Saba Malaspina: el cronista pontifical	118
2.4. LA NARRATIVA ITALIANA DE CONTESTA A L'OPINIÓ GÜELFA TRADICIONAL.....	126
2.5 LA HISTORIOGRAFIA DE LA GUERRA LES VESPRES	129
2.5.1. La commemoració del 6è centenari del <i>Vespro</i>	134
2.5.2. El desenvolupament historiogràfic a finals del segle XIX i inicis del XX.....	139
2.5.3. La represa dels estudis de les Vespres després de la Segona Guerra Mundial.....	142
2.5.4. El desenvolupament historiogràfic arran del Congrés del 7è centenari.....	146
2.6 ELS DOCUMENTS DE LES CANCELLERIES RÈGIES: DIPLOMATARIS I RECOPILOCIONS D'ARXIUS	152
3. ELS ANTECEDENTS IDEOLÒGICS, POLÍTICS I LITERARIS DE LA GUERRA DE LES VESPRES	161
3.1. L'ALIANÇA MATRIMONIAL ENTRE LA CORONA D'ARAGÓ I SICÍLIA.....	168
3.2. LA PREFIGURACIÓ I ELS ANTECEDENTS DE LES NARRATIVES SOBRE LES VESPRES: LES VISIONS SOBRE ELS DARRERS STAUFEN I EL PALADÍ DE L'ESGLÉSIA	171
3.3. LA DIPLOMÀCIA COM A PRECEDENT DE LA GUERRA: DE BARCELONA A CONSTANTINOPLE	176

Taula de continguts

3.3.1. La utilització de Joan de Pròixida com a representant sicilià a les cròniques: un exemple de mitificació, odi i silenci	177
3.3.2. El debat historiogràfic entorn de la figura de Joan de Pròixida.....	180
3.3.3. L'enaltiment de Joan de Pròixida a <i>Lu Rebellamentu</i> : una eina per a la defensa del col·lectiu sicilià.....	184
3.3.4. La difamació de Joan de Pròixida a les lectures güelfes: la resposta als arguments sicilians.....	186
3.3.5. El silenci entorn de Joan de Pròixida.....	190
3.4. LA IMPLICACIÓ IDEOLÒGICA DE LA CORT DEL REI PERE EL GRAN EN LA CAUSA SICILIANA SEGONS LES NARRATIVES	195
3.4.1. Les narratives sobre els exiliats polítics sicilians i el tractament de la reina Constança.....	201
3.4.2. Els relats sobre la diplomàcia abans del conflicte sicilià a la Corona d'Aragó	206
3.4.3. L'ambaixada de Joan de Pròixida a Barcelona segons <i>Lu Rebellamentu</i> i la imatge del monarca manipulat.....	216
3.4.4. La resposta de les cròniques güelfes al relat de <i>Lu Rebellamentu</i> sobre la relació entre Joan de Pròixida i el rei Pere el Gran.....	220
3.5. LA COL·LABORACIÓ POLÍTICA DE L'EMPERADOR MIQUEL VIII PALEÒLEG EN LA CAUSA SICILIANA SEGONS LES NARRATIVES	222
3.5.1. Les relacions diplomàtiques entre Constantinoble i la Corona d'Aragó: de la documentació cancelleresca a les cròniques	226
3.5.2. El tractament de Miquel Paleòleg a <i>Lu Rebellamentu</i> i les narracions sinòptiques durant l'ambaixada de Joan de Pròixida.....	231
3.5.3. Les narratives entorn de l'or de Constantinoble i les transaccions de capital.....	235
3.6. LA REPRESENTACIÓ DE NICOLAU III COM EL PAPA ANTIANGEVÍ A LES CRÒNIQUES	241
3.6.1. El silenci de les cròniques catalanes i sicilianes sobre els contactes entre Roma i Barcelona	243

Taula de continguts

3.6.2. La col·laboració de Nicolau III amb la causa siciliana segons <i>Lu Rebellamentu</i> : la concessió del reialme sicilià al rei Pere	246
3.6.3. L'argumentació güelfa: la culpabilització de Nicolau III	250
3.6.4. La fi del govern Orsini i la manipulació del rei Carles en l'elecció de Martí IV segons els relats	254
3.7. LA FISCALITAT ANGEVINA I EL SEU ÚS COM ARGUMENT DELS CRONISTES PER A LA REVOLTA SICILIANA	256
3.7.1. El judici a les cròniques entorn de les càrregues fiscals angevines o " <i>los mals fets e les injúries</i> "	262
3.7.2. El record de les " <i>bones costumes</i> " del rei Guillem II a les narratives: l'exigència fiscal siciliana.....	272
3.8. LES VESPRES SICILIANES: LA VIOLÈNCIA COM A JUSTIFICACIÓ DE LA REVOLTA	279
3.8.1. L'inici de les hostilitats a les cròniques sicilianes: la violència francoprovençal i la resposta siciliana	289
3.8.2. L'esclat de la violència i la " <i>vilania</i> " francesa a les narratives catalanes i gibel·lines.....	293
3.8.3. Els raonaments de la revolta i la defensa de la muller: l'ús de la figura femenina als relats	296
3.8.4. La resposta güelfa als arguments antiangevins: la condemna de les hostilitats sicilianes o la " <i>funesta seditio</i> "	300
3.8.5. La identificació de l'enemic: " <i>Morani li Franchiski!</i> "	307
3.8.6. Els relats antiangevins sobre la violència durant el sollevament i el desenvolupament de la imatge de l'enemic	310
3.8.7. La justificació de la guerra i la culpabilització dels sicilians a les cròniques güelfes	315
3.8.8. La contraposició de l'ús de la dona en els relats güelfs: la venjança siciliana contra les mullers dels francesos.....	318
3.8.9. Les conclusions dels raonaments utilitzats pels cronistes.....	324

Taula de continguts

---

4. MEMÒRIES DE LES DINÀMIQUES MILITARS I POLÍTQUES. LA IDEOLOGIA EN LA NARRACIÓ DELS PRIMERS ESDEVENIMENTS BÈL·LICS	327
4.1. LA <i>COMMUNITAS SICILIE</i> I EL SETGE DE MESSINA: LES LECTURES SOBRE LES ASPIRACIONS SICILIANES	327
4.1.1. Les aliances de Palerm: la unió amb Corleone als relats contemporanis	336
4.1.2. La simbologia i la vexil·lologia com a expressió de la ideologia del nou Estat	338
4.1.3. La comunicació entre Palerm i Messina: l'ús de l'epístola pels cronistes antiangevins	339
4.1.4. Els relats sobre el sollevament messinès	342
4.1.5. Els primes moviments militars: la revolta com a iniciativa popular des del relat de Neocastro	345
4.1.6. La reacció del rei Carles "l'iracund" i els primers moviments de reconquesta	346
4.1.7. La defensa col·lectiva de Messina i el protagonisme de les dones en les narratives sobre el setge	351
4.1.8. L'intercanvi d'arguments ideològics arran del pacte entre la <i>Communitas</i> de Messina i el legat papal	355
4.2. ELS PRIMERS PASSOS DE LA CONQUESTA DEL REI PERE EL GRAN SEGONS LES DIVERSES FONTS CRONÍSTIQUES	358
4.2.1. El desembarcament d'Alcoll: la imatge del rei croat contra els musulmans	363
4.2.2. La campanya d'Alcoll des de la perspectiva güelfa	370
4.2.3. L'intent de pacte entre Roma i el rei: la croada fallida a les cròniques	375
4.2.4. La <i>Communitas</i> entrega Sicília al rei Pere: les narratives sobre la demanda d'ajut al seu " <i>natural senyor</i> "	378

Taula de continguts

4.3. L'ARRIBADA DEL MONARCA A SICÍLIA: DEL VASSALLATGE A LA RESTAURACIÓ DE LA DINASTIA.....	388
4.3.1. El simbolisme de l'entrada a Palerm: l'ocupació del tron sicilià.....	391
4.3.2. La culminació de la conquesta de l'illa: l'entrada a Messina, la desfeta de la <i>Communitas</i> i la retirada angevina.....	395
4.3.3. Els atacs a Calàbria segons les cròniques: l'intent fallit de conquerir el territori peninsular.....	401
4.3.4. Les dues nobleses sicilianes: el tractament de la noblesa sícula en les cròniques catalanes i sicilianes.....	408
4.3.5. La noblesa: el nucli de la narrativa siciliana.....	417
5. LA INTERNACIONALITZACIÓ DEL CONFLICTE: ENTRE L'ÈPICA I LA CRUELtat.....	425
5.1. EL DESAFIAMENT DE BORDEUS: ENTRE L' "HONORABILITAT" I LA "TRAÏDORIA".....	425
5.1.1. Les hipòtesis de la historiografia.....	427
5.1.2. L'amenaça silenciada de l'Església.....	431
5.1.3. La visió de l'afer de Bordeus a les cròniques antiangevines: l'honorabilitat del rei Pere.....	433
5.1.4. La perspectiva güelfa sobre els afers de Bordeus: la traïdoria del rei Pere.....	443
5.2. L'ÚS DELS ENFRONTAMENTS NAVALS A LES CRÒNIQUES: ELS RELATS PROPAGANDÍSTICS ENTORN DELS ESDEVENIMENTS DE MALTA I NÀPOLS.....	451
5.2.1. La preparació i el camí a la batalla: la mostra del poder militar als relats antiangevins.....	453
5.2.2. La batalla de Malta des de la perspectiva siculocatalana: el relat de la victòria de l'almirall com a <i>alter ego</i> del rei.....	456
5.2.3. La perspectiva güelfa de la batalla: la crueltat de l'enemic.....	465

Taula de continguts

5.2.4. L'enfrontament al Golf de Nàpols en les cròniques i l'ús propagandístic.....	468
5.2.5. La gran victòria gibel·lina: la perspectiva antiangevina.....	470
5.2.6. La perspectiva güelfa de la desfeta napolitana	479
5.2.7. Les conseqüències de la derrota i els relats de la humiliació angevina: la captura de Carles el Coix.....	485
5.3. LA DEFENSA DE LA CORONA: D'ARAGÓ A CATALUNYA.....	490
5.3.1. L'atac al Rosselló i la “ <i>gran crueltat</i> ” francesa segons la narrativa catalana	496
5.3.2. La perspectiva güelfa dels fets del Rosselló	506
5.3.3. La invasió croada: la defensa de Catalunya.....	508
5.3.4. La defensa de Girona: memòria col·lectiva i gesta antifrancesa	512
5.3.5. La Batalla de Santa Maria: la idealització del rei com a soldat.....	516
5.3.6. La propagandística contra els francesos: la plaga contra l'exèrcit francès i la fi de la invasió	520
6. LA GUERRA DE LES VESPRES: UN <i>BELLUM IUSTUM</i>. ELS ARGUMENTS SOBRE L'AUTORITAT, LA USURPACIÓ I LA DEFENSA DEL TERRITORI.....	527
6.1. LA TRADICIÓ DE LA GUERRA JUSTA EN LA POLÍTICA MEDITERRÀNIA.....	530
6.1.1. Les premisses tomistes del <i>Bellum Iustum</i> i les influències sobre els relats de les Vespres	534
6.1.2. L'ús de la justícia a les narratives de les Vespres.....	537
6.2. LA LEGITIMACIÓ DE PODER PONTIFICAL I ANGEVÍ SOBRE EL REGNE DE SICÍLIA.....	541
6.2.1. La política pontifical d'apropiació sobre el reialme sicilià i la defensa dels arguments papals.....	542

Taula de continguts

6.2.2. La perspectiva dels cronistes sobre l'autoritat pontifícia i la recuperació de Sicília	551
6.2.3 L'autoritat del rei Carles: el “ <i>nobilem ecclesie pugilem</i> ”	555
Les cròniques defensores de la solució angevina.....	561
6.2.4. La resposta antiangevina.....	563
6.2.5. Les Lloances vers el defensor de l'Església	565
6.3. L'AUTORITAT DEL REI PERE	569
6.3.1. La perspectiva de les cròniques catalanoaragoneses	575
6.3.2. La coronació del rei Pere el Gran a Sicília	578
6.3.3. La presa de possessió del rei davant l'assemblea: la influència de les idees tomistes	580
6.3.4. La perspectiva de les cròniques antiangevines	586
6.3.5. La perspectiva güelfa sobre la presa de poder del rei Pere	596
6.4. L'ACUSACIÓ DE DOBLE USURPACIÓ: EL DESPOSSEÏMENT DELS TERRITORIS DEL REI PERE	598
6.4.1. La butlla d'excomunicació: la condemna papal per rebel·lió i sedició contra el rei Pere	601
6.4.2. La usurpació de Sicília des de l'òptica güelfa: l'ús dels arguments papals a les narratives.....	606
6.4.3. La resposta antiangevina a les acusacions pontificals: la usurpació des de la perspectiva siculocatalana i l'ús de la venjança.....	615
6.4.4. La defensa dels arguments en la narrativa sícula i aragonesa.....	626
6.4.5. L'ús del <i>Princeps Namque</i> a la narrativa: l'autoritat a Catalunya i la concessió a Carles de Valois	629
6.4.6. La perspectiva de les cròniques güelfes sobre el mandat papal a la Corona d'Aragó	632
6.4.7. La visió sobre Carles de Valois a les narratives antiangevines	637
6.4.8. L'aplicació del <i>Princeps Namque</i> i la reafirmació de l'autoritat del rei Pere el Gran	649

Taula de continguts

6.4.9. La interpretació de Desclot.....	653
6.4.10. La percepció del <i>Princeps Namque</i> al segle XIII i l'ús que en va fer Desclot	657
7. LA FIGURA DEL REI COM A EIX DE LA NARRATIVA.....	663
7.1. LA IMATGE DEL REI SICULOARAGONÈS: SACRALITZACIÓ I PROFETISME ENTORNA A LA FIGURA DE PERE EL GRAN	664
7.2. LA COMPARATIVA MESSIÀNICA A LES NARRATIVES GÜELFES	680
7.3. LA IMATGE DEL NOU REI SICILIÀ: ELS ACTES CAVALLERESCOS	682
7.4. LA COMPARATIVA ENTRE ALEXANDRE EL GRAN I PERE EL GRAN: LA IDEALITZACIÓ DEL PRÍncep.....	688
7.5. L'ASCENSIÓ DEL CANIGÓ DEL REI PERE: LA METÀFORA DE LA CONQUESTA DE SICÍLIA	693
7.6. LA COMPARATIVA GÜELFA ENTRE PERE EL CATÒLIC I PERE EL GRAN.....	696
7.6.1. La resposta güelfa: el rei felló.....	700
7.7. LA MORT DELS REIS.....	701
7.7.1. Els discursos entorn de la mort del rei Carles.....	702
La perspectiva antiangevina de la mort del rei Carles	707
7.7.2. Els relats sobre la mort del pontífex	708
7.7.3. Els discursos sobre l'òbit de l'Ardit francès	709
7.7.4. La defunció del Gran rei	713
La imminència de la mort del monarca des de l'òptica de Desclot.....	720
La mort del monarca en el relat de Muntaner	723
La mort del rei des de les òptiques sicilianes	727
La defunció del rei Pere als relats güelfs.....	729
8. CONCLUSIONS FINALS.....	733

Taula de continguts

BIBLIOGRAFIA.....	757
FONTS PRIMÀRIES	759
Cròniques i manuscrits.....	759
Fonts d'Arxius	777
Documents.....	777
Reculls documentals.....	778
LLIBRES I ARTICLES	784
 ANNEX D'IMATGES	 859

RESUM

Aquesta tesi analitza els discursos ideològics i polítics entorn de la revolta de les Vespres sicilianes (1282), la conquesta de Sicília pel rei Pere el Gran d'Aragó i l'enfrontament contra el rei Carles d'Anjou. També s'estudien les narratives sobre la guerra que es va lliurar a Aragó i Catalunya contra el Regne de França fins a l'any 1285, protagonitzada pel rei d'Aragó i el rei de França, Felip I' Ardit.

L'objectiu d'aquesta investigació és analitzar les cròniques del segle XIII i XIV que narren sobre aquest conflicte. Aquestes memòries van impulsar el debat ideològic, quelcom que s'examina en la recerca. Els relats entorn de la guerra de les Vespres destaquen perquè en van aparèixer una quantitat prolífica i, també, es va produir un salt qualitatiu quant als enfocaments memorialístics que apunten les postures polítiques a través de la ideologia.

Els cronistes es poden dividir en diferents bàndols ideològics, com els antiangevins o els güelfs. A través d'aquests discursos es va esdevenir una discussió dialèctica entre els diferents autors, i la seva finalitat era enaltir les seves idees polítiques o els sobirans a qui defensaven. Per desenvolupar aquestes controvèrsies ideològiques van utilitzar arguments bíblics, escatològics, jurídics i bèl·lics. Aquesta tesi aporta llum sobre els pensaments ideològics, polítics i identitaris a la Mediterrània occidental a les acaballes del segle XIII i inicis del segle XIV.

RESUMEN

Esta tesis analiza los discursos ideológicos y políticos en torno a la revuelta de las Vísperas sicilianas (1282), la conquista de Sicilia por el rey Pedro el Grande de Aragón y el enfrentamiento contra el rey Carlos de Anjou. También se estudian las narrativas sobre la guerra que se libró en Aragón y Cataluña contra el Reino de Francia hasta el año 1285, protagonizada por el rey de Aragón y el rey de Francia, Felipe el Atrevido.

El objetivo de esta investigación es analizar las crónicas del siglo XIII y XIV que narran sobre este conflicto. Estas memorias impulsaron el debate ideológico, algo que se examina en la investigación. Los relatos en torno a la guerra de las Vísperas destacan porque aparecieron una cantidad prolífica y, también, se produjo un salto cualitativo en

cuanto a los enfoques memorialísticos que apuntalan las posturas políticas a través de la ideología.

Los cronistas pueden dividirse en diferentes bandos ideológicos, como los antiangevinos o los güelfos. A través de estos discursos se convirtió en una discusión dialéctica entre los diferentes autores, y su finalidad era enaltecer sus ideas políticas o los soberanos a los que defendían. Para desarrollar estas controversias ideológicas utilizaron argumentos bíblicos, escatológicos, jurídicos y bélicos. Esta tesis aporta luz sobre los pensamientos ideológicos, políticos e identitarios en el Mediterráneo occidental a finales del siglo XIII e inicios del siglo XIV.

ABSTRACT

This thesis analyses the ideological and political discourses about the revolt of the Sicilian Vespers (1282), the conquest of Sicily by King Peter the Great of Aragon and the confrontation against King Charles of Anjou. It also studies the narratives of the war that was fought in Aragon and Catalonia against the Kingdom of France until 1285, starring the King of Aragon and the King of France, Philip the Bold.

The aim of this research is to analyse the 13th and 14th century chronicles of this conflict. These memoirs encouraged the ideological debate, something that is being explored in this research. The narratives about the Vespers war are noteworthy because a prolific number of them appeared and, also, there was a qualitative leap in terms of memorialistic approaches that underpin political positions through ideology.

Chroniclers can be divided into different ideological sides, such as the Antiangevins or the Guelphs. Through these discourses, a dialectical discussion took place among the different authors, and their purpose was to glorify their political ideas or the sovereigns they defended. They used biblical, eschatological, legal, and warlike arguments to develop these ideological controversies. This thesis brings light to ideological, political and identity thoughts in the western Mediterranean in the late 13th and early 14th centuries.

PUBLICACIONES DERIVADES DE LA TESI DOCTORAL

COLOMER PÉREZ, Guifré, “Els cronistes de la conquesta de Sicília: ideologia i poder”, dins Maria BARGALLÓ ESCRIVÀ (Coord.), *Recerca Humanitats 2018*, Ed. Publicacions URV, Tarragona, 2018.

_____, “De l’ “honorabilitat” a la “traïdoria”. Posicionaments ideològics entorn del desafiament de Bordeus (1283)”, a *V Jornades del Doctorand* a la Universitat Rovira i Virgili, el maig de 2020. En premsa.

_____, “Monari li Franchiski!”: La construcció del enemic i la violència en las Vísperas Sicilianas según las crónicas”, a *III Congreso Internacional “O Camiño do Medievalista: e fazian fonamentos”* a la Universidade de Santiago de Compostela el setembre de 2020. En premsa.

_____, “Los discursos sobre la muerte en torno Felipe el Atrevido y Pedro el Grande en la cruzada de 1285”, a *International Congress for Young Researchers in Middle Ages* a la Universidade de Évora el novembre de 2020. En premsa.

_____, “Rex Karolus sine regno”: la imposición de Carlos de Valois como rey de Aragón en 1285”, a *IV Congreso Internacional “O Camiño do Medievalista: Renovatio Ordinis”*, a la Universidade de Santiago de Compostela, el juliol de 2021. En premsa.

_____, “El uso del mesianismo en las crónicas de la guerra de las Vísperas Sicilianas”, a *La Escatología Medieval Congreso Internacional*, a la Universidade de Santiago, el juliol de 2021. En premsa.

LLISTA D'ABREVIATURES

A continuació s'exposa, per ordre alfabètic, el llistat de les cròniques més citades en aquest estudi i les abreviatures que s'han fet servir per fer-hi referència:

ANDREA DANDOLO = DANDOLO, Andrea, "Chronicon Venetum, a Pontificatu S. Marci ad Annum usque MCCCXXXIX", dins *RIS*, vol. 12, Ed. Zanichelli, Bologna, 1900, p. 317.

Annales Cavenses = "Annales Cavenses", dins *Monumenta Germaniae Historica*, vol. 5, Ed. Impensis Bibliopolii Hahniani, Hannover, 1839, p.194-195.

Annales Ianuenses = *Annali Genovesi di Caffaro e de' suoi continuatori dal MCCLI al MCCLXXIX*, a cura de Cesare Imperiale di SANT'ANGELO, vol. 4, Ed. Istituto storico italiano, Roma, 1929.

Annales Placentini Gibellini = "Annales Placentini Gibellini", dins *Monumenta Germaniae Historica*, vol. 18, Ed. Impensis Bibliopolii Hahniani Hannover, p. 574-579.

Annales Siculi = "Annales Siculi", dins *Monumenta Germania Historica*, vol. XVIII, Ed. Impensis Bibliopolii Hahniani, Hannover, 1866, p. 494-500.

Bolla = SICARDI, Enrico, "Due cronache del Vespro in Volgare Siciliano del secolo XIII", dins *RIS*, vol. 34, Ed. Zanichelli, Bologna, 1917, p. 145-154.

BRUNETTO LATINI = SICARDI, Enrico, "Due cronache del Vespro in Volgare Siciliano del secolo XIII", dins *RIS*, vol. 34, Ed. Zanichelli, Bologna, 1917, p. 93-126.

CHCA = Congrès d'Història de la Corona la Aragó

Chonique de Primat = "Chonique de Primat" dins BOUQUET, Martin (Eds.), *Recueil des historiens des Gaules et de la France*, vol. 23, Ed. H. Welter, Paris, 1894, p. 1-105.

Chronique anonyme des Roys de France finissant en 1286 = "Chronique anonyme des Rois de France finissant en 1286", dins BOUQUET, Martin (Eds.), *Recueil des Historiens des Gaules et de la France*, vol. 21, Ed. Imprimerie impériale, 1855, p. 80-102.

COMPAGNI = COMPAGNI, Dino, *Cronica delle cose occorrenti en' tempi suoi*, a cura de G. LUZZATTO, Ed. Letteratura italiana Einaudi, Torino, 1968.

Cronaca del templare de Tiro = *Cronaca del Templare di Tiro (1243-1314). La caduta degli Stati Crociati nel racconto di un testimone oculare*, a cura de Laura MINERVINI, Ed. Liguori Editore, Napoli, 2000.

Crónica de 1344 = VINDEL, Ingrid, *Crónica de 1344, edición y estudio*, Tesis doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 2005.

Llistat d'abreviatures

Crònica de Sant Joan de la Penya = ORCÁSTEGUI GROS, Carmen, *Crònica de San Juan de la Peña. (Versión Aragonesa) Edición crítica*, Ed. Institución Fernando el Católico, Zaragoza, 1986.

Cronica Sicilie = “Chonicon Siciliae. Acutore Anonymo conscriptum ab Anno circiter DCCCXX usque ad Annum MCCCXXVIII”, dins *RIS*, vol. 10, Ed. Typographia Societatis Palatinae, Milano, 1727, p. 801-912.

DESCLOT = SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, *Les quatre grans cròniques. II. Crònica de Bernat Desclot*, a cura de Josep MASSOT, Jordi BRUGUERA, M. Teresa FERRER I MALLOL, Ed. Institut d'Estudis Catalans-Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, Barcelona, 2008.

Ex brevi Chronico Ecclesiae D. Dionysii ad cyclos paschales = “Ex brevi Chronico Ecclesiae S. Dionysii ad cyclos Paschales” dins BOUQUET, Martin (Eds.), *Recueil des historiens des Gaules et de la France*, vol. 23, Ed. H. Welter, Paris, 1894, p. 143-145.

FRANCESCO PIPINO = PIPINO, Francesco, “Chonicon fatris francisi Pippini Bononiensis Ordinis Praedicatorum ab Anno MCLXXXVI usque ad Annum circiter MCCCXIV nuns primum in lucem effertur ex Msto Codice Bibliothecae Estensis”, dins *RIS*, vol. 9, Ed. Ex typographia societatis palatinae, Milano, p. 581-753.

Gesta Comitum = *Gesta comitum Barchinonensium: textos llatí i català*, a cura de Louis BARRAU DIHIGO i Jaume MASSÓ I TORRENTS, Ed. Fundació concepció Rabell i Cibils-Viuda romanguera, Barcelona, 1925, p. 67-96.

GUGLIELMO VENTURA = VENTURA, Guglielmo, “Memoriale”, dins *RIS*, vol. 11, Ed. Ex typographia societatis palatinae, Milano, 1727, p.153-280.

GUILHÈM DE PUÈGLAURENÇ = PODIO LAURENTII, Guillelmo de, “Historia albigensium”, dins Pierre-Claude-François DAUNOU i Joseph NAUDET (Eds.), *Recueil des historiens des Gaules et de la France*, vol. 20, Ed. Imprimerie Royale, Paris, 1840, p. 764-776.

GUILLAUME DE NANGIS = NANGIS, Guillaume de, *Chronique Latine de Guillaume de Nangis de 1113 a 1300 avec les continuations de cette chronique de 1300 a 1368*, vol. 1, Ed. Libraires de la société de l'histoire de France, Paris, 1843.

Historia Sicula = “Historia Sicula”, dins *RIS*, vol. 8, Ed. Typographia societatis palatinae, Milano, 1726.

Leggenda = SICARDI, Enrico, “Due cronache del Vespro in Volgare Siciliano del secolo XIII”, dins *RIS*, vol. 34, Ed. Zanichelli, Bologna, 1917, p. 65-78.

Liber Jani = SICARDI, Enrico, “Due cronache del Vespro in Volgare Siciliano del secolo XIII”, dins *RIS*, vol. 34, Ed. Zanichelli, Bologna, 1917, p. 49-62.

Llistat d'abreviatures

Lu Rebellamentu = SICARDI, Enrico, “Due cronache del Vespro in Volgare Siciliano del secolo XIII”, dins *RIS*, vol. 34, Ed. Zanichelli, Bologna, 1917, p. 49-62

MALISPINI = SICARDI, Enrico, “Due cronache del Vespro in Volgare Siciliano del secolo XIII”, dins *RIS*, vol. 34, Ed. Zanichelli, Bologna, 1917, p. 81-90.

MARTÍ D'OPAVA = MARTINI OPPAVIENSIS, “Martini Oppaviensis Chronicon pontificum et imperatorum”, a cura de Ludewico WEILAND, dins *Monumenta Germaniae Historica*, vol. 22, , Ed. Bibliopolii Avlici Hahniani, Hannover, 1872, p. 377-475.

Memoriale potestatum regiensium = “Memoriale potestatum Regiensum, gestorumque iss temporibus ab anno videlicet MCLIV usque ad annum MCCXC. Auctore Anonymo Regiense nunc primum editum ex Msto. Codice Bibliothecae Estensis”, dins *RIS*, vol. 8, Ed. Ex typographia societatis palatinae, Milano, 1726, p. 1069-1180.

MUNTANER = SOLDEVILA, Ferran, *III. Crònica de Ramon Muntaner*, a cura de Josep MASSOT, Jordi BRUGUERA i M. Teresa FERRER I MALLOL, Ed. Institut d'Estudis Catalans-Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, Barcelona, 2011.

NEOCASTRO = NEOCASTRO, Bartholomeo da, “Historia Sicula”, a cura de Giuseppe PALADINO, dins *RIS*, vol. XIII, 2, Ed. Zanichelli, Bologna, 1921-1922.

PIERI = PIERI, Paolino, *Cronica di Paolino Pieri Fiorentino delle cose d'Italia dall'anno 1080 sino all'anno 1305*, a cura d'Anton Filippo ADAMI, Ed. Giovanni Sempel presso Monte Giordano, Roma, 1755.

RICCOBALDO DA FERRARA = FERRARA, Riccobaldo da, “Pomarium Ravennatis Ecclesiae, sive Historia universalis ab Anno circiter DCC usque ad Annum MCCXCVII nuper edita a Clarissimo viro Johanne Georgio Eccardo”, dins *RIS*, vol. 9, Ed. Ex typographia societatis palatinae, Milano, p. 97-177.

RIS = *Rerum Italicarum scriptores*

SALIMBENE = ADAM, Salimbene de, “Cronica Fratis Salimbene de Adam, Ordinis Minorum”, a cura de Oswaldus HOLDER-EGGER, dins *Monumenta Germania Historica*, vol. 32, Ed. Impensis Bibliopolii Hahniani, Hannover, 1905, p. 1-652.

SANUDO = SANUDO TORSELLO, Marino, “Istoria del Regno di Romani”, dins Charles HOPF (Eds.), *Chroniques Gréco-Romanés inédites ou peu connues, avec notes et tables généalogiques*, Ed. Librairie de Weidmann, Berlin, 1873, part. 4.

SPECIALE = SPECIALE, Niccolò. “Historia Sicula in VII libro distributa ab Anno MCCLXXXII usque ad Annum MCCCXXXVII”, dins *RIS*, vol. 10, Ed. Typographia Societatis Palatinae, Milano, 1727.

Summa Theologiae = AQUINATIS, Thomae, *Summa Theologiae*, Ed. Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid, 1952, vol. 1, 2, 3.

Llistat d'abreviatures

Thalamus parvus = Thalamus Parvus, *Le petit Thalamus de Montpellier*, Ed. Société Archéologique de Montpellier, Montpellier, 1971.

TOLOMEO DE LUCCA, *Annales* = LUCCA, Tolomeo da, “*Annales Ptolemaei Lucensis*”, dins Marco TABARRINI (Eds.), *Cronache dei secoli XIII e XIV*, Ed. Tipi di M. Cellini, Firenze, 1876, p. 92-94.

TOLOMEU DE LUCCA, *Historia Ecclesiastica* = LUCCA, Tolomeo da, “*Historia Ecclesiastica*”, dins *RIS*, vol. 11, Ed. Ex typographia societatis palatinae, Milano, 1727, Lib. 14, p. 1186-1192.

TOMASO TOSCO DA PAVIA = TOSCO DA PAVIA, Tommaso, “*Gesta imperatorum et pontificum*”, a cura di E. EHRENFEUCHTER, dins *Monumenta Germaniae Historica*, vol. 22, Ed. Impensis Bibliopolii Hahniani, Hannover, 1872.

WILLIAM DE RISHANGER = RISHANGER, William de, *The Chronicle of William de Rishanger of the Barons' wars. The miracles of Simon de Montfort*, a cura de James Orchard HALLIWELL, Ed. The Camden society, London, 1840.

1. INTRODUCCIÓ. OBJECTIUS, METODOLOGIA I ORGANITZACIÓ

El 31 de març de 1282 va esclatar a Palerm la revolta coneguda com les Vespres sicilianes. Aquest sollevament canviaria la fisonomia política de la Mediterrània de les acaballes de la tretzena centúria i faria renéixer velles disputes. La insurrecció donaria pas a les reclamacions dels dos grans reis del sud de l'Europa occidental: Carles d'Anjou, comte de Provença i rei de Sicília, i Pere el Gran, rei d'Aragó.

El rei Carles governava el Regne de Sicília en nom de l'Església. El reialme li havia estat concedit el 1265, a fi que desposseís del tron sícul el darrer monarca de la casa Staufen, el rei Manfred. Ara bé, el rei Pere el Gran s'havia unit en matrimoni amb Constança, la filla de Manfred, el rei sicilià destronat. En conseqüència, el 1282 el rei Pere va exigir el tron sícul com a propi en nom de la reina i per als seus hereus. Aquests fets van originar un conflicte internacional. Paral·lelament, aquell mateix any, els sicilians van reivindicar-se políticament i van fundar la *Communitas Sicilie*, un govern comunal en forma de república oligàrquica compost pels comuns de tots els pobles i ciutats de l'illa. Aquesta entitat es va dissoldre ràpidament quan el rei Pere van desembarcar a Trapani el setembre de 1282. Seguidament, el rei aragonès i Carles d'Anjou es van enfrontar pel control de l'illa. L'objectiu del rei Pere era aconseguir el control de tot el reialme sicilià, inclosa la part meridional de la península Itàlica, una fita que mai va poder assolir. Aquesta pugna es va lliurar, sobretot, a les aigües del mar Tirrè i Jònic, entre Nàpols i Malta.

---

* Imatge del títol: SPECIALIS, Nicolaus, *De gestis siculorum sub Friderico Rege*, Universitat de València, Manuscrit, MH Ms. 0848, f. 8v (1401-1450).

1. Introducció. Objectius, metodologia i organització

A partir del 1283, i després del fracàs del desconcertant duel de Bordeus, la lluita va arribar a la península Ibèrica. El rei Felip l'Ardit, aliat i nebot del rei Carles va atacar l'oest d'Aragó amb l'ajuda de Navarra; després, va atacar la Vall d'Aran. Ara bé, va ser el 1285 quan es va produir el gran desplegament de tropes franceses i aliades del papat, les quals havien estat convocades per dur a terme la croada. Aquests exèrcits van atacar el nord de Catalunya i, fins i tot, van apropiar-se de Girona. A finals de setembre d'aquell any, les tropes gal·les es van retirar, fruit de la derrota i la pesta que havia fet estralls entre les files propontificals. El 1285 van morir els grans monarques protagonistes de la contesa, els reis Pere, Carles, Felip i el papa Martí IV, i va iniciar-se un temps de pactes i, encara que la lluita a Sicília va continuar, es va emprendre una dinàmica diferent d'ençà del 1282.

Aquest és el context on se situa aquesta recerca sobre les visions ideològiques que hi hagué darrere d'aquesta confrontació i dels contrincants. Les diferents perspectives sobre el conflicte van ser reflectides en les posicions dels cronistes.

1.1. EL PERQUÈ DE L'ESTUDI

Arran d'aquest conflicte, molts cronistes van veure la necessitat d'escriure sobre la guerra. El seu objectiu era justificar les posicions polítiques, defensar les actuacions del bàndol o del rei a qui donaven suport i, finalment, construir una propagandística per convèncer el lector. En aquestes cròniques es va gestar una memòria històrica determinada per tal d'argumentar les idees pròpies del bàndol polític a qui representaven i per rebatre els raonaments dels contrincants. Van sorgir diferents prismes sobre els fets i diversos discursos lligats a les distintes opcions polítiques que pugnaven pel poder entre Sicília i la Corona d'Aragó. Aquests escrits es van convertir en una discussió dialèctica entre els diferents autors, ja que el seu propòsit era argumentar els seus ideals polítics, però també objectar les idees d'altres cronistes de símbol contrari.

Les cròniques que van narrar el conflicte són múltiples, en aquesta investigació se n'han consultat 195, i es poden dividir en dos grans grups. En primer lloc, les cròniques güelfes o propontificals van ser escrites per autors, generalment, itàlics i francesos. En segon lloc, les narracions antiangevines van ser redactades per cronistes sicilians, catalans, aragonesos o gibel·lins itàlics.

1. Introducció. Objectius, metodologia i organització

Les cròniques propontificals vindicaven la intervenció eclesiàstica en els afers temporals tant al Regne de Sicília com a la Corona d'Aragó i, en conseqüència, justificaven la legitimitat del rei Carles, enfront de les aspiracions del rei Pere que consideraven il·legítimes. Els cronistes més representatius d'aquest bàndol són Saba Malaspina, Salimbene d'Adam, Guillaume de Nangis, Giovanni Villani o Marin Sanudo.

Les cròniques antiangevines basaven les seves al·legacions en la legitimitat del rei Pere, puix reclamaven l'herència siciliana de la reina Constança i recordaven que era rei de la Corona d'Aragó perquè el seu llinatge l'havia conquerit. Els narradors d'aquest bàndol s'han de dividir en tres. Primer, els catalans que destaquen són Bernat Desclot, Ramon Muntaner i l'autor anònim dels *Gesta Comitum Barchinonensium*. Segon, els sicilians més rellevants són Bartolomeo de Neocastro, l'autor anònim de *Lu Rebellamentu di Sichilia*, Niccolò Speciale i l'autor anònim de la *Cronica Sicilie*. Aquests darrers tenen diferències notables amb la perspectiva catalana; sovint, tenien posicionament propapals, però antiangevins. Finalment, en el tercer grup, cal destacar els autors itàlics gibel·lins, tals com Guglielmo Ventura o l'escriptor anònim dels *Annales Ianuenses*. A l'estat de la qüestió es desenvoluparà l'estudi historiogràfic en relació amb aquests cronistes.

D'altra banda, la historiografia sobre aquesta qüestió es va desplegar en dos vessants. Primer van sorgir els estudis sobre els fets bèl·lics i polítics al voltant del *Vespro* i la croada de 1285. Es pot considerar que aquestes anàlisis van ser inaugurats pel cèlebre historiador Michele Amari a mitjans del segle XIX. Sovint, fins ben entrat al segle XX, les cròniques eren considerades fonts inapel·lables d'informació. Segon, altres investigadors han produït recerques sobre un sol cronista, amb freqüència, utilitzant comparatives amb altres fonts primàries. Precisament la necessitat d'aquesta tesi que presentem rau en el fet que calia realitzar una comparativa entre totes les cròniques possibles, per a comprendre de forma àmplia quines eren les formes de pensament, els mètodes propagandístics i quins eren els arguments més emprats. Aquesta tesi aporta llum sobre els pensaments ideològics, polítics i identitaris imperants a la Mediterrània de les acaballes del segle XIII i inicis del XIV.

1.2. OBJECTIUS

Aquesta tesi té com a objectiu primordial analitzar els contextos ideològics, els pensaments, les perspectives i, finalment, la construcció de determinada memòria

1. Introducció. Objectius, metodologia i organització

---

històrica expressats en les cròniques entorn de la guerra de les Vespres Sicilianes des del seu inici, el 1282, fins a la retirada francesa de Catalunya, el 1285. S'ha estudiat la visió que els cronistes tenien sobre els prohoms protagonistes de la contesa, tals com el rei Pere el Gran, el rei Carles d'Anjou, el rei Felip l'Ardit, Carles de Valois o Martí IV. Per a realitzar aquesta anàlisi s'ha tingut en compte on es va lliurar la pugna, des de Sicília, passant pel nord-oest d'Aragó i, finalment, el nord de Catalunya. S'ha observat quines eren les intencionalitats o finalitats dels autors, com s'adaptaven als fets explicats i com presentaven els esdeveniments, que sovint ho feien *ad libitum*. Cal tenir en compte les motivacions dels narradors per les quals van començar a escriure. La seva intencionalitat era, en tot moment, convèncer al lector de la legitimitat d'un determinat posicionament polític.

S'ha analitzat la manera d'escriure dels cronistes, la forma en què es van convertir en portaveus d'una ideologia i d'on van sorgir els arguments emprats. Per dur a terme aquest propòsit ha calgut rastrejar els antecedents polítics, jurídics i literaris de cada territori implicat en la pugna, juntament amb el pensament religiós o d'inspiració bíblica; en aquest sentit, ha estat necessari detectar si les premisses expressades eren reflexions pròpies dels autors o provenien d'altres fonts. Paral·lelament, s'ha pogut observar l'origen geogràfic de les argumentacions, car cal tenir en compte si les justificacions provenen d'un àmbit sicilià, català, italià, francès o d'algun altre espai implicat en el conflicte.

El que es proposa és l'estudi de la perspectiva i del pensament entorn dels esdeveniments. Per tal d'executar aquesta investigació s'han cercat el màxim nombre de cròniques possibles del període estudiat. Aquesta iniciativa suposa, en si mateixa, una originalitat, ja que es va més enllà de la mera explicació dels fets. Encara que alguns autors han fet, sovint, investigacions d'una sola crònica o d'un sol autor, el que es planteja en aquesta tesi és comparar totes les fonts narratives possibles per entendre el màxim de perspectives possibles.

En primera instància, ha calgut detectar els arguments emprats per les diferents fonts. Un cop definits els rerefons ideològics i posicionaments polítics s'ha investigat el perquè de cada un d'ells, tenint en compte les inclinacions polítiques de cadascun dels autors. S'ha investigat la comprensió de la concepció del poder que tenia cada un dels cronistes perquè, clarament, eren agents polítics de les seves faccions. En aquest sentit, interessa estudiar, valorar i comparar la justificació del poder utilitzada pels autors dels dos bàndols

1. Introducció. Objectius, metodologia i organització

---

enfrontats. En altres paraules, una de les finalitats d'aquesta anàlisi és examinar la legitimitat de l'autoritat dels reis i la divulgació dels arguments polítics de cada un dels bàndols.

Els cronistes més destacables són els narradors sicilians, itàlics, catalans, aragonesos i francesos. També, però en menor mesura, es poden trobar mencions sobre els fets en cròniques bizantines, provençals, castellanques o nord-africanes. El fet de comptar amb les defenses de cada una de les posicions polítiques ha estat beneficiós i una condició *sine qua non* per tal d'analitzar les diferents visions del conflicte; aquestes cròniques es poden dividir, per una banda, en antiangevines o —si es prefereix— gibel·lines i, per altra banda, güelfes o propapals. Al mateix temps, per plantejar l'estudi, s'ha tingut en compte la cronologia de les cròniques. De fet, les narracions més primigènies i més properes al conflicte van ser les que van influenciar a les més tardanes.

Aquesta anàlisi ha implicat, també, investigar sobre la manera de presentar els enfrontaments navals i terrestres tant a Sicília com a Aragó i Catalunya. S'han examinat les narracions sobre la preparació militar i les pugnes i, a través d'aquests relats, s'han pogut detectar els pensaments dels cronistes, la seva posició política i la seva proposta per a la propaganda. Per a l'estudi militar s'ha de considerar no només la violència relatada sinó també la diplomàcia i el finançament d'ambdues parts i, sobretot, els judicis que en van fer els narradors. Per tant, la recerca s'ha endinsat en un aspecte fonamental en les dinàmiques bèl·liques, sovint menys estudiada, com ha estat el recurs a la comunicació com a destacada eina de proselitisme i, sobretot, d'activació dels posicionaments militars i polítics.

En resum, s'han analitzat els esdeveniments des de la perspectiva de cada autor, tenint en compte la ideologia i la voluntat propagandística de cadascun dels narradors. Amb l'observació d'aquests factors essencials es poden d'entendre les argumentacions utilitzades pels diferents bàndols polítics de la Mediterrània occidental de finals del segle XIII.

1.3. MÈTODE DE TREBALL

El mètode de treball ha estat l'anàlisi metòdica dels capítols de les cròniques entorn de la guerra de les Vespres. En primer lloc, però, ha estat menester la cerca del repertori de

1. Introducció. Objectius, metodologia i organització

---

cròniques, quelcom essencial per al desenvolupament de la tesi. Per aquest motiu es va dur a terme un elenc i un buidatge de tots els texts narratius que continguessin quelcom relacionat amb el moment i lloc estudiats.

Per a completar aquesta recerca de texts, es va procedir a la lectura i la investigació bibliogràfica sobre la matèria i, de forma esglaonada, es va començar a recopilar totes les obres que són d'interès, ja que altres autors prèviament les havien citat, localitzat o examinat. A més, ha estat molt rellevant per aquesta investigació la consulta de compilacions de cròniques realitzades entre els segles XVIII i XX referents a un territori o Estat concret. Per exemple, en el cas d'Itàlia destaca el repertori d'obres, sota el nom *Rerum Italicarum Scriptores*, publicades per Ludovico Muratori i, més tard, per Giosué Carducci. En el cas francès, el *Rerum gallicarum et francicarum scriptores*, va ser iniciat per Martin Bouquet. També en l'àmbit català les quatre grans cròniques han estat repetidament publicades. Tanmateix, però, hi ha múltiples narracions que han passat inadvertides als ulls de la majoria d'estudiosos i no han estat recollides en aitals compilacions o bé no han estat publicades o descobertes fins temps ençà. Per això, ha estat indispensable la consulta en biblioteques o arxius.

La riquesa en la quantitat de cròniques abordades ha estat essencial per observar les diferents perspectives polítiques que es gestaven entorn d'aquesta guerra. A més d'identificar els fragments dels texts per a l'estudi, s'ha hagut de fer ús de la comprensió lectora de moltes de les llengües del Mediterrani occidental medieval, com per exemple el sicilià, el toscà, l'occità, el francès, el català, l'aragonès, el castellà, el grec i, òbviament, el llatí.

Paral·lelament a les lectures de les cròniques, s'ha indagat en altres fonts primàries com en escrits de caràcter diplomàtic o jurídic, —com epístoles, butlles, documents de les cancelleries règies o diplomataris— per tal de contrarestar la informació dels autors, comprendre millor alguns passatges i evidenciar la intencionalitat dels cronistes en els missatges expressats; aquests documents s'han trobat en arxius o diplomataris. Evidentment, tots els narradors tenien un propòsit en les seves paraules, del que es tracta, però, és d'esbrinar com, quan i per què ho escrivien.

Per tal de completar la cerca de bibliografia i d'obres cronístiques es van realitzar estades a Sicília, durant tot el mes de setembre del 2018 i durant dues setmanes el maig del 2019.

1. Introducció. Objectius, metodologia i organització

En aquest context, es van visitar a Palerm centres d'interès com la *Biblioteca Centrale della Regione Siciliana*, l'*Archivio di Stato*, la *Biblioteca Comunale di Palermo* o la *Biblioteca della Società Siciliana di Storia Patria*. També es va realitzar una estada a Madrid de dues setmanes l'abril del 2019, on es va visitar la Biblioteca Nacional de España. A més, durant tot el procés d'investigació, en l'àmbit nacional, s'ha consultat la Biblioteca Nacional de Catalunya, la Biblioteca del Monestir de Santa Maria de Poblet, la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, la Biblioteca de la Universitat Autònoma de Barcelona, la Biblioteca de la Universitat de Lleida, la Biblioteca de la Universitat de Girona, la Biblioteca de la Universitat de València, la Biblioteca de la UNED a Cervera, la Biblioteca de la Universitat Rovira i Virgili, les Biblioteques Públiques de Catalunya, l'Arxiu de la Corona d'Aragó, l'Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus, l'Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona i l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

La recerca no només ha consistit en la investigació als arxius i biblioteques sinó que també s'ha visitat alguns dels monuments rellevants en la contesa estudiada, ja que és essencial conèixer el territori, el patrimoni i els espais de poder, atès que, sens dubte, ha ajudat a entendre les mentalitats dels prohoms i cronistes implicats en la pugna. Entre altres llocs destaquen, a Palerm, la Chiesa del Vespro, el Palazzo Reale, la Cattedrale di Palermo, la Chiesa di Santa Maria dell'Ammiraglio, la Chiesa di San Cataldo; també a Sicília les ciutats de Trapani, Erice, Cefalú, Messina, Taormina, Catania i Siracusa. En l'àmbit català destaca la visita del Palau dels reis de Mallorca a Perpinyà, Elna, el Coll de Panissars, el Barri Vell de Girona, Peralada, les Drassanes Reials de Barcelona, el Reial Monestir de Santes Creus i Port Fangós; també, en l'àmbit aragonès la Val d'Onsella. Entre altres llocs d'interès destaquen Saint-Denis a París o les fortificacions del Golf de Nàpols.

1.4. ESTRUCTURA DE LA TESI

La planificació del desenvolupament de la tesi ha consistit a estudiar, valorar i esbrinar els arguments de totes les fonts possibles. Aquest procés ha tingut com a objectiu demostrar com els autors van construir la memòria i la propaganda segons la seva ideologia o necessitats argumentatives.

Un cop es van obtenir totes les cròniques que narraven sobre el període es va procedir a fer un buidatge dels texts, separant els diferents episodis de forma cronològica, comparant

1. Introducció. Objectius, metodologia i organització

---

les perspectives i identificant el pensament de cada un dels autors. Arran d'aquesta informació cercada, l'organització per a l'escriptura i exposició dels resultats de la investigació en cada capítol ha estat, primer, amb una introducció on s'explica el fet històric concret; després s'ha ofert la perspectiva de les cròniques, de les més contemporànies a les posteriors als esdeveniments. D'aquesta manera, el lector es pot ubicar en el fet que s'està treballant i pot entendre la intencionalitat dels autors, les comparatives realitzades i les conclusions que se'n deriven. Aquesta tesi s'ha dividit en sis capítols.

El primer és el balanç de l'estat de la qüestió. S'ha elaborat una anàlisi sobre les hipòtesis i treballs al voltant de les diferents narratives. S'han tingut en compte les recerques des del segle XVI, fins als nostres dies. Així i tot, cal tenir en compte que, sovint, s'ha utilitzat la guerra de les Vespres de 1282 amb finalitats polítiques o ideològiques del segle XIX i inicis del segle XX. Per tant, ha calgut detectar les exageracions i les intencionalitats nacionalistes dels autors i extreure aquelles argumentacions que encara avui són vàlides.

El segon capítol, titulat "Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres", és l'estudi sobre els antecedents a la guerra i la revolta del març de 1282 a Palerm que va simbolitzar l'inici de la guerra. S'ha investigat la manera en què els cronistes van plantejar el paper dels principals monarques involucrats abans de l'esclat de la guerra. En aquest sentit, destaca la implicació ideològica de la cort del rei Pere reflectida en les cròniques catalanes; el tractament de l'emperador Miquel VIII Paleòleg; i el paper de l'Església. També, s'ha examinat la fiscalitat angevina exercida a Sicília durant el govern del rei Carles, ja que era presentada com un dels principals incentius per al sollevament. Finalment, s'ha indagat sobre el tractament de la insurrecció palermitana; és a dir, s'han estudiat les diferents visions dels abusos dels soldats francoprovençals i s'ha analitzat la qüestió de l'alteritat, atès que es va començar a desenvolupar la identitat dels diferents col·lectius.

El tercer capítol, anomenat "Memòries de les dinàmiques militars i polítiques", ha consistit en l'estudi dels relats bèl·lics i successos polítics. Així mateix, s'han consultat les narracions que tracten sobre la *Communitas Sicilie*, el govern en forma de república, sorgida arran de la revolta de Palerm. Sobre aquest règim destaquen, per exemple, els múltiples esments dels cronistes sicilians, però compten amb quasi un absolut silenci dels autors detractors, com els catalans. També s'han analitzat els relats sobre els moviments

1. Introducció. Objectius, metodologia i organització

---

militars del rei Pere, primer a Alcoll (al nord d'Àfrica) i després dins de Sicília per dur a terme l'ofensiva contra els Anjou, juntament amb l'escenificació de l'arribada del nou monarca i la recuperació dels antics centres de poder. L'anàlisi d'aquests escrits ha permès extreure els pensaments i les perspectives de cada autor; és a dir, ordenar-los per tendències polítiques i comparar-los, tot analitzant els aspectes centrals en la construcció dels discursos justificadors per les posicions en el conflicte.

El quart capítol s'ha titulat "La internacionalització del conflicte: entre l'èpica i la crueltat". En aquest capítol s'aborden els relats en els quals s'exposa l'evolució del conflicte que primer era genuïnament sicilià i després es va internacionalitzar. En destaca el desafiament de Bordeus el 1283, perquè va ser el primer afer que va implicar les monarquies francesa, aragonesa i anglesa fora de les fronteres sicilianes. També s'analitzen els texts sobre els enfrontaments navals, a Malta i Nàpols, i la guerra a l'oest d'Aragó i al nord de Catalunya.

En el cinquè capítol, "La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*", s'ha investigat l'ús de la filosofia política que feien els cronistes i s'ha examinat com els cronistes plantejaven la justificació d'autoritat de cada un dels reis. El debat central en les narratives era quin dels dos reis tenia dret a ocupar el tron. Aquesta discussió s'aplicava tant a Sicília, entre el rei Carles i el rei Pere, com als territoris peninsulars de la Corona d'Aragó, entre el rei Pere i Carles de Valois, candidat al tron imposat pel papat. Arran d'aquesta disjuntiva els autors es van esforçar per elaborar raonaments que sustentessin el seu candidat; per fer-ho van usar arguments com la concepció teocràtica del pontífex o la tradició feudal. La justificació de l'autoritat de cada un dels monarques era essencial per plantejar la guerra, quelcom que pels cronistes era necessari per defensar-se dels atacs dialèctics. Ambdós bàndols s'acusaven de ser usurpadors dels reialmes i, d'alguna manera o altra, denunciaven l'agressió externa i la manca de raons del contrincant; per això, els cronistes van generar un argument segons el qual el legítim governant dirigia la defensa per evitar la desposseïció del reialme. Arran d'aquests arguments, cal hipotetitzar que els cronistes estaven plantejant, intrínsecament, un *Bellum Iustum*, atès que era una tradició política de la Mediterrània i estaven suggerint arguments propis d'aquesta concepció de conflicte. Aquesta es podria basar en les premisses de Tomàs d'Aquino, qui havia escrit la seva obra poc abans de la narració d'aquestes cròniques i reproduïa la seva pròpia versió de la guerra justa, i a les acaballes de la tretzena centúria començava a tenir força difusió.

1. Introducció. Objectius, metodologia i organització

En el darrer capítol, “La figura del rei com a eix de la narrativa”, s’ha estudiat la imatge dels dos reis a les narratives. Els elements centrals als relats entorn dels sobirans eren el desenvolupament de certs elements de caire escatològic, com els discursos messiànics amb l’ús de l’Èxode com a base de la comparativa, juntament amb altres elements cavallerescos. Per últim, s’ha fet una anàlisi sobre la retòrica utilitzada entorn de la mort dels monarques. La defunció dels quatre sobirans protagonistes, el 1285, va servir als cronistes per cloure els relats sobre aquest enfrontament.

1.5. PRECISIONS TERMINOLÒGIQUES

En aquesta tesi s’ha emprat el terme Corona d’Aragó per tal de referir-se a un espai polític i geogràfic concret, entenent, però que es tractava d’un conglomerat de diferents territoris, com una confederació, que compartien un mateix sobirà i, per tant, cal diferenciar-los políticament. Els noms dels reis d’Aragó que són esmentats en la investigació apareixen amb el seu sobrenom, atès que cada territori tenia una numeració diferent pels seus sobirans; s’evita la confusió entre Pere II de Catalunya, Pere III d’Aragó o Pere I de Sicília, i s’ha preferit citar-lo com Pere el Gran¹. D’aquesta manera es manté el rigor històric i es defugen polèmiques. Igualment, els noms dels monarques d’altres territoris també han estat mencionats amb el seu sobrenom, exceptuant, lògicament, els pontífexs. És a dir, s’ha fet referència als reis angevins com a Carles d’Anjou o Carles el Coix.

Per referir-se a altres territoris, s’ha preferit evitar terminologies actuals; així, es proposa una designació com “territoris itàlics” per evitar una identificació a l’actual Estat italià o de l’antiga província romana d’Itàlia que no coincideixen amb les fronteres medievals; pels mateixos motius s’ha preferit referir-se als “territoris germànics” en comptes d’Alemanya, d’aquesta manera també es feia palesa l’existència de diferents unitats polítiques en aquelles contrades. Tanmateix, en moments puntuals, s’ha fet ús del gentilici itàlic o hispànic per referir-se als oriünds d’ambdues penínsules, en el sentit estrictament geogràfic, no pas polític. En canvi, s’ha fet referència a França o Anglaterra donat que ja eren regnes constituïts sota aquest nom, encara que les fronteres no fossin les mateixes que actualment.

---

¹ Segurament, amb l’únic rei que aquest criteri no tindria sentit és amb el rei Jaume I el Conqueridor.

1. Introducció. Objectius, metodologia i organització

Quant als noms de les ciutats o pobles esmentats, s'ha mantingut la citació en la llengua de cada territori, exceptuant aquelles urbs que tinguessin l'equivalent en català. Així, es fa referència a Nàpols i no pas a Nàpoli. En canvi, s'ha escrit Trapani, i no pas la versió catalanitzada de les cròniques "Tràpena", menys coneguda i que podria generar confusió. No obstant això, i en el cas de Sicília o del territori napolità, s'ha mantingut la denominació de les ciutats en italià, atès que hi ha una mancança en l'oficialitat de la llengua autòctona i possiblement hauria pogut generar confusió, a més de la possibilitat d'errar en els vocables.

Cal esmentar, també, que en aquesta tesi s'ha citat i s'ha fet referència als diferents idiomes en què es van escriure les narracions escollides. Així, seguint criteris filològics s'ha fet referència a les diferents llengües, evitant titllar-les de dialectes d'altres parles; per exemple, es refereix al sicilià com una llengua, no com un dialecte del toscà que és esmentada com una altra llengua. De la mateixa manera, s'ha diferenciat l'aragonès, l'occità o el català que són llengües independents i estaven en ple auge durant els anys tractats.

2. LES MEMÒRIES, ELS AUTORS I LES FONTS PRIMÀRIES

Les memòries entorn de la guerra de les Vespres es van desenvolupar abans, durant i després del conflicte. Aquests relats es van redactar en forma de cròniques, uns escrits que tenen com a característica principal la narració dels esdeveniments per ordre cronològic. És, però, amb l'exposició dels fets, on es desenvolupen les tendències ideològiques. Les cròniques i, concretament, els cronistes exposaven les diferents ideologies i els pensaments contemporanis. Aquests autors eren els agents encarregats de difondre el missatge polític que representaven. Això, a més, anava acompanyat d'un fort component de reflexions pròpies i interessos personals. Per aquest motiu, en aquest estat de la qüestió s'analitzen els cronistes, les seves obres i els estudis historiogràfics realitzats al respecte. Per entendre la varietat de narradors que després es presenten cal entendre que la guerra de les Vespres es va desenvolupar a Sicília, a Aragó i a Catalunya, ja que van restar sota els atacs dels angevins i francesos, els aliats del pontífex. Per tant, el debat a les cròniques es va focalitzar en quin dels dos sobirans de Sicília tenia legitimitat, el rei Carles o el rei Pere.

En primer lloc, aquest estudi s'inicia amb els autors sicilians. De fet, de l'illa siciliana van sorgir moltes de les idees cabdals i essencials per a la justificació de l'enfrontament. Els cronistes sículs eren partidaris del rei Pere, però amb notables diferències respecte als seus homònims catalans. En segon lloc, s'analitzen les cròniques catalanes. Aquests eren relats on es defensava el rei d'Aragó com a candidat al tron de Sicília i el monarca era el gran protagonista de les narratives. En tercer lloc, s'aborden les lectures pontificals o

---

* Imatge del títol: SPECIALIS, Nicolaus, *De gestis siculorum sub Friderico Rege*, Universitat de València, Manuscrit, MH Ms. 0848, f. 9v (1401-1450).

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

güelfes, cròniques de contesta als dos primers col·lectius, ja que volien defensar l'*statu quo* de l'Església i protegir el poder dels pontífexs. Els autors propapals representaven la reacció en contra de la revolta palermitana i del rei d'Aragó. En quart lloc, s'examinen els discursos de contesta a les idees güelfes tradicionals, és a dir, les posicions gibel·lines. En aquest col·lectiu també s'hi ha d'afegir alguns cronistes güelfs que realitzaven una crítica oberta contra el papat i el rei Carles.

En cada grup ideològic, que a continuació s'exposen, es fan mencions especials d'aquelles cròniques que van destacar amb més contundència, citant-ne les edicions, estudis i hipòtesis al voltant d'aquestes. Això és quelcom essencial per al desenvolupament de la investigació per tal de prendre consciència i tenir coneixement de la quantitat de recerques que hi ha al respecte. Per a comprendre l'abast d'aquesta problemàtica històrica, es realitza un estat de la qüestió sobre els estudis historiogràfics des del segle XVI fins a les darreres publicacions. D'aquesta manera s'analitzen des dels autors que van utilitzar i estudiar les Vespres pels seus fins polítics i per afavorir els seus corrents ideològics, passant per la historiografia positivista, fins als últims estudis que es van centrar especialment en la ideologia i l'anàlisi militar. En darrer terme, també de summa importància, s'estudien les recopilacions de documents d'arxiu, com els diplomataris, quelcom que ha servit per realitzar una comparativa entre les versions de les cròniques i les intencions reals dels monarques expressades en la documentació cancelleresca.

2.1. LES NARRATIVES SICILIANES SOBRE LA GUERRA DE LES VESPRES

Els inicis de la cronística siciliana es remunten al naixement del Regne de Sicília. Cronistes com Goffredo Malaterra, que va escriure sobre Roger i Robert Guiscard fins al 1098², Alessandro di Teleso que va escriure sobre el rei Roger II³, Ugo Falcando, amb el seu *Liber de regno Siciliae* (1154-1169)⁴, la *Chronica* de Riccardo da S. Germano

---

² MALATERRA, Goffredo, "De Rebus Gestis Calabriae et Siciliae Comitis et Roberti Guiscardi Ducis fratris eius", a cura de Ernesto PONTIERI, dins *RIS*, vol. 5, Ed. Zanichelli, Bologna, 1927.

³ TELESINI, Alexandri, "De rebus gestis Rogerii Siciliae regis libri quatuor", dins *RIS*, vol. 5, Ed. Typographia Societatis Palatinae, Milano, 1724.

⁴ FALCANDO, Ugo, *La Historia o Liber de Regno Siciliae e la Epistola ad Petrum panormitanae ecclesiae thesaurarium*, a cura de Gian Battista SIRAGUSA, Ed. FISI, Roma, 1897; Vegeu també, FUIANO, Michele, *Studi di storiografia medioevale*, Ed. Giannini, Napoli, 1960, p. 103-198.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

(1189-1247)⁵, o la *Gesta Friederici II imperatoris eiusque filiorum Corradi et Manfredi regnum* (1253-1256) de Nicolò Jamsilla⁶, són alguns dels antecedents més directes de les narracions que tracten la guerra del *Vespro* i, de fet, tots ells demostren la gran tradició literària del reialme sicul⁷.

La proliferació de les memòries entorn de la guerra del *Vespro* i dels dos reis de Sicília —Carles i Pere— va venir determinada per la necessitat de justificar la secessió del regne⁸ i la restauració de la dinastia Staufen. Calia legitimar aquestes exigències i, per fer-ho i difondre les argumentacions, es va recórrer a la redacció de les cròniques. Els grans exemples són relats com *Lu Rebellamentu di Sichilia*⁹, la *Historia Sicula* de Bartolomeo de Neocastro¹⁰, l'obra de Niccolò Speciale¹¹ i l'anònima *Cronica Sicilie*¹². Possiblement es van realitzar algunes més, però es van perdre amb el pas del temps¹³. També destacaven

---

⁵ SANCTO GERMANO, Ryccardi de, *Chronica maiora*, a cura de C. A. GARUFI, dins *RIS*, vol. 7, Ed. Zanichelli, Bologna, 1937.

⁶ JAMSILLA, Nicola di, “Historia de rebus gestis Friederici II imperatoris eiusque filiorum Conradi et Manfredi Apuliae et Siciliae regum ab anno MCCX usque ad MCCLVIII”, dins *RIS*, vol. 8, Ed. Typographia Societatis Palatinae, Milano, 1726; Vegeu també, FUIANO, *Studi di...*, p. 199-234.

⁷ Vegeu sobre aquests cronistes: FUIANO, *Studi di...*, p. 103-234; També el llistat i anàlisi de totes les cròniques sicilianes medievals a: FASOLI, Gina, *Cronache Medievali di Sicilia. Note d'orientamento*, Ed. Pàtron Editore, Bologna, 1995, p. 13-22.

⁸ COLLETTA, Pietro, *Cronaca della Sicilia di Anonimo del Trecento. Introduzione, testo critico comento e indici*, Ed. Euno Edizioni, Leonforte, 2013, p. 9.

⁹ SICARDI, Enrico, “Due cronache del Vespro in Volgare Siciliano del secolo XIII”, dins *RIS*, vol. 34, Ed. Zanichelli, Bologna, 1917, p. 49-62.

¹⁰ NEOCASTRO, Bartholomeo da, “Historia Sicula”, a cura de Giuseppe PALADINO, dins *RIS*, vol. XIII, 2, Ed. Zanichelli, Bologna, 1921-1922.

¹¹ SPECIALE, Niccolò. “Historia Sicula in VII libro distributa ab Anno MCCLXXXII usque ad Annum MCCCXXXVII”, dins *RIS*, vol. 10, Ed. Typographia Societatis Palatinae, Milano, 1727.

¹² “Chonicon Siciliae. Acutore Anonymo conscriptum ab Anno circiter DCCCXX usque ad Annum MCCCXXVIII”, dins *RIS*, vol. 10, Ed. Typographia Societatis Palatinae, Milano, 1727, p. 801-912.

¹³ FASOLI, *Cronache medievali...*, p. 25-28. Fasoli va recuperar la documentació i inventaris de fonts primàries de Zurita recollides per Diego José Dormer. Es descriuen almenys sis cròniques sicilianes que pel moment es consideren perdudes. Aparentment, a més, les narracions perdudes serien de gran interès per a l'estudi de la guerra del *Vespro* o del rei Pere. Per exemple, Zurita descrivia una crònica com: “*Otra historia sin nombre de autor, con muchas notas de nuestro cronista tiene 114 hojas, y se escribió en latin: la que avemos visto, esta in italiano y des de la primera hoja hasta la 5 trata del Rey don Carlos, á quien los Sicilianos negaron la obediencia pór sus crueldades; desde la 5 hasta la 21 del Rey don Pedro I de Sichilia, y III de Aragón, desde la 28 hasta el fin de Federico*”.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

en menor mesura¹⁴ els *Annales Siculi*¹⁵ que després d'esmentar la derrota de Manfred acabaven la redacció comentant la revolta siciliana. Cal mencionar, a més, els texts anomenats *Cronischi di quisto regno di Sichilia* (827-1359)¹⁶ i la *Cronica Siciliae per epitome* (827-1342)¹⁷, que exposaven breument la revolta i la guerra de les Vespres, encara que per Gina Fasoli eren unes derivacions de la *Cronica Sicilie*¹⁸. Més tard, i com a part d'aquesta herència literària, també va ser rellevant l'obra de Michele da Piazza que narrava els fets del 1337 al 1361¹⁹. Finalment, cal tenir en compte, també, narracions que aparentment es desenvolupen a Sicília, però que, en realitat, s'ocupen més del territori napolità, el qual durant un temps també va ser considerat Regne de Sicília, després de la secessió del 1282. Aquestes cròniques citen breument el període del *Vespro* i són el *Chronicon siculum incerti authoris* (340-1396)²⁰, el *Chronicon regum Siciliae breviatum*²¹ i la *Chronica dominorum Siciliae*²².

La particularitat que ofereixen aquestes cròniques amb relació a les altres estudiades —les catalanes, les itàliques i les franceses— és la perspectiva geogràfica des de la qual escrivien els autors, ja que redactaven des de Sicília i per als sicilians, descrivien els afers locals i, sovint, redactaven des de la llunyania els fets de la resta del Mediterrani. És a dir, malgrat les coincidències que podien oferir amb els autors catalans i les desavinences amb els autors pontificals, les narracions es realitzaven sempre des de l'òptica illenca, atès que

---

¹⁴ Vegeu també, GIUNTA, Francesco, “Brevi cronache sul Medioevo napoletano”, dins Giosuè MUSCA (Eds.), *Studi storici in onore di Gabriele Pepe*, Ed. Dedalo libri, Bari, 1969, p. 422-428; També el text inèdit de la Biblioteca Comunale di Palermo: “Come fu ordinato il tradimento per ribellare al Re Carle l'isola di Cicilia per lo impegno di messer Giovanni da Procida”, dins *Mescolanze di cose siciliane raccolte dal canonico Rosario Gregorio*, Cartaceo s. XVIII, n. Qq-F-61; També a la Biblioteca Comunale di Palermo: “Processo storico e condanna dell'insurrezione di Sicilia dell'anno 1282 estratto da pergamena autentica esistente nell'Archivio della Cattedrale di Viroli”, dins Cartaceo, s. XIX, n. Qq-F-286.

¹⁵ “*Annales Siculi*”, dins *Monumenta Germania Historica*, vol. XVIII, Ed. Impensis Bibliopolii Hahniani, Hannover, 1866, p. 494-500. D'ara endavant es referirà com “*Annales Siculi*”.

¹⁶ GIOVANNI, Vincenzo di, *Cronache siciliane dei secoli XII, XIV, XV*, Ed. Gaetano Romagnoli, Bologna, 1865, p. 177-181.

¹⁷ GIOVANNI, Vincenzo di, *Cronache siciliane ...*, p. 209. En destaca el relat on s'afirma que el rei Pere: “*fu coronatu re Imperi di Aragona per re in Sicilia per li siciliani in Palermo*”.

¹⁸ FASOLI, *Chronache...*, p. 22.

¹⁹ FASOLI, *Cronache...*, p. 54; PIAZZA, Michele da, *Cronaca*, a cura d'Antonino GIUFFRIDA, Ed. Fonti per la storia di Sicilia, Palermo, 1980.

²⁰ “*Chronicon siculum incerti authoris ab anno 340 ad anum 1396*”, a cura de Giuseppe de BLASIS, Ed. Società Napoletana di Storia patria, Napoli, 1887.

²¹ “*Chronicon regum Siciliae breviatum*”, a cura de Giovanni d'ANGELO, dins *Giornale letterario di Napoli*, 1793-1799, p. 105.

²² “Una inedita '*Chronica dominorum regni Siciliae*’”, a cura de Gennaro Maria MONTI, dins *Bulletino dell'istituto Storico Italiano per il medio evo e Archivio Muratoriano*, n. 57, 1941, p. 123-127.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

la posició geogràfica condicionava enormement el pensament. D'aquesta manera, les accions bèl·liques i les argumentacions van ser sempre contades des de la posició i localització dels autors. Així, per exemple, Bartolomeo de Neocastro redactava els fets com a messinès i des de la perspectiva de la seva ciutat. La seva finalitat era realçar Messina i defensar la seva posició política. També, les obres de Niccolò Speciale i de la *Cronica Sicilie* es van redactar des de la perspectiva illenca, on l'objectiu era legitimar la nova dinastia siciliana.

A més, totes les cròniques es van escriure en llatí a excepció de *Lu Rebellamentu*, que es va redactar en llegua siciliana i que al mateix temps era una obra que representava les posicions polítiques que, segurament, eren compartides per les classes nobiliàries i populars. En canvi, les altres tres cròniques, escrites en llengua llatina, no només repetien les justificacions que eren d'ús comú, sinó que escrivien per les altes esferes sicilianes contra els seus detractors güelfs. En aquest cas, cal accentuar la diferència de registre i idioma usat pels diferents autors, ja que tenia un pes també intencional. Enfront del llatí utilitzat a tota Europa, amb una llarga i forta tradició, —que representava els cercles de poder— apareixia una narració escrita en sicilià. L'ús de la llengua sícula, que havia estat promocionada pel rei Frederic II²³ i emprada per aquest cronista anònim, suggeria que s'utilitzava com a reivindicació del territori, a més de ser una eina útil per arribar al seu públic. Cal tenir en compte que no estava ordenada per la monarquia i manifestava les exigències de la noblesa i el poble i, per tant, estava escrita en la seva parla.

2.1.1. La crònica en llengua siciliana: *Lu Rebellamentu di Sichilia*

La narració escrita en llengua siciliana, *Lu Rebellamentu di Sichilia*, és de les cròniques més envoltades de misteri i difícil d'emmarcar en un espai-temps concret, ja que és d'autor anònim²⁴. Va ser presentada per primer cop per Rosario Gregorio²⁵ el 1791, el 1865 per

---

²³ Vegeu al respecte, STEFANO, Antonio de, *La cultura alla corte di Federico II Imperatore*, Ed. Zanichelli, Bologna, 1950; ABULAFIA, David, *Federico II*, Ed. Einaudi, Torino, 2006.

²⁴ Els manuscrits de la crònica que es conserven són: *Lu Rebellamentu di Sichilia*, Biblioteca Nazionale di Palermo del Principe San Giorgio Spinelli di Napoli, Codice L. C; *Lu Rebellamentu di Sichilia*, Biblioteca Comunale di Palermo, Codice 4. Qq D. 47; *Lu Rebellamentu di Sichilia*, Biblioteca Comunale di Palermo, Codice Qq. D. 47; També un manuscrit d'entre el 1500 i 1600, sota el nom: *Recull miscel-lani de textos historiogràfics sobre Sicilia*, Biblioteca Nacional de Catalunya, Ms. 1034. Recuperat 10 d'octubre de 2018, des de <http://mdc.csuc.cat/cdm/ref/collection/manuscritBC/id/120576>.

²⁵ GREGORIO, Rosario, *Bibliotheca scriptorum qui res in Sicilia gestas sub Aragonum retulere*, vol. 1, Ed. Regio Typographeo, Palermo, 1791, p. 249-274.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

Vincenzo di Giovanni²⁶ i, en ocasió del 6è centenari de la revolta, van publicar tres manuscrits de la crònica per Pasquale Castorina²⁷ i Filippo Evola²⁸. Per tant, és una de les narracions més conegudes, tot i que entorn de l'autor i la seva escriptura hi ha encara certa desconeixença. Aquesta crònica, però, té la particularitat que va lligada estretament amb dues altres cròniques redactades en llengua toscana: el *Liber Jani di Procida*²⁹ i la *Leggenda di messer Gianni di Procida*³⁰, ambdues escrites també anònimament; a més, van influenciar altres cronistes com a Riccordano Malispini a la seva *Storia Fiorentina*³¹, a Brunetto Latini a la seva obra el *Tesoro*³² i a la *Cronica* de Giovanni

---

²⁶ GIOVANNI, Vincenzo di, “Cronache Siciliane dei secoli XIII, XIV, XV”, dins VV.AA, *Collezione di Opere inedite o rare dei primi tre secoli della lingua*, vol. 9, Ed. Fava e Garagnani, Bologna, 1865; Vegeu també la publicació de la crònica el 1882: GIOVANNI, Vincenzo di, *Ricordi e documenti del Vespro Siciliano*, Ed. Società Siciliana per la storia Patria, Palermo, 1882, p. 1-74. En aquesta publicació es reproduïx l'escrit del segle XVI: *Còdex 4 Qq. D. 47*, Biblioteca Comunale di Palermo.

²⁷ CASTORINA, Pasquale, *Il Vespro Siciliano: cronaca siciliana anonima intitolata Lu rebellamentu di Sichilia: codice cartaceo del secolo XVII esistente nell'Archivio Municipale di Catania per la prima volta pubblicata, tradotta e annotata*, Ed. G. Pastore, Catania, 1882.

²⁸ EVOLA, Filippo, *Lu rebellamentu di Sichilia: codice della Biblioteca Nazionale di Palermo*, Ed. Stab. Tip. Lao, Palermo, 1882.

²⁹ Per estudiar aquesta crònica s'ha utilitzat: SICARDI, Enrico, “Due cronache del Vespro in Volgare Siciliano del secolo XIII”, dins *RIS*, vol. 34, Ed. Zanichelli, Bologna, 1917, p. 49-62. D'ara endavant es referirà com *Lu Rebellamentu*; També vegeu, GIOVANNI, Vincenzo di, “Liber Iani de Procida et Palialoco”, dins Vincenzo di GIOVANNI, *Filologia e Letteratura Siciliana, Studi*, vol. 2, Ed. Lauriel, Palermo, 1871, p. 52-93.

³⁰ S'ha consultat també: SICARDI, Enrico, “Due cronache del Vespro in Volgare Siciliano del secolo XIII”, dins *RIS*, vol. 34, Ed. Zanichelli, Bologna, 1917, p. 65-78; Vegeu també, CAPPELLI, Antonio, “Leggenda di messer Gianni di Procida”, dins VV.AA, *Miscellanea di opuscoli inediti e rari dei secoli XIV e XV*, vol. 1, Ed. Unione Tipografico-Editrice, Torino, 1861, p. 43-68.

³¹ Consultat a: SICARDI, “Due cronache...”, p. 81-90; També, MALISPINI, Riccordano, *Storia Fiorentina*, Ed. Follini, Firenze, 1816, cap. CCXX-CCXXVIII.

³² SICARDI, “Due cronache...”, p. 93-126; També a AMARI, Michele, “Altre narrazioni del Vespro Siciliano scritte nel buon secolo della lingua”, dins *Guerra del Vespro Siciliano*, Milano, 1887; Vegeu també: GIAMBONI, Bono, *Il tesoro di Brunetto Latini*, Ed. G. Romagnoli, Bologna, 1877; ANCONA, Alessandro d', *Il Tesoro di Brunetto Latini versificato: memoria*, Ed. Accad. dei Licei, Roma, 1888; MAGGINI, Francesco, *La retorica italiana di Brunetto Latini*, Ed. Galletti e Cocci, Firenze, 1912; LATINI, Brunetto, *I libri naturali del 'Tesoro'*, Ed. Le Monnier, Firenze, 1917; WIERUSZOWSKI, Helene, “Brunetto Latini als Lehrer Dantes und der Florentiner (Mitteilungen aus Cod. II, VIII, 36 der Florentiner Nationalbibliothek)”, dins *Archivio italiano per la storia della pietà*, vol. 2, 1958, p. 171-198; VV.AA, *Capitoli volgarizzati del Tesoro di Brunetto Latini*, Ed. G. Mori, Palermo, 1963; WITTLIN, Curt J., *Guillem de Copons i la seva traducció del 'Trésor de Brunetto Latini'*, Ed. Societat castellonense de Cultura, Castelló, 1963; CEVA, Bianca, *Brunetto Latini: l'uomo e l'opera*, Ed. R. Ricciardi, Napoli, 1965; HALLOWAY, Julia Bolton, *Brunetto Latini: an analytic bibliography*, Ed. Grant & Cutler, London, 1986; WITTLIN, Curt J., “Una traducció catalana parcial del Tesoro de Brunetto Latini conservada a l'Arxiu Històric de la ciutat de Barcelona”, dins Albert MANENT i Josep MASSOT I MUNTANER (Eds.), *Miscel·lània Joan Gili*, Ed. Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Barcelona, 1988, p. 625-637; PALUMBO, Pietro, *La versione di alcuni capitoli del Tesoro di Brunetto Latini in un manoscritto siciliano*, Ed. Luxograph, Palermo, 1989; LATINI, Brunetto, *Tesoro*, a cura de Pietro G.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

Villani³³. En totes aquestes cròniques —com s'analitza més endavant— hi apareixen cites, frases i narracions idèntiques, que només són modificades segons les variacions dialectals o lingüístiques. La diferència principal, però, entre *Lu Rebellamentu* i les altres, és que la crònica en sicilià tenia un caire ideològic antiangeví i, en canvi, les altres eren clarament güelfes; és a dir, hi havia una font principal —que podia ser *Lu Rebellamentu*, una de les altres dues cròniques anònimes o una altra font desapareguda— i les narracions van copiar la informació adaptant-la al seu pensament polític. Hi ha, però, moltes hipòtesis al respecte. En primer lloc, destacava el suggeriment de Michele Amari, que es mostrava convençut que *Lu Rebellamentu* era una compilació del segle XIV feta a partir de la *Cronica* de Villani. Finalment, va defensar l'opinió d'Otto Hartwig qui afirmava que els tres anònims —*Lu Rebellamentu*, el *Liber Jani* i la *Leggenda*— provenien d'un mateix text perdut³⁴.

D'altra banda, i contràriament a la idea de Hartwig, Pasquale Castorina proposava que l'autor de *Lu Rebellamentu* podia ser el monjo benedictí Atanasiu di Iaci de Catània, qui havia escrit el 1287 la breu crònica de *La vinuta e lu suggiornu di lu re Japicu in la gitati di Catania*³⁵. Més tard, en canvi, Corrado Avolio —en una carta enviada a Amari— defensava que *Lu Rebellamentu* era una traducció del toscà al sicilià³⁶. Era una conclusió

BELTRAMI, Ed. Einaudi, Torino, 2007. És una versió bilingüe, en el francès original i traduït a l'italià; SÁNCHEZ GONZÁLEZ DE HERRERO, Mª Nieves, *El libro del tesoro de Brunetto Latini en los manuscritos medievales conservados en la Biblioteca de la Universidad de Salamanca*, Ed. Academia del Hispanismo, Salamanca, 2008; Vegeu també el manuscrit en català de la crònica: LATINI, Brunetto, *Llibre del tresor*, Biblioteca de Catalunya, ms. 357, 1418. Recuperat 18 d'octubre de 2018, des de <http://mdc.csuc.cat/cdm/ref/collection/manuscritBC/id/287435>.

³³ SICARDI, “Due cronache...”, p. 129-141.

³⁴ Vegeu al respecte una de les darreres edicions de l'obra de: AMARI, Michele, *La guerra del Vespro Siciliano*, vol. 3, Ed. Hoepli, Palermo, 1886, p. 15, 212, 249, 268; HARTWIG, Otto, *Giovanni Villani e la leggenda di messer Gianni di Procida*, Ed. tip. del giornale di Sicilia, Palermo, 1873, p. 2-46; També tenien la mateixa hipòtesi, CARTELLIERI, Otto, *Peter von Aragon und die sizilianische Vesper*, Ed. Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, Heidelberg, 1904, p. 228-235; PALMA, Giovan Battista, *Lu Rebellamentu di Sichilia*, Ed. Scuola tip. Boccone del povero, Palermo, 1911, p. 398.

³⁵ CASTORINA, Pasquale, *Cronaca siciliana anonima intitolata Lu Rebellamentu di Sichilia, codice cartaceo del secolo XVII esistente nell'Archivio Municipale di Catania*, Ed. Tipi di Giacomo Pastone, Catania, 1882; També a: CASTORINA, Pasquale, *Catania e Dante Alighieri ovvero uno Sguardo retrospettivo di anni seicento, la Cronaca di F. Atanasio di Aci, ed una società catanese di storia patria*, Ed. G. Pastore, Catania, 1883, p. 51; Vegeu també sobre la crònica de *La vinuta e lu suggiornu di lu re Japicu in la gitati di Catania*: GAETANO, Vincenzo de, *La vinuta di lu re Japicu in Catania*, Ed. M. Galati, Catania, 1898; SICARDI, “Due cronache...”, p. 33-35; GIUNTA, Francesco, “La vinuta e lu suggiornu di lu re Japicu in la gitati di Catania”, dins Ettore li GOTTI (Eds.), *Repertorio storico-critico dei testi in antico siciliano dei secoli XIV e XV*, Ed. Utes, Palermo, 1949, p. 37-39.

³⁶ La carta enviada a Michele Amari es troba a AMARI, Michele, *La guerra...*, vol. 3, doc. 73, p. 504; La idea d'Avolio també va rebre el suport de CARTELLIERI, *Peter von...*, p. 228-230.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

còmoda pels nacionalistes, ja que defensaven que el toscà o l'italià estàndard, era la llengua culta. Tanmateix aquest argument va trobar l'oposició ferma de Vincenzo di Giovanni, que defensava que *Lu Rebellamentu* era la font més antiga, escrita originalment en sicilià, no posterior al 1285, i que a partir d'aquesta van sorgir totes les altres esmentades³⁷. A més argumentava que hom no podia haver escrit calumnies sobre Joan de Pròixida —metge de l'antiga cort de Frederic II, oriünd de Salern i noble partidari dels Staufen—, com fan el *Liber Jani* i la *Leggenda*, després que aquest hagués estat perdonat pel pontífex el 1298. De fet, l'historiador enraonava que *Lu Rebellamentu* tampoc hauria estat redactat durant el regnat del rei Jaume el Just, atès que era improbable que un contemporani escrivís d'aquella manera els èxits del rei Pere, com per exemple la seva entrada a Messina³⁸. *A priori*, la hipòtesi de Giovanni no va tenir molt suport, però temps després va rebre l'aval dels investigadors. En aquest camp, va fer un gran avenç Enrico Sicardi³⁹, qui el 1917 en el seu estudi de *Lu Rebellamentu* i la comparativa amb les altres cròniques sinòptiques, no només era partidari de la idea de Giovanni, sinó que ampliava les suposicions: argumentava que l'autor anònim de *Lu Rebellamentu* era de Messina i que el text original era indubtablement en llengua siciliana. Aquestes són hipòtesis valuoses que val la pena comentar.

En primer lloc, Sicardi va realitzar un estudi lingüístic del fragment que fa referència al setge de Messina i, a partir de la utilització d'alguns pronoms personals, va deduir que l'autor era present a la ciutat. Concretament va analitzar la frase “*pinzari lu modu per putirini accordari cum lu re Carlu*”⁴⁰. El verb *putirini* equivaldria en italià a *poterci*, i en català a *poder-nos*. Així, Sicardi va concloure que l'anònim era testimoni ocular dels fets. A més, a part de narrar els viatges per la Mediterrània de Joan de Pròixida, l'autor va focalitzar la narració amb el setge de Messina i l'arribada del rei Pere a la localitat i, per tant, no només seria messinès sinó que l'obra seria genuïnament siciliana⁴¹. Sicardi afegia

---

³⁷ GIOVANNI, Vincenzo di, *Le osservazioni sopra la grafia, le voci e maniere del Liber Jani e del Ribellamentu di Sicilia fatte nella nuova edizione della Guerra del Vespro siciliano di M. Amari*, Ed. Tip. Fava e Garagnani, Bologna, 1886, p. 4-17; L'autor ja havia avançat aquest estudi alguns anys abans a: GIOVANNI, Vincenzo di, *Giovan da Procida e il ribellamento di Sicilia nel 1282*, Ed. Tip. Fava e Gargnani, Bologna, 1870; També a: GIOVANNI, Vincenzo di, *Cronache siciliane dei secoli XIII, XIV, XV*, Ed. Gaetano Romagnoli, Bologna, 1865, p. 10.

³⁸ GIOVANNI, *Le osservazioni...*, p. 18.

³⁹ SICARDI, “Due cronache ...”, p. 49-62.

⁴⁰ SICARDI, “Due cronache...”, p. 48.

⁴¹ SICARDI, “Due cronache...”, p. 49.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

que l'anònim coneixia bé les contrades properes a Messina i esmentava, per exemple, el monestir de Santa Maria di Rocca Amatore, que en les cròniques sinòptiques toscanes apareixia com a Santa Maria di Rocca Maggiore. *Lu Rebellamentu* escrivia el nom original del cenobi i seria una prova més de la coneixença del territori messinès⁴². Seguint amb l'argumentari lingüístic, l'autor va examinar l'afirmació: “*Un jornu vinni killu conti di Munforti cum lu conti di Branda (...) et andaru in ver in una terra chi avia nomu Milazu*”. En aquesta cita hi havia també una indicació de territori. Segons Sicardi, el mot *killu* era la fusió de l'adverbi *qui* amb l'article *lu*, i que, per tant, es referia a la vinguda dels nobles a la terra propera a Messina. Finalment, l'última argumentació sobre l'escriptura de l'anònim és que aquest va escriure: “*Inquiesti misi d'Octubru vinni lu re di Aragona in Missina*”. Sicardi es va adonar que s'utilitzava el verb *venire* —o bé, *veniri*, en sicilià—, quelcom que comportava que s'escrivia des de la ciutat de l'Estret⁴³. De fet, el cronista hauria pogut utilitzar el verb *andare* —o bé, *iri o jrisinni*, en sicilià—, si aquest hagués escrit des d'una contrada que no era Messina. Aquests arguments lingüístics poden tenir major o menor acceptació, però Sicardi expressava una conclusió similar a la que s'ha arribat en aquesta present investigació: si hom volia informar-se sobre el *Vespro*, era lògic que, *a priori*, recorregués a una font siciliana i, per tant, és molt probable que la *Leggenda*, el *Liber*, Malispini, Latini i Villani consultessin *Lu Rebellamentu* com a font genuïna. A més, segons Sicardi, l'anonimat es deuria a la protecció de l'autor, ja que estava revelant dades de la conjura política⁴⁴. Lògicament, si era així, la narració s'hauria escrit entorn del 1282, ja que amb el nou govern del rei Pere no caldria que s'amagués⁴⁵. A més, si es considera que *Lu Rebellamentu* era la base de les altres narracions, s'ha de tenir en compte que Riccordano Malispini mort entorn de l'any 1285 i Brunetto Latini mort el 1294; per tant, si ambdós prenen com a referència el text messinès la redacció d'aquestes havia de fer-se abans del 1285, i possiblement entre el 1282 i 1283⁴⁶.

---

⁴² SICARDI, “*Due cronache...*”, p. 50; Era quelcom també esmentat i estudiat per: GIOVANNI, Vincenzo di, *Giovan da Procida e il ribellamento di Sicilia nel 1282*, Ed Tip. Fava e Garagnani, Bologna, 1870, p. 8.

⁴³ SICARDI, “*Due cronache...*”, p. 51.

⁴⁴ Cal matisar, com s'explica després, que *Lu Rebellamentu* basava el seu relat amb la conspiració de Joan de Pròixida per provocar el sollevament de Palerm de 1282. En aquest escrit hi havia alguns elements verídics —encara que l'autor hi va afegir aportacions pròpies—, atès que van existir contactes entre els governs europeus, entre ells el rei Pere, per enderrocar el monarca angeví.

⁴⁵ SICARDI, “*Due cronache...*”, p. 52.

⁴⁶ SICARDI, “*Due cronache...*”, p. 74-77.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

No va ser fins al 2010 quan Marcello Barbato⁴⁷ va tornar a estudiar i publicar una edició crítica sobre *Lu Rebellamentu*. Aquest autor defensava que hi havia una font comuna o un text original d'on les cròniques sinòptiques van extreure la informació. Aquesta narració perduda hauria estat toscana i d'inicis del segle XIV⁴⁸, escrita amb la voluntat d'ensenyament moral —més que no pas per a la polèmica política— i tindria un caràcter marcadament filoangeví. Per a Barbato la traducció siciliana s'hauria realitzat després de la mort de Frederic III (el 1337) i conservaria “*in maniera inequivocabile il carattere filo-angioino della fonte*”⁴⁹. És més, defensava que el fet que no hi hagués “*patriottismo aragonese*” s'enquadrava ajustadament al període del regnat de Frederic, i que era en aquell temps quan es podien narrar els fets de manera diferent a com ho feia Bartolomeo de Neocastro, Niccolò Speciale o la *Cronica Sicilie*⁵⁰.

Tanmateix, tot i el suggeriment d'aquesta hipòtesi, hom no pot estar d'acord amb tots els aspectes. És evident que l'existència d'una font comuna que derivi a totes les altres és una possibilitat real, i és quelcom que, en principi, mai s'ha negat. Ara bé, la proposta de Barbato no concorda amb les ideologies ni amb les tendències de les cròniques del moment. En primer lloc, segons l'autor la crònica s'escriu en temps del rei Frederic III. Tanmateix, aquest no és esmentat com a rei, car exceptuant l'esment dels infants d'Aragó, no apareix enlloc cap referència d'aquest sobirà. Per tant, per què una crònica que s'escriu durant el regnat d'un monarca no l'esmenta? La tendència de les narracions estudiades és anomenar els reis del seu temps encara que sigui breument i, en aquest cas, seria la primera crònica referent a les Vespres que no mencionaria el sobirà del seu temps. Tampoc no tindria sentit recuperar aquestes idees a la Toscana del segle XIV dins el pensament angeví i güelf o, almenys, no d'aquesta manera. Si s'hagués produït tal com defensa Barbato, s'hauria apostat per ultratjar al rei Frederic, quelcom que això no succeeix pas en cap de les narracions sinòptiques.

---

⁴⁷ BARBATO, Marcello, *Lu Rebellamentu di Sichilia*, Ed. Collezione di testi siciliani dei secoli XIV e XV, Palermo, 2010.

⁴⁸ Sobre la datació, Francesco Natale defensava que era més tardana i seria escrita als inicis del segle XIV. En canvi Giacomo Ferraú s'inclinava per defensar que era de la segona meitat del segle XIII; Vegeu, NATALE, Francesco, *Per una edizione delle cronache minori volgari di Sicilia*, Ed. Biblioteca del Centro di studi filologici e linguistici siciliani, Palermo, 1952, p. 188-233; FERRAÚ, Giacomo, “La storiografia del '300 e '400”, dins Rosario ROMEO (Eds.), *Storia della Sicilia*, vol. 4, Ed. Società editrice Storia di Napoli e della Sicilia, Palermo, 1980, p. 647-676.

⁴⁹ BARBATO, *Lu Rebellamentu...*, p. 8.

⁵⁰ BARBATO, *Lu Rebellamentu...*, p. 7-12.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

En segon lloc, *Lu Rebellamentu* és una crònica que, en essència, descriu i reclama el poder de la noblesa i empodera els barons sicilians enfront de dues potències, les Corones aragonesa i angevina. La manca de devoció aragonesa era justament per aquest motiu, perquè l'aristocràcia reclamava un model polític on els barons tinguessin més poder que el rei, un model de parlamentarisme que el rei Pere va respectar parcialment. A més, el protagonista que encarnava aquesta voluntat política era Joan de Pròixida que es presentava com un prohoms omnipresent en enfront de la importància del monarca en les altres cròniques. Així, doncs, per què s'haurien de recuperar aquestes idees contra el poder monàrquic durant el regnat de Frederic III? Justament la tendència reial era sempre l'intent d'acumulació de poder en mans dels reis i, per tant, seria lògic un reclam d'aquestes característiques, però de manera improbable, a inicis del segle XIV, s'utilitzarien els viatges diplomàtics contra els Anjou a la dècada dels vuitanta del segle XIII. Certament, la crònica es va escriure en un buit de poder, però no és pas després de la mort del rei Frederic, sinó durant la revolta siciliana o els primers mesos de govern del rei Pere. La manca d'idolatria no seria pas per conservar la idea angevina de la hipotètica font principal, sinó per contrarestar el poder monàrquic aragonès.

En tercer lloc, *Lu Rebellamentu* era una narració amb un contingut semblant a les altres cròniques del segle XIII i distava dels relats del segle XIV. Expressava les idees messiàniques i els detalls d'abans de la revolta, tal com feien també Desclot o Neocastro. Unes referències que, malgrat que van ser recollides pels autors del segle XIV, com Speciale o l'anònim de la *Cronica Sicilie*, no eren pas els seus arguments principals ni tampoc hi posaven tant èmfasi. De fet, aquestes darreres es dedicaven especialment a la narració dels fets d'altres reis successius, ja que no els hi era pas necessari recuperar tan explícitament l'episodi del *Vespro*.

Per què, llavors, *Lu Rebellamentu* hauria de ser diferent i hauria de recuperar idees passades que els seus suposats contemporanis del segle XIV ja no utilitzaven? Certament, hom s'inclina a pensar que la crònica va ser redactada els anys vuitanta del segle XIII. També, seria la font siciliana principal o una de les primeres a reproduir-se perquè eren justament els sicilians qui reclamaven el canvi polític i, per tant, necessitaven expressar-se.

Així, doncs, una de les hipòtesis que s'ha arribat amb el present estudi és que *Lu Rebellamentu* estava expressant una de les ideologies sicilianes entre els anys 1280 i

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

1285; atès que després de la mort del rei Pere, la preocupació política era una altra, com per exemple els pactes del rei Jaume el Just amb els Anjou i l'Església i l'abandonament o cessió de Sicília al seu germà, que molts sicilians van interpretar com una traïció. Aquests fets van determinar el pensament polític de finals de la dècada dels noranta i l'inici del segle XIV⁵¹. És a dir, sota el regnat dels reis Jaume i Frederic, posar en relleu la figura de Joan de Pròixida no era essencial des de la perspectiva siciliana. Primer, perquè aquest ja era un noble ben considerat dins la cort; segon, perquè la revolta ja havia triomfat; i tercer, i més important, *Lu Rebellamentu* representava un model polític dominat per la noblesa siciliana, quelcom que tant el rei Pere com el rei Jaume es van encarregar de destruir executant aquells nobles que no els hi eren afectes i, és per això, que no encaixaria del tot en el reclam polític sota la monarquia dels fills del rei Pere. A més, cal no oblidar que la crònica sempre va defensar el retorn dels Staufens, i els protagonistes d'aquesta restauració eren els reis Pere i Constança i, segurament, si s'hagués escrit amb els regnats de Jaume o Frederic, un d'aquests hauria estat també una de les figures centrals. Tanmateix, l'objectiu principal era magnificar els nobles capitanejats per Joan de Pròixida i posicionar Sicília com el seu centre polític per tal de reclamar la sobirania d'aquesta.

De fet, no hi ha cap crònica que expliqui de forma objectiva els fets sense intervenir amb el seu enfocament ideològic en la narració. El cas de *Lu Rebellamentu* representa, possiblement, una de les cròniques més fidels a la ideologia popular durant els mesos de la revolta. Tot i que esmenta més aviat tímidament la *Communitas* del 1282, mostra com es va organitzar la noblesa i es va intentar pactar amb el papat des de l'inici, quelcom que sempre va ser una qüestió cabdal per tots els reis aragonesos a Sicília i un reclam de la noblesa i de la societat en general. Per defensar aquesta posició, l'autor anònim va convertir Joan de Pròixida en el personatge indiscutible de les relacions diplomàtiques sicilianes; de fet, va esdevenir omnipresent a la narració i en l'individu principal de la Sicília d'abans i després de la revolta. Es mostrava al noble salernità com a protagonista perquè era una manera de presentar els sicilians com els autèntics inductors de la guerra. També es donava a conèixer als monarques bizantí —Miquel VIII Paleòleg— i aragonès —Pere el Gran— com a aliats, però sempre com a estrangers, els quals no podrien dirigir aquest afer.

---

⁵¹ Vegeu al respecte els relats: SPECIALE, lib. 2-3; *Cronica Sicilie*, cap. LII-LXVIII.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

La narració consistia a explicar els viatges en clau diplomàtica realitzats per Joan de Pròixida des de la centralitat del Mediterrani que confereix Sicília. Els territoris on es va desplaçar són tres: Constantinoble, Roma —o allà on es trobés el pontífex— i Barcelona. Els tres llocs eren claus per a fonamentar les relacions diplomàtiques i per cercar els suports necessaris per a dur a terme la revolta. De fet, *Lu Rebellamentu* tenia l'objectiu de descriure les ambaixades diplomàtiques del noble salernità i no era pas una narració de caràcter militar, tot i que si promovia la guerra. Era una mostra de la magnitud de la diplomàcia durant la baixa edat mitjana. A més, Joan de Pròixida era presentat com a l'home que tenia la solució al problema sicilià, qui liderava la revolta i movia els fils diplomàtics internacionals adequats. Encara que la crònica era partidària de l'arribada del rei d'Aragó, el monarca era absolutament secundari i només els nobles capitanejats pel salernità tenien el protagonisme. Es va convertir en una narració de resistència; en primer lloc contra els Anjou i, en segon lloc, era un advertiment al rei d'Aragó, puix que els sicilians s'havien de mostrar com els qui comandaven l'empresa bèl·lica i política. Segurament, aquesta era una idea molt extensa en els dies de la revolta, quelcom que l'autor ho va utilitzar per a la seva pròpia propaganda. L'escrit va esdevenir en una reacció a la intervenció de les dues Corones, per tal de magnificar els actes sicilians i evitar que tot el protagonisme o èxit recaigués en la figura del rei. Era una reivindicació illenca i una mostra de les pretensions de poder de la noblesa. D'aquesta manera, es plantejava una propagandística siciliana pròpia enfront de les dues potències entre les quals es trobava Sicília: les eines principals per aquesta a argumentació eren la gestió diplomàtica i la figura de Joan de Pròixida. Així, si a la crònica de Desclot es presentava al rei Pere com el “salvador” del regne, en el cas de *Lu Rebellamentu*, aquest heroi mitificat no seria pas el monarca, sinó el metge salernità. Calia, doncs, que el protagonista fos proper als sicilians, un individu que solucionaria el problema Anjou i que, des de la perspectiva siciliana, alliberaria l'illa del jou francoprovençal.

Possiblement perquè *Lu Rebellamentu* reflectia una de les posicions ideològiques majoritàries de Sicília, els seus detractors van transformar aquestes idees. La resposta del pensament güelf es pot veure en les dues cròniques sinòptiques de la crònica siciliana; és a dir, el *Liber* i la *Leggenda* —i també les obres de Latini, Malispini i Villani— les quals, segurament, es van inspirar en *Lu Rebellamentu*. Aquestes no van canviar l'escenari i, sovint, van utilitzar paraules idèntiques o similars, però, en canvi van modificar els arguments i van convertir els diàlegs a favor de la propagandística güelfa. El fet que la

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

crònica tingués una gran contestació fa pensar que aquesta representava una opinió molt estesa, que era una idea popular a Sicília i que, per tant, calia una resposta contradient els arguments. Certament, les contestacions sobre aquests afers ja es realitzaven o s'havien realitzat en altres grans cròniques; per exemple, Saba Malaspina responia a les justificacions de Desclot o bé a les justificacions catalanes. En aquest cas, els autors del *Liber* i la *Leggenda* responien als arguments de *Lu Rebellamentu*. A més, facilitava la resposta el fet que fossin cròniques curtes i fàcilment manejables. En tot cas, l'objectiu de la narració era expressar una idea que advocava per la devoció vers al papa i l'acceptació del nou rei, sempre, però, enaltint la noblesa com a sobirana.

2.1.2. El cronista de Messina: Bartolomeo de Neocastro

L'autor de la *Historia Sicula*⁵², Bartolomeo de Neocastro, és un dels pocs cronistes que es coneix quelcom de la seva vida, més enllà de la seva crònica. Era un dels homes més destacats dins la política de Messina i Sicília en els anys de govern del rei Carles, del rei Pere i del rei Jaume. Aquest prohoms va ser jutge de la ciutat de l'Estret des de 1274 fins a almenys el 1276⁵³; va tornar a ostentar el càrrec el 1281 i, també, amb la revolta del 1282. Amb l'arribada del rei Pere a Messina va ser nomenat Mestre Portolà i Procurador del rei a la part nord del riu Salso⁵⁴ i el seu encàrrec principal va ser protegir els ports i evitar que s'exportessin productes que tenien prohibida la sortida per tal de defensar els interessos del rei⁵⁵. Això suposava, fins i tot, evitar que Messina rebés productes de la

---

⁵² Per al present estudi de la crònica s'ha utilitzat l'edició: NEOCASTRO, Bartholomeo da, "Historia Sicula", a cura de Giuseppe PALADINO, dins *RIS*, vol. 13, n. 2, Ed. Zanichelli, Bologna, 1921-1922. D'ara endavant es referirà com "Neocastro"; Vegeu també la traducció de la crònica de: RE, Giuseppe del, *Cronisti e scrittori sincroni napoletani*, Ed. Stamperia dell'Eride, Napoli, 1868, p. 409-628; Els manuscrits que resten actualment es conserven a: NEOCASTRO, Bartholomeo da, *Historia Sicula*, Biblioteca Nazionale di Palermo, ms. XIII F. 13; NEOCASTRO, Bartholomeo da, *Historia Sicula*, Biblioteca Universitaria di Messina, Fondo Antico, n. 63, s. XVIII; NEOCASTRO, Bartholomeo da, *Historia Sicula*, Biblioteca Comunale di Palermo, ms. Qq. F. 3, s. XVIII; NEOCASTRO, Bartholomeo da, *Historia Sicula*, Biblioteca Comunale di Palermo, ms. Qq. D. 53, s. XVIII; NEOCASTRO, Bartholomeo da, *Historia Sicula*, Biblioteca Comunale di Palermo, ms. Qq. F. 81, s. XVIII; NEOCASTRO, Bartholomeo da, *Historia Sicula*, Biblioteca de la Academia de la Historia a Madrid, Sala Salazar, s. XVI; NEOCASTRO, Bartholomeo da, *Historia Sicula*, Real Biblioteca del Escorial, ms. cc. 47, s. XVII.

⁵³ Tal com apareix als documents estudiats a: GIUDICE, Giuseppe del, "Bartolomeo da Neocastro, Francesco Longobardo, Rinaldo de Limogiis in Messina", dins *Archivio Storico per le provincie napoletane*, n. 12, 1887, p. 265.

⁵⁴ És a dir, a l'est de l'illa, des del sud de l'Etna fins a Messina.

⁵⁵ PALADINO, Giuseppe, "Introduzione", dins *RIS*, vol. XIII, Ed. Zanichelli, Bologna, 1917, p. 7; Vegeu també els documents originals a: CARINI, *De Rebus...*, doc. 85, p. 79; doc. 89, p. 83; doc. 111, p. 101.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

resta de Sicília, ja que es temia que els angevins la reconquerissin⁵⁶. Finalment, però, va ser destituït el novembre del 1282 per motius que es desconeixen. Giuseppe Paladino, per exemple, es preguntava si amb els serveis prestats a la Corona no tindria recompensa o reconeixement⁵⁷. Tanmateix, tenint en compte les dinàmiques i polítiques del rei Pere a Sicília, cal no descartar la possibilitat que Neocastro fos apartat perquè el rei no l'hi tingués confiança, atès que havia estat jutge sota el govern angeví. De fet, la traïdoria era habitual a la Sicília recentment conquerida. Per exemple, altres nobles —com Gualterio di Caltagirone o Alaimo di Lentini— van ser executats acusats de conspiració contra el nou monarca tot i haver-li prestat servei. No va ser fins al 1286 amb el nou rei Jaume el Just quan es torna a tenir notícies del cronista. Altra vegada sota les ordres del monarca, va encapçalar, juntament amb Gisbert de Castellet, l'ambaixada al pontífex Honori IV, on se li va demanar que acceptés al nou sobirà sícul com a legítim⁵⁸. L'últim esment de Neocastro a la documentació constava com a testimoni del contracte matrimonial entre el rei Jaume i Guillem de Montcada el 1290⁵⁹. Finalment, devia morir entorn del 1293, quan la seva *Historia Sicula* es va interrompre.

L'obra del messinès es coneix parcialment, atès que inicialment estava escrita en versos. És quelcom que en va deixar constància Jeronimo Zurita⁶⁰ i el seu biògraf, Diego Dormèr, que assegurava que la primera redacció es titulava: “*Messana/ A Carolo Siciliae rege obsessa/ Auctore Batholomaeo Neocastensi/De rebus gestis a Petro Aragoniae Rege in Sicilia/Adversus Carolum eius nominis primum Siciliae Regem/libri XV*”⁶¹. Tot i la rellevància d'aquesta primera redacció de la crònica reconeguda per Zurita, no la va arribar a imprimir mai i tampoc ho van fer els estudiosos italians⁶². Per exemple, el diplomata del segle XVII Antonino Amico va prometre estampar-la, tot i que la mort

---

⁵⁶ CARINI, *De Rebus...*, doc. 139, p. 128.

⁵⁷ PALADINO, “Introduzione”, p. 8; Vegeu també el document de destitució a: SILVESTRI, Giuseppe, “Appendice ai documenti inediti estratti dall'Archivio della Corona d'Aragona”, dins Isidoro CARINI, *De Rebus regni siciliae*, vol. V, Ed. Lo Statuto, Palermo, 1892, p. 10.

⁵⁸ NEOCASTRO, cap. CV-CVI, p. 82-83.

⁵⁹ FASOLI, *Cronache siciliane...*, p. 34.

⁶⁰ ZURITA, Jerónimo, *Anales de Aragón*, a cura de Ángel CANELLAS LÓPEZ, Ed. Institución Fernando el Católico, Zaragoza, 2003, p. 320; Vegeu també del mateix autor: ZURITA, Jerónimo, *Indices rerum ab Aragoniae regibus gestarum*, Ed. S.C.M & Regni Aragoniae Typographi, Zaragoza, 1578, p. 184.

⁶¹ AZTARROZ, Juan Francisco A. de i DORMER, Diego D., *Progresos de la historia en Aragón. Vidas de sus cronistas desde que se instituyó este cargo hasta su extinción*, Ed. Imprenta del hospicio, Zaragoza, 1878, p. 81. En aquest estudi s'afirmava que Neocastro havia redactat en versos hexàmetres.

⁶² PALADINO, “Introduzione”, p. 11.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

el va sorprendre abans de fer-ho⁶³. Així, tot i la primera redacció versada de la crònica, l'autor va realitzar-ne una segona perquè el seu fill entengués el text⁶⁴. Finalment, una de les còpies d'aquesta, va arribar a la Biblioteca di Antonio Amato i va ser impresa per primer cop el 1728⁶⁵. L'any següent la publicava Muratori, qui assegurava que la crònica havia estat escrita entorn el 1292⁶⁶. L'última publicació del segle XVIII va ser la de Rosario Gregorio⁶⁷.

Algunes dècades més tard, Michele Amari va utilitzar àmpliament Neocastro per a documentar-se i realitzar els seus estudis. Per aquest autor, el cronista messinès havia escrit la crònica abans del 1295 i posava en relleu que havia estat triat el maig del 1282 com a jutge de la ciutat, és a dir, durant la revolta i en les primeres setmanes de la *Communitas*⁶⁸. En canvi, Giuseppe del Giudice, al seu estudi del 1887, defensava que a la documentació s'esmentava Neocastro perquè havia estat jutge anteriorment o perquè ostentava aquest càrrec abans de la revolta⁶⁹; de fet, els documents citaven que el cronista havia estat escollit el 1281⁷⁰.

En tot cas, tal com apuntava Gina Fasoli, Bartolomeo declarava que escrivia la crònica “*ad honorem regum*”. Certament, no seria pas per honrar el rei Carles, sinó per honorar el rei Pere malgrat la possible mala relació. De fet, utilitzava el plural per a referir-se als

---

⁶³ AMICO, Antonino de, *Dissertatio historica et chronologica de antiquo urbis Syracusarum Archiepiscopatu ac de eiusdem in universa Sicilia metropolitico iure*, Napoli, 1640, p. 63-64.

⁶⁴ PALADINO, “Introduzione”, p. 12.

⁶⁵ AMATO, Giovanni Maria, *De principe templo panormitano*, Ed. Typographia Johannis Baptistae Aiccardo, Palermo, 1728, p. 490-740.

⁶⁶ MURATORI, Ludovicus Antonius, “Prefazio”, dins *RIS*, vol. XIII, Ed. Ex typographia societatis palatinae, Milano, 1729.

⁶⁷ GREGORIO, Rosario, *Bibliotheca scriptorum qui res in Sicilia gestas sub Aragonum imperio retulere*, vol. 1, Ed. Regio typographeo, Palermo, 1791, p. 1-240.

⁶⁸ AMARI, *La guerra...*, p. 295.

⁶⁹ GIUDICE, “Bartolomeo da...”, p. 265.

⁷⁰ La documentació en què es basa la discussió es pot trobar a: STARRABBA, Raffaele, “I diplomi della Cattedrale di Messina, raccolti da Antonio Amico. Pubblicati da un codice della Biblioteca Comunale di Palermo ed illustrati” dins *Documenti per Servire alla Storia di Sicilia*, vol. 1, s. 1, 1888, p. 111, 123. Neocastro es esmentat com a jutge el 1282; També el document on s'assegura que ja era jutge el 1281 a: Archivio di Stato in Palermo, *Tabulario di Santa Maria di Malfinò*, n. 84; Archivio di Stato di Palermo, *Tabulario del monastero di Santa Maria Maddalena di Valle Giosafat*, n. 146; Altres documents referents al cronista FILANGERI, Riccardo. *I registri della Cancelleria angioina*, vol. XIII, Ed. L'Accademia Pontaniana, Napoli, 1959, p. 155; ROHDE, H. E., *Der Kampf um Sizilien un den Jahren 1291-1302*, Berlin, 1913, p. 163. STAHLER, Eduard, “Aus der Vorgeschichte der Sizilischen Vesper”, dins *Quellen und Forsch. Aus italien. Archiven und Bibliotheken*, n. 19, 1927, p. 36.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

reis Pere i Jaume, tot i els dubtes del primer⁷¹. Cal tenir en compte que el cronista no conservava un bon record dels Staufen, quelcom que, segons Fasoli, podria ser influència de les fonts güelfes⁷². Ara bé, cal contemplar també la possibilitat que aquest fos un pensament que tenia quan era jutge sota el mandat del rei Carles. També, malgrat la reivindicació de restauració de la dinastia Staufen, el rei Frederic era, sovint, calumniat per les seves exigències fiscals, tal com es comenta més endavant.

D'altra banda, la historiadora italiana observava que Neocastro donava gran importància als afers militars i no tant als fets socials o polítics, ja que en comparació amb aquest, Malaspina donava molta més informació sobre la *Communitas*⁷³. Tot i aquesta correcta observació cal afegir que el cronista també relatava sobre la diplomàcia de la seva ciutat. Per exemple, descrivia la comunicació entre Palerm i Messina, les revenges entre messinesos i esmentava els diferents capitans o líders militars i això inclou, inevitablement, els aspectes governamentals.

Va caldre esperar fins al 1969 per a veure un nou estudi sobre el cronista de la mà de Francesco Giunta, on precisament reflexionava entorn de la figura política que representava el personatge messinès. Encertadament, Giunta definia Neocastro com un home capaç de mutar i adaptar-se al moment polític, atès que era jutge sota el govern Anjou i, aparentment, no tenia enyorança dels Staufen. Tot i així, va aconseguir ser jutge durant la *Communitas* i, quan aquesta va fracassar, es va convertir en home de confiança del nou rei⁷⁴. Per aquest motiu, es pot suposar que el rei Pere devia considerar que no tenia una afeció suficient al nou règim i el cronista devia preferir retirar-se abans que tenir la mateixa sort que els nobles conspiradors. És, però, una hipòtesi que no es pot comprovar.

Una de les aportacions de més magnitud que va realitzar Giunta va ser aclarir l'origen i procedència de l'autor. Fins llavors la idea més extensa era que els avantpassats del jutge eren de Nicastro (Calàbria) i que aquests havien immigrat a Messina⁷⁵. Giunta, però, va

---

⁷¹ FASOLI, *Cronache siciliane...*, p. 35.

⁷² FASOLI, *Cronache siciliane...*, p. 36; Vegeu també: ANGELO, Edoardo d', *Storiografi e cronologi latini del Mezzogiorno normanno-svevo*, Ed. Liguori, Napoli, 2003, p. 92-99, 143-72.

⁷³ FASOLI, *Cronache siciliane...*, p. 37.

⁷⁴ GIUNTA, Francesco, "Il messinese Bartolomeo da Neocastro", dins *Annali 1969. Facoltà di Magisterio. Università di Palermo*, 1969, p. 3-4.

⁷⁵ Era una suposició expressada a: PALADINO, "Introduzione", p. 3.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

trobar un document en grec del monestir de San Gregorio de Messina del 1201, on es parlava de la venda de la meitat d'una casa a l'àrea de "Neocastro" al barri de San Giovanni Evangelista. Per tant, es demostrava que hi havia una zona a la ciutat amb el nom del cronista i es dedueix indirectament que l'autor i la seva família sempre havien estat de Messina⁷⁶.

Dels estudis realitzats en els últims vint anys destaca l'anàlisi d'Enrico Pispisa⁷⁷. Segons aquest, la segona redacció allargava el contingut respecte de la primera (d'entre els anys 1283 i 1285) per a entrar en la dinàmica política dels anys noranta. No obstant això, Pispisa conclou que ambdues redaccions s'escriuen en moments difícils per a la política siciliana: la primera, quan el rei Pere va tornar a Catalunya i va deixar com a lloctinent l'infant Jaume; la segona, quan el rei Jaume va abandonar Sicília i va pactar amb l'Església. Tot, però, realitzat amb un "*impegno propagandistico, la volontà di imporre ad un pubblico riluttante una particolare lettura degli avvenimenti*". Sens dubte, però, tal com l'autor assenyala, el poema inicial i la prosa posterior, apareixia com un manifest d'un grup de poder que volia legitimar el seu prestigi als ulls de la monarquia⁷⁸, una elit formada, per exemple, per Alaimo da Lentini i altres messinesos nobles⁷⁹. A més, dissenyava una guerra internacional entre Sicília, la Corona d'Aragó, França i els Anjou

---

⁷⁶ GIUNTA, "Il messinese...", p. 6-7; Vegeu també: CUSA, Salvatore, *I diplomi greci ed arabi di Sicilia*, vol. I, Ed. Stabilimento Lipograf Lao, Palermo, 1868, p. 353-354. En aquest document es pot llegir: "τω ανοικοδομηθεντι νεοκαστρον πόλεως μεσσήνης".

⁷⁷ PISPISA, Enrico, "Costruzioni storiografiche e propaganda politica: l'esempio di Bartolomeo di Neocastro", dins Enrico MENESTÒ (Eds.), *La propaganda politica nel basso medioevo: atti del XXXVIII Convegno storico internazionale, Todi, 14-17 ottobre 2001*, Ed. Centro italiano di studi sull'alto Medioevo, Spoleto, 2002, p. 29-48; També del mateix autor: PISPISA, Enrico, "Per una rilettura dell'Historia Sicula di Bartolomeo di Neocastro", dins Ludovico GATTO i Paola SUPINO MARTINI (Eds.), *Studi sulla società e le culture del Medioevo per Girolamo Arnaldi*, Ed. All'Insegna del Giglio, Firenze, 2002, p. 531-548; Vegeu també, FERRAÚ, Giacomo, "La storiografia del '300 e '400", dins Rosario ROMEO (Eds.), *Storia della Sicilia*, vol. 4, Ed. Società Editrice Storia di Napoli e della Sicilia, Napoli, 1980, p. 663-665; TRAMONTANA, Salvatore, "Cronaca e mito nella storia del Vespro", dins *Annali dell'Istituto di storia*, vol. 3, 1982-1284, p. 39-45; FERRAÚ, Giacomo, "La storiografia come ufficialità", dins VV.AA, *Lo spazio letterario del medioevo. Il medioevo latino. La ricezione del testo*, vol. 1, t. III, Ed. Salerno Editrice, Roma, 1995, p. 686.

⁷⁸ Sobre la comunicació política, vegeu: VERGER, Jacques., "Théorie politique et propagande politique", dins Paolo CAMMAROSANO (Eds.), *Le forme della propaganda politica nel Due e nel Trecento. Relazione al convegno di Trieste, 2-5 marzo 1993*, Ed. École française de Rome, Roma, 1994, p. 29-44; També, GOFF, Jacques le, "Conclusions", dins Paolo CAMMAROSANO (Eds.), *Le forme della propaganda politica nel Due e nel Trecento. Relazione al convegno di Trieste, 2-5 marzo 1993*, Ed. École française de Rome, Roma, 1994, p. 518-529.

⁷⁹ Vegeu, PISPISA, Enrico, *Messina nel Trecento. Politica, economia, società*, Ed. Intilla, Messina, 1980, p. 22-31; També, GUGLIELMI, Nida, "La crónica de Neocastro: Poder y sociedad en la Sicilia del siglo XIII", dins *17é CHCA*, vol. 3, Ed. Universitat de Barcelona, Barcelona-Poblet-Lleida, 2003, p. 387-402.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

de Nàpols⁸⁰; va incorporar Sicília als afers catalanoaragonesos⁸¹, quelcom que és característica de la majoria de cròniques del *Vespro*.

La crònica de Neocastro es configurava no tant per convèncer el públic contemporani a la revolta, com podia ser el cas de *Lu Rebellamentu*, Desclot o Malaspina, sinó per justificar i produir una retòrica en favor del govern del rei Jaume⁸². Això sempre anava acompanyat de la intervenció divina, en favor dels siculoaragonesos, com demostrava per exemple el relat de la pesta entre les files franceses el 1285. Aquest afer s'analitza més endavant, però cal esmentar que en el pensament dels cronistes sicilians o gibel·lins —i Neocastro no n'era pas una excepció— sempre va existir una distinció entre l'Església⁸³ —on els sicilians buscaven protecció— i els seus ministres eclesiàstics, que actuaven contràriament a la seva institució.

En l'últim estudi sobre el cronista messinès, que va ser realitzat per Martí Aurell el 2013, es posava en relleu que l'actitud vers el papat i el clergat era de respecte, però, al mateix temps, s'utilitzava la narrativa de la protecció de la divinitat cap als catalans i sicilians. Com a exemple, es proposava, també, la derrota de les hosts franceses quan aquestes van profanar el sarcòfag de Sant Narcís a Girona i com a càstig es van infestar de la pesta⁸⁴. Això era presentat com si es tractés d'una correlació de causa-efecte.

Ara bé, el que primer es percep de la lectura de Neocastro és que el seu centre ideològic i geogràfic era Messina, ja que va prioritzar narrar la política d'aquesta ciutat i explicava els esdeveniments de Sicília i dels territoris itàlics des de la perspectiva de la ciutat de l'Estret. El cronista va aportar molta de la informació coneguda sobre la guerra a Messina que, de fet, va ser diferent de la resta de l'illa. No obstant això, té summa importància el fet que és l'única crònica narrada des de la perspectiva messinesa, que sempre va estar condicionada per la proximitat amb el continent i l'imminent perill de reconquesta angevina. Per això, va mostrar una ideologia lleugerament diferent de la resta de

---

⁸⁰ PISPISA, “Costruzioni storiografiche...”, p. 33.

⁸¹ CORRAO, Pietro, “Celebrazione dinastica e costruzione del consenso nella Corona d'Aragona”, dins Paolo CAMMAROSANO (Eds.), *Le forme della propaganda politica nel Due e nel Trecento. Relazione al convegno di Trieste, 2-5 marzo 1993*, Ed. École française de Rome, Roma, 1994, p. 133-156.

⁸² PISPISA, “Costruzioni storiografiche...”, p. 34.

⁸³ PISPISA, “Costruzioni storiografiche...”, p. 40.

⁸⁴ AURELL, Martin, *Des Chrétiens contre les croisades. XIIe-XIIIe siècle*, Ed. Fayard, Saint-Amand-Montrond, 2013, p. 287-290; Vegeu també el caràcter religiós de l'obra en capítols com l'aparició de la Verge a l'exèrcit: NEOCASTRO, cap. XL, p. 26.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

narracions sicilianes, on normalment l'epicentre d'acció era Palerm. Com apuntava Pispisa, es presentava Messina com la ciutat d'avantguarda contra els Anjou i aspirava a guiar el regne per davant de Palerm⁸⁵.

Tanmateix, si en les cròniques com la de Desclot o *Lu Rebellamentu* hi ha cert anonimat i el rastre de la personalitat de l'autor és menys visible, en la narració de Neocastro és totalment el contrari, on les vivències de l'autor són ben visibles. La redacció de la crònica, possiblement, es va produir als anys noranta —com Muratori o Amari defensaven— però de ben segur que hagués estat molt diferent si aquesta s'hagués escrit a la dècada dels setanta o vuitanta quan la posició política de l'autor era diferent. Així i tot, es poden trobar rastres en l'escrit de com el cronista va passar de ser jutge angeví, a jutge de la *Communitas* i home de confiança del rei Pere i del rei Jaume. Amb altres paraules, aquest individu va col·laborar en tots els governs a la Sicília de l'últim quart de segle, i és quelcom que es percep en el pensament exposat a la seva crònica. No obstant això, com que el relat va ser escrit a la dècada dels noranta, honrava la política dels vencedors.

Ara bé, la redacció de Neocastro sobre el període d'abans de l'arribada del monarca aragonès denota més preocupació per la seva urbs que pels dos sobirans. En aquest context, el rei Carles era descrit com un opressor, qui exercia una pressió fiscal enorme, qui estava disposat a vessar “sang innocent” per ocupar Constantinoble i qui volia portar els sicilians a la guerra⁸⁶. Per aquest motiu i, després de disset anys de govern, justificava la revolta i la defensava com una “necessària venjança”⁸⁷. Certament, reproduïx el discurs comú desenvolupat per la propagandística de la nova dinastia. El monarca angeví és identificat com l'enemic principal dels sicilians, però és una acusació més discreta que en les altres narracions, atès que no es va retenir en la recreació de l'argumentari antiangeví, sinó que se centrava especialment en la guerra. Atès que va redactar a la dècada dels noranta, no hi havia tanta necessitat d'atacar al rei Carles com feien anys enrere els cronistes. Neocastro va descriure els actes del monarca, però va passar ràpidament a escriure sobre la política de Messina i la vinguda del rei Pere. Cal pensar en

---

⁸⁵ PISPISA, “Costruzioni storiografiche...”, p. 32.

⁸⁶ NEOCASTRO, cap. VIII-XIII, p. 9-11. El cronista va afirmar que es vessaria “*sanguinem innocentum*”.

⁸⁷ NEOCASTRO, cap. XIII, p. 10.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

la possibilitat que el cronista volgués amagar la seva participació com a jutge angeví i potser evitava esmentar detalls de la política Anjou que el pogués perjudicar.

El tractament del període de la *Communitas*, no és pas secundari, ni passa desapercebut. Per a Neocastro era una qüestió primordial la descripció de les polítiques comunals com l'elecció de capitans, tals com Ruggero Mastrangelo en el cas de Palerm o Alaimo de Lentini en el cas de Messina⁸⁸. És de gran interès observar com l'autor messinès també va narrar la magnitud de la unió política entre Palerm i Corleone —de la qual Messina també en va formar part— i com des de la capital siciliana es van enviar ambaixades a la ciutat de l'Estret per tal d'establir uns criteris comuns. En aquestes ambaixades els palermitans plantejaven la possibilitat de l'aliança i la crida al rei d'Aragó. El cronista expressava que l'elit messinesa —a la qual representava— no negava aquesta possibilitat, però tampoc es mostrava entusiasta amb un nou rei⁸⁹. Neocastro va especificar que no es rebutjava un nou monarca, però la prioritat de la *Communitas* era la protecció de l'Església⁹⁰, tot i que, evidentment, va ser políticament inviable. Quant als contactes i l'enviament d'epístoles entre les ciutats de Messina i Palerm, Francesco Paolo Tocco reflexionava que l'enviament de cartes i els contactes que representaven no era pas una qüestió menor, encara que les evidències que resten actualment siguin escasses. En el cas messinès, la lletra de Palerm enviada a Messina el 13 d'abril del 1282 obria un debat intern, i no va ser fins al dia 28 d'aquell mes quan es van revoltar definitivament. Va ser llavors quan es va iniciar la “*felix Communitas Messanae*”⁹¹, de la qual el cronista se'n fa gran ressò. Un dels objectius principals de Neocastro era narrar els fets de la guerra des de la perspectiva messinesa i, per tant, marcava una diferència entre els successos a la resta de l'illa o del Regne. A més, recordava que la revolta i la guerra a la seva ciutat va començar més tard que a Palerm⁹², i d'aquesta manera concedia més protagonisme a Messina i als seus polítics i a la seva elecció⁹³.

---

⁸⁸ NEOCASTRO, cap. XIV, p. 11.

⁸⁹ NEOCASTRO, cap. XXVI-XXVII p. 19-20.

⁹⁰ NEOCASTRO, cap. XXI, p. 16.

⁹¹ TOCCO, Francesco Paolo, “Ideologia e propaganda nell'età del Vespro: lo scambio epistolare tra Palermo e Messina secondo Batolomeo di Neocastro”, dins Rossana CASTANO, Fortunata LATELLA, Tania SORRENTI i Luciano CATALIOTO (Eds.), *Comunicazione e propaganda nei secoli XII e XIII: Atti del convegno internazionale, 24-26 maggio 2007*, Ed. Viella, Messina, 2007, p. 607-616, p. 614.

⁹² NEOCASTRO, cap. XXV, p. 19.

⁹³ NEOCASTRO, cap. XXV-XXIX, p. 19-21. Vegeu el relat sobre els primers moments de revolta i el capità Matteo de Riso. També, cap. XXXVII, p. 25 sobre la capitania d'Alaimo de Lentini.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

Per tal de tenir una comprensió completa del pensament que reflecteix la crònica i, tenint en compte la biografia de l'autor, es pot analitzar, a tall d'exemple, la descripció que ofereix l'autor sobre la família De Riso. Aquesta nissaga era de gran importància per la política interna de Messina i va col·laborar activament amb el govern Anjou. Arran d'això, Neocastro va desenvolupar un diàleg entre Parmenio de Riso i el seu nebot, Matteo de Riso, on comentaven el perill de ser atacats, com a venjança, pels mateixos sicilians revoltats⁹⁴. Segurament, era la descripció d'una situació viscuda per moltes famílies nobles i era un exemple de la violència viscuda l'abril del 1282. Ara bé, és possible que Neocastro temés aquesta situació per ell mateix, atès que va ser jutge sota el govern Anjou. És probable —tot i que no es tenen les proves suficients i es tracta només d'una suposició— que estigués definint un temor viscut també a la seva família i això explicaria, en part, el perquè va decidir, finalment, alabar el nou rei. A més, l'autor va poder salvar la situació de perillositat amb el suport immediat a la revolta.

Per concloure, cal aclarir que la perspectiva del monarca a la crònica va evolucionar. L'autor primer va defensar la *Communitas*⁹⁵ i després va preferir honorar el nou rei. Les primeres al·legacions per a la seva arribada es basaven —com era habitual en els cronistes afectes al monarca aragonès— en els drets d'herència de la reina Constança, ja que aquesta, segons el cronista, demanava venjança pel seu pare⁹⁶. També, al relat sobre les ambaixades sicilianes a Barcelona es demanava socors al rei Pere; en la narració sobre aquest legat enviat a Catalunya, l'autor hi afegia dramatisme, fins al punt d'afirmar que si el sobirà aragonès no brindava la seva ajuda, la guerra podria estar perduda⁹⁷. Sens dubte, el cronista va afegir aquestes paraules per incrementar patetisme a la situació. Aquesta manera d'exposar els fets fa deduir que, per Neocastro, l'aliança amb el rei Pere era la darrera opció. Per al cronista el matrimoni entre l'hereva siciliana i el monarca d'Aragó hauria estat un fet circumstancial. Segurament, la preferència de l'escriptor era restar sota l'empareda eclesiàstica, però que, finalment, en veure's impossibilitat de tal escenari polític, va adaptar la seva narració al discurs vencedor a Sicília.

---

⁹⁴ NEOCASTRO, cap. XXVIII, p. 20.

⁹⁵ Vegeu per exemple, NEOCASTRO, cap. XVII, p. 20. Un exemple és la narració de l'episodi d'Alcoll on, *a priori*, el rei no era tractat amb gran devoció.

⁹⁶ NEOCASTRO, cap. XVI, p. 19.

⁹⁷ NEOCASTRO, cap. XXI, p. 16. Els sicilians sol·licitaven socors al rei Pere: "*Petrum Regem aragonum, a quo velociori succursu, pronto licet medio, nostris indigentiis fuerit succurrendum*".

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

Així, doncs, els relats sobre els primers mesos de govern aragonès van ser laudatoris i devots al nou monarca. Un exemple d'aquest discurs és la descripció del naixement del sobirà siculoaragonès com si es tractés d'un heroi o d'una divinitat grecoromana. L'autor escrivia que els Déus van atorgar-li armes i virtuts: Júpiter va armar el nounat amb la glòria i la potestat d'un rei; Febos i Mart li van donar armes de vencedor i des del "niu de l'àliga" es va donar abundant glòria al nounat. Tot i el debat que això pugui suggerir⁹⁸, el niu de l'àliga és, segurament, una referència a l'herència Staufen i a la vella idea de l'imperi. De fet, l'àliga com a símbol imperial adoptat pels Staufen sempre va ser present a Sicília. Més endavant s'analitza amb més profunditat, però, cal recordar que era una simbologia que el rei Pere i els seus hereus van recuperar ràpidament.

L'autor seguia narrant el naixement escrivint que Mercuri li va concedir l'enginy. Després, Mart el va fer un guerrer i va predir la victòria sobre els enemics; el va fer invulnerable i invencible i va assegurar que, després de la guerra, moriria feliç entre els seus. A més, Venus li va donar el cos. Finalment, s'afegia que seria un rei estimat i tindria poder sobre tots⁹⁹. L'autor estava influenciat per la cultura clàssica i els autors grecoromans, i utilitzava aquesta herència literària per a la divinització o mitificació del monarca. Aquesta era la manera que tenia el cronista de culminar la seva evolució: de la defensa de la *Communitas* a la veneració del nou sobirà.

2.1.3. Niccolò Speciale: el cronista al servei de la monarquia siciliana del segle XIV

Un altre dels grans cronista sicilians és Niccolò Speciale; va escriure la *Historia Sicula* o *De gestis Siculorum sub Frederico rege et suis*¹⁰⁰ en llatí, composta de vuit llibres que narraven els fets des del 1282 fins al 1337. L'autor formava part d'una família noble de

---

⁹⁸ Vegeu sobre els relats messiànics: SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, *Pere el Gran: l'Infant*, vol. 1, Ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1995, p. 5-7; AGUILAR ÀVILA, Josep Antoni, *La crònica de Ramon Muntaner: edició i estudi (pròleg-capítol 146)*, Ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2015, p. 75-106.

⁹⁹ NEOCASTRO, cap. LII. "*Iupiter quidem instruit regalem filium decoraro gloria regie potestatis. Phebus et Mavors arma victricia sibi parat, et ex neido aquile cornumirabili additur glorie nati regis. Mercurius magnatum et procerum predicat consilia, et ingenii et intellectus mirabilis rimulas aperit. Mars bellicosum facit puerulum, victoriam parat ex hostibus, ferro non leditur, non vincetur, set vincet, demum post bella feliciter in suis cunabulis moriturus. Vultum venus membra componit pueri, diligitur ab omnibus, et efficietur cuiuslibet cordis potens*".

¹⁰⁰ Per a estudiar la narració s'ha escollit l'edició de: SPECIALE, Niccolò, "Historia Sicula in VII libro distributa ab Anno MCCLXXXII usque ad Annum MCCCXXXVII", dins *RIS*, vol. 10, Ed. Ex typographia societatis palatinae, Milano, 1727. D'ara endavant es referirà com "Speciale".

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

Noto¹⁰¹ i no s'ha de confondre amb un descendent seu i homònim que va ser virrei de Sicília sota el mandat del rei Alfons el Magnànim. L'escriptor va estar al servei dels reis del casal de Barcelona a Sicília, especialment sota el govern de Frederic III. Per exemple, va servir a la Corona com a ambaixador a la cort del pontífex Benet XII¹⁰². És un afer que tradicionalment se sol datar vers el 1334¹⁰³, però segons Ferraù va succeir el 1335¹⁰⁴. Era un acte polític que explica per si sol quina era la seva inclinació política i la seva devoció a la casa reial siciliana. Tanmateix, el coneixement sobre la seva vida és incomplet, ja que no s'han trobat més documents sobre l'autor. En tot cas, Speciale aportava informació valuosa sobre la guerra i una perspectiva ideològica pròpia. Si Neocastro escrivia des de Messina, Speciale escrivia des del sud-est de l'illa i des de Palerm. D'aquesta manera eixamplava les òptiques del conflicte.

Un dels primers historiadors que va utilitzar i va estudiar Speciale va ser Zurita, encara que no en coneixia la identitat¹⁰⁵. En canvi, Francesco Maurolico, el 1542, sabia la identitat del cronista¹⁰⁶. També, Antonio Amico o Rocco Pirri tenien nocions sobre la vida de l'autor encara que, atesa la manca de documentació, van patir grans dificultats per reconstruir la seva biografia¹⁰⁷.

La primera edició que es va imprimir va ser el 1688 de la mà d'Étienne Baluze. Aquest va publicar l'obra de l'arquebisbe de París, Pierre de Marca, on s'inclouïa l'obra de Speciale¹⁰⁸. No obstant això, les publicacions principals de la crònica van ser les de

---

¹⁰¹ Noto es troba a l'extrem sud-est de l'illa. SPECIALE, p. 915; Vegeu sobre el feu de la família del segle XV a: SILVESTRI, Giovanni L., *I Capibrevi di Giovanni Luca Barberi: I feudi del Val di Noto*, Ed. Societá Siciliana per la Storia Patria, Palermo, 1879.

¹⁰² SPECIALE, lib. 8, cap. V, p. 1080.

¹⁰³ FASOLI, *Cronache siciliane...*, p. 212.

¹⁰⁴ FERRAÙ, Giacomo, *Niccolò Speciale, storico del Regum Siciliae*, Ed. Centro di studi filologici e linguistici siciliani bollettino, Palermo, 1974, p. 26.

¹⁰⁵ ZURITA, lib. 4, cap. XXIV, p. 42. Zurita afirmava que es tractava de "Otro autor, también siciliano y antiguo que no se nombra"; FERRAÙ, *Niccolò Speciale...*, p. 20; A la Biblioteca de Catalunya es conserva el manuscrit de Speciale sel segle XVI que havia pertangut a Jerónimo Zurita. Vegeu, SPECIALE, Niccolò, *Historia Sicula*, Biblioteca de Catalunya, Ms. 990/3, s. XVI.

¹⁰⁶ FERRAÙ, *Niccolò Speciale...*, p. 21; MAUROLICI, Francesco, *Sicanarum rerum compendium*, Messina, 1562, p. 141.

¹⁰⁷ FERRAÙ, *Niccolò Speciale...*, p. 22-23.

¹⁰⁸ MARCA, Pierre de, *Marca Hispanica siue Limes Hispanicus, hoc est, geographica & historica descriptio Cataloniae, Ruscinonis, & circumjacentium populorum. Auctore illustrissimo viro Petro De Marca archiepiscopo Parisiensi. Accessere 1. Gesta veterum comitum Barcinonensium; Nicolai Specialis libri 8 rerum Sicularum; Chronicon Barcinonense; Chronicon Vlianense; Appendix*, Ed. Apud Franciscum Muguet Regis & illustrissimi archiepiscopi Parisiensis typographum, Paris, 1688, p. 598.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

Ludovico Antonio Muratori el 1727¹⁰⁹, de Gregorio Rosario el 1791¹¹⁰ i, més recentment, l'edició del 7è centenari de la revolta¹¹¹.

Els estudis referents a l'obra han estat més aviat escassos i aquest cronista no ha gaudit d'un gran interès com altres autors, encara que sempre ha estat present en les anàlisis històriques de les Vespres. Per exemple, Amari va utilitzar Speciale per a realitzar la seva obra¹¹², però de forma comparativa amb la resta o per a completar les dades, no com a estudi únic de l'autor. Així, i amb pocs estudis anteriors¹¹³, el 1897 es va publicar el que durant més de mig segle seria l'estudi més important sobre el cronista sicilià; és un article titulat *Un precursore siciliano dell'umanismo, Niccolò Speciale*¹¹⁴, de la mà de Valentino Labate. En aquest escrit s'analitzava amb profunditat la influència de la literatura clàssica de Speciale. A més, segons l'autor, també es va convertir en un precursor de l'humanisme. De fet, Labate afirmava que la crònica volia imitar als antics autors romans, quelcom que feia que l'erudició de l'autor no fos pròpiament seva, sinó que vingués de la imitació dels clàssics¹¹⁵.

Mig segle més tard, en l'estudi conjunt de les cròniques sicilianes de Fasoli, es tornava a destacar que les dades biogràfiques de l'autor són escasses. Tanmateix, l'autora treia a la llum que hi havia alguns episodis assenyalats de la crònica on l'escriptor n'era el protagonista i podien ajudar a completar i a deduir aspectes de la seva vida. Per exemple, Speciale mostrava antipatia per Roger de Llúria quan va abandonar la causa del rei Frederic el 1299; també es percep admiració per Blasco d'Alagó que va morir el 1301. A

---

¹⁰⁹ SPECIALIS, Nicolai, "Historia Sicula in VIII Libros distributa ab Anno MCCLXXXII usque ad Annum MCCCXXXVII", dins *RIS*, vol. 10, Ed. Ex typographia societatis palatinae, Milano, 1727, p. 801-911.

¹¹⁰ ROSARIO, Gregorio, *Bibliotheca scriptorum qui res in Sicilia gestas sub Aragonum imperio retulere*, vol. 1, Ed. Ex regio typographeo, Palermo, 1791; Vegeu també els manuscrits que resten de la crònica: SPECIALE, Niccolò, *Historia Sicula*, Biblioteca Fitalia, Palermo, s. XVI; També la copia de: SPECIALE, Niccolò, *Historia Sicula*, Biblioteca del Duca di Leicester, Holkam Hall, ms. 495; L'exemplar de Manuscrit Il·luminat: SPECIALE, Niccolò, *Historia Sicula*, Biblioteca de la Universitat de València, BH Ms. 0848.

¹¹¹ SPECIALE, Niccolò, *I Vespri siciliani. I storie Siciliane*, a cura di Andrea CARISI, Ed. Linee d'Arte Giada, Palermo, 1982.

¹¹² AMARI, *La guerra...*, p. 211-219.

¹¹³ Vegeu, per exemple: FRENZEL, C., *Zur Kritik mittelalterlicher Geschichtsschreibung. II. Nicolaus Specialis in Allgem.*, Ed. *Monatsschrift für Wissenschaft und Literatur*, Halle, 1864; BOZZO, Stefano Vittorio, *Note storiche siciliane del secolo XIV*, Ed. Virzi, Palermo, 1882, *Appendice di documenti*, p. I-LXXI.

¹¹⁴ LABATE, Valentino, "Un precursore siciliano dell'umanismo, Niccolò Speciale", dins *Atti e Rendiconti dell'Accademia di Scienze, Lettere e Arti degli Zelanti e PP. Sello Studio di Acireale*, vol. 9, 1897-1898, p. 1-22.

¹¹⁵ LABATE, "Un precursore...", p. 5.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

més, relatava la seva curiositat de veure l'erupció de l'Etna el 1329; i coneixia l'ambaixada al papat el 1334. El cronista ja no va redactar la mort del rei Pere II de Sicília i, per tant, devia morir entorn el 1342¹¹⁶.

Sobre la datació del document, no hi ha grans discussions i la historiografia sembla estar d'acord. Segons Labate es va redactar durant el regnat del rei Pere II de Sicília, entorn el 1337 i 1342, ja que després d'aquesta data l'autor hauria mort¹¹⁷. Fasoli, per la seva banda, considerava també que el cronista va escriure després de la mort del rei Frederic, però que hi havia la possibilitat que iniciés el relat abans del govern del rei Pere II¹¹⁸. Segons Ferraú es va escriure posteriorment als fets que relata i no va ser completada, segurament, per la mort de l'autor, que per a l'historiador, es pot datar després del 1342¹¹⁹.

Cal esmentar, també, que el treball de Labate va ser recuperat per Ferraú i va tornar a analitzar aquella herència clàssica tant marcada en el cronista de Noto, on autors com Virgili o Ovidi eren utilitzats assíduament¹²⁰. Per Ferraú l'alta estilització clàssica de Speciale és la característica més evident de la seva obra i, possiblement, això havia impedit l'avaluació d'altres aspectes. Certament, és una observació encertada i això es demostra pel fet que la seva narració sobre les Vespres ha estat poc estudiada. De fet, l'escrit es concentra en els anys del regnat dels reis Jaume i, sobretot, de Frederic, on posava molt d'èmfasi en la ideologia filo-imperial d'aquest últim, com a resultat de l'herència Hohenstaufen¹²¹.

Per a l'estudi ideològic de la crònica de Speciale s'ha de tenir en compte que l'autor va començar la seva narració amb els fets del 1282. Arran d'aquells successos es podien argumentar la potestat dels futurs reis de Sicília. També, iniciava la seva obra citant els autors clàssics com Virgili o Ovidi per tal d'ubicar la seva illa dins la literatura clàssica. Ràpidament, però, va descriure la revolta de Palerm del 1282 on acusava i culpabilitzava el rei Carles d'actuar amb crueltat i sense pietat¹²². Insistia que imposava mesures de

---

¹¹⁶ FASOLI, *Cronache siciliane...*, p. 41-42.

¹¹⁷ LABATE, "Un precursore...", p. 4.

¹¹⁸ FASOLI, *Cronache siciliane...*, p. 40-41.

¹¹⁹ FERRAÚ, *Niccolò Speciale...*, p. 28.

¹²⁰ FERRAÚ, *Niccolò Speciale...*, p. 33-73.

¹²¹ FERRAÚ, *Niccolò Speciale...*, p. 112.

¹²² SPECIALE, lib. 1, cap. IX, p. 929. "*Iugum tantae crudelitatis et impietatis excutere quis ambigit, quod non humana proviso, sed sola Divina bonitas demonstravit, tu evidenter his diebus ostenderet, quoniam ipse est Deus exercituum, per quem Reges regnant et Principes dominatur*".

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

govern intolerables per als sicilians i això va comportar mort i exili per a molts dels dissidents polítics¹²³. Amb aquest relat dels esdeveniments, i per un home que estava profundament influenciat per la història literària de Roma, va arribar a una comparació lògica per a la seva mentalitat: el rei Carles era equiparable al rei Tarquini el Superb¹²⁴. Aquest parangó, que és clarivident i il·lustratiu del pensament del cronista, possiblement, estava dissenyat per dos motius. Primer, per mostrar com el rei Anjou, així com l'antic monarca romà, van ser expulsats dels seus dominis per comportar-se de manera altiva i arrogant. Segon, encara que l'autor no ho esmenti directament —i es tracta doncs d'una qüestió més interpretativa— cal recordar, com segur que Speciale coneixia a la perfecció, que després del regnat de Tarquini va iniciar el període polític de la República de Roma. Si feia un paral·lelisme entre Tarquini i Carles, podia estar fent-lo també amb els nous règims polítics resultants de la revolta. Tot i això, Speciale no es mostrava com un defensor efusiu de la *Communitas*, més aviat, era defensor de la nova dinastia. De fet, tot i esmentar els capitans de Palerm i Messina, no va realitzar una descripció acurada sobre l'organització política siciliana del març al setembre del 1282, tal com havia fet Neocastro. No obstant això, segurament era coneixedor dels fets i aquest possible ús de la comparativa no és improbable.

Un dels punts de més fort convenciment de Speciale era la justificació i recuperació de l'antiga dinastia Normanda i Staufen. Certament, era una reclamació de tots els cronistes antiangevins, però el cronista de Noto mostrava un coneixement més profund i més detallat sobre la història del Regne. En la reproducció de discursos en les assemblees de Palerm es reclamava el retorn de la nissaga de Roger I. La seva herència requeia directament sobre l'últim rei de la dinastia, Manfred. Segons Speciale, els nobles assemblearis el reconeixien com el seu darrer sobirà legítim¹²⁵. Els antecedents que se solien esmentar eren, normalment, els governs de Frederic II i els seus fills. En canvi, Speciale va més enllà, va recórrer als primers governants i als fonaments fundacionals del Regne per tal de reclamar els hereus de la dinastia normanda. Per Ferrau la manca

---

¹²³ SPECIALE, lib. 1, cap. II, p. 924. “*Sicilia Carolus Comes Provinciae de Regia stirpe Francorum (...) imponere, intolerabiles obventiones exigere (...) exilia carcerum deportationes, aliasque illatas viris iniurias gesserant Siculi pavide murmurantes*”.

¹²⁴ SPECIALE, Lib. 1, cap. IV, p. 925. “*Tunc Siculi Capitaneos sibi praesicunt, eorumque dominatum communitatem appellant, Romanos in has parte sequentes, qui post eiectam Tarquinii Regis superbiam, sibi annales praedecerunt*”.

¹²⁵ SPECIALE, lib. 1, cap. IX, p. 929. Es referia al rei com a “*Domini nostri Manfredi Regis*”.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

d'esment del rei Frederic II i, per contra, el destacat record del rei Manfred seria causat per la influència de la propaganda güelfa¹²⁶. És quelcom, però, que no es pot compartir plenament, ja que, sens dubte, al segon quart del segle XIV era més senzill i més proper recordar el rei Manfred i la seva derrota. El que tractava de fer Speciale era argumentar la legitimitat de Frederic III. Tot i això, és l'únic cas de la cronística siciliana on no s'esmenta directament a l'emperador, puix, possiblement, no era del grat del cronista per les seves exigències fiscals.

En tot cas, el rei Carles era acusat de ser un usurpador del regne¹²⁷ i, per això, es reclamava l'arribada del rei Pere, ja que "*Huic coniunx est inclyta Constantia de stirpe Rogerii*"¹²⁸. Es reconeixia que la reina Constança tenia la consanguinitat necessària per regnar¹²⁹. Això implicava reconèixer el rei Pere com a nou sobirà i es lloava recordant el seu progenitor, el rei Jaume el Conqueridor, com un referent de la lluita contra els musulmans¹³⁰. Per tant, era acceptat com a "*naturalis domini nostri*"¹³¹.

Speciale completava el seu primer llibre dels vuit que componen la crònica, com una introducció i justificació de la legitimitat dels reis aragonesos a Sicília. Això porta a pensar que l'autor tenia devoció per la nova dinastia i una convicció ideològica absolutament contrària als angevins. Segurament, el narrador formava part de la cort o del cercle més proper al rei Frederic III, com demostrava l'ambaixada al papat en nom d'aquest monarca abans esmentada. Probablement, la crònica no va ser un encàrrec directament del rei, perquè no hi ha res que així ho indiqui, però si es va convertir en una defensa de les polítiques catalanoaragoneses a l'illa. Així i tot, el relat continua tenint aspectes desconeguts.

Ara bé, tenint en compte el poc coneixement que es té sobre la biografia de l'autor, es poden fer diferents deduccions. Per exemple, si el seu descendent homònim, virrei de

---

¹²⁶ FERRAÚ, *Niccolò Speciale...*, p. 122-123.

¹²⁷ SPECIALE, lib. 1, cap. IX, p. 929. Durant l'assemblea es preguntaven si el rei Carles "*impudenter sui Regni dominium usurpavit?*"

¹²⁸ SPECIALE, lib. 1, cap. IX, p. 929. "*Huic coaiunx est inclyta Constantia de stirpe Rogerii felicis et gloriosi Regis Siciliae, qui cum suis hoc Regnum de manu infidelium gladio acquisivit per legitimam sui genitoris neam Manfredi Regis derivata*".

¹²⁹ FERRAÚ, *Niccolò Speciale...*, p. 109-110.

¹³⁰ SPECIALE, lib. 1, cap. IX, p. 929. "*Nam illustris Petrus Rex Aragonum, vir utique magnanimus et bellis assuetus, gloriosi genitoris sui Regis Iacobi sequens vestigia, contra infideles Christi cum magna classe profectus apun ancollen, tu fama refert, prospera bella gerit*".

¹³¹ SPECIALE, lib. 1, cap. IX, p. 929.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

Sicília, era un dels homes destacats a Noto, com a posseïdor de terres, és possible que també ho fos el cronista al segle XIII i XIV. D'aquesta suposició probable —però no absolutament segura— se'n deriva diferents conclusions. Si Speciale era un dels senyors feudals destacats de la seva localitat, i d'una zona eminentment rural, s'intueix que la pujada d'impostos del rei Frederic II, i que després va ser utilitzada també pel rei Carles —tal com s'analitza després—, devia anar en contra de la seva producció; en conseqüència, tindria menys beneficis. Speciale, com molts dels escriptors, redactaven les dificultats que va ocasionar la pujada d'impostos, però no es coneix cap altre autor que fos propietari de feus. Pel narrador de Noto, les impositcions econòmiques devien ser desastroses per a les terres de conreu, atès que als camperols se'ls hi exigia més del que podien assumir, forçats i amenaçats amb violència. En conseqüència, la terra no podia tornar a produir el mateix fins alguns anys després, possiblement, per manca de llavors o de recursos que havia exigint el govern¹³². És probable que conegués bé les dificultats del camp, i això explicaria la manca d'esment del rei Frederic i l'odi cap als Anjou. Evidentment, però, també era un home cultivat, inspirat en els clàssics llatins, i això fa pensar que va rebre una educació refinada.

2.1.4. La *Cronica Sicilie*

La narració anònima de la *Cronica Sicilie*¹³³ és un relat del segle XIV i és considerada com una de les quatre grans cròniques sicilianes de la centúria, juntament amb els autors Bartolomeo de Neocastro, Nicolò Speciale i Michele da Piazza¹³⁴. Va ser publicada per

---

¹³² SPECIALE, lib. 1, cap. XI, p. 930. “*Lugebant agricolae, quibus lex erat imposita de commissis violenter eorum custodire pecudibus et iumentis cum numero foetuum, quem non posset natura producere post anni circulum reddere rationem*”.

¹³³ És una obra també coneguda com a *Chronicon Siciliae* o *Chronicon Siculum*, depenent de l'edició. També com a: *Cronica processuum in regno et insula Sicilie*, Biblioteca de Catalunya, ms. 488; També hi ha una còpia a: *Chronicon Siciliae*, Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Vat. Lat. 3972, de la segona meitat del segle XIV; També es conserva el manuscrit a: *Chronicon Siciliae*. Biblioteca della Società Siciliana di Storia Patria, Fondo Fitalia, ms. 134, a Palerm. Vegeu, COLLETTA, Pietro, “*Cronica Sicilie, Codice Fitalia e altri documenti fra città e corte*”, dins Alessandro MUSCO (Eds.), *Il Mediterraneo del '300 ed il regno di Federico III d'Aragona: Saperi, Economia, Società: Atti del Convegno di Studio; Palermo 29-30 Giugno-Castelbuono 1 Luglio 2006*, Palermo, 2011, p. 55-80; COLLETTA, Pietro, “*La Cronica Sicilie: apporti del codice Fitalia e interventi di V. Todesco (1941)*”, dins *Invigilata Lucernis*, n. 34, 2012, p. 77-88; COLLETTA, Pietro, “*Per un'edizione del codice Fitalia: l'apporto della tradizione manoscritta della Cronica Sicilie*”, dins *Archivio normanno-svevo*, n. 4, 2013-2014, p. 103-124.

¹³⁴ FERRAÚ, Giacomo, “*La storiografia del '300 e '400*”, dins Rosario ROMEO (Eds.), *Storia della Sicilia*, vol. 4, Ed. Società editrice Storia di Napoli e della Sicilia, Palermo, 1980, p. 648-676; ANGELO, Edoardo d', *Storiografi e cronologi latini del Mezzogiorno normanno-svevo*, Ed. Liguori, Napoli, 2003, p. 52-62.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

primera vegada per Ludovico Muratori¹³⁵ i Rosario Greogorio¹³⁶. Segurament era d'un autor palermità i va tenir difusió en terres de parla catalana, car es conserven dos manuscrits de la crònica traduïts al català¹³⁷; la traducció s'ha atribuït a Guillem Nicolau i es va realitzar durant el regnat del rei Pere el Cerimoniós¹³⁸. De fet, com va estudiar Fasoli, Jerónimo Zurita va posar en dubte que aquesta crònica fos siciliana i escrita en llatí i presentava la possibilitat que fos catalana, quelcom, però, que va ser descartat¹³⁹. En els últims anys la *Cronica Sicilie* ha gaudit d'una investigació exhaustiva duta a terme, sobretot, per Pietro Colletta amb la seva recent edició de la crònica¹⁴⁰. Segons Colletta, una primera redacció es va acabar el 1338 i, després d'alguns anys, el cronista la va reprendre. En canvi, en altres manuscrits sembla que la redacció arribaria fins a la mort del rei Robert d'Anjou el 1343¹⁴¹. Quant a la ideologia, el document defensa la legitimitat dels reis sicilians del casal de Barcelona, amb arguments jurídics i dinàstics, i amb un desenvolupament notable de la propagandística. Essencialment era, doncs, un instrument

---

¹³⁵ “Chonicon Siciliae. Acutore Anonymo conscriptum ab Anno circiter DCCCXX usque ad Annum MCCCXXVIII”, dins *RIS*, vol. 10, Ed. Typographia Societatis Palatinae, Milano, 1727, p. 801-912. D'ara endavant es referirà com a “*Cronica Sicilie*”; Altres edicions del segle XVIII: DURAND, Martène U., *Thesaurus Novus Anecdotorum*, vol. 3, Paris, 1717, p. 5-100; GRAEVE, Joannes G. i BURMANN, Peter, *Thesaurus antiquitatum et historiarum Siciliae*, vol. V, Leiden, 1723, p. 1-84.

¹³⁶ GREGORIO, Rosario, *Bibliotheca scriptorum qui res sub imperio Aragonum gestas retulere*, vol. 2, Ed. Regio Typographeo, Palermo, 1791-1792; Vegeu al respecte: COLLETTA, Pietro, “Sull'edizione della *Cronica Sicilie* di anonimo del Trecento a cura di Rosario Gregorio”, dins *Mediterranea. Ricerche storiche*, n. 5, 2005, p. 567-582; També: COLLETTA, Pietro, “Per una nuova edizione della *Cronica Sicilie* di anonimo del Trecento”, dins *Mediterranea. Ricerche storiche*, n. 7, 2006, p. 331-346.

¹³⁷ El primer a la Biblioteca Nacional de Madrid. El segon a la Biblioteca Nazionale di Roma, ms. 1103; Vegeu sobre la traducció catalana: TODESCO, Venanzio, “Appunti su una traduzione catalana del '*Chronicon Siculum*'”, dins *Bullettino dell'Istituto Storico italiano per il Medio Evo e Archivio Muratoriano*, vol. 57, 1941, p. 129-149; Vegeu també l'estudi de: GARRIDO I VALLS, Josep-David, *El Llibre de la Crònica de Sicília: Estudi i edició crítica*, Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, 1997; També a COLLETTA, Pietro, *Storia, cultura e propaganda nel Regno di Sicilia nella prima metà del XIV secolo: La “Cronica Sicilie”*, Ed Sede dell'Istituto, Roma, 2011, p. 9, 27, 53.

¹³⁸ FASOLI, *Cronache...*, p. 48-49.

¹³⁹ FASOLI, *Cronache...*, p. 48-49.

¹⁴⁰ COLLETTA, Pietro, *Storia, cultura e propaganda nel Regno di Sicilia nella metà del XIV secolo: la Cronica Sicilie*, Ed. Istituto storico italiano per il Medio Evo, Roma, 2011; Vegeu també, COLLETTA, Pietro, “L'edizione della Cronica Sicilie”, dins *Schede medievali*, n. 48, 2010, p. 187-201; *Cronaca della Sicilia di Anonimo del Trecento*, a cura di Pietro COLLETTA, Ed. Euno, Leonforte, 2013; També sobre altres cròniques sicilianes: COLLETTA, Pietro, “La cronica de *Acquisizione insule sicilie* e il suo volgarizzamento. Appunti di ricerca”, dins *Bollettino. Centro di studi filologici e linguistici siciliani*, n. 21, Palermo, 2007, p. 219-242; COLLETTA, Pietro, “Un documento di propaganda siciliana del tempo di Pietro II: l'*Epistola Henrici eremite ad Robertum regem*”, dins Marcello PACIFICO, M. Antonietta RUSSO, Daniela SANTORO i Patrizia SARDINA (Eds.), *Memoria, storia e identità*, n. 17, Ed. Quaderni Mediterranea. Ricerche storiche, Palermo, 2011, p. 217-240.

¹⁴¹ COLLETTA, Pietro, “Cronica Sicilie...”, p. 56-57.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

de “*propaganda della corona*”¹⁴²; Colletta suposava que la monarquia va finançar-la encara que en la mateixa crònica no s'especifica¹⁴³. La *Cronica Sicilie* va esdevenir, juntament amb el relat de Speciale, una narrativa que tenia com a objectiu defensar i lloar els sobirans sicilians enfront de les pretensions angevinopapals.

2.2. LA TRADICIÓ CRONÍSTICA I LES FONTS SOBRE LA GUERRA CATALANES I ARAGONESES

Les quatre grans cròniques catalanes han estat tradicionalment considerades les fonts més importants per al període baixmedieval de la Corona d'Aragó. En el cas de l'estudi del rei Carles, el rei Pere i la guerra de les Vespres, les obres de Bernat Desclot i Ramon Muntaner —que després s'analitzen amb més detall— constitueixen les narratives més contemporànies als fets i les que aporten més informació. La crònica del rei Jaume el Conqueridor és just anterior als fets i informa únicament dels antecedents polítics; i en el cas de la crònica del rei Pere el Cerimoniós es relaten fets posteriors. Aquestes narratives eren excepcionals per l'ús de la literatura i l'ús de la llengua vernacle. Tanmateix, no eren pas les úniques cròniques realitzades a Catalunya.

L'altra narrativa que destaca és, en primer lloc, el *Llibre de l'infant Pere* d'autor anònim del qual només se'n conserven dos capítols que tracten sobre les gestes de l'infant a València. Segons Cingolani es podria datar entre el 1276 i 1286¹⁴⁴. Una altra de les fonts més rellevants sobre la guerra és una crònica que fins fa poc era desconeguda. Certament, Rubió i Balaguer ja va detectar aquesta redacció diferent de la de Desclot en un dels manuscrits de la crònica¹⁴⁵, però hi va tenir poc interès. Més tard, Coll i Alentorn va parlar d'aquesta com una interpolació de la crònica de Desclot¹⁴⁶. Va ser Stefano M. Cingolani el 2006 qui va realitzar un estudi sobre aquesta nova crònica. Es proposava anomenar-la

---

¹⁴² COLLETTA, *Storia, cultura...*, p. 63.

¹⁴³ COLLETTA, “*Cronica Sicilie...*”, p. 60; Vegeu també al respecte: COLLETTA, Pietro, “Sul testo della *Cronica Sicilie*”, dins *Rivista di cultura classica de medioevale*, n. 1, 2013, p. 189-202.

¹⁴⁴ CINGOLANI, Stefano M., *Llibre de l'Infant Pere*, Ed. Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives, Alacant, 2006; També, Rubió i Balaguer es referia a aquest *Llibre* com a unes interpolacions de l'obra de Desclot. Vegeu, RUBIÓ I BALAGUER, Jordi, *Història i historiografia*, Ed. Publicacions l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1987, p. 197; També, COLL I ALENTORN, Miquel, *Historiografia*, Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1991, p. 339. L'autor va detectar els dos capítols desconeguts.

¹⁴⁵ RUBIÓ I BALAGUER, Jordi, *Història i historiografia*, Ed. Publicacions Abadia de Montserrat, Barcelona, 1987, p. 197; Vegeu el manuscrit: DESCLOT, Bernat, *Crònica*, Biblioteca de Catalunya, ms. 241. Recuperat 20 d'octubre de 2018 des de <http://mdc.csuc.cat/cdm/ref/collection/manuscritBC/id/9831>.

¹⁴⁶ COLL I ALENTORN, Miquel, *Crònica*, vol. IV, Ed. Barcino, Barcelona, 1949, p. 120.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

Crònica del Rei Pere i es suggeria que estaria redactada entorn del 1285 i el 1295 i, per tant, contemporània a Desclot. També es va considerar que l'autor era un eclesiàstic ben informat, ja que, per exemple, narrava la traïció d'Alaimo da Lentini, quelcom que tant Desclot, les *Gesta Comitum Barchinonensium III* i Muntaner silenciaven o ignoraven. Finalment, Cingolani proposava Galceran de Tous com a possible autor, tot i que és només una hipòtesi¹⁴⁷. Aquest era membre de la comunitat del Reial Monestir de Santes Creus i era molt proper al rei, fins i tot en els seus últims dies a Vilafranca. És, però, una crònica breu i incompleta. Tanmateix és de gran valor historiogràfic perquè permet formular una comparativa entre altres fonts del moment. Es presenta una altra perspectiva de la guerra i de la política que permet saber allò que altres volien silenciar, i era una altra mostra de la ideologia que s'estava construint des de Catalunya. Possiblement, el relat sobre l'afer d'Alaimo da Lentini és el més valuós, ja que és quasi amb tota probabilitat, l'única font catalana que escriu sobre aquests fets. Potser, la decisió del rei de ser enterrat a Santes Creus va impulsar la creació al monestir de la memòria dinàstica, tot i que segons sembla va realitzar-se sense encàrrec regi¹⁴⁸.

Paral·lelament a aquestes narracions, com a antecedents directes d'aquestes i com a fonament de la literatura medieval catalana destacava, també, sobre les gestes del rei Pere, els *Gesta Comitum Barchinonensium*¹⁴⁹. Van ser iniciades al Monestir de Ripoll entre els anys 1180 i 1184 per tres copistes; aquesta seria la versió més antiga (els *Gesta Comitum D*)¹⁵⁰. Més tard, i ja durant el segle XIII, es va revisar la primera redacció, es van afegir dades sobre els reis Pere el Catòlic i Jaume el Conqueridor, (aquestes serien conegudes

---

¹⁴⁷ CINGOLANI, Stefano M., *Crònica del Rei Pere*, Ed. Biblioteca Virtual de Lluís Vives, Alacant, 2006. Recuperat 12 de novembre de 2018 des de <http://www.cervantesvirtual.com/obra/cronica-del-rei-pere--0/>; Vegeu també part d'aquest estudi a: CINGOLANI, Stefano M., "Historiografia catalana al temps de Pere II i Alfons II (1276-1291). Edició i estudi de textos inèdits: 1. Crònica del rei Pere", dins *Acta historica et archaeologica medievale*, vol. 25, 2003, p. 201-227.

¹⁴⁸ CINGOLANI, Stefano, M., "Del monasterio a la cancellería. Construcción y propaganda de la memoria dinástica en la Corona de Aragón", dins Pascual MARTÍNEZ SOPERNA i Ana RODRÍGUEZ LÓPEZ (Eds.), *La construcción de la memoria regia*, Ed. Universitat de València, València, 2011, p. 383; Vegeu també, CINGOLANI, Stefano M., *Cròniques menors dels segles XIII-XIV*, Ed. Monuments d'Història de la Corona d'Aragó 7, València. En Premsa.

¹⁴⁹ Vegeu també els manuscrits que resten a: *Gesta Comitum Barchinonensium*, Bibliothèque de France, ms. 5941, meitats del segle XIV; *Gesta Comitum Barchinonensium*, Biblioteca de Catalunya, ms. 420, segle XV; *Gesta Comitum Barchinonensium*, Biblioteca Nacional, ms. 1609 i ms. 2013, del segle XVII.

¹⁵⁰ *Gestes dels comtes de Barcelona i reis d'Aragó. Gesta comitum Barchinone et regnum Aragoniae*, a cura de Stefano M. CINGOLANI, Robert ÀLVAREZ MASALIAS i Josep Maria ESCOLÀ, Ed. Publicacions URV-Obrador Edendum, Barcelona, 2012, p. 14.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

com els *Gesta Comitum II*) i va ser traduïda al català al monestir de Sant Cugat¹⁵¹. Finalment, durant el regnat del rei Pere el Gran es completa la redacció a partir de les dues versions prèvies per tal de redactar els *Gesta Comitum III* en llatí¹⁵². Aquesta és una de les fonts principals per a l'estudi del regnat del rei siculoaragonés. La versió definitiva s'allargaria fins al 1299 amb el regnat del seu fill, el rei Jaume el Just. Molt més tardans són els *Gesta Comitum barchinonense IV* —també anomenat *Cronicó de Guillem Mascaró*— que van ser escrits entre el 1390 i 1411, on s'afegien les gestes dels reis del segle XIV¹⁵³.

També s'ha de tenir en compte el *Llibre de les nobleses dels reis*¹⁵⁴. Aquesta obra ha comptat amb pocs estudis i ha estat força desconeguda pels estudis historiogràfics. Durant el segle XIX i la primera dècada del segle XX només havia estat esmentada i coneguda per Torres Amat¹⁵⁵ i Massó Torrents¹⁵⁶. Les anàlisis elaborades indiquen que aquesta crònica és una compilació iniciada entorn el 1283 on es recollien, d'entre altres fonts,

---

¹⁵¹ Vegeu per exemple l'edició de: *Gestes dels Comtes de Barcelona i Reis d'Aragó*, a cura de Stefano M. Cingolani, Ed. Monuments d'Història de la Corona d'Aragó, València, 2008.

¹⁵² *Gestes dels comtes...* a cura de CINGOLANI, p. 14-15; Per a l'estudi s'ha utilitzat la següent edició: *Gesta Comitum Barchinonensium: textos llatí i català*, a cura de Louis BARRAU DIHIGO i Jaume MASSÓ I TORRENTS, Ed. Fundació concepció Rabell i Cibils-Viuda romanguera, Barcelona, 1925, p. 67-96. D'ara endavant es referirà com “*Gesta Comitum*”.

¹⁵³ COLL I ALENTORN, Miquel, *La Historiografia de Catalunya en el període primitiu*, vol. 3, Ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1951, p. 169-170; CABESTANY FORT, Joan, F., “El Cronicó de Guillem Mascaró: l'autor i l'obra”, dins VV.AA, *Miscel·lània Aramon i Serra, estudis de llengua i literatura catalanes oferts a R. Aramon i Serra en el seu setantè aniversari*, vol. II, Ed. Curial, Barcelona, 1980, p. 115-122, p. 118-119; Vegeu també, CINGOLANI, Stefano M., “Historiografia al temps de Pere II i Alfons II (1276-1291). Edició i estudi de textos inèdits: 3. *Gesta Comitum Barchinonensium IV*”, dins *Llengua i literatura*, n. 15, 2004, p. 7-30.

¹⁵⁴ Només resta un manuscrit del segle XV a: *Llibre de les nobleses dels reis*, Biblioteca de Catalunya, ms. 487, s. XV. Recuperat 29 d'octubre de 2018 des de <http://mdc.csuc.cat/cdm/ref/collection/manuscritBC/id/13569>; Vegeu l'estudi de la recent edició: CINGOLANI, Stefano M., *Libre dels reis*, Ed. Universitat de València, València, 2008; També els estudis de: COLL I ALENTORN, Miquel, “El Llibre de les nobleses dels reis”, dins *Estudis Universitaris catalans*, n. 13, Barcelona Juliol-Desembre 1928, p. 485-524; ORAZI, Verónica, “L'adaptació de la “crònica” de Ramon Muntaner al “Llibre de les nobleses dels reis” de Francesc de Barcelona”, dins Silvia IRISO ARIZ, Margarita FREIXAS i Laura FERNÁNDEZ (Eds.), *Actas del VIII Congreso Internacional de la Asociación Hispánica de Literatura medieval*, vol. 2, Santander, 2000, p. 1405-1422.

¹⁵⁵ TORRES AMAT, Félix, *Memoria para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes*, Ed. Imprenta de J. Verdager, Barcelona, 1836, p. 266.

¹⁵⁶ MASSÓ I TORRENT, Jaume, “Historiografia de Catalunya en català durant l'època nacional”, dins *Revue hispaniques: recueil consacré à l'étude des langues, des littératures et de l'histoire des pays castillans, catalans et portugais*, vol. 15, n. 47-48, 1906, p. 486-613, p. 487; També a: MASSÓ I TORRENT, Jaume, *Exposició d'un pla de publicació de les Cròniques catalanes*, Ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1909, p. 45.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

alguns dels fragments del *Llibre de l'infant Pere*, de les cròniques de Desclot i de Muntaner. Coll i Alentorn definia l'obra com un “*enfilall de cròniques*”, atesa la barreja de fonts que s'hi poden trobar. També suposava que es devia acabar posteriorment a la narració de Muntaner, és a dir, durant el segon quart del segle XIV¹⁵⁷.

També cal citar altres narracions menys destacades de l'època¹⁵⁸, com el *Cronicó de Perpinyà*¹⁵⁹. Aquesta va ser redactada durant la segona meitat del segle XIII, es feia ressò, breument, dels fets de la guerra de les Vespres i finalitzava el 1284. Altres escrits com els *Cronica Comunia* eren unes breus compilacions que narren la història des dels orígens fins al 1270 i, segons Coll i Alentorn, formaven part de la tradició historiogràfica dels cronicons Barcinonenses¹⁶⁰. A més, s'hi esmenta, de forma concisa, la conquesta del rei Carles de Sicília¹⁶¹. En aquesta tradició historiogràfica barcelonina també destacaven els anomenats *Cronicons Barcelonins*¹⁶². Per exemple, el *Cronicó Barceloní I* —escrit en català— s'esmenta també la conquesta de Carles, la mort del rei Pere a Vilafranca i, finalment amb especial èmfasi, l'absolució de la pena d'excomunicació del rei, datada el novembre del 1295¹⁶³. Altres fonts catalanes, com els *Annals de Ripoll II* (que relaten

---

¹⁵⁷ COLL I ALENTORN, Miquel, *Historiografia*, Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1991, p. 334-343.

¹⁵⁸ Com per exemple la Crònica de Sant Pere de les Puel·les: Vegeu, CINGOLANI, Stefano M., “Historiografia de Pere II i Alfons II (1276-1291). Edició i estudi de textos inèdits: 5. La Crònica de Sant Pere de les Puel·les i les Gesta Comitum Barchinonsium IV”, dins *Butlletí de la Reial acadèmica de bones lletres de Barcelona*, vol. 50, 2005-2006, p. 143-195.

¹⁵⁹ MORAN I OCERINJAUREGUI, Josep, *Cronicó de Perpinyà (segle XIII)*, Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1998, p. 19-21; Vegeu també el manuscrit d'aquesta crònica a: *Cronicó de Perpinyà*, Biblioteca de Montserrat, Ms. 1036, s. XIII.

¹⁶⁰ COLL I ALENTORN, Miquel, “La historiografia de Catalunya en el període primitiu”, dins *Estudis Romànics*, n. 3, 1951-1952, p. 162-171.

¹⁶¹ MARTÍN-IGLESIAS, José Carlos, “Los Cronica Comunia: una crònica latina de origen barcelonés del siglo XIII. Edición y estudio”, dins *Aragón en la Edad Media*, n. 24, 2013, p. 269-292, p. 284.

¹⁶² MARTÍN-IGLESIAS, “Los Cronica...”, p. 271. A excepció del *Cronicó Barceloní I*, la resta són encara inèdits. El *Cronicó Barceloní II* es pot trobar a El Escorial: *Cronicó Barceloní II*, El Escorial Real Monasterio de San Lorenzo, ms. I. 12, ff. 96v-98v, segle XIV. Vegeu també: ZARCO CUEVAS, Julián, *Catalogo de los manuscritos Catalanes, Valencianos, Gallegos y Portugueses de la Biblioteca del Escorial*, Ed. tip. de Archivos, Madrid, 1932, p. 69-69; El *Chronicon Barcinonense III* (1323-1327) es conserva a Madrid: *Chronicon Barcinonense III*, Biblioteca Nacional, n. 18060, ff. 138r-142r.

¹⁶³ RIERA VIADER, Sebastià, “El cronicó Barceloní I”, dins *Acta Historica et Archaeologica Medievalia*, n. 22, 2001, p. 257-262, p. 260; També destacava d'aquesta sèrie de cronicons els *Annals de Sant Feliu de Guíxols* on es recollien breument algunes de les gestes dels reis d'Aragó. Vegeu al respecte: MARTÍN-IGLESIAS, “Los Cronica...”, p. 274; DURAN, Eulàlia, *Repertori de manuscrits catalans (1474-1620)*, vol. 4, Ed. Institut d'Estudis Catalans-Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, Barcelona, 2008, p. 120-122; També cal tenir en compte el *Cronicó Barceloní IV*, atribuït a Guillem Mascaró d'inicis del segle XV. Segons MARTÍN-IGLESIAS és inèdit i es conserva a: *Chronicon Barcinonense IV*, Biblioteca Catalunya, ms. 485, f. 241r-259r i f. 271v-272v, s. XV. Recuperat 21 d'octubre de 2018, des de

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

sobre els fets des del 38 aC fins al 1302) esmenten els afers de la guerra de Sicília, primer sobre Conradí i després sobre la lluita entre els reis Carles i Pere¹⁶⁴. També els *Annals de Marsella* (que informaven sobre els successos de l'any 539 al 1542) feien menció únicament i breument de la lluita entre Manfred i Carles¹⁶⁵. De la mateixa manera els *Annals del 1285*¹⁶⁶, encara avui inèdits, narren els fets sobre la guerra amb França, la batalla del coll de Panissars i la mort del rei. Per últim, cal citar els *Gesta Petri Aragonum, Siciliae, Valentiae Regis, ac Barchinonae comitis*¹⁶⁷, escrits entorn del 1290 per un monjo de Ripoll¹⁶⁸.

Finalment, no s'ha d'oblidar una de les narracions més importants de la baixa edat mitjana aragonesa: la *Crònica de Sant Joan de la Penya*, amb les versions en llengües llatina, aragonesa i catalana. És la font aragonesa més completa i va ser escrita per petició del rei Pere el Cerimoniós entre el 1369 i 1372, segurament, perquè servís com a preàmbul per

---

<http://mdc.csuc.cat/cdm/ref/collection/manuscritBC/id/28481>; Un altre manuscrit a Madrid: *Cronicon Barcinonense IV*, Biblioteca de la Real Academia de la Historia, ms. 9-4560, cuadernillo n. I18, f. 2r-13r i 14r-31r, s. XIX; A aquesta tradició s'hi ha d'afegir el *Chronicon Ulianense* (1409) i el *Cronicón de los Dominicos de Mallorca*. Vegeu al respecte, MARTÍN-IGLESIAS, Jose, "El denominado Cronicón de los dominicos de Mallorca (s. XVI), Edición y estudio", dins *Journal of Classical Philology*, n. 18, 2014, p. 105-125.

¹⁶⁴ Vegeu a: *Els Annals de la família rivipullense i les genealogies de Pallars-Ribargorça*, a cura de Stefano M. CINGOLANI, Ed. Monuments d'Història de la Corona d'Aragó, València, 2012, p. 102-104. Als *Annals de Ripoll II* s'esmenten especialment els afers de la política de l'Església, però també hi ha breus esments de les gestes militars dels reis com per exemple: "Anno domini MCCLXXXV, idus novembris, obiit nobilis Petrus rex Aragonum et Cicilie, Mayoricarum et Valencie. Hic, inter multa famosissima laude digna, Carolum, tunc regem Cicilie prepotentem, nobili potentia cordis sui, expulit a Cicilia cum oprobrio sempiterno. Fuitque dictus dominus Petrus in solium regni Cicilie loco Caroli coronatus. Cetera facta et nobilia gesta sua, non mediocriter memorie commendanda, scripta sunt in Libro gesorum Aragonum et cominutum Barchinone"; El manuscrit dels *Annals de Ripoll II* es troba a: *Chronicon Rivipullense II*, Biblioteca Universitària de Barcelona, ms. 588.

¹⁶⁵ *Els Annals...*, p. 156. Sobre l'any 1265 s'esmentava: "Princeps Matffredus, Frederici filius olim a Karolo rege fuit armis namque perhemptus, annis transactis post partum Virginis alme sex denis quinque, necnon mille ducentis"; El manuscrit es troba a: *Annals de Marsella*, Biblioteca Apostòlica Vaticana, Reg. lat. Ms. 123.

¹⁶⁶ Els *Annals de 1285* es troben a: *Annals de 1285*, Biblioteca. Catalunya, ms. 943, f. 1r-3r, s. XIV. Recuperat 21 d'octubre de 2018 des de <http://mdc.csuc.cat/cdm/ref/collection/manuscritBC/id/4767>; També a: *Annals de 1285*, Biblioteca Nacional de España, ms. 647, f. 1r-2r; També es té notícia d'una possible publicació al respecte: PUIG, Jaume de i CINGOLANI, Stefano M., *Annals de la família barcinonense i altres sèries d'annals*, Ed. Universitat de València, València. En Premsa; Vegeu els *Annals de Barcelona de 1298*, també inèdits. Es troben a: *Annals de Barcelona de 1298*, Real Biblioteca del Monasterio de San Lorenzo de El Escorial, ms. O.I.12, f. 96v-98v.

¹⁶⁷ "Gesta Petri Aragonum, Siciliae et Valentiae regis", dins Johannes Georgius Graecius i Petrus Burmann, *Thesaurus antiquitatum et historiarum siciliae*, vol. 5, Leiden, 1723, p. 45. Va ser transcrit d'un còdex pertanyent al Monestir de Ripoll.

¹⁶⁸ FASOLI, *Cronache siciliane...*, p. 30.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

a la seva crònica. Primer es va redactar en llatí i es va traduir simultàniament a les dues llengües de la Corona. Així, es va convertir en un text primordial que va tenir una forta influència en altres obres, com per exemple en els *Anales de la Corona de Aragón* de Jerónimo Zurita¹⁶⁹. Sobre l'edició aragonesa —escollida per a l'anàlisi sobre la memòria dels reis— en resten tres manuscrits¹⁷⁰; un d'aquests es conserva a la Biblioteca de El Escorial [N-I-13], on a més de la traducció del llatí a l'aragonès, s'hi va afegir la traducció aragonesa de l'obra de Bernat Desclot¹⁷¹. La traducció a l'aragonès del cronista català mereixeria un examen detallat¹⁷², quelcom que queda fora de l'objecte d'estudi que aquí es planteja. Tanmateix la barreja de la crònica aragonesa amb la de Desclot és una mostra de la rellevància que va aconseguir la narració catalana i de la seva difusió.

Tampoc no s'ha d'ometre la literatura trobadoresca catalana representada en els temps del rei Pere el Gran per Cerverí de Girona¹⁷³. Aquest autor ha estat investigat amb profunditat, recentment, per Miriam Cabré on analitzava i feia palesa el reflex de la política del rei en la literatura trobadoresca¹⁷⁴. Paral·lelament a les narracions catalanes d'aquesta tipologia, s'ha de tenir en compte també els trobadors de la Provença angevina i exiliats a la cort del rei Pere com Bonifaci de Castellane i Paulet de Marsella¹⁷⁵.

---

¹⁶⁹ ORCÁSTEGUI Gros, Carmen, *Crónica de San Juan de la Peña. (Versión Aragonesa) Edición crítica*, Ed. Institución Fernando el Católico, Zaragoza, 1986, p. 5.

¹⁷⁰ L'estudi de Carmen Orcástegui Gros per a realitzar l'edició de la Crònica en la seva versió aragonesa es va servir de tres manuscrits. El primer s'ubica a: *Crónica de San Juan de la Peña*, Real Biblioteca del Monasterio de El Escorial, ms. L-II-13 E, s. XIV. Aquesta còpia era contemporània a la redacció original. El segon es troba a: *Crónica de San Juan de la Peña*, Biblioteca Nacional, ms. 20785 B. El tercer està a: *Crónica de San Juan de la Peña*, Biblioteca de El Escorial, ms. N-I-13 N.

¹⁷¹ ORCÁSTEGUI, *Crónica de...*, p. 4; Tal com apuntava també, ZARCO CUEVAS, Julián, *Catálogo de los manuscritos castellanos de el Escorial*, vol. 2, Ed. Imprenta helénica Imp. del Real Monasterio, Madrid, 1926, p. 314.

¹⁷² Vegeu per exemple: BOHIGAS, Pere, “Noticia de una traducción aragonesa de la crónica de Bernat Desclot”, dins VV.AA, *Homenaje a José Manuel Blecua: ofrecido por sus discípulos, colegas y amigos*, Ed. Gredos, 1983, p. 109-122.

¹⁷³ També hi havia altres trobadors com Jofre de Foixà, però sens dubte, Cerverí de Girona era dels qui tenia més pes dins la cort del rei Pere; Vegeu totes les obres completes del trobador: GIRONA, Cerverí de, *Obras completas del trovador Cerverí de Girona*, texto, traducción y comentario por Martín de Riquer, Ed. Instituto Español de Estudios Mediterráneos, Barcelona, 1947; També, sobre Cerverí de Girona: SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, *Pere el Gran: L'infant*, vol. 1, Ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1995, p. 251.

¹⁷⁴ CABRÉ OLLÉ, Miriam, *Cerverí de Girona: un trobador al servei de Pere el Gran*, Ed. Universitat de Barcelona-Universitat de les Illes Balears, Barcelona, 2011; També, CABRÉ OLLÉ, Miriam, *Cerverí de Girona and his poetic traditions*, Ed. Tamesis, London, 1999.

¹⁷⁵ AURELL, Martin, *Des chrétiens contre les croisades XIIe-XIIIe siècles*, Ed. Fayard, Saint-Amand-Montrond, 2013, p. 281-284; També, AURELL, Martin, “Chanson et propagande politique: les troubadours

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

Quant a la consciència geogràfica dels autors que s'observa a les narracions cal valorar, en primer lloc, que el centre geogràfic de l'acció i la redacció era Catalunya, i també Aragó en el cas de les fonts aragoneses. Per exemple, per als *Gesta* o els *Cronicons* el centre neuràlgic i polític era el Principat. També ho era per a la crònica de Desclot, però és cert que va fer un salt territorial en ocupar-se també de la guerra a Sicília. Això es plantejava com la gran gesta del rei Pere. Aquesta evolució del centre geogràfic es va completar amb la crònica de Muntaner. L'autor va proporcionar un àmbit geogràfic més ampli, des de la seva vila natal a tot el Mediterrani, on el centre no era pas Catalunya, sinó els llocs on es va trobar el mateix autor.

D'altra banda, la utilització de forma preeminent de la llengua catalana —per davant de l'aragonès, el llatí o l'occità¹⁷⁶— indicava que el màxim desenvolupament polític es trobava a Catalunya. És a dir, el públic afí al rei, per al qual anaven dirigides les obres —el seguici del rei, membres de la cort o eclesiàstics— entendria molt millor aquesta llengua vernacle, ja que era utilitzada majoritàriament als cercles de poder. Amb l'ús del català pels cronistes es presentava una identitat i una llengua de poder per a la devoció dels seus sobirans¹⁷⁷. Tal com defensava Pierre Vilar, la situació del català en aquells segles era excepcional, una mostra de símbol i de política d'identitat, un exemple premodern del que es podria anomenar nació-estat¹⁷⁸.

2.2.1. Bernat Desclot: el cronista del rei Pere el Gran

El cronista català més notable durant la guerra de les Vespres va ser Bernat Desclot qui va escriure el *Llibre del rei en Pere d'Aragó e dels seus antecessors passats*, una de les

---

gibelins (1255-1285)”, dins Paolo CAMMAROSANO (Eds.), *Le forme della propaganda politica nel due e nel trecento: relazioni tenute al convegno internazionale organizzato dal Comitato di studi di Trieste, 2-5 marzo 1993*, Ed. École Française de Rome, Roma, 1994, p. 183-202; Sobre Paulet de Marsella, vegeu: SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferra, *Pere el Gran: l'Infant*, vol. 1, Ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1995, p. 185-190.

¹⁷⁶ L'occità era utilitzat per exaltar el rei i el seu poder, però en l'àmbit poètic. Vegeu al respecte: LLEDÓ-GUILLEM, Vicente, *The making of Catalan linguistic identity in medieval and Early modern time*, Ed. Palgrave Macmillan, New York, 2018, p. 76.

¹⁷⁷ LLEDÓ-GUILLEM, *The making...*, p. 45.

¹⁷⁸ VILAR, Pierre, *La Catalogne dans l'Espagne moderne. Recherches sur les fondements économiques des structures nationales*, Ed. Bibliothèque générale de l'École Pratique des Hautes Études, Paris, 1962, p. 448; Vegeu també sobre el català durant el segle XIII i XIV: WIERUSZOWSKI, Helene, “The rise of the Catalan language in the 13th century”, dins *Modern language notes*, vol. 59, n. 1, 1944, p. 9-20; També, BADIA, Lola i GRIFOLL, Isabel, “From the countryside to the Royal Court”, dins Flocel SABATE I CURULL (Eds.), *The Crown of Aragon. A singular Mediterranean empire*, Ed. Brill, Leiden, 2017, p. 361-386.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

quatre grans cròniques catalanes¹⁷⁹. Aquest autor era portaveu de la ideologia del rei i de l'entorn de la cort reial, i va dedicar la seva redacció a defensar les posicions polítiques del monarca. Encara que no es pot saber fins a quin punt plasmava el pensament del rei, el seu projecte i encàrrec era formular una justificació per legitimar el seu sobirà. És a dir, el seu objectiu va ser construir una propaganda per enaltir la figura de Pere el Gran i detractar els seus enemics. Desclot va ser un dels grans ideòlegs del seu temps i del conflicte. Va tenir la capacitat de reunir idees seves originals i de recuperar arguments passats o d'origen italià, per tal de complir el seu propòsit. És una obra amb una forta ideologia, on els adversaris principals del rei eren els Anjou i els francoprovençals, i tornava a identificar l'enemic francès com en els temps del rei Pere el Catòlic.

Tanmateix, sempre hi va haver, encara avui existent, desconeixement sobre la identitat real de l'autor. Ell mateix va presentar-se com a Bernat Desclot, però no va especificar cap aspecte de la seva vida ni de la seva posició social. Molts dels estudiosos —que seguidament s'esmenten— han formulat hipòtesis sobre aquesta personalitat, sobre el seu nom real i sobre la seva posició a la cort del rei¹⁸⁰.

Un dels primers que va estudiar Desclot va ser Zurita, que ja va deduir que havia escrit durant el regnat del rei Pere¹⁸¹. Tot i l'atenció que mereix la crònica, no va ser fins al 1616 quan es va imprimir per primer cop. Aquesta versió estampada era la primera traducció al castellà, sota el nom de *Historia de Cataluña*, de la mà de Rafael Cervera qui creia que Desclot era un cavaller català; es va editar durant els anys del govern d'Olivares¹⁸². Era

---

¹⁷⁹ Actualment es conserven fins a 22 manuscrits de la crònica de Bernat Desclot. Vegeu per exemple els exemplars de: DESCLOT, Bernat, *Crònica*, Biblioteca de Catalunya, ms. 486, s. XIII o inicis del s. XIV. Recuperat el 22 d'octubre de 2018 des de <http://mdc.csuc.cat/cdm/ref/collection/manuscriptBC/id/8917>; DESCLOT, Bernat, *Crònica*, Biblioteca de Catalunya, ms. 241, s. XIV o inicis del s. XV. Recuperat el 22 d'octubre de 2018 des de <http://mdc.csuc.cat/cdm/ref/collection/manuscriptBC/id/9831>; DESCLOT, Bernat, *Crònica*, Biblioteca de Montserrat, s. XVIII; Vegeu sobre aquest últim exemplar: OLIVAR, Alexandre, "Sobre el manuscrit Q de la Crònica de Bernat Desclot", dins *Bulletí de la Reial Acadèmia de Bonet Lletres*, vol. 45, 1995, p. 223-229.

¹⁸⁰ El desconeixement de Desclot abans del segle XX era tal que fins i tot hi havia confusió de quin era exactament el seu nom; hom suggeria que es podia anomenar "D'esclot, Desbot, Asclot o Sclot", tal com proposaven Buchon o Moisé. Vegeu al respecte: BUCHON, Jean A., *Chroniques étrangères relatives aux expéditions françaises pensant le XIIIe siècle*, Ed. Herluison libraire-éditeur, orléans, 1875, p. 69; MOISÉ, Filippo, *Cronache catalane del secolo XIII e XIV*, vol. 2, Ed. Galileiana, Firenze, 1844, p. 673.

¹⁸¹ ZURITA, Jerónimo, *Anales de la Corona de Aragon*, a cura de Ángel CANELLAS LÓPEZ, Ed. Institución Fernando el Católico, Zaragoza, 2003, lib. 3, cap. VII, p. 221.

¹⁸² GENIS MAS, Daniel, *La Historia de Cataluña de Rafael Cervera*, vol. 1-2, Tesi Doctoral, Universitat de Girona, 2012, p. 169; Vegeu també, GENIS MAS, Daniel, "Rafael Cervera (1563/64.1633): entre la monarquia hispànica i les institucions catalanes", dins *Revista d'Història Moderna*, n. 31, 2013, p. 91-114;

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

un context on la política catalana intentava reivindicar-se dins la Monarquia Hispànica, i el reconeixement del passat de Catalunya podia ajudar al debat polític intern, per tal de defensar els drets dels diferents territoris de la Corona d'Aragó¹⁸³. Encara que, de fet, també podia fomentar la guerra contra França. Això és precisament el que va succeir gairebé dos segles més tard, el 1793, dins el context de la Guerra Gran contra la França revolucionària. Es va recuperar aquesta mateixa traducció castellana per enarborar el sentiment antifrancès dels catalans¹⁸⁴. Aquest fet va provocar l'absolut rebuig durant la Renaixença, atès que, per exemple, Lluís Nicolau d'Olwer ho considerava vergonyós, ja que era utilitzada per un conflicte degradant pels catalans. Aquest autor descrivia l'obra de Desclot com un santuari de “*l'esperit nacional de Catalunya*”¹⁸⁵. De fet, el rei Carles IV i el ministre Godoy van veure l'oportunitat d'utilitzar Desclot per justificar el conflicte, que a més, es lliurava al mateix territori que el 1285. Per aquest motiu, Daniel Genís i Mas, seguint la idea de Lola Badia Pàmies, proposava que es podia parlar de cinc segles d'historiografia catalana antifrancesa iniciada amb l'escrit de Desclot¹⁸⁶. Aquesta crònica no va ser creada per lluitar contra les idees revolucionàries franceses —quelcom inimaginable a les acaballes del segle XIII— ni tampoc pel públic del segle XVIII.

GENIS MAS, Daniel, *La invasió francesa de l'Empordà el 1285: la Relació Històrica de Rafael Cervera: una traducció castellana de la Crònica de Bernat Desclot*, Ed. Ajuntament de Castelló-Àrea de Cultura, Castelló d'Empúries, 2006; L'obra original es pot trobar a la Biblioteca de Catalunya: Cervera, Rafael, *Historia de Cataluña, compuesta por Bernardo Desclot: de las empresas hechas en sus tiempos por los Reyes de Aragón hasta la muerte de do[n] Pedro el Grande tercero deste nombre; traduzida de su antigua lengua catalana en romance castellano por Raphael Cervera*, Barcelona, 1616.

¹⁸³ Era un ús polític i una reivindicació similar la que va fer Filadelfo Mugnos en aquella mateixa època amb la seva obra que després es comenta: MUGNOS, Filadelfo, *I raguagli storici del Vespro Siciliano*, Palermo, 1645.

¹⁸⁴ Aquesta obra es va publicar sota el nom: CERVERA, Rafael, *Relación histórica de la famosa invasión del exercito y armada de Francia en Cataluña en 1285; y de la valerosa resistencia de los catalanes, aragoneses y valencianos, con su rey don pedro, hicieron a los enemigos en el Rosellón y el Ampurdán por tierra y mar. Traslada literalmente de la historia de sus tiempos que escribió Bernardo Desclot, caballero catalán, testigo de vista de los memorables sucesos de aquella feliz campaña*, Ed. Imprenta Sancha, Madrid, 1793.

¹⁸⁵ NICOLAU D'OLWER, Lluís “Valor nacional de la crònica d'en Desclot”, dins Lluís NICOLAU D'OLWER, *Paisatges de la nostra història. Assaigs i notes de literatura catalana*, Ed. Llibreria Catalonia, Barcelona, 1929, p. 124.

¹⁸⁶ GENIS, *La Historia de...*, p. 221; BADIA PÀMIES, Lola, “Pròleg”, dins Daniel GENÍS MAS (Eds.), *La invasió francesa de l'Empordà del 1285. La Relació històrica de Rafael Cervera: Una traducció castellana de la Crònica de Bernat Desclot*, Ed. Ajuntament de Castelló d'Empúries-Diputació de Girona, Castelló d'Empúries, 2006; Vegeu també sobre la valoració de les morts franceses a la crònica: BADIA I MARGARIT, Antoni M., “Les Morceaux français de la Chronique catalane de Bernat Desclot”, dins *Travaux de linguistique et de littérature. Mélanges de linguistique française et de philologie et littérature médiévales*, n. 11, 1973, p. 533-540.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

Tanmateix, la crònica va ser utilitzada per tornar a identificar el col·lectiu francès com a enemic, amb motius ideològics molt diferents de la croada contra Catalunya del 1285.

Aquest ordre de fets porta a suggerir que entre els anys 1616 i el 1793, amb la Guerra Gran, seria el primer període d'utilització de la crònica com a arma política. El segon període seria durant el segle XIX, en el temps de la recuperació de les identitats nacionals o en el cas català, de la Renaixença¹⁸⁷. Va ser llavors quan la crònica va ser utilitzada per primer cop com a objecte d'estudi en l'àmbit intel·lectual però, també, amb un rerefons polític important. No va ser fins al 1840 quan Jean Alexandre Buchon va publicar per primer cop una edició impresa de la crònica¹⁸⁸. Quatre anys més tard, Filippo Moisé es va servir de la publicació de Buchon per traduir-la a l'italià; era la primera traducció des del 1616 de Rafael Cervera¹⁸⁹. Moisé donava suport a la hipòtesi de Torres Amat i de Michele Amari, que creien que Desclot era un noble que havia redactat la crònica entorn del 1300¹⁹⁰. El 1850, Josep Quadrado tornava a publicar la crònica de Desclot, aquest cop per a l'estudi de la conquesta de Mallorca¹⁹¹. També, el 1885 Josep Coroleu va reimprimir l'edició de Buchon¹⁹². Altra vegada, durant el segle XIX es va posar atenció en la crònica de Desclot i la historiografia li va atorgar una importància que mai abans havia assolit, almenys des del segle XIII i XIV. Durant el segle XX es va teoritzar molt més sobre aquesta obra i es van suggerir diferents hipòtesis sobre la personalitat de Desclot.

---

¹⁸⁷ Vegeu, GADEA I GAMBÚS, Ferran, "Notes sobre la recuperació, valoració i edició dels clàssics durant la Renaixença. Estudi especial de les cròniques", dins Manuel JORBA, Joaquim MOLAS i Antònia TAYADELLA (Eds.), *Actes del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença: 18-22 de desembre de 1984*, vol. 2, Ed. Curial, Barcelona, 1994, p. 17-32.

¹⁸⁸ BUCHON, Jean Alexandre, *Chroniques étrangères relatives aux expéditions françaises pendant le XIIIe siècle*, H. Herluison libraire-éditeur, Orléans, 1875. L'autor va utilitzar el manuscrit de la crònica de Desclot de: DESCLOT, Bernat, *Crònica*, Bibliothèque de Paris, Fons Saint-Germain, ms. 1581.

¹⁸⁹ MOISÉ, Filippo, *Cronache catalane del secolo XIII e XIV*, Ed. Galileiana, Firenze, 1844 vol. 2, p. 673; Vegeu també a la reedició d'aquesta obra: SCIACIA, Leonardo, "Introduzione", dins Filippo Moisé, *Cronache catalane del secolo XIII e XIV*, Palermo, Ed. Sellerio, 1984.

¹⁹⁰ TORRES AMAT, Felix, *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los autores catalanes y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Cataluña*, Ed. Imprenta de J. Verdaguer, Barcelona, 1836, p. 207; AMARI, La guerra..., p. 296; La hipòtesi que defensava que Desclot havia escrit la crònica entorn del 1300 va ser força dominant durant el segle XIX, ja que per exemple Carini n'era partidari: CARINI, Isidoro, *Gli Archivi e le Biblioteche di Spagna*, vol. I, fasc. III, Ed. Tip. dello Statuto, Palermo, 1884, p. 439.

¹⁹¹ QUADRADO, Josep, *Historia de la conquista de Mallorca: crónicas inéditas de Marsilio y de Desclot en su texto lemosín vertida la primera al castellano y adicionada con numerosas notas y documentos*, Ed. Trias, Palma, 1850.

¹⁹² COROLEU I INGLADA, Josep, *Crònica del rey en Pere e dels seus antecessors passats per Bernat Desclot*, Ed. La Renaixença, Barcelona, 1885, p. 274, 294.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

Tanmateix, el debat es va centrar, quasi únicament, sobre quan es va escriure la crònica i qui era realment aquest autor.

Per exemple, Morel-Fatio i Auguste Molinier proposaven que Desclot havia format part de l'exèrcit i havia estat oficial de la casa del rei¹⁹³. Massó i Torrents defensava que Desclot va escriure a la fi del segle XIII, tot i que reconeixia que no se sabia amb seguretat¹⁹⁴. Aquest autor considerava Desclot com a cronista model de l'edat mitjana i afirmava que havia redactat la crònica de forma imparcial¹⁹⁵, una idea força extensa en aquell moment, però lluny de la realitat. D'altra banda, Rubió i Balaguer va realitzar la seva Tesi Doctoral sobre aquest cronista i va afirmar que el text es va començar durant el regnat del rei Pere i va ser finalitzat a les primeries del regnat del seu fill Alfons. Tot i això, suggeria que la redacció s'havia interromput després de la conquesta de Sicília i que es va tornar a escriure posteriorment a la mort del rei. A més, també proposava que Desclot podia ser lleidatà, atesos els elogis que va fer aquestes gents durant la batalla de Panissars¹⁹⁶. És una hipòtesi que compartia també Nicolau d'Olwer¹⁹⁷.

---

¹⁹³ MOREL-FATIO, Alfred, "Katalanische Literatur", dins Gustav Gröber (Eds.), *Grundriss der romanischen Philologie*, tom. II, vol. II, Ed. Trübner, Strasburg, 1893, p. 10-128, p. 119; MOLINIER, Auguste, *Les sources de l'histoire de France des origines aux guerres d'Italie (1494)*, vol. III, Ed. Burt Franklin, New York, 1903, p. 181; Vegeu també sobre l'obra de Morel-Fatio: BERNAT BALTRONS, Francesc i HEINZER, Patrick, "La història de la literatura catalana d'Alfred Morel-Fatio al Grundriss der Romanischen Philologie (1893)", dins Manuel PÉREZ SALDANYA i Rafael ROCA RICART (Eds.), *Actes XVIIIè Col·loqui de Llengua i Literatura catalanes, 7-10 de juliol de 2015*, Ed. AILLC-Institut d'Estudis Catalans, València, 2017, p. 215-225.

¹⁹⁴ MASSÓ I TORRENTS, Jaume, *Exposició d'un pla de publicació de les cròniques catalanes*, Ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1912, p. 14.

¹⁹⁵ MASSÓ I TORRENTS, Jaume, "Historiografia de Catalunya en català, durant l'època nacional", dins *Revue hispanique*, n. 15, 1906, p. 486-613, p. 523. Aquest article formula un estat de la qüestió dels estudis sobre Desclot fins al moment i informa de tots els manuscrits coneguts de la crònica. Afortunadament, avui dia es té notícia de fins a 22 manuscrits; Vegeu també, ALÒS-MONER I DE DOU, Ramon d', *Autors catalans antics. I. Historiografia*, Ed. Crestomaties Barcino, Barcelona, 1932.

¹⁹⁶ RUBIÓ I BALAGUER, Jordi, "Consideraciones generales acerca de la historiografia catalana medioeval y en particular de la crònica de Desclot", dins Jordi RUBIÓ I BALAGUER, *Història i Historiografia*, Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Montserrat, 1987, p. 141-142, 146-147; DESCLOT, cap. CXXXIX i CXLVII, p. 293-316. En aquests capítols el cronista va elogiar els lleidatans; Vegeu també sobre Rubió i Balaguer, la primera edició de la seva Tesi Doctoral de tiratge molt més limitat: RUBIÓ I BALAGUER, Jordi, *Consideraciones generales acerca de la historiografia catalana medio-eval y en particular de la crònica de Desclot*, Barcelona, 1911, p. 22-23; També destacava l'estudi sobre els manuscrits de la crònica Desclot, on segons l'autor es veia la influència siciliana: RUBIÓ I BALAGUER, Jordi, "Algunes interpolacions en els manuscrits de la crònica d'en Desclot", dins *Estudis universitaris catalans*, vol. 6, 1912, p. 1-12; RUBIÓ I BALAGUER, Jordi, "Sobre la crònica de Desclot", dins Jordi Rubió i Balaguer, *Estudis literaris*, Ed. Edicions 62, Barcelona, 1996, p. 129-148.

¹⁹⁷ OLWER, "Valor nacional...", p. 124.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

Durant el període de la Segona República Espanyola l'estudi sobre Desclot va revifar. Era un context polític complex on una vegada més la política i la història catalana es volien reivindicar. En aquell moment destacava especialment la traducció de la crònica en anglès per part de l'estudiós de Princeton, Frank L. Critchlow. Aquest defensava també que va ser un noble de la casa reial —rebutjava la idea que fos un eclesiàstic— i deduïa que Desclot va escriure entre les acaballes del segle XIII i inicis del XIV¹⁹⁸. També era rellevant l'estudi d'Alfons Serra-Baldó, on lloava la crònica de Desclot com a un dels “*quatre evangelis de la nacionalitat catalana*”. A més, defensava que l'autor havia estat testimoni dels fets i que havia redactat a les darreries del segle XIII¹⁹⁹. Dins la mateixa línia destacaven també les publicacions de Ramon Aramon i Serra, *La croada contra Catalunya* i *L'alliberament de Catalunya*, on a més de lloar l'obra de Desclot, elogiava les figures del rei Pere, l'almirall Roger de Llúria i la lleialtat dels catalans²⁰⁰. Eren publicacions que encara que el seu objectiu fos l'estudi de la crònica, tenien cert aspecte reivindicatiu, més tenint en compte que van ser editades entre els fets d'octubre del 1934 i mesos abans de l'esclat de la guerra civil.

Amb el final de la República i l'inici de la dictadura la producció historiogràfica sobre la crònica va decaure. Precisament, el tercer període de la recerca realitzada sobre Desclot, s'emmarcaria dins els anys del franquisme, quan inicialment hi havia una absència destacada d'estudis sobre la temàtica²⁰¹. Només a partir del 1949, quan Coll i Alentorn va publicar el seu estudi sobre la crònica, es va tornar a revivar la qüestió.

---

¹⁹⁸ CRITCHLOW, F. L., *Chronicle of the reign of King Pedro III of Aragon*, Ed. Princeton University Press, Princeton, 1934, p. 22. L'autor defensava que: “*He produced his work at the turning of thirteenth century during an epoch where history lapses into legend or where legend and history were all but one and the same to the undiscerning minds of those who wrote in this period*”.

¹⁹⁹ DESCLOT, Bernat, *Desafiament de Bordeus*, a cura d'Alfons SERRA-BALDÓ, Ed. Col·lecció popular Barcino, Barcelona, 1935, p. 5-6. Aquest llibre és l'estudi de l'autor i un fragment de la crònica relatiu a l'afer de Bordeus.

²⁰⁰ DESCLOT, Bernat, *La Croada contra Catalunya*, a cura de Ramon ARAMON I SERRA, Col·lecció popular Barcino, Barcelona, 1935, p. 5-7; DESCLOT Bernat, *L'Alliberament de Catalunya*, a cura de Ramon ARAMON I SERRA, Ed. Col·lecció popular Barcino, Barcelona, 1935, p. 5-6. Són publicacions que contenen l'estudi de l'autor i un fragment de la crònica relatiu a la temàtica. També, sobre la temàtica de la invasió francesa: DESCLOT, Miquel, *Bernat Desclot: crònica de la croada contra Catalunya, l'any 1285*, Ed. Barcino, Barcelona, 2015; Sobre aquesta publicació vegeu la ponència: DESCLOT, Miquel, *La guerra, la diplomàcia del feble?: a l'entorn de la “Crònica” de la croada contra Catalunya de Bernat Desclot*, Ateneu Barcelonès. Recuperat el 9 de març de 2016, des de https://www.youtube.com/watch?v=S4_SUhiWzio.

²⁰¹ L'únic estudi publicat en els primers anys del franquisme va ser una reedició de la crònica de Desclot del 1793, traduïda al castellà. En aquest estudi l'autor, Rodríguez Arzúa, repassa i recull el que s'havia

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

La identitat de Desclot

La qüestió sobre la identitat real de Desclot va ser estudiada per Rubió i Balaguer i rebatuda per Coll i Alentorn, qui proposava una hipòtesi que encara avui és considerada vàlida. En primer lloc, Rubió i Balaguer va trobar un document al *De Rebus regni Siciliae* que semblava un indici per a identificar Desclot²⁰². Ara bé, tal com argumenta Coll i Alentorn no s'hi havia escrit “Desclot”, sinó “Deslor” i, per tant, era una pista falsa²⁰³. A més, aquest autor, tampoc veu possible que el cronista fos de Lleida perquè podia ser prou equànime per a proposar elogis i no escriure per interessos partidistes. En segon lloc, el manuscrit més antic conservat no presenta característiques dialectals lleidatanes. En tercer lloc, l'autor esmentava de manera molt breu les viles properes a Lleida. En darrer lloc, s'observa que Desclot va afirmar que la població de Lleida es van deslligar de l'expedició de Jaume I a Mallorca, i és quelcom que no li interessava citar si hagués estat lleidatà²⁰⁴.

Per contra, Coll i Alentorn proposava que Desclot hauria estat escrivà de Gandia i que hauria ascendit políticament; s'hauria convertit en tresorer reial durant el regnat del rei Pere i cambrer amb el rei Alfons, i aquest seria Bernat Escrivà²⁰⁵. A més, el fet d'estar

---

estudiat fins al moment i cita el que altres cronistes deien sobre el rei Pere. Possiblement, aquesta publicació, atès el moment i el contingut publicats, tenia un rerefons polític de caire absolutament contrari als estudis produïts durant la República. DESCLOT, Bernat, *Los Franceses en Cataluña en 1285*, a cura de Joaquín RODRÍGUEZ ARZÚA, Ed. Atlas, Madrid, 1944, p. 5-10.

²⁰² RUBIÓ, *Consideraciones...*, p. 140-141.

²⁰³ COLL I ALENTORN, Miquel, *Crònica*, vol. I, Ed. Barcino, Barcelona, 1949, p. 128; CARINI, *De Rebus...*, doc. 247; També sobre Desclot i les llegendes entorn de la crònica: COLL I ALENTORN, Miquel, *Llegendari*, Ed. Curial Edicions Catalanes-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, p. 195-240; Vegeu també, COLL, José M., “Algunas referencias inéditas sobre los cronistas Desclot, Muntaner y Descoll”, dins *Analecta sacra tarraconensis: Revista de ciències historicoeclesiàstiques*, n. 23, 1950, p. 67-74. En aquest article l'autor fa algunes referències amb algun dels suposats descendents de Desclot; També la ressenya de: RUBIÓ I BALAGUER, Jordi, “Crònica, a cura de Miquel Coll i Alentorn”, dins *Estudis Romànics*, n. 5, 1955, p. 211-225; A partir de l'edició de la crònica de Coll i Alentorn es va preparar un text en català modern per al lector no especialitzat: DESCLOT, Bernat, *Crònica*, a cura d'Anna CORTADELLAS, Ed. Teide, Tria de clàssics 4, Barcelona, 1991.

²⁰⁴ COLL, *Crònica...*, vol. I, p. 129-131.

²⁰⁵ COLL, *Crònica...*, vol I, p. 153-155; Vegeu també, COLL I ALENTORN, *El cronista Desclot i el Regne de València, conferència pronunciada amb motiu de la clausura dels cursos de llengua i literatura valenciana de “Lo Rat-penat” el dia 21 de juny de 1959*, Ed. Publicacions dels cursos de llengua i literatura valenciana de lo rat penat, València, 1959, p. 17-27; Cal tenir en compte que l'autor també va estudiar la crònica i l'autor des d'una perspectiva d'Història de l'Art: COLL I ALENTORN, Miquel, “Els edificis a la crònica de Desclot”, dins VV.AA, *Miscel·lània Puig i Cadafalch, Recull d'estudis d'Arqueologia, d'Història de l'art i d'Història*, Ed. Societat Catalana d'Estudis Històrics-Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1947-1951, p. 329-336; També, COLL I ALENTORN, Miquel, “Les cròniques populars

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

prop de la cúria li va facilitar la documentació oficial, quelcom que encaixava amb el caràcter de la crònica. Certament, Coll i Alentorn va completar l'estudi sobre el cronista amb una profunditat i precisió excepcional fins al moment. No només va investigar sobre l'autoria de l'obra, sinó també sobre qüestions necessàries des del punt de vista filològic com per exemple, el pla, les fonts, l'estil o la llengua emprada²⁰⁶. Quant a les fonts utilitzades, Coll i Alentorn diferenciava tres sectors de la crònica amb diferents documentacions. El primer sector són els episodis referents al regnat de Jaume I, capítols I-X, on les fonts es basen en les llegendes. El segon sector, els capítols XI-LXXIII, les fonts són bàsicament historiogràfiques. El darrer sector, els capítols LXXIV-CLXVIII referents a la història del rei Pere, les fonts consistirien en records personals de l'autor o de testimonis presencials, juntament amb l'ajut de documents escrits²⁰⁷. Coll i Alentorn ofereix una explicació coherent sobre la utilització de les fonts, però cal indagar encara més sobre els documents escrits sicilians que possiblement va utilitzar el cronista. Per exemple, sobre idees les profètiques que utilitzava Desclot²⁰⁸, possiblement, emprava fonts itàliques, i és quelcom que s'analitza més endavant.

---

catalanes”, dins Josep Maria SALRACH MARES (Eds.), *L'època medieval a Catalunya. Cicle de conferències fet a la Institució Cultural del CIC de Terrassa*, Ed. Abadia de Montserrat, Barcelona, 1989, p. 119-128.

²⁰⁶ L'estudi de Coll i Alentorn ha estat dels més ben valorats i considerats el principal estudi sobre la crònica. Tanmateix, dècades després alguns autors reclamaven un estudi de la llengua de Desclot més profund. Vegeu al respecte: CAPELL LUCENA, Josefa M., *Contribución al estudio de la lengua de Desclot*, Tesis de licenciatura, Universidad de Barcelona-Facultad de Filosofía y letras, Barcelona, 1965; RASICO, Philip, “Estudi fonològic i complementari de la Crònica de Bernat Desclot (Ms. 486 de la Biblioteca de Catalunya)”, dins Patricia BOEHNE, Josep MASSOT I MUNTANER i Nathaniel B. SMITH (Eds.), *Actes del Tercer Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-amèrica: Toronto, 1982. Estudis en honor de Josep Roca-Pons*, Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1983, p. 35-51. Es feia una anàlisi de la llengua i estudia el manuscrit més antic del segle XIII, tot i no ser l'original; Vegeu també per a l'estudi filològic de la crònica: CABANES FITOR, Vicent, *Sintaxi de les preposicions de lloc «a» i «en» en la 'Crònica' de Bernat Desclot*, Tesi Doctoral, Universitat de València, 1993; PÉREZ, Manuel, “Gramaticalització i reanàlisi: el cas de perfet perifràstic en català. Exemples a la Crònica de Bernat Desclot”, dins Tilbert Dídac STEGMANN i Axel SCHÖNBERGER (Eds.), *Actes del Desè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes: Frankfurt am Main, 18-25 de setembre de 1994*, vol. 3, Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1996, p. 71-107; BADIA MARGARIT, Antoni M, “Com transcrivien Bernat Desclot (1283) i Ramon Muntaner (1325) els noms de lloc d'Itàlia meridional i de Sicília”, dins *Italica et Romanica*, n. 65, 2012, p. 189-198.

²⁰⁷ COLL, *Crònica*, vol. I, p. 13-105; Vegeu també: SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, *Les quatre grans cròniques. II. Crònica de Bernat Desclot*, a cura de Josep MASSOT, Jordi BRUGUERA i M. Teresa FERRER I MALLOL, Ed. Institut d'Estudis Catalans-Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, Barcelona, 2008. p. 17-25.

²⁰⁸ Vegeu al respecte: CINGOLANI, *La memòria...*, p. 102. En aquest estudi l'autor investiga sobre l'afer dels elements profètics.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

Tanmateix, la hipòtesi principal de Coll i Alentorn va ser la proposta sobre la identitat de Desclot, a més dels seus suggeriments sobre la redacció. Aquesta argumentació també va ser recollida per Martí de Riquer i Ferran Soldevila²⁰⁹. La tesi era innovadora i contradeia tot el que s'havia dit fins al moment; evidentment, però, calia esperar una resposta de la historiografia. Manuel de Montoliu va realitzar una de les primeres contestacions a aquesta hipòtesi. Per aquest destacat historiador de la literatura, Coll i Alentorn havia errat en la manera de cercar l'autor de la crònica. Per Montoliu, l'autèntic èxit de la investigació de Coll i Alentorn havia estat trobar l'elogi de la crònica de Desclot al bisbe de València, Iaspert de Botonac, ja que li feia sospitar que aquest va ser qui realment va redactar la crònica i que Desclot era un “*modest amanuense*”²¹⁰.

Ara bé, després de realitzar la investigació pertinent, s'ha observat que aquesta hipòtesi no podria estar més allunyada de la realitat. Si es deixa de banda la investigació filològica i documental de Coll i Alentorn i s'observa la ideologia de Desclot, es pot comprovar que el redactor de la crònica no podia ser pas un eclesiàstic. El regnat de Pere el Gran va estar marcat per les contínues desavinences i guerres contra el papat i els seus aliats, tal com el cronista ho testimonia. Desclot, a més, no va atorgar gran importància al pontífex romà, ans el contrari, sovint era identificat com un enemic del rei. Tampoc va donar rellevància a cap eclesiàstic de la Corona; l'únic protagonista del text és, indubtablement, el rei Pere. A més, tenint en compte els reclams eclesiàstics del moment, si el redactor hagués estat un religiós, la crònica hauria tingut una tonalitat molt més clerical. De fet, cal recordar que el rei Pere va prohibir als eclesiàstics de la Corona, sota pena de mort, emetre les ordres d'excomunicació del papat cap a la seva persona i els seus territoris²¹¹. Això fa pensar que, possiblement, molts dels eclesiàstics estarien contra les polítiques del monarca. Per tant, es fa improbable que un religiós fos el redactor d'una de les cròniques més antipapals del moment. En canvi, la proposta de Coll i Alentorn, on Desclot era Bernat Escrivà, el tresorer de la cort, encaixa en la faceta ideològica de la crònica. Era un

---

²⁰⁹ RIQUER, Martí de, *Història de la Literatura*, vol. I, Ed. Ariel, Barcelona, 1964, p. 432-434; SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, *Les quatre grans cròniques*, Ed. Selecta, Barcelona, 1971, p. 64-74.

²¹⁰ MONTOLIU, Manuel de, *Les quatre Grans Cròniques*, Ed. Editorial Alpha, Barcelona, 1959, p. 55-56.

²¹¹ VINCKE, Johannes, *Documenta selecta mutuas civitatis arago-cathalaunicae et ecclesiae relationes illustrantia*, Ed. Biblioteca Balmes, Barcelona, 1936, p. 12-13. Aquest document es va emetre el 6 de maig de 1283 a Saragossa, on s'informava: “*Petrus rex sub mortis poena in terris suis sententias papales publicari vetat*”.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

perfil profà on el rei adquiria tot el poder i protagonisme, i els nobles i, en menor mesura, els eclesiàstics, eren simples figurants per atorgar el poder al monarca.

Una altra contestació a la hipòtesi de Coll i Alentorn va ser la de Miquel Batllori. Aquest va realitzar un interessant estudi sobre la família Escrivà on no rebutjava la hipòtesi de Coll Alentorn però proposava algunes consideracions. Aquest autor tornava a suscitar la qüestió de la identitat de Desclot i suggeria —com ja havia fet Montoliu dècades enrere— que el cronista podia ser un eclesiàstic. D'aquesta manera, segons Batllori, s'explicaria perquè el nom de Desclot no s'esmenta mai a les fonts documentals de Barcelona o València. Així i tot, remarca que no hi ha proves documentals que demostrin que era un clergue, però que tampoc s'exclou la possibilitat que Bernat Escrivà fos d'algun dels ordes menors o tonsura clerical. La hipòtesi que va suggerir no contradiu la tesi formulada per Coll i Alentorn, per això va realitzar l'estudi de la família Escrivà. Tanmateix, va concloure que encara no ha aparegut la prova documental que relacioni definitivament Desclot amb la família Escrivà²¹².

La hipòtesi de les prosificacions

Més enllà de l'estudi de la personalitat de l'autor, es van suscitar altres debats, com per exemple si les cròniques tenien cants de gesta prosificats. Aquesta hipòtesi va ser motiu d'un actiu debat al respecte. Va ser Manuel de Montoliu qui per primer cop plantejava l'existència de prosificacions a les cròniques i, concretament, va estudiar el cas de la crònica del rei Jaume I²¹³. Pocs anys més tard, aquesta hipòtesi tenia contesta per part de Ferran Soldevila, qui tornava a estudiar aquestes possibles prosificacions a la crònica del Conqueridor i de Desclot, i es mostrava partidari de la proposta de Montoliu. Soldevila va comprovar altres manuscrits de la crònica de Desclot on va trobar arguments a favor

---

²¹² BATLLORI, Miquel, “El cronista Bernat Desclot i la família Escrivà”, dins VV.AA, *Storiografia e Storia. Studi in onore di Eugenio Duprè Theseider*, Ed. Bulzoni, Roma, 1974, p. 123-150, p. 123-125, 150.

²¹³ MONTOLIU, Manuel de, “La cançó de gesta de Jaume I. Nova teoria sobre la Crònica del Conqueridor”, dins *Butlletí Arqueològic tarraconense*, n. 8, 1922, p. 177-186 i n. 9, 1922, p. 209-216; Vegeu també del mateix autor: MONTOLIU, Manuel de, “Sobre els elements èpics, principalment arturians, de la Crònica de Jaume I”, dins VV.AA, *Homenaje a Menéndez Pidal: miscel·lània de estudis lingüístics, literaris e històrics*, vol. 1, Ed. Casa editorial Hernando, Madrid, 1925, p. 698-717; MONTOLIU, Manuel de, “Sobre la teoria dels poemes històrics, cròniques rimades catalanes medievals”, dins *Revista de Catalunya*, n. 22, 1926, separata de 15p.; MONTOLIU, Manuel de, “Sobre el primitiu text versificat de la crònica de Jaume I”, dins *Anuari. Publicacions de l'Oficina Romànica*, n. 1, 1928, p. 697-712.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

de la preexistència de poemes²¹⁴. Paral·lelament, Nicolau d'Olwer també va detectar la influència francesa en la narració dels parlaments entre els cabdills francesos²¹⁵. Tot i això, el mateix Ferran Soldevila explicava que tot i que inicialment estaven d'acord, el debat es va tornar agressiu quan Montoliu va atacar-lo i va intentar menysvalorar la seva investigació al respecte²¹⁶.

També Coll i Alentorn va estudiar l'influx de les cançons de gesta francesa de Desclot. Es van detectar tendències de l'epopeia carolíngia en Desclot i es va descobrir diferents poemes i noms de l'èpica francesa. Coll i Alentorn va realitzar un inventari de les frases escrites per Desclot que tenien una influència francesa. Destaquen, per exemple, les llegendes i històries carolíngies, fins a tal punt que el rei Pere va ser comparat amb Rotllà²¹⁷. No obstant això, i les similituds evidents, Coll i Alentorn alertava que això no significava que la prosa procedís directament dels versos francesos, sinó que podia ser que fossin expressions fetes de l'època, atesa la popularitat de les cançons. Tanmateix, sembla evident que Desclot coneixia la llengua francesa i per això simulava els diàlegs entre els francesos en la seva llengua més o menys tergiversada perquè el lector ho pogués entendre²¹⁸.

---

²¹⁴ SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, "Catalunya ha tingut poesia èpico-popular? I. La crònica de Jaume I. II. La crònica de Desclot", dins *Revista de Catalunya*, n. 15 i 16, Setembre-octubre 1925, p. 346-358; Amb relació a la gesta i l'èpica, vegeu també: SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, "Un poema joglaresc sobre l'engendrament de Jaume I", dins *Estudios dedicados a Ramón Menéndez Pidal*, n. 7, 1957, p. 71-80; Vegeu, CONCEFF, Beatrice Jorgensen, *The hypothetical epic-narrative sources for the Catalan chronicles of Jaume I, Desclot and Muntaner*, Tesi doctoral, University of Wisconsin, 1976. L'autora acceptava el plantejament de Soldevila.

²¹⁵ NICOLAU D'OLWER, Lluís, "La poesia de gesta a Catalunya", dins *La Publicitat*, n. 16.102, Barcelona, 29 octubre de 1925.

²¹⁶ MONTOLIU, Manuel de, "Sobre la teoria dels poemes històrics o cròniques rimades catalanes medievals", dins *Revista de Catalunya*, n. 22, Barcelona, Abril 1926; Vegeu també, MONTOLIU, Manuel de, "Sobre el text primitiu versificat de la Crònica de Jaume I", dins *Anuari de l'oficina Romànica*, vol. 1, 1928, p. 253-336; La contestació de Soldevila es pot trobar a: SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, "Cròniques catalanes. La Història i l'Erudició", dins *Revista de Catalunya*, n. 26, Barcelona, Agost 1926, p. 198-201; L'explicació d'aquest afer es pot trobar a: SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, *Les prosificacions en els primers capítols de la crònica de Desclot, Discurso Leído el día 23 de Marzo de 1958 en la recepción pública de D. Fernando Soldevila en la real Academia de Buenas Letras de Barcelona y contestación del académico numerario D. Martín de Riquer*, Ed. Academia de Buenas Letras de Barcelona, Barcelona, 1958, p. 1-38; També a: SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, *Cronistes, Joglars i Poetes*, Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1996, p. 328.

²¹⁷ DESCLOT, cap. CXXXIV, p. 265-274.

²¹⁸ COLL I ALENTORN, Miquel, "Notes per a l'estudi de la influència de les cançons de gesta franceses damunt la crònica de Bernat Desclot", dins *Estudis Universitaris catalans*, n. 12, Barcelona, 1927, p. 3-15; Vegeu també l'estudi sobre les cançons de gesta a: COLL I ALENTORN, Miquel, "El Llibre de les

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

Així, doncs, Soldevila coincidia en aquesta mateixa direcció. En el seu cas apuntava que, per exemple, al capítol CXXXVI de Desclot —on el monarca és comparat amb Rotllà— s'hi poden llegir a l'inici, assonàncies i versos. De fet, Soldevila suggeria que ja en els primers capítols de la crònica es detectaven aquestes prosificacions. A més, va relacionar Bernat Escrivà amb un joglar també anomenat Bernat i, per tant, suggeria que els trobadors podien repetir-li els poemes joglarescos²¹⁹. Paral·lelament, en aquesta mateixa línia argumental, Martí de Riquer recordava que en el cas de Catalunya des dels inicis de la utilització de la llengua catalana hi va haver una atracció per a l'epopeia²²⁰. Per tant, asseverava que en els casos del *Llibre dels Feits*, les cròniques de Desclot i Muntaner es va practicar una prosificació de les cançons de gesta. Va posar èmfasi en el text de Desclot, on mostrava com a exemple de prosificació les narracions de les batalles de Fraga, d'Úbeda i Muret²²¹. Aquestes serien, tal com ja havia proposat Soldevila, les prosificacions de les cançons de gesta en els primers capítols de la crònica de Desclot.

Nobleses dels reys”, dins *Estudis Universitaris Catalans*, n. 13, 1928, p. 458-524; COLL, *Crònica...*, vol. 1, p. 105-116. En aquesta anàlisi l'autor assenyala les restes de la versificació.

²¹⁹ SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, “Les cançons de gesta i la crònica de Desclot”, dins *Revista de Catalunya*, n. 50, Barcelona, Agost 1928; SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, *Les prosificacions en els primers capítols de la crònica de Desclot, Discurso Leído el día 23 de Marzo de 1958 en la recepción pública de D. Fernando Soldevila en la real Academia de Buenas Letras de Barcelona y contestación del académico numerario D. Martín de Riquer*, Ed. Academia de Buenas Letras de Barcelona, Barcelona, 1958, p. 1-26, 29; Vegeu també l'edició de Soldevila de les cròniques, on assenyalava totes les restes de prosificació: SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, *Les Quatre grans cròniques: Jaume I, Bernat Desclot, Ramon Muntaner, Pere III*, Ed. Selecta, Barcelona, 1971; La versió revisada d'aquest mateix treball que s'ha fet servir per realitzar aquesta present investigació: SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, *Les quatre grans cròniques. I. Llibre dels feits del rei en Jaume*, a cura de Josep MASSOT, Jordi BRUGUERA i M. Teresa FERRER I MALLOL, Ed. Institut d'Estudis Catalans-Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, Barcelona, 2007; SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, *Les quatre grans cròniques. II. Crònica de Bernat Desclot*, a cura de Josep MASSOT, Jordi BRUGUERA i M. Teresa FERRER I MALLOL, Ed. Institut d'Estudis Catalans-Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, Barcelona, 2008; SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, *Les quatre grans cròniques. III. Crònica de Ramon Muntaner*, a cura de Josep MASSOT, Jordi BRUGUERA i M. Teresa FERRER I MALLOL, Ed. Institut d'Estudis Catalans-Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, Barcelona, 2011; SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, *Les quatre grans cròniques. IV. Crònica de Pere III el Cerimoniós*, a cura de Josep MASSOT, Jordi BRUGUERA i M. Teresa FERRER I MALLOL, Ed. Institut d'Estudis Catalans-Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, Barcelona, 2014; Vegeu també l'estudi sobre Desclot i l'illa de Sardenya: SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, *Sardenya en les cròniques de Bernat Desclot i Ramon Muntaner*, Ed. Casa Editrice Dott. Antonio Milani-Pubblicazioni della Deputazione di Storia Patria per la Sardegna, Padova, 1962.

²²⁰ RIQUER, Martí de, *Los cantares de gesta franceses: sus problemas, su relación con España*, Ed. Gredos, Madrid, 1952; L'autor també ho va expressar a: RIQUER, *Història...*, p. 373-394.

²²¹ RIQUER, Martí de, “L'epopea medievale in Catalogna”, dins VV.AA, *Atti del convegno internazionale sul tema: La poesia epica e la sua formazione. Roma, 28 marzo-3 aprile 1969*, Ed. Accademia nazionale dei Lincei, Roma, 1970, p. 181-187; Vegeu també, PHILIPP-SATTEL, Sabine, “Les tradicions textuals en

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

Finalment, però, Stefano Asperti rebutjava la idea de les prosificacions. Al·legava que hi havia altres causes per les quals podien existir, tals com el precedent de la prosa llatina, la prosa de la cancelleria reial i també els escrits de tribunals de justícia o escrivanies notariaus²²². Aquestes valoracions han provocat una escassa acceptació de les prosificacions en l'actualitat. Tanmateix, i més recentment, Josep Antoni Aguilar Àvila tornava a estudiar aquest corrent crític i afirmava que encara que les aportacions d'Asperti eren correctes, no s'havia de negar el vincle entre l'èpica i les cròniques de Desclot i Muntaner. Aquestes relacions s'havien de buscar en el pla de l'estil²²³. L'autor va fer algunes comparatives tant en la forma i estil de narració com en els mecanismes de recopilació o d'anticipació entre Desclot i altres fonts anteriors o contemporanis. D'aquesta manera, es tornava a posar sobre la taula el debat de les prosificacions. Aquesta, de fet, és una altra manera d'estudiar les fonts dels autors com Desclot o Muntaner.

Els estudis sobre la intencionalitat de l'autor

Les investigacions sobre la intencionalitat de Desclot no han estat tan abundants com altres estudis. Malgrat això, en les últimes dècades s'ha obert el debat entorn aquesta qüestió. Un dels precursors de la temàtica va ser Rubió i Balaguer, que a la seva Tesi Doctoral ja va abordar la qüestió on es mostrava convençut de la imparcialitat de l'obra, la qual estava “*sólo atenuada por el entusiasmo que siente por su héroe*”, el rei Pere. A més, entenia que Desclot identificava al rei com el “*defensor de la justicia y de la prerrogativa de la autoridad real*”²²⁴. Tanmateix, i després de realitzar un estudi aprofundit de Desclot, cal dir que la presumpció de la imparcialitat i la precisió de la redacció de Desclot —una premissa recurrent al llarg del segle XX— no només es trencava pel tractament del rei Pere, sinó que a més era inexistent²²⁵. Si no fos d'aquesta

---

el pas del català a l'escriptura: l'exemple de la historiografia”, dins Joan MAS I VIVES, Joan MIRALLES MONTSERRAT i Pere ROSSELLÓ BOVER (Eds.), *Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Palma (Mallorca), 8-12 de setembre de 1997*, vol. 1, Ed. Abadia de Montserrat, Barcelona, 1998, p. 203-225.

²²² ASPERTI, Stefano, “La qüestió de les prosificacions en les cròniques medievals catalanes”, dins Antoni FERRANDO FRANCÉS, Lluís MESEGUER i Rafael ALEMANY FERRER (Eds.), *Actes del novè col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Alacant-Elx, 9-14 de setembre de 1991*, vol. 1, Ed. Abadia de Montserrat, Barcelona, 1993, p. 85-137.

²²³ AGUILAR ÀVILA, Josep Antoni, *Introducció a les quatre Grans Cròniques*, Ed. Rafael Dalmau, Barcelona, 2011, p. 145-200.

²²⁴ RUBIÓ, *Consideraciones...*, p. 150-152.

²²⁵ Joaquim Molas i Ferran Soldevila coincideixen amb Jordi Rubió en avalar la fiabilitat de Desclot. SOLDEVILA, *Les quatre...*, p. 26-28; RUBIÓ I BALAGUER, Jordi, *Història de la Literatura Catalana*,

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

manera, caldria replantejar totes les hipòtesis sobre el cronista. Desclot no tenia pas la voluntat de ser imparcial en la seva escriptura, ans el contrari, volia enaltir el rei enfront de tota la contrapropagandística llançada contra el sobirà aragonès. Tot i les possibles objeccions, Rubió i Balaguer va ser el primer que es va ocupar de la intencionalitat de l'autor, en una obra de gran magnitud, atès que era la primera monografia sobre la crònica. L'estudi de la intencionalitat no es va abandonar mai directament, ja que la investigació de les prosificacions dels texts podria tenir un important vessant ideològic. Ara bé, no va ser fins a la segona meitat del segle XX quan es va recuperar veritablement aquesta voluntat de l'estudi ideològic de Desclot.

Va ser Martí de Riquer qui va tornar a posar en relleu la qüestió de la ideologia i de la voluntat del cronista amb la seva *Història de la Literatura*. Per tant, si Coll i Alentorn s'ocupava de les qüestions d'estil i llengua, Riquer —sense abandonar aquesta temàtica— va un pas més enllà i introdueix aspectes com l'esperit cavalleresc atribuït al rei a la crònica, l'heroisme induït, el sentit de la fidelitat o la crueltat²²⁶. Qüestions que són de gran utilitat per entendre la mentalitat de Desclot i saber com plantejava la defensa del seu rei. Paral·lelament, en la línia de la intencionalitat de l'autor, destacava l'estudi de Josep Miquel Sobré que afirmava que Desclot volia “*aflamar el nacionalisme dels seus lectors*”, ja que calia convèncer el seu públic de la necessitat de les accions polítiques i bèl·liques i enaltir la personalitat del rei²²⁷. D'altra banda, Albert Hauf, en un estudi sobre el conjunt de la historiografia catalana, destacava que la discreció de l'autor que no intervenia a la narració produeixen un “*efecte d'objectivitat*” i això provocava una arma eficient de propagandística²²⁸.

---

vol. 1, Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1986, p. 118-119; MOLAS BATLLORI, Joaquim, *Literatura catalana antiga, I: Segle XIII*, Ed. Barcino, Barcelona, 1961, p. 54-61; Sobre aquest afer, vegeu les valoracions de: ELLIOT, Alison, “L'historiador com artista: manipulació de la història a la crònica de Desclot”, dins *Quaderns Crema*, n. 9, Barcelona, 1984, p. 27-52; BONADA, Lluís, “La crònica de Desclot no és de fiar”, dins *El temps*, 17 d'octubre de 2006, p. 74-76.

²²⁶ RIQUER, *Història de...*, p. 448.

²²⁷ SOBRÉ, Josep Miquel, *L'èpica de la realitat. L'escriptura de Ramon Muntaner i Bernat Desclot*, Ed. Curial edicions catalanes, Barcelona, 1978, p. 110-115.

²²⁸ HAUF I VALLS, Albert G., “Les cròniques catalanes medievals. Notes entorn a la seva intencionalitat”, dins Albert BALCELLS (Eds.), *Història de la historiografia catalana*, Ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2003, p. 39-76; Vegeu també, HAUF I VALLS, Albert G., “Més sobre la intencionalitat dels textos historiogràfics catalans medievals”, dins Ian MICHAEL i Richard Andrew CARDWELL, (Eds.), *Medieval and Renaissance studies in honour of Robert Brian Tate*, Ed. Dolphin Book, Oxford, 1986, p. 47-61.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

Sense dubte, el mutisme i l'anonimat de l'autor era intencionat. A més de l'efecte que proposa Hauf, cal afegir també com a hipòtesi, que possiblement Desclot restava a l'anonimat per no fer-se propaganda de si mateix, de tal manera que eren els reis qui obtenien tot el protagonisme. L'objectiu de la crònica era fer del rei Pere el prohom principal per tal d'argumentar el seu poder i potestat. És a dir, si hom hagués afegit dades autobiogràfiques —com va fer Muntaner— el lector hauria volgut lloar l'obra del cronista i, segurament, era el que volia evitar Desclot. Des de la seva perspectiva, els únics protagonistes eren i havien de ser els ancestres del rei Pere i el mateix sobirà.

També destaca, dins les investigacions més recents sobre la intencionalitat de l'obra, la publicació de Susana Cowsey, *Kingship and Propaganda: Royal Eloquence and the Crown of Aragon* del 2002. L'autora hi realitza un estudi sobre la finalitat dels discursos del rei reproduïts a la crònica i analitza el rerefons de les paraules, tant de Desclot com d'altres cronistes contemporanis²²⁹. En aquesta mateixa línia de recerca, Juan F. Utrilla Utrilla, a *Historia y ficción en las crónicas aragonesas: cronistas y propaganda política en la Edad Media*, també examinava el tractament i la propagandística dels reis produïda als texts catalanoaragonesos²³⁰. Un altre autor de gran importància per a l'estudi de la crònica és Stefano Cingolani, que ha investigat les cròniques com a instruments propagandístics i com a memòria dels reis d'Aragó. Els seus estudis sobre les narratives s'han centrat en els aspectes literaris i filològics i, en els darrers anys, també sobre les idees de Desclot. La hipòtesi proposada que ha quallat amb més força ha estat la que va suggerir el 2006: Desclot hauria escrit dues redaccions de la seva obra. La primera redacció tenia unes característiques que en la segona es van canviar per a convertir-se en la redacció definitiva. Les diferències entre una i l'altra consistien en un “*reajustament retòric*”, en estilística i ordenament de diàlegs. En la segona redacció el cronista insistia més en la disciplina de l'exèrcit i la comandància del rei a més d'incorporar nova

---

²²⁹ COWSEY, Suzanne F., *Reialesa i propaganda. L'eloquència reial i la Corona d'Aragó, c. 1200-1450*, Ed. Publicacions Universitat de València, València, 2008, p. 75-97; Vegeu també la versió original: COWSEY, Suzanne F., *Kingship and Propaganda: Royal Eloquence and the Crown of Aragon c. 1200-1450*, Ed. Oxford University Press, Oxford 2002; També un article previ a la publicació: COWSEY, Suzanne F., “Royal Eloquence, Royal Propaganda and the Use of the Sermon in the Medieval Crown of Aragon, c. 1200-1400”, dins *The Journal of Ecclesiastical History*, n. 50, 1999, p. 442-463.

²³⁰ UTRILLA UTRILLA, Juan F. “Historia y ficción en las crónicas aragonesas: cronistas y propaganda política en la Edad Media”, dins *Aragón en la Edad Media*, n. 18, 2004, p. 83-116.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

informació provinent de l'arxiu reial²³¹. Segons Cingolani, la segona redacció es va enllestir entre el 1286 i 1288. Tanmateix, només es va modificar des del 1r capítol fins al 130è, perquè possiblement la mort va sorprendre el cronista abans de finalitzar la reescriptura²³². Aquest fet mostra fins a quin punt la crònica de Desclot estava perfilada, treballada i modelada per als seus fins propagandístics.

Sobre la qüestió de la datació hi ha diferents hipòtesis, com s'ha mostrat anteriorment. Cingolani coincideix amb Coll i Alentorn en suggerir la mateixa data de finalització, però no coincideixen en la proposta d'inici de la crònica. Coll i Alentorn suggeria que va ser iniciada després de l'abril del 1283 i acabada el 1288²³³ i és, de fet, la data més acceptada actualment. Cingolani, en canvi, proposa que l'obra va ser iniciada el 1280²³⁴. Tanmateix, si l'obra es va finalitzar en temps del rei Alfons, és significatiu que aquest no aparegués a la crònica en la forma com ho va fer el seu progenitor. És a dir, Desclot tenia una clara intenció de convertir el rei Pere en l'únic protagonista de la narració excoient, fins i tot, el seu fill. Això fa pensar que l'objectiu, ja des de l'inici, era produir una crònica exclusivament sobre el rei Pere. Si va finalitzar el 1288, va silenciar voluntàriament el

---

²³¹ CINGOLANI, Stefano Maria, *Historiografia, propaganda i comunicació al segle XIII: Bernat Desclot i les dues redaccions de la seva crònica*, Ed. Institut d'estudis catalans, Barcelona, 2006, p. 382-383.

²³² CINGOLANI, Stefano Maria, *La memòria dels reis*, Ed. Base, Barcelona, 2007, p. 98-101, 126; Vegeu també l'edició de la crònica publicada per aquest autor: DESCLOT, Bernat, *Llibre del rei En Pere*, a cura de Stefano M. CINGOLANI, Ed. Barcino, Barcelona, 2010; La traducció portuguesa d'aquesta, on els editors són partidaris de la hipòtesi de les dues redaccions: DESCLOT, Bernat, *Livro do rei Dom Pedro*, a cura de João ROBERTO DOS SANTOS DA COSTA E SILVA i Luciano José VIANNA, Ed. Instituto Brasileiro de Filosofia e Ciência «Raimundo Lúlio», São Paulo, 2014; Altres estudis d'aquest autor: CINGOLANI, Stefano, “Historiografia al temps de Pere II i Alfons II (1276-1291). Edició i estudi de textos inèdits: 1. Crònica del rei Pere”, dins *Acta Historica et archaeologica Mediaevalia. Homenatge a la Prof. Fra. M. Josepa Arnat i Juan*, n. 25, 2003-2004, p. 201-227; CINGOLANI, Stefano, “La storiografia catalana all'epoca di Pietro II e Alfonso II (1276-1291)”, dins *Studi Medievali*, n. 48, 2007, p. 575-618; CINGOLANI, Stefano, “De historia privada a historia pública y de la afirmación al discurso: una reflexión en torno a la historiografía medieval catalana (985-1288)”, dins *Talia Dixit*, n. 3, 2008, p. 51-76.

²³³ COLL, *Crònica...*, vol. 1, p. 116-123. Segons Coll, Desclot va iniciar a escriure després de l'abril del 1283. Els primers 69 capítols -i possiblement tota la crònica- van ser escrits abans del gener del 1287. Els 76 primers capítols ja van ser escrits el 1284. Els 35 darrers capítols van ser escrits entre novembre del 1285 i el juny del 1295. Tanmateix, sembla que la crònica ja estava enllestida el 1288. El pròleg de la crònica devia redactar-se després d'acabar l'obra i, en tot cas, després de l'11 de novembre del 1285.

²³⁴ CINGOLANI, *La memòria...*, p. 97; Cingolani també destaca per la seva aportació a la recent obra *d'Història de la Literatura Catalana* del 2013. Es va encarregar d'analitzar la crònica de Desclot i va resumir les seves idees i conclusions. Vegeu, CINGOLANI, Stefano M., “*El Llibre del rei En Pere* de Bernat Desclot”, dins Badia PÀMIES (Eds.), *Història de la Literatura catalana*, Ed. Barcino, Barcelona, 2013, p. 123-151.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

nou regnat, per tal de no atorgar protagonisme a un altre monarca. Calia que la redacció fos un testimoni proper als actes i a les gestes del poder regi.

També Aguilar Àvila va estudiar les quatre cròniques conjuntament i, en el cas concret de Desclot, va analitzar la retòrica utilitzada per l'autor i el tractament que feia del rei²³⁵. Va fer un seguiment sobre les premisses utilitzades per Desclot per tal d'enaltir el rei, i va relacionar i comparar l'èpica i l'estil entre Desclot i Muntaner. En conjunt, és un estudi de les quatre cròniques que permet connectar arguments entre elles. En els darrers anys, també ha destacat els estudis sobre Desclot de Jaume Aurell Cardona. Un estudi de conjunt de les quatre cròniques titulat *Authoring the past* del 2012²³⁶, on una de les aportacions més importants és l'anàlisi sobre les llegendes entorn els comtes i reis abans de la guerra de Sicília que Desclot feia servir per justificar el poder i autoritat dels sobirans²³⁷.

En aquest sentit també destaca la recent Tesi Doctoral de Vicent Dareys, on a més de cercar les relacions entre les cròniques de Desclot i Muntaner i les obres de Tirant lo Blanc i Curial e Güelfa, va estudiar quin era el valor i ús de la “veritat” a les narratives i quina era la perspectiva política d'aquests autors d'entre els segles XIII i XV. És una visió summament interessant per entendre quina era la mentalitat dels cronistes i quina era la seva voluntat en la seva redacció²³⁸. Finalment, l'últim estudi referent a les cròniques va

---

²³⁵ AGUILAR ÀVILA, Josep Antoni, *Introducció a les quatre grans cròniques*, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 2011, p. 67, 79-89.

²³⁶ AURELL CARDONA, Jaume, *Authoring the past. History, Autobiography and Politics in Medieval Catalonia*, Ed. University of Chicago, Chicago, 2012, p. 55-70; Vegeu també del mateix autor: AURELL CARDONA, Jaume, “From Genealogies to Chronicles: the power of the form in Medieval Catalan historiography”, dins *Viator*, n. 36, 2005, p. 235-264; AURELL CARDONA, Jaume, “Decontextualizing Stories to construct historical texts: Bernat Desclot's representations of the past”, dins Robert A. MAXWELL (Eds.), *Representing history, 900-1300. art, music, history*, Ed. Penn state university Press, Pennsylvania, 2010, p. 91-108.

²³⁷ AURELL, *Authoring...*, p. 59-67; Vegeu també entorn les llegendes narrades per Desclot: RUBIÓ I BALAGUER, Jordi, “Les versions catalanes de la llegenda del bon comte de Barcelona i l'emperadriu d'Alemanya”, dins Jordi RUBIÓ I BALAGUER (Eds.), *Història i Historiografia*, Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1987, p. 268-316; També, FERRANDO, Antoni, “Fortuna catalana d'una llegenda germànica: el tema de l'emperadriu d'Alemanya falsament acusada d'adulteri”, dins Tilbert Didac STEGMANN i Axel SCHÖNBERGER, (Eds.), *Actes del Desè Col·loqui internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Frankfurt am Main, 18-25 de setembre de 1994*, vol. 2, Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1995, p. 197-216; CORTADELLAS I VALLÈS, Anna, *Repertori de llegendes historiogràfiques de la Corona d'Aragó (segles XIII-XVI)*, Ed. Curial i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2001.

²³⁸ DAREYS, Vicent, *Dire et représenter le vrai dans les chroniques et les romans chevaleresques catalans : Comparaison des chroniques de Bernat Desclot et Ramon Muntaner et des romans “Tiran lo Blanc” et*

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

ser el de M. Teresa Ferrer i Mallol a *Las crónicas reales catalanas*²³⁹, on va realitzar un estat de la qüestió, sobre tots els afers entorn de les narracions catalanes.

En conclusió, la crònica de Desclot va ser una arma política i ideològica que es va encarregar de defensar els actes polítics del rei Pere el Gran. Els seus raonaments giraven entorn de la lloança al rei, de l'herència dinàstica, de la gesta cavalleresca i dels arguments profètics. El seu principal objectiu va ser justificar que aquest monarca era l'autèntic hereu i únic rei de Sicília²⁴⁰ i defensar la legitimitat com a monarca d'Aragó. Per argumentar-ho va iniciar la seva crònica esmentant els antecedents polítics, tant de la Corona d'Aragó com del reialme sicilià; es volia demostrar que la política matrimonial i els lligams familiars que se'n derivaven van fer que el rei Pere pogués optar al tron de Sicília i, segons el cronista, en fos el senyor natural. De fet, el nucli central de tota la narrativa sobre l'empresa siciliana del rei Pere estava basada en la unió amb Constança. Desclot va ser contundent i va remarcar que aquesta era filla del rei Manfred i “*néta de l'emperador Frederic*”²⁴¹. Aquest matrimoni era la clau per l'acceptació del rei Pere com a nou sobirà sicilià i per a la possessió del regne.

Cal remarcar que autors com Coll i Alentorn, Aguilar Avila i Cingolani²⁴² coincidien en afirmar que Desclot era proper a la cort catalanoaragonesa i, per tant, havia d'exposar tots els arguments possibles per construir una justificació sòlida per als adeptes al monarca. A més, la llengua escollida pel cronista —el català— implicava necessàriament que el públic fos de zona de parla catalana²⁴³. En aquest cas es podia excloure els aragonesos,

---

“*Curial e Güelfa*”, Tesi Doctoral, Universit  Sorbonne- tudes hispaniques et latino-am ricaines, 2012, p. 14-38, 122-136.

²³⁹ FERRER I MALLOL, M. Teresa, “Las crónicas reales catalanas”, dins Esteban SARASA SÁNCHEZ, (Eds.), *Monarquía, crónicas, archivos y canciller as en los reinos hispano-cristianos; siglos XIII-XV*, Ed. Institución Fernando el Católico, Zaragoza, 2014, p. 77-144.

²⁴⁰ Vegeu, RUIZ-DOMÈNEC, José Enrique, “ Por qu  la conquista de Sicilia?: Una lectura receptiva de Desclot”, dins *11  CHCA*, vol. 4, Ed. Accademia di scienze, lettere e arti, Palermo-Trapani-Erice, 1984, p. 161-180.

²⁴¹ DESCLOT, cap. CIII, p. 217; Vegeu tamb , BOSCOLO, Alberto, “L'heredit  sveva di Pietro il Grande, re d'Aragona”, dins *11  CHCA*, vol. 1, Ed. Accademia di scienze, lettere e arti, Palermo-Trapani-Erice, 1983, p. 83-99; HOMET, Raquel. “Monarquía y expansión en la historiografía catalana: La Cr nica de Bernat Desclot”, dins Laura BALLETO (Eds.), *Oriente e Occidente tra Medioevo ed Et  Moderna: Studi in onore di Geo Pistarino*, vol. 2, Genova, 1997, p. 479-550.

²⁴² COLL, *Cr nica...*, p. 123-174; AGUILAR, *Introducció...*, p. 67; CINGOLANI, *La memòria...*, p. 119.

²⁴³ Vegeu l'estudi sobre la llengua: COLL, *Cr nica*, p. 107-115; També, HOMET, Raquel, “Aspectos de la imaginaria política: los conceptos de cristiandad, España y nacionalidad en las grandes crónicas catalanas”, dins *Temas Medievales* n. 5, 1995, p. 254-258; El treball més recent en els afers de la llengua és: LLED GUILLEM, Vicent, “Bernat Desclot's Response to Bernat d'Auriac's sirvent s. The battle of

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

els quals no sempre eren partidaris de les polítiques del rei, tal com es va manifestar amb la creació de la Unió aragonesa²⁴⁴. Tot i les desavinences polítiques la literatura mai va ser estàtica i les còpies de les cròniques podien estar repartides arreu del territori. Per això, un segle i mig més tard, a la segona meitat del segle XV, es va produir una traducció del text de Desclot en aragonès. Aquesta és una interpolació i forma part de la *Crònica de Sant Joan de la Penya*²⁴⁵; encara que fos breu i de forma tardana, l'obra de Desclot va tenir ressò en la literatura aragonesa.

Quant als objectius de l'autor, Desclot va insistir en l'herència i l'autoritat per la qual podia exercir com a monarca. No era casual que la crònica es titulés "*Llibre del rei en Pere d'Aragó e dels seus antecessors passats*"²⁴⁶. Aquesta seguia les tradicions polítiques, literàries i historiogràfiques anteriors com els *Gesta comitum*, el *Llibre dels Feits*, el *Libre dels reis* i el *Libre de l'infant En Pere*, els quals eren precedents necessaris a l'obra de Desclot²⁴⁷. Sense les gestes dels avantpassats no hi havia justificació possible per al govern del monarca, ja que en el pensament polític medieval la dinastia era essencial com a continuació de la política del llinatge²⁴⁸.

Castellammare and the Rise of Catalan as a Royal language", dins *La coronica: a Journal of Medieval Hispanic Languages, Literature & cultures*, vol. 39, n. 2, 2011, p. 145-162; Del mateix autor, LLEDÓ-GUILLEM, Vicent, *The Making of Catalan Linguistic Identity in Medieval and Early Modern Times*, Ed. Palgrave Macmillan, New York, 2018.

²⁴⁴ El problema polític entre el rei i la noblesa aragonesa es va manifestar amb la creació de la Unió Aragonesa. Vegeu al respecte: GONZÁLEZ ANTÓN, Luis, *Las uniones Aragonesas y las Cortes del reino (1283-1301)*, vol. 1-2, Ed. Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Zaragoza, 1975; També, LLEDÓ-GUILLEM, Vicente, *The making of Catalan linguistic identity in medieval and Early modern time*, Ed. Palgrave macmillan, Hempstead, 2018, p. 76-89.

²⁴⁵ BOHIGAS, Pere, "Noticia de una traducción aragonesa de la crónica de Bernat Desclot", dins VV.AA, *Homenaje a José Manuel Blecuá: ofrecido por sus discípulos, colegas y amigos*, Ed. Gredos, Madrid, 1983, p. 109-122.

²⁴⁶ DESCLOT, Pròleg, p. 33.

²⁴⁷ CINGOLANI, *La memòria...*, p. 94-95; Vegeu també, CINGOLANI, Stefano. *Les Gesta Comitum Barchinonensium*, Ed. Universitat de València, València, 2012; SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, *Les quatre grans cròniques. I. Llibre dels feits del rei en Jaume*, a cura de Josep MASSOT, Jordi BRUGUERA, M. Teresa FERRER I MALLOL, Ed. Institut d'Estudis Catalans-Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, Barcelona, 2007; CINGOLANI, Stefano M., *Libre dels reis*, Ed. Monuments d'Història de la Corona d'Aragó, València, 2008; Quant a *Libre de l'infant En Pere*, la crònica es va perdre, Vegeu però el seu estudi de: CINGOLANI, Stefano M., "El Llibre de l'infant en Pere: de la sutil frontera entre realitat y ficción en la historiografía", dins *Talia dixit*, n. 7, 2012, p. 73-96.

²⁴⁸ Segons Ullman, la concepció del llinatge era quelcom comú en el pensament polític plenomedieval. Per exemple l'emperador Frederic I que va afirmar que "*les lleis santes dels emperadors i les bons costums dels nostres predecessors*" són les úniques bases de govern i, per tant, el papa no tenia cap dret; ULLMAN, *Historia del pensamiento...*, p. 135; Vegeu també, GARÍ, Blanca, "Las relaciones familiares en Desclot", dins Fernando CARMONA FERNÁNDEZ i Francisco José FLORES ARROYUELO (Eds.), *La lengua y*

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

El rei Pere era hereu de les guerres dels reis aragonesos anteriors contra els musulmans —si bé en el seu regnat no van ser els principals enemics— i també del salt cap a la Mediterrània de Jaume I i la seva conquesta de Mallorca i València²⁴⁹. El monarca era un clar continuador de la política del seu pare, ja que va conquerir Sicília pel control del Mediterrani; se seguia l'empresa iniciada amb la conquesta de Mallorca²⁵⁰. Aquestes, però, eren les dinàmiques familiars catalanoaragoneses i calia també potenciar l'herència política i ideològica dels Staufen de Sicília.

Per tant, el monarca va reclamar el tron del Regne de Sicília a través dels drets de la seva muller. Aquesta reivindicació es va convertir en la principal via d'acceptació del rei per a la noblesa sícula. També va ser el motiu fonamental d'enfrontament contra els angevins i l'Església²⁵¹. En conseqüència la narrativa güelfa va apropiat la idea de l'anticrist al rei

---

la literatura en tiempos de Alfonso X: actos del Congreso Internacional. Murcia, 5-10 marzo 1984, Ed. Universidad de Murcia, Murcia, 1985, p. 227-238; CINGOLANI, Stefano M., “Seguir *les vestigies* dels antecessors. Llinatge, reialesa i historiografia a Catalunya, des de Ramon Berenguer IV a Pere II (1131-1285)”, dins *Anuario de Estudio Medievales*, n. 36, 2006, p. 201-240; CINGOLANI, Stefano M., “Memòria, llinatge i poder: Jaume I i la consciència històrica”, dins *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, n. 19, 2008, p. 101-127. L'autor posa com a exemple el projecte de conquesta de València que ja havia estat proposat per Pere I d'Aragó i Alfons I el Bataller i, per tant, Jaume I era hereu d'aquesta idea; Vegeu també, RUBIÉS, Joan Pau, “Entorn de la mentalitat i la ideologia del bloc de poder feudal a través de la historiografia medieval fins a les quatre grans cròniques. La formació i expansió del feudalisme català”, dins *Estudi general: Revista de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona*, n. 5-6, 1985-1986, p. 467-510; També, NARBONA VIZCAÍNO, Rafael, “Ritos y gestos de la realeza en las cuatro grandes crónicas”, dins José Ángel SESMA MUÑOZ (Eds.), *La Corona de Aragón en el centro de su historia, 1208-1458: la monarquía aragonesa y los reinos de la corona*, Ed. Grupo de Investigación de Excelencia CEMA-Universidad de Zaragoza, Zaragoza, 2010, p. 285-326; Sobre la memòria en l'àmbit hispànic, vegeu: ISLA FREZ, Amancio, *Memoria, culto y monarquía hispánica entre los siglos X y XII*, Ed. Universidad de Jaén, Jaén, 2006.

²⁴⁹ Sobre la narració de Desclot i la conquesta de Mallorca, Eivissa i València, Vegeu, VILLANGÓMEZ LLOBET, Marià, “Eivissa a la Crònica de Bernat Desclot”, dins *Eivissa*, n. 4, 1974, p. 145-146; ALEMANY, Rafael, “La Conquesta cristiana del Regne de València en la historiografia catalana medieval”, dins *L'Aiguadolç*, n. 7, 1988, p. 9-32; Més recentment, VINAS, Agnès, *La Conquête de Majorque: textes et documents*, Ed. Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées-Orientales, Perpignan, 2004; També, CINGOLANI, Stefano M. “‘El llibre dels fets’ del rei Jaume I i el ‘Llibre del rei en Pere’ de Bernat Desclot”, dins Germà COLÓN I DOMÈNECH i Tomàs MARTÍNEZ ROMERO (Eds.), *Jaume I: fets, actes i Paraules*, Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2008, p. 287-312.

²⁵⁰ De fet, Desclot va narrar tant les gestes dels comtes de Barcelona i reis d'Aragó, com la dels reis Staufen de Sicília. Desclot, cap. LII-LXV, p. 123-136; Vegeu també, ESPADALER, Anton M. “El retrat del rei en Jaume a la crònica de Bernat Desclot”, dins Josep MASSOT I MUNTANER (Eds.), *Estudis de llengua i literatura en honor a Joan Veny*, vol. 1, Ed. Universitat de Barcelona-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1997, p. 63-69.

²⁵¹ Sobre la ideologia i poder al voltant de la reina Constança, vegeu: MCMILLIN, Linda A., “Women on the walls: women and warfare in the Catalan Gran Chronicles”, dins *Catalan Review*, vol. 3, n. 1, 1989, p. 123-136; LANDINGHAM, Marta van, “The Hohenstaufen Heritage of Constanza of Sicily and the Mediterranean Expansion of the Crown of Aragon”, dins Dionisius A. AGIUS i Ian RICHARD NETTON

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

Pere, quelcom que, tradicionalment, havia estat atribuïda a l'emperador Frederic II²⁵². Aquestes eren les premisses d'acusació contra les que havia de lluitar Desclot, utilitzant justificacions que contradiguessin els dictàmens papals.

La narració de Desclot sobre la campanya siciliana va ser descrita de forma audaç, de manera que el monarca no fos representat com un conqueridor o pretensions al tron²⁵³. Ans el contrari, el cronista plantejava que van ser els sicilians qui, a través d'una ambaixada, van implorar ajut al monarca. Per això el sobirà era representat com el salvador del reialme. Aquest socors, segons Desclot, es va demanar després de la revolta de les Vespres sicilianes²⁵⁴. L'autor silenciava que els contactes amb els líders sicilians i gibel·lins ja existien des de feia alguns anys²⁵⁵, per tal d'engrandir la gesta que, *a priori*, podia semblar desinteressada. L'auxili que van requerir els illencs es basava a defensar el territori dels atacs angevins i que el rei aragonès ocupés el tron. L'objectiu era expulsar el monarca Anjou, recuperar el reialme i l'herència de la seva muller, per a un futur govern dels seus fills. L'autèntica hereva era la reina Constança i, en conseqüència, també ho eren els seus fills —i així ho reconeixia Desclot— tot i que per motius polítics va ser el rei Pere qui va gestionar els afers militars²⁵⁶. El cronista es va encarregar de recordar que la permanència de la família com a governant no seria quelcom fugaç, sinó que hi havia una ferma voluntat de permanència.

Amb la sol·licitud d'ocupació, Desclot va partir de dues premisses per a la seva argumentació. En primer lloc, el rei era acceptat com a *senyor natural*, ja que hom al·legava els drets dinàstics. Com a rei legítim va exercir la seva obligació de defensar els seus vassalls contra els atacs externs i, en aquest sentit, rememorava la pràctica de

---

(Eds.), *Across the Mediterranean Frontiers: Trade, Politics and Religions, 650-1450: selected proceedings of the International Medieval Congress, University of Leeds, 10-13 July 1995, 8-11 July 1996*, Ed. Brepols, Turnhout, 1997, p. 87-104.

²⁵² Aquesta era una idea estudiada per: AURELL, *Des Chrétiens...*, p. 119-155; També per, AGUILAR, *Introducció...*, p. 404.

²⁵³ Vegeu sobre la narració de Desclot sobre la conquesta de Sicília: RUIZ-DOMÈNEC, “¿Por qué la...”, p. 161-186.

²⁵⁴ En aquesta ambaixada els sicilians exposen els abusos dels angevins vers els sicilians i les condicions que imposen els nobles sículs al rei aragonès. DESCLOT, cap. LXXXVIII, p. 182-185.

²⁵⁵ És un argument que després s'analitza amb més profunditat. Vegeu per aquest afer: WIERUSZOWSKI, Helene, “La corte di Pietro d'Aragona e i precedenti dell'impresa siciliana”, dins Helene WIERUSZOWSKI, *Politics and culture in medieval Spain and Italy*, Ed. Storia e letteratura, Roma, 1971, p. 107-118.

²⁵⁶ DESCLOT, cap. CII, p. 213. “*Nós sabem que el rei d'Aragó és passat a Alcoll, e és nostre natural senyor, per raó de la reina e de sos fills*”.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

l'*auxilium et consilium*. El rei ajudava els seus súbdits i al mateix temps es podia pactar l'ocupació del reialme amb els sicilians. En segon lloc, per a enfortir els seus arguments, Desclot va utilitzar premisses de caràcter escatològic i va donar un significat sacre a l'expedició. El cronista va presentar el monarca com el "Salvador", el va comparar amb Moisès i la seva gesta d'alliberar el poble d'Israel del jou del Faraó²⁵⁷. Va fer una equiparació amb la situació dels sicilians i els jueus, i representava a Carles d'Anjou com el Faraó. D'aquesta manera, es va escriure un relat generós amb els sicilians i el rei Pere era reconegut com un prohoms que es comportava en consonància amb les actituds cavalleresques. Paral·lelament, Desclot aconseguia dotar a la seva crònica de certes característiques pròpies del gènere literari dels *Specula principum*²⁵⁸.

El rei Pere es trobava a la localitat nord-africana d'Alcoll²⁵⁹ quan va rebre l'ambaixada siciliana amb les peticions de salvació. Els sicilians van reconèixer que el monarca "és nostre natural senyor, per raó de la reina e de sos fills". També afegia: "Trametam-li nostres missatges, e diguem-li amb volentat de tots que venga prendre lo regne de Sicília"²⁶⁰. Possiblement, només amb aquesta reivindicació ja hauria pogut justificar l'accés al tron de Sicília. No obstant això, Desclot va veure la necessitat de formular una extensa justificació perquè el missatge antiangeví quallés. Els nobles sicilians reconeixien que era la "terra del rei" i acceptaven la seva autoritat per lluitar contra els Anjou. A més, prometien donar-li or, argent i cavalls per a la guerra. Li oferien tot l'ajut econòmic i d'avituallament per desenvolupar la pugna contra els angevins. En conseqüència, els missatgers sicilians es van presentar davant del rei dient "Déus te sal, rei d'Aragó e de Sicília, en molts anys vives tu sobre nós a gran honor, e tos fills e tots cells qui de tu eixiran"²⁶¹. És en aquest moment de la narració quan els sicilians van acceptar com a sobirà a Pere, el denominaven rei de Sicília, encara no ho era *de facto*, però sí *de iure*, des

---

²⁵⁷ DESCLOT, cap. LXXXI, p. 175. Una comparació utilitzada per la majoria de narracions contemporànies, quelcom que s'analitza més endavant.

²⁵⁸ RIQUER, *Història de...*, p. 434-436.

²⁵⁹ Alcoll, actualment anomenada Collo. És una ciutat situada al litoral est d'Algèria a la província de Skikda a uns 200 km de la frontera amb Tunísia. Vegeu sobre la campanya aragonesa a Àfrica: MIRET I SANS, J, "Notes sobre la expedició del rey Pere lo Gran a Berbería", dins *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, n. 7, 1913, p. 354-360; DUFOURCQ, Charles E. *L'Espagne catalane et le Maghrib, aux XIIIe et XIV e siècles*, Ed. PUF, Paris, 1966, p. 240-255; UNIALI, Anna, "Considerazioni sulla spedizione africana di Pietro III d'Aragona", dins *Ilè CHCA*, vol. IV, Ed. Accademia di scienze, lettere e arti, Palermo-Trapani-Erice, 1984, p. 421-431.

²⁶⁰ DESCLOT, cap. LXXXVI, p. 181.

²⁶¹ DESCLOT, cap. LXXXVIII, p. 183.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

de la seva perspectiva. Paral·lelament, segons aquest relat cronístic, el rei es va reunir amb els nobles catalans i aragonesos, i van decidir donar suport a la causa siciliana. El cronista era conscient que l'ofici del sobirà i els nobles no era altre que el de la guerra. Per tant, hagués significat un deshonor tornar sense els guanys de la victòria²⁶². Vist això, aquest monarca era presentat al llarg de la crònica de Desclot pel seu pactisme entre els nobles tant catalanoaragonesos com sicilians. D'aquesta manera, el monarca aragonès tenia tota la legitimació possible per ocupar el reialme de Sicília, atacar el rei angeví i recuperar l'herència de la reina.

2.2.2. Ramon Muntaner: el cronista viatger

Un dels altres cronistes catalans més rellevants contemporanis als fets és Ramon Muntaner. Aquest autor va néixer a Peralada (Alt Empordà) l'any 1265, va viatjar al llarg de la Mediterrània i va exercir diferents càrrecs polítics que ell mateix va descriure al seu relat. N'era exemple l'expedició del 1276 quan va formar part del seguici reial i va acompanyar l'infant Pere a París en una visita als nebots i cosins germans del futur rei aragonès. Més tard, devia participar en la conquesta de Menorca entre els anys 1286 i 1287, va acompanyar els almogàvers a terres bizantines el 1303, va ser procurador general de Roger de Flor, Canceller i Mestre Racional de la Companyia catalana d'Orient fins al 1307. Després, va tornar a Sicília i es va convertir en governador de les illes de Gerba i de Kerkena fins al 1315. Finalment, va instal·lar-se a València on es va casar²⁶³. Va ser jurat de la ciutat²⁶⁴ i va assistir a la coronació del rei Alfons el Benigne el 1328 a Saragossa. El 1331 es va instal·lar a Mallorca i el rei Jaume III el va anomenar camarlenc i batlle d'Eivissa, càrrec que va exercir fins a la seva mort el 1336 amb setanta-un anys²⁶⁵. Muntaner era un dels cronistes coetanis que mostrava més la seva identitat. Ell mateix es definia com a català i feia distincions entre aragonesos i catalans, però sempre va

---

²⁶² DESCLOT, cap. LXXXVIII, p. 184-185. El cronista definia com a vergonya el fracàs de no conquerir res: “*Que gran vergonya nos seria si tornàvem en nostra terra que no haguéssem res conquestat ne crescut a la vostra senyoria*”.

²⁶³ Vegeu sobre la família Muntaner: AGUILÓ, Estanislao de K., “Alguna notícia més sobre en Ramon Muntaner i sa família”, dins *Revista de bibliografia catalana*, vol. 3, 1903, p. 26-39.

²⁶⁴ Vegeu, ALMARCHE Y VÁZQUEZ, Francisco, “Ramón Muntaner, Cronista dels Reys de Aragó, ciutadà de València”, dins *1r CHCA*, vol. 1, Barcelona, 1910, p. 483-505.

²⁶⁵ FERRER MALLOL, “Monarquia, crònica...”, p. 112; CINGOLANI, *La memòria...*, p. 168-178; AURELL, *Authoring...*, p. 72.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

considerar els diferents territoris del casal d'Aragó —Aragó, Catalunya, València, Mallorca, Sicília, Còrsega i Sardenya— com a parts intrínseques de la Corona²⁶⁶.

Segons el mateix autor va iniciar la redacció el 1325 a la seva alqueria de Xirivella al Regne de València i, segurament, la va finalitzar el 1336 després de la coronació del rei Alfons el Benigne²⁶⁷. La crònica de Ramon Muntaner ha estat considerada tradicionalment com una de les quatre grans cròniques catalanes, tot i que no va ser encarregada per cap dels reis aragonesos²⁶⁸. A més, i en comparativa amb les narracions estudiades —tant catalanes, sicilianes, com itàliques— és la crònica més internacional de totes, ja que implicava gairebé tota la Mediterrània, atès que va narrar els fets polítics referents als reis del casal de Barcelona²⁶⁹ i la seva expansió pel mediterrani. El relat

---

²⁶⁶ AURELL, *Authoring...*, p. 82-84; Vegeu també sobre la identitat del cronista i el seu poble: ORAZI, Veronica, “Il Sermó nella Crònica di Ramon Muntaner: la confluenza della voce dell'individuo nell'espressione corale di un popolo”, dins Paolo MANINCHEDDA (Eds.), *La Sardegna e la presenza catalana nel Mediterraneo: atti del VI Congresso (III internazionale) dell'Associazione Italiana di studi Catalani, Cagliari 11-15 ottobre 1995*, vol. 1, Ed. Cooperativa Universitaria Editrice Cagliari, Cagliari, 1998, p. 406-418; També sobre la identificació dels catalans: SABATÉ I CURULL, Flocel, *Percepció i identificació dels catalans a l'edat mitjana. Discurs de recepció de Flocel Sabaté i Curull com a membre numerari de la Secció Històrico-Arqueològica, llegit el dia 20 d'octubre de 2016*, Ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2016.

²⁶⁷ NICOLAU D'OLWER, Lluís, “La crònica de Ramon Muntaner, filiació dels seus textos”, dins VV.AA, *Homenatge a Antoni Rubió i Lluch: miscel·lània d'estudis literaris, històrics i lingüístics*, vol. 1, Ed. Biblioteca Balmés, Barcelona, 1936, p. 69-76.

²⁶⁸ Vegeu alguns dels manuscrits de la crònica encara conservats: MUNTANER, Ramon, *Crònica*, Biblioteca de El Escorial, ms. K-I-6, s. XIV-XVII; MUNTANER, Ramon, *Crònica*, Biblioteca de Catalunya, ms. 4, 1353. Recuperat 18 d'octubre de 2018 des de <http://mdc.csuc.cat/cdm/ref/collection/manuscriptBC/id/15083>; MUNTANER, Ramon, *Crònica*, Biblioteca universitària de Barcelona, ms. 67, s. XV, f. 224v-233; MUNTANER, Ramon, *Crònica*, Biblioteca Universitària de València, ms. 212, s. XV; MUNTANER, Ramon, *Crònica*, Biblioteca Università di Catania, ms. cod. vent. 82, s. XIV; MUNTANER, Ramon, *Crònica*, Biblioteca Nacional de Madrid, ms. 1803, 1342; MUNTANER, Ramon, *Crònica*, Biblioteca de Catalunya, ms. 487, s. XV; MUNTANER, Ramon, *Crònica*, Biblioteca del Seminari Conciliar de Barcelona, ms. 74, s. XV.

²⁶⁹ Vegeu per exemple referent a la guerra dels càtars: AGUILAR ÀVILA, Josep Antoni, “L'art de (no) narrar una desfeta: Muret (1213), del *Llibre dels Feits* a Ramon Muntaner”, dins Vicenç BELTRAN, Tomàs MARTÍNEZ i Irene CAPDEVILA (Eds.), *800 anys després de Muret. Els trobadors i les relacions catalanooccitanes*, Ed. Publicacions de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 2014, p. 13-52; HOMET, Raquel Amalia del Pilar, “Los sujetos históricos en la obra de Ramón Muntaner”, dins *Fundación*, vol. 1, 1997-1998, p. 19-34; Referent al rei Jaume I: AGUILAR ÀVILA, Josep Antoni, “*The Lion in Winter*. La figura de Jaume I del *Llibre dels feits* a Ramon Muntaner”, dins Albert Guillem HAUF VALLS (Eds.), *Actes del Simposi sobre el 'Llibre dels feits' (València, Acadèmia Valenciana de la Llengua, Sant Miquel dels Reis, 7-9 de maig de 2009)*, Ed. Acadèmia Valenciana de la Llengua, València, 2013, p. 211-238; Sobre els enemics del rei: AGUILAR ÀVILA, Josep Antoni, “E Déus perdó a Papa Martí (“Que Dios perdona al Papa Martín”): Algunos aspectos de la visión del papado en la “Crónica” de Ramón Muntaner”, dins *Res publica. Revista de filosofía política*, vol. 17, 2007, p. 253-308; AGUILAR ÀVILA, Josep Antoni, “Lo Rey d'Aragó nons fa sinó greuges e vilanies!”: papat i casa d'Aragó a la “Crònica” de Muntaner”, dins

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

atorgava un especial protagonisme dels Almogàvers, des de l'ocupació de Sicília fins a l'expedició de la Gran Companyia Catalana d'Orient. La crònica començava amb l'engendrament de Jaume I i seguia amb la conquesta de Mallorca, València i Múrcia²⁷⁰. També narrava els afers sicilians abans i després de les Vespres. Ara bé, eren les conquestes de la Companyia Catalana d'Orient les que tenia el màxim protagonisme²⁷¹. També explicava l'expedició de Sardenya del 1323, a més de múltiples dades autobiogràfiques sobre els seus càrrecs polítics. Va finalitzar la crònica amb la coronació a Saragossa del rei Alfons el 1328²⁷². L'obra com a tal va tenir un gran èxit i al segle XV va servir com a inspiració a l'obra de *Tirant lo Blanc*²⁷³, quelcom que va ser objecte d'estudi per Giuseppe Grilli²⁷⁴. Per escriure la crònica, Muntaner es va basar en documents escrits o orals que podia consultar. També és una obra quasi autobiogràfica, ja que molts dels afers explicats van ser viscuts per l'autor, especialment les gestes dels almogàvers als territoris bizantins.

Estudis romànics, vol. 29, 2007, p. 109-142; AGUILAR ÀVILA, Josep Antoni, "Fieri Pax per eum: Carles II d'Anjou a la Crònica de Muntaner", dins *Estudis romànics* vol. 26, 2004, p. 129-153.

²⁷⁰ Vegeu, PUJOL, Josep, "La Mediterrània, de Jaume I a Ramon Muntaner: ¿Abisme o pont?", dins Àngel SAN MARTÍN ALONSO (Eds.), *La Mediterrània. Realitat o metàfora*, Ed. Ajuntament de Gandia-Universitat de València, Gandia, 1993, p. 21-50.

²⁷¹ Sobre la Companyia catalana d'Orient hi ha múltiples estudis. Vegeu, per exemple, NICOLAU D'OLWER, Lluís, *L'expansió de Catalunya en la Mediterrània Oriental*, Ed. Barcino, Barcelona, 1926; NICOLAU D'OLWER, Lluís, "La 'Crònica' de Ramon Muntaner. Filiació dels seus textos", dins *Estudis universitaris catalans*, vol. 21, 1936, p. 69-76; RUBIÓ I LLUCH, Antoni, *Diplomatari de l'Orient Català*, Ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1947; GIARDINI, Cesare, *La spedizione dei Catalani in Oriente di Ramon Muntaner*, Ed. Universale economia-Serie storia e filosofia, Milano, 1958; NICOLAU D'OLWER, Lluís, *Ramon Muntaner i l'imperi bizantí*, Ed. Episodis de la història, Barcelona, 1961; IORGA, Nicolae, *Ramon Muntaner i l'imperi bizantí*, Ed. Rafel Dalmau, Barcelona, 1961; Del mateix autor: IORGA, Nicolae, *Contributions catalanes à l'histoire byzantine: l'histoire romantique de Yakoub-Tchélebi: Ramon Muntaner et l'empire byzantin*, Ed. J. Gamber, Paris, 1927; També, KEIGHTLEY, Ronald. G., "Muntaner and the Catalan Grand company", dins *Revista Canadiense de Estudios hispánicos*, n. 4, 1979, p. 37-58; MUNTANER, Ramon, *L'expedició dels catalans a Orient: (extret de la crònica)*, a cura de Jordi LLAVINA, Ed. Barcino, Barcelona, 1981; ZIMMERMANN, Michel, "Orient et Occident dans la Chronique de Ramon Muntaner. A propos de l'expédition de Romanie", dins *Le Moyen Age*, n. 94, 1987, p. 201-235; AIRALDI, Gabriella, "Roger of Lauria's Expedition to the Peloponnese", dins *Mediterranean historical Review*, n. 10, 1995, p. 14-23; SETTON, Kenneth M., *Catalan Domination of Athens, 1311-1388*, Ed. Variorum, London, 1975; GONZÁLEZ-CASANOVAS, Roberto J., "Mediterranean Frontiers of Catalan Epic History: Muntaner and Moncada on the Catalan Grand Company", dins *Medievalia*, vol. 22, 2000, p. 23-43.

²⁷² FERRER, "Las crónicas ...", p. 77-144, p. 116-121; CINGOLANI, *La memòria...*, p. 170; AURELL, *Authoring...*, p. 77.

²⁷³ FERRER, "Las crónicas...", p. 113.

²⁷⁴ GRILLI, Giuseppe, "Aspectes de la fortuna de la crònica de Muntaner", dins *12é CHCA*, vol. 3-4, Ed. Société archéologique de Montpellier, Montpellier, 1988, p. 109-117; Vegeu també: RIQUER, *Història...*, p. 480.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

Segurament, és per aquest motiu —per la implicació de molts dels territoris mediterranis— que des de l'inici de les anàlisis historiogràfiques contemporànies ha estat, i encara és, l'autor més estudiat i el que ha cridat més l'atenció dels investigadors.

L'impacte de la crònica en la historiografia

Les edicions de la crònica de Muntaner han estat múltiples i, encara que tant als estudis de Ferrer Mallo²⁷⁵ i Aguilar Àvila²⁷⁶ van citar-les, val la pena recordar quines han estat les més importants per entendre l'abast real d'aquesta obra en la historiografia. Les primeres publicacions de la crònica es van efectuar al segle XVI. Primer es va imprimir a València el 1558²⁷⁷ i a partir d'aquesta es va produir una altra edició a Barcelona el 1562 per Jaume Cortey²⁷⁸. Arran de l'edició valenciana també es va traduir al castellà per primer cop a finals del segle XVI per Miguel Monterde²⁷⁹. A més, al segle XVII van destacar els estudis de Francisco de Moncada centrats en les expedicions contra els turcs²⁸⁰.

---

²⁷⁵ FERRER, “Las crónicas...”, p. 113-116.

²⁷⁶ AGUILAR ÀVILA, Josep Antoni, *La Crònica de Ramon Muntaner: edició i estudi (pròleg-capítol 146)*, vol. 1. Ed. Institut d'Estudis Catalans, 2015, p. 286-289.

²⁷⁷ MUNTANER, Ramon, *Chronica o descripció dels fets e hazanyes del inçlyt rey don Jaume I, rey d'Aragó, de Mallorques e de València, compte de Barcelona e de Muntpesller e de molts dels seus descendents. Feta per lo magnífich en Ramon Muntaner, lo qual servi així al dit Inçlyt Rey don Jaume, com a sos fills, e desendents; es troba present a les coses contengudes en la present historia. És libre molt antich e ab tota veritat scrit, e digne d'esser vist per aquells qui ab tota veritat desijen saber los fets de la corona d'Aragó e del regne de Sicília. Ara novament stampat. En València, en casa de la viuda de Joan Mey Flandro*, València, 1558; Vegeu també l'estudi en ocasió del quart centenari de la impressió de la crònica: CENDRÓS I CARBONELL, Joan B. *El quart centenari de la impressió de la Crònica de Ramon Muntaner; l'impressor, l'obra i l'autor*, Barcelona, 1958.

²⁷⁸ MUNTANER, Ramon, *Chronica o descripció dels fets e hazanyes del inçlyt rey don Jaume Primer rey Daragó de Mallorques, e de Valencia, Compte de Barcelona e de Muntpesller e de molts de sos descendents*, Ed. Jaume Cortey, Barcelona, 1562.

²⁷⁹ MUNTANER, Ramon, *Chrónica o descripción de los fechos y hazañas del inçlyto rey D. Jayme primero, Rey de Aragón, de Mallorca y de Valencia, conde de Barcelona y de Monpeller y de muchos de sus descendientes. Hecha por el Magnífico Ramón, el cual sirvió así al dicho Rey D. Jaime, como a sus hijos y descendientes y se halló presenta a las cosas contenidas en la presente historia, vertida de lengua catalana en castellana por Miguel Monterde, Rector de Villanueva de Guerba y Racionero de la Seo de Çaragoça*, Real Biblioteca de San Lorenzo d'El Escorial, ms. J-III-25, s. XVI; Vegeu també al respecte: AGUILAR, *La Crònica...*, p. 287.

²⁸⁰ MONCADA, Francisco de, *Expedición de los catalanes y aragoneses contra turcos y griegos*, Ed. Lorenzo Déu, Barcelona, 1623; Aquesta versió té reedicions a: Ed. A. de Sancha, Madrid el 1777 i 1805; Ed. Biblioteca de la instrucció universal, Madrid, 1860; Ed. librería de Oliveres, Barcelona, 1842 i 1875; Vegeu també altres obres del mateix l'autor: MONCADA, Francisco de, *Expedición de los catalanes y aragoneses al Oriente*. Ed. Librería, imprenta y biblioteca militares, Madrid, 1882; MONCADA, Francisco de, *Empresa y victoria alcançadas por el valor de pocos catalanes y aragoneses contra los imperior de turcos y griegos*, Ed. Imp. Paillard, Nueva York-París, 1919; Una edició catalana de la primera obra: MONCADA, Francesch de, *Los almogàvers, o siga Expedició de catalans y aragonesos contra els Turchs*

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

Durant el segle XIX es van publicar múltiples edicions traduïdes. Van destacar les impressions en francès de 1827 a cura de Jean Alexandre Buchon²⁸¹, a l'alemany per Karl Lanz el 1842²⁸², a l'italià per Filippo Moisé el 1844²⁸³, en català i castellà per Antoni de Bofarull el 1860²⁸⁴, en sicilià el 1865²⁸⁵ —era una traducció del segle XIV— i, finalment, en el català original el 1886 per Josep Coroleu²⁸⁶. Al segle XX les edicions encara van ser més nombroses. Destaca, en primer lloc, la traducció anglesa —i encara avui l'única existent— de 1920 a cura de Lady Goodenough²⁸⁷, una edició en català del 1927²⁸⁸, una altra del 1971 a cura de Ferran Soldevila²⁸⁹ i una traducció al búlgar el

---

y Grechs, Ed. Biblioteca Clàssica Catalana, Barcelona, 1906; Una explicació dels fets en francès per: SCHLUMBERGER, Gustave, *Expédition des "almugavares" ou routiers catalans en Orient de l'an 1302 à l'an 1311*, Ed. Librairie Plon, Paris, 1902.

²⁸¹ MUNTANER, Ramon, *Chronique de Ramon Muntaner, traduite pour la première fois du catalan, avec notes et éclaircissements par Jean Alexandre Buchon*, vol. 2, Ed. Verière, Paris, 1847; Vegeu també altres edicions: MUNTANER, Ramon, "Chronique du très magnifique seigneur Ramon Muntaner", dins Jean Alexandre BUCHON, *Chroniques étrangères relatives aux expéditions françaises pendant le XIIIe siècle, publiées pour la première fois, elucidées et traduites*, Ed. Auguste Desrez, Paris, 1840, p. 565-736. També les reedicions d'aquesta a: París, 1841; París, 1860; i Orelans, 1875.

²⁸² MUNTANER, Ramon, *Chronik: des edlen en Ramon Muntaner aus dem Catalanischen des vierzehnten Jahrhunderts*, a cura de Karl LANZ, Ed. W. Engelmann, Leipzig, 1842; La segona edició: *Chronik: des edlen en Ramon Muntaner aus dem Catalanischen des vierzehnten Jahrhunderts*, a cura de Karl LANZ, Ed. Gedruckt auf Kosten des literarischen Vereins, Stuttgart, 1844.

²⁸³ MUNTANER, Ramon, "Cronaca del magnificentissimo signore Ramon de Muntaner", dins Filippo MOISE (Eds.), *Cronache catalane del secolo XIII e XIV, primer traduzione italiana*, Ed. Galileiana, Firenze, 1844; Vegeu també en italià: CARDONA, Enrico, *Dall'antica letteratura catalana, Studii, Seguiti Sal testo e dalla traduzione della vita di Giacomo I. Tolta dalla Cronaca Catalana di Ramon Muntaner*, Ed. Tip. Di Luigi Gargiulo, Napoli, 1876.

²⁸⁴ MUNTANER, Ramon, *Crònica catalana, texto original y traducción castellana, acompañada de numerosas notas*, a cura d'Antoni de Bofarull, Ed. Imprenta de Jaime Jepús, Barcelona, 1860.

²⁸⁵ GIOVANNI, Vincenzo de, *Cronache siciliane dei secoli XIII, XIV e XV*, Ed. Gaetano Romagnoli, Bologna, 1865.

²⁸⁶ MUNTANER, Ramon, *Crònica d'en Ramon Muntaner*, a cura de Josep COROLEU, Ed. La Renaixença, Barcelona, 1886.

²⁸⁷ MUNTANER, Ramon, *Chronicle*, vol. 2, a cura de Lady A. K. GOODENOUGH, Ed. Hankluyt Society, London, 1920-1921; També, GOODENOUGH, Lady A. K., *The Boys' chronicle of Muntaner*, Ed. Basil Blackwell, Oxford, 1926.

²⁸⁸ MUNTANER, Ramon, *Crònica*, Ed. Barcino, Barcelona, 1927; Vegeu també l'edició d'aquesta el 1951.

²⁸⁹ MUNTANER, Ramon, "Crònica", dins Ferran SOLDEVILA I ZUBIBURU, *Les Quatre grans cròniques*, Ed. Selecta, Barcelona, 1971, p. 665-1000; Vegeu també altres edicions del segle XX: MUNTANER, Ramon, *Crònica*, a cura d'Enric BAGUÉ, Ed. Barcino, Barcelona, 1951; MUNTANER, Ramon, *Crònica*, a cura de Joan FUSTER i Joan Francesc VIDAL JOVÉ, Ed. Alianza Editorial, Barcelona, 1970; MUNTANER, Ramon, *Crònica. Versió integrada al català actual*, a cura de Joan Francesc VIDAL JOVÉ i Bartomeu BARDAGÍ, Ed. Selecta, Barcelona, 1973-1977; MUNTANER, Ramon, *Crònica*, a cura de Marina GUSTÀ i Joan FUSTER, Ed. Edicions 62, Barcelona, 1979; MUNTANER, Ramon, *Crònica*, a cura de Vicent ESCRIVÀ, Ed. Bromera, 1986; MUNTANER, Ramon, *Crònica*, a cura de Coia CABRÉ, Ed. Tria de clàssics, 5, Barcelona, 1992; MUNTANER, Ramon, *Crònica*, a cura de Vicent Josep ESCARTÍ, Ed. Institució Alfons el Magnànim, València, 1992.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

1994²⁹⁰. A més, també són remarcables altres estudis que publiquen fragments i anàlisis de la narració²⁹¹. Al segle actual ressalta la reedició de la crònica publicada per Soldevila, a cura de l'Institut d'Estudis catalans²⁹² i, darrerament, la publicació de Josep Antoni Aguilar Àvila²⁹³.

Estudis, fonts i hipòtesis entorn de la crònica

Els primers estudis destacables sobre Ramon Muntaner del segle XIX i les primeries del segle XX analitzaven amb especial interès la vida del cronista. N'era exemple l'obra del 1883 d'Antonio de Bofarull, titulada *Ramon Muntaner, guerrero y cronista*²⁹⁴, la de Carles Rahola, *En Ramon Muntaner: l'home, la crònica*²⁹⁵, la de Martí de Barcelona del

---

²⁹⁰ MUNTANER, Ramon, *Khronika: ekspeditsiata na katalontsite na Iztok*, a cura de Rossitsa Panova, Ed. Nauka Izkustvo, Sofia, 1994.

²⁹¹ Vegeu per exemple: MILÀ I FONTANALS, Manuel, “Lo sermó d'en Muntaner”, dins *Revue des Langues Romanes*, vol. 19, 1881, Montpeller, p. 5-12; MUNTANER, Ramón, *Los almogávares en Bizancio: crònica medieval*, Ed. Prometeo, València, 1900; MUNTANER, Ramon, *L'expedició dels catalans a Orient extret de la «Crònica»*, a cura de Lluís NICOLAU D'OLWER, Ed. Barcino, Barcelona, 1926; ALÒS MONER, Ramon, *Pàgines escollides de Ramon Muntaner*, Ed. Barcino, Barcelona, 1936; MUNTANER, Ramon, *La spedizione dei Catalani in Oriente*, a cura de Cesare GIARDINI, Ed. Feltrinelli, Milano, 1958; MUNTANER, Ramon, *La croada de França contra els catalans*, a cura de Ramon SUMOY, Ed. Edicions 62, Barcelona, 1966; MUNTANER, Ramon, *El castillo de Santa Bárbara de Alicante: crònica, fragmentos*, Ed. Sarra y Cia, Alacant, 1968; PERUGI, Maurizi, *Il “sermó” di Ramon Muntaner: la versificazione romanza dalle origine*, Ed. L. S. Olschki, Firenze, 1975; MUNTANER, Ramon, *La conquista della Sardegna nelle Cronache catalane*, a cura de Giuseppe MELONI, traduzione di Maddalena CORRIAS, Ed. Elisso, Nuoro, 1999; VV.AA, *Textos clásicos para la historia de Cataluña*, Ed. Fundació històrica Tavera, Madrid, 2000; MUNTANER, Ramon, *Les almogavres: l'expédition des catalans en Orient*, traducció de Jean-Marie BARBERÀ, Ed. Anacharsis, Toulouse, 2002; MUNTANER, Ramon, *The Catalan expedition to the East: from the “Chronicle” of Ramon Muntaner*, a cura de Robert HUGHES i de Jocelyn N. HILGARTD, Ed. Barcino Woodbrige, Barcelona, 2006.

²⁹² SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, *III. Crònica de Ramon Muntaner*, a cura de Josep MASSOT, Jordi BRUGUERA i M. Teresa FERRER I MALLOL, Ed. Institut d'Estudis Catalans-Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, Barcelona, 2011. Aquesta és la crònica escollida per estudiar, analitzar l'obra de Muntaner en aquesta present investigació. D'ara endavant es referenciarà com “Muntaner”; Vegeu també la traducció al castellà més recent: MUNTANER, Ramon, *Crònica*, vol. 3, a cura de José Manuel GIRONÈS GUILLEM, Guillem de JOAN-CENTELLES i María Jesús PLASENCIA DIAGO, Ed. Generalitat Valenciana, Fundació Jaume II el Just, València, 2005.

²⁹³ AGUILAR ÀVILA, Josep Antoni, *La Crònica de Ramon Muntaner: edició i estudi (pròleg-capítol 146)*, vol. 1-2, Ed. Institut d'Estudis catalans, Barcelona, 2015.

²⁹⁴ BOFARULL, Antonio de, *Ramon Muntaner, guerrero y cronista. Biografía escrita con motivo de la colocación del retrato de tan personaje en la Galería de catalanes célebres que va formando el Excmo. Ayuntamiento constitucional de Barcelona el 26 de setiembre de 1883*, Ed. Ayuntamiento de Barcelona, Barcelona, 1883.

²⁹⁵ RAHOLA, Carles, *En Ramon Muntaner: l'home, la crònica*, Ed. Ateneu Empordanès, Barcelona, 1922; També, RAHOLA, Carles, *L'Empordà a la “Crònica” d'En Muntaner*, Ed. J. Horta impresor, Barcelona, 1925.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

1936, *Regesta de documents relatius al gran cronista Ramon Muntaner*²⁹⁶, o la de Rafel Tasis, *La vida d'en Ramon Muntaner* del 1964²⁹⁷. De fet, la narració té un caràcter autobiogràfic, sobretot quan relata l'explicació de l'expedició a Orient. Per aquest motiu Martí de Riquer, Josep Romeu i Albert Hauf van definir aquesta obra com unes memòries d'un home d'acció, quelcom que es reflecteix en la seva obra²⁹⁸. Tanmateix, i no sense raó, Lola Badia considerava que Muntaner era més pròxim “*de la literatura que no de la història*”, ja que, a més, no responia a aspiracions d'objectivitat²⁹⁹. Paral·lelament, Hauf considerava que era massa evident la voluntat de centrar-se només en els aspectes positius per engrescar el lector³⁰⁰, amb uns silencis evidents i notoris. En aquesta línia destacava l'estudi de Suzanne Cawsey on analitzava els discursos reials a les cròniques i el poder que representaven³⁰¹. No obstant aquestes observacions, les investigacions més recents s'han enfocat també en assenyalar quines van ser les fonts o influències literàries més destacades en l'autor empordanès³⁰². De la mateixa manera que en el cas de Desclot, Muntaner també ha estat objecte d'estudi sobre la possible existència de prosificacions en

---

²⁹⁶ BARCELONA, Martí de, “Regesta de documents relatius al gran cronista Ramon Muntaner”, dins *Estudis Franciscans*, n. 48, 1936, p. 218-233; Del mateix autor: BARCELONA, Martí de, “Nous documents per a la biografia de Ramon Muntaner”, dins *Spanische Forschungen*, n. 6, 1937, p. 310-326.

²⁹⁷ TASIS, Rafael, *La vida d'en Ramon Muntaner*, Ed. Dalmau, Barcelona, 1964; Vegeu també sobre la vida de l'autor: JIMÉNEZ FAYOS, José Maria, *Ramón Muntaner y su crónica*, Ed. Universidad Literaria de Valencia, València, 1944; COLL I ALENTORN, Miquel, *Muntaner*, Ed. Edicions de Nou Art Thor, Barcelona, 1987; RENEDO PUIG, Xavier, “Notes sobre la biografia i la Crònica de Ramon Muntaner”, dins *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, n. 27, 2016, p. 19-46; CINGOLANI, Setafno M., *Vida, viatges i relats de Ramon Muntaner*, Ed. Base, Barcelona, 2015.

²⁹⁸ RIQUER, *Història de...*, p. 449-482; ROMEU FIGUERAS, Josep, *Literatura catalana Antiga. II el segle XIV*, Ed. Barcino, Barcelona, 1961, p. 17; HAUF, Albert, *Les cròniques catalanes medievals: notes entorn a la seva intencionalitat*, Ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2004, p. 59; Vegeu també: ESPADALER, Anton Maria, “Ramon Muntaner, exemple, servei i aventura”, dins *Revista de Catalunya* n. 133, 1998, p. 94-107; BOURDERIOUX, Céline, *Les différents visages de la guerre à travers la chronique du catalan Ramon Muntaner: fin XIIIe- début XIVe siècle*, Tesi doctoral, Toulouse, 1999.

²⁹⁹ BADIA PÀMIES, Lola, “Veritat i literatura a les cròniques medievals catalanes”, dins Lola Badia Pàmies, *Tradició i modernitat als segles XIV i XV. Estudis de cultura literària de la tardor medieval catalana i lectures d'Ausiàs March*, Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, València-Barcelona, 1993, p. 24-26.

³⁰⁰ HAUF I VALLS, Albert G., “Les cròniques catalanes medievals. Notes entorn a la seva intencionalitat”, dins Albert BALCELLS (Eds.), *Història de la historiografia catalana*, Ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2003, p. 62.

³⁰¹ CAWSEY, Suzanne F., *Reialesa i Propaganda. L'eloqüència reial i la Corona d'Aragó c. 1200-1450*, Ed. Universitat de València, València, 2008.

³⁰² Vegeu l'estudi de Varvaro, on analitza la crònica com a creació literària. VARVARO, Alberto, “Il testo storiografico com opera letteraria. Ramon Muntaner”, dins Carlos ALVAR (Eds.), *Symposium in honorem prof. M. de Riquer*, Ed. Universitat de Barcelona, Barcelona, 1986, p. 403-415, p. 411.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

la seva redacció³⁰³. És quelcom que va examinar amb profunditat Soldevila i amb l'estudi d'Asperti, abans esmentat, es va produir una pausa en aquesta branca de la investigació.

Així, doncs, en les recerques més recents cal citar, en primer lloc, Stefano Cingolani amb la seva obra de *La memòria dels reis* del 2008³⁰⁴. L'autor conclouïa que Muntaner bevia de llargues tradicions que arrancaven amb el *Somnium Scipionis* de Ciceró o *De consolatione Philosophiae* de Boeci. Ambdues obres eren desconegudes per l'autor, però era en aquest tipus de pràctica literària en què es basava l'autor, a més de la Bíblia. Sovint també utilitzava fonts fora dels esquemes més típics i de poca tradició³⁰⁵. Se suggeria que a més d'ésser testimoni ocular o recollir fonts orals, també hauria utilitzat com a font el *Llibre de l'infant En Pere* on hi havia un gran protagonisme com a heroi l'infant hereu³⁰⁶. Altres exemples eren la *Historia rerum in partibus Transmarinis gestarum* de Guillem de Tir per relatar alguns episodis concrets³⁰⁷ o la documentació d'arxiu. A més, per a la primera part de la crònica hauria usat el *Llibre dels Feits*, el *Llibre dels reis*, la primera redacció de Desclot, Galceran de Tous i, segurament, el *Llibre del repartiment* de Mallorca i València³⁰⁸.

---

³⁰³ N'és exemple l'estudi de: SOBRE, Josep Miquel, *L'èpica de la realitat. L'escriptura de Ramon Muntaner i Bernat Desclot*, Ed. Universitat de Barcelona, Barcelona, 1978, p. 79-80; Vegeu també: SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, "Catalunya ha tingut poesia èpico-popular? I. La crònica de Jaume I. II. La crònica de Desclot", dins *Revista de Catalunya*, n. 15 i 16, Setembre-octubre 1925, p. 346-358; En relació a la gesta i la èpica: SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, "Un poema joglaresc sobre l'engendrament de Jaume I", dins *Estudios dedicados a Ramón Menéndez Pidal*, n. 7, Madrid, 1957, p. 71-80; Vegeu, CONCHEFF, Beatrice Jorgensen, *The hypothetical epic-narrative sources for the Catalan chronicles of Jaume I, Desclot and Muntaner*, Tesi doctoral, University of Wisconsin, 1976. L'autora acceptava el plantejament de Soldevila; Vegeu l'edició de Soldevila de les cròniques, on assenyalava totes les restes de prosificació: SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, *Les Quatre grans cròniques: Jaume I, Bernat Desclot, Ramon Muntaner, Pere III*, Ed. Selecta, Barcelona, 1971.

³⁰⁴ CINGOLANI, Stefano M., *La memòria dels reis. Les quatre grans cròniques*, Ed. Editorial Base, Barcelona, 2008, p. 159-224; Vegeu també, CINGOLANI, Stefano M., "Jo Ramon Muntaner. Consideracions sobre el paper de l'autobiografia en els historiadors en llengua vulgar", dins *Miscel·lània Antoni M. Badia Margarit*, n. 3, 1985, p. 95-125.

³⁰⁵ CINGOLANI, *La memòria...*, p. 163-165; Vegeu també al respecte: GONZÁLEZ-CASANOVA, Roberto J., "History as Myth in Muntaner's and Martorell's Story of (Re)Conquest", dins Josep M. SOLÀ-SOLÉ (Eds.), *Tirant lo Blanc. Text and Context: proceedings of the second Catalan Symposium. Volume in memory of Pere Masdevall*, Ed. Peter Lang, New York, 1993, p. 71-91.

³⁰⁶ CINGOLANI, *La memòria...*, p. 175-176.

³⁰⁷ CINGOLANI, *La memòria...*, p. 176-177.

³⁰⁸ CINGOLANI, *La memòria...*, p. 180.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

Pocs anys més tard, i també sobre l'estudi de les fonts primàries de l'autor, Aguilar Àvila va tornar a plantejar la possibilitat de prosificacions³⁰⁹. Acceptava les hipòtesis d'Asperti abans esmentades i posava de manifest que moltes reversificacions no se sustentaven suficientment, encara que no negava tots els vincles entre les cròniques i el món de l'èpica; va realitzar una anàlisi de les fonts que podien haver influït a l'obra de Muntaner. Per exemple, veia una influència en les temàtiques d'apel·lacions al receptor. És a dir, la coneguda pregunta que Muntaner utilitzava per introduir una temàtica, el seu “*Què us diré?*”, podria tenir influències dels joglars en les seves cançons de gesta i posava com a exemple les *chansons* franceses com *Garin le Loherain*, *Gaufrey* o *Huon de Bordeaux*³¹⁰. Sobre aquesta manera que el cronista tenia d'introduir el relat, Jaume Aurell considerava que servia per reconnectar amb la concentració del lector³¹¹.

Aguilar Àvila afegia que el tractament dels herois tenia similituds clares amb la gesta francesa i posava com a exemple la comparació del rei Pere amb els homes de la Taula Rodona, Rotllà i Oliver³¹². Això també succeïa amb les narracions de les batalles i el botí, on els adjectius utilitzats per descriure-les com “*cruel*”, “*aspra*” o “*fellona*” eren utilitzats contemporàniament a la prosa francesa del segle XIII. N'eren exemple Robert de Clari, Henri de Valenciennes o Geoffroi de Villehardouin³¹³. Paral·lelament, Jaume Aurell, en el seu estudi del 2012, també era partidari de la influència de l'èpica francesa en alguns passatges de la crònica, especialment, quan narrava sobre els enfrontaments i la valentia dels reis aragonesos. D'aquesta manera es rememorava els estudis de Soldevila³¹⁴. A més, per Aurell, Muntaner va introduir progressivament nous personatges i episodis fins a crear el definitiu acte dramàtic com la conquesta de Sicília³¹⁵. De tal manera que, a més de l'experiència personal, el cronista va incloure els sentiments dels reis i dels personatges

---

³⁰⁹ AGUILAR ÀVILA, Josep Antoni, *Introducció a les quatre grans cròniques*, Ed. Rafel Dalmau, Barcelona, 2011, p. 145.

³¹⁰ AGUILAR, *Introducció...*, p. 151. En aquest sentit, Aguilar Àvila també va abordar els mecanismes de transició, recapitulació o anticipació; Vegeu també, RIQUER, *Història de...*, p. 458. L'autor analitzava aquesta qüestió i afirmava que el “*què us dire?*” va passar dels poemes èpics al romans i també a la prosa medieval.

³¹¹ AURELL, *Authoring the...*, p. 84-85. Referent a l'expressió “*Que us diré?*” afirmava: “*This form of direct address interrupts the narrative but serves to reconnect with the reader who Muntaner fears might be losing concentration*”.

³¹² AGUILAR, *Introducció...*, p. 169-173.

³¹³ AGUILAR, *Introducció...*, p. 188-205.

³¹⁴ AURELL, *Authoring...*, p. 84-85.

³¹⁵ AURELL, *Authoring...*, p. 85.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

per tal de trencar la distància entre els monarques i la seva gent³¹⁶. A més del *modus operandi*, la ideologia o els interessos personals, cal destacar els usos lingüístics de l'autor que poden donar senyals del seu pensament. Per exemple, és interessant denotar que Muntaner va rebutjar utilitzar l'article salat típic de la zona de l'Empordà. Segons Aurell, l'hauria considerat una manera de parlar provinciana, i va canviar el “es” per “el”³¹⁷.

Finalment, cal destacar també les diferències entre Desclot i Muntaner. Per Cingolani el distintiu fonamental és que aquesta crònica no es va escriure només per recordar uns fets, com si ho fa Desclot, sinó que Muntaner té raons personals³¹⁸. Per a Aurell, Desclot escrivia per justificar la dinastia. En canvi, Muntaner redactava per justificar el projecte català a la Mediterrània, convertint-se en l'última crònica medieval catalana cavalleresca³¹⁹. Al darrer estudi d'Aguiar Àvila³²⁰ —del 2015³²¹— s'analitzava tot el desenvolupament que havia dut a terme Muntaner per construir el seu relat. La crònica es basava en les gestes dels reis d'Aragó juntament amb la utilització de profecies, els silencis del cronista i l'estil èpic. Aquests elements formaven part de la narració i assolien l'objectiu d'elogiar els sobirans de la Corona.

---

³¹⁶ AURELL, *Authoring*, p. 86.

³¹⁷ AURELL, *Authoring...*, p. 88; Vegeu també sobre la lingüística de l'autor: SOLDEVILA, *Les quatre...*, p. 908; RIQUER, *Història...*, p. 480; També, SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, “L'ús del pretèrit perifràstic en la Crònica de Muntaner”, dins VV.AA, *Estudis de lingüística i de filologia catalanes dedicats a la memòria de Pompeu Fabra en el centenari de la seva naixença*, vol. I, Ed. Institut d'Estudis catalans, Barcelona, 1971, p. 257-270; BADIA I MARGARIT, Antoni M., “Toponímia i relat històric: noms de llocs catalans i occitans dins la ‘Crònica’ de Ramon Muntaner”, dins Antoni M. BADIA I MARGARIT i Michel CAMPRUBÍ (Eds.), *Actes del vuitè col·loqui internacional de Llengua i literatura catalanes, Tolosa de Llenguadoc, 12-17 de setembre de 1988*, vol. 1, Ed. Abadia de Montserrat, Barcelona, 1989, p. 47-84; També sobre els noms: GARCÍA SERRALLONGA, Lluís, “Índex dels noms propis de la Crònica d'en Ramon Muntaner”, dins *Estudis universitaris catalans*, vol. 8, 1914, p. 103-147.

³¹⁸ CINGOLANI, *La memòria...*, p. 162-163.

³¹⁹ AURELL, *Authoring...*, p. 88-89.

³²⁰ AGUILAR ÀVILA, Josep Antoni, *La Crònica de Ramon Muntaner: edició i estudi (pròleg-capítol 146)*, vol. 1-2, Ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2015; També del mateix autor: AGUILAR ÀVILA, Josep Antoni, “La Crònica de Ramon Muntaner”, dins Àlex BROCH i Lola BADIA (Eds.), *Història de la literatura catalana. Literatura medieval (I). Dels orígens al segle XIV*, vol. 1, Ed. Barcino, Barcelona, 2013, p. 152-187; AGUILAR ÀVILA, Josep Antoni, “Alfàdach!: La campanya africana de Pere el Gran, vista per Ramon Muntaner”, dins *Estudis romànics*, vol. 37, 2015, p. 197-238.

³²¹ El mateix any 2015 es va commemorar el 750è aniversari del naixement de Ramon Muntaner i es van dur a terme diferents actes i exposicions durant tot l'any, especialment a la seva vila natal a Peralada. Amb aquesta efemèride es va celebrar també el *Congrés Internacional Ramon Muntaner (1265-1336): fets, dits i 'veres veritats'*, durant el gener del 2015 i del qual restem a l'espera de la publicació de les actes; En motiu de la celebració també es va publicar: VV.AA, *Les cròniques catalanes. Escrits i memòria*, Ed. Departament de Cultura-Biblioteca de Catalunya, Barcelona, 2015.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

La intencionalitat de l'autor

L'autor de Peralada i la seva obra no han suscitat tanta especulació com a l'anterior cas de Bernat Desclot. Això es deu al fet que les dades biogràfiques d'aquesta personalitat sempre s'han conegut, ja que les va revelar el mateix redactor. És una narració, doncs, que encara que no hi hagi tantes hipòtesis al respecte, com entorn del cronista del rei Pere, ha despertat més admiració per la seva carrera política i militar i, sobretot, perquè exemplificava la màxima expansió catalanoaragonesa a la Mediterrània³²². Òbviament, però, Muntaner va escriure des de la seva pròpia perspectiva i, com totes les cròniques estudiades en aquesta present investigació, narrava els fets de manera parcial i polititzada.

En aquest sentit, Cingolani presentava la que podria ser la seva principal hipòtesi sobre aquesta crònica. Afirmava que Muntaner utilitzava un “*elevadíssim nivell d'invenció en la història que relata*” i que, per tant, “*a Muntaner no se l'ha de creure gairebé mai*”³²³. El filòleg italià justificava que, a diferència de Desclot o les *Gesta Comitum*, que s'escriuien per a recordar uns esdeveniments, Muntaner redactava per motius personals i havia de trobar les seves raons i justificacions, ja que aquest no era el seu ofici. Certament, abans de Cingolani molts autors ja havien posat en dubte algunes afirmacions del cronista, com és el cas de Rubió i Lluch³²⁴ o Riquer³²⁵, però l'autor italià va més enllà. Per a Cingolani, el mateix Muntaner és el personatge central i, en conjunt, relatava un seguit d'experiències personals on assumia indirectament el protagonisme com a “*alliçonador de la monarquia*”. Amb l'exercici d'aquest rol silenciava alguns afers i manipulava el seu relat³²⁶. A més, defensa que el cronista actuava com un “*vell viatger o mariner (...) que cada nit es reuneix a l'hostal amb un públic i narra inventant i sabent inventar*”³²⁷. Aquesta hipòtesi ha estat criticada per Ferrer Mallol que considerava que si hom no

---

³²² Vegeu sobre les narracions militars: FOERSTER LAURES, Federico, “La táctica de combate de las flotas catalano-aragonesas del siglo XIII, según la describe Ramon Muntaner (1265-1315)”, dins *Revista de historia naval*, vol. 5, n. 16, 1987, p. 23-36.

³²³ CINGOLANI, Stefano M., *La memòria des reis: les Quatre grans cròniques*, Ed. Editorial Base, Barcelona, 2008, p. 162, 165.

³²⁴ RUBIÓ I LLUCH, Antoni, *Estudi sobre la elaboració de la crònica de Pere'l Cerimoniós*, Ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1909, p. 540.

³²⁵ RIQUER, *Història de...*, p. 479-481.

³²⁶ CINGOLANI, *La memòria...*, p. 166-167.

³²⁷ CINGOLANI, *La memòria...*, p. 177.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

assenyalava una invenció o error de Muntaner, no es podia generalitzar a tota la narració³²⁸.

De fet, davant de tals suggeriments cal plantejar una contesta i unes premisses que han de servir per a totes les altres narracions analitzades. En primer lloc, afirmar que la crònica menteix o inventa és només una simplificació i, com a tal, és només la meitat de l'explicació. Si bé els autors podien mentir en múltiples passatges, no és del tot precís —per una anàlisi acurada— citar solament la falsedat, sinó que cal entendre el perquè. El cronista expressava els esdeveniments a la seva manera, atès que falsejar o deformar els successos també era interpretació dels fets. És en aquesta premissa on rau la diferència entre els múltiples pensaments i relats cronístics. Cal estudiar el perquè de la mentida o d'aquella explicació concreta dels successos i, a partir d'aquesta, esbrina la ideologia o intencionalitat.

En segon lloc, és evidentment que se silenciaven actes, es manipulaven les narracions i la inventiva i creació de l'autor era molt alta. Però el fet és que cap crònica narrava únicament esdeveniments veritables. Les memòries dels reis i les guerres formaven part del món de la subjectivitat de cada autor³²⁹. Per tant, entrar en la dicotomia de veritat o fals pot causar equivocacions en l'anàlisi. S'ha de tenir en compte que, potser, allò que per al cronista era veritat per als investigadors contemporanis és rotundament fals, però és justament en aquesta falsedat on s'ha d'investigar la causa d'aquella afirmació. Cal, a més, assenyalar en quins passatges menteix i no generalitzar la farsa en tota la crònica³³⁰. Per demostrar si s'enganya no sempre és vàlida la comparació amb altres cròniques, perquè aquelles també narren en favor dels seus interessos. Això no és quelcom impossible de saber, però si summament difícil.

---

³²⁸ FERRAR, “Monarquía, crónicas...”, p. 122; Vegeu també: RUBIES, Joan-Pau, “Rhetoric and ideology in the Book of Ramon Muntaner”, dins *Mediterranean historical review*, vol. 26, 2011, p. 1-29.

³²⁹ Per una anàlisi més acurat sobre la subjectivitat vegeu, ZINK, Michel, *The Invention of Literary Subjectivity*, Ed. Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1999, p. 187-220; També, referent al context on es trobava el cronista: IZQUIERDO, Josep, “Traslladar la memòria, traduir el món: la prosa de Ramon Muntaner en el context cultural i literari romànic”, dins *Quaderns de filologia. Estudis literaris*, vol. 8, 2003, p. 189-244; Sobre la ideologia: RUBIÉS I MIRABET, Joan-Pau, “Mentalitat i ideologia de Ramon Muntaner”, dins *12é CHCA*, vol. 3, Ed. Société archéologique de Montpellier, Montpellier, 1989, p. 83-108.

³³⁰ Vegeu al respecte: BADÍA PÀMIÉS, Lola, “Verdad y literatura en la crónica medievales catalanas: Ramon Muntaner”, dins *Dispositio*, vol. 10, 1987, p. 29-44.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

Encara que els cronistes expressessin voluntat de ser objectius, l'objectivitat era, en qualsevol cas, inexistent, atès que aquests eren agents polítics que propugnaven per uns interessos ideològics i personals. D'altra manera no serien ni memòries de reis, ni propaganda: havien de ser necessàriament partidistes. Per això, quan es detecta una mentida o, per contra, es relata un fet més o menys de forma acurada, cal aprofitar-ho per entendre la intencionalitat de l'autor i establir quins són els paradigmes del seu pensament. Cal no centrar-se tant en què diuen els cronistes, sinó en el perquè ho diuen, per a tenir una millor comprensió del seu raonament. És precisament el raciocini expressat pels autors el que és valuós dels seus texts.

Així, doncs, —tornant a les qüestions sobre l'autor de Peralada— una de les conclusions que es pot arribar amb la lectura de Muntaner és que, com a cronista, era fill polític de les Vespres, ja que ell va viure en primera persona les conseqüències de la revolta siciliana. Arran de l'ocupació de Sicília pel rei Pere i el regnat dels seus fills, va poder ocupar diferents càrrecs polítics. En altres paraules, per exemple, Desclot va narrar la conquesta de Sicília i la defensa d'Aragó i Catalunya. Aquests relats eren presentats com les grans gestes del rei Pere i eren els elements centrals de la seva crònica. En canvi, per Muntaner, si bé la guerra de Sicília i Catalunya era un afer transcendental, no representava un argument únic —com per Desclot— sinó que era la base per a presentar altres episodis militars i polítics. Es pot afirmar, doncs, que la crònica de Muntaner era el resultat de les accions polítiques esdevingudes el 1282 i que la revolta era la base per a explicar tots els altres fets, com el salt als territoris hel·lènics. Tot i les semblances evidents amb Desclot, per la llengua catalana emprada i per la devoció que ambdós compartien per la dinastia del casal de Barcelona, Muntaner era molt més proper, per exemple, als temps de Niccolò Speciale i ambdós eren molt joves quan va esclatar el sollevament palermità. En conseqüència, els dos cronistes van redactar la seva crònica a partir d'aquest fet transcendental en la vida política siculo-itàlica³³¹.

S'ha de tenir en compte que el tractament que feia Muntaner sobre els reis Carles, Pere i la revolta palermitana estava condicionat pel fet que va ser un esdeveniment que va

---

³³¹ Vegeu també la comparació amb un altre cronista contemporani: RUBIÓ I LLUCH, Antoni, *Paquimeres i Muntaner*, Ed. Institut d'Estudis Catalans-Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, Barcelona, 1927, p. 3-30; EFTHYMIADIS, Stephanos i MAZARAKIS, Andreas, "Questions de chronologie sur Ramon Muntaner (Ch. 234) et Georges Pachymérés (XIII, 27-38): la prise de Phocée et de Thasos en 1307", dins *Neo Rhome*, vol. 5, 2008, p. 303-322.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

succeir abans que ell iniciés la seva vida política. És a dir, no era un testimoni ocular dels fets de Sicília —encara que probablement si ho va ser de la guerra a Catalunya— i, en molts passatges, va repetir l'argumentació de Desclot o d'altres autors. Malgrat tota la distància temporal entre els dos cronistes catalans, l'empordanès també es mostrava indignat amb les actuacions angevines i franceses i, molt sovint, apel·lava a la venjança justificada contra les injúries.

Per a introduir el rei Carles al relat, Muntaner va dedicar tot un capítol per descriure el poder del monarca Anjou i les seves actituds. Era descrit com “*lo pus savi príncep e mellor d'armes qui en el món fos après la mort del bon rei En Jacme d'Aragon*” i citava els territoris que controlava³³². No obstant això, el peraladenc també va remarcar tot el “*mal e supèrbies*” realitzades pel govern Anjou a Sicília. Aquestes valoracions anaven acompanyades per la sacralització de la monarquia aragonesa que feia el mateix autor, tal com apuntava Cingolani³³³. La descripció del poder regi estava unida a un exercici de religiositat i apel·lava al poder descendent com a justificació³³⁴. Precisament amb el plantejament d'aquestes premisses, Muntaner es mostrava convençut que el rei Anjou havia obviat el poder de la divinitat i seria aquest qui, finalment, el faria ser derrotat.

Arran de la crueltat angevina i la revolta siciliana, el cronista afegia que es meravellava que el sollevament no hagués esclatat amb anterioritat, és a dir, de com “*los sicilians no els degollaven abans*”³³⁵. Muntaner va identificar l'enemic i va demanar justícia i venjança per les injúries comeses³³⁶. Aquesta fórmula estava pensada per afavorir la causa del rei Pere i, en general, fer propaganda dels reis successors de Sicília. Per al cronista, el

---

³³² MUNTANER, cap. XLII, p. 89.

³³³ CINGOLANI, *La memòria...*, p. 171; Sobre aquesta sacralització dels reis vegeu també: KANTOROWICZ, Ernst, *The King's Two Bodies: A study in Mediaeval political theology*, Ed. Princeton University Press, Princeton, 1957; RUIZ-DOMÈNEC, José Enrique, “La parola dell'altro: Muntaner parla dei genovesi”, dins *Storia di Genova*, n. 7, 1987, p. 105-180; També, HOMET, Raquel, “Dos modelos de monarquía y de política catalanes. Las propuestas de Jaime I y de Ramón Muntaner”, dins VV.AA, *La historia política europea como proceso integrador. Actas de las VI Jornadas de historia de Europa*, Ed. Asociación Argentina de Profesores Universitarios de Historia de Europa, Buenos Aires, 1995, p. 151-170.

³³⁴ Vegeu al respecte, CINGOLANI, *La memòria...*, p. 184-186. A l'estudi s'exemplifiquen diferents passatges de la crònica on s'utilitza la divinitat; També, GOMIS I ALEPUZ, Miguel Angel, “El providencialisme en la Crònica de Ramon Muntaner”, dins Antoni FERRANDO i Albert HAUF (Eds.), *Estudis de Llengua i Literatura. Miscel·lània Joan Fuster*, Ed. Publicacions Abadia de Montserrat, Barcelona, 1985, p. 67-84; SIMÓN PALMER, José, “Religión y política en la Crónica de Ramón Muntaner”, dins *Erytheia*, vol. 21, 2000, p. 119-126.

³³⁵ MUNTANER, cap. XLIII, p. 89-90.

³³⁶ MUNTANER, cap. XLIII, p. 90.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

nou rei sicilià era un “*altre Alexandri fóra estat en el món*”³³⁷. A més, tenia el dret de recuperar el reialme usurpat i de realitzar venjança contra la casa de França per les morts dels familiars de la reina³³⁸.

L'autor va expressar tres motius per a la conquesta. Va ser amb el discurs dels ambaixadors sicilians presentats davant el rei quan va desenvolupar les tres raons. En primer lloc, perquè el rei Pere era “*los pus sant rei e el pus dreturer qui en el món sia*”. En segon lloc, perquè el regne pertanyia a la reina i, especialment, als infants, hereus directes del “*sant emperador Frederic e del sant senyor rei Manfré*”. L'esment dels infants, en el cas d'aquest relat, era un apunt important, perquè el mateix Muntaner seria funcionari del rei Frederic III. En tercer i darrer lloc, perquè el rei tenia l'obligació d'oferir ajuda als sicilians, que s'havien convertit en els seus nous súbdits³³⁹.

Es mostrava una gran devoció vers la nissaga barcelonina del rei, però també per la Staufen. Aquest argument era clau per a l'accés legítim a Sicília. De fet, aquests raonaments ja van ser expressats, en bona part, per Desclot. Amb tota probabilitat, el cronista es va inspirar en alguna de les fonts prèvies a la seva redacció. Encara que, cal dir, que eren idees conegudes arreu i compartides per tots els antiangevins.

En tot cas, Muntaner es mostrava com un fidel partidari de la dinastia del casal de Barcelona. De fet, el gran objectiu del peraladenc era la lleialtat a la casa reial i això havia de servir per justificar el projecte polític catalanoaragonès. Segons Cingolani, la crònica es regia per la consciència feudal i per la defensa reial de llinatge, fins a tal punt que l'ideal per Muntaner era l'acord entre els diferents reis de la mateixa dinastia. Era quelcom que no sempre es va complir a les acaballes dels segles XIII i inicis del segle XIV, però va ser aquesta lleialtat al casal de Barcelona i a l'“*imperialisme català*” el que el va portar al servei de més d'un monarca aragonès³⁴⁰. Per Aurell, en canvi, Muntaner es presentava

---

³³⁷ MUNTANER, cap. CXLVI, p. 260; Idea també expressada a MUNTANER, cap. XLVII, p. 95; També a DESCLOT, Pròleg, p. 34.

³³⁸ MUNTANER, cap. XXXVII, p. 80-81.

³³⁹ MUNTANER cap. LIII, p. 105.

³⁴⁰ CINGOLANI, *La memòria...*, p. 174; Vegeu també sobre la concepció d'“imperi” i el seu debat: RIBA, Carles, “En Ramon Muntaner, home d'imperi”, dins Carles RIBA, *Obres completes*, Ed. Selecta, Barcelona, 1967, p. 321-324; HILLGARTH, Jocelin N, “The Problem of a Catalan Mediterranean empire, 1229-1327”, dins *English Historical Review*, n. 8, 1975, p. 1-54; SHNEIDMAN, J. Lee, *The Rise of the Aragonese-Catalan Empire, 1200-1350*, Ed. New York University Press, New York, 1970; RUBIÉS, Joan-Pau, “The Idea of Empire in the Catalan Tradition from Ramon Muntaner to Enric Prat de la Riba”, dins *Journal of*

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

com un cavaller valent, un administrador savi, un cronista erudit i, especialment, com un lleial patriota, quelcom que el va portar a escriure i demostrar la devoció vers la monarquia³⁴¹.

Cal, però, matisar que aquesta idolatria vers la monarquia sovint es traslladava també als almogàvers. Tanmateix, això no sempre va ser demostrat per l'autor. En l'episodi de la guerra contra França del 1285 al nord de Catalunya, concretament amb la crema de Peralada, l'autor —sempre orgullós de la seva vila natal³⁴²— va acusar directament als almogàvers de calar foc al poble per tal de saquejar-lo amb l'absència del rei. De fet, va evitar culpabilitzar el monarca i el va deslliurar de la responsabilitat. És un exemple de fins a quin punt l'autor empordanès tenia devoció vers el sobirà, atès que en aquest episodi fàcilment l'hagués pogut acusar. En canvi, va dirigir la denúncia als soldats que cercaven el seu botí de guerra. Muntaner va descriure només aquell grup d'almogàvers com “*molt dolents*” i afirmava que “*els bons apagaven lo foc, e els malvats l'encenien*”³⁴³. Normalment, l'autor realitzava elogis per als soldats però, en aquest cas, va recriminar els actes només a un grup, no pas a tot el col·lectiu. A més, era una mostra de què la seva estima es dirigia vers als monarques i no necessàriament al seu seguici o exèrcit.

Tot i els arguments jurídics, hereditaris i devocionals vers la monarquia, Muntaner destacava per la gran quantitat de relats bèl·lics que servien, també, per justificar els lideratges del rei. La redacció sobre batalles mostrava la naturalesa de l'autor; un home que havia vist com actuaven els almogàvers en els enfrontaments. Aquesta és una diferència clau respecte a Desclot, un autor intel·lectual, amb cultura, hàbil en la cerca d'informacions i en la propaganda, però segurament inexpert en els afers militars. En canvi Muntaner, que tampoc no li mancava cultura ni arguments, oferia una narració amb

---

Hispanic research, n. 4, 1995, p. 229-262; RUBIÉS, Joan-Pau, “Rhetoric and ideology in the Book of Ramon Muntaner”, dins *Mediterranean Historical Review*, n. 26, 2011, p. 1-29.

³⁴¹ AURELL, *Authoring...*, p. 82-89; Vegeu també sobre la concepció de “patriota” a: NORA, Pierre, *Les lieux de mémoire*, vol. 1, Ed. Gallimard, Paris, 1984, p. 194.

³⁴² Muntaner mostrava sovint l'estima i l'orgull del lloc on va néixer. Vegeu, MUNTANER, cap. XV, p. 45-46; i també, AURELL, *Authoring...*, p. 82-83.

³⁴³ MUNTANER, cap. CXXV, p. 224-225; Vegeu també sobre els almogàvers: VALLVÉ, Joan Andreu, *Els almogàvers*, Ed. Abadia de Montserrat, Barcelona, 1985; També entorn de la violència i logística: SAYERS, William, “The lexicon of Naval tactics in Ramon Muntaner’s ‘Cronica’”, dins *Catalan Review: International journal of Catalan culture*, vol. 17, n. 2, 2003, p. 177-192; MENGLER, Judith, “Logistics and food supply in the *Crònica* of Ramon Muntaner”, dins Jörg ROGGE (Eds.), *Killing and being killed. Bodies in battle. Perspectives on fighters in the Middle Ages*, Ed. Mainz Historical Cultural Sciences, Mainz, 2017, p. 231-250.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

múltiples detalls dels enfrontaments quelcom que, sigui verídica o no, —i tenint en compte que en la narració de les batalles sempre hi havia un fort component imaginatiu— no hagués pogut ser redactat per una persona que no hagués viscut la guerra com a testimoni ocular; aquest és el paradigma que es manté en tota la crònica.

2.3. LA LECTURA PONTIFICAL I GÜELFA

L'altre poder en disputa era el del pontífex. Des dels cercles filopapals van sorgir diferents cronistes que van eixamplar i defensar la ideologia güelfa. Primer van reaccionar contra el desafiament Staufen i després van respondre a les polítiques catalanosícules. El güelfisme no gaudia de grans distintius ideològics entre els diferents territoris, com si succeïa en les cròniques sicilianes i catalanes. Per això, tots els autors representants d'aquest pensament exposaven arguments molt similars. Tot i que encara que la gran producció literària es va produir en els estats itàlics, era una ideologia extensa arreu d'Europa. Aquesta estava promocionada des de Roma i era protegida per molts dels governants itàlics i pels reis de França i Anglaterra, com així ho recorden els seus cronistes.

Així, doncs, s'analitzen amb especial atenció aquells autors que narraven la guerra de les Vespres, tenint en compte els antecedents literaris més directes. Sens dubte, el cronista més destacat que va redactar sobre els antecedents i sobre el conflicte era Saba Malaspina. Aquest, però, s'examina amb deteniment i extensament més endavant. En primer lloc, cal ressaltar alguns dels precedents més directes i destacables de les obres contemporànies al conflicte sicilià. Un dels primers exemples és la *Vita Innocenti IV*, del franciscà i bisbe d'Assisi Niccolò da Calvi (inici del segle XIII-1273)³⁴⁴. Tot i que era anterior als fets ja presentava la posició del papat contra el rei Manfred i la seva condemna³⁴⁵. També, Tommaso Tosco da Pavia (1212-1280), amb els seus *Gesta imperatorum et pontificum*³⁴⁶, realitzava una defensa del rei Carles. De la mateixa manera ho feien els autors anònims

---

³⁴⁴ CALVI, Niccolò da, *Vita Innocentii IV pontificis romani*, a cura de Johannes Jacobis NEUBER, Ed. typis. Phlippi Casimiri Mulleri, Marburg, 1738; Vegeu també: PAGNOTTI, F, "Niccolò da Calvi e la sua 'Vita d'Innocenzo IV'", dins *Archivio della Reale Società Romana di Storia Patria*, n. 21, 1898, p. 5-120.

³⁴⁵ BARBERO, Alessandro, *Il mito angioino nella cultura italiana e provenzale fra duecento e trecento*, Ed. Deputazione subalpina di storia patria, Torino, 1983, p. 20.

³⁴⁶ TOSCO DA PAVIA, Tommaso, "*Gesta imperatorum et pontificum*", a cura di E. EHRENFEUCHTER, dins *Monumenta Germaniae Historica*, vol. 22, Ed. Impensis Bibliopolii Hahniani, Hannover, 1872.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

de la *Vita Gregorii X*³⁴⁷ i dels *Annales Sanctae Iustinae Patavini*³⁴⁸ (del 1207 al 1270), els quals tenien un fort caràcter moralista i descrivien el rei Manfred com un tirà i el rei Carles com el defensor de l'Església. En aquesta mateixa línia destacava, també, Iacopo da Varazze (o Jaume de la Voragine 1230-1298)³⁴⁹, qui estava interessat en la protecció divina que acompanyava Carles. També denoten altres narracions centrades en indrets concrets. Per exemple, és destacable l'única crònica provençal de la segona meitat del segle XIII, la *Historiae Albigensium* de Guillem de Puylaurens (120?-127?)³⁵⁰, on acusava Manfred d'haver capturat el regne sense dret i lloava al rei Carles per protegir el papat³⁵¹. Idènticament, el cronista milanès Stefanardo da Vimercate (?-1297) considerava al rei Carles com amic de Milà³⁵².

Més tard, van aparèixer les cròniques güelfes que, amb els mateixos raonaments anteriors, van atacar el rei Pere i van defensar l'autoritat papal sobre Sicília. Un dels principals documents d'on, segurament, molts dels autors es van inspirar va ser la butlla papal del 1283 del pontífex Martí IV³⁵³. En aquesta s'excomunicava el rei d'Aragó i s'identificava com a enemic. Aquest text es va convertir en un dels escrits cabdals del període.

Al mateix temps, un dels primers autors a escriure en favor del pontífex i contra la sublevació siciliana del 1282 va ser Tolomeo da Lucca (1236-1327), deixeble de Tomàs d'Aquino, qui va finalitzar la seva obra *De regime principum* amb rigorosa intransigència teocràtica³⁵⁴. Era un clar defensor del domini del papat sobre el poder temporal i va ser

---

³⁴⁷ “Gregorii X papae, ab antiquissimo anonymo auctore scripta”, dins *RIS*, vol. 3, Ed. Typographia Societatis Palatinae Milano, 1733, p. 600.

³⁴⁸ *Annales Sanctae Iustinae Patavini*, a cura de Philippo JAFFÉ, *Monumenta Germania Historica*, vol. XVIII, Ed. Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, Hannoverae, 1866, p. 148-193.

³⁴⁹ VARAZZE, Iacopo da, *Cronaca*, a cura de Giovanni MONLEONE, Ed. Fonti per la storia d'Italia, Roma, 1941.

³⁵⁰ PUYLAURENS, Guillaume de, “*Historiae Albigensium*”, dins Pierre-Claude-François DAUNOU i Joseph NAUDET (Eds.), *Recueil des historiens des Gaule et de la France*, vol. 20, Ed. Imprimerie Royale, Paris, 1840.

³⁵¹ PUYLAURENS, *Historiae...*, p. 773; BARBERO, *Il mito...*, p. 31.

³⁵² VIMERCATE, Stefanardo da, “*Liber de gestis in civitate Mediolani*”, a cura de Giuseppe CALLIGARIS, dins *RIS*, vol. 9, Ed. Zanichelli, Città di Castello, 1910.

³⁵³ “*Bolla di papa Martino*”, a cura de Enrico SICARDI, dins *RIS*, vol. 24, Ed. Zanichelli, Bologna, 1917, p. 145-154. D'ara endavant es referirà com a “*Bolla*”.

³⁵⁴ BARBERO, *Il mito...*, p. 19.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

l'autor de la *Historia Ecclesiastica*³⁵⁵ i dels *Annales*³⁵⁶. En aquests escrits identificava el rei Pere el Gran com l'enemic de l'Església, aliat amb els Staufen i amb l'emperador Miquel Paleòleg. També destacava amb contundència l'obra de Salimbene da Parma (1221-1288). A la seva *Cronica*³⁵⁷ defensava la potestat del pontífex i considerava el rei Carles com el seu defensor. Aquest cèlebre autor va redactar l'ascensió al Canigó del rei Pere, que més endavant s'analitza, un relat que formava part de les llegendes messiàniques al voltant del monarca aragonès.

Paral·lelament, a cavall entre les terres itàliques i les terres centreeuropees, destacava un altre fidel defensor de la potestat papal; Martí d'Opava (també conegut com a Martino Polono, que va viure finals del segle XII-1278) era oriünd de Silèsia, però molt proper a l'òrbita itàlica. Va escriure el *Chronicon pontificum et imperatorum*³⁵⁸ i, com els seus contemporanis, tractava el rei Carles com a defensor de l'Església. Aquesta obra va ser ampliada després de la seva mort i segons Alessandro Barbero va ser el mateix cronista de la *Historia Sicula* anònima vaticana qui va continuar la narració del 1277 al 1285³⁵⁹.

Finalment, cal ressaltar el *Memoriale potestatum Regiensium*³⁶⁰. Era un relat d'autor anònim i segurament va prendre elements i idees de Martí d'Opava³⁶¹. Igualment enraonava que el rei Carles era el salvador de l'Església i identificava el rei Pere i l'emperador bizantí com a enemic. Aquestes justificacions es repeten als *Annales Cavenses*³⁶², realitzats a l'abadia de la Santissima Trinità di Cava de' Tirreni. Van tractar els esdeveniments des de l'any 568 fins al 1318. En el cas de la guerra de les Vespres

---

³⁵⁵ LUCCA, Tolomeo da, "Historia Ecclesiastica", dins *RIS*, vol. 11, Ed. Ex typographia societatis palatinae, Milano, 1727, lib. 14, p. 1186-1192.

³⁵⁶ LUCCA, Tolomeo da, "Annales Ptolemaei Lucensis", dins Marco Tabarrini (Eds.), *Cronache dei secoli XIII e XIV*, Ed. Tipi di M. Cellini, Firenze, 1876, p. 92-94.

³⁵⁷ ADAM, Salimbene de, "Cronica Fratris Salimbene de Adam, Ordinis Minorum", a cura d'Oswaldus HOLDER-EGGER, dins *Monumenta Germaniae Historica*, vol. 32, Ed. Impensis Bibliopolii Hahniani, Hannover, 1905, p. 1-652. D'ara endavant es referirà com "Salimbene".

³⁵⁸ OPPAVIENSIS, Martini, "Martini Oppaviensis Chronicon pontificum et imperatorum", a cura de Ludewico WEILAND, dins *Monumenta Germaniae Historica*, vol. 22, , Ed. Bibliopolii Avlici Hahniani, Hannover, 1872, p. 377-475. D'ara endavant es referirà com "Martí d'Opava".

³⁵⁹ BARBERO, *Il mito...*, p. 32.

³⁶⁰ "Memoriale potestatum Regiensium, gestorumque iss temporibus ab anno videlicet MCLIV usque ad annum MCCXC. Auctore Anonymo Regiense nunc primum editum ex Msto. Codice Bibliothecae Estensis", dins *RIS*, vol. 8, Ed. Ex typographia societatis palatinae, Milano, 1726, p. 1069-1180. D'ara endavant es referirà com "*Memoriale potestatum regiensium*".

³⁶¹ BARBERO, *Il mito...*, p. 27.

³⁶² "Annales Cavenses", dins *Monumenta Germaniae Historica*, vol. 5, Ed. Impensis Bibliopolii Hahniani, Hannover, 1839, p. 194-195. D'ara endavant es referirà com "*Annales Cavenses*".

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

emparaven la voluntat del pontífex, el seu exercici de poder temporal i argumentaven l'autoritat del rei Carles. També als *Annales veteres mutinensium*³⁶³, d'autor anònim, hom lloava les accions del rei Carles quan relataven la seva mort³⁶⁴. Als *Annales Urbevetanus*³⁶⁵ s'esmentava de forma breu els afers de la guerra, però es feia ressò dels problemes del govern de Carles i de la inestabilitat que això va suposar al centre d'Itàlia, com la insurrecció de Perugia i el seu atac a Foligno. Finalment, una de les narracions papals també de gran magnitud era la *Historia Sicula*³⁶⁶, d'un anònim del vaticà, que narrava la història de Sicília des de l'arribada dels normands i acabava amb la revolta del 1282. Era de caràcter güelf, presentava el rei Carles com a defensor de l'Església i, possiblement, l'autor va ser funcionari de la cúria papal³⁶⁷.

En segon lloc, també dins els territoris itàlics, destaquen les cròniques florentines de caire güelf. Algunes d'aquestes han estat abans esmentades pels seus lligams literaris amb *Lu Rebellamentu*. Aquestes eren el *Liber Jani*, la *Leggende di Messer Gianni*, l'obra de Brunetto Latini, de Ricordano Malispini o de Giovanni Villani. No obstant això, no tots els autors florentins estaven influenciats per la narració siciliana, almenys no aparentment. Els altres autors toscans eren Dino Compagni³⁶⁸ (1246-1324), que gairebé no va esmentar el conflicte de Sicília, i Paolino Pieri (segona meitat del s. XIII-1340)³⁶⁹, que es desmarcava de la influència de la literatura siciliana. L'objectiu d'aquest darrer era redactar sobre els fets a la seva ciutat, però també citava breument alguns afers sobre la guerra de Sicília; formulava elogis vers al rei Carles i, segons l'autor, ell mateix va veure el monarca a Florència al seu pas cap a Bordeus³⁷⁰.

---

³⁶³ “Annales veteres mutinensium ab anno MCXXXI, usque ad MCCCXXXVI cum additamentis, Auctore Anonymo, nunc primum prodeunt ex Msto Codice Bibliothecae Estensis” dins *RIS*, vol. 11, Ed. Ex typographia societatis palatinae, Milano, 1727, p. 49-88.

³⁶⁴ “*Annales veteres...*”, p. 73.

³⁶⁵ “*Annales Urbevetani*”, dins *Monumenta Germania Historica*, vol. 19, Ed. Impensis Bibliopolii Hahniani, Hannover, 1856, p. 270-271.

³⁶⁶ “*Historia Sicula*”, dins *RIS*, vol. 8, Ed. Typographia societatis palatinae, Milano, 1726, p. 780.

³⁶⁷ BARBERO, *Il mito...*, p. 32.

³⁶⁸ COMPAGNI, Dino, *Cronica delle cose occorrenti en' tempi suoi*, a cura de G. LUZZATTO, Ed. Letteratura italiana Einaudi, Torino, 1968. D'ara endavant es referirà com “Compagni”.

³⁶⁹ PIERI, Paolino, *Cronica di Paolino Pieri Fiorentino delle cose d'Italia dall'anno 1080 sino all'anno 1305*, a cura d'Anton Filippo ADAMI, Ed. Giovanni Sempel presso Monte Giordano, Roma, 1755. D'ara endavant es referirà com “Pieri”.

³⁷⁰ PIERI, p. 46.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

Paral·lelament, també Venècia va tenir un paper destacable en la historiografia de les Vespres. El cronista Marin Sanudo Torcello, anomenat el Vell (1260-1338)³⁷¹, va escriure originalment en llatí, però només es conserva un manuscrit del segle XVIII en italià³⁷². Al seu relat lloava el rei Carles i acusava els catalans de ser cruels contra els provençals en les batalles de la guerra de Sicília³⁷³. Contemporàniament, Andrea Dandolo (1306-1354)³⁷⁴, qui va ser dux de Venècia, glorificava les gestes del rei Carles i el seu germà a Tunísia i a Sicília, tot i que no esmentava directament el conflicte contra la Corona d'Aragó.

Fora del territori itàlic, en l'àmbit francès, destacava l'obra del monjo de Saint-Denis, Guillem de Nangis (meitat del segle XIII-1300). Els seus escrits narren les gestes del rei Felip III l'Ardit que es va enfrontar directament al rei Pere al nord de Catalunya el 1285³⁷⁵. Era l'autor francès més important d'aquest període, equivalent a Desclot a Catalunya o a Malaspina al sud itàlic. Com no podia ser d'altra manera, Guillem de Nangis era ferm partidari de la casa d'Anjou i defensor de la potestat papal sobre Sicília i sobre els territoris de la Corona d'Aragó peninsulars. Acusava directament el monarca aragonès d'actuar contra l'Església i, per a l'autor, mereixia l'excomunicació i privació dels seus territoris³⁷⁶. També, a l'òrbita francesa, són remarcables la *Chronique anonyme des Rois de France finissant en 1286*³⁷⁷, el *Branche des royaus lignages* de Guillaume Guiart³⁷⁸ o el

---

³⁷¹ SANUDO TORSELLO, Marino, "Istoria del Regno di Romani", dins Charles Hopf (Eds.), *Chroniques Gréco-Romanes inédites ou peu connues, avec notes et tables généalogiques*, Ed. Librairie de Weidmann, Berlin, 1873, part. 4. D'ara endavant es referirà com "Sanudo"; Vegeu també: GIUNTA, Francesco, *Alcune narrazioni sul Vespro*, Ed. Manfredi Editore, Palermo, 1969, p. 17. Marin Sanudo Torsello era venecià d'una família il·lustre i estava emparentat amb els ducs de Naxos. Es coneix també que va estar a Sant Joan d'Acre entre el 1282 i el 1286 i va conèixer el governador Eude de Polechien, nomenat senescal de Jerusalem per Carles d'Anjou el 1277.

³⁷² SANUDO, p. 17.

³⁷³ SANUDO, p. 164. "(...) e finalmente li Provenzali furono rotti, contra de quali Cattelani usorono gran crudeltà".

³⁷⁴ DANDOLO, Andrea, "Chronicon Venetum, a Pontificatu S. Marci ad Annum usque MCCCXXXIX", dins *RIS*, vol. 12, Ed. Zanichelli, Bologna, 1900, p. 317.

³⁷⁵ NANGIS, Guillaume de, *Chronique Latine de Guillaume de Nangis de 1113 a 1300 avec les continuations de cette chronique de 1300 a 1368*, vol. 1, Ed. Libraires de la société de l'histoire de France, Paris, 1843; També del mateix autor: NANGIS, Guillaume de, "Gesta Philippi tertii Francorum regis", dins Pierre-Claude-François DAUNOU i Joseph NAUDET (Eds.), *Recueil des historiens des gaules et de la France*, vol. 20, Ed. Imprimerie royale, Paris, 1840, p. 466-559.

³⁷⁶ GUILLAUME DE NANGIS, *Chronique...*, p. 257.

³⁷⁷ "Chronique anonyme des Rois de France finissant en 1286", dins BOUQUET, Martin (Eds.), *Recueil des Historiens des Gaules et de la France*, vol. 21, Ed. Imprimerie impériale, 1855, p. 80-102.

³⁷⁸ Aquest cronista francès va morir a inicis del segle XIV. GUIART, Guillaume, "Branche des Royaues lignages, chronique métrique", dins Jean Alexandre BUCHON (Eds.), *Collection des chroniques nationale*

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

*Thalamus parvus*³⁷⁹ de Montpellier. Fins i tot cal esmentar el trobador Adam de la Halle (1231-1288) que amb la seva obra *Le roi de Sicile* va glorificar el rei Carles³⁸⁰. En l'àmbit anglès també cal citar el cronista i monjo benedictí de l'Abadia de Saint Albans, William de Rishanger (1250-1312). La seva obra, centrada en la Guerra dels Barons, recordava i celebrava breument la victòria del rei Carles a Benevento³⁸¹. Totes aquestes cròniques exemplificaven que el conflicte havia tingut ressò internacional, més enllà de les fronteres siculoaragoneses.

2.3.1. Saba Malaspina: el cronista pontifical

Un dels màxims representants de la ideologia pontifical en aquest conflicte va ser el cronista Saba Malaspina (?-1298), autor del *Rerum sicularum Historia*³⁸², una obra escrita entre els anys 1284 i 1285. L'autor va néixer a Roma i era proper a la cort papal ja als anys setanta. El 1274 va esdevenir canònic i degà de l'església de Milet (Calàbria)³⁸³, més tard es va convertir en *scriptor* de la cúria pontifícia de Martí IV i, finalment, va ser

---

françaises, vol. 7-8, Ed. Verdrière Libraire, Paris, 1828, v. 3410-3485, p. 132-135; Vegeu també, CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 573.

³⁷⁹ THALAMUS PARVUS, *Le petit Thalamus de Montpellier*, Ed. Société Archéologique de Montpellier, Montpellier, 1971.

³⁸⁰ COUSSEMAKER, Edmond de, *Ouvres complètes du Trouvère Adam de la Halle*, Ed. A. Durand & Pédone-Lauriel, Paris, 1872, p. 284; Vegeu també sobre la lírica trobadoresca angevina: ASPERTI, Stefano, *Carlo I d'Angiò. Componenti "provenzali" e angioine nella tradizione manoscritta della lirica trobadorica*, Ed. Longo Editore Ravenna, Ravenna, 1995.

³⁸¹ RISHANGER, William de, *The Chronicle of William de Rishanger of the Barons' wars. The miracles of Simon de Montfort*, a cura de James Orchard HALLIWELL, Ed. The Camden society, London, 1840, p. 53.

³⁸² Per realitzar el present estudi s'ha consultat l'edició més moderna de l'obra: MALASPINA, Saba, *Storia delle cose di Sicilia (1250-1285). Rerum sicularum Historia*, Ed. Francesco Ciolfi, Cassino, 2014; Vegeu també sobre l'autor, MOLINIER, August, "Saba Malaspina, *Rerum Sicularum historia*", dins Auguste MOLINIER i M. Louis POLAIN (Eds.), *Les sources de l'Histoire de France: des origines aux guerres d'Italie. Les Capétiens, 1180-1328*, Ed. A. Picard et fils, Paris, 1903, p. 168; PIO, Bernardo, "Saba Malaspina" dins *Dizionario Biografico degli Italiani*, vol. 67, Ed. Istituto della Enciclopedia Italiana, Roma 2006, p. 803-806; LAMBOGLIA, Rosanna, "Saba Malaspina", dins *The Encyclopedia of the medieval Chronicle*, Ed. Brill, Leiden-Boston, 2016, p. 1061-1062; Alguns dels manuscrits coneguts d'aquesta crònica es troben a: MALASPINA, Saba, *Rerum sicularum Historia*, Bibliothèque Nationale de France, ms. latin 5696, s. XIX-XV. En aquest manuscrit també s'hi pot trobar la crònica de Guillaume de Nangis; MALASPINA, Saba, *Rerum sicularum Historia*, Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. latin 3972; MALASPINA, Saba, *Rerum sicularum Historia*, The Huntington Library, ms. HM1034, 1340-1360, f. 159-178v; MALASPINA, Saba, *Rerum sicularum Historia*, Biblioteca Nazionale di Napoli, ms. IC.C.24; També, KOLLER, Walter i NITSCHKE, August, "Die Chronik des Saba Malaspina", dins *Monumenta Germaniae Historica*, vol. 35, Ed. Impensis Bibliopolii Hahniani, Hanover, 1999, p. 42-64. En aquest estudi es va fer una anàlisi de tots els manuscrits.

³⁸³ FUIANO, Michele, *Studi di storiografia medioevale*, Ed. Giannini, Napoli, 1960, p. 239-241.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

nomenat bisbe de Milet³⁸⁴. Tanmateix, tot i les dades biogràfiques excepcionals —en comparació amb els altres cronistes— és un dels autors menys estudiats del període, possiblement perquè durant el segle XIX i XX no va tenir la simbologia que el nacionalisme va imposar a les cròniques sicilianes, catalanes o franceses. No obstant això, aquesta crònica s'ha publicat diverses vegades, però sovint de manera parcial. Els primers a realitzar aquestes edicions van ser Étienne Baluze el 1713³⁸⁵, Giovanni Battista Caruso el 1723³⁸⁶, Pieter Burmann i Johann George Graeve el 1723³⁸⁷, Ludovico Antonio Muratori el 1726³⁸⁸ —qui va publicar els primers sis llibres— i Rosario Gregorio el 1792 que va publicar la continuació de la crònica corresponent als anys 1276 al 1285³⁸⁹. La darrera edició del segle XIX —i l'última durant més de cent anys— va ser la de Giuseppe del Re el 1868, quan va presentar una traducció de l'obra de Malaspina³⁹⁰.

A més de les diferents edicions de la crònica, també cal destacar els estudis sobre la narració des de la perspectiva històrica o filològica. Michele Amari ja va utilitzar Malaspina per a fer el seu estudi, tot i que no era una anàlisi exclusiva del cronista³⁹¹. Un dels primers a realitzar una recerca exhaustiva sobre Malaspina va ser Karl Frenzel. A la seva publicació *De Sabae Malaspinæ et Raymundi Muntanerii scriptis* del 1853³⁹² va comparar les narracions de Malaspina i Muntaner. Era una idea inèdita en aquell moment i una premissa molt interessant atès que eren dos autors absolutament contraposats. El

---

³⁸⁴ LUZZI, Vincenzco Francesco, *I vescovi di Mileto*, Ed. Pro-loco, Mileto, 1989, p. 73; OCCHIATO, G. “La diocesi di Mileto”, dins Augusto PLACANICA (eds.), *Storia della Calabria medievale: cultura, arte, tecniche*, vol. 1, Ed. Gangemi, Roma, 1999, p. 361.

³⁸⁵ MALASPINA, Saba, *Rerum sicularum libri sex, ab anno Christi MCCI usque ad annum MCCLXXVI*, a cura d'Étienne BALUZE, Leiden, 1713.

³⁸⁶ CARUSO, Giovanni Battista, *Bibliotheca historica regni Siciliae, sive Historica, qui de rebus siculis a Saracenorum invasione usque ad Aragonensium principatum illustriora monumenta reliquerunt amplissima collectio*, vol. 1-2, Ed. Stab. Tip. Lao, Palermo, 1723.

³⁸⁷ GRAEVII, Joannis Georgii i BURMANN Petrus, *Thesaurus antiquitatum et historiarum Siciliae*, vol. 5, Ed. Petrus Vander, Lugduni Batavorum, 1723, p. 1-80.

³⁸⁸ MALASPINA, Saba, “Sallae, sivi Sabae Malaspinæ rerum Sicularum Libri VI ab anno Christi MCCL usque ad annum MCCLXXVI”, dins *RIS*, vol. 8, Ed. Ex typographia societatis palatinae, Milano, 1726.

³⁸⁹ MALASPINA, Saba, “Continuatio Historiae”, dins Rosario GREGORIO (Eds.), *Bibliotheca Scriptorum qui res in Sicilia gestas sub Aragonum imperio retulere*, vol. 2, Palermo, 1791.

³⁹⁰ MALASPINA, Saba, “Rerum Sicularum historia”, dins Giuseppe del RE (Eds.), *Cronisti e scrittori sincroni napoletani*, vol. 2, Napoli, Ed. Iride, 1868, p. 203-408.

³⁹¹ AMARI, Michele, *La guerra del Vespro Siciliano o un periodo delle istorie siciliane del secolo XIII*, vol. 1-2, Ed. Baudry-Libreria Europea, Paris, 1843; També: GIOVANNI, Vincenzo di, *Il VI centenario del Vespro Siciliano*, Ed. Ufficio della rassegna nazionale, Firenze, 1882. En aquest també s'esmenta els cronistes sense fer-ne un estudi concret.

³⁹² FRENZEL, Carolus, *De Sabae Malaspinæ et Raymundi Muntanerii scriptis*, Ed. Typis alberti Sacconis, Berlin, 1853.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

1902 Bartolommeo Capasso va analitzar Malaspina en la seva obra *Le fonti della storia delle provincie napoletane dal 568 al 1500*³⁹³. També el 1905 Otto Cartellieri va realitzar un estudi complet sobre la crònica de Malaspina³⁹⁴.

Alguns anys més tard, el 1925, Luigi Genuardi va publicar el seu article titulat *Saba Malaspina e le fonti del suo "Liber gestorum"*³⁹⁵, on va examinar i formular diferents hipòtesis sobre l'autor. Aquest historiador defensava que, segurament, Malaspina havia estat militar a l'exèrcit del rei Carles d'Anjou. Afegia que en molts dels fets explicats el cronista n'era, probablement, testimoni ocular, com la decapitació de Conradí a Nàpols. Genuardi també va indagar en la seva vida com a eclesiàstic que, suposadament, va començar el 1268 a Calàbria. Allà hauria iniciat la seva crònica i a descriure, el que segons Malaspina, eren actes d'opressió del govern Anjou. Després de la seva etapa calabresa va formar part de la cort del pontífex els últims anys de Nicolau III i els primers de Martí IV. Per això Genuardi argumentava que pel cronista era fàcil fer suposicions sobre la guerra de les Vespres. Per exemple, el cronista era partidari de defensar que l'enemistat entre els reis Carles i Pere havia començat abans de la mort de Nicolau III³⁹⁶. L'historiador italià també creia que Malaspina hauria rebut la informació sobre la insurrecció de Palerm el 1282 a Roma i que no n'hauria estat testimoni. Finalment, quan el cronista va acabar el seu període com a *scriptor domini papae* va retornar a Milet. Quant a les fonts i tendències, Genuardi destacava que Malaspina tenia una gran cultura literària, ja que creava discursos i epístoles. També va deduir que tenia coneixença de l'*ars dictaminis*, i també percebia influència de les *Summae* de Buoncompagno di Lucca i Guido Faba³⁹⁷.

---

³⁹³ CAPASSO, Bartolommeo, *Le fonti della storia delle provincie napoletane dal 568 al 1500*, Ed. Riccardo Margheri, Napoli, 1902, p. 108-109; Vegeu també d'inicis de segle: BALZANI, Ugo, *Le cronache italiane nel Medio Evo*, Ed. Ulrico Hoepli, Milano, 1909, p. 234.

³⁹⁴ CARTELLIERI, Otto, *Peter von Aragon und die sizilianische Vesper*, Ed. Carl Winters' Universitätsbuchhandlung, Heidelberg, 1904, p. 109; Vegeu també STERNFELD, E., "Einige Bemerkungen zur Geschichtschreibung des Saba Malaspina", dins *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, n. 31, 1910, p. 45-53.

³⁹⁵ GENUARDI, Luigi, "Saba Malaspina e le fonti del suo "Liber Gestorum", dins VV.AA, *Congresso per il progresso delle scienze tenuto a Catania*, Palermo, 1925, p. 4-11.

³⁹⁶ MALASPINA, lib. 7, cap. II, p. 266.

³⁹⁷ GENUARDI, "Saba Malaspina...", p. 8-9.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

Fins al 1950 no es va tornar a examinar el cronista a *Cronache medievali di Sicilia*³⁹⁸, a càrrec de Gina Fasoli, on s'estudiava les crítiques contra els francesos i la severitat de Malaspina contra sicilians i catalanoaragonesos. Més tard, el 1960 Michele Fuiano publicava els *Studi di storiografia medioevale*³⁹⁹, on dedicava un capítol a la investigació sobre Malaspina, i es convertia així en una de les anàlisis més importants sobre l'autor. Aquest estudi de la dialèctica malaspiniana abordava els aspectes ideològics i jurídics del *Liber gestorum* del bisbe de Milet. Fuiano posava en relleu diferents aspectes de la ideologia de Malaspina. En primer lloc, es ressaltava la defensa de la supremacia de l'Església atès que, per a l'autor, la Seu Apostòlica estava amenaçada⁴⁰⁰. En segon lloc, per Fuiano, Malaspina tenia una concepció de la vida “*piuttosto lugubre*”, on hi havia manca de virtut en alguns reis i en alguns ministres de l'Església. La seva obra tenia unes altes intencions i concepcions morals que de forma intransigent atacava aquells que transgredien les lleis de l'honor⁴⁰¹. De fet, tal com Fuiano apuntava, el cronista reflectia les idees tomistes i la seva prioritat era que el pontífex, com a autoritat suprema, restaurés l'ordre violat. Ara bé, al mateix temps, dins la concepció tomista, es justificava la insurrecció popular contra un govern que no complia amb les seves obligacions essencials⁴⁰². Aquesta va ser una de les idees fonamentals en molts cronistes i, tal com s'analitza més endavant, va oferir una gran polèmica, sobretot si es compara amb les diferents fonts.

Alguns anys després, el 1975, Pietro de Leo presentava *Per il testo di Saba Malaspina*⁴⁰³. És una publicació, que com la de Fuiano, era resultat de reflexions entorn de la crònica i de la seva intencionalitat. No va ser fins als anys noranta del segle passat quan els estudis sobre el cronista es van reactivar. En aquella dècada va destacar l'article de Claude

---

³⁹⁸ Per al present estudi s'ha consultat la reedició del 1995. FASOLI, Gina, *Cronache medievali di Sicilia*, Ed. Patron Editore, Bologna, 1995, p. 33; Vegeu també, NITSCHKE, August, “Untersuchungen zu Saba Malaspina”, dins *Deutsches Archiv*, n. 12, 1956, p. 160-186; GIUNTA, Francesco, “Brevi cronache sul Medioevo napoletano”, dins Giosuè MUSCA (Eds.), *Studi storici in onore di Gabriele Pepe*, Ed. Dedalo libri, Bari, 1969, p. 421-428.

³⁹⁹ FUIANO, Michele, *Studi di storiografia medioevale*, Napoli, Ed. Gianinni, 1960, p. 237-287; Vegeu del mateix autor: FUIANO, Michele, “Saba Malaspina”, dins *Annali della Facoltà di lettere e filosofia. Università di Napoli*, n. 1, 1951, p. 1-31.

⁴⁰⁰ FUIANO, *Studi...*, p. 276-277.

⁴⁰¹ FUIANO, *Studi...*, p. 276-282.

⁴⁰² FUIANO, *Studi...*, p. 282-283.

⁴⁰³ LEO, Pietro de, *Per il testo di Saba Malaspina*, Ed. Loffredo, Napoli, 1975, p. 215-230.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

Carozzi, *Saba Malaspina et la Légitimité de Charles Ier* el 1995⁴⁰⁴, on va analitzar la finalitat de l'obra i les relacions que exposava entre els líders implicats a la guerra. Per exemple, va fer una recerca de les crítiques de Malaspina contra el rei Carles que, segons Carozzi, era considerat “*comme un tyran*”. En la seva opinió, l'obra de l'eclésiàstic volia afavorir i suggerir un acord equitatiu entre els reis, encara que això suposés reconèixer els drets de la reina Constança i el rei Pere⁴⁰⁵. Era una hipòtesi suggerent que concorda amb les idees expressades per Malaspina, però de difícil aplicació en les primeries de la guerra, tot i que si va ser possible amb els governs dels reis Jaume i Frederic.

Finalment, l'any 1999, Walter Koller i August Nitschke van presentar una nova edició de la crònica amb una anàlisi prèvia sobre la narració⁴⁰⁶. En el seu estudi van considerar que l'obra de Malaspina estava dedicada a tres biografies: al rei Manfred, que es considerava el nou Lluçifer, destruït per ser ambiciós; al rei Carles, el gran alliberador de l'Església, però arruïnat per no poder controlar el seu poder; finalment, al rei Pere, l'instrument de Déu per castigar Carles. També coincideixen amb Caruzzi en afirmar que Malaspina volia que, després de la mort de Martí IV, es moderés la dinàmica antiaragonesa sense abandonar el lideratge angeví⁴⁰⁷, ni la defensa papal⁴⁰⁸.

---

⁴⁰⁴ CAROZZI, Clause, “Saba Malaspina et la Légitimité de Charles Ier”, dins VV.AA, *L'État angevin. Pouvoir, culture et Société entre XIIIe et XIVe siècle, Actes du colloque International, 7-11 novembre 1995*, Ed. Collection de L'école Française de Rome, Roma-Naples, 1998, p. 81-97; Destaca també l'article de: PISPISA, Enrico, “L'immagine della città nella storiografia meridionale del Duecento”, dins *Quaderni medievali*, n. 30, 1990, p. 95-101. En aquest article es va analitzar Malaspina per l'estudi de les urbs.

⁴⁰⁵ CAROZZI, “Saba Malaspina...”, p. 97.

⁴⁰⁶ KOLLER, Walter i NITSCHKE, August, “*Die Chronik des Saba Malaspina*”, dins *Monumenta Germaniae Historica*, vol. 35, Ed. Impensis Bibliopolii Hahniani, Hanover, 1999; Vegeu també del mateix autor, KOLLER, Walter, “Studien zur Überlieferung der Chronik des Saba Malaspina”, dins *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*, n. 47, 1991, p. 441-507; KOLLER, Walter, *Malaspina, Saba*, dins *Lexikon des Mittelalters*, n. 6, 1993, p. 164. Aquest article conté una biografia més precisa; KOLLER, Walter, “Vergil in der Chronik des Saba Malaspina”, dins Claudio LEONARDI (Eds.), *Gli umanesimi medievali: atti del II Congresso dell' Internationales Mittellateinerkomitee Firenze, Certosa del Galluzzo, 11-15 settembre 1993*, Ed. SISMEL-Edizioni del Galluzzo, Firenze, 1998, p. 297-306; KOLLER, Walter, “La cronaca di Saba Malaspina: genesi dell'edizione”, dins *Ho Theólogos*, n. 19, 2001, p. 459-467; KOLLER, Walter, “Fehler im Text? Zur Edition der Chroniken des Saba Malaspina und Nicolaus de Jamsilla”, dins Matthias THUMSER, Janusz TANDECKI i Antje THUMSER (Eds.), *Historiographie, Briefe und Korrespondenzen, editorische Methoden*, Ed. Uniwersytetu Mikolaja Kopernika, Torun, 2005, p. 39-50.

⁴⁰⁷ Vegeu la ressenya de: DUNBABIN, Jean, “Die Chronik des Saba Malaspina by Walter Koller and August Nitschke”, dins *The English Historical Review*, vol. 115, n. 462, 2000, p. 693-694.

⁴⁰⁸ BACKMAN, Clifford R, “*Die Chronik des Saba Malaspina*. Saba Malaspina, Walter Koller, August Nitschke”, dins *Speculum* 77, n. 2, 2002, p. 593-595; Vegeu al respecte el recent estudi de: BRAISCH,

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

Així, doncs, i per concloure, la majoria d'autors coincideixen en remarcar la desaprovació de Malaspina vers al rei Carles. A més d'això, —que és un aspecte de gran rellevància i que després se'n realitza una anàlisi— cal tenir en compte les dates en què es va elaborar l'obra. La idea més acceptada és que es va redactar entre els anys 1284 i 1285. Aquest fet denotava que el cronista veia una necessitat d'escriure sobre aquella guerra i, especialment, de descriure els antecedents com el govern del rei Manfred, la gestió del rei Carles i la transgressivitat del rei Pere. D'aquesta manera es va convertir en l'autor més representatiu per a la propagandística angevino-papal. Això, però, no ho podia fer sense jutjar i culpabilitzar els tres reis des de la perspectiva eclesiàstica, ja que l'objectiu de la seva obra era justificar l'actuació papal. No obstant això, era un narrador crític amb la gestió angevina al Regne de Sicília.

En primera instància, Malaspina lloava algunes actituds del rei Carles i en feia una comparativa pejorativa amb el rei Pere, ja que aquest va ser escollit pel papat per ocupar el tron de Sicília i expulsar els Stufen. El monarca aragonès va ser presentat com algú que va preparar un atac a través d'enganys o “*occulte insidiatur ut draco*”⁴⁰⁹, amb tota la negativitat que podria comportar aquesta comparació. En canvi, al rei Carles se li atribuïen qualitats pròpies cavalleresques. El cronista definia el monarca angeví com a coratjós i gran soldat⁴¹⁰, així com defensor de l'Església. Era quelcom que servia com a contrapunt per diferenciar-lo del monarca aragonès —hereu del rei Manfred— i justificar que el sobirà Anjou era una opció millor per a governar el Regne de Sicília i per als interessos papals. De fet, Malaspina presentava el rei angeví superior en tots els àmbits respecte a Pere el Gran. D'altra banda, afirmava que el rei Carles era un home confiat per la seva riquesa i va ignorar que el rei Pere fos una amenaça real⁴¹¹.

El cronista romà va confeccionar una narrativa orientada a destacar les qualitats de l'Anjou, va desenvolupar la propagandística pertinent per lloar el monarca i va defensar els interessos pontificals. Tanmateix, va realitzar una forta crítica cap a la gestió del monarca angeví, atès que s'ha de tenir en compte que, des de la perspectiva estratègica de

---

Ingeborg, *Eigenbild und Fremdverständnis im Duecento: Saba Malaspina und Salimbene da Parma*, Ed. Grundlagen der Italianistik, Frankfurt am Main, 2010.

⁴⁰⁹ MALASPINA, lib. 7, cap. I-II, p. 267.

⁴¹⁰ MALASPINA, lib. 7, cap. I-II, p. 267. El cronista definia d'aquesta manera al rei Anjou: “*Sed tantus est realis animus, tantaque est cordis altitudo ipsius, et tanta etiam confidentia militum strenuorum erga eum viventium, totque insuper divitiae affluunt*”.

⁴¹¹ MALASPINA, lib. 7, cap. I-III, p. 267-269.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

Roma, el rei Carles havia de suposar la fi dels problemes a Sicília, i l'establiment del control absolut de l'Església sobre aquests territoris. Aquesta voluntat va ser torçada i la revolta, no només va importunar els plans angevins, sinó que va fer tremolar el poder de Roma al migdia italià. Per aquest contratemps polític el cronista va formular una retòrica on es criticava la gestió del govern Anjou. Segons l'autor, el rei no veia la problemàtica del seu regne, o fingia de no veure-la, quelcom que segons Malaspina va tenir conseqüències. Afegia, a més, que qui no s'oposava a una "evidència és perquè té intencions ocultes"⁴¹². Per aquest motiu Carles no podria anar contra els oprimits o socórrer-los. Paral·lelament a aquestes explicacions, per Malaspina els sicilians estaven a punt per rebel·lar-se, i estaven agitats per pensaments perversos o "*perversa cogitant*", en contra dels mandats de Roma. El cronista descrivia, per una banda, que el govern angeví va ser incapaç de resoldre la dificultat de govern i, al mateix temps, això va provocar que la població sícula s'alcés en armes, induïts per "pensaments violents i pecaminosos"⁴¹³.

Així i tot, Malaspina afirmava que no era hostil cap al sobirà angeví. És més, va defensar les virtuts de Carles i el seu domini geopolític sobre els territoris itàlics meridionals. No obstant això, el cronista va fer una reflexió sobre els defectes del monarca, no només de govern, ans també en l'àmbit espiritual i personal. Segons Malaspina, el rei només tenia dos defectes: la cobdícia o "*cupidinem*", de la qual provindria l'opressió als súbdits; i la negligència o "*negligentiam*", que feia impunes els excessos del seu govern⁴¹⁴. És de gran interès comprovar com el cronista explicava els abusos fiscals a través de defectes personals, com si es tractés d'un discurs bíblic. El narrador era coneixedor del perquè Sicília es va rebel·lar, ja que hi havia un gran desacord amb els impostos demandats. Això ho interpretava a través de la manca de virtut, i descrivia el monarca amb adjectius propis dels enemics descrits a la Bíblia. Segons Fuiano, Malaspina considerava que aquestes qualitats negatives, que es reflectien al rei Carles, eren producte de la societat humana amb absència de caritat i que calia obeir les prescripcions de l'Església per evitar-les⁴¹⁵.

---

⁴¹² MALASPINA, lib. 7, cap. III-IV, p. 268-273.

⁴¹³ MALASPINA, lib. 8, cap. III, p. 300. "(...) *jam etiam uno amaritudinis turbine singulorum sunt corda turbata, et eadem amaricatione conquassa, et dira cogitatione perversa cogitant, omnes ut vel simul una hora subita terra diglutiatur, vel sub fortunae vexillo rebellent contra facta tuorum, opportunitate captata*".

⁴¹⁴ MALASPINA, lib. 8, cap. III-IV, p. 300-302.

⁴¹⁵ FUIANO, *Studi...*, p. 279-280.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

L'autor eclesiàstic tenia un objectiu clar: la defensa de l'autoritat pontifical. Encara que, sovint, Malaspina semblava vacil·lar lleument dels dictàmens papals amb el tractament que feia del monarca angeví, atès que reconeixia que era un governant amb manca de caritat. Malaspina, sense entrar en discussió sobre la filosofia de la política, tenia present i compartia la concepció tomista, com abans s'ha esmentat. En les idees de Tomàs d'Aquino es defensava també que la població podia sollevar-se si el príncep era injust⁴¹⁶. Malaspina estaria explicant el perquè de la revolta palermitana des d'una òptica tomista, però sempre defensant l'autoritat papal. Es movia, per tant, en un límit ideològic, entre la defensa acèrrima de l'Església —que sempre va exercir— i la crítica per la manca de virtut del governant escollit pel papa. Tanmateix, i per tal que no quedés dubte de la defensa del bàndol eclesiàstic, va exercir una oposició encara més contundent contra el monarca aragonès i els sicilians.

Tot i la crítica i dicotomia de Malaspina, remarcava la lloança cap al rei Carles, car era un dels principals vassalls de Roma i havia estat escollit pel pontífex. A tall d'exemple, al relat sobre la mort del rei, Malaspina escrivia: “*Laudabit te anima mea usque ad mortem*”⁴¹⁷. L'autor expressava de manera laudatòria i mostrava el seu vassallatge i acatament incondicional vers el monarca Anjou. Tot i les diferents justificacions i la sinuositat dels arguments malaspinians, no s'ha d'oblidar que el rei Carles era l'únic candidat de l'Església en aquells moments, i el cronista romà es veia obligat a acceptar-lo com a tal.

Finalment, i per cloure, Malaspina afirmava que el rei hagués pogut vèncer qualsevol regne o guerra, però no va poder superar ni la cobdícia ni la negligència⁴¹⁸ i, per tant, va ser incapaç de controlar el seu territori. A més, el cronista va aconsellar al monarca que per solucionar la problemàtica siciliana, hauria d'haver mesclat els costums francesos i llatins, ja que la imposició francoprovençal va irritar des de l'inici als nous súbdits. Es tractava d'un suggeriment llargament reclamat pels sicilians, atès que segons les cròniques sícules —com *Lu Rebellamentu*⁴¹⁹—, els càrrecs polítics estaven ocupats per francesos i no pas per sicilians, i era un dels motius de disputa. D'altra banda, el cronista afirmava que si el rei hagués aturat l'opressió dels oficials francs, no hauria vist la divisió del seu

---

⁴¹⁶ ULLMANN, *Historia...*, p. 170-171.

⁴¹⁷ MALASPINA, lib. 7, cap. III, p. 300-303.

⁴¹⁸ MALASPINA, lib. 8, cap. IV, p. 302.

⁴¹⁹ *Lu Rebellamentu*, p. 23.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

reialme. L'eclesiàstic romà va denunciar la gestió econòmica, va entendre les dificultats que suposava i que els sicilians hi estaven en desacord⁴²⁰. Malaspina, com a home de religió, defensava l'opció del papat i atacava els interessos catalanoaragonesos, però això no li va impedir fer una crítica de govern.

2.4. LA NARRATIVA ITALIANA DE CONTESTA A L'OPINIÓ GÜELFA TRADICIONAL

La contesta als arguments güelfs —a part dels cronistes sicilians i catalans— es va desenvolupar entre les files dels gibel·lins nord-italians⁴²¹. Ara bé, arran de l'anàlisi que s'ofereix a continuació, s'ha detectat que la seva producció historiogràfica era molt més minoritària que la güelfa, o almenys, s'han conservat menys cròniques. Això es podria deure al fet que, després de la batalla de Benevento, l'Església i el rei Carles podien controlar políticament les ciutats nord-italianes, i això hauria dificultat l'oposició política.

Una de les primeres produccions antiangevines es va produir a Piacenza, sota el nom d'*Annales Placentini Gibellini*, d'autor anònim⁴²². Aquest narrava els fets des del 1154 fins al 1284 i les accions dels Anjou eren sempre presentades amb negativitat. Es defensava el dret i la legitimitat dels hereus Staufen i al rei Carles se li recriminaven crueltat, traïció i engany. De fet, en quasi tota la redacció no se li atribuïa la intitolació de “*rex*”, sinó que se li negava, i s'afirmava que se l'havia autoadjudicat ell mateix, —es referia a l'Anjou com “*qui se regem Sicilie appellabat*”— i, per tant, no hi tenia dret⁴²³. Més curiós és el cas a Gènova als *Annales Ianuenses*⁴²⁴, que fins al 1269 acceptaven la ideologia güelfa, però un cop d'estat el 1270 va portar els gibel·lins al poder i, en

---

⁴²⁰ MALASPINA, lib. 8, cap. III, p. 300; Sobre les reivindicacions econòmiques el cronista recorda la demanada del retorn a les lleis fiscals del rei Guillem II el Bo, vegeu el relat a: Malaspina, lib. 10, cap. XI-XII, p. 423.

⁴²¹ Vegeu també per als antecedents d'aquestes narratives: WICKHAM, Chris, “The Sense of the Past in Italian Communal Narrative”, dins, Paul MAGDALINO (Eds.), *The Perception of the Past in Twelfth-Century Europe*. Ed. The Hambledon Press, London, 1992, p. 173–190.

⁴²² “Annales Placentini Gibellini”, dins *Monumenta Germaniae Historica*, vol. 18, Ed. Impensis Bibliopolii Hahniani Hannover, p. 574-579. D'ara endavant es referirà com “*Annales Placentini Gibellini*”.

⁴²³ *Annales Placentini Gibellini*, p. 574; BARBERO, *Il mito...*, p. 109.

⁴²⁴ *Annali Genovesi di Caffaro e de' suoi continuatori dal MCCLI al MCCLXXIX*, a cura de Cesare Imperiale di SANT'ANGELO, vol. 4, Ed. Istituto storico italiano, Roma, 1929; També, *Annali Genovesi di Caffaro e de' suoi continuatori dal MCCLXXX al MCCLXXXIII*, a cura de Cesare Imperiale di SANT'ANGELO, vol. 5, Ed. Istituto storico italiano, Roma, 1929. D'ara endavant es referirà com “*Annales Ianuenses*”.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

conseqüència, va canviar la manera de redactar els fets als *Annales*⁴²⁵. Encara que és una crònica centrada especialment en la ciutat de Gènova esmentava les Vespres i, breument, narra les conseqüències polítiques de la guerra pels dos reis i la predicació de la croada⁴²⁶.

En aquesta retòrica de resistència contra el francoprovençal hi destaquen amb força els cronistes de la ciutat d'Asti, Ogerio Alfieri (1230-1294), autor del *Chronicon astense*⁴²⁷, i Guglielmo Ventura (1250-1325), qui va escriure el *Memoriale, De gestis civium astensium et plurium illorum*⁴²⁸. Ambdós autors van ser testimonis de la resistència i la guerra lliurades contra Carles i estaven impregnats d'un fort esperit gibel·lí. Les narracions es centren des de l'inici amb el conflicte contra els Anjou, amb la derrota a Cossano del 1260 i la victòria i la recuperació de les terres d'Asti dos anys després. Per als dos cronistes el rei Carles era un governant sense dret sobre Asti i tampoc sobre Sicília. Segons Guglielmo Ventura va ser arran del triomf de la seva ciutat quan al monarca angeví li van succeir els infortunis com la revolta palermitana⁴²⁹. Com no podia ser d'altra manera, defensaven la potestat i legitimació dels hereus del rei Frederic II.

De forma molt similar, destacava Riccobaldo da Ferrara (1245-1320). A la seva obra *Pomerium Ravennatis ecclesie*⁴³⁰ narra l'infortuni de Manfred i Conradí, i menyspreava la inclemència del seu adversari⁴³¹. També va redactar sobre la revolta siciliana, on es recreava especialment en la crueltat exercida contra els francesos, la desconfita de la flota Anjou al golf de Nàpols i la captura de l'hereu. Tot es plantejava com una venjança a les derrotes contra la casa Suàbia. Era un cronista d'impregnació gibel·lina que, com els altres, veia amb admiració la victòria del rei Pere a Sicília.

En aquesta dinàmica de desaprovació contra els angevins es poden incloure alguns autors güelfs que no defensaven la posició de l'Església. N'era exemple Francesco Pipino

---

⁴²⁵ BARBERO, *Il mito...*, p. 112-113.

⁴²⁶ *Annales Ianuenses*, vol. 5, p. 20.

⁴²⁷ ALFIERI, Ogerio, "Chronica Astensia", dins *RIS*, vol. 11, Ed. Ex typographia societatis palatinae, Milano, 1727, p. 133-152.

⁴²⁸ Al *RIS* es van publicar les obres d'Ogerio Alfieri i Guglielmo Ventura unides i es va considerar que juntes formaven la *Chronica Astensia*. No obstant això, es pot diferenciar l'autoria de cada una de les parts; VENTURA, Guglielmo, "Memoriale", dins *RIS*, vol. 11, Ed. Ex typographia societatis palatinae, Milano, 1727, p. 153-280.

⁴²⁹ BARBERO, *Il mito...*, p. 111-112.

⁴³⁰ FERRARA, Riccobaldo da, "Pomerium Ravennatis Ecclesiae, sive Historia universalis ab Anno circiter DCC usque ad Annum MCCXCVII nuper edita a Clarissimo viro Johanne Georgio Eccardo", dins *RIS*, vol. 9, Ed. Ex typographia societatis palatinae, Milano, p. 97-177.

⁴³¹ BARBERO, *Il mito...*, p. 113.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

(1270-1328), oriünd de Bolonya. Va ser proper als cercles eclesiàstics com a monjo predicador, però s'oposava al govern del rei Carles. Al seu *Chronicon*⁴³² afirmava que el rei Carles tractava als sicilians com esclaus⁴³³. No obstant això, es va redactar ja entrat al segle XIV⁴³⁴. Per això aquest missatge no tenia la potència política que hagués pogut tenir alguns decennis abans. Cal afegir, a més, que durant l'anàlisi d'aquesta obra s'han detectat algunes de les fonts que va utilitzar el cronista bolonyès. Per exemple, les epístoles reproduïdes al *Chonicon* són idèntiques a les que es troben a la *Cronica Sicilie*⁴³⁵ i, possiblement, algunes d'aquestes dues cròniques es va copiar de l'altra —atès que les dues són contemporànies entre si— o bé, es van basar en una mateixa font escrita perduda.

En el corrent més literari destacaven també els comentaris de Dante Alighieri que era un güelf convençut i va lluitar contra els gibel·lins, però l'hostilitat amb el pontífex Bonifaci VIII el va fer exiliar de Florència el 1302. Tanmateix, no tenia la mateixa opinió que el güelfisme tradicional sobre les Vespres i els dos reis sicilians. Era una redacció d'inicis del segle XIV i la crítica contra el rei Carles no era tan significativa que quaranta anys enrere, encara que estava carregada d'intencionalitat política. En paraules de Martí Aurell, “*Dante en porte pas dans son cœur Charles d'Anjou*”⁴³⁶. Dante li criticava la mala senyoria, el culpabilitzava de les Vespres i la guerra contra la Corona d'Aragó. En canvi, en els seus escrits, considerava que el rei Pere tenia gran valor i virtut, i es burlava del rei Felip l'Ardit per fugir i perdre la guerra contra Catalunya el 1285. Finalment, calumniava l'hereu del Regne de Sicília, Carles el Coix, i asseverava que no valia ni la meitat que el seu pare⁴³⁷. En última instància, cal citar Giovanni Boccaccio (1313-1375), ja que al *De casibus virorum illustrium*, el rei Carles era presentat com a vanitós⁴³⁸. En canvi, al

---

⁴³² PIPINO, Francesco, “*Chonicon fatris francisi Pippini Bononiensis Ordinis Praedicatorum ab Anno MCLXXXVI usque ad Annum circiter MCCCXIV nuns primum in lucem effertur ex Msto Codice Bibliothecae Estensis*”, dins *RIS*, vol. 9, Ed. Ex typographia societatis palatinae, Milano, p. 581-753.

⁴³³ PIPINO, *Chonicon...*, p. 687. “*Regnicolas non tractabat ut subditos, sed ut servos*”.

⁴³⁴ BARBERO, *Il mito...*, p. 113.

⁴³⁵ Vegeu, PIPINO, *Chonicon...*, cap. XV, p. 689-692. Es reproduïxen dues cartes: la primera enviada pel rei Carles al rei Pere. La segona n'era la resposta. També a: “*Cronicon Sicilie*”, dins *RIS*, vol. 10, Ed. Ex typographia societatis palatinae, Milano, 1727, cap. XL, p. 834-838. En aquests texts es pot llegir quasi de manera idèntica al que va redactar Pipino.

⁴³⁶ AURELL, Martin, *Des Chrétiens contre les croisades. XIII-XIIIe siècle*, Ed. Fayard, Saint-Amand-Montrond, 2013, p. 294-295.

⁴³⁷ ALIGHIERI, Dante, *La divina comèdia. Purgatori*, a cura de Josep M. de Segarra, vol. 2, Ed. Alpha, Barcelona, 1951, Antepurgatori, Cant VII, p. 75-84; Paradís, Cant VIII, p. 36.

⁴³⁸ BOCCACCIO, Giovanni, “*De casibus virorum illustrium*”, dins Vittore BRANCA i Pier Giorgio RICCI (Eds.), *Tutte le opere di Giovanni Boccaccio*, vol. 9, Ed. Arnoldo Mondadori Editore, Milano, 1998, lib. 9.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

Decameron es mostrava el rei Pere amb una actitud cavalleresca quan va arribar a Sicília, ja que s'hauria comportat de forma exemplar quan una jove palermitana va enamorar-se d'ell⁴³⁹. Totes aquestes obres representaven la reacció de les idees güelfes tradicionals i, com a resposta generalitzada, malgrat les múltiples casuístiques de cada autor, van preferir lloar al rei Pere.

2.5 LA HISTORIOGRAFIA DE LA GUERRA LES VESPRES

L'interès per les Vespres sicilianes sempre ha estat present en la historiografia, memòria i política dels antics territoris de la Corona d'Aragó, de França i dels territoris itàlics. El sollevament popular palermità del 1282 i el conflicte a Catalunya el 1285 ha format part de la memòria col·lectiva durant segles i n'és una mostra el fet que, a part dels cronistes contemporanis als successos, la utilització i el record d'aquesta guerra sempre ha aparegut en els discursos polítics. Aquesta tendència va ser rellevant durant l'època Moderna, a partir del segle XVI, ja que sovint el *Vespro* era utilitzat i esmentat als escrits sobre història i de reclam polític. Ara bé, aquesta dinàmica va agafar encara més força al segle XIX amb l'arribada del romanticisme, quan es va recuperar aquest conflicte per a fer-ne un ús nacionalista.

En primer lloc, cal destacar les obres de l'època Moderna que citaven els esdeveniments. N'era exemple l'escrit de Niccolò Machiavelli publicat pòstumament el 1532, *Le Istorie fiorentine*⁴⁴⁰. En aquesta narrava breument la pugna entre el rei Carles i els hereus Staufen i la revolta del 1282. Va ser, però, Jerónimo Zurita⁴⁴¹ un dels primers historiadors fora del període medieval que es va interessar molt més profundament per la temàtica. Això

---

⁴³⁹ BOCCACCIO, Giovanni, *Decameron*, a cura de Vittore Branca, Ed. Einaudi, Torino, 2000, Giornata 10, novella VII, p. 818- 826. En el context d'aquesta festa a Palerm, Boccaccio relata com una noia palermitana es va enamorar del rei Pere, i aquest va mantenir una actitud cavalleresca vers ella. L'autor explicava que: “*Ed essendo il re Pietro di Raona signor della isola divenuto, faceva in Palermo maravigliosa festa co' suoi baroni. Nel la qual festa armeggiando egli alla catalana, avvenne che figliuola di Bernardo, il cui nome era Lisa, da una finestra dove ella era con altre donne, il vide correndo egli, e si maravigliosamente le piacque, che, una volta e altra poi riguardandolo, di lui ferventemente s'innamorò. E cessata la festa, ed ella in casa del padre standosi, a niun'altra cosa poteva pensare se non a questo suo magnifico e alto amore*”; Vegeu també l'edició: BOCCACCIO, Giovanni, *Decameron. Giornata decima*, Ed. Heitz, Strasburg, 1905-1909, giornata 10, novella VII, p. 50-58.

⁴⁴⁰ MACHIAVELLI, Niccolò, *Le Istorie Fiorentine*, a cura de Pietro FANFANI e Luigi PASSERINI, Ed. Tipografia Cenniniana, Firenze, 1873, p. 42-43.

⁴⁴¹ ZURITA, Jerónimo, *Anales de Aragón*, A cura de Ángel CANELLAS LÓPEZ, Ed. Institución de Fernando el Católico, Zaragoza, 1998.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

es va demostrar en la seva obra *Anales de la Corona de Aragón* escrita durant la segona meitat del segle XVI. El cèlebre autor va explicar les gestes dels reis de la Corona d'Aragó i va descriure la revolta de Palerm com un acte de "llibertat". També va narrar com el poble sícul va lluitar contra els angevins, com el rei Pere el Gran va defensar els sicilians, com va eixamplar els territoris de la Corona. D'aquesta manera l'autor aragonès engrandia la imatge d'aquest monarca, encara que va seguir reproduint els arguments tradicionals⁴⁴².

Pocs anys després de la publicació de Zurita va aparèixer un altre escrit rellevant al respecte, en aquest cas dins l'àmbit teatral i de la mà de William Shakespeare. L'obra titulada *Much ado about nothing* va ser escrita el 1599⁴⁴³ i era una comèdia ambientada a la Sicília de les Vespres. De la primera meitat del segle XVII també destacava Filadelfio Mugnos. Va ser el primer a dedicar un estudi complet a la guerra de les Vespres. L'obra es va anomenar *I raguagli storici del Vespro Siciliano*⁴⁴⁴ i s'emmarcava en un context de reclam sicilià per tal de revalidar els drets de l'aristocràcia, enfront de la crisi política provocada, especialment, durant els anys del govern Olivares. L'estudi de Mugnos va esdevenir un precedent important, ja que la utilització del *Vespro* com a arma política va ser molt recurrent durant el segle XIX. Aquest historiador va veure la necessitat de presentar i justificar la revolta, atès que creia que els francesos eren "*fieri barbari, e crudeli tiranni*"⁴⁴⁵. D'aquesta manera seguia la ideologia popular expressada en les cròniques antiangevines.

---

⁴⁴² ZURITA, *Anales de...*, vol. 2, lib. 4, cap. XVII; Vegeu també, SALAVERT ROCA, Vicent, "Zurita y el Archivo de la Corona de Aragón", dins *7é CHCA*, vol. 2, Ed. Talleres de Viuda de Fidel Rodríguez Ferran, Zaragoza, 1963, p. 129-143.

⁴⁴³ SHAKESPEARE, William, *Much Ado about nothing*, a cura d'Alistair McCallum, Ed. Oxford University Press, 2016.

⁴⁴⁴ MUGNOS, Filadelfio, *I raguagli storici del Vespro Siciliano*, Palermo, 1645; Vegeu del mateix autor: MUGNOS, Filadelfio, *Teatro genologico delle famiglie nobili titolate feudatarie de antiche nobili del fidelissimo Regno di Sicilia: viuenti de estinte*, Palermo, 1647; Vegeu també els diferents estudis realitzats sobre l'autor on s'analitza la seva voluntat política: GIANNETTO, Francesco, *Le fonti dei 'Raguagli storici del Vespro siciliano' di Filadelfio Mugnos*, Messina, 1958; TRAMONTANA, Salvatore, *Gli anni del Vespro. L'immaginario, la cronaca, la storia*, Ed. Dedalo, Bari, 1989, p. 59-86. Aquest autor dedica un capítol a l'estudi de l'obra de Mugnos; BENIGNO, Francesco, *Il ritorno dei Vespri: storia e politica nell'opera di Filadelfio Mugnos*, Ed. Universitat de Barcelona, Barcelona, 2007.

⁴⁴⁵ MUGNOS, *I raguagli...*, lib. 1, p. 53.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

Tot i aquestes aportacions, segurament, les publicacions més importants del segle XVIII van ser els *Rerum Italicarum scriptores*⁴⁴⁶. Aquestes eren grans compilacions de cròniques medievals itàliques transcrits i publicades per Ludovico Antonio Muratori, entre els anys 1723 i 1738, entre les quals hi ha narracions sobre les Vespres. En aquesta dinàmica de transcriure i publicar cròniques destacava també la *Bibliotheca scriptorum qui res in Sicilia gestas sub Aragonum imperio retulere* del 1791 per Gregorio Rosario⁴⁴⁷. És una obra que recuperava els relats medievals sicilians que tractaven sobre la revolta. També ressalten les recopilacions de cròniques franceses iniciades el 1738 per Martin Bouquet a *Recueil des historiens des Gaules et de la France*⁴⁴⁸. Les edicions d'aquestes narracions va ser un gran antecedent, ja que va permetre que durant el segle XIX hi hagués gran nombre de publicacions referent a aquesta guerra. De fet, encara avui, les compilacions de Muratori i Bouquet són referència per a l'estudi de les cròniques.

Fora de l'àmbit mediterrani les Vespres també van ser objecte d'interès. En la segona meitat del segle XVIII, François-Marie Arouet, més conegut com a Voltaire, i Edward Gibbon van destacar per les seves valoracions sobre el sollevament palermità⁴⁴⁹. Ambdós, de forma breu, van valorar la possibilitat que existís una conspiració per fer esclatar la revolta a Palerm. Voltaire, per exemple, donava per vàlida la hipòtesi que Joan de Pròixida havia maquinat l'alçament, però no sense dubtes al respecte⁴⁵⁰. De forma similar, Gibbon recelava de la validesa de la conspiració⁴⁵¹. Tanmateix, tot i les publicacions i l'interès dels grans intel·lectuals de l'època per l'afer, va caldre esperar fins al 1843 perquè

---

⁴⁴⁶ MURATORI, Lodovico Antonio, *RIS*, vol. I-XXVII, Ed. Ex typographia societatis palatinae, Milano, 1723-1738; Vegeu també del mateix autor: MURATORI, Lodovico Antonio, *Antiquitates Italicae medii aevi*, vol. 1-6, Milano, 1738-1742; MURATORI, Lodovico Antonio, *Annali d'Italia de altre opere varie*, vol. 1-5, Ed. Biblioteca Enciclopedica italiana, 40-43, Milano, 1838; MURATORI, Lodovico Antonio, *Indices chronologici ad scriptores rerum Italicarum quos L. A. Muratorius collegit*, Torino, 1885; MURATORI, Lodovico Antonio, *Dell'origine della lingua italiana: dissertazione XXXII sopra le antichità italiane*, a cura de Claudio MARAZZINI, Ed. Dell'orso, Alessandria, 1988.

⁴⁴⁷ ROSARIO, Gregorio, *Bibliotheca scriptorum qui res in Sicilia gestas sub Aragonum imperio retulere*, Palermo, 1791. En aquesta publicació hi apareixen, entre altres cròniques, la *Historia Sicula* de Bartolomeo Neocastro, l'obra de Niccolò Speciale i *Lu Rebellamentu*.

⁴⁴⁸ BOUQUET, Martin, *Recueil des Historiens des Gaules et de la France*, vol. 1-22, Ed. Dépens des Libraires Associés, Paris, 1738-1865. Durant el segle XIX es van reeditar els volums i es van ampliar.

⁴⁴⁹ VOLTAIRE, François-Marie Arouet, *Essai sur les mœurs et l'esprit des nations*, vol. 1, Ed. Firmin Didot, Paris, 1805; GIBBON, Edward, *The history of the Decline and Fall of the Roman Empire*, vol.7, a cura de John B. BURY, Ed. Fred DeFau, New York, 1821.

⁴⁵⁰ VOLTAIRE, *Essai sur ...*, vol. I, p. 382.

⁴⁵¹ GIBBON, *The history ...*, vol, VII, p. 457. L'autor britànic afirmava que "*The revolt was inspired by the presence of the soul of Procida*".

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

aparegués la publicació d'una de les grans referències de la temàtica⁴⁵². Es tracta de l'obra de Michele Amari, *La guerra del Vespro siciliano o Un periodo delle istorie siciliane del secolo XIII*⁴⁵³. Aquest autor, un dels historiadors més rellevants de la Itàlia del segle XIX, va ser medievalista, arabista⁴⁵⁴, polític, senador i ministre del Regne d'Itàlia entre els anys 1862 i 1863⁴⁵⁵. El llibre d'Amari va esdevenir l'estudi més complet sobre la guerra de les Vespres i, fins i tot, encara avui és una referència per a la temàtica. En aquest volum va investigar l'inici de la conflictivitat entre l'Església i l'emperador Frederic II, sense el qual és del tot impossible entendre la situació de Sicília a la segona meitat del segle XIII. Amari n'era conscient i va ser dels primers que va estudiar de forma exhaustiva la vinculació de la política de Frederic II amb la revolta de les Vespres. A més, va elaborar una anàlisi de la política dels hereus de Frederic, els reis Conrad i Manfred, i del rei Carles. A partir de la revolta a Palerm, va fer un seguiment de la guerra tant al territori sicilià com a la resta del regne. L'obra es caracteritza per estar ordenada cronològicament i de forma esquemàtica, ja que l'autor volia mostrar els fets dia a dia, com si es tractés d'un diari de guerra.

Segons Amari, la revolta del *Vespro* va ser un exemple de sollevament popular que no estava preparat⁴⁵⁶. Aquesta ha estat una de les premisses llargament discutides, però en aquest pensament podia haver influït la seva pròpia ideologia l'autor, atès que era

---

⁴⁵² En el període de temps entre les obres de Gibbon i Amari també es va publicar l'obra poc notòria de Francesco Paolo Filocamo: FILOCAMO, Francesco Paolo, *Storia compendiata del Vespro Siciliano*, Ed. Tipografia di Francesco Abbate, Palermo, 1821; A inicis del segle l'interès artístic per les Vespres no va decaure i el 1819 es va estrenar: DELAVIGNE, M. Casimir, *Les Vespres siciliennes, tragédie en cinq actes*, Ed. J. Didot l'ainé, Paris, 1819; Vegeu també la novel·la de, GUERRAZZI, Francesco Domenico, *La battaglia di Benevento*, Ed. Tipografia Volpi, Livorno, 1827; També la tragèdia de: NICCOLINI, Giambattista, *Giovanni da Procida*, Ed. Riccardo Masi, Bologna, 1831.

⁴⁵³ AMARI, Michele, *La Guerra del Vespro Siciliano o un Periodo delle Istorie Siciliane del Secolo XIII*, vol. 1-2, Ed. Baudry Liberia Europea, Paris, 1843; Vegeu també, AMARI, Michele, "Sull'ordinamento della Repubblica Siciliana del 1282", dins Michele AMARI, *Studi medievistici*, Palermo, 1870, p. 153-164.

⁴⁵⁴ Vegeu al respecte, AMARI, Michele, *Storia dei Musulmani di Sicilia*, vol. 1-3, Ed. Felice Le Monnier, Firenze, 1854-1872; AMARI, Michele, *Biblioteca Arabo-Sicula*, Ed. Ermanno Loescher, Torino e Roma, 1857-1887; AMARI, Michele, *Le epigrafi arabiche di Sicilia*, Ed. Tipografico Virzi, Palermo, 1875-1885; AMARI, Michele, *La Sicilia islamica nelle cronache del Medioevo*, Ed. Edibisi, Palermo, 2004.

⁴⁵⁵ Vegeu al respecte, TOMMASINI, Oreste, *La Vita e le opere di Michele Amari*, Ed. Tipografia della R. Accademia dei Lincei, Roma, 1890, p. 340-376; FRAGALA, Vincenzo, *Il pensiero politico di Michele Amari*, Ed. Thule, Palermo, 1975; AMARI, Michele, *Discorsi e documenti parlamentari 1862-1882*, Ed. Accademia nazionale di scienze lettere e arti, Palermo, 1989; MARCOLONGO, Bianca, "Le idee politiche di Michele Amari" dins Andrea BORRUSO, Rosa D'ANGELO i Rosa SCAGLIONE GUCCIONE (Eds.), *Studi Amariani*, Ed. Società siciliana per la storia patria, Palermo, 1991; BORRUSO, Andrea, *Michele Amari storico e politico: atti del seminario di studi*, Ed. Società siciliana per la storia patria, Palermo, 1989.

⁴⁵⁶ AMARI, *La guerra...*, vol. I, p. 143.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

partidari d'una revolta popular siciliana contra el govern borbònic. A part de fer-ne una recerca històrica, Amari, com a polític, hauria recuperat aquesta idea per als seus fins polítics. L'autor va publicar aquesta obra en un moment en què Sicília es trobava sota el jou dels Borbons i, per tant, lectures històriques com aquesta servien per reivindicar el protagonisme polític i social dels sicilians⁴⁵⁷. Contemporàniament, i possiblement com a resposta a Amari destacaven també les obres franceses de H. Possien i J. Chantrel titulades *Les Vêpres siciliennes*⁴⁵⁸, i *la Histoire de la conquête de Naples* d'Alexis de Saint-Priest⁴⁵⁹. Aquest darrer feia èmfasi en les gestes franceses a Sicília i Nàpols i realitzaven una defensa dels Anjou, basada especialment en l'acció política i l'enginy del rei Carles.

El *Vespro* es va convertir durant el segle XIX en un escenari idealitzat i, sovint, les diferents ideologies polítiques el van utilitzar per als seus fins polítics⁴⁶⁰. Per exemple Karl Marx en un article sobre la Sicília del 1860⁴⁶¹ criticava el govern Borbó i l'immobilisme europeu, i va posar les Vespres com una mostra de revolta de les classes oprimides. Dins el context del materialisme històric, el sollevament de Palerm exemplificava com la classe popular podia agafar les armes per a lluitar contra el govern opressor. La simbologia que li atorgava era idònia per al pensament marxista. No obstant això, va ser dins el context del *Risorgimento* italià i de la unificació de l'Estat quan la utilització política de la revolta va agafar força i se li va donar un significat contrari al que suggeria Marx. Entre els anys 1870 i 1880, amb la recent creació del Regne d'Itàlia,

---

⁴⁵⁷ Cinc anys després de la publicació de *La guerra del Vespro*, el 1848 va esclatar una revolta antiborbònica a Sicília. Vegeu al respecte: AMARI, Michele, RIPO, George i EDLESTON, Alice, *La Sicile et les Bourbons*, Ed. Librairie de A. Franck, Paris, 1849; PEGNA, Alberto la, *La rivoluzione siciliana del 1848 in alcune lettere inedite di Michele Amari*, Ed. A. Guida, Napoli, 1937.

⁴⁵⁸ POSSIEN, H. i CHANTREL, Joseph, *Les vèpres siciliennes ou histoire de l'Italie au XIIIe siècle*, Ed. Debécourt libraire-Editeur, Paris, 1845.

⁴⁵⁹ SAINT-PRIET, Alexis de, *Histoire de la conquête de Naples par Charles d'Anjou*, vol. 1-2, Ed. Amyot, Paris, 1847.

⁴⁶⁰ Dins aquesta idealització s'hi pot incloure la utilització de les Vespres en els temes musicals i teatrals en el context del *Risorgimento* i la construcció de la ideologia nacionalista italiana. El gran exemple de musicalització de la revolta palermitana és, sens dubte, la que va fer Giuseppe Verdi, una òpera en francès estrenada el 1855 a l'Òpera Garnier a París, sota el nom de *Les vèpres siciliennes*. Estava basada en la lletra d'Eugène Scribe. Vegeu, SCRIBE, Eugène, *I Vespri siciliani: dramma in 5 atti di E. Scribe e C. Duveyrier; musica del maestro cav. Giuseppe Verdi*, Palermo, 1858; Aquell mateix any es publicava una altra monografia sobre la guerra de les Vespres: BROGLIO, Vincenzo, *Storia della guerra del Vespro siciliano compilata sui più cronisti contemporanei e storici*, Ed. Rapperti Fravega E. C, Milano, 1858.

⁴⁶¹ MARX, Karl, "Sicily and the sicilians", dins *New York Daily Tribune*, n. 5948, 17 de maig de 1860; Republicat a: MARX, Karl, *Marx and Engels Collected Works*, vol. 17, Ed. Progress Publishers, Moscow, 1980, p. 370-372.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

les classes dirigents necessitaven justificar aquest nou estatus polític. Per aquest motiu, i com era ja habitual dins el context del romanticisme europeu i del *Risorgimento* itàlic, es van recuperar i enaltir antics personatges i episodis medievals per tal d'afavorir el suport i la unió d'Itàlia.

2.5.1. La commemoració del 6è centenari del *Vespro*

En el cas de Sicília, el punt àlgid d'aquesta remembrança medieval va arribar amb la celebració del 6è centenari de les Vespres, entre el març i l'abril del 1882⁴⁶². Aquest va ser un acte polític amb una gran distorsió de la realitat medieval, atès que les Vespres van representar un punt de referència constant en l'imaginari patriòtic revolucionari garibaldesc per sustentar la ideologia i simbologia en les lluites per la independència i unió italiana; la memòria de la revolta va ser represa per l'Estat unitari. En aquest cas, però, no servia per lluitar contra l'estranger ni contra l'opressor, sinó per fonamentar el sentiment nacional italià⁴⁶³.

Durant la celebració del 6è centenari es van dur a terme festivitats a les principals ciutats sicilianes, juntament amb conferències, actes de commemoracions i, fins i tot, van comptar amb la presència de Garibaldi a Messina i Palerm. Naturalment, aquesta commemoració va portar a la producció d'obres historiogràfiques. Durant aquell any les publicacions d'estudis d'història i les creacions artístiques sobre el sollevament palermità va créixer exponencialment. Durant l'any 1882 es poden diferenciar tres tipus de publicacions: de vessant historiogràfic; obres explicatives sobre la guerra del *Vespro* dirigit a les masses; i, l'última i majoritària, de vessant artístic⁴⁶⁴. Quant a la historiografia produïda durant aquell any destaquen diferents estudis. Un dels primers actes del 6è centenari va ser la conferència de Michele Amari del 31 de març del 1882 amb el títol *Su la origine della denominazione Vespro siciliano*⁴⁶⁵, on l'autor expressava la seva opinió

---

⁴⁶² VV.AA, *Comitato provvisorio per la celebrazione del 6 centenario dei Vespri siciliani*, Palermo, 1881. El comitè organitzador es va formar un any abans, i en aquest text s'explicava com celebraria el centenari i quins en serien els seus membres més destacats.

⁴⁶³ MANCUSO, Claudio, "Il potere del passato e il suo utilizzo politico. Il caso del sesto centenario del Vespro Siciliano", dins *Mediterranea ricerche storiche*, n. 25, 2012, p. 325-364, p. 327-330. Celebració dirigida pel "Comitato Popolare Promotore della Celebrazione del VI Centenario del Vespro Siciliano".

⁴⁶⁴ Vegeu les obres produïdes durant el 6è centenari: PEDONE-LAURIEL, Luigi, *Bibliografia del VI centenario del Vespro siciliano*, Ed. Luigi Pedone Lauriel, Palermo, 1882.

⁴⁶⁵ AMARI, Michele, *Su la origine della denominazione Vespro siciliano: conferenza al circolo filologico di Palermo il giorno 31 marzo 1882*, Ed. Lo Statuto, Palermo, 1882.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

al respecte. A aquesta obertura dels actes, hi van seguir algunes publicacions cabdals, o si més no, innovadores. En primer lloc, despuntava la publicació de la Societat Siciliana per la Storia Patria, *Ricordi e documenti del Vespro*⁴⁶⁶, un seguit d'articles d'investigació històrica on es mostren diferents visions de la insurrecció de Palerm. Cal ressaltar, però, amb especial importància l'article titulat *Atto di confederazione tra la città di Palermo e la terra di Corleone*⁴⁶⁷. Era un dels primers articles dedicats no només a la revolta, sinó també als inicis de la *Communitas* o república siciliana. Paral·lelament, Giovanni Battista Niccoli, en la seva obra *Vespro Siciliano*⁴⁶⁸, va explicar la guerra de les Vespres centrant-se en els personatges principals, els reis sicilians i Joan de Pròixida. De fet, era costum en aquest tipus d'historiografia atorgar la culpabilitat o el mèrit dels fets als personatges més distingits. En canvi, Giuseppe Pitré, en la seva obra *Il Vespro siciliano nelle tradizioni popolari della Sicilia*⁴⁶⁹, va realitzar un estudi antropològic sobre les tradicions populars sicilianes i va registrar les històries dels diferents indrets de l'illa. Les faules reproduïdes per Pitré, majoritàriament en llengua siciliana, són un exemple de com la població havia convertit les Vespres en un episodi tradicional i integrat dins la societat i cultura sícula. També, en aquesta línia antropològica denotava, tot i que en un vessant més conservador, l'estudi *Delle famiglie nobili*, del senador Vincenzo Cordova⁴⁷⁰; va fer un recull de les famílies nobles protagonistes del sollevament. A més, durant aquell any,

---

⁴⁶⁶ VV.AA, *Ricordi e documenti del Vespro Siciliano*, Ed. Societ  Siciliana per la Storia Patria, Palermo, 1882.

⁴⁶⁷ STARRABBA, Raffaele, "Atto di confederazione tra la citt  di Palermo e la terra di Corleone", dins VV.AA, *Ricordi e documenti del Vespro Siciliano*, Ed. Societ  Siciliana per la Storia Patria, Palermo, 1882; Vegeu tamb , BOVIO, Giovanni, *Il Vespro e i comuni*, Ed. N. Giannotta, Catania, 1882; ORLANDO, Giuseppe, *Il Vespro siciliano e la questione angioina: articoli e documenti pubblicati dalla Sicilia cattolica*, Ed. Camillo Tamburello, Palermo, 1882; Tamb  la ressenya de: BOZZO, Stefano Vittorio, *Ricordi e documenti del Vespro siciliano pubblicati a cura della Societ  siciliana per la storia patria nella ricorrenza del sesto centenario: 31 marzo 1882: recensione*, Palermo, 1883.

⁴⁶⁸ NICCOLINI, Giovanni Battista, *Vespro siciliano: storia inedita di G. B. Niccolini*, Ed. G. Brigola, Milano, 1882; Vegeu tamb  sobre la guerra a les diferents poblacions: COSENTINI, Paolo, *Termini-Imerese e la guerra dei Vespri 1282-1338*, Ed. Tip. G. De Luca, Palermo, 1882; FROSINA-CANNELLA, Giuseppe, *Prima e dopo la guerra del Vespro dentro e nei pressi di Sciacca, Castelvetro, Mazara e Marsala: cenni storici con larghe annotazioni e brevi trasunti diplomatici*, Ed. Tip. Delle Scienze matematiche e fisiche, Roma, 1889; Sobre les relacions entre diferents zones itàliques: CIPOLLA, Pasquale, *Toscana e Sicilia: appunti e note in occasione del 6 centenario del Vespro*, Ed. Tip. Del giornale Il Tempo, Palermo, 1882.

⁴⁶⁹ PITR , Giuseppe, *Il Vespro siciliano nelle tradizioni popolari della Sicilia*, Ed. L. Pedone Lauriel, Palermo, 1882; Referent a les tradicions vegeu també l'obra en llengua siciliana de: PIOLA, Carmelo, *Lu Vespro sicilianu: liggenna popolari*, Ed. M. Amenta, Palermu, 1882; VV.AA, *Canti popolare sul Vespro*, Palermo, 1882.

⁴⁷⁰ CORDOVA, Vincenzo, *Delle famiglie tuttora non estinte e delle città e terre che presero parte del Vespro siciliano*, Ed. Virzi, Palermo, 1882. Aquesta obra que es va tornar a editar un segle més tard el 1982.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

es van publicar llibres explicatius sobre els fets, per a informar a les masses populars sobre la guerra del *Vespro*. N'eren exemples l'obra *Il Vespro siciliano* d'Emanuele Scalice⁴⁷¹, el text de Domenico Ingrassia on explicava el conflicte en un text dirigit als obrers⁴⁷² i la *Storia popolare del Vespro Siciliano*⁴⁷³ de Giuseppe Puglisi, els quals repassaven els fets principals de la guerra des de la mort de Frederic II fins al regnat de Frederic III. Paral·lelament, Michele Amari publicava el *Racconto popolare del Vespro*⁴⁷⁴, una versió més amena de la seva famosa obra destinada al públic no especialitzat.

Amb les publicacions produïdes durant el 1882 s'observa com fàcilment van destacar la recuperació de les tradicions populars, quelcom que el *Risorgimento* i l'Estat unitari van potenciar. Aquestes llegendes sicilianes referents al *Vespro* es van veure reflectides en la quantitat d'obres artístiques que es van realitzar. D'aquesta manera, la recuperació de la història del 1282 havia de servir per enarborar el patriotisme sicilià, tot però, dins el context de la recent unió italiana. Prova d'això era la marginació quasi absoluta de la llengua siciliana, amb alguna excepció com l'obra d'Antonio Palomes titulada *La storia di lu Vespiru sicilianu*⁴⁷⁵. L'italià, considerada la llengua de cultura, es va imposar en aquesta commemoració segregada per la ideologia de la unitat italiana amb la finalitat d'evitar trobar cap possible diferenciació entre Sicília i la resta de l'Estat. Això serviria per convèncer i defensar que el poble havia lluitat contra la tirania borbònica i l'havia vençuda amb la creació del Regne d'Itàlia. De fet, la recuperació de la història durant el romanticisme i, concretament, durant el *Risorgimento* es va utilitzar per justificar aquest fi polític.

Les obres artístiques, els cants i el teatre que es van estrenar a Palerm durant el 1882 estaven dirigides al poble i era una mescla de propaganda política i nacionalisme on es commemorava la lluita contra els Anjou. Aquesta dinastia, sovint, es relacionava amb els

---

⁴⁷¹ SCALICI, Emanuele, *Il Vespro siciliano: narrazione storica*, Ed. F. Galliberto, Palermo, 1882.

⁴⁷² INGRASSIA, Domenico, *Il Vespro siciliano: racconto storico narrato agli operai*, Ed. P. Palazzotto e G. Piazza, Palermo, 1882.

⁴⁷³ PUGLISI, Giuseppe, *Storia popolare del Vespro Siciliano*, Ed. Luigi Pedone Lauriel, Palermo, 1881.

⁴⁷⁴ En aquest cas s'ha utilitzat l'edició més moderna: AMARI, Michele, *Racconto popolare del Vespro*, a cura de Carmela CASTIGLIONE, Ed. Nuova Ipsa Editore, Palermo, 2008; Vegeu també sobre les històries populars: AMICO, Gaspare, *Il Vespro siciliano: storia popolare*, Ed. Giannotta, Catania, 1882.

⁴⁷⁵ PALOMES, Antonio, *La storia di lu Vespiru sicilianu: cantata di lu griddu*, Ed. G. Piazza e P. Palazzotto, Palermu, 1882.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

Borbons —acabats d'expulsar— i els francesos⁴⁷⁶. En aquesta commemoració, a més, es va excloure el papat, qui era considerat còmplice de l'ocupació angevina i que tampoc gaudia d'una bona relació amb Garibaldi i el nou Regne d'Itàlia⁴⁷⁷. Finalment, l'últim col·lectiu exclòs va ser l'extrema esquerra, qui proposava que se centrés la celebració en l'emancipació del poble i hom fes del *Vespro* una lectura democràtica i republicana, centrada en el model *comunale* sicilià; tot el contrari del que es va fer⁴⁷⁸. Així, doncs, durant el 6è centenari van predominar les històries populars i llegendes en enaltiment de les gestes nacionals, quelcom que es va expressar en gran quantitat en poesies, obres teatrals, discursos i odes. Aquestes, sovint, estaven dedicades a personatges com Joan de Pròixida, els reis sicilians o a personatges de creació popular⁴⁷⁹. Fins i tot a la mateixa

---

⁴⁷⁶ La celebració del 6è centenari va arribar en mig d'una forta crisi diplomàtica entre els estats francès i italià. Només un any abans, el 1881, França havia desembarcat a Tunis per a establir-hi un protectorat, posant fi a les aspiracions colonialistes italianes. Aquest fet va provocar que molts colons italians i sicilians, que havien arribat algunes dècades abans a Tunísia, els incomodés la presència francesa. Així, doncs, aquest conflicte era comparat pels nacionalistes italians amb les Vespres i l'atac contra els francesos sis segles enrere. Vegeu al respecte, MANCUSO, Claudio, "Il potere del passato e il suo utilizzo politico. Il caso del sesto centenario del Vespro Siciliano", dins *Mediterranea ricerche storiche*, n. 25, 2012, p. 325-364, p. 332-333; Vegeu també, GATANI, Tindaro, *Lu ribellamenti di Sichilia: stato e chiesa e i rapporti Italia-Francia nel 6 centenario dei Vespri siciliani, 1282-1882*, Ed. L. Misuraca, Cefalù, 1982.

⁴⁷⁷ Vegeu, VV.AA, *I Papi de i Vespri Siciliani. Con documenti inediti o rari*, Ed. Istituto Pio IX, Roma, 1882, p. XI-XIII. El pontífex Lleó XIII, davant aquestes acusacions, va declarar que "*Inganno grande sarebbe il presumere di giudicare sopra un avvenimento di sei secoli addietro, senza fare astrazione dei tempi e delle costumanze presenti*".

⁴⁷⁸ GIARRIZZO, Giuseppe, *Per la Francia, per la Libertà. La Sicilia tra due centenari, 1882-1889*, Ed. Bonanno, Acireale, 1989, p. 8-9; MANCUSO, Claudio, "Il potere del passato e il suo utilizzo politico. Il caso del sesto centenario del Vespro Siciliano", dins *Mediterranea ricerche storiche*, n. 25, 2012, p. 325-364, p. 359.

⁴⁷⁹ Vegeu les publicacions artístiques més destacables. Quant a les Odes publicades destaquen: RAPISARDI, Mario, *31 marzo: ode*, Ed. N. Giannotta, Catania, 1882; CESAREO, Giovanni Alfredo, *Nel 6 centenario dei Vespri siciliani*, Ed. Libreria A. Manuzio, Messina, 1882; PUECHER-PASSAVALLI, Ignazio, *I Vespri siciliani: ode dell'avvocato Ignazio Puecher-Passavalli*, Ed. G. Faziola, Firenze, 1882; PASSANISI, Mario, *Il Vespro siciliano: ode*, Ed. Libreria F. Tropea musumeci, Catania, 1882; Quant a la poesia: Accademia Stesicorea, *Versi per la commemorazione del 6 centenario dei Vespri siciliani: letti la sera del 31 marzo 1882 dall'Accademia stesicorea di Catania, adunata nelle sale della Società democratica: I figli del lavoro*, Ed. R. Bonsignore, Catania, 1882; MARINO, Salvatore Salomone, *Lu Vespiru Sicilianu: storia popolare in poesia*, Ed. Pedone Lauriel, Palermo, 1882; CRESCIMANNO, Giuseppe, *I Vespri siciliani*, Ed. Zanchinelli, Bologna, 1882; GALATTI, Antonio, *Il Vespro nei suoi poeti: Galatti, Navarro, Niccolini*, Ed. Stabilimento Tipografico Italiano, Roma-Palermo, 1882; VACCARO, Vito, *6. centenario del Vespro: elegia latina del prof. Vito Vaccaro con versioni italiana, francese, inglese, tedesca*, Ed. Virzi, Palermo, 1882; Quant a les commemoracions: Accademia di scienze lettere e arti degli zelanti, *Le accademie Zelantea e Dafnica d'Acireale, in seduta pubblica solenne del Vespro siciliano, il 6. centenario commemorano*, Ed. Donzuso, Acireale, 1882; LOPARCO, Luciano, *Alla Sicilia commemorando il sesto centenario de' suoi Vespri: ode di Luciano Loparco*, Ed. Zanchinelli, Bologna, 1882; Els Cants van ser majoritaris dins les publicacions del 6è centenari, Vegeu: MAIO, Girolamo di, *Alla chiesa del Vespro: canto di Girolamo Di Maio letto nella festa letteraria tenuta dalla gioventù dell'Ateneo*

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

capital siciliana es va crear, tant abans com durant la celebració, una iconografia nacionalista en l'arquitectura per la commemoració de la revolta⁴⁸⁰. Tanmateix, les produccions historiogràfiques i artístiques, que havien començat el 1881 amb motiu del 6è centenari, van decaure. Es pot determinar que aquest cicle es va tancar amb la conferència del 1884 de Stefano V. Bozzo⁴⁸¹, on considerava que les causes del *Vespro* eren la demanda siciliana de “*ritorno a quel passato*” de govern Normand i Staufen atès que “*da diciassette anni la Sicilia gemeva sotto la dominazione angioina*”⁴⁸². Aquesta era una interpretació clàssica dels fets que resumia la propaganda política que s'havia introduït a Sicília durant els últims cinc anys. Després del 1882, la utilització de la guerra de les Vespres sicilianes en la política italiana contemporània va passar a segon pla i, en conseqüència, els estudis sobre la temàtica van decaure.

---

di Palermo il 29 marzo, 1882, Ed. Giornale di Sicilia, Palermo, 1882; FRANCHINO, Rosario, *La battaglia di San Giorgio alle mura di Piazza, 1299: canto di Rosario Franchino*, Ed. A. Pansini, Piazza Armerina, 1882; GIANFORMAGGIO, Giovanni, *Pel centenario del Vespro siciliano nel 1882: canzone di Gianformaggio Giovanni*, Ed. Giornale Il tempo, Palermo, 1882; GIOVANNI, Luigi di, *Ricorrendo il 6 centenario dei Vespri siciliani: canto del cav. Luigi Di Giovanni*, Ed. Libreria A. Manuzio, Messina, 1882; BRUNI, Oreste, *I vespri siciliani: canto dedicato al municipio di Palermo in occasione del 6 centenario*, Ed. L. Battei, Parma, 1882; CANTELLA, Basilio, *I vespri siciliani: carme di Basilio Cantella*, Ed. A. Pansini, Piazza Armerina, 1882; VIGO, Lionardo, *Il Vespro nelle due liriche di Lionardo Vigo: Giovanni Di Procida, La donna siciliana*, Ed. Donzuso, Acireale, 1882; LORICO, Filippo, *Il Vespro siciliano: canto di Filippo Lorico*, Ed. Tip. Dello Statuto, Palermo, 1882; PAPA, Carlo, *Il Vespro siciliano: carme di Carlo Papa*, Ed. Tip. Dello Statuto, Palermo, 1882; Va destacar també el teatre: Alma laureata italiana, *Gli storici Vespri siciliani ovvero Quando la misura e piena trabocca: dramma in quattro atti*, Ed. Romana, Roma, 1882; FARACI, Giuseppe, *I Vespri siciliani: tragedia*, Ed. Forbice, Palermo, 1882; Finalment destaquen els discursos polítics: UGO, Pietro, *Per le solenne distribuzione della medaglia commemorativa del 6 centenario del Vespro ai comuni siciliani: parole del sindaco della città di Palermo a 2 aprile 1882*, Ed. M. Amenta, Palermo, 1882; FEDI, Giuseppe, *I vespri siciliani del prof. Giuseppe Fedi dedicati al popolo di Palermo*, Ed. R. Giusti, Livorno, 1882; PAPA, Vincenzo, *Il Vespro siciliano: lettera di Vincenzo Papa a monsignor Carlo Emilio Freppel*, Ed. G. Speirani e figli, Torino, 1882.

⁴⁸⁰ En són exemples l'ús que es va donar a l'església del Santo Spirito, l'església de Santa Maria dell'Ammiraglio o la Piazza della croce dei Vespri. Vegeu al respecte, FICHERA, Marco Antonio, *Sulla Croce dei Vespro memoria dell'architetto Marco Antonio Fichera*, Ed. Tip. D. Lima, Palermo, 1873; SALINAS, Antonio, *La colonna del Vespro e il castello di Vicari*, Ed. Tip. Dello Statuto, Palermo, 1882; PATRICOLO, Giuseppe, “La Chiesa di S. Spirito presso Palermo”, dins VV.AA, *Ricordi e documenti del Vespro siciliano*, Ed. Società siciliana per la Storia Patria, 1882, p. 183-194; PATRICOLO, Giuseppe, “La chiesa di Stana Maria dell'Ammiraglio e le sue adiacenze all'epoca del Vespro”, dins VV.AA, *Ricordi del Vespro Siciliano*, Ed. Società Siciliana per la Storia Atria, 1882, p. 203-212.

⁴⁸¹ BOZZO, Stefano Vittorio, *Il Vespro: considerato nelle sue cause e nelle sue conseguenze: discorso letto nel liceo F. P. Pérez il 6 aprile 1884*, Ed. Tip. Lao, Palermo, 1884.

⁴⁸² BOZZO, *Il Vespro...*, p. 19-22.

2.5.2. El desenvolupament historiogràfic a finals del segle XIX i inicis del XX

Gairebé una dècada després, l'any 1891, es va publicar *Essai sur l'administration du royaume de Sicile sous Charles Ier et Charles II d'Anjou*⁴⁸³ de Léon Cadier. Sens dubte és un dels estudis sobre les Vespres més importants del segle XIX juntament amb l'obra d'Amari. Cadier va representar la reacció historiogràfica francesa davant les interpretacions italianes dels fets i va ser el primer a estudiar l'economia i administració del govern Anjou. La seva obra va ser una contesta a les interpretacions d'Amari i Saint-Priest. Per exemple, a Amari se l'acusava de ser parcial en la interpretació dels successos i, davant la interpretació clàssica que el rei Carles havia estat un tirà per Sicília, Cadier proposava estudiar en profunditat les finances del govern. Era quelcom que tampoc havia estudiat Saint-Priest, ja que en la seva obra hi ha una absència en l'aprofundiment de l'economia angevina. Així, doncs, el seu estudi va ser profitós i va tenir un gran èxit. Al contrari del que s'havia dit tradicionalment, Cadier plantejava que el govern de l'Anjou tenia una administració summament organitzada i, fins i tot, defensava que exercia repressió contra les injustícies comeses. Cadier argumentava que el rei Carles s'havia esforçat per organitzar sàviament el seu nou regne, per a fer “*regnare la pace e la giustizia*”, però que no va arribar al resultat esperat⁴⁸⁴. L'autor distingia tres períodes administratius en el govern del rei Carles: el moment inicial de presa de contacte, l'assentament del govern fins al 1268 i, finalment, l'actuació plena de govern fins a la revolta de Palerm. Encara que no en fos l'objectiu, l'estudi de l'economia, anàlogament, denotava quina era d'ideologia de la cort i del rei Carles. En aquest sentit, destacava *La legislazione Angioina* de Romualdo Trifone⁴⁸⁵, on analitzava les dinàmiques feudals amb la presentació de texts legislatius.

La historiografia alemanya també va tenir un paper important en l'estudi de les Vespres, possiblement pels lligams entre Sicília i els estats germànics durant l'època Staufen. Un

---

⁴⁸³ CADIER, Léon, *Essai sur l'administration du royaume de Sicile sous Charles Ier et Charles II d'Anjou*, Ed. Thorin, Paris, 1891; Per a l'estudi s'ha utilitzat la versió del 1974: CADIER, Léon, *L'amministrazione della Sicilia Angioina*, a cura de Francesco GIUNTA, Ed. Flaccovio, Palermo, 1974; Vegeu del mateix autor: CADIER, Léon, “Les archives d'Aragon et de Navarre”, dins *Bibliothèque de l'Ecole des Chartes*, vol. 49, Paris, 1888, p. 47-90; CADIER, Léon, “Études sur la sigillographie des rois de Sicile. I. Les bulles d'or des Archives du Vatican”, dins *Mélanges d'Archéologie et d'Histoire de l'Ecole française de Rome*, vol. 8, Paris, 1888, p. 147-186.

⁴⁸⁴ CADIER, *L'amministrazione...*, p. 37-38.

⁴⁸⁵ TRIFONE, Romualdo, *La legislazione angioina*, Ed. Società napoletana di storia patria-Documenti per la storia dell'Italia meridionale, Napoli, 1921.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

dels principals historiadors alemanys sobre el *Vespro* va ser Otto Cartellieri i la seva obra més destacable era *Peter von Aragon und die sizilianische Vesper* publicada el 1904⁴⁸⁶. Possiblement, la seva aportació principal va ser defensar que el rei Pere estava en contacte diplomàtic amb els gibel·lins sicilians, quelcom que Amari havia negat rotundament⁴⁸⁷. D'altra banda, en la historiografia francesa, cal posar en relleu Edouard Jordan, atès que el 1909 publicava *Les origines de la domination angevin en Italie*⁴⁸⁸. L'autor realitzava un estudi dels inicis de la confrontació dels reis sicilians amb el papat i de la solució angevina. Jordan va investigar en profunditat la implicació i el poder papal en el temps d'Urbà IV i el preludi de la guerra del *Vespro* que, de fet, era l'allargament en el temps de l'enfrontament entre el papat i els reis sicilians. En canvi, Pietro Egidi va ser autor d'un dels primers estudis únicament dedicats a la *Communitas Siciliae*⁴⁸⁹, segurament el període polític més oblidat del conflicte. Per contra, i en la dinàmica historiogràfica filoangevina, cal incloure Benedetto Croce, autor de *Storia del Regno di Napoli*⁴⁹⁰, que afirmava que el regne napolità havia nascut de la feblesa i la mutilació.

Més tard, els grans estudis sobre la guerra durant els anys trenta van ser obra de Helene Wieruszowski, historiadora alemanya que va profunditzar sobre les aliances polítiques aragoneses. Un dels primers articles que va realitzar va ser el 1935, titulat *Conjuraciones y alianzas políticas del rey Pedro de Aragón contra Carlos de Anjou antes de la Visperas Sicilianas*⁴⁹¹. És una investigació reveladora sobre els contactes del monarca aragonès

---

⁴⁸⁶ CARTELLIERI, Otto, *Peter von Aragon und die sizilianische Vesper*, Ed. Carl Winters' Universitätsbuchhandlung, Heidelberg, 1904.

⁴⁸⁷ AMARI, *La guerra...*, p. 142-143.

⁴⁸⁸ JORDAN, Édouard, *Les origines de la domination angevin en Italie*, Ed. Librairie Alphonse Picard fils, Paris, 1909; Vegeu també del mateix autor: JORDAN, Édouard, "Un diplôme inédit de Conradin", dins *Mélanges d'Archéologie et d'Histoire de l'École française de Rome*, vol. 14, Paris, 1894, p. 451-457; JORDAN, Édouard, *L'Allemagne et l'Italie aux XIIe et XIIIe siècles*, Ed. Presses universitaires de France, Paris, 1939; Paral·lelament a Sicília encara hi havia nostàlgia del 6è centenari, vegeu: COLLA, Francesco la, *Ricordo del 6 centenario del Vespro siciliano: celebrato in Palermo a 31 marzo 1882*, Ed. Tip. Virzi, Palermo, 1911; LEANTI, Giuseppe, *Giuseppe Garibaldi a Palermo nel 6 Centenario dei Vespri: 28marzo-17 aprile 1882: discorso nel Circolo di cultura la sera del 29 maggio 1932*, Ed. Arti grafiche fratelli Corselli, Palermo, 1933.

⁴⁸⁹ EGIDI, Pietro, "La 'Communitas Siciliae' del 1282", dins *Annuario della R. Università di Messina*, Messina, 1914-1915, p. 5-50.

⁴⁹⁰ CROCE, Benedetto, *Storia del Regno di Napoli*, Ed. G. Laterza & figli, Napoli, 1925.

⁴⁹¹ WIERUSZOWSKI, Helene, "Conjuraciones y alianzas políticas del rey Pedro de Aragón contra Carlos de Anjou antes de las Visperas Sicilianas: nuevos documentos procedentes del Archivo de la Corona de Aragón", dins *Boletín de la academia de la Historia*, 1935, p. 547-602; Vegeu de la mateixa autora, WIERUSZOWSKI, Helene, "Quelques documents concernant la culture catalane au temps du roi Pierre le Gran", dins *Estudis universitaris catalans*, n. 18, 1933, p. 175-181; WIERUSZOWSKI, Helene, "Peter der

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

amb la resta de líders mediterranis, des del papat fins als cabdills gibel·lins més notables. A més, Wieruszowski es presentava continuadora del treball de Cartellieri, ja que va ser l'últim en escriure sobre aquest afer. La historiadora va realitzar un estudi a partir dels documents d'arxiu d'Isidoro Carini⁴⁹² i va traçar el mapa diplomàtic del rei Pere cap a Europa i la Mediterrània. Com a continuació d'aquesta exposició, Wieruszowski va presentar, el 1938, *La corte di Pietro d'Aragona e i precedenti dell'impresa siciliana*⁴⁹³. En aquest article analitzava els antecedents de la guerra del *Vespro* i com, després de les desfetes gibel·lines als territoris itàlics, el monarca aragonès va aprofitar per liderar la conjura contra els Anjou. Aquesta recerca no només examina la situació política itàlica, sinó que inevitablement també mostren la ideològica de la cort aragonesa. Justament per això van ser innovadors i, encara avui, són perspectives essencials.

Tot i els excel·lents estudis de Wieruszowski dels anys trenta, a Itàlia, en plena dictadura feixista de Mussolini, es seguien fent publicacions sobre la guerra de les Vespres en un to nacionalista. N'era exemple l'obra d'Oreste Lo Valvo, *Il Vespro siciliano: guerra di redenzione contro l'abborrita dominazione francese*⁴⁹⁴, publicada el 1939, a les vigílies de la Segona Guerra Mundial. En aquesta obra es pretenia explicar de forma divulgativa el govern Anjou per tal d'enarborar el sentiment antifrancès dels italians, quelcom molt convenient pel govern italià, atès que el conflicte era imminent.

Grosse von Katalonien-Aragon und die Juden”, dins *Estudis universitaris catalans*, n. 22, 1939, p. 239-262; WIERUSZOWSKI, Helene, “The rise of the Catalan language in the 13th century”, dins *Modern language notes*, vol. 59, Baltimore, 1944, p. 9-20; WIERUSZOWSKI, Helene, “Politische Verschwörungen und Bündnisse König Peters von Aragon gegen Karl von Anjou am Vorabend der sizilischen Vesper”, dins *Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken*, n. 37, 1957, p. 136-191; WIERUSZOWSKI, Helene, “Der Anteil Johans von Procida an der Verschwörung gegen Karl von Anjou”, dins Helene WIERUSZOWSKI, *Politics and culture in medieval Spain and Italy*, Ed. Edizioni di storia e letteratura, Roma, 1971, p. 173-183.

⁴⁹² CARINI, Isidoro, *Gli archivi e le biblioteche si Spagna in rapporto alla storia d'Italia in general e si Sicilia in particolare*, vol. 1-2, Ed. Tipografia dello Statuto, Palermo, 1884; CARINI, Isidoro, *De Rebus regni Siciliae (9 settembre 1282-26 agosto 1283)*, vol. V, Ed. Tipografia del Giornale Lo Statuto, Palermo 1882. Vegeu més endavant sobre les recopilacions d'arxiu.

⁴⁹³ WIERUSZOWSKI, Helene, “La Corte di Pietro d'Aragona e i precedenti dell'impresa Siciliana: II. Messic siciliani e di capi ghibellini alla Corte aragones. Relazione della Corte aragonesa coi capi ghibellini italiani dal 1269 fino ai Vespro Siciliani”, dins *Archivio Storico italiano*, n. 96, 1938, p. 200-217.

⁴⁹⁴ VALVO, Oreste lo, *Il Vespro siciliano: guerra di redenzione contro l'abborrita dominazione francese, narrata al popolo italiano*, Ed. Industrie riunite editoriali siciliane, Palermo, 1939.

2.5.3. La represa dels estudis de les Vespres després de la Segona Guerra Mundial

Després del conflicte mundial, —a més de les clàssiques interpretacions anteriorment expressades que sempre han estat presents— es va començar a investigar la ideologia dels bàndols a la guerra del *Vespro*, tot i que en primera instància de forma lleu i parcial. Si bé Wieruszowski havia estudiat la ideologia abans de la guerra i significava un antecedent historiogràfic, després de la Segona Guerra Mundial l'anàlisi sobre les Vespres tornava a agafar força⁴⁹⁵. Va caldre esperar una dècada per a la publicació que va reobrir la temàtica; va ser Émile G. Léonard, amb la seva obra del 1954 titulada *Les angevines de Naples*⁴⁹⁶, quan es va tornar a analitzar la política angevina al migdia itàlic, des dels seus inicis fins a la fi del seu govern. A més, feia especial esment al *Vespro* i la posició política del rei aragonès.

Contemporàniament, Ferran Soldevila, un dels grans historiadors de Catalunya, es va especialitzar en el regnat del rei Pere el Gran. Aquest autor, que hom pot batejar com l'historiador del rei Pere per la quantitat d'estudis realitzats, va tenir una vida investigadora activa, tant abans de la Guerra Civil com després, exceptuant el període d'exili a França (1939-1943). D'entre les seves obres destaquen les publicacions de 1953, *Pere II el Gran*⁴⁹⁷, i del 1955, *Els grans reis del segle XIII: Jaume I, Pere el Gran*⁴⁹⁸, una obra que es divideix en dues parts. La primera part està dedicada al rei Jaume el Conqueridor; la segona estudia els esdeveniments polítics durant el regnat del rei Pere, tant els fets de política interna de la Corona com els afers d'Alcoll i Sicília. També es va dedicar a examinar el desenvolupament de les institucions, les corts, les constitucions, els veguers i la política comercial. Tanmateix, els dos volums amb més precisió d'anàlisi van ser els publicats el 1962, *Pere el Gran: l'infant*⁴⁹⁹, i *Pere el Gran: el Regnat fins a l'any 1282*⁵⁰⁰.

---

⁴⁹⁵ Si bé no representava cap novetat destacable, era exemple la tesi de llicenciatura de Severina Nuzzo de com, en l'àmbit universitari, es tornava a estudiar i analitzar la temàtica. NUZZO, Severina, *Storia medievale: La pace di Caltabellota*, Tesi di Laurea, Università di Palermo, 1944-1945.

⁴⁹⁶ Per a l'estudi s'ha emprat la versió italiana: LÉONARD, Émile G., *Gli angevini di Napoli*, Ed. Dall'oglio, Napoli, 1967.

⁴⁹⁷ SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, *Pere II el Gran*, Ed. Col·lecció popular Barcino 145, Barcelona, 1953.

⁴⁹⁸ SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, *Els grans reis del segle XIII. Jaume I, Pere el Gran*, Ed. Vicens-Vives, Barcelona, 1955.

⁴⁹⁹ SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, *Pere El Gran: l'infant*, Ed. Institut d'Estudis Catalans-Memòries de la secció Històrico-Arqueològica, XXII, Barcelona, 1995.

⁵⁰⁰ SOLDEVILA I ZUBIBURU, *Pere el Gran: el Regnat fins a l'any 1282*, Ed. Institut d'Estudis Catalans-Memòries de la secció Històrico-Arqueològica, XXII, Barcelona, 1995.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

En aquestes obres Soldevila va investigar la política règia; és a dir, va abordar tots els aspectes de la seva vida, la gestió política i militar, les relacions amb el Regne de Sicília i l'aliança a partir de la unió amb Constança. Soldevila va estudiar detalladament les lluites internes, com la pugna amb Ferran Sanxis, la disputa amb el comte d'Empúries o la revolta dels sarraïns valencians, quelcom que va forjar el caràcter del rei per a les seves futures empreses. Finalment, va destacar, del 1963, la publicació *Vida de Pere el Gran i d'Alfons el Liberal*⁵⁰¹.

Paral·lelament als estudis de Soldevila, Steve Runciman va presentar el 1958 *The Sicilian Vespers, A History of the Mediterranean World in the Later Thirteenth Century*⁵⁰², una de les obres de referència més celebres sobre l'estudi de les Vespres. Runciman va fer un repàs dels antecedents referents a la guerra, és a dir, va investigar l'herència ideològica i material del rei Frederic II, així com el govern Anjou fins a arribar a entendre el perquè de la revolta i la guerra. A més, ho va fer de forma global, tenint en compte tots els territoris i monarques implicats. Aquest estudi era de *per se* una novetat, atès que per trobar un estudi tan ampli i tan extens s'ha de remuntar fins al 1843 amb l'estudi de Michele Amari⁵⁰³. Tanmateix, no era una obra sobre el pensament i la ideologia, sinó dels

---

⁵⁰¹ SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, *Vida de Pere el Gran i d'Alfons el Liberal*, Ed. Biblioteca biogràfica catalana, Barcelona, 1963; Vegeu també del mateix autor, SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, "Pere II el Gran: El desafiament amb Carles d'Anjou", dins *Estudis universitaris catalans*, n. 9, 1915, p. 105-122; SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran "La politique de l'Infant Pierre et l'unité méditerranéenne", dins Armando TRONI (Eds.), *Atti del Primo Convegno internazionale di Studi Mediterranei (Palermo, Villa Igiea, 11-13 giugno 1951)*, Ed. Accademia del Mediterraneo, Palermo, 1953, p. 203-209; SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, "Una ambaixada pisana a Pere el Gran (1277)", dins VV.AA, *Studi storici in onore di Francesco Loddo Canepa*, vol. 2, G. C. Sansoni, Firenze, 1959, p. 329-338; SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, "Nota sobre Pere el Gran i els jueus", dins VV.AA, *Hispanic Studies in honour of I. González Llubera*, Ed. Dolphin, Oxford, 1959, p. 343-346; SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, "Alguns aspectes de la política econòmica de Pere el Gran", dins *6è CHCA*, vol. 1, Ed. Artes gráf. Arges, Madrid, 1959, p. 185-195; SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, "La pretesa donació dels regnes per Pere el Gran al seu fill Alfons", dins VV.AA, *Homenaje a Johannes Vincke, para el 11 de mayo 1962*, Ed. CSIC, Madrid, 1963, p. 193-200; SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, "L'ambaixada de Pere el Gran a l'emperador Rudolf de Habsburg", dins VV.AA, *Homenaje a Jaime Vicens Vives*, vol. 1, Ed. Universidad de Barcelona-Facultad de Filosofia y Letras, Barcelona, 1965, p. 651-660; SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, "Gli algomaverì", dins *Nuova rivista storica*, vol. 51, Roma, 1967, p. 41-78.

⁵⁰² RUNCIMAN, Steve, *Las vísperas sicilianas*, Ed. Reino de Redonda, Barcelona, 2009; Vegeu del mateix autor, RUNCIMAN, Steven, "Pope Nicholas III and Byzantine golf", dins Callistus EDIE (Eds.), *Mélanges offerts à Etienne Gilson de l'Académie française*, Toronto, 1959, p. 537-545; RUNCIMAN, Steve, "Bibliography of Sir Steven Runciman's works", dins Elizabeth M. JEFFREYS (Eds.), *Byzantine Style, Religion and civilization: in Honour of Sir Steven Runciman*, Ed. Cambridge University Press, Cambridge, 2006, p. 20-38.

⁵⁰³ AMARI, Michele, *La Guerra del Vespro Siciliano o un Periodo delle Istorie Siciliane del Secolo XIII*, vol. 1-2, Ed. Baudry Liberia Europea, Paris, 1843.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

fets, tot i que l'estudi de la guerra implicava, en major o menor mesura, i tal com l'autor britànic va experimentar, acostar-se a la ideologia. En primer lloc, Runciman es mostrava com un gran coneixedor dels antecedents i de les polítiques de Frederic II, dels seus fills i de l'actuació del papat. Per tant, és una obra que mostra la dicotomia de poder entre Roma i els reis sicilians. L'autor va fer una anàlisi sobre l'atribució de l' "anticrist" al rei Frederic —quelcom que sovint la historiografia tradicional siciliana havia obviat— i de la celebració de la seva mort a Roma. També va ser un dels primers a analitzar en profunditat les solucions de l'Església per al conflicte sicilià. Recordava que la Seu pontifical havia proposat com a rei de Sicília, primer, a Edmund d'Anglaterra i, finalment, a Carles d'Anjou. Aquests eren antecedents essencials per a explicar les Vespres i servia per remarcar la rellevància del rei angeví. No obstant això, des de la perspectiva de l'autor britànic, una de les causes del seu fracàs a Sicília va ser la poca comprensió amb els seus súbdits i el fet de ser "estranger". Runciman va utilitzar les cròniques i, sovint, en feia comparativa entre elles, però el seu objectiu no era l'estudi sobre les perspectives dels cronistes. La gran aportació de l'historiador britànic va ser la seva explicació de com la guerra es va convertir en un conflicte internacional que va implicar gairebé tot el Mediterrani.

Només un any després de l'obra de Runciman, Francesco Giunta va publicar el seu llibre *Aragonesi e catalani nel mediterraneo*⁵⁰⁴. Aquest estudi es presentava com una necessitat historiogràfica, atès que calia abordar els aspectes més remarcables de l'empresa catalanoaragonesa al Mediterrani. Aquesta obra, però, tot i tractar les Vespres, no n'era la temàtica principal. Així i tot, una de les qualitats d'aquest volum, que el fa imprescindible per a l'estudi de l'època, és que Giunta —a diferència de Runciman i Soldevila⁵⁰⁵— no abordava la temàtica des d'una posició geogràfica concreta, sinó que investigava l'expansió des d'una perspectiva global mediterrània. A més, l'historiador sicilià

---

⁵⁰⁴ GIUNTA, Francesco, *Aragoneses y catalanes en el Mediterráneo*, Ed. Ariel, Barcelona, 1989; Vegeu del mateix autor. GIUNTA, Francesco, *Uomini e cose del Medioevo mediterraneo*, Palermo, 1964; GIUNTA, Francesco, *La coesistenza nel Medioevo*, Ed. Dedalo libri, Bari, 1968; GIUNTA, Francesco, *Medioevo e Medievisti: note di storiografia*, Ed. Sciascia, Caltanissetta, 1971; També les reedicions de les obres de Michele Amari a cura del mateix autor: AMARI, Michele, *La guerra del Vespro siciliano*, a cura de Francesco GIUNTA, Ed. Flaccovio, Palermo, 1969; AMARI, Michele, *Studi medievistici*, a cura de Francesco GIUNTA, Ed. Flaccovio, Palermo, 1970.

⁵⁰⁵ RUNCIMAN, Steve, *Las vísperas sicilianas*, Ed. Reino de Redonda, Barcelona, 2009; SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, *Pere El Gran: l'infant*, vol. 1, Ed. Institut d'Estudis Catalans. Memòries de la secció Històrico-Arqueològica, Barcelona, 1995.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

presentava una anàlisi econòmica de l'expansió de la Corona, quelcom que era una mancança en la historiografia⁵⁰⁶. Així, doncs, Giunta tractava el conflicte de les Vespres com un afer més dins l'expansió mediterrània, i el presentava com el pas previ per mantenir contactes amb altres territoris com Xipre, Egipte o el Llevant⁵⁰⁷. També és rellevant, d'entre els seus estudis, *Alcune narrazioni sul Vespro*⁵⁰⁸, del 1969. En aquest va estudiar, breument, alguns dels cronistes principals que van escriure sobre la guerra de Sicília. De la dècada dels seixanta també cal citar Lee Shneidman⁵⁰⁹ o Charles-Emmanuel Dufourcq. Aquest darrer, amb el seu estudi *L'expansió catalana a la mediterrània occidental*⁵¹⁰, va examinar la política catalana en les campanyes militars del nord d'Àfrica.

Va ser a la dècada dels setanta quan va aparèixer una de les obres més conegudes sobre la temàtica de la mà de Santi Correnti sota el títol *La guerra dei novant'anni e le ripercussioni europee della guerra del Vespro* publicada l'any 1973⁵¹¹. L'autor defensava que la guerra del *Vespro* no va finalitzar ni amb la pau d'Anagni, ni amb la de Caltabellota, ni amb la de Catània, sinó amb el tractat d'Avinyó, el 1372. Era una proposta amb pocs suports i que, *a priori*, presentava problemàtiques.

---

⁵⁰⁶ Sobre els estudis d'economia vegeu també: RENOARD, Yves, "Les principaux aspects économiques et sociaux de l'histoire des pays de la Couronne d'Aragon au XII, XII et XIV siècles", dins *7è CHCA*, vol. I, Ed. Talleres de Viuda de Fidel Rodríguez Ferran, Barcelona, 1964, p. 321; MANCA, Ciro, *Aspetti dell'espansione economica catalano-aragonesa nel Mediterraneo occidentale. Il commercio internazionale del sale*, Ed. Giuffrè, Milano, 1966; TREPPO, Mario del, "L'espansione catalano-aragonesa nel mediterraneo", dins VV.AA, *Nuove questioni di storia medievale*, Milano, Ed. Marzorati, 1984, p. 259-300.

⁵⁰⁷ Aquestes relacions es van desenvolupar especialment amb el regnat del rei Jaume el Just i Frederic d'Aragó. Vegeu, GIUNTA, *Aragoneses y catalanes...*, p. 78-93.

⁵⁰⁸ GIUNTA, Francesco, *Alcune narrazioni sul Vespro*, Ed. Manfredi, Palermo, 1969; Vegeu també, GIUNTA, Francesco, *Sicilia angioino-aragonesa*, Ed. Edistampa, Vicenza, 1961; GIUNTA, Francesco, "La questione del Vespro dopo Amari", dins Francesco GIUNTA, *Medioevo e medievisti: note di storiografia*, Ed. Sciascia, Caltanissetta, 1971, p. 270-297; GIUNTA, Francesco, "La Sicília catalana", dins Francesco GIUNTA, Martí de RIQUER, Josep Maria SANS I TRAVÉ, Frederic UDINA I MARTORELL i Roberto BARBATO (Eds.), *Els Catalans a Sicília*, Ed. Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1992, p. 17-27; GIUNTA, Francesco, "La presenza catalano-aragonesa in Sicilia", dins *14è CHCA*, vol. 1, Ed. Istituto di Storia Medioevale, Sassari, 1993, p. 89-111; GIUNTA, Francesco, "Momenti di vita parlamentare nella Sicilia aragonesa", dins Francesco GIUNTA, *La coesistenza nel medioevo: ricerche storiche*, Ed. Dedalo Libri, Bari, 1968, p. 119-134.

⁵⁰⁹ SHNEIDMAN, J. Lee, "Aragon and the War of the Sicilian Vespers", dins *Historian* 22, n. 3, 1960, p. 250-263.

⁵¹⁰ DUFOURCQ, Charles-Emmanuel, *L'expansió catalana a la Mediterrània occidental, segle XIII i XIV*, Ed. Vicens-Vives, Barcelona, 1969.

⁵¹¹ CORRENTI, Santi, *La guerra dei novant'anni e le ripercussioni europee della guerra del Vespro (1282-1372)*, vol. 1-2, Ed. Casa Muglia, Catania, 1973. Vegeu del mateix autor: CORRENTI, Santi, "La parola segreta del Vespro", dins *Rassegna Siciliana di Storia e Cultura*, n. 3, 1999, p. 87-88.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

Certament, és un conflicte que es va allargar en el temps, però si es considera que la guerra començada el 1282 va acabar noranta anys més tard, potser cal valorar que no és una guerra que s'iniciés amb la revolta palermitana, atès que era un enfrontament iniciat després del regnat de Frederic II i les Vespres eren la successió de les lluites iniciades a la dècada dels anys cinquanta i seixanta del segle XIII. Ara bé, la guerra es pot desenvolupar en un mateix territori, però la ideologia, el pensament i la voluntat política va canviant contínuament. Per exemple, la ideologia del temps del rei Jaume el Just tenia certes diferències amb la del seu progenitor Pere el Gran, o la de Carles el Coix respecte a la del seu pare. Els moments polítics i els pactes diplomàtics canviaven les situacions anteriors i, per tant, calia posicionar-se de manera diversa. Per aquest motiu, no es pot compartir del tot la proposta de Correnti, atès que una guerra té un fort component ideològic i aquest es va modificant.

Sobre els inicis de la guerra també es va presentar, el 1974, l'estudi de Michele Fuiano, *Carlo I d'Angiò in Italia*⁵¹². Era una anàlisi sobre la política del rei Carles al nord d'Itàlia i la gestió del seu capital, de manera que s'abordaven aspectes poc treballats fins aquell moment. També cal ressaltar Antonio Scandura qui va preferir examinar l'itinerari del rei Pere abans i després de l'arribada a Sicília⁵¹³.

2.5.4. El desenvolupament historiogràfic arran del Congrés del 7è centenari

L'any 1982 va ser un dels anys més prolífics per a la historiografia de les Vespres. Per a commemorar el 7è centenari⁵¹⁴ de la revolta es va celebrar a les poblacions de Palerm, Trapani i Erice l'11è Congrés d'Història de la Corona d'Aragó sota el títol de *La società*

---

⁵¹² FUIANO, Michele, *Carlo I d'Angiò in Italia (studi e ricerche)*, Ed. Liguori Editore, Napoli, 1974.

⁵¹³ SCANDURA, Antonio, "L'espansionismo della Corona d'Aragona in Sicilia ai tempi di Pietro III il Grande", dins VV.AA, *Segundo congreso internacional de estudios sobre las culturas del mediterráneo occidental*, Ed. Universidad Autónoma de Barcelona, Barcelona, 1978, p. 389-397.

⁵¹⁴ Si bé es va produir una celebració que no tenia el caire nacionalista del 1882 i va tenir molt més èxit historiogràfic que un segle enrere. Es van tornar a publicar moltes de les obres del 1882, i es van fer noves publicacions pel 7è centenari. Vegeu, VV.AA, *La chiesa di Santo Spirito e i vespri siciliani: celebrazione del VII centenario*, Ed. Facoltà Teologica di Sicilia e della associazione culturale degli studi e delle ricerche teologiche e sociali in Sicilia, Palermo, 1982; DUCA, Rosario la, *Sicilia-Vespro: 7 centenario (1282-1982)*, Ed. Vittorietti, Palermo, 1982; COSTANZA, Salvatore, *I Vespri Siciliani. La storia di lu Vespiru sicilianu cuntata di lu griddu*, Ed. Linee d'arte Giada, Palermo, 1982; GATANI, Tindaro, *Lu ribellamentu di Sichilia: i documenti più significativi della tradizione popolare pubblicati in occasione del sesto centenario del Vespro siciliano (1282-1882)*, Ed. L. Misuraca, Cefalù, 1984.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

*mediterranea all'epoca del Vespro*⁵¹⁵. Va ser un dels esdeveniments més rellevants per a l'estudi de la revolta palermitana i la guerra. Sens dubte, el congrés era una necessitat historiogràfica per tal de posar en comú les diferents perspectives sobre l'època. En ocasió d'aquest acte, es van presentar ponències i articles referents a la política, a l'economia i la ideologia. Alguns dels més destacables són, en primer lloc, l'article inicial de Francesco Giunta, que presentava amb el mateix títol que el congrés⁵¹⁶. Giunta defensava la necessitat d'estudi sobre la societat a l'època del *Vespro*, atès que entre la mort de Frederic II i Frederic III d'Aragó es van produir canvis polítics i socials globals a tota la Mediterrània. L'historiador sicilià feia un balanç de la situació política del migdia itàlic i observava les dinàmiques polítiques dels Staufen i dels reis Carles i Pere. Juntament amb aquest article cal ressaltar la proposta de Salvatore Tramonana, *La Sicilia prima del Vespro*⁵¹⁷, i la continuació d'aquest, *La Sicilia dopo il Vespro* de Vincenzo d'Alessandro⁵¹⁸. Ambdós historiadors escullen alguns cronistes contemporanis als fets per analitzar la gestió política dels diferents estats abans i després de la revolta, i el canvi que va suposar a tota l'àrea mediterrània. Igualment cal citar l'article d'Alberto Boscolo, *L'eredità sveva di Pietro il Grande, Re d'Aragona*⁵¹⁹, on analitzava l'herència ideològica tramesa dels Staufen al rei Pere.

Al congrés també es van distingir estudis sobre les dinàmiques econòmiques. N'era exemple la publicació d'Illuminato Peri, amb el títol *Uomini città e campagne in Sicilia dall'XI al XIII secolo*⁵²⁰. L'autor feia un recorregut econòmic i demogràfic dels diferents governs de l'illa, des dels normands fins als Anjou. Era una aportació a la historiografia econòmica rellevant per entendre com es va arribar al *Vespro* des de la perspectiva social. La continuació d'aquest estudi va ser publicat el 1990, sota el nom de *La Sicilia dopo il*

---

⁵¹⁵ VV.AA, *XI Congresso di Storia della Corona d'Aragona. La società mediterranea all'epoca del Vespro*, Ed. Accademia di Scienze Lettere e Arti, Palermo-Trapani-Erice, 1982. Els Congressos de la Història de la Corona d'Aragó es citaran amb l'abreviatura CHCA; Vegeu també sobre les exposicions i la bibliografia recopilada aquell any: MANFRÈ, Antonino, *Mostra documentaria e bibliografica sul Vespro*, Ed. Civica galleria d'arte moderna, Palermo, 1982.

⁵¹⁶ GIUNTA, Francesco, "La società mediterranea all'epoca del Vespro", dins *11è CHCA*, Ed. Accademia di Scienze Lettere e Arti, Palermo-Trapani-Erice, 1982, p. 23-37.

⁵¹⁷ TRAMONTANA, Salvatore, "La Sicilia prima del Vespro", dins *11è CHCA*, Ed. Accademia di Scienze Lettere e Arti, Palermo-Trapani-Erice, 1982, p. 37-55.

⁵¹⁸ ALESSANDRO, Vincenzo d', "La Sicilia dopo il Vespro", dins *11è CHCA*, Ed. Accademia di Scienze Lettere e Arti, Palermo-Trapani-Erice, 1982, p. 55-83.

⁵¹⁹ BOSCOLO, Alberto, "L'eredità svevadi Pietro il Grande, re d'Aragona", dins *11è CHCA*, Ed. Accademia di Scienze Lettere e Arti, Palermo-Trapani-Erice, 1982, p. 83-101.

⁵²⁰ PERI, Illuminato, *Uomini, città e campagne in Sicilia dall'XI al XIII secolo*, Ed. Laterza, Bari, 1990.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

*Vespro: Uomini città e campagne 1282-1376*⁵²¹. Inevitablement, l'estudi de l'economia, previ i posterior a la guerra de les Vespres, ajuda a entendre el pensament dels sicilians, del govern Anjou i dels seus detractors. L'anàlisi de les finances i la demografia és, de fet, una altra manera d'entendre la societat i, a partir de la situació econòmica, es pot extreure la ideologia dels col·lectius.

Un any després del 7è centenari es va publicar un dels llibres més importants sobre la idiosincràsia entorn dels Anjou, *Il mito Angioino nella cultura italiana e provenzale fra Duecento e Trecento*, d'Alessandro Barbebro⁵²². L'autor va investigar la imatge del rei Carles abans de la guerra de les Vespres i a partir de les cròniques eclesiàstiques i gibel·lines. Era un treball inèdit, ja que era una de les primeres obres que presentava un panorama general de la mentalitat al voltant de la cort dels Anjou. També, sobre el pensament polític i les aspiracions republicanes sicilianes, destaca l'obra d'Antonio Ragona, *Gualterio di Caltagirone e la fine delle aspirazioni reppubblicane del Vespro*⁵²³, del 1985. És una de les recerques més importants sobre la temàtica de la *Communitas*, ja que va abordar la voluntat política sícula abans de l'arribada del rei aragonès i com el nou monarca va anul·lar tot possible dissidència política.

Seguidament, Salvatore Tramontana va publicar el 1989 *Gli Anni del Vespro: l'immaginario, la cronaca, la storia*⁵²⁴, un dels últims llibres actualitzats sobre la temàtica. Aquesta obra és la continuació de l'article del congrés del 1982 que el mateix autor va presentar. Tramontana va estudiar diferents aspectes relacionats amb el *Vespro*. En primer lloc, va examinar el mite que suposava la revolta del 1282, tant en la historiografia com en les històries populars, una qüestió que no és menor en la cultura siciliana. En segon lloc, va interessar-se per la ideologia i l'imaginari de Dante sobre

---

⁵²¹ PERI, Illuminato, *La Sicilia dopo il Vespro: uomini, città e campagne, 1282-1376*, Ed. Laterza, 1990; Vegeu també, PERI, Illuminato, "Il porto di Palermo dagli Arabi agli Aragonesi", dins *Economia e storia*, n. 4, 1958, p. 422-469.

⁵²² BARBERO, *Il mito...*

⁵²³ RAGONA, Antonio, *Gualterio di Caltagirone e la fine delle aspirazioni reppubblicane del Vespro*, Ed. Cassa S. Giacomo, Caltagirone, 1985.

⁵²⁴ TRAMONTANA, Salvatore, *Gli anni del Vespro. L'immaginario, la cronaca, la storia*, Ed. Dedalo, Bari, 1989. Vegeu també del mateix autor sobre la qüestió de l'expansió mediterrània: TRAMONTANA, Salvatore, "Per la Storia della 'Compagnia Catalana' in Oriente", dins *Nuova rivista Storica*, n. 46, 1962; TRAMONTANA, Salvatore, "Di alcuni recenti pubblicazioni sulla storia di Sicilia dal Vespro ai Martini", dins *Nuova rivista Storica*, n. 48, 1964; TRAMONTANA, Salvatore, "La Spagna catalana nel Mediterraneo e in Sicilia", dins *Nuova rivista Storica*, n. 50, 1966. Tots aquests són articles que van plantejar la importància de l'estudi sobre l'expansió.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

Sicília i les Vespres. Tot i que les paraules del poeta florentí sobre la revolta són summament conegudes, en aquesta obra, s'aporta la perspectiva del pensament polític. A més, Tramontana va investigar l'arribada del rei Pere, el que ell mateix va anomena la “*soluzione catalana del Vespro*”. Es tracta, doncs, d'una obra que segueix la dinàmica de l'11è congrés trencant amb la historiografia tradicional i analitzant altres aspectes menys coneguts de la guerra.

Des de la perspectiva napolitana cal destacar l'obra de Giuseppe Galasso, *Il regno di Napoli: il mezzogiorno angioino e aragonese (1266-1494)*, publicada el 1992⁵²⁵. L'autor presentava el que segurament era l'estudi sobre el regne angeví més complet fins al moment. Era una indagació sobre els inicis del rei Carles fins al regnat aragonès dels reis Alfons el Magnànim i Ferran el Catòlic. Galasso va iniciar la recerca amb els hereus Staufen i l'època de les Vespres. Es va centrar no només en els afers militars, sinó també amb les motivacions polítiques, les actuacions del papat i les negociacions que finalment es van produir. L'historiador mostrava de forma excel·lent el posicionament polític de cada una de les forces italianes i això li va permetre donar una perspectiva sobre la ideologia més profunda del que s'havia fet fins al moment.

---

⁵²⁵ GALASSO, Giuseppe, *Il Regno di Napoli. Il mezzogiorno angioino e aragonese (1266-1494)*, Ed. Utet, Torino, 1992; Vegeu també, GALASSO, Giuseppe, “Il periodo aragonese”, dins Giuseppe GALASSO, *Il Mezzogiorno nella storia d'Italia*, vol. 1, Ed. Le Monnier, Firenze, 1977, p. 108-134; GALASSO, Giuseppe, “Gli Angioini di Napoli nella storia Mediterranea e dell'Europa”, dins Isabelle BONNOT-RAMBAUD (Eds.), *Marseille et ses rois de Naples: la diagonale angevine, 1265-1382*, Ed. Archives municipales de Marseille, Marseille, 1988, p. 31-41; GALASSO, Giuseppe, “Carlo I d'Angiò e la scelta di Napoli come capitale”, dins VV.AA, *L'État angevin. Pouvoir, culture et Société entre XIIIe et XIVe siècle, Actes du colloque International, 7-11 novembre 1995*, Ed. Collection de L'école Française de Rome, Roma-Naples, 1998, p. 339-360; GALASSO, Giuseppe, “Charles Ier et Charles II d'Anjou, princes italiens”, dins Noël-Yves TONNERRE i Élisabeth VERRY (Eds.), *Les princes Angevins du XIIIe au XVe siècle : un destin européen*, Ed. Presses universitaires de Rennes, Rennes, 2015, p. 85-98; GALASSO, Giuseppe, “Da Palermo a Napoli”, dins Giosuè MUSCA (Eds.), *Le eredità normanno-sveve nell'età angioina. Persistenze e mutamenti nel Mezzogiorno*, Ed. Dedalo, Bari, 2004, p. 9-24; GALASSO, Giuseppe, “La justice angevine. Une enquête à poursuivre”, dins Jean-Paul BOYER, Anne MAILLOUX i Laure VERDON (Eds.), *La justice temporelle dans les territoires angevins aux XIIIe et XIV siècles. Théories et pratiques*, Ed. Collection de l'École française de Rome, Rome, 2005, p. 419-433; GALASSO, Giuseppe, “L'Italia aragonese”, dins *Mediterranea ricerca storica*, n. 11, 2007, p. 425-436; GALASSO, Giuseppe, “Unio Regni ad Imperium?”, dins Giuseppe GALASSO, *Medioevo euro-mediterraneo e Mezzogiorno d'Italia: da Giustiniano a Federico II*, Ed. Laterza, Roma, 2009, p. 400-406; GALASSO, Giuseppe, *Alle origini del dualismo italiano: Regno di Sicilia e Italia centro-settentrionale dagli Altavilla agli Angiò (1100-1350)*, Ed. Soveria Mannelli, Catanzaro, 2014.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

D'aquella dècada també sobresurt l'estudi del 1995 de Luciano Catalioto, *Terre, baroni e città in Sicilia nell'età di Carlo I d'Angiò*⁵²⁶. En aquesta obra es va investigar sobre l'estructuració de l'economia feudal angevina des de Provença fins a Sicília. Aquell mateix any es va celebrar el congrés de *L'État Angevin: pouvoir, culture et société entre XIIIe et XIVe siècle*⁵²⁷, on es van abordar tota mena d'aspectes del govern dels Anjou, des de la ideologia i cronistes fins a l'organització econòmica. D'altra banda tampoc s'ha d'oblidar obres indispensables que tracten els fets de manera general, com l'estudi de Salvatore Tramontana, *Il mezzogiorno medievale*, de l'any 2000⁵²⁸.

La historiografia del segle actual es va començar amb l'anàlisi de Mirto Corrado a *L'insurrezione del Vespro e la Communitas siciliae*⁵²⁹, o *La guerra del Vespro e la pace di Caltabellota*⁵³⁰. Algun temps més tard, i des d'una perspectiva renovada, amb un esguard econòmic i diplomàtic, es va publicar el 2008 *Carlo I d'Angiò e il Mediterraneo: politica, diplomazia e commercio internazionale prima dei Vespri*, de Gian Luca Borghese⁵³¹. Era una investigació sobre les relacions comercials del rei Carles amb tota la Mediterrània i, especialment, amb els estats balcànics, Constantinoble i el Llevant. Una de les darreres publicacions al respecte va ser la biografia del rei aragonès sota el nom *Pere el Gran: vida, actes i paraules* del 2010⁵³², escrita per Stefano Maria Cingolani. En molts aspectes aquesta obra és continuadora dels estudis de Ferran Soldevila, que sempre han estat fonamentals per entendre els actes del monarca. Tot i arrencar de les recerques precedents, Cingolani presentava una obra renovada on valorava tots els aspectes possibles de la vida del sobirà, des de la perspectiva psicològica fins a les polítiques d'estat. A més, se li donava una visió més mediterrània i europea que no pas en els estudis de Soldevila. L'obra està realitzada des de la perspectiva catalanoaragonesa, encara que

---

⁵²⁶ CATALIOTO, Luciano, *Terre, baroni e città in Sicilia nell'età di arlo I d'Angiò*, Ed. Intilla Editore, Messina, 1995.

⁵²⁷ VV.AA, *L'État angevin. Pouvoir, culture et Société entre XIIIe et XIVe siècle, Actes du colloque International, 7-11 novembre 1995*, Ed. Collection de L'école Française de Rome, Roma-Naples, 1998, p. 339-360.

⁵²⁸ TRAMONTANA, Salvatore, *Il mezzogiorno medievale. Normanni, svevi, angioini, aragonesi nei secoli XI-XV*, Ed. Carocci Editore, Roma, 2015.

⁵²⁹ MIRTO, Corrado, "L'insurrezione del Vespro e la *Communitas Siciliae*", dins *Archivio storico siciliano*, s. IV, vol. 27, 2001, p. 25-46.

⁵³⁰ MIRTO, Corrado, "La guerra del Vespro e la pace di Caltabellota", dins *Archivio storico siciliano*, s. IV, vol. 28, 2002.

⁵³¹ BORGHESE, Gian Luca, *Carlo I d'Angiò e il Mediterraneo: politica, diplomazia e commercio internazionale prima dei Vespri*, Ed. École française de Rome, Roma, 2008.

⁵³² CINGOLANI, Stefano M, *Pere el Gran: vida, actes i paraules*, Ed. Base, Barcelona, 2010.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

també explica l'òptica del monarca com a rei sicilià. Aquesta biografia juntament amb les anàlisis de Soldevila constitueixen les publicacions més completes sobre la vida del rei Pere i són essencials per indagar amb profunditat sobre la guerra de les Vespres.

D'altra banda, cal ressaltar l'enfocament de Marco Leonardi, del 2011, titulat *L'età del Vespro siciliano nella storiografia tedesca*⁵³³. És un estat de la qüestió i anàlisi del *Vespro* en la historiografia germànica des d'on elaborava una exploració de com els autors alemanys havien estudiat el conflicte des del segle XIX. Finalment, en els darrers anys s'ha continuat la investigació del poder i ideologia de l'estat angeví. En són exemples les obres de Jean Dundabin, *Charles I of Anjou: Power, kingship and state-making in thirteenth-century Europe*⁵³⁴, una biografia del rei, o *The french in the Kingdom of Sicily*⁵³⁵, del 2011. També cal mencionar l'obra de Serena Morelli, del 2012, *Per conservare la pace. I Giustizieri del Regno di Sicilia da Carlo I^o*⁵³⁶. Aquests volums mostren una tendència de la historiografia dirigida a indagar sobre la fonamentació del poder angeví, més que no pas sobre les causes de les Vespres, quelcom ja estat força estudiat anteriorment.

Altrament, David Abuladia en una de les seves darreres publicacions del 2017, *The Western Mediterranean Kingdoms, 1200-1500: The struggle for dominion*⁵³⁷, recuperava la visió general del conflicte i el redimensionava en el temps. Considerava que el conflicte del sud d'Itàlia s'allargava cronològicament, atès que era el mateix enfrontament que havia estat present al territori des dels temps del rei Frederic II. L'última publicació destacable és una biografia del rei Carles del 2018, *Carlo I d'Angiò re di Sicilia*⁵³⁸, de Guido Iorio. En aquesta es repassaven les gestes més notables del monarca, i tornava a posar èmfasi en el desenvolupament polític angeví abans de les Vespres.

---

⁵³³ LEONARDI, Marco, *L'età del Vespro siciliano nella storiografia tedesca (dal XIX secolo ai nostri giorni)*, Ed. Leo S. Olschki Editore, Firenze, 2011.

⁵³⁴ DUNDABIN, Jean, *Charles I of Anjou: Power, kingship and state-making in thirteenth-century Europe*, Ed. The medieval World, London, 1998.

⁵³⁵ DUNBABIN, Jean, *The French in the Kingdom of Sicily, 1266-1305*, Ed. Cambridge University Press, Cambridge, 2015.

⁵³⁶ MORELLI, Serena, *Per conservare la pace. I giustizieri del Regno di Sicilia da Carlo I a Carlo II d'Angiò*, Ed. Liguori editore, Napoli, 2012.

⁵³⁷ S'ha consultat l'edició en castellà: ABULAFIA, David, *La guerra de los 200 años: Aragón, Anjou y la lucha por el mediterráneo*, Ed. Pasado Presente, Barcelona, 2017.

⁵³⁸ IORIO, Guido, *Carlo I d'Angiò re di Sicilia. Biografia politicamente scorretta di un "parigino" a Napoli*, Ed. Gedi-L'Espresso, Roma, 2018.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

En conclusió, la guerra de les Vespres ha estat objecte de múltiples interessos i usos. Va ser utilitzada per a fins nacionalistes entorn del 1882 per a justificar la unitat d'Itàlia. Era una idea que no es va abandonar fins després de la Segona Guerra Mundial. Paral·lelament, es va desenvolupar la historiografia científica. Es pot considerar que aquesta es va iniciar amb Amari. De fet, així com hi havia cronistes de tot el Mediterrani i d'Europa que van escriure sobre el conflicte, també va reclamar l'atenció dels investigadors d'arreu del continent; atès que era una guerra internacional que va significar un canvi polític i militar a la Mediterrània de les darreries del segle XIII. Tanmateix, cada autor va enfocar la seva investigació des d'una perspectiva geogràfica. Per exemple, Cartellieri, Wieruszowski, Soldevila o Cingolani van analitzar la temàtica des de la visió catalanoaragonesa, on el seu objecte d'estudi era el rei Pere, la seva cort i com des de la Corona d'Aragó es construïen els lligams diplomàtics. En canvi, Amari, Runciman, Giunta o Tramontana van construir la seva recerca des de Sicília, on la política interna del rei Pere passava en segon pla, i es donava més èmfasi al govern Anjou i a la revolta. Finalment, des de la perspectiva francesa i napolitana destacaven Saint-Priest, Cadier, Jordan, Léonard o Croce. Sovint, van realitzar una defensa dels Anjou davant els atacs de la historiografia siciliana i, en tot cas, van treballar des de la percepció de Nàpols o francoprovençal. Les diferents perspectives poden ajudar a l'investigador a conèixer la idiosincràsia de cada territori.

2.6 ELS DOCUMENTS DE LES CANCELLERIES RÈGIES: DIPLOMATARIS I RECOPILOCIONS D'ARXIUS

L'estudi de la guerra de les Vespres s'ha d'acompanyar dels treballs de paleògrafs, lingüistes i arxivers que van analitzar el conflicte i els diferents governs a partir dels documents d'arxiu, cancelleries o epistolaris. Les transcripcions d'aquests escrits han derivat en gran quantitat de compilacions i diplomataris, i són fonts primàries essencials per a l'investigador. Aquests registres documentals, afortunadament en la seva majoria, van ser recopilats abans de les dues Guerres Mundials i de la Guerra Civil espanyola i, per tant, abans de la destrucció de molts d'ells. N'és exemple l'arxiu estatal de Nàpols, que va ser destruït pels nazis amb la pèrdua dels documents originals de la cancelleria angevina. Per aquest motiu les publicacions dels documents angevins anteriors a la guerra són de gran valor.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

En primer lloc, destaca Giuseppe del Giudice, qui el 1863 va publicar el còdex diplomàtic amb recopilacions de l'arxiu napolità referents als primers governs angevins, sota el nom de *Codice diplomatico del Regno di Carlo I e II d'Angiò*⁵³⁹. El 1871 va continuar la seva tasca i va publicar documentació del rei Carles referent a la gestió marítima del regne amb el nom de *Diplomi inediti di re Carlo I d'Angiò riguardanti cose marittime*. Aquests eren documents transcendentals per entendre la gestió militar del regne Anjou⁵⁴⁰. Contemporàniament, cal destacar Camillo Minieri Riccio, historiador napolità i director de l'arxiu de la seva ciutat, des del 1874 fins a la seva mort el 1882. No només va publicar documents inèdits referents al govern del rei Carles, sinó que va ser el primer arxivista a recopilar exclusivament els documents referents a la guerra de les Vespres. La seva proposta es basava a explicar la història a partir dels registres de la cancelleria angevina. La primera obra destacable per a l'estudi de la guerra de Sicília de Minieri Riccio es va publicar l'any 1875 i es titulava *Il regno di Carlo I d'Angiò: dal 2 gennaio 1273 al 31 dicembre 1283*⁵⁴¹. La continuació d'aquest es va publicar el 1881, *Il regno di Carlo I d'Angiò: dal 4 gennaio 1284 al 7 dicembre 1285*⁵⁴². A més, va escriure l'estudi de les *Memorie della guerra di Sicilia negli anni 1282, 1283, 1284: tratte da registri angioini*

---

⁵³⁹ GIUDICE, Giuseppe del, *Codice diplomatico del regno di Carlo I e II d'Angiò, ossia collezione di leggi, statuti e privilegi, mandati, lettere regie e pontificie, istrumenti, placiti, et altri documenti, la maggior parte inediti, concernenti la storia de il diritto politico, civile, finanziere, giudiziario, militare, de ecclesiastico delle provincie meridionali d'Italia dal 1265 al 1309*, Ed. Stamperia della R. Università, Napoli, 1863.

⁵⁴⁰ GIUDICE, Giuseppe del, *Diplomi inediti di re Carlo I d'Angiò riguardanti cose marittime*, Ed. Stabilimento tipografo de fr. De Angeli, Napoli, 1871; D'aquest autor vegeu també: GIUDICE, Giuseppe del, *Del Codice diplomatico angioino e delle altre mie opere: apologia: in risposta all'opuscolo pubblicato da venti ufficiali del Grande Archivio di Napoli*, Napoli, 1872; GIUDICE, Giuseppe del, "Don Arrigo di Castiglia", dins *Atti dell'Accademia di Archeologia Letteratura ed Arti di Napoli*, n. 7, 1875, p. 153-328; GIUDICE, Giuseppe del, *Il giudizio e la condanna di Corradino: osservazioni critiche e storiche*, Ed. Stamperia della Regia Università, Napoli, 1876; GIUDICE, Giuseppe del, "La famiglia di re Manfredi", dins *Archivio storico per le provincie napoletane*, n. 3, 1878, p. 3-80; GIUDICE, Giuseppe del, *La legittima dei figli di Manfredi e la difesa dell'Anonimo di Trani e di Forges Davanzati: dissertazione in risposta alle obiezioni del Dr. G. Ficker*, Napoli, 1895; GIUDICE, Giuseppe del, "Il senato romano nel XIII secolo ovvero Carlo I d'Angiò, senatore di Roma: parte prima: memoria", dins *Rendiconti della Accademia di Archeologia, Lettere e Belle Arti*, n. 4-7, 1895, p. 12; GIUDICE, Giuseppe del, *La famiglia di re Manfredi. Narrazione storica; con osservazioni critiche intorno a fatti di quei tempi, e documenti, la maggior parte inediti*, Ed. M. d'Auria, Napoli, 1896.

⁵⁴¹ MINIERI RICCIO, Camillo, *Il regno di Carlo I d'Angiò: dal 2 gennaio 1273 al 31 dicembre 1283*, Ed. M. Cellini, Firenze, 1875; Vegeu també, sobre la documentació del regnat de Conrad i Manfred: CAPASSO, Bartolommeo, *Historia diplomatica Regni Siciliae: ab anno 1250 ad annum 1266*, Ed. Typografia regiae Universitatis, Napoli, 1874.

⁵⁴² MINIERI RICCIO, Camillo, *Il regno di Carlo I d'Angiò: dal 4 gennaio 1284 al 7 dicembre 1285*, Ed. M. Cellini, Firenze, 1881.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

*dell'archivio di stato di Napoli*⁵⁴³. En aquesta obra reuneix alguns documents per explicar els primers tres anys de guerra. Aquestes recerques permeten a l'investigador tenir una visió de la guerra i del pensament polític des de l'òptica napolitana, quelcom que sovint va ser eclipsat per les veus sicilianes. Per aquest motiu Minieri Riccio és un dels autors més rellevants, ja que, com a gran coneixedor de la cancelleria angevina, va poder oferir la perspectiva del rei Carles, qui governava i dirigia el conflicte des de Nàpols.

Poc temps després, Isidoro Carini, un paleògraf palermità, va editar les seves recopilacions dels escrits sobre el conflicte. La primera publicació va ser el *De rebus regni Siciliae*⁵⁴⁴, de l'any 1882. Carini va estudiar els documents referents al regnat del rei Pere el Gran de l'Arxiu de la Corona d'Aragó a Barcelona. Presentava la documentació per a entendre els moviments polítics, ideològics i tàctics que es realitzaven des de Catalunya, València i Aragó relacionats amb Sicília. Només dos anys més tard, el 1884, publicava *Gli Archivi e le biblioteche di Spagna in rapporto alla storia d'Italia in*

---

⁵⁴³ MINIERI RICCIO, Camillo, *Memorie della guerra di Sicilia negli anni 1282, 1283, 1284: tratte da registri angioini dell'archivio di stato di Napoli*, Ed. F. Giannini, Napoli, 1876; Vegeu també, MINIERI RICCIO, Camillo, *Alcuni studi storici intorno a Manfredi e Corradino della imperiale casa di Hohenstaufen*, Ed. Archivio di Stato, Napoli, 1850; MINIERI RICCIO, Camillo, *Genealogia di Carlo I di Angiò: prima generazione*, Ed. Priggiobba, Napoli, 1857; MINIERI RICCIO, Camillo, *Brevi notizie intorno all'Archivio Angioino di Napoli dopo le quali si pubblica per la prima volta parte di quei registri ora non più esistenti*, Ed. A. Detken, Napoli, 1862; MINIERI RICCIO, Camillo, *Studi storici su fascicoli Angioini dell'archivio della R. Zecca di Napoli*, Ed. A. Detken, Napoli, 1865; MINIERI RICCIO, Camillo, *Cenni storici intorno i grandi uffiziali del regno di Sicilia durante il regno di Carlo I d'Angiò*, Ed. Stabilimento tipografico Partenopeo, Napoli, 1872; MINIERI RICCIO, Camillo, *Itinerario di Carlo I di Angiò de altre notizie storiche tratte da' Registri Angioini del Grande Archivio di Napoli*, Ed. Stabilimento tipografico Partenopeo, Napoli, 1872; MINIERI RICCIO, Camillo, *Diario angioino dal 4 Gennaio 1284 al 7 Gennaio 1285 formata su' registri Angioini del gran archivio di Napoli*, Napoli, 1873; MINIERI RICCIO, Camillo, *Alcuni fatti riguardanti Carlo I d'Angiò dal 6 di agosto 1252 al 30 di dicembre 1270: tratti dall'Archivio angioino di Napoli*, Ed. R. Rinaldi e G. Sellito, Napoli, 1874; MINIERI RICCIO, Camillo, *Il regno di Carlo I di Angiò negli anni 1271 e 1272*, Ed. R. Rinaldi e G. Sellitto, Napoli, 1875; MINIERI RICCIO, Camillo, *Nuovi studi riguardanti la dominazione angioina del Regno di Sicilia*, Ed. R. Rinaldi e G. Sellitto, 1876; MINIERI RICCIO, Camillo, *Della dominazione angioina nel reame di Sicilia: studi storici estratti da' registri della cancelleria angioina di Napoli*, Ed. R. Rinaldi e G. Sellitto, Napoli, 1876; MINIERI RICCIO, Camillo, *Studi storici, fatti sopra 84 registri angioini dell'archivio di stato di Napoli*, Ed. R. Rinaldi e G. Sellitto, Napoli, 1876; MINIERI RICCIO, Camillo, *Le cancellerie angioina, aragonesa e spagnuola dell'Archivio di Stato di Napoli: studiate, riassunte de in parte trascritte nel secolo XVI e nel XVII da Cesare Pagano, Cesare d'Afflito, e Giovanni Giacomo de Transo, Carlo de Lellis, Marcello Bonito e da alcuni anonimi*, Ed. R. Rinaldi e G. Sellitto, Napoli, 1880; MINIERI RICCIO, Camillo, "Genealogia di Carlo II d'Angiò Re di Napoli", dins *Archivio storico per le provincie napoletane*, n. 8, 1883, p. 5-33, 197-227, 381-396.

⁵⁴⁴ CARINI, Isidoro, *De rebus Regni Siciliae (9 settembre 1282- 26 agosto 1283); documenti inediti estratti dall'Archivio della Corona d'Aragona*, Ed. Tipografia del giornale 'Lo Statuto', Palermo, 1882; Vegeu també d'aquest autor: CARINI, Isidoro, "Diplomi svevi inediti", dins *Archivio storico siciliano*, n. 3, 1898, p. 460-478.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

*generale e di Sicilia in particolare*⁵⁴⁵. Va recórrer els grans arxius espanyols per obtenir la màxima informació possible sobre el Regne de Sicília medieval. Carini eixamplava l'àmbit d'estudi de la guerra fora de les fronteres italianes, quelcom que només Amari havia aconseguit. En aquest cas, però, s'aportaven fonts primàries de gran valor per a la investigació del conflicte. L'investigador sicilià entenia que la guerra del *Vespro* no només era la revolta del 1282 o les batalles en aigües itàliques, sinó que comportava també els atacs a Catalunya i l'activa participació del rei d'Aragó. Per tant, va atorgar protagonisme a Barcelona i al seu arxiu, ja que, fins al moment, gairebé no havia estat present en la recerca siciliana. Una altra anàlisi imprescindible és l'*Étude sur les Registres du Roi Charles Ier (1265-1285)*⁵⁴⁶ de Paul Durrieu. Es va publicar el primer volum el 1886 i un any després el segon.

Tot i els estudis dels reis, igualment destaquen les recopilacions de registres dels pontífexs extrets dels arxius del Vaticà. Sobresurten els *Regesta pontificum romanorum* d'August Potthast, del 1874⁵⁴⁷, i les publicacions de les Écoles Françaises d'Athènes et de Rome a finals del segle XIX i incís del XX. Referent a aquest últim, els primers a veure la llum —relatiu al període estudiat— van ser *Les Registres d'Honorius IV* de la mà de Maurice Prou, el 1888⁵⁴⁸. També destaquen *Les Registres de Nicolas III (1277-1280)* del 1898 per

---

⁵⁴⁵ CARINI, Isidoro, *Gli Archivi e le biblioteche di Spagna in rapporto alla storia d'Italia in generale e di Sicilia in particolare*, vol. 1-2, Ed. Tipografia dello 'statuto', Palermo, 1884. Per a realitzar aquesta obra l'autor va visitar els arxius de Saragossa, Alcalá de Henares, Madrid, Valladolid, Simancas, El Escorial, Toledo, Burgos i León. Vegeu també: SILVESTRI, Giuseppe, *Isidoro Carini e la sua missione archivistica nella Spagna*, Ed. Stabilimento Tipografico Virzi, Palermo, 1895; SALAVERT ROCA, Vicent, "Datos acerca de investigaciones nacionales y extranjeros en el Archivo de la Corona de Aragón", dins *Revista de archivos, bibliotecas y museos*, n. 65, 1958-1959, p. 69-102; BRANCATO, Francesco, *Carini in Spagna nel VI centenario del Vespro (Carteggio con M. Amari)*, Ed. Società Siciliana per la Storia Patria, Palermo, 1976.

⁵⁴⁶ DURRIEU, Paul, *Étude sur les Registres du Roi Charles Ier (1265-1285)*, vol. 1-2, Ed. Écoles Françaises d'Athènes et de Rome, Paris, 1886-1887; Vegeu també del mateix autor: DURRIEU, Paul, "Notice sur les registres angevins en langue française conservés dans les archives de Naples", dins *Mélanges d'Archéologie et d'Histoire de l'Ecole française de Rome*, n. 3, 1883, p. 3-33; DURRIEU, Paul, "Les Gascon en Italie", dins *Revue de Gascogne*, n. 25, 1884, p. 153-253-275, 297-329, 393-428; DURRIEU, Paul, "Études sur la dynastie angevine de Naples. *Le liber donationum Caroli Primi*", dins *Mélanges d'Archéologie et d'Histoire de l'Ecole française de Rome*, n. 6, 1886, p. 189-228; DURRIEU, Paul, *Documents en français des archives angevines de Naples: (Règne de Charles Ier)*, Ed. De Boccard, Paris, 1935.

⁵⁴⁷ POTTHAST, August, *Regesta pontificum romanorum ad a. post Christum natum MCXCVIII ad a. MCCCIV*, vol. 1-2, Ed. Rudolphi de Decker, Berlin, 1874.

⁵⁴⁸ PROU, Maurice, *Les Registres d'Honorius IV. Recueil des bulles de ce pape, publiées et analysées d'après les manuscrits originaux des Archives du Vatican*, Ed. Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome, Paris, 1898.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

M. Jules Gay⁵⁴⁹. Finalment, són d'especial rellevància *Les registres de Martin IV (1281-1285)*, publicats el 1913 per Félix Olivier-Martin⁵⁵⁰. Els tres volums constitueixen els registres papals més complets fins al moment i, per tant, la informació que donen sobre les polítiques papals serveixen per contrarestar les informacions dels dos reis sicilians. En aquest sentit, és ressaltable *I papi ed I Vespri Siciliani*⁵⁵¹, del 1882. És un estudi documental sobre la relació dels pontífexs de Roma amb els reis i la revolta siciliana.

Sobre els reis siculoaragonesos i els pontífexs, —encara que siguin posteriors als temps dels reis Carles i Pere— despunten les recopilacions cancelleresques de Heinrich Finke sobre Bonifaci VIII, del 1902, i sobre el rei Jaume el Just, del 1908⁵⁵². També, Giuseppe la Mantia va editar el 1917 un repertori dels documents dels arxius de la Corona d'Aragó i dels sicilians i va recuperar alguns escrits que ja havien estat publicats. L'autor va fer una tria de les epístoles que va considerar més significatives per explicar la història siciliana, referents a la república del 1282 i als reis sicilians des de Pere el Gran fins a Lluís I, el 1355. Sota el títol de *Codice diplomatico dei re aragonesi*⁵⁵³, completava una obra emmarcada en un espai-temps que facilitava la cerca dels escrits sobre els fets més notables. D'aquesta manera engrandia la història diplomàtica que havien començat els

---

⁵⁴⁹ GAY, M. Jules, *Les Registres de Nicolas III (1277-1280)*, Ed. Bibliothèques des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome, Paris, 1898.

⁵⁵⁰ OLIVIER-MARTIN, Félix, *Les Registres de Martin IV (1281-1285)*, Ed. Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome, Paris, 1901.

⁵⁵¹ VV.AA, *I papi ed i Vespri siciliani con documenti inediti o Rari*, Ed. Librerie siciliane, Palermo, 1982.

⁵⁵² VEGEU, FINKE, Heinrich, *Aus den Tagen Bonifaz VIII: Funde und Forschungen*, Ed. Druck und Verlag der Aschendorffschen Buchhandlung, Münster, 1902; FINKE, Heinrich, *Acta Aragonensia, Quellen zur deutschen, italienischen, französischen, spanischen, zur Kirchen und Kulturgeschichte aus der diplomatischen Korrespondenz Jaymes II (1290-1327)*, Ed. Walter Rothschilds, Berlin, 1908.

⁵⁵³ MANTIA, Giuseppe la, *Codice diplomatico dei re aragonesi di Sicilia. Pietro I, Giacomo, Federico II, Pietro II e Ludovico dalla rivoluzione siciliana del 1282 sino al 1355, con note storiche e diplomatiche*, vol. 1 (1282-1290), Ed. Società Siciliana per la Storia Patria-Documenti per servire alla Storia di Sicilia, Palermo, 1917; VEGEU també: MANTIA, Giuseppe la, “Su l'uso della registrazione nelle cancellaria del Regno di Sicilia dai Normanni a Federico III d'Aragona (1130-1377)”, dins *Archivio storico siciliano*, n. 31, 1906, p. 197-219; MANTIA, Giuseppe la, *La guerra di Sicilia contro gli Angioini negli anni 1313-1320 e la data dei capitoli di nuove gabelle regie per le galere e la difesa del regno*, Palermo, 1911; MANTIA, Giuseppe la, “Messina e le sue prerogative dal regno di Ruggiero II (1130-1154) alla coronazione di Federico II aragonese (1296). Elenco delle prerogative di Messina. Capitoli di Messine nel 1296”, dins *Archivio storico siciliano*, n. 41, 1916, p. 491-531; MANTIA, Giuseppe la, “Il testamento di Federico II Aragonese, re di Sicilia”, dins *Archivio storico per la Sicilia*, n. 2-3, 1938; MANTIA, Giuseppe la, “Studi sulla rivoluzione siciliana del 1282”, dins *Archivio storico per la Sicilia*, n. 6, 1940, p. 97-140.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

seus predecessors. Alguns anys després, el 1926, Alain de Boüard⁵⁵⁴ va publicar les actes cancelleresques angevines referents als territoris francesos.

A més dels documents sobre la guerra de Minieri Riccio i La Mantia, un dels estudis més notoris per a la recerca del conflicte és el que va presentar Carlo Carucci, el 1934, titulat *La guerra del Vespro Siciliano nella frontiera del principato*⁵⁵⁵. L'autor va explicar els moviments militars d'ambos exèrcits al Principat de Salern, entre els anys 1282 i 1289, a partir de diferents documents d'arxiu, principalment, provinents de la Itàlia meridional. L'objectiu de Carucci era profunditzar en la dinàmica militar al sud itàlic. A més, gràcies a la seva transcripció dels escrits —com amb el cas de Minieri Riccio— els va salvar d'una destrucció quasi assegurada deu anys abans de la guerra mundial. Paral·lelament, als anys trenta, també va sobresortir l'estudi de Johannes Vincke. Aquest va recopilar els documents de l'Església a la Corona d'Aragó⁵⁵⁶, a partir dels quals es pot entendre la política i la relació entre monarquia, papat, bisbats i monestirs.

Cal mencionar els registres de la cancelleria règia salvats de l'arxiu de Nàpols, gràcies a les fotografies dels microfilms. Van ser publicats sota el títol *I Registri della cancelleria angioina* a partir de l'any 1950⁵⁵⁷, de la mà de Riccardo Filangieri. Alguns anys després, el 1969, Giuseppe Pistoio va editar *Nuovi documenti sul Vespro*⁵⁵⁸, una breu anàlisi sobre les relacions entre els diferents caps d'Estat més importants. Una de les principals contribucions és la transcripció i publicació de documents de l'Arxiu Secret del Vaticà. A

---

⁵⁵⁴ BOÛARD, Alain de, *Actes et Lettres de Charles Ier roi de Sicile concernant la France, 1257-1284*, Ed. École française de Rome, Paris, 1926.

⁵⁵⁵ CARUCCI, Carlo, *Codice diplomatico salernitano del secolo XIII. La guerra del Vespro nella frontiera del Principato. Storia diplomatica*, vol. 2, Ed. Tipografia dei Monasteri, Subiaco, 1931; Vegeu també el 1r i 3r volum: CARUCCI, Carlo, *Codice diplomatico salernitano del secolo XIII. Salerno durante la dominazione sveva e quella del primo angioino*, vol. 1, Ed. Tipografia dei Monasteri, Subiaco, 1931; CARUCCI, Carlo, *Codice diplomatico salernitano del secolo XIII. Salerno dal 1282 al 1300*, vol. 3, Ed. Tipografia dei Monasteri, Subiaco, 1931; També, CARUCCI, Carlo, “Le operazioni militari in Calabria nella guerra del Vespro siciliano (con documenti)”, dins *Archivio storico per la Calabria e la Lucania*, n. 2, 1932, p. 1-17.

⁵⁵⁶ VINCKE, Johannes, *Documenta Selecta mutuas civitatis Arago-Cathalaunicae et ecclesiae relationes illustrantia*, Ed. Biblioteca Balmes, Barcelona, 1936.

⁵⁵⁷ FILANGIERI, Riccardo, *I registri della Cancelleria angioina*, vol. 1-49, Ed. L'Accademia Pontaniana, Napoli, 1950-2006; Vegeu també sobre la cancelleria: NICOLINI, Nicola, “Sui rapporti diplomataci veneto-napoletani durante i regni di Carlo I e Carlo II d'Angiò”, dins *Archivio storico per le provincie napoletane*, n. 60, 1935, p. 229-286.

⁵⁵⁸ PISTORIO, Giuseppe, *Nuovi documenti sul Vespro*, Ed. Manfredi Editore, Palermo, 1969.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

partir dels documents vaticans, l'autor explorava la diplomàcia i la política de Carles d'Anjou, Pere el Gran, el papa Martí IV i la seva relació amb els sicilians.

Paral·lelament a aquesta tipologia d'escrits cal ressaltar el llibre d'Iris Mirazita, *Documenti relativi all'epoca del Vespro*, del 1983⁵⁵⁹. L'autora va recuperar els estudis i els treballs produïts per Domenico Schiavo qui el 1756 va ser el primer a publicar un periòdic on volia tractar els manuscrits, notícies d'inscripcions i museus de la ciutat de Palerm; a més, havia de servir per presentar nous llibres i biografies de sicilians. El volum que presentava Mirazita el va transcriure dels treballs inèdits i menys notoris de Schiavo, entre els quals hi havia documents referents a la guerra del *Vespro*. També cal tenir en compte l'obra d'Antonio Franchi, *La pace di Caltabellota: 1302*⁵⁶⁰, on va escriure sobre tractat de pau i va fer un repàs de tots els fets de la guerra registrats en les recopilacions o les diferents *regesta*.

Finalment, les aportacions més recents per a la investigació, la transcripció i la publicació de documents són, en primer lloc, l'estudi de Santiago Domínguez Sánchez, del 1999, *Documentos de Nicolás III (1277-1280) referentes a España*⁵⁶¹ i, del 2010, *Documentos de Martín IV (1281-1285) Referentes a España*⁵⁶². Darrerament, Stefano Cingolani va

---

⁵⁵⁹ MIRAZITA, Iris, *Documenti relativi all'epoca del Vespro. Tratti dai Manoscritti di Domenico Schiavo della Biblioteca comunale di Palermo*, Ed. Assessorato ai Beni Culturali-Biblioteca Comunale, Palermo, 1983. L'autora aclareix que en aquest volum es van transcriure els treballs de Domenico Schiavo, els ms. QqG1 al QqG4; Vegeu també d'aquesta autora: MIRAZITA, Iris, "I 'Lombardi' di Corleone e il Vespro", dins *14è CHCA*, vol. 3, Ed. Istituto di storia Medioevale, Cagliari, 1997, p. 607-614; MIRAZITA, Iris, "I lombardi di Corleone e Palermo: dal Vespro antiangioino al Vespro anticatalano (1282-1348)", dins Antonino G. MARCHESE (Eds.), *Corleone. L'identità ritrovata*, Ed. Franco Angeli, Milano, 2001, p. 26-37.

⁵⁶⁰ FRANCHI, Antonino, "La Pace di Caltabellota: 1302 e la ratifica di Bonifacio VIII: 1303", dins *Quaderni di Ho Theologos*, n. 3, 1985; Vegeu també: FRANCHI, Antonino, *Nicolaus papa IV 1288-1292 (Girolamo d'Ascoli)*, Ed. Cassa di Risparmio Ascoli Piceno, Ascoli Piceno, 1990; FRANCHI, Antonino, "I Vespri siciliani e le relazioni tra Roma e Bisanzio: studio critico sulle fonti", dins *Quaderni di Ho Theologos*, n. 1, 1984; Vegeu també sobre els documents sicilians: SCIASCIA, Laura, *Pergamene siciliane dell'archivio della Corona d'Aragona: 1188-1347*, Ed. Società siciliana per la storia patria, Palermo, 1994.

⁵⁶¹ DOMÍNGUEZ SÁNCHEZ, Santiago, *Documentos de Nicolás III (1277-1280) referentes a España*, Ed. universidad de León, León, 1999.

⁵⁶² DOMÍNGUEZ SÁNCHEZ, Santiago, *Documentos de Martín IV (1281-1285) referentes a España*, Ed. Universidad de León, León, 2010; Vegeu del mateix autor: DOMÍNGUEZ SÁNCHEZ, Santiago, *Documentos de Clemente IV (1265-1268) referentes a España*, Ed. Universidad de León, León, 1996; DOMÍNGUEZ SÁNCHEZ, Santiago, *Documentos de Bonifacio VIII 1294-1303, referentes a España*, Ed. Universidad de León, León, 2006; DOMÍNGUEZ SÁNCHEZ, Santiago, *Los procuradores de los reinos hispanos ante la Curia romana en el siglo XIII*, Ed. Universidad de León, León, 2007; DOMÍNGUEZ SÁNCHEZ, Santiago, *Documentos pontificios medievales del Monasterio de Santa María de Poblet (1132-1499)*, Ed. Universidad de León, León, 2017.

2. Les memòries, els autors i les fonts primàries

---

editar el 2011 el *Diplomatari de Pere el Gran. Cartes i pergamins (1258-1285)*⁵⁶³ i el 2015 el segon volum, *Diplomatari de Pere el Gran. Relacions internacionals i política exterior*⁵⁶⁴. Com s'ha observat, la gran producció de diplomataris i recopilacions de documents, sobre la política de finals del segle XIII i els sobirans sicilians, s'ha produït als territoris itàlics. Per tant, aquestes darreres edicions van trencar aquesta dinàmica.

En definitiva, les diferents compilacions de documents permeten a l'investigador realitzar una comparativa de la informació entre els escrits cancellerescos i les cròniques. Totes aquestes edicions es complementen entre elles. Així, l'obra iniciada per Giudice en l'àmbit de l'arxiu napolità va ser continuada per Minieri Riccio, Durrieu i, finalment, Filangieri. A tots ells es pot agrair la supervivència dels documents. Quant a l'àmbit sicilià, Carini va ser un pioner i La Mantia va seguir els seus passos estudiant la política dels reis aragonesos sicilians. Per últim es pot dir que la culminació de l'estudi arxivístic de l'àmbit siculocatalà ha estat amb el diplomatari de Cingolani. En l'àmbit dels documents dels pontífexs romans, va ser precursora l'Escola francesa de Roma amb la publicació dels registres papals. Això es va complementar amb les publicacions de Domínguez Sánchez sobre els afers papals als regnes peninsulars.

En conseqüència, l'estudi de l'arxivística i de les transcripcions es divideix geogràficament en els tres bàndols clàssics de la guerra: els territoris angevins —Nàpols, Sicília i Provença abans de la revolta—, els territoris papals, i la Corona d'Aragó, on es pot incloure Sicília després del 1282. La comparativa entre la documentació de les tres circumscripcions i la cronística és essencial per entendre el pensament de cadascun dels bàndols.

---

⁵⁶³ CINGOLANI, Stefano M., *Diplomatari de Pere el Gran. Cartes i Pergamins (1258-1285)*, vol. 1, Ed. Fundació Noguera, Barcelona, 2011.

⁵⁶⁴ CINGOLANI, Stefano M., *Diplomatari de Pere el Gran. Relacions internacionals i política exterior (1260-1285)*, vol. 2, Ed. Fundació Noguera, Barcelona, 2015.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

3. ELS ANTECEDENTS IDEOLÒGICS, POLÍTICS I LITERARIS DE LA GUERRA DE LES VESPRES

L'objectiu principal d'aquest estudi és l'anàlisi de les cròniques que es van escriure durant el procés en què el Regne de Sicília va integrar-se a l'òrbita de la Corona d'Aragó. Aquest reialme tenia una tradició política summament consolidada en el moment que el rei Pere el Gran va convertir-se en sobirà de Sicília. A fi d'analitzar les narracions sícules sobre la guerra de les Vespres cal examinar els antecedents polítics, culturals i literaris de Sicília. De fet, molts dels esquemes polítics o ideològics que manifesten els cronistes contemporanis als esdeveniments tenen una tradició arrelada al territori.

En primer lloc, per entendre la casuística de Sicília i els territoris itàlics meridionals, cal tenir en compte que el control del papat sobre aquest territori sempre va ser una prioritat. Arran d'aquest fet, el segle XIII va estar protagonitzat per les lluites de poder entre partidaris i detractors de l'Església al Regne de Sicília. La revolta de les Vespres era un exemple d'aquesta pugna i en va ser el resultat de dècades de conflicte entre els Staufen —o els hereus d'aquests— i el pontífex.

En tot cas, abans d'entrar en les diferents qüestions, cal realitzar un esguard al passat polític i a les diferents entitats que van governar la regió. Sota l'imperi romà, Sicília va esdevenir província fins al segle V, quan els vàndals la van sotmetre. Al segle VI va ser incorporada a l'imperi bizantí de la mà de Belisari, general de l'emperador Justinià, i a partir del segle VIII va ser ocupada pels musulmans⁵⁶⁵. Un dels resultats de les

---

* Imatge del títol: SPECIALIS, Nicolaus, *De gestis siculorum sub Friderico Rege*, Universitat de València, Manuscrit, MH Ms. 0848, f. 5v (1401-1450).

⁵⁶⁵ Sobre la perspectiva historiografia de la Sicília medieval des dels bizantins, vegeu: DAVIS-SECORD, Sarah C., "Medieval Sicily and Southern Italy in Recent Historiographical Perspective", dins *History Compass*, n. 8, 2010, p. 61-87.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

successives dominacions a l'illa va ser la varietat ètnica. A Sicília convivia llatins, grecs (que entorn de l'any 1000 suposaven un 40% de la població), musulmans⁵⁶⁶ i jueus⁵⁶⁷.

La conquesta normanda va començar a la dècada del 1060 quan van respondre a la petició d'auxili de Sicília, que estava condicionada per les lluites internes. Els dos protagonistes d'aquestes gestes van ser Robert Guiscard (que va morir el 1085) i el seu germà Roger I, que va esdevenir comte de Sicília de la casa d'Altavilla o Hauteville⁵⁶⁸. Així, els normands van imposar la seva autoritat sobre Sicília i el migdia itàlic. El territori es va dividir en tres unitats polítiques: la Pulla, governada pels hereus de Guiscard; Sicília i Calàbria, que en teoria eren dependents de la primera; i el principat de Càpua, controlat per altres nobles normands⁵⁶⁹. A aquest entramat polític se li ha d'afegir que Guiscard i Roger I es van convertir en vassalls del papat el 1059. Això es va iniciar quan el papa Urbà II va concedir el 1098 a Roger I el control de l'Església a l'illa per a organitzar la primera estructura eclesiàstica llatina i defensar el territori del ressorgiment islàmic. Per tant, el papat va declarar-se l'autoritat dels territoris meridionals que van constituir una regió separada del *Patrimonium Sancti Petri*, però estava governada pels seus agents normands⁵⁷⁰. A partir d'aquest moment els monarques sicilians van ser vassalls del papat. Aquest fet és quelcom fonamental per entendre la política dels reis successors i, especialment, els afers de la segona meitat del segle XIII.

Algunes dècades després el comte Roger II va annexar les terres de la Pulla i el principat de Càpua i va unificar els territoris normands⁵⁷¹. A més, aquest governant va ser coronat

---

⁵⁶⁶ ABULAFIA, David, "The end of Muslim Sicily", dins James POWELL (Eds.), *Muslim under Latin rule, 1100-1300*, Ed. Princeton University Press, Princeton, 1990, p. 101-133.

⁵⁶⁷ ABULAFIA, *La guerra...*, p. 36; Vegeu també sobre la presència jueva: FERRORELLI, Nicola, *Gli ebrei nell'Italia meridionale dall'età romana al secolo XVIII*, Ed. Patroni Griffi, Napoli, 1990.

⁵⁶⁸ Sobre la conquesta normanda vegeu: DAVID, Ralph H. C., *The Normans and Their Myth*, Ed. Thames & Hudson, London, 1980; CASSIDY, Richard, *The Norman Achievement*, Ed. Sidgwick & Jackson, London 1989; WOLF, Kenneth Baxter, *Making History: the Normans and Their Historians in Eleventh-century Italy*, Ed. University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1995; TAVIANI-CAROZZI, Huguette, *La terreur du monde: Robert Guiscard et la conquête normande en Italie*, Ed. Fayard, Paris, 1996.

⁵⁶⁹ ABULAFIA, *La guerra...*, p. 37.

⁵⁷⁰ Sobre les relacions entre Sicília i Roma, vegeu, HOUBEN, Hubert, *Tra Roma e Palermo: aspetti e momento del Mezzogiorno medioevale*, Ed. Pubblicazioni del Dipartimento di studi storici dal Medioevo all'età contemporanea, Galantina, 1989.

⁵⁷¹ A partir d'aquest moment cal entendre que el Regne de Sicília va estar format per l'illa pròpiament dita i les parts meridionals de la península Itàlica, és a dir, la Campània, la Pulla i Calàbria. Vegeu, GALASSO, *Il regno...*, p. 15-80; També s'ha de tenir en compte que el rei Roger va aconseguir controlar algunes ciutats del nord d'Àfrica com Trípoli o Mahdia. Vegeu al respecte: ABULAFIA, David, "The Norman kingdom of Africa", dins *Anglo-Norman Studies*, n. 7, 1985, p. 26-49.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

rei de Sicília pel papa Anaclet II, després que els nobles sicilians li demanessin que es convertís en monarca el 1130. En conseqüència, com bé recorda Abulafia, no estava clar si s'havia constituït rei en nom del papat o de l'assemblea de barons⁵⁷². Aquest esdeveniment és un important antecedent, atès que en els moments de conflicte el parlament de nobles sicilians va tenir un destacat protagonisme a l'hora d'escollir nou monarca.

Els successors del primer rei van ser Guillem I el Dolent i Guillem II el Bo⁵⁷³. El record d'aquest últim i la seva administració van ser objecte d'admiració i d'idealització a l'illa almenys fins a finals del segle XIII. Quan va morir aquest monarca no tenia descendència directa i la corona va ser heretada per Constança d'Altavilla, filla del rei Roger II i esposa d'Enric VI de Hohenstaufen, fill de l'emperador Frederic Barba-roja. Tanmateix, Tancred de Lecce —net il·legítim de Roger II— es va rebel·lar amb el suport del papa Celestí III i es va coronar rei. El pontífex volia impedir que l'emperador controlés el nord d'Itàlia i ara també el sud. No obstant això, Constança va fer valdre els seus drets. El rei Enric ja controlava les terres meridionals el 1194 i, d'aquesta manera, va forçar el canvi dinàstic⁵⁷⁴. Aquesta política matrimonial i reclam de Sicília formava part de l'entramat diplomàtic del reialme. De fet, la fortuna va voler que fos una altra Constança qui, més endavant, fos la darrera dels Hohenstaufen i reclamés també la mateixa terra.

Certament, el rei Enric pretenia controlar Jerusalem, però la mort el va sorprendre el 1197⁵⁷⁵. La corona va recaure en mans del seu primogènit, Frederic, que donaria pas a un dels regnats més llargs de Sicília i un dels que més problemàtiques va causar. Els conflictes iniciats en aquell període es van allargar fins a finals del segle XIII i inicis del segle XIV. La revolta de les Vespres i la incorporació del reialme a l'òrbita de la Corona d'Aragó en van ser el punt culminant.

Els primers anys de vida el rei Frederic va restar sota la custòdia del papa Innocenci III, arran de la mort de la seva mare, Constança, el 1198. Un dels afers destacables del seu

---

⁵⁷² ABULAFIA, *La guerra...*, p. 38.

⁵⁷³ Aquests monarques van ser recordats com uns polítics eficaços. L'administració que van desenvolupar comptava amb un funcionariat poliglota capaç de comunicar-se amb els súbdits del rei i satisfer les necessitats reials; Vegeu, TAKAYAMA, Hiroshi, *The administration of the Norman kingdom of Sicily*, Ed. E. J. Brill, Leiden, 1993; També, s'ha de tenir en compte que el rei Guillem II estava decidit a conquerir Constantinoble, encara que només va poder ocupar Durazzo i Tessalònica.

⁵⁷⁴ TRAMONTANA, *Il mezzogiorno...*, p. 54-60.

⁵⁷⁵ ABULAFIA, *La guerra...*, p. 42-43.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

regnat, que presenta un dels primers precedents de la relació entre el reialme sicilià i la Corona d'Aragó, és el matrimoni del 1208 entre el nou monarca Staufen i Constança d'Aragó i Castella, filla del rei aragonès Alfons el Cast i germana menor del rei Pere el Catòlic. D'aquesta unió va néixer Enric VII de Hohenstaufen (1211-1242) i, finalment, la reina va morir el 1222⁵⁷⁶. Algunes dècades després, com s'especifica més endavant, es va recuperar l'aliança amb el casal de Barcelona, quelcom que va resultar determinant pel destí de Sicília. Més tard, l'emperador es va tornar a casar amb Violant de Brienne i d'aquesta unió va néixer Conrad, futur rei de Sicília⁵⁷⁷.

Un dels primers gestos del jove Frederic II va ser recuperar el tron germànic que havia ocupat abans el seu avi i el seu progenitor. El 1220 va retornar a terres itàliques i va ser coronat a Roma de la mà d'Honorí III⁵⁷⁸. A més, es va enfrontar a tots aquells que es van oposar al nou règim, com per exemple els musulmans de Sicília que van ser deportats a Lucera⁵⁷⁹. El problema de l'acumulació de poder en mans del rei Frederic era la principal preocupació dels pontífexs i les ciutats llombardes que es veien rodejades, des del sud pel reialme sicilià, i pel nord, pels estats germànics. Aquests estaven en un clar desavantatge estratègic, i això va marcar tota la política itàlica del segle XIII; per aquest motiu el papat va iniciar una campanya de desprestigi i d'amonestació pel flamant monarca. El 1229, el rei Frederic va ser excomunicat i va marxar al regne llatí de Jerusalem sense el

---

⁵⁷⁶ Sobre aquesta reina vegeu: KAMP, Norbert, "Costanza d'Aragona, imperatrice, regina d'Ungheria e di Sicilia", dins *Dizionario biografico degli Italiani*, vol. 30, Ed. Istituto dell'Enciclopedia italiana, Roma, 1984; També: CÒNSUL, Arnau i SAROBE, Ramon, "Constança d'Aragó. L'emperadriu catalana", dins *Revista Sàpiens*, n. 79, 2009; Actualment les seves restes es troben a la catedral de Palerm en un sarcòfag romà. Dins la seva tomba s'hi va trobar una corona, que segueix el model bizantí, i que es conserva al museu del tresor de la catedral. Vegeu, MASTELLONI, Maria Amalia, "Il sarcofago antico di Costanza d'Aragona", dins Maria ANDALORO (Eds.), *Federico e la Sicilia, dalla terra alla corona. Arti figurative e arti sontuarie*, Ed. Arnaldo Lombardi Editore, Palermo, 1995, p. 46-52; Sobre els aspectes culturals similars entre Sicília i els territoris peninsulars: MENÉNDEZ PIDAL, Ramon, "Sicilia y España ante de les Vísperas sicilianas", dins *Bolletino del Centro di Studi filologici e Linguistici Siciliani*, vol. 3, 1955, p. 2-16.

⁵⁷⁷ Frederic II va tornar a casar-se una tercera vegada amb Isabel d'Anglaterra, d'on va néixer Enric, que va morir el 1253, i Margarida. Vegeu, RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 57-69; TRAMONTANA, *Il mezzogiorno...*, p. 61-78.

⁵⁷⁸ Sobre aquest monarca vegeu els estudis: KANTOROWICZ, Ernst H., *Federico II, imperatore*, Ed. Garzanti, Milano, 2000; ABULAFIA, David, *Frederick II: a Medieval Emperor*, Ed. Oxford University Press, London, 1992.

⁵⁷⁹ ABULAFIA, David, "Ethnic variety and its implications: Frederick II's relations with Jews and Muslims", dins William TRONZO (Eds.) *Intellectual life at the court of Frederick II Hohenstaufen*, Ed. University Press of New England, Washington D.C, 1994, 213-224.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

consentiment papal⁵⁸⁰. En el temps que va estar a orient es va arribar a ocupar Sicília amb les forces pontificals dirigides pel seu sogre, Joan de Brienne. Tanmateix, els invasors van ser derrotats i es va firmar un armistici el 1231. El 1239 el papa Gregori IX va declarar la croada per defensar Roma de l'amenaça Staufen. El 1245 va tornar a ser excomunicat pel papa Innocenci IV per tal de desposseir-lo dels seus títols reials⁵⁸¹. Aquest era un important precedent jurídic, ja que a partir de llavors l'Església intervindria d'aquesta manera contra els reis sicilians antagònics al seu dictamen. Així, doncs, hom al·legava que el monarca havia espoliat l'Església siciliana, s'havia associat amb sarraïns i s'havia distanciat de la doctrina cristiana⁵⁸². Tot i l'oposició papal, la noblesa gibel·lina va tancar files entorn de l'emperador. Encara que va buscar un acord amb el pontífex, la mort li va arribar de manera sobtada a finals del 1250⁵⁸³. A més de la faceta de rei guerrer, cal destacar que era un home de cultura que va promocionar, per exemple, la llengua siciliana⁵⁸⁴. És quelcom que després es va veure reflectit en la narrativa sícula del *Vespro*. També va tenir múltiples amants i alguns fills il·legítims. D'aquests destaquen els que va tenir de la unió amb Beatriu Lancia: Constança i Manfred⁵⁸⁵.

El successor del rei Frederic a Sicília i als territoris germànics va ser el seu fill Conrad IV. El seu govern va estar marcat per les contínues revoltes, encara que va morir prematurament el 1254. Igualment, amb el regnat d'aquest monarca, la problemàtica pel papat va continuar, perquè un mateix governant reunia els poders del sud i el nord de la

---

⁵⁸⁰ TOUBERT, Pierre i PARAVICINI Bagliani, Agostino, *Federico II e il mondo mediterraneo*, Ed. Sellerio editore, Palermo, 1994.

⁵⁸¹ ABULAFIA, David, "The kingdom of Sicily and the origins of the political crusades", dins VV.AA, *Società, istituzioni, spiritualità: studi in onore di Cinzio Violante*, vol. 2, Ed. Centro Italiano di Studi sull'alto Medioevo, Spoleto, 1994, p. 65-77; També, STEFANO, Antonino de, *L'ideale imperiale di Federico II*, Ed. Nicola Zanichelli, Bologna, 1952.

⁵⁸² PYBUS, H. J. "The emperor Frederick II and the Sicilian Church", dins *Cambridge Historical Journal*, n. 3, 1929-1930, p. 134-163; També, POWELL, James M., "Frederick II and the Church in the Kingdom of Sicily, 1220-40", dins *Church History*, n. 30, 1961, p. 28-34; Del mateix autor, POWELL, James M., "Frederick II and the Church: a revisionist view", dins *Catholic Historical Review*, n. 44, 1962-1963, p. 487-497.

⁵⁸³ ABULAFIA, *La guerra...*, p. 46-50.

⁵⁸⁴ FUMAGALLI BEONIO BROCCHERI, Mariateresa, *Federico II. Ragione e fortuna*, Ed. Editori Laterza, Bari, 2010, p. 111-114. La llengua vulgar siciliana va ser l'instrument de l'escolta poètica de Frederic. Sobre la cultura a la seva cort: STEFANO, Antonino de, *La cultura alla corte di Federico II imperatore*, Ed. Nicola Zanichelli, Parma, 1950.

⁵⁸⁵ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 70-88; GIUDICE, Giuseppe del, *La famiglia del re Manfredi: narrazione storica*, Ed. M. D'Auria, Napoli, 1896.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

península Itàlica⁵⁸⁶. Pel pontífex era transcendental separar les jurisdiccions meridionals i septentrionals, atès que, d'altra manera, estaria sempre en inferioritat estratègica.

En conseqüència, durant el regnat del rei Conrad el papat va cercar un paladí vassall de Roma que fos capaç de derrotar als Staufen i imposés la seva política. En primera instància el candidat va ser Edmund, fill menor d'Enric III d'Anglaterra. Tanmateix, amb la mort prematura del rei Conrad el papat va canviar el plantejament inicial. La segona opció va ser concedir la potestat del Regne de Sicília a Manfred, fill natural de l'emperador Frederic II⁵⁸⁷. Aquest canvi d'estratègia era per evitar que el fill de Conrad IV, Conradí, reclamés el tron sícul. D'aquesta manera, amb el govern a les mans del príncep Manfred de Tarent, es mantenia el propòsit de separar les esferes polítiques del nord i del sud. No obstant això, el pontífex es va negar a coronar-lo rei per evitar la mateixa problemàtica i s'assegurava així que restaria sota les ordres de Roma. Tot i això, el papat no devia comptar amb el caràcter polític de Sicília, perquè el príncep va trencar l'acord i la noblesa el va aclamar com a rei⁵⁸⁸. Aquest fet és un precedent de gran rellevància, ja que, com després s'analitza, el rei Pere el Gran va tenir una rebuda similar i, segons algunes fonts que després s'estudien, van ser els nobles, mitjançant l'aclamació popular, que el van designar rei. En tot cas, els barons van tenir gran poder de decisió i influència sobre els monarques.

A més, el rei Manfred va aconseguir realitzar una política matrimonial exitosa. Ell mateix es va casar amb Beatriu de Savoia, i d'aquesta unió va néixer Constança⁵⁸⁹. Es va esposar per segon cop amb Helena Angelina de l'Epir, d'on va néixer Beatriu. Paral·lelament, el monarca va tenir el suport de la facció gibel·lina del nord d'Itàlia i, fins i tot, va arribar a controlar Alessandria. Encara que *a priori* no tenia dret hereditari sobre els territoris germànics, el pontífex va seguir tement una reedició dels conflictes que va dur a terme el rei Frederic. El papat volia recuperar els territoris meridionals, restablir-los dins la seva

---

⁵⁸⁶ ABULAFIA, *La guerra...*, p. 50-51.

⁵⁸⁷ Vegeu al respecte, PISPISA, Enrico, *Il regno di Manfredi: proposte di interpretazione*, Ed. Sicania, Messina, 1991; També, l'opinió de Dante sobre Manfred: BOLOGNA, Orazio Antonio, *Manfredi di Svevia. Impero e papato nella concezione di Dante*, Ed. LAS Roma, Roma, 2013.

⁵⁸⁸ TRAMONTANA, *Il mezzogiorno...*, p. 78-84.

⁵⁸⁹ Constança va néixer a Palerm el 1247. Vegeu, CORRENTI, *La guerra...*, p. 68.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

òrbita i separar definitivament els interessos polítics del nord dels Alps amb els sicilians⁵⁹⁰.

Finalment, la tercera proposta papal per recuperar Sicília va ser triar al germà del rei de França Lluís IX, el comte Carles, com a paladí i vassall de Roma⁵⁹¹. Aquest era comte d'Anjou i del Maine; i des del 1240 comte de Provença, ja que es va casar amb Beatriu de Provença que n'era l'hereva⁵⁹². Per tant, comptava amb un poder militar considerable. Carles va ser coronat rei de Sicília l'any 1265 i, en conseqüència, els dos reis de Sicília, Manfred i Carles, es van enfrontar a Benevento el 26 de febrer del 1266. Manfred va perdre la vida al camp de batalla i Carles va poder ocupar el Regne de Sicília. Tanmateix, les forces gibel·lines van trobar un altre candidat a la monarquia. Conradí, fill menor del rei Conrad IV i nét del rei Frederic, es va convertir en l'última esperança pels detractors del rei Carles. Tot i això, l'aspirant al tron era encara menor i només tenia setze anys. Forçat per la situació política, el jove pretendent es va enfrontar a un dels militars més experimentats de la Mediterrània. El rei Carles va derrotar Conradí a la batalla de Tagliacozzo el 23 d'agost de 1268⁵⁹³. Conradí va ser capturat i decapitat públicament al mercat de Nàpols⁵⁹⁴.

Després de la derrota dels darrers Staufen, el rei Carles va reforçar la seva posició als territoris itàlics. Va ser senador a Roma⁵⁹⁵, va obtenir els títols de rei de Jerusalem i de rei d'Albània i va iniciar una conquesta als territoris balcànics que volia acabar amb la invasió de Constantinoble. Aquestes pretensions van cloure quan el març de l'any 1282 va esclatar la revolta a Sicília, coneguda com les Vespres sicilianes. Aquest sollevament va suposar la fi dels plans de conquesta del rei Carles, la secessió del regne —entre Sicília i les terres peninsulars— i l'arribada del rei Pere el Gran, que en nom de la seva esposa, la reina Constança, reclamava els drets hereditaris sobre Sicília.

---

⁵⁹⁰ ABULAFIA, *La guerra...*, p. 50-51; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 123-163.

⁵⁹¹ Vegeu sobre les relacions entre el rei Carles i el papat: DUNBABIN, Jean, *Charles I of Anjou. Power, kingship and State-Making in Thirteenth-Century Europe*, Ed. Longman, London, 1998, p. 127-154.

⁵⁹² Beatriu de Barcelona era l'hereva de Provença per via paterna. El seu pare era Ramon Berenguer V, comte de Provença, i el seu avi Alfons, que al mateix temps era germà menor del rei Pere el Catòlic.

⁵⁹³ ABULAFIA, *La guerra...*, p. 83-87; Vegeu també, JORDAN, Edouard, *Les origines de la domination angevine en Italie*, Berlin, 1909, p. 262-270.

⁵⁹⁴ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 164-191. Es va decapitar a Conradí i als seus partidaris al Campo Moricino, l'actual plaça del Mercato de Nàpols.

⁵⁹⁵ Una de les representacions més destacades de Carles d'Anjou com a senador romà és l'escultura d'Arnolfo di Cambio.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

3.1. L'ALIANÇA MATRIMONIAL ENTRE LA CORONA D'ARAGÓ I SICÍLIA

El rei Carles d'Anjou va restar victoriós dels enfrontaments contra els últims Staufen. El seu govern es va exercir en nom del pontífex romà i després del desafiament de Conradí era difícil que prosperés l'oposició contra el monarca i, per tant, es respirava una aparent tranquil·litat política. Ara bé, el conflicte que va iniciar el rei Frederic no va concloure ni amb els seus fills ni amb els seus néts. La guerra que havia començat essent un problema essencialment sicilià va arribar també a terres catalanoaragoneses.

Durant el temps de govern del rei Manfred les actuacions polítiques van ser diverses i en molts camps diferents. Una de les iniciatives de major transcendència política —i una de les que té més interès per a l'anàlisi cronístic entorn de les Vespres— és el matrimoni entre la seva filla, la infanta Constança i l'infant Pere d'Aragó. Aquesta Staufen era una de les darreres hereves directes del rei Frederic, era néta de l'emperador i, per aquest motiu, les narratives van potenciar la seva identitat. A tall d'exemple es pot citar l'escrit de Dante —un relat que després s'analitza amb més precisió— en què es refereix a aquesta reina com a “*genitrice dell'onor di Cicilia e d'Aragona*”⁵⁹⁶. L'autor va lloar l'honor de la monarca siculoaragonesa i els seus fills —contradient els detractors güelfs— de manera que va enaltir al mateix temps el casal de Sicília que el d'Aragó.

En tot cas es va reeditar l'aliança entre els casals de Barcelona i Hohenstaufen. Aquesta unió hauria pogut quedar com un acte més dins la política matrimonial habitual al món feudal, però els esdeveniments es van precipitar i la Corona d'Aragó va poder tenir un paper primordial. Cal, doncs, realitzar un esguard al context polític de la Corona d'Aragó. Des de la unió dinàstica entre Barcelona i Aragó, s'havia convertit en una potència emergent en l'àmbit ibèric: s'havia conquerit la Catalunya Nova a mitjans del segle XII; s'havien perdut les aspiracions polítiques a Occitània d'ençà de la derrota del rei Pere el

---

⁵⁹⁶ DANTE, *Purgatori*, cant III, v. 114-145, p. 32. Dante va desenvolupar el diàleg on Manfred va dir:

“Poi sorridendo disse: Io son Manfredi,
nepote di Costanza imperadrice;
Ond'io ti priego che quando tu riedi,
vadi a mia bella figlia, genitrice
dell'onor di Cicilia e d'Aragona,
E dichi il vero a lei, s'altro si dice”.

Finalment acabava demanant:

“Vedi oggimai se tu mi puoi far lieto,
revelando alla mia buona Costanza
come m'hai visto, e anche esto divieto”.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

Catòlic a Muret el 1213; i el rei Jaume el Conqueridor havia ocupat Mallorca i València. Amb aquest context de puixança, les Corones siciliana i aragonesa van considerar oportú unir les dues famílies a través de la infanta Constança, filla del rei Manfred, i de l'infant Pere, fill del rei Jaume el Conqueridor⁵⁹⁷. Això es va dur a terme sense perdre de vista les polítiques monàrquiques anteriors que prefiguraven aquests lligams i interessos polítics, quelcom que es relacionava amb la geopolítica de la Mediterrània occidental.

Així, doncs, Constança, amb la mort del seu pare, i la derrota del seu cosí germà, Conradí, va esdevenir l'última hereva dels Hohenstaufen. Era una posició política que agafava força amb el pas dels anys quan molts dels seus parents germànics, que podien reclamar Sicília, se'n van desentendre. Això va donar al rei Pere un paper més rellevant del que, *a priori*, podia esperar i, per tant, va aprofitar el benentès per a afegir-se a la guerra contra els Anjou. El rei Pere va fer valdre els drets de la seva esposa i en va reclamar la seva herència. Per una banda, el monarca va ser el continuador del conflicte que dècades enrere havia iniciat el rei Frederic contra el papat. D'altra banda, aquestes hostilitats s'enllaçaven amb la pugna entre la Corona francesa i la Corona aragonesa, ja que a inicis del segle ambdues s'havien enfrontat pel control de les terres occitanes.

En conseqüència, en aquest context de tensió internacional, disset anys després de la desfeta de Manfred, la població siciliana es va sollevar, i el març del 1282 va esclatar la revolta a Palerm que, ràpidament, es va escampar per tota l'illa. Aquesta rebel·lió era herència de les polítiques antipapals iniciades pel rei Frederic II i continuades pels reis Conrad i Manfred. Al mateix temps, era el llegat de les lluites entre güelfs i gibel·lins.

En efecte, el monarca aragonès es va presentar com a valedor de la ideologia gibel·lina. El rei Pere va desembarcar a Sicília el setembre del mateix any i va reclamar el tron en nom de la seva esposa i els seus descendents. És a dir, es va declarar la guerra al rei Carles

---

⁵⁹⁷ Vegeu per exemple un dels primers articles sobre aquest afer: GIRONA LLAGOSTERA, Daniel, "Mullerament del Infant En Pere de Catalunya ab Madona Constança de Sicília", dins *Ir CHCA*, vol. 1, Ed. Altés i Alabart, Barcelona, 1908, p. 232-299; També, SALRACH, Josep M. i DURAN, Eulàlia, *Història dels Països Catalans. Dels orígens a 1714*, vol. 1, Ed. Edhasa, Barcelona, 1981; CINGOLANI, Pere *et al.*, p. 51-64; Sobre les relacions amb Itàlia: FERRER I MALLOL, M. Teresa, "Panorama general de les relacions internacionals de Jaume I. Les relacions amb Itàlia", dins M. Teresa FERRER I MALLOL (Eds.), *Jaume I: commemoració del VIII centenari del naixement de Jaume I. El poder reial i les institucions. La política internacional. La família reial i la política successòria. La figura de Jaume I. El món cultural i artístic*, vol. 1, Ed. Institut d'Estudis Catalans. Secció Històrico-Arqueològica, Barcelona, 2011, p. 387-425.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

i al papa Martí IV. Si fins llavors el conflicte havia estat genuïnament sicilià, amb l'arribada del nou sobirà es va convertir en una guerra internacional que va abastar, almenys, tota la Mediterrània occidental, juntament amb l'imperi bizantí que va donar suport a les aspiracions aragoneses. Certament, la guerra es va lliurar sobretot en territori sicilià i a la costa calabresa i napolitana, però la pugna també va arribar a terres aragoneses i catalanes. Les hostilitats es van concentrar en territori siculoitàlic els primers anys de la lluita, entre el 1282 i 1284. Al quart any, el 1285, el rei de França, Felip l'Ardit —aliat de Roma i del rei Carles—, va atacar el nord de Catalunya arribant fins a Girona.

Aquesta conquesta es va produir en el moment culminant de l'expansió territorial de la Corona d'Aragó, però cal tenir en compte que aquesta gesta no es podia equiparar a cap de les anteriors. L'ocupació de Sicília exigia una inversió militar major que a València, i es tractava d'un salt a la Mediterrània que requeria una infraestructura naval més desenvolupada que la utilitzada per la conquesta de Mallorca. També, el rei d'Aragó s'enfrontava a un enemic nou i calia, per tant, una nova justificació textual que els cronistes es van encarregar de crear i difondre.

Aquesta pugna va durar dècades, no obstant això, potser pel desgast de la guerra o fruit de l'atzar, els quatre protagonistes dels primers anys de la guerra van morir tots el mateix any 1285. El primer a traspassar va ser el rei Carles d'Anjou; el van seguir el papa Martí IV i el rei Felip III l'Ardit. El darrer va ser el rei Pere el Gran. Més enllà de les conseqüències polítiques, arran d'aquestes defuncions els cronistes contemporanis van marcar un abans i un després en la narrativa. És a dir, cronistes com Desclot i Malaspina, coetanis del conflicte, van finalitzar la seva redacció sobre els fets el 1285, ja que entenien que es va tancar una etapa.

Cal tenir en compte els antecedents que es van desenvolupar en els texts, ja que la majoria d'autors van utilitzar els esdeveniments entorn de Manfred i Conradí i la seva lluita contra el papat. Les cròniques que van utilitzar per documentar-se van ser realitzades contemporàniament a les lluites dels dos darrers Staufen, on predominaven el desenvolupament de les argumentacions güelfes. Els seus raonaments van ser utilitzats després per atacar el rei Pere. Val la pena realitzar un breu balanç sobre les narracions predecessores a la pugna entre els reis Carles i Pere.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

3.2. LA PREFIGURACIÓ I ELS ANTECEDENTS DE LES NARRATIVES SOBRE LES VESPRES: LES VISIONS SOBRE ELS DARRERS STAUFEN I EL PALADÍ DE L'ESGLÉSIA

En primer lloc, conèixer els fets històrics anteriors és fonamental per a analitzar les cròniques sobre la guerra, però també és essencial conèixer els antecedents literaris de les narracions. Pels autors que van escriure sobre les Vespres i la guerra entre el rei Carles d'Anjou i el rei Pere el Gran, el precedent més directe en l'àmbit polític i, especialment, en l'àmbit narratiu van ser les lluites dels darrers Staufen, Manfred i Conradí contra el rei Carles. Els texts de la dècada dels seixanta o setanta del segle XIII eren majoritàriament güelfs i en aquests s'expressava el menyspreu vers els hereus de Frederic II. Més endavant, els autors propapals van continuar aquest menysteniment però dirigit cap al rei Pere i la reina Constança, identificats com els seus successors. En canvi, els escrits gibel·lins van defensar la legitimitat de Manfred i Conradí i ho van fer de la mateixa forma amb relació a Constança. Per tant, es pot concloure que moltes de les fórmules que van utilitzar els cronistes per narrar la guerra de les Vespres ja havien estat emprades amb anterioritat.

En aquest sentit, és útil observar alguns dels relats més rellevants de les dècades anteriors al conflicte entre els casals d'Anjou i Barcelona. Algunes de les obres més distingides són les escrites per eclesiàstics i partidaris del rei Carles. Per exemple, Tommaso Tosco da Pavia definia al rei Carles com a “devot defensor de Crist i l'Església romana”⁵⁹⁸. En conseqüència, va lloar la figura del monarca, identificant-lo amb l'Església i, per contra, demonitzava el rei Manfred qui va ser derrotat en nom del pontífex. Paral·lelament, Stephanardo Vicomercato⁵⁹⁹ i Jacob de la Voragine van elogiar la figura del rei Carles. Aquest últim s'interessava especialment sobre els testimonis que evidenciaven la protecció divina de Carles com a defensor del papat contra els seus enemics, Manfred i Conradí⁶⁰⁰. També, Riccobaldo da Ferrara relatava la història de Conradí encara que

---

⁵⁹⁸ TOMASO TOSCO DA PAVIA, p. 520. “*Karolum filium Lodovici, Provincie ducem, Fulcacherii et Andegavie comitatem, utique nobilissimum militem, armis strenuum, fide precipuum, Christo et ecclesie Romane devotum suscipit defensorem*”.

⁵⁹⁹ VICOMERCATO, Stefanardo, “*Liber gestis in civitate Mediolani editus Stephanardo de Vicomercato*”, a cura de Giuseppe CALLIGARIS, dins *Raccolta degli storici italiani*, Ed. Tipi della casa editrice S. Lapi, Città di Castello, 1910, p. 1-98; BARBERO, *Il mito...*, p. 33.

⁶⁰⁰ VARAZZE, Iacopo da, *Cronaca*, a cura de G. Monleone, Ed. Fonti per la storia d'Italia, Roma, 1941, p. 47; BARBERO, *Il mito...*, p. 33. L'autor valorava que: “*Agli ultimi anni del secolo appartiene la cronica di Iacopo da Varazze, domenicano e arcivescovo di Genova, interessato soprattutto ai prodigi che*

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

rebutjava la crueltat del seu adversari⁶⁰¹. Altres narracions anònimes són igualment destacades en aquests discursos d'enaltiment envers l'Anjou. Als *Annales S. Iustinae Patavini* —obra d'un monjo anònim del 1270— es volia que la narració tingués un objectiu moralista, on descrivia la història dels pecats, les virtuts i les bones obres. Aquesta era una redacció on les intervencions de la divinitat eren part integrant del relat, qui ajudava els justos i punia als pecadors. A tot això se li havia d'afegir els episodis sobre l'opressió de l'Església, que finalment acabava amb la victòria dels serfs de Déu⁶⁰². La presentació de l'empresa del rei Carles s'enquadrava en aquests paradigmes de divinització. El rei Manfred havia de ser vençut perquè era considerat un rebel de l'Església i el campió de Roma, Carles, amb ajut de Déu, havia de castigar al rei “*tyrannus*” de Sicília. Per a l'autor, la desfeta de Manfred formava part de la justícia divina.

El cronista va citar tots els aliats amb qui va comptar el rei Manfred al camp de batalla, els quals van ser igualment considerats enemics del pontífex. Entre ells hi incloïa els catalans, quelcom que en aquella cronologia no sembla encara tan evident, però, possiblement, l'escriptor tenia notícies sobre l'aliança amb el rei d'Aragó. Fins i tot hi nomenava els musulmans —probablement de Lucera— segurament per mostrar que els seus aliats eren els enemics de Roma. Precisament aquest argument s'havia reproduït anteriorment contra la guàrdia musulmana personal de Frederic II⁶⁰³. A més, hi afegia totes les coalicions de gibel·lins, toscans, llombards i germànics⁶⁰⁴.

---

testimoniano la protezione divina che accompagna Carlo, difensore della Chiesa contro il ribelle Manfredi”.

⁶⁰¹ RICCOBALDO DA FERRARA, p. 97; BARBERO, *Il mito...*, p. 113. L'autor afirmava que: “*Racconta coi toni più patetici la storia di Corradino, deplorando la crudeltà del suo avversario*”.

⁶⁰² BARBERO, *Il mito...*, p. 21. L'autor resumeix l'objectiu del relat: “*La sconfitta dei giusti può essere necessaria anche ad espiazione dei loro peccati; ma la buona causa è destinata a prevalere, e non c'è tirano che non sia infine raggiunto dalla mano di Dio*”.

⁶⁰³ Sobre la guàrdia musulmana del rei Frederic II, vegeu: FANCY, Hussein, *The Mercenary Mediterranean: sovereignty, religion, and violence in the Medieval Crown of Aragon*, Ed. The University of Chicago Press, Chicago, 2016, p. 8. L'autor advertia que la tradició d'escollir la guàrdia musulmana per a la protecció del rei va ser heretada pels monarques aragonesos com, el rei Pere el Gran i els seus fills, Alfons i Jaume: “*Thus, the Aragonese kings adopted the trappings and traditions of Frederick's court, including his employment of a Muslim Royal guard*”; També sobre la guàrdia musulmana: CATLOS, Brian A., *Muslims of Medieval Latin Christendom, c. 1050-1614*, Ed. Cambridge University Press, Cambridge, 2014, p. 247-248.

⁶⁰⁴ “*Annales S. iustinae Patavini*”, dins *Monumenta Germaniae historica*, vol. 19, Ed. Impensis bibliopolii avlivi Hahniani, Hannover, 1866, p. 188. L'autor relatava la victòria de Benevento: “*Princeps autem cum de regis transitu cognovisset, videns se viribus imparem, nondum suo exercitu congregato, versus*

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

Als *Annales Cavenses* es va posar èmfasi amb què el rei Carles d'Anjou va rebre la protecció del pontífex i en nom d'aquest va exercir la conquesta. Per tant, l'autor celebrava la submissió del Regne de Sicília a l'Església en nom del nou monarca⁶⁰⁵. També esmentava la revolta del 1267 que va protagonitzar Conradí i insistia especialment en l'ajut que va rebre dels sarraïns de Lucera. Es pot interpretar que —com el cas anteriorment citat— era una manera de demostrar que lluitava amb aliats que estaven clarament contra l'Església. Fins i tot, mencionava altres “*Perfidi christiani*” com alguns nobles germànics, el duc d'Àustria o Enric de Castella. L'escrit remarcava les conseqüències d'aquest alçament armat que van ser la derrota de Tagliacozzo, després de la qual Conradí va fugir al Monestir de Sant Salvador, però allà va ser capturat. A més, el cronista va subratllar que la colònia musulmana de Lucera va ser assetjada i represaliada⁶⁰⁶. Aquest era un relat dissenyat per a convèncer el lector de la invencibilitat de l'Església i un advertiment vers aquells que volguessin desafiar-la. De fet, era recurrent que en els escrits güelfs s'identifiquessin els aliats de l'adversari com a enemics tradicionals del pontífex. En el cas de Conradí eren els musulmans de Lucera, però en el cas del rei Pere, més tard, van ser els bizantins cismàtics.

Ara bé, les narracions sobre la victòria del rei Carles no només van ser d'àmbit italià, sinó que se'n van fer ressò arreu d'Europa. Un dels texts destacats al respecte és el del monjo anglès William of Rishanger que va celebrar la victòria de Benevento i la subordinació dels territoris meridionals al papat⁶⁰⁷. A França, lloc d'origen del rei Carles, els autors van prendre la victòria com a pròpia. En aquest sentit és remarcable la crònica, poc coneguda, *Descriptio victoriae Karoli*, que va ser escrita per Andreu d'Hongria entorn

---

Beneventum, dimissa Capua, properavit ibique in campestribus Beneventi totum robur sue potentie adunavit. Habebat autem secum preter milites regni, Theutonicos, Catelanos, Lombardo, Tusco et innumerabiles Saracenos”. Finalment, anota una valoració personal de la batalla i, segons aquest, la divinitat exercia justícia: “*Unde iusto Dei iudicio ipse tyrannus et omnes impietati eius faventes, in uno campo simul sunt collecti, utpariter punirentur, quos idem facimus et intentio pestifera inquinabat*”.

⁶⁰⁵ *Annales cavenses*, p. 191. “(...) venit cum exercitu magno, et in purificatione sanctae Mariae intravit Regnum, et 8. die cepit sanctum Germanum per vim, et expugnavit exercitum Manfredi. Tunc Manfredus fugit de Capua, et rex Carolus persecutus est eum usque Beneventum (...) et mortus est Manfredus, et totum Regnum obedivit Carolo regi, et omnes homines reversi sunt in terra Cave”.

⁶⁰⁶ *Annales cavenses*, p. 195. El relat de la revolta del 1267 esmentava: “*Saraceni Lucerie et multi alii perfidi christiani contra illustrissimum domnum Karolum, filium rex Franciae, regem Siciliae, rebellionis spiritum assumserunt, habentes spem in Conradino, filio regis Conradi, qui de Alamania cum duce Austriae et pluribus Theotonicis recesserat et, venerat Veronam*”. L'ajudava també “*Henrico filio domini Ferrantis regis Castellae senatore Urbis*”.

⁶⁰⁷ WILLIAM DE RISHANGER, p. 52-53. L'autor escrivia: “*Audita tali victoria, illi de Capua et de Naples et tota terra Calabriae se subdiderunt regi Karolo*”.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

del 1272. Aquest havia estat capellà dels reis Bela IV (1235-1270) —el germà de la reina d'Aragó Violant d'Hongria— i Esteve V (1270-1272), i va dedicar l'obra a Pere comte d'Alençon, nebot de Carles d'Anjou. En aquest escrit els protagonistes eren el rei Manfred, el rei Carles i el papa Clement IV i es va descriure l'enfrontament entre güelfs i gibel·lins⁶⁰⁸.

Els autors coetanis que van relatar els enfrontaments dels últims Staufen contra el rei Carles eren en la seva majoria de tendència güelfa. Els seus arguments, com la protecció i defensa de l'Església i la lloança vers el rei Carles, van servir de base teòrica pels escriptors propapals successius. En canvi, els autors gibel·lins, més minoritaris, van defensar l'herència Staufen i la legitimitat del rei Manfred. A partir d'aquests raonaments, els cronistes immersos en l'explicació dels esdeveniments successius van desenvolupar el seu text sobre l'enfrontament entre les monarquies siculoaragonesa i angevina.

En conseqüència, els autors contemporanis a les Vespres van iniciar les cròniques sobre Sicília amb el record de la derrota de Manfred. Algunes de les més destacables provenen d'autors eclesiàstics amb una clara tendència güelfa. En concret, Malaspina recordava constantment la potestat de l'Església sobre el Regne de Sicília. Per l'autor güelf, Manfred va desafiar al pontífex i va caldre combatre'⁶⁰⁹. Per Martí d'Opava, des de la seva perspectiva personal de defensa de l'Església, va jutjar al rei Manfred i va afirmar que “*Manfredus in patrimonium ecclesie miserat*”⁶¹⁰. El trobador francès, Adam de la Halle, elogiava el rei Carles amb el seu poema *Le Roi de Sicile*. En aquesta oda, la victòria sobre Manfred en favor de l'Església era principal, una prova de la vàlua com a soldat i com a cristià del rei de la Sicília angevina⁶¹¹. A més, com a exemple d'escrit del segle XIV que

---

⁶⁰⁸ UNGHERIA, Andrea d', *Descrizione della vittoria riportata da Carlo d'Angiò*, a cura de Massimo Oldoni, Ed. Francesco Ciolfi, Cassino, 2010; Vegeu l'edició més recent: UNGARUS, Andreas, *Descrizione vittoria Beneventi*, a cura de Fulvio delle Donne, Ed. Istituto storico italiano per il Medio Evo, Roma, 2014.

⁶⁰⁹ MALASPINA, lib. 1, cap. III, p. 16. L'autor recordava la propietat de Sicília: “*Licet regnum Siciliae foret ad dispositionem ecclesiae romanae, cujus juris et proprietatis extitit*”; També a, MALASPINA, lib. 2, cap. I-XXII, p. 46-101 relatava els afers sobre Manfred.

⁶¹⁰ MARTÍ D'OPAVA, p. 440.

⁶¹¹ HALLE, Adam de la, *Œuvres complètes du trouvère Adam de la Halle*, a cura de Edmund de COUSSEMAKER, Ed. Durand & Pédone-Lauriel, Paris, 1872, p. 290. A l'escrit de l'autor, *Le Roi de Sicile* es pot llegir:

“*Fédri, qui piéchà fu condampnés par errer
Contre Roume et le foy que il devoit tenseser :
Lui et ses successeus le convint comparer.
Mainfrois, qui descendi de lui, cuida régner
Ensi qu'il avoit fait, et au pape estriver*”

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

mantenia aquesta idea, va destacar la crònica d'Andrea Dandolo que va narrar les gestes del rei Carles com a defensor de l'Església i les seves actuacions com a monarca cristià exemplar. Així, posava èmfasi en la contesa contra Conradí i la croada de Tunísia⁶¹².

Certament, a les narracions antiangevines i gibel·lines es va conservar la mateixa idea que dècades abans, perquè es va defensar l'actuació de Manfred com a legítim hereu de Sicília. En particular, Desclot relatava els fets sobre la derrota Staufen com una gran commoció. Cal plantejar la possibilitat que obtingués aquesta informació dels prohoms sicilians que formaven part de la cort del rei aragonès. Així, per a l'autor català, el nomenament com a rei de Carles d'Anjou va causar "*gran dan de tota cristiandat*"⁶¹³. Més tard, Neocastro va expressar la indignació que va causar al pontífex la coronació de Manfred contra la voluntat de l'Església. Tanmateix, l'autor defensava la legitimitat del rei⁶¹⁴. D'altra banda, un testimoni itàlic i gibel·lí era Guglielmo Ventura, que va reconèixer al rei Manfred com a legítim successor de l'emperador Frederic i va admetre que la venjança que pretenia Conrad era legítima. A més, el rei Carles era identificat com l'enemic dels gibel·lins i com aquell que volia subjugar el Regne de Sicília⁶¹⁵. Finalment, Muntaner es lamentava de la pèrdua de les batalles de Benevento i Tagliacozzo⁶¹⁶.

Es pot concloure que els cronistes van prendre com antecedents i iniciaven els relats amb els raonaments i explicacions sobre les circumstàncies dels temps de Manfred, Conradí i Carles. A partir d'aquests arguments, van projectar la redacció sobre la guerra de les Vespres i en van justificar el conflicte, tot i que hi van afegir altres elements narratius que enriqueixen els escrits. En tot cas, després de l'exposició dels fets precedents, van presentar les premisses que, segons les narratives, van causar l'explosió del conflicte el 1282. Les raons que utilitzaven els autors per explicar la guerra —fossin de tendència güelfa, gibel·lina o antiangevina— eren, generalment, tres i a continuació s'estudien.

Et rencontre l'Eglise usages alever".

⁶¹² ANDREA DANDOLO, p. 318. L'autor escrivia: "*Karolus rex Sicilie, in auxilium christianorum accedens, cum rege Tunixii pacta composuit, et in Siciliam reduxit exercitum, et cum venissent circa Trapanum, naves plurime naufragio perierunt, et exercitus per terram rediit*".

⁶¹³ DESCLOT, cap. LII, p. 124. L'autor va escriure: "*E depòs lo rei Manfrè de son regne e donà-lo al comte Carles, e fou-lo senador de Roma; e el comte Carles pres aquest do, a gran dan de tota cestiandat*".

⁶¹⁴ NEOCASTRO, cap. VI-VII, p. 5-7.

⁶¹⁵ VENTURA, p. 114. Per l'autor Manfred era l'hereu legítim: "*Regem siciliae filium naturalem Federici Imperatoris*". A més, legítimament Conrad volia: "*(...) vindicare mortem Manfredi Regis*". Finalment, el rei Carles, en nom de l'Església, "*voluit subiugare Regnum Siciliae*".

⁶¹⁶ MUNTANER, cap. XXXIV-XXXV, p. 77-78.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

La primera causa emprada pels narradors és el desenvolupament de la diplomàcia internacional. En aquest sentit són principals *Lu Rebellamentu* i les cròniques sinòptiques, ja que s'ocupaven quasi exclusivament de les ambaixades entre els diferents estats, encara que també va ser un tema recurrent pels altres autors. Així, per exemple, destacaven l'esment sobre les aliances forjades tant els cronistes catalans i sicilians, com els itàlics i francesos. Ara bé, cada autor es caracteritzava pels seus silencis i intencionalitats. Per acompanyar aquest estudi s'ha abordat la documentació de les cancelleries règies.

La segona causa que esmenten les cròniques és l'ús de la fiscalitat pel govern Anjou. Aquest afer és gairebé únicament esmentat per aquells autors que van viure en el temps de la revolta. El motiu econòmic va ser fonamental i va servir, sobretot, per demonitzar el rei Carles, idealitzar els temps passats —com el regnat del rei normand Guillem II— i justificar l'arribada del rei Pere.

L'última premissa, utilitzada com a detonant, és l'assetjament que els soldats francesos van fer contra les dones sicilianes. Per als autors, aquest va ser el moment determinant per encendre la metxa del sollevament. Tanmateix, cal tenir en compte que no s'entenia l'agressió vers les dones com un atemptat cap a aquestes, ans com un atac a la propietat o potestat marital o paterna. En definitiva, segons el pensament dels cronistes, havia estat un atac als homes sicilians a través de les dones, una possessió que els hi era usurpada i, per tant, es legitimava la violència contra els francesos.

3.3. LA DIPLOMÀCIA COM A PRECEDENT DE LA GUERRA: DE BARCELONA A CONSTANTINOBLE

L'exercici de la diplomàcia va ser el primer que van relatar molts dels cronistes per construir el precedent a la revolta siciliana. En les narracions, la preparació de l'alçament antiangeví a Sicília es va començar a gestionar a partir dels contactes entre les principals corones. Segons les cròniques, hi havia quatre territoris implicats: Sicília, la Corona d'Aragó, Constantinoble i l'Església de Roma. En el cas sicilià, i concretament *Lu Rebellamentu*, es va atribuir l'activitat diplomàtica a Joan de Pròixida. Segons aquest escrit, aquest prohoms va visitar els altres representants territorials: el rei Pere el Gran a Barcelona, l'emperador Miquel VIII Paleòleg a Constantinoble i el papa Nicolau III a Roma.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

En aquest sentit s'ha de puntualitzar que cal iniciar l'estudi sobre aquest afer amb l'anàlisi de l'ús que es va de fer Joan de Pròixida, atès que en moltes de les cròniques va ser utilitzat com una de les figures principals prèvies al sollevament. Sense aquest personatge no es pot entendre ni la implicació de la Corona d'Aragó o Constantinoble en les narratives ni els silencis que alguns autors van imposar al respecte.

3.3.1. La utilització de Joan de Pròixida com a representant sicilià a les cròniques: un exemple de mitificació, odi i silenci

La preparació de la revolta siciliana era un acte contra el rei Carles que va implicar molts dels reis antiangevins de la Mediterrània. Segons algunes cròniques, com *Lu Rebellamentu* i les seves narracions sinòptiques, va ser l'ambaixador salernità, Joan de Pròixida, qui va posar en contacte els principals monarques per tal d'enderrocar el poder Anjou. Per una banda, l'ús d'aquest diplomàtic permetia a la crònica en llengua siciliana realitzar un text d'empoderament sicilià, on la noblesa sícula era la protagonista i no pas els reis. D'altra banda, l'esment d'aquest ambaixador per als relats sinòptics —i els escrits güelfs que seguien els seus paradigmes— era una fórmula per culpabilitzar els sicilians. En ambdós casos, Joan de Pròixida era essencial per als seus propòsits i, per aquest motiu, cal analitzar el tractament que van fer les narracions sobre aquest prohóm.

L'anàlisi de la utilització d'aquest personatge ha de servir com a exemple per entendre el *modus operandi* de la propaganda siciliana i itàlica contemporània als fets. De fet, cal tenir en compte que, sovint, les cròniques estaven dedicades quasi exclusivament a personalitats. Per exemple, Desclot es dedicava al rei Pere; Muntaner als sobirans aragonesos i a si mateix; Speciale se centrava en Frederic III; i en el cas de *Lu Rebellamentu* —i les cròniques sinòptiques güelfes— es dedicava a Joan de Pròixida. Aquest personatge era identificat com l'instigador de la revolta, atès que se li adjudicava el mèrit —o la infàmia en el cas dels autors güelfs— dels viatges diplomàtics entre el 1279 i el 1282 a Constantinoble, Roma, Palerm i Barcelona. Aquestes ambaixades havien de servir, segons els relats, per convèncer als diferents monarques de la causa antiangevina. Encara que aquestes relacions estan provades documentalment, era quelcom improbable que les realitzés ell mateix⁶¹⁷.

---

⁶¹⁷ WIERUSZOWSKI, "Conjuraciones...", p. 560; Vegeu també: WIERUSZOWSKI, Helene, "Der Anteil Johanns von Procida an der Verschwörung gegen Karl von Anjou", dins Helene WIERUSZOWSKI,

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

Primerament, i abans d'entrar en detalls, cal identificar qui era aquest personatge elogiat, detestat i silenciado. Joan de Pròixida va néixer a Salern cap al 1210, havia estat metge⁶¹⁸ i cavaller a la cort de l'emperador Frederic II i, per tant, es presentava com valedor de la dinastia Staufen⁶¹⁹. En recompensa a la seva feina, l'emperador li va atorgar algunes terres prop de Nàpols, entre elles l'illa de Pròixida⁶²⁰. Més tard, el rei Manfred el va anomenar canceller del regne i quan aquest monarca va morir es va retirar. Després de la desfeta de Benevento, Joan de Pròixida va poder conservar les seves propietats gràcies a l'amnistia proposada pel papa Clement IV al rei Carles⁶²¹. Tanmateix, amb l'arribada a Itàlia de Conradí, es va unir al seu l'exèrcit i amb la derrota de Tagliacozzo va perdre les seves possessions. A més, quan va ser expulsat de la seva llar la seva muller va ser maltractada, una de les seves filles va ser violada i un dels seus fills va ser assassinat⁶²². Després d'això,

---

Politics and culture in medieval Spain and Italy, Ed. Edizioni di storia e letteratura, Roma, 1971, p. 223-278.

⁶¹⁸ Joan de Pròixida era un dels mestres de medicina més rellevants de Salern. Aquesta ciutat va esdevenir un dels centres d'aprenentatge de medicina i des d'allà es va introduir la tradició galènica a la resta de l'Europa occidental. Vegeu sobre l'escola de Salern: BRIAN, Lawn, *The Salernitan Questions: an Introduction to the History of Medieval and Renaissance Problem literature*, Ed. Oxford University Press, New York, 1963, p. 19; LAURELLIO, Giuseppe i AZZARA, Claudio, *Discorsi sulla scuola medica salernitana*, Ed. Laveglia, Salerno, 2005; També se li atribueix la traducció al llatí de l'obra *Liber Philosophorum moralium antiquorum*. Vegeu, EZIO, Franceschini, *Il Liber philosophorum moralium antiquorum*, Ed. Reale Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti, Venezia, 1931.

⁶¹⁹ BRUNETTO LATINI, p. 105. L'autor el va definir com: "*Medico e cavaliere dello imperadore Federigo di Soave*".

⁶²⁰ BUSCEMI, Niccolò, *La vita di Giovanni di Procida, privata e pubblica*, Ed. Real stamperia, Palermo, 1836, p. 6. L'autor afirmava que el cognom li provindria de la senyoria, però no pas de l'origen. Per tant, sovint, en italià, quan és esmentat el nom complet del salernità s'utilitza la preposició "di" per a no crear confusió i no pas "da" que indicaria origen.

⁶²¹ LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 171; Vegeu sobre l'ocupació política de Joan de Pròixida durant el regnat de Manfred: SAINT-PRIEST, *Histoire...*, vol. 1, p. 175-176, 250, 344, 362; També, CORRENTI, *La guerra...*, p. 69-75; Sobre les terres que posseïa vegeu al respecte una de les publicacions més recents: NATELLA, Pasquale, *Giovanni da Procida, barone di Postiglione: precisazioni, smentite e aggiunte*, Ed. Edizioni Arci Postiglione, Salerno, 2004.

⁶²² Vegeu al respecte, PITRÉ, Giuseppe, *Il vespro siciliano nelle tradizioni popolari della Sicilia*, Ed. Cultura nuova libri-Utopia edizioni, Palermo, 1987, p. 19-22; Les històries sobre aquest personatge han format part de les tradicions i llegendes de Sicília. De fet, quan el folklorista Giuseppe Pitré va recollir i escriure les tradicions locals al segle XIX, es va detectar que Joan de Pròixida encara formava part de l'imaginari popular. En el cas de les històries locals de Palerm, es parlava del suïcidi de la seva filla abans de veure's abocada al *Ius prima nocte* que un capità francès reclamava. A l'escrit recollit per Pitré es pot llegir: "*Giovanni Procida avia 'na figghia prummissa, e a sentiri sta sorti di liggi era timitu a maritalla. Avia un capitano ch'abitava nn'iddu, comu un piantuni, dici: - «La pozzu maritari a mè figghia, o c'hé aviri stu sfreggiu comu tutti l'autri, d'aviri un militari la prima sira?» - «No, maritalla.» La maritó. A lu turnari di la chiesa, lu capitano la vulia. La picciotta curri e si va a jetta di lu finistruni, e morì*". De forma particular, aquesta faula relacionava el suïcidi de la filla del salernità amb la voluntat de venjança el dia de Pasqua a l'església del Sant Esperit de Palerm. Ara bé, cap crònica relacionava el suïcidi amb la revolta del març del

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

un dels primers llocs on es va exiliar va ser a la cort de Frederic de Turíngia a Meissen, un dels candidats a reclamar el Regne de Sicília per dret hereditari de la seva mare, Margarida Staufen⁶²³. Entre els exiliats, a més de Joan de Pròixida, es trobaven Pietro di Prezze, qui havia estat canceller de Conrad IV⁶²⁴, i el mestre de retòrica napolità Enric da Isernia⁶²⁵, que va elogiar la tasca del salernità⁶²⁶. Després de viatjar entre els estats germànics i els itàlics per aconseguir suports contra els Anjou, el 1275 va arribar exiliat a Barcelona amb els seus fills Francesc i Tomàs⁶²⁷. A Barcelona l'ambient li era més favorable que a la cort de Frederic de Turíngia, ja que el príncep germànic mai es va ocupar del conflicte itàlic. A Catalunya, en canvi, eren més proclius a la idea del salernità. Un dels motius podia ser que la burgesia mercantil catalana veia com un perill l'expansió angevina pel Mediterrani. Aquest xoc ja s'havia materialitzat amb l'expedició del rei Lluís IX a Tunísia on podien haver perdut el comerç⁶²⁸.

Amb aquest panorama, doncs, no és d'estranyar que les cròniques el convertissin en uns dels enemics principals del rei Carles. Cal dir, a més, que amb l'arribada a la Corona, Joan de Pròixida va ser nomenat canceller d'Aragó⁶²⁹. És quelcom que, més enllà de la importància política, és un afer primordial, perquè —com s'analitza després— aquest fet comptava amb el silenci absolut dels cronistes catalans. Això el convertia en un

---

1282. Aquestes cantarelles sobre el *Vespro* que van arribar fins al segle XIX -i potser fins a l'actualitat- són essencials per entendre com aquell conflicte va marcar la societat siciliana i com la figura de Joan de Pròixida va ser cabdal pel pensament popular. Vegeu l'estudi sobre les rondalles populars de les Vespres a: CORRENTI, Santi, *La guerra dei novant'anni e le ripercussioni europee della guerra del Vespro (1282-1372)*, vol. 1, Ed. Casa Ed. Muglia, Catania, 1973, p. 20-30.

⁶²³ TRAMONTANA, *Gli anni...*, p. 193-194; Vegeu sobre aquest personatge: BUSSON, Arnold, "Friederich der Friedige als Prätendent der Sizilianischen Krone und Johan von Procida", dins VV.AA., *Historische Aufsätzen dem Andenken an Georg Waits gewidmet*, Hannover, 1886.

⁶²⁴ TRAMONTANA, *Gli anni...*, p. 193.

⁶²⁵ Es quelcom que es dedueix d'una carta d'Enrico da Isernia a Giovanni da Procida. Vegeu, SANESI, Ireneo, "Giovanni da Procida e il Vespro siciliano", dins *Rivista Storica italiana*, n. 8, 1890, p. 507-512.

⁶²⁶ LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 171.

⁶²⁷ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 306. L'autor esmenta altres aspectes de la seva vida, com l'estada a Alemanya per intentar convèncer al nét de Frederic II per recuperar Itàlia, o els contractes que va fer amb les ciutats gibel·lines del nord d'Itàlia; Vegeu, RENZI, Salvatore de, *Il secolo decimoterzo e Giovanni da Procida*, Ed. Stamperia del Vaglio, Napoli, 1860. L'autor explica els primers anys del personatge.

⁶²⁸ BOSCOLO, Alberto, "L'eredità sveva di Pietro il Grande, re d'Aragona", dins *11è CHCA*, vol. 1, Ed. Accademia di Scienze, Lettere e Arti di Palermo, Palermo-Trapani-Erice, 1982, p. 90.

⁶²⁹ CARINI, *Gli Archivi...*, doc. 2, p. 2-4, 190; Vegeu sobre el càrrec la Corona d'Aragó, RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 309; També sobre l'actuació a la Corona d'Aragó: SOLDEVILA, *Pere el...*, vol. 1, p. 377. I al doc. 53b, p. 472. En un document del 26 de juny de 1275, l'infant Pere va donar a Joan de Pròixida en feu franc i lliure els castells i viles d'Alís i Pomar, atesos els serveis realitzats al rei Manfred i als que va poder realitzar a ell i als seus.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

personatge utilitzat, bàsicament, pels cronistes siculoitàlics. Segurament, i tot el dubte existent sobre les dates de redacció abans expressades, va ser *Lu Rebellamentu* la primera a presentar el salernità com el capità de la revolta. Era una idea que, possiblement, formava part de la ideologia popular siciliana.

3.3.2. El debat historiogràfic entorn de la figura de Joan de Pròixida

Els relats sobre el salernità són els que la historiografia tradicional ha tendit a qualificar de “conspiradors”, atès que en aquests escrits es van implicar diferents personalitats en l'àmbit internacional, com el rei d'Aragó o l'emperador bizantí. Les opinions dels historiadors es poden dividir en dues: els que donen credibilitat al contuberni antiangeví liderat per Joan de Pròixida i els que neguen qualsevol aliança promocionada per aquest diplomàtic.

Abans d'entrar en l'anàlisi de les fonts, cal esmentar la perspectiva dels estudiosos més destacats que van analitzar la figura de Pròixida. La majoria d'autors des del segle XVI fins al segle XIX, eren seguidors de la idea del segle XIII i atribuïen l'autoria de la diplomàcia a Joan de Pròixida. Per exemple, Zurita el responsabilitzava de les ambaixades i contactes amb Constantinoble⁶³⁰. Més tard, Mugnos, historiador sicilià del segle XVII, va seguir també la idea de les fonts primàries sicilianes i va donar el protagonisme de la revolta a Joan de Pròixida⁶³¹. D'altra banda, però, autors com Gibbon i Voltaire dubtaven de tal conspiració⁶³². De fet, Gibbon es preguntava si les Vespres havien estat un accident o quelcom organitzat⁶³³.

Durant el segle XIX, la figura de Joan de Pròixida es va restablir com a personatge icònic sicilià en els temps de la recuperació nacionalista. Es va recobrar aquesta idea, especialment, durant la dominació borbònica de Sicília i Nàpols, precisament perquè

---

⁶³⁰ ZURITA, *Anales...*, lib. 4, cap. XIII, p. 18. L'autor no esmenta el nom de la seva font, però tal com ho narra sembla que seria *Lu Rebellamentu* o alguna de les cròniques sinòptiques. El cronista aragonès escrivia: “según hallo escrito por un autor de aquellos tiempos, fue Joan de Proxita a Constantinopla dos veces muy encubierto y en hábito peregrino”.

⁶³¹ MUGNOS, *I Raguagli...*, lib. 1, p. 62. L'autor sicilià va escriure: “Giouanne Procida Salernitano signor dell'Isola Procida (...) essendo stato percosso d'un violente stupro fatto d'un cavalier Francese in persona di sua figlia reclamò grandemente di tal eccesso appo il Re Carlo per ottenerne in vendetta la giustizia (...) cominciò a provocare gl'animi delli Napolitani alla rubellione”.

⁶³² AMARI, *La guerra...*, p. 71. L'autor va estudiar les interpretacions d'ambdós autors, i de manera similar a aquests, l'autor sicilià també dubtà de la conspiració i de la implicació de Joan de Pròixida.

⁶³³ GIBBON, *The history...*, vol. VI, p. 476-478.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

encarnava la reivindicació antifrancesa. Per aquest motiu, va ser durant aquell segle quan va tornar a quallar la idea que representava en la societat siciliana⁶³⁴. No obstant això, la seva relació amb la revolta sempre ha estat objecte de debat⁶³⁵. L'estudi sobre Pròixida durant el segle XIX i inicis del XX es va regir per dues variants: la que lloava el personatge i la que desmentia les gestes que se li atribuïen. Aquesta última estudiava els afers d'aquesta figura amb una pretesa base científica.

Un exemple d'enaltiment és l'obra de Niccolò Buscemi, titulada *La vita di Giovanni di Procida*⁶³⁶, publicada el 1836. En aquest escrit es relata la biografia del noble salernità i es fa un elogi pels seus esforços de “conspiració” i revolta contra els francesos. Per Buscemi, la guerra contra els Anjou era una lluita “*tirannida*”, on “*tutta Italia, e la Sicilia era la prima a gridare libertà*”⁶³⁷. Ara bé, aquests eren uns arguments utilitzats més en l'època de l'autor que no pas en els temps de les Vespres i és una mostra de l'ús dels fets històrics per part del moviment antiborbònic. En tot cas, Joan de Pròixida va ser considerat el principal dirigent del sollevament i, per això, es pot considerar que es va elevar a la categoria “d'heroi nacional” en la Sicília decimonònica.

---

⁶³⁴ Vegeu com en el cas del teatre del segle XIX aquest personatge va obtenir gran fama com a protagonista de diverses tragèdies: DELAVIGNE, Casimir, *Les Vêpres siciliennes*, Ed. Ladvocat, Paris, 1819; HEMANS, Felicia D., *The vespers of Palermo: a tragedy in five acts*, Ed. Belser Wissenschaftlicher Dienst, Ballinlough, 2005; També: HAGEMMEISTER, Johann Gottfried, *Johann von Procida*, Ed. Ben Friedrich Maurer, Berlin, 1791; NICCOLINI, Giovan Battista, *Giovanni da Procida: Tragedia*, Ed. Teatro Italiano, ossia raccolta di alcune commedie scelte fa i migliori autori moderni, Venezia, 1838; KNOWLES, James Sheridan, *John of Procida or the bridals of Messina. A tragedy in five acts*, Ed. J. Winchester Publisher, New York, 1840; SCRIBE, Eugène, Verdi, Giuseppe, *I vespri siciliani*, Ed. Nuova Alfa editoriale, Bologna, 1985. La lletra de l'òpera de Verdi va ser escrita per Scribe. Vegeu la crítica que en realitza: RUNCIMAN, *Las vísperas...*, p. 31, 423.

⁶³⁵ Vegeu al respecte: FIORI, Omero S. L., *Giovanni da Procida o i vespri Siciliani, storia del secolo XIII*, Livorno, 1843; RUBERI, Ermolao, *Apologia di Giovanni da Procida: Ricerche storico-critiche*, Ed. Firenze Barbera, Firenze, 1856; CAPPELLI, Antonio, *Giovanni di Procida e il vespro siciliano*, Ed. Collezione di opere inedite a rare dei primi tre secoli della lingua, Torino, 1861; ROSA, Gabriele, “Giovanni da Procida e il Vespro Siciliano”, dins *Archivio storico italiano. Nuova serie*, vol. 17, n. 1, 1863, p. 32-52; GIOVANNI, Vincenzo di, *Giovan da Procida e il ribellamento di Sicilia nel 1282 secondo il Codice Vaticano 5256*, Ed. Tipi Fava e Garagnani, Bologna, 1870; ZELLER, Jules, *Les tribuns et les révolutions en Italie*, Ed. Didier et C. Libraires-Éditeurs, Paris, 1874, p. 2-56; SANESI, Ireneo, *Giovanni di Procida ed il vespro siciliano*, Ed. Fratelli Bocca, Firenze, 1890.

⁶³⁶ BUSCEMI, Niccolò, *La vita di Giovanni di Procida privata e pubblica*, Ed. Reale stamperia, Palermo, 1836.

⁶³⁷ BUSCEMI, *La vita...*, p. 24-25; Vegeu l'opinió de: ORIANI, Alfredo, “La Lotta Politica in Italia”, dins *Opere Complete*, vol. I, p. 77. L'autor considerava també que Joan de Pròixida havia estat el gran conspirador.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

Per contra, pocs anys més tard, el 1842, Michele Amari en la seva obra més cèlebre es mostrava convençut que Joan de Pròixida no havia organitzat la revolta. L'estudiós considerava que va ser fruit de l'espontaneïtat i va ser arran del desgovern a l'illa que el monarca aragonès va aprofitar per ocupar-la⁶³⁸. Tanmateix, i com bé analitzava Runciman, l'erudit sicilià volia extreure una ensenyança política pels seus contemporanis —ja que advocava per una revolta immediata contra el govern Borbó— i això va fer que exagerés la seva anàlisi⁶³⁹. Durant el segle XIX predominen aquests dos exemples: el primer, suggeria un enaltiment de les Vespres i de Joan de Pròixida; el segon, intentava posar en dubte els fets narrats⁶⁴⁰. Ambdues posicions, però, estaven condicionades per la política del moment.

Hom pot debatre si Joan de Pròixida va ser un dels autors de la xarxa diplomàtica, però, en tot cas, no es poden negar els contactes existents entre les faccions antiangevines⁶⁴¹. És evident que entre el rei d'Aragó i les forces gibel·lines hi havia certa coordinació, encara que Amari negués qualsevol connexió i defensés que va ser una revolta espontània. Múltiples documents publicats per Carini demostraven aquests enllaços⁶⁴². Cartellieri, per la seva banda, va intentar esborrar qualsevol dubte sobre l'existència de les relacions

---

⁶³⁸ AMARI, *La guerra...*, p. 142-143. L'autor defensava que: “*La rivoluzione del vespro un movimento non preparato, e d'indole popolana, singolare nelle monarchie dei secoli di mezzo*”; Altres buscaven rehabilitar la figura de Joan de Pròixida. Per exemple: AMICO, Gaspare, *Il Vespro siciliano: storia popolare*, Ed. Giannotta, Catania, 1882; CARUCCI, Carlo, *Il patriottismo del gran salernitano Giovanni da Procida attraverso ineccepibili documenti*, Ed. Tip. Dei Monasteri, Subiaco, 1932. Segons sembla, l'autor va voler rehabilitar Joan de Pròixida davant els atacs d'Amari; També, GUARIGLIA, Raffaele, “Giovanni da Procida”, dins *Celebrazioni Campane*, vol. 2 Urbino, 1936, p. 127-152; Vegeu sobre aquest afer: ROMEO, Rosario, *Mezzogiorno e Sicilia nel Risorgimento*, Ed. Edizioni scientifiche italiane, Napoli, 1963, p. 169; TRAMONTANA, *Gli anni...*, p. 114-115.

⁶³⁹ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 424-425.

⁶⁴⁰ Vegeu per exemple, l'opinió de: EGIDI, Pietro, “*La communitas siciliae del 1282*”, dins *Annuario della R. Università de Messina*, 1914-1915, p. 39. Aquest considerava que “*debba rifiutarsi la tradizione leggendaria*”; Algunes interpretacions més sobre Joan de Pròixida de finals del segle XIX i inicis del XX són: CARINI, Isidoro, *Il Vespro siciliano e la questione angioina. Articoli e documenti pubblicati dalla Sicilia cattolica*, Ed. Tip. Statuto, Palermo, 1882, p. 27; MANTIA, Giuseppe la, *Codice diplomatico dei re aragonesi di Sicilia Pietro I, Giacomo, Federico II, Pietro II e Ludovico dalla rivoluzione siciliana del 1282 sino al 1355 (Anni 1282-1290)*, Ed. Tip. Boccone del Povero, Palermo, 1917, p. 6-13.

⁶⁴¹ Sobre la participació de Joan de Pròixida en els afers diplomàtics: WIERUSZOWSKI, “*Der Anteil...*”, p. 173-183.

⁶⁴² Vegeu alguns d'aquests documents: CARINI, *Gli archivi...*, vol. 2, p. 2-20.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

internacionals i va realitzar els primers estudis crítics amb les fonts⁶⁴³. D'altra banda, Sicardi⁶⁴⁴ i Wieruszowski⁶⁴⁵ van treballar per analitzar aquests tractes i contradir a Amari.

Ara bé, Runciman defensava que part de la llegenda no podia ser certa, atès que Joan de Pròixida no hauria sortit de la Corona d'Aragó quan exercia el càrrec de canceller. Prova d'això són els documents que ell mateix firmava en aquells anys al territori del rei Pere. Tanmateix, l'autor britànic argumentava que Amari exagerava en qüestionar la realitat de les narracions, atès que estaven explicades amb detalls i, segons l'autor britànic, el salernità no hagués esdevingut un dels enemics principals als relats güelfs si no hi haguessin alguns fets verídics⁶⁴⁶. Certament, les cròniques estaven descrivint un fet força habitual: les ambaixades diplomàtiques entre aquells estats que eren aliats. Probablement, d'una manera o altra, van existir aquests contactes; encara que era improbable que Joan de Pròixida en fos el diplomàtic i, molt menys, que actués per lliure sense l'emparedat de cap rei. En tot cas, els relats únicament havien de servir per a la defensa de les posicions ideològiques de cada autor i per a convèncer al lector d'aquestes.

Tanmateix, les últimes tendències historiogràfiques han abordat la temàtica de les Vespres des de l'economia, la política i la ideologia, deixant de banda la possible conspiració. Tal com defensava Illuminato Peri, tot i la llarga tradició historiogràfica al voltant de la figura de Joan de Pròixida, no es podrà saber mai la implicació real en la trama⁶⁴⁷. De fet, i des del punt de vista polític, és impensable que aquesta revolta i la

---

⁶⁴³ CARTELLIERI, *Peter von...*, p. 24-28; Les conclusions de Cartellieri han estat estudiades a: LEONARDI, Marco, *L'età del Vespro siciliano nella storiografia tedesca (dal XIX secolo ai nostri giorni)*, Ed. Leo S. Olschki Editore, Firenze, 2011, p. 43.

⁶⁴⁴SICARDI, "Introduzione...", p. 77-95.

⁶⁴⁵ WIERUSZOWSKI, "Conjuraciones...", p. 548.

⁶⁴⁶ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 318, 429. L'autor britànic defensava que els sicilians eren i són aficionats a les societats secretes. Per això, possiblement la conspiració mostrada a les cròniques tindria profundes arrels culturals a Sicília.

⁶⁴⁷ PERI, Illuminato, *La Sicilia dopo il Vespro. Uomini, città e campagne 1282-1376*, Ed. Biblioteca Universale Laterza, Roma, 1990, p. 4. Les paraules d'aquest historiador definien molt bé l'estat de la historiografia i dels estudis entorn de Joan de Pròixida. Peri afirmava que: "*A Giovanni vasta tradizione storiografica ha attribuito ideazione e conduzione della trama che avrebbe portato alla rivolta. Quanto ci sia di vero non lo sapremo mai con certezza: neppure se ci si dovesse imbattere in testimonianze con esplicite dichiarazioni di partecipi e di testi, perché se le conclusioni sono nel successo, diventano larghe le rivendicazioni della partecipazione, che mancano nell'insuccesso. Certo è che proprio da Giovanni quelle trame erano considerate praticabili, purché con cautela, e che egli sperò che potessero valere a estendere la rivolta all'Italia continentale*"; Vegeu també un dels últims estudis, IORIO, Guido, *Carlo I d'Angiò re di Sicilia. Biografia politicamente scorretta di un 'parigino' a Napoli*, Ed. Gedi-L'Espresso S.p.a, Roma, 2018, p. 41, 117-119.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

conquesta del 1282 es produís sense suports internacionals. Ara bé, l'objectiu d'aquest estudi no és discutir els fets, sinó analitzar com estan representats en la literatura. En altres paraules, no es tracta de demostrar o analitzar la conjura o els contactes internacionals, sinó d'estudiar quin era el tractament de Joan de Pròixida a les narracions contemporànies.

3.3.3. L'enaltiment de Joan de Pròixida a *Lu Rebellamentu*: una eina per a la defensa del col·lectiu sicilià

La historiografia sempre ha tendit a intentar demostrar l'existència de contactes internacionals entre les forces antiangevines, estudiar la implicació real de Joan de Pròixida, realitzar un enaltiment vers aquest diplomàtic, o bé desmentir la “conspiració”. Aquestes propostes, però, eclipsaven per complet la idea original dels autors contemporanis a les Vespres. Del que es tracta, és d'entendre com i perquè els cronistes utilitzaven al salernità. Així, doncs, es poden formular dues qüestions per iniciar l'anàlisi sobre el tractament del metge salernità. En primer lloc, què determina que una crònica sigui més fidedigna que una altra, si totes corresponien al pensament ideològic d'un corrent polític o estaven al servei de la propaganda dels seus reis o senyors? Dificilment es poden establir unes pautes que separin les narracions veritables o falses, més tenint en compte que qualsevol premissa expressada es regia per una manera determinada de pensament. És a dir, sempre s'ha de tenir en compte que tot allò que manifestaven les cròniques tenia una intencionalitat. En segon lloc, la qüestió i conclusió que cal plantejar és que les gestes narrades sobre Joan de Pròixida servien o per justificar la revolta —si escrivia un autor antiangeví—, o bé per culpabilitzar de forma col·lectiva als sicilians —si escrivia un autor güelf—. Per tant, no necessàriament tots els fets narrats sobre el metge salernità havien de ser certs, atès que obeïen una finalitat ideològica.

Per entendre millor la problemàtica que es presenta cal tenir en compte que l'objectiu inicial dels sollevats era també la revolta de les terres napolitanes, però això va fracassar i va ser silenciats⁶⁴⁸. En conseqüència, les cròniques es van focalitzar en Sicília. Aquest, però, és el primer indicatiu de tergiversació dels fets. Arran d'això, Joan de Pròixida es va convertir en un instrument potentíssim de la propaganda dels sicilians antiangevins, deixant absolutament de banda els napolitans. Igualment, els autors güelfs es van centrar

---

⁶⁴⁸ CARINI, *De rebus*, doc. 467, p. 434-436. Al document s'expressava que: “*De aliis nobilibus Neapoli intendunt Civitatem Neapoli facere rebellari si perficere poterint nobis plurimum erit gratum*”.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

en Sicília, i van utilitzar el salernità per a la identificació de l'enemic. En efecte, va ser usat per aquestes dues ideologies. No obstant això, algunes cròniques elidien l'existència d'aquest prohoms —quelcom que després s'analitza— i això, naturalment, formava part del seu missatge polític.

Possiblement, la primera narració que se'n va ocupar va ser *Lu Rebellamentu*. És l'exemple més significatiu, on l'autor va dedicar quasi tot el text a narrar les gestes de Joan de Pròixida i les seves ambaixades diplomàtiques. El que volia transmetre aquesta crònica és que hi va haver una conjura i una revolta contra el rei Carles organitzada, quasi únicament, per Joan de Pròixida. Aquesta idea va ser creada per l'autor amb la intencionalitat de presentar als sicilians —capitanejats pel salernità— com una població independent i capaç de fer front a l'enemic angeví per si sols. Inicialment, en el relat de *Lu Rebellamentu*, els sicilians no rebrien ajuda externa i, per tant, es consolidarien com a col·lectiu. Més endavant, amb l'arribada del rei Pere el Gran, Joan de Pròixida apareixeria com un prohoms capaç d'aconsellar al rei. Un conseller que, sovint, era mostrat amb unes habilitats polítiques majors que les del nou monarca⁶⁴⁹.

Així, doncs, Joan de Pròixida s'exhibia com el cervell de la conjura i l'autor intel·lectual de la revolta. El text s'iniciava narrant les intencions del rei Carles d'Anjou de conquerir les terres de Miquel Paleòleg. Aprofitant aquest context, Pròixida es va preparar per rebel·lar Sicília⁶⁵⁰. Aquest apareix com l'únic protagonista de la crònica i és gairebé omnipresent en totes les seves narracions. En primer terme, es mostrava la voluntat del personatge de provocar la revolta. D'aquesta manera es creava l'existència d'una conjura contra els Anjou, quelcom primordial per a la narrativa sícula i güelfa. *Lu Rebellamentu* es va convertir en una expressió del rebuig vers al rei Carles que era considerat un usurpador. Per aquest motiu, l'ús de Joan de Pròixida, antic servent del rei Frederic, era òptim per reclamar la legitimitat i la restauració dels Staufen al territori.

El propòsit principal de l'autor de *Lu Rebellamentu* era manifestar que el poble sicilià era capaç de subsistir i governar-se per si mateix. Aquest era un dels arguments essencials per a la defensa de la identitat siciliana. Era un reclam que deixava de banda les terres

---

⁶⁴⁹ *Lu Rebellamentu*, p. 25-29. Vegeu per exemple, com Joan de Pròixida va aconsellar al rei sobre afers militars o polítics i el monarca va acatar el seu suggeriment.

⁶⁵⁰ *Lu Rebellamentu*, p. 5. L'autor va escriure: “*Misser Iohanni di Procida in Sichilia, si pinsau in chi modu putissis sturbari l'andata (...) et comu putissi fari distrudiri et muriri lu re Carlu, et rebellari Sichilia*”.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

peninsulars i es concentrava solament amb els illencs. Es va crear una esfera narrativa únicament autòctona, on no s'acceptarien estrangers com a governants. L'única excepció seria el rei Pere, que governaria en nom de la seva esposa i estaria subordinat als suggeriments de la noblesa local. Joan de Pròixida va ser un dels pilars que va utilitzar *Lu Rebellamentu* per perfilar els sicilians com a col·lectiu independent i crear la seva identitat. La utilització del salernità en el relat permetia als sicilians actuar sense l'ajut de cap rei i serien aquests qui, de manera independent, exercirien la diplomàcia als dos extrems de la Mediterrània, aprofitant la posició geogràfica i estratègica de Sicília⁶⁵¹. La idiosincràsia siciliana que esbossava el relat s'hauria fortificat durant el govern Anjou i es va aplicar a la crònica amb l'argument que la revolta es va dur a terme únicament pel poble sícul.

Cal plantejar, també, de forma purament hipotètica, que els viatges narrats per la crònica poden recordar les travesses marítimes dels herois grecoromans en la literatura mitològica. Possiblement, seria una similitud que funcionaria com a eina propagandística. És probable que el cronista s'inspirés en les obres homèriques o en els relats mitològics on la missió principal del personatge era viatjar pel Mediterrani. Aquesta premissa donaria la suficient força literària al personatge de Joan de Pròixida. Finalment, per concloure, el salernità era perfilat com el "salvador" o capità sicilià que tindria molta més rellevància que el rei Pere.

3.3.4. La difamació de Joan de Pròixida a les lectures güelfes: la resposta als arguments sicilians

Si per una banda *Lu Rebellamentu* va enaltir Joan de Pròixida, per l'altra les narracions güelfes van intentar desmitificar-lo i desprestigiar-lo⁶⁵². Les obres sinòptiques propapals, el *Liber de Procida et Palioloco* i la *Leggenda di Messer Gianni di Procida*, demonitzen el personatge, com a reacció a la mitificació siciliana⁶⁵³. Ambdues cròniques van copiar gran part del text de *Lu Rebellamentu*, encara que en van canviar els arguments.

En el cas de la *Leggenda*, el títol de l'obra estaria indicant voluntat de desqualificació vers els actes del salernità, com si es tractés d'una mera llegenda o d'una faula. A més, l'autor

---

⁶⁵¹ És quelcom que es mostra en tota la narració: *Lu Rebellamentu*, p. 5-35.

⁶⁵² Vegeu, RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 427.

⁶⁵³ *Liber Jani*, p. 49-62; *Leggenda*, p. 65-78.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

introdueix aquesta figura com algú que va realitzar “*gran peccato*”, traïció a l'Església i a la casa reial francesa⁶⁵⁴; va ser presentat com a “*perfido, orribile messer Gianni*”⁶⁵⁵. Aquests són raonaments repetits i copiats també al *Liber Jani de Procida et Palialoco*⁶⁵⁶ i en altres cròniques que després es comenten. En el cas de *Liber Jani*, com el mateix títol indica, s'insistia amb l'aliança entre el salernità i el sobirà bizantí, Miquel Paleòleg, un monarca cismàtic considerat hostil a Roma. En aquests relats es percebia que ambdós eren els principals enemics en els moments previs a la revolta. Per tant, si en el cas sicilià Pròixida va ser associat a la reivindicació siciliana antiangevina, els autors güelfs el van relacionar amb el moviment antipapal i cismàtic i el van culpabilitzar del sollevament.

En aquesta mateixa línia argumentativa va destacar Salimbene —també de finals del segle XIII— qui va seguir una idea similar. Per fonamentar aquests judicis l'autor recordava la carrera política de Joan de Pròixida sota el govern dels reis Conrad i Manfred, ambdós, considerats enemics de l'Església. El posicionava com un dels grans polítics gibel·lins del seu temps i el jutjava per contradir el pontífex⁶⁵⁷. Cal esmentar, però, que l'obra de Salimbene no era un relat sinòptic a *Lu Rebellamentu* i, probablement, devia tenir unes altres fonts.

Com s'ha citat anteriorment, altres cròniques van copiar alguns passatges de la *Leggenda* i del *Liber Jani* i, per tant, van difondre els mateixos raonaments. Aquests escrits es van redactar a finals del segle XIII i a la primera meitat del segle XIV, com era el cas de les cròniques de Malespini, Latini i Villani⁶⁵⁸. També, Francesco Pipino va relatar sobre aquest afer, encara que no va copiar directament de les mateixes fonts que els anteriors⁶⁵⁹.

---

⁶⁵⁴ *Leggenda*, p. 65. L'autor narrava que Joan de Pròixida va cometre “*grande tradigione che fece e commise, onde si duole e piange la ecclesia di Roma e la casa di Francia e loro amici*”.

⁶⁵⁵ *Leggenda*, p. 65.

⁶⁵⁶ *Liber Jani*, p. 49. En aquest text es repetien quasi les mateixes paraules. S'acusava directament a Joan Pròixida de “*gran peccato*” i “*grande tradixone*”. També se'l culpabilitzava de la revolta i, de la mateixa manera que a la *Leggenda*, s'informava que quan Pròixida va començar a fer rebel·lar l'illa, el rei Carles volia atacar a Miquel Paleòleg: “*Alora il dito pessimo crudele misser Giani de procita istanto en lisola di cicilia penso como ello potesse destrure e menare il pasage chavea lo Re Carlo sovera lo palioloco a niente*”.

⁶⁵⁷ SALIMBENE, p. 545. L'autor va escriure: “*Erat Johannes de Prodicta, potens et megister curiae Manfredi, et eidem profuit ille qui dedit venenum regi Conrado ad instantiam Manfredi, fratris sui*”.

⁶⁵⁸ VILLANI, lib. 7, cap. LVII, p. 412. L'autor descrivia Joan de Pròixida com: “*uno savio e ingegnoso cavaliere e signore stato dell'isola di Procida*”. De fet Villani sempre ha estat dels cronistes més coneguts i dels més utilitzats pels historiadors encara que no pertanyia a l'època del *Vespro*. Vegeu per exemple; LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 173. L'historiador utilitzava Villani per explicar la diplomàcia aragonesa.

⁶⁵⁹ FRANCESCO PIPINO, cap. XI, p. 686-688.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

Fins i tot, durant la segona meitat del segle XIV Pròixida va ser mencionat per Petrarca o Boccaccio, tal com després es comenta. Tots ells van contribuir a la difusió de la història del noble salernità⁶⁶⁰ que es va estendre, sobretot, durant la catorzena centúria.

Tot i que aquests autors van exposar un afer que havia succeït dècades enrere, continuaven utilitzant la figura del metge salernità per atacar els gibel·lins i protegir la imatge de l'Església. Al mateix temps, però, alguns autors güelfs no eren tan severos amb Joan de Pròixida, atès que acompanyaven el relat d'una profunda decepció vers el govern angeví. N'era exemple Latini que mostrava a Joan de Pròixida com a una víctima dels danys que el monarca havia inferit contra la família del salernità⁶⁶¹. Així, va presentar els seus respectes vers l'adversari polític i va escriure que era "*un valente uomo del reame di Cecilia*"⁶⁶². Aquesta perspectiva s'alternava amb la crítica contra el rei Carles per la seva gestió a Sicília, ja que aquest autor va formar part del grup de cronistes descontents del monarca sicilià. Ara bé, el seu objectiu essencial era lloar i defensar l'Església. Malgrat les consideracions inicials, també jutjava Joan de Pròixida i, com els altres autors güelfs, el culpabilitzava del sollevament. L'autor escrivia que "*Cicilia fue tolta e rubellata dalla signoria del grande uomo messer lo re Carlo*". Tot i la desaprovació del rei Anjou, la revolta va ser un fet inadmissible i un acte de rebel·lió intolerable contra el pontífex; el cronista conclouïa, com si fos la màxima més essencial, que tot havia estat designat per la divina providència⁶⁶³. Més tard, Villani va expressar els mateixos raonaments⁶⁶⁴, atès que probablement va utilitzar Latini per a documentar-se o ambdós van compartir les mateixes fonts.

Per últim, van destacar les valoracions de Petrarca, qui afirmava que Joan de Pròixida era un "*Magnus quidam vir*". De forma similar, Boccaccio el considerava un "*nobilis et astutissimus vir*"⁶⁶⁵. L'audàcia que li atribuïen aquests autors, possiblement, estava

---

⁶⁶⁰ RUNCIMAN, *Las Visperas*..., p. 427.

⁶⁶¹ BRUNETTO LATINI, p. 105. El cronista va escriure: "(...) *al quale il re Carlo avea fatto e a sua famiglia molta onta e dannagio de era suo rubello, il quale avea nome messer Gianni di Procita*".

⁶⁶² BRUNETTO LATINI, cap. CV, p. 105.

⁶⁶³ BRUNETTO LATINI, cap. CV, p. 105. L'autor escrivia: "(...) *come piacque alla divina provedenza, ch'è madre di tutta prevedenza e giustizia*".

⁶⁶⁴ VILLANI, lib. 7, cap. LVII-LIX, p. 412-420; Vegeu també, LÉONARD, *Gli angoini*..., p. 173.

⁶⁶⁵ BOCACCIO, Giovanni, *De casibus illustrium virorum*, Berna, 1539, vol. 1, p. 110. El cronista va relatar: "*Hinc fabricante Fortuna dolos tam avaritia quam luxuria suorum, Siculis [Carolus] gravissimus factus egit ut violatam coniugis pudicitiam Ioannes de Prochita, nobilis et astutissimus vir adeo aegre ferret, ut ad commune votum vires omnes ingenii excitaret. Nec minori labore quam sagacitate per biennium hinc inde discurrens incognitus, optimatum Siciliae animos, imperatoris Constantinopolitani, Petri Arragonum*

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

formulada per engrandir la lectura dels seus propis relats. Al mateix temps, però, van seguir la tradició literària que s'havia formulat fins als seus dies.

Per concloure cal esmentar que, en primer lloc, les gestes i la utilització de la figura del salernità van ser promocionades, principalment, per *Lu Rebellamentu*. Les cròniques sinòptiques van seguir la mateixa idea, encara que en van canviar els arguments. Ara bé, no es pot ignorar la possibilitat que existissin altres fonts al respecte que no haurien arribat a l'actualitat i que, per tant, es desconeix com plantejarien el tractament d'aquest prohom. En tot cas, aquesta omnipresència de Joan de Pròixida en les cròniques esmentades, on actuava de manera lliure sense la supervisió de cap sobirà, era una visió partidista i molt útil per presentar els sicilians com a poble autosuficient. També era eficaç per als cronistes güelfs, per a definir-lo com el transgressor principal i, així, culpabilitzar directament els sicilians.

En segon lloc, s'ha de tenir en compte que Joan de Pròixida va ser canceller d'Aragó i va residir a la cort del rei Pere i, pel càrrec polític que ostentava, era menester la seva permanència al territori. En conseqüència, cal posar en dubte les històries narrades, on aquest individu va viatjar per tot el Mediterrani. A més, a la dècada dels vuitanta ja comptava amb una avançada edat i era improbable que ell mateix viatgés a Constantinoble o Roma. Ara bé, es coneixen algunes cartes firmades per ell que van ser enviades a diferents reis i líders polítics. Cal suposar que si actuava de manera autosuficient, ho feia amb la confiança del rei Pere. En aquest sentit, destaca l'estudi de Wieruszowski, que a partir de l'anàlisi de les epístoles defensava la possibilitat que Joan de Pròixida actués de manera independent i en absència del rei, tot i que d'acord amb les seves idees i voluntat. Això hauria succeït sempre, però, mitjançant la tramesa de cartes i no pas com a emissari⁶⁶⁶.

També és rellevant que cap de les narracions analitzades esmenten el seu càrrec polític a la Corona d'Aragó. Aquesta és una mostra de les tergiversacions i silencis dels autors en

---

Regis, Nicolai Pontificis Maximi in eandem deduxit sententiam. Et ex compositio, die eadem irritato apud Panhormum tumultu, omnis Insula in Gallos commota, omnes ad unum usque peremit"; PETRARCA, Francesco, *Itinerarium Syriacum*, Basilea, 1534, vol. 1, p. 620. L'autor escribia: "*Vicina hinc Prochyta est parva insula, sed unde nuper Magnus quidam vir surrexit Ioannes, ille qui formidatum Caroli diadema non veritus, et gravis memor iniuriae, et maiora si licuisset ausurus, ultionis loco huic regi Siciliam abstulisse (...)*"; Ambdós relats van ser estudiats per: SICARDI, "Due cronache...", p. 10; També per Tramontana, *Gli anni...*, p. 52.

⁶⁶⁶ WIERUSZOWSKI, "Conjuraciones...", p. 563.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

favor de les seves idees polítiques. En efecte, per a moltes narratives devia ser més eficaç, per als seus objectius, relatar els fets de la manera en què ho van fer, en comptes de presentar-lo com a canceller d'Aragó. Amb aquesta conclusió es demostra, una vegada més, que les narratives escrivien seguint les seves inclinacions polítiques i, en conseqüència, eren contràries a l'objectivitat.

3.3.5. El silenci entorn de Joan de Pròixida

El segon grup de cròniques que es poden diferenciar són aquelles que, malgrat l'èxit del relat en els documents anteriorment citats, van preferir no esmentar i silenciar per complet les gestes i vida de Joan de Pròixida. Això indicava que, encara que devia ser una idea genuïnament siciliana, va ser reproduïda, eixamplada i difosa, quasi únicament, per les fonts itàliques.

Precisament, va ser a partir d'aquestes fonts, que no mencionaven el metge salernità, d'on Amari va extreure la conclusió que no hi va haver contactes internacionals⁶⁶⁷. L'autor, però, no va tenir en compte la intencionalitat i l'expressió del pensament dels autors que suposava el silenciament d'aquest personatge. En tot cas, cal preguntar-se quin era el motiu pel qual aquestes narracions van estimar-se més no esmentar els actes de Joan de Pròixida, més quan en altres relats va significar un dels pilars essencials. Segurament, la majoria de cronistes coneixien la redacció de *Lu Rebellamentu* o, almenys, les històries del salernità, ja que probablement eren de coneixement popular.

És per això, que, inevitablement, s'arriben a dues conclusions: la primera, i més evident, era que no a tots els autors els hi servia com a eina propagandística les faules del salernità. En alguns casos els silencis sobre aquest personatge denotava molèstia cap aquesta figura, com després s'estudia. La segona conclusió és que, probablement, les històries diplomàtiques relatades formaven part de les cantarelles populars⁶⁶⁸ i, per tant, eren un altre registre d'arguments que no servien per als raonaments dels cronistes propers als

---

⁶⁶⁷ AMARI, *La guerra...*, p. 73-113; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 425.

⁶⁶⁸ Les històries populars entorn de la figura de Joan de Pròixida en forma de tradicions i rondalles van arribar almenys fins al segle XIX quan el folklorista Giuseppe Pitré les va recollir. Vegeu, PITRÉ, *Il vespro...*, p. 19-22; Va ser una idea també expressada per: RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 427; CORRENTI, *La guerra...*, p. 20-30. Aquest autor va estudiar les fonts recollides per Pitré i va posar èmfasi en el fet que aquelles llegendes descrivien a Joan de Pròixida viatjant pels pobles sicilians, sovint disfressat de monjo i anomenat el "conspirador"; Finalment: ZIPES, Jack i RUSSO, Joseph, *The collected Sicilian Folk and Fairy tales of Giuseppe Pitré*, Ed. Taylor & Francis Group, New York and London, 2009, p. 943.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

monarques. Aquestes històries s'expressaven sobretot a *Lu Rebellamentu* i a les cròniques sinòptiques, ja que eren unes narracions sense caràcter oficial, amb un promotor desconegut i lluny dels àmbits reials.

En conseqüència, es pot deduir que, probablement, el relat sobre les gestes del salernità tenia més èxit en les històries a l'abast del poble, fora de les corts règies. Aquest fet es pot argüir a partir d'una comparació entre la promoció de les cròniques. Per exemple, els escrits d'encàrrec reial o d'entorn de les corts dels reis es posicionaven en favor de la devoció de la monarquia. Aquestes narracions formulaven arguments oficials per enaltir el seu promovedor. Per tant, ni necessitaven, ni havien d'utilitzar les faules populars que no afavorien al rei. En definitiva, es dirigien a un públic entorn del sobirà o a l'alta noblesa, on els únics protagonistes eren els monarques. Això convertia les suposades gestes del diplomàtic salernità en l'antítesi de l'objectiu i a Joan de Pròixida en l'antagonista del protagonisme reial.

En primer lloc, la crònica sícula més antiga que no esmenta aquests afers és la de Bartolomeo de Neocastro. Aquest escrit argumentava que la revolta estava lligada als abusos dels Anjou i defensava els drets hereditaris de la reina Constança⁶⁶⁹. En cap cas esmenta la diplomàcia del noble salernità al servei d'Aragó. Primer, perquè no li era necessari esmentar les gestes d'un altre noble quan la prioritat era enaltir els actes de guerra de Messina, on Joan de Pròixida no hi tenia cap lligam. A més, encara que no tingués un caire oficial del regne —com si van tenir Speciale o la *Cronica Sicilie*— l'autor va formar part de la cort reial i no volia desmerèixer els nous reis del casal de Barcelona.

Paral·lelament, succeeix quelcom similar amb Niccoló Speciale i la *Cronica Sicilie*, on tampoc esmentaven el noble salernità i argumentaven que la revolta va ser una explosió popular⁶⁷⁰. L'explicació del sollevament espontani també tenia un potencial propagandístic de gran magnitud, ja que es basava en els abusos i l'atac constant del govern Anjou. Així, doncs, no se citen les ambaixades de Joan de Pròixida perquè no formaven part de la versió oficial dels reis. De fet, Runciman defensava que ambdues narracions volien presentar únicament la visió aragonesa dels esdeveniments i, per aquest motiu, no es mencionava Joan de Pròixida⁶⁷¹. Efectivament, tot indica que van actuar

---

⁶⁶⁹ NEOCASTRO, cap. XII-C, p. 10-80.

⁶⁷⁰ SPECIALE, lib. 1, p. 913-941; *Cronica Siciliae*, cap. XXXIX-XLIX, p. 833-845.

⁶⁷¹ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 426.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

d'aquesta manera. Això mostra coincidències i similituds amb les memòries dels reis aragonesos i sicilians, car ambdues versions oficials volien silenciar qualsevol protagonisme de Joan de Pròixida.

Paral·lelament, a l'altra banda de l'Estret de Messina, el cronista güelf Saba Malaspina va anomenar el metge salernità, però no va escriure res sobre els viatges diplomàtics que *Lu Rebellementu* li atribueix. No obstant això, va coincidir amb els altres cronistes güelfs i va acusar Joan de Pròixida, juntament amb Roger de Llúria, d'incitar el rei Pere a la revolta i conquesta⁶⁷². Primer se'ls va culpabilitzar i després es va jutjar al monarca aragonès.

Aquest fet va ser estudiat per Amari, que va proposar a Malaspina com un dels autors més ben informats per la seva condició de secretari papal. Per l'estudiós sicilià, això era determinant per negar els contactes diplomàtics⁶⁷³. Alguns anys després, Cartellieri també va detectar que ni Malaspina ni Neocastro van insinuar la conjura antiangevina, però en canvi sí que van evidenciar l'estreta relació entre el rei d'Aragó i el noble salernità⁶⁷⁴. Com els altres casos, el silenci de Malaspina sobre l'afer era, probablement, perquè es tractava d'una faula de caràcter popular i no era tan atractiva per a la cort papal. A més, s'ha de tenir en compte que l'autor va preferir utilitzar arguments més sofisticats com la defensa de l'autoritat papal a partir d'arguments jurídics. Certament, va relacionar el personatge amb el rei Pere i, per tant, va conèixer la implicació ideològica de la cort aragonesa i els seus exiliats sicilians.

En segon lloc, destacava la crònica catalana de Bernat Desclot, on s'ha detectat que Joan de Pròixida no és esmentat. De fet, si hom llegia aquesta narració desconeixia per complet l'existència del salernità. Ara bé, de tots els silenciaments és, potser, el de Desclot el més interessant, ja que, sens dubte, darrere d'això hi havia una clara voluntat d'eclipsar el personatge. Per una banda, el cronista català, tal com suggeria Coll i Alentorn, era membre de la cort, proper al rei Pere i amb accés als documents reials i, de fet, res fa pensar el contrari⁶⁷⁵. D'altra banda, es coneixen gran quantitat de documents de la cancelleria reial on es citava Joan de Pròixida. Aquest apareixia com a testimoni, com a

---

⁶⁷² MALASPINA, lib. 7, cap. III, p. 268.

⁶⁷³ AMARI, *La guerra...*, p. 142-143.

⁶⁷⁴ CARTELLIERI, *Peter von...*, p. 23-24; Estudiat també a: LEONARDI, *L'età del...*, p. 85-86.

⁶⁷⁵ COLL, *Crònica...*, p. 123-173.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

firmant o com a canceller, dins el context de diferents ambaixades, activitats polítiques o altres contactes directes amb el sobirà aragonès⁶⁷⁶. Si Desclot tenia accés a la documentació i es movia entorn dels cercles de la cort, per què no esmentava el salernità? El silenci tenia una intencionalitat clara: l'únic protagonista de la guerra havia de ser el rei Pere el Gran qui, segons el cronista, havia estat acollit pel poble sicilià com autèntic sobirà i salvador.

No és pas creïble que Desclot, el portaveu polític més important del rei i bon coneixedor de la política interna de la Corona, no conegués qui va ser el canceller reial. Per Runciman el silenciament es devia a un intent de minimitzar la responsabilitat del rei en la revolta siciliana⁶⁷⁷. Certament, Desclot i Muntaner redactaven l'ocupació de Sicília com una petició dels sicilians gairebé casual quan el rei Pere era a Alcoll⁶⁷⁸. Ara bé, això no és motiu suficient per ocultar l'existència del metge salernità. L'objectiu de l'autor català era convertir el rei Pere en una figura principal i heroica. Així, només esmentaria altres personatges si aquests afavorien a la imatge del monarca, com per exemple Roger de Llúria. O sigui, cap altra persona podia fer ombra al monarca. Desclot no podia permetre que, com a *Lu Rebellamentu*, Joan de Pròixida fos al capità i organitzador sicilià. El lideratge només havia de recaure sobre el monarca. Llavors, si Desclot coneixia la possibilitat que aquest personatge eclipsés el rei —motiu pel qual no és al·ludit— planteja el fet que, probablement, l'autor català podia conèixer els relats sobre el salernità que, segurament, eren ja força coneguts a Sicília i als territoris itàlics.

D'altra banda, Muntaner va entrar en contacte amb el món sicilià algunes dècades més tard i molt més directament que com ho va fer Desclot. Malgrat que citava el personatge salernità⁶⁷⁹, no mencionava pas les històries de diplomàcia entorn aquesta figura. Cal suposar que amb motiu dels seus viatges pel Mediterrani central sabia de l'existència de

---

⁶⁷⁶ Vegeu sobre els documents on s'esmenta Joan de Pròixida: VV.AA, "Notizia di alcuni documenti dell'archivio barcellonese spettanti a Giovanni da Procida e alla guerra del vespro", dins *Archivio storico italiano. Appendice*, vol. 5, n. 19, 1847, p. 251-258; També als registres de: CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 1, doc. 195, p. 360, doc. 272, p. 48; CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 132, p. 223, doc. 150, p. 242, doc. 151, p. 243, doc. 171, p. 260, doc. 173, p. 261, doc. 207, p. 290, doc. 267, p. 336, doc. 284, p. 348, doc. 334, p. 348, doc. 377, p. 417, doc. 381, p. 421, doc. 383, p. 422, doc. 417, p. 448, doc. 424, p. 455, doc. 433, p. 462, doc. 458, p. 493, doc. 570, p. 589.

⁶⁷⁷ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 425.

⁶⁷⁸ DESCLOT, cap. LXXXVIII, p. 182; MUNTANER, cap. LVII, p. 109.

⁶⁷⁹ El cronista esmentava el personatge diferents vegades, vegeu per exemple: MUNTANER, cap. CLXXXV p. 309.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

les llegendes entorn de Joan de Pròixida. Tanmateix, probablement, el silenci sobre aquestes faules seria també per enarborar els reis aragonesos i no restar-ne protagonisme, com en el cas de Desclot. A més, introduir-les al text no produiria cap funció ideològica ni propagandística, ans al contrari. El que pretenia Muntaner era mostrar devoció vers els monarques aragonesos i, al mateix temps, crear una redacció on ell mateix fos un dels pilars fonamentals.

Amb el tractament d'aquest afer es poden observar les característiques pròpies de les narracions catalanes. Per aquests autors només el monarca aragonès podia regnar i dirigir els afers bèl·lics i polítics. El rei Pere el Gran es presentava com garant d'estabilitat, amb coratge polític i militar, i com el salvador de les masses populars sicilianes. Era un paper que no podia ser assumit per algú de rang inferior com Joan de Pròixida i que representava —almenys en els relats— les aspiracions sicilianes. En canvi, per *Lu Rebellamentu*, el salernità va ser utilitzat per reivindicar el col·lectiu sicilià com autosuficient i independent, quelcom que no era tolerable ni per a Desclot ni per a Muntaner.

Un altre cronista contemporani, Guillem de Nangis, tampoc es va pronunciar sobre les històries de Joan de Pròixida. El relat entorn del sollevament es focalitzava en dos factors. En primer lloc, el cronista va culpabilitzar la reina Constança d'incitar el rei a la conquesta. En segon lloc, va escriure sobre els emissaris sicilians que van arribar a la Corona d'Aragó i, amb la tornada d'aquests, va esclatar la revolta⁶⁸⁰. Encertadament, Runciman va considerar que el monjo francès intentava implicar al màxim el rei d'Aragó en els afers sicilians per tal d'argumentar la croada del 1285⁶⁸¹. Però, precisament perquè el redactor de Saint-Denis es va dedicar a atacar el monarca aragonès i a justificar la croada contra els seus territoris, no tenia cap necessitat de mencionar el noble salernità. En aquells moments, l'enemic directe per França era el rei Pere més que no pas els sicilians. És a dir, no era menester contradir els raonaments sicilians, però, en canvi, si calia fer-ho amb els catalans⁶⁸². Altres fonts franceses com l'anònima *Praeclara*

---

⁶⁸⁰ GUILLAUME DE NANGIS, p. 243.

⁶⁸¹ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 425.

⁶⁸² GUILLAUME DE NANGIS, p. 244.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

Francorum facinora i el *Chronicon Sancti Bertini* també inculpaven el rei Pere de la violència exercida a Sicília sense escriure res sobre l'ambaixador⁶⁸³.

En conclusió, la figura de Joan de Pròixida ha estat utilitzada de tres maneres diferents: enantint-la, difamant-la o silenciand-la. En primer lloc cal ressaltar que, possiblement, la primera aparició del salernità en un relat va ser a *Lu Rebellamentu*, o bé un altre text que estaria perdut. El seu objectiu era enaltir i utilitzar aquest prohoms per a reivindicar els sicilians com independents i no subordinats a un monarca.

En segon lloc, van aparèixer les cròniques sinòptiques de *Lu Rebellamentu*, com el *Liber*, la *Leggenda*, i les obres de Latini, Malispini o Villani. Aquests relats van canviar els arguments gibel·lins pels güelfs, encara que van mantenir l'escenari i, en alguns passatges, fins i tot les frases. La seva finalitat era difamar al salernità, per tal de culpabilitzar als sicilians de la revolta contra el papat i l'Anjou. Aquests dos primers tractaments podrien indicar que els texts sobre Joan de Pròixida formarien part dels relats d'àmbit popular coneguts arreu dels territoris itàlics.

En tercer lloc, les cròniques d'àmbit reial o pontifical, com Desclot, Malaspina o Neocastro, van evitar esmentar les històries sobre aquest prohoms. El seu propòsit era enaltir el seu sobirà i defugien citar qualsevol afer que pogués eclipsar la devoció vers els reis o pontífexs. A més, aquests autors es dirigien a un públic entorn de les corts o l'alta noblesa i, en conseqüència, van haver de cercar altres raonaments més convincents per als seus lectors.

3.4. LA IMPLICACIÓ IDEOLÒGICA DE LA CORT DEL REI PERE EL GRAN EN LA CAUSA SICILIANA SEGONS LES NARRATIVES

Un dels grans protagonistes en les cròniques sobre la guerra de les Vespres va ser el rei Pere el Gran. Aquest monarca va ser presentat com un dels candidats al tron de Sicília en nom de l'herència de la seva esposa Constança de Hohenstaufen. També era reconegut

---

⁶⁸³ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 425-426; "Praclara Francorum Facinora", dins André du DUCHESNE (Eds.), *Historiae Francorum Scriptores*, vol. 5, Ed. Typographi regii, Paris, 1636, p. 7; LONG, Jean Le, *Chronica monasterii Sancti Bertini*, Ed. Brepols, Turnhout, 2010.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

com l'enemic potencial del rei Carles d'Anjou, ja que va saber oposar-se al seu règim i fer-li front militarment⁶⁸⁴.

Sobre aquest sobirà de la Corona d'Aragó, una de les personalitats més rellevants de les darreries del segle XIII, gairebé no es té informació dels seus primers quinze anys de vida. Entorn del seu naixement, per exemple, encara hi ha cert misteri quant al lloc i la data. Cap dels cronistes contemporanis oferien aquesta informació. Va ser Ferran Soldevila qui ho va investigar i va demostrar que l'infant d'Aragó havia nascut a València entre el juliol i agost del 1240⁶⁸⁵. *A priori*, l'infant Pere no estava destinat a ser rei d'Aragó, atès que el rei Jaume ja tenia un fill del seu primer matrimoni amb Elionor de Castella i el seu primogènit era l'infant Alfons d'Aragó. No obstant això, i com ja va assenyalar Soldevila, el monarca es va esforçar per igualar el seu testament entre els dos germans: Alfons i Pere⁶⁸⁶. Només si un d'ells moria sense fills legítims, tota l'herència passaria a l'altre germà. Si ambdós morien, tot seria heretat per la infanta Violant —la primera filla del rei i muller del qui va ser el rei castellà Alfons el Savi— i als seus fills legítims. El repartiment dels territoris seria: Aragó i València per l'infant Alfons; Catalunya per l'infant Pere⁶⁸⁷; i més tard, en darrer terme, s'hi va afegir el Regne de Mallorca i Montpeller per l'infant Jaume, fill menor del rei Jaume⁶⁸⁸. Després d'aquesta designació, l'infant Pere va començar a usar la titulació de “*comes Barchinone*”, encara que no va persistir en el seu ús. Possiblement temia que no representés tots els territoris adjudicats, com els comtats de Ribagorça o l'Urgell. En conseqüència, va preferir utilitzar el títol d'hereu de Catalunya

---

⁶⁸⁴ Sobre aquesta personalitat vegeu, per exemple, les exposicions que es van produir al respecte: CONDE Y DELGADO DE MOLINA, Rafael, *Pere II (III) el Gran (1276-1285: exposició documental: Catàleg*, Ed. Arxiu de la Corona d'Aragó, Barcelona, 1985; MIQUEL I VIVES, Marina, “Notícies de Pere el Gran i Blanca d'Anjou, el rei i la reina tractats per Arnau de Vilanova (Resum de l'exposició)”, dins Josep PERARNAU (Eds.), *Actes de la III Trobada Internacional d'Estudis sobre Arnau de Vilanova Barcelona 7-9 octubre de 2011*, Barcelona, 2014, p. 22-23; També, com a breu resum de la seva vida: SORABE I HUESCA, Ramon, *Pere II el Gran, rei de la Mediterrània: dels secrets del sepulcre a l'aventura de Sicília*, Ed. Sàpiens-Pòrtic, Barcelona, 2011.

⁶⁸⁵ SOLDEVILA, *Pere el...*, vol. 1, p. 1-5. Vegeu també, el doc. 1, p. 425. És una carta de l'infant Joan, fill de Pere el Cerimoniós on citava el lloc de naixement i bateig de l'infant Pere: “*En Jacme l'Entich tramès son fill lo rey en Pere, qui nasqué a València, tantost com feu nat, per mar, a Terragona perquè lo batejàs lo arquebisbe N'Espàrech*”. Vegeu les explicacions al respecte a: CINGOLANI, *Pere el...*, p. 33-35.

⁶⁸⁶ SOLDEVILA, *Pere el...*, vol. 1, p. 20.

⁶⁸⁷ Vegeu sobre l'afer de la frontera entre Aragó i Catalunya des dels temps del rei Jaume I fins al rei Jaume II: MASIÀ DE ROS, Àngels, “La cuestión de los límites entre Aragón y Cataluña. Ribagorza y Fraga en tiempo de Jaime II”, dins *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, n. 22, 1949, p. 162-181.

⁶⁸⁸ SOLDEVILA, *Pere el...*, vol. 1, p. 31.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

o “*Heres Catalonie*”⁶⁸⁹. Al cap d'un temps va rebre el càrrec de Procurador General de Catalunya⁶⁹⁰. A aquesta herència paterna se li havia d'afegir la materna. El testament de la reina Violant d'Hongria va declarar als tres germans barons (Pere, Jaume i Sanç) hereus del comtat de Pozsony, que actualment és la ciutat de Bratislava, a Eslovàquia⁶⁹¹. No obstant això, cap dels germans va fer valdre mai els seus drets, probablement per la llunyania i l'interès en altres zones geogràfiques.

Tot i les planificacions del rei Jaume, la fortuna va afavorir a l'infant Pere, perquè el seu germà Alfons va morir a inicis de l'any 1260⁶⁹². D'aquesta manera, Pere va poder obtenir l'herència de tots els territoris peninsulars de la Corona i el seu radi d'acció es va eixamplar de Catalunya a Aragó i València. Algunes de les primeres gestes com a jove militar van ser les expedicions a Múrcia⁶⁹³ o contra el comtat d'Empúries⁶⁹⁴. Paral·lelament, també es va formar en les arts diplomàtiques; com per exemple, segons les cròniques catalanes, quan l'infant va viatjar fins a París⁶⁹⁵.

---

⁶⁸⁹ SOLDEVILA, *Pere el...*, vol. 1, p. 33. Aquest autor va estudiar diferents documents on, en els anys successius, es va anomenar “*Heres Cataolonie*”.

⁶⁹⁰ SOLDEVILA, *Pere el...*, vol. 1, p. 45; Vegeu les explicacions de: CINGOLANI, *Pere el...*, p. 51-72.

⁶⁹¹ SOLDEVILA, *Pere el...*, vol. 1, p. 37. El testament va ser redactat el dia 12 d'octubre l'any 1251 a Osca. On expressava: “*Item dimitto filiis meis Petro, Iacobo et Sancio comitatum de Posane, quem tenet rex Hungarie frater meus, quem dimisit mihi mater mea*”. L'acceptació de l'herència comportava pagar els deutes i reparacions de danys de la mare de Violant (Violant de Courtenay). A més, el comtat estava sota el poder de Bela IV, un oncle dels hereus. Tampoc s'havia pagat el dot de Violant que s'havia promès a Bela IV. Es tractava de dotze mil marcs d'argent.

⁶⁹² SOLDEVILA, *Pere el...*, vol. 1, p. 86; Vegeu també el document: ACA, Reial Cancelleria, Pergamins, Jaume I, Sèrie general, 1647. En aquest escrit l'infant ja és anomenat “*Heres Catalonie et procurator Aragonum*”.

⁶⁹³ CINGOLANI, *Pere el...*, p. 76-79. L'autor assenyala que l'expedició de l'infant no es va narrar pas al *Llibre dels Feits*, ja que, segons suposa Cingolani, mentre el rei Jaume s'ocupava de reduir violentament a la noblesa aragonesa, l'infant ja havia entrat a Múrcia. L'expedició havia consistit a saquejar l'horta i minar la possible resistència. Segurament, va arribar a les portes de la ciutat, d'on es va haver de retirar per la imminent arribada de l'exèrcit andalusí. L'infant va informar el papa Climent IV del seu èxit, potser per recuperar la bona sintonia amb el papat després del matrimoni amb Constança. En tot cas, això no va ser del grat del rei Jaume i, segons sembla, va desenvolupar en un seguit d'enveges pels successos del seu fill; Vegeu l'aclariment i l'aprofundiment sobre l'afer i les pugnes entre l'infant i el rei: SOLDEVILA, *Pere el...*, vol. 1, p. 117-142, 315-348.

⁶⁹⁴ SOLDEVILA, *Pere el...*, vol. 1, p. 381-386; CINGOLANI, *Pere el...*, p. 117-122, 131-134.

⁶⁹⁵ DESCLOT, cap. LXX, p. 147-149; MUNTANER, cap. XXXVII, p. 80-84. Segons el cronista, ell mateix formava part del seguici de l'infant en aquesta ambaixada, quan devia tenir uns deu anys. Segons l'autor, entre Pere i Felip l'Ardit va sorgir una bona amistat, ja que va escriure: “*Tanta d'amor entrà entre lo dit senyor rei En Pere e el rei de França que d'una hòstia sagrada combregaren abdosos*”. Muntaner dona detalls de la seva percepció en el viatge, però, a més, és força colpidor, atès que deu anys després, ambdós dirigents es van enfrontar a la frontera franco-catalana; SOLDEVILA, *Pere el...*, vol. 1, p. 387-392. L'autor donava credibilitat a l'ambaixada. Seria un viatge realitzat entorn de l'hivern del 1275. Certament, la

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

La implicació ideològica a la cort del rei aragonès, des dels temps del rei Jaume I —i especialment amb el matrimoni entre l'infant Pere i la infanta Constança— s'havia posicionat clarament amb el bàndol gibel·lí en la lluita pel poder al centre de la Mediterrània⁶⁹⁶. A més, la unió amb la família Staufen va permetre al futur rei Pere reclamar el reialme de Sicília en nom de la seva esposa i fills. Encara que moltes de les narracions se centraven en la potència militar que suposava el rei Pere, el nucli de la polèmica i de la justificació de la guerra eren els reclams de la reina Constança, filla del rei Manfred i hereva del reialme sícul⁶⁹⁷.

Ara bé, la política mediterrània del rei Jaume no va ser tan agressiva com ho va arribar a ser la del seu successor⁶⁹⁸. Tot i això, cal tenir en compte que el Conqueridor —com a herència de la política familiar— mai va abandonar del tot les aspiracions sobre els comtats occitans. Per tant, sempre va observar recelosament el fet que Carles d'Anjou s'apoderés del comtat de Provença. El rei Jaume només va acceptar-lo com a governant de la terra provençal quan el rei Lluís IX li va oferir a canvi la sobirania de la Cerdanya i el Rosselló⁶⁹⁹. De fet, Tramontana suggeria que el rei Jaume estava disposat a permetre que Frederic de Turíngia —nét de l'emperador Frederic II i hereu de Sicília en nom de la seva mare Margarida Staufen— recuperés Sicília, o que qualsevol altre pretendent ho

---

germana de l'infant Pere, la reina consort de França, Isabel, ja havia mort el 28 de gener de 1271 a la localitat de Cosenza de Calàbria, quan va caure del seu cavall tornant de la croada a Tunísia. Soldevila suposava que un dels motius de la seva anada a París devia ser la visita a la tomba de la seva germana a Saint-Denis; Vegeu sobre el regnat del rei francès: LANGLOIS, Charles-Victor, *Le Règne de Philippe III le Hardi*, thèse présentée à la faculté des lettres de Paris, Paris, 1887, p. 142.

⁶⁹⁶ Sobre l'herència familiar i política siciliana, vegeu: BOSCOLO, Alberto, "L'heredità sveva...", p. 83-99; VANLANDINGHAM, Marta, "The Hohenstaufen Heritage of Costanza of Sicily and the Mediterranean Expansion of the Crown of Aragon in the later Thirteenth Century", dins Dionisius AGIUS i Ian Richard NETTON (Eds.), *Across the Mediterranean Frontiers: trade, politics and religions, 650-1450*, Ed. Brepols Publishers, Turnhout, 1997, p. 87-104; També, sobre la cort aragonesa: TRENCHS ODENA, Josep, *Casa, corte y cancelleria de Pedro el Grande (1276-1285)*, Ed. Bulzoni, Roma, 1991.

⁶⁹⁷ Vegeu els contactes diplomàtics entre els reis Manfred i Jaume, sobre el dot i transaccions econòmiques: SOLDEVILA, *Pere el...*, vol. 1, p. 145-150, 179; PUGLISI, Letizia, "Le nozze di Costanza di Sicilia e Pietro III d'Aragona", dins *Archivio Storico Siciliano*, n. 3, 1969, p. 199-214; Vegeu el document del 1260 on es prometia com a esposa la infanta Constança a l'infant Pere: ACA, Reial Cancelleria, Pergamins, Jaume I, Sèrie general, 1619; També el document del 1262 on el rei Manfred reconeixia que tenia un deute amb el rei Jaume i l'infant Pere pel dot de la infanta Constança: ACA, Reial Cancelleria, Pergamins, Jaume I, Sèrie general, 1708; Sobre l'assignació del dot: ACA, Reial Cancelleria, Pergamins, Jaume I, Sèrie general, 1853.

⁶⁹⁸ CORRENTI, *La guerra...*, p. 55-60; Vegeu també, sobre el desenvolupament territorial de la Corona sota el comandament de Jaume I: ABULAFIA, *La guerra...*, p. 55-82.

⁶⁹⁹ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 305.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

fes⁷⁰⁰. No obstant això, cap altre hereu es va pronunciar, ni en va fer pas l'intent, exceptuant Conradí el 1268.

Amb la mort del rei Jaume, Pere havia de fer front al desafiament del seu germà, Jaume II de Mallorca, que momentàniament va quedar pacificat amb el seu vot de vassallatge el 1279. A més, també havia d'assegurar la frontera de Múrcia⁷⁰¹. Tanmateix, l'objectiu real del rei era la recuperació de Sicília per a la seva família. Era un propòsit a llarg termini, fins al punt que, segurament, si la mort l'hagués sorprès abans, el projecte hauria pogut ser finalitzat pels seus hereus⁷⁰².

Als inicis del regnat del rei Pere hi va haver dos fets polítics que van marcar les tendències ideològiques del seu govern: la xarxa de diplomàcia a Europa i al Mediterrani, i l'acolliment dels exiliats sicilians a la seva cort. Va ser Cartellieri un dels primers que va treballar per a demostrar les relacions entre els gibel·lins sicilians i el rei aragonès, quelcom que, prèviament, Amari havia negat⁷⁰³. Per Wieruszowski la política exterior del rei Pere es va centrar en les grans aliances des del 1279⁷⁰⁴. Segurament, però, es van forjar algunes aliances abans d'aquesta data, si es considera que el seu matrimoni era també una aliança⁷⁰⁵. Exceptuant Amari, la historiografia moderna va acceptar ràpidament la xarxa diplomàtica del rei Pere amb els enemics dels Anjou⁷⁰⁶.

Del que es tracta, però, no és pas d'analitzar i estudiar la diplomàcia en si —que és quelcom que ja han realitzat autors com els anteriorment esmentats— sinó detectar els silencis o les tergiversacions i entendre la visió dels fets en els passatges on s'aborden les relacions internacionals. Sortosament, encara avui es té gran quantitat de documents de la cancelleria del rei Pere que, tot i no constituir una font absolutament verídica, mostrava la voluntat del rei. Així, a partir dels estudis d'autors com Wieruszowski, es poden

---

⁷⁰⁰ TRAMONTANA, *Gli anni...*, p. 193-194.

⁷⁰¹ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 308.

⁷⁰² La conquesta de Sicília ja estava finalitzada quan el rei Pere el Gran va morir, però la guerra va ser continuada pels seus hereus. Vegeu l'estudi al respecte: MARTÍNEZ FERRANDO, Ernest i SOBREQUÉS VIDAL, Santiago, *Els descendents de Pere el Gran*, Ed. Vicens Vives, Barcelona, 1991; També, ARNALL I JUAN, M. Josepa i BAIGES JARDÍ, Ignasi, "El testament de Pere el Gran: estudi diplomàtic", dins *11è CHCA*, vol. 2, Ed. Accademia di Scienze, Lettere e Arti di Palermo, Palermo-Trapani-Erice, 1283, p. 23-34.

⁷⁰³ CARTELIERI, *Peter von...*, p. 22-28.

⁷⁰⁴ WIERUSZOWSKI, "Conjuraciones...", p. 547-602.

⁷⁰⁵ Segons sembla Wieruszowski va obviar l'existència d'un document del 1275 on ja s'esmentava la presència de Joan de Pròixida a la cort. Vegeu, SOLDEVILA, *Pere el...*, doc. 53, p. 472.

⁷⁰⁶ Per exemple: CARTELIERI, *Peter von...*, p. 22-28; ROVIRA I VIRGILI, Antoni, *Història Nacional de Catalunya*, vol. 5, Ed. Pàtria, Barcelona, 1928, p. 146-148.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

descobrir les narracions que no s'ajustaven a la realitat política o produïen omissions quan una ambaixada diplomàtica fracassava.

Aquesta informació cal relacionar-la i comparar-la amb els cronistes, que tant dins com fora de l'òrbita catalana, també valoraven i descrivien les tendències ideològiques del rei aragonès. Tanmateix, el màxim exponent, informador i revelador d'aquesta tendència política a la cort del rei Pere era Bernat Desclot, que aviat va identificar l'enemic en la figura del rei Carles. Per tant, va justificar la possibilitat d'acollir els dissidents polítics i exiliats. Desclot era el pensador més proper al rei Pere i de la seva cort i, per això, es pot iniciar l'anàlisi amb aquest autor. Com a exemple de relat ideològic mesclat amb els afers interns de la Corona, cal destacar el fratricidi que va narrar el cronista i que es va cometre el juny del 1275. L'infant Pere va executar el seu germà Ferran Sanxis⁷⁰⁷, fill natural del rei Jaume. L'autor català incriminava a Ferran la intenció de matar a l'infant hereu⁷⁰⁸ per aconseguir el tron; a més, se l'acusava d'actuar sota les ordres del rei Carles d'Anjou⁷⁰⁹. Finalment, l'infant Pere va manar ofegar-lo al riu Cinca⁷¹⁰. Ferran Sanxis era, de fet, un representant de la noblesa aragonesa contrària a la gestió del rei i l'expansió

---

⁷⁰⁷ Ferran Sanxis de Castre era fill del rei Jaume I i Blanca d'Antilló. Vegeu sobre aquest personatge: FONDEVILA, Ferran, "La nobleza catalano-aragonesa capitaneada por Ferrán Sánchez de Castro en 1274", dins *1r CHCA*, vol. 1, Ed. Stampa d'en Francisco Altés, Barcelona, 1910, p. 1061-1168; FERRER MALLOL, M. Teresa, "Los descendientes de Ferran Sanxis de Castre, hijo bastardo del rey Jaime I el Conquistador (siglos XIII-XIV)", dins *Hidalguía*, n. 22, 1974, p. 25-48; SOLDEVILA, *Pere el...*, vol. 1, p. 327. L'autor explica les acusacions de l'infant Pere contra Ferran Sanxis.

⁷⁰⁸ AMARI, *La guerra...*, p. 88; SOLDEVILA, *Pere el...*, vol. I, p. 307-313.

⁷⁰⁹ DESCLOT, cap. LXVIII, p. 145. El cronista va escriure: "*En Pere, qui devia ésser rei après del rei, son pare, per ço cor l'infant en Pere voli molt gran mal a en Ferran Sanxis e N'Eixemèn d'Urrea, son sogre, una vegada que venien d'Oltramar per terra de l'illa del Cret ençà, se giraren al rei Carles e parlaren ab ell, per ço cor sabien que era el major enemic que l'enfant en Pere havia. E el rei Carles acollí-los molt bé e donà-llur grans dons e tractà ab ells que deguessen alciure l'enfant En Pere o gitar de la terra, e que En Ferran Sanxis fos rei d'Aragó*"; Vegis també sobre aquest afer els esments de: *Llibre dels feits*, cap. DXLVII, p. 514 i cap. DL, p. 517; *Gesta Comitum*, cap. XIII, p. 66. Ferran Sanxis i Eiximèn d'Urrea eren expedicionaris de la croada del rei Jaume a Terra Santa i van aconseguir arribar a Sant Joan d'Acre el 1269. Vegeu al respecte: CARRERAS CANDI, Francesc, "La creuada a Terra Santa (1269-1270)", dins *1r CHCA*, vol. 1, Ed. Stampa d'en Francisco Altés, Barcelona, 1910, p. 106-138, p. 119; FONDEVILA, "La nobleza...", p. 1079-1080; Vegeu també un document sobre les relacions entre el rei Anjou i Sanxis: MINIERI RICCIO, Camillo, *Brevi notizie intorno all'archivio Angioino di Napoli, dopo le quali si pubblica per la prima volta parte di quei registri ora non più esistenti*, Ed. Detken, Napoli, 1862, p. 56. En aquest estudi es pot llegir sobre les bonificacions pagades al germà de l'infant Pere: "*Bonificantur expensae factae quotidie pro D. Ferranto filio illustris regis Aragonum de partibus ultramarinis*"; Vegeu també, Tramontana, *Gli anni...*, p. 196. Aquest autor va detectar un altre document al respecte on s'afirmava que el 8 d'abril del 1270 se li havia pagat a Sanxis 8.000 lliures torneses. Vegeu una còpia del segle XVIII: *Testamentum Friderici imperatoris, litterae et diplomata varia*, Biblioteca Comunale Palermo, ms. Qq.G.2., f. 17.

⁷¹⁰ DESCLOT, cap. LXX, p. 148.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

mediterrània⁷¹¹. Per a Desclot, l'execució del germanastre del rei era una demostració de poder del seu monarca. Amb aquesta exposició dels esdeveniments el cronista iniciava l'assimilació de l'Anjou amb l'enemic principal.

Una altra mostra de la dinàmica ideològica i la identificació de l'enemic, prèvia al conflicte, va ser la narració de Desclot sobre la reunió a Tolosa, on s'havia de debatre sobre l'afer de Castella i els infants de La Cerda⁷¹². Allà es van trobar el rei Felip de França amb el seu cosí Carles, príncep de Salern —hereu de la corona siciliana— amb el rei Pere i el seu germà, el rei Jaume de Mallorca. Segons Desclot, el rei d'Aragó es va dirigir a l'hereu sicilià amb menyspreu i va ofendre els francesos presents, quelcom que va obligar al germà del rei a disculpar-se en el seu nom⁷¹³. L'autor català mostrava el rei aragonès bel·ligerant però ferm amb les seves conviccions. En canvi, el seu germà Jaume es va comportar de forma amistosa i va deixar intuir la futura aliança entre Mallorca i França. Desclot estava posant les bases de la seva narració a partir de fets molt concrets, a fi d'introduir el lector en l'ambient hostil previ al conflicte.

3.4.1. Les narratives sobre els exiliats polítics sicilians i el tractament de la reina Constança

Durant aquest període de preguerra es van acollir exiliats sicilians a la Corona d'Aragó i es van establir contactes amb la noblesa sícula antiangevina. Aquest fenomen era un dels millors exemples de la tendència ideològica de la cort reflectida en la narrativa. El fet que Constança fos una de les hereves atreia la noblesa sícula contrària als Anjou. En aquest

---

⁷¹¹ TRAMONTAN, *Gli anni...*, p. 196.

⁷¹² L'hereu de Castella, Ferran, va morir el 1275 i el seu pare, el rei Alfons X va deixar el regne al seu segon fill, Sanç IV. Va preferir no oferir el regne a l'infant Alfons de La Cerda, fill de Ferran i de la seva viuda, Blanca de França, per evitar que governés amb minoria d'edat durant alguns anys. Arran d'aquest fet, el rei Felip de França es va disposar atacar Castella per defensar els drets dels seus nebots. Paral·lelament, els infants de La Cerda es van refugiar a Aragó, però el rei Pere no els va alliberar, perquè els podia utilitzar per als seus interessos contra el rei Felip. Sobre l'afer dels infants de La Cerda vegeu: RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 308; MARTÍNEZ FERRANDO, Ernest, *Jaume II o el seny català; Alfons el Benigne*, Ed. Aedo, Barcelona, 1963, p. 145-153; Del mateix autor, MARTÍNEZ FERRANDO, Ernest, *Els descendents de Pere el Gran*, Ed. Teide, Barcelona, 1954, p. 89-94; MASIÀ I DE ROS, Àngels, *Relación castellano-aragonesa des de Jaime II hasta Pedro el Ceremonioso*, Ed. CSIC, Barcelona, 1994, p. 53-60; FERRER MALLOL, M. Teresa, *Entre la paz y la guerra: la Corona catalano-aragonesa y Castilla en la baja edad media*, Ed. Institució Milà i Fontanals, Barcelona, 2005, p. 31-34; HINOJOSA MONTALVO, José, *Jaime II y el esplendor de la Corona de Aragón*, Ed. Nerea, Donostia, 2006, p. 189-193.

⁷¹³ DESCLOT, cap. LXXVI, p. 162; També, sobre la visita a Tolosa: MUNTANER, cap. XXXVIII, p. 82-84; *Gesta comitum*, cap. XIV, p. 67; Vegeu les valoracions: RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 314; LEONARD, *Gli angioini...*, p. 174.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

sentit, cal entendre que els escrits sobre els anys previs al conflicte es focalitzaven en la xarxa diplomàtica, l'acolliment dels exiliats i, sobretot, en la influència que exercia la reina Constança sobre el seu marit. La monarca es va convertir en el centre del debat entre els cronistes.

Els narradors güelfs, sovint, i com després s'analitza més extensament, van demonitzar la reina siculoaragonesa. N'era exemple Malaspina que la culpabilitzava de la guerra i de la violència i l'acusava de portar el pecat per la seva condició de dona⁷¹⁴. D'altra banda, però, predominaven els texts laudatoris vers la sobirana. En aquest sentit eren protagonistes els cronistes catalans, Desclot i Muntaner, ja que lloaven l'audàcia de la reina⁷¹⁵. En el cas dels relats sicilians, Neocastro la reconeixia com l'última possibilitat de recuperar la casa Staufen a Sicília⁷¹⁶ i Speciale la distingia per ésser l'hereva del rei Roger II⁷¹⁷.

Més tard, Dante la va anomenar “*genitrice dell'onor di Cicilia e d'Aragona*”⁷¹⁸. L'autor florentí la va considerar l'engendrada de l'honorabilitat que, des de la seva perspectiva, predominava al casal siculoaragonès i l'hereva de l'honor dels seus ancestres. Aquestes paraules es van reproduir en el discurs que va fer el rei Manfred, qui s'ubicava al *Purgatori*. El rei Manfred va ser situat en aquest indret a causa de la seva excomunicació

---

⁷¹⁴ MALASPINA, lib. 7, cap. III, p. 268.

⁷¹⁵ DESCLOT, cap. CIII, p. 217; MUNTANER, cap. XXXVII, p. 80.

⁷¹⁶ NEOCASTRO, cap. XVI, p. 13.

⁷¹⁷ SPECIALE, lib. 1, p. 929. El cronista escrivia: “*Huic coaiunx est inclyta Constantia de stirpe Rogerii felicis et gloriosi Regis Siciliae, qui cum suis hoc Regnum de manu infidelium gladio acquisivit per legitimam sui genitoris neam Manfredi Regis derivata*”.

⁷¹⁸ DANTE, *Purgatori*, cant III, v. 114-145, p. 32. Dante va desenvolupar el diàleg on Manfred va dir:

“*Poi sorridendo disse: Io son Manfredi,
nepote di Costanza imperadrice;
Ond'io ti priego che quando tu riedi,
vadi a mia bella figlia, genitrice
dell'onor di Cicilia e d'Aragona,
E dichi il vero a lei, s'altro si dice*”.

Finalment acabava demanant:

“*Vedi oggimai se tu mi puoi far lieto,
revelando alla mia buona Costanza
come m'hai visto, e anche esto divieto*”.

Vegeu al respecte: GRAMUNT I SUBIELLA, Josep, *La conquesta de Sicília pel comte-rei Pere el Gran segons la Divina Comèdia i les cròniques catalanes*, Ed. Estampa la Renaixença, Barcelona, 1934; Sobre el tractament de la reina Constança a les cròniques: JAVIERRE MUR, Aurea, “Costanza de Sicilia en las crónicas de su tiempo”, dins *Rivista storica del Mezzogiorno*, vol. 1, fasc. I-II, marzo-giugno, 1966, p. 171-185.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

i lluita contra l'Església, però no va ser considerat prou vil per ser enviat a l'infern. A més, al discurs del monarca sicilià es presentava com a nét a l'emperadriu Constança de Sicília (muller d'Enric VI) per tal de reivindicar-se com a part de la família imperial. Després, el sobirà difunt va lloar la seva filla i el seu desig va ser que se li expliqués la veritat dels fets ocorreguts.

De fet, tant els autos güelfs com gibel·lins, van presentar la reina Constança com la màxima potenciadora del conflicte, qui demanava venjança pel seu progenitor i pressionava el rei Pere per a la recuperació de Sicília⁷¹⁹. En tot cas, la presència dels barons sicilians a la cort va ser habitual des de l'arribada de Constança. Per exemple al *Llibre de comptes de la reina*⁷²⁰ —i també Desclot i Muntaner— hom donava la notícia d'un banquet a València l'1 de juliol del 1265. Allà s'hi van trobar el comte Enric Ventimiglia⁷²¹, Guilabert de Cruïlles i en Carroç⁷²², cavaller alemany catalanitzat⁷²³. Era una trobada que se celebrava dies després que Climent IV concedís Sicília a Carles d'Anjou, el 28 de juny. Soldevila suggeria que arran de la trobada amb el comte de Ventimiglia, l'infanta Constança va passar a anomenar-se reina, molt probablement per suggeriment patern, ja que devien ser conscients dels successos que s'esdevindrien⁷²⁴. Segurament, ja en aquell moment, el pensament devia ser que si Manfred moria, l'herència havia de recaure a la seva filla. La reina Constança es va convertir *de facto* en l'hereva més directa, atès que Sicília s'havia perdut arran de les derrotes de Benevento i Tagliacozzo⁷²⁵, els altres fills naturals del rei Manfred estaven morts o empresonats, s'havia executat a Conradí⁷²⁶ i els néts de l'emperador Frederic II —com Frederic de

---

⁷¹⁹ Vegeu també sobre la reina: CORRENTI, *La guerra...*, p. 64-66.

⁷²⁰ Aquest document va ser estudiat a: SOLDEVILA, *Pere el...*, vol. 1, p. 153-156. Aquest escrit es troba a: ACA, Reial Cancelleria, reg. 17, *Llibre de comptes de la reina*. El llibre està escrit en català barrejat amb el llatí. També alguns passatges es van redactar en aragonès i es va mesclar amb el català. En aquestes narracions es deixava constància dels viatges pel territori dels infants Pere i Constança.

⁷²¹ Era un dels més grans senyors de Sicília. Vegeu sobre la seva vida: MORGHEN, Raffaele, *Gli svevi in Italia*, Ed. Palumbo, Palermo, 1974, p. 176-209; També, sobre el seu acolliment a la cort de Pere: SOLDEVILA, *Pere el...*, vol. 1, p. 211.

⁷²² En Carroç era l'almirall de Jaume I i senyor de Robolot; Vegeu, DESCLOT, cap. XLVI, p. 107; MIRET I SANS, Joaquim, *Itinerari de Jaume I 'El Conqueridor'*, Ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1918, p. 93-94, 98.

⁷²³ TRAMONTANA, *Gli anni...*, p. 191; Vegeu al respecte: ACA, Reial Cancelleria, reg. n. 29, f. 123v; DESCLOT, cap. IV, p. 42; MUNTANER, cap. LXXXVII, p. 152.

⁷²⁴ SOLDEVILA, *Pere el...*, vol. 1, p. 213.

⁷²⁵ Vegeu sobre la rebuda de les notícies de les derrotes: SOLDEVILA, *Pere el...* vol. p. 217, 223-227.

⁷²⁶ Entorn de la figura de Conradí existeixen bastants llegendes. Una de les quals explica que el justicier de Conradí va llançar el seu guant a la gent abans de ser executat a Nàpols. Joan de Pròixida que estava

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

Turíngia— es van deslligar de la causa. En conseqüència, tal com ja apuntaven Wieruszowski, Runciman i Soldevila, Constança utilitzava la intitulació de reina des del juliol del 1265, però només dins de la cort⁷²⁷.

Tot i els contactes i les arribades de diferents personalitats exiliades⁷²⁸, les cròniques catalanes —de Desclot i Muntaner— destacaven amb especial èmfasi a Roger de Llúria. Aquest era provinent de Scalea (Calàbria) i havia fugit després de la derrota de Conradí. A més, es donava molta rellevància que la seva mare, Bella d'Amichi, hagués estat la nodrissa de la futura reina Constança⁷²⁹. El noble calabrès es va educar a la cort, juntament amb els dos germans Llança, Conrad i Manfred⁷³⁰. A més, una germana de Conrad es va esposar amb Roger⁷³¹. Alguns anys més tard, va arribar Joan de Pròixida que també va tenir un paper destacable, com ja s'ha comentat anteriorment. Tots representaven un exili ideològic, no obstant això, algunes cròniques van potenciar més la figura de Roger de Llúria, com les catalanes i algunes sicilianes. D'altres, en canvi, van preferir lloar Joan de Pròixida, que com s'ha esmentat abans, quasi no compta amb cap menció en les redaccions catalanes.

La utilització de Roger de Llúria en el text de Desclot va ser cabdal. No només pels lligams amb la reina, sinó perquè el cronista el va convertir en l'*alter ego* del rei, quan el

---

camuflat entre la gent el va recollir i li va entregar al rei Pere quan es van trobar a Barcelona. Aquesta llegenda va ser recollida per: ALEARDI, Aleardo, *Il monte Circello*, Ed. Libreria alla Minerva Editrice, Verona, 1858; Vegeu també el dibuix de tinta de: RIGALT CORTIELLA, Agustí, *Entrega del guant de Conradí de Sicília al rei Pere el Gran*, Biblioteca de Catalunya, Barcelona, 1857.

⁷²⁷ WIERUSZOWSKI, “La Corte di...”, p. 142-146; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 304; SOLDEVILA, *Pere el...*, p. 212-213.

⁷²⁸ SOLDEVILA, *Pere el...*, vol. 1, p. 231.

⁷²⁹ AMARI, *La guerra...*, p. 89; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 305; CORRENTI, *La guerra...*, p. 76-78; Vegeu sobre Roger de Llúria: VECCHI, Augusto Vittorio, “Ruggiero Loria e Corrado Lancia ammiranti di casa Aragona” dins *Rivista marittima*, n. 9, fasc. 12, 1876; PALMIERI, N., *Biografia dell'illustre ammiraglio Ruggiero di Loria*, Lagonegro, 1883; VISSALLI, Vittorio, *Su la nascita e la giovinezza dell'ammiraglio Ruggiero di Lauria*, Ed. Tipografia d'amico, Messina, 1900; HERNÁNDEZ SANAHUJA, Bonaventura, *Roger de Lauria*, Ed. Tip. De Adolfo Alegret, Tarragona, 1890; FERNÁNDEZ DURO, Cesáreo, “El apelativo y la patria del almirante Roger de Lauria”, dins *Boletín de la Real Academia de Historia*, vol. 38, 1901, p. 8-20; També, MANFRONI, Camillo, *Storia della Marina italiana*, vol. 1, Livorno, 1902; També, per exemple, una publicació per a la divulgació del personatge: NARRO, Josep, *Les victòries de Roger de Llúria*, Ed. Edicions de la Llibreria Catalònia, Barcelona, 1932; Més recentment; FORT I COGUL, Eufemià, *Roger de Llúria*, Ed. Dalmau, Barcelona, 1991; INFIESTA PÉREZ, Josep Lluís, *Roger de Llúria*, Ed. Infiesta Editor, Barcelona, 2003; PLANELLS DE LA MAZA, Antoni, *Roger de Llúria: el gran almirall de la Mediterrània*, Ed. Base, Barcelona, 2011.

⁷³⁰ SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, *Pere el Gran: l'infant*, vol. I, Ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1995, p. 230-231.

⁷³¹ AMARI, *La guerra...*, p. 89-90.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

monarca va abandonar Sicília el 1283. El calabrès va passar a ser l'almirall i l'home principal del conflicte en l'absència del monarca i en ell s'encarnaven els valors de la soldadesca i cavalleresca dels homes del rei. En les seves actuacions militars destacaven —segons les cròniques— per exemple, a més de les batalles de Malta i Nàpols, el duel que va mantenir amb l'almirall Guillem Cornut a Malta⁷³² i la captura del príncep hereu, Carles de Salern⁷³³. D'altra banda, els germans Llança no van gaudir de tal enaltiment, però van tenir una alta consideració pel cronista de la cort⁷³⁴. Desclot va atribuir el setge de Malta a Manfred Llança el 1283⁷³⁵. A més, Conrad Llança va ser ambaixador del rei a Tunis⁷³⁶ i va acompanyar el rei al duel de Bordeus. Desclot enaltia els nobles sicilians que havien viscut a la cort i que eren favorables al rei i, probablement, els devia conèixer personalment.

Per contra, contemporàniament, la narrativa güelfa va presentar Roger de Llúria com un personatge infame. Per a Malaspina era un dels culpables de la guerra, així com Joan de Pròixida i la reina⁷³⁷. Per l'autor de la *Leggenda*, Roger estava inuit d'odi contra els francesos i els culpabilitzava de la mort del seu pare⁷³⁸. Malgrat tot, algunes dècades després, Muntaner va tornar a exposar la mateixa actitud de lloança vers els barons sicilians —especialment cap a Roger de Llúria—, possiblement, perquè una de les seves influències era Desclot i, també, perquè volia enaltir les gestes dels almogàvers⁷³⁹.

La noblesa esmentada als relats només era una part de tot el conjunt d'exiliats, que tant Desclot com Muntaner havien utilitzat per a la seva propaganda. Certament, Desclot només tenia consideració d'aquella noblesa sícula que va ser militar i va participar en la guerra. Aquests barons eren utilitzats com a elements que sumaven per a realitzar un discurs que exalçava el rei i la seva empresa. En canvi, va ignorar per complet aquells

---

⁷³² DESCLOT, cap. CXIII, p. 239; MUNTANER, cap. LXXXI, p. 141; AMARI, *La guerra...*, p. 235. L'autor observa que altres cròniques ho plantejaven a l'inrevés; vegeu també, PRYOR, John H., "The naval battles of Roger of Lauria", dins John H. PRYOR, *Commerce, shipping and naval warfare in the medieval Mediterranean*, Ed. Variorum collected studies series, London, 1987, p. 179-216, p. 179-216; CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 502-505.

⁷³³ DESCLOT, cap. CXXVII, p. 254-256; MUNTANER, cap. CXIII, p. 200-202.

⁷³⁴ MUNTANER, cap. XVIII, p. 50-52.

⁷³⁵ DESCLOT, cap. CXII, p. 237.

⁷³⁶ MUNTANER, cap. XXXI, p. 70-72.

⁷³⁷ MALASPINA, lib. 7, cap. I-II, p. 267.

⁷³⁸ *Leggenda*, p. 72. Sobre Roger de Llúria s'afirmava "*che innodia i Franceschi per la morte di suo padre*".

⁷³⁹ Un exemple de l'enaltiment de Muntaner vers Roger de Llúria era el relat de la batalla de Nàpols, vegeu: MUNTANER, cap. CXIII, p. 200-204.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

que podien suposar una rivalitat per al monarca i es podien oposar a la lloança absoluta del monarca.

Com bé dedueïa Wieruszowski, a més de Llúria, Llança i Pròixida, la cort del rei Pere va acollir a altres famílies nobles sicilianes com per exemple la de Gentile de Padula i, possiblement, els Paleti⁷⁴⁰. Runciman hi va afegir la presència de Ricard Filangeri i el jurista Enric da Isernia. També, entre les exiliades més il·lustres, hi va destacar Constança Anna, tieta de la infanta Constança, germana del rei Manfred i antiga emperadriu de Nicea, que es va casar el 1244 amb Joan Vatatses⁷⁴¹. Constança Anna va residir a Nàpols i va veure l'arribada de l'Anjou, però se li va permetre marxar⁷⁴². Tanmateix, l'acolliment d'aquests exiliats a la Corona d'Aragó, que suposava un acte de principis polítics per la cort, no va tenir cap rellevància per les narratives catalanes. Aquests expatriats no van formar part dels esquemes propagandístics dels autors.

3.4.2. Els relats sobre la diplomàcia abans del conflicte sicilià a la Corona d'Aragó

La diplomàcia que va exercir la Corona d'Aragó amb la resta de monarquies europees s'exposa de manera particular en les diferents cròniques. Per tant, és essencial comparar les diferents versions per a analitzar la seva intencionalitat; és a dir, és interessant confrontar aquelles ambaixades esmentades per les cròniques i les conegudes a través de la cancelleria reial. Encara que les cartes reials no mostraven una la realitat absoluta poden revelar la voluntat del rei. Amb aquesta parangonació, es poden detectar més fàcilment els silencis o les exageracions dels cronistes i conèixer millor les dinàmiques de cada relat. Certament, els moviments diplomàtics es van fer més evidents amb l'esclat imminent de la revolta i, per això, en els escrits sobre els moments previs al conflicte les cròniques van identificar els aliats, els enemics, o bé van ocultar els contactes en cas que la solució diplomàtica hagués fracassat.

---

⁷⁴⁰ WIERUSZOWSKI, "Conjuraciones...", p. 556; Vegeu també els annexos d'aquest article, el doc. 1, p. 588. El document es refertis als Gentile com a "*Familiaris regis*" i als Paleti com a "*Dilectus devotus noster*".

⁷⁴¹ Sobre aquesta emperadriu que els bizantins la van anomenar Anna, vegeu: GARDNER, Alice, *The Lascarids of Nicaea: the story of an empire in exile*, Ed. Methuen & co, London, 1912, p. 169-171; També, el cronista de l'època: PACHYMERIS, Georgii, *De Michaele et Andronico Palaeologis*, a cura de Immanuel Bekkerus, Ed. Impensis Weberi, Bonn, 1835, lib. 2, cap. XXV, p. 181-186. Segons aquest, Miquel Paleòleg volia casar-se amb l'emperadriu, però el Patriarca de Constantinoble no li va permetre.

⁷⁴² RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 71, 93-94, 97, 305-306; També vegeu, CARTELLIERI, *Peter von...*, p. 23-26.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

En primer lloc, cal remarcar els pactes entre Castella i Aragó una de les relacions clau a la península. DescLOT va aprofitar els capítols precedents a la pugna per mostrar els suports del rei Pere. En la narrativa era un pilar primordial anunciar les bones relacions amb aquells reis que, des del punt de vista ideològic, podien ser afins, encara que sempre s'escrivien des d'una posició preeminent per al monarca d'Aragó⁷⁴³. Primerament, s'ha d'esmentar que el rei Alfons X de Castella⁷⁴⁴, contemporani al rei Pere, havia treballat des del 1268, per imposar als territoris itàlics la política imperial gibel·lina i obtenir del pontífex la coronació imperial, quelcom que se li va negar⁷⁴⁵. Alguns anys després, l'aliança entre les Corones castellana i aragonesa es va segellar al tractat de Campillo-Ágreda, el 27 de març del 1281⁷⁴⁶.

De fet, el projecte catalanoaragonès per Sicília estava en una línia ideològica gibel·lina semblant a la que havia pretès el monarca castellà, des de l'inici del conflicte, als anys seixanta⁷⁴⁷. En relació amb això, en aquests pactes es va acordar que s'oferiria ajut a qui d'ells dos iniciés la conquesta a Navarra, quelcom que seria considerat un atac directe a la corona francesa⁷⁴⁸. Sens dubte, era una manera d'assegurar-se la pacificació de la península abans de marxar cap a Sicília i iniciar la guerra amb França. Tot i això, *a priori*,

---

⁷⁴³ DESCLOT, cap. LXXXVI, p. 162.

⁷⁴⁴ Vegeu els contactes previs entre els reis Alfons i Jaume: MUNTANER, cap. XXI, p. 56-58.

⁷⁴⁵ Alfons X era emperador electe dels territoris alemanys en oposició de Ricard de Cornwall, i volia que el papat li reconegués els seus drets i el coronés; Vegeu, DESCLOT, cap. LXVI, p. 139-141; *Llibre dels Feits*, cap. DXLVIII, p. 515; Vegeu al respecte, el document del 1252 on el rei castellà es posicionava sobre el matrimoni entre Constança de Sicília i Pere d'Aragó: ACA, Reial Cancelleria, Pergamins, Jaume I, Serie general, 1630.

⁷⁴⁶ Vegeu els documents del pacte Castella-Aragó: CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 1, doc. 242, 244, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 251, p. 438-453; En aquests pactes el rei Alfons havia d'entregar al Regne de València alguns pobles com: Pueyo, Ferrión, Pozuelo, Aiora, Palazuelos, Teresa, Xarafull, Zarra, Xalans o Cofrents. A canvi, el rei Pere cediria Alfarrasí al rei de Castella. Finalment, només es va fer entrega de la Vall d'Aiora; Vegeu també sobre el rei de Castella: BALLERESTORS BERETTA, Antonio, *Alfonso X el Sabio*, Ed. CSIC, Madrid, 1963, p. 937-938; SOLDEVILA, *Vida de...*, p. 137-139; També, sobre els pactes: AYALA MARTÍNEZ, Carlos, "Paces castellano-aragonesas de Campillo-Agreda (1281)", dins *En la España Medieval*, n. 5, 1986, p. 151-168; BEJARANO RUBIO, Amparo, "La frontera del reino de Murcia en la política castellano-aragonesa del siglo XIII", dins *Miscelánea Medieval Murciana*, n. 13, 1986, p. 131-154.

⁷⁴⁷ WIERUSZOWSKI, "Conjuraciones...", p. 563-564.

⁷⁴⁸ CARTELLIERI, *Peter von...*, p. 33, 46, 59 i 65; Vegeu els document originals del pacte: CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 1, doc. 243, p. 443 i doc. 250, p. 451. El rei d'Aragó i Castella prometien ajudar a qui d'ells dos obtingués el Regne de Navarra; Vegeu també, SOLDEVILA, *Pere el...*, vol. 1, doc. 48, 49, 50, 52, 53, p. 469-471. Certament, almenys d'ençà que Pere era infant, es va treballar per justificar el dret del rei d'Aragó sobre Navarra.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

aquests tractes eren més favorables a Castella, ja que li van atorgar llibertat per conquerir Navarra i obtenir Albarrasí⁷⁴⁹.

També, de les relacions amb Castella i les explicacions entorn de la seva història recent, Desclot destacava els actes d'Enric de Castella⁷⁵⁰, fill del rei Ferran i germà d'Alfons el Savi. Aquest es va rebel·lar contra el seu germà i durant el seu exili, segons el cronista català, va prestar diners al rei Carles⁷⁵¹. Més tard, Enric va reclamar al monarca Anjou alguna terra a Sicília en recompensa del seu préstec, quelcom que va ser refusat. Amb aquesta negativa, va fugir a Roma on se'l va elegir com a senador, es va unir a les hosts de Conradí i, finalment, va ser capturat i empresonat a Canossa⁷⁵². D'aquesta manera, Desclot mostrava les imperfeccions del personatge i demostrava com Castella podia ser partidària de la causa antiangevina. A més, demostrava la crueltat que sempre havia identificat en la figura de Carles.

D'altra banda, Desclot i Muntaner també van remarcar les diferents reunions com les de Campillo⁷⁵³. Els autors catalans van aprofitar aquests esdeveniments per presentar el rei Pere com un sobirà capaç d'arribar a una entesa que contribuís al seu poder. Ara bé, en els relats catalans el monarca aragonès sempre estava en una posició superior, fins i tot en les enteses amb altres sobirans. D'acord amb aquesta idea, Desclot escrivia que el rei castellà i el seu fill Sanç li “*atogaren al rei d'Aragó tot son enteniment e tot ço que demanar llur volc*”⁷⁵⁴.

D'altra banda, si per les cròniques catalanes Castella era considerada una aliada ideològica, pels autors güelfs era una enemiga del papat. Segons Malaspina, els sicilians

---

⁷⁴⁹ CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 1, p. 19.

⁷⁵⁰ KAMP, Norbert, “Enrico di Castiglia”, dins *Dizionario Biografico degli italiani*, n. 42, Roma, 1993, p. 727-736; També, FERRER MALLOL, M. Teresa, *Entre la paz y la guerra. La Corona Catalano-aragonesa y Castilla en la baja Edad Media*, Ed. Institución Milà y Fontanals, Barcelona, 2005, p. 17, 87, 115, 126.

⁷⁵¹ DESCLOT, cap. LIV, p. 125-126; Sobre el tresor prestat, vegeu: BERTOLUCCI PIZZORUSSO, Valeria, “Don Enrique/Don Arrigo: un infante di Castiglia fra storia e letteratura”, dins *Alcanate*, n. 4, 1004-2005, p. 293-314, p. 307-308.

⁷⁵² Canossa es troba a l'Emília, a pocs quilòmetres de Parma, al Cent-Nord d'Itàlia. Més tard es va traslladar a Santa Maria del Monte a la Pulla; Tot i les gestions, no va ser fins al regnat de Carles II el Coix quan el 1294 va ser alliberat i retornat a Castella, especialment, gràcies a les gestions del rei Sanç IV; DESCLOT, cap. LX-LXII, p. 129-132; SOLDEVILA, *Pere el...*, p. vol. 2, p. 185-189; Vegeu també, GIUDICE, Giuseppe del, *Don Arrigo, infante di Castiglia*, Ed. Stamperia della Regia Università, Napoli, 1875; També va ser esmentat a: *Llibre dels Feits*, cap. DXL- DXLI, p. 508-509.

⁷⁵³ DESCLOT, cap. LXXVI, p. 162-166; MUNTANER, cap. XL, p. 87-88.

⁷⁵⁴ DESCLOT, LXXVI, p. 163.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

revoltats van considerar la possibilitat de contactar amb el sobirà de Castella, atès que l'empresonament d'Enric els hauria posicionat políticament⁷⁵⁵. Era una suposició de l'autor güelf que, segurament, no era allunyada de la realitat, però indirectament identificava al rei Alfons el Savi com un possible enemic de l'Església. Paral·lelament, Salimbene i el *Memoriale potestatum Regiensium* van proposar que els aliats del rei Pere en la invasió de Sicília eren el rei de Castella i l'emperador bizantí, Miquel VIII Paleòleg⁷⁵⁶. D'aquesta manera equiparaven els dos reis peninsulars amb un monarca cismàtic i totalment contrari a la voluntat papal. Molt probablement, aquest era un pensament molt comú entre les files güelfes.

També s'han de tenir en compte, per a completar la diplomàcia peninsular, les relacions entre Portugal i Aragó i el matrimoni resultant entre el rei Dionís I i la infanta Elisabet, filla del rei Pere⁷⁵⁷. Per Wieruszowski la causa d'aquests moviments diplomàtics era perquè el rei Pere s'assegurava així la pau entre els diferents estats peninsulars⁷⁵⁸; de fet, així ho expressava en les epístoles entre els reis peninsulars⁷⁵⁹. Era un conveni que el rei necessitava per poder entrar en guerra a Sicília sense tenir més fronts oberts. Més tard,

---

⁷⁵⁵ MALASPINA, lib. 8, cap. X, p. 315-319.

⁷⁵⁶ Vegeu com les narracions són quasi idèntiques, quelcom que indica que una de les fonts bevia de l'altra, o ambdues d'un altre document desconegut. En tot cas els cronistes escrivien sobre la invasió a Messina quan es van referir les seves paraules als tres reis. SALIMBENE, p. 508. "*Petrus rex Aragonie ex parte illa Siciliam invaserat, qui adiutores habebat regem Castelle et Palialogum*"; *Memoriale potestatum Regiensium*, p. 1150-1151. "*Rex Aragoniae ex parte illa Siciliam invaserat, qui adjutores Regem Castellae, et Paliologum habebat*".

⁷⁵⁷ Vegeu els documents del contracte matrimonial: CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 1, doc. 263, p. 421-422. Aquest document va ser escrit des de Portugal i confirmava que el casament seria entre el rei Dionís i la infanta Constança. No és possible saber si es tracta d'un error, o d'una filla del rei Pere que va morir abans de la unió. També a: CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 250, p. 322. Document del rei Pere d'agraïment per la proposta de matrimoni. I altres documents sobre l'afer: doc. 254, p. 325. doc. 260, p. 331. doc. 276, p. 343. doc. 281, p. 346. doc. 307, p. 361. Eren escrits i cartes sobre el perfeccionament dels acords i dels emissaris enviats a Portugal per al pacte, entre els quals es trobava Conrad Llança; Vegeu també: WIERUSZOWSKI, "Conjuraciones...", doc. 12, 13, 14, p. 595-599; Sobre la reina de Portugal Elisabet d'Aragó, vegeu: RODRIGUES OLIVEIRA, Anna, "Isabel de Arago (1270-1336) a Rainha Santa", dins Ana RODRIGUES OLIVEIRA, *Rainhas medievais de Portugal. Dezassete mulheres, duas dinastias, quatro séculos de História*, Ed. A Esfera dos Livros, Lisboa, 2010.

⁷⁵⁸ WIERUSZOWSKI, "Conjuraciones...", p. 578-579.

⁷⁵⁹ Vegeu el document a: CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 314, p. 365. En una carta del maig del 1281 el rei Pere demanava al rei Dionís de Portugal que no ataqués i poses fi al setge al seu germà Alfons, ja que volia conservar la pau a Castella. També a: CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 400, p. 434, i doc. 401, p. 435. Document on el rei Pere informava l'infant castellà, Sanç, que era favorable a un pacte amb el rei de Castella i el rei de Portugal. És a dir, un pacte entre els tres reis cristians principals de la península.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

quan el conflicte va arribar a Aragó i Catalunya va demanar ajut als seus veïns peninsulars⁷⁶⁰, encara que en darrera hora se li va privar l'ajut.

Finalment, van destacar els pactes de pau amb Granada⁷⁶¹ que Desclot va silenciar, possiblement, per evitar esmentar l'acord amb l'enemic tradicional. En canvi, Muntaner era més clarivident i asseverava que el propòsit era “*la venjança del rei Manfré e del rei Corralí e del rei Enç. Mas açò lo féu acordar dita treva a fer*”⁷⁶². El cronista de Peralada informava de la treva granadina, atès que, segurament, a diferència de Desclot, des de la distància temporal això no significava una feblesa del rei, sinó que es reconeixia l'habilitat pel pacte.

Contràriament, Desclot elidia aquest acord, probablement, perquè devia considerar que seria fer concessions propagandístiques al contrincant. Ara bé, en aquest cas cal enllaçar amb la hipòtesi de Coll i Alentorn, qui suggeria que Bernat Desclot era en realitat Bernat Escrivà. Aquest prohoms va actuar sota les ordres del rei i, segons la documentació, en el moment del pacte s'hauria ocupat del trasllat de presoners granadins fins al seu regne⁷⁶³. Aquesta seria una prova del silenci intencionat de l'autor. De fet, era un cas similar al mutisme sobre l'existència de Joan de Pròixida. El cronista hauria previst ometre informació que podria posar en dubte el lideratge del monarca o, almenys, rebaixar la seva imatge com a rei. Aquest és un exemple de la dinàmica de redacció i del tractament dels esdeveniments que va fer el cronista. En tot cas, quant a la política peninsular, el rei es va assegurar la pacificació quasi completa de la península, exceptuant Navarra que era aliada de França.

En segon lloc, fora de les polítiques ibèriques, Anglaterra es perfilava com un aliat lògic, atès que, *a priori*, s'oposava al poder francès. Sobre els contactes entre ambdues corones,

---

⁷⁶⁰ CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 792, p. 760. En una carta del juny del 1285 el rei Pere demanava ajut al rei Sanç de Castella i al rei Dionís de Portugal per a lluitar contra els francesos.

⁷⁶¹ El pacte es va produir amb el rei Mohammed II. Vegeu al respecte algunes cartes a: GIMÉNEZ SOLER, Fernando., “La Corona de Aragón y Granada”, dins *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, n. 3, 1905, p. 101-134; També a: CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 411, p. 443. Document del 30 d'abril del 1282, on s'informava que la carta de pau s'havia escrit en llatí i àrab. Vegeu també: doc. 725, 726, p. 709-711. Més tard, a l'octubre del 1284 es va enviar a Conrad Llança com ambaixador a Granada per a contactar uns genets.

⁷⁶² MUNTANER, cap. XLI, p. 88.

⁷⁶³ CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 728, p. 711-712. El rei va ordenar a Bernat Escrivà que, mitjançant Ramon de Riusec, es donessin a Conrad Llança els granadins empresonats, se'ls vestís i se'ls hi pagués el viatge de retorn.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

Wieruszowski va revelar que el 1280 el rei Pere va enviar a Raimon de Muntanyana, canònic de Lleida, a Anglaterra per a parlamentar amb el rei Eduard I⁷⁶⁴. També es va pactar el matrimoni entre l'hereu Alfons i la filla del rei Eduard, la princesa Eleonor, tot i que mai es va dur a terme⁷⁶⁵. Finalment, el rei anglès va preferir mantenir la neutralitat davant l'imminent conflicte entre la corona francesa i la corona aragonesa⁷⁶⁶. A més, el papa es va mostrar contrari al casament encara que, segons el monarca, no va ser el motiu pel qual no es va celebrar la unió⁷⁶⁷.

Heus ací, doncs, un dels grans silencis de Desclot, atès que va evitar mencionar el possible aliat britànic, segurament, perquè les negociacions van fracassar. Més tard, Muntaner va esmentar al rei Eduard com un dels monarques que es van negar a prendre el Regne de Sicília a Manfred, juntament amb el rei de Castella i el d'Aragó⁷⁶⁸. També citava una ambaixada catalanoaragonesa a Anglaterra, just abans de la conquesta de Sicília⁷⁶⁹. El cronista peraladenc va oferir algunes pistes de la posició política del regne anglès, però també va ocultar el fracàs de les negociacions. En canvi, l'autor dels *Annales Placentini Gibellini* va asseverar que tant el sobirà d'Anglaterra com el de Castella i el de

---

⁷⁶⁴ WIERUSZOWSKI, "Conjuraciones...", doc. 11, p. 594-595, p. 571; Sobre els contactes entre els reis Pere i Eduard, vegeu: KERN, F., "Edouard I von England und Peter von Aragon" dins *Mitteilungen Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, n. 30. 1909, p. 412-421. En aquest estudi es pot llegir la carta sobre el matrimoni entre les dues cases datada el 23 de gener de 1282.

⁷⁶⁵ Vegeu els documents del contracte matrimonial: CINGOLANI, Stefano M., *Diplomatari...*, vol. 1, doc. 29, 271, 307, p. 113, 480, 542; També a: CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 343, p. 389. En aquesta epístola es va demanar al rei Alfons de Castella que fes d'intermediari per acordar el matrimoni. També al doc. 345, p. 390. El rei Pere va preguntar al rei Eduard quan acompanyaria la seva filla per al casament amb l'infant Alfons. Al doc. 382, p. 422. La infanta Elionor d'Anglaterra va enviar emissaris per acordar el seu matrimoni amb Alfons. També al doc. 427, p. 457 i doc. 433, p. 462. El rei anomenava a Bernat d'Olivella, arquebisbe de Tarragona, i a Jaspert de Botonar, bisbe de València, com a procuradors per al matrimoni entre la filla del rei anglès i l'infant Alfons. També hi va afegir l'elecció del dot. Al doc. 428, p. 457. L'infant demanava a l'arquebisbe de Tarragona que vingués a Lleida per a signar el pacte matrimonial amb els ambaixadors anglesos, Jean de Vesin i Antoni Beck. També, doc. 438, p. 474. Es va acordar que quan la princesa Elionor arribés a la Corona d'Aragó es pagarien 40.000 lliures negres de Tours com a dot; Vegeu també el document del 1273 sobre el pacte matrimonial entre l'infant primogènit del rei Pere amb una filla del rei Eduard: ACA, Reial Cancelleria, Pergamins, Jaume I, Sèrie general, 2173.

⁷⁶⁶ No era impossible que hi hagués una ajuda monetària o militar anglesa i, al mateix temps, evitar la guerra amb França. Tot i això alguns documents suggerien el contrari i el rei Eduard negava qualsevol intervenció. Vegeu els documents a: CARTELLIERI, *Peter von...*, p. 190 i 574; També els documents similars a: KERN, Frits, "Analekten zur Geschichte des 13 und 14 Jahrhunderts", dins *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, n. 30, 1909, p. 422.

⁷⁶⁷ CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 610, p. 625-626.

⁷⁶⁸ MUNTANER, cap. XXXII, p. 73.

⁷⁶⁹ MUNTANER, cap. XLVII, p. 95.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

Constantinoble van donar suport al rei aragonès i a la causa gibel·lina⁷⁷⁰. Una afirmació que podia ser per manca d'informació actualitzada o bé, per refermar un suport major, però, en tot cas, definia la tendència anglesa contra els moviments francesos. Malgrat tot, el rei Eduard I va ser considerat un dels grans monarques de l'època i va saber gestionar la seva neutralitat en el conflicte. Per això, els cronistes catalans —i també els gibel·lins— els interessava nomenar-lo de manera breu, per evitar que es verificuessin les febleses diplomàtiques de la xarxa d'aliances del rei Pere.

En tercer lloc, van ser rellevants els contactes diplomàtics amb els gibel·lins dels territoris itàlics. Possiblement, aquesta era l'aliança on el component ideològic era més fort i, de fet, aquests acords eren força anteriors a la conquesta de Sicília. El 1269 el rei Pere ja s'havia reunit amb gibel·lins toscans i llombards i, fins i tot, l'emperador Rodolf d'Habsburg havia pres part de les negociacions. L'objectiu era demanar el reconeixement dels drets de la seva muller, la reina Constança, i els seus fills sobre el Regne de Sicília⁷⁷¹. Sobre aquests fets Wieruszowski també va estudiar una carta donada pel rei Pere a un emissari gibel·lí a inicis el gener del 1282, a fi que es considerés la possibilitat de conquerir Sicília amb el rei de Castella. En aquest escrit hi figuraven els noms de gibel·lins destacats com per exemple el de Guido de Montefeltro⁷⁷². Així mateix, Runciman suggeria que en aquests contactes podia estar implicat el germà de Joan de

---

⁷⁷⁰ *Annales Placentini Ghibellini*, p. 574. La crònica narra sobre l'armada catalanoaragonesa construïda “*cum auxilio et consilio regis Castelle et regis Anglie et cum auxilio et avere Palialoghi regis et imperatoris Grecorum*”.

⁷⁷¹ LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 172; Segons aquest autor un dels ambaixadors era Raimondo de Mastagiis de Cremona. Vegeu, TRAMONTANA, *Gli anni...*, p. 194; MORGHEN, *Gli Svevi...*, p. 186; Respecte a Rodolf d'Habsburg vegeu: SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, “L'ambaixada de Pere el Gran a l'emperador Rudolf de Habsburg”, dins Juan MALUQUER DE MOTES Y NICOLAU (Eds.), *Homenaje a Jaime Vicens Vives*, vol. 1, Ed. Universidad de Barcelona, Barcelona, 1965, p. 621-659; També, CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 660. Cingolani suposa que era un dels destinataris de les cartes, atès que els missatges van anar a Anglaterra i als territoris alemanys amb epístoles de contingut idèntic. Els missatgers eren Domènec de Pere, Nadalet i Salvador i Miquel de Tarassona; Vegeu també la carta: ACA, Reial Cancelleria, reg. n. 58, f. 72r.

⁷⁷² WIERUSZOWSKI, “Conjuraciones...”, p. 549; La carta es va publicar a: MANTIA, *Codice...*, doc. 11, p. 39-41. Era una carta del rei d'Aragó al de Castella declarant haver rebut la seva lletra del marquès de Monferrato, de Guido de Montefeltro, entre altres nobles gibel·lins itàlics com Guido Novello o Corrado di Antiochia. També confirmava el seu ajut a Sicília. Vegeu altres documents sobre Guido de Montefeltro a: CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 377, p. 417. Document sobre les cartes enviades referents a la conquesta de Sicília el gener del 1282. També al doc. 455, p. 489. Carta datada el 20 d'octubre del 1282 a Messina, on el rei Pere informava Montefeltro de la seva arribada i li demana col·laboració contra l'enemic. Vegeu també el doc. 478, p. 514, on el rei elogiava la seva fidelitat.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

Pròixida, Andrea, perquè treballava al servei del marquès de Montferrato⁷⁷³. Aquest podria haver actuat com a enllaç entre el rei Pere i els gibel·lins. L'autor britànic també proposava el fill del salernità, Francesc, el qual ja havia realitzat altres ambaixades⁷⁷⁴.

Quant a les cròniques, en primer lloc, Desclot no va escriure res de manera clarivident sobre la xarxa d'entesa entre els nobles gibel·lins del nord d'Itàlia i la Corona d'Aragó. D'altra banda, Muntaner no va actuar de manera tan intrínseca i va esmentar que es van enviar missatgers a les “*comunes*” abans que el rei marxés de Catalunya⁷⁷⁵. Es pot entendre que aquestes comunes eren les repúbliques itàliques i en algunes, com Gènova, hi governaven els gibel·lins. Aquesta ciutat havia fet un gir al partit gibel·lí en contra del rei Carles i s'havia aliat amb Constantinoble des del 1261 pels seus interessos al mar Negre⁷⁷⁶. Per contra, el rei Anjou estava aliat amb Venècia, ja que si podien ocupar Constantinoble, tot el comerç de la zona cauria en les seves mans⁷⁷⁷. Paral·lelament, els *Annales Placentini Gibellini* eren de les poques narracions que no s'amagaven d'esmentar obertament l'aliança entre els reis d'Aragó i Castella amb els gibel·lins⁷⁷⁸. D'aquesta manera, tant Muntaner com els *Annales* estaven definint el mapa europeu d'aliances. En aquest cas era una intencionalitat propagandística comuna en ambdós relats.

En canvi, les narracions güelfes itàliques van considerar els gibel·lins i el sobirà d'Aragó el mateix enemic i van creure que els contactes entre ells van ser evidents. Per això, posaven èmfasi en el fet que al mateix temps que el rei Pere estava desembarcant a Sicília,

---

⁷⁷³ Quant als contactes amb Montferrato es coneix un document on el rei Pere va emetre un guiatge per Leone di Santo Stefano, que era cavaller del marquès de Montferrato, ja que tornava a Llombardia amb les joies de la difunta muller del marquès. Vegeu, CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 334, p. 381; És un document publicat també a: WIERUSZOWSKI, *Politics and...*, p. 268; Sobre els afers del marquès de Montferrato vegeu: BOZZOLA, Annibale, “Guglielmo VII Marchese di Montferrato e Carlo I”, dins *Archivio statale per le provincie napoletane*, n. 36, 1911, p. 12. L'autor es mostrava convençut que Castella era aliada de Miquel Paleòleg abans de les Vespres.

⁷⁷⁴ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 314.

⁷⁷⁵ MUNTANER, cap. XLVII, p. 95.

⁷⁷⁶ WIERUSZOWSKI, “Conjuraciones...”, p. 570-571; Vegeu també el diàleg amb Conrad Spinola de Genova i el rei de Castella. WIERUSZOWSKI, “Conjuraciones...”, doc. 8, p. 593; Sobre les relacions entre Gènova, Castella, els Montferrato, Pisa i Constantinoble vegeu: GEANAKOPOLOS, *L'imperatore...*, p. 387-389; Vegeu també sobre les ambaixades entre Barcelona i Pisa: SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, “Una ambaixada pisana a Pere el Gran (1277)”, dins VV.AA, *Studi Storici in onore di Francesco Loddo Canepa*, Ed. Sansoni, Firenze, 1959, p. 331-338; També sobre contactes i comerç: CIVIT, Toni, *El missatger del rei: crònica dels viatges de Cistròfol Cisadevall, mariner al servei de Pere el Gran*, Ed. Farell Edicions, Sant Vicenç de Casteller, 2016.

⁷⁷⁷ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 310

⁷⁷⁸ *Annales Placentini Ghibellini*, p. 549, 553-555. Aquesta crònica és una de les poques que esmenta les relacions de Castella amb els gibel·lins i Aragó.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

el 1282, es produïa una revolta gibel·lina a Perugia contra el papat, aprofitant l'arribada imminent del monarca aragonès. Per tant, les cròniques güelfes equiparaven els gibel·lins i el rei Pere com a iguals enemics del pontífex. Per exemple, Salimbene i Tolomeo da Lucca van anunciar l'excomunicació dels revoltats perugins⁷⁷⁹ de la mateixa manera com va succeir amb els sicilians i el rei Pere. Això es va utilitzar en les narracions com una amenaça i un càstig per aquells que desafiaven la voluntat papal.

En quart lloc, destaquen aquelles xarxes diplomàtiques referents als moments previs a la guerra que les cròniques no esmentaven. Segurament, es produïa un silenciament voluntari, perquè durant i després de la guerra van tenir poca ressonància i, a més, moltes d'aquestes delegacions van fracassar. Per exemple, no es va escriure res sobre Raimon de Muntanyana quan se'l va enviar a la cort francesa, davant la reina Margarida de Provença, líder del partit borgonyés qui s'estava aliant amb el rei Eduard contra el rei Carles d'Anjou⁷⁸⁰. Finalment, aquest prohoms també havia de personar-se davant del bisbe de Bari⁷⁸¹. Aquestes ambaixades es van plantejar per pactar i buscar aliances en la conquesta de Sicília⁷⁸². A més, molts dels documents que va sortir de la cancelleria aragonesa havien estat firmats per Joan de Pròixida.

Fins i tot s'han detectat múltiples exemples de cartes enviades a nobles sicilians i itàlics, entre ells Gualterio di Caltagirone i Palmieri Abate. Aquests van ser utilitzats per *Lu Rebellamentu* i les cròniques sinòptiques —quelcom que s'analitza després— encara que

---

⁷⁷⁹ SALIMBENE, p. 510. L'autor narrava com Perugia va atacar a Foligno i van ser excomunicats el 1282; TOLOMEO DE LUCCA, *Historia Ecclesiastica...*, lib. 24, cap. V, p. 1187. Aquest narrador comunica també l'atac a Foligno, l'excomunicació i, a més, la destrucció de les muralles de la ciutat. També esmentava que Guido de Montefeltro s'havia rebel·lat; Vegeu també a: *Annales Urbevetani*, p. 270-271. Es cita l'atac de Perugia a Foligno contra el mandat papal mencionant que va ser “*eodem anno rex Aragonum venit in Siciliam*”; *Memoriale potestatum regensium*, p. 1152. L'autor escrivia que a causa de l'atac dels perugins a Foligno “*excommunicati fuerunt*”; MARTÍ D'OPAVA, p. 478.

⁷⁸⁰ La reina Constança i Joan de Pròixida també van enviar un ambaixador al comte Otó de Borgonya. Vegeu, WIERUSZOWSKI, “Conjuraciones...”, p. 574; També sobre l'ambaixada de Ramon de Muntanyana: CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 267, p. 336. Es van entregar les credencials a l'ambaixador per a visitar el rei Eduard d'Anglaterra, la reina Elionor, Otó de Granson, Antoni Beck, el bisbe de Bari i a la reina mare de França, Margarida, a la reina Maria de França i a Blanca de Navarra.

⁷⁸¹ Aquest sacerdot havia presentat una reclamació al rei Carles per les exigències fiscals imposades pels oficials al poble de Laterza. Vegeu al respecte: WIERUSZOWSKI, “Conjuraciones...”, p. 551; MINIERI RICCIO, Camillo, *Il Regno di Carlo I di Angiò negli anni 1271 e 1272*, Ed. Tipografia di R. Rinaldi e G. Sellitto, Napoli, 1875, doc. 14; També, CARTELLIERI, *Peter von...*, p. 114.

⁷⁸² WIERUSZOWSKI, “Conjuraciones...”, p. 550-551; Vegeu també sobre Raimon de Muntanyana: VINCKE, Johannes, “Staat und Kirche in Katalonien und Aragon während des Mittelalters”, dins *Spanische Forschungen der Görres-Gesellschaft*, vol. 2, 1928, doc. 135, p. 160-172.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

no van reflectir la realitat que plasmaven els documents de la cancelleria⁷⁸³. En aquesta xarxa diplomàtica s'ha de tenir en compte que, fins i tot, el rei Pere va enviar una carta —firmada per Joan de Pròixida— al mestre de l'Orde dels Templaris, Guillem de Beljoco. En aquests missatges s'informava que el rei havia reclamat la presència d'Albert de Canillis —comanador de l'Orde a València—, parent de la reina Constança. En opinió de Wieruszowski se li va prohibir presentar-se a la cort per evitar que l'Orde s'impliqués en aquest afer⁷⁸⁴.

Certament, les relacions entre les institucions monàrquiques o les Ordes no eren esmentades per Desclot. La dinàmica de la seva redacció era esmentar els afers al voltant del rei que tenien èxit i podien suposar un enaltiment del monarca. D'aquesta manera, Desclot mencionava múltiples ambaixades a França, però en cap s'insinua una possible aliança amb la reina Margarida i el rei Eduard contra els Anjou, ja que, a darrera hora, van ser un fracàs diplomàtic. En canvi, els contactes amb el rei de França es van citar i es van descriure com amenaçadors i bel·licistes, utilitzant sovint l'engany al sobirà francès⁷⁸⁵. Per tant, els contactes amb l'Orde del Temple tampoc apareixien als relats de Desclot, ja que en cap moment es va sumar a la contesa.

D'altra banda, Muntaner seguia la mateixa dinàmica de silenciar els contactes fracassats —que, potser, no coneixia, atès que escriu algunes dècades posteriors— i es mostrava també desafiant en la redacció de les ambaixades franceses⁷⁸⁶. Finalment, quant als contactes amb els nobles sicilians —a part dels exiliats— Desclot i Muntaner només van nomenar a Alaimo da Lentini⁷⁸⁷. Aquest és un afer que després s'analitza amb més profunditat, però això s'explicaria pel fet que hi hauria una voluntat de desconfiança vers els barons sicilians. En canvi, *Lu Rebellamentu* i les narracions sinòptiques proposaven

---

⁷⁸³ Vegeu l'estudi de les cartes: WIERUSZOWSKI, “Conjuraciones...”, p. 552-553; També dins els annexos d'aquest article a doc. 1, p. 588. En aquest document s'identifiquen els noms dels nobles a qui van ser enviades les epístoles i amb qui es van establir relacions diplomàtiques: “*Similis Renardo Denar. Nobilibus Simoni et Renardo Guarna fratibus. Nobili Johanni de Scaffit. Nobilibus Rogerio de Mauro et fratri suo. Nobili Palmer Abat. Nobili Petro de Sparanayre. Nobili Galteri de Calitegera. Nobili Urrino Damar. Nobili Frince Danscer. Nobili Johanni de Mazarino. Costantino Danar et Costantinello filio suo. Johanni de Lupo. Benedicto de Vezino*”.

⁷⁸⁴ WIERUSZOWSKI, “Conjuraciones...”, p. 557-558.

⁷⁸⁵ DESCLOT, cap. LXXVI, p. 162.

⁷⁸⁶ MUNTANER, cap. XXXVII, p. 80-85.

⁷⁸⁷ DESCLOT, cap. XCIII, p. 195.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

un tractament de la diplomàcia i la noblesa sícula totalment contrària respecte als autors catalans, i a continuació s'analitza.

3.4.3. L'ambaixada de Joan de Pròixida a Barcelona segons *Lu Rebellamentu* i la imatge del monarca manipulat

La diplomàcia i els antecedents de la guerra de Sicília entorn de la cort del rei Pere consta de dues versions. La primera, més coneguda i més reproduïda pels cronistes és la que s'ha analitzat anteriorment, en la que el rei Pere era el major responsable i tot era dirigit des de la Corona d'Aragó. La segona és la visió oferida per *Lu Rebellamentu* i les narracions germanes; Joan de Pròixida encapçalava l'escena i tot el procés per aconseguir la revolta de Palerm. En aquests relats el metge salernità era mitificat per haver viatjat al llarg de la Mediterrània exercint com a diplomàtic. Com s'ha dit abans, és conegut que Pròixida servia com a canceller del rei aragonès i, per tant, no es va moure de la Corona d'Aragó, quelcom que es demostra pel fet que firmava els documents i epístoles en aquell període de temps. En canvi, segons *Lu Rebellamentu* era ell mateix qui es presentava davant els monarques i nobles. Els seus viatges es van desenvolupar entre Constantinoble, Roma, Palerm i, finalment, Barcelona.

Quan Joan de Pròixida va arribar a Catalunya ja havia rebut —presumptament i segons el relat— el consentiment del papa Nicolau III i de Miquel Paleòleg, emperador de Constantinoble, per a la insurrecció siciliana. Pel cronista, aquest ambaixador es va presentar a Barcelona dos cops per a la negociació amb el monarca⁷⁸⁸ i, per això, va ser identificat a *Lu Rebellamentu* com el cap de la revolta contra el casal Anjou. També, era presentat com algú que podia fer canviar la voluntat dels monarques, encara que aquests ja estiguessin ideològicament alineats amb els dissidents sicilians. Era un recurs del relat per mostrar el poder d'oratória i convenciment del salernità. Cal afegir que el seu càrrec a la Corona es va ocultar pel cronista i, en conseqüència, es va presentar al text com un nouvingut a Barcelona.

En tot cas, Joan de Pròixida s'hauria personat a Catalunya per dos motius principals: l'herència familiar de la reina Constança; i l'autoritat papal que, segons *Lu Rebellamentu*,

---

⁷⁸⁸ *Lu Rebellamentu*, p. 10.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

s'havia concedit al rei Pere per a governar el Regne de Sicília⁷⁸⁹. La primera és compartida per les cròniques catalanes i per les gibel·lines que defensaven la restauració Staufen. En canvi, la segona era exclusivament narrada per *Lu Rebellamentu* i discutida per les obres sinòptiques i Malaspina. És un argument que s'aborda després amb l'explicació de les narracions i relacions amb Nicolau III.

A més de la utilització d'aquests raonaments, *Lu Rebellamentu* va exposar com l'ambaixador, davant la presència del monarca aragonès, va buscar aquells arguments per afeblir les relacions de la Corona d'Aragó amb els Anjou i França. L'objectiu era provocar-ne l'enemistat i portar al monarca aragonès a ser partidari de la causa siciliana. La crònica anònima va narrar els greuges del Regne de França causats al casal de Barcelona, per tal de fonamentar els arguments contra l'enemic. El noble salernità, en primera instància, va recordar al rei la derrota de Muret del 1213 on va morir el seu avi, el rei Pere el Catòlic, a mans dels francesos. Seguidament, va rememorar la mort del rei Manfred, causada pels francesos dirigits per Carles d'Anjou. Ambdues reminiscències servien per identificar a l'adversari i tenir present contra qui s'havien causat injúries⁷⁹⁰. Es tractava de potenciar la idea de l'enemic i la narració justificava i suggeria la venjança en nom de la seva família.

Ara bé, amb tota seguretat ambdues derrotes eren sobradament conegudes a la Corona d'Aragó o, si més no, per la família reial. La desfeta de Muret va ser un sotrac de gran magnitud per la pèrdua d'aspiracions als comtats occitans⁷⁹¹. També, la mort del rei Manfred havia significat un trauma familiar i polític a la família del rei Pere. Aquesta defunció va suposar que el papat va aconseguir finalment el control de la Itàlia meridional⁷⁹². Tot i ser dos episodis de summa importància, *Lu Rebellamentu* creava un diàleg on Joan de Pròixida li recordava al monarca aragonès, com si aquest no en tingués constància o com si estigués desorientat. Aquest era un plantejament completament contrari al de les cròniques catalanes; per exemple, des de l'inici, Desclot va presentar el rei com un hàbil polític conscient de la història de la seva família.

---

⁷⁸⁹ Sobre les relacions entre les corones peninsulars i l'Església, vegeu: LINEHAN, Peter, *The Spanish church and the Papacy in the thirteenth century*, Ed. Cambridge University Press, Cambridge, 1971.

⁷⁹⁰ *Lu Rebellamentu*, p. 11.

⁷⁹¹ Vegeu sobre aquesta batalla: ALVIRA, Martín, *Muret 1213: La batalla decisiva de la cruzada contra los cátaros*, Ed. Ariel, Barcelona, 2013.

⁷⁹² ABULAFIA, *La guerra...*, p. 83-88.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

Així, amb aquest relat es pot observar la intencionalitat de *Lu Rebellamentu*: presentar al monarca com un rei manipulable al servei de la voluntat i l'oratòria del salernità. El diplomàtic era mostrat com l'únic i autèntic capità de les relacions internacionals. Segons la narració, va ser aquest qui va convèncer i va aconsellar al rei Pere perquè donés suport al projecte polític sicilià, com si el sobirà no tingués prou personalitat per decidir per si sol.

Segons l'autor el pacte amb el rei es va desenvolupar arran de l'ofertament de Joan de Pròixida. Aquest va preguntar-li: “*Si eu vi darrò la terra, tucta, guadagnata senza colpu di spata, non la prindiriti?*”⁷⁹³. L'ambaixador li va prometre Sicília sense exercir la força de les armes. Una interpel·lació on Joan de Pròixida apareixia com el responsable de la revolta i com si Sicília estigués sota la seva comandància. Aquest paradigma, doncs, és el que es repeteix al llarg de tota la crònica de *Lu Rebellamentu*. A més de la proposta del feu sicilià, el va obsequiar amb el capital bizantí que havia aconseguit algunes setmanes abans i que havia de servir per convèncer el monarca aragonès. Es tractava de 100.000 unces d'or bizantines obsequiades en la primera visita a Barcelona i 30.000 unces en la segona visita⁷⁹⁴. Finalment, Joan de Pròixida li va jurar fidelitat i va anunciar que informaria Constantinoble i a Roma de l'entesa⁷⁹⁵.

En l'àmbit militar el rei Pere va ser fonamental per al triomf de les Vespres sicilianes, ja que sense l'ajut catalanoaragonès les possibilitats d'èxit es reduïen. Ara bé, precisament perquè el monarca va ser un aliat incondicional i de gran vàlua, els sicilians havien de reivindicar la seva involucració en el conflicte. La noblesa siciliana es trobava entre dues potències emergents: la Corona d'Aragó i els Anjou. Per aquest motiu, van crear la mitificació de Joan de Pròixida i, a causa d'això, el rei Pere era presentat a *Lu Rebellamentu* absolutament dominat per la voluntat siciliana. Així a la narració eren els barons sicilians i, especialment, el salernità qui tenien el protagonisme i el lideratge absolut, fins i tot, per sobre del rei. En conseqüència, segons *Lu Rebellamentu*, els barons sículs van triar el rei i van dirigir les seves accions. Era, de fet, justament tot el contrari del que narrava Desclot, on el rei era la personalitat omnipresent i decisiva en tots els afers polítics.

---

⁷⁹³ *Lu Rebellamentu*, p. 11.

⁷⁹⁴ *Lu Rebellamentu*, p. 15-16.

⁷⁹⁵ *Lu Rebellamentu*, p. 11.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

D'altra banda, la crònica sícula assenyalava un altre aspecte important. L'herència familiar de la reina Constança era la pedra angular de les relacions amb Sicília. El rei Pere va ser considerat el monarca legítim i, com a tal, se li va demanar ajut. En aquesta narració s'estaven definint els paràmetres de les relacions entre els vassalls i el rei, és a dir, l'*auxilium et consilium*.

Tot i la constant reivindicació de l'herència, l'autor de *Lu Rebellamentu* escrivia sobre la unió entre la filla de Manfred i el fill del rei Jaume com una casualitat i, fins i tot, com l'última opció a la qual podien recórrer els sicilians. Això es dedueix del fet que aquesta elecció no era pas esmentada des del començament i no era l'objectiu inicial, sinó que es plantejava com la darrera alternativa política viable⁷⁹⁶. Aquest és un raonament que no s'expressa explícitament. Ara bé, tenint en compte que aquest relat era, principalment, una reivindicació de l'estament nobiliari, cal suggerir que, probablement, es reflecteix el fet que molts dels barons sicilians haurien preferit mantenir l'Estat comunal —desenvolupat abans de l'arribada del rei— on era la noblesa qui dirigia l'illa. En efecte, en aquesta redacció quedaria l'essència de les circumstàncies inicials. Aquest posicionament també es pot observar a l'escrit de Neocastro, ja que la invitació del rei Pere es proposa com la darrera preferència⁷⁹⁷. Per tant, devia ser una qüestió força coneguda a la Sicília de les Vespres.

Per contra, DescLOT i Muntaner proposaven que la unió dels dos monarques i l'herència siciliana era un dels esdeveniments amb més magnitud en els antecedents de la guerra⁷⁹⁸, suficient per a reivindicar el tron sícul sense l'exigència de ningú. En canvi, a *Lu Rebellamentu* era l'aristocràcia qui utilitzava el rei aragonès per als seus fins i no pas a l'inrevés, com suggerien els autors catalans. Això es demostra amb l'entrevista entre Joan de Pròixida i el rei, quan aquest últim li va respondre: “*Eu virrò volinteri in l'isula di Sichilia, in ajutu di li mei fidili*”⁷⁹⁹. És a dir, el rei acceptava anar a l'illa en resposta de la petició d'ajut dels barons. Arran d'aquest consentiment, a la crònica es va considerar el rei Pere sobirà *de facto* de Sicília.

---

⁷⁹⁶ *Lu Rebellamentu*, p. 8.

⁷⁹⁷ NEOCASTRO, cap. XXII, p. 16.

⁷⁹⁸ DESCLOT, cap. LI, p. 122; MUNTANER, cap. XI, p. 38; GIRONA LLAGOSTERA, Daniel, “Mullerament del Infànt En Pere de Cathalunya ab Madona Costança de Sicília”, dins *Ir CHCA*, vol. 1, Ed. Stampa d'En Francisco Altés, Barcelona, 1909, p. 232-299; LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 172.

⁷⁹⁹ *Lu Rebellamentu*, p. 11.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

3.4.4. La resposta de les cròniques güelfes al relat de *Lu Rebellamentu* sobre la relació entre Joan de Pròixida i el rei Pere el Gran

Lògicament aquesta visió dels fets va ser modificada a les cròniques sinòptiques. El *Liber Jani*, la *Leggenda* i Brunetto Latini no van canviar ni l'espai ni l'escena, però sí les paraules del diàleg i les van convertir en un discurs ofensiu de Joan de Pròixida dirigit al rei aragonès. Un exemple del canvi de text és la narració de Brunetto Latini quan es relata l'arribada del salernità a Barcelona. Aquest prohoms va dir davant del rei: “*avanti ch'io posso fare di te signore del mondo, se vuoi tenere credenza*”⁸⁰⁰. Encara que, *a priori*, a *Lu Rebellamentu* l'ambaixador li oferia la senyoria del Regne de Sicília, al relat de Latini el salernità li oferia la “senyoria del món”. Una de les possibles interpretacions és que estaria fent referència a l'antic reialme de Frederic II. Així, el rei Pere apareixeria com a hereu d'aquest emperador i del seu conflicte amb l'Església. En conseqüència, l'autor estaria recordant les velles problemàtiques amb els Staufen i el monarca aragonès seria presentat com el successor d'aquests.

Paral·lelament, en la narració de l'ambaixada al *Liber*, el noble salernità va utilitzar uns mots molt més agressius vers al monarca. Clarament la seva intenció era provocar la ira del rei cap als francesos. En aquesta compareixença l'ambaixador li proposava “*vendicare de le offension*”⁸⁰¹. D'aquesta manera, Joan de Pròixida a més de ser el cap de la trama, compareixia com l'individu que podia prometre la venjança al rei. En aquest cas, però, era definit com quelcom negatiu, ja que s'atacava al papat.

A més, l'ambaixador salernità va provocar el rei i el va acusar de covard si no ocupava Sicília. En el relat, el diplomàtic el va culpabilitzar: “*vile e coardo non volisti may venire per esso en vendicare del unta de laul tou ke vilana mente lozis coli franceschi*”⁸⁰². La desconstrucció de la idea original de *Lu Rebellamentu* serviria per canviar la imatge del rei i descriure'l com un rei esporuguit i sense iniciativa que va esperar que se li oferís el regne, sense arriscar-se abans. Al mateix temps, el diplomàtic salernità era definit com el conspirador principal i era caracteritzat com un individu provocador que insultava, instigava i reptava el rei, com si aquest no fos capaç de portar-ho a terme pels seus propis

---

⁸⁰⁰ BRUNETTO LATINI, cap. CXVI, p. 110.

⁸⁰¹ *Liber Jani...*, p. 52; Vegis també, BRUNETTO LATINI, p. 110. De manera similar a les altres cròniques escriu: “*vorresti voi vendicare l'offense che ti sono fatte per lontano e per lo novello*”.

⁸⁰² *Liber Jani...*, p. 52; Vegeu també: *Leggenda...*, p. 68; BRUNETTO LATINI, cap. CXVI, p. 110. L'autor va utilitzar paraules similars per a descriure l'ambaixada a Barcelona.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

mitjans. En tot cas, les paraules agressives i els impropis serien utilitzats per aquesta crònica per a mostrar el pensament güelf sobre el sobirà d'Aragó. El vocabulari ofensiu també serviria per fomentar la guerra i identificar l'enemic dels güelfs. D'altra banda, es mostrava el salernità com l'inductor definitiu de la confabulació i era jutjat com a màxim culpable i conspirador venjatiu.

No obstant les diferències entre narracions, hi ha una coincidència fonamental entre *Lu Rebellamentu*, el *Liber Jani*, la *Leggenda*⁸⁰³ i els relats de Latini. En tots aquests casos, el rei restaria sempre sota les ordres de l'ambaixador salernità. L'objectiu era mostrar-lo com un col·laborador de la xarxa antipapal, però com un rei sense caràcter, ni voluntat, ni aspiracions. Arran d'aquesta premissa, les narracions güelfes van aprofitar per injuriar-lo.

Després d'aquesta presentació marcada pel fort caràcter güelf d'aquests relats, hi segueix una advertència i una exposició del poder papal i angeví posada en les mateixes paraules del monarca aragonès. Al *Liber* s'hi pot llegir la resposta atemorida del rei davant l'ofertament del salernità: “*Non say tu ke la gessa di Roma e la cassa di Franza segnoregia tuto il mondo. Specialmente lo re Carlo*”⁸⁰⁴. L'autor mostrava el sobirà intimidat, amb poc poder i poques expectatives de victòria. Es descrivia un rei sense cap rellevància, indecís i poruc, on només amb el convenciment de Joan de Pròixida aniria a la guerra. Per tant, es reforçava la imatge del salernità, en detriment de la del monarca, ja que es menyspreava i es desestimava la magnitud que podia tenir el sobirà d'Aragó.

Quant a les cròniques de Malispini i Villani, —també sinòptiques de *Lu Rebellamentu* o, almenys en aquest episodi, amb inspiració del *Liber*, la *Leggenda*— es va elaborar una descripció més lacònica que les altres cròniques güelfes citades. En aquestes redaccions es resumeixen aquestes idees i defensaven que el salernità n'era el primer culpable. S'insistia en el fet que Joan de Pròixida va incitar i va fer còmplice al rei Pere, i es va

---

⁸⁰³ *Leggenda*, p. 65-78.

⁸⁰⁴ *Liber Jani*, p. 52. El rei va continuar el discurs dient: “*Como porebe essere ke un segnore di si pisolo podere come il meo potesse contrastare a zo che tu dici. (...) ma se tu me lo mostri per alcun modo, volentera faro zo che pora al meo podere*”. Va inspirar encara més la incertesa aragonesa i siciliana, i va reconèixer la superioritat militar de Carles d'Anjou; Vegeu, *Leggenda...*, p. 68. S'usen mots semblants per definir el poder Anjou.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

aliar amb l'emperador cismàtic. Aquest eren els raonaments que es repetien per a justificar la culpabilitat siciliana⁸⁰⁵.

En conclusió, el rei Pere era menystingut en ambdues narratives. Primer, a *Lu Rebellamentu* s'enaltia la figura de l'ambaixador en detriment del monarca. Després, a les cròniques sinòptiques güelfes es culpabilitzava a Joan de Pròixida i el sobirà era el seu còmplice. A més, si a *Lu Rebellamentu* la donació de les 100.000 unces bizantines era un reclam per a l'aliança antiangevina, per les narracions güelfes era una prova inapel·lable de la coalició amb un emperador cismàtic i antipapal⁸⁰⁶. En ambdós casos es justificava la guerra i el rei aragonès es menyspreava com a cooperador dels enemics de l'Església.

3.5. LA COL·LABORACIÓ POLÍTICA DE L'EMPERADOR MIQUEL VIII PALEÒLEG EN LA CAUSA SICILIANA SEGONS LES NARRATIVES

Un altre dels grans protagonistes esmentats a les cròniques, en els pactes diplomàtics previs a la guerra, va ser l'emperador bizantí Miquel VIII Paleòleg; aquest governant era absolutament contrari a les polítiques dels Anjou. Les seves desavinences es remuntaven al 1261 quan aquest monarca havia ocupat Constantinoble, destruint així l'imperi llatí i, per tant, era considerat per l'Església un usurpador⁸⁰⁷. Després de la invasió, l'expulsat i el malaurat emperador llatí, Baldoví II, es va refugiar a la cort del papa Climent, un dels pontífexs més propers al rei Carles. Durant aquell període, ambdós van poder establir pactes matrimonials⁸⁰⁸. En aquest context, el monarca angeví va veure l'oportunitat

---

⁸⁰⁵ MALISPINI, cap. CCXX, p. 82; VILLANI, lib. 8, cap. LIX, p. 415.

⁸⁰⁶ *Liber Jani...*, p. 52; *Leggenda...*, p. 68.

⁸⁰⁷ Vegeu sobre la conquesta de Constantinoble l'estudi i l'aprofundiment de: OSTROGORSKY, Georg, *Historia del Estado Bizantino*, Ed. Akal, Madrid, 1983, p. 440-446; GEANAKOPOLOS, Deno John, *L'Imperatore Michele Paleologo e l'Occidente 1258-1282. Studio sulle relazioni tra Bisanzio e il mondo latino*, Ed. Accademia Nazionale di Scienze Lettere e Arti, Palermo, 1985, p. 103-128; Sobre els projectes polítics de l'emperador: CHAPMAN, Conrad, *Michel Paléologue, restaurateur de l'Empire byzantine*, Ed. Figuière, Paris, 1926; ROCHETTE, Renaud, "Reconstruire l'empire. Les projets de Michel VIII Paléologue", dins *Hypothèses*, n. 8, 2005, p. 61-70; També sobre el govern a l'exili després de la conquesta llatina i sobre les dècades prèvies a la conquesta de Miquel Paleòleg: ANGOLD, Michael, *A byzantine government in exile: government and society under the Laskarids of Nicaea, 1204-1261*, Ed. Oxford University Press, London, 2004; Sobre els darrers segles de Constantinoble després del 1261: MACGILLIVRAY NICOL, Donald, *The last century of Byzantium, 1261-1453*, Ed. Cambridge University Press, Cambridge, 1993.

⁸⁰⁸ El rei Carles va obtenir la cessió del principat de Morea per part de Felip de Courtenay, fill de Balduí II, a través del matrimoni entre, Beatriu, la filla de l'angeví, i Felip. Així, Carles es convertia en sogre de l'aspirant al tron. Vegeu sobre el conflicte entre Miquel Paleòleg i Carles d'Anjou: GEANAKOPOLOS, *L'imperatore...*, p. 203-278; Vegeu també, VASILEV, *Historia del...*, p. 242-243. L'autor explica que

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

d'iniciar la guerra contra Constantinoble, tot però, amb el beneplàcit del papat i Baldoví. Va prometre preparar l'exèrcit i, en sis anys, recuperar la ciutat i restaurar l'imperi llatí de Constantinoble⁸⁰⁹. De fet, tal com apuntava Geanakoplos, el sistema fiscal del Regne de Sicília estava configurat per obtenir “un imperi d'Orient a Occident” mitjançant la conquesta de Constantinoble⁸¹⁰. Tanmateix, Miquel Paleòleg, en un intent d'acostar-se a Roma, va acceptar el Concili de Lió del 1274 i unir les dues esglésies, ortodoxa i catòlica. Això, però, va ser fortament contestat pel clergat grec⁸¹¹. Amb el papa Nicolau III la política antiangevina de l'emperador Miquel es va aturar —o si més no, reduir—, ja que el seu objectiu era aconseguir la unió eclesiàstica⁸¹². Ara bé, amb l'arribada del papa Martí

---

inicialment Carles va pactar a Viterbo amb Balduí II, qui cedia els drets de l'imperi llatí, i només es reservava per a ell Constantinoble i algunes illes. D'aquesta manera van renéixer les pretensions sobre Bizanci; Vegeu, OSTROGORSKY, *Historia del...*, p. 447. Tal com apuntava aquest autor, totes les potències occidentals havien mostrat interès per la perduració de l'Imperi Llatí. Per tant, l'aliança de forces antibizantines era un gran perill pel Paleòleg.

⁸⁰⁹ Vegeu un document dels registres papals de Nicolau III que es feia ressò de la voluntat d'atacar al Paleòleg. GAY, M. Jules, *Les Registres de Nicolas III (1277-1280)*, Ed. Bibliothèques des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome, Paris, 1898, doc. 376, p. 131. “*Imperatoris Constantinopolitano et regi Sicilie adhesisse, eis que se confederasse ac eundem Paleologum impugnare dicuntur, sed si directe veniunt contra ipsam unionem et directe impediunt en Greci et Latini in caritate mutua unitate fidei ecclesie Romane pimtato recognito et suscepto sub ipsius obedientia uniantur*”. S'alertava que la unió entre grecs i llatins sota l'empara de l'Església no era pas possible si el rei de Sicília volia ocupar les terres bizantines; AMARI, *La guerra...*, p. 75-79, 103; BORSARI, Silvano, “La politica bizantina di Carlo I d'Angiò dal 1266 al 1271”, dins *Archivio Storico per le Provincie Napoletane*, n. 35, 1956, p. 327-328; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 319. El rei Carles havia intentat la conquesta fins a tres cops. El primer, el rei Lluís el va obligar a participar a la croada de Tunis. El segon, una tempesta va destruir la flota. El tercer, el papat li havia prohibit. Amb Martí IV com a pontífex res li podia impedir la conquesta de Constantinoble, excepte la revolta palermitana; Vegeu també, LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 157-160; DUNBABIN, *Charles I...*, p. 114-125; BORGHESE, *Carlo I...*, p. 235-256.

⁸¹⁰ GEANAKOPLOS, *L'imperatore...*, p. 205; TRAMONTANA, Salvatore, *Il mezzogiorno medievale. Normanni, svevi, agioini, aragonesi nei secoli XI-XV*, Ed. Carocci editore, Roma, 2015, p. 98.

⁸¹¹ OSTROGORSKY, *Historia del...*, p. 461. Arran de la unió de les dues Esglésies van sorgir molts opositors a Constantinoble. L'emperador va iniciar persecucions als opositors, entre ells clergues, laics, aristòcrates i, fins i tot, familiars seus; Vegeu també sobre la unió eclesiàstica: BORGHESE, *Carlo I...*, p. 153-164; També, GEANAKOPLOS, *L'imperatore...*, p. 279-330; VASILEV, *Historia del...*, p. 242-243. Per evitar la conquesta de Bizanci, Miquel va intentar negociar la unió de l'Església. Així, l'emperador va apartar Carles del papat i es va portar a terme una política conciliadora. A més, el Paleòleg va tornar a pactar amb Gènova. Els genovesos van tornar a Constantinoble i se'ls hi va reservar un barri i, en canvi, Venècia va quedar en segon lloc. Per tant, Gènova va ocupar a tot l'orient bizantí el lloc de Venècia; També, sobre els detalls i personatges que van col·laborar per a la unió eclesiàstica: MACGILLVRAY NICOL, Donald, *The Greeks and the union of the churches the report of Ogerius, protonotarius of Michael VIII Palaiologos in 1280*, Ed. Dublin Hodges Figgis, Dublin, 1962.

⁸¹² VASILEV, *Historia del...*, p. 244. Per tal d'assegurar-se la unió i evitar la invasió, Miquel Paleòleg es va encomanar al rei de França, Lluís IX, germà del rei Carles; se li va proposar ser l'àrbitre per a fer efectiva la unió, atès que el Paleòleg li assegurava la seva total adhesió. Per realitzar aquest pacte, de forma amistosa, l'emperador li va regalar un Nou Testament il·luminat. A més, Lluís no veia bé l'ocupació d'Itàlia de Carles, ni tampoc amb l'agressivitat que l'angeví actuava contra Bizanci, ja que el rei francès volia participar en la

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

IV, el 1281, es van trencar tots els pactes⁸¹³ i es va excomunicar a Miquel Paleòleg⁸¹⁴. El 3 de juliol de 1281 es va configurar l'aliança d'Orvieto entre el rei Carles, Venècia⁸¹⁵ i l'emperador titular llatí, Felip de Courtenay⁸¹⁶; l'objectiu principal era recuperar Constantinoble. Per això, a l'estiu o a la tardor del 1280 es va iniciar el setge a Berat (Albània), encara que van perdre la batalla⁸¹⁷.

Alguns anys abans, però, el sobirà bizantí, per evitar les possibles accions de Carles des de la península Itàlica, va combatre contra el dèspota de l'Epir, Nicèfor I Comnè Ducas, aliat dels Anjou el 1274, va recuperar algunes illes de l'Egeu i va estendre els seus dominis

---

croada, i no veia possible tenir el protagonisme si el seu germà n'era el comandant. En conseqüència, el monarca francès es va posar al costat de Constantinoble. Vegeu sobre les relacions entre França i Bizanci: EBERSOLT, Jean, *Orient et Occident. Recherches sur les influences byzantines et orientales en France pendant les croisades*, Paris, 1929, p. 34.

⁸¹³ GEANAKOPLOS, *L'Imperatore...*, p. 368-372; GIUNTA, *Aragoneses y...*, p. 43.

⁸¹⁴ Sobre l'excomunicació vegeu els documents a: MANTIA, Giuseppe la, "Studi sulla rivoluzione siciliana del 1282", dins *Archivio storico siciliano*, n. 4, 1940, p. 99-100; També a: CHAPMAN, Michel *Paléologue...*, p. 142; STERNDELD, R, "Der Vertrag zwischen dem Paläologen Michael VIII und Peter von Aragon mi Jahre", dins *Arkiv für Urkundenforschung*, n. 6, 1918, p. 277; A més, el papa prohibia l'ajut a Constantinoble i deposava l'emperador. Vegeu, OLIVIER-MARTIN, Félix, *Les registres de Martin IV*, Paris, 1901, doc. 269, p. 100, doc. 276, p. 107, doc. 278, p. 115.

⁸¹⁵ Vegeu sobre l'actuació política de Venècia: VASILEV, *Historia del...*, p. 242-243. Inicialment els genovesos gaudien de privilegis a la Constantinoble de Miquel Paleòleg. Tanmateix, van pactar amb Manfred una invasió a Bizanci per recuperar l'imperi llatí. Quan es va descobrir van ser expulsats, es va negociar amb els venecians i van recuperar els seus antics privilegis.

⁸¹⁶ GEANAKOPLOS, *L'Imperatore...*, p. 365-366; Vegeu sobre les relacions amb Venècia: CARABELLESE, Francesco, *Carlo d'Angiò nei rapporti politici e commerciali con Venezia e l'Oriente*, Ed. Editrice Vecchi, Bari, 1911; Sobre els aliats angevins vegeu: VASILEV, *Historia del...*, p. 245-246. A més d'aquestes aliances cal tenir en compte altres que sovint passen més desapercebudes. Entre les files angevines cal contar també els servís o búlgars i altres eslaus que van entrar al servei del rei Carles. Fins i tot es van crear colònies esclaves al sud d'Itàlia i, paral·lelament, creixien les ja existents. Per tant, l'aliança franco-eslava era temible per Constantinoble. També s'hi ha de comptar l'últim emperador de Nicea, Joan IV Lascaris, expulsat i cegat per l'emperador Paleòleg, i fugitiu de Bizanci fins que es va refugiar a la cort angevina. Sobre els eslaus a Itàlia vegeu: MAKUCHEV, V., *Los archivos italianos y los materiales que contiene sobre la historia de los eslavos*, vol. 2, San Petersburg, 1871, p. 67-68; OSTROGORSKY, *Historia del...*, p. 455.

⁸¹⁷ GEANAKOPLOS, *L'imperatore...*, p. 382; Vegeu també, VASILEV, *Historia del...*, p. 245. Carles també es va apoderar de l'illa de Corfú. A més, a inicis de la dècada dels vuitanta va enviar mercenaris al Peloponès i va ocupar algunes places fortes dels Balcans com Durrës (*Dyrrachium* en llatí, situada a la costa albanesa). També, les tribus d'Albània es van aliar o sotmetre a Carles i aquest va prendre el títol de rei d'Albània. Vegeu com utilitzava la titulació de rei: DURRIEU, *Les Archives...* vol. 1, doc. 5, p. 191. En aquest es pot llegir "*Dei gratia rex Siciliae et Albaniae*"; També a: BUCHON, Jean Alexandre, *Nouvelles recherches historiques sur la principauté française de Morée et ses hautes baronnies*, vol. 2, Ed. Imprimeurs unis, Paris, 1853, p. 317; Vegeu també sobre la història d'Albània: JIRECEK, C., "Historia y pasado de la Ciudad de Dratch", dins VV.AA, *Memoria de la Sociedad Geográfica Serbia*, vol. 1, Belgrado, 1912, p. 66.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

a la costa de Morea el 1280⁸¹⁸. Per tant, des de Bizanci hom considerava Carles un monarca terrible i ambiciós. Segons el cronista Nicèfor Gregoràs, en una narració entre l'admiració i el temor, afirmava que el monarca somiava en aconseguir el mateix que Juli Cèsar i August, si hagués ocupat Constantinoble⁸¹⁹. Més tard, Sanudo afegia que Carles “*aspirava alla monarchia del mondo*”⁸²⁰. Sovint i entorn del monarca Anjou, les cròniques feien referència a les seves ambicions. Aquest va ser un desafiament que mai va poder completar-se a causa de l'esclat de la revolta a Palerm el 1282.

Segurament, va ser arran d'aquesta amenaça latent que els cronistes van suggerir contactes entre el Paleòleg i el rei aragonès. Cal tenir en compte que entre el rei Pere i l'emperador Miquel no hi havia connexions ideològiques clares, però si un enemic en comú. En canvi, pels sicilians, Constantinoble els hi era molt més propera, tant per la proximitat geogràfica com culturalment, a causa del domini bizantí de Sicília durant segles i per la llengua grega que sempre va ser present a l'illa⁸²¹. Per aquest motiu, i com a resultat de l'atac al rei Carles, Neocastro reconeixia els grecs com amics i acusava l'Anjou de robar el propòsit de la Creu⁸²². Amb aquest panorama polític, amb l'amenaça de la conquesta Anjou a Constantinoble⁸²³ i la por de Miquel Paleòleg a perdre el conflicte, va esclatar la revolta

---

⁸¹⁸ CORRENTI, *La guerra...*, p. 61; Sobre l'exèrcit bizantí vegeu: BARTUSIS, Mark C., *The late Byzantine army: arms and society, 1204-1453*, Ed. University of Pennsylvania, Philadelphia, 1992; AMATO, Raffaele d', DENNIS, Peter i DZIS, Igor, *Byzantine Naval Forces 1261-1461: the Roman Empire's last marines*, Ed. Osprey Publishing, London, 2016; També, sobre les aspiracions franceses al territori: CHRISSIS, Nikolaos G., *Crusading in Frankish Greece: a study of Byzantine-Western relations and attitudes, 1204-1282*, Ed. Brepols, Turnhout, 2012.

⁸¹⁹ GREGORAS, *Historia bizantina...*, lib. 5, cap. 1. p. 123. “*Ἐχθῆνος τοίνυν τὸν τῆς ὑποσχέσεως λόγον ἐν καρδίᾳ σπέρματος δίχην δεξάμενος οὐδὲν ἐπιμυρόν ὑπενόει περὶ τῶν ὀλων, ἀλλὰ τὴν ὀλην, ὡς εἰπεῖν, Ἰουλίου Καίσαρος καὶ Ἀγούστου μοναρχίαν ὠνειροπόλει, Κωνσταντινουπόλεως εἰ γένοιτο ἐγκρατῆς*”.

⁸²⁰ SANUDO, p. 138; TRAMONTANA, *Il mezzogiorno...*, p. 99.

⁸²¹ Vegeu sobre aquest afer cultural i lingüístic: WEISS, Roberto, “The Greek Culture of South Italy in the Later Middle Ages”, dins *Proceedings of British Academy*, n. 37, 1951, p. 25-29. L'autor va estudiar els lligams entre els bizantins i els grecs del sud d'Itàlia, quelcom que es reforçava amb el sentiment antiangeví. A més, durant el període Anjou es van fer esforços per suprimir el ritual grec. També vegeu, RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 303-320. L'autor es reafirma també amb la proximitat del món grec a Sicília; Sobre les afinitats dels grecs itàlics: GEANAKOPOLOS, Deno John, “The Greek population of South Italy and Sicily and Its attitudes toward Charles of Anjou and Michael Palaeologus before and during the Early phase of the Sicilian Vespers (1282)”, dins Deno John GEANAKOPOLOS (Eds.), *Constantinople and the West*, Ed. University of Wisconsin Press, Madison, 1989, p. 189-194.

⁸²² NEOCASTRO, Cap. XIII, p. 10-11. L'autor escrivia: “*Contra amicos nostros Danaos, videlicet Romaniae, contra quos latronis crucem assumpsit, sub cuius specie consuevit effundere sanguinem innocentum, dictum Siciliae populum conatur eruere in desolationem et stragem Siculae regionis*”.

⁸²³ Sobre el poder militar i de les galeres que va fer construir i disposava, vegeu els documents: GIUDICE, Giuseppe del, *Diplomi inediti di re Carlo I d'Angiò riguardanti cose marittime*, Ed. Stabilimento tipografico de fr. De Angeli, Napoli, 1871, doc. 17, p. 25, doc. 18, p. 28, doc. 19, p. 34. Aquests són documents del

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

del 1282 que, des de la perspectiva estratègica bizantina, va ser un moviment indispensable, ja que va evitar que la totalitat de les tropes angevines salpessin cap a l'orient⁸²⁴. Per als sicilians també era el moment òptim perquè el monarca estava ocupat amb la guerra. Des del punt de vista tàctic i militar, només es va poder evitar una possible invasió de Constantinoble amb l'esclat de la revolta siciliana el març del 1282. Va ser una manera d'enganyar o confondre el rei Carles, atès que tot indicava que la pugna s'havia de lliurar a l'Adriàtic o a Grècia i, en canvi, es va lliurar a Sicília i al mar Tirrè.

3.5.1. Les relacions diplomàtiques entre Constantinoble i la Corona d'Aragó: de la documentació cancelleresca a les cròniques

El projecte de conquesta del rei Carles d'Anjou era un afer conegut per la totalitat dels cronistes⁸²⁵. Lògicament, la narrativa güelfa era la que més va promocionar aquest anhel del monarca. Per exemple, Brunetto Latini defensava la necessitat de la invasió per recuperar el que va perdre l'emperador Balduí II de Constantinoble, el darrer emperador llatí⁸²⁶. És a dir, es raonava el motiu pel qual el rei Carles voldria tornar a posar sota les ordres del papat les terres bizantines. Segurament, aquesta devia ser una aspiració força compartida a les terres itàliques. De fet, amb el fracàs del Concili de Lió —que representava un intent d'unir ambdues esglésies per tal d'evitar la conquesta— es va tornar a promocionar la política antibizantina. En aquest context, el rei Carles comptava amb el beneplàcit del pontífex per poder ocupar Constantinoble⁸²⁷.

1277 on el rei Carles ordenava construir tarides i galeres. Als justícia del rei se'ls hi ordenava que avisessin als comtes i barons que havien de fabricar les embarcacions. El rei també va exigir als barons francesos, provençals i llatins elaborar noves naus.

⁸²⁴ A partir de llavors les aspiracions de Carles d'Anjou es van reduir a recuperar Sicília. Vegeu per exemple, GALASSO, *Il Regno...*, p. 81-84. L'autor definia els últims anys del rei com "*Gli anni neri di Carlo I*", per la dificultat militar i política que li va suposar; GEANAKOPLOS, *L'Imperatore...*, p. 389-393.

⁸²⁵ Per la preparació de la campanya militar angevina a Constantinoble vegeu els relats: *Lu Rebellamentu*, p. 5; *Liber Jani*, p. 49; *Leggenda*, p. 65; MALISPINI, cap. CCXX, p. 81; BRUNETTO LATINI, cap. CV-CIX, p. 105-107; FRANCESCO PIPINO, p. 688; MALASPINA, lib. 7, cap. XII, p. 289-291; TOLOMEO DA LUCCA, *Historia Ecclesiastica...*, lib. 24, cap. III, p. 1186; *Crònica Sant Joan de la Penya*, p. 102; *Historia Sicula*, p. 780; SALIMBENE, p. 510; DESCLOT, cap. LXXXVI, p. 181.

⁸²⁶ BRUNETTO LATINI, p. 107. El cronista va escriure sobre les intencions del rei Carles: "*è sua ragione la corona e'l paese, cioè lo 'nperadore Baldovino, e vienti addosso con tutti gli Cristiani crociati*"; Sobre Balduí II vegeu també: FERRANDEZ DE HEREDIA, Johan, *Libro de los fechos et conquistes del principado de la Morea. Chronique de Morée aux XIIIe et XIVe siècles*, a cura d'Alfred MOREL-FATIO, Ed. Société de l'Orient Latin, Genève, 1885, p. 89-91.

⁸²⁷ GEANAKOPLOS, *L'Imperatore...*, p. 368-372.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

Els cronistes güelfs van construir la propaganda al voltant de la idea que el rei Carles havia de ser temut a Constantinoble per tal d'enaltir el seu poder. Malaspina va escriure que en el moment en què es va decidir recuperar el territori, i navegar “*ad Romaniam*”, va ser quan l’angeví era escollit com a senador de Roma. A partir de llavors es van realitzar preparatius i es va aliar amb Venècia⁸²⁸, que tenia forts interessos comercials a la zona. Paral·lelament, al *Memoriale Potestatum Regiensium*, hom afirmava que l'emperador bizantí temia el rei Carles i el pontífex Martí IV⁸²⁹. D'altra banda, Malispini va preferir enumerar la força militar per a imposar major respecte al lector. Segons aquest autor, ja el 1279, tenia la flota enllestida, amb 100 galeres i l'ajut econòmic de França, Venècia i el papat⁸³⁰.

D'altra banda, les cròniques catalanes van esmentar les intencions de conquesta del rei Carles sobre el territori, però, en canvi, van fer ús del silenci absolut sobre les relacions entre la Corona d'Aragó i l'imperi bizantí. L'autor més contemporani als fets, Desclot, mencionava el projecte de Carles de conquerir l'Imperi i celebrava el seu fracàs⁸³¹. L'escriptor dels *Gesta Comitum* coneixia l'existència de l'exèrcit preparat per atacar Bizanci i el contratemps que va suposar pel rei Carles l'esclat de les Vespres⁸³². Finalment, Muntaner considerava que l'emperador Paleòleg tenia l'imperi “*contra raó*” i que el rei Carles tenia la voluntat de recuperar-lo en nom de l'Església. L'autor de Peralada no va defensar el dret del sobirà bizantí, ni tampoc era del tot afable amb aquesta figura.

---

⁸²⁸ MALASPINA, lib. 7, cap. XII, p. 288-291. El rei Carles havia promès als venecians recuperar els mateixos honors i privilegis que als temps de Baldoví II; Vegeu també, BRUNETO LATINI, cap. CV, p. 105. L'autor expressa el mateix acord sobre l'aliança.

⁸²⁹ *Memoriale potestatum Regiensium*, p. 1150-1151. L'autor escriuia: “*praetentis Graecorum dominium, ut loco sua super Graecos dominaretur, et timebat Rex Karulus Constantinopolim vellet invadere cum Papa Martino*”.

⁸³⁰ MALISPINI, cap. CCXX, p. 81. L'autor afirmava que el rei Carles disposava de 100 galeres, 20 naus, 200 “*uscieri*” per portar cavalls i altres llenys.

⁸³¹ DESCLOT, cap. LXIV, p. 135. Sobre les intencions de conquerir Constantinoble, l'autor va escriure: “*E per aquella terra de la Morea cuidà gasanyar lo rei Carles tota Romania e destruir los cristians grecs, mas Déus, a qui no plau ergull ne malesa, tramès consell per què no poc venir a fi de son pensament. E sí n'havia feït molta gran aparellament de naus e de tarides e de galees e d'altres arnès per passar en Romania, o qual arnès perdé tot molt vilment, així com a Déu plac, segons que oïrets en aquest llibre a davant*”; Vegeu també les consideracions de: CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 355.

⁸³² *Gesta Comitum*, cap. XX, p. 70. La narració esmentava que el rei Carles es va veure obligat a utilitzar l'exèrcit que tenia preparat per lluitar a Constantinoble, al setge de Messina: “*Propter quod ipse Karulus Messanam obsedit civitatem cum infinita multitudine equitum et peditum armatorum, quos parauerat contra Michaellem Palaeologum imperatorem Constatinopolitanum, sed in sui destructionem et perniciem gentis suae peregrinationem et uotum habuit commutare*”. Vegeu els comentaris de: CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 355.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

Això es podria deure a les desavinences que, posteriorment, van tenir els almogàvers amb els emperadors de Constantinoble o, possiblement, també defensaria la potestat del pontífex sobre el territori. En tot cas, afegia que el monarca angeví temia a abandonar el Regne de Sicília per por que el rei Pere pogués conquerir-lo⁸³³. Aquesta era una manera de fer un intercanvi de rols —respecte a les cròniques güelfes— on l'atemorit era el rei Anjou i no pas el Paleòleg. En tot cas, podia ser que es donessin a conèixer les intencions del rei Carles, precisament, per suggerir o fer entendre al lector que existien contactes entre el rei Pere i l'emperador Paleòleg.

Segons Geanakoplos l'interès per silenciar les relacions entre els sobirans aragonès i bizantí era perquè no es volia mostrar cap relació entre un emperador excomunicat i el rei Pere, atès que podia perjudicar els interessos d'aquest darrer a l'illa⁸³⁴. Segurament l'historiador ho devia suggerir pel fet que a Sicília hi restaven encara múltiples partidaris güelfs que cercaven la protecció del pontífex. Ara bé, malgrat la versió dels relats —que estaven subjectes a una intencionalitat— tant els cronistes i com el rei sabien que amb la conquesta de Sicília, el monarca i els seus col·laboradors obtindrien l'excomunicació.

Certament, l'enfrontament directe amb Roma no va ser un dels afers que va preocupar més a Desclot i Muntaner. Probablement, el seu silenci es va fonamentar en l'enaltiment absolut del rei Pere, perquè ningú —com Miquel Paleòleg— pogués obstaculitzar la figura del monarca com audaç i entrepit. Els relats catalans defensaven que el rei Pere havia conquerit Sicília únicament pels seus mitjans i sense l'ajut de cap altre monarca. Així, l'únic protagonista del relat de l'ocupació de l'illa havia de ser el rei Pere; primer, es va ocultar a Joan de Pròixida i, després, a Miquel Paleòleg per a una glorificació del sobirà, com a únic possible vencedor.

---

⁸³³ MUNTANER, cap. XXXVIII, p. 83. L'autor escrivia que: “*E açò senyaladament faia lo rei Carles con entenia de fer passatge en Romania contra l'emperador Paliàlol, qui tenia l'emperi de Constantinoble contra raó, cor per cert dels fills de l'emperador Baldaví devia ésser l'emperi, los quals nebots del rei Carles. E així ell havia dubte que con seria fora del regne; que el senyor rei d'Aragó no li llevàs lo regne de Sicília*”; Vegeu també sobre el tractament de Miquel VIII Paleòleg a les cròniques catalanes: MARCOS HIERRO, Ernest, “Bizanci a la historiografia medieval catalana: Les Vespres sicilianes i l'emperador dels grecs en les cròniques de Bernat Desclot i Ramon Muntaner”, dins *Anuari de filologia. Secció D, Studia graeca et latina*, n. 12, 2003-2004, p. 541-254; També la perspectiva dels cronistes catalans sobre les terres gregues: MARCOS HIERRO, Ernest, “La Grècia medieval en els cronistes catalans”, dins Josep ANTONI CLUA i Flocel SABATÉ CURULL (Eds.), *Usos i tradició de les literatures clàssiques a les literatures medievals*, Ed. Pagès editors, Lleida, 2013, p. 135-153.

⁸³⁴ GEANAKOPLIS, *L'imperatore...*, p. 379; CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 358. El papa va emetre una butlla contra Miquel Paleòleg el 7 de maig de 1282.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

Comparativament, els autors bizantins van reaccionar de forma similar als catalans i tampoc esmentaven l'amistat amb el rei Pere per evitar un detriment del prestigi del Paleòleg⁸³⁵. Era el cas de Paquimeres que no va escriure res sobre l'acord per tal d'enaltir el seu monarca com a únic prohom destacable. D'altra banda, Gregoras evitava citar l'aliança de forma explícita encara que reconeixia la intervenció bizantina a Sicília i la donació de capital al rei Pere⁸³⁶.

En tot cas, cal analitzar quins van ser els contactes entre el rei d'Aragó i l'emperador bizantí i valorar fins a quin punt el silenci era intencionat. Els sentiments antiangevins del rei Pere podien haver estat revelats a Miquel Paleòleg per sicilians gibel·lins o per comerciants catalans, els quals viatjaven cada cop més sovint fins al Bòsfor⁸³⁷, encara que eren fàcilment deduïbles. En aquest context, tot i les omissions dels cronistes, sembla evident que el rei Pere i l'emperador Paleòleg van forjar una aliança contra el rei Carles⁸³⁸. Sobre aquest fet cal destacar la idea de Geanakoplos que estava convençut dels contactes entre ambdós monarques abans i després de les Vespres. L'estudiós va analitzar un document poc conegut enviat pel rei Pere, on es va escriure que “*nove amicitie linea nobis*

---

⁸³⁵ GEANAKOPLIS, *L'Imperatore...*, p. 378.

⁸³⁶ GREGORAS, lib. 5, p. 146 El cronista expressava: “(...) πρώτον μὲν οὖν χρήματα πέμψας παντοδοπὰ τὸν Σικελίας ἔξεπολέμοσε ρῆγα Φερδέρικον κατὰ τοῦ Καρούλου, ἵν εἰ μὴ τι ἄλλο, τῶν γούν ναυτικῶν δυνάμεων ἑκείνου κωλύη τὸν ἔκπλου καὶ ἀντιπερισπᾶ τὰς καιριωτέρας φροντίδας πρὸς τοὺς ἐκ πλευρᾶς ὡς εἶπεῖν πόνους μᾶλλον ἢ τοὺς ὑπερορίους. Ὁ δὴ καὶ μέγιστον ἔδοξεν ἔργον καὶ τελεσιουργόν, εἴπερ τι τῶν πάντων ἔτερον. Τὰς μὲν οὖν ναυτικὰς τοῦ Καρούλου δυνάμεις οὕτως ἀπράκτους ἀπέδειξεν ἢ τοῦ βασιλέως σίνεσις, πρὸς τοὺς ἐγγύθεν πολέμους ἀντιπερισπᾶσας αὐτάς”; Vegeu, GEANAKOPLIS, *L'Imperatore...*, p. 378. Segons el cronista l'aliança era amb el rei Frederic III, però Geanakoplos apuntava que l'havia confós amb el seu pare, el rei Pere. De fet, no era pas possible cronològicament, atès que Pere i Carles van governar dins el 1285 i aquests eren esdeveniments succeïts el 1282.

⁸³⁷ MARINESCU, Constantin, “Notes sur les catalans dans l’empire byzantin pendant le règne de Jacques II (1291-1327)”, dins Camille DAVILLE, (Eds.), *Mélanges d’histoire du Moyen-âge offerts à M. Ferdinand Lot par ses amis et ses élèves*, Paris, Ed. Édouard Champion, 1925, p. 501-513, p. 501-505.

⁸³⁸ Vegeu alguns documents sobre les relacions Aragó-Constantinoble. CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 291, p. 353-354, doc. 349, p. 394. En aquest document el rei Pere demanava a l'infant Sanç de Castella que demanés el préstec que va donar Pere de Rubí a Gonzalo Rodríguez quan eren a Constantinoble. Es tractaria d'una transacció de diners entre les monarquies i feia evident la relació entre ambdós territoris.; Vegeu també, CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 332, p. 377-379. És un document on el rei d'Aragó intentava mantenir les aliances i l'equilibri de poder entre Castella i Bizanci. Així, el rei Pere *a priori* acceptava la proposta de matrimoni entre la infanta Berenguera amb Felip, l'emperador titular de Constantinoble, encara que es mostrava preocupat perquè tenia clares relacions amb els Anjou. També proposava casar Maria de Molina amb l'infant Jaume. En tot cas, el rei Pere insistia que si el rei de Castella casava algun fill amb algun parent del rei Carles, aquest, mantindria l'aliança amb Aragó.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

unitum”⁸³⁹, i on es va sol·licitar l'ajut en la guerra contra Carles el gener de 1282, és a dir, abans del conflicte sicilià. Per tant, es confirmaven els contactes entre ambdós i la intenció d'ocupar l'illa mentre el rei Carles conqueria l'Imperi⁸⁴⁰. D'aquesta amistat que esmenta el document se'n dedueix una aliança militar i seria una prova quasi definitiva dels contactes previs al sollevament palermità⁸⁴¹. També eren una evidència d'aquest acord les epístoles registrades el setembre del 1282 a Palerm, on el rei Pere va informar Miquel Paleòleg de la trobada amb els ambaixadors bizantins a Port Fangós i a Sicília. Fins i tot, es notificava un possible enllaç matrimonial entre una filla del rei i un fill de l'emperador⁸⁴², tot i que mai es va arribar a celebrar. Sens dubte, aquesta informació extreta de les cancelleries reials pot donar més llum sobre l'abast real de l'aliança bizantinoaragonesa i sobre les fonts utilitzades pels cronistes i el plantejament que feien sobre els esdeveniments.

Si bé els autors catalans i grecs coincideixen en silenciar les relacions entre Aragó i Constantinoble, cal suposar que alguns dels autors devien conèixer la documentació de les cancelleries. Per exemple, Desclot era proper a la cancelleria del rei Pere i, en conseqüència, és probable que conegués aquesta informació. Muntaner, per la seva banda, va escriure dècades després i, almenys, devia conèixer les narracions güelfes que relataven els contactes. Quelcom similar succeïa amb els autors bizantins i només Gregoras —el més antic dels cronistes grecs— reconeixia tímidament l'entrega de capital a Sicília. En altres paraules, es pot concloure que haurien omès l'afer no per

---

⁸³⁹ El document es va publicar a: KERN, Fritz, *Acta Imperii Angliae et Franciae ab anno 1267 ad annum 1313*, Ed. G. Olms, Tübingen, 1911, doc. 28, p. 17. Aquesta carta va ser enviada a Pisa i es pot llegir: “*Intelecto siquidem, quod ipse Karolus Constantinopolitanum imperatorem nove amicitie linea nobis unitum velud nequam et inpius presentialiter intendit invadere, in armario cordis nostri firma dispositione concepimus eiusdem regis ad posse presumptuosis ausibus obviare. Intendimus namque (...) regnum introire Sicilie ibique residentiam facere (...) cum exfortio gentis nostre. Itaque cum rex ipse credet sub fabula sibi subdidisse Romeos, invenient Siculi nostro dominio infallibiliter se subiectos*”.

⁸⁴⁰ GEANAKOPLOS, *L'Imperatore...*, p. 376-377; També estudiat per: CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 361.

⁸⁴¹ CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 361. L'autor extreia tres conclusions arran de l'estudi del document. La primera, els contactes amb Pisa formava part de l'aliança antiangevina. La segona, que el desembarcament a Alcoll era únicament estratègic. I la tercera, que els sicilians ja havien rebut l'ordre de rebel·lar-se.

⁸⁴² CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 445, p. 478-479; Vegeu també els documents a: LÓPEZ, *Genova...*, doc. 3, p. 256-257. En aquesta carta del 22 de setembre del 1282 es pot llegir sobre el pacte matrimonial: “*(...) de matrimonio inter filium vestrum et nostram filiam celebrando (...) dicta filia nostra erat maioris etatis (...). Nos itaque discretum virum et familiarem nostrum Huguetum de Romanino ad vos mitendum duximos cui credatis, etc. Datum panormi xii kalendas octobris, anno domini MCCLXXX secundo*”; Vegeu sobre el paper d'Huguet de Romaní: GIUNTA, *Aragoneses y...*, p. 44.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

desconeixement, sinó per una clara intencionalitat. Tant els catalans com els hel·lènics volien enaltir el seu sobirà. En tots aquests relats la victòria contra l'Anjou havia de ser mèrit únicament del rei a qui defensaven els escriptors: Pere el Gran, o bé Miquel Paleòleg. En canvi, els autors güelfs tenien la necessitat de posar èmfasi en aquesta coalició, atès que era una manera de provar que el monarca d'Aragó s'aliava amb un enemic tradicional de l'Església, com el monarca cismàtic de Bizanci. En aquest cas, era una forma de detectar l'enemic i demonitzar-lo.

L'única crònica de tendència antiangevina que esmenta aquest pacte entre monarquies era *Lu Rebellamentu*. L'objectiu principal d'aquesta narració era presentar els sicilians amb capacitat per gestionar els afers diplomàtics per si sols. Per aquest motiu, es reforçava el relat sobre l'amistat entre Aragó i Bizanci com si hagués estat potenciada per la noblesa sícula. A més, d'aquest escrit, com ja s'ha comentat, van sorgir altres narracions güelfes que van copiar i transformar aquest argument; cal realitzar un esguard detallat sobre el tractament d'aquest afer a *Lu Rebellamentu* i a les cròniques sinòptiques.

3.5.2. El tractament de Miquel Paleòleg a *Lu Rebellamentu* i les narracions sinòptiques durant l'ambaixada de Joan de Pròixida

El fet que l'emperador Miquel Paleòleg fos considerat enemic de l'Església era conegut arreu, almenys, des de la seva arribada a Constantinoble. Ara bé, només *Lu Rebellamentu* i les cròniques sinòptiques van relacionar de forma clarivident aquest sobirà amb el rei Pere en la formació de la lliga antiangevina. Segons aquestes cròniques el contacte entre els dos sobirans es va produir a través de Joan de Pròixida. Constantinoble hauria estat el seu primer destí, després hauria viatjat fins a Roma i Barcelona i, altra vegada, hauria tornat a la ciutat del Bòsfor, quan les negociacions amb Aragó i el papat ja estaven definides. Van ser unes entrevistes que va tenir un caràcter de confirmació vers el compromís antiangeví i tenien l'objectiu d'exigir més capital per finançar la guerra⁸⁴³.

En primer lloc, cal destacar que *Lu Rebellamentu* es regia per la consciència geogràfica siciliana i, per tant, el cronista entenia que Sicília comptava amb la centralitat del Mediterrani. Així, el primer lloc on es va desplaçar l'ambaixador va ser a Bizanci, que

---

⁸⁴³ Les narracions de la segona volta que va fer Joan de Pròixida són: *Lu Rebellamentu*, p. 14-29; *Liber Jani*, p. 53-62; *Leggenda*, p. 69-78; BRUNETTO LATINI, cap. CXIX-CLVIII, p. 111-126; Vegeu també, RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 311.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

des de la perspectiva siciliana existia una afinitat cultural i una proximitat geogràfica. En segon lloc, del relat es dedueix que la invasió angevina a Constantinoble devia ser imminent i, en conseqüència, el Paleòleg s'hauria convertit en l'enemic més directe del rei Carles. Finalment, la narració d'aquesta ambaixada servia per empoderar els sicilians com a autosuficients, ja que no necessitaven cap monarca per mantenir els contactes i establir una xarxa diplomàtica que, segons l'autor, els alliberaria del jou angeví. Aquesta missiva era una primera mostra de com la noblesa sícula podia anar en l'avantguarda de la defensa del regne, atès que, segons la narració va ser únicament Joan de Pròixida qui va calcular que el Paleòleg podia ser un aliat útil⁸⁴⁴.

Segons Wieruszowski, com s'ha comentat abans, la participació del metge salernità està ben provada documentalment, però no com a emissari. És a dir, aquest prohoms hauria treballat per la diplomàcia amb els ambaixadors bizantins des del territori de la Corona d'Aragó⁸⁴⁵, però no pas a Constantinoble com suggeria *Lu Rebellamentu*. És per això que Wieruszowski va proposar a Arnau Taberner, jutge de la cort, com un possible candidat a la diplomàcia en aquelles contrades⁸⁴⁶.

En canvi, Runciman suggeria que els contactes diplomàtics entre Aragó i Bizanci s'havien fet a través d'algun dels fills del salernità, com per exemple Francesc de Pròixida. Més tard, se li hauria atribuït l'autoria al seu progenitor, ja que era més conegut⁸⁴⁷. Al mateix temps, però, Runciman recordava que s'ha de tenir en compte que el seu germà, Andrea, es trobava a la cort de Monteferrato i podia actuar de pont diplomàtic entre Barcelona i els italians gibel·lins del nord. Malgrat tot, cap al 1280 les relacions entre Bizanci i Aragó eren ja un fet⁸⁴⁸.

En tot cas, atès que el salernità era conegut arreu de la península Itàlica i a Sicília, i era un dels promotors més actiu de la diplomàcia aragonesa, hom va crear les narratives entorn d'aquesta figura. Aquestes no tenien per què ser necessàriament lògiques,

---

⁸⁴⁴ *Lu Rebellamentu*, p. 5; Altres cròniques també informen de les intencions d'invasió del rei Carles. *Liber Jani*, p. 49; *Leggenda*, p. 65; MALISPINI, cap. CCXX, p. 82.

⁸⁴⁵ WIERUSZOWSKI, "Conjuraciones...", p. 561; Vegeu també al respecte: STERNFELD, Richard, "Der Vertrag zwischen dem Paleologen Michael VIII und Peter von Aragon mi Fahre 1282", dins *Archiv für Urkundenforschung*, vol. 6, 1918, p. 276; LEONARDI, Marco, *L'età del Vespro siciliano nella storiografia tedesca (dal XIX secolo ai nostri giorni)*, Ed. Leo S. Olschki Editore, Firenze, 2011, p. 86.

⁸⁴⁶ WIERUSZOWSKI, "Conjuraciones...", p. 563.

⁸⁴⁷ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 314.

⁸⁴⁸ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 314.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

verídiques o coherents. Únicament el que era primordial per als autors era convèncer el lector de la vàlua de la seva causa.

Més enllà de les suposicions de la historiografia moderna, el que s'establia com a premissa essencial a *Lu Rebellamentu* era l'astúcia del protagonista. El salernità es va presentar davant de Miquel Paleòleg com l'única opció viable per a salvaguardar el seu feu. L'objectiu del relat era argumentar que l'aliança entre Barcelona i Constantinoble —i el seu enfrontament amb el rei Carles— era mèrit de Joan de Pròixida, i no per les tensions polítiques subjacents a la Mediterrània.

Segons l'autor de la crònica en sicilià, corria l'any 1269 —immediatament després de la mort de Conradí— quan es va prendre el primer contacte amb la ciutat del Bòsfor. En aquest context Joan de Pròixida va intentar desestabilitzar o “*sturbari*” el govern angeví. Era per això que l'ambaixador salernità, quan va arribar a la cort bizantina⁸⁴⁹, demanava constantment que el parlament fos absolutament secret⁸⁵⁰ per assegurar l'èxit de la conjura. Pel relat era en aquest silenci sobre el qual es basava la conspiració antiangevina, com una virtut més del protagonista. Així, quan va arribar a la cort bizantina es va presentar com “*unu di li mighuri mastri di fisica chi sia a lu mundu*”, que havia vingut a servir a la cort del Paleòleg⁸⁵¹. El seu objectiu era pactar amb l'emperador Miquel VIII, i el salernità compareixia davant el monarca realitzant una reverència o prosquinesi, símbol inequívoc de vassallatge, encara que es tractava d'una qüestió merament cerimonial.

En canvi, per al *Liber Jani* i la *Leggenda* era una manera de provar l'aliança siciliana amb un sobirà cismàtic, quelcom que per la propaganda güelfa era essencial⁸⁵². De fet, només amb el títol de la crònica, *Liber Jani de Procida et Palialoco*, ja es desacreditava el salernità, atès que apareixien ambdós prohoms en un mateix nivell a la capçalera de la narració⁸⁵³. A més, cal plantejar la possibilitat que l'odi expressat en aquestes narracions güelfes contra Miquel Paleòleg, no només seria per haver ocupat Constantinoble i ser

---

⁸⁴⁹ *Lu Rebellamentu...*, p. 5-7. En aquesta cort s'hi va instal·lar durant tres mesos, on va rebre “honors” tant de grecs com llatins (aquesta era la forma escollida per l'autor per referir-se als sicilians). És a dir, el narrador explica amb certa subtileza com el diplomàtic féu contactes per a la revolta des d'aquesta capital.

⁸⁵⁰ *Lu Rebellamentu*, p. 5. Escriu que “*secretimenti si parlau*” per mantenir el misteri de la conspiració.

⁸⁵¹ *Lu Rebellamentu*, p. 5; *Liber Jani*, p. 49. L'autor ofereix la mateixa versió i és narrada quasi amb les mateixes paraules que a *Lu Rebellamentu*, però es va canviar la llengua siciliana per la toscana: “*lo melglor magistro de fisica che sia al mundo, lo quallo vene a stare al vostro servizio*”.

⁸⁵² *Lu Rebellamentu*, p. 6; *Liber Jani*, p. 49; *Leggenda*, p. 65.

⁸⁵³ Es coincideix en aquesta opinió amb: RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 429.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

enemic del rei Carles, sinó també perquè les files güelfes i molts dels religiosos occidentals —així com el clergat ortodox— no acceptarien la unió de les dues esglésies del Concili de Lió. Probablement, demanaven la submissió total i absoluta de Bizanci i un rei llatí com Carles, al capdavant de la ciutat del Bòsfor. A aquest pensament cal afegir-hi l'existència d'una llarga tradició d'assimilar els emperadors bizantins com a cismàtics.

En tot cas, tant a *Lu Rebellamentu* com a les narracions sinòptiques, en la primera recepció del salernità a la cort del Paleòleg, es va detallar les intencions angevines per ocupar les terres bizantines. Això es produiria amb l'ajut del papat que estava convocant una croada on tots “*li cristiani cruchiati*” hi col·laborarien⁸⁵⁴. La revelació d'aquesta informació es va plantejar com si el monarca no en sabés res, encara que, en realitat, les intencions eren ben conegudes arreu.

En aquest moment en què l'ambaixador li va comunicar al Paleòleg les intencions bèl·liques dels seus adversaris, el cronista de *Lu Rebellamentu* va descriure un monarca feble, on el lector pot visualitzar una expressió de *pàthos* en l'emperador; el relat asseverava que l'emperador va començar a “*fortimenti a plangiri*”⁸⁵⁵. Aquest plany també va ser expressat a les obres sinòptiques del *Liber* i la *Leggenda*⁸⁵⁶. Les tres cròniques mostren la debilitat del Paleòleg, però per motius diferents. Per a *Lu Rebellamentu* la impotència del sobirà bizantí era una manera de realçar la figura del salernità, mostrant-lo com l'autèntic capità de la confabulació davant la incapacitat de l'emperador. En canvi, per a les cròniques sinòptiques güelfes era la forma de provar-lo com un enemic dèbil. La feblesa de l'adversari era un element propagandístic que sempre servia per enarborar el sentiment contra el contrincant.

Arran d'aquesta exposició es dedueixen dos dels objectius de *Lu Rebellamentu*. En primer lloc, aquesta crònica descrivia els monarques defallits. El cas de Miquel Paleòleg és el més notori però, tal com s'ha esmentat abans, el rei Pere també és tractat com un individu desorientat. Segons la crònica els reis no entenien com actuaven els seus enemics i va ser

---

⁸⁵⁴ *Lu Rebellamentu*, p. 6. El cronista també ofereix detalls militars i afirma que hi participarien 100 galeres, 20 naus grosses, 10.000 cavallers i 40 comtes tots amb el seu exèrcit; *Liber Jani*, p. 49; *Leggenda*, p. 66; BRUNETTO LATINI, cap. CVII, p. 107. Aquests autors també citen la mateixa quantitat de soldats i naus.

⁸⁵⁵ *Lu Rebellamentu*, p. 6.

⁸⁵⁶ *Liber Jani*, p. 49 L'emperador “*comenzo forte a piangere*” quan va reconèixer que no podia fer res, ja que era un “*homo disperato*”; *Leggenda*, p. 65. L'autor també va expressar la mateixa lamentació.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

per mitjà de les accions de Joan de Pròixida que van poder elaborar els seus moviments polítics. En segon lloc, a partir d'aquest argument inicial, l'altre propòsit de la narració, era representar els sicilians —capitanejats pel salernità— com els únics inductors i impulsors de la causa antiangevina. En altres paraules, Joan de Pròixida compareixia com l'únic que tenia la solució al desafiament militar i polític. Del que es tractava era de reivindicar-se davant les dues potències pretendents a Sicília: les monarquies aragonesa i angevina.

Sembla força evident que la presentació d'un rei exsangüe tenia una intencionalitat clara, quelcom que formaria part d'aquesta propaganda siciliana. És a dir, la crònica creava les condicions idònies per a catapultar Joan de Pròixida al lideratge de la defensa del reialme sicilià. Al mateix temps, la monarquia bizantina era definida com un govern aïllat i mancada de coalicions. Segons *Lu Rebellamentu*, l'emperador estava convençut que els reis d'Anglaterra, Castella i Aragó temien morir i no podrien ajudar-lo. Tanmateix, va ser Joan de Pròixida qui va procurar les aliances dels regnes que va visitar i no pas els mateixos reis⁸⁵⁷. El cronista suggeria que la Corona d'Aragó va ser triada com a principal aliat de Constantinoble, únicament, a través de la gestió del salernità. D'altra banda, les cròniques del *Liber Jani* i la *Leggenda* aprofitaven aquests arguments també per mostrar un sobirà inepte. L'objectiu principal era reivindicar-lo com enemic de l'Església, el qual no podia tornar sota l'empara papal després de conquerir Constantinoble. Per tant, en aquests relats era un clar enemic del pontífex⁸⁵⁸.

3.5.3. Les narratives entorn de l'or de Constantinoble i les transaccions de capital

Segons *Lu Rebellamentu* i les cròniques sinòptiques, la base de l'aliança entre el Paleòleg i Aragó era l'or bizantí ofert al rei Pere a través de Joan de Pròixida. Ara bé, l'objectiu de relatar l'entrega de capital a Aragó podia ser per motius diversos per cada crònica. És a dir, podia ser per lloar Joan de Pròixida, per jutjar el rei Pere, o per exaltar la gesta i habilitat de l'emperador.

---

⁸⁵⁷ *Lu Rebellamentu*, p. 5-7. Al llarg de tota la crònica Joan de Pròixida era qui proposar les aliances pels monarques i sicilians.

⁸⁵⁸ *Leggenda*, p. 66; BRUNETTO LATINI, cap. CVII, p. 107; *Liber Jani*, p. 50. En aquest relat es reconeixia que no tenia aliances possibles: “*Eu me sone tornato ala giessa di Roma. Et al papa et a le cardinali non me valle niente. Et allo Re de Franza et a quello dingalterra et a quello de spagna et a quello de granata*”. Finalitzava dient que “*no trovo aiuto da neuno christiano*”.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

Arran d'aquest pacte, la transacció de capital entre ambdós reis dominava l'escena de les redaccions. Segons *Lu Rebellamentu*, a canvi de l'ajut, Joan de Pròixida va exigir 100.000 unces d'or bizantines en la primera ambaixada i 30.000 en la segona⁸⁵⁹. Lògicament, seguint la dinàmica de la narració, Miquel Paleòleg les hi va oferir cegament. Tanmateix, el salernità suplicava constantment que es guardés el secret del pacte. Fins i tot, demanava que se'l tractés com a traïdor —és a dir, com un partidari d'Anjou— davant els seus amics sicilians si era necessari, per tal de guardar “*lu nostru secretu*” i que ningú sospités res dels plans comuns⁸⁶⁰. La confidencialitat de la xarxa diplomàtica contra el rei Anjou era el fonament principal de *Lu Rebellamentu*.

Les cròniques sinòptiques coincidien amb la xifra de monedes esmentada a *Lu Rebellamentu*⁸⁶¹, però, com era habitual, van canviar alguns raonaments. Per exemple, al *Liber* i a la crònica de Latini, a més d'entregar les unces, s'assegurava que es va oferir un contracte matrimonial entre una de les filles del Paleòleg amb un dels fills del rei Pere⁸⁶². Aquest pacte s'ha pogut confirmar a través d'un dels documents de la cancelleria de la Corona d'Aragó⁸⁶³. És rellevant que s'esmenti en aquests relats i serviria per reafirmar l'aliança bizantinoaragonesa. A més, el *Liber*, juntament amb la narració de Latini, afegia que un ambaixador bizantí anomenat Accardo Latino va acompanyar Joan de Pròixida a Barcelona⁸⁶⁴, com a símbol de la paraula del Paleòleg.

Tots aquests elements estaven configurats per assenyalar amb rotunditat que Miquel Paleòleg era un dels aliats del rei Pere. Per això, es justificava la guerra contra ambdós. L'entrega del capital bizantí a Joan de Pròixida per al pagament del rei d'Aragó —i al papa Nicolau, com després s'estudia— era per a les cròniques sinòptiques güelfes una prova irrefutable de la creació de la coalició antiangevina. Pels autors propapals, aquests fets se sumaven a les argumentacions per al conflicte.

---

⁸⁵⁹ *Lu Rebellamentu*, p. 7, 12.

⁸⁶⁰ *Lu Rebellamentu*, p. 7-8.

⁸⁶¹ *Liber Jani*, p. 50; *Leggenda* p. 65, 69; BRUNETTO LATINI, cap. CIX, p. 107, 110-113; MALASPINI, cap. CCXX, p. 82; VILLANI, lib. 8, cap. LX, p. 416.

⁸⁶² *Liber Jani*, p. 53, 55; També s'informa del mateix contracte matrimonial a: BRUNETTO LATINI, cap. CXXVII, p. 113.

⁸⁶³ El pacte es pot corroborar amb la documentació reial, vegeu: CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 445, p. 478-479.

⁸⁶⁴ *Liber Jani*, p. 55; BRUNETTO LATINI, cap. CXXIV, p. 112. Segons aquest autor, Accardo Latino també va acompanyar a Joan de Pròixida a la reunió de Malta amb els nobles sicilians.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

En aquest context cal destacar també les perspectives de les cròniques hel·lèniques, encara que són menys nombroses que les itàliques. L'exposició dels fets era força diferent a la crònica autobiogràfica del Paleòleg, encara que no esmentava específicament el capital prestat als seus aliats. El mateix emperador defensava que, gràcies a la seva gestió, havia salvat la "llibertat" dels sicilians i també havia protegit els seus territoris de la invasió angevina⁸⁶⁵. Aquesta seria una confirmació bizantina dels contactes amb els sicilians. Aquesta visió, però, era totalment contrària a la que es va fer a *Lu Rebellamentu*, on en comptes de presentar un monarca derrotat, es construïa la figura d'un emperador victoriós i se li atribuïa el mèrit del triomf. D'altra banda, Paquimeres esmentava breument l'afer del capital enviat a occident⁸⁶⁶. Paral·lelament, Gregoràs informava de l'enviament d'ambaixadors al papat, a qui possiblement se li va oferir part de l'or⁸⁶⁷. Això era presentat com un acte de "comunió i concòrdia" amb l'Església per tal d'evitar l'expedició del rei Carles⁸⁶⁸.

Altres autors, fora del món grec, esmentaven la xarxa diplomàtica o l'aliança siculobizantina, però van formular la seva pròpia versió dels fets. Per exemple, Tolomeu da Lucca també assenyalava Joan de Pròixida com un dels diplomàtics a la cort del Paleòleg, però hi afegia la presència genovesa. Aquesta estava representada per l'almirall i mercader Benedetto Zaccaria⁸⁶⁹. Segons el cronista, el genovès es mostrava disposat a

---

⁸⁶⁵ "Imperatoris Michaelis Palaeologi de vita sua: Opusculum necnon Regulae quam ipse monasterio S. Demetrii praescripsit fragmentum", a cura d'Henri GRÉGOIRE, dins *Byzantion*, vol. 29/30, 1959-1960, p. 447-476, p. 461-462. Sobre l'afer sicilià es va escriure: "Σικελοὶ δὲ τῆς λοιπῆς ἰσχύος εχέινου ὡς οὐδὲν οὐσης χαταφρονήσαντες, αἰρεῖν ἐτόλμησαν ὄπλα καὶ τῆς δουλείας ἑαυτοῦς ανείναι, ὡστ' εἰ λέγοιμι καὶ τῆς νῦν ἐχέινων ἐλευθερίαν θεὸν μὲν παρασχεάσαι, δι' ἡμῶν"; Vegeu també sobre aquesta crònica: PALAIOLOGOS, Michael, *The emperor Michael VIII Palaiologos: The autobiography of the Emperor Michael VII Palaiologos with the charter of the monastery of St Demetrios in Constantinople*, a cura de A. PELENDRIDRES, Ed. Series of Byzantine texts, London, 1998. Vegeu també sobre aquest afer: RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 329-330, 429.

⁸⁶⁶ PAQUIMERES, *Michaele et Andronico...*, lib. 5, cap. VIII, p. 360. Sobre el capital deia: "Καὶ χρυσὸν πέμπων καδδηνάλιοις".

⁸⁶⁷ TRAMONTANA, *Gli anni...*, p. 155.

⁸⁶⁸ GREGORAS, *Historia byzantina...*, lib. 5, cap. I-II, p. 125. L'autor expressava: "Πρὸς τὸν Πάππαν περὶ τῆς τῶν ἐχχλεσιῶν ὁμονοίας τε καὶ ἐνόσεως, τῆς τε παλαιᾶς Ρώμης δηλαδὴ καὶ τῆς νέας, εἰ μόνον ἔμποδῶν τῇ ἐχστρατεία γένοιτο τοῦ Καρούλου".

⁸⁶⁹ TOLOMEO DA LUCCA, *Historia Ecclesiastica...*, lib. 24, cap. IV, p. 1186. L'autor nomenava l'almirall com "Benedictus Zacharias de Janua"; Vegeu també a: "*Fragmenta Historia Pisana*", dins *RIS*, vol. 24, Ed. Typographia Societatis Palatinae, Milano, 1738, p. 641-691. S'esmentava com un dels almiralls més important de Gènova; *Annales Ianuenses*, p. 17-19; També: AMARI, *La guerra...*, p. 96-98. L'autor realitza una explicació literal de la conjura a partir de les cròniques; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 316. L'historiador britànic situava aquest personatge com ambaixador a Barcelona a finals del 1281; LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 174. Aquest es mostrava convençut que el Paleòleg el va enviar a Aragó i

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

ajudar el rei Pere, quelcom que anava acompanyat d'una suma considerable de capital. D'aquesta manera, els presentava com a personatges cobdiciosos. El cronista eclesiàstic va afegir a la llista d'aliances aragoneses a Gènova —era dels pocs que ho va fer— i era una forma de detectar l'enemic de l'Església i dels que havien de ser amonestats pel papat⁸⁷⁰. Per entendre la presència d'aquest personatge cal tenir en compte que alguns anys abans la ciutat de la Ligúria hauria promogut un gir polític cap al gibel·linisme, renunciant així a la política Anjou⁸⁷¹.

Més tard, Marin Sanudo també va acusar el salernità, al genovès i a Roger de Llúria d'haver gestionat les transaccions de capital entre els dos monarques. A més, el cronista venecià va afegir que des de Constantinoble se li havia promès al rei d'Aragó cada any 60.000 *lipperi* fins al final de la guerra. Fins i tot, el rei Pere hauria exigit 60.000 unces d'or com a dot de l'esposa del futur emperador Andrònic II, és a dir, Irene de Montferrat⁸⁷². Sanudo va donar detalls sobre els contractes econòmics i la xarxa diplomàtica per tal d'implicar i jutjar de forma definitiva ambdós monarques.

Castella; Vegeu també sobre aquesta personalitat a: LÓPEZ, Roberto, *Genova marinara nel Duecento. Benedetto Zaccaria ammiraglio e mercante*, Ed. Biblioteca storica principato, Messina-Milano, 1933, p. 63-95. Zaccaria era genovès d'origen, però treballava al servei de Constantinoble com si fos la seva pàtria adoptiva. Va actuar com ambaixador de Bizanci, juntament amb Andrònic (bisbe de Sardi) i es van personar davant del rei Pere a Port Fangós el maig de 1282. Més tard, es van trobar a Palerm i va demanar al rei Per enviar un plenipotenciari (Huguet de Romaní) a Constantinoble per pactar el casament de la seva filla; Vegeu sobre aquest mercader: LÓPEZ, Roberto S., *Benedetto Zaccaria, ammiraglio e mercante nella Genova del Duecento*, Ed. Fratelli Frilli, Firenze, 2004; També, AURELL CARDONA, Jaume, “De Benedetto Zaccaria a Richard Guillem: miradas historiográficas hacia los mercaderes medievales”, dins *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. 49, 2003, p. 421-432.

⁸⁷⁰ Sobre el paper polític dels genovesos i la seva aliança amb Constantinoble vegeu: VASILEV, *Historia del...*, p. 242-243.

⁸⁷¹ Sobre la política interna de Gènova, vegeu: CARO, Georg, *Genova e la supremazia nel Mediterraneo (1257-1311)*, vol. 2, Ed. Società Ligure di Storia Patria, Genova, 1974, p. 9-57; També, FERRER I MALLOL, M. Teresa, “Catalans i genovesos durant el segle XIII: el declivi d'una amistat” dins *Anuario de Estudios Medievales*, n. 26 1996, p. 784-823, p. 795.

⁸⁷² SANUDO, p. 133 L'autor afirmava que: “*Detto Imperato avea presso di lui e massime per industria de Miser Zuan de Pocita e de Miser Zaccaria Genovese e altri suoi seguaci. Et hò ndito da Miser Ruzero del Oria istesso, ch'egli quando andò in Romania, andò per correre e dannegiar il Paese dell'Impeartore, perche il detto imperatore avea promesso dar al Rè d'Aragona ang'anno 60 mila Lipperi insino a guerra finita, e perche ando il detto Rè d'Aragona pretendeva aver dal detto Imperator 60 mila onze d'oro per nna certa Madonna del Regno di Scicilia, ch'era stata maritata all'Imperatore, che allora regnava, ch'era Parente del Rè Manfredi*”.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

De la mateixa manera, la *Chronique du Templier de Tyr* va atribuir l'autoria de la missatgeria bizantina al genovès Zaccaria qui havia de portar l'or al rei d'Aragó⁸⁷³. Tal com ho feien els autors güelfs itàlics, el cronista va determinar que l'or de Bizanci havia concedit l'èxit de la campanya catalanoaragonesa a Sicília. Per tant, va dictaminar que els monarques bizantí i aragonès van ser els màxims responsables de l'atac contra l'Anjou i l'Església. Finalment, algunes dècades després, el cronista Brocardus va tornar a condemnar la donació de capital al rei d'Aragó⁸⁷⁴.

Certament, a la documentació recopilada per Carini, Zaccaria era identificat com un dels protagonistes de la transacció de capital⁸⁷⁵. Fins i tot, el mercader genovès va ser citat a la butlla de Martí IV com un dels culpables de la revolta siciliana⁸⁷⁶. A més, segons indica la documentació, l'emperadriu Constança, —viuda de Joan Vatatzes i germana de Manfred— que en aquells moments vivia als territoris de la Corona d'Aragó, va donar diners a Zaccaria perquè els entregués al rei Pere⁸⁷⁷.

En aquest sentit, Runciman va assenyalar que el germà d'aquest, Martino Zaccaria, havia prestat diners al Paleòleg alguns anys abans i l'havia recompensat amb l'entrega de Focea i les seves mines. Possiblement, Benedetto Zaccaria hauria anat a visitar el seu germà i

---

⁸⁷³ *Cronaca del Templare di Tiro (1243-1314). La caduta degli Stati Crociati nel racconto di un testimone oculare*, a cura de Laura MINERVINI, Ed. Liguori Editore, Napoli, 2000, cap. CLXXIX, p. 160. És una obra anònima, l'autor possiblement formava part de la noblesa i devia treballar a la cancelleria del Temple a Acre. Així, doncs, el cronista acusava: “*L'enperour de Costantinople Palilogue, quy avoit tous jours souspité et paour que frans en ly venissent sus, si avoit porté les oreilles la, et quant il entendit l'armement dou roy d'Aragone (si eut espíé son entendement) si manda de par luy i masage au roy d'Aragon. Et fu le mesage au roy d'Aragon u bourgeois de Jene quy ot nom sire Benet Zaquerie, et traita et pourchasa l'acord entr'iaus pour une cantité d'aver que le dit empereor manda au roy d'Aragon, et sire Benet Zaquerie li porta. Aprés, et se teint d'aler en Grese. Et quan le roy d'Aragon eut l'aver et les guallees toutes aparaiillés, si enprist d'aler en Sezille et manda en Palerm porchasser de reveler la terre*”.

⁸⁷⁴ BROCARDUS, “*Directorium ad passagium faciendum*”, dins VV.AA, *Recueil des historiens des croisades. Documents Arméniens*, vol. 2, Ed. Imprimerie Nationale, Paris, 1906, p. 433. És una crònica del frare Brocardus l'Alemanys per al rei de França, Felip VI de Valois el 1332. Aquest escrivia: “*Dominum Petrum, regem tun Aragonie, induxit magnis exhibit pecuniis et promissis quod, predicto Karolo rebellante, Siciliam occuparet, tu sic ipsum Karolum ab invasione imperii removeret: quod et factum est, tu testatur verius dies*”.

⁸⁷⁵ CARINI, *De Rebus...*, doc. 27, p. 33.

⁸⁷⁶ GEANAKOPLIS, *L'Imperatore...*, p. 386; Bolla, p. 150.

⁸⁷⁷ Vegeu també la documentació: LÓPEZ, *Genova...*, p. 68. A la documentació se cita que Zaccaria va portar els diners al rei Pere a Palerm; També a GEANAKOPLIS, *L'Imperatore...*, p. 387.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

hauria seguit fins a Constantinoble on l'emperador l'hauria convertit en el seu ambaixador per a Gènova i Aragó⁸⁷⁸.

Per concloure, cal dir que, tal com reflexionava Runciman, és difícil saber quins havien estat els fets exactes i diferenciar-los de les faules explicades per les cròniques⁸⁷⁹. La documentació no és suficient per realitzar una comparativa exacta entre les cròniques i els escrits de les cancelleries, encara que es pot confirmar la presència genovesa en les transaccions entre Constantinoble i Barcelona. Tanmateix, tant els relats cronístics com la documentació de la cancelleria reial coincideixen en ratificar que després de la revolta siciliana la relació entre els monarques d'Aragó i Constantinoble es va deteriorar. En primer lloc, això es demostra perquè a les narracions Miquel Paleòleg ja no va ser esmentat després del sollevament. En segon lloc, això es pot relacionar amb les cartes reials aragoneses les quals mostraven desconfiança vers el monarca bizantí. En aquesta línia, hi ha un document que podria indicar una mica de llum a l'afer. Es tracta d'una epístola enviada el 20 de juliol del 1283 pel rei Pere des de Logronyo en resposta a Joan de Pròixida. En aquesta carta es va confirmar que la reina Constança —que llavors estava a Sicília— havia enviat una ambaixada a Constantinoble per demanar diners al fill de l'emperador. El rei va estar en desacord amb l'ambaixada, primer perquè no tenia confiança als grecs i, segon i més important, perquè no acceptaria el matrimoni amb la seva filla⁸⁸⁰. S'intueix, doncs, una relació desgastada entre els dos monarques i és que, de fet, amb la revolta siciliana i l'amenaça Anjou lluny de les terres bizantines, probablement, l'emperador es va desentendre de la guerra.

---

⁸⁷⁸ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 316; Vegeu també, VASILEV, *Historia del...*, p. 244. L'autor aclaria que la família Zaccaria va rebre el dret de beneficiar-se dels jaciments d'alum a les muntanyes de l'Àsia menor, prop de Focia, a l'entrada del golf d'Esmirna i, en conseqüència, va obtenir una gran fortuna; Vegeu també sobre el comerç i l'explotació minera: HEYD, Wilhelm, *Histoire du commerce du levant*, vol. 1, Ed. Otto Harrassowitz Libraire-éditeur, Paris, 1885, p. 438; MILLER, William, "The Zaccaria of Phocaea and Chios (1275-1379)", dins William MILLER, *Essays on the Latin Orient*, Ed. Cambridge University Press, Cambridge, 1921, p. 283-285; També sobre les relacions dintre Constantinoble i Gènova: OSTROGORSKY, *Historia del...*, p. 454.

⁸⁷⁹ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 312. L'autor dedica el capítol a la conspiració antiangevina, on explica els viatges i ambaixades de Joan de Pròixida.

⁸⁸⁰ CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 570, p. 589-590. "*Ordinastis mittendam filio imperatoris Constantinopoli, ex parte domine regine, consortis nostre, pro extorquendo subsidio peccunie ad eodem, non reputamus idoneam, tum quia non continet veritatem, tum quia non bene dicitur quod dicta regina dissenciat voluntati nostre, maxime eciam quia vos bene scitis quod pro verbis nichil facient greci, et si vellent comprobare esset turpe, quia nos maxime isto tempore quo greci sunt taliter cum Ecclesia, nullo modo consentiremus ad faciendum cum eis de filia nostra precipue aliquam parentelam*".

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

El desinterès que va tenir el Paleòleg després de les Vespres per la causa siciliana va ser silenciada per les cròniques que es van ocupar de les relacions entre Constantinoble i Aragó. És a dir, pels autors güelfs calia ocultar-ho perquè, malgrat tot, per ells l'emperador seguia sent culpable de l'atac contra el papat. També, el cronista de *Lu Rebellamentu* va encobrir la pèrdua de suports. En darrer lloc, per als autors hel·lènics, el sollevament s'havia guanyat gràcies a la gestió bizantina i, en conseqüència, no podien esmentar el deteriorament de la relació amb Aragó, atès que el mèrit era únicament de l'emperador.

Finalment, l'emperador Miquel Paleòleg va morir el mateix any de la revolta, el 1282. Sobre aquesta defunció en destaca l'escrit del cronista bizantí Gregoras, qui va lloar el monarca en el moment de la seva mort. L'objectiu era enaltir la seva figura, possiblement, per a contradir la imatge de l'emperador abatut, covard i defallit que oferien les cròniques itàliques. Així, l'autor va acabar la història sobre aquest monarca defensant el seu regnat, descrivint-lo com un militar amb perícia i un "príncep amb prudència i eloqüència"⁸⁸¹.

3.6. LA REPRESENTACIÓ DE NICOLAU III COM EL PAPA ANTIANGEVÍ A LES CRÒNIQUES

Una de les grans personalitats de l'època era, sens dubte, el papa Nicolau III i es va convertir en una figura fonamental en els relats dels anys vuitanta del segle XIII. El seu nom era Giovanni Gaetano Orsini⁸⁸² i va néixer a Roma entre els anys 1212 i 1216. Es va proclamar pontífex el 1277 i va exercir el càrrec fins a la seva mort el 22 d'agost del 1280 a causa d'una apoplexia. D'entre els seus actes més importants com a governant de la Seu Apostòlica es trobava l'assoliment de la cessió de la Romanya, per part de l'emperador

---

⁸⁸¹ GREGORAS, *Historia byzantina...*, lib. 5, p. 153. L'autor va escriure: "Ἀλλὰ τὰ μὲν περὶ τὸν Βασιλέα Μιχαὲλ τὸν Παλαιολόγον ἐς τοιοῦτον χατῆντησε πέρασ. (...) Μεγαλονδωρότατος δ'ἔς τὰ μάλιστα ἔδοξεν ἐν τοῖς προοιμίαις τῆς Βασιλείας, ἵνα ταῖς εὐνοίας οἶμαι οἶχει ὡσέτι τὸ ὑπήχοον".

⁸⁸² Vegeu sobre el poder de la família Orsini: ALLEGREZZA, Franca, *Organizzazione del potere e dinamiche familiari. Gli Orsini dal Duecento agli inizi del Quattrocento*, Ed. Istituto storico italiano per il Medioevo, Roma, 1998, p. 15-41; També, STERNFELD, Richard, *Der Kardinal Johan Gaëtan Orsini: (Papst Nicolaus III, 1244-1277): ein Beitrag zur Geschichte der Römischen Kurie im 13. Jahrhundert*, Ed. Ebering, Berlin, 1905, p. 335-359. En aquest estudi es poden llegir diferents documents abans que fos escollit com a pontífex i cartes entre ell i Carles després de ser elegit; Sobre la vida de Nicolau III vegeu: PALMIERI, Gregorio, *Introiti ed esiti di papa Niccolò III (1279-1280). Antichissimo documento di lingua italiana*, Ed. Tipografia vaticana, Roma, 1889; DESMKI, Augustin, *Papst Nikolaus III. Eine Monographie*, Ed. Verlag von Heinrich Schöningh, Münster, 1903.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

Rodolf d'Habsburg, com a territori de l'Església, frontera que es va mantenir dins el 1860⁸⁸³. Per tant, es va dedicar a consolidar el seu poder al nord-est italià.

També és molt rellevant el fet que, tot i ser al capdavant de la institució aliada dels Anjou, no va ser ben rebut ni va agradar al monarca angeví. Les cròniques i la historiografia sempre han considerat que ambdós governants eren enemics i que aquesta manca d'aliança havia estat aprofitada per les ambaixades sicilianes i catalanes⁸⁸⁴. L'enemistat naixia quan el rei Carles va refusar la proposta del papa de casar el seu nebot amb alguna dona de la casa Anjou⁸⁸⁵. Per contra, el pontífex va refusar la reelecció de Carles el 1278 com a senador de Roma⁸⁸⁶ —quelcom que va atorgar al seu germà⁸⁸⁷— i com a Vicari Imperial. Aquest acte va debilitar l'Anjou a Roma, però també a Gènova, al Piemonte, davant dels gibel·lins llombards i en les seves intencions de conquesta de Constantinoble⁸⁸⁸. La família Orsini sempre va ser tradicionalment antiangevina, ja que s'enfrontaven pels interessos del centre d'Itàlia⁸⁸⁹. De fet, l'escenari més temut pel papa Nicolau III era que Carles aconseguís el control de Constantinoble o de Jerusalem, atès que la potència angevina hauria esdevingut tal força militar que la Seu Apostòlica s'hagués reduït a una absoluta dependència del rei Carles⁸⁹⁰.

---

⁸⁸³ ALLEGREZZA, Franca, “Niccolò III”, dins *Dizionario Biografico degli italiani*, vol. 78, 2013. Recuperat 6 de febrer de 2019 des de http://www.treccani.it/enciclopedia/niccolo-iii_%28Enciclopedia-dei-Papi%29/; També vegeu, ALLEGRAZZA, Franca, “Niccolo III”, dins Manlio SIMONETTI, Girolamo ARNALDI, Mario CARAVALE i Giuseppe MARTINA (Eds.), *Enciclopedia dei papi*, vol. 1, Ed. Istituto dell'Enciclopedia italiana Treccani, Roma, 2000, p. 437-446.

⁸⁸⁴ *Lu Rebellamentu*, p. 10; MASLASPINI, cap. CCXXI, p. 82; VILLANI, lib. 7, cap. LVII, p. 284.

⁸⁸⁵ AMARI, *La guerra...*, p. 84-85; LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 149.

⁸⁸⁶ TRAMONTANA, *Gli anni...*, p. 195; Tanmateix, amb l'elecció de Martí IV com a pontífex es va restituir a Carles com a senador. Vegeu sobre aquest afer: MALASPINA, lib. 7, Cap. XII, p. 288.

⁸⁸⁷ IORIO, Guido, *Carlo I d'Angio re di Sicilia. Biografia politicamente scorretta di un “parigino” a Napoli*, Ed. Gedi. L'Espresso, Roma, 2018, p. 111. A més de no concedir-li el càrrec, el papa va prohibir que qualsevol sobirà estranger pogués ser senador.

⁸⁸⁸ TRAMONTANA, *Il mezzogiorno...*, p. 99-100.

⁸⁸⁹ TRAMONTANA, *Gli anni...*, p. 151.

⁸⁹⁰ GEANAKOPOLOS, *L'Imperatore...*, p. 381; Vegeu també els documents sobre les relacions i contacte diplomàtics entre Nicolau I Carles: BAETHGEN, Friedrich, *Ein Pamphlet Karls I von Anjou zur Wahl Papst Nikolaus III: vorgetragen am 8 Juli 1960*, Ed. Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, München, 1960, doc. 1-2, p. 18-25.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

3.6.1. El silenci de les cròniques catalanes i sicilianes sobre els contactes entre Roma i Barcelona

Tot i aquestes desavinences conegudes, el tractament del papa Nicolau III a les narratives era diferent respecte altres personatges com el rei Pere el Gran o Miquel Paleòleg, que eren els enemics més evidents del monarca Anjou. Alguns relats van silenciar aquests afers papals; en canvi, per altres el papa va ser una figura imprescindible.

Les cròniques que va donar més rellevància als afers papals van ser *Lu Rebellamentu* i les narracions sinòptiques. Per a aquests relats va ser una personalitat fonamental en la xarxa diplomàtica configurada per Joan de Pròixida i va ser transcendental en els antecedents de la guerra. El que suggerien aquestes cròniques era que Nicolau III havia col·laborat amb el metge salernità per enderrocar l'Anjou. A més, hauria ofert el reialme sicilià al rei Pere el Gran a canvi de l'or del Paleòleg. Arran d'aquesta acusació, alguns historiadors ja han cercat documents d'arxiu —que a continuació es citen— per tal d'esbrinar la veracitat dels possibles contactes entre Barcelona i Roma. A partir dels escrits de la cancelleria també es poden deduir els silencis en la cronística catalana, o bé les exageracions en les narracions itàliques.

En tot cas, el primer contacte entre el papa Nicolau i el rei Pere va ser el gener del 1278, quan el primer va informar de la seva elecció⁸⁹¹. A més, Wieruszowski va identificar almenys un col·laborador del rei Pere dins la cort del pontífex Nicolau III; es tractava del notari papal Berardo de Napolis que es va emparentar amb Joan de Pròixida⁸⁹². Un contacte així dins la cort del pontífex no podia passar pas desapercbut. De fet, el 1278 se li va fer un regal i es va premiar els serveis del notari, ja que segurament s'esperava

---

⁸⁹¹ Vegeu el document: DOMÍNGUEZ SÁNCHEZ, Santiago, *Documentos de Nicolás III (1277-1280) referentes a España*, Ed. Universidad de León, León, 1999, doc. 6, p. 176-178. En aquest escrit el papa també li sol·licitava ajuda per a l'Església. El pontífex demanava al rei Pere: “*Ego pro te rogavi, Petre, en deficiat fides tua*”.

⁸⁹² WIERUSZOWSKI, “Conjuraciones...”, p. 556; Joan de Pròixida va prometre esposar la seva filla Beatrice amb Berardello de Caraccioli, nebot dels germans Gregorio Caraccioli i Berardo, el notari del papa. Vegeu el contracte: GIUDICE, Giuseppe de, *Codice diplomatico del regno di Carlo I e II d'Angio*, vol. I, Ed. Stamperia della R. Università, Napoli, 1896, doc. 64, p. 216; Vegeu també sobre aquesta família: MANTIA, “Introduzione”, dins *Codice...*, p. 133; CAPASSO, Bartolommeo, “Le Cronache de li antiqui Re del Regno di Napoli di Don Gaspare Fuscolillo”, dins *Archivio torico delle provincie napoletane*, vol. I, 1876, p. 36-80, 533-565. Es va identificar a Bartolomeo Caraccioli com l'autor d'una crònica de Nàpols. També: HARTWIG, Otto, “Giovanni Villani und die Leggende di Messer Gianni di Procida”, dins *Historische Zeitschrift*, vol. 25, 1871, p. 270. Es deduïa que, ateses les relacions entre Joan de Pròixida i els Caracciolo, l'autor de la *Leggenda* podia ser un dels membres d'aquesta família napolitana.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

que fos el portaveu dels plans del rei Pere davant Nicolau III⁸⁹³. És fàcil suposar, com va fer Wieruszowski, que els contactes entre el rei Pere i Roma eren per quelcom més que per tractar als afers de l'Església a la Corona.

Un any després, el 1279, el rei Pere va designar com a ambaixador a la cúria romana Ferrer de Piera⁸⁹⁴. Així mateix, Wieruszowski també va analitzar una carta enviada a Roma des de la Corona d'Aragó destinada al jutge de la cort, Arnau Taberner, firmada per Joan de Pròixida⁸⁹⁵. Sens dubte, un dels motius pels quals Taberner estava a Roma era per tractar el pagament del delme en la croada⁸⁹⁶. No obstant això, a partir de l'estudi de les cartes entre el rei i el jutge es dedueix, tal com Wieruszowski va determinar, que Taberner havia de pactar amb Nicolau III. En un d'aquests escrits, el rei li va exigir al jutge que parlamentés “*Ad curiam Romana et ad dominum imperatorem*”. La historiadora alemanya suposava que no es referia a l'emperador Rodolf, sinó al Paleòleg⁸⁹⁷. En tot cas, Roma es va convertir en un dels centres de la xarxa diplomàtica previs a les Vespres.

Arran de l'anàlisi d'aquestes epístoles, Wieruszowski va arribar a la conclusió que les cròniques que es van dedicar a narrar els contactes diplomàtics i les gestes de Joan de Pròixida, només se les podia donar crèdit quant a les negociacions entre el Paleòleg i el papa Nicolau III⁸⁹⁸. En canvi, Runciman no hi veia pas un pacte clarivident i negava la possibilitat que el papa estigués plantejant la substitució de Carles d'Anjou —tal com suggerien els relats—, atès que no hi havia cap document que ho provés⁸⁹⁹. Els documents demostren els contractes entre Aragó i Roma, però no concreten si els temes que els van

---

⁸⁹³ WIERUSZOWSKI, “Conjuraciones...”, p. 556-557; Vegeu també els documents al respecte: CARINI, *Gli archivi...*, vol. 2, doc. 17, 18, p. 17; CARTELLIERI, *Peter von...*, p. 43, n. 3.

⁸⁹⁴ CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 179, p. 266.

⁸⁹⁵ WIERUSZOWSKI, “Conjuraciones...”, p. 558.

⁸⁹⁶ El tractament del delme amb entre papat i el re devia ser habitual. Vegeu els documents també, sobre aquest afer: DOMÍNGUEZ, *Documentos de Nicolás...*, doc. 76, p. 269-272 i doc. 80, p. 282-285; El mateix document a: GAY, M. Jules, *Les Registres de Nicolas III (1277-1280)*, Ed. Bibliothèques des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome, Paris, 1898, doc. 199, p. 65 i doc. 200, p. 67. En aquests documents el papa Nicolau III demanava al canonge de la catedral de Narbona, recaptador del delme per a Terra Santa a la Corona d'Aragó, que exigís als bisbes d'Osca, Jaume Sarroca, i al bisbe de València, Jaspert de Botonac, juntament amb els preceptors dels Ordes militars de Sant Joan de Jerusalem i el Temple, el pagament regular el delme; Un altre document al respecte: CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 162, p. 250-251. Es va enviar a Rodrigo Pérez Ponce, comanador d'Alcanyís, per parlamentar amb Nicolau III sobre aquesta qüestió.

⁸⁹⁷ WIERUSZOWSKI, “Conjuraciones...”, doc. 5 i 6, p. 562.

⁸⁹⁸ WIERUSZOWSKI, “Conjuraciones...”, p. 561.

⁸⁹⁹ RUNCIMAN, *Las vísperas...*, p. 313.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

ocupar en les respectives ambaixades eren els que suggerien *Lu Rebellamentu* i les narracions sinòptiques; és a dir, que el pontífex convertís el rei Pere en sobirà sicilià.

Ara bé, abans d'entrar en detall sobre aquestes narratives, cal primer ocupar-se de les cròniques catalanes, que van representar a una de les parts implicades en el suposat pacte. Malgrat totes les informacions que podien circular ja als anys vuitanta del segle XIII, els autors catalans van realitzar un silenci absolut entorn d'aquesta qüestió. Per una banda, Desclot no esmentava cap contacte amb Nicolau III. Com s'ha dit anteriorment, aquest cronista era proper a la cancelleria i a la documentació reial; cal suposar que almenys coneixeria les ambaixades de Taberner a Roma, encara que no en citi res. Segurament, el seu escrit formava part d'un exercici de retroalimentació política, on el rei Pere simplement tenia el dret i el deure d'ocupar el tron de Sicília. Per a Desclot, al monarca no li calia pactar amb el papat ni demanar-ne l'autoritat pertinent, ja que això l'hauria presentat com un vassall del pontífex i era, precisament, el que es volia evitar.

Més tard, Muntaner, més experimentat en la política mediterrània i bon coneixedor de la política sícula, tampoc esmentava res al respecte. Si bé, segurament, va tenir a les seves mans fonts que podien oferir informació sobre els contactes amb Nicolau, l'autor de Peralada va preferir silenciar-ne l'esdeveniment, possiblement, pels mateixos motius que Desclot. Des de la perspectiva dels dos autors catalans, calia mantenir l'argument del dret hereditari, sense demanar ajut o potestat a cap pontífex ni monarca, car el sobirà tenia dret a Sicília i el territori no havia de pertànyer a cap altre governant. Es va mostrar un rei aragonès autosuficient i es va evitar el seu vassallatge a Roma.

Quant a la narrativa siciliana antiangevina despunta, en primer lloc, l'escrit de Neocastro que tampoc es feia coneixedor dels contactes entre Nicolau i el rei Pere, potser, pels mateixos motius que els catalans. En tot cas, l'autor messinès donava rellevància a la successió dinàstica i les gestes del rei Pere contra els francesos, com a elements justificadors per ésser sobirà. També cal contemplar la possibilitat que eliminés aquells passatges que havien suposat un fracàs per a la diplomàcia siciliana. Tampoc Speciale i la *Cronica Sicilie* feien menció de la vinculació entre el rei d'Aragó i Nicolau. En aquests

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

casos el plantejament de les cròniques seria molt similar a les catalanes i a Neocastro, on el dret de la reina seria preminent⁹⁰⁰.

En el cas de Malaspina, una de les cròniques güelfes més representatives, ateses les característiques del pensament de l'autor, tampoc li interessava esmentar els contactes entre el pontífex i el rei Pere. Des de la seva perspectiva, una possible donació de Sicília al rei Pere o simples contactes per pactar amb un monarca enemic hauria desmuntat el seu argumentari. L'autor defensava acèrrimament la potestat de l'Església sobre el reialme sicilià i jutjava el rei aragonès pels seus atacs contra l'Església⁹⁰¹. Aquests silencis porten a concloure que els relats sobre els contactes de Roma amb la Corona d'Aragó i l'Imperi bizantí eren quasi exclusivament narrats per *Lu Rebellamentu* i les cròniques derivades d'aquesta.

3.6.2. La col·laboració de Nicolau III amb la causa siciliana segons *Lu Rebellamentu*: la concessió del reialme sicilià al rei Pere

Les Vespres sicilianes van canviar el panorama de la Mediterrània central i el papat en va estar plenament implicat. Els afers de l'Església van ser objecte dels escrits de molts dels pensadors itàlics, tant dels güelfs —que defensaven el pontífex— com dels gibel·lins i sicilians que sovint advocaven per un pacte amb la Seu Apostòlica. Per aquest motiu, es va relatar sobre una coalició entre el papa Nicolau i el rei Pere, el qual rebria el reialme de les mans del pontífex.

Aquesta idea formava part exclusivament de *Lu Rebellamentu* i les seves narracions sinòptiques, on es desenvolupaven el viatges de Joan de Pròixida. El papat, juntament amb Constantinoble i Aragó, es va convertir un dels pilars fonamentals en l'exercici de la diplomàcia abans del conflicte. Això es deu al fet que, per la noblesa siciliana, restar sota l'empara papal era de summa importància. Aquest era un requeriment ideològic que formava part de la tradició de govern del reialme des dels temps dels reis normands, com s'ha esmentat anteriorment. De fet, el pontífex i els seus defensors —entre ells també molts dels barons sicilians— defensaven que Sicília formava part de les possessions del papat. Malgrat això, aviat es va demostrar que era políticament inviable. Encara que *Lu*

---

⁹⁰⁰ Vegeu l'absència del papa Nicolau als primers passatgers sobre la guerra: SPECIALE, lib. 1, cap. I-III, p. 921-924; *Cronica sicilie*, cap. XXXVIII-XLI, p. 830-841.

⁹⁰¹ MALASPINA, lib. 7, cap. I, p. 266.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

Rebellamentu i les cròniques sinòptiques no en facin menció, immediatament després de la revolta es va crear la *Communitas* o l'Estat comunal, i un dels seus objectius era pactar amb el papat el govern de l'illa. Per això, va ser fonamental per la crònica en llengua siciliana establir un pacte entre el pontífex i el rei Pere. En altres paraules, per als sicilians güelfs era condició *sine qua non* que el govern de l'illa estigués en harmonia amb Roma. En conseqüència, es va narrar un pacte amb el papa Nicolau en el qual el rei Carles era privat dels seus honors i el rei Pere n'ocupava el tron. Així i tot, no es pot conèixer la certesa d'aquesta aliança. Ara bé, després de la mort de Nicolau i amb el govern del papa Martí IV va ser absolutament inviable qualsevol pacte amb el monarca aragonès. Tanmateix, i més enllà de la veracitat o la viabilitat política, l'argument del diàleg entre el pontífex i el rei d'Aragó tenia una forta potència propagandística especialment a Sicília. Això fa pensar que devia ser una idea que va sorgir de l'autor de *Lu Rebellamentu* o, almenys, d'entre les files sícules.

Segons l'autor de *Lu Rebellamentu*, Joan de Pròixida, després de viatjar a Constantinoble, va personar-se davant del papa Nicolau III. En aquesta trobada es va parlamentar amb el pontífex, del qual buscava l'autoritat i la potestat per al canvi de monarca al reialme sicilià. Segons Runciman, el metge salernità havia salvat d'una greu malaltia a l'eclesiàstic abans de ser pontífex i, per tant, hi havia una relació d'amistat⁹⁰². Encara que la crònica no esmenti aquesta dada, sí que donava coneixement dels cercles per on es movia Joan de Pròixida.

L'ambaixador salernità hauria realitzat fins a dues ambaixades a Nicolau III i, almenys, a la segona s'hauria reunit a Viterbo⁹⁰³, on demanaria ajut per a la seva empresa⁹⁰⁴. La narració transmetia com els sicilians respectaven l'autoritat eclesiàstica a Sicília, però no pas la del rei Anjou. En conseqüència, el salernità li va demanar auxili, que negués l'autoritat al rei Carles i que fes un traspàs de poders al rei Pere. Per entendre aquesta ambaixada s'ha de tenir en compte —com s'ha esmentat abans— que l'Església considerava que tenia la potestat sobre Sicília. Tal com s'ha citat prèviament, al rei Carles se li havia concedit el 1265 l'autoritat de governar en nom del papat i l'ambaixador pretenia que es retirés aquest poder i se li atorgués al rei Pere. Quan Pròixida va comunicar

---

⁹⁰² RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 310.

⁹⁰³ *Lu Rebellamentu*, p. 12.

⁹⁰⁴ Vegeu també: FRANCESCO PIPINO, p. 686-687. L'autor també esmentava el parlament entre Joan de Pròixida i Nicolau III.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

aquestes peticions al pontífex aquest va respondre: “*Comu purria andari contra di lu re Carlu, nostru figlu, lu quali manteni lu factu e lu honuri di la ecclesia di Roma?*”⁹⁰⁵. El pontífex es preguntava com podria atacar el rei Carles si aquest mantenia “l’honor” de Roma. Era una mostra de la perspectiva i ideologia güelfa, que concebia al monarca Anjou com l’única possibilitat per governar els territoris itàlics meridionals. A més, com ja era habitual en aquesta crònica en el tractament dels monarques, presentava al pontífex desconcertat, com si no tingués capacitat per actuar. Arran d’aquesta actitud, el salernità li va oferir la solució. De fet, a la narració, aquest diplomàtic també seria més rellevant que el pontífex.

Tal com va fer davant el sobirà aragonès, Joan de Pròixida va explicar els abusos angevins a l’illa. Amb aquests arguments conclouia que aquell govern no obeïa el mandat de l’Església. Finalment, li va recordar que el rei Carles va renunciar al matrimoni per unir els llinatges Anjou i Orsini, reafirmant així l’enemistat entre ambdós dirigents. Aquest prohom va cercar els fets que podien reforçar l’hostilitat, tal com es va plantejar amb l’ambaixada davant el rei Pere. D’aquesta manera, el cronista de *Lu Rebellamentu*, en boca de Joan de Pròixida, va buscar tots els arguments possibles per desacreditar el rei Carles i enumerar un seguit de premisses que demostrarien que no era un bon governant. Altra vegada, en aquesta crònica el salernità era presentat com el protagonista omnipresent, com un bon orador, capaç de manipular o torçar les voluntats dels sobirans. En conseqüència, el pontífex es va mostrar submís davant l’ambaixador i va acatar les peticions sicilianes.

Això va significar que, per l’autor de *Lu Rebellamentu*, Nicolau III va acceptar el rei Pere el Gran com el nou sobirà de Sicília. Malgrat això, no existeix o no es conserva cap document que acrediti aquesta posició política, encara que la crònica citava una butlla al respecte. Potser se’n feia referència perquè l’autor en coneixia l’existència o, simplement, com a símbol de poder papal o com argument per a convèncer el lector. Tanmateix, per les característiques de *Lu Rebellamentu*, es pot deduir que aquesta era possiblement una idea força estesa, comuna entre els sicilians, no necessàriament certa, però si dotada d’una

---

⁹⁰⁵ *Lu Rebellamentu*, p. 9.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

extraordinària força propagandística, ja que havia estat el mateix pontífex qui havia atorgat el dret a expulsar el rei Carles⁹⁰⁶.

Seguidament, Joan de Pròixida va ser designat per informar el monarca aragonès. El pontífex va dirigir unes paraules al rei Pere on li ordenava: “*andari a signuriari per nui la insula di Sichilia et li Sichiliani. Dunanduvi tuctu lu Regnu, di piglari et mantiniri per nui, si comu figlu conquestaturi di la santa matri ecclesia rumana*”⁹⁰⁷. El rei d’Aragó rebia l’empara del papat i, en contra del rei Carles, li atorgava el Regne de Sicília, que l’Església considerava com a propi. La utilitat d’aquesta narració per a la justificació de la conquesta del rei Pere residia en dues premisses: la primera, que el monarca tenia el permís del papat. Per tant, el nou govern estaria sota la protecció de la Seu apostòlica, quelcom que en la mentalitat política sícula era de gran transcendència. En segon lloc, i més important, era una manera de finalitzar el debat —o d’engrandir-lo— que es va generar entorn de qui tenia l’autoritat siciliana, si l’hereu Staufen o el rei triat per l’Església. Amb la proposta de *Lu Rebellamentu*, el rei Pere obtindria ambdues condicions.

Per finalitzar la narració sobre els contactes entre el rei Pere i el papa Nicolau, després que l’ambaixador anés a Barcelona va tornar davant del pontífex a Viterbo, on es va lloar el sobirà d’Aragó. Segons aquest era “*esti lu plui saviu homu di lu mundu, et lu plui prudu cavaleri ki ogi sia in cristianitati*”⁹⁰⁸. D’aquesta manera, es va confirmar l’ajut de Roma a la dissidència siciliana.

Si es realitza una comparativa amb les altres cròniques antiangevines com les catalanes, es pot observar que ambdues narratives reconeixien el mateix monarca, Pere el Gran, però per diferents vies argumentatives. Ambdues reconeixien el dret hereditari en nom de la seva esposa i els seus infants, però els autors catalans exclouïen la possibilitat que l’Església oferís el reialme al monarca. L’autor de *Lu Rebellamentu* considerava indispensable que fos el pontífex romà qui concedís el territori al monarca. És a dir, el

---

⁹⁰⁶ *Lu Rebellamentu*, p. 10. El papa va respondre a Joan de Procida: “*Sia factu zò chi plachi a vui, senza nostri licteri*”. Segons aquesta crònica es va emetre una butlla papal amb el segell propi del papat, un document secret on s’ordenava al rei Pere la senyoria siciliana. Vegeu també, BRUNETTO LATINI, cap. CXIII, p. 109. L’autor afirma que el document va ser emès amb el segell de quan el papa Nicolau era cardenal. En tot cas, ambdues versions suggereixen que la trama era quelcom secreta i no tenia pas caràcter oficial, quelcom essencial per enraonar tal conspiració.

⁹⁰⁷ *Lu Rebellamentu*, p. 10.

⁹⁰⁸ *Lu Rebellamentu*, p. 12.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

cronista va acceptar la potestat del papat al territori sicilià. En comptes d'excloure el dictamen pontifical, tal com feia Desclot, la crònica siciliana incloïa el papat per combatre les argumentacions angevines sense allunyar-se de l'empira romana. A diferència de les narracions de Desclot o de Muntaner, on la voluntat del papat era quelcom residual o ignorada —i en poques ocasions s'esmentava—, *Lu Rebellamentu* defensava que els sicilians havien d'estar sota la protecció del pontífex.

En realitat, ambdues narratives estaven advocant per dos models polítics diferents. Per una banda, la siciliana proposava que la noblesa i les seves decisions eren prioritàries i el govern sempre havia de desenvolupar-se sota el patrocini de Roma. D'altra banda, la crònica catalana propugnava que el rei era el màxim representant de Sicília únicament per via hereditària, en nom de la reina Constança, i no necessitava el reconeixement pontifical. Arran del desenvolupament d'aquestes justificacions, els autors güelfs es van afanyar a respondre aquestes argumentacions.

3.6.3. L'argumentació güelfa: la culpabilització de Nicolau III

L'ambaixada entre Nicolau III i Joan de Pròixida només era relatada a *Lu Rebellamentu* i les cròniques sinòptiques güelfes. Per això, en les narracions propapals aquesta ambaixada va ser esmentada, però se'n va canviar l'argument encara que es va mantenir l'espai i el context. Es tracta de les cròniques del *Liber Jani* i la *Leggenda*⁹⁰⁹ i, posteriorment, Brunetto Latini i Malispini. En aquests relats es va donar gran importància al fet que el metge salernità insistís al pontífex en l'enemistat amb el monarca Anjou a causa del rebuig que aquest va fer a la proposta d'unir ambdues famílies⁹¹⁰. Per aquests autors era la prova definitiva per culpar al salernità i al pontífex d'actuar amb traïdoria.

Es va presentar a Joan de Pròixida obstinat a explotar aquest argument per col·laborar amb els enemics de Carles d'Anjou. En aquest sentit al *Liber* es pot llegir com el diplomàtic va expressar: “*Como quando volisti parentae con luy e volisti dare al nepoti soy vostra neota, non vosse veddere le vostre letre. Ben ven devebebe recordare*”⁹¹¹.

---

⁹⁰⁹ *Leggenda...*, p. 67. En aquest cas se suggeria que les ambaixades es van realitzar a Soriano nel Cimino, al Laci, on la família Orsini hi posseïa el castell de la vila.

⁹¹⁰ Vegeu aquesta ambaixada a: *Liber Jani...*, p. 51-52; *Leggenda...*, p. 67; VILLANI, lib. 7, cap. LIV, p. 405; AMARI, Michele, *Altre narrazioni del Vespro siciliano scritte nel buon secolo della lingua*, Ed. Hoepli, Milano, 1887, p. 60-89.

⁹¹¹ *Liber Jani...*, p. 51.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

S'insistia en l'hostilitat entre ambdós com a *Lu Rebellamentu*, però en aquest cas la intencionalitat canviava. Es va persistir en la demonització de Joan de Pròixida per la seva labor insistent en dividir la política eclesiàstica o de confrontar els partidaris de l'Església.

Paral·lelament, els autors del *Liber* i de la *Leggenda* feien entendre al lector el seu desacord amb la política de Nicolau III. D'aquesta manera preparaven l'entrada en escena de Martí IV —capítols més endavant— com a exemple d'una conducta correcta. A les dues cròniques güelfes Joan de Pròixida apareixia com el protagonista de l'escena i com un personatge malvat que manipulava les ments dels polítics. Segons el *Liber*, després d'exposar els seus arguments el papa Nicolau va respondre que: “*voluntera nel farebe pentire che ben vero zo che tu die*”⁹¹². El pontífex asseverava que faria penedir el rei Carles dels seus actes, atès que creia que tampoc complia les directrius de l'Església.

El desacatament de les lleis eclesiàstiques del monarca angeví —que era recurrent en la narració de *Lu Rebellamentu*— era presentat al *Liber* i *Leggenda* com un plantejament enganyós del metge salernità i com una premissa que a Nicolau li convenia políticament; els autors güelfs van rebutjar aquesta idea argumentativa⁹¹³. A més, es feien ressò del fet que el pontífex havia atorgat el reialme al rei Pere⁹¹⁴. Per les narracions güelfes, aquest succés era causa de l'odi entre el papa i l'Anjou i per la manipulació del salernità.

Per aquests cronistes güelfs, a més de reiterar la intromissió de Joan de Pròixida i l'enemistat entre Nicolau i Carles, era fonamental insistir en l'aliança amb Miquel Paleòleg. Aquest era considerat un monarca cismàtic i enemic de Roma. Era la prova inequívoca del mal govern del papat i servia, també, per declarar enemics de l'Església a l'ambaixador salernità i al rei Pere. Per tal de desenvolupar aquests raonaments els autors

---

⁹¹² *Liber Jani...*, p. 51-52; Vegeu també, *Leggenda...*, p. 67; BRUNETTO LATINI, cap. CXII, p. 109. En aquest text es troben les mateixes paraules amenaçadores vers al rei Carles.

⁹¹³ *Lu Rebellamentu*, p. 9-10; *Liber Jani*, p. 52; *Leggenda...*, p. 67; MALISPINI, cap. CCXX, p. 81; BRUNETTO LATINI, cap. CXIII, p. 109. En el cas d'aquest autor es pot llegir que Joan de Procida afirmava que: “*ch'è piuvicato e saputo per tutta la Cicilia che non vi ubidisce, nè non vi vuole fare parentato con voi!*» i per aquest motiu el pontífex afirma que «*Volentieri ne lo farei pentere*».

⁹¹⁴ *Liber Jani*, p. 53. Quan Joan de Pròixida es va presentar davant la noblesa siciliana es mostrava satisfet i convençut del pacte amb Roma i el cronista escrivia: “*Come il papa de roma aveva dato e concieduto a miser Pero Re daragona e come aveva reciuta la signoria. E la morte de lor innemici aveva giurato credentemente*”.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

del *Liber* i la *Leggenda* van formular el diàleg entre Nicolau i Joan de Pròixida, on el pontífex l'instava a contactar amb el Paleòleg i els sicilians dissidents⁹¹⁵.

Atesa la manca de documents es desconeix si el pontífex i el Paleòleg van pactar sobre l'afer sicilià, tal com suggereixen aquests autors⁹¹⁶. Ara bé, per entendre aquest suposat comportament cal tenir en compte el Concili de Lió, on ambdós governants van intentar pactar la unió eclesiàstica⁹¹⁷. Segurament els autors güelfs devien basar aquesta amistat arran d'aquells acords que van causar gran irritació entre les files güelfes. Encara que això no era esmentat, els cronistes coneixien que la relació entre ambdós era existent. En conseqüència, s'esforçaven per jutjar-los i culpabilitzar-los del diàleg.

En conjunt, per a les cròniques sinòptiques es tractava de contraargumentar el que prèviament s'havia relatat a *Lu Rebellamentu*. Des de la seva perspectiva calia ressituar els enemics de l'Església. S'havien de canviar els raonaments per a realitzar una resposta güelfa contra les idees polítiques gibel·lines i sicilianes. Per plantejar aquesta contesta havien de posar èmfasi en la culpabilitat de Joan de Pròixida, el papat i els monarques bizantí i aragonès⁹¹⁸. Aquests serien vistos com els adversaris a combatre.

Tanmateix, aquestes narracions sinòptiques no eren les úniques que feien referència a l'odi entre el pontífex i el rei Carles. Salimbene també secundava la idea i es mostrava convençut que era una de les causes de la desfeta política i pèrdua del poder angeví, atès

---

⁹¹⁵ *Liber Jani*, p. 53. “E messer Giani disse eo fato tuto lo nostro intendimento compiutamente et alegra mente”. El pontífex li va ordenar: “Va da la mia parte al palioloco et in cicilia a li pine copertamente e dicigli che li aiutaro, e chio procaciero de trarli di signoria de lo re Carlo e cola mia parola che averano buono signore sa deo piace”; Vegeu també, *Leggenda*, p. 69.

⁹¹⁶ *Liber Jani*, p. 53. Joan de Pròixida es va dirigir a Miquel Paleòleg: “Incontamente sen andoe drito al palioco. (...) E dicce: Ora talegra che o lentendimento costro fato. Io vi recho la ceritade. Si come misser lo papa di Roma a concieduto la morte e la destructione di lo Re Carlo e di ciciliani”; Vegeu també, *Leggenda*, p. 69.

⁹¹⁷ Vegeu per exemple, alguns documents sobre els contactes entre Roma i Constantinoble. GAY, *Les registres de Nicolas...*, doc. 228, p. 81. Es tractava d'un document sobre els acords presos al concili de Lió en presència del papa Gregori X i secundats amb Joan XXI. També al: doc. 229, p. 84. Andrònic, fill de Miquel Paleòleg, prestava jurament a l'Església: “Ego Andronicus (...) fideliter docet et predicat sacrosancta Romana ecclesia me inviolabiliter servaturum nec ab ullo unquam tempore recessurum vel quoquomodo deviaturum vel discrepaturum promitto”.

⁹¹⁸ *Liber Jani...*, p. 52. “(...) non sian segnorezati ne zeghy bone per lo Re carlo en per sua zente. Si pregomoti che vegni a segno'rezay per noj toto il regno e pilglalo e tello per noj”; *Leggenda*, p. 67; BRUNETTO LATINI, cap. CXX, p. 110; MALISPINI, cap. CCXXII, p. 83.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

que Nicolau tenia “*odium regis Karuli*”⁹¹⁹. La culpabilització del papa Nicolau III en aquest afer es va convertir en una premissa habitual entre els autors güelfs.

En definitiva, encara que no existeixin proves documentals era força acceptada la idea de col·laboració amb els dissidents sicilians contra el rei Carles⁹²⁰. Possiblement, va ser arran d'aquest concepte d'on va sorgir la idea que aquest havia rebut suborns amb l'or bizantí, entregat per Joan de Pròixida, perquè acceptés el rei Pere com a nou monarca. Per aquest motiu, Dante va considerar que el pontífex mereixia ser condemnat a l'infern pel delictes de simonia, com tots els altres papes acusats de practicar-la. Amb tota probabilitat, devia ser una idea difosa⁹²¹, encara que, en aquest cas, no s'esmentava Joan de Pròixida com a culpable. En canvi, Villani si el va citar i va tornar a acusar de simonia a Nicolau⁹²².

Alguns historiadors, com Léonard o Runciman, insistien en el fet que no hi havia cap document que demostrés el canvi de la política papal⁹²³. Ara bé, en aquest cas no era tan rellevant la realitat política, sinó el plantejament en les escriptures contemporànies que havien estat dissenyades per convèncer el lector. Els raonaments exposats no havien de ser necessàriament verídics; només calia que tinguessin un fort fonament de persuasió perquè quallessin en la mentalitat del públic. Tant des del punt de vista antiangeví com del güelf, l'aliança entre Aragó i Roma tenia prou potencial per predicar els racionis d'ambdós posicionaments.

---

⁹¹⁹ SALIMBENE, p. 517.

⁹²⁰ AMARI, *La guerra...*, p. 86; Vegeu també: WIERUSZOWSKI, “Der Anteil...”, p. 230; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 313-314, 428; LÉONAD, *Gli angioini...*, p. 173; TRAMONTANA, *Gli anni...*, p. 150.

⁹²¹ DANTE, *Inferno*, cant. XIX, v. 72-99.

“Però ti sta che tu se' ben punito,
E guarda ben la mal tolta moneta
Ch'esser ti fece contro Carlo ardito”.

L'autor florentí afegia en un to crític, i on definia l'origen i l'avarícia del papa:

“É veramente fui figliuol dell'orsa
Cupido sì per avanzar gli orsatti,
Che su l'avere, e qui me misi in borsa”.

⁹²² VILLANI, lib. 7, cap. LIV, p. 405; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 311.

⁹²³ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 428; LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 153.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

3.6.4. La fi del govern Orsini i la manipulació del rei Carles en l'elecció de Martí IV segons els relats

El desventurat pontífex va morir el 22 d'agost del 1280 a causa d'una apoplexia al seu castell de Soriano, al Laci⁹²⁴. Tot i la seva defunció, les cròniques es feien ressò de la continuïtat de l'ofensiva que preparava el rei Pere⁹²⁵. Segons *Lu Rebellamentu* i les cròniques sinòptiques, Joan de Pròixida i el seu seguici estaven arribant a Sicília quan els navegants d'unes galeres pisanes els van informar de la mort del papa⁹²⁶. El període de *sede vacante* es va allargar durant cinc mesos i al voltant de l'elecció del nou pontífex hi va haver certa controvèrsia, almenys, en les narracions. Per una banda, *Lu Rebellamentu* revelava que el nou papa escollit, Martí IV, era “*amicu di lu re Carlu*”⁹²⁷. D'aquesta manera s'introduïa intriga i dramatisme en la història dels plans del salernità. Malgrat això, l'argumentació es va seguir basant en la donació de Nicolau i el dret hereditari de Constança.

D'altra banda, pels autors del *Liber* i la *Leggenda* l'amistat entre ambdós sobirans —Martí IV i el rei Carles— va ser rebuda com una victòria davant el desafiament sicilià. Així, els cronistes podien confirmar —una vegada més— la voluntat de Joan de Pròixida i el rei d'Aragó d'enfrontar-se i desobeir el mandat de l'Església, atès que Martí IV va donar suport en tot moment al monarca angeví. A més, es va aprofitar la situació per mostrar la noblesa siciliana esporuguida i dubtosa davant el nou pontífex⁹²⁸.

Tanmateix, cap de les tres narracions esmentaven els detalls de les votacions al conclave, quelcom que és interessant tenir en compte per entendre les dinàmiques polítiques. Va ser el cronista contemporani Ricordano Malispini qui va oferir múltiples dades sobre l'elecció de Martí IV. Aquest autor testimoniejava una imatge de l'actuació del rei Carles que sovint s'intentava silenciar. En primer lloc, Malispini va asseverar que el monarca Anjou es va

---

⁹²⁴ Sobre la causa de la mort informa: TOLOMEO DA LUCCA, *Historia ecclesiastica...*, lib. 23, cap. XXXV, p. 1184. L'autor escriu: “*Subito factus apoplecticus, sine loquela moritur*”. Es tractava d'una mort sobtada sense que el pontífex pogués parlar abans de traspasar. Va ser enterrat a la basílica del Vaticà, a la capella de Sant Nicolau.

⁹²⁵ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 315.

⁹²⁶ *Lu Rebellamentu*, p. 14; *Leggenda*, p. 69; *Liber Jani*, p. 55; MALISPINI, cap. CCXXI, p. 82; BRUNETTO LATINI, cap. CXXIV, p. 112; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 312.

⁹²⁷ *Lu Rebellamentu*, p. 16.

⁹²⁸ *Liber Jani*, p. 55; *Leggende*, p. 70. Aquest afirmava que el nou papa era pel rei Carles “*Lo maggior amico che 'l re avesse in corte*”.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

alegrar de la mort de Nicolau, ja que havien existit entre ells múltiples desavinences i havia destorbat la seva empresa a Constantinoble.

Com és habitual, després de la mort del pontífex, els cardenals es van reunir i tancar per decidir qui d'ells havia d'ocupar el tron pontifical; en aquesta ocasió es van trobar a Viterbo. Segons informava el cronista, hi havia dues faccions enfrontades. Per una banda, els Orsini, de la família del recent pontífex traspassat i contraris a les polítiques angevines. Per l'altra, els cardenals partidaris del rei Carles. Durant més de cinc mesos va haver-hi un empat tècnic. Després d'aquest temps, per ordre del rei Carles, es van empresonar dos dels *preferiti* de la facció Orsini⁹²⁹: els cardenals Matteo Roso i Giordano⁹³⁰. Amb aquestes absències, no hi va haver oposició per poder escollir el francès Simon de Brie, que va triar el nom de Martí IV. Aquest era descrit com un home de “*vile condizione, molto fue magnanimo e di gran cuore ne' fatti della chiesa*”.

Una de les primeres accions que va fer com a governant va ser excomunicar Miquel Paleòleg i tots els grecs fora del mandat de Roma⁹³¹. El nou pontífex va destacar per la seva política profundament antiabizantina, va trencar els pactes de Lió i va afavorir Carles en els seus objectius cap a Constantinoble⁹³². *A priori*, Malispini expressava certa crítica davant l'actitud agressiva del rei Carles. Tot i això, també escrivia de forma laudatòria sobre el nou pontífex⁹³³. Probablement, el cronista no va poder evitar observar les agressions i els mètodes del rei Carles que, finalment, van portar a la revolta palermitana. En aquest cas, es coincidia amb Malaspina que —tal com s'ha esmentat anteriorment— veia en el govern angeví una mala gestió i una greu problemàtica que no havia solucionat el conflicte als territoris itàlics. Malgrat això, ambdós cronistes es mostraven devots al papat i a les seves decisions.

---

⁹²⁹ Sobre aquest conclave vegeu: STERNFELD, Richard, “Das Konklave von 1280 und die Wahl Martin IV“ (1281), dins *Mitteilungen für österreichische Geschichtsforschung*, n. 31, 1910, p. 1. Segons aquest autor després de la mort de Nicolau III el rei Carles es trobava malalt a Lagopesole (Basilicata). Tot i això, va mantenir les comunicacions amb els cardenals i es va unir a les pressions al govern de Viterbo que era contrari als Orsini. Així, doncs, es va assegurar l'elecció de Martí IV.

⁹³⁰ MALISPINI, cap. CCXXI, p. 82 El cronista narrava que “*villanamente furono messi in prigione*”. Més endavant afegeix que: “*Per la sopradetta presura e villania, ch'è Viterbesi feciono a' cardinali degli Orsini, andarono poi a oste gli Orsini alle loro spese, dove consumarono molto loro tesoro*”; MALASPINA, lib. 7, cap. X, p. 282. Aquest també esmentava que alguns cardenals van ser empresonats.

⁹³¹ MALASPINI, cap. CCXXI, p. 82-83. També destacava la seva construcció dels palaus de Monte Fiasconi que va esdevenir una de les seves residències.

⁹³² GEANAKOPLOS, *L'Imperatore...*, p. 368-372.

⁹³³ Vegeu al respecte l'escrit a: MALASPINI, cap. CCXXI, p. 82-83.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

Per últim, s'ha de fer una darrera reflexió entorn del perquè aquestes narratives van insistir en l'aliança entre el papa Nicolau i el diplomàtic salernità i perquè aquest afer va tenir tanta rellevància als relats. Cal tenir en compte que una de les principals acusacions de l'Església —que es reflecteix en la literatura güelfa i que després s'analitza— és que el rei Pere va ser un usurpador del Regne de Sicília. Això es deuria al fet que el pontífex no li havia donat la potestat per governar-lo. Precisament, el que suggeria l'autor de *Lu Rebellamentu* era combatre aquesta acusació utilitzant el papa Nicolau que hauria fet lliurament del reialme al monarca aragonès. Amb aquest enraonament es combatria l'acusació güelfa i es desvirtuaria la culpabilitat d'haver usurpat el territori. Precisament, el debat sobre quin dels dos reis era l'usurpador de Sicília era on es fonamentava les narratives entorn de les Vespres.

Contràriament, a les cròniques sinòptiques això va ser presentat com un suborn que el pontífex va acceptar. Més concretament, Brunetto Latini era un bon exemple de com es va desenvolupar aquest afer en els relats güelfs. L'autor reproduïa els diàlegs entre els reis. Per una banda, el rei Carles defensava que el reialme se li havia adjudicat a ell, però, per contra, el rei Pere responia que el papa Nicolau li havia fet entrega del tron⁹³⁴. En tot cas, Martí IV hauria abolit el mandat de l'anterior pontífex. Així, doncs, la discussió entre aquests autors es va basar sobre quins dels dos mandats papals havia de prevaldre. Cada un dels bàndols s'acollia a les legitimacions que més els hi convenia i, per tant, es va desenvolupar un litigi sobre quina era l'autoritat legítima.

3.7. LA FISCALITAT ANGEVINA I EL SEU ÚS COM ARGUMENT DELS CRONISTES PER A LA REVOLTA SICILIANA

Una de les temàtiques que van utilitzar les cròniques contemporànies als esdeveniments per a construir la seva argumentació va ser la crítica de l'exercici fiscal angeví. En conjunt, els autors van realitzar una idealització de les finances i taxes en temps del rei Guillem II i una demonització dels impostos exigits pel primer rei Anjou.

Abans d'entrar en l'anàlisi de les narracions, s'ha d'esmentar com funcionava la taxació i quins eren els elements econòmics essencials del reialme abans de les Vespres. En

---

⁹³⁴ BRUNETTO LATINI, cap. CL-CLI, p. 124 El rei Carles expressava: “*Si come suo traditore era venuto nel reame suo di Cicilia, giudicato per autoritade di Santa Ecclesia*”. El rei Pere li va respondre que era fals i que era lleial al dictat de Nicolau III.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

primer lloc, cal dir que la fiscalitat angevina era herència de l'administració del rei Frederic II⁹³⁵ i, per tant, el rei Carles no va organitzar grans canvis⁹³⁶. Tot i això, va canviar la capitalitat del regne, i va passar de Palerm a Nàpols⁹³⁷. La prosperitat de moltes de les famílies nobles principals depenia directament dels llaços que els unien amb el rei i, per això, és fàcil deduir els problemes de desafecció que podien aparèixer si la cort estava a Nàpols⁹³⁸. A més, aparentment el rei estava més ocupat pels afers de Provença, d'Anjou i de les seves pretensions sobre Constantinoble que de Sicília. En segon lloc,

---

⁹³⁵ Sobre la política fiscal de Frederic II vegeu: ABULAFIA, David, "La politica economica di Federico II", dins Pierre TOUBERT i Agostino PARAVICINI BAGLIANI (Eds.), *Federico II e il mondo mediterraneo*, Ed. Sellerio editore, Palermo, 1994, p. 165-187; Vegeu també els antecedents econòmics a Sicília abans del rei Frederic II: DAVIS-SECORD, Sarah, C., "Medieval Sicily and Southern Italy in Recent historiographical perspective", dins *History compass*, n. 8, 2010, p. 61-87; També sobre els antecedents econòmics abans de l'arribada de Frederic: MATTHEW, Donald, *The Norman Kingdom of Sicily*, Ed. Cambridge University Press, Cambridge, 1992, p. 380.

⁹³⁶ Sobre l'administració normanda i Staufen vegeu: VINEIS, Petrus de, *Constitutiones regum regni utriusque Siciliae mandante Friderico II imperatore per Petrum de Vineia concinnatae*, a cura de Gaetano CARCANI, Ed. Regia typographia. Napoli, 1786; COLLIVA, Paolo, *Ricerche sul principio di legalità nell'amministrazione del Regno di Sicilia al tempo di Federico II*, Ed. Giuffrè, Milano, 1964; També la ressenya d'aquest darrer: BARBIERI, Michele i MAILFERT, Yvonne Labande, "P. Colliva-Ricerche sul principio di legalità nell'amministrazione del regno di Sicilia al tempo di Federico II. Gli organi centrali e regionali", dins *Cahiers de civilisation médiévale*, vol. 12, n. 47, 1969, p. 305-306; CARAVALE, Mario, *Il regno normanno di Sicilia*, Ed. Università degli studi di Roma, Roma, 1984; MARTIN, J. M., "L'organisation administrative et militaire du territoire", dins VV.AA, *Potere, società e popolo nell'età sveva. Atti delle VI Giornate normanno-sveve*, Ed. Università degli studi di Bari, Bari, 1985, p. 71-121; MAZZARESE FARDELLA, Enrico, *Aspetti dell'organizzazione amministrativa nello stato normanno e svevo*, Ed. Giuffrè, Milano, 1966; MAZZARESE FARDELLA, Enrico, "La struttura amministrativa del Regno Normanno", dins VV.AA, *Atti del Congresso internazionale di studi sulla Sicilia Normanna (Palermo 4-8 dicembre 1972)*, Ed. Sciascia, Palermo, 1974, p. 213-224; També sobre els models d'administració, la gestió del poder a Sicília i la recuperació que els Anjou van fer dels patrons normands i Staufen, vegeu: CUOZZO, Errico, "Modelli di gestione del potere nel regno di Sicilia. La 'Restaurazione' della prima età angioina", dins VV.AA, *L'État angevin. Pouvoir, culture et Société entre XIIIe et XIVe siècle, Actes du colloque International, 7-11 novembre 1995*, Ed. Collection de L'école Française de Rome, Roma-Naples, 1998, p. 519-534; Sobre l'herència administrativa que van rebre els Anjou vegeu: MARTIN, Jean-Marie, "Fiscalité et économie étatique dans le royaume angevin de Sicile à la fin du XIIIe siècle", dins VV.AA, *L'État angevin. Pouvoir, culture et Société entre XIIIe et XIVe siècle, Actes du colloque International, 7-11 novembre 1995*, Ed. Collection de L'école Française de Rome, Roma-Naples, 1998, p. 601-649, p. 610; Per exemple, quant a les qüestions econòmiques de Sicília cal tenir en compte que ja durant el regnat dels reis normands la fiscalitat estava ben organitzada i constituïa un estat fort econòmicament. Sobre aquest afer vegeu: FISHER, Herbert Albert Laurens, *Storia d'Europa*, vol. 1, Ed. Laterza, Bari, 1969, p. 206. Aquest autor va concloure que el regne en temps de Roger II era "Meglio organizzato di ogni altro governo europeo dell'epoca"; Vegeu també, LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 99.

⁹³⁷ Sobre el canvi de capitalitat vegeu l'estudi: GALASSO, Giuseppe, "Carlo I d'Angiò e la scelta di Napoli come capitale", dins VV.AA, *L'État angevin. Pouvoir, culture et Société entre XIIIe et XIVe siècle, Actes du colloque International, 7-11 novembre 1995*, Ed. Collection de L'école Française de Rome, Roma-Naples, 1998, p. 339-360.

⁹³⁸ ABULAFIA, *La guerra...*, p. 99.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

com durant els temps dels Staufen, el territori va continuar estant dividit en províncies, governades pels justícia⁹³⁹ i l'administració local era confiada als *Secreti, magistri procuratores et potulani*⁹⁴⁰. Així, doncs, i malgrat que les bases fiscals no eren noves, va ser un dels elements més criticats pels contemporanis contra el rei Carles. De fet, la política econòmica de Frederic II tampoc era satisfactòria, però en el cas del rei Carles s'hi afegia les pressions gibel·lines i sicilianes i, en conseqüència, la pressió fiscal que exercia va ser aprofitada per construir una imatge del rei de maldat i avarícia.

Un dels motius d'aquesta pràctica fiscal aplicada per l'angeví era que la conquesta de Sicília va generar grans deutes. L'Església no va poder guarir de totes les necessitats a l'exèrcit angeví i va haver d'hipotecar alguns dels seus temples principals de Roma. Després de la victòria, el papa Climent IV va exigir el pagament dels deutes al rei Carles. El rei estava obligat a pagar l'import i es veia forçat a cercar el capital allà on fos necessari⁹⁴¹. A més, cal tenir en compte que després de la revolta de Conradí, el rei Carles va expropiar les terres dels gibel·lins (o sicilians insurrectes) i els hi va concedir als cavallers francesos que l'havien servit⁹⁴². D'aquesta manera va establir una feudalitat francesa. Paral·lelament, va modificar l'administració, les condicions dels feus, les càrregues fiscals i els deures dels senyors feudals⁹⁴³.

---

⁹³⁹ Aquesta figura administrativa ja era de gran importància als temps dels Staufen. Vegeu, PEDIO, Tommaso, "I giustizierati provinciali del Regno di Sicilia nell'età federiciana", dins VV.AA, *Atti delle quarte giornate federiciane, Oria, 29-30 ottobre 1977*, Ed. Societá di storia patria per la Puglia, Bari, 1980, p. 163-179; També sobre l'època angevina: PEDIO, Tommaso., "I giustizierati del Regno di Napoli attraverso i registri angioini. La Basilicata", dins *Archivio storico pugliese*, n. 19, 1966, p. 292-326.

⁹⁴⁰ LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 97; Vegeu també sobre la funció dels diferents càrrecs reials: CORRAO, Pietro, "L'ufficio de Maestro Portulano in Sicilia fra angioini ed aragonesi", dins *11è CHCA*, vol. 2, Ed. Accademia di Scienze, Lettere e Arti di Palermo, Palermo-Trapani-Erice, 1983, p. 419-431; MARTIN, Jean-Marie, "Fiscalité et économie étatique dans le royaume angevin de Sicile à la fin du XIIIe siècle", dins VV.AA, *L'État angevin. Pouvoir, culture et Société entre XIIIe et XIVe siècle, Actes du colloque International, 7-11 novembre 1995*, Ed. Collection de L'école Française de Rome, Roma-Naples, 1998, p. 601-649, p. 606-607.

⁹⁴¹ CADIER, *L'amministrazione...*, p. 26.

⁹⁴² Des d'època normanda, tots els feus i regalies del regne depenien de la Corona. Era una llei fonamental que havia estat establerta pel rei Roger. Vegeu al respecte, CADIER, *L'amministrazione...*, p. 31.

⁹⁴³ CADIER, *L'amministrazione...*, p. 28-29; També explicat a: AMARI, *La guerra...*, p. 42-48; CORRENTI, *La guerra...*, p. 16-18; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 204-205; PERI, *Uomini città...*, p. 263-272.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

Ara bé, tal com va imposar Frederic II, les dues principals fonts d'ingressos de la monarquia eren: la *Subventio generalis*⁹⁴⁴ —recaptada pels justícia de les províncies⁹⁴⁵— i el conjunt de drets i imposicions indirectes —sobre alguns materials, drets de duana o dels ports— pagats als *Secreti, magistri procuratores et potulani*⁹⁴⁶. La primera d'aquestes taxes, la *Subventio generalis*, era la més notable i originalment es pagava quan el rei preparava l'exèrcit per a la defensa del regne. Més tard, també es va exigir quan el rei era coronat, quan el seu fill era armat cavaller i quan la filla del rei s'esposava. Aquesta era abonada, sobretot, per burgesos i pagesos, a excepció dels senyors feudals que estaven obligats al *servitium* al rei⁹⁴⁷. Durant el regnat del rei Frederic II es va convertir en un pagament anual. Sota el govern del rei Carles aquesta taxa es va mantenir i s'havia de pagar cada any l'1 de març⁹⁴⁸. Heus ací el perquè les cròniques —i en general els sicilians revoltats— reclamaven el retorn dels costums del rei normand Guillem II, precisament, quan la *Subventio generalis* era extraordinària i no pas anual.

Davant d'aquesta imposició el papa Climent IV, l'any 1267, va exhortar el rei Carles a convocar un parlament per tenir els consensos necessaris per aplicar l'impost. Tanmateix,

---

⁹⁴⁴ Aquest impost era aplicat de manera molt freqüent des d'època Staufen. Vegeu, RINALDI, Odorico, *Annales ecclesiastici ab anno MCXCVIII ubi desinit Cardinalis Baronius*, vol. 3, Lucca, 1753, p. 563. En una carta del papa Martí IV al bisbe Gerard de Sabina expressava: "*Friedericus, Romanorum, imperator (...) primo subventiones et collectas ordinarias in regno imposuit*"; Vegeu també l'estudi al respecte: Catalioto, *Terre, baroni...*, p. 64.

⁹⁴⁵ Sobre els administradors francesos, vegeu: RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 317-318. L'autor es mostrava convençut que els jutges francesos eren corruptes i podien demanar més impostos del que el rei exigia. A més, el monarca no supervisava la seva tasca; També a, LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 97-98. La prosperitat de l'Estat es basava en els dignataris, els quals -segons l'autor- eren tots francesos després de la revolta del 1269. D'aquesta manera, s'assegurava la fidelitat.

⁹⁴⁶ Sobre les taxes indirectes vegeu: PERCY, William, *The revenues of the Kingdom of Sicily under Charles I of Anjou 1266-1285 and their Relationship to the Vespers*, PhD thesis, University of Princeton, 1964, p. 137-175; També l'estudi més recent: MARTIN, Jean-Marie, "Fiscalité et économie étatique dans le royaume angevin de Sicile à la fin du XIIIe siècle", dins VV.AA, *L'État angevin. Pouvoir, culture et Société entre XIIIe et XIVe siècle, Actes du colloque International, 7-11 novembre 1995*, Ed. Collection de L'école Française de Rome, Roma-Naples, 1998, p. 609. L'autor argumentava que: "*Les registres angevins permettent de se rendre compte, sinon de l'importance économique précise de ce secteur, du moins de son poids social, du fait notamment de l'omniprésence d'agents innombrables; car les taxes indirectes de perçoivent pratiquement partout, même si les villes maritimes, avec leu 'dohana' et leu 'fundicum', les fermiers contrôlant les divers commerces de détail ou organisant les monopoles, son particulièrement riches de ce pont de vue: en 1281, le 'fundicum' de Naples emploie trente-trois personnes, celui de Gaète quarante-quatre*".

⁹⁴⁷ CADIER, *L'amministrazione...*, p. 49-52; LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 99; TRAMONTANDA, *Il mezzogiorno...*, p. 97-98.

⁹⁴⁸ CADIER, *L'amministrazione...*, p. 49-52.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

el rei no va acatar i va imposar-ho sense reunir les corts⁹⁴⁹. Per a recaptar aquest impost, els justícia del regne nomenaven els *taxatores*⁹⁵⁰, que eren els encarregats de recaptar aquesta taxa i, tot seguit, s'enviava a Nàpols, al Castell dell'Ovo⁹⁵¹.

Cal afegir que, generalment, els administradors eren francesos⁹⁵², però molts d'ells eren regnícoles i procedien de la costa amalfitana. De fet, Bresc va considerar que la revolta palermitana del 1282 també van ser unes “Vespres anti-amalfitanes” d'igual o major mesura que contra els francesos⁹⁵³. En tot cas és destacable que els càrrecs amb més autoritat de l'administració fossin ocupats per francesos o provençals amb un fort caràcter

---

⁹⁴⁹ CADIER, *L'amministrazione...*, p. 49-50; També a, GALASSO, *Il Regno...*, p. 16-22; Vegeu també sobre l'impost a Sicília: HUILLARD-BRÉHOLLES, J. L. Alphonse, *Historia diplomatica Friderici secundi sive constitutiones, privilegia, mandata instrumenta quae supersunt istius imperatoris et filiorum ejus: accedunt epistolae paparum et documenta varia*, Ed. Henricus Plon, Paris, 1859, p. 418; També, GIUDICE, *Codice...*, p. 147, 223-225, 230, 279-280; Sobre el funcionament de les corts als territoris angevins: HÉBERT, Michel, “Les assemblées représentatives dans le Royaume de Naples et dans le comté de Provence” dins VV.AA, *L'État angevin. Pouvoir, culture et Société entre XIIIe et XIVe siècle, Actes du colloque International, 7-11 novembre 1995*, Ed. Collection de L'école Française de Rome, Roma-Naples, 1998, p. 475-490.

⁹⁵⁰ CATALIOTO, *Terre, Baroni...*, p. 64-65. L'autor recordava que l'administració funcionava a partir dels justícia provincials els quals delegaven a “*universitates e probi viri, iudicis bajuli, taxatores, esecutores, collectores, receptores et expensores*” i indirectament s'implicava també el “*Magistri Rationales*” que controlava la conservació dels “*registri apodixarii*”.

⁹⁵¹ CADIER, *L'amministrazione...*, p. 52; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 205-206; LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 99; També sobre les altres taxes vegeu; CATALIOTTO, *Terre, Baroni...*, p. 63-84.

⁹⁵² Aquesta francesització va iniciar-se els primers dos anys de govern angeví i va finalitzar el 1277 quan tots els administradors d'alt nivell eren d'origen ultramuntà. Sobre aquest afer vegeu: MORELLI, Serena, “I giustizieri nel regno di Napoli al tempo di Carlo I d'Angiò: Primi risultati di un'indagine prosopografica”, dins VV.AA, *L'État angevin. Pouvoir, culture et Société entre XIIIe et XIVe siècle, Actes du colloque International, 7-11 novembre 1995*, Ed. Collection de L'école Française de Rome, Roma-Naples, 1998, p. 491-517; També sobre la mateixa autora vegeu la recent publicació: MORELLI, Serena, *Per conservare la pace: I Giustizieri del regno di Sicilia da Carlo I a Carlo II d'Angiò*, Ed. Liguori, Napoli, 2012. En ambdues publicacions s'estudien la continuació Staufen en l'administració angevina, l'orientació política dels justícia del regne i el desenvolupament de la seva carrera política. Sobre aquesta francesització vegeu també: DURRIEU, Paul, “Études sur la dynastie angevine de Naples. Le “*Liber donationum Caroli primi*””, dins *Mélanges de l'école française de Rome*, n. 6, 1886, p. 189-228.

⁹⁵³ BRESC, Henri, “1282: classes sociale et révolution nationale”, dins *11è CHCA*, vol. 2, Ed. Accademia di Scienze, Lettere e Arti di Palermo, Palermo-Trapani-Erice, 1983, p. 241-258; Del mateix autor vegeu, BRESC, Henri, “La ‘mala signoria’ ou l'hypothèque sicilienne”, dins VV.AA, *L'État angevin. Pouvoir, culture et Société entre XIIIe et XIVe siècle, Actes du colloque International, 7-11 novembre 1995*, Ed. Collection de L'école Française de Rome, Roma-Naples, 1998, p. 577-600; Sobre els amalfitans vegeu: KAMP, Norbert, “Von Kämmerer zum sekreten: Wirtschaftsreformen und Finanzverwaltung im staufischen Königreich Sizilien”, dins Josef FLECKENSTEIN (Eds.), *Probleme um Friedrich II*, Ed. Thorbecke, Sigmaringen, 1974, p. 43-92; També, VITALE, Giuliana, “Nobiltà napoletana della prima età angioina. Elite burocratica e famiglia”, dins VV.AA, *L'État angevin. Pouvoir, culture et Société entre XIIIe et XIVe siècle, Actes du colloque International, 7-11 novembre 1995*, Ed. Collection de L'école Française de Rome, Roma-Naples, 1998, p. 535-576.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

militar i feudal⁹⁵⁴. Paral·lelament a aquesta organització, van augmentar les quotes i van incrementar els ingressos a través d'un sistema penal on el càstig més freqüent eren les multes i la confiscació de béns⁹⁵⁵. Arran d'aquests fets, alguns autors, com Trifone, arribaven a la conclusió que els projectes de la dinastia van ser prioritaris davant dels interessos i la prosperitat dels súbdits⁹⁵⁶. Altres historiadors van valorar que els recursos naturals del reialme no van ser suficients per a les ambicions del primer Anjou⁹⁵⁷. Certament, Cadier estava encertat en destacar l'herència administrativa dels Staufen en el govern Anjou, però això no va significar que els sicilians no s'oposessin contra el rei Carles⁹⁵⁸. En realitat, les cròniques no esmentaven que la taxació fos herència del rei Frederic II, segurament, això succeïa per culpabilitzar únicament el rei angeví.

L'administració del Regne de Sicília és encara objecte de debat. En aquest sentit un dels grans exemples és l'estudi de Catalioto que ha presentat una de les anàlisis més recents i més valuoses sobre els afers econòmics. En aquesta investigació va examinar l'abast econòmic que va comportar l'establiment dels Anjou al migdia itàlic i va visualitzar l'herència fiscal que va tenir el rei Carles; per una banda del comtat de Provença —provenia dels temps del seu predecessor Ramon Berenguer V— i, per l'altra, de les tendències administratives de França. Ambdós models es van aplicar a Sicília i van suposar innovacions al reialme⁹⁵⁹.

---

⁹⁵⁴ GALASSO, *Il regno...*, p. 52; TRAMONTANA, *Il mezzogiorno...*, p. 96.

⁹⁵⁵ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 205-206.

⁹⁵⁶ TRIFONE, Romualdo, *La legislazione angioina*, Ed. Società napoletana di storia patria-Documenti per la storia dell'Italia meridionale, Napoli, 1921, p. 257. L'autor va concloure: "*Le ambizioni e i progetti della dinastia passarono in primissima linea davanti all'interesse e alla prosperità dei sudditi*"; Vegeu també, LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 101.

⁹⁵⁷ Aquesta és una qüestió llargament debatuda. Vegeu al respecte: NITTI, Francesco Saverio, *Napoli e la questione meridionale*, Ed. Pierro, Napoli, 1903; ARIAS, Gino, *La questione meridionale e le fondamenta geografiche e storiche del problema*, Ed. Zanichelli, Bologna, 1920; LORENZONI, Giovanni, "La trasformazione del latifondo in Sicilia e il problema meridionale", dins *Nuova Antologia*, n. 16, 1922; CARANO DONVITO, Giovanni, *L'economia meridionale prima e dopo il Risorgimento*, Ed. Vallecchi, Firenze, 1928; ROMANO, Salvatore Francesco, *Storia della questione meridionale*, Ed. Pantea, Palermo, 1945.

⁹⁵⁸ ABULAFIA, *La guerra...*, p. 93.

⁹⁵⁹ CATALIOTO, *Terre, baroni...*, p. 11-17; Vegeu també: PERI, Illuminato, *Uomini, città, e campagne in Sicilia dall'XI al XIII secolo*, Ed. Laterza, Bari, 1990; DUNBABIN, Jean, *Charles I of Anjou: power, kingship and State-making in thirteenth-century Europe*, Ed. Longman, London, 1998, p. 155-165; DUNBABIN, Jean, *The French in the kingdom of Sicily, 1266-1305*, Ed. Cambridge University Press, Cambridge, 2011.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

En tot cas, l'any abans de la revolta siciliana, el 1281, l'impost de la *subventio generalis* va servir, probablement, per finançar la campanya contra Miquel Paleòleg. Aquell any la taxa va augmentar i es va fixar en un 150% del valor l'habitual, i va ser un dels motius per l'esclat de la revolta el març del 1282⁹⁶⁰. Atès que la fiscalització va ser una de les raons que van causar sollevament sicilià, les Vespres van ser definides per William Percy com la primera revolta contra la taxació de l'estat modern⁹⁶¹.

Aquest coneixement sobre la burocràcia angevina ha de servir per entendre millor les qüestions fiscals que es plantegen a les cròniques. El que es proposa en aquest estudi és analitzar com els autors contemporanis utilitzaven l'economia per jutjar i demonitzar al rei Carles. Certament, pels cronistes l'exercici fiscal no era l'única motivació per la revolta, però van considerar necessari esmentar-lo per enarborar l'odi vers el rei Carles. D'aquesta manera, identificaven l'enemic com un rei avariciós i feien necessari el sollevament. A tall d'exemple, Desclot i Neocastro justificaven aquest fet per argumentar el canvi de rei a Sicília. D'altra banda, Malaspina considerava que havia realitzat una pèssima gestió i el culpabilitzava intrínsecament dels problemes de Sicília. Tots ells, però, van esmentar el control fiscal com símbol de la política d'opressió de l'angeví.

3.7.1. El judici a les cròniques entorn de les càrregues fiscals angevines o “*los mals fets e les injúries*”

Els relats sobre la fiscalitat en les cròniques es caracteritzen per la descripció del patiment dels sicilians. En les diferents redaccions s'exposen les diferents taxes i pràctiques fiscals, que no sempre són identificables, ja que sovint són relats desenfrenats i amb certa exageració. En primer lloc, l'escrit de Desclot és la referència més antiga sobre els greuges econòmics exposada en una crònica. L'autor català va exposar les càrregues fiscals del rei Anjou quan va considerar que era més convenient en el seu relat. Va esperar a informar el lector d'aquestes exigències quan el rei Pere ja era a Alcoll (a la costa nord-africana), just abans de traspasar a Sicília. Així, no s'esmentava com a coneixement propi del redactor, sinó que es va presentar com la lectura dels ambaixadors sicilians —en nom de “*los barons del regne de Sicília*”— on van exposar els greuges fiscals sota

---

⁹⁶⁰ PERCY, *The revenues of...*, p. 76; GALASSO, *Il regno...*, p. 54-55; DUNBABIN, *Charles I...*, p. 102.

⁹⁶¹ PERCY, William A, “The earliest revolution against the ‘modern state’: direct taxation in medieval Sicily and the Vespers”, dins *Italian Quarterly*, n. 84, 1981, p. 69-83; Vegeu també sobre: DUNBABIN, *Charles I...*, p. 102.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

el jou de l'angeví i les seves demandes econòmiques. D'aquesta manera, els sicilians es compareixien davant del monarca com a vassalls i per a demanar-li ajut. Desclot va recollir fins a cinc impositcions o taxes que els sicilians havien de donar als homes del rei Anjou. Un dels ambaixadors, "*molt savi hom en lleis*", va llegir "*los mals fets e les injúries*" que el rei Carles havia comès. Les querelles fiscals sobre el govern Anjou que el cronista català va narrar eren cinc.

En primer lloc, els ambaixadors sicilians van denunciar la recollida de quatre vegades l'any de "*colta*" o de recollida d'impostos⁹⁶², sota amenaça de tortura⁹⁶³. Probablement es referia a la *subventio generalis*, encara que aquesta taxa es pagava habitualment un cop a l'any i, per tant, podia ser una possible exageració en el relat o bé, un altre impost no identificat. En segon lloc, van esmentar el saqueig de les cases sicilianes i el rapte de les dones⁹⁶⁴. Segurament, aquesta denúncia tenia relació amb la convivència forçosa entre soldats i civils⁹⁶⁵ que, sens dubte, afectava l'economia familiar per la despesa de manteniment que devia suposar. En tercer lloc, van mencionar la violència contra les dones. Malgrat que no era un afer pròpiament econòmic, si era un dels grans motius de la revolta —com després s'estudia— i, per això, els ambaixadors sicilians van citar-ho en la trobada amb el rei Pere⁹⁶⁶. En quart lloc, Desclot va relatar sobre l'exigència d'entregar truges cada any⁹⁶⁷, quelcom d'un impacte econòmic rellevant.

---

⁹⁶² DESCLOT, cap. LXXXVIII, p. 183. "*Coneguda cosa sia a tots qui aquest escrit volran oir, con Carles, qui era rei en Sicília, faïa quatre vegades l'any colta a les gents del regne de Sicília, sí que al cap de l'any llur havia pres tot ço que havien*".

⁹⁶³ DESCLOT, cap. LXXXVIII, p. 183. Sobre les tortures sobre aquells qui podien pagar l'autor narrava: "*E, quan hi havia null hom qui no pogués pagar, havia-hi un seu batlliu qui collia la colta, qui portava deu cadenes clavades a l'arcó, detràs de la sella, ab sengles collars, e penia'l e metia-li un dels collars per lo coll e en lloc de cans menava'ls a la presó; e puis havien un ferre cald e marcava-los en el front*".

⁹⁶⁴ DESCLOT, cap. LXXXVIII, p. 183. Sobre el saqueig a les llars l'escriptor relatava: "*L'altre capítol és que venien sos ribauts e sos soldades ab llurs cavalls e entraven en nostres albergs, e prenien nós e nostres enfants e nostres mullers, e gitaven-nos defora malament e deshonorada, e prenien nostres draps e tot ço que havíem en nostres albergs e gastaven-ho a llur serveï. E, quan se n'anaven, potaven-se'n ço qui bon llur semblava*".

⁹⁶⁵ Vegeu sobre aquest afer a: CORRENTI, *La guerra...*, p. 19.

⁹⁶⁶ DESCLOT, cap. LXXXVIII, p. 183. "*L'altre capítol: si un hom hagués bella muller o bella filla, entraven en son alberg e gitaven defora lo senyor de l'alberg e puis faïen ço que es volien de la muller o de la filla; e, si el senyor en parlàs, donaren-li tantes de colps que el lleixaren per mort. E açò és provada cosa per molts*".

⁹⁶⁷ DESCLOT, cap. LXXXVIII, p. 183-184. "*L'altre capítol és que ens faïen nodrir truges e deïen: - Aquestes truges deuen fer aïtants porcells al cap de l'any, e és mester que d'aïtants nos responats-. E, quan venia al cap de l'any, ells venien en aquell hom e deïen: -On són nostres porcs que has nodrits al rei?-. E*

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

Finalment, i en cinquè lloc, Desclot va escriure sobre l'exigència del pagament de moneda dues vegades l'any. Segons la crònica, els funcionaris reials requerien un pagament major o menor en funció de la riquesa de cada llar⁹⁶⁸. Aquests podien demanar diferents xifres: de mitja unça a tres unces, també fins a cinquanta sous de la nova moneda o fins a deu sous tarí⁹⁶⁹. Amb aquestes coaccions, els ambaixadors sicilians alertaven que l'economia familiar es destruïa. La intencionalitat del relat era mostrar els sicilians indefensos davant els requeriments econòmics del rei Carles. Sota amenaça de tortura⁹⁷⁰, la població civil es veia forçada a donar molts dels seus béns econòmics a l'administració angevina.

Per a Desclot, mostrar el poble sicilià indefens servia per argumentar que la protecció del rei Pere era essencial per a la seva supervivència. Aquestes denúncies s'exposaven no com a coneixement individual de l'autor, ni tampoc les pronunciava un català o aragonès, sinó que les posava en boca d'un dels ambaixadors sículs com a símbol de la demanda d'ajuda al rei Pere. D'aquesta manera, Desclot deslligava al monarca aragonès de qualsevol interès polític o econòmic i presentava la seva actuació posterior com una gesta per a defensar els seus vassalls.

En segon lloc, un dels altres cronistes que oferia un dels relats més antics sobre la fiscalitat era l'autor güelf Saba Malaspina. Era un dels escriptors contemporanis a la guerra i proper a la cort papal. Tanmateix, això no li va impedir realitzar crítiques contra el govern del rei Carles. Malaspina va enumerar múltiples detalls sobre l'economia angevina, quelcom que li va servir per jutjar al monarca. Probablement, ho devia considerar una qüestió

---

al bon hom era mester que els retés resposta d'aitants com ells havien dit; si no, metien-lo en presó e tolien-li tot quant havia".

⁹⁶⁸ El fet que els contribuents paguessin segons les seves possibilitats econòmiques queda confirmat pels documents de la cancelleria. Vegeu, MINIERI-RICCCIO, *Della dominazione...*, p. 10; DURRIEU, *Les archives...*, vol. 1, p. 87; I també esmentat a l'estudi de: CADIER, *L'amministrazione...*, p. 52.

⁹⁶⁹ DESCLOT, cap. LXXXVIII, p. 184. *L'altre capítol: que faïa moneda nova dues vegades l'any, e prenien d'aquella moneda e donaven-la per albergs, segons que l'alberg era ric o pobre: a tal alberg hi havia dues unces, e a tal tres, o a tal mitja o segons que era, e donaven-llur cinquanta sous d'aquella moneda nova, en què no havia sinó aram, per una d'or. E, quan venia a quatre o a cinc jorns, anaven cinc sous tarí. E a deu o dotze jorns, deu sous tarí; e així destruïa la gent e llur tolia tot quant havien*"; El tarí va ser una moneda d'or o plata provinent de Sicília que va circular durant la baixa edat mitjana. Una unça equivalia a 30 tarins. Vegeu al respecte: GUAL CAMARENA, Miquel, *Primer manual hispànic de mercaderia (siglo XIV)*, Ed. Concejo Superior de Investigaciones científicas, Barcelona, 1981, p. 323; També, MARTINORI, Edoardo, *La Moneta. Vocabolario generale*, Ed. Istituto Italiano di Numismatica, Roma, 1915.

⁹⁷⁰ Aquell que rebutges pagar en or se li tallava la mà dreta i se li confiscaven els béns o se li marcava el front amb una moneda al roig viu. Vegeu, CORRENTI, *La guerra...*, p. 18-19; AMARI, *La guerra...*, p. 56-59; PERCY, "The earliest...", p. 69-83.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

essencial per entendre les causes del sollevament i aportar al lector informació sobre la fiscalitat siciliana.

En primer terme, el cronista esmentava les càrregues fiscals imposades, que segons l'autor, eren impagables⁹⁷¹; segurament es referia a la *subventio generalis*. En segon lloc, el rei havia exigit tots els homes possibles que poguessin lluitar perquè es prepararessin per a la guerra⁹⁷². El monarca volia conquerir Constantinoble —com ja s'ha esmentat anteriorment— i, de fet, l'any 1282 el passatge cap als Balcans era imminent. Per una banda, aquesta exigència creava un problema social per aquells que no volien o no podien combatre pel rei Anjou⁹⁷³. D'altra banda, suposava una desventura econòmica, ja que si els homes marxaven a la guerra, les famílies sicilianes perdien la meitat del seu potencial per sobreviure. Finalment, i en tercer lloc, a conseqüència de l'allistament forçat, molts dels sicilians van optar per marxa a l'exili. Malaspina comptava milers de sicilians que fugien i preferien abandonar el regne i les seves possessions abans que unir-se a l'exèrcit⁹⁷⁴. Per a desenvolupar aquest raonament, l'escriptor güelf va simular un discurs d'un sicilià que expressava preocupació i assegurava que els sicilians que combatessin no rebrien res a canvi. També relatava que hom havia de decidir que era preferible, si morir al camp de batalla, o a casa seva en mans dels soldats angevins. A més, plantejava el dubte de per què havien de lluitar pel regne d'un altre⁹⁷⁵. Aquest fet suposava una

---

⁹⁷¹ MALASPINA, lib. 7, cap. XIII, p. 290. Sobre els impostos exigits l'autor relatava: “*Collectae, ac mutua, et alia servitia praeter oppressiones infandas, quas a singulis terris regiae curiae exigit amplitudo, pravitas officiositatis ingeminat, gravat oppressos, et onerat importabili sarcina oneratos*”.

⁹⁷² MALASPINA, lib. 7, cap. XIII, p. 290-292. Segons l'autor, el rei Carles exigia qualsevol home capaç de lluitar: “*Omnes feudatarii, omnesque nobiles, milites, et burgenses, et quaecumque personae habiles ad pugnandum habere viderentur, per diversorum locorum officiales jusii regis exacta indagine singulariter recensiti in quaternis curiae, tempore pedagii ad transfretandum cum rege possint sine labore perquiri, memoriter annotantu*”.

⁹⁷³ MALASPINA, lib. 7, cap. XIII, p. 292. El cronista assegurava que molts dels homes allistats pels funcionaris del rei no eren capaços, físicament, de combatre. “*Nonnullos tamen fraus et dolus officialium quaterno intitulat in dicto passagio aggregandos, quos ad bellum nec vires nec animus reddit aptos*”.

⁹⁷⁴ MALASPINA, lib. 7, cap. XIII, p. 292. L'escriptor afirmava que: “*Perterrentur igitur adeo mille de regno, quod potius eligunt, regno dimisso, fugere, quam diem passagii expectare*”.

⁹⁷⁵ MALASPINA, lib. 7, cap. XIII, p. 292. L'autor va simular un discurs d'un sicilià sobre aquesta controvèrsia: “*Sumus aere tenues et exhausti, ac exactione collectarum plurimum fatigati, plusquam valeant virium nostrarum facultates. Rex forsitan tempore passagii dabit nobis aliquid pro stipendiis trium mensium, tum postea nobis transfretantibus nihil dabit, et nos solummodo pro necessariorum apparatibus in ipso principio indigemus majori quantitate pecuniarum, quam valeant omnia nostra bona. Quid ergo nobis est potius, aut quid gavius? Certe longe tolerabilius nobis est, ut vel hic in domo nostra, aut regis iudicio, aut latitando moriamur, vel, dimisso regi nostro patrimonio, fugiamus; quam in Romania fame aut gladio pereamus. Praeterea pro quo dominio debent subagi nostris dispendiis et mortibus Romani? Nonne acquiritur genero nostri regis? An rex etiam imperator Constantinopolitanus? An profecto si regi nostro*

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

dificultat econòmica, ja que amb l'exili o amb la guerra s'abandonaven les terres i la producció agrària es podia veure afectada. Així, doncs, del relat de Malaspina es dedueix una problemàtica fiscal amb una economia poc sanejada on el mateix sistema angeví estava ofegant la producció. La narració suggeria que si les càrregues fiscals asfixiaven l'economia familiar i la conseqüència de l'exili era l'abandonament de terres, el resultat seria nefast per a la població, atès que la producció podia decaure. Tanmateix, i més enllà dels càlculs econòmics, la principal conclusió que es pot extreure d'aquest escrit és la crítica argumentada de Malaspina, puix que, tot i ser un cronista güelf, va desaprovar enèrgicament la gestió del govern Anjou.

Com a exemple de les dificultats econòmiques, Malaspina va reproduir el discurs del capità Bonifaci de Corleone poc després de la revolta del març del 1282 i a l'inici de la creació de la *Communitas*. En aquest diàleg s'informava de la riquesa del territori, però des de feia quatre anys —des del 1278 aproximadament— la producció era insuficient per a les famílies⁹⁷⁶. Precisament, era quan el rei Carles preparava la marxa militar cap a Constantinoble. Segons denunciava el capità de Corleone, la causa d'això era que els cavalls del rei pasturaven a les terres agràries dels corleonesos i es menjaven el sembrat⁹⁷⁷. Al mateix temps, els ramats d'ovelles locals no podien péixer en les seves pròpies terres, ja que les bones pastures es reservaven pels ramats del rei⁹⁷⁸. Per aquest motiu, expressava el discurs del capità, Corleone es va unir a la revolta de Palerm. El que volia transmetre el relat de Malaspina era que la població autòctona no podia ni alimentar a les seves ovelles ni produir cereal i, per tant, les dues bases de l'economia rural es veien

---

imperium, aut haeredibus suis remanere deberet; fositan quidquid occasione ipsius passagii ultra debitum nobis infertur, animos nostros efficeret ad servitia promptiores, et fortiores ad honera humeris supportanda? Sed, ubi nec domino nostro conquirimus, nec nobis prodesse valemus, ad quid facultates nostras, et vitam etiam nostram ponere volumus pro regno alteri dimicando?'. Hiis sane querulosis vocibus omnes emittunt murmura singultuosa cum flebilis“.

⁹⁷⁶ MALASPINA, lib. 8, cap. VIII, p. 310. En la reproducció del discurs del capità Bonifaci de Corleone: “*Consuevit habere pingues et fertiles massarias, et victualibus abundare: modo a quator annis citra nullus nostrum tantum frumentum praeter alia victualia omnia praedicta recolligit, quod ad usum sufficeret domus suae”.*

⁹⁷⁷ MALASPINA, lib. 8, cap. VIII, p. 310. La causa de la pobresa a Corleone segons el seu capità era: “*Sunt enim in contrata nostra equae ac jumenta regia, quae nostra omnia seminata depascunt, propter quod pauci seminant et quod jacuerit semen ad terram, non recolligunt aliquid. Praeterea, si magister massariae regiae curiae videbat aliquam salmatam bonae solcatae novalis, aut ovium nostrarum stercoribus impinguatae, illam statim occupat, dicens, quod vult ibi pro pullis regis seminare farraginem”.*

⁹⁷⁸ MALASPINA, lib. 8, cap. VIII, p. 310. Les ovelles de Corleone tampoc podien pasturar en aquelles terres: “*Oves autem nostrae, et alia pecora ibi non possunt vivere, pro eo quod si dictus magister massariae videat aliqua bona pascua, statim ponit omnia sub defensa”.*

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

afectades⁹⁷⁹. Segons l'autor, això era el que succeïa a Corleone, però és fàcil suposar que aquest fet s'esdevenia arreu del regne.

Certament, Malaspina era un cronista eclesiàstic, adepte al papat i justament per això, encara que sembli una contradicció, era crític amb el rei Carles. Com s'ha explicat abans, el monarca angeví havia estat triat el 1265 per substituir la dinastia Staufen al Regne de Sicília i acabar amb la complexitat existent al territori. Tanmateix, aquest sobirà va ser incapaç de controlar els sicilians i quan va esclatar la revolta el papat es va trobar amb la mateixa problemàtica que en els temps dels Staufen. Així, doncs, la crítica de Malaspina es basava en el fet que el rei no havia complert la seva part del pacte amb Roma i no havia dut a terme la seva tasca correctament. Per entendre el perquè i realitzar un relat crític va cercar en els motius econòmics que havia impulsat els sicilians.

Arran d'aquest escrit, Cadier acusava Malaspina de mentir al lector. Aquest estudiós de finals del segle XIX recordava que, tal com s'ha expressat anteriorment, el rei Carles va mantenir la mateixa administració i les mateixes taxes que el rei Frederic II⁹⁸⁰. Més enllà de si escrivia relats falsos com suggeria Cadier, el que cal tenir en compte són els arguments que va utilitzar l'autor per injuriar el monarca Anjou. És cert, però, que l'autor no esmentava pas l'herència administrativa que va rebre el primer Anjou. Segurament, era un silenci intencionat per culpabilitzar únicament al rei Carles, però no pas per simpatia amb el rei Frederic.

Ara bé, per fer un bon raonament de la qüestió, el cronista va fer esment sobre un dels grans administradors dels Anjou que ja havia servit abans a la casa Staufen, encara que no el va relacionar amb l'anterior dinastia. Segons el redactor güelf va ser Iozzolino della Marra⁹⁸¹, mestre racional de Sicília que ja havia ostentat el càrrec durant el govern del rei

---

⁹⁷⁹ Sobre el cereal i la pastura siciliana vegeu, EPSTEIN, Stephan R., *An island for itself. Economic development and social change in late medieval Sicily*, Ed. Cambridge University Press, Cambridge, 1992.

⁹⁸⁰ CADIER, *L'amministrazione...*, p. 27, 54. L'autor defensava que la representació del rei Carles com un governant mesquí estava allunyada de la realitat. Cal doncs, amb més motiu, pensar que la construcció de la imatge de rei usurer era per demonitzar-lo.

⁹⁸¹ MALASPINA, lib. 3, cap. XVI, p. 134-138. L'autor relatava: "*Karolus, mores consuetudinesque regni a Gezolino de Marra edoctus, ipsius consilio, novos officiales legit, novasque vectigalia incolis imponit, qui, quum ab illis vehementer essent oppressi, suam incostantiam deplorant, et ad recuperandam libertatem animos convertunt*"; Vegeu també les valoracions de BRESC, "1282: Classes...", p. 241-258. Aquest autor considerava la possibilitat que un dels motius pels quals va esclatar la revolta del 1282 era per ressentiment a la família del Mestre Racional, entorn de la qual es va unir els funcionaris almaficans del rei Carles; Vegeu també, TRAMONTANA, *Il mezzogiorno...*, p. 97-98.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

Manfred⁹⁸², un dels qui pressionava o persuadia al rei Carles per esgotar els recursos del poble. Per tant, el judici de Malaspina no només se centrava en el rei, sinó en tot l'entramat administratiu.

En aquest sentit, Catalioto arribava a la conclusió que el judici de l'autor no era sobre la intervenció legislativa, sinó contra els mecanismes de la burocràcia perifèrica i el dèbil control que exercia el rei sobre l'administració⁹⁸³. En tot cas, cal tenir en compte que, probablement, Malaspina mai hagués escrit aquesta crònica —o almenys aquest judici— si no hagués esclatat la revolta siciliana. Per tant, la intenció de l'autor era culpabilitzar aquells factors que havien permès o causat el sollevament i, en conseqüència, havien debilitat la posició política i militar de l'Església. Per l'escriptor papal, el rei no havia complert la seva part de l'acord amb Roma, havia gestionat de forma pèssima l'illa i la vella problemàtica siciliana havia ressorgit. Sens dubte, i així ho entenia Malaspina, els motius econòmics i l'exercici fiscal havia jugat un paper fonamental.

Finalment, i en tercer lloc, l'últim cronista contemporani als fets és Neocastro. El seu relat sobre l'econòmica de la Sicília angevina es basa en tres arguments: els aranzels, la fiscalització i una lamentació final sobre la manca de prosperitat amb el sistema angeví. En primer lloc, el cronista de Messina denunciava les imposicions econòmiques i els decrets fiscals sobre els camps, els boscos i sobre el litoral. L'exercici fiscal es basava en aranzels extraordinaris sobre els animals, impostos sobre el camp, els drets sobre la llenya i altres productes, quelcom no estava consensuat. La conseqüència d'això va ser la “fam intolerable” i que “les mares es veien obligades a traïr la vida dels seus fills”. A tot això, se li sumava les pressions de la noblesa⁹⁸⁴. És un escrit similar a la narració de Malaspina sobre l'empobriment de les terres.

En segon lloc, i paral·lelament a aquestes taxes, s'afegien les exigències sobre cada família. En aquest cas, el relat tenia força similitud amb la versió de Desclot. Segons

---

⁹⁸² Sobre aquest personatge, vegeu també: SAINT-PRIEST, *Histoire de...*, vol. 2, p. 271.

⁹⁸³ CATALIOTO, *Terre, Baroni...*, p. 84.

⁹⁸⁴ NEOCASTRO, cap. XII, p. 10. L'autor va fer servir preguntes retòriques per denunciar la situació econòmica de Sicília: “*Quid referendum est inventi sceleris novum genus? Quid massariarum et forestarum decreta? Quid intolerabilis famis insaciabilitas? Quid prohibicio littoris insonsulta? Quid animalium foetuum inexcogitabilis redditus fructuosus? Et agrorum luxuries, etiam si celi siccitas sub autumnno torperet, aut messes extuaret imposterum fervens cancer? Quid matres, et virgines, ut filiorum stamina praestent? Quis verbera inflixa nobilibus? (...) Quid mutua, et non consueta lignaminum, et marenariorum iura?*”; Vegeu també sobre l'exercici fiscal en aquests àmbits: PERI, *Uomini città...*, p. 235-252.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

l'autor messinès, cada any el rei Carles ordenava pagar nova moneda d'or pur en l'anomenada "*collecta pecuniae generalis*"; amb tota probabilitat, es referia a la *Subventio generalis*⁹⁸⁵.

En tercer lloc, l'escrit conclou que, *a priori*, hom podia creure que els sicilians rebrien un rei del pontífex —o del “pare dels pares”— i, en canvi, van rebre l'anticrist. Denunciava que el rei, en comptes d'afavorir la prosperitat, va empobrir la terra, com si haguessin enviat “llops a les nostres ovelles” i va actuar com “serps” destruint la terra. Com a argument irrefutable, Neocastro tancava el relat conclouent que tots els sicilians ho van viure i, per tant, era un fet indiscutible⁹⁸⁶.

Els altres cronistes que cal ressaltar i que van esmentar els assumptes econòmics són els que van escriure a inicis del segle XIV. Aquests autors eren molt joves quan va esclatar la revolta —o bé no havien nascut— i les seves narracions destaquen precisament per no donar tanta magnitud a l'afer fiscal com els seus antecessors, ja que no els hi era tan necessari pels seus escrits. En primer lloc, destaca Speciale que sobre la pressió econòmica en va fer un relat més breu que els cronistes anteriors. L'autor de Noto va descriure les taxes com “*intolerabiles obventiones exigere*” o exigències monetàries intolerables. Com els autors anteriors, afegia que aquells que no podien assumir-les els hi esperava la presó, la tortura o l'exili⁹⁸⁷. En segon lloc, la *Cronica Sicilie* també

---

⁹⁸⁵ NEOCASTRO, cap. XII, p. 10. Sobre la fiscalització el cronista relatava: “*Denariorum quidem novam monetam incudi mandabat ex aere purissimo quolibet anno, et cum usque in quadrigentos pro tareno uno ascenderent utinam triplicatum, sed quod deterius erat, decies triplicatum denarium a quolibet pro denario singulo sompellebat exolvi. Quis collecta pecunia generalis, pro cuius solutione vix sufficiebant hominum facultates?*”; Sobre la producció de moneda s'ha de tenir en compte que el rei Carles també va continuar encunyant el “biglione” o billó, una moneda que als temps inicials de Frederic II era de cost forçós i contenia 1/4 d'argent, i als últims temps dels Staufen només en tenia 1/48. Per tant, la producció de billó en temps dels Anjou podia indicar un moment d'inflació econòmica. Vegeu al respecte: AMARI, *La guerra...*, p. 56; ANGELO, Franco d', “Il corso della moneta siciliana nel Medioevo”, dins *Economia e credito*, n. 12, 1972, p. 237-259. A més, aquesta moneda s'encunyava cada any a les seques angevines i havien de ser venudes forçadament als sicilians i pagades en or. Vegeu, sobre l'afer de les monedes: ERBA, Luigi dell', *La riforma monetaria angioina e il suo sviluppo storico nel reame di Napoli*, Ed. Arnaldo Forni Editore, Napoli, 1986; SAMBON, Arthur, *Monnayage de Charles Ier d'Anjou dans l'Italie méridionale*, Ed. Société française de numismatiques, Paris, 1891.

⁹⁸⁶ NEOCASTRO, cap. XII, p. 10. “*Et ulterius referendum est, quod cum regem a patre patrum suscepisse crederimus, recepimus potius regni siculi antichristum. Cum gentis, et rerum augmentatorem crediderimus, immittens in nostra lupos voraces ovilia, non parecenti morsu cuncta, qui jussit, et voluit, devorarunt; et velut draco factus nequissimus terram circuens omnia perdit, singula destrutturus*”.

⁹⁸⁷ SPECIALE, lib. 1, cap. II, p. 924. Sobre el sistema angeví relatava: “*Dum regnaret olim Sicilia Carolus comes Provinciae de Regia stirpe Francorum, coepereunt ministri eius agere insolenter cum Siculis, inaudita vectigalia imponere, intolerabiles obventiones exigere, invita nobilium foeminarum et divitum*

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

denunciava, de forma breu, que els oficials del rei els hi requerien més del que podien pagar i per això eren encarcerats⁹⁸⁸.

En aquest sentit, un altre autor del mateix període que citava les demandes fiscals, fugaçment, era el venecià Sanudo —de tendència güelfa— que feia referència a l'impost sobre els animals i el desacord sobre aquest⁹⁸⁹. Malgrat tenir un posicionament güelf va exposar la problemàtica amb la fiscalitat. Això es podria a deure al fet que va copiar aquest raonament d'altres autors —com Malaspina també propapal— o bé, que va voler donar una explicació al perquè de la fúria siciliana desencadenada a Palerm. En tot cas, defensava els posicionaments del monarca angeví i no considerava vàlides les justificacions sicilianes.

Finalment, Muntaner va redactar un text detallista en les qüestions militars, però era breu en els afers de les finances. En els pocs esments sobre l'economia siciliana intentava diferenciar el govern del rei Pere i del rei Carles. Així, si el rei angeví era presentat com un monarca avariciós, el nou sobirà de Sicília era exhibit com un rei generós, que no cercava pas l'enriquiment personal ni la fiscalitat excessiva. En el relat de l'autor de Peralada, els nobles van oferir al rei grans quantitats de monedes, però aquest, en un acte que es podria qualificar de cavalleresc, les va rebutjar i va declarar que havia vingut per defensar-los com a vassalls seus i que no necessitava aquell capital⁹⁹⁰. D'aquesta manera, a més, Muntaner justificava i feia necessària la presència del nou monarca.

---

iubere coniugia, viros innoxios alios morti tradere, alios in squalorem carceris tradere, alios deportationibus et longis exiliis destinare (...) exilia, carcerum deportationes, aliasque illatas viris injurias gesserant Siculi pavide murmurantes".

⁹⁸⁸ *Cronica Sicilie*, cap. XXXVIII, p. 830. Aquesta denúncia es troba en la reproducció de la carta dels palermitants enviada a Messina l'abril del 1282. En aquesta es relatava: "*protinus ministri scelerum venientes, nos inde convitiose trahebant, et ducentes ad carcerem cum clamore dicebant: 'Solvite, solvite Paterini!'. Eramus enim tamquam oves errantes, et animae sine fide*"; Vegeu també, CORRENTI, *La guerra...*, p. 18. L'autor indicava que la paraula que utilitzaven els soldats a la *Cronica Sicilie* per definir i insultar els sicilians era "*Paterini*", un mot derivat de *Pataria* i era sinònim de "miserable" o "mamarratxo"; Sobre l'actuació dels oficials del rei vegeu: CATALIOTO, *Terre, baroni...*, p. 81. Catalioto va arribar a la conclusió que els oficials del rei violaven sistemàticament els privilegis o *consuetudines*, ocupaven i prenién béns en nom de la Corona, portaven a terme exigències fiscals indegudes i eren arbitraris en els procediments judicials.

⁹⁸⁹ SANUDO, p. 147. L'autor relatava: "*Furono scolpite in la città di Palermo alcune bolle per bollar' animali; ma la Fama si divulgò, che ciascun, che non pagasse la Coletta sua allora imposta, sarebbe bollato di dette Bolle*".

⁹⁹⁰ MUNTANER, cap. LX, p. 111. "*Què us diré? Tantost com ho saberem en Palerm, trameterem al senyor rei la major part dels rics hòmens ab gran tresor e ab gran moneda que donàs a les seues gents. E lo senyor rei no en vol gens pendre, que dix que d'estrò ho hagués mester que no en volia gens, que ell s'aportava*

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

En conclusió, es pot dir que les intencionalitats d'aquests relats era desprestigiar el govern angeví, on els administradors i soldats actuaven arbitràriament i abusaven de la població. Ara bé, s'ha de tenir en compte quines eren les cròniques que realitzaven aquest judici contra el rei Anjou. Sens dubte, les primeres interessades eren les narratives sicilianes i catalanes i, de fet, els autors majoritaris en els relats sobre la fiscalitat són els antiangevins. Pot sorprendre, doncs, que Malaspina, un autor eclesiàstic i de fortes conviccions güelfes, s'alineés amb els arguments sicilians. Aquest cronista acusava l'angeví de la problemàtica siciliana, però no suggeria un nou rei, com si feien els catalanosicilians. És, segurament, una de les grans diferències entre els texts antiangevins i els güelfs.

En tot cas, aquesta anàlisi ha posat en relleu que aquells autors que utilitzaven l'argument econòmic i en feien una llarga explicació eren els contemporanis que van viure la revolta en primera persona, com Neocastro, o de forma molt propera, com Desclot i Malaspina. Aquests cronistes necessitaven exposar aquesta problemàtica per a explicar i justificar la revolta. Segurament, la utilització de la fiscalitat servia per convèncer al lector coetani i, possiblement, escriure sobre els abusos angevins era una exigència del públic.

Aquesta hipòtesi agafa força quan es compara amb la cronística posterior. Els autors que van escriure a inicis del segle XIV van realitzar una redacció més breu sobre la fiscalitat. Speciale, Muntaner o la *Cronica Sicilie* esmentaven l'afer però de forma lacònica. Sanudo, per la seva banda, en feia una crítica curta per mostrar-ne la problemàtica, però no ho exposava pas com Malaspina. Tots els autors que van redactar en aquell segle —dècades després del 1282— es caracteritzaven per citar la problemàtica per tal de fonamentar els seus arguments —ja que segurament s'havien inspirat en els seus predecessors— però no era una justificació essencial per al seu relat, com si ho era pels escriptors de finals del segle XIII. Els escrits sobre la fiscalitat servien, sobretot, per a aquells que l'havien viscut, ja que era útil per enarborar el seu sentiment d'odi vers l'enemic o fer difamació contra el govern.

---

tesor e moneda assats; mas que fossen certs que ell venia per reebre ells per vassalls e per defendre'ls contra totes les persones del món”.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

3.7.2. El record de les “*bones costumes*” del rei Guillem II a les narratives: l'exigència fiscal siciliana

Arran de la pressió fiscal descrita, una de les peticions sicilianes més demanades era l'aplicació dels costums fiscals del rei normand Guillem II el Bo (1153-1189)⁹⁹¹. Les cròniques utilitzaven aquest anhel per rebutjar la política dels Anjou i idealitzar l'època normanda. Aquesta aspiració sícula, però, no era esmentada per totes les narratives. Només les narracions contemporànies als fets com les de Desclot, Malaspina i *Lu Rebellamentu* i les seves cròniques sinòptiques esmentaven aquest desig. Aquesta era una de les condicions amb què els sicilians van negociar amb el rei Carles i el rei Pere. De fet, a partir de la comparació entre el govern normand i angeví es va construir una imatge on el rei Carles era malvat i avariós. En canvi, el rei Pere va acceptar aquestes pràctiques fiscals —almenys en el relat de Desclot— i això el va convertir en l'antítesi del monarca Anjou. En tot cas, l'afany de la rebaixa fiscal i de retornar a l'economia normanda mostrava el malestar de Sicília i es justificava que la revolta no havia estat fortuïta, sinó que hi havia un fort motiu econòmic.

Ara bé, hom es pot preguntar per què les cròniques antiangevines, generalment devotes al rei Frederic II, no van reivindicar la tornada de l'administració Staufen, sinó que van recórrer a la fiscalitat del darrer rei normand. Això es pot explicar pel fet que el rei Frederic va aplicar unes taxes que no tenien els concents dels súbdits. A més, com s'ha analitzat anteriorment, el rei Carles va aplicar una pressió fiscal similar a la del rei Frederic. Cap dels cronistes contemporanis a les Vespres va fer referència aquest fet i, segurament, en feien una omisió intencionada, atès que probablement els autors coneixien que eren administracions molt similars.

De fet, els costums fiscals de Guillem II havien estat una llarga reivindicació sícula, almenys des del regnat de Frederic II. Fins i tot, aquest monarca havia reconegut al seu testament l'excessiva fiscalitat i havia ordenat que les taxes retornessin a la situació que es trobaven sota el rei normand⁹⁹². La demanda era present des de feia dècades i arran

---

⁹⁹¹ Sobre aquest monarca vegeu un dels estudis sobre el seu regnat: LUMIA, Isidoro la, *Guglielmo II (detto il Buono): la Sicilia sotto il suo regno*, Ed. Le monnier, Palermo, 2000.

⁹⁹² CADIER, *L'amministrazione...*, p. 50; Vegeu també els documents: PERTZ, Georg Heinrich, *Monumenta Germaniae Historica*, vol. 4, Ed. Impensis Bibliopolii Hahniani, Hannover, 1868, p. 359. “*Item statuimus ut homines regni nostri sint liberi et exempti ab omnibus generalibus collectis, sicut consueverunt esse tempore regis Guglielmi secundi consolini nostri*”; També a: HUIILLARD-BRÉHOLLES, *Historia*

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

d'això, els cronistes van idealitzar la dinastia normanda. Per entendre en què consistien aquests acords fiscals cal realitzar un esguard a l'inici del regnat de Carles i a les reformes administratives posteriors.

En primer lloc, tal com ja va analitzar Amari, una de les condicions que el papa Climent IV va imposar a Carles d'Anjou, per atorgar-li el reialme de Sicília, era respectar els privilegis promoguts pel rei Guillem II i reduir així la fiscalitat aplicada pels Staufen⁹⁹³. Malgrat això, aquest compromís mai es va aplicar completament. En segon lloc, arran de la revolta del 1282 i del sotrac econòmic i social que va comportar, els Anjou van decidir reformar l'administració⁹⁹⁴. Una de les primeres gestions que van realitzar va ser investigar sobre la fiscalitat en temps del rei Guillem II, ja que tenien nocions escasses al respecte⁹⁹⁵ i, malgrat les indagacions, la informació que van poder recollir va ser breu⁹⁹⁶.

En tot cas, aquesta nova dinàmica econòmica hauria reeditat les pràctiques fiscals dels temps de Guillem II on la *subventio generalis* només es podia abonar en cas de defensa

---

diplomatica..., p. 419; També sobre la política monetària de Guillem II: TRAVANI, Lucia, "The monetary of William II (1166-1189): Oriental and Western patterns, Norman Sicilian coinage", dins *Gazzetta numismatica svizzera*, n. 26, 1996, p. 109-123.

⁹⁹³ AMARI, *La guerra...*, p. 27-28, 43; Les clàusules per a l'entrega del reialme sicilià imposades pel papa Climent IV es van redactar en una butlla. El requisit número 27 era, precisament, justament respectar la immunitat i privilegis gaudits sota el govern de Guillem II; Vegeu també la butlla publicada a: LÜNIG, Joannes Christianus, *Codex italiae diplomaticus*, Ed. Impensis haeredum Lanckisianorum, Frankfurt, 1726, vol. 2, doc. 43, p. 946-966, art. XXVII. La butlla exigia: "*Item, comites, barones, milites et universi homines totius Regni et terrae praedictae vivent in ea libertate et habebunt illas immunitates, illaque privilegia, ipsisque gaudebunt, quas et quae tempore clarae memoriae Guillelmi secundi Siciliae Regis et aliis antiquis temporibus habuerunt*"; Vegeu també sobre el compromís d'aplicar les constitucions del rei Guillem II a: CADIER, *L'amministrazione...*, p. 26-27.

⁹⁹⁴ CADIER, *L'amministrazione...*, p. 20, 79-89. Vegeu també la documentació al respecte: DURRIEU, Paul, "Notice sur les registres angevins en langue française conservés dans les archives de Naples", dins *Mélanges de l'école française de Rome*, n. 3, 1883, p. 3-33, p. 31-32; DURRIEU, *Etudes sur...*, p. 25; Vegeu també, MALASPINA, lib. 10, cap. XII, p. 422. L'autor escrivia sobre les reformes decidides en el parlament que de Melfi; També, un estudi al respecte a: AMARI, *La guerra...*, p. 230-235.

⁹⁹⁵ CADIER, *L'amministrazione...*, p. 27. Davant la revolta i l'exigència siciliana l'administració angevina va intentar estudiar en què consistien aquestes constitucions, però no en van extreure cap conclusió. Vegeu la documentació a: TESTA, Francesco, *Capitula regni Siciliae, quae ad hodiernum diem lata sunt*, Palermo, 1743, vol 2, p. 46. El príncep de Salern declarava en una ordenança a la Piana de San Martino del 31 de març de 1283: "*Usus et modus, qui tempore felicis recordationis regis Guillelmi II extitit observatus, secundum quem in conventionibus habitis inter sanctam Romanam ecclesiam et Dominum patrem nostrum, tempore collationis factae sibi de regno, plenius continentur. Qui status, modus et usus pro eo quod constare non potest, quia vel nulli, vel pauci supersunt*"; Vegeu també, RINALDI, *Annales Ecclesiastici...*, vol. III, p. 593. Davant aquest desconeixement el papa Martí IV va ordenar al bisbe Gerard de Sabina que investigués sobre l'afer. Tanmateix, no va aconseguir precisar de quins privilegis es tractaven; També es fa esment als documents recopilats a: PROU, *Les registres d'Honorius...*, p. 72.

⁹⁹⁶ CADIER, *L'amministrazione...*, p. 117.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

del reialme, coronació del rei, casament d'una infanta o quan s'armava cavaller el fill del rei⁹⁹⁷. Encara que no es coneix la totalitat dels costums del rei Guillem, el que segurament estaven demanant els sicilians era, precisament, que la *Subventio generalis* només s'apliqués en aquests quatre casos, i no fos pas anual. Aquesta reforma va ser impulsada especialment pel príncep Carles de Salern, hereu del reialme, conjuntament amb el papat. La seva intenció era rebaixar l'exigència fiscal per mantenir fidel la part napolitana del regne i, eventualment, poder recuperar l'illa. Això fa pensar que, en part, van cedir a les seves reivindicacions.

La primera crònica i, probablement, la més antiga on es registra aquesta demanda era la de Desclot. L'autor català va redactar algunes de les exigències i condicions per al rei Pere, una de les quals era que el monarca aragonès acceptés les “*bones costums del rei Guillem*”⁹⁹⁸ per a poder ser acceptat com a rei. D'aquesta manera es contraposava a la imatge del rei Carles que, per la narrativa catalana, mancava de capacitat de pacte amb la noblesa siciliana. En canvi, el sobirà aragonès es presentava disposat a parlamentar i a consensuar la gestió de la fiscalitat.

La segona crònica destacable que esmentava la súplica siciliana era Malaspina. Primer, l'autor va relatar i informar sobre el parlament celebrat a Melfi el 1283⁹⁹⁹, on es va debatre sobre els afers econòmics. Possiblement, era un escrit en resposta als arguments catalans —expressats per Desclot— o, almenys, una contesta a l'acatament del rei Pere a la fiscalitat del monarca normand. Aquest acte es va dur a terme a càrrec del príncep Carles, hereu del tron, i es proposava estudiar les peticions dels sicilians sobre els costums del rei

---

⁹⁹⁷ MARTIN, ‘Fiscalité et économie...’, p. 617. L'autor escrivia: “*Certes, officiellement, cette fiscalité reste exceptionnelle: on a dit que le comte d'Anjou avait dû, pour acquérir le Royaume, promettre au pape de revenir aux pratiques fiscales du temps de Guillaume II, qui excluaient la collecte Générale annuelle; les 'capitoli' de San Martino, édictés par le futur Charles II le 30 mars 1283, rappellent cette promesses; dans les constitutions qu'il promulgue pour le Royaume le 12 septembre 1285, Honorius IV rappelle que l'aide féodale en faveur du roi ne peut être requise qu'en quatre cas: défense du Royaume, rançon du roi, adoubement de son fils, mariage de sa fille. Aussi la subvention Générale, qui reste annuelle, at-elle régulièrement pour but officiel, foute de mieux, la défense du Royaume*”.

⁹⁹⁸ DESCLOT, cap. XC, p. 188. El rei es va dirigir als barons i va acceptar les lleis del rei Guillem II: “-*Barons -dix lo rei-, jo he haüt mon consell que, pus als hòmens del regne de Sicília plau que em reten la terra en volen que jo sia rei de Sicília, que passaré lla e que els defendré ab mon poder de tots hòmens; encara, que els tendré a les bones costums del rei Guillem*”.

⁹⁹⁹ Segons Amari, Malaspina va errar en citar el lloc i va confondre el parlament angeví amb el sínode diocesà de Melfi. Vegeu, AMARI, *La guerra...*, p. 234.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

Guillem¹⁰⁰⁰. Era un intent del príncep per mantenir fidels els seus súbdits i, almenys, mantenir la part napolitana del regne¹⁰⁰¹. Tanmateix, es deixava en mans del papat la seva aprovació i aplicació, a més de la interpretació, explicació, correcció, augment o disminució d'aquestes lleis¹⁰⁰². Aquesta era una contraoferta elaborada arran de la insistència siciliana i, possiblement, es van afanyar a realitzar-la, atès que el rei Pere havia acceptat els costums del rei Guillem i s'havia convertit en rei, en part, gràcies a l'entesa amb els sicilians. A més, Malaspina veia la necessitat de contraposar els raonaments de la narrativa siciliana i catalana i contradir l'argument sobre la manca d'avinença amb el rei Carles.

La tercera crònica que va esmentar la qüestió sobre els costums de Guillem II va ser *Lu Rebellamentu* i va ser repetida a les cròniques sinòptiques. Per tant, l'afer sobre el retorn d'aquestes lleis fiscals devia ser un afer força conegut arreu dels territoris itàlics. El relat on es va mencionar aquesta petició s'ha de situar en el context de la revolta de Messina, entre l'abril i el setembre del 1282, quan es va intentar pactar entre els insurgents i el rei Carles. Les peticions dels messinesos eren dues: el retorn dels costums del rei Guillem II i que els càrrecs polítics fossin ocupats pels sicilians i no pas pels francesos ni provençals¹⁰⁰³. A canvi, prometien tornar la senyoria de l'illa al rei Carles. Tanmateix, el rei es va negar a acceptar les demandes.

---

¹⁰⁰⁰ MALASPINA, lib. 10, cap. XII, p. 422-424. Sobre el parlament a Melfi i les lleis fiscals del rei Guillem II es relatava: “*Antequam perveniat neapolim, parlamentum apud Melfiam pro regni libertatibus celebrat generale, ubi postquam cum legato Papae et regniculis de ipsius libertatibus contractavit, demum quaedam capitula libertatis hujusmodi, quas videbantur regniculae flagitare, et quas quondam tempore felicis regis Guillelmi servtas in regno fuisse rememorant, ad Sedem apostolicam destinavit, ut eadem Sedes, quae est universalis mater et domina, in qua precipue plenum obtinens dominatum, illas libertates interpretetur, declaret, corrigat, addat, vel minuat, et eas declaratas remittat, quibus regniculas vult gaudere. Sed nuntiis principis, et illorum de regno propterea venientibus ad Sedem praedictam, nulla in praedictis succedit interpretatio, nec fuit aliqua declaratio subsequuta, sed omnino remansit suspensum negotium hujusmodi libertatum, ad quas videbatur principis ejusdem animus aspirare, ut in sua posset fidelitate regnicolas confovere*”.

¹⁰⁰¹ Aquest parlament s'ha d'entendre dins la reorganització de l'administració del regne que es va dur a terme després de les Vespres. Això es va iniciar amb les ordenances del 10 de juny de 1282. Vegeu, CADIER, *L'amministrazione...*, p. 87.

¹⁰⁰² Sobre els acords que es van prendre en aquest parlament, vegeu: AMARI, *La guerra...*, vol. 1, p. 234, n. 1.

¹⁰⁰³ Sobre l'afer dels càrrecs ocupats per francesos, vegeu: CADIER, *L'amministrazione...*, p. 21-22. Certament, quasi tots els dignataris i governadors de província eren francesos. Era una manera d'assegurar-se el triomf de l'administració angevina; Vegeu també, MINIERI RICCIO, Camillo, *De' grandi uffiziali del Regno di Sicilia dal 1265 al 1285*, Napoli, 1872; També la documentació al respecte: DURRIEU, *Notice sur...*, p. 32.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

En el cas de *Lu Rebellamentu* es relataven les peticions dels sicilians com a condicions *sine qua non* per a la capitulació i també es presentaven com les motivacions per les quals es van revelar¹⁰⁰⁴. Tot i això, com ja era habitual als escrits antiangevins, el rei Carles es va mostrar hostil i avariós. En primer lloc, menyspreava els costums del rei Guillem II, ja que segons el monarca Anjou amb aquella fiscalitat la monarquia no rebria quasi cap renda i els guanys serien mínims. En segon lloc, el rei era descrit amb una actitud dèspota, disposat a governar de la manera que li produís més benefici i escollint els governants que li fossin més afins o “*dunandu a loru quilla signuria chi a mi plachirà*”. Aquestes eren condicions inacceptables pels sicilians i, segons el relat, el rei finalitzava dient, de manera desafiant, “*si difendanu, chi a loru fa bisognu!*”¹⁰⁰⁵. Així, doncs, segons l'autor els sicilians contemplaven diferents opcions de pacte, no només amb el rei Pere. Al mateix temps, però, feia evident la manca de negociació entre la noblesa autòctona i el rei Carles.

En canvi, en el cas de les cròniques sinòptiques, d'índole güelfa, s'esmentava aquest pacte de manera molt similar, però amb una tonalitat narrativa diferent. Per aquests autors, el fracàs de l'acord havia estat a causa de les peticions i les ambicions dels messinesos, no pas per la negativa del rei Carles. Els enemics del monarca eren clarament identificats en els sicilians que havien desobeït el papat i el rei i, per tant, havien de ser combatuts. A més, es va menysprear la proposta del retorn a l'economia del rei normand per la baixa taxació que suposaria. En aquests relats, a diferència de *Lu Rebellamentu*, el rei no va respondre a la demanda que els càrrecs fossin ocupats per sicilians. Probablement, per no donar reconeixement o transcendència a les instàncies rebels. D'aquesta manera s'intentava convèncer al lector de la legítima sobirania del primer angeví¹⁰⁰⁶.

---

¹⁰⁰⁴ *Lu Rebellamentu*, p. 22-23.

¹⁰⁰⁵ *Lu Rebellamentu*, p. 23. Aquesta crònica relatava el diàleg entre el llegat del rei i els messinesos. Aquests últims van realitzar les seves peticions: “*Nui volimu quisti pacti di lu re Carlu: Nui li darrimu la terra, et paghirimu in quillu modu comu pagavamu antiquamenti, in lu tempu di lu re Guillelmu. Et non volimu signuri, altru si non latini: zò è officiali nostri, e non Franceschi, né Provinzani. Et volimu chi ni perdugna la offisa chi nui avimu facte, et li nostri figloli, a li soi cavaleri et doi genti. Et si quista cosa ni fa, nui li sarrimu boni et fidili*”. La resposta del rei Carles va ser: “*Non mi liviranu la mia signuria, anti adimandanu la signuria antica di lu re Guillelmu, ki non avia nenti terra a lu paisi, né nixuna rendita? Dichitili ki eu non indi voglu fari nenti. Ma poi chi plachi a lu legatu, eu a loru perdugnu la morti, salvu chi eu voglu chi ipsi stajano a meu putiri, e (pocza) fari di loru tucta mia voluntati, dunandu a loru quilla signuria chi a mi plachirà, si commu liberu signuri, pagandu colti e dunandu, sicundu esti usanza. Si zò li plachi a loru, si lu fazanu, et si non sia a lor plachiri, si difendanu, chi a loru fa bisognu!*”.

¹⁰⁰⁶ Vegeu les narracions on aquest episodi s'esmenta: *Liber Jani*, p. 59. Segons aquesta crònica es van reunir trenta homes amb l'ambaixador del rei Carles on van expressar les seves peticions: “*E quelli dissero che voleano cotalli patti dal Re ke noj si gli darremo la terra. E pagerelo al fodro antiquo delo Re Guielmo.*”.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

En conclusió, els cronistes van idealitzar la fiscalitat del rei Guillem II i van culpabilitzar al rei Carles dels abusos comesos. Entre la mitificació d'uns i la demonització dels altres, als relats es creava un contrast que feia encara més greu l'exercici econòmic del govern Anjou. La diferència entre les dues èpoques produïa una imatge despòtica del monarca angeví i una exaltació del rei normand, com si es tractés del protagonista del passat gloriós sicilià.

Ara bé, aquelles cròniques que realment tenien necessitat de crear una mitificació de Guillem eren les contemporànies als fets. És a dir, les mateixes que es van ocupar àmpliament dels afers fiscals com Desclot, Malaspina i Neocastro. Eren aquests autors coetanis els que requerien desenvolupar més extensament aquest argument. Segurament era una manera eficaç d'enarborar l'odi dels lectors de l'època contra el rei Carles —almenys al públic sicilià— que, possiblement, havien patit el greuge econòmic.

Altres narracions, com *Lu Rebellamentu* i les cròniques sinòptiques, van fer un breu esment que va reflectir les peticions sicilianes, atès que podien ajudar a enfortir els raonaments dels autors, però no van aprofundir en l'argument. Aquest no era el seu objectiu, sinó que principalment eren narracions que es van dedicar als contactes diplomàtics internacionals que van influir a Sicília.

E voglamo signoria da luj. La quale sia latina e no francescha ne provenzalle. E volemo che perdoni lofessa che li nostri fecioro a suoj cavaglieri. Se questo fa noj istaremo buoni et fedeli". La resposta del rei va ser: "*E volono kio tenga luso de lo Re Guielmo, che non naveva quasi de rendita del paese. No en faroj niente (...) che en voglo di loro VIII c. a potere fare di lor al mio comando (...) pagando cotte e dogane*". Exigia 800 soldats messinesos i el pagament de les taxes; *Leggenda*, p. 74-75. En aquesta narració s'expressava de forma molt similar la trobada entre el missatger del rei i els trenta ambaixadors de Messina, que segons el relat van expressar: "*Che noi li daremo la terra e pagheremo all'uso antico del re guiglielmo; e volemo signoria da lui Latini e non Franceschi nè Provenzali, e volemo che si pesoni l'offese ch'è nostri fecero a' suoi cavallieri: se questo fa, noi saremo buoni fedeli*". La resposta del rei Carles va ser idèntica a l'anterior crònica: "*E volgiono ch'io tenga l'uso del re Guiglielmo, che non avea quasi niente del paese di rendita?*". Finalment també exigia els 800 soldats i els impostos; MALASPINI, cap. CCXXVII, p. 87. Aquest autor va reproduir i copiar la informació de les dues narracions anteriors. La petició siciliana era: "*Lo re ci perdoni ogni mal fatto, e noi gli renderemo la terra, dandogli per anno, quello ch'è nostri antichi davano al re Guglielmo, e volemo signoria Latina, e non Franceschi nè Provenzali, e sarannogli ubbidenti e fedeli*". La resposta del rei va ser també, demanar 800 soldats: "*Ch'io volgio di loro VIII c. statichi*"; BRUNETTO LATINI, cap. CXLIII, p. 118. Aquest escriptor reproduïa la mateixa informació que els seus predecessors, i d'igual manera, el rei Carles acabava conclouent: "*E volgiono che io tenga l'uso di re Guglielmo, che non avea quasi niente del paese?*"; Per últim vegeu: VILLANI, lib. 8, cap. LXVI, p. 425. Repetia les mateixes peticions i el rei afirmava que: "*Vogliommi rendere censo all'uso del rei Guiglielmo, che quasi nonn-avea niente; non ne farei nulla*".

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

Per últim, pels autors d'inicis del segle XIV l'economia angevina de la Sicília del segle XIII ja no era un afer transcendental per als seus relats, atès que no van desenvolupar una retòrica extensa al respecte. Així i tot, segurament ho exposaven perquè es devien inspirar en els cronistes anteriors i perquè era una justificació més per al sollevament.

L'objectiu de les explicacions sobre l'administració angevina i la contraposició amb la normanda era fonamentar la crítica conte el rei Carles. La revisió dels fets permetia als autors arribar a la conclusió que el monarca exercia una fiscalitat major de la que podien suportar els sicilians. Per tant, es convertia en un dels grans motius per al sollevament. A més, els escriptors volien justificar que no va ser una revolta fortuïta, sinó que tenia un argument econòmic i un fort malestar social. Això, va ser aprofitat per a denúncia la gestió de govern.

Finalment, una de les deduccions que es pot fer a partir dels texts, i que intrínsecament recriminaven els cronistes, era la manca de consens entre la noblesa siciliana i el monarca angeví. És a dir, si bé s'esmenten alguns intents de pacte, no es va arribar mai a cap acord, almenys, expressat per la cronística. Això, porta a pensar que, possiblement, els barons sicilians com a organitzadors del sollevament, podien estar afectats per les mesures econòmiques angevines. Per això mateix, els autors van insistir amb els greuges fiscals, per tal d'infondre l'odi dels lectors —molts d'ells nobles— vers l'Anjou. La menció dels ultratges, l'excés dels impostos, les taxes sobre la terra i els animals i, en general, tot l'espoli realitzat pel rei angeví, va promoure la idea —almenys en les cròniques siculocatalanes— que la revolta havia esclatat per la supervivència dels sicilians.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

3.8. LES VESPRES SICILIANES: LA VIOLÈNCIA COM A JUSTIFICACIÓ DE LA REVOLTA

La revolta de Sicília coneguda popularment com les Vespres o el *Vespro*¹⁰⁰⁷ va esclatar el dia de Pasqua del 1282, la jornada 30 o 31 de març¹⁰⁰⁸, quan la població palermitana

---

¹⁰⁰⁷ Sobre el nom de la revolta vegeu: AMARI, Michele, *Su la origine della dominazione Vespro Siciliano. Conferenza di Michele Amari al Circolo filologico di Palermo, il giorno 31 marzo 1882*, Ed. Tipografia dello Stuto, Palermo, 1882, p. 7-35. En aquest estudi l'autor suposava que el nom de "Vespro" sorgia del fet que la revolta es va iniciar al vespre del dia de Pasqua. O també acceptava la possibilitat que durant la revolta es toquessin les campanes del vespre i s'iniciés així el proverbi. Cal assenyalar que la revolta siciliana s'ha anomenat "*Vespro*" i que l'esment d'aquesta paraula en plural "*Vespri*" o "Vespres" en català seria una derivació sorgida del francès. Amari va observar que la paraula "*Vespro*" per referir-se a la rebel·lió no va es va escriure als texts fins al segle XVI a l'obra de Pandolfo Collenuccio da Pesaro en una història sobre el reialme de Nàpols des de l'origen fins al regnat d'Alfons el Magnànim i va ser publicat per primer cop a la Venècia del 1539. Tanmateix, només un cronista del segle XIII es referia al possible origen de la denominació -encara que Amari tenia dubtes sobre l'autenticitat del relat-, vegeu: GUGLIELMO VENTURA, p. 164. Segons aquest, l'esclat de la violència es va iniciar el "*Die Lunae inter Festum Resurrectionis Domini ad horam Vesperarum*". Cal esmentar també a un altre cronista que va passar desapercebut per Amari. Vegeu aquesta crònica a: GIUNTA, Francesco, *Cronache siciliane inedite della fine del medioevo*, Ed. Società siciliana per la Storia Patria, Palermo, 1955, p. 105. Niccolò da Marsala es va referir a la revolta amb el nom de Vespres i també a les campanes tocades durant la revolta. Aquest autor va viure a finals del segle XV, ja que va dedicar la seva obra al virrei Fernando de Acuña y de Herrera, que va governar entre els anys 1489 i 1494. Quant a la revolta va escriure: "*Cum primum vesperi campana audita fuit*". Per tant, aquest cronista és un antecedent rellevant quant a l'origen de la denominació de les Vespres; Vegeu també, sobre aquesta revolta i l'origen del nom: BOZZO, *Il Vespro...*, p. 5-10; NATOLI, Luigi, *Storia di Sicilia*, Ed. Flaccovio Editore, Palermo, 1941, p. 158-168; DUNBABIN, *Charles I...*, p. 114-126; VALLEJO MARTÍNEZ, Javier, "Las Vísperas Sicilianas", dins *Historia Rei Militaris: Historia militar, política y social*, n. 7, 2004, p. 94-113.

¹⁰⁰⁸ Sobre el dia exacte de la revolta hi ha, encara avui, un debat. Una de les dates més acceptades de la Pasqua del 1282 i l'esclat de la revolta és el 30 de març, que és la que va oferir Neocastro; Vegeu, NEOCASTRO, cap. XIV, p. 11; Era una data també esmentada per l'historiador del segle XVI: FAZELLO, Tommaso, *Storia di Sicilia*, vol. 2, Ed. La stamperia dei Soci, Palermo, 1830, cap. VIII, p. 731; També va ser acceptada per bona part de la historiografia del darrer segle: CARTELLIERI, *Peter von...*, p. 210; PONTIERI, Ernesto, *Ricerche sulla crisi della monarchia siciliana nel secolo XIII*, Ed. Miccoli, Napoli, 1942, p. 185; ROMANO, Salvatore Francesco, *Breve storia della Sicilia: momenti e problemi della civiltà siciliana*, Ed. ERI, Torino, 1964, p. 187; CORRENTI, Santi, *Storia di Sicilia: come storia del popolo siciliano*, Ed. Longanesi, Milano, 1972, p. 103; FISHER, Herbert Albert Laurens, *Storia d'Europa*, vol. 1, Ed. Laterza, Bari, 1969, p. 298; PROCACCI, Giuliano, *Storia degli italiani*, Ed. Laterza, Bari, 1970, p. 30; CORRENTI, *La guerra...*, p. 15. Aquest autor també es feia ressò sobre el debat d'aquesta data: GEANAKOPOLOS, *L'imperatore...*, p. 394; Finalment, RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 321. El britànic va afirmar que la Pasqua va ser el 29 de març; D'altra banda hi ha autors que preferien la data del 31 de març. Un dels primers en defensar-la va ser l'estudiós del segle XVI: MAUROLICO, Francesco, *Della storia di Sicilia*, a cura de Girolamo di MARZO-FERRO, Ed. Mira, Palermo, 1849, lib. 4, cap. I, p. 200. Aquest defensava que la revolta havia esclatat el tercer dia de la festivitat i era un dimarts; També, AMARI, *La guerra...*, p. 114. Els seus deixebles i seguidors també van seguir aquesta idea: NATOLI, Luigi, *Storia di Sicilia*, Ed. Ciuni, Palermo, 1935, p. 193; SALVATORELLI, Luigi, *Sommario della storia d'Italia*, Ed. Giulio Einaudi, Torino, 1955, p. 234; GIUNTA, Francesco, *Sicilia angioino-aragonesa*, Ed. Edistampa, Vincenzo, 1961, p. 18; També els estudiosos sobre Bizanci: CHAPMAN, *Michel Paléologue...*, p. 144; OSTROGORSKY, *Historia del...*, p. 413; Finalment, hom també acceptava ambdues jornades com a

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

estava celebrant la festivitat a l'església del Sant Esperit¹⁰⁰⁹ de Palerm i uns soldats van intentar abusar de les dones. És una idea unànime entre els autors de l'època que va ser un acte eminentment violent i va ser quelcom de gran impacte social a Sicília, amb un fort ressò als territoris itàlics i a la resta de la Mediterrània occidental. Es pot considerar un esdeveniment de gran magnitud, atesa la gran participació de la població sícula i el batzac que va causar. De fet, una gran quantitat d'autors contemporanis a l'efemèride — que després s'analitzen — de l'àmbit mediterrani i europeu van narrar aquests successos. Això és un indicador de com aquest sollevament no va ser només un afer sicilià, sinó que va ser un terratrèmol polític que va implicar tota la política de la Mediterrània, perquè va donar pas a una sèrie de conflictes tant militars com polítics.

Tanmateix, aquest sollevament no va ser una excepció, puix que en les últimes centúries Sicília va ser coneguda com una terra de revolta, una illa indòmita i complexa de governar¹⁰¹⁰. La insurrecció siciliana del març de 1282 era conseqüència dels afers que s'han comentat anteriorment: la imposició del rei Carles a Sicília, l'exercici fiscal angeví sobre l'illa, els diferents moviments diplomàtics i estratègics de les diferents Corones

---

vàlides: LUIGI, Tomeucci, *Storia della Sicilia*, Ed. Ferrara, Messina, 1955, p. 71; SMITH, *Storia della...*, p. 93; Altres ofereixen una data totalment diferent, com la del 22 de març, vegeu: COHN, Willy, “Storia della flotta siciliana sotto il governo di Carlo I d’Angiò”, dins *Archivio storico per la Sicilia orientale*, n. 29, Catania, p. 185-222, p. 185. Certament, i malgrat existir un marge d’error en els càlculs, si es compta la data de la Pasqua de 1282 en un calendari es pot observar com correspon el dia 30 de març, tal com defensava Correnti.

¹⁰⁰⁹ Es tracta de l'església del Santo Spirito o Chiesa del Vespro, situada a un quilòmetre de les muralles del sud-est de la ciutat. La seva construcció es va iniciar el 1177 per ordre del bisbe de la ciutat Walter Ophamil durant el regnat de Guillem II. És, per tant, una església d'estil normand. Originalment formava part d'un monestir cistercenc que va ser destruït. Actualment es troba al mig d'un cementiri i forma part dels barris perifèrics de Palerm. Vegeu sobre l'església: VV.AA, *Ricordi e documenti del Vespro siciliano*, Ed. Società Siciliana per la Storia Patria, Palermo, 1882, p. 183; VV.AA, *La chiesa di Santo spirito e i Vespri siciliani*, a cura della Facoltà teologica di Sicilia, Ed. Venerabile compagnia S. Orsola, Palermo, 1882; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 323; MONGITORE, Antonino, *Il Monastero e la chiesa di S. Spirito e dei Vespro in Palermo*, Ed. Linee d'arte Giada, Palermo, 1982.

¹⁰¹⁰ En són exemple les insurreccions nobiliàries abans de les Vespres, com la secessionista després de la mort del rei Frederic, protagonitzada per Pietro Ruffò, vegeu al respecte: PONTIERI, *Ricerche sulla...*, p. 9-134; També la declaració de Manfred com a rei en contra del papa, vegeu: ABULAFIA, *La guerra...*, p. 50-54; La dinàmica de la revolta va continuar durant el segle XIV: SARDINA, Patrizia, “Rivolte, tumulti, conflitti sociali e remissioni nelle pergamene medievali dell'Archivio Storico Comunale di Palermo (1333-1452)”, dins *Itinerari della memoria (Palermo)*, vol. 5, 2003, p. 19-38; També sobre la revolta anticatalana del segle XIV: SARDINA, Patrizia, “Classi sociali e resistenza anticatalana a Catania alla fine del XIV secolo”, dins *Mediterraneo Medievale*, n. 3, 1989, p. 1119-1169; També els alçaments a partir del 1282: SCIASCIA, Laura, “Le rivolte di Palermo (1282-1351)”, dins *18è CHCA*, vol. 2, Ed. Universitat de Barcelona, Barcelona, 2003, p. 395-400.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

contra el rei Carles i, en darrer terme, els abusos dels soldats contra els sicilians i l'odi generat contra ells.

Certament, Sicília era una illa amb riqueses valuoses i aquest era un dels grans al·licients per aquells que volien exercir el poder sobre el territori. Es tractava d'avantatges econòmics, comercials i estratègics, com per exemple la gran producció de cereal o ser un punt central en la Mediterrània per al comerç d'est a oest¹⁰¹¹. Per tant, atenent els motius monetaris, l'interès dels reis per Sicília era evident i raonat. Paral·lelament a aquesta pugna de poder, i fi de justificar o demonitzar la revolta i l'arribada del rei Pere, els cronistes van jugar un paper rellevant com a agents polítics i van crear uns arguments que es van encarregar de promocionar i reproduir.

El sollevament que es va desenvolupar formava part de les lluites entre els gibel·lins i els güelfs i era l'herència dels enfrontaments entre el pontífex i el rei Frederic II a Sicília¹⁰¹². Així, després de disset anys de govern angeví i del seu exercici fiscal —o d'opressió econòmica segons els relats antiangevins— i de pactes inexistents amb la noblesa local, la revolta va esclatar a Palerm. A tots aquests fets se li havia de sumar la forçosa convivència entre els sicilians i els soldats. La població autòctona estava obligada a allotjar les hosts franceses a les seves llars. Els més rics havien d'acceptar els oficials i els més pobres les resta de la tropa¹⁰¹³. Certament, això portava tensió i hostilitat entre ells, en una societat que ja de *per se*, tenia una cultura violenta.

Per a la historiografia tradicional la rebel·lió es va desencadenar a partir dels abusos dels soldats a les dones quan se celebrava la Pasqua. Això hauria succeït sota l'argument que havien d'escorcollar a tots els assistents de la festa a l'església del Sant Esperit per

---

¹⁰¹¹ Sobre l'economia, comerç i producció de cereal entorn de Sicília vegeu: YVER, Georges, *Le commerce et les marchands dans l'Italie méridionale au XIIIe & au XIVe siècle*, Ed. Albert Fontemoing Éditeur, Paris, 1903; ABULADIA, David, "Southern Italy and the Florentine Economy, 1265-1370", dins *The Economic History Review, New Series*, vol. 34, n. 3, 1981, p. 377-388; ABULAFIA, David, "The Merchants of Messina: Levant trade and domestic economy", dins *Papers of the British School at Rome*, vol. 54, 1986, p. 196-212; BRESC, Henri, *Un monde méditerranéen: Économie et société en Sicile, 1300-1450*, vol. 1-2, Ed. Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome, Roma, 1986; GIUNTA, Francesco, *Aragoneses y catalanes en el Mediterráneo*, Ed. Ariel, Barcelona, 1989, p. 45-46; EPSTEIN, Stephan R., *An island for itself. Economic development and social change in late medieval Sicily*, Ed. Cambridge University Press, Cambridge, 1992; EPSTEIN, Stephan, *Potere e mercati in Sicilia (secoli XIII-XVI)*, Ed. Einaudi, Palermo, 1996.

¹⁰¹² RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 57-88; ABULAFIA, *La guerra...*, p. 50-52.

¹⁰¹³ CORRENTI, *La guerra...*, p. 19; També DescLOT va relatar sobre la violència dels soldats a les llars sicilianes, vegeu a: DESCLOT, cap. LXXXVIII, p. 183.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

interceptar les armes que presumptament portaven i, llavors, els soldats haurien abusat de les dones¹⁰¹⁴. Encara que, certament, és l'argument principal de l'inici de les hostilitats, hi ha diferents versions entre les cròniques i no hi ha cap concert entre els autors del que realment va passar, atès que hom explicava els fets d'acord amb els seus interessos ideològics. Precisament, són aquestes disparitats entre les narracions les que s'aborden en aquesta present investigació, ja que, de fet, és una necessitat historiogràfica.

Abans d'analitzar les cròniques, però, cal exposar com va evolucionar la revolta. Alguns dels exemples més notoris sobre la violència exercida que es va estendre per Palerm i per Sicília van ser contra els governants francoprovençals de l'illa. En el moment de l'alçament, el vicari del rei a l'illa, Heribert d'Orleans¹⁰¹⁵, residia a Messina i el justícia de la Vall de Mazzara que governava a Palerm, Joan de Saint-Rémy¹⁰¹⁶, s'allotjava al palau dels reis normands durant aquelles festivitats¹⁰¹⁷; tots ells eren ministres designats pel rei Carles¹⁰¹⁸. En el cas de Sant-Rémy va ser ferit a la cara durant l'atac al palau, però va poder escapar per una finestra i es va refugiar al castell de Vicari¹⁰¹⁹. Algunes hores després aquella fortalesa va ser atacada i encara que es va intentar negociar perquè marxés a Provença, Sant-Rémy va rebre una fletxa durant el parlament i es va esdevenir una matança general al castell¹⁰²⁰. Quasi al mateix moment, Corleone es va unir a la revolta palermitana i ambdues ciutats van enviar tropes cap a Trapani, Caltanissetta i Messina. Tota l'illa va caure en mans de la rebel·lió, exceptuant Messina, que ho faria a l'abril del mateix any¹⁰²¹. Les guarnicions franceses van ser destruïdes a la resta de Sicília, amb dues excepcions. A Calatafimi, el vicejustícia, Guillaume Porcellet, qui havia practicat una

---

¹⁰¹⁴ Tradicionalment els autors han abordat la temàtica de la revolta fent anàlisis polítiques, sobre les relacions entre els diferents estats i la implicació de la Corona d'Aragó i Constantinoble en aquest afer, a més de realitzar estudis a partir de la documentació cancelleresca o dels arxius. Tanmateix, manca aprofundir en l'estudi sobre el relat de la revolta en les cròniques. Sobre aquesta idea general de la revolta vegeu: AMARI, *La guerra...* p. 73-100; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 323; LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 170-175; TRAMONTANA, *Gli anni...*, p. 87-102.

¹⁰¹⁵ Sobre aquesta personalitat: BEVERE, Riccardo, "Erberto d'Orleans, vicario di Carlo I d'Angiò", dins *Archivio storico per le provincie napoletane*, vol. 26, 1901, p. 81-91.

¹⁰¹⁶ Aquest comandant era esmentat múltiples vegades per la cronística: NEOCASTRO, cap. XIV, p. 11; SPECIALE, lib. 1, cap. IV, p. 925; *Cronica Sicilie*, cap. XXXVIII, p. 830; També a, AMARI, *La guerra...*, p. 122.

¹⁰¹⁷ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 321.

¹⁰¹⁸ AMARI, *La guerra...*, p. 114-115.

¹⁰¹⁹ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 324.

¹⁰²⁰ Aquesta era la versió que va oferir el cronista de Noto: SPECIALE, lib. 1, cap. III, p. 924-925; Vegeu també l'explicació a: RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 325.

¹⁰²¹ CORRENTI, *La guerra...*, p. 36.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

política afable, va ser perdonat i enviat a Provença. També a Sperlinga es va permetre als soldats tornar a Messina¹⁰²². Paral·lelament, en les primeres hores de la insurrecció es van matar tots els francesos de la ciutat de Palerm. Alguns dies més tard, es van escollir com a capità de Palerm a Ruggiero Mastangelo, i com subcapitans a Enrico Baverio, Niccolò da Ortoleva i Niccolò di Ebdemonia, a més de cinc consellers al seu servei¹⁰²³. Aquest era l'inici de la *Communitas Sicilie*, una forma de govern comunal que va sorgir de la revolta i que després s'analitza.

Quant a les xifres sobre les morts dels francesos —quelcom que no és esmentat per totes les narracions— poden variar segons les fonts i segons quina era la seva posició política. Per exemple, el cronista antiangeví Neocastro va apuntar uns 2.000 francesos morts¹⁰²⁴. Desclot, molt més exagerat, va anotar que eren 80.000 morts¹⁰²⁵. La *Cronica Sicilie* va comptar 30.000 mort¹⁰²⁶. En canvi, les narracions d'ideologia güelfa van tendir a calcular les xifres a la baixa. En concret, Brunetto Latini va numerar 6.500 morts¹⁰²⁷ i la *Leggenda*, Malispini i Villani 4.000 morts¹⁰²⁸. Era una diferència de xifres amb una evident intencionalitat per tal d'exagerar la gesta o rebaixar-la. No obstant aquesta informació, no es pot saber amb precisió quantes morts va causar la revolta en les primeres setmanes. Ara bé, segons les descripcions dels cronistes es pot deduir que, atesa la situació, les guarnicions angevines de les ciutats van morir o van fugir i no hi va romandre cap soldat, a excepció de Messina. Paral·lelament a les lluites en les ciutats sicilianes, els diferents reis europeus ja es feien ressò del sollevament. Els monarques més destacats van rebre epístoles per estudiar els seus moviments estratègics. Per exemple, el rei Carles va informar el rei Felip l'Ardit¹⁰²⁹ i, fins i tot, el rei Eduard d'Anglaterra va tenir coneixença sobre l'afer¹⁰³⁰.

Cal també esmentar, breument, que aquesta revolta va deixar una forta impregnació en les tradicions i llegendes populars de l'illa. Aquestes faules no es poden prendre com a

---

¹⁰²² RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 326.

¹⁰²³ AMARI, *La guerra...*, p. 118; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 325; Vegeu també: NEOCASTRO, cap. XIV-XV, p. 11-12.

¹⁰²⁴ NEOCASTRO, cap. XIV-XV, p. 11-12. S'apuntava que havien estat morts uns dos-mil francesos.

¹⁰²⁵ DESCLOT, cap. LXXXI, p. 173-176.

¹⁰²⁶ *Cronica Sicilie*, cap. XXXVIII, p. 830.

¹⁰²⁷ BRUNETTO LATINI, cap. CXXXIV, p. 116.

¹⁰²⁸ *Leggenda*, p. 72; MALISPINI, cap. CCXXXIII, p. 84; VILLANI, lib. 8, cap. LXI, p. 418-419.

¹⁰²⁹ CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 374. Se'l va informar el 9 de maig de 1282.

¹⁰³⁰ CARTELLIERI, *Peter von...*, p. 169, n. 2.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

fonts primàries, ja que moltes d'elles van ser registrades per escrit al segle XIX i XX. És a dir, amb tota seguretat, han patit modificacions, tergiversacions i invencions al llarg del temps. Tanmateix, el fet que encara avui segueixin vives aquestes històries és indicador de la magnitud política que van suposar les Vespres. En aquest sentit, el folklorista Giuseppe Pitré afirmava que no coneixia cap fet històric que hagués deixat tantes tradicions¹⁰³¹. Per exemple, una de les rondalles de Catània més coneguda és la de la jove Gammazita, que va preferir llançar-se a un pou abans de cedir a les exigències d'un soldat francès¹⁰³². A més, d'entre els elements més remarcables de les tradicions anotades per Pitré i estudiades per Correnti¹⁰³³, destacava l'exercici del *Ius primae noctis*¹⁰³⁴. Moltes de les faules es feien ressò sobre la potestat de l'home sobre la dona, atès que els sicilians consideraven que se'ls hi havien usurpat les mullers quan els soldats van raptar-les en la celebració de la Pasqua¹⁰³⁵. Aquesta era una temàtica que les cròniques també van remarcar com una necessitat argumentativa. N'era exemple el relat de Neocastro en el qual explicava que la rebel·lió va iniciar-se quan un soldat francès, anomenat Droet, va molestar a una dona casada i el seu marit el va apunyar¹⁰³⁶. A partir d'aquell atac, tots els palermitants es van alçar en armes. De fet, alguns estudis com els de Runciman i Correnti oferien aquesta versió quasi com l'única visió fiable sense atendre a les altres narracions¹⁰³⁷. En tot cas, la perspectiva del messinès s'analitza després amb més deteniment.

---

¹⁰³¹ Sobre les llegendes populars de les Vespres, vegeu: PITRÉ, Giuseppe, *Il Vespro Siciliano nelle tradizioni popolari della Sicilia*, Ed. Utopia Edizioni, Palermo 1987, p. 133-180. L'autor assegurava: “*Io non conosco fatto storico, per quanto grande e clamoroso, cha abbia lasciato tante tradizioni popolari quante en corrono in Sicilia sul Vespro*”.

¹⁰³² Sobre aquesta llegenda vegeu: CORRENTI, Santi, “La patetica storia di Gammazita”, dins Santi Correnti (Eds.), *Le più belle leggende di Catania e dell'Etna*, Ed. ACE, Catania, 1965, p. 40-42; Vegeu també altres llegendes: COPPA, Ignazio i MARTINO, Mattia di, “Leggende sul vespro siciliano in Noto”, dins *Archivio per lo Studio delle tradizioni popolari*, n. 14, 1895, p. 2-4.

¹⁰³³ CORRENTI, *La guerra...*, p. 20-21.

¹⁰³⁴ PITRÉ, *Il Vespro...*, doc. 2, 3, 4, 5, 6, 7, p. 23-119. Són les llegendes de Palerm, Bogetto, Partinico, Salaparuta, Aci Castello i Ficarazzi. En aquesta darrera es deia que: “*Tutti chiddi si maritavanu, la prima avianu a fari ca un francisi si cci avia curcari la prima notti*”.

¹⁰³⁵ PITRÉ, *Il vespro...*, doc. 12, p. 49. Per exemple, una de les llegendes de Caltanissetta: “*Li Francisi erano patrini d'ogni casa, e li muglieri non eranu di li propria mariti*”. També, doc. 14, p. 55. En una llegenda de San Fratello, una colònia gal·loitàlica, es deia que: “*U re di Frangia mannaa a dir, chi la Sicilia era un pais curnù, e chi pri cunsiguanza i surdei faszgaju bai a disunurer li fomni*”; Vegeu també sobre la temàtica de les dones: CORRENTI, *La guerra...*, p. 32.

¹⁰³⁶ NEOCASTRO, cap. XIV, p. 11.

¹⁰³⁷ AMARI, *La guerra...*, p. 114; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 323; CORRENTI, *La guerra...*, p. 31.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

Cal afegir que, segons aquestes faules populars, el nom que es va donar a la revolta es devia al fet que la violència va començar quan el sacerdot cantava durant el “*vespri*” o vespre¹⁰³⁸. Finalment, cal citar una de les tradicions més populars i més utilitzades per la historiografia, encara que en cap moment s'esmenta a les cròniques contemporànies. Es tracta del *modus operandi* que tenien els sicilians per a detectar francesos que s'havien camuflat entre els illencs. Els sospitosos eren obligats a parlar mitjançant el vocable “*ciciru*”, que és de difícil pronunciació per la fonètica francesa. Així, eren descoberts fàcilment i, finalment, executats¹⁰³⁹.

Certament, la historiografia tradicional ha tendit a mitificar aquesta revolta¹⁰⁴⁰. Això va succeir, especialment, amb l'aparició del *Risorgimento* quan es van recollir gran part de les llegendes al voltant del *Vespro* i van ser utilitzades com a justificació política. Per exemple, Amari tot i realitzar un estudi complet sobre els successos, sovint, utilitzava les Vespres per crear els seus propis discursos polítics i desenvolupar una idealització de la revolta. Com s'ha esmentat abans, l'autor va formular un discurs contra els Borbons i el seu govern a Sicília¹⁰⁴¹.

També cal citar un altre dels exemples sobre l'interès polític, les exageracions i discussió entorn de la revolta i que, de fet, no és massa llunyà en el temps. Mack Smith era de l'opinió que els sicilians van cometre una matança no perquè fossin “salvatges”, sinó

---

¹⁰³⁸ PITRÉ, *Il Vespro...*, p. 174-175.

“*Campana, soni sulenni distinu
e ti facisti asséntiri luntanu;
trimaru li surdati di vicinu,
ppi 'nsina 'n Francia trimau lu suvranu.
Mentri lu vespri canta lu parrinu
li genti tutti con l'armi a li manu
di li Francisi ficiru fistinu:
chistu è lu Véspiri sicilianu*”

¹⁰³⁹ PITRÉ, *Il Vespro...*, p. 170. L'autor escrivia sobre aquesta tradició oral: “*Oggi a cu dici chichiri 'n Sicilia si ci tagghia la testa ppi so' gloria*”; Vegeu també al respecte: AMARI, *La guerra...*, p. 119; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 324; CORRENTI, *La guerra...*, p. 22-23.

¹⁰⁴⁰ Vegeu per exemple l'obra de Filadelfo Mugnos: MUGNOS, *I raguagli...*, lib. 1, p. 3-55; També l'estudi sobre aquest a: TRAMONTANA, *Gli anni...*, p. 59-86.

¹⁰⁴¹ Vegeu, AMARI, *La guerra...*, p. 120. L'autor expressava: “*Ond'io non vergogno, no di mia gente alla rimembranza del vespro, ma la dura necessità piango che avea spinto la Sicilia agli estremi; insanguinata coi supplizi, consunta dalla fame, calpestate e ingiuriata nelle cose più care; e sì piango la natura di quest'uom ragionante e plasmato a somiglianza di Dio, che d'ogni altrui comodo ha sete ardentissima, che d'ogni altrui passione è tiranno, pronto ai torti, rabido alla vendetta, sciolto in ciò d'ogni freno quando trova alcuna sembianza di virtù che lo scolpi; sì come avviene in ogni parteggiare, di famiglia, d'amistà, d'ordine, di nazione, d'opinion civile o religiosa*”.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

perquè la situació els havia portat al límit i, en conseqüència, van cometre una “horrible massacre”¹⁰⁴². Correnti desaprova aquest plantejament de les Vespres i defensava que la revolta no havia estat una explosió d’ “odio xenofobo”. Així, recordava que alguns francesos se’ls havia tractat amb benevolència com el cas dels soldats i comandants allotjats a Calatafimi i a Sperlinga¹⁰⁴³. Aquest autor criticava obertament a Smith per no recordar els episodis “*di umanità dimostrati dai Siciliani*” i lloava a Runciman per sí haver-ho fet¹⁰⁴⁴. L’autor volia demostrar que la revolta no va ser tan sanguinària. Segurament Smith es devia guiar per la lectura de les cròniques i les llegendes i, en canvi, Correnti li interessava defensar la integritat i humanitat dels sicilians. Tanmateix, és necessari no valorar aquest episodi amb les premisses del pensament actual, sinó des de la mentalitat del segle XIII, una mancança que sovint apareix en la historiografia. De fet, aquest debat entre ambdós autors està allunyat de la realitat que ofereixen les cròniques coetànies al moment del sollevament. En tot cas, malgrat els debats que es puguin formular, fossin quins fossin els fets, i més enllà de la possible benevolència en algunes ciutats, els enemics dels sicilians a les cròniques eren sempre identificats amb els francesos i tot el que representaven.

Arran d’aquesta violència, Runciman deduïa que el rei Carles va quedar estupefacte davant la notícia del sollevament, ja que tenia excessiva confiança en el seu poder militar. A més, insistia que la revolta va esclatar en el moment idoni pels sicilians i els bizantins, just abans de l’inici de la conquesta i quan tot l’exèrcit es situava al mar Adriàtic¹⁰⁴⁵. En aquest sentit, quant aquesta hostilitat exercida, Tramontana, encertadament, va apuntar que aquells que per la seva condició política es van sentir amenaçats van contribuir a les

---

¹⁰⁴² SMITH, *Storia della...*, p. 93.

¹⁰⁴³ CORRENTI, *La guerra...*, p. 36. L'autor defensava: “*Vediamo se questo massacro meriti veramente l'epiteto di 'orrendo' di cui l'ha gratificato il Mack Smith, vediamo cioè se in quel terribile momento tutte quante le menti dei Siciliani siano state possedute dal demone dell'odio e della vendetta sanguinaria, e non ci sia stato neppure un barlume di giustizia e di umanità. Ad onore del vero, dobbiamo dire che ancora una volta il Mack Smith si rivela scarso e superficiale conoscitore della realtà storica siciliana attraverso i secoli, quando affibbia al Vespro siciliano la qualifica di 'orrendo massacro', perché i Siciliani, che pur avrebbero avuto tutte le ragioni e tutte le giustificazioni per una radicale eliminazione dei rappresentanti della mala signoria angioina, seppero distinguere caso da caso e luogo da luogo, e persona da persona*”; Sobre l'actuació de Calatafimi i Sperlinga ha sigut explicada anteriorment. Vegeu, RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 326.

¹⁰⁴⁴ CORRENTI, *La guerra...*, p. 40. L'autor afirmava sobre Smith que: “*Si potrebbe dire che questo comportamento si addica poco ad uno storico serio*”.

¹⁰⁴⁵ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 320.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

escenes de ferocitats que van ser descrites a les cròniques¹⁰⁴⁶. En tot cas, acceptava que la violència i el pànic d'aquells dies eren generalitzats, tant a Sicília com fora de l'illa¹⁰⁴⁷.

Més enllà del sollevament sícul, Abulafia presentava una altra perspectiva interessant que s'ha de tenir en compte. L'autor observava que les Vespres no només s'han d'entendre com una revolta contra el rei Carles, sinó també com un alçament contra dècades de govern avariciós; un sollevament causat, en part, per la pèrdua de capitalitat de Palerm i per les aspiracions de petits nobles i comerciants. És a dir, la rebel·lió no era per tornar a un passat romàntic. Així i tot, segons Abulafia, el monarca aragonès havia entès que el 1282 no era pas l'any de la conquesta catalano-aragonesa, sinó la de la restauració Staufen. Aquesta era una idea que els seus cronistes més afins —catalans i sicilians— van ajudar a difondre¹⁰⁴⁸.

No obstant això, les cròniques siculocatalanes i, posteriorment, la historiografia moderna, van crear una imatge concreta sobre la revolta on, sovint, el poble sicilià s'alliberava del jou angeví i els francesos eren tractats com a invasors. Per tant, l'alçament, que ràpidament es va convertir en una guerra, es definia a cavall entre una revolta feudal i una guerra per expulsar la dinastia regnant.

Ara bé, cal plantejar que aquest conflicte podia haver tingut un caràcter guerracivilita, atès que també es van perseguir aquells illencs (o oriünds d'altres parts del regne) que van col·laborar i van donar suport al rei Carles. N'era exemple la família De Riso de Messina¹⁰⁴⁹. Sens dubte, tot i tenir components de guerra civil, per a la narrativa local era més útil presentar els francesos com usurpadors i silenciar qualsevol mode de col·laboracionisme sicilià, exceptuant per exemple els casos esmentats per Neocastro. D'aquesta manera, es podia crear una consciència de col·lectiu sicilià —almenys a les cròniques sicilianes i catalanes— que es plantejaria a partir de la lluita contra el monarca Anjou i els seus soldats.

Sobre aquesta qüestió, Bresc va arribar a una conclusió similar a través de diferents vies d'estudi com els documents de la Cancelleria. Per una banda, analitzava que la població

---

¹⁰⁴⁶ TRAMONTANA, *Gli anni...*, p. 42-44. L'autor afegeix que la violència exercida soccava l'estructura social de Sicília i després de la revolta els seus impulsors van caure en desgràcia; Alaimo a Lentini va ser empresonat, Gualterio Caltagirone condemnat a mort i Palmerio Abbate abandonat i desfavorit.

¹⁰⁴⁷ TRAMONTANA, *Gli anni...*, p. 42.

¹⁰⁴⁸ ABULAFIA, *La guerra...*, p. 104.

¹⁰⁴⁹ NEOCASTRO, cap. XXVI, XXVIII, XXIX, p. 19, 20-21.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

siciliana havia desenvolupat un caràcter polític propi que va anomenar *sicilianité* (sicilianitat). Això li permetia parlar també de “nació siciliana” amb consciència política pròpia i diferent de la del sud itàlic. Aquesta població no només eren els sicilians autòctons, sinó també altres ètnies llatines que des de feia algunes generacions poblaven algunes de les viles de Sicília; per exemple, els llombards de Corleone, que eren hereus d’una tradició gibel·lina i van ser promotors de la llatinització i cristianització de l’illa. Per tant, Bresc defensava que els sicilians s’havien dotat d’identitat política i capacitat per organitzar-se¹⁰⁵⁰. Abulafia, però, criticava aquesta opinió, ja que considerava que era poc probable que els grangers i altres grups se situessin com a centre de la “nació siciliana”. Per l’autor britànic, la causa de la revolta s’ha de buscar entre les minories selectes, com els nobles locals¹⁰⁵¹ i, certament, els barons van estar a l’epicentre de la revolta. Ara bé, més enllà dels fets succeïts, la narrativa sícula i catalana sí que van desenvolupa una consciència siciliana. En els relats, els sicilians es definien com a col·lectiu i tenien una voluntat política pròpia, que es podria definir també com a “sicilianitat”.

D’aquesta rebel·lió se’n poden extreure dues conclusions. En primer lloc, les cròniques van desenvolupar un sentiment antifrancès dels sicilians. En segon lloc, la divisió del Regne de Sicília es va fer evident en l’àmbit polític i encara que no va ser tant notable en les narracions coetànies va ser una qüestió difícil d’ocultar¹⁰⁵². El reialme estava compost pels territoris del sud peninsular i les illes de Sicília i Malta. La revolta va trencar el regne, atès que el sollevament només es va produir a l’illa i el rei Pere no va poder ocupar els territoris napolitans. A més, tot i les intencions d’ambdós reis, cal no oblidar que el secessionisme sicilià era una vella reivindicació, almenys des de la mort del rei Frederic II¹⁰⁵³.

---

¹⁰⁵⁰ BRESC, “1282: Classes...”, p. 252-256.

¹⁰⁵¹ ABULAFIA, *La guerra...*, p. 96-98; També sobre la qüestió: DUNBABIN, *Charles I...*, p. 108.

¹⁰⁵² Sobre la secessió de Sicília vegeu: MORGHEN, Raffaello, “L’unità monarchica nell’Italia meridionale”, dins Ettore ROTA (Eds.), *Questioni di storia medioevale*, Ed. Dott. Carlo Marzorati Editore, Milano, 1946, p. 275-302.

¹⁰⁵³ LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 175, 194; LIBERTINI, Guido i PALADINO, Giuseppe, *Storia della Sicilia*, Ed. Muglia, Catania, 1933, p. 442; L’exmariscal del rei Frederic, Pietro Ruffo, havia intentat organitzar una senyoria autònoma de Sicília i Calàbria, amb capital a Messina. La intervenció del papat i del rei Manfred van frenar el projecte. Així, a la primavera del 1255 els sicilians van intentar governar-se ells mateixos sota l’empara papal; era un clar precedent del que es va intentar el 1282 amb la *Communitas Sicilie*. Vegeu també: PONTIERI, *Ricerche sulla...*, p. 9-134; STURZO, Luigi i SARDO, Giuseppe, *Le autonomie regionali e il Mezzogiorno*, Ed. Il comento, Roma, 1944.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

Més enllà de les hipòtesis i les conjectures dels historiadors, en allò que tots els cronistes coincideixen —que seguidament s'analitzen— és en la gran hostilitat que es va viure contra els francesos. Una violència que, com a acció política, va servir per justificar el desenvolupament militar posterior. Amb tota probabilitat, va ser un sollevament premeditat entre les diferents potències antiangevines que es va produir en un ambient de tensió i inclemència. Així, doncs, el que es proposa és l'anàlisi de la propaganda i les argumentacions de les cròniques coetànies que expliquen les primeres hores de l'aixecament popular i els fets successius. Aquest estudi s'ha dividit en els diferents moments de la rebel·lió i en les diverses justificacions de les ideologies i dels autors.

Unes altres conclusions que s'han extret d'aquesta investigació són que, en primer lloc, els cronistes usaven la narració sobre la violència per a detectar i construir la imatge de l'enemic, quelcom vital per poder justificar els actes virulents de cada bàndol. En segon lloc, els autors van utilitzar les dones sota la potestat marital per argumentar l'hostilitat contra els francesos. Per als autors siculocatalans els soldats les havien agredit i, per tant, la víctima era el marit, ja que havien atacat la muller sota la seva potestat. En canvi, per als autors güelfs, les dones eren col·laboracionistes i incitadores de la revolta.

3.8.1. L'inici de les hostilitats a les cròniques sicilianes: la violència francoprovençal i la resposta siciliana

El relat sobre la revolta de les Vespres és, en realitat, el moment àlgid de les narracions on es desenvolupava la descripció i la construcció de l'enemic. La imatge de l'adversari era quelcom essencial per qualsevol ideologia, ja que a partir del contrincant es podia definir la identitat de cada un dels bàndols. És a dir, era necessari crear l'enemic per a definir un col·lectiu¹⁰⁵⁴. En aquest cas, i segons les narracions, els antagonistes dels sicilians eren els francesos.

Els relats sobre l'inici de la revolta i de la guerra —juntament amb tot el desenvolupament narratiu que va comportar— permetia als sicilians reconèixer-se com a col·lectiu¹⁰⁵⁵. En les cròniques, la percepció de comunitat siciliana —diferent, per tant, dels francesos i de la resta del reialme— va legitimar la revolta contra l'enemic francoprovençal, la secessió

---

¹⁰⁵⁴ ECO, Umberto, *Construir al enemigo y otros escritos*, Ed. Lumen, Barcelona, 2012, p. 14-15.

¹⁰⁵⁵ ECO, *Construir al...*, p. 35. L'autor conclouia que “*La guerra permite que una comunidad se reconozca como 'nación'*”.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

del regne i la creació d'un nou Estat. Aquest reconeixement com a col·lectiu es consolidava tant en les cròniques güelfes com gibel·lines i és a partir d'aquest afermament que s'exposa i es justifica (o es demonitza) el sollevament. Aquesta premissa s'ha d'entendre dins el context de la construcció de l'enemic. A més, cal valorar que ambdós bàndols es culpabilitzaven de la guerra: els cronistes sicilians i catalans acusaven els francesos d'excessos fiscals i d'abús contra les dones. En canvi, els güelfs recriminaven als sicilians exercir violència contra els francesos i iniciar les hostilitats.

Els primers moments de la revolta es van produir durant la celebració de la Pasqua del 1282 a l'església del Sant Esperit¹⁰⁵⁶ als afores de Palerm, a l'antiga capital i centre neuràlgic del poder sicilià. El causant del sollevament va ser l'abús i l'assetjament dels soldats angevins contra les dones que durant la festivitat estaven escorcollant a la població en cerca d'armes. Aquest esdeveniment i la rebel·lió que es va esdevenir va ser l'eix central sobre on s'estructurava tota l'argumentació antiangevina, almenys des de la mort del rei Manfred i el seu nebot Conradí.

Es pot començar l'anàlisi per les justificacions que van utilitzar els cronistes illencs, els catalans, els gibel·lins i, en definitiva, els partidaris del rei Pere el Gran. Segurament els seus arguments sobre la revolta van ser els primers que van sorgir i, posteriorment, la narrativa güelfa en va fer resposta. Cal dir, però, que moltes de les argüicions es repeteixen entre els diferents autors. És per això que difícilment es poden detectar l'origen de tots els raonaments, però en canvi si es pot assenyalar el pensament dels escriptors i la seva ideologia. Del que es tracta, és de realitzar una comparativa entre els diferents narradors.

La primera crònica que es pot analitzar és *Lu Rebellamentu* que, com a narració oriünda del país i escrita en llengua siciliana, representava un reclam sicilià i expressava un dels eixos vertebrals dels arguments sículs. Segons aquest escrit, van ser els nobles palermitants qui van acordar que la revolta es produiria l'abril del 1282, encara que, finalment, es va produir a finals de març. Com s'ha analitzat, aquesta narració es

---

¹⁰⁵⁶ La majoria de cronistes mantenen que la revolta es produí el mateix dia, el tercer dia de la festa de Pasqua, és a dir, el 30 de Març, a l'església on va esclatar la revolta és la del Santo Spirito construïda durant el segle XII, als afores de Palerm. Vegeu per exemple com ho narrava: NEOCASTRO, cap. XIV, p. 11. Era l'"*Anno (...) MCCLXXXII penultimo die martii decimae indictionis*".

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

fonamentava en el fet que la revolta va ser una conspiració dels nobles sicilians contra el rei Anjou. Amb aquest context de conjura, es va produir possiblement el fet més conegut de l'alçament: els soldats francesos van escorcollar els sicilians a la recerca d'armes, quan un d'aquest va abusar d'una dona i els altres companys s'hi uniren. A *Lu Rebellamentu* es llegeix que “*si prisi una fimmina, toccandula cum li manu disonestamenti, comu jà eranu usati di fari*”¹⁰⁵⁷. És a dir, l'autor no només feia una denúncia del fet, sinó que a més informava el lector que era quelcom habitual¹⁰⁵⁸. Aquesta era una acusació que servia per identificar l'enemic i donar pas a la justificació de la violència. Després, s'afegia que la dona assetjada va ser salvada pels homes de Palerm¹⁰⁵⁹. En conclusió, es plantejava que la dona que restava sota la potestat del marit o del pare havia de ser protegida per aquest. De fet, aquest era un primer indici comú en totes les narracions.

La segona crònica siciliana que es va escriure pocs anys després del 1282 és la de Neocastro, qui també va descriure la violència ocorreguda. Igualment amb el pretext de la cerca d'armes¹⁰⁶⁰, el narrador va culpabilitzar d'iniciar l'assetjament contra una dona a un soldat francès anomenat Droet. Neocastro escrivia que els soldats “*Irruebant injurias contra ipsos*” i davant d'aquest atac els homes van defensar les dones, a fi de protegir aquelles que estaven sota la seva potestat¹⁰⁶¹. Arran d'aquest fet, exposava la violència exercida pels francesos que van atacar tothom. El cronista va especificar que “*Gallicorum furiosis aggressibus accedentes, ex omni sexu mares et foeminas peremerunt*”¹⁰⁶². En aquesta narració hi destaquen dos esments rellevants. El primer és que l'autor utilitza el mot “*injurias*” per referir-se a les violacions, de manera que era similar al relat dels altres cronistes¹⁰⁶³. Aquest vocable és significatiu, ja que implicava una deshonra a la persona

---

¹⁰⁵⁷ *Lu Rebellamentu*, p. 19.

¹⁰⁵⁸ De fet, segons Desclot, aquest fet també era habitual i és, per tant, un argument recurrent. VEGETIUS, cap. LXXXVIII, p. 183. “*L'altre capítol: si un hom hagués bella muller o bella filla, entraven en son alberg e gitaven defora lo senyor de l'alberg e puis faïen ço que es volien de la muller o de la filla; e, si el senyor en parlàs, donaren-li tantes de colps que el lleixaren per mort. E açò és provada cosa per molts*”.

¹⁰⁵⁹ *Lu Rebellamentu*, p. 19. L'autor escrivia: “*Di ki la fimmina gridau, et homini de Palermu cursiru in quilla fimmina, et riprisirusi in briga*”.

¹⁰⁶⁰ NEOCASTRO, cap. XIV, p. 11. L'autor escrivia que el motiu dels registres: “*de populo arma portaret*”.

¹⁰⁶¹ NEOCASTRO, cap. XIV, p. 11. Els homes als quals es referia l'autor eren els esposos i germans: “*Sponso et fratibus*”.

¹⁰⁶² NEOCASTRO, cap. XIV, p. 11.

¹⁰⁶³ Sobre la violència sexual a l'edat mitjana vegeu: SAUNDERS, Corinne, “Sexual violence in wars: the Middle Ages”, dins Hans-Henning KORTÜM (Eds.), *Transcultural wars from the Middle ages to the 21st century*, Ed. Akademie-Verlag, Berlin, 2006, p. 151-164; BROWNMILLER, Susan, *Against Our will: Men, Women and Rape*, Ed. Open Road Media, Newburyport, 2013.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

agredida i un atac a l'honor personal i familiar. En conseqüència, s'establia el menyspreu dels atacants cap a les víctimes. De fet, la lògica de la crònica sícula era descriure una injúria per posteriorment defensar la venjança¹⁰⁶⁴. La segona premissa que cal destacar és resultat de la primera, ja que si els francoprovençals agredien les dones, aquests eren necessàriament vistos com a "furiosos i agressius". Era una altra identificació de l'enemic, atès que el mateix autor feia referència a l'odi mutu entre atacats i atacants¹⁰⁶⁵. Aquesta era una constant entre els cronistes antiangevins¹⁰⁶⁶.

La tercera crònica que destaca és la de Speciale, escrita algunes dècades després. Aquest autor emfatitzava les argumentacions més importants sobre la revolta i ho feia de forma similar als seus dos antecedents. Per exemple, va asseverar que els soldats havien abusat de les esposes i escrivia: "*unam ex mulieribus illis temerarias manus iniecit*"^(Fig.1 i 2) i, en conseqüència el seu marit va haver de defensar-la¹⁰⁶⁷. Per tant, va denunciar els abusos del rei Carles i va al·legar que la revolta fos generalitzada a tota Sicília¹⁰⁶⁸. La quarta crònica siciliana rellevant és la *Cronica Sicilie* que es va limitar a esmentar l'esclat de la revolta contra el rei Carles i a justificar-la en nom de la divinitat¹⁰⁶⁹.

En conclusió, la tendència de les narracions sicilianes era descriure el moment i el motiu de la revolta i legitimar-la contra el rei o els seus soldats que consideraven opressors. Amb aquesta caracterització iniciaven l'argumentació del rebuig contra el monarca angeví i, implícitament, també demanaven l'acceptació del nou sobirà. D'aquesta manera, a partir

---

¹⁰⁶⁴ NEOCASTRO, cap. XIII, p. 10. L'autor demanava una "venjança divina contra" el rei Carles; PISPISA, Enrico, "Costruzione storiografica e propaganda politica: l'esempio di Bartolomeo di Neocastro", dins Enrico MENESTÒ (Eds.), *La propaganda politica nel basso Medioevo: atti del XXXVIII Convegno Storico Internazionale, Todi, 14-17 ottobre 2001*, Ed. Centro Italiano di Studi sull'alto Medioevo, Spoleto, 2002, p. 29-48, p. 36-37.

¹⁰⁶⁵ NEOCASTRO, cap. XIV, p. 11. L'autor relatava: "*Haec quidem praesumpserat in odium evidens civium ipsorum et injuriam manifestam*".

¹⁰⁶⁶ Vegeu també sobre la revolta, les morts dels francesos i la conseqüent arribada del rei Pere: *Annales Siculi*, p. 500. El cronista escrivia: "*Anno 1282 de mense Aprilis fuerunt interfecti Gallici. Et in eodem anno de mense Augusti venit res Petrus Aragona, et intravit Panormum cum magno triumpho*".

¹⁰⁶⁷ SPECIALE, lib. 1, cap. IV, p. 925.

¹⁰⁶⁸ SPECIALE, lib. 1, cap. IV, p. 925. Segons l'autor: "*O mira sententia Summi Patris, qua subito per plateas et vico civitatu, et terrarum Siciliae dudum elata Gallicorum potentia conculcata est! Tantum enim Gallis et Provincialibus qui in Insula reperti sunt metus incutitur, ut etiam immensa castra, quae humani generis virtus ferro (...) in hostiles manus praecipites dederunt trucidandos*".

¹⁰⁶⁹ *Cronica Sicilie*, cap. XXXVIII, p. 830. El cronista escrivia: "*Panormitanenses erant celebrantes dies Paschales Domini extra civitatem Panormi, in plano Ecclesiae s. Spiritus existentes in tenimento Panormi citra flumen, admirati aliqui Panormensium praedictorum, incoeperunt clamare: Moriantur Gallici. (...) Et sic rebellantes de subito, sicut Domino placuit, contra ipsum Carolum*".

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

del segle XIII, narrar sobre les Vespres en la cronística siciliana es va convertir en una tradició historiogràfica. N'eren exemple els relats de finals de la baixa edat mitjana com Nicolò da Marsala o la *Cronica Brevis*¹⁰⁷⁰.

3.8.2. L'esclat de la violència i la “vilania” francesa a les narratives catalanes i gibel·lines

A més de les interpretacions sicilianes, els cronistes catalans també utilitzaven la descripció de la revolta per als seus fins, que no sempre van ser els mateixos que els sicilians. En primer lloc, Desclot va proposar una reproducció del diàleg entre els francesos i els sicilians, els quals pregaven: “*Bells senyors, tenint vostra via. No façats vilania a les dones*”¹⁰⁷¹. En aquest relat, igualment l'atac es va iniciar per defensar les dones¹⁰⁷² i es va descriure aquest fet en un to dramàtic mostrant la impotència de la població, com si els sicilians estiguessin absolutament desprotegits. Com a les cròniques sicilianes, es va considerar que amb l'atac a les mullers s'atacava als marits, sota qui

---

¹⁰⁷⁰ Per exemple, sobre la revolta del *Vespro*, vegeu: *Brevis cronica de factis insule sicilie (1257-1396)* expressava: “*Urbs Panormi rebellis effecta est Regi Carolo, invocans nomen ecclesie, absque invocacione nominis alicuius Regis (...) Rex Petrus Aragonum venit in Siciliam*”. També a la *Cronica brevis (827-1396)* es relatava: “*Omnes francigene mortui sunt et omnes officiales sui mortui sunt*”. Al *Arbor Genealogie I* es va redactar: “*Predicti Karoli, anno Domini MCCLXXXII rebellavit contra eum insula sicilie, que recepit in reges et dominos predictors Petrus regem Aragonum nonum et constanciam eius uxorem. Qui Petrus et Contancia rex et regina VIII regnaverunt in dicta insula annis IIII; mortui sunt in Cathalonia*”. A la *Cronica* de Niccolò da Marsala primer es va referir a l'atac a les dones: “*Sicilia, cum Galli qui in Regno erant mulierum pudicitiam lassive nimium pertemptassent, ob quod Siculi illorum superbiam et libidinem amplius ferre nequeunt in indignationem concitarentur*”. Després afegia: “*Omnium enim urbium et oppidorum populi contra Gallos coniuraverunt et clam federe cum Petro Aragonie Rege initio*”. També s'esmentava a la *Cronica abbreviata*: “*Sicilia rebellavit se contra dictum Regem Carolum propter inmanitatem Francorum et eorum malum regimen*”. Igualment es va relatar a la *Geneologia Siciliana* de Giovan Luca Barberi: “*Carolus et Gallos contra Siculos eorumque mulieres, Siculi omnes Francigenas in Regno existentes interfecerunt et prefati Siculi exinde Petrum Regem Aragonum in eorum Regem et dominum invocaverunt*”. Finalment també a la *Geneologia aragonese* de Giovan Luca Barberi, on es relatava sobre l'ocupació del rei Pere: “*(...) exercitu invasi et obsidiati essent, vocatus fuit et in eorum Regem perpetuo electus et nominatus*”. Totes aquestes cròniques van ser publicades a: GIUNTA, Francesco, *Cronache siciliane inedite della fine del medioevo*, Ed. Società siciliana per la storia Patria, Palermo, 1955, p. 41, 58, 68, 105, 123, 130, 138.

¹⁰⁷¹ DESCLOT, cap. LXXXI, p. 174. La resposta que va oferir el soldat francès als sicilians va ser: “*De longaya ancor ne parlés vós*”. L'autor va intentar escriure en francès la resposta per tal d'identificar amb més exactitud l'enemic; Vegeu, CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 375. L'autor proposava una traducció per aquesta frase: “*Mira de quina claveguera ve qui parla*”. La seva resposta, per tant, era de menyspreu absolut vers la població.

¹⁰⁷² DESCLOT, cap. LXXXI, p. 174. La reacció dels homes va ser: “*Quan los altres seus companyons viuren que tan malament los envilanien, ells e llurs dones qui ab ells eren, lleixen-se córrer, ab los bordons que portaven, als francesos e cridaren: 'A mort, a mort els francescs!'*”.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

restava la potestat d'aquestes. Encara que van ser els sicilians qui van expulsar o matar molts dels francesos, la voluntat de l'autor català era fer necessària la presència del rei Pere com l'únic que podia protegir a la població sícula. D'altra banda, cal tenir en compte per a valorar correctament el text que, segons Cingolani, la narració de Desclot era la primera i la més antiga que tractava les Vespres, ja que estaria escrita només un mes i mig posterior als fets¹⁰⁷³. Això significaria que Desclot, com a home al servei del rei Pere, va ser el primer que va veure la necessitat d'escriure sobre la revolta per tal de justificar de forma immediata l'arribada del monarca a Sicília.

En aquest sentit també destacava la redacció sobre la revolta als *Gesta Comitum* que, com Desclot, van relacionar la violència exercida pels soldats de Carles amb la desprotecció siciliana i, en conseqüència, la demanda d'ajut al rei Pere¹⁰⁷⁴. Algunes dècades més tard, Muntaner va descriure el lloc dels fets¹⁰⁷⁵, va narrar sobre la cerca d'armes, l'assetjament a les dones i la defensa de “*llurs parents*”¹⁰⁷⁶. Com els altres casos, s'insistia que les agressions a les dones eren considerades unes injúries contra aquells sota qui restava la seva potestat. Tot i això, com els anteriors cronistes catalans, un dels objectius era insistir en el desemparament dels sicilians i, per tant, fer imprescindible l'arribada del rei Pere per a la supervivència dels regnícoles.

Finalment, l'últim bloc de cronistes antiangevins que van fer referència a la revolta van ser els gibel·lins. La seva redacció va ser més reduïda en detalls i es van limitar a informar sobre les gestes dels sicilians contra el rei Carles. Aquest era el cas dels *Annales Placentini Gibellini*, on s'hi pot llegir que “*ubi multe civitates rebelles facte sun domno*

---

¹⁰⁷³ CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 375.

¹⁰⁷⁴ *Gesta Comitum*, cap. 19, p. 69. El cronista expressava la violència contra els francesos i també la demanda d'ajut al rei Pere: “*Domini Petri regis praedicti Aragonum et eius clementiam invocarunt*”.

¹⁰⁷⁵ MUNTANER, cap. XLIII, p. 89. L'autor va escriure: “*Eren festes, e a Palerm ha un església que és envers lo pont de l'Almirall (...) e aquell dia anaren-hi algunes gentils dones, entre les altres, qui eren molt belles dones*”. L'autor descriu el lloc de l'atac amb molt de detallisme, atès que va fer referència a la proximitat del pont de l'Almirall al lloc dels fets. És un pont que encara avui es manté dempeus, va ser construït durant la primera meitat del segle XII i, efectivament, travessava el riu Oreto, i és molt proper a l'església del Sant Esperit. Cal plantejar la possibilitat que Muntaner conegués aquest indret, encara que no es tenen proves al respecte. Vegeu sobre el pont: MAURICI, Ferdinando i MINNELLA, Mello, *Antichi ponti di Sicilia*, Ed. L'Epos, Palermo, 2006, p. 38.

¹⁰⁷⁶ MUNTANER, cap. XLIII, p. 89. Sobre l'atac descriu: “*Així que, los jóvens qui anaven ab les dones, qui veeren açò e veïen que batièn ab vergues de bou aquells e aquelles qui d'açò s'esquivaven. (...) Cercaren los jóvens hòmens si portaven armes e, con veeren que no en portaven, dixeren que a les dones les havien comanades es escorcollaren les dones, e per les maneres ells los metien la mà e les pessigaven e metien-los les mans a les mamelles així mateix*”.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

*regi Karolo; qui rex totam Sciciliam perdidit*¹⁰⁷⁷. L'autor feia referència a la violència generalitzada a tota Sicília i era presentat com un gran èxit de la lluita contra el rei Carles. També els *Annales Ianuenses* esmentaven la revolta contra l'angeví i l'arribada imminent del rei Pere¹⁰⁷⁸. El cronista mencionava l'opressió contra els sicilians, els abusos comesos contra les dones i, en definitiva, justificava l'esclat de violència¹⁰⁷⁹. En darrera instància, fora de l'àmbit itàlic, es pot incloure dins la literatura antiangevina el cronista hel·lènic Gregoras. Aquest va informava amb satisfacció de la revolta de l'illa i ho va descriure com una victòria, atès que va ser l'impediment per al rei Carles en la conquesta de Constantinoble¹⁰⁸⁰.

Així, doncs, tot i la proximitat ideològica entre sicilians, catalans i gibel·lins, cal observar els diferents matisos en la descripció de la revolta, puix que els autors cercaven alguns objectius diferents. En tot cas, el primer propòsit compartit era la denúncia i demonització del rei Carles i dels seus soldats, ja que eren jutjats per atacar i abusar de la població inermes. Amb aquest primer raonament es va identificar l'enemic comú. No obstant això, la diferència rau en les conseqüències de la revolta.

Per a les cròniques catalanes els sicilians eren presentats com un poble desprotegit, contra el qual s'hi havien comès abusos, fins que el sollevament va ser inevitable. Des de la perspectiva de Desclot i Muntaner, tot i la mort dels francesos, la població sícula continuava estant desemparada. Precisament per aquest motiu, els autors van fer necessària l'arribada del rei Pere, atès que les narracions van justificar que la presència del nou monarca va ser indispensable per a la supervivència dels sicilians. És a dir, els

---

¹⁰⁷⁷ *Annales Placentini Gibellini*, p. 574.

¹⁰⁷⁸ *Annales Ianuenses*, p. 17. El cronista definia la revolta: "*Tota Scicilia, que se rebellauerat contra dictum regem Kaolum, misit nuntios suos ad dictum regem Aragonum*".

¹⁰⁷⁹ *Annales Ianuenses*, p. 18. L'autor escrivia: "*Quia vero de rebellionem Scicilie, quod miraculosum fuit, feci hic mentionem, ideo causam hic breuiter in scriptis edam. Nam cum Francigene in tota Scicilia gaviter opprimerent habitatores totius insule mulieres de Panormo iuissent extra civitatem ad quoddam festum, quidam Francigene inferebant iniurias et gravamina mulieribus illuc pergentibus, eas inhoneste alloquentes ac tangentes, sicque subito tumultus surrexit in populo, et omnes Francigenas quos in Panormo invenerunt, crudeliter occiderunt, in tantum quod sanguis plurimum per plures de populo fuit bibitus, tu veraciter est relatam. Hec dicta sunt in Messana, Trapena et tota alia Scicilia; unde omnes alie civitates et loca illud idem facere minime tardaverunt, quilibet in patria sua, et missis sibi iniucem nunciis coniuraverunt sibi ad iniucem*".

¹⁰⁸⁰ GREGORAS, *Hystoria Byzantina...*, lib. 5, cap. VI, p. 148. L'autor es referia a la revolta com: "κατὰ δὲ τὴν Σικελιχὴν μάχην".

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

autors catalans van escriure sobre les Vespres per preparar l'arribada del nou sobirà i argumentar-la davant dels lectors.

En canvi, per als autors sicilians l'atac i violació contra les dones —narrat amb una forta tonalitat de victimisme— va justificar la revolta i va presentar el poble sicilià empoderat contra el monarca angeví i capaç de vèncer l'enemic per si sol, malgrat que posteriorment van acceptar el nou rei Pere. Cal remarcar que la revolta s'havia iniciat a Palerm, però ràpidament es va estendre per tota l'illa. Per tant, les narratives sícules van convertir la causa palermitana en un motiu de caràcter sicilià. Es tractava d'emfatitzar que no havia estat una revolta puntual a Palerm, sinó que tota la població sícula s'havia aixecat en armes. D'aquesta manera es podia plantejar que tot el poble es va unir contra un rei que van considerar un usurpador. És a dir, es descrivia una reivindicació col·lectiva siciliana i la unió de tot el país contra els Anjou¹⁰⁸¹. És per això que l'arribada del rei Pere no seria el primer objectiu, sinó que seria conseqüència de les pressions militars angevines que els sicilians no podrien fer front sense el monarca aragonès. Tanmateix, aquestes necessitats bèl·liques van ser encobertes amb la reivindicació de la restauració dels Staufen, que els sicilians van acceptar com a pròpia.

Per acabar destaquen els autors itàlics gibel·lins i l'escriptor hel·lènic Gregoras. La seva finalitat era manifestar-se en contra del rei Carles i declarar-se ideològicament afí als revoltats sicilians. Per aquests relators aquesta guerra formava part del conflicte que durant dècades s'havia lluitat als territoris itàlics contra el papat i els seus vassalls i, en conseqüència, les Vespres es van presentar com un èxit de la lliga antiangevina. L'autor grec, a més, va aprofitar la revolta per enaltir la gesta de l'emperador bizantí.

3.8.3. Els raonaments de la revolta i la defensa de la muller: l'ús de la figura femenina als relats

Malgrat les diferències entre les narratives, totes les cròniques que van apostar pel gibel·linisme o l'aliança antiangevina, tenien com a objectiu principal afavorir la propaganda i promocionar les idees del bàndol revoltat. El sollevament sorgit arran de la violència angevina —que *a priori* podia ser usada per aterrir la població— era l'eix central dels relats contra el rei Carles. En aquest sentit, un dels arguments més notables

---

¹⁰⁸¹ Vegeu aquest raonament a: *Lu Rebellamentu*, p. 20; NEOCASTRO, cap. XVIII, p. 14; SPECIALE, lib. 1, cap. II, p. 924-938.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

de les cròniques és la figura de la dona assetjada que es va presentar com un dels elements centrals en les redaccions, sense la qual els escriptors no haguessin pogut relatar la revolta de la mateixa manera. Per entendre la rellevància de la utilització de la figura femenina és útil fer una comparativa entre les perspectives dels autors.

Anteriorment, s'ha analitzat que un dels motius per a la revolta era l'exercici fiscal angeví sobre Sicília. Tanmateix, pels cronistes aquest no va ser pas el motiu principal, sinó que el punt d'inflexió per a iniciar l'alçament va ser l'assetjament i els intents de violació. Aquest fet era considerat molt més greu i intolerable pels narradors i, també, pels sicilians contemporanis. La transgressió que es descriu es va produir durant la celebració de la Pasqua del 1282 i, de fet, no era pas casual o banal que els cronistes triessin aquest episodi per justificar i intensificar la narració sobre el sollevament. Certament, la violació, l'assetjament o el rapte eren formes clares d'expressar el sentiment de possessió dels homes sobre les dones. És a dir, era un acte d'afirmació de jerarquia personal o social¹⁰⁸². La violació a una dona casada era més greu i requeria un càstig major que a una soltera. D'acord amb aquestes premisses, els contemporanis entenien que l'atac era contra el marit o el seu grup familiar —no únicament sobre la dona—, ja que aquest tenia la potestat o possessió de la dona. A més, ofendria la moral i a l'honor del grup familiar masculí. A banda d'això, l'exercici de domini s'extenuava quan la violació l'exercia un home de classe superior¹⁰⁸³, com podia ser el cas dels soldats francesos sobre la població inerm de Palerm. En conseqüència, el grup social i, especialment, els homes sicilians encara es veien més afectats.

Per entendre el concepte que tenia la societat siciliana i els cronistes sobre la figura femenina, almenys, cal realitzar un esguard a la legislació siciliana que s'ocupava d'aquests afers. La reglamentació més propera al temps de les Vespres era el *Liber Augustalis* (1231), escrit sota el govern del rei Frederic II, i era una representació de la mentalitat feudal siciliana. Aquest compendi proposava tres aspectes relatius a les dones. En primer lloc, eren considerades "*res fragilis*" i, per tant, havien de restar sota la potestat

---

¹⁰⁸² CÓRDOBA DE LA LLAVE, Ricardo, *Mujer, marginación y violencia entre la Edad Media y los tiempos modernos*, Ed. Universidad de Córdoba, Córdoba, 2006, p. 25. L'autor analitzava que: "*Estos delitos de acoso sexual y violación constituyen claras expresiones del sentimiento de posesión, de dominio, de superioridad social de los hombres sobre las mujeres en el seno de la sociedad medieval*".

¹⁰⁸³ CÓRDOBA, *Mujer, marginación...*, p. 26-27.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

de l'home de la família¹⁰⁸⁴, atès que la dona era considerada un objecte de possible usurpació de propietat. En segon lloc, la violència exercida contra una muller que estava “*in potestate viri*” era considerada com adulteri o rapte i, també, si s’atacava contra una dona “*in potestate patris*” era considerat violació. Finalment, en tercer lloc, si es gestionava la sexualitat era considerat prostitució¹⁰⁸⁵. En l'episodi de les Vespres interessen els dos primers.

Així, doncs, segons les narracions, quan els francesos van agredir i van violar les dones, van atacar les potestats dels homes sobre les dones. És a dir, els cronistes es van expressar d'acord amb la mentalitat del segle XIII, en la qual la muller era objecte d'usurpació i en qualitat de “*res fragilis*” havia de restar sota la potestat marital¹⁰⁸⁶. La violència contra aquesta era considerada un rapte i un atac contra la *potestas* i la propietat de l'home. En conseqüència, l'agressió del març de 1282 era entesa com un atac cap als seus marits o pares, si aquestes eren solteres.

En primer lloc, no s'ha de caure en una anàlisi simplista sobre les agressions i evitar consideracions del pensament actual. La violació o el rapte (o l'intent d'aquests) no era entès com un atac vers la dona i tampoc es va iniciar la violència per protegir la seva integritat física o psicològica¹⁰⁸⁷, ans el contrari. La problemàtica no va sorgir pas de la

---

¹⁰⁸⁴ Vegeu sobre el tracte de les dones a les famílies de poder: SCIASCIA, Laura, *Le donne, i cavalieri, gli agi e gli affanni. Famiglie e potere in Sicilia tra XII e XIV secolo*, Ed. Sicania, Palermo, 1993.

¹⁰⁸⁵ CANTORE, Anna Maria, “Il mito e l'impegno politico federiciano. Il *Liber Augustalis* ed i provvedimenti a favore delle donne” dins *Medioevo Italiano. Rivista telematica*, n. 1, 2014, p. 5-33, p. 26-27.

¹⁰⁸⁶ Sobre la custòdia de la dona vegeu l'estudi: VECCHIO, Silvana, “La buena esposa”, dins Georges DUBY i Michelle PERROT (Eds.), *Historia de las mujeres. La Edad Media*, vol. 2, Ed. Círculo de Lectores, Barcelona, 1992, p. 144. L'autora aclaria que, en la mentalitat medieval, la dona “Ya no es responsabilidad de Dios, sino del marido, la custodia del cuerpo femenino es también para las mujeres casadas el valor por excelencia”.

¹⁰⁸⁷ La violència exercida contra la dona era habitual, però només ho podien fer aquells qui tenien potestat sobre elles i no pas un altre. Vegeu sobre el tracte a la dona: WADE LABARGE, Margaret, *La mujer en la Edad Media*, Ed. Nerea, Madrid, 1989, p. 47. L'autora apuntava: “Además, la ley reconocía el derecho de los hombres de todas las clases a pegar a sus mujeres, mientras no las mataran o les causarían excesivos daños. Parece que era un derecho ejercido muy a menudo, porque muchas de las leyendas de la época advierten a las mujeres de la oportunidad de ser humildes y no suscita la ira de sus maridos, no fuera a ser que sufrieran una paliza y quedarán desfiguradas permanentemente o algo peor aún”. Vegeu també sobre la violència de l'home contra la dona: VINYOLES VIDAL, Teresa, “No puede aceptarse crueldad tan grande! Percepción de la violencia de Género en la sociedad feudal”, dins Ricardo CÓRDOBA DE LA LLAVE (Eds.), *Mujer, marginación y violencia entre la Edad Media y los tiempos Modernos*, Ed. Universidad de Córdoba, Córdoba, 2006, p. 185-200. Les conclusions de l'autora eren: “El discurso misógino, el menosprecio hacia la mujer, considerada inferior y pecadora, y que por lo tanto debía ser sometida”.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

violència contra les dones —que era bastant habitual— sinó perquè es va vulnerar la propietat d'un altre home.

En aquest sentit, i en segon lloc, cal aclarir una qüestió que la historiografia del *Vespro* ha obviat. S'ha de puntualitzar que el *casus belli* sicilià, argumentat pels cronistes antiangevins, no era exactament la violència dels francesos vers les dones, sinó que, concretament, era perquè consideraven aquells actes com un robatori de les esposes que eren potestat dels seus marits. El que els coetanis entenien era que l'atac s'havia comès contra l'espòs (o l'home de la família més proper a la dona), qui era posseïdor de la dona agredida. Per tant, era entès com una deshonra per al marit i per a la seva família i, per extensió, a tots els homes casats de Palerm¹⁰⁸⁸. La violació era entesa com una ofensa, però no pas contra la muller, sinó al seu grup parentiu¹⁰⁸⁹. Així, en els relats antiangevins els homes sicilians van aconseguir recuperar les seves mullers i van fer valdre la seva autoritat vers les dones enfront dels francesos.

Heus ací, doncs, un dels altres elements d'identificació i de construcció de l'enemic. Segons les narracions sicilianes i catalanes, l'adversari prenia, raptava o violava la dona siciliana, entesa com un element sota la potestat del marit. El que es va presentar com a víctima a les cròniques no va ser la dona, sinó el poble sicilià representat per aquells homes que se'ls hi havia robat, primer la propietat econòmica i, segon, la muller. Cal remarcar, però, que aquestes narratives van ser escrites per homes, sobre els homes i per als homes, i només van esmentar la dona per victimitzar-la, sempre, però, des d'una perspectiva on l'home era el màrtir principal. En tot cas, aquests arguments fonamentals

---

¹⁰⁸⁸ Sobre la violència contra les dones a la Sicília baixmedieval: SARDINA, Patrizia, “La sessualità femminile in Sicilia fra trasgressione, mercificazione e violenza (secc. XII-XV)”, dins *Archivio storico siracusano*, n. 13, 1999, p. 73-147, 125-127, 147. En aquest estudi Sardina explicava breument el maltractament de les dones en l'episodi del *Vespro* i acabava conclouent que: “L'unico baluardo contro la violenza degli uomini era, dunque, il sostegno e la protezione di altri uomini, a cui si era legate da vincoli familiari di sangue o acquisiti in seguito al matrimonio. Il ruolo di figlia, prima, e di moglie e madre dopo, erano quelli che meglio valevano a tutelare legalmente le donne e consentivano di potere perseguire penalmente i violentatori”.

¹⁰⁸⁹ Vegeu sobre aquest afer; BIANCA, Mariana della, “Relaciones de poder de la perspectiva de género en la Edad Media”, dins VV.AA, *XIV Jornadas Interescuelas. Departamento de Historia de la Facultad de Filosofía y Letras*, Ed. Universidad Nacional de Cuyo, Mendoza, 2013, p. 2-18, p. 15-16. “*Tanto el rapto como la violación eran consideradas como una ofensa, más que a la mujer, a su grupo de parentesco. La querrela era siempre de los familiares de la mujer ultrajada. En ese sentido, la condena era diferente si la mujer era soltera o casada- considerada, en este caso, más valiosa porque era propiedad de un hombre*”; També sobre el tractament de la dona: RAMOS, María Dolores, “Historia social: un espacio de encuentro entre género y clase”, dins *Ayer*, n. 17, 1995, p. 85-102.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

que els cronistes antiangevins van treballar per promocionar, van ser negats i tergiversats pels cronistes güelfs.

3.8.4. La resposta güelfa als arguments antiangevins: la condemna de les hostilitats sicilianes o la “*funesta seditio*”

Les visions angevina i papal dels fets ocorreguts a Palerm ofereixen diferències rellevants respecte a les versions sicilianes, catalanes i gibel·lines. Des de la seva perspectiva, les argumentacions sobre la revolta havien de ser rebatudes ràpidament amb justificacions güelfes a fi de culpabilitzar i detectar els enemics del papat. És per això que els autors eclesiàstics o propapals van capgirar les explicacions utilitzades pels gibel·lins. A partir de l'exposició de la revolta als relats, es va construir un raonament dels fets per contraposar els fonaments en favor de la rebel·lió. Les cròniques güelfes no negaven que la revolta va començar per l'escorcoll dels soldats a la població, ans el contrari, però al·legaven una altra visió dels esdeveniments.

Així, doncs, si l'enemic en els relats antiangevins eren els francesos, els autors propapals van invertir les premisses. Pels güelfs l'adversari era el sicilià insurrecte, que desobeïa les ordres del papat i del rei angeví. De la mateixa manera que els primers autors citats, els güelfs també necessitaven un enemic per demostrar la seva posició ideològica i justificar el seu sistema de valors¹⁰⁹⁰. A més, sovint, es culpabilitzava la dona com a incitadora de la revolta, en aquest cas, probablement, els cronistes estaven inspirats en les idees dels pares de l'Església sobre la figura femenina.

Un dels principals autors i representants de la ideologia güelfa era Saba Malaspina. La seva obra és un dels escrits més antics i, possiblement, va ser la font principal de molts dels narradors contemporanis i posteriors d'aquest corrent polític. Aquest eclesiàstic, segurament, va tenir accés a documentació que altres no podien aconseguir, atès que era proper a la cort papal. Així, abans d'iniciar el relat de les Vespres l'autor va posar en context el lector i, primer, va identificar l'autoritat política a Palerm, a qui atribuïa a Heribert d'Orleans¹⁰⁹¹ i va descriure la festivitat del Dilluns de Pasqua, que en la tradició palermitana se celebrava a l'església del Sant Esperit.

---

¹⁰⁹⁰ ECO, *Construir al...*, p. 15.

¹⁰⁹¹ MALASPINA, lib. 8, cap. IV, p. 302.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

Segons el cronista, en aquesta festivitat, van ser uns joves “estrangers” que es van afegir a la festa els qui portaven armes ocultes i, per tant, incomplien l'edecte que prohibia portar-les¹⁰⁹². Sobre aquest decret, es pot deduir que, possiblement, hom ja devia témer un sollevament des de feia algun temps i com a mesura dissuasiva el rei Carles hauria promulgat aquesta resolució¹⁰⁹³. L'escriptor suposava que aquests forasters eren francesos o “*servientes gallici*”, plantejava la possibilitat que fossin familiars del governador de la zona o, almenys, es mostrava dubtós que fossin nascuts o visquessin a l'illa¹⁰⁹⁴. Aquests no festejarien la jornada, sinó que només voldrien crear batibull i intentar abusar de les dones. Malaspina va culpabilitzar aquests forans de l'abús contra les dones i no pas els soldats del rei.

En tota la crònica hi domina un to crític amb el rei Carles i acusar directament al governador era una forma de descriure el seu desacord amb la gestió de govern, encara que deslliurava de culpabilitat, en aquest cas, als soldats francoprovençals. No obstant aquesta acusació, Malaspina va responsabilitzar ràpidament als palermitants que haurien deduït que els forasters portaven armes —incomplint així l'edecte— atès el seu comportament superb. Davant dels intents d'abús van atacar amb pedres i armes contra els francesos i es va esdevenir un “*funebre bellum*”¹⁰⁹⁵. Segons l'autor, fins i tot es van afegir a la lluita alguns forasters de la ciutat Gaeta. Aquesta ciutat es trobava a l'extrem nord-oest del regne, entre Nàpols i Roma. Seria una manera de constatar també un sentiment antiangeví per part d'algunes poblacions properes a la Campània i no seria exclusivament una qüestió siciliana.

És a dir, en aquest escrit es va responsabilitzar, primer, als suposats familiars del governador, però la màxima culpabilitat va recaure sobre els sicilians per haver iniciat i continuat la violència. És per això que va definir la revolta com a “*funesta seditio*” i

---

¹⁰⁹² MALASPINA, lib. 8, cap. IV, p. 302. L'autor narra: “*Quamplures advenae iuvenes cum eisdem ex praedictis forsitan arma multi aliqua deferunt*”.

¹⁰⁹³ MALASPINA, lib. 8, cap. IV, p. 302. Sobre l'edecte va escriure: “*Nam edictum de armis non portandis in regno est poenale*”. També cal contemplar la possibilitat que el cronista fes referència a la prohibició d'atacar amb armes que es va formular al *Liber Augustalis*. Vegeu, *The Liber Augustalis or Constitutions of Melfi Promulgated by the Emperor Frederick II for the Kingdom of Sicily in 1231*, a cura de James M. POWELL, Ed. Syracuse University Press, New York, 1971, lib. 1, títol XIII, p. 17.

¹⁰⁹⁴ MALASPINA, lib. 8, cap. IV, p. 302. Sobre els estrangers, Malaspina suposava que potser no havien ni nascut a l'illa: “*Qui nati utinam non fuissent, aut non venissent in regnum!*”.

¹⁰⁹⁵ MALASPINA, lib. 8, cap. IV, p. 302. “*Ludus enim genuit trepidum certamen et iram, tuces inimicitias, et funebre bellum*”.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

“*tumultuosa*”¹⁰⁹⁶. El fet que Malaspina utilitzés l’acusació de sedició contra els sicilians mostrava dos aspectes sobre el relat. En primer lloc, l’autor va considerar, des dels moments inicials, que va ser era un alçament tumultuós contra l’autoritat establerta. Això comportava que el cronista no va contemplar el fet que s’havien alçat per defensar les dones o els béns dels sicilians, sinó que, en tot cas, va ser una acció contra el rei i, en última instància, contra el papat. La descripció del sollevament com a sedició va implicar que, des de la seva perspectiva, es va impedir a la força l’exercici del govern establert i, per tant, va advertir que es va atacar directament l’Església.

En segon lloc, cal tenir en compte que per realitzar tals afirmacions, molt probablement, Malaspina es va inspirar en la butlla papal promulgada per Martí IV el 1283, ja que en aquest document també es definia la revolta com a “*seditionis et rebellionis*” contra el rei i l’Església¹⁰⁹⁷. Encara que ambdós documents van expressar la mateixa ideologia cal tenir en compte que, possiblement, la butlla havia actuat com a influència literària o, com a mínim, la idea de la sedició havia sorgit d’una mateixa font o àmbit, com la cúria papal, i els dos texts l’havien recollit.

Aquesta narració es va esforçar per deslliurar de culpabilitat als soldats Anjou, però va acusar de manera subtil i indirecta al justícia de Palerm i als seus familiars, encara que va culpar en gran manera als sicilians. D’aquesta manera es va diferenciar de la narrativa sícula o catalana en les que els soldats eren els màxims incitadors a la violència. Tot i les crítiques que Malaspina va realitzar contra el rei Carles, no va amagar la sorpresa que li havia causat la revolta i de la derrota d’un rei tan experimentat que, fins i tot, pretenia la conquesta de Constantinoble. L’autor es va mostrar desconcertat donat que havia estat vençut per les masses populars, causant danys irreversibles als projectes angevins a la Mediterrània. De fet, part del motiu de la crítica del cronista va ser, probablement, perquè el rei havia estat escollit per defensar l’Església i, tot i això, va ser incapaç d’acabar amb la vella problemàtica de Sicília. Ara bé, tot i l’estupefacció del cronista, afirmava amb resignació que “*Omnia nutu Dei reguntur, singula prudentia divina disponit*”¹⁰⁹⁸.

---

¹⁰⁹⁶ MALASPINA, lib. 8, cap. IV, p. 302-304. “*Contra Gallicos ergo extra terram commota est funesta seditio, intraque terram cum exteris seditiosi clamores, populique tumultus*”.

¹⁰⁹⁷ Bolla, p. 148. La butlla definia la revolta: “*Contra prefatum regem Carolum seditionis et rebellionis contumacia obfirmavit*”.

¹⁰⁹⁸ MALASPINA, lib. 8, cap. II, p. 298-301.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

L'escriptor es va mostrar incapaç d'entendre el perquè de la totalitat dels fets i, per tant, des d'una actitud de resignació, es consagrava a la divina providència.

Altres cròniques güelfes van donar una informació més similar a les sícules, però amb els seus propis arguments. Els cronistes propapals van intentar desvirtuar, dissuadir o afeblir les justificacions contràries al seu pensament per tal de promoure les seves idees, guanyar adeptes i salvaguardar la imatge de l'Església i el rei Carles. En aquest sentit, el *Liber Jani* és un exemple de com l'argumentari sícul va ser alterat a favor de les justificacions güelfes. Segons el text la revolta va començar quan: “*Venne uno francesco ke vide una femina nascondere lo coltello. E presella e tolseglele vilanamente e quella comincio a gridare (...) quelì baroni comintio a batere quello francescho si come ordinato era*”¹⁰⁹⁹. És a dir, per a l'autor els homes que havien de ser escorcollats van donar les armes a les dones. De manera que el fet que fossin escorcollades va ser quelcom justificat, ja que van ser col·laboradores actives de la imminent revolta que, a més, per al cronista, ja havia estat organitzada i no va ser espontània. Des d'aquesta perspectiva, les principals causants de l'esclat de la violència eren les dones sicilianes.

Un altre cas similar era, per exemple, Brunetto Latini que es va referir així a la deshonra de la dona: “*uno baron francesco e prese una gentildonna di Palermo per usare con lei villanamente*”¹¹⁰⁰. De forma similar es va descriure a la *Leggenda* on s'assevera que el soldat “*prese una femmina di Palermo per usare con lei villanamente*”¹¹⁰¹. També Malispini de manera molt semblant va afirmar que “*Avvenne, che uno francesco per suo orgoglio prese una donna di Palermo per farle villania*”¹¹⁰². Més tard, Villani va redactar sobre els fets amb molta semblança, atès que segurament Malispini va ser una de les seves fonts principals, car ambdós eren florentins i el primer era anterior¹¹⁰³. La similitud dels relats o la copia entre elles és una mostra i una prova de la influència que existia entre els diferents autors.

---

¹⁰⁹⁹ *Liber Jani*, p. 56-57.

¹¹⁰⁰ BRUNETTO LATINI, cap. CXXXIV, p. 116.

¹¹⁰¹ *Leggenda*, p. 73.

¹¹⁰² MALISPINI, cap. CCXXIII, p. 84. Aquest autor per contra, va afirmar que la festa es va realitzar a Monreale, a tres milles de Palerm, i no pas a l'església del Sant Esperit. Segurament, Villani va utilitzar l'obra de Malispini i, per tant, va assegurar el mateix. VILLANI, lib. 8, cap. LXI, p. 422.

¹¹⁰³ VILLANI, lib. 8, cap. LXI, p. 418. La narració de Villani és quasi idèntica a la que feu Malispini: “*Ch'uno Francesco per suo orgoglio prese una donna di Palermo per farle villania*”.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

Ara bé, aquestes cròniques van descriure el rapte mitjançant premisses similars a les cròniques gibel·lines, atès que en les dues narratives l'abús de la dona va ser el desencadenant de la revolta. Malgrat les crítiques contra els soldats del rei que es desprenen dels relats, per als cronistes güelfs, la dona va ser la causant de la revolta. Aquest plantejament, que pot semblar contradictori, es podria deure a dos motius.

En primer lloc, no s'ha d'oblidar que aquestes són narracions sinòptiques a *Lu Rebellamentu*, per tant, inevitablement, van copiar alguns dels passatges i, encara que modifiquessin les paraules, sovint, va poder quedar l'essència de la idea original. En segon lloc, es dedueix que el rei angeví, tot i ser escollit per l'Església, no tenia el ple suport dels seus aliats itàlics, ja que aquests autors güelfs van ésser crítics amb la gestió dels soldats amb revolta. Tanmateix, com s'analitza més endavant, en tots aquests casos, tot i reconèixer el rapte, van culpabilitzar els palermitants de la violència i els van fer responsables de la matança contra els soldats del rei i aliats del papat. A més, amb tota probabilitat, els autors güelfs reconeixien la figura femenina com la qui va incitar als soldats i la van convertir en la culpable del conflicte.

D'altra banda, Mario Sanudo Torsello, el cronista venecià, també va descriure els fets amb un to crític, de forma similar a com ho va fer el *Liber Jani*. Segons aquest autor, els soldats van cercar les armes a les dones “*delle quali molte vanno coperte al modo Saracinesco*”. Es pot interpretar i deduir, doncs, que portaven una vestimenta adequada a la festa religiosa celebrada i estaven cobertes de manera similar a la indumentària àrab. Per tant, podria estar insinuant que portaven armes amagades. El narrador va afirmar que “*il Popolo di Palermo acceso di sdegno di questa indignità*”¹¹⁰⁴. Segons Sanudo, les dones van continuar sent les culpables de la revolta, ja que en van ser col·laboradores, tot i que no va negar el continu abús dels soldats vers a la població palermitana. No obstant això, seguint també els arguments dels altres autors, el venecià no va exculpar els illencs dels actes de violència contra els Anjou i, a la fi, contra l'Església. D'altra banda, l'autor de la *Crònica del Templar de Tir* va continuar amb la mateixa dinàmica argumental. Aquest es va limitar a citar la revolta, culpabilitzar els reis d'Aragó, l'or bizantí i la reina Constança,

---

¹¹⁰⁴ SANUDO, p. 197. Segons la narració la revolta començà amb una “*Festa solenne li Deputati, che regevano la Città per il Rè Carlo, fecero cercar a tutte le Persone le Arme (...) cercorono non solamente li Uomini, mà ancora le Donne*”.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

atès que era filla del rei Manfred i es va considerar hereva¹¹⁰⁵; així, altra vegada es tornava a culpabilitzar la figura femenina.

A més d'aquestes cròniques cal esmentar també una narració güelfa poc coneguda, escrita per un monjo franciscà anònim que va mostrar una versió diferent¹¹⁰⁶. Segons aquest relat, l'alçament va esclatar perquè el dia de Pasqua un jove portava una bandera pisana, incomplint així la voluntat del rei qui només permetia mostrar els estendards angevins. Els pisans havien estat exiliats i expulsats de Sicília després de la conquesta del rei Carles, encara que les aliances canviessin amb el temps, el fet de portar una bandera diferent va ser entès com una ofensa vers el monarca. Segons el cronista, quan els soldats van aturar-lo, el jove va oferir resistència i van començar a tirar pedres contra els soldats “incitats pel diable” i es va rebel·lar tota Sicília seguint “el mal exemple” de Palerm¹¹⁰⁷. D'aquesta manera, l'escrit va donar suport explícit al rei Carles i al papat, i va atribuir als rebels la maldat pròpia del diable.

En conclusió, si es realitza una anàlisi de les cròniques güelfes, s'observa, en primer lloc, que la identificació de l'enemic és contrària a la siciliana i catalana. Per una banda, a les

---

¹¹⁰⁵ *Cronaca del Templare di Tiro*, cap. CLXXIX, p. 160. “*Et quant le roy d'Aragon eut l'aver et les guallees toutes aparaiillés, si enprist d'aler en Sezille et manda en Palerme porchasser de reveler la terre, dont il avint que l'endemain de pasques se revela Palerme contre le roy Charle, et au mes de may fu revelé Mesine, et tuerent moult de gent d'oultre les mons*”.

¹¹⁰⁶ Aquesta obra va ser estudiada en primer lloc per: EHRLE, Franz, “Zu Bethmanns Notizen über die Handschriften von St. Francesco in Assisi”, dins *Archiv für Literatur und Kirchengeschichte des Mittelalters*, vol. 1, 1885, p. 470-507; També per: CATALANO, Michele, “Il romanzo di Perugia e di Corciano”, dins *Bollettino reale deputazione di Storia Patria per l'Umbria*, n. 27, fasc. 1, 1925; PEPE, Gabriele, “Dal codice 341 della Comunale di Assisi”, dins *Annuario del Reale Istituto Magistrale di Assisi*, vol. 4, 1927; Del mateix autor: PEPE, Gabriele, “La vita dell'imperatore Federico II in un'inedita cronaca francescana del Trecento”, dins *Civiltà moderna*, n. 5, 1933, p. 313-324; Per realitzar el present estudi s'ha escollit la publicació més recent: PEPE, Gabriele, “Il Saladino Ed il Vespro Siciliano in una cronaca del Trecento”, dins Gabriele PEPE, *Da San Nilo all'Umanesimo*, Ed. Dedalo Libri, Bari, 1966, p. 31-49; També estudiada per: CORRENTI, *La guerra...*, p. 32-33.

¹¹⁰⁷ PEPE, “Il Saladino...”, p. 41-42. El cronista va escriure: “*Grave scandalum et periculum, quod in Panormo accidit tam magnum exturbavit et fieri non permisit bonum et subsidium Christianis. Adveniente autem domenica Pasche resurrectionis Domini nostri, Panormitani, secundum consuetudinem suam, eodem die, de civitate procedentes cum cantilenis et musicis instrumentis, catervati ibant ludendo, vexilla ferendo. (...) Et, cum quidam vexillum ferret, ludendo, insignitum armis Pisanorum, unus de familia iustitiani aggressus fuit eum, dicens: 'Quomodo ausus es portare aliud vexillum quam regis nostri Karoli et precipue Pisanorum patarenorum?'. (...) Et populus credens quod aliud esset cucurrit et, rumore facto, quidam, incitatus a diabulo, proiecit lapidem; et omnes postea lapides iactaverunt et sic tota familia iustitiani lapidata et occisa fuit ibi. (...) Et omnes Siculi aliarum civitatum sicilie hec audientes, incitati a malo exemplo, similia fecerunt et occiderunt omnes ministros Regis*”. En conclusió, sobre les pretensions del rei Carles sobre Constantinoble: “*Et sic quod transire in Greciam secure non poterat si Siculi rebellarent*”.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

cròniques catalanes i sicilianes es van identificar els francesos com els adversaris i els marits de les dones assetjades com a víctimes. D'altra banda, però, en el cas de les narracions güelfes els enemics van ser els sicilians i, especialment, la figura de la dona que era reconeguda com a col·laboracionista de la revolta i com a incitadora vers el soldat francès.

Alguns autors, com Malaspina, van identificar els sicilians revoltats com l'enemic del rei i del papat, ja que van desafiar l'autoritat i les ordenances règies. Per al cronista, aquests actes els va convertir en sediciosos i va justificar que eren els antagonistes que calia combatre. Altres relats, com els escrits de la *Leggenda* o Malispini, no van amagar l'actuació dels militars, però ràpidament es van ocupar de demonitzar l'actuació dels palermitants que, al mateix temps, va ser una manera de refusar la culpabilitat dels soldats i del rei. Finalment, la resta d'escrits, com els de Sanudo o els del *Liber Jani*, no van negar l'abús dels soldats, però van desviar l'atenció cap a les dones, les quals van ser acusades de col·laboracionistes i ser les causants de l'aixecament armat. És a dir, si als texts sículs i catalans les dones (i els marits i pares) eren les víctimes, en les narracions güelfes van esdevenir les culpables, ja que van ser acusades d'ésser còmplices de l'hostilitat. Va ser una tergiversació de l'argumentari sicilià per a desprestigiar les raons sícules de la revolta. De fet, la identificació de l'enemic en els casos güelfs s'iniciava i es fonamentava des de l'exposició del comportament de les dones.

Per a plantejar aquestes narracions es van fusionar diferents premisses. En primer lloc, una de les divergències fonamentals amb la narrativa siculocatalana és que els autors güelfs asseguraven que la revolta va ser planejada i no va sorgir únicament de l'abús de la soldadesca vers les dones. En segon lloc, es pot intuir —atesa la mentalitat del moment— que els autors güelfs van reconèixer la potestat del marit sobre la dona, ja que, almenys, no la negaven pas. Així i tot, els cronistes van fusionar l'autoritat militar concedida als soldats¹¹⁰⁸ —que podien abusar dels altres— amb la concepció tradicional de la dona. Atès que aquests autors eren defensors del papat i dels seus principis, i d'acord amb el tractament que fan de la figura femenina, s'intueix que van ser fortament inspirats

---

¹¹⁰⁸ Sobre les actuacions de la soldadesca en altres relats medievals vegeu: VINES, Amy N. "Invisible Woman: Rape as a Chivalric Necessity in Medieval Romance", dins Amanda HOPKINS(Eds.), *Sexual Culture in the Literature of Medieval Britain*, Ed. Boydell and Brewer, Cambridge, 2014, p. 161–180.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

en la perspectiva tradicional de la dona fonamentada pels pares de l'Església¹¹⁰⁹, que van considerar que era sempre inferior, culpable i incitadora¹¹¹⁰. Arran d'aquest argument, la narrativa güelfa va elaborar una doble acusació vers la dona: hauria estat col·laboradora de la revolta i la font del pecat i, per tant, hauria incitat al soldat angeví.

Com a última apreciació cal afegir que, de la mateixa manera que els autors antiangevins, els cronistes güelfs només van utilitzar i van esmentar la dona per a justificar els seus propis arguments. En altres paraules, en aquests relats només es van mencionar les gestes dels homes i la figura femenina només va ser emprada per culpabilitzar-la.

3.8.5. La identificació de l'enemic: “*Morani li Franchiski!*”

Un dels grans motius que va portar als autors a escriure sobre la revolta siciliana va ser la necessitat d'identificar l'enemic. La construcció de l'adversari en l'imaginari ideològic es va formular al llarg de tota la narrativa. Per als sicilians i catalans el rival francès extorsionava, assetjava i violava. Per als güelfs, en canvi, el contrincant sicilià va exercir una força desmesurada i il·legítima contra el rei. La construcció de la imatge de l'antagonista va comportar, lògicament, una identificació de l'enemic que havia de ser entenedora i simple per tots els lectors.

Per això, en aquest context de violència, es va produir, en l'àmbit literari, un fet excepcional en les cròniques. La majoria de narracions, fossin güelfes o gibel·lines, catalanes o sicilianes, van citar la mateixa frase com a crit de guerra que, suposadament, van utilitzar els sicilians per atemorir i identificar el seu enemic francoprovençal. El fet

---

¹¹⁰⁹ Sobre la imatge tradicional de la dona, culpabilitzada i pecadora, vegeu alguns exemples a: DALARUN, Jacques, “La mujer a ojos de los clérigos”, dins Georges DUBY i Michelle PERROT (Eds.), *Historia de las mujeres*, vol. 2, Ed. Círculo de Lectores, Barcelona, 1992, p. 34.

¹¹¹⁰ LABARGE, *La mujer...*, p. 15, 50. En primer lloc predominava el “estereotipo de la responsabilidad de Eva o la existencia del pecado en el mundo, ya que esto, pensaban, proporcionaba una explicación adecuada para justificar la posición inferior de la mujer y reforzaba el derecho divino que el hombre tenía para gobernarla”. Cal apuntar, també, que: “La concepción de la mujer de los pensadores medievales se basaba en su fácil aceptación de la esencial inferioridad de la misma, que explicaban como resultado natural del pecado de Eva.(...) Las exageradas denuncias de las mujeres por algunos padres de la Iglesia tan autorizados como San Jerónimo influyeron mucho en los escritos monásticos posteriores”; Vegeu també: ECO, *Construir al...*, p. 26. Umberto Eco en el seu estudi sobre l'enemic, va recordar que la dona sempre va ser considerada l'enemic i va ser demonitzada. “Al varón que gobierna y escribe, o escribiendo gobierna, la mujer se ha representado como su enemiga des de siempre. (...) demoniza sin cesar a la hembra, des de la Antigüedad clásica, pasando por la Edad Media, hasta los tiempos modernos”.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

de trobar un element coincident tan notable en moltes de les cròniques és molt significatiu, atès que, com és conegut, tot i les influències entre els autors, habitualment cada cronista escrivia *ad libitum* i utilitzava la seva pròpia manera d'explicar els fets, sovint, amb invencions o creacions personals. Ara bé, escriure els mateixos mots com alarit bèl·lic implicava l'existència de xarxes d'informació entre els diferents territoris de la Mediterrània, des d'on van escriure cada un dels autors.

En el desenvolupament sobre els relats de la rebel·lió els cronistes van descriure el furor de la batalla i l'hostilitat dels fets ocorreguts. D'aquesta manera establien les bases de l'odi mutu entre ambdós bàndols i van ser aquests primers instants de violència els que van permetre a la narrativa identificar l'enemic. La distinció de l'antagonista a les narracions es va produir amb la rèplica de l'alarit de guerra: “Morin els francesos!”¹¹¹¹. Els narradors recordaven qui era l'adversari al lector de manera senzilla i didàctica. Curiosament, a conseqüència de la reproducció per múltiples autors, i més enllà de l'anàlisi històrica, es disposa d'aquesta frase escrita en diferents idiomes o dialectes itàlics.

En aquest sentit, possiblement, la versió més genuïna és el reproduït per *Lu Rebellamentu*, —una narració escrita en llengua siciliana— que en l'àmbit lingüístic seria un dels registres més fidels. Segons l'autor el crit va ser: “*Morani li Franchiski!*”¹¹¹². Quant a les cròniques sinòptiques florentines —o de zones properes— el seu crit reproduït és similar entre elles, atesa la semblança entre dialectes toscans dels territoris del centre-nord peninsular. Per exemple, segons el *Liber Jani* els sicilians van dir: “*Muoyano y francieschi*”. Per la *Leggenda* el crit va ser idèntic: “*muoiono i Franceschi*”¹¹¹³. Segons Brunetto Latini l'alarit va ser: “*muoia, muoia gli Franceschi*”¹¹¹⁴. Per últim, Villani ho reproduïa d'igual forma que les primeres: “*Muoiano i Francheschi!*”¹¹¹⁵.

D'altra banda, segons Malaspina i Neocastro, autors que van escriure en llatí, el crit va ser: “*Moriantur Gallici, moriantur*”¹¹¹⁶. Aquest seria un exemple de com ambdós cronistes van fer un esforç narratiu per reproduir en llatí el que el poble cridava en llengua

---

¹¹¹¹ Vegeu els esments sobre aquest alarit a: LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 174; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 324; DUNBABIN, *Charles I...*, p. p. 107.

¹¹¹² *Lu Rebellamentu*, p. 19.

¹¹¹³ *Leggenda*, p. 70.

¹¹¹⁴ BRUNETTO LATINI, cap. CXXXIV, p. 116.

¹¹¹⁵ VILLANI, lib. 8, cap. LXI, p. 418.

¹¹¹⁶ MALASPINA, lib. 8, cap. I, p. 299; NEOCASTRO, cap. XVIII, p. 14.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

vernacla¹¹¹⁷. L'objectiu d'aquests autors era traslladar els fets ocorreguts entre les masses populars a les esferes eclesiàstiques, per part de Malaspina, i a les nobiliàries, per part de Neocastro.

Paral·lelament, els cronistes catalans també van voler reproduir fidelment l'aüc de guerra. Desclot va escriure l'alarit en català, “*A mort, a mort els francesos!*”¹¹¹⁸, d'una manera molt similar a com s'ha llegit en les cròniques itàliques. En canvi, Muntaner va escriure “*Muiren li francesqui!*”¹¹¹⁹. El cronista de Peralada no va voler anotar la frase en català, ans el contrari, hi va afegir cert realisme i es va esforçar per relatar-lo en sicilià, o almenys imitar-ne la sonoritat. De fet, es pot observar fàcilment la similitud amb la forma de redactar el crit a *Lu Rebellamentu*. Cal tenir en compte que Muntaner va tenir contactes amb l'illa de Sicília al llarg de la seva vida i, probablement, va aprendre quelcom de la llengua autòctona sícula. A més d'això, no s'ha d'oblidar que el narrador peraladenc podia haver consultat les fonts esmentades anteriorment, escrites abans de la seva crònica. Aquest és un passatge valuós en l'àmbit literari, ja que l'autor va decidir abandonar momentàniament la seva llengua per a informar el lector de la identitat lingüística del poble sicilià.

Finalment, el crit es va reproduir en algunes cròniques itàliques del segle XIV. N'és exemple l'obra de Dante on, d'una manera més poètica, escrivia: “*Mosso Palermo a gridar: Mora! Mora!*”¹¹²⁰. A més, va atribuir les causes de la revolta i el final del govern del rei Carles a Sicília a la “*mala signoria*” angevina. Alguns anys més tard, el venecià Sanudo va anotar que els palermitans cridaven: “*Sian morti, sian morti li Tartaglioni*”¹¹²¹. L'autor va anomenar als francesos tartamuts (o *tartaglioni*) i va afegir així més menyspreu dels sicilians vers els Anjou. En última instància, Michele da Piazza, un cronista sicilià,

---

¹¹¹⁷ Vegeu també: GIUNTA, *Cronache siciliane...*, p. 58. A la *Cronica brevis* també es pot llegir aquest alarit en llatí: “*Moriantur Francigene, et omnes officiales Regis Karoli*”.

¹¹¹⁸ DESCLOT, cap. LXXXI, p. 174. Una altra forma de reproduir el crit era: “*Muiren, muiren los ribauts francescs!*”.

¹¹¹⁹ MUNTANER, cap. XLIII, p. 90.

¹¹²⁰ DANTE, *Paradís*, cant, VIII. L'autor va escriure:

“*Se mala signoria, che sempre accuora*

Li popoli soggetti, non avesse

Mosso Palermo a gridar: Mora! Mora!”.

¹¹²¹ SANUDO, p. 197. Aquest terme significaria tartamudesa. L'autor emprava aquest mot per expressar menyspreu: “*che così chiamavano li Francesi per dispreggio (...) furono crudelmente morti*”.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

va escriure en llatí, però va preferir escriure el crit en sicilià: “*Moranu li Francisi!*”¹¹²². Probablement, pel cronista era rellevant recordar la gesta sícula contra el considerat usurpador.

En conjunt, la utilització d'aquests vocables com alarit de guerra, tant pels cronistes d'un bàndol com de l'altre, van servir per identificar l'enemic. Per als cronistes siculocatalans o gibel·lins, era una forma simple de detectar l'adversari i ho van utilitzar per demostrar la necessitat de defensar-se dels francoprovençals i anunciar la seva intencionalitat de practicar la violència contra els usurpadors del regne. D'altra banda, per als cronistes güelfs va ser la forma d'enraonar l'odi dels sicilians cap als francesos i, d'aquesta manera, plantejar una justificació de la imminent guerra contra Sicília. Sovint, els cronistes güelfs van tractar els sicilians revoltats com una horda descontrolada contra la qual, l'única opció era combatre-la; el crit de guerra va ser emprat per al·legar aquesta perspectiva.

El clam utilitzat va ser unànime en totes les cròniques i, per tant, totes van coincidir en definir l'odi mutu entre els soldats i la població. Arran d'aquest fet, també es va fer evident l'existència de les xarxes de contactes i d'informació d'arreu del Mediterrani d'on tots els cronistes van beure. Sense aquestes influències, els autors contemporanis, que estaven separats milers de quilòmetres, no haguessin pogut obtenir les mateixes notícies. Això implica que la coneixença dels fets succeïts a Sicília i els diferents arguments ideològics entre els cronistes eren més evidents del que es podia afirmar en un primer moment.

3.8.6. Els relats antiangevins sobre la violència durant el sollevament i el desenvolupament de la imatge de l'enemic

El desenvolupament de la revolta després de l'atac inicial a l'església del Sant Esperit va portar el desencadenament de la violència i, posteriorment, els actes de caràcter militar entre ambdues parts. Paral·lelament, les narratives van desenvolupar uns arguments al respecte, tant a favor com en contra de les hostilitats, depenent de la inclinació política de cada autor. Cal, per tant, analitzar el tractament del furor popular exposat pels diferents autors. La fúria que va sorgir de Palerm es va estendre per tota l'illa en pocs dies exceptuant Messina, que s'hi va afegir més tard. El que predomina en les cròniques són

---

¹¹²² PLATIENSIS, Michael, *Cronaca*, Ed. ILA Palma, Palermo, 1980, p. 201. El cronista expressava: “*Nam tu infidelis contra ipsos primitivam funestam vocem emisisti, in vulgari sermone clamando, moranu li francisi, pro ut supra latius est descriptum?*”.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

discursos de brutalitat, ferocitat i agressivitat que van exercir els sicilians contra els francesos, encara que amb diferències descriptives entre els texts.

Es pot iniciar l'anàlisi amb les cròniques d'inclinació gibel·lina o antiangevines, atès que els seus autors defensaven la revolta i en la descripció de la violència es justificaven les accions dels sicilians. Aquesta hostilitat va implicar la persecució dels francesos a tota l'illa de Sicília. Per exemple, *Lu Rebellamentu* va argumentar aquests successos i va ser una manera d'empoderar el col·lectiu sicilià. En aquesta narració es pot llegir: “*Et quanti Franchiski trovavanu, tucti li auchidianu*”¹¹²³. La mort dels francesos va representar la lluita pel poder de la noblesa siciliana. A més, va eixamplar les diferències entre els sicilians i francesos, no només entre governants i governats, sinó també en l'àmbit ètnic o lingüístic, ja que segons la crònica es va perseguir i es va executar a tots aquells que parlessin la “*lingua franchisca*”, fins i tot a eclesiàstics i frares menors¹¹²⁴. Era una manera senzilla de detectar l'adversari i també una forma de menyspreu vers la llengua francòfona. En altres paraules, es va identificar un idioma amb un enemic, ja que va ser considerat com un símbol identitari. Cal, però, reflexionar entorn de la geografia lingüística i es pot plantejar la possibilitat que la parla dels soldats no fos únicament el francès, sinó que, probablement, per altres era l'occità provençal, atès que el rei Carles controlava Provença i molts militars podien provenir d'aquell indret. En tot cas, i per tal de completar l'empoderament sícul, la narració conclou que, amb l'ajut dels nobles sicilians, la revolta es va escampar per tot el territori: “*et fichiru lu simiglanti per tucta Sichilia*”¹¹²⁵.

D'altra banda, amb una altra tonalitat, Neocastro va descriure l'inici de les hostilitats contra els francesos amb cert caire bíblic: “*immoderatus tumultus exit de terrae visceribus ad coelos, et ex apertis nubibus clamor ad irma prorupit in Gallos*”. L'objectiu de l'autor va ser mostrar com es va dur a terme la revenja amb un discurs amenaçador i violent. A més, afegia que “*Mactetur saevissima proles Galli*”¹¹²⁶; és a dir, anunciava que es destruiria l'estirp francesa, a fi d'incitar el furor contra els francoprovençals.

---

¹¹²³ *Lu Rebellamentu*, p. 19.

¹¹²⁴ *Lu Rebellamentu*, p. 19-20. L'autor escrivia: “*Ancora andaru a li loki di frati minuri et frati predicaturi, et quanti chi ndi trovaru chi parlassiru a la lingua franchisca, li auchisiru intra li ecclesi*”.

¹¹²⁵ *Lu Rebellamentu*, p. 20.

¹¹²⁶ NEOCASTRO, cap. XVIII, p. 14.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

Seguint la mateixa línia de pensament, el cronista sicilià Speciale va redactar sobre les hostilitats arreu de l'illa¹¹²⁷. L'autor, fortament inspirat en la història clàssica de Roma, va proposar que els angevins s'havien d'expulsar tal com ho van fer els romans amb Tarquini el Superb¹¹²⁸. Era una comparació que l'autor va utilitzar com a argument, no només per a l'expulsió dels francoprovençals, sinó que, inevitablement, també va comparar el rei Carles amb el del rei Tarquini¹¹²⁹. Aquest monarca llatí era recordat per les cròniques romanes com a un governant dèspota i autòcrata¹¹³⁰. Pel cronista de Noto aquesta imatge i aquests qualificatius eren paral·lels a les actuacions del rei Anjou a Sicília. Per Speciale, un home cultivat i que hom va qualificar d'humanista¹¹³¹, aquesta va ser una comparativa perfecta pels seus enraonaments.

A més, segons Speciale —com tots els autors— aquesta revolta va començar per l'intent d'abusar d'una dona i això encara va augmentar la comparança, atès que, encara que el cronista no ho esmenti explícitament, cal recordar que segons la tradició romana el fill de Tarquini va violar Lucrècia, la qual es va suïcidar després d'aquest delictes. Posteriorment, el seu parent Luci Juni Brut va incitar al poble de Roma a la rebel·lió per a l'expulsió de la monarquia¹¹³². D'aquesta manera, només esmentant la comparació de Tarquini amb Carles es podia percebre la similitud en les actuacions d'ambdós, ja que el mateix autor i, segurament també el seu públic, eren coneixedors de la història romana. El paral·lelisme amb la història clàssica i els fets de les Vespres —on els dos monarques eren culpabilitzats d'una violació i de la consegüent revolta— va ser una forma de justificar els fets de manera efectiva per als homes, que com ell, estaven familiaritzats amb la cultura clàssica llatina.

---

¹¹²⁷ SPECIALE, lib. 1, cap. IV. p. 925. Segons l'autor: "*Sub quo praetextu quidam plus aliis furore vitiosae libidinis forsitan excoecatus in unam ex mulieribus illis temerarias manus iniecit, arque afferens eam pugionem viri sui sub vestibus abscondisse temerarius illam in utero titillavit*".

¹¹²⁸ SPECIALE, lib. 1, cap. IV p. 925. El cronista va escriure: "*Tunc Siculi Capitaneos sibi praesicunt, eorumque dominatum communitatem appellant, Romanos in has parte sequentes, qui post eiectionem Tarquinii Regis superbiam, sibi annales praedecerunt*".

¹¹²⁹ SPECIALE, lib. 1, cap. IV, p. 925.

¹¹³⁰ Aquests qualificatius sobre Tarquini es poden trobar als autors clàssics: PLUTARC, Luci, *Vides paral·leles: Soló i Públicola. Temístocles i Camil*, vol. 2, Ed. Fundació Bernat Metge, Barcelona, 1926, p. 16; LIVI, Titus, *Història de Roma*, vol. 2, Ed. Fundació Bernat Metge, Barcelona, 2011, lib. 2, p. 15.

¹¹³¹ Sobre la utilització dels autors clàssics a l'obra de Speciale, vegeu: LABATE, Valentino, "Un precursore siciliano dell'umanismo, Niccolò Speciale", dins *Atti e Rendiconti dell'Accademia di Scienze, Lettere e Arti degli Zelanti e PP. Sello Studio di Acireale*, vol. 9, 1897-1898, p. 1-22.

¹¹³² LIVI, *Història de...*, vol. 2, lib. 2, p. 6-7.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

La narrativa catalana també es va fer ressò de la voluntat d'extermini dels francesos a l'illa de Sicília. En primer lloc, Desclot va assegurar que tots els francesos que s'havien trobat a Palerm havien estat executats¹¹³³. Al mateix temps, va relacionar aquest fet amb la realització d'un parlament on es va escollir un capità; possiblement, es referia a Ruggiero Mastrangelo¹¹³⁴, quelcom que s'estudia més endavant. També va citar un fragment d'una carta que es va enviar de Palerm a Messina per a demanar la seva adhesió a la revolta i que donés suport a la violència siciliana. Sobre aquesta lletra, Soldevila suggeria que era una paràfrasi que es va inserir, més tard, a la crònica anònima siciliana¹¹³⁵. En aquest sentit, la *Cronica Sicilie* va ser més apocada en el seu relat —respecte als seus antecedents— i es va limitar a descriure com des de Palerm es va ocupar la resta de Sicília i com la revolta va arribar a expulsar el poder del rei Carles de l'illa¹¹³⁶. La narració sobre els primers instants de la revolta es van basar, especialment, en aquesta epístola enviada a la ciutat de l'Estret¹¹³⁷, tal com més endavant s'analitza.

Els *Gesta Comitum*, com els altres relats, van fer referència a l'hostilitat siciliana contra els francesos i van accentuar la violència exercida, atès que es van descriure escenes violentes i diferents amputacions de les víctimes¹¹³⁸. Finalment, dins la narrativa catalana, destaca Muntaner que va introduir un nou argument a la revolta, encara que ho va fer uns quaranta anys després. Per tal de justificar la pugna, l'autor de Peralada va apel·lar a la venjança com a forma justa permesa per Déu: “*E en aquell punt davant Déu vengren aquelles clamors en tal manera que volc que d'aquelles supèrbies e de moltes altres fos*

---

¹¹³³ DESCLOT, cap. LXXXI, p. 174. L'autor assegurava que: “*E així tota la gent de Palerm alcieren tots los francescs que pogren trobar en tota la ciutat en fora de la ciutat, a gran dret llur e a gran tort dels francescs, qui són molt cruel gent e els tenien vilment sots llurs peus*”.

¹¹³⁴ DESCLOT, cap. LXXXI, p. 175. “*E faeren capitani un cavaller de la terra molt savi hom*”.

¹¹³⁵ SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, “Pere el Gran: el desafiament amb Carles d'Anjou”, dins *Estudis Universitaris catalans*, n. 9, 1915, p. 123-172; Sobre la carta vegeu també: CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 375-376.

¹¹³⁶ *Cronica Sicilie*, cap. XXXVIII, p. 832. Segons la narració els revoltats: “*Miserunt extra urbem praedictam Panormi ad civitates, terras, castra totius Siciliae pro capiendis, invadendis et rebellari similiter contra ipsum Regem Carolum faciendis dictis civitatibus, terris, castris, et locis ipsius Insulae Siciliae, ut essent ipsae civitates terrae, castra et loca idem velle et idem nolle cum Panormitanis eisdem, quarum hostium seu congregationum, una ivit versus Cephaludium, altera versus Castrum Iohannis, et reliqua tertia versus Calataphium*”.

¹¹³⁷ *Cronica Sicilie*, cap. XXXVIII, p. 830-832.

¹¹³⁸ *Gesta Comitum*, cap. XIX, p. 69. “*Hic praefatus Karolus, motuis omnibus nobilibus regni sui, et fuso multo innoxio sanguine Gallica feritate, quibusdam eurits oculis, aliis manibus et pedibus mutilatis, indiscreta dominia, dira regimina, onera importabilia miserorum affixit humeris regni sui*”.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

feta venjança”¹¹³⁹. La venjança va ser una premissa principal a la crònica de Muntaner i, en aquest cas, va ser justificada per les “*supèrbies*” dels francesos. Aquesta seria una revenja per a una finalitat justa, permesa per la divinitat, ja que per a l'autor les crueltats comeses pel col·lectiu francoprovençal mereixien un càstig.

Ara bé, Muntaner va escriure aquest sollevament de forma molt similar als altres autors i va asseverar que “*Tota Sicília se rebel·là contra lo rei Carles a colp, e mataren tots quants franceses pogueren trobar, així que anc un qui dos en Sicília no n'escapà*”¹¹⁴⁰. En conseqüència, el cronista de Peralada va celebrar la mort dels francesos i la seva expulsió de l'illa, perquè havien causat injúries als sicilians i, especialment, perquè va defensar que Sicília havia d'estar sota la potestat del rei Pere.

D'aquests passatges analitzats se n'extreuen diverses conclusions. En primer lloc, els autors van utilitzar estratègies conjuntes —pròpies del pensament antiangeví— i estratègies individuals, usades pels cronistes que més van aprofundir en el relat de la violència. En tot cas, però, tots van justificar la violència exercida contra els soldats. Quant als cronistes sicilians l'estratègia comuna va ser insistir en l'empoderament del poble sicilià assolit en els actes de violència contra els francesos. Tanmateix, entre les cròniques hi predominaven diferents tàctiques per a identificar l'enemic. Per exemple, l'autor de *Lu Rebellamentu* va preferir insistir en el reconeixement de l'adversari mitjançant la detecció de la llengua francesa com l'idioma de l'enemic. En el cas de la narració de Neocastro es va concentrar en descriure les violacions i abusos com “*injúries*” realitzades dels homes del rei, les quals havien de ser venjades¹¹⁴¹. Finalment, l'escrit de Speciale va ser un dels casos més singulars, originals i valuosos, ja que va utilitzar els seus coneixements de la Roma clàssica per argumentar la violència i comparar el rei Carles amb el rei Tarquini.

En canvi, la característica comuna entre les narracions catalanes va ser la justificació i la necessitat de la vinguda del rei Pere, davant la vulnerabilitat siciliana. En aquest sentit va destacar les particularitats del relat de Muntaner, que va incorporar la qüestió de la venjança per afegir èmfasi en la necessitat de l'hostilitat contra les “*supèrbies*” causades

---

¹¹³⁹ MUNTANER, cap. XLIII, p. 89.

¹¹⁴⁰ MUNTANER, cap. XLII, p. 89.

¹¹⁴¹ NEOCASTRO, cap. XII, p. 10.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

pels francesos¹¹⁴². De fet, va ser un argument molt semblant a la idea de les “injuries” de Neocastro. És a dir, tots els autors antiangevins van plantejar enraonaments per atacar al rei Carles a partir d’una idea comuna. Tanmateix, en el desenvolupament de cada crònica es van proposar diferents perspectives i idees individuals de casa autor.

3.8.7. La justificació de la guerra i la culpabilització dels sicilians a les cròniques güelfes

Les idees gibel·lines i antiangevines emergents sobre la violència a les cròniques catalanosicules van ser, en part, les causants de la resposta güelfa. Com a contesta als atacs dialèctics, els autors güelfs van promocionar els arguments i les versions de la revolta des de la perspectiva propapals. Les actuacions i explicacions sobre la insurrecció que defensaven els autors güelfs a les seves cròniques havien de servir per culpabilitzar els sicilians. Aquestes eren unes narracions que es difondrien i promocionarien arreu dels territoris itàlics de dominació angevina i papal, a fi de contrarestar les idees difoses pels sicilians i catalans.

Un dels primers exemples va ser el *Liber Jani*, un relat que va tergiversar molts dels arguments de *Lu Rebellamentu* i, per refusar l’atac sicilià, va proposar un engrandiment de la narració sobre l’hostilitat i el furor sícul. Aquesta narració asseverava que els revoltats van atacar fins i tot “*y frati minori e predicatori chaveano lingua franceyscha furono tuti morti en le giesse loro*”¹¹⁴³. És a dir, en aquestes explicacions es resumeixen les argüicions güelfes sobre la revolta que, des de la seva perspectiva, va consistir a atacar a l’Església i als francesos de forma arbitrària. Se suggeria que els eclesiàstics que parlaven llengua francesa eren assassinats als temples, quelcom que violava directament l’espai sagrat de les esglésies; l’autor ho entenia com un atac indiscriminat contra els francesos i el mandat pontifical¹¹⁴⁴. De fet, a les narracions güelfes es reproduïen encara amb més fervor la matança als francesos, atès que es va convertir en una de les premisses principals per justificar la guerra contra els sicilians.

---

¹¹⁴² MUNTANER, cap. XLII, p. 89.

¹¹⁴³ *Liber Jani*, p. 57; Posteriorment també Villani va suggerir que es van executar francesos a les esglésies, possiblement per influència d’aquest o altres autors. VILLANI, lib. 8, cap. LXV, p. 422. Escrivia: “*furono morti per le case e nelle chiese*”.

¹¹⁴⁴ També sobre el paper jugat d’algunes ordes vegeu: CICCARELLI, Diego, “I francescani e il Vespro siciliano”, dins *11è CHCA*, vol. 2, Ed. Accademia di Scienze, Lettere e Arti di Palermo, Palermo-Trapani-Erice, Palermo, 1983, p. 359-370.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

En el cas de Malispini va reafirmar l'atac contra les esglésies i ho va descriure com un atac “*senza niuna misericordia*”. A més, aquest autor es va lamentar que el “*giustiziere che v'era pello re*” també va ser mort¹¹⁴⁵. En aquest cas concret, es proposava que va ser un atac a tots els nivells de la societat d'origen francès, tant als eclesiàstics i civils, com als governants i soldats. Aquesta informació escrita per Malispini va ser, alguns anys després, una de les fonts principals de Villani —que també era florentí i proper ideològicament— i, per tant, va realitzar una redacció molt similar¹¹⁴⁶.

Altres cronistes güelfs van narrar sobre el moment en què el papat i la seva cort van saber que a Palerm havia esclatat la revolta¹¹⁴⁷. El pontífex estava reunit amb els seus cardenals més afins i van discutir sobre els moviments polítics i militars que havia de realitzar l'Església. Aquest escenari va ser relatat per Latini i Malispini i ambdós hi afegien la presència de Giacomo Savelli, que en aquell moment era cardenal però tres anys després es va convertir en el successor de Martí IV, és a dir, Honori IV. Aquest era procedent d'una de les grans famílies romanes i era un dels cardenals que havia coronat a Carles d'Anjou. Així, els dos cronistes van reproduir el seu discurs on demanava que el conflicte es resolgués: “*prima per via di pace, se valere puote, e, se non, per via di guerra*”¹¹⁴⁸. En primera instància, s'hauria buscat la pau a Sicília i en cas que aquesta petició no fos possible, s'hauria de declarar la guerra donant ple suport al govern Anjou. Aquest discurs era un exemple de la intencionalitat del relat güelf i de la justificació de la pugna. Per als autors calia mostrar el papat dialogant i obert a pactar la pau i, al mateix temps, havia de defensar les seves conviccions. El que van cercar els cronistes amb aquest doble vessant era fer de la guerra l'únic camí possible, sempre, però, criminalitzant els sicilians per la seva actitud bèl·lica.

---

¹¹⁴⁵ MALISPINI, cap. CCXXIII, p. 84.

¹¹⁴⁶ VILLANI, lib. 8, cap. LXV, p. 422. En la narració de Villani es pot observar com algunes descripcions són idèntiques o gairebé calcades de Malispini: “*Il giustiziere che v'era per lo re, e lui preso e ucciso, e quanti Franceschi (...) furono morti per le case e nelle chiese, senza misericordia niuna*”. Així i tot, són molt interessants les miniatures que acompanyen aquests texts. Vegeu la fig. 3.

¹¹⁴⁷ *Liber Jani*, p. 56-57. El *Liber Jani* assegura que fou l'emissari del bisbe de Monreale qui va informar el papat. Aquest bisbe hauria escapat de la revolta i, per tant, seria clarament güelf. Segons aquesta crònica el rei Carles es trobava amb la cort papal en el moment de la rebel·lió.

¹¹⁴⁸ BRUNETTO LATINI, cap. CXXXVI, p. 117; MALISPINI, cap. CCXXIII, p. 84. De manera molt similar a Latini va escriure: “*se potesse per via di pace, se noe per via di guerra*”; Vegeu també: *Leggenda*, p. 70.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

En aquest mateix context, igualment el *Liber Jani* va situar el futur pontífex al mateix concili. En el discurs relatat Savelli va demanar al rei Carles que lluités per restaurar “*honore de la sancta chiesa di roma e de suoi frati*”¹¹⁴⁹. Així, a més de realitzar una defensa del papat, es va encarregar —altra vegada— la defensa del pontífex al monarca angeví. D’aquesta manera, es va promocionar una idea heroica de les gestes del sobirà i, al mateix temps, es va condemnar els sicilians per la revolta. La presència de Savelli al relat serviria per emfatitzar les idees bèl·liques, com una qüestió que tota la comunitat eclesiàstica hi donava suport. A més, cal tenir en compte que, potser, aquestes narracions van ser escrites en temps del papa Honori IV i per això se li hauria donat tanta rellevància en el relat. En tot cas, l’aparició d’aquest personatge seria, segurament, per dotar el text de més poder de convicció. En canvi, a *Lu Rebellamentu* —com a mostra del canvi d’argumentari que van realitzar els autors güelfs als texts sinòptics— Savelli només apareix per donar suport a la guerra que havia de portar “*honori*” a l’Església¹¹⁵⁰, però no s’esmenta pas la possibilitat de la pau. L’autor va culpabilitzar el personatge per la seva actitud bel·licista.

Altres autors eclesiàstics van destacar i van contribuir a promocionar les idees papals i a identificar els sicilians revoltats com l’enemic. Molts dels autors güelfs van trobar necessari —per a les seves justificacions de la guerra— informar sobre la mort generalitzada de tots els francesos presents a l’illa. Per exemple, un dels cronistes destacables del moment era Salimbene. Aquest va escriure paraules pertorbadores i d’aflicció sobre els actes dels sicilians afirmant que els francesos perseguits fins i tot “*fugeret per fenestram et salvaret vitam suam*”¹¹⁵¹. Així va descriure una escena d’absoluta violència i persecució. Paral·lelament, Tolomeu de Lucca va narrar seguint el dramatisme de les redaccions analitzades i va escriure que els “*siculis rebellaverunt contra Regem Carolum, occisis multis Gallicis qui eran in Insula*”¹¹⁵². També, el bolonyès Francesco Pipino va continuar aquest mateix relat sobre la violència i va insistir

---

¹¹⁴⁹ *Liber Jani*, p. 58. Vegeu un discurs similar a: BRUNETTO LATINI, cap. CXXXVI, p. 117; MALISPINI, cap. CCXXIII, p. 84; *Leggenda*, p. 70.

¹¹⁵⁰ *Lu Rebellamentu*, p. 20-21. Giacomo Savelli, durant la reunió a la cort papal, va dir al rei Carles que se li donaven suport, ja que els seus fets portarien “*honori*” a l’Església de Roma.

¹¹⁵¹ SALIMBENE, p. 509. L’autor redactava: “*Quidam vero iustitiarius Gallicus, dum vellet exire ad sedandum populum, rogatus fuit a quodam sapiente viro, en se inmitteret in populum, sed fugeret per fenestram et salvaret vitam suam*”.

¹¹⁵² TOLOMEU DE LUCCA, *Historia Ecclesiastica...*, lib. 24, cap. IV, p. 1186.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

amb la crueltat siciliana “*in clamore et furore contra Gallicos*”¹¹⁵³. Fins i tot, es pot llegir aquesta idea als *Annales Cavenses*, on es va emfatitzar els estralls contra els francesos i l'autor va escriure que la “*civitas Panormitana occidit omnes Francos*”¹¹⁵⁴. Idènticament, a la *Historia Sicula*, crònica anònima vaticana, s'informava del sollevament contra el rei: “*contra eum se rebellavit sicilia, et primum Panormum, et postquam fuit rebellata Sicilia Rex Carolus venit Brundisium cum armata sua*”¹¹⁵⁵. Tots els autors coincidien en la virulència de la situació i la unió de tota l'illa contra el rei.

En conclusió, la principal intencionalitat de les cròniques güelfes era constatar la violència contra els francoprovençals. Es reafirmaven les seves argumentacions per justificar que la guerra era inevitable i que, en tot cas, l'hostilitat havia estat iniciada pels sicilians. Aquestes idees es van difondre ràpidament per un extens territori, tant als territoris itàlics, com a França. És quelcom que es demostra en la similitud de les explicacions entre les cròniques güelfes. Tanmateix, s'ha de tenir en compte que aquestes premisses es van divulgar amb molt més èxit per aquelles contrades on les justificacions en favor del rei Carles i del papat eren favorables, atès que els autors són majoritàriament eclesiàstics o de territoris dominats pels güelfs. La intencionalitat d'aquests cronistes, no era només acusar els sicilians de ser inclements vers les forces del rei aliades del papat, sinó també desfer o intentar desvirtualitzar les argumentacions sicilianes, catalanes i gibel·lines. A més, el pensament generalitzat i tradicional entre les files eclesiàstiques era que Sicília havia d'estar la potestat papal i, en conseqüència, la revolta no podia ser mai legítima. Des de la seva perspectiva el sollevament era un ultratge a l'Església.

3.8.8. La contraposició de l'ús de la dona en els relats güelfs: la venjança siciliana contra les mullers dels francesos

En referència als relats sobre la violència destaquen alguns autors eclesiàstics que van atribuir l'assalt dels inermes als sicilians revoltats. Aquest argument s'havia pensat per a

---

¹¹⁵³ FRANCESCO PIPINO, p. 686.

¹¹⁵⁴ *Annales cavenses*, p. 195. L'autor escrivia: “*Anno dominice incarnationis millesimo duecentesimo octogesimo primo, die lune, 2 stante mense Marcio, civitas Panormitana occidit omnes Francos, quos invenire potuerunt in dicta civitate, et exinde rebellata est tota Sicilia*”. Aquesta és una data que no correspon a la majorment acceptada i esmentada pels autors.

¹¹⁵⁵ *Historia Sicula*, p. 780. El cronista narrava que: “*Postea Rex Carolus paravit armatam contra Romaniam cum suis baronibus cum magno exercitu navibus, et galeis, et usceriis, istoque medio tempore contra eum se rebellavit sicilia, et primum Panormum, et postquam fuit rebellata Sicilia Rex Carolus venit Brundisium cum armata sua*”.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

contraproposta la idea inicial siciliana on eren els soldats que atacaven i raptaven les dones. En aquest cas, es va inculpar els sicilians de l'agressivitat contra les mullers. L'objectiu principal era descriure els atacs dels revoltats a les dones franceses, mullers d'aquests, infants i ancians. A més, la redacció entre ells era molt similar i, per tant, devia ser una idea força difosa i, possiblement, els autors van beure d'una font primigènia o es van influenciar entre ells.

És a dir, la intencionalitat dels autors güelfs va ser canviar l'argument inicial on la dona havia estat raptada i atacada pels soldats angevins. Per això, van asseverar que havien estat els sicilians revoltats qui havien realitzat aquests atacs. Els cronistes que van utilitzar aquest argumentari eren majoritàriament eclesiàstics i van dotar la seva redacció d'un alt nivell de descripció de crueltat. Es tractava, doncs, de desprestigiar la causa siciliana i desvirtuar la possible venjança contra els soldats, atès que en aquest cas, el col·lectiu femení també seria atacat.

El primer cas que es pot esmentar és Salimbene un dels autors eclesiàstics més representatius. Aquest va escriure que van ser morts tots els homes i totes les dones franceses, amb especial atac contra les embarassades: "*omnes Gallicos, viros et mulieres, et parvulos alliferunt ad petras, et praegnantes aperuerunt*"¹¹⁵⁶. De manera similar a com ho va redactar aquest escriptor, el cronista francès Guillem de Nangis va descriure un escenari d'hostilitat i escarni contra els francesos: "*Gallicos omnes qui ibidem morabantur, tam mares quam feminas, senes et iuvenes*". Aquests actes els va qualificar de "*detestabilis*" i, finalment, va afegir que els sicilians van matar les dones encintes: "*mulierum praegnantium quae dicebantur a Gallicis concepisse, partus occidebant antequam nascerentur*"¹¹⁵⁷. D'altra banda, a la crònica de Martí d'Opava¹¹⁵⁸ es va narrar aquest episodi quasi de la mateixa manera a com ho havia fet el cronista francès. En tot

---

¹¹⁵⁶ SALIMBENE, p. 1150-1151.

¹¹⁵⁷ GUILLAUME DE NANGIS, p. 255. L'autor escrivia: "*In regno Siciliae Panormitani et Messanenses, adversus regem Karolum conspirantes, succensa rabie, Gallicos omnes qui ibidem morabantur, tam mares quam feminas, senes et iuvenes, in regis contemptum occiderunt. Et, quod detestabilis fuit, Iatus aperientes mulierum praegnantium quae dicebantur a Gallicis concepisse, partus occidebant antequam nascerentur*".

¹¹⁵⁸ Com s'ha esmentat abans, aquesta obra va ser iniciada per Martí d'Opava, però va morir el 1278. Tanmateix, el continuador d'aquesta obra va expressar també el sentiment antigibel·lí. Vegeu al respecte: BARBERO, *Il mito...*, p. 32.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

cas, es va insistir especialment en la mort de les dones en estat: “*mulierum Latinarum pregnancium, que dicebantur a Gallicis concepisse*”¹¹⁵⁹.

En primer lloc, Salimbene, Guillem de Nangis i Martí d’Opava van utilitzar formes molt similars per descriure aquests actes i és fàcil deduir la influència entre ells. Tot i això, es fa difícil determinar quin va ser el primer autor a escriure aquests conceptes i ser-ne la influència principal. Certament, Salimbene era un dels grans escriptors del moment i era italià i, en conseqüència, era proper al conflicte, tot i que no hi ha proves que determinin si aquesta va ser la font principal. A més, i tot i que les premisses coincideixen en els tres texts, s’observen més coincidències de redacció entre Martí d’Opava i Guillem de Nangis. Això seria un indicador que algun dels dos cronistes es va copiar de l’altre o hi havia una font que va servir d’inspiració per a les dues redaccions, de la qual Salimbene també podia haver begut. No obstant això, i encara que difícilment es pot determinar qui va influenciar a qui, s’ha de tenir en compte que al monjo de Sant Denis, com a francès, el podia haver afectat més que no pas a l’autor del *Chronicon pontificium*. En tot cas, és evident que aquests arguments circulaven arreu d’Europa i eren utilitzats pels cercles eclesiàstics i d’inclinació güelfa.

En segon lloc, quant a la intencionalitat de les narracions, es pot percebre un grau més de violència en la redacció si es comparen amb les cròniques sicilianes i catalanes. El que els relats realcen amb més força és l’assassinat de les dones embarassades de fills francesos com a propòsit principal dels sicilians. Així, aquests autors estaven afirmant, intrínsecament, que la intensió dels revoltats era acabar amb l’estirp francesa a l’illa. A més, era una de les maneres que van triar per a definir-los com a enemic. Ara bé, s’ha de tenir en compte que aquests tres cronistes eren eclesiàstics i, atesa la seva formació religiosa, no els hi va ser difícil influenciar-se en la Bíblia. Per a narrar aquests passatges sobre l’assassinat de dones embarassades, que era més o menys recurrent als relats sobre la violència, es podien haver inspirat en alguns dels passatges de l’Antic Testament. Certament, el fet d’esventrar dones embarassades s’atribuïa a personatges bíblics malèvols. Per exemple, el conflicte i l’atac a les esposes encintes realitzat per Menahem

---

¹¹⁵⁹ MARTÍ D’OPAVA, p. 478. El cronista exposava: “*Et ecce quod parum post in regno Sicilie Panormitani succensa rabie, omnes Gallicos, qui ibi morabantur, tam mares quam feminas ac senes et iuvenes in predicti regis contemptu occiderunt, et quod fuit detestabilius, apariantes latus mulierum Latinarum pregnancium, que dicebantur a Gallicis concepisse, partus earum occidebant, antequam nascerentur. Deinde tota Sicilia sic rebellans, supradictum Petrum, regem Arragonie, in suum dominum et defensorem vocaverunt*”.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

que, com a venjança contra la ciutat de Tifsah, “*va esventrar totes les dones embarassades*”¹¹⁶⁰. Aquest era, doncs, un acte atribuït a aquells que es comportaven de forma diabòlica. Així, amb la idea de l'enemic desventrador, es va justificar que la guerra era inevitable.

A més, en la descripció dels fets, Martí d'Opava i Guillem de Nangis es van referir als actes dels sicilians com a “*detestabilis*” i van emprar aquest terme per afirmar amb rotunditat que, des de la seva percepció d'eclesiàstics i afins al papat i al rei Carles, els successos a Sicília eren intolerables i abominables. De fet, eren uns actes que havien de rebutjar perquè entenien i defensaven que el Regne de Sicília estava sota la potestat papal. Aquests tres autors van iniciar un relat sobre l'atac a embarassades que va ser copiat per cronistes del segle XIV.

Després d'aquests cronistes eclesiàstics, aquestes argumentacions van ser aprofitades per altres autors seculars. Dins d'aquesta línia argumentativa, va destacar l'escriptor venecià Sanudo, que va realitzar una narració encara més sagnant. Primerament, com tots els cronistes, va esmentar que la revolta es va difondre per tota l'illa, exceptuant a Messina, i que els francesos que van trobar els sollevats van ser morts¹¹⁶¹. Seguidament, va escriure un relat sobre l'hostilitat exercida pels sicilians contra les dones i infants, encara que era força semblant a la dels autors anteriors. Sanudo va escriure que els sicilians van executar les mullers dels francesos i els seus nadons: “*le Femmine Sciciliane, ch'eran maritate a Francesi, ammazzando le Creature dei corpi loro e occidendosi*”¹¹⁶². De la mateixa manera que els altres autors, va focalitzar-se en l'atac a les dones sicilianes casades amb francesos, a les embarassades o als fills de francoprovençals; uns raonaments que segurament va recollir d'altres fonts. A més, en aquest cas, va augmentar el relat violent atribuït als sicilians quan redactava: “*e alcuni si lavavan le mani nel sangue Francese; tanta era la rabbia della vendetta delle injurie*”¹¹⁶³. El cronista va cercar crear al lector un odi profund contra els sicilians, de manera que va voler utilitzar l'impacte psicològic

---

¹¹⁶⁰ Segon llibre dels reis, 15, 16, p. 508. “*Menahem va atacar Tifsah, va matar tots els qui eren a la ciutat i en tot el seu territori des de Tirsà, perquè no li havien obert les portes, i va esventrar totes les dones embarassades*”.

¹¹⁶¹ SANUDO, p. 197. Segons l'autor a Corleone van fer el mateix que a Palerm: “*passò il furore per tutta l'isola, e furon morti quanti Francesi si trovavano, eccetto in Messina*”.

¹¹⁶² SANUDO, p. 197.

¹¹⁶³ SANUDO, p. 197. Altres autors també van esmentar els fets amb aquestes paraules. Neocastro, cap. XIV-XV, p. 11-13; Malaspina, lib. 8, cap. XVIII, p. 334-337.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

que podia suposar aquest relat dels fets. Aquesta narració formava part de la visió de l'enemic sicilià com a sanguinari i acarnissat.

Tanmateix, segons l'escriptor venecià les causes de la revolta va ser la “*vendetta delle injurie*” contra els francesos. Per tant, va acceptar, de forma implícita, que els soldats del rei havien atacat els sicilians, encara que aquesta venjança seria exercida de forma cruel, despòtica i despietada. És a dir, aquest no seria un concepte de venjança atribuïda a la justícia —com si succeeix amb Muntaner— ans el contrari. Els sicilians haurien comès accions malvades i haurien desobeït l'autoritat papal. Aquesta coincidència en els termes entre ambdós cronistes és força significativa, atès que l'autor venecià i el peraladenc eren contemporanis en el temps. Així, doncs, és probable que a inicis del segle XIV sorgís, dins els cercles sicilians, una reafirmació de la idea que les Vespres van ser uns actes de venjança, quelcom que Muntaner es va encarrerar d'escriure¹¹⁶⁴. Possiblement, arran d'això, Sanudo va realitzar una resposta aquesta argumentació, contradient la idea inicial de revenja per cercar justícia que va proposar Muntaner. De fet, Sanudo va col·laborar en la promoció i propaganda dels arguments güelfs, ja que Venècia va ser aliada dels Anjou i del papat. Per aquest motiu, va redactar una crònica on va justificar la guerra contra els revoltats sícils.

Altres cronistes contemporanis a Sanudo van utilitzar el mateix relat dels tres primers autors eclesiàstics abans esmentats —Salimbene, Guillem de Nangis i Martí d'Opava— encara que no eren narracions copiades necessàriament directament d'aquests autors, sinó que podien haver estat transcrites entre els mateixos cronistes coetanis. Un d'aquests altres autors destacats que aprofitava el relat sobre la matança de les embarassades va ser Riccobaldo da Ferrara. El cronista havia escrit, prèviament, sobre la crueltat del rei Carles, però seguidament va utilitzar les mateixes al·legacions contra els sicilians que els autors previs, a fi de deslliurar de tota culpabilitat al govern angeví. D'aquesta manera requeia tota la responsabilitat sobre els sicilians, atès que van matar tots els homes del rei: “*occisis omnibus Francis, qui erans in regno, Monarchi quoque eius gentis casum similem sunt experti*”. En aquest cas es va referir als morts com a “gent del rei”, per tal de mostrar més èmfasi a l'atac vers al monarca i la desobediència dels sicilians al papat. També va afegir el comportament hostil cap a les mullers dels francesos: “*Mulieres Siculae praegnantes*

---

¹¹⁶⁴ La idea de venjança de Muntaner s'analitza en els capítols següents. Vegeu, MUNTANER, cap. XLIII, p. 89.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

ex Francis evacuatae sine foetibus, ferro uteros dislecante, et Petrus Rex Arragonum in Siciliam est ingressus”¹¹⁶⁵. En aquest text sobre l'atac a les dones, on sobretot s'insistia en l'assassinat d'embarassades i dels seus fetus o nounats, es pot observar més clarament la influència dels altres autors, atesa la similitud de les paraules. A més, l'autor hi va afegir la imminent arribada del rei Pere, com si fos conseqüència de la revolta i un dels culpables de l'atac als francesos i a les embarassades.

La influència de les idees güelfes va ser tan forta arreu que fins i tot alguns autors de clara tendència gibel·lina van utilitzar i copiar aquests arguments. N'era exemple el cronista d'Asti, Guglielmo Ventura, que va lluitar contra Carles d'Anjou, encara que, en aquest passatge, no va saber diferenciar-se del relat angeví sobre les Vespres. La influència dels tres cronistes eclesiàstics abans esmentats va ser clara en el seu escrit —com es pot observar en la similitud dels mots emprats— i va fer referència a l'atac sicilià contra els francesos: “*Galli omnes, qui in sicilia erant, trucidati sunt, tem mares, quam foeminae, pueri et senes*”. També va incloure l'atac sícul a les dones utilitzant la mateixa perspectiva i paraules semblants als relats güelfs: “*quin etiam et mulieribus praegnantibus ventre aperti sunt et occisi infantes*”¹¹⁶⁶. Certament, va copiar els arguments güelfs, encara que cal tenir en compte que aquest narrador no era ni sicilià ni català i, per tant, no tenia la mateixa necessitat argumental que altres autors antiangevins, els quals no van mencionar aquests detalls. La descripció dels esdeveniments va consistir a escriure sobre l'atac i extermini generalitzat vers el col·lectiu francoprovençal, amb especial acarnissament contra les dones embarassades. Per Ventura, però, va ser una forma més de narrar el sollevament i descriure l'odi vers els francesos en una revolta justificada.

En darrera instància, el cronista güelf i florentí Paolino Pieri va fer una descripció dels successos on els sicilians, igualment, van atacar indiscriminadament els francesos. A més, va exposar la revolta amb una tonalitat bíblica: “*che parve Opera Divina ovvero Diavolica, tutte le terre di Sicilia fecero il somigliante*”. El fet d'expressar dubtes sobre si la revolta era quelcom diví o diabòlic va ser, segurament, una llicència de l'autor. En realitat, volia expressar que tota Sicília havia caigut en mans dels revoltats i coincidia amb els altres autors sobre la persecució dels francesos. Segons Pieri en vuit dies “*in tutta*

---

¹¹⁶⁵ RICCOBALDO DA FERRARA, p. 100.

¹¹⁶⁶ GUGLIELMO VENTURA, p. 164.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

*la Sicilia non rimase neuno Francesco*¹¹⁶⁷. Encara que no copiava els arguments sobre els atacs a les embarassades, es va fer ressò de la violència exercida i va demonitzar els sicilians.

3.8.9. Les conclusions dels raonaments utilitzats pels cronistes

En conclusió, la narrativa va promoure tres arguments per presentar la violència durant les Vespres. El primer va ser desenvolupat per les narracions siculocatalanes i les dones (i els seus marits o pares) van ser reconegudes com les víctimes. El segon, exposat pels autors güelfs, les mullers eren identificades com a conspiradores i incitadores. Per últim, el tercer, també desenvolupat pels escriptors güelfs, van capgirar els arguments i van identificar les víctimes en les esposes embarassades de francesos i els altres inermes. En aquest últim cas, la figura femenina embarassada (les mullers o aliades dels francesos) va ser presentada com a piadosa i va ser martiritzada. De fet, es van invertir els arguments, ja que si *a priori* van ser els francesos qui van violar les dones sicilianes, ara eren els revoltats qui els hi arravataven les dones als marits francesos. En aquest cas, però, no es tractava de violacions, sinó d'assassinats o execucions amb la intenció clara d'acabar amb qualsevol possible llinatge francès. Així, probablement, el propòsit dels autors güelfs era mostrar com les actuacions sicilianes vers les dones franceses eren molt pitjors que els actes dels soldats contra les sicilianes. A més, i encara que la dona era el centre del relat i la polèmica, s'hi ha d'afegir la mort d'ancians i nens, en un atac contra els inermes per part dels sicilians acarnissats¹¹⁶⁸.

La descripció de l'atac als inermes, amb especial èmfasi a les embarassades que haguessin tingut fills francesos, serviria per argumentar i justificar la guerra. La redacció estava dissenyada per donar suport al papat i al rei Carles, que al seu entendre havien de portar a terme una necessària reocupació de Sicília. Ara bé, el que relataven aquests autors es podria definir com una aproximació a la idea de “genocidi” contra els francesos, ja que

---

¹¹⁶⁷ PIERI, p. 44.

¹¹⁶⁸ Certament, els autors güelfs estaven descrivint una guerra que es va lliurar en tots els àmbits i que va afectar a totes les condicions i generes. Vegeu sobre aquest afer: GILLINGHAM, John, “Women, children and the profits of war”, dins Janet L. NELSON, Susan REYNOLDS i Susan M. JOHNS (Eds.), *Gender and Historiography. Studies in the earlier middle ages in honour of Pauline Stafford*, Ed. School of Advanced Study-University of London, London, 2012, p. 61-74, p. 62. L'autor suggeria: “*Obviously in the 'total war' characteristic of early medieval Europe, women were very far from being the only victims. Men were more likely to be killed*”.

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

s'hauria practicat un extermini total contra el poble francoprovençal. Aquestes narracions güelfes van servir com a contrapès de les idees gibel·lines i van ser promocionades als territoris itàlics.

Per concloure l'estudi sobre la insurrecció, cal apuntar que en el relat sobre les Vespres destaquen dues premisses: la identificació de l'enemic i l'ús de la dona com a eix central de les narracions. En primer lloc, la identificació o construcció de l'enemic es va formular abans, durant i després de la revolta. Amb les explicacions ofertes sobre el sollevament, ambdós bàndols van detectar i argumentar el perquè s'havia de lluitar contra aquells que van actuar en contra dels seus interessos ideològics i econòmics. En el cas dels sicilians i catalans els adversaris eren els francesos per abusar fiscalment i raptar les seves mullers. En el cas güelf, l'enemic eren els sicilians revoltats contra el rei Carles i contra la voluntat papal. A més, consideraven que havien exercit una bel·licositat injustificada contra els soldats angevins i les seves famílies.

En segon lloc, en el relat de les Vespres la dona era el centre sobre el que giraven totes les narracions. Certament, aquest fet és de gran transcendència, ja que totes les cròniques que tracten sobre la guerra de Sicília i la revolta del 1282 estaven escrites per homes, per als homes i sobre les gestes dels homes, on la dona era absolutament obviada, exceptuant l'afer del març del 1282. En la revolta de Palerm la dona va assolir el protagonisme, però no pas com a individu independent i de lliure potestat, sinó com a objecte de submissió del seu marit, la qual havien agredit i, per tant, també havien atacat indirectament a l'home. És a dir, la dona que havia estat obviada durant totes les narracions, només va ser esmentada com a objecte per argumentar l'atac cap als homes, tant als escrits güelfs com els antiangevins.

En els diferents relats la figura femenina és plantejada en tres estadis diferents segons la ideologia o intencionalitat de cada autor. En primer lloc, les dones sicilianes eren les víctimes de les violacions dels soldats francesos segons les narratives siculocatalanes. En segon lloc, les esposes sicilianes van ser culpabilitzades de la revolta pels cronistes güelfs. Finalment, en tercer lloc, les mullers dels francesos van ser víctimes de l'acarnissament dels sicilians segons els cronistes eclesiàstics i propapals. Així, des de totes les perspectives la dona era objecte de la potestat marital i el seu atac era considerat un assalt a l'home posseïdor. Encara que es descriu la violència entre els barons, la dona va ser descrita com l'objecte més preuat de l'home, qui l'havia de protegir. Per demostrar això,

3. Els antecedents ideològics, polítics i literaris de la guerra de les Vespres

---

els autors no van plantejar la revolta a partir de l'exercici fiscal angeví que havien denunciat, sinó arran de les agressions a les dones, i aquest va ser considerat el punt d'inflexió per a justificar el conflicte en ambdós bàndols.

En aquest sentit no és pas sorprenent la utilització de la figura femenina en els relats sobre les Vespres, atès el tractament que se'n va fer durant els segles medievals. Ara bé, aquest enraonament és quelcom essencial en l'anàlisi dels texts sobre el sollevament, ja que es va plantejar com un element cultural, una idea religiosa i filosòfica fonamental i que, de fet, no ha estat valorada per la historiografia sobre el conflicte de Sicília. Els relats de les Vespres és un exemple de la història de la dona com a objecte de submissió, a partir del qual es va desencadenar i justificar la pugnacitat. Després dels escrits sobre la revolta, la dona es va tornar a ocultar en les cròniques —exceptuant alguns passatges que després es comenten—, ja que en la percepció de l'home medieval, només les seves gestes eren objecte d'admiració i de ser escrites.

4. MEMÒRIES DE LES DINÀMIQUES MILITARS I POLÍTiques. LA IDEOLOGIA EN LA NARRACIÓ DELS PRIMERS ESDEVENIMENTS BÈL·LICS

Els cronistes van elaborar unes memòries de les dinàmiques militars i polítiques relatades segons la seva ideologia i posicionament polític. Els seus arguments estaven destinats a convèncer als seus lectors i evitar que els raonaments de l'adversari quallessin entre les pròpies files. Els primers moviments geopolítics posteriors a la revolta sícula, que els autors van destacar, van ser la creació d'un Estat comunal a Sicília, el desembarcament a l'Àfrica i l'arribada del monarca a l'illa. Els tres esdeveniments van ser utilitzats pels autors per enaltir o desaprovar les accions del nou organisme polític i dels dos sobirans del reialme.

4.1. LA *COMMUNITAS SICILIE* I EL SETGE DE MESSINA: LES LECTURES SOBRE LES ASPIRACIONS SICILIANES

Un dels moments més rellevants de la revolta siciliana va ser la creació d'un govern comunal sicilià, que tradicionalment s'ha anomenat *Communitas Sicilie*. Aquesta nova forma política va ser una república oligàrquica en forma de federació, dirigida per la noblesa i la burgesia més rellevant¹¹⁶⁹. Es va iniciar a Palerm i en pocs dies, la nova organització es va escampar per tota l'illa, com a resultat de la manca de poder regi.

---

* Imatge del títol: SPECIALIS, Nicolaus, *De gestis siculorum sub Friderico Rege*, Universitat de València, Manuscrit, MH Ms. 0848, f. 5v (1401-1450).

¹¹⁶⁹ MUSCA, Giosuè, *Le eredità normanno-sveve nell'età angioina. Persistenze e mutamenti nel Mezzogiorno*, Ed. Edizioni Dedalo, Bari, 2004, p. 72; FRÉTIGNÉ, Jean-Yves, *Histoire de la Sicile*, Ed. Fayard, Rome, 2009, p. 52; GÜNTHER, Kai-Henrik, *Sizilianer, Flamen, Eidgenossen. Regionale Kommunen und das soziale Wissen um kommunale Conjuratio im Spätmittelalter*, Ed. Lucius & Lucius,

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

Així, doncs, aquest nou règim responia al rebuig sicilià del govern angeví, però es feia ressò de la tradició política i defensava que Sicília havia d'estar sota la protecció i potestat papal. Això, però, va significar, en aquells dies de controvèrsia, una contradicció pels sicilians. Per una banda, demanaven al papa Martí IV que els acollís sota la seva empara; d'altra banda, el pontífex posava la confiança del govern sícul en mans del rei angeví del qual la noblesa siciliana governant defugia. De fet, els sicilians coetanis entenien aquesta contradicció i es poden observar diferents crítiques al respecte en els escrits contemporanis. Ara bé, el fet d'insistir en l'empara de Roma responia a una causa purament ideològica, ja que els barons sicilians no podien concebre cap govern sícul sense l'acceptació del pontífex, tal com havia estat des dels inicis de la creació del regne. Així, l'Església, en comptes de protegir-los, va atacar-los a través de la seva aliança amb els Anjou¹¹⁷⁰. Certament, la declaració de la república feia ressorgir el güelfisme sicilià, però d'una manera diferent a aquell del continent, atès que rebutjava el rei Anjou o qualsevol rei estranger.

En conseqüència, la *Communitas* va constituir-se el mateix dia de la revolta, el dia de Pasqua del 1282 a Palerm. Cada ciutat va escollir el seu propi govern i els dirigents comunals a partir d'una assemblea. El primer cas es va donar a la capital siciliana. Van ser triats quatre capitans: Ruggero di Mastrangelo, Enrico Bavero, Niccoloso de Ortoleva, Nicola de Ebdemonia, assistits per tres jutges i cinc consellers¹¹⁷¹. Tots ells venien del món de l'artesanat i comerç i, en definitiva, formaven part de la petita noblesa i burgesia urbana¹¹⁷².

Malgrat ser un fenomen governamental extraordinari, de gran interès polític i força conegut, ha comptat al llarg de la història amb pocs estudis específics. Un dels primers a esmentar aquest esdeveniment va ser Amari, que considerava que Palerm s'havia posat sota la potestat de l'Església per intentar minvar la ira papal. A més, al·ludia els precedents de la *Communitas*; en primer lloc, la creació d'una assemblea de nobles que

---

Stuttgart, 2013, p. 31; BLICKLE, Peter, "Revolt in Europa 1200-1800", dins Gabriella Erdélyi (Eds.), *Armed Memory. Agency and Peasant Revolts in Central and Southern Europe (1450-1700)*, Ed. Vandenhoeck, Göttingen, 2016, p. 44.

¹¹⁷⁰ Sobre l'actuació del papat vegeu: LONGHITANO, Adolfo, "Aragonesi e catalani a Catania (secoli XIII-XV)", dins *Miscel·lània d'homenatge al cardenal Lluís Martínez Sistach*, Ed. Ateneu Universitari Sant Pacià, Barcelona, 2015, p. 129-146, p. 129-132.

¹¹⁷¹ EGIDI, Pietro, "La 'Communitas Siciliae' del 1282", dins *Annuario de la Reale Università di Messina*, 1914-1915, p. 5-56, p. 6; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 325.

¹¹⁷² GIUNTA, Francesco, "La società...", p. 31-32; EGIDI, "La Communitas...", p. 7.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

el 1258 va declarar rei a Manfred contra els designis del pontífex. En segon lloc, servien com a exemple de la solució sícula les repúbliques llombardes i toscanes¹¹⁷³. Alguns anys després, Egidi va fer el primer estudi únicament dedicat a aquest succés, que considerava una de les primeres expressions de l'esperit autonomista que ha sorgit al llarg de la història siciliana¹¹⁷⁴.

Així mateix, les assemblees populars se celebraven a l'església de la Martorana i a la plaça de San Cataldo, un dels centres neuràlgics de Palerm. El poble palermità volia reclamar a l'església el que s'havia aconseguit el 1254 —després de la mort del rei Conrad— quan el papat va assegurar una alta protecció a les ciutats. De fet, Palerm es basava en aquest antecedent polític per reivindicar l'experiència comunal. Malgrat això, el papa era francès i aliat dels Anjou, i va ser una proposta que no va poder reproduir-se. Per aquest motiu, Giunta contemplava la possibilitat que podia ser fruit de la improvisació política sorgida de l'esperança antiangevina¹¹⁷⁵. En canvi, Oddo va defensar que les aspiracions republicanes no podien haver sorgit de manera espontània, sinó que devien ser unes idees força comunes, que tenien com antecedents l'experiència del 1254 fins al 1256¹¹⁷⁶. El concepte de confederació era una organització política llargament dissenyada, possiblement, per part d'un partit republicà clandestí¹¹⁷⁷. D'altra banda, Tramontana considerava que el fracàs de la *Communitas* va ser degut a la fragilitat de les

---

¹¹⁷³ AMARI, *La guerra...*, p. 121; També, l'article del mateix autor sobre la república: AMARI, Michele, "Sull'ordinamento della repubblica siciliana del 1282", dins *Sesto Centenario del Vespro*, Palermo, 1882, p. 17-31; Vegeu també l'explicació de: CALISSE, Carlo, *Storia del Parlamento in Sicilia dalla fondazione alla caduta della monarchia*, Ed. Arnaldo Forni Editore, Torino, 1887, p. 43-45; CARTELLIERI, Peter von..., p. 142; LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 177; Sobre l'exemple de les comunes del nord d'Itàlia, vegeu: EPTEIN, Stephan R., "The rise and decline of Italian city-states", dins *Economic History Working Paper*, n. 51/99, 1999, p. 1-37; TRAMONTANA, *Il mezzogiorno...*, p. 101.

¹¹⁷⁴ EGIDI, "La 'Communitas...'", p. 5.

¹¹⁷⁵ GIUNTA, "La società...", p. 31-32; També del mateix autor: GIUNTA, Francesco, "Il vespro e l'esperienza della 'Communitas Siciliae'. Il baronaggio e la soluzione catalano-aragonesa dalla fine dell'indipendenza al vicereame spagnolo", dins Rosario ROMEO (Eds.), *Storia della Sicilia*, vol. 3, Ed. Società Editrice Storia di Napoli e della Sicilia, Palermo-Napoli, 1980, p. 306-312; També vegeu, MIRTO, Corrado, "L'insurrezione del Vespro e la Communitas Siciliae", dins *Archivio storico siciliano*, s. 4, vol. 27, 2001, p. 25-45.

¹¹⁷⁶ ODDO, Francesco Luigi, "Il moto del Vespro e la 'Communitas Siciliae'", dins *Fardelliana*, n. 2-3, Maggio-Dicembre, 1982, p. 115-126, p. 118. L'autor es referia als anys 1254 fins al 1256 com el període en què Manfred va governar com a regent —i no pas com a rei— i Sicília gaudia de la protecció papal; també coincidia, EGIDI, "La communitas...", p. 30. En aquells anys s'havia creat quelcom similar a la *Communitas* quant a la política comunal i a l'ús de l'assemblea de nobles.

¹¹⁷⁷ ODDO, "Il moto...", p. 118-119; Vegeu també sobre els antecedents: SMITH, Denis Mack, *Storia della Sicilia medievale e moderna*, Ed. Editori Laterza, Bari, 1970, p. 85-99.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

estructures socials urbanes i la incapacitat de construir una alternativa¹¹⁷⁸. Així, doncs, i com a resultat final, es van veure obligats a acceptar l'arribada del rei Pere el Gran amb el consegüent fracàs del govern comunal.

Certament, aquesta tipologia de govern devia aportar beneficis econòmics, almenys a la burgesia urbana i a la noblesa local dirigent. Ara bé, malgrat els errors d'estratègia política de Palerm, la declaració de la *Communitas* va ser un acte de gran pes ideològic, tal com els autors del moment ho reflecteixen. En conseqüència, devia ser un pensament força difós a l'illa i, per això, no podia ser un sistema de govern del tot improvisat.

Tanmateix, i més enllà dels fets polítics, els personatges palermitants que van iniciar l'Estat comunal van tenir gran rellevància en els relats contemporanis, especialment Mastrangelo com a principal comandant de Palerm. Com és lògic, dins la dinàmica narrativa de l'època, les cròniques sicilianes van elogiar la seva tasca. En canvi, les güelfes van posar en dubte la seva legitimitat. Al mateix temps els autors van silenciar allò que podia ser perjudicial pel relat. Sens dubte, alguns dels redactors tindrien manca d'informació respecte als nous comandants de Palerm. D'altres, en canvi, com Neocastro, proper al desenvolupament dels fets, van obviar informació en favor de l'enaltiment de la nova república siciliana. En les cròniques es va ometre que alguns dels polítics principals —si no tots—, que van fer possible l'inici de la *Communitas*, havien estat còmplices del govern angeví. Per exemple, es tenen notícies que Nicola de Ebdemonia se li havia manat per ordre regia custodiar els palaus de Palerm, almenys el 1280¹¹⁷⁹. També, Ruggero di Mastrangelo apareixia a la documentació com un dels responsables de la seca, encarregat de distribuir la nova moneda¹¹⁸⁰. A partir d'aquesta informació, es pot considerar que almenys dos dels responsables del nou règim palermità havien estat col·laboradors actius del govern del rei Carles a Sicília, així com el mateix cronista Neocastro. Per tant, es pot plantejar que, potser per rebuig als Anjou o per la pròpia supervivència, molts dels

---

¹¹⁷⁸ TRAMONTANA, *Il mezzogiorno...*, p. 101.

¹¹⁷⁹ FILANGIERI DI CANDIDA, Riccardo, *I registri della cancelleria angioina 1280-1282*, vol. 25, Ed. L'Accademia Pontaniana, Napoli, 1978, doc. 157, p. 32. En aquest document del 1280 es pot llegir: “*Nicolao de Edemonia de Panormo commictitur custodia palacii panormi*”.

¹¹⁸⁰ FILANGIERI, *I Registri...*, vol. 25, doc. 54, p. 17. En aquest document el rei Carles ordenava als mestres de la seca de Brindisi i Messina distribuir la nova moneda en cada una de les seves jurisdiccions. Es firmava el 12 de setembre del 1280; Vegeu també, MINIERI RICCIO, Camillo, *Itinerario di Carlo I di Angiò ed altre notizie storiche tratte da' registri angioini del grande archivio di Napoli*, Ed. Tipografico partenopeo, Napoli, 1872, p. 31 Ruggiero di Mastrangelo apareixia a la documentació amb el càrrec de “*secreti*” sota el govern Anjou.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

sicilians que havien sostingut el govern angeví s'havien convertit en els principals caps rebels. Això, però, no era esmentat en les narratives, ans al contrari. Aquest fet és un indicador que la intencionalitat era enaltir aquests personatges, en el cas de les cròniques sicilianes. En el cas dels autors gúelfs, interessava no mencionar l'antiga col·laboració, ja que seria una evidència del fracàs del rei Carles amb els seus propis administradors. Del que es tracta és d'entendre com la *Communitas* era entesa als ulls dels contemporanis; és a dir, cal analitzar com els cronistes tractaven aquest fenomen i estudiar de la manera que van redactar els moviments polítics de l'oligarquia governant.

Ara bé, allò que els autors contemporanis van destacar d'aquest nou Estat comunal va ser els seus dos objectius polítics i militars: en primer lloc, la configuració de l'organisme a Palerm i a la resta de ciutats sicilianes. Aquest és l'afer menys narrat i que la majoria de cronistes obvien. En segon lloc, la revolta i setge de Messina va ser un dels temes més importants. Aquest, en canvi, va destacar en la literatura com un dels grans episodis militars de la guerra i va ser plantejat com el gran objectiu del nou govern.

Cal destacar, també, que la qüestió de la *Communitas*, amb més o menys detalls, és quasi únicament relatada pels cronistes contemporanis als fets i propers a l'esdeveniment. Neocastro i Malaspina van oferir la narració sobre l'Estat comunal amb més detalls. El primer en va ser testimoni ocular; el segon, va poder obtenir una gran informació gràcies a la seva posició política. Així, doncs, quan aquests dos autors es contraposen sorgeixen dues interpretacions dels fets. Això fa pensar que involuntàriament i inconscientment es va desenvolupar un duel narratiu i ideològic entre ells dos. És a dir, van escriure al mateix temps i no es devien conèixer, malgrat que és possible que al final de la seva vida, a l'última dècada del segle, Neocastro tingués informació sobre Malaspina.

No obstant això, no vol dir pas que altres autors no esmentessin aquest afer, sinó que per aquests dos cronistes la *Communitas* va significar un moment cabdal en la política i en el seu relat. En altres paraules, per a ells era el punt d'inflexió que separava l'abans i el després del govern Anjou. Aquesta visió, però, només era percebuda pels cronistes propers cronològicament i al lloc dels successos.

En aquest sentit, el narrador més proper als esdeveniments tant geogràficament com ideològicament era Neocastro, que des de Messina va viure i redactar sobre els successos. Aquest autor és qui va oferir més detalls al respecte, que a més, no es va centrar tant en

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

la violència —com altres autors que després s'esmenten— sinó en els moviments polítics i diplomàtics. El messinès va al·ludir, en primer lloc, l'elecció de la capitania de la ciutat de Palerm, que va recaure en mans de Ruggiero di Mastrangelo i qui va disposar de diferents consellers¹¹⁸¹. Neocastro va presentar aquest personatge com una peça clau de l'engranatge pel nou Estat. En segon lloc, per l'autor era fonamental puntualitzar que la creació del nou govern comunal, sorgit del parlament de Palerm, es proclamava sota la senyoria del pontífex, en nom de l'Església romana i, a més, s'invocava la seva protecció¹¹⁸². Aquest era un requeriment dels sicilians favorables del papat, entre els quals s'hi podia comptar el mateix autor messinès, que era partidari de la tradició governamental més antiga de Sicília. Tanmateix, segons aquest, el nou govern coneixia des de l'inici que, tot i haver-se declarat súbdit de Roma, no comptava pas amb el beneplàcit del papat. Per això, va recollir en la seva obra l'enviament d'un legat palermità a la Seu Apostòlica on es va expressar el desig que Martí IV els acullís sota la seva potestat i s'implorava la seva protecció¹¹⁸³. No obstant això, el pontífex no va acceptar l'oferiment. Neocastro va ser capaç de reflectir l'essència de la proposta ideològica on el papat era la màxima autoritat pels sicilians encara que aquest, estigués aliat amb el principal contrincant de la *Communitas*, el rei Carles d'Anjou. Aquesta era una fórmula política compartida, segurament, per la majoria de sicilians i també, amb molta seguretat, pel cronista. Per això, malgrat el respecte que tenia l'autor pel papat, va mostrar desacord i decepció.

Neocastro elogiava la tasca palermitana en els primers moviments polítics i militars de la *Communitas*. Per a ell, Palerm era un aliat valuós de Messina i, segurament, considerava que sense la revolta palermitana la seva ciutat hagués restat sota el govern angeví. A partir d'aquest desencant amb el papat, la seva redacció es va focalitzar en els afers de Messina,

---

¹¹⁸¹ NEOCASTRO, cap. XIV, p. 12. “*Rogerium de Magistro Angelo concivem eorum in capitaneum, et alios in suos consiliarios procrearunt*”.

¹¹⁸² NEOCASTRO, cap. XIV, p. 11-12. L'autor puntualitzava: “*Cum autem cives ipsi de statu civitatis ipsius salubri disponerent, nomen romanem matris ecclesie invocantes, statum communem firman*”; També vegeu, ZURITA, lib. 4, cap. XVIII, p. 30. De fet, a partir de la primera crònica perduda de Neocastro, Zurita esmentava que el poble de Palerm es proposava ser governat per l'Església, però sense cap rei estranger, i van anomenar vuit capitans i un governador per a la defensa; GIUNTA, “La societa...”, p. 31-32.

¹¹⁸³ NEOCASTRO, cap. XVIII, p. 15. L'ambaixador va expressar: “*Tibi clementissime pater miserabilis populus panormitanus vulnera passa ostendit, quae, cum amplius tolerare non possit, desperationis assumens umbraculum, ad arma contra Regem Carolum insurrexit, gentem suam elisit, humili prece deposcens, ut populum ipsum recipias sub umbra Romani regiminis, cuius titulum invocat protegendum*”.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

ja que s'havia convertit en el principal objectiu de l'Estat comunal. La negativa del papat va crear una gran decepció, reflectida en el text de Neocastro, i va insistir que els governants sicilians van ordenar que tots els habitants de Sicília prenguessin part de la revolta¹¹⁸⁴. En aquest moment l'objectiu era la presa de Messina. De fet, la ciutat de l'Estret se situava en el centre de la narració, no només per la seva importància estratègica, sinó també, i especialment, perquè l'autor n'era un dels seus ciutadans més il·lustres i un dels principals dirigents.

Paral·lelament, Malaspina també era proper geogràficament al lloc dels fets. Aquest va definir aquest nou govern a través de la reproducció d'un discurs del capità palermità, que descrivia la *Communitas* com un "*bonum statum et libertatem omnium Siculorum*" o un Estat bo i amb llibertats per tots els sicilians¹¹⁸⁵. Mostrava així la voluntat sícula d'organitzar un nou Estat que compregués tota la població de l'illa. Aquesta descripció s'ha de contextualitzar a partir de la crítica contra el rei angeví que va realitzar Malaspina. Cal suposar, a més, que encara que la *Communitas* s'organitzava en contra el monarca Anjou, podia causar certa simpatia a l'autor el fet que els dirigents del nou govern es declaressin obertament súbdits de l'Església, encara que aquesta els rebutgés. La idea de l'autor estava a cavall entre la crítica contra els sicilians per la desobediència i la crítica contra el govern Anjou. No obstant aquesta suposició, Malaspina rememorava al principal capità de Palerm, Ruggero di Mastrangelo, escollit pel poble, i el relacionava directament amb la violència exercida contra els francesos¹¹⁸⁶. D'aquesta manera, aquest autor focalitzava la seva redacció en l'hostilitat palermitana i com el govern comunal en seria el resultat.

Justament per a defensar aquesta versió, Malaspina va reproduir un discurs del capità de Palerm, on assegurava la preocupació que tenia el dirigent pel desafiament que havien promogut contra el rei i, a més, asseverava que no hi podia haver perdó possible. També, temien que l'Església no es posicionés a favor seu encara que no podien negar-li el vassallatge ni deixar d'actuar en el seu nom¹¹⁸⁷. D'aquesta manera, Malaspina col·locava

---

¹¹⁸⁴ NEOCASTRO, cap. XIV-XVIII, p. 12-15. Segons el cronista, després de la creació de la *Communitas* els palermitants es van dirigir a Vicari per sorprendre els francesos que s'hi havia refugiat. La ciutat va ser assetjada, ja que Saint-Rémy s'havia clausurat al seu castell.

¹¹⁸⁵ MALASPINA, lib. 8, cap. VII, p. 308.

¹¹⁸⁶ MALASPINA, lib. 8, cap. V, p. 304.

¹¹⁸⁷ MALASPINA, lib. 8, cap. VI, p. 307. "*Directum enim Siciliae dominium quis dubitat ab roman Ecclesiam pertinere?*".

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

l'Església al centre de la vida social i política de tothom. L'autor reflexionava i conclouïa que si el pontífex havia perdut el poder temporal a Sicília, s'havia de fer témer a través del poder espiritual. Per tant, presentava als sicilians conscients dels seus greuges. A conseqüència d'això, el següent pas de Roma va ser l'excomunicació.

Així, doncs, Malaspina, al contrari de Neocastro, va jutjar i condemnar els palermitants per la seva actuació contra els francesos. El cronista eclesiàstic va descriure com es van perseguir els soldats angevins i la por que podien causar als sicilians. De forma dramàtica escrivia com els combatents francesos suplicaven la mort abans de caure en mans sicilianes o, fins i tot, s'amagaven a les criptes per no ser descoberts¹¹⁸⁸. D'aquests fets, el cronista en culpabilitzava directament a Ruggero di Mastrangelo i a tot el seu govern i, per tant, criminalitzava la *Communitas*¹¹⁸⁹.

Cal destacar també que Desclot, com a autor contemporani, va esmentar la *Communitas* de forma breu, sense descriure ni fer menció dels detalls de la nova política. De fet, de tots els cronistes coetanis, el català era segurament el que menys dades oferia sobre el nou govern oligàrquic. Això, responia al fet que l'objectiu principal de l'autor era l'enaltiment del rei Pere, i aquest nou govern oligàrquic podia arribar a fer ombra o fins i tot rivalitzar amb les aspiracions del monarca, tant des de la perspectiva política, com en els relats. Per aquest motiu, l'explicació sobre el nou Estat va ser lacònica i es va basar a explicar com des de Palerm es va propagar la revolta. En primer lloc, va exposar que els sicilians van reunir "*llur consell*" format per "*ciutadans de Palerm e els gentils hòmens*" on es va acordar que s'havien de perseguir i foragitar tots els francesos de l'illa. En segon lloc, es va escollir un capità que només es descriu com "*un cavaller de la terra molt savi hom*". Amb tota probabilitat es referia a Ruggiero di Mastrangelo, del qual no en diu el nom potser per desconexença o, segurament, per no donar-li protagonisme. La dinàmica en la narració de Desclot era obviar qualsevol noble que no fos absolutament afí al rei Pere. Finalment, en tercer lloc, l'autor esmenta com la host palermitana va recórrer totes les viles i castells sicilians per matar el que restava de l'exèrcit francès. Així, es va fer jurar a les poblacions el comandament de Palerm¹¹⁹⁰. Per tant, d'aquesta lectura, es percep com

---

¹¹⁸⁸ MALASPINA, p. 304. L'autor escrivia que els soldats francesos suplicaven la mort als seus companys cridant: "*Interficate me, interficate me*" o mateu-me, mateu-me.

¹¹⁸⁹ Sobre si la *Communitas* va ordenar la persecució i mort dels francesos no tots els autors hi estan d'acord. Per exemple, Egidi dubtava d'aquestes accions. En canvi, Cartellieri no tenia cap vacil·lació al respecte. Vegeu, EGIDI, "*La communitas...*", p. 8; CARTELLIERI, *Peter von...*, p. 144.

¹¹⁹⁰ DESCLOT, cap. LXXXI, p. 175.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

el cronista es prenia com una victòria la persecució de tot l'exèrcit angeví. Al mateix temps, però, era molt prudent i evitava enaltir a l'oligarquia palermitana per aquesta gesta. Calia no desviar-se de l'objectiu real del relat, que era justificar l'arribada del rei Pere. És a dir, l'autor català elogiava i justificava l'actuació violenta de Palerm, que considerava un símbol inequívoc de la necessitat del govern del rei Pere. Per fer-ho es va centrar més en la redacció sobre la violència que en la política.

Per tant, Malaspina i Desclot coincidien en emfasitzar el relat sobre l'hostilitat. El primer ho feia per "demonitzar" i culpabilitzar Palerm. El segon, per justificar-la i eclipsar el govern comunal deixant-lo així en segon pla. Només Neocastro, l'únic cronista sicilià contemporani, esmentava amb major detallisme els afers entorn de la *Communitas*. Amb tota probabilitat, l'oligarquia siciliana representava una ideologia propera a l'autor messinès i, per tant, des de la seva perspectiva, calia reforçar i elogiar les actuacions de govern, sense oblidar els actes militars.

Contemporàniament a aquests tres cronistes destacava també el breu esment que es feia en els *Annales Ianuenses*¹¹⁹¹. Tot i que la *Communitas* no era un dels afers més comentats, aquesta narració la mencionava, segurament, per la seva proximitat ideològica i política, atès que a Gènova hi imperava l'esperit gibel·lí i tenien una forma de govern similar a la recentment creada a Palerm. En altres casos, com les narracions de la *Cronica Sicilie i Speciale*, es pot deduir que coneixien la formació del govern comunal palermità, però no entren pas en detalls¹¹⁹². És a dir, van preferir escriure sobre l'agressivitat siciliana i la derrota del rei Carles, abans que afavorir les aspiracions comunals en els seus texts. Cal tenir en compte que aquestes es van compondre a inicis del segle XIV i, per tant, eren favorables a les aspiracions dels reis sicilians del casal de Barcelona. A més, no eren contemporànies dels fets i no tenien la necessitat de recordar la *Communitas* en els seus arguments. En canvi, pels autors coetanis la menció del nou Estat era quelcom essencial, encara que fos de forma breu com en el cas de Desclot.

Això succeeix de forma similar en el cas de *Lu Rebellamentu*, malgrat que reflecteix les aspiracions de la noblesa local no s'aprofundeix ni s'esmenta amb claredat la formació

---

¹¹⁹¹ *Annales Ianuenses*, p. 18. "Hec dicta sunt in Messina, Trapena et loca alia Sicilie: unde omnes civitates et loca illud facere minime tardaverunt, quilibet in patria sua, et missis invicem nuntiis coniuraverunt sibi ad invicem".

¹¹⁹² *Cronica Sicilie*, cap. XXXVIII, p. 830-833; SPECIALE, lib. 1, cap. IV, p. 925.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

de l'Estat comunal¹¹⁹³. Possiblement perquè, tal com s'ha analitzat abans, la intencionalitat de la narració era donar protagonisme als barons sicilians a través de Joan de Pròixida, per a mostrar com el nou rei es subordinava a les voluntats sícules. En tot cas, va ser un dels grans esdeveniments que va marcar el futur de l'illa¹¹⁹⁴.

4.1.1. Les aliances de Palerm: la unió amb Corleone als relats contemporanis

En el procés iniciat a Palerm de cercar d'aliats i avançar en el control de l'illa es van enviar tres columnes: a Cefalù, a Catalafimi i a Castro Giovanni¹¹⁹⁵. També es van enviar missatgers arreu del territori que demanaven jurar en favor de les ordres de Palerm i la potestat de l'Església de Roma¹¹⁹⁶. Ara bé, un dels primers gestos polítics amb èxit que va realitzar la *Communitas* palermitana —i que va esdevenir un dels símbols de la revolta— va ser l'aliança amb Corleone. De fet, va ser el primer pacte polític i la primera ciutat que es va unir a la revolta. Aquesta coalició va obtenir gran prestigi i va ser objecte de les narracions d'alguns autors. Certament, el fet que Corleone fos una colònia de llombards i de tradició gibel·lina va ser determinant per a efectuar aquesta primera unió¹¹⁹⁷. L'acord es va dur a terme el 3 d'abril del 1282, del qual encara avui es conserven alguns dels documents sobre el conveni¹¹⁹⁸.

Així, doncs, des del punt de vista militar, Corleone era fonamental pel domini del centre de l'illa i pel control del subministrament de queviures. Tanmateix, tot i la importància de l'esdeveniment, només dos cronistes esmentaven aquest afer: Neocastro i Malaspina. Ambdós eren els autors contemporanis més propers als fets i, per això, van poder aportar aquests tipus de detalls la seva redacció. En el cas de Neocastro per enaltir la gestió política; en el cas de Malaspina, per evidenciar la mala gestió del rei Carles i jutjar els

---

¹¹⁹³ *Lu Rebellamentu*, p. 19.

¹¹⁹⁴ Vegeu, FINKE, *Acta aragonensia...*, vol. 2, p. 735. El 1321 el rei Frederic III resumia els fets: “*Infra tredecim dies, quod nutui divino tantum ascribitur, totam Siciliam ammisisse*”. Era un exemple de com els successos havien quedat en la memòria dels reis malgrat el pas dels anys.

¹¹⁹⁵ EGIDI, “*La Communitas...*”, p. 10; MALASPINA, lib. 8, cap. VIII, p. 310.

¹¹⁹⁶ MALASPINA, lib. 8 cap. VII, p. 308.

¹¹⁹⁷ EGIDI, “*La Communitas...*”, p. 9; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 326.

¹¹⁹⁸ STARRABBA, Raffaele, “Atto di confederazione tra la città di Palermo e la terra di Corleone, dins VV.AA, *Ricordi e documenti del Vespro*, Ed. Società Siciliana per la Storia Patria nella ricorrenza del VI centenario, Palermo, 1882, p. 1-29; Vegeu també aquest document a, MANTIA, *Codice...*, doc. 1, p. 9-13. El document es firmava el 3 d'abril dl 1282, i s'hi pot llegir: “*Unde ad futuram (...) certitudinem ac omnium quorum interest et interesse poterit in futurum cautelam factum est*”; AMARI, *La guerra...*, p. 124. Corleone havia escollit com a capità a Bonifaci, el qual comptava amb uns 30.000 homes.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

revoltats per la seva desobediència i violència. En canvi, Desclot, també coetani, no va donar cap mena de detall al respecte, ja que el seu objectiu no era lloar l'Estat comunal, sinó l'arribada imminent del nou rei.

D'aquesta manera, la ciutat de Corleone, igual que Palerm, es va declarar súbdita de l'Església, però rebutjant el govern Anjou. Aquest acte va ser elogiat per Neocastro que, segons informava, el rumor de la revolta havia arribat fins a la Vall de Mazzara (que comprenia els territoris de l'oest de Sicília, des de Trapani, fins a Palerm i fins a Sciacca). No obstant això, *a priori*, per temor al rei Carles, cap població es va alçar en armes, exceptuant Corleone, que es va revoltar en favor de Palerm. Aquesta unió de forces es produïa, segons l'autor de Messina, per una necessitat "*ad guerram*", però també amb la voluntat de mantenir "*ad pacem*"¹¹⁹⁹. Neocastro mostrava admiració per aquesta fraternitat, que es podria considerar el primer pas perquè l'Estat comunal s'eixamplés a tota l'illa.

En canvi, Malaspina va focalitzar el seu relat en el fet que la revolta es va estendre per la Vall de Mazzara, d'on destacava Corleone. L'autor explicava que, com a Palerm, es va reunir una assemblea popular i es va escollir el seu capità, anomenat Bonifaci. El cronista coneixia i posava en relleu l'origen ètnic dels habitants de la ciutat, anomenant-los "*Lombardi de Corillione*". Així, el redactor, tal com ja havia fet amb els palermitants, els culpabilitzava de la violència i la insubmissió del monarca Anjou. Segons Malaspina els corleonesos estaven disposats a morir abans que acceptar el domini francès¹²⁰⁰. L'autor, però, esmentava els motius i greuges econòmics —com s'ha mencionat anteriorment— que els havia portat al sollevament. Tanmateix, per Malaspina, l'aliança entre Palerm i Corleone era culpable de desobeir el rei i de perseguir tots aquells sicilians que fossin fidels als francesos¹²⁰¹.

Segons el cronista molts soldats francesos van refugiar-se a Messina. Mentre això succeïa, el seu relat insistia que la revolta s'havia generalitzat i s'estaven escollint diferents capitans en les diferents zones de l'illa. Per exemple, Alemanno a la Val di Noto, Santoro

---

¹¹⁹⁹ NEOCASTRO, cap. XV, p. 13. "(...) *populum corileoni, qui arma surripiens, insurgents in gallos, quotquot habere potuit trucidavit, et fraternitatem cum panormitanis civibus iniens, ad guerram cum eis comunicat et ad pacem*".

¹²⁰⁰ MALASPINA, lib. 8, cap. VI, p. 306. Segons l'autor els corleonesos cridaven: "*Moriamur omnes antequam velimus amplius dominium Gallicorum*".

¹²⁰¹ MALASPINA, lib. 8, cap. VI-VII, p. 306-308.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

di Lentini a la Val Demone, Giovanni Foreste di Lentini a Milazzo o Simone di Calatafini a Monti dei Lombardi¹²⁰².

4.1.2. La simbologia i la vexil·lologia com a expressió de la ideologia del nou Estat

Entorn aquests actes ideològics, la creació de la *Communitas* i les declaracions de submissió de l'Església, els cronistes van aprofitar per resumir aquests afers amb la descripció de les banderes utilitzades pel nou Estat comunal¹²⁰³. Així, tant Neocastro com Malaspina, van fer una descripció vexil·lològica per tal de definir la ideologia dels sollevats.

En primer lloc, Neocastro descrivia la bandera utilitzada a Palerm durant els primers moments, la qual era un “*Vexillum imperialis aquilae*”¹²⁰⁴: l'àguila imperial tornava a ondejar sobre Palerm, com a símbol propi de la ciutat i que, en tot cas, simbolitzava la reivindicació palermitana. A més, era una referència al passat Staufen, ja que l'autor es refereix a aquest símbol com a “imperial”¹²⁰⁵. De fet, l'àguila imperial havia estat atorgada per Frederic II a Palerm com insígnia a la ciutat de la seva infantesa¹²⁰⁶.

En canvi, Malaspina posava èmfasi en el fet que: “*statim panormitani vexillum Ecclesiae fabricant cum clavibus sculptis in margine, ac vexillum ordiuntum communis, quod et faciunt illi de Corillione*”¹²⁰⁷. Segons l'autor, les banderes que onejaven a Palerm i a Corleone tenien el símbol propi de cada ciutat, i també les claus, símbol de l'Església. És a dir, una àguila en el cas de Palerm i un lleó en el cas de Corleone, juntament amb les claus de Sant Pere.

Amb aquesta descripció, Malaspina reivindicava dos aspectes polítics. El primer, que Sicília havia d'estar sota la potestat papal com ho havia estat des de la creació del regne.

---

¹²⁰² MALASPINA, lib. 8, cap. IX, p. 313.

¹²⁰³ Vegeu per exemple, EGIDI, “La *Communitas*...”, p. 11. L'autor definia la bandera i el significat polític: “*Attorno alla bandiera del comune —in campo rosso aquila d'oro sormontata dalle chiavi della chiesa— si raccolgono le turbe dei cittadini e dei rustici, e col sangue dei francesi suggellano la comunanza*”.

¹²⁰⁴ NEOCASTRO, cap. XIV, p. 12.

¹²⁰⁵ L'àguila sempre ha sigut el símbol de Palerm, encara que no es coneix amb seguretat el seu origen, i de fet, podria ser anterior a l'arribada de la dinastia Staufen. Vegeu al respecte: EGIDI, “La *Communitas*...”, p. 12; LAVAGNINI, Bruno, “Rosso e giallo i colori di Palermo saracena?”, dins *Bollettino del Centro di studi filologici e linguistici siciliani*, vol. 2, 1962, p. 122-123; DUCA, Rosario la, *La città passeggiata: taccuino palermitano*, Ed. L'epos, Palermo, 1997-1998, p. 222-225.

¹²⁰⁶ RUNCIMAN, *Las visperas*..., p. 325.

¹²⁰⁷ MALASPINA, lib. 8, cap. IX, p. 312.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

El segon, reconeixia que la *Communitas* s'havia posat sota les ordres del pontífex, encara que aquest els hagués rebutjat. En tot cas, era una manera de reivindicar el paper polític de Roma sobre el territori i el seu poder espiritual. Era quelcom que Neocastro en la seva descripció va obviar i només va esmentar els símbols comunals. El cronista messinès respectava el poder del pontífex, però es va mostrar decebut per la seva negativa i, per tant, va preferir evitar qualsevol elogi. Amb aquests i altres esdeveniments, en una quinzena de dies des del dia de Pasqua, més de tres quarts parts de l'illa van quedar sota l'òrbita de Palerm¹²⁰⁸. Només mancava Messina, l'última gran ciutat siciliana que restava fidel als Anjou. La seva revolta i conquesta va ser el segon objectiu fonamental per a l'Estat comunal.

4.1.3. La comunicació entre Palerm i Messina: l'ús de l'epístola pels cronistes antiangevins

Un dels episodis més repetits en la literatura sobre les Vespres va ser la carta enviada de Palerm a Messina on s'exigia a la ciutat de l'Estret unir-se a la rebel·lió. Tanmateix, aquestes dues urbs eren rivals. De fet, Messina mai s'havia amagat de les disputes per la capitalitat amb Palerm, la qual va mantenir aquest estatus en temps dels normands i Staufen. A més, el rei Carles havia afavorit el comerç a Messina¹²⁰⁹, per davant de Palerm i, finalment, el vicari del rei a l'illa s'havia assentat allà¹²¹⁰. Per tant, aquesta ciutat era el gran fortí angeví i era el centre del govern monàrquic a l'illa. Així, doncs, pels revoltats palermitans va suposar un contratemps important que Messina, en els primers dies, no s'aixequés en armes.

Aquesta ciutat comptava amb la protecció del vicari del rei, Heribert d'Orleans, i una forta guarnició, a més de la flota angevina. En efecte, era l'única urbs illenca que havia

---

¹²⁰⁸ EGIDI, "La *Communitas*...", p. 12; MALASPINA, lib. 8, cap. IX, p. 312-314.

¹²⁰⁹ Sobre els privilegis de comerç a Messina vegeu: MANTIA, Vito la, *I privilegi di Messina, 1129-1816: note storiche con documenti inediti*, Ed. Libreria Alberto Reber, Palermo, 1897, doc. 1-2, p. 3-4. En el primer document firmat a Capua, el 24 de febrer de 1272, el rei Carles concedia la potestat a Messina de no introduir vi forà a excepció si el vicari o els oficials en demanaven. També els hi concedia tenir una galera roja, com a símbol d'honor i preferència sobre les altres ciutats. En el segon document, firmat a Nàpols, el 16 de juny de 1272, a petició de la ciutat de Messina, el rei Carles prescriu la normativa de pes —equivalent a 33 unces i un terç— que era igual a tot el regne.

¹²¹⁰ EGIDI, "La *communitas*...", p. 13; ROMANO, Giacinto, "Messina nel Vespro Siciliano e nelle relazioni siculo-angioine de' secoli XII e XIV fino all'anno 1372", dins *Atti della R. Accademia peloritana*, n. 14, 1900, p. 185.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

estat mínimament favorable als Anjou. Per exemple, és força conegut el cas de la família De Riso, messinesos que van preferir restar lleials al rei Carles. Per tant, malgrat l'adversitat per la *Communitas*, els capitans de Palerm van decidir enviar una carta a Messina el dia 13 d'abril¹²¹¹. Aquesta epístola va tenir gran ressò en les cròniques contemporànies i la van ressaltar com un dels grans fets destacables en la confederació de Sicília contra l'Anjou.

En aquest sentit, dels relats sobre aquest afer, en destaca Neocastro, que segurament devia ser testimoni ocular d'aquells dies. A més, Messina era el centre de la seva narració, per tal d'empoderar la seva ciutat i diferenciar-la de Palerm¹²¹². En primer lloc, segons l'autor, després de la revolta del març, Heribert d'Orleans, des de Messina, va enviar set galeres per assetjar Palerm capitanejades pel messinès Riccardo de Riso¹²¹³. Aquest fet va generar malestar entre els messinesos per l'actuació dels seus conciutadans. El cronista jutjava aquesta actuació i deixava clar que la posició de la família De Riso, que es mantenien fidels al rei Carles, no concordava amb la voluntat política de Messina. Seguidament, Neocastro va reproduir la carta enviada des de Palerm a Messina per tal de demanar la seva adhesió a l'Estat comunal i a la revolta antiangevina. En aquesta epístola hom demanava als messinesos considerar la causa palermitana, i és una mostra de la postura política de l'autor i, també, dels sicilians sollevats. Així, doncs, s'argumentava que no podien suportar l'opressió francesa i apel·lava a les consciències dels messinesos quan els estaven abandonant en aquesta lluita, ja que —s'afirmava— que tothom coneixia la crueltat que havien exercit contra Palerm¹²¹⁴. S'afegia també que la revolta era

---

¹²¹¹ MANTIA, *Codice...*, doc. 2, p. 13-15; També a, LUNIG, *Codex Italiae...*, vol. 2, doc. 49; Vegeu al respecte: AMARI, *La guerra...*, p. 124-126; CARTELLIERI, *Peter von...*, p. 147; EGIDI, "La *Communitas...*", p. 14, n. 2; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 326; CORRENTI, *La guerra...*, p. 18.

¹²¹² De fet Neocastro reivindicava Messina com a ciutat o com a identitat política diferenciada de Palerm. Els considerava aliats però no iguals. Certament, en la seva redacció, a més, es referia als messinesos com a *Pharii* o *Farii*, és a dir, com "els del far" o "els de la ciutat del far". Utilitzava aquest mot com a símbol d'identitat i distintiu de la resta, ja que per a referir-se a la població de Messina no utilitza pas el mot "*siculus*".

¹²¹³ NEOCASTRO, cap. XV, p. 13; La documentació napolitana corroborar que els De Riso van ser un dels nobles més actius en la defensa angevina, vegeu: FILANGIERI, *I registri...*, vol. 26, doc. 22, p. 49. El rei Carles va ordenar l'octubre del 1282 a Riccardo de Riso, Girace di Nicotera i Gazo Chinardo (comandant de totes les galeres, tarides i barques) que reparessin i armessin totes les galeres a Nicòtera per tal de preparar el combat a Sicília. També s'afegia: "*tam per terram quam per mare viriliter opprimere et contra eos virtutis nostre potentiam exercere*".

¹²¹⁴ NEOCASTRO, cap. XIX, p. 15 A la reproducció de la carta es pot llegir com els palermitants demanaven als messinesos: "*O patres charissimi, attendite causam nostram (...) Nec expedit ad*

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

necessària i demanaven renegar del poder francès per a defensar la llibertat de Messina i de tota Sicília. Els palermitans, a canvi, prometien protegir la ciutat de l'Estret i tots els germans sicilians¹²¹⁵. A més, el concepte de la “llibertat” al que es fa esment, és una referència —amb tota probabilitat— a la defensa de l'Estat comunal i a la capacitat d'aquest organisme de prendre decisions lliurement. Finalment, els palermitans imploraven ajuda contra els francesos, i demanaven que no ataquessin Palerm¹²¹⁶. En aquesta narració, els messinesos van refusar, momentàniament, adherir-se a la revolta¹²¹⁷.

Per al cronista era necessari remarcar que la insurrecció que es va produir a Messina va ser fruit únicament de la decisió dels seus conciutadans, no pas de les pressions foranes. Així, segurament, Neocastro era defensor de les reivindicacions comunals de Messina, encara que fos partidari de l'aliança siciliana. Per tant, amb la reproducció d'aquesta carta Neocastro també volia mostrar la fraternitat ideològica que els unia amb els palermitans. Era una manera d'anticipar al lector els fets que succeirien a la ciutat de l'Estret. No obstant això, l'autor emfatitzava la distinció entre Messina i Palerm en l'àmbit polític, diferenciant les entitats comunals.

En canvi, Desclot plantejava l'enviament d'aquesta epístola de manera diferent i molt més breu, en consonància al poc pes que dedicava també al moviment comunal. L'autor català considerava que un dels primers moviments d'aquesta nova forma de govern era prendre tota l'illa sota el seu poder. La tramitació de la carta a Messina n'era un dels passos fonamentals. En aquesta missiva, com en el cas de Neocastro, s'enarborava l'odi vers els angevins i s'informava que els palermitans, els autors de la carta, havien expulsat els francesos de les seves contrades i suggeria als messinesos fer el mateix. A més, utilitzava arguments recurrents, com la comparativa entre el Faraó, que havia oprimint els “fills d'Israel”, i Moisès, que els havia deslliurat de la captivitat¹²¹⁸. És una justificació que s'analitza més endavant i més extensament, però que, en tot cas, l'equiparació, dins el context del relat de Desclot, és força evident. Així, es realitza una confrontació entre el

---

consciencias vestras divertere, etiam cum totus mundus agnoscat, quantis insolentiis, quantisque pressuris galli sempre dilaceraverint urbem nostram”.

¹²¹⁵ NEOCASTRO, cap. XIX, p. 15. “(...) totius Siciliae quidem procurare credimus libertatem”.

¹²¹⁶ NEOCASTRO, cap. XIX, p. 15 “Honorificentiam vestram piis Orantes oraculis, quod si vos supplicationum nostrarum non pigeat, non patiamini filios dari prosecutionibus Gallicorum (...) Ceterum si contra urbem nostram arma portabitis, sciatis, quod dum muros oppugnabitis, in viscera vestra propios gladios convertetis. An nescitis, quod Pharii vestri Panormitani facti sunt cives?”.

¹²¹⁷ NEOCASTRO, cap. XX, p. 15-16.

¹²¹⁸ DESCLOT, cap. LXXXI, p. 175.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

Faraó i el rei Carles, entre els israelites i els sicilians, i entre Moisès i el rei Pere. Aleshores, el que destaca de la narració és que, mentre altres cròniques com la de Neocastro, recórrer al rei Pere era l'últim recurs, per a Desclot era el principal objectiu. És a dir, l'estat comunal que propugnava Palerm queda diluït intencionadament amb les reivindicacions de la monarquia que realitza el cronista. A més, segons Desclot, immediatament després de la carta, Messina es va alçar en armes. Per tant, a diferència de Neocastro, no tenia la necessitat de reivindicar la ciutat de l'Estret com a entitat pròpia, sinó que l'afegeix com una ciutat més a la lluita antiangevina. Quant a la còpia de la carta de Desclot, com ja s'ha esmentat anteriorment, Soldevila considerava que podia ser una paràfrasi que es va inserir a la *Cronica Sicilie*¹²¹⁹. No obstant això, aquesta última era posterior a la catalana i, per tant, sembla més probable que ambdues beguessin de la mateixa font. De fet, quant a la *Cronica Sicilie* en destaca una intencionalitat semblant a Desclot¹²²⁰. En aquest cas, de lloança vers als revoltats, però sense aprofundir en la política de la *Communitas*, tot però, per enaltir el govern dels reis aragonesos a Sicília.

4.1.4. Els relats sobre el sollevament messinès

Després de les diferents temptatives, finalment, la revolta a Messina va esclatar el dia 15 i es va allargar fins al 28 d'abril, quan es va assaltar el castell de Matagrifone on residia el vicari¹²²¹. Amb la revolta de Messina es va formar una assemblea com s'havia fet anteriorment a Palerm¹²²². Un dels primers gestos del nou govern va ser informar a Miquel Paleòleg de la victòria, a l'espera, segons Runciman, de la consignació de més or¹²²³. A més, es va enviar juntament amb Palerm una ambaixada a Roma per intentar pactar la

---

¹²¹⁹ SOLDEVILA, Ferran, "Pere el Gran: el desafiament amb Carles d'Anjou", dins *Estudis Universitaris catalans*, n. 9, 1915-1916, p. 123-172.

¹²²⁰ *Cronica sicilie*, cap. XXXVIII, p. 830-833.

¹²²¹ CORRENTI, *La guerra...*, p. 39-40; Vegeu alguns relats al respecte: NEOCASTRO, cap. XXX; SANUDO, p. 198. L'autor destacava l'assalt del castell de Matagrifone i del monestir de San Salvatore; Sobre les estructures militars, organització urbana i mapes de la ciutat de Messina i la resta de Sicília vegeu les planimetries del segle XVII que malgrat les modificacions, la majoria mantienien l'estructura medieval. Aquestes es van plasmar a l'obra de Cesare de Seta, *Teatro geográfico antiguo y moderno del reyno de Sicilia*, del 1686. Aquesta obra es va reeditar en el facsimil: SETA, Cesare de, *Sicilia teatro del mondo*, a cura de Vincenzo CONSOLO, Ed. Nuova Eri, Roma, 1990, p. 232-233.

¹²²² RAGONA, Antonino, *Gualtiero di Caltagirone e la fine delle aspirazioni repubblicane del Vespro*, Ed. Cassa S. Giacomo, Caltagirone, 1985, p. 65-69.

¹²²³ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 329; També, a GEANAKOPLOS, *L'imperatore...*, p. 395; NEOCASTRO, cap. L, p. 36-37.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

forma de govern a Sicília, quelcom, que no va tenir l'èxit esperat¹²²⁴. En resposta a la revolta, també, el papat va emetre tres butlles, excomunicant primers als rebels sicilians i als seus aliats; segon, a Miquel Paleòleg; i en darrer lloc, a Guido Montefeltro i els gibel·lins italians¹²²⁵.

Cal destacar que els cronistes que van narrar la revolta de Messina amb major nombre de detalls, continuen sent els contemporanis. De fet, la majoria d'escriptors van preferir esmentar ràpidament el sollevament i concentrar-se en el setge que va patir durant els mesos d'estiu del 1282. D'aquesta manera, els autors partidaris del rei Carles mostraven la força militar; en canvi, els partidaris dels sicilians descrivien una defensa legítima i heroica. En tot cas, i en primer terme, la insurrecció i la formació de govern messinès va ser descrita principalment per Neocastro, polític i testimoni presencial dels fets a la ciutat de l'Estret.

En conseqüència, amb la revolta es va produir un procés assembleari com ja havia succeït abans a Palerm. D'aquest parlament es van escollir els governants de la ciutat¹²²⁶.

---

¹²²⁴ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 331; LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 177; Vegeu també, sobre els contactes i cartes enviades al papat: MANTIA, *Codice...*, doc. 6, p. 19-20; Alguns cronistes afegien el relat dels fets: MALISPINI, p. 85. Segons Aquest, els sicilians es van presentar davant el pontífex resant tres vegades: "*Agnus Dei qui tollis peccata mundi miserere nobis*"; Es relatava el mateix a: VILLANI, lib. 8, cap. LXIII, p. 421.

¹²²⁵ POTTHAST, *Regesta...*, vol. II, doc. 21895, p. 1769-1770; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 331; LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 177-178.

¹²²⁶ Vegeu els documents sobre la *Communitas* de Messina: VV.AA, *Documenti per servire alla storia di Sicilia, pubblicati a cura della Società siciliana per la storia Patria*, vol. 1, fasc. 2, Ed. Tipografia di Michele Amenta, Palermo, 1877, doc. 110, p. 123. En aquest document sobre els afers de l'arquebisbe de Messina i la *Communitas*, s'esmentava la configuració del govern comunal o de la "*Communitati Messanae*". S'especificava a més que: "*Residente Capitaneo in civitate Messanae Nobili viro Domino Baldoyno Mussono una cum subscriptis iudicibus civitatis eiusdem: Raynaldus de Lemogiis Judex Messanae, Nicolosus Saporitus Judex Messanae, Batholomaeus de Neocastro Judex Messanae, Petrus de Ansalono Judex Messanae*". També al doc. 111, p. 124. En aquest document el govern del comú de Messina va restituir a l'arquebisbe de Messina la possessió del castell de Calatabiano (al nord de Catània, al sud de Messina i al nord-est de l'Etna) que el rei Carles havia expropiat per a benefici propi. Per tant es dedueix que el govern de Messina i l'arquebisbat d'aquesta ciutat gaudien de bones relacions. A més, d'aquest escrit interessa la manera d'escriure i la utilització dels arguments polítics de la *Communitas*. En primer lloc, es referien a aquells períodes com: "*Tempore domini Sacrosancte Romanae Ecclesiae et Felicis Communitatis Messanae anno primo feliciter, amen*". A més, es presentava el capità i el govern de Messina: "*Nos Alaymus de Lentino Capitaneus civitatum Messanae, Cathaniae et a Tusa usque ad Aguliam Augustae, Iudices, consilium et commune ejusdem civitatis Messanae, praesentis scripti*". Amb aquests presents l'arquebisbe de Messina reclamava la possessió del castell de Calatabiani i Giardini que el rei Carles havia espoliat "*contra justitiam spoliavit*". Tot seguit, el govern comunal li retornava els drets a l'Església de Messina, i escrivien: "*Nos vero qui vassalli veri sumus Sacrosanctae Romanae Ecclesiae, et jura Ecclesiarum manutenere, defendere et reintegrare tenemur*". Així, remarcaven el seu vassallatge a

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

Neocastro va donar múltiples detalls al respecte, ja que en aquest cas, a més de ser-hi present, va participar en la formació del nou govern. Per tant, la narració denota la seva ideologia i versió dels fets. Segons aquest, es va reunir l'assemblea el 29 d'abril i els escollits van ser Baldovino Mussone¹²²⁷, com a capità, i els jutges Rinaldo de Limogis¹²²⁸, Niccoloso Saporita, Bartolomeo de Neocastro (el mateix cronista) i Pietro Ansalone¹²²⁹; és a dir, un noble i quatre burgesos. Així, amb la nova configuració política, la ciutat es proclamava lliure, però sota la senyoria de l'Església¹²³⁰.

Com a resultat d'aquests fets, un mes després de la revolta palermitana, la lliga siciliana es va completar amb totes les viles. Neocastro va servir-se de la seva narració per elogiar l'obra política dels seus conciutadans, així com la seva pròpia. Es tractava, doncs, d'alabar Messina i de descriure-la com un comú independent, amb fraternitat amb la resta de pobles sicilians, però sempre mantenint certa autonomia i diferenciar-la respecte a Palerm. És a dir, l'autor reivindicava que s'actuava sense el consentiment o l'ajut de Palerm, encara que políticament fossin afins i els anomenés "*panormitanes frates*"¹²³¹. Per dur a terme aquest propòsit, primer descriu la nova formació política sota l'empara romana; després, va narrar una defensa heroica contra l'Anjou. Com a símbol de l'empoderament de la ciutat, el cronista recordava com el dia 24 d'abril el messinès Bartolommeo di Maniscalco va alçar el "*communis signum crucis vexillum*", o la bandera amb la creu del comú¹²³². Era un acte simbòlic, que reivindicava l'autonomia de la ciutat i la defensa contra els atacs angevins.

Quant a Desclot, va narrar de forma breu que, tal com abans s'havia fet a Palerm, es van matar tots els francesos, a excepció del justícia de Messina, que era provençal, i van

---

l'Església. Entre els firmants de la carta hi compten Alaimo de Lentini, Gualtiero de Caltagirone i altres col·laboradors de la *Communitas*.

¹²²⁷ En un primer moment va ser escollit el comandant Bartolomeo Maniscalco, però aquest va renunciar en favor de Mussone. Vegeu, RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 328.

¹²²⁸ Aquest personatge va formar part, primer, del govern comunal de Messina i, després, es va convertir en un dels procuradors del rei Pere. Vegeu al respecte, CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 472, p. 508. Rinaldo de Limogis era escollit com un dels procuradors per a pactar i acordar les condicions del duel de Bordeus.

¹²²⁹ NEOCASTRO, cap. XXIV, p. 18-19.

¹²³⁰ NEOCASTRO, cap. XXV, p. 19 "*Die autem mercurii, XXIX aprilis dicte X. Ind. Anno domini MCCLXXXI, congregato coetu et senioribus populi, dictus Baldoynus, in capitaneum urbis electus, nomine Jesu Christi et Romanae Matris Ecclesiae invocato, vexillum communis solemniter elevavit*".

¹²³¹ NEOCASTRO, cap. XXX, p. 21.

¹²³² NEOCASTRO, cap. XXIV, p. 18.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

permetre que fugís amb la seva esposa a Catona¹²³³. Probablement es referia a Guillem Porcelet¹²³⁴, governadors de Calatafimi, on van respectar la seva vida.

D'altra banda, arran de la definitiva revolta de Messina, Malaspina es lamentava del sollevament¹²³⁵. A més, insistia amb la importància estratègica de la ciutat que definia com "*clavis et custodia est totius Siciliae*"¹²³⁶. Al mateix temps alertava al seu escrit, com si fos gairebé una amenaça vers a la població messinesa, que s'haurien de fornir de queviures almenys per dos anys, atès que el setge seria llarg¹²³⁷.

4.1.5. Els primes moviments militars: la revolta com a iniciativa popular des del relat de Neocastro

Un altre punt important són les múltiples cròniques que van dedicar les seves paraules al setge de la ciutat arran del sollevament. Com s'ha observat en aquesta investigació, l'objectiu dels autors güelfs era demonitzar els sicilians per la seva desobediència i, al mateix temps, lloaven la tasca del rei Carles. Pels catalanosicilians i gibel·lins, en canvi, s'enaltia la defensa de Messina. Així, les narracions van descriure un gran desplegament de tropes al voltant de Messina. Per analitzar aquest episodi es pot començar per les cròniques en favor de la revolta.

Neocastro va descriure les accions militars al voltant de Messina. Segons aquest, el dia 15 d'abril es va enviar a Taormina 500 ballesters per a defensar aquella terra de la revolta. No obstant això, aquests soldats es van unir a la rebel·lió. Aquests es van enfrontar el 24 d'abril a 90 cavallers francesos capitanejats pel napolità Michelotto della Gatta, que el

---

¹²³³ DESCLOT, cap. LXXXI, p. 176.

¹²³⁴ Sobre la família Porcelet, vegeu: AURELL I CARDONA, Martí, "Une famille de la noblesse provençale dans le Royaume de Sicile au temps des Vêpres", dins *11è CHCA*, vol. 2, p. 115-129; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 325.

¹²³⁵ En aquestes altures de la revolta, l'últim reducte angeví de Sicília era la ciutat de Sperlinga. Vegeu, MALASPINA, lib. 8, cap. IX, p. 312-315.

¹²³⁶ MALASPINA, lib. 8, cap. X, p. 326; Sovint es realitzava una descripció similar de la ciutat en altres documents per tal de remarca la importància estratègica. Vegeu al respecte: GIUDICE, *Codice...*, vol. 1, doc. 86, p. 273, n. 1. Al document es descriu la ciutat com "*quam portus et porta Siciliae*"; Vegeu també, EGIDI, "La *Communitas...*", p. 13. L'autor definia Messina com una "*testa di ponte*" que podia fer àgil la conquesta de Sicília. En canvi, si els rebels la posseïen, significava que dominaven tota l'illa. A més, també hi havia raons morals per ocupar-la, ja que, després de Palerm, Messina era la ciutat més important de l'illa.

¹²³⁷ MALASPINA, lib. 8, cap. X, p. 326-317. L'autor afegia que s'havien convocat multitud de soldats que havien fet venir de les muntanyes. A més calia també defensa les poblacions d'Augusta, Siracusa, Catania, Milazzo, Patti i Cefalù.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

vicari del rei havia enviat per la manca de confiança vers els messinesos¹²³⁸. Per tant, l'esperit de la revolta començava a quallar entre les files messineses. Segons l'autor, els messinesos van poder defensar la posició. Paral·lelament, al relat de Neocastro, Heribert d'Orleans no en sabia res i el motí el va agafar per sorpresa. De fet, aquesta afirmació era una manera d'enaltir l'audàcia messinesa. Neocastro definia aquests primers moviments com un clamor popular tumultuós¹²³⁹. El cronista remarcava que la insurrecció va ser una iniciativa popular, que era sens dubte la base de l'argumentació i justificació de la revolta per part de l'opinió siciliana. Arran d'aquests fets, alguns soldats francesos es van unir al vicari i altres van restar al Castell de Griffone, fins al seu assalt final el 28 d'abril. Al mateix temps es van fer tornar les galeres messineses que assetjaven Palerm i es van portar alguns presoners amalfinats. A més, també es va empresonar la família De Riso, nobles messinesos que es van mantenir fidels al rei Carles¹²⁴⁰. Neocastro va utilitzar el relat sobre els De Riso per presentar-los com els antagonistes dins de la mateixa ciutat. És a dir, els mostrava com un exemple de traïció al comú i l'antítesi dels revoltats. A més, amb aquesta narració dels moviments militars i empresonaments, s'aprofitava per reivindicar l'autosuficiència de Messina com a entitat política per defensar-se i impartir justícia per si sola.

Ara bé, aquestes reivindicacions, però, eren pròpies i únicament expressades per aquest cronista. Atès que, per les seves característiques úniques, no hi havia cap més redactor que pogués seguir la totalitat d'aquesta ideologia i defensa de Messina. Així, doncs, amb el sollevament va venir la repressió i el setge. Això va portar a la majoria d'autors dedicar almenys unes línies als esdeveniments bèl·lics entorn de l'Estret i, al mateix temps, a presentar arguments ideològics i rebatre els de l'adversari.

4.1.6. La reacció del rei Carles “l'iracund” i els primers moviments de reconquesta

Un dels moviments inicials del rei angeví va ser l'enviament del príncep Carles de Salern a París a fi de concretar l'aliança amb França, ja que es temia que la guerra arribés també des del nord de Catalunya cap a Occitània¹²⁴¹. Quant als efectius a Sicília, el monarca

---

¹²³⁸ RUNCIMAN, *Las vísperas...*, p. 327.

¹²³⁹ NEOCASTRO, cap. XXIV, p. 18. “(...) *contra quos jam tumultuosum clamorem populus excitat*”.

¹²⁴⁰ NEOCASTRO, cap. XVI-XXX, p. 19-21. Aquestes galeres entraven al port de Messina el 7 de maig.

¹²⁴¹ RUNCIMAN, *Las vísperas...*, p. 331-332; Vegeu, MINIERI, *Memorie della...*, p. 7-8. Segons la documentació de la cancelleria reial angevína el príncep Carles ja havia tornat a la península Itàlica el 7 de setembre i el 16 ja era a Nàpols.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

comptava amb els comandants principals per a solucionar la crisi siciliana, que eren el comte d'Artois, el comte Guido di Battifolle de Florència¹²⁴², el comte de Brena i el comte de Catanzaro¹²⁴³. També va utilitzar l'ostentosa flota que havia de servir per combatre a Constantinoble¹²⁴⁴.

En primer lloc es pot destacar que les cròniques contemporànies prosícules coincidien en la reacció irada del rei Carles quan va rebre la notícia del sollevament de Messina. Per una banda, segons Desclot, el monarca va jutjar i condemnar “*tots los hòmens e les femmes de Sicilia, tro als infants, a mort*”¹²⁴⁵. D'aquesta manera, l'autor català intentava convèncer el lector de l'odi desmesurat de l'Anjou per afavorir el clamor popular sicilià i la defensa que després en va realitzar el rei Pere. També, en el relat de Neocastro, el rei va reaccionar de forma iracunda i va preguntar de forma retòrica i enfurismada: “*Quid ageret populus messanensis?*”¹²⁴⁶. La seva intenció era focalitzar la seva ciutat en el centre de l'acció, presentar-la com un punt estratègic militar i com un contratemps per al monarca. De la mateixa manera que Desclot, presentava l'Anjou desmesuradament rabiós, com si es tractés d'un tirà. Era quelcom que el relat utilitzava en favor dels interessos messinesos i, a més, aconseguia realitzar un contrast entre el govern monàrquic i el nou Estat comunal.

En segon lloc, després de les primeres reaccions, la majoria d'autors coincideixen a dir que el rei Carles va reunir el seu exèrcit a l'altra banda de l'Estret, a la ciutat de Reggio¹²⁴⁷

---

¹²⁴² LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 177-179; VILLANI, lib. 8, cap. LXV, p. 422 També esmentava el comte “*Lanzone della casa di Francia*”; *Lu Rebellamentu*, p. 21-23. L'autor afegia la presència del comte de Montfort i de Brena.

¹²⁴³ SPECIALE, lib. 1, cap. VII, p. 928.

¹²⁴⁴ Al port de Messina es van reunir moltes d'aquelles embarcacions. A més, Messina va intentar pactar amb el rei, quelcom que el monarca va rebutjar. Per tant, el 25 de juliol desembarcava a Milazzo i començava el setge de Messina. Vegeu al respecte, AMARI, *La guerra...*, p. 225; CARTELLIERI, *Peter von...*, p. 149; MINIERI, *Il Regno...*, p. 21-22; Sobre els moviments de l'exèrcit angeví: CARUCCI, *La guerra...*, doc. 1, p. 109-111. El dia 8 d'abril des de Nàpols el rei Carles començava a organitzar l'exèrcit. Va ordenar al vicealmirall Matteo de Ruggiero de Salern, armar les naus que estaven a la seva jurisdicció, sis galeres i un galeó. També s'havia de posar sota les ordres del vicari sicilià. El rei Carles va mobilitzar de Nàpols a Calàbria, 200 vaixells, 15.000 cavallers i 60.000 soldats d'infanteria. El 25 de juliol des de Catona va desembarcar a Messina. Vegeu també, BEVERE, R., “*Erberto d'Orleans, Vicario di Carlo 1*”, dins *Archivio storico napoletano*, n. 26, 1901, p. 84.

¹²⁴⁵ DESCLOT, cap. LXXXII, p. 176-177.

¹²⁴⁶ NEOCASTRO, cap. XXXI, p. 22. “*Tunc iracundia fervidus, dentibus frendet, rodens robur, quod in manu tenebat, et fertur huc, et illuc tamquam homo spumantibus furiis ebriatus*”.

¹²⁴⁷ Els autors que van preferir escollir Reggio com a campament del rei Carles abans de fer el salt a Sicília van ser: DESCLOT cap. LXXXII, p. 176-177; *Lu Rebellamentu*, p. 21; BRUNETO LATINI, cap. CXXXVIII, p. 117.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

o Catona¹²⁴⁸. Tant Neocastro com Malaspina van coincidir en afirmar que molts dels soldats reunits pel rei Carles eren musulmans de Lucera¹²⁴⁹. Com era habitual en la literatura cristiana medieval, es demonitzaven els no cristians, i sobretot els musulmans. Ara bé, en aquest cas s'hi pot observar un tractament notablement diferent. Els dos cronistes divergien en la interpretació dels esdeveniments, però el rerefons era explícitament cristià. Per una banda, Malaspina no va fer cap valoració dels “*Saraceni de Luceria*”¹²⁵⁰, i els presentava com un mal menor necessari per fer front a la desobediència siciliana. En canvi, Neocastro va aprofitar l'actuació d'aquests soldats —que comptabilitzava en uns 6.000— en el setge per relatar la “*apparitione gloriosae Virginis Mariae*”¹²⁵¹. Era un recurs narratiu per tal de mostrar la creença de la superioritat moral. És a dir, l'autor messinès posava èmfasi en el fet que els soldats del rei, a més d'atacar Messina i estar sota les ordres del monarca que els havia oprimit, eren musulmans. Per tant, calia fer mostra de la suposada superioritat moral que els cristians creien tenir sobre els que no ho eren.

En tot cas, l'exèrcit angeví reunit a Calàbria va passar a Sicília¹²⁵². En aquest passatge, Malaspina i Neocastro van recordar les històries de la mitologia clàssica entorn de l'Estret de Messina i els problemes que podien tenir els navegants que travessaven aquelles aigües. Els dos autors van recordar la perillositat de “*caribdis*”¹²⁵³, un remolí d'aigua que la mitologia clàssica considerava una nimfa que vivia a l'Estret de Messina. A més, Malaspina afegia que l'amenaça d'aquest monstre marí es trobava a la part meridional de l'Estret¹²⁵⁴. En canvi, a la part septentrional es trobaven els gossos d'Escila¹²⁵⁵. Ambdós cronistes es van servir de les històries d'aquestes nimfes que apareixen a l'Odissea i a les

---

¹²⁴⁸ NEOCASTRO, cap. XXXII, p. 22; MALASPINA, lib. 9, cap. I, p. 338; VILLANI, lib. 8, cap. LXV, p. 422; MALISPINI, p. 86.

¹²⁴⁹ Vegeu, MINIERI, *Memorie della...*, p. 4. S'ordenava enviar 100 cavalls per als 100 musulmans que havien de passar a Sicília.

¹²⁵⁰ MALASPINA, lib. 9, cap. I, p. 338.

¹²⁵¹ NEOCASTRO, cap. XL, p. 26.

¹²⁵² L'exèrcit angeví va rebre reforços cap a Messina almenys fins a finals d'agost. Vegeu, MINIERI, *Memorie della...*, p. 7. A la cancelleria reial angevina, en un document del 29 d'agost, s'ordenava a Matteo de Ruggiero de Salern, vicealmirall del Principat i de Terra di Lavoro, preparar 16 tarides per embarcar a la cavalleria de Catona a Sicília.

¹²⁵³ NEOCASTRO, cap. XXXVIII, p. 25. Segons l'autor l'exèrcit va travessar l'estret el 25 de juliol. També afegia: “*Charybdis haeret in litore*”.

¹²⁵⁴ MALASPINA, lib. 9, cap. I, p. 338. El cronista escrivia: “*versus meridiem Caribdis dicitur latitare navibus inimica*”.

¹²⁵⁵ MALASPINA, lib. 9, cap. I, p. 338. En canvi, a la part septentrional: “*In inferiori vero parte versus septentrionem canes Scillae collatrant*”.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

Metamorfosis d'Ovidi¹²⁵⁶. Els dos autors denoten una gran influència de la literatura clàssica, ja que, pels seus orígens i educació, devien tenir grans coneixements de les obres grecolatines. Ara bé, encara que ambdós narradors coneixien el territori i les seves llegendes, cal plantejar la possibilitat que Malaspina influenciés a Neocastro.

En tercer lloc, un cop l'exèrcit angeví havia desembarcat a Sicília, la ciutat de Messina es va preparar per defensar-se. Això va portar a un seguit de relats relatius als enfrontaments, molts d'ells coincidents amb el lloc dels fets. La majoria d'autors estaven d'acord en el *modus operandi* del rei Carles. Les tropes van desembarcar en dos punts diferents: entre Messina i Taormina, i a Milazzo¹²⁵⁷, on van atacar i ocupar el seu castell¹²⁵⁸, per tal de fer un moviment de pinça i encerclar Messina. Tot seguit, van arrasar i saquejar els camps¹²⁵⁹, van expropiar els animals de pastura i van acampar prop de la ciutat. La majoria d'autors coincideixen a dir que el campament principal va ser al monestir de Santa Maria di Roccamadore¹²⁶⁰, a uns 8 km al sud de la ciutat.

Cal tenir en compte i recordar que l'exèrcit que va enviar el rei Carles per recuperar el control de Sicília havia estat reunit abans per ocupar Constantinoble, una empresa que va

---

¹²⁵⁶ Vegeu al respecte: HOMER, *L'Odissea*, a cura de Joan Alberich i Mariné, Ed. La Magrana, Barcelona, 2006, cant. XII, p. 290-292; OVIDI NASÓ, Publi, *Les metamorfosis*, a cura d'Adela M. TREPAT i Anna M. de SAAVEDRA, Ed. Fundació Bernat Metge, Barcelona, 1932, lib. 5, III, p. 80; També, GRIMAL, Pierre, *Diccionari de mitologia grega i romana*, Ed. Edicions de 1984, Barcelona, 2008, p. 88.

¹²⁵⁷ Vegeu sobre el castell de Milazzo a: SETA, *Sicilia teatro...*, p. 236-237.

¹²⁵⁸ Sobre els moviments militars i el desembarcament a Sicília de les forces angevines i l'ocupació del castell de Milazzo, vegeu: DESCLOT, cap. LXXXII, p. 176-177; MALASPINA, lib. 9, cap. VI p. 353. Segons l'autor, Messina va enviar 300 cavallers per defensa la plaça, però van fracassar. Els francesos van capturar al soldat Robert de Miler i al mercader Enric "il Rosso", un dels ciutadans més destacables de Messina. Rober va morir a la presó, i Enric va ser rescatat a canvi de 1000 unces d'or; MALISPINI, p. 86; BRUNETTO LATINI, cap. CXXXVIII, p. 117; VILLANI, lib. 8, cap. LXV, p. 422; LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 179.

¹²⁵⁹ MALASPINA, lib. 9, cap. II, p. 339. L'autor assenyalava que les riqueses agrícoles dels messinesos estaven fora de la localitat. Per aquests motius els angevins van tallar totes les vinyes i van saquejar tots els palaus d'estiu dels habitants rics. També van robar els fruits i tallar els arbres fruiters.

¹²⁶⁰ Vegeu les referències al monestir i al campament angeví a la localitat de Tremestieri: DESCLOT, cap. LXXXII, p. 176-177; MALASPINA, lib. 9, cap. II-VI, p. 339, 353. Segons l'autor, a més, van canviar de campament i el van instal·lar prop de les "Cammarié", i després al Borgo di Santa Croce, prop de Milazzo. Després van passar pel monestir de Santa Maria della Scala i van ocupar el Borgo San Giovanni; *Lu Rebellamentu*, p. 21-23. També situava l'escena a "Santa Maria de Rocca Amaduri"; *Liber Jani*, p. 58-59; MALASPINI, p. 86; BRUNETTO LATINI, cap. CXXXVIII, p. 117; VILLANI, lib. 8, cap. LXV, p. 422. Segons el florentí, la data de l'assentament del campament va ser el 6 de juliol, també a "Tervemena a Santa Maria di Rocca Maggiore"; Sobre Santa Maria di Roccamadore, vegeu: BEDINI, Balduino Gustavo, *Breve prospetto delle abazie cistercensi d'Italia: dalla fondazione de Citeaux (1098) alla metà del secolo decimoquarto*, Ed. Tipografia di Casamari, Casamari, 1964, p. 85-87.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

haver de rebutjar arran de la revolta¹²⁶¹. Malgrat ser una host ben aparellada hi havia un notable ball de xifres entorn el nombre de soldats¹²⁶², ja que cada cronista esmentava un nombre major o menor d'acord amb la seva intencionalitat. Per a Desclot, hi havia uns 15.000 homes a cavall i 50.000 d'infanteria, juntament amb 150 embarcacions entre galeres i tarides¹²⁶³. Neocastro apuntava que el 23 de juny s'havia aconseguit reunit 4.000 cavalls, 90.000 soldats d'infanteria, 160 galeres, 40 trirrems, 6 naus i altres llenys¹²⁶⁴. Segons els *Annales Ianuenses* el rei Carles havia reunit entre 90 galeres i altres embarcacions, 22.000 soldats de cavalleria i 60.000 d'infanteria, dels quals destaca també que van acampar al monestir de Santa Maria di Roccamadore¹²⁶⁵. Per tant, cal considerar que, en conjunt, aquests autors donaven un nombre de soldats molt alt i, clarament, exagerat. És a dir, com a cronistes partidaris de la revolta, probablement, augmentaven el nombre d'enemics per engrandir la gesta i relatar una defensa i victòria més notòria.

En el cas concret de la presa de Milazzo, Neocastro considerava que es va dur a terme amb 40 galeres, 500 cavalls, 20.000 soldats d'infanteria, 20 galeres i 15 trirrems. Malaspina, en canvi, afirmava que per a l'ocupació de Milazzo es van utilitzar 50 embarcacions i 1000 soldats d'infanteria¹²⁶⁶. Per Villani hi havia 130 embarcacions entre galeres i llenys, i 5.000 soldats de cavalleria francesos, provençals, florentins i altres

---

¹²⁶¹ MALASPINA, lib. 9, cap. II, p. 339; PEPE, "Il Saladino...", p. 43 "*Et sic exturbatum fuit passagium in terram Graecrum. Et Karolus compromissam pugnam prosequi non potuit, Petro simulant*".

¹²⁶² Vegeu al respecte: CARUCCI, Carlo, *Codice diplomatico salernitano del secolo XIII. La guerra del Vespro nella frontiera del Principato. Storia diplomatica*, vol. 2, Ed. Tipografia dei Monasteri, Subiaco, 1931, doc. 1-2, p. 109-113 El rei Carles va ordenar des de Nàpols enviar a Calàbria per a la guerra amb Sicília, 200 vaixells, 15.000 cavallers, i 60.000 soldats d'infanteria; També es coneix la suma total del sou que el rei Carles va exigir als tresorers que li portessin al setge de Messina. Vegeu, MINIERI, *Memorie della...*, p. 5. A la cancelleria reial angevina s'informava —en un document del 22 d'agost— que el monarca requeria 16.000 unces d'or en carlins d'or, d'argent i en augustals per a la paga dels soldats; Vegeu també, AMARI, "Sull'ordinamento...", p. 23. Per l'autor sicilià eren entorn uns 80.000 soldats els que van assetjar Messina.

¹²⁶³ DESCLOT, cap. LXXXII, p. 176-177.

¹²⁶⁴ NEOCASTRO, cap. XXXII, p. 22.

¹²⁶⁵ *Annales Ianuenses*, p. 18. L'autor també destacava que el rei Carles havia abandonat l'atac a Constantinoble a causa de la revolta Siciliana: "*Dimisso proposito quod erat contra Grecos in eadem estate proficisci, omnino cum toto dicto apparatu ad obsidionem Messane celeriter properavit*". Sobre el nombre de soldats afegia: "*Habuit autem, ut comuniter fertur ab omnibus, galeas et uscerios LXXX, milites et homines cum equis XXII milia et pedites LX milia. Descendit autem apud Sanctam Mariam de Rocha Maiori cum toto suo exercitu die III augusti*"; SANUDO, p. 198. Aquest autor destacava que el rei Carles va ser capaç de preparar l'armada ràpidament i que va comptar amb l'ajut de múltiples nobles, entre els quals hi havia venecians com Marco Badoer, Jacomo Tiepolo Scopolo o Lorenzo Tiepol. Segons l'autor aquest darrer era cosí seu. Afegia també que el rei Carles comptava amb 200 galeres i 27.000 cavalls.

¹²⁶⁶ NEOCASTRO, cap. XXXII, p. 22; MALASPINA, lib. 9, cap. VI, p. 352.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

itàlics. D'aquests, només 800 de cavalleria van servir per ocupar Milazzo¹²⁶⁷. Finalment, Pieri, que feia valdre la presència florentina, afirmava que soldats de Florència van acompanyar al rei: uns 300 cavallers, 50 *donzelli*, cada un amb dos companys almenys¹²⁶⁸. En aquest episodi, les xifres dels autors güelfs tendeixen a rebaixar el nombre. La intencionalitat era clara: calia mostrar que les forces del rei angeví eren minoritàries i que, tot i això, van poder fer front al setge, almenys fins a l'arribada del rei Pere.

4.1.7. La defensa col·lectiva de Messina i el protagonisme de les dones en les narratives sobre el setge

El setge de Messina es va allargar durant els mesos d'estiu de 1282¹²⁶⁹. Després de la derrota a Milazzo de Baldovino Mussone, el poble messinès va aclamar a Alaimo de Lentini com el seu nou capità¹²⁷⁰. Era un personatge de gran importància per a la política siciliana, que va jugar un paper fonamental en la defensa de la ciutat i es va convertir en una personalitat controvertida al final de la seva carrera política.

Així, doncs, com ja és habitual en aquests afers, el principal cronista que dona més detalls sobre la defensa de Messina, amb molta diferència respecte als altres, era Neocastro. L'objectiu del seu relat era, en part, enaltir la seva ciutat i descriure'n una defensa heroica. Per tant, segons el cronista, el 6 d'agost, un dels primers llocs que va assaltar l'exèrcit angeví, va ser la zona de l'església de Sant Salvador que estava dins les muralles. Segons

---

¹²⁶⁷ VILLANI, lib. 8, cap. LXV, p. 419-422. Segons Villani Florència va enviar 50 cavallers i 50 "*donzelli gentili uomini*" de totes les cases de la ciutat, juntament amb 500 cavalls. El seu capità era Guido de Batafollone. Van viatjar fins a Catona i com agraïment el rei Carles els va nomenar cavallers aquells que no ho eren.

¹²⁶⁸ PAOLINO PIERI, p. 45.

¹²⁶⁹ Vegeu, MINIERI, *Memorie della...*, p. 5. A la cancelleria reial angevina es troben múltiples documents on s'informa dels moviments al voltant del setge de Messina. Per exemple el 20 d'agost de 1282 el rei escrivia a Luvodico de' Monti i l'informava que el comte Joan de Montfort, comte de Squillace, tornaria a França. S'ordenava també d'augmentar la guàrdia als castells de Nàpols, com el castell dell'Uovo, Capuana i Castel Nuovo.

¹²⁷⁰ MANTIA, *Codice...*, doc. 4, p. 16-24. En els documents relatius al període, Alaimo de Lentini apareix com a capità de Messina i Catània, es declarava vassall de l'Església. A més, va retornar el castell de Calatabiano que havia estat usurpat per Carles d'Anjou. Vegeu també, doc. 5, p. 18, sobre el setge que va capitanejar sobre Siracusa; Vegeu també, EGIDI, "*La Communitas...*", p. 47; ARGEGNI, Corrado, *Condottieri, capitani tribuni*, vol. 1, Ed. Istituto editoriale italiano Bernardo Carlo Tosi, Milano, 1936, p. 24; Anteriorment havia col·laborat amb el govern angeví, com Ruggero Mastrangelo. Vegeu, MINIERI, *Itinerario di...*, p. 31. Alaimo de Lentini apareixia a la documentació amb el càrrec de "*secreti*" sota el govern Anjou. Ara bé, malgrat la seva importància, alguns autors com Malaspina pràcticament no l'esmentaven i en silenciaven la seva obra política.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

l'autor, els seus conciutadans van defensar les portes i els murs. Finalment, els angevins van abandonar l'ofensiva. El cronista descrivia un gran exèrcit enfront de les muralles de Messina i assegurava que si no hagués estat pel socors del rei Pere, algunes setmanes més tard, la ciutat hauria caigut. Tanmateix, apel·lava el coratge messinès per justificar la victòria i la defensa durant els mesos abans de l'arribada del nou monarca.

Un altre fet en l'escomesa, que va adquirir notorietat entre els cronistes contemporanis, va ser l'atac a la zona alta de Messina, anomenada Capperina¹²⁷¹, la qual estava abandonada. Segons Neocastro, l'agressió es va produir el 8 i 15 d'agost. En aquest episodi, l'autor fa una lloança a Alaimo de Lentini, que va protegir la plaça. Per fer-ho, el cronista descriu una gran col·laboració de tota la ciutat, on hi destacava l'ajuda de les dones, les quals van contribuir a construir un mur. A més, afegeix que una d'aquestes dones, anomenada Clarenza, va fingir el soroll de les armes amb metall, per tal d'espantar els seus contrincants; i una altra, anomenada Dina, va matar alguns dels assaltants¹²⁷². L'assalt va acabar només amb 10 messinesos morts¹²⁷³. Amb aquest relat el cronista aconseguia narrar una defensa on tot el poble es mostrava unit, on fins i tot les dones n'eren protagonistes, i emfasitzava que Messina era capaç de defensar-se per si sola. També, era una demostració de força militar el fet que es considerés l'exèrcit angeví molt més nombrós, però que, tot i això, fos derrotat a les muralles.

Igualment, Malaspina va descriure detalladament el setge i va proporcionar un escrit similar a Neocastro, on tota la ciutat col·laborava en la protecció del mur. Semblantment feia un esment especial sobre les dones que hi col·laboraven. Pel cronista s'estava treballant com un rusc d'abelles o "*operi velut apis*" i, en aquesta fortificació de l'urbs, el cronista mencionava el turó de Capperina¹²⁷⁴. De fet, Malaspina no s'amagava de

---

¹²⁷¹ Sobre els diferents indrets de Messina com la Caperrina vegeu els mapes de la ciutat: SETA, *Sicilia teatro...*, p. 222-225.

¹²⁷² La història de Dina i Clarenza es va popularitzar, i fins a l'actualitat s'han conservat rondalles sobre les seves gestes: "*Si nni pirdissi 'nfina la simenza di lu re Carlu e di tutta la Franza! Ppi Missina la Virgini cci pensa, ca Idda è nostra matri e nostra spranza; lu Patri Eternu desi la sintenza, Procita e Petru su' la nostra spranza; summàttinu ppi nui Dina e Clarenza, li Raunisi ccu spata e ccu lanza*". CORRENTI, *La guerra...*, p. 27-28; també a, AMARI, *La guerra...*, p. 159-161; TRAMONTANA, *Gli anni...*, p. 49.

¹²⁷³ NEOCASTRO, cap. XXXIX, p. 26; Vegeu també, SANUDO, p. 198. L'autor mencionava la fortificació dels murs.

¹²⁷⁴ MALASPINA, lib. 9, cap. IV-V, p. 346-350. L'autor assegurava que les muralles eren antigues, petites i dèbils i que no haguessin suportat un atac directe, per això el rei va mostrar compassió vers la ciutat. En aquestes fortificacions hi destacaven els trabucs que llançaven contra el rei les pedres que primer havia llançat contra ells: "*Et contra Messanenses statim carpentant aliam machinam in oppositum regii*

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

definir la defensa i resistència messinesa com a coratjosa, i feia un relat on elogiava el seu esforç. Sembla, doncs, que en aquest episodi l'escriptor no volia jutjar-los, sinó fer ús de la crítica que havia realitzat del rei Carles per a elogiar puntualment els seus contrincants. A més, cal valorar, com s'ha dit anteriorment, que Malaspina podia tenir certa simpatia pels sicilians, atès que volien restar sota el jou de l'Església que era per qui treballava l'autor.

Quant al relat de Desclot, també es fixava en el setge de Messina, però a diferència dels altres autors contemporanis en feia una menció molt breu, perquè un cop més focalitzava tota la redacció en els actes associats al rei Pere. Sobre la defensa de la ciutat explicava que van preparar les proteccions amb una muralla de fusta de les naus i tarides que Carles volia utilitzar per anar a Orient. L'autor conclouïa amb un elogi final, on es mostrava convençut que es van escudar "*molt valentment contra Carles*"¹²⁷⁵. Desclot lloava la gesta de la lluita contra el monarca angeví, però limitava el protagonisme vers els sicilians que reservava només pel sobirà d'Aragó.

Algunes dècades després, Speciale va tornar a donar importància i oferir detalls al lector sobre el setge de Messina. L'autor de Noto recordava la defensa de la ciutat davant la magnitud de l'exèrcit del rei Carles que estava preparat per "*invadere Imperium Romaniae*", i podia comptar amb multitud de soldats, cavalls i armes¹²⁷⁶. Així mateix, com en el cas dels escrits anteriors s'esmenta la precarietat dels murs de la ciutat, i entorn d'aquesta temàtica es va escriure el relat sobre el setge^(Fig. 4 i 5). Com en les narratives de Neocastro i Malaspina, aquest cronista va al·ludir la col·laboració de tota la ciutat i les dones que van reconstruir les muralles, on hi treballaven "*tam viri quam foemina*". A més, l'autor, com en el cas de Neocastro, plantejava la revolta i la resistència com un afer que implicava tota la societat siciliana, que voluntariosament protegia i rebutjava el govern angeví. Paral·lelament aquesta intencionalitat narrativa, es mostrava la crueltat del rei

---

trabucchi, cum qua in obsidente reijactant jactatos lapides contra eos". També, Guillem de Nangis recollia el setge de Messina, però més breument, ja que quasi només cita l'ordre de setge del rei Carles. GUILLAUME DE NANGIS, p. 255; TOLOMEO DE LUCCA, *Historia Ecclesiastica*, lib. 24, p. 1186. L'autor informava que el rei havia congregat un gran exèrcit per assetjar Messina: "*Gallicorum et Provincialium ac italicorum et cum ipso in Siciliam Transiit*".

¹²⁷⁵ DESCLOT, cap. LXXXII, p. 176-177.

¹²⁷⁶ SPECIALE, lib I, cap. VII, p. 928. Segons l'autor, a l'armada de Carles, "*viris bellatoribus, equis, et armis fulsitur infignis, atque innumeris et opportunis frugibus constipatur*", estaven preparats per a la guerra. Carles es disposava a atacar Messina juntament amb el comte de Brena i de Catanzaro.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

Carles contra Messina. De fet, Speciale va definir l'ofensiva com “*terribili bello contra moenia Messanensium*”¹²⁷⁷.

Altres cronistes fora de l'àmbit sicilià van mencionar també el setge de Messina, encara que de forma molt més breu. Per exemple, el cronista güelf Martí d'Opava destacava i elogiava el gran desplegament militar de Carles d'Anjou amb l'ajut dels comtes aliats¹²⁷⁸. El cronista venecià Sanudo excusava el fracàs dels assalts del rei Carles i argumentava que el monarca no volia destruir una de les seves ciutats¹²⁷⁹. D'altra banda, Francesco Pipino¹²⁸⁰ esmentava l'afer com un exemple del poder bèl·lic de l'Església i dels Anjou. També Villani citava l'esforç del col·lectiu femení^(Fig. 6) com un fet excepcional¹²⁸¹. Finalment, el gibel·lí Guglielmo Ventura va escriure sobre els moviments militars i lloava la resistència siciliana contra el rei, que segons l'autor va durar quaranta-dos dies fins a l'arribada del rei Pere a inicis d'octubre¹²⁸².

Per concloure, doncs, cal observar que els cronistes van utilitzar aquest episodi bèl·lic per desenvolupar en el seu escrit l'argumentari alineat amb cada ideologia. Ara bé, destaca en les narracions sicilianes —en aquest cas les de Neocastro i Speciale— que, de forma poc habitual, les dones van ser protagonistes en el relat de la defensa de Messina amb la

---

¹²⁷⁷ SPECIALE, lib, 1, cap. XVI, p. 934-935. També, informava que s'havia atacat amb trabucs contra la porta de Sant Antoni. Sobre l'atac als murs el cronista escrivia: “*Machina, quas vulgo Trabuchos vocant, contra moenia erecerunt*”.

¹²⁷⁸ MARTÍ D'OPAVA, p. 479. El cronista va escriure: “*Parum post princeps filius domini Karoli regis Ierusalem et Sicilie, rediens de Francia in Apuliam, magna multum comitiva secuta eundem, inter quos fuit comes Alensonensis frates regis Francie, comes Attrebatensis, comes Bolonie, comes Domni Martini et comes Burgundie, venerunt cum multis nobilibus, eodem rege Karolo de Sicilie partibus, ubi fuerat in obsessione Messanensi et parum profecerat, iam reverso in Calabriam et eo existente in plano sancti Martini*”; En la mateixa línia argumentativa es desenvolupava el relat a: *Cronca del templare di Tiro*, cap. CLXXX, p. 160-161. “*Le roy Charle sur se fist une grant armee et mena chevaliers et autres gens a chevau et a pié o luy, et ala devant Mesine et l'asega, et siaus de Mesine yssirent et depeserent et taillerent les vignes et les jardins veant le roy Charle. Et quant il vy que siaus de Mesine meyme destrueent tout si s'en party, pour ce qu'il ne voloit pas les destrusement dou païs, car il avoit entendement de recouvrer le sainement*”.

¹²⁷⁹ SANUDO, p. 198. L'autor justificava que “*Se avesse voluto dar a Sacco la Città, l'avrebbe avuta facilmente, non essendo fortificata*”. A més, segons l'autor, el rei va dir: “*Io non voglio far ricchi ribaldi e vastar una mia Città*”.

¹²⁸⁰ FRANCESCO PIPINO, p. 692-693. Aquest autor situava el campament angeví abans del setge a la Plana de Sant Martí, a Calabria, que més tard va tenir més protagonisme.

¹²⁸¹ VILLANI, lib. 7, cap. LXVIII, p. 427. “*Deh com'egli è gran pietate delle donne di Messina veggendole scapigliate portar pietre e calcina! Dio gli dea briga e travaglio, chi Messina vuol guastare!*”; MALASPINI, cap. CCXXVII, p. 86. S'escriu exactament les mateixes paraules sobre aquest afer; Sobre aquesta narració vegeu també, CORRENTI, *La guerra...*, p. 27.

¹²⁸² GUGLIELMO VENTURA, p. 164.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

reconstrucció dels murs. Cal preguntar-se, doncs, per què hi posaven aquesta èmfasi. Probablement, els autors consideraven que si les dones —*a priori* un dels sectors inermes de la societat— anteriorment havien estat un element cabdal en els relats sobre els abusos dels soldats contra elles, aquest cop, en canvi, serien protagonistes en la seva defensa. Això es materialitzaria amb la narració sobre la construcció de les muralles, formulant així una mena d'al·legoria on tot el poble sicilià s'havia alçat contra el monarca. Per tant, el missatge de Neocastro i Speciale seria que tot i haver estat atacades, es podien protegir del rei i els seus soldats. Ara bé, la utilització de la figura femenina per al relat de la guerra era un fet extraordinari¹²⁸³ i va servir per enaltir la causa siciliana.

4.1.8. L'intercanvi d'arguments ideològics arran del pacte entre la *Communitas de Messina* i el legat papal

La defensa de Messina va proporcionar múltiples relats de summa importància. Un altre dels episodis més recurrents que els autors apel·len i on se citen molts dels arguments ideològics és l'ambaixada del legat papal a Messina. En el context del setge de Messina es va presentar un ambaixador en nom del papa. Aquest era Gerard de Parma, bisbe de Sabina, escollit pel pontífex el 5 de juny del 1282¹²⁸⁴. Havia estat enviat per intentar que els messinesos es tornessin a sotmetre a les ordres del rei Carles i reconduir la situació¹²⁸⁵. Per fer-ho, des de Roma i Nàpols es va emetre un decret de reforma que havia d'ajudar a

---

¹²⁸³ Sobre l'ús de la dona als relats, vegeu: TRAMONTANA, *Gli anni...*, p. 50. Tot i ser un recurs excepcional, l'autor indicava que un dels antecedents era el relat de Guillem el Bretó sobre la batalla de Bouvines, on es va manifestar també la presència femenina.

¹²⁸⁴ Aquest també era conegut com Gerardo Bianchi. Havia nascut a Gainago, prop de Parma entre el 1220 i el 1225. Sobre els seus afers com a legat al regne de Sicília, vegeu: OLIVIER-MARTIN, Félix, *Les Registres de Martin IV (1281-1285)*, Ed. Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome, Paris, 1901, doc. 270, p. 107; AMARI, *La guerra...*, p. 163; FANTINI, Renato., "Il Cardinale Gerardo Bianchi", dins *Archivio storico per le provincie permensi*, n. 28, 1927, p. 231-291, p. 231-250; LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 177-178; HERDE, Peter. "Die Legation des Kardinalbischofs Gerhard von Sabina während des Krieges der Sizilischen Vesper und die Synode von Melfi (28 März 1284)", dins *Rivista di storia della Chiesa in Italia*, n. 21, 1967, p. 1-53; HERDE, Peter, "Ein formelbuch Gerhards von Parma mit Urkunden des Auditor litterarum contradictarum aus dem Jahre 1277", dins *Archiv für Diplomatik*, n. 13, 1967, p. 225-312; Del mateix autor, HERDE, Peter, "Bianchi, Gerardo", dins *Dizionario Biografico degli italiani*, vol. 10, 1968, p. 99; Finalment l'estudi més recent sobre aquest personatge: SILANOS, Pietro, *Gerardo Bianchi da Parma. La biografia di un cardinale duecentesco*, Tesi Doctoral, Università degli studi di Parma, Parma, 2008, p. 171-199.

¹²⁸⁵ EGIDI, "La *Communitas...*", p. 20; CARTELLIERI, *Peter von...*, p. 179; Vegeu també sobre l'entrada del bisbe a Messina: MALASPINA, lib. 9, cap. III, p. 342-347; SPECIALE, lib. 1, cap. IX, p. 929.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

capitular i evitar els abusos econòmics que havia patit Sicília¹²⁸⁶. La resposta de la ciutat va ser conseqüent amb el seu posicionament polític: acceptarien de bon grat la potestat i govern de l'Església, però rebutjaven la dominació angevina.

Precisament, Neocastro —testimoni ocular de primera línia— justificava aquest pensament. Segons l'autor, el legat va recriminar que s'havien allunyat de l'obediència i de la "fidelitat per l'Església"; a més, exigia retornar a l'antic *statu quo* si volien evitar la pèrdua de les seves ànimes¹²⁸⁷. Tanmateix, el capità, Alaimo de Lentini, va proposar que Roma regís l'illa sense els francesos i va investir el cardenal ambaixador amb la potestat de governar-los en nom del papat. Ara bé, si aquesta oferta era declinada, assegurava que moririen combatent el rei¹²⁸⁸. Arran d'aquesta negativa, el rei Carles, segons el cronista, va intentar subornar el capità. Li oferia 10.000 unces i unes altres 200 unces anuals, més allò que desitgés; el dirigent ho va refusar, perquè, segons Neocastro, no volia traïr els seus conciutadans¹²⁸⁹.

Amb aquest relat Neocastro defensava la concepció inicial de l'Estat comunal, on només l'Església podia governar Sicília. Ara bé, al mateix temps que defensava aquesta política era crític amb el pontífex, com ho era en altres parts del seu relat, atès que va rebutjar la proposta messinesa i denunciava la manca de pacte i la crueltat del rei. Aprofitant aquest episodi, també feia un enaltiment del capità de la ciutat, que pel cronista era capaç de defensar la ciutat i ser-ne lleial¹²⁹⁰.

En els altres texts cronístics aquesta proposta del legat papal també va ser recollida. Certament, però, es canviava el tractament. Per a Malaspina, en primera instància, els messinesos podien comptar amb la compassió del rei i del papat, perquè considerava que no havien col·laborat tan activament amb les matances de francesos. Igualment, es feia ressò de la proposta al pontífex perquè escollís un governador de procedència siciliana.

---

¹²⁸⁶ TRIFONE, *La Legilazione...*, doc. 58; LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 178-179. De fet, els sicilians exigien el retorn de les lleis fiscals del rei Guillem II.

¹²⁸⁷ NEOCASTRO, cap. XLI, p. 27. "*Tamquam qui a fide matris ecclesie, et Regis Karoli titulo deviarat, monet eos ad amissam fidem redire, si animarum perniciem et pericula futura corporum cupiunt evitare*".

¹²⁸⁸ NEOCASTRO, cap. XLI, p. 27. En el relat, Alaimo va dir: "*Melius est, quod omnes in prelio moriamus, quam ad invisos hostes redeamus admoniti*".

¹²⁸⁹ NEOCASTRO, cap. XLIII, p. 28; Aquesta versió estaria confirmada amb un dels documents estudiats del període, vegeu: MANTIA, *Codice...*, doc. 7, p. 21.

¹²⁹⁰ NEOCASTRO, cap. XLIII, p. 28. Segons l'autor, paral·lelament, Macalda, la muller d'Alaimo animava a Catània a formar part de la lliga siciliana.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

Tanmateix, l'autor creia que el legat no podia fer cap acord amb Messina, sinó que únicament havia de sotmetre la ciutat novament al domini angeví i, a canvi, podrien rebre el perdó reial. La manca d'avinença va portar els messinesos a reafirmar-se amb la devoció a l'Església, però també amb els seus motius de revolta¹²⁹¹. Així, Malaspina mostrava certa amabilitat vers a Messina i, al mateix temps, deixava constància de l'absència de pacte. En part, en culpabilitzava el rei Carles que considerava que havia realitzat una gestió pèssima.

Quant a *Lu Rebellamentu*, el to va ser molt més agressiu entorn de l'objectiu de Gerard de Parma. En aquest text, el rei Carles, a través de l'ambaixador, va tractar els messinesos com “*trajitur di sua corona*”. L'exigència del legat era la rendició i submissió. Segons aquesta narració el consell es va reunir durant quatre dies; malgrat les amenaces, van optar per la “*vindicta*” o venjança. Tot seguit, van ser excomunicats¹²⁹². L'objectiu del cronista era fer un escrit desafiant vers el rei Carles i mostrar una ciutat rebel.

A les cròniques sinòptiques de *Lu Rebellamentu*, en canvi, s'insistia en el poder militar del rei Carles, la por dels messinesos i l'ofensa causada contra l'Església. Així, per exemple al *Liber*¹²⁹³ —en el context sobre l'arribada de l'ambaixador i les converses amb els assetjats— el cronista insistia que eren uns “*traditori*”, i els anomenava “*perfidi crudeli di lisola di Cicilia*” i “*corumpitori de pacie e di christianitate*”. També alertava que “*may non averano misericordia*” i se'ls exigia que lliuessin la terra al rei, el qual anomena “*nostro campione*”. Segons l'autor, amb aquestes amenaces i demostració de

---

¹²⁹¹ MALASPINA, lib. 9, cap. III, p. 342-347. La idea que Messina no havia exercit tanta crueltat contra els francoprovençals com a Palerm era una idea força difosa entre els cronistes güelfs, vegeu: *Memoriale potestatum Regiensium*, p. 1150-1151. L'autor escrivia: “*Illi vero de Civitate Messana non tantam crudelitatem exercuerunt in Gallicos*”; SALIMBENE, p. 509. Segons l'autor a Messina “*non tantam crudelitatem exercuerunt in Gallicos*”; TOLOMEU DE LUCCA, *Historia Ecclesiastica*, lib. 24, p. 1186; També s'esmentava l'intent de pacte a: *Chronique anonyme des roys de France finissant en 1286*, p. 97. “*Quant li rois Karlles ot assiz la vile de Messines, il envoia à ceus de la ville parler pour savoir se il se vouloient mètre en sa volenté de cors et de vies; et mout se traveilla le légat de faire la pais s'il peust*”.

¹²⁹² *Lu Rebellamentu*, p. 21-23. A més, el rei Carles exigia 800 soldats messinesos perquè s'incorporessin a les seves files.

¹²⁹³ A les altres cròniques germanes s'esmentava el mateix argumentari i sovint amb les mateixes paraules. *Leggenda*, p. 70 Malgrat les amenaces l'autor defensava que Carles només va assetjar la ciutat, però no la va atacar diferent per evitar matar infants; MALISPINI, cap. CCXXVII, p. 86; BRUNETTO LATINI, cap. CXXXVIII, p. 117. En aquesta narració també se'ls anomena de la mateixa manera: “*A' perfidi e crudeli uomini dell'Isola di Cicilia*”. A més afegia que eren “*corrupitori di pace e di cristianitate ucciditori e spanditori di sangue dei nostri fedeli*”. També exigia que “*autoritate di Santa Ecclesia dobbiate a lui ubbidire in tutto*” a Carles d'Anjou. Tot sota pena d'excomunicació; VILLANI, lib. 8, cap. LXV, p. 422.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

poder els messinesos van tenir “*paura di morte*”¹²⁹⁴. Per tant, el relat era molt més agressiu vers els sicilians, on es volia demostrar al lector la seva maldat i traïció i un poder militar i poder espiritual indiscutible de l'Església i els seus aliats.

4.2. ELS PRIMERS PASSOS DE LA CONQUESTA DEL REI PERE EL GRAN SEGONS LES DIVERSES FONTS CRONÍSTIQUES

Els esdeveniments de Sicília durant els mesos de la primavera del 1282 van anar lligats amb els moviments militars que el rei Pere estava realitzant al litoral català. Sens dubte, l'organització de l'exèrcit que es va dur a terme tenia l'objectiu d'ocupar l'illa i presentar el rei aragonès com un ferm candidat a ocupar el tron de Palerm. Malgrat que en aquells moments Sicília es regia pel nou Estat comunal, no va ser quelcom que aturés les pretensions de la casa reial, ans el contrari; es van aprofitar els moments de feblesa del govern sícul i els moments d'intent de reconquesta angevina. El rei Pere va ordenar que totes les hosts catalanoaragoneses es concentrassin a Port Fangós a la desembocadura del riu Ebre, sovint esmentat com a port de Tortosa i actualment perdut sota les aigües i els fangs del Delta¹²⁹⁵. Per una banda, ni València ni Barcelona comptaven amb port, només amb platges obertes¹²⁹⁶. D'altra banda, a més, Port Fangós estava situat just al centre dels dominis del monarca, al sud de Catalunya, al nord del Regne de València i a l'est del Regne d'Aragó. Així, a partir del dia 15 d'abril de 1282 totes les forces s'havien de trobar al port. Es van reunir, també, els almogàvers, la força d'infanteria que va arribar assolir

---

¹²⁹⁴ *Liber Jani*, p. 58-59.

¹²⁹⁵ El port va quedar inutilitzat a principis del segle XV, i de fet, el rei Martí l'Humà va ser l'últim en utilitzar-lo. Molts dels detalls coneguts sobre el port provenen del text que Cristòfol Despuig va redactar el 1557. L'autor relatava que l'antic Port Fangós s'anomenava ara “*Lo Pantà*”. DESPUIG, Cristòfol, *Los Col-loquis de la insigne Ciutat de Tortosa*, Ed. Curial, Barcelona, 1996, p. 153; Vegeu també la recent publicació al respecte: GILABERT TOMÀS, Jordi, “Port Fangós i l'expansió Mediterrània de la Corona d'Aragó”, dins *Recerca*, n. 12, 2008, p. 243-280. A partir de la investigació de diferents documents l'autor va determinar que actualment l'únic reducte del port era l'aiguamoll conegut com la Platjola, al terme municipal de Sant Jaume d'Enveja, al sud del Delta. Per tant, es tractava d'un port natural que es va utilitzar des del segle XII fins a inicis del XV. A causa de la sedimentació es va convertir en un pantà. Amb la inutilització d'aquest indret va créixer el port dels Alfacs; Vegeu també, TARRAGÓ CID, Salvador, *Recuperación del Delta del Ebro. Recuperación de la configuración del Delta del Ebro*, Tesina, Universitat politècnica de Catalunya, Barcelona, 2007, p. 32; També sobre el funcionament del port: BONET DONATO, Maria, “La ciutat i els poders locals a la regió catalana meridional (segles XII-XV)”, dins Flocel SABATÉ I CURULL (Eds.), *El poder entre la ciutat i la regió*, Ed. Pagès editors, Lleida, 2018, p. 63-84, p. 71-76.

¹²⁹⁶ SALRACH, *Historia dels...*, vol. 5, p. 668-669; També sobre el port de Barcelona: RIERA I MELIS, Antoni, “Barcelona, 985-1317. La construcció d'un empori i d'una capital a la Mediterrània occidental”, dins *Afers: fulls de recerca i pensament*, vol. 30, n. 80-81, 2015, p. 63-82.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

tanta fama als territoris de l'est de la Mediterrània, i que en aquells moments es trobaven inactius a la frontera de València i Múrcia¹²⁹⁷.

Amb relació a l'empresa militar del rei Pere, i en els moments previs de reunió a Port Fangós, Muntaner i, en menor mesura, Desclot, van voler deixar constància de la preparació militar per a la conquesta de Sicília. Sens dubte, era una manera d'enaltir l'astúcia del rei per tal d'engrandir la seva memòria. L'objectiu del cronista de Peralada era mostrar una plena col·laboració dels territoris del rei en la seva empresa. Segons l'autor, els ports de Barcelona, Tortosa (que podia ser el mateix Port Fangós), València i Cullera (a la frontera amb Múrcia) van col·laborar activament en la construcció de galeres, i en aplegar queviures, soldats i armes suficients¹²⁹⁸. De fet, Muntaner va esmentar aquests ports de forma estratègica. Així, a Cullera es devien reunir gran part dels almogàvers, quelcom que representava la col·laboració del sud de València i Múrcia. Els altres ports que destacaven com a grans impulsors de la indústria militar, com Tortosa, significaven l'ajut del nord de València, el sud de Catalunya i l'Aragó. Finalment, Barcelona i València constituïen la màxima participació dels dos territoris marítims. A més, Muntaner especificava totes aquelles ciutats que havien contribuït a la preparació bèl·lica, d'entre les quals destacava Tarragona, Roses, Torrella, Palamós o Sant Feliu de Guíxols¹²⁹⁹. La intenció del cronista era mostrar que s'havia implicat tot el territori i convèncer el lector que tots els súbdits del rei van cooperar de bon grat en la guerra.

---

¹²⁹⁷ MUNTANER, cap. XXXVI, p. 78-80.

¹²⁹⁸ MUNTANER, cap. XXVI, p. 78 L'autor escrivia: "*E puis ell endreçà totes ses darassanes, així a València e en Tortosa e a Barcelona, que les galees esteguessen en cobert; e féu darassanals per tot los llocs on li paria que galees degués tenir. (...) Los dos de necessitat fossen la u a Barcelona e l'altra a València, per ço com són les dues ciutat en què ha major poder d'hòmens de mar (...). Les altres dues, de bona ordinació, fos la una a Tortosa, qui és noble ciutat e bona e és en frontera de Catalunya e d'Aragon, e porien-s'hi armar vint-e-cinc galees que, entrò que fossen fora del riu, null hom no se n'apercebria; e semblantment a Cullera, on vendrien tots aquells del regne de Múrcia e d'Aragó e de Castella gran res. (...) Com al darassanal de Tortosa vendran tots temps de Catalunya e d'Aragó, e al darassanal de Cullera tots aquells del regne de València e de Múrcia e de les fronteres dels llocs que havets envers Castella. Sí en cascun d'aquets llocs, ab cinc milia lliures d'arets un bell darassanal. E en cascun d'aquets darassanals podets tenir vint-e-cinc galees, e puis a Barcelona altres vint-e-cinc; e en el darassanal de la mar de València, altres vint-e-cinc; e així podets tenir cent galees aparellades (...). Mas les vint-e-cinc de Tortosa e les altres vint-e-cinc de Cullera podets armar, que sol enemics que hajats no sintran res entrò fora suen dels rius"; Sobre el funcionament del port i les drassanes de Barcelona, vegeu: ESTRADA-RIUS, Albert, *La Drassana Reial de Barcelona a l'Edat Mitjana. Organització institucional i construcció naval a la Corona d'Aragó*, Ed. Museu Marítim de Barcelona, Barcelona, 2004, p. 30-34; També sobre els ports i les drassanes del litoral catalano-valencià: PUJOL HAMELINK, Marcel, *La construcció naval a Catalunya a l'Edat Mitjana*, Ed. Base, Barcelona, 2012, p. 79-92.*

¹²⁹⁹ MUNTANER, cap. XLIV, p. 92. "*E tantost lo dit senyor rei pensà de fer naus, llenys, galees e tarides per cavalls a portar: així que per tota la costera se féu gran navili e gran aparellament de tot ço que fo*

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

D'altra banda, Malaspina també reconeixia la preparació militar catalana, encara que la seva intenció era injuriar el rei d'Aragó. De fet, el cronista feia gala dels seus coneixements sobre la política catalanoaragonesa i expressava els dubtes sobre el futur dels esdeveniments. Així mateix, plantejava incertituds sobre el destí final de l'armada i proposava tant Provença —com antic reclam de Barcelona— com Sicília com a objectiu militar. També es preguntava qui seria el nou sobirà d'aquest territori i qui capitanejaria l'ocupació, si el rei Pere o algun dels infants aragonesos. Tot, però, recordant l'herència de la reina Constança, que per Malaspina no era pas legítima¹³⁰⁰.

Tot i que Port Fangós va ser essencial per a la reunió de l'exèrcit, també va protagonitzar altres afers; quan el rei va estar allotjat allà, va rebre algunes ambaixades. Una de les més destacables va ser la del 20 de maig de 1282 pels ambaixadors del rei Felip de França, que demanaven saber si aquella flota es dirigia contra el rei Carles. A més, s'amenaçava el rei Pere que, si atacava Sicília, França assaltaria les seves terres¹³⁰¹. Amb tot, el rei tenia preparada una coartada a aquesta amenaça i va assegurar que els seus interessos eren

---

mester al passatge, sí que totes les gents de son regne se maravellaven del gran aparellament qui es faia(...). Puis a Tarragona atretal; a Tortosa, a Peníscola e a València e per tota la costera de les marines. (...) faïen ballestes, cairells, crocs, llances e dards, cuirasses, capells de ferre, gamberes, cuixeres, escuts, paveses, gates, manganells. A les marines, trabucs, e pedres de ginys a les pedreres de Montjuïc e a d'altres llocs."; Vegeu al respecte: FERRER MALLOL, M. Teresa, "Navegació, ports i comerç a la mediterrània de la Baixa Edat Mitjana", dins José PÉREZ BALLESTER i Guillermo PASCUAL (eds.), *Actas V Jornadas Internacionales de Arqueología Subacuática, Gandía, 8 a 10 de noviembre de 2006*, València, Ed. CSIC, 2007, p. 117. Cal tenir en compte que sovint els ports no eren més que les platges arrecerades del vent. A més, l'èxit del port deponia de la importància del nucli urbà; També sobre el port de Tarragona i Tortosa: BONET, "La ciutat i...", p. 71-76.

¹³⁰⁰ MALASPINA, lib. 8, cap. X, p. 317.

¹³⁰¹ Aquesta ambaixada va ser registrada documentalment. Vegeu la documentació a: CHAMPOLLION-FIGEAC, Jacques-Joseph, *Lettres de Rois, Reines et autres Personnages des cours de France et d'Angleterre depuis Louis VII jusqu'à Henri IV*, vol. 1, Ed. Imprimerie Royale, Paris, 1847, p. 285; MANTIA, *Codice...*, doc. 12, p. 41-42; CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 420, p. 451-453. El rei de França va enviar els emissaris Alexandre de la Loese i Joan de Carresio. En aquest document referent aquesta ambaixada es va escriure: "*Sí vos fet savoir par nos que, si vos tornés vostra emprise sor les enemis de la fe christiana e nostres Sires, cuy besoyna vos fariés en ce faisant, vos done victoire o autre anantenement, il end sera liés et joyans, et plus chier vos end hauret. E si vos avés autre entencion, il veut que vos sachiés que quiquonques feret guerra ho autre enuyement le roy de Secile, son oncle, o le Prince de Salerna, son cousin, il li deplaret forment, e tot ce que ancontra eus seroit fet, il tenroit à fet à soy meismes. (...) Aço es memorial de la resposta quel seynor Rey d'Aragó feu a les paraules que sire Alexandre de la Loese, e sire Iohan de Carreus li dixerent de part del seynor Reu de França. E diu que sa voluntat et son propòsit fo est tota cia quel fet que ell ha fet aya fet a enteniment de Déu aservir aço fo fet a Portfangos XIII Kalendas Iunii anno domini MCCLXXX secundo"; També va ser estudiat per, CARTELLIERI, *Peter von...*, p. 169, 187; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 332; Vegeu també sobre la literatura entorn del rei Felip però en l'àmbit francès: DOUTREPONT, Georges, *La littérature française à la cour des ducs de Bourgogne: Philippe le Hardi, Jean sans Peur, Philippe le Bon, Charles le Téméraire*, Ed. Slatkine reprints, Genève, 1970.*

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

sobre els territoris tunisians, on volia dur la croada. De fet, és on primer va desembarcar, abans de Sicília.

Paral·lelament, sobre aquest episodi, destaca el ball de xifres sobre els soldats reunits, ja que cada cronista ho calculava a la seva manera. Desclot precisava que l'expedició comptava amb 10 naus grans, 22 galeres, 20 tarides, 22 sageties, a més de llenys i altres barques¹³⁰², amb unes 140 veles en total¹³⁰³. En canvi, Muntaner era molt més precís en les xifres. Segons el de Peralada es van preparar 20.000 almogàvers i 6.000 ballesters de la frontera, a més de 1.000 cavallers¹³⁰⁴. Finalment, Neocastro apuntava la suma de 900 cavallers i 30.000 almogàvers¹³⁰⁵. Amb tota probabilitat les xifres dels cronistes eren exagerades¹³⁰⁶, per tal d'enarborar la potència militar del rei d'Aragó; era un recurs habitual en qualsevol text contemporani.

D'altra banda, els dirigents més destacables de la flota que Desclot i Muntaner esmentaven eren en Ramon Marquet¹³⁰⁷, Berenguer Mallol, En Cortada o l'almirall

---

¹³⁰² Cada embarcació tenia unes característiques diferents i tenien objectius diferents. Així, la galera era un vaixell militar, de metre i mig d'alçada per sobre l'aigua, era ràpida i maniobrable. També, combinava els remes, 24 per cada banda amb tres remers cadascun i dues veles llatines. Per tant, necessitava uns 150 remers. Tenia amb una eslora de 40 metres i una mànega de 5 metres. En canvi, la tarida era més ampla i més lenta, on s'hi traslladaven cavalls i soldats. Els llenys eren més amples i curts que les galeres, amb una vela i 20 remes. Els llauts eren vaixells petits i auxiliars, i no eren exclusivament militars. Finalment, les naus i les coques eren vaixells rodons amb gran capacitat de càrrega. Només tenien una vela sense remes, i per tant, eren més lentes. GILABERT, "Port Fangós...", p. 257-258; Vegeu al respecte també, CASAS HOMS, Josep. M., "Galeres catalanes trescentistes. Enrolament de llurs tripulacions", dins *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña*, n. 8, 1972, p. 9-96; PUJOL I HAMELINK, Marcel, "Tecnología marítima en la Corona de Aragón: construcción naval, navegación e infraestructuras portuarias", dins Pedro NAVASCUÉS PALACIO (Eds.), *Ars Mechanicae. Ingeniería medieval en España*, Ed. Ministerio de Fomento-Fundación Juanelo Turriano, Madrid, 2008, p. 151-166; Del mateix autor, PUJOL I HAMELINK, Marcel, "El món de la navegació medieval", dins Daniel DURAN I DUELT (Eds.), *Un mar de lleis. De Jaume I a Lepant*, Ed. IEMed, Barcelona, 2008, p. 83-100; PUJOL I HAMELINK, Marcelo, "La construcció naval medieval a la Mediterrània", dins Francisco X. NIETO i Miguel Ángel CAU (Eds.), *Arqueologia Nàutica Mediterrània*, Ed. Museu d'Arqueologia de Catalunya-Centre d'Arqueologia Subaquàtica de Catalunya, Girona, 2008, p. 381-392; PUJOL I HAMELINK, Marcelo, "La construcció naval y la navegació bajomedieval en la Corona de Aragón: Un estado de la cuestión", dins *Índice Histórico Español*, n. 130, 2017, p. 71-105; També sobre la dinàmica de navegació, UNALI, Anna, *Marineros, piratas y corsarios catalanes en la baja edad media*, Ed. Renacimiento, Sevilla, 2007.

¹³⁰³ DESCLOT, cap. LXXIX, p. 168-171.

¹³⁰⁴ MUNTANER, cap. XLVI, p. 94.

¹³⁰⁵ NEOCASTRO, XVII, p. 13. "(...) novem centum equitibus, cum equis et armis eorum" i amb "triginta millibus peditum Almugabarorum".

¹³⁰⁶ VEGEU, Gilabert, "Port Fangós...", p. 257 L'autor calcula que es podien transportar fins a 10.000 homes, dels quals només 6.000 o 7.000 serien combatents.

¹³⁰⁷ També esmentat per DESCLOT, cap. LXXIX, p. 170; Vegeu també, SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, *L'Almirall Ramon Marquet*, Ed. Barcino, Barcelona, 1953; FERRER I MALLOL, M. Teresa, "Una família de navegants: els Marquet i altres famílies i membres de l'oligarquia barcelonina", dins Carme

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

Jaume Pere¹³⁰⁸, que durant la guerra van tenir un paper destacable¹³⁰⁹. Llavors, amb la flota reunida van marxar cap a Sicília. Malgrat que Neocastro i Muntaner apuntaven que van partir el mes de maig¹³¹⁰, la documentació a Port Fangós es continua emetent fins a inicis de juny. En efecte, segons el *Chronicon Barcinonense* —o *Annales Barcinonenses*— la partença va ser el 6 de juny de 1282¹³¹¹ i, tradicionalment, s'ha considerat aquesta data com la més fiable. De fet, va ser el 3 de juny quan el rei va firmar el seu testament i, per tant, devia estar a punt per partir¹³¹².

Aquesta marxa va ser relatada, especialment, per les narracions catalanes. DescLOT explicava com el primer pas de la flota va ser fer escala a Maó, a Eivissa, la qual encara restava sota la sobirania musulmana. Tanmateix, el cronista recordava que les gents de l'illa eren “sots la senyoria del rei d'Aragó” d'ençà de la submissió al rei Jaume I¹³¹³. Per tant, el senyor de l'illa, Abu Omar Acam ben Çaid va entregar al rei Pere queviures pel seu passatge i va ratificar la seva submissió¹³¹⁴.

BATLLE I GALLART (Eds.), *El “Llibre del consell” de la ciutat de Barcelona segle XIV: les eleccions municipals*, Ed. CSIC-Institució Milà i Fontanals, Barcelona, 2007, p. 135-267.

¹³⁰⁸ Aquest era fill natural del rei Pere i senyor de Sogorb. Tanmateix, els còmics i pilots de l'esquadra restaven sota el comandament de Ramon Marquet. Vegeu al respecte, ZURITA, *Los Anales...*, lib. 4, cap. XVI, p. 25.

¹³⁰⁹ MUNTANER, cap. XLVIII, p. 96.

¹³¹⁰ MUNTANER, cap. XLIX, p. 99; NEOCASTRO, cap. XVII, p. 13 L'autor assegurava que van marxar el “*Decimo sexto autem madii decimae indictionis de portu Frangesi de ripis Ebri fluminis*”.

¹³¹¹ Vegeu l'edició de: MARTÍN-IGLESIAS, José Carlos, “Los *Annales Barcinonenses* (ca. 1311) del Codice de Paris, Bibliothèque nationale de France, Lat. 4671^a: Edición y estudio”, dins *Edad Media. Revista de Historia*, n. 15, 2014, p. 273-293, p. 284. El text relatava: “*VIIIº idus iunii anno Domini MCCLXXX secundo dominus rex Petrus, filius domini regis Iacobi, recedendo de portu Fangos iuit ad Alcoyl cum DCC militibus et magna comitiua peditum*”. Els 8 idus de juny seria el dia 6 de juny; També els comentaris de: COLL, *Crònica*, vol. 3, p. 66, n. 1. De fet, fins al dia 6 de juny s'emeten documents des de Port Fangós, i ja al 7 de juny es van començar emetre des de Tortosa i per l'infant Alfons; vegeu també sobre les dates de partida: RUNCIMAN, *Las vísperas...*, p. 333. Aquest autor considerava que van marxar el 3 de juny; BOYA BALET, Àngel, *La compañía de almogávares en Grecia*, Ed. Liber Factory, Madrid, 2014, p. 50-51; També, vegeu l'escrit sobre aquests afers del segle XVI del reusenc: GIL I ESTALELLA, Pere, *Història moral de Catalunya*, a cura de Rodolfo Galeano Carretero, Ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2017, p. 231.

¹³¹² CINGOLANI, *Diplomatari de...*, vol. 1, doc. 282, p. 497.

¹³¹³ DESCLOT, cap. LXXIX, p. 170; Vegeu també sobre aquest afer: *Llibre dels feits*, cap. CXVII-CXXII, p. 210-215; El cronista de Peralada també relatava l'estada a Menorca: MUNTANER, cap. L, p. 99-100.

¹³¹⁴ DESCLOT, cap. LXXIX, p. 171. L'autor va escriure: “*Lo senyor de l'illa, sarraí, fò venir molts bous e moltes vaques e moltons e gallines assats, e tramès al rei sos missatges que presés aquell bestiar e tot ço qui mester li fos de l'illa, així com a cosa qui sua era a sa volentat a fer; e el rei hac-li'n gran grat e pres-ne ço qui mester li'n fa a sos ops e a sos barons, tant que, mentre que aquí estegren, hagren prou pan fresc e carn e gallines e ous e formatges e burri e molt d'altre refrescament*”; Aquest afer va marcar un sotrac polític en les relacions entre el rei d'Aragó i l'Església, per això, era esmentat en la butlla d'excomunicació del rei Pere: *Bolla papale*, p. 147.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

4.2.1. El desembarcament d'Alcoll: la imatge del rei croat contra els musulmans

Les cròniques van reforçar la idea que el propòsit principal del rei sempre havia estat recuperar el reialme de Sicília per a la seva família. Tanmateix, abans d'arribar a l'illa va desembarcar a Alcoll¹³¹⁵, a les costes del nord d'Àfrica, on tenia també grans interessos econòmics. Malgrat la documentació coneguda, aquesta expedició planteja encara avui molts interrogants. Per una banda, el reclam de l'herència de la reina Constança era una qüestió essencial, una idea que totes les narracions contemporànies van contribuir a reforçar com a objectiu per elogiar o deplorar la memòria del rei. A més, posteriorment, com es va veure, la voluntat de recuperar Sicília era ferma. D'altra banda, però, el primer destí del rei va ser Alcoll. Aquesta parada podia ser causa de diferents motius¹³¹⁶. En primer lloc, podia ser per crear una base militar abans d'atacar Sicília, quelcom que seria lògic, atès que després de navegar des de Port Fangós necessitarien queviures i repòs, i podrien preparar el desembarcament a l'illa amb més precisió. En segon lloc, però, els cronistes i la documentació apunten que el rei tenia la intenció de realitzar una croada, però no va rebre el suport del papat, i això li hagués pogut fer canviar de rumb. Cal considerar la possibilitat que la croada fos un moviment de distracció als seus adversaris itàlics, per tal d'ocupar Sicília amb més facilitat. En tercer lloc, finalment, podia haver servit per assegurar-se la col·laboració comercial d'aquelles terres amb la Corona o bé, es van realitzar les maniobres militars per al saqueig i l'obtenció de guanys econòmics¹³¹⁷.

Sens dubte, una croada o guerra al nord d'Àfrica hauria reportat múltiples beneficis al rei Pere. No obstant això, la deriva ideològica de la cort del rei des de l'arribada de Constança havia marcat la política i, per tant, com s'ha esmentat anteriorment, la pèrdua de Sicília i la mort del rei Manfred van significar un gran sotrac. D'altra banda, també s'ha de tenir en compte que la mentalitat medieval, malgrat les aparences, es regia pels més estrictes interessos econòmics. Així mateix, cal estimar que l'ocupació de Sicília tenia moltes més probabilitats de triomf que una croada a l'Àfrica. Primer, perquè les ciutats sícules s'havien alçat en armes i van obrir les portes al nou rei. A més, era un reialme destinat a l'herència dels infants i, per tant, la perpetuïtat de la dinastia estava assegurada. Amb

---

¹³¹⁵ Alcoll és l'actual Collo. Es troba al nord de la costa africana, i al nord d'Algèria, a la província de Skikda, a uns 500 km a l'oest de Tunis i, també, a uns 500 km a l'est d'Alger.

¹³¹⁶ Vegeu al respecte les idees de: CINGOLANI, *Pere el...*, p. 183.

¹³¹⁷ De fet, Salrach defensava que el rei va voler portar els mercaders catalans que traficaven amb or i esclaus al Magreb amb els rics camps de blat sicilians. SALRACH, *Història dels...*, vol. 1, p. 447.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

aquesta voluntat política del rei Pere, no sembla que una campanya a l'Àfrica hagués de ser ni la meitat d'exitosa. També cal esguardar la centralitat que ofereix Sicília al Mediterrani per al desenvolupament militar i comercial i els milers d'hectàrees de terres fèrtils que, segurament, eren un dels motius pels quals el rei Pere va interessar-se per l'illa. Així, doncs, malgrat les possibles intencions inicials, probablement la campanya d'Alcoll va servir, finalment, per obtenir beneficis a través de les ràtzies. Potser també per establir-hi pactes comercials i situar-hi una base militar abans d'entrar a Sicília. De totes maneres, Sicília representava un valor segur en el domini militar i l'econòmic, més que no pas la zona d'Alcoll. La zona africana on va desembarcar era un bast territori difícil de controlar i, en canvi, l'illa de Sicília era un objectiu més fàcil i de més gran valor econòmic i simbòlic. És a dir, sembla improbable que l'autèntica voluntat fos una croada, encara que les empreses africana i siciliana fossin complementàries. En tot cas, els diferents autors contemporanis van donar diferents perspectives sobre aquests afers d'acord amb la seva ideologia i interessos polítics.

Malgrat les diferents teories, és innegable que els afers africans formaven part de la política del rei Pere¹³¹⁸. El 1279 amb la mort del rei hàfsida tunisià Mustansir —amb qui havia lluitat anteriorment el rei francès Lluís IX— es va esdevenir una lluita pel tron. Aprofitant el conflicte, el rei Pere va intervenir i va enviar a Conrad Llança per donar suport al revoltat Ibrahim Abu Ishak, oncle del califa, convertint-se així en sultà hàfsida de Tunis¹³¹⁹. A canvi, aquest monarca musulmà va prometre un tribut anyal i el dret

---

¹³¹⁸ Vegeu els documents sobre els pactes de comerç entre Tunísia i la Corona d'Aragó: WIERUSZOWSKI, "Conjuraciones...", doc. 15, p. 599. Al document es concedeix la potestat de comerciar: "*Nos enim vobis et ipsis concedimus securum guidaticum seu ducatum in veniendo et redeundo mandantes almirato nostro et universis subditis nostris, quod hoc Nostrum guidaticum teneant et observent et non contraveniant aliqua racione*". També a, doc. 16, p. 600. S'informava que: "*nostrae magestatis edicto ad regnum Tunicii antedictum cum mercacionibus vestris secure accedere*"; De fet, l'interès per l'Àfrica es va allargar durant el segle XIV i XV, vegeu: LÓPEZ PÉREZ, M. Dolores, "La corona de Aragón y el Norte de África: las diferentes áreas de intervención mercantil catalano-aragonesa en el Magreb a finales del siglo XIV y principios del XV", dins *Acta historica et archaeologica medievale*, n. 11-12, 1991, p. 299-323.

¹³¹⁹ Aquest s'havia refugiat a la cort del rei feia alguns anys. WIERUSZOWSKI, "Conjuraciones...", p. 580 i doc. 18, 19, 20, p. 601-602; El rei Jaume I ja havia intervingut a la política de Tunis i havia apostat per una política econòmica a les costes africanes. TRAMONTANA, *Gli anni...*, p. 200; CINGOLANI, *Pere el...*, p. 185-186; Vegeu també, TEJADA, Elias de, *Las doctrinas políticas de la Cataluña medieval*, Barcelona, 1950, p. 61-63, 100-102. Aquest autor arribava a la conclusió que, respecte al nord d'Àfrica, el rei havia dut a terme una idea d'expansió militar com la que descrivia Muntaner i una penetració pacífica com la que defensava Ramon Llull; També, MAS LATRIE, M. Louis de, *Traité de paix et de commerce et documents divers concernant les relations des chrétiens avec les arabes de l'Afrique septentrionale au moyen age*, Ed. Henri Plon, Paris, 1866, p. 280-284; GAZULLA, Faustino D., *Jaime I y los estados musulmanes. Discurso leído en la Real Academia de Buenas Letras el día 22 de Junio de 1919*, Ed. Real Academia de Buenas Letras, Barcelona, 1919, doc. 111, p. 48-55; També sobre les incursions europees al

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

d'obrir el consultat de Tunis i Bougie. Al mateix temps, el rei Pere va donar suport com a governador de Constantina a l'hàfsida Abu-Bekr¹³²⁰. Aquest, però, va entrar en disputa amb el rei de Tunis el 1281 i va demanar ajut al rei Pere. El monarca aragonès va pactar amb el dirigent de Constantina que, a canvi d'ajudar-lo a ser independent del govern de Tunis, es declararia vassall del rei Pere i es convertiria al cristianisme¹³²¹. De fet, a partir d'aquesta idea de conversió, l'historiador André Berthier va especular amb la hipòtesi que el frare dominic Ramon Martí va ser un dels consellers del rei Pere¹³²². Tanmateix, aquesta promesa de canvi de religió no va ser inclosa pel cronista àrab Ibn Khaldun qui, possiblement, ho silenciava intencionadament¹³²³.

Amb tot, aquest vassall del monarca aragonès havia estat atacat abans de l'arribada del rei Pere —es calcula que va desembarcar el 28 de juny de 1282¹³²⁴— i, per tant, havia perdut qualsevol opció a la independència política¹³²⁵. Així, la possibilitat de croada amb els aliats de Constantina es va desvirtuar ràpidament. Amb aquest argument, però, es va informar el papat perquè donés suport a la croada, quelcom que es va negar. Segurament, en altres condicions, hi hauria donat suport incondicional, però el rei Pere suposava una amenaça massa evident pels interessos papals. Ara bé, aquesta era una empresa de gran

---

territori algerià: VV.AA, *Exploration scientifique de l'Algérie pendant les années 1840, 1841, 1842*, Ed. Imprimerie royale, Paris, 1844, p. 4-6.

¹³²⁰ IBN-KHALDUN, *Histoire des Berbères et des dynasties musulmanes de l'Afrique septentrionale*, vol. 2, a cura de William MACGUCKIN i Paul CASANOVA, Ed. Geuthner, Paris, 1925-1956, p. 281-285. El cronista àrab informava que Abu-Bekr provenia d'una família noble almohade i que va dirigir Constantina amb fermesa. A més, va voler fer de la seva ciutat un poder independent de Tunis. L'autor escrivia: “*Abou-Bekr-Ibn-Mouça-Ibn-Eiça, surnommé Ibn-Quezîr, appartenait à une bonne famille almohade de la tribu de Koumîa. Sous le règne d'El-Mostancer, il avait été au service d'Ibn-Gueldacen, cheikh almohade et successeur d'Ibn-en-Nôman dans le gouvernement de Constantine. Demeuré à Constantine comme lieutenant de son patron qui s'était rendu à Tunis, il remplit les devoirs de cette place avec autant d'habileté que de fermeté. Désigné ensuite par le sultan au gouvernement de cette ville, il occupa ce poste assez longtemps. Quand l'agitation produite par la mort d'El-Mostancer se fut calmée, le sultan El-Ouathec confirma cette nomination, et son successeur, Abou-Ishac, en fit autant. Avidé de grandeurs, ce fonctionnaire se laissa emporter par l'ambition, et, sachant que Constantine était la place la plus forte de la province, il conçut la pensée de s'y maintenir comme chef indépendant*”; Vegeu també al respecte: AGUILAR, “Alfândach!...”, p. 204, n. 17.

¹³²¹ LEONARD, *Gli angioini...*, p. 174; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 315-316.

¹³²² BERTHIER, André, “Un maître orientaliste du XIIIe siècle: Raymond Martin, O.P.”, dins *Archivum Fratrum Praedicatorum*, n. 6, 1936, p. 267-311, p. 278.

¹³²³ IBN-KHALDUN, *Histoire des...*, vol. 2, p. 385; També vegeu, AGUILAR, “Alfândach!...”, p. 205.

¹³²⁴ FERAUD, L-Charles, “Expédition du roi Pierre III d'Aragon à Collo (au XIIIe siècle) d'après une chronique catalane”, dins *Revue Africaine*, n. 94, 1872, p. 241-258, p. 248.

¹³²⁵ Segons Desclot, va ser a través d'un missatge del governador de Menorca que els tunisians van ser informats de les intencions del rei Pere i el governador de Constantina, i per això van poder atacar la ciutat abans de l'arribada del monarca. DESCLOT, cap. LXXX, p. 172; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 334.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

calibre i no tenia l'únic objectiu d'amagar les aspiracions sicilianes o distreure l'adversari¹³²⁶. El domini d'aquelles terres hauria obert les portes del comerç d'Egipte i de Terra Santa; encara que, certament, va servir com a base per a la conquesta de Sicília¹³²⁷. Nogensmenys, però, com va posar en relleu Wieruszowski, el rei Pere no només tenia interès a Tunísia, sinó també, en menor mesura, a Egipte¹³²⁸, ja que l'abril del 1279 es va enviar com ambaixador al sultà dels mamelucs a Bernat Porter per assegurar-se la pau a la mar, cercar un conveni i concertar garanties de comerç estable. Per a la historiadora alemanya, el rei Pere buscava una aliança des de Tlemcen fins a Alexandria per tal d'assegurar-se un salt segur a Sicília¹³²⁹. Certament, és una visió acceptable dels fets i cal considerar, també, l'ambició comercial com a motor de l'interès a l'Àfrica.

En qualsevol cas, el rei Pere va arribar a Alcoll el 28 de juny¹³³⁰. Allà es va trobar una ciutat desamparada i, segons Desclot, van ser uns mercaders pisans que el van informar de l'esclat de la guerra en aquella zona. Segons el cronista el "*fill de Mirabussac*", és a dir, en Abu Faris, fill de l'emir Abu Ishak, havia assetjat Constantina amb la host de Bugia. Van capturar la ciutat i van executar el seu governant "*En Bonbòquer*"¹³³¹ o Abu-Bekr Ibn al-Wazir, que havia governat la ciutat des del 1280 en nom del sultà de Tunis¹³³². Aquests fets, pel cronista, suposaven un contratemps pel rei Pere al qual li va desagradar la situació. Paral·lelament, Muntaner recordava que s'havia enviat una ambaixada al rei d'Aragó, per fer valdre l'aliança amb el rei "*Boquerò*" o Abu-Bekr, qui havia estat

---

¹³²⁶ STRAYER, Joseph R., "The Crusade against Aragon", dins *Speculum. A journal of Medieval studies*, vol. 28, n. 1, 1953, p. 102-113; SOLAL, E. "Au tournant de l'histoire méditerranéenne du Moyen Âge: l'expédition de Pierre III à Collo (1282)", dins *Revue Africaine*, n. 101, 1957, p. 247-271; TRAMONTANA, *Gli anni...*, p. 200-201.

¹³²⁷ Vegeu WIERUSZOWSKI, "Conjuraciones...", p. 579 Considerava que l'empresa de l'Àfrica no tenia altra finalitat que la conquesta de Sicília.

¹³²⁸ WIERUSZOWSKI, "Conjuraciones...", doc. 17, p. 600-601. El document del 18 d'abril de 1279 firmat a Barcelona, informa que es van enviar l'ambaixador "*Ad partes Alexandrie seu ad alia loca*".

¹³²⁹ WIERUSZOWSKI, "Conjuraciones...", p. 581.

¹³³⁰ DESCLOT, cap. LXXX, p. 172. L'autor escrivia que havien arribat la "*vespra de sent Pere de juny*"; també es dona aquesta data a: MARTÍN-IGLESIAS, "*Los Annales Barbinonenses...*", p. 284; *Gesta comitum*, cap. XV, p. 68; Vegeu els comentaris al respecte: COLL, *Crònica...*, vol. 3, p. 69.

¹³³¹ DESCLOT, cap. LXXX, p. 171-173; FERAUD, "Expédition du...", p. 248.

¹³³² FERAUD, "Expédition du...", p. 242.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

monarca per l'ajut del rei Pere i, a més, remarcava que li prometia fer-se cristià si aquest l'ajudava¹³³³.

Així, es va procedir als moviments militars en aquella zona. En aquest relat Desclot feia del rei el protagonista, però també esmentava els nobles catalans i aragonesos que l'acompanyaven com a súbdits lleials. Destacava i mencionava la presència de Pere de Queralt, Rodrigo Eixemenis de Luna, Ponç de Ribelles, Eixemèn d'Urrea, Pere Ferrandis, Pere Anar de Botonac, Bertran de Bellpuig, Sanç d'Antilló, Blasco d'Alagó o Gauceran d'Ostor¹³³⁴. Una de les primeres accions va ser entrar a l'interior de la terra per trobar l'exèrcit enemic. El que va destacar Desclot d'aquella expedició va ser els enfrontaments ràpids contra la cavalleria musulmana i el gran botí que van poder obtenir¹³³⁵. Per tant, relatava aquella campanya com un èxit pel rei Pere, a més de presentar-lo com un monarca capaç de fer front als enemics dels cristians, i com una activitat que sempre havien realitzat els ancestres del rei; era una idealització de l'ofensiva que també es compartia als *Gesta Comitum*¹³³⁶.

A diferència de Desclot, Muntaner va fer valdre el seu caràcter militar i va donar més detalls de l'acarnissament entre l'exèrcit del rei Pere i els musulmans de la zona i descrivia l'enfrontament com una gran batalla. Per una banda, l'autor de Peralada relatava com els tunisians tenien intenció d'atacar en diumenge, però el rei els va sorprendre dissabte al

---

¹³³³ MUNTANER, cap. XLIII-XLIV, p. 91; Sobre el tractament que fa Muntaner en el relat sobre Alcoll, vegeu: AGUILAR AVILA, Josep Antoni, "Alfândach! La campanya africana de Pere el Gran, vista per Ramon Muntaner", dins *Estudis romànics*, n. 37, 2015, p. 197-238.

¹³³⁴ DESCLOT, cap. LXXXIII, p. 177.

¹³³⁵ DESCLOT, cap. LXXXIII, p. 178. L'autor escrivia: "*e meteren foc a tot sinó a la roba de seda e aur e argent e bells matalafs e bells cobertors de seda e roba lleugera de preu que poguessin portar*". I afegia: "*lo rei se'n tornà ab tota sa host e amenaren bé dos milia bous e bé vint milia entre moltons e bocs, e molts sarrains presos, e molta roba e molt arnès, que anc no trobaren defenso. (...) gran abundamnet havien de pa e de vi molt bo e de tot ço que mester havien, que el rei lur en fava prou, e molt que en trobaven a comprar a gran mercat, que seixanta llenys hi havia cargats de vi e de viandes de Mallorca, e de Barcelona e de València e d'altres llocs*". Vegeu també: MIRET I SANS, Joaquim "Notes sobre l'expedició del rey Pere lo Gran a Barberia", dins *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*, n. 7, 1914, p. 354-360; Sobre els enfrontaments contra els musulmans vegeu: AGUILAR, "Alfândach!...", p. 229.

¹³³⁶ *Gesta Comitum*, cap. XV, p. 68 "*Regressus ad propria inclitus Petrus rex Aragonum, antecessores suos animositate nobili cupiens anteire, disposuit barbaras subire nationes extra limites regni sui, pace data et iustitia universliter regno suo. Congregato igitum navigio galearum et navium armaturum, cum nobilibus et pluribus aliis militibus ad peditibus regni sui, apud Port Frangos posuit se in mari, et inde navigans, cuidam castro aplicuit nomine Alcoyl barbarae feritatis. Quod castrum et locum cum quibusdam aliis castris vicinis eidem devastavit, ac dictorum barbarorum plurimas et maximas fecit strages; quibus omnibus devictis et mortuis, fecit ibi ecclesiam in honore domini Iesu Christi et apostoli sui Petri: illa enim die ceperat dictum locum*".

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

vespre¹³³⁷. D'aquest enfrontament, Muntaner en destacava com a comandants a la davantera el Comte de Pallars¹³³⁸ i Pere Ferrandis¹³³⁹. Evidentment, i com ja era costum, va fer un elogi de l'eficàcia militar dels soldats i de l'astúcia del rei en una victòria ràpida¹³⁴⁰.

Paral·lelament, Neocastro es feia ressò de les intencions del rei Pere de navegar fins Alcoll contra la voluntat papal. Segons l'autor, va arribar a Alcoll amb 900 cavallers i 30.000 almogàvers¹³⁴¹. També, com els cronistes catalans, coincideix en els actes de saqueig i ràtzies realitzades per les hosts del rei, a més de la presa de la ciutat. Per Neocastro aquest èxit va suposar la celebració a Roma, encara que el rei Carles tenia grans dubtes al respecte. Per al messinès, la por del rei angeví era la possible venjança que pogués cometre el rei Pere per la mort del seu sogre Manfred. De fet, l'autor, al contrari que Desclot i Muntaner, estava molt més interessat en els afers de Sicília que en les possibles conquestes nord-africanes. En aquest context —on fàcilment hom podia suposar que la campanya a Alcoll era la prèvia abans de desembarcar a Sicília— fa aparèixer en el seu relat el discurs d'un ancià anomenat Musal·la, on de forma profètica va relatar al rei Pere el seu destí¹³⁴². Evidentment, Neocastro va aprofitar que escrivia després de la mort del rei aragonès, per tal d'avançar els esdeveniments al lector i presentar-los de forma augural o premonitòria. Per tant, Musal·la va anunciar al monarca que en el futur podria vèncer el rei de França, triomfar en les batalles navals, destruir els exèrcits francesos i advertia sobre la revolta de Palerm abans que succeís en el relat. D'aquesta

---

¹³³⁷ MUNTANER, cap. LIII, p. 104. Segona l'autor un espia musulmà de la vall d'Alfàndec, a València el va informar: “-Senyor -dix ell-, vull és dijous, e dicmenge matí, que serà festa vostè, que ells se pensen que vos serets a missa e gran res de vostres barons, ells han en volentat de fer aquesta brocada”.

¹³³⁸ Aquest comte de Pallars anomenat Arnau Roger també va destacar a la narració de Desclot, vegeu: DESCLOT, cap. LXXXIX, p. 185-187. On es relata un discurs d'elogi al rei; vegeu també, PUIG I FERRETÉ, Ignasi M., “Els comtes de Pallars en l'afer de Sicília (1282-1285)”, dins 11è CHCA, vol. 4, Palerm, 1984, p. 131-148.

¹³³⁹ Pere Ferrandis, senyor Íxar, era fill natural del rei Jaume I, i per tant, germà del rei Pere; Vegeu sobre aquest: *Llibre dels feits*, cap. CDXLVI, p. 447-448.

¹³⁴⁰ MUNTANER, cap. LV, p. 107. L'autor va descriure la batalla: “*los moros se desbarataren en tal manera que no en romàs negun qui en la davantera dels sarraïns fos qui n'escapàs, que sens nombre foren aquells qui hi moriren*”.

¹³⁴¹ NEOCASTRO, cap. XVII, p. 13.

¹³⁴² NEOCASTRO, cap. XVII, p. 14. Sobre aquest personatge l'autor escrivia: “*Senex Musalla, quem terrore sepultum in terrae visceribus fortuna celaverat, capitur, et ad regem ducitur: (...) marino proelio triumphabis. Perdes in motnibus et locis planis innumerabiles filios galliae saevientis*”.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

manera, l'autor presentava al rei Pere com un monarca que, gràcies a la summa providència, estava destinat a realitzar grans accions¹³⁴³.

Per Neocastro els afers d'Alcoll eren menors i es centrava especialment en la guerra a Sicília. Segons l'autor, la intenció inicial del rei Pere sempre havia estat ocupar el reialme sícul i la guerra a l'Àfrica era un afer passatger, que no tindria cap rellevància, tret dels guanys econòmics que en va adquirir el monarca. Les altres cròniques com els *Annales Ianuenses* esmentaven només la potència militar del sobirà i les intencions polítiques sobre l'Àfrica¹³⁴⁴. Quant a les narratives sicilianes, com la de Speciale o la *Cronica Sicilie*, no van esmentar els moviments militars d'Alcoll, i només van mencionar la ciutat per relatar l'ambaixada siciliana enviada allà¹³⁴⁵.

En el cas de la crònica de Sant Joan de la Penya, l'autor es mostrava convençut que el rei Pere va marxar des de Port Fangós amb l'únic objectiu de combatre els musulmans, sense esmentar, entre els motius, res sobre l'afers de Sicília. D'aquesta manera el cronista es feia ressò de la llarga tradició dels reis d'Aragó de combatre els musulmans, que es podien considerar els enemics tradicionals de la Corona. Per tant, amb el desembarcament a Alcoll el narrador insistia amb els elogis vers al monarca, qui “*vinció baronilment*” als seus oponents. Al mateix temps el descriu com un rei cristià convencional, al contrari dels autors güelfs. A més, atès que segons l'autor van desembarcar el dia de Sant Pere, el dia 29 de juny¹³⁴⁶, el rei hauria fet construir una església dedicada a aquest apòstol al castell d'Alcoll¹³⁴⁷. En conseqüència, i segons el relat, només va abandonar la idea de la conquesta africana quan els sicilians es van presentar i li van demanar ajut.

---

¹³⁴³ NEOCASTRO, cap. XVII, p. 14. El cronista conclou el relat escrivint: “*Mirantur magnates auditis. Petrus Rex acti conscientiam meditans, gaudit quod Summi providentia Creatoris intentionis suae praesagia inopinata sorte detexerat, et, ad superos oculus erigens, velut gratias coelis agents, nec dum opinionis suae secreta detexit*”.

¹³⁴⁴ *Annales ianuenses*, p. 17. “*Igitur dicto anno mense iunii, dominus Petrus rex Aragonum paravit galeas XVIII, naues IIII, et taridas VIII, posuitque in eis milites cum equis CCCL et pedites X mille, iuitque cum eis ad partes Barbarie, nam miserai ei quidam Sarracenus qui Constantinam ciuitatem tenebat, quod si illuc iret, daret ei Constantinam et Bonam. applicuit autem cum dicto exercitu in Ancolo et in terram escendens multa prelia cum Sarracenis habuit; sed a Sarraceno ipso delusus nichil facere potuit, isitique nuntios suos ad papam predictum et cardinales, ut eidem subuenire deberent, quatenus Sarracenos ipsos ualeret opprimere*”.

¹³⁴⁵ SPECIALE, lib. 1, cap. X, p. 930; *Cronica Sicilie*, cap. XL, p. 833.

¹³⁴⁶ Certament, com abans s'ha esmentat, Desclot assegurava que l'arribada va ser al vespre del dia de Sant Pere. En tot cas, no són dades totalment contradictòries.

¹³⁴⁷ *Crònica de Sant Joan de la Penya*, cap. XXXVI, p. 100-101 “*con grant navilio armado con muytos buenos homes a cavallo et de pie de su tierra, recullios a Puyfangos et vino sende a un castiello en Berberia clamado Alcoll et aquel con muytos de otros qui de cuesta le estavan conquistó et prisó; et algunas batallas*

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

Cal, però, observar les diferències entre els relats. Per una banda, Neocastro afirmava que el rei va marxar el 16 de març del 1282¹³⁴⁸; és a dir, una quinzena de dies abans de l'esclat de la revolta palermitana. És característica principal de les cròniques sicilianes —i a diferència de les catalanes— el fet de considerar que la intenció del rei Pere era, des del primer moment, desembarcar a Sicília. Per això, Neocastro donava aquella data, dies abans de la rebel·lió, per donar èmfasi a l'objectiu del monarca.

En canvi, per Desclot, Muntaner i el relat de Sant Joan de la Penya, la primera intenció del rei Pere era guerregar a Alcoll, però per causes fortuïtes i com un acte noble va decidir ajudar els sicilians. O sigui, plantejaven l'auxili als illencs no com l'objectiu principal del rei, sinó com un acte cavalleresc, per tal d'elogiar el monarca. En altres paraules, pels cronistes sículs no hi havia cap mena de dubte que la campanya militar del rei Pere estava destinada a Sicília i, per tant, la seva illa era el centre del relat i de la controvèrsia política. En canvi, els escrits catalanoaragonesos, *a priori*, van donar tot l'èmfasi possible als afers d'Alcoll com si en fos l'objectiu real, i després es van centrar en Sicília. Tanmateix, en general, elogiaven el rei perquè, per una banda, lluitava contra els musulmans i feia honor a la llarga tradició dels monarques aragonesos de guerregar contra aquest col·lectiu; i, per altra banda, era lloat perquè va saber protegir els seus vassalls, els sicilians. En conseqüència, des de la perspectiva sicilocatalana, era un monarca que complia amb totes les condicions per ser admirat i categoritzat com un sobirà exemplar. A més, ambdues premisses formaven part de l'ideari i de la tradició dels reis aragonesos i sicilians.

4.2.2. La campanya d'Alcoll des de la perspectiva güelfa

La perspectiva güelfa de la guerra d'Alcoll tenia algunes diferències notables respecte a la siciliana i catalanoaragonesa. En el cas de Malaspina, com a eclesiàstic i fidel servidor del pontífex, apreciava qualsevol lluita que es realitzés contra els musulmans. Amb la narració dels fets d'Alcoll, evitava realitzar cap crítica contra el rei Pere, ans lloava la seva actitud hostil cap aquells que considerava infidels. El cronista informava que el monarca havia pres amb facilitat el poble i el castell d'Alcoll, on vivien unes 15.000 persones, les quals moltes d'elles havien marxat davant la imminent conquesta. Només

---

huvo con los moros et toda vegada los vinció baronilment. Et en el dito castiello establió yglesia de invocación de Sant Pedro, por tal como el día de Sant Pedro priso tierra en el dito castiello d'Alcoy"; Sobre la consagració de l'Església s'havia esmentat abans als *Gesta Comitum*, d'on probablement l'autor en va recollir la informació. Vegeu, *Gesta comitum*, cap. XV, p. 68.

¹³⁴⁸ NEOCASTRO, cap. XVII, p. 13.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

hi van restar els ancians i els joves que defensaven la plaça. L'autor, a més, coneixia la política local i notificava que el castell pertanyia al sultà Boicial, germà del rei dels tunisians. Amb aquesta conquesta els soldats van procedir al saqueig de la vila. Segons Malaspina, molts dels habitants havien amagat sota terra els béns més preuats amb l'esperança de recuperar-los aviat, però així i tot van acabar "*ad manus Catalanorum*"¹³⁴⁹. Així relatava el *modus operandi* de saqueig dels almogàvers. Després de la invasió d'Alcoll, el rei dels tunisians va preparar l'exèrcit per atacar al rei Pere¹³⁵⁰. Seguidament, les hosts catalanoaragoneses van fortificar el castell.

A més, segons l'autor va ser un jueu qui va avisar al rei Pere de la imminent arribada de les forces àrabs¹³⁵¹. Probablement, cal considerar aquesta aparició del jueu com una llicència de l'autor. Segons aquest, el jueu era català i es va presentar com a vassall del rei Pere, ja que, de fet, aquest col·lectiu restava sota la protecció del monarca¹³⁵². L'hebreu havia arribat a Tunísia per comerciar, on hi hauria guanyat grans riqueses. Tanmateix, va caure pres dels musulmans i li van prendre tot allò que havia aconseguit. Per tant, conclou que "*per Saracenos plurimum opprimebar*" i que havia estat retingut pels sarraïns¹³⁵³. El redactor demonitzava els musulmans i lloava la tasca del rei aragonès en el combat contra aquests. D'aquesta manera, la història del jueu seria una manera que tindria el cronista d'enllaçar els arguments. Les paraules emprades pel semita reproduïdes per Malaspina

---

¹³⁴⁹ MALASPINA, lib, 8, cap. XII, p. 318-320.

¹³⁵⁰ MALASPINA, lib, 8, cap. XIII, p. 320. "*Propter quod copiosam Arabum multitudinem congregavit, ut statim possint Catalanos sine aliqua eorum resistentia deglutire*".

¹³⁵¹ Vegeu, AGUILAR, "Alfândach!...", p. 228-229. L'autor realitza una comparació entre la narració de Malaspina i Muntaner, on ambdós coincideixen en múltiples punts del relat. Per exemple, ambdós van escriure com els sarraïns plantaven un atac sorpresa; els dos fan intervenir un personatge no cristià, en el cas de Malaspina un jueu, i en el cas de Muntaner un musulmà, provinent de la Corona d'Aragó. El combat és presentat com una gran batalla, i els dos destaquen el rol del comte de Pallars.

¹³⁵² Per tal d'entendre el tracte entre els jueus i el rei, vegeu: ASSIS, Yom-Tov, "Diplomàtics jueus de la Corona catalanoaragonesa en terres musulmanes (1213-1327)", dins *Tamid: Revista Catalana Anual d'Estudis Hebraics*, n. 1, 1997, p. 7-40, p. 37. Cal tenir en compte que, quan el rei Pere va arribar a Alcoll, alguns jueus acompanyaven al monarca. N'era exemple Jahudan Abenvives, que era conseller i torsimany del sobirà i el va acompanyar a Sicília. També el jueu Abraham Eixaquí va ser a Tunísia i a Sicília al costat del monarca; També sobre la relació del rei Pere i els jueus: ESTANYOL I FUENTES, Maria Josep, *Els jueus catalans: les seves vivències i influència en la cultura, l'economia i la política dels reialmes catalans*, Ed. PPU, Barcelona, 2009, p. 77-95.

¹³⁵³ MALASPINA, lib, 8, cap. XIV, p. 322.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

expressaven un elogi cap al pare del monarca i els reis d'Aragó que van lluitar contra els musulmans¹³⁵⁴.

A més d'això, segons el cronista, l'hebreu va informar que hi havia més de 100.000 genets àrabs a dues jornades d'Alcoll i que estaven disposats atacar el següent divendres a la nit. Aquest, però, suggeria al rei atacar la cavalleria en un pas abrupte, estret i muntanyós, per on ell mateix hi havia passat amb les caravanes de comerç. Es tractaria d'una carretera excavada a la roca durant l'antiguitat¹³⁵⁵. L'atac es va produir la nit del 15 d'agost.

Així, doncs, amb aquest relat, Malaspina tracta l'afer d'Alcoll com un acte d'ajut a l'Església i a la fe cristiana, i com si fos una de les moltes lluites contra els sarraïns que es duïen a terme en aquella centúria. De fet, lloava els catalanoaragonesos per la seva actitud hostil vers l'enemic tradicional dels regnes cristians. En paraules d'un discurs del rei Pere, el cronista escrivia: "*Dies venit, in quo Dei potentia virtus poterit Catalana clarere*"¹³⁵⁶, és a dir, per la potència de Déu es podrà resplendir el valor dels catalans. Al mateix temps menysprea als àrabs i els anomena "*canum*"¹³⁵⁷, ja que per l'autor s'havien de combatre en favor del pontífex i la fe.

Tot seguit, i a través del diàleg entre el jueu i el rei Pere, va enaltir i mitificar la casa reial d'Aragó i les guerres dutes a terme. Primer va esmentar l'avi del rei, Pere el Catòlic, que assegurava que havia conquerit molts territoris als musulmans amb només 1000 soldats d'infanteria i 500 de cavalleria¹³⁵⁸. Després va recordar les gestes del seu pare, el rei Jaume el Conqueridor¹³⁵⁹. Amb aquest relat, però, és possible que Malaspina hi busqués un doble objectiu. Primer, elogiar les guerres contra els andalusins com una via correcta i acceptada pel pontífex, i com un conflicte que havia de continuar. En segon lloc,

---

¹³⁵⁴ MALASPINA, lib, 8, cap. XIV, p. 322. "*Progenitorum vestrorum cum cordis hilaritate referre, ac qualiter contra Saracenos opera regum Aragonae prospere claruerunt, adstruens per hoc, quod tanta esset regiae et Catalaniae gentis strenuitas*".

¹³⁵⁵ MALASPINA, lib, 8, cap. XIV, p. 326. "*Quam artificialiter prudens effodit antiquitas*". De fet l'autor afirmava que anava de les muntanyes al mar: "*Callem ad mare per colles illos antiqua prudentia adinvenit*". Es podria tractar de l'antiga via Rupta, d'època romana, que anava de Constantina cap al mar.

¹³⁵⁶ MALASPINA, lib, 8, cap. XV, p. 326.

¹³⁵⁷ MALASPINA, lib, 8, cap. XV, p. 327 "*Sed quid ad nos de numero canum?*"

¹³⁵⁸ Potser es referia a la batalla d'Úbeda, el 1212 o altres gestes com la conquesta del Racó d'Ademús el 1210. Eren les dues fites més destacables del rei Catòlic en la lluita contra els almohades. Vegeu al respecte: ALVIRA CABRER, Martín, *Guerra e ideologia en la España medieval: Cultura y actitudes históricas ante el giro de principios del siglo XIII. Batallas de Las Navas de Tolosa (1212) y Muret (1213)*, Tesis Doctoral, Universidad Complutense de Madrid, Madrid, 2000, p. 99-102, 174.

¹³⁵⁹ MALASPINA, lib, 8, cap. XV, p. 327-329.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

probablement estava preparant el terreny de la narrativa per condemnar l'atac als angevins, que els considerava cristians exemplars i, per tant, un conflicte que no havia de succeir; en altres paraules, advertia al lector que el rei Pere havia de continuar la guerra contra els musulmans, no contra els cristians. Així, per al cronista, els avantpassats del rei eren modèlics per la seva activitat bèl·lica i el monarca havia d'aprendre de les seves accions i ampliar el domini de l'Església.

En tot cas i, per finalitzar l'afer sobre Alcoll, Malaspina va relatar els detalls de la batalla. Segons l'autor, el rei Pere comptava amb 700 homes de cavalleria, 700 nobles vassalls del rei i 8.000 d'infanteria, a més dels almogàvers i els ballesters¹³⁶⁰. Aquesta host es va enfrontar, segons el cronista, a uns 100.000 soldats àrabs de cavalleria. Una xifra que, segurament, era exageradament alta, per tal d'enaltir la victòria contra un exèrcit cristià que tenia una xifra de soldats, també, intencionadament baixa. Per tant, la host del rei Pere va preparar l'emboscada nocturna al pas abrupte. Segons Malaspina, només hi va portar 50 soldats i 100 ballesters —els altres van restar vigilant les embarcacions— i es van col·locar de forma quadrangular als llocs obscurs i a les zones altes. Tanmateix, el rei va deixar passar la cavalleria fins a la seva arribada a Alcoll i, llavors, el rei va fer sonar la “*regia tuba*” i va iniciar l'atac, va bloquejar el pas i, aprofitant el factor sorpresa, va poder derrotar l'exèrcit àrab¹³⁶¹. A més, en aquest relat destacava un dels primers esments a Roger de Llúria, com a conseller del rei, i al comte de Pallars¹³⁶². Amb aquesta victòria el cronista presentava al rei com a un combatent experimentat. Segons l'autor, la lluita va continuar fins a les 9 de la nit, i afegia que el “*campo catalanis triumphaliter remanente*”; és a dir, el triomf del camp de batalla havia estat pels catalans. Al mateix temps, diferenciava els aragonesos i informava de la seva pèrdua de 200 cavalls i 3 soldats morts. A més, comptava en 30.000 soldats les baixes dels musulmans. Alguns altres es van refugiar dins Alcoll, però la ciutat va tornar a ser conquerida¹³⁶³.

Altres cronistes güelfs esmentaven també l'afer d'Alcoll, breument, com si no tingués cap relació amb la guerra de Sicília, o com si no volguessin enaltir el fet que el rei Pere combatis els sarraïns. Per exemple, Martí d'Opava relatacònicament el

---

¹³⁶⁰ MALASPINA, lib. 8, cap. XV, p. 328.

¹³⁶¹ MALASPINA, lib. 8, cap. XVI-XVIII, p. 328-337.

¹³⁶² MALASPINA, lib. 8, cap. XVII, p. 330.

¹³⁶³ MALASPINA, lib. 8, cap. XVIII, p. 334. El cronista relatacònicament: “*Continuatur ad haec caedes usque ad horam seram prope tertiam, campo Catalanis triumphaliter remanente; ex parte Aragonensium ducenti equi sunt perditii, sessoribus sine lesione sospitibus, nisi tribus, quos praessura multitudinis interemii*”.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

desembarcament a Tunísia i la victòria sobre els musulmans o “*pagani*”¹³⁶⁴, però evitava fer cap valoració al respecte per no lloar la tasca d’un rei que era enemic dels interessos eclesiàstics.

En canvi, Sanudo tenia coneixement de la política local, i va informar el lector que el rei Pere es va aliar amb el senyor de la ciutat de Constantina, el qual li havia promès la terra al monarca. Tanmateix, un altre governant africà pretenia la mateixa terra i, per tant, esmentava la lluita a Alcoll. Amb tot destacava l’arribada dels ambaixadors sicilians, que va oferir la senyoria de l’illa al sobirà. És una informació similar a les altres narracions que serviria per enllaçar els afers africans amb la conquesta de Sicília¹³⁶⁵. D’aquesta manera, la missatgeria siciliana s’usava, en aquest relat, per convèncer el lector que les intencions del rei Pere no era pas lluitar contra els musulmans, sinó contra els cristians angevins. De fet, els cronistes florentins també esmentaven l’afer africà i en feien un relat similar. El primer, Pieri era breu i inexacte¹³⁶⁶. El segon, Villani, donava més informació i insistia —com els altres autors güelfs— que l’objectiu primordial no era pas Alcoll, sinó Sicília¹³⁶⁷.

En conclusió, es pot dir que els cronistes güelfs creien, en primer lloc, que el rei Pere tenia intencions amagades, car entenien que es va enganyar l’Església fingint que volia portar la croada. En segon lloc, tots els autors insistien a considerar un error l’atac posterior del rei Pere a un rei cristià com Carles. Malgrat les lloances inicials de Malaspina, en realitat estava comparant els seus ancestres, considerats bons reis cristians, i els posava d’exemple sobre allò que no havia de fer un rei com Pere, com atacar altres monarques cristians.

---

¹³⁶⁴ MARTÍ D’OPAVA, p. 478. L’autor escrivia: “*Tunc etiam in Tunicio magna paganorum multitudo per ipsius Petri regis Arragonum astuciam inter moncium districtus fuit depressa, et ibi occiderunt pagani quam plurima milia, partis adverse forte tria milia*”.

¹³⁶⁵ SANUDO, p. 149-150.

¹³⁶⁶ PAOLINO PIERI, p. 44-45. Segons l’autor el rei Pere va viatjar fins a “*Cartagine*”, referint-se doncs, a la zona d’Alcoll, al nord d’Àfrica.

¹³⁶⁷ VILLANI, lib. 8, cap. LXIX, p. 427. Segons l’autor el rei va marxar el juliol de 1282 amb 50 galeres, 800 cavallers i altres llenys. Del seu seguici en destacava Roger de Llúria, que l’anomenava “*ribello del re Carlo*”; mencionava també la presència de Joan de Pròixida. Esmenta els enfrontaments que hi va haver a Alcoll que el rei va resta allà durant una quinzena. També hi destacava el pas dels ambaixadors Messinesos que demanaven socors, i altres sicilians que demanaven “*ch’egli prendesse la signoria*” al rei Carles.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

4.2.3. L'intent de pacte entre Roma i el rei: la croada fallida a les cròniques

A més dels afers militars, durant l'estada al nord d'Àfrica, les narratives van deixar constància de l'activitat diplomàtica del rei des d'Alcoll. En el cas de Desclot, es destacava com una qüestió fonamental les diferents ambaixades i contactes que el rei va tenir des del nord d'Àfrica. La primera delegació, que segons l'autor català es va enviar, va ser a Roma, presentada per Guillem de Castellnou¹³⁶⁸ i un altre noble aragonès. Se li va demanar al papat ajut per a la guerra a l'Àfrica i la declaració de croada¹³⁶⁹. El pontífex va refusar l'oferta, i va ser una manera de simbolitzar en el relat l'inici de l'enemistat amb el papat. De fet, encara que altres cròniques ja presentaven abans dels afers d'Alcoll la problemàtica amb el papat —com s'ha esmentat anteriorment— l'autor català ho feia en aquest moment; l'objectiu era situar el lector en el context polític i de l'aliança angevinopapal. Per fer-ho, Desclot posava en boca de Martí IV que “*la dècima no és justat per despendre en Barberia ne en altre lloc sinó en la terra d'Oltramar. E pus al començament no m'ho fôu saber, ja ara no haurà ajuda*”¹³⁷⁰. Sens dubte, es referia al fet que el delma estava destinat a finançar la companya contra Constantinoble. La negativa papal era presentada com una prova inexcusable de l'hostilitat del pontífex i un menyspreu vers el rei Pere. És a dir, l'autor català pràcticament no va esmentar res sobre el papat en tota la seva narració, però en els moments en què si ho fa, era per alienar-lo

---

¹³⁶⁸ Aquesta ambaixada va ser registrada documentalment: CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 665, p. 674. “*E d'allèn tramès al seinnor papa en guillem, vezcomte de Castellnou, ab II galees per mostrar-li que aquella volentat avia lo seinnor rey que avia mostrada per pobra, et requeria-l de les dites tres coses que ja per frare Galceran li avia demanades. E aitan poc ne volc res fer; ne respondre per carta, mas que dic que per missatges li respondria, que grans coses eren et que sens gran acort no hi puria respondre, et de nuylla (...) resposta aitan poc s'ac cura*”; CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 472, p. 508. Guillem de Castellnou també va ser un dels procuradors del rei per pactar les condicions del duel de Bordeus; Sobre aquest noble vegeu: SOLDEVILA, *Vida de Pere...*, p. 40, 80, 172. Era vescomte de Castellnou i tenia el patrimoni al Rosselló. Va ser conseller del rei Jaume I i del rei Pere. També va lluitar contra el comte d'Empúries, ja que va atacar les seves terres.

¹³⁶⁹ Sobre aquest afer s'han trobat algunes butlles papals que esmenten la negativa del papat a la Croada d'Alcoll. Vegeu, POTTHAST, *Regesta...*, vol. 2, doc. 21877, p. 1.768, datada el novembre del 1282; També vegeu, MAILLARD, Clara, *Les papes et le Maghreb aux XIIIème et XIVème siècles, étude des Lettres pontificales de 1199 à 1419*, Ed. Brepols, Turnhout, 2014, p. 148. En aquesta anàlisi s'estudien i es citen els documents referent als afers d'Alcoll de l'Arxiu del Vaticà: Archivio Apostolico Vaticano, *Ad certudinem presentium*, Reg. Vat. 41, f. 100, ep. 11, del febrer de 1283; Archivio Apostolico Vaticano, *Perdonam tuam tanquem*, Reg. Vat. 41, f. 113r, ep. 42, del setembre de 1283; Archivio Apostolico Vaticano, *Solebat hactenus mater*, Reg. Cat. 41, f. 165v, ep. 9, del maig de 1284; Archivio Apostolico Vaticano, *Venerabilibus fratibus universis*, Reg. Cat. 41, fol. 236v, ep. 14 del juny de 1284; Archivio Apostolico Vaticano, *Solebat hactenus mater*, Reg. Vat. 41, f. 238v, ep. 18.

¹³⁷⁰ DESCLOT, cap. LXXXVI, p. 181. L'autor afegia que el papa va dir: “*jo ara no li trametria secors de cavalls ne de tresor*”.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

amb els interessos dels enemics de la Corona. Paral·lelament, als *Gesta comitum* també s'esmentaven les peticions al papat, i en destacava la bona obra del rei Pere i la negativa del papat¹³⁷¹.

Algunes dècades després, Muntaner relatava una ambaixada molt similar a la de Desclot, també protagonitzada per Guillem de Castellnou. Amb tot, l'autor de Peralada posava èmfasi en el fet que el rei Pere s'havia mobilitzat per ajudar als seus aliats africans i que per això mateix no s'havia informat el papat¹³⁷². El cronista va considerar aquella negativa com a una “*cruel resposta*” i com un “*mal a la cristiandat*”. A més, condemnava tots aquells que havien aconsellat aquella resposta¹³⁷³. Muntaner desenvolupava també una retòrica d'enemistat vers el papat. De fet, encara que va escriure el text en una època en què ja s'havien normalitzat les relacions entre Roma i Barcelona —durant el regnat dels reis Jaume el Just i Alfons el Benigne— l'autor va mantenir el bel·licisme vers el pontífex. El narrador va escollir, de manera intencionada, mantenir la memòria de la guerra contra els musulmans on de manera inusual, el papat no hi va donar suport.

L'altre gran afer diplomàtic que Desclot, els *Gesta* i Muntaner van col·locar intencionadament després de la presa d'Alcoll i l'ambaixada a Roma, va ser la petició d'auxili dels sicilians que es comenta amb més detall després. Quant a la crònica de Sant Joan de la Penya el relat era molt similar. La negativa de declaració de la croada es va considerar com un “*mal consello*” i, per tant, reforçava la imatge d'enemistat amb

---

¹³⁷¹ *Gesta Comitum*, cap. XVI, p. 68. L'autor escrivia: “*Dominus rex praedictus misit solemnes nuntios suos domino Martino summo pontifici qui tunc erat, ut si vellet ei dare ac suis indulgentiam, ut est moris, et alias auxilium et favorem, ipse erat paratus ire in Africam contra inimicos crucis Christi et barbaram feritater. Sed dominus papa, ductus concilio minus iusto, nec bene recepit legatos domini regis praedicti, nec eius annuit petitionibus multum iustis; propter quod dominus rex praedictus suum propositum non post multos dies in aliud commutavit*”.

¹³⁷² MUNTANER, cap. LII, p. 103. L'autor escrivia un diàleg entre el papa i l'ambaixador: “*-Per què açò no dix als nostres missatges que li trametem en Catalunya? -Vós li responets: -com no era temps que a vós, pare sant, ne altre descobrís son cor, per ço com ho havia jurat e promès als missatges d'En Boqueró. Que a persona del món no ho descobrís, per què, pare sant, no us deu saber greu.-*”. També afegia, en el discurs del diplomàtic: “*Con ben sàpia que nós havem en voluntat que, si ens fa lo secors que nós li demanam, que tots los nostres dies volem metre en créixer la santa fe catòlica*”.

¹³⁷³ MUNTANER, cap. LVI, p. 108. L'autor va desenvolupar el discurs de Guillem de Castellnou: “*-Pare sant, jo me'n vaig ab cruel resposta que m'havets feta. Plàcia a nostre Senyor, ver Déus, que, si per la vostra resposta vén mal a la cristiandat, que tot sia sobre l'arma vostra e de tots aquells qui us han consentit ne consellada aquesta resposta*”.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

Roma¹³⁷⁴. Més breument, aquest afer era esmentat per la *Cronica Sicilie* que atribuïa l'ambaixada a Pere de Queralt¹³⁷⁵.

En el cas de la narrativa güelfa, i més concretament Malaspina, considerava aquella ambaixada un engany. Primer, però, va acusar directament els consellers del rei per tal de demostrar que els catalanoaragonesos utilitzaven l'argúcia i que totes les seves accions eren fraudulentess¹³⁷⁶. Cal tenir en compte, però, tota la significació negativa —des del punt de vista religiós— que comportava per un eclesiàstic acusar l'adversari de practicar l'engany. És a dir, els recriminava l'exercici del pecat, quelcom que era més greu encara si s'utilitzava contra el pontífex.

Segons Malaspina la intenció del rei Pere era demanar capital al papat per la lluita a Barberia. Si aquest es negava, el monarca iniciaria la guerra a Sicília¹³⁷⁷. Per tant, es van enviar dues galeres a Roma. Per l'autor, l'engany rauria en el fet que estaven ajudant als sicilians al mateix temps que enviaven l'ambaixada al pontífex¹³⁷⁸. Aquests emissaris, dels quals no se n'esmenta el nom, argumentaven que els reis d'Aragó havien lluitat llargament contra els andalusins i ara exigien el dret de poder ocupar la zona de Tunísia. La primera petició era que s'enviés un legat papal perquè seguís l'exèrcit del rei Pere i

---

¹³⁷⁴ *Crònica de Sant Joan de la Penya*, cap. XXXVI, p. 101 Es demanava al papat: “*dar perdón a éll et ad aquellos que con él eran et d'aquí adelante yrían, et de otra part ferle socorro et ayuda*”.

¹³⁷⁵ *Cronica Sicilie*, cap. XL, p. 833; Sobre Pere de Queralt vegeu, COSTA I PARETAS, M. M., “La família de Queralt i Santes Creus” dins *I Col·loqui d'Història del monaquisme català*, vol. 1, Santes Creus, 1967, p. 93-109. Aquest tenia el seu patrimoni a la Conca de Barberà i a la Segarra, com el poble de Queralt, Santa Coloma, Rocafort, Timor, Aguiló i Montargull; Vegeu també, CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 441, p. 476. Pere de Queralt juntament amb Rodrigo Jiménez de Luna van ser ambaixadors del rei Pere davant el rei Carles. Quelcom que va restar documentat en un document firmat a Palerm el 13 de setembre de 1282. També al doc. 472, p. 508. Pere de Queralt era un dels procuradors del rei per pactar el duel de Bordeus amb el rei Carles.

¹³⁷⁶ MALASPINA, lib. 9, cap. VIII, p. 356. El cronista escrivia: “*et ut rex Aragonum dolis et insidiis perjurii sermonis, et arte perverteret, in agendis suis tentet Ecclesiam apud eum insistunt, falsi suasionem consilii suggerentes*”.

¹³⁷⁷ De fet, sota aquest mateix pretext, en què va rebre la negativa papal i acceptava l'empresa siciliana, el rei Pere va enviar una carta al rei anglès Eduard I on s'hi exposava aquest argument. CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 437. P. 472-473. “*Quem (qui?) idem nuncium dictus summus pontifex, audita supplicatione nostra, timens an (...) regem Sicilie accederet, sine responsione aliqua relegavit. Postmodum vero, cum venerimus in Barbariam, ad locum videlicet de Alcoyl, ad exaltationem fidei christiane (...) Cumque nos resisteremus inimicis fidei, ut Nostrum erat propositum si dicto summo pontifici complaceret, venerunt ad nos nuncii quorundam locorum et civitatum regni Siciliae, exponentes nobis et supplicantes quod ad regnum ipsum accederemus, quia omnes siculi unanimes et concordés nos in eorum dominum invocabant*”.

¹³⁷⁸ MALASPINA, lib. 9, cap. X, p. 358-365 La trobada es va fer a Montefiascone, on el pontífex estiuejava, a pocs quilòmetres al nord de Viterbo al Laci.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

perquè s'ocupés de concedir el perdó pels pecats. És a dir, per organitzar la croada i les indulgències. La segona instància era que un prelat amb autoritat papal prediqués a la Corona d'Aragó i Castella contra els musulmans. La tercera, i la més important, era la demanda de la dècima (o delme) dels regnes del rei Pere que pertocaria a l'Església. Amb tot, el pontífex es mostrava satisfet i tenia la certesa que volien combatre els àrabs. Malgrat això, els ambaixadors no van mostrar la planificació del monarca aragonès al complet i, finalment, no es va concedir l'ajut reclamat¹³⁷⁹. Per a Malaspina, totes aquestes accions constituïen un engany i, en definitiva, una ofensa vers l'Església i el pontífex i, per això, calia combatre el rei Pere.

4.2.4. La *Communitas* entrega Sicília al rei Pere: les narratives sobre la demanda d'ajut al seu “*natural senyor*”

Els mesos de primavera i estiu del 1282 van ser complexos en l'àmbit polític. En el moment en què el rei Pere va arribar a Alcoll es presentava com un pretendent amb prou força militar per optar al tron de Sicília. Paral·lelament, el rei Carles estava assetjant Messina i iniciava així la reconquesta de l'illa. Així, en mig d'aquests dos aspirants al tron es trobava la *Communitas* siciliana, una solució a mig camí entre les dues monarquies, que simbolitzava les reivindicacions autonomistes de l'illa. En aquest context, és fàcil deduir que la força militar de l'Estat comunal era molt inferior respecte a l'exèrcit que podia aplegar el rei Carles. A més, el pontífex havia refusat donar suport a Palerm. És a dir, encara que políticament la *Communitas* era possiblement l'opció preferida per molts dels sicilians i, probablement, era un sistema polític amb la suficient solvència per governar el territori, es veia abocada a la derrota militar. Per aquells barons que eren fermes defensors de l'autogovern, els era preferible caure en mans del rei Pere que no pas tornar sota el jou angeví. Per tant, es va dur a terme una assemblea a Palerm, probablement celebrada a l'església de Santa Maria dell'Ammiraglio, on es va decidir apel·lar als drets hereditaris de la reina Constança i tornar a la dinastia anterior a l'angevina. Es va acordar entregar el reialme al rei Pere, per decisió popular, però també reclamant els drets de la seva muller i els seus hereus. Per materialitzar aquesta decisió es va enviar una ambaixada siciliana a Alcoll, per demanar-li que acceptés la

---

¹³⁷⁹ MALASPINA, lib. 9, cap. X-XI, p. 363-365.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

monarquia¹³⁸⁰, sempre que admetés tornar a implantar les lleis fiscals del rei Guillem el Bo¹³⁸¹. Aquest és un dels episodis més coneguts i repetits en les cròniques, ja que, de fet, representava l'inici formal del conflicte entre la Corona d'Aragó i els Anjou. Això, però, i malgrat la transcendència del moment, significava la fi i el fracàs de l'Estat comunal sicilià. Per aquest motiu va ser un afer presentat de manera molt diversa. Pels autors catalans, per exemple, era exposat com un èxit del rei Pere, que era mostrat com el salvador del reialme. En canvi, en les narracions sicilianes es donava molt d'èmfasi a la decisió dels barons, encara que els mateixos que havien proclamat la *Communitas* ara demanaven la vinguda del nou rei. Es revelava en tot moment com una decisió siciliana, i s'eclipsava el fracàs de la república per tal d'obviar el que es podria definir com una autoderrota. Per tant, es demanava al rei Pere ajut, com un acte gairebé de desesperació; posteriorment, amb l'acceptació d'aquest, la gestió siciliana es va exterioritzar com un èxit, i es va produir un oblit intencionat de la *Communitas* per tal de lloar el nou monarca.

En primer terme, Desclot es feia ressò de la “*gran paor*” que tenien els sicilians arran dels primers moviments del rei Carles¹³⁸². Això va portar a reunir el consell de Sicília a Palerm. L'autor va relatar el discurs de “*llur capitani*” —probablement es referia a Ruggiero Mastrangelo— on reconeixia al rei Pere com a “*nostre natural senyor, per raó de la reina e de sos fills*”. En conseqüència, demanava enviar-li una ambaixada i oferir-li els recursos econòmics suficients¹³⁸³. Així, amb les paraules del capità, Desclot presentava el màxim poder de Palerm acceptant sense cap mena d'oposició el rei Pere. No es pot saber quina

---

¹³⁸⁰ Una de les condicions exigides al monarca, com s'ha analitzat abans en la qüestió de la fiscalitat, era l'acceptació de les lleis fiscals del rei Guillem II. Aquesta ambaixada està registrada documentalment, vegeu: CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 665, p. 672-675. És un document firmat el 12 de juny de 1284 a Albarrasí. “*Lo seinnor rey, volén mostrar per obrar que la volentat aquella avia en servii de déu et de l'Església, anà en Barberia ab la sua armada, et pres terra en Alcoyll, on estec contra sarrayns ben III meses, feén-los aquell mal que poc. (...) Lo seinnor rey estant en Alcoyl, vengren a ell missatges de Sicília et clamaren-lo mercè que anàs emparar Sicília, que-l lliurarien per lo dret de la reyna sa muller et de sos fills*”.

¹³⁸¹ És quelcom que s'ha analitzat al capítol anterior. Així, per exemple, es confirmava que el monarca en faria compliment: *Crònica Sant Joan de la Penya*, p. 102. “*Assí a cavalleros como a universidades lures privilegios et libertades les confirmó et fizo muyto de bien a la gent menuda*”.

¹³⁸² DESCLOT, cap. LXXXVII, p. 181. L'autor va escriure que: “*hagren gran paor així com cells qui eren tots jutjats a mort*”.

¹³⁸³ DESCLOT, cap. LCCCVII, p. 182. “*Trametam-li nostres missatges e diguem-li ab volentat de tots que venga pendre lo regne de Sicília així com terra sua e de sos fills, e que nós lo batarem de cavalls e d'aur e d'argent mentre mester n'haja*”.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

podia ser l'opinió de Mastrangelo al respecte, però en ser un dels màxims impulsors de la república, almenys, cal suposar-li certa resistència o dubte al respecte.

En conseqüència, l'ambaixada es va dur a terme, i se li van exposar al rei Pere tots els greuges comesos pel govern angeví, quelcom que ja s'ha comentat anteriorment amb l'anàlisi fiscal¹³⁸⁴. Tot seguit, el rei reunit amb els barons va admetre que Sicília era l'herència de la reina i dels seus fills i l'enemistat amb el papat. A més, Desclot insistia en el fet que sense l'ajut de Roma era difícil continuar la campanya a l'Àfrica i, per tant, una bona sortida podia ser prendre el reialme sícul. És a dir, no es presentava com el principal objectiu, sinó com una possible terra per guerrear i reivindicar les velles herències familiars¹³⁸⁵. A més, per tal de sustentar els seus arguments, Desclot esmentava abans el desembarcament d'Alcoll que la revolta palermitana¹³⁸⁶, ignorant intencionadament l'ordre cronològic dels fets, de tal manera que no es pogués plantejar la possibilitat que el rei hagués viatjat fins a l'Àfrica per a la guerra de Sicília, perquè quan el monarca va desembarcar el sollevament no s'havia produït. El motiu pel qual Desclot feia aquesta construcció del relat, era perquè d'aquesta manera podia presentar al rei Pere com el salvador del poble Sicília, el qual feia actes cavallerescos com defensar els inermes sicilians. És a dir, seria un monarca que, *a priori*, tenia altres objectius, però davant la injustícia del govern angeví va preferir combatre per defensar-los. A més, els sicilians s'havien convertit en els seus vassalls i, com a rei, els havia de defensar.

Ara bé, Desclot marcava la diferència respecte als altres cronistes sicilians, pel fet que per tots ells la conquesta de Sicília va ser des del primer moment l'objectiu principal del rei Pere. En canvi, l'autor català preferia relatar l'ambaixada siciliana, com a vassalls i

---

¹³⁸⁴ DESCLOT, cap. LXXXVIII, p. 183-185.

¹³⁸⁵ DESCLOT, cap. LXXXVIII, p. 184. L'autor va reproduir el discurs del rei als barons: "*Ben sabets que el regne és de la dona regina, muller mia, e de mos fills, e aquest rei Carles tenia' a gran tort. E pus així és esdevingut que l'apostoli no em vol fer ningun secors per què jo romangués ací per conquistar la terra de Frèquia, és mon cor que jo vaja pendre lo regne de Sicília, pus ells lo'm reten*".

¹³⁸⁶ Vegeu, sobre l'afer d'Alcoll, DESCLOT, cap. LXXX, p. 171; Sobre les Vespres, DESCLOT, cap. LXXXI, p. 173; Aquesta interpretació es va mantenir a: *Crònica de Sant Joan de la Penya*, cap. XXXVI, p. 102. L'autor, com Desclot, plantejava la conquesta d'Alcoll i la revolta de la Pasqua del 1282 a Palerm quasi paral·leles, quelcom que seria totalment fals. L'autor aragonès escrivia que els sicilians, "*contra el dito rey Carlos se rebelloron*". Així mateix, com Desclot, es reforçava la idea que el rei no tenia intenció d'anar fins a Sicília, almenys inicialment, sinó que només volia lluitar contra els musulmans. Per tant, es presentava com un rei cavallerós que protegeix els seus vassalls quan decideix ajudar els sicilians.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

reconeixent el rei com a senyor natural, on li demanaven al monarca que salvés el seu reialme¹³⁸⁷. D'aquesta manera, el rei es podia presentar com a protector dels seus súbdits.

En el cas de la narració de Muntaner, l'autor pressuposava que hi havia un pacte entre sicilians per a anomenar rei a l'aragonès, ja que en cap cas esmentava les assemblees palermitanes. És més, considerava que la legitimitat del rei Pere era evident per als sicilians i, per tant, no hi podia haver debat possible. Així, descrivia que l'ambaixada siciliana a Alcoll va ser protagonitzada per quatre cavallers i quatre ciutadans de Palerm que representaven a "*tota la comunitat de Sicília*". Aquests ambaixadors es van presentar davant del rei amb un acte de vassallatge i submissió: "*gitaren-se davant los seus peus plorant*" i van implorar "*Senyor, mercedi!*"¹³⁸⁸. Muntaner, de forma similar a Desclot, mostrava els sicilians deseparats i desesperats davant l'avenç angeví. Per a l'autor, els barons sicilians havien recorregut l'ajut del seu rei legítim, a qui corresponia defensar la terra. Per tant, el discurs dels sicilians al relat de Muntaner va definir Sicília com una "*terra òrfena*" i "*deseparada*", on tothom estava condemnat a una "*vil mort*", si el rei "*no els acorrets*". D'aquesta manera, l'objectiu de l'autor de Peralada era mostrar com els sicilians demanaven socors al rei Pere. La seva petició era que "*vós hajats mercè d'ells e pietat e que els acorregats e els gitets d'aquella dolor en què ells estant*". A més, per a justificar aquesta demanda d'ajut, Muntaner, en boca dels sicilians, exposava tres motius. En primer lloc, s'apel·lava a les virtuts del rei abans que a l'herència, quelcom intencionat per part de l'autor, perquè feia valdre més la vàlua del monarca com a governant que com a hereu. Així, se'l considerava "*lo pus sant rei e el pus dreturer qui en el món sia*"¹³⁸⁹, una idea destinada a elevar la figura del rei i, fins i tot, a sacralitzar-lo. En segon lloc, s'esmenta i s'apel·la l'herència de la reina i dels infants, atès que eren els hereus directes

---

¹³⁸⁷ En aquesta mateixa direcció es va relatar aquest afer a: *Gesta Comitum*, cap. XIX-XX, p. 69-70.

¹³⁸⁸ MUNTANER, cap. LIV, p. 105, n. 211. L'autor escrivia: "*E, com hageren presa terra, vengren-se'n davant lo senyor rei e gitaren-se davant los seus peus plorant, e besaren la terra tres vegades abans que fossen a ell; e, genolls tirant per terra, anaren-se'n entrò als seus peus e preseren-li los peus e tots quatre ensems cridant; -Senyor, mercedi! Senyor, mercedi!*". L'ús aquest darrer mot, "*mercedi*", representava la segona vegada que l'autor utilitza una paraula siciliana —el primer cop va ser al prefaci— i es podria traduir com "*misericòrdia*". Sens dubte, la utilització del sicilià era per afegir-hi realisme a la lectura, per marcar una diferència amb la parla catalana del rei, i també, per fer gala dels coneixements lingüístics de l'autor. Després, va continuar descrivint l'escena: "*E besaren-li los peus, que null hom no els ne podia llevar; que tot així con la Magdalena ab ses llàgrimes llavà los peus a Jesucrist, així lavaren ells los peus ab llàgrimes e ab plors al senyor rei. E els crits e els plants e els plors que ells faïen era molt gran pietat*".

¹³⁸⁹ MUNTANER, cap. LIV, p. 105.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

del “*Sant emperador Frederic e del sant senyor rei Manfré*”¹³⁹⁰. Els sicilians reclamaven el retorn de la dinastia Staufen, que consideraven que havia governat legítimament. En tercer lloc, els sicilians consideraven que “*tot sant rei*” havia d’ajudar els desemparats i protegir els inermes¹³⁹¹. També, com a senyor legítim, havia de defensar els seus vassalls. Amb aquest relat el cronista començava a constituir la sacralització del rei, que més endavant s’analitza. Finalment, l’autor va relatar fins a una segona ambaixada a Alcoll; aquell cop per demanar el socors de Messina que estava sent assetjada¹³⁹².

Per tant, ambdues cròniques catalanes insistien en la situació desesperada de Sicília, que sense l’ajut imminent tornaria a estar sota el jou angeví. Aquest relat era absolutament intencionat, ja que, amb aquest argument, podien presentar el rei Pere com el salvador de Sicília, qui, a més de tenir dret sobre el tron, s’hauria guanyat el govern exercint la protecció dels seus vassalls.

A diferències de les cròniques catalanes, les sicilianes reforçaven molt més extensament el caràcter autonomista de l’illa. Així, doncs, al relat de Neocastro s’insistia, en primer lloc, en la celebració del consell, on només el poble de Palerm podia decidir. En segon lloc, es reiterava la potestat de l’Església sobre Sicília que, tot i el refús d’aquesta, mai van deixar de reivindicar. En tercer lloc, no es mostrava el grau de desesperació i desesperança que Desclot i Muntaner relataven, sinó que era narrat com un pas necessari per resistir l’avenç angeví. A més, en el cas particular de Neocastro, la decisió de demanar ajut al rei Pere es va prendre abans de la revolta de Messina —potser— per evidenciar que la ciutat de l’Estret no va formar part en aquest acord. Encara que, malgrat això, Muntaner relatava justament que Messina demanava també ajut; ambdós jugaven amb els temps de la manera més convenient pel seu relat.

En tot cas, Neocastro va relatar l’assemblea palermitana, i mitjançant els discursos dels diferents personatges, va expressar el que, possiblement, ell mateix pensava. És a dir, amb el relat del discurs d’Hug Talach¹³⁹³ —que va persuadir els barons palermitants— es va

---

¹³⁹⁰ MUNTANER, cap. LIV, p. 105. “*L’altre raó és que l’illa de Sicília e tot lo regne deu ésser de madona la reina, muller vostra, e après della dels infants, vostres fills*”.

¹³⁹¹ MUNTANER, cap. LIV, p. 105-106. “*La terça raó és que tot sant rei és tengut d’ajudar a òrfens e a pubills e a vídues*”.

¹³⁹² MUNTANER, cap. LVII, p. 109-110.

¹³⁹³ Segons el *Llibre de les conquestes de Sicília*, (per tant, també a la *Cronica Sicilie*) va ser Pere de Queralt que, venint de Roma, va desembarcar a Palerm, va assistir a l’assemblea i va proposar que nomenessin el rei Pere. Vegeu, COLL, *Crònica...*, vol. 3, p. 82, n. 1.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

manifestar la decepció amb l'Església de Roma, perquè creien que aquesta havia de protegir-los i, en canvi, va rebutjar-ho en favor del monarca Anjou. També es va criticar Messina per restar fidel al rei Carles i, per tant, conclou que no la podien contemplar com una ciutat favorable al seu moviment polític. En conseqüència, es demanava buscar altres ajuts. Per tant, es proposava el rei Pere d'Aragó com l'únic que podia oferir un socors ràpid. El rei era definit com un home "*Magnanimus*" que comptava amb la força suficient. Evidentment, i com ja era habitual, s'esmentava que arran de la mort del seu sogre aquest era l'hereu legítim de la corona¹³⁹⁴.

Com a resultat, es va enviar l'ambaixada al rei Pere. En un primer moment la intenció de l'ambaixada era navegar fins a Barcelona on, segons Neocastro, es creia que restava el rei. Certament, però, es presentava aquesta ambaixada com l'última opció, sense la qual es tornaria sota el govern angeví. Aquest argument dissimulava l'insuccés i la fi de la *Communitas*. De fet, amb aquest relat, el mateix autor acceptava implícitament que d'una manera o altra l'Estat comunal fracassaria.

Segons el cronista de Messina, el responsable d'aquesta ambaixada va ser Niccola Coppula, que amb decret del 27 d'abril partia cap a Barcelona. És cert, doncs, que durant aquells dies el rei encara estava a Catalunya, encara que a l'escrit de Neocastro ja el situava a Alcoll abans d'aquesta ambaixada. Per tant, hi ha un error cronològic i d'espai en la narració. Això, però, no es percep en el relat, car justament arran d'aquesta imperfecció l'autor va aprofitar per fer intervenir la divina providència. D'aquesta manera, pel cronista, quan els ambaixadors feia vuits dies que navegaven, i ja estaven prop de Menorca, el vent va canviar de direcció i va portar l'embarcació a Alcoll. Per a l'autor això va succeir per "la clemència de Crist" qui "no abandona els justos"¹³⁹⁵. El vent els havia portat allà on es trobava el rei, com si es tractés d'un fet miraculós.

Certament, amb l'arribada a Alcoll es van poder dirigir al monarca. En primera instància, l'ambaixador va elogiar el rei i va anomenar-lo "*Bone rex*", a qui li demanava la seva "*clementia*". Era una manera de demanar ajuda i justícia en la causa palermitana. En segon lloc, va apel·lar també a l'herència i dret de la reina Constança. En tercer lloc,

---

¹³⁹⁴ NEOCASTRO, cap. XXI, p. 16.

¹³⁹⁵ NEOCASTRO, cap. XXI, p. 16. "*Cum autem octo diebus, et totidem noctibus navigaret, et iam pervenisset ad prope Minorciam, Christi clementia favente, qui vota iustorum non deserit, aequiparans vola votis, Noto deposito, ventus a contrariis irruens surgit ab Arcto. Revoluta in zephyrum recte navicula nuntii ducitur in Ancollam*".

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

injuriava el rei Carles i defensava que la revolta havia tingut l'ajut de la divinitat, a manera de justificació i per convèncer el rei del seu auxili¹³⁹⁶. Es pot observar la similitud de Muntaner quant a l'ordre dels arguments de l'ambaixada, quelcom que porta a pensar que, potser, l'autor de Peralada va utilitzar al messinès com a font per escriure sobre aquesta qüestió.

Fins i tot, Neocastro va recordar en el discurs de l'ambaixador la utilització de la bandera pròpia de Palerm, dient: "*aquilas nostras ereximus*". És a dir, va utilitzar la vexil·lologia com una demostració del pensament palermità, similar al del rei i acceptable per la nova monarquia. D'aquesta manera, amb l'apropament ideològic en el discurs del diplomàtic va demanar ajut i la clemència al rei, atès que segons el cronista, en boca de l'ambaixador, era un regne que Déu havia preparat per al rei Pere o "*quod tibi dominus preparat*"¹³⁹⁷. A canvi de protegir el poble, seria rebut a Palerm amb tots els honors.

En conseqüència, el rei es va mostrar disposat a ocupar el reialme. En el seu discurs, altra vegada, van aparèixer arguments més propis de l'autor que del rei. En primer lloc, tornava a criticar la gestió de l'Església que no va saber respondre a la petició siciliana¹³⁹⁸. En segon lloc, en aquest discurs el rei va preguntar quina era la situació de Messina i els motius pels quals no havia estat esmentada per l'ambaixador. A més, afegia que si no hi havia entesa entre Palerm i Messina, les seves intencions també podrien vacil·lar. Per aquesta raó, l'autor assegurava que el rei, abans de mobilitzar la host, va enviar ambaixadors a Messina per tal d'observar la situació. Si aquesta era favorable prometia traslladar-se ell mateix amb l'exèrcit¹³⁹⁹.

D'aquestes premisses se'n dedueixen algunes de les possibles problemàtiques de la política interna de Sicília. Cal suposar que si el cronista messinès va escriure aquest discurs, era perquè la falta d'unió entre Palerm i Messina podia ser notable. A més, sembla que l'autor denunciava el fet que només amb els barons de Palerm s'havia decidit escollir el rei Pere, sense el vot de Messina. Segurament aquestes qüestions i reivindicacions són les que devien prevaldre a la ciutat de l'Estret. De fet, és força significatiu que Neocastro

---

¹³⁹⁶ NEOCASTRO, cap. XXII, p. 16-17.

¹³⁹⁷ NEOCASTRO, cap. XXII, p. 17.

¹³⁹⁸ NEOCASTRO, cap. XXIII, p. 17-18. "*Sed miramur, quomodo romana Ecclesia, quae mater et omnium, singularibus vestris instructa miseriis, si fuerit requisita, clamores vestros dejecit oculis semiclausis*".

¹³⁹⁹ NEOCASTRO, cap. XXIII, p. 17-18.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

posi en relleu aquestes matèries, atès que les altres cròniques donaven per fet que l'acord entre tots els sicilians era una realitat.

Per a Neocastro convenia destacar la qüestió messinesa, ja que es devia a la seva ciutat, i gran part del seu pensament es movia d'acord amb als interessos de l'urbs. A més, l'autor sabia que sense la revolta a Messina la conquesta del rei Pere no hagués estat tan exitosa, atès que el monarca aragonès s'hagués hagut d'enfrontar a una ciutat ben armada, i s'hagués pogut donar la possibilitat d'un enfrontament a camp obert. Per tant, l'autor reivindicava el paper estratègic de Messina en els afers polítics i militars.

Algunes dècades després d'aquesta redacció, Speciale i la *Cronica Sicilie* també van esmentar l'ambaixada siciliana, on posava en relleu la crueltat del rei Carles^(Fig. 7). A més, també reivindicaven la sobirania del rei Pere com a senyor natural de Sicília, en nom de l'herència de la seva muller. Per aquests autors, aquest episodi simbolitzava l'inici de la nova dinastia i, per tant, calia reforçar la necessitat de l'arribada del nou rei¹⁴⁰⁰. És a dir, a inicis del segle XIV, quan s'escriuen aquests relats, la necessitat ja no era reivindicar el paper de les diferents ciutats, ni donar protagonisme a la *Communitas*. L'objectiu dels autors era defensar que la decisió dels sicilians en acceptar el nou rei i l'ocupació del tron pel rei Pere era una qüestió obligatòria davant la tirania del rei Anjou. Així mateix, arran d'aquest fet, s'iniciaven els elogis i relats sobre la nova casa reial sícula.

Quant a les narracions güelfes, i en el cas concret de Malaspina, l'escrit sobre l'ambaixada siciliana a Alcoll es converteix en una explicació —dins el discurs dels diplomàtics— dels fets polítics i militars més recents de l'illa. Com és habitual en la narració d'aquest autor, es fusionava la crítica al rei Carles i la violència sícula. El que es posava en relleu en aquest episodi és com els sicilians van insistir al rei Pere per ocupar el tron de Sicília, al·legant els seus motius familiars; consideraven la reina i als infants, legítims hereus i, en conseqüència, el rei Pere el legítim sobirà. A més, descrivia l'opressió del govern

---

¹⁴⁰⁰ SPECIALE, lib. 1, cap. X, p. 930. L'autor acusava el rei Carles de governar amb crueltat: "*Iugum tantae crudelitatis et impietatis excutere quis ambigit, quod non humana proviso, sed sola Divina bonitas demonstravit, tu evidenter his diebus ostenderet, quoniam ipse est Deus exercituum, per quem Reges regnant et Principes dominatur*". També reconeixia al rei Pere com a senyor natural, "*naturalis domini nostri*". Finalment li demanava auxili: "*hvis auxilia imploremus, quem et iura vocant, et conscia virtus impellit*"; *Cronica Sicilie*, cap. XL, p. 833-834. Aquesta narració coincidia amb Neocastro i afirmava que l'ambaixador a Alcoll va ser Nicolau Coppula, i en aquest cas, estava acompanyat de Rancus Porcella Catalanus.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

angeví. També el van informar del setge de Messina i de la urgència de la seva petició¹⁴⁰¹. Així, doncs, Malaspina es mostra com un gran coneixedor dels arguments siculocatalans. Es presentava com un autor ben assabentat, qui molt probablement va tenir accés a les idees sicilianes o catalanes per a documentar-se'n. Ara bé, com a coneixedor de les posicions polítiques dels adversaris en va realitzar una resposta. En primera instància, l'autor no va culpabilitzar directament el rei Pere, sinó que va acusar els sicilians de convèncer el rei d'Aragó amb enganys, discursos falsos i “arts perverses” per tal que perseguís l'Església¹⁴⁰². En una línia argumentativa molt propera va escriure Guillem de Nangis que acusava d'invasor el rei aragonès i, per tant, argumentava que la campanya d'Alcoll només era la presa d'una posició estratègica per saltar a Sicília¹⁴⁰³.

Altres cròniques, a diferència de Desclot, Malaspina o Muntaner, van construir un relat sobre la diplomàcia i van evitar les explicacions bèl·liques i els detalls estratègics. N'era exemple *Lu Rebellamentu* que va aprofitar l'afer d'Alcoll per narrar sobre l'ambaixada i sobre el pacte amb el rei Pere, però no pas per relatar les gestes militars. Per a l'autor d'aquesta crònica era fonamental reivindicar el paper del monarca aragonès, però sempre en relació amb el pacte de la noblesa siciliana. Segons aquest relat, el rei va romandre una quinzena de dies el mes d'agost. Allà va rebre l'ambaixada de Joan de Pròixida, Guillem de Messina i dos batlles de Sicília. Era una trobada per confirmar i assegurar l'ocupació de l'illa, a més de demanar ajut per a Messina. Així, en els discursos reproduïts del metge salernità, s'insistia, en primer lloc, en la donació que va atorgar el papa Nicolau III al rei Pere i, en conseqüència, el dret legítim de prendre el tron. En segon lloc, reivindicava que el territori pertanyia a la reina Constança per herència del seu pare¹⁴⁰⁴. Són dues argumentacions —ja esmentades anteriorment— que es van repetint en les cròniques partidàries del rei Pere i que buscaven una doble justificació per l'ocupació. La primera, fonamental per a la noblesa siciliana; la segona, el respecte per l'herència feudal, era essencial perquè el monarca fos acceptat com a tal. D'altra banda, en el cas de les

---

¹⁴⁰¹ MALASPINA, lib. 9, cap. VII, p. 352-355.

¹⁴⁰² MALASPINA, lib. 9, cap. VIII, p. 356. L'autor escrivia: “*Et ut rex Aragonum dolis et insidiis perjurii sermonis, et arte perverteret, in agendis suis tentet Ecclesiam apud eum insistunt, falsi suasionem consilii suggerentes*”.

¹⁴⁰³ GUILLAUME DE NANGIS, p. 253. Per l'autor, la reina Constança, “*uxoris quae filia Manfredi fuerat regni Siciliae invasoris*”.

¹⁴⁰⁴ *Lu Rebellamentu*, p. 24-25.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

cròniques sinòptiques, s'esmenta la mateixa informació, però amb una tonalitat diferent, on el rei Pere era el culpable de prendre la terra al rei Carles i a l'Església¹⁴⁰⁵.

Per últim, i abans de concloure, cal mencionar la visió local dels fets; el cronista àrab Ibn-Khaldun era molt breu en l'esment sobre la guerra d'Alcoll i la presentava com una campanya estèril i una incursió menor¹⁴⁰⁶. En silenciava, per tant, les accions més importants dutes a terme, probablement, per no afavorir la propagandística enemiga i per treure importància a la intervenció estrangera. En aquest sentit, Dufourcq també defensava que aquella intervenció no va tenir cap succés important¹⁴⁰⁷.

Malgrat la perspectiva militar que hom li pot donar als afers d'Alcoll, cal tenir en compte el que va significar per a les cròniques, per a la propaganda i per a la construcció de la memòria dels fets d'aquella campanya just abans de la conquesta de Sicília; va ser un moment cabdal per tots els autors. És més, els redactors no haurien pogut plantejar la intervenció del rei Pere a Sicília sense els fets d'Alcoll. Així, per ambdós bàndols va servir per justificar els seus arguments i construir la imatge del monarca.

Finalment, davant les peticions d'auxili sicilianes el rei Pere va abandonar Alcoll¹⁴⁰⁸ i es va embarcar per ocupar Sicília¹⁴⁰⁹. Segurament, des del punt de vista militar, Alcoll no era l'objectiu principal i, en tot cas, va ser una campanya amb pocs suports i múltiples dificultats. Es va convertir, per tant, en un impàs previ a la guerra de Sicília. En canvi, Sicília era una conquesta segura. Així, doncs, tots els cronistes —partidaris o detractors— mostraven el pensament que hi havia darrere aquesta decisió. De fet, la presa de Sicília era de gran simbolisme i era un fort cop polític per a la política mediterrània. Com s'ha expressat abans, des de l'arribada de la reina Constança a la cort aragonesa i des de la mort del rei Manfred, tots els cronistes insistien, en major o menor mesura, que l'objectiu

---

¹⁴⁰⁵ *Liber*, p. 59-60; *Leggenda*, p. 75; Malispini, cap. CCXXVIII, p. 88; BRUNETTO LATINI, cap. CXLV, p. 120.

¹⁴⁰⁶ IBN-KHALDUN, *Histoire...*, vol. 2, p. 385-386 L'autor escrivia: "*La flotte chrétienne arriva au port de Collo (...) mais cette entreprise n'eut aucun résultat*"; AGUILAR, "Alfândach!...", p. 228.

¹⁴⁰⁷ DUFOURCQ, Charles-Emmanuel, *L'expansió catalana a la mediterrània occidental. Segles XIII i XIV*, Ed. Vicens-Vives, Barcelona, 1969, p. 223.

¹⁴⁰⁸ DESCLOT, cap. XC, p. 188. Segons l'autor "*meseren foc en la vila*"; Dufourcq, *L'expansió catalana...*, p. 211-226. Aquest estudiós posava en dubte que es destruís tota la vila. Caldria una anàlisi arqueològica per confirmar la versió de Desclot.

¹⁴⁰⁹ Vegeu, CARINI, *De Rebus...*, doc. 521, p. 479-481; també a, CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 491, p. 527. En un document firmat a Messina el 9 de febrer de 1283 el rei es mostra satisfet d'haver ocupat Sicília i agraeix la fidelitat a alguns nobles illencs.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

del rei era la recuperació del reialme sícul. Segurament, les narracions —especialment les catalanes i sicilianes— estaven posant per escrit la ideologia i les pretensions que predominaven a la cort.

4.3. L'ARRIBADA DEL MONARCA A SICÍLIA: DEL VASSALLATGE A LA RESTAURACIÓ DE LA DINASTIA

El rei Pere va desembarcar a Trapani, a l'oest de Sicília, el dia 30 d'agost de 1282¹⁴¹⁰; una jornada que va marcar un punt d'inflexió en els esdeveniments polítics i militars que va afectar tota la política de finals del segle XIII i inicis del XIV. Aquest fet va suposar la declaració de guerra *de facto* contra el rei Carles, el rei Felip de França i el papa Martí IV, encara que abans ja eren clarament adversaris¹⁴¹¹. Els afers d'Alcoll van quedar en segon pla, tant en la política del rei com en la cronística contemporània, i l'empresa siciliana es va convertir en la gran temàtica dels autors coetanis. Així, doncs, el que es proposa en aquest apartat és analitzar com les cròniques van relatar l'arribada del rei Pere i com es van argumentar els esdeveniments militars i, més concretament, el trencament del setge de Messina.

Certament, van ser les narracions més afins a la solució catalanoaragonesa del conflicte les que van celebrar l'arribada del rei Pere. En aquests episodis, doncs, es descriuen tres grans entrades triomfals del monarca aragonès: primer a Trapani, després a Palerm i, finalment, a Messina. Tanmateix, quan un monarca entrava a una ciutat aliada era costum rebre'l amb grans honors i reproduir aquests fets a les cròniques. Si bé era habitual, cal, però, no desmerèixer o obviar les narracions al respecte¹⁴¹², ans el contrari.

---

¹⁴¹⁰ Les dates varien segons els autors: MUNTANER, cap. LX, p. 110. Per aquest autor el rei arribava el 29 d'agost; NEOCASTRO, cap. XLV, p. 30. Per aquest altre, el rei desembarcava el 30 d'agost; La historiografia ha tendit a donar més crèdit a la informació del cronista messinès. Vegeu, AMARI, *La guerra...*, p. 189; COLL, *Crònica...*, vol. 3, p. 99, n. 1; Sobre el port i la urbanització de la ciutat: SETA, *Sicilia teatro...*, p. 280-284.

¹⁴¹¹ Vegeu, FILANGIERI, *I registri...*, vol. 26, doc. 57, p. 57. Arran del desembarcament del rei Pere i el seu reclam del tron, el rei Carles va escriure (el novembre de 1282) una proclama a tots els seus súbdits on manifestava la injustícia comesa pel rei aragonès. També feia una crida a tots els seus vassalls a preparar l'exèrcit i sol·licitava que paguessin el que restava per donar de la col·lecta d'aquell any.

¹⁴¹² Sobre aquest afer, Cingolani considerava que calia no caure en interpretacions romàntiques, ja que era una rebuda habitual en les ciutats que el rei passava. CINGOLANI, *Pere el...*, p. 213. Tanmateix, tot i ser habitual, cal observar i estudiar els relats al respecte.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

En primer lloc, destaca en efusivitat i clamor la crònica de Desclot. Segons el cronista català el rei va ser rebut per les gents de Trapani, el Munt de Sant Julià (l'actual Erice, població situada a un turó just al costat nord-est de Trapani) i Marsala. Totes elles eren les poblacions més destacables de l'oest de l'illa. Per a Desclot, era una manera de mostrar l'acceptació i submissió d'almenys aquella part de l'illa. A més, l'autor afegeix que van “*recebre lo rei a gran honor*”, i destacava especialment la presència de “*tots los rics hòmens*”, ja que havien estat aquests qui prèviament havien concedit el reialme. En el relat de Desclot, es va posar molt èmfasi en el vassallatge dels nobles, la ratificació d'aquest vot i l'acceptació com a senyor natural. Per tant, el cronista assegurava que “*quan foren en la nau agenollaren-se als peus del rei e besaren-li la mà e saludaren-lo molt altament e dixeren que davallàs en la sua terra*”. El narrador no va perdre l'oportunitat de descriure l'acte de vassallatge, que servia per convèncer el lector que el rei Pere era acceptat pels sicilians com a “*nostre salvador*”. A més, era absolutament necessari remarcar aquest argument per tal de justificar la protecció dels seus nous vassalls sicilians que, com a rei, havia de defensar. L'objectiu principal era lloar el rei Pere, que per als sicilians havia de lliurar el reialme de “*nostre enemic Carles sens mercè!*”¹⁴¹³.

Per a l'autor de *Lu Rebellamentu* va ser a Trapani, després del desembarcament, on es va celebrar el primer parlament amb els nobles sicilians destacats com Palmeri Abbate o Joan de Pròixida¹⁴¹⁴. Aquest darrer era qui dirigia l'escena i era qui va suggerir al rei viatjar fins a Palerm, com si el monarca no tingués decisió pròpia. En tot cas, es remarcava la rapidesa en què els barons van jurar fidelitat al nou rei, redactat, però, de forma completament diferent respecte a la crònica de Desclot.

Quant a la narració dels *Gesta Comitum* es destacava que el rei Pere va entrar al regne de Sicília “*in nomine Iesu Christi*”, i es proposava reclamar els drets de la reina i els seus fills¹⁴¹⁵. A més, afegia que quan el monarca va desembarcar a Trapani es proclamava

---

¹⁴¹³ DESCLOT, cap. XC, p. 189.

¹⁴¹⁴ *Lu Rebellamentu*, p. 24.

¹⁴¹⁵ *Gesta*, cap. XXI, p. 70. “*Ad gemitus igitur et singultus omnium Siculorum motus Petrus Aragonum rex illustris, erga miseros et captivos pandens viscera pietatis, in nomine Iesu Christi intrauit Siciliam, caterua nobilium suorum militum constipatus, cum ad dominam reginam et filios suos regnum paretum Siciliae successiva linea pertineret*”.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

unànimement “*Vivat rex!*”¹⁴¹⁶. L'autor s'havia proposat demostrar que l'acceptació del nou rei pel poble sicilià era absoluta i sense cap detractor; era quelcom allunyat de la realitat.

D'altra banda, Muntaner descrivia l'alegria dels sicilians. Per a l'autor, els vassalls sículs tenien bones raons per celebrar-ho atès que “*Déus los havia tramès lo sant rei d'Aragó qui els deslliuràs de les mans de llurs enemics e els fos guiador e governador, així com tramès Moisèn al poble d'Irrael e li donà la verga*”¹⁴¹⁷. És a dir, el cronista de Peralada estava realitzant una sacralització i profetització del rei, i argumentava que aquest havia de salvar el poble de Sicília. La comparació amb Moisès s'analitza més endavant, però és molt simbòlic que l'autor decidís utilitzar-la just quan el monarca arribava a l'illa. Pel cronista el rei era un enviat de Déu que havia d'actuar de la mateixa manera que ho va fer Moisès. Per últim, Speciale i la *Cronica Sicile* esmentaven l'esdeveniment, i en destacaven la celebració i la rebuda del rei¹⁴¹⁸.

En canvi, les valoracions a les cròniques güelfes eren totalment contràries i els autors es mostraven oposats al desembarcament, el qual consideraven una ofensa al papat i al rei Carles. Per aquests autors el rei Pere només havia vingut a Sicília per conquerir i usurpar. Per aquest motiu, en aquest episodi, van preferir destacar amb força els moviments militars que va realitzar per tal de mostrar la virulència del monarca, més que no pas desplegar els seus arguments ideològics. Així mateix, el cronista que en feia un relat més complet era Malaspina, el qual descrivia l'entrada triomfal del rei, però l'acusava d'usurpació¹⁴¹⁹. D'altra banda, Sanudo era molt més breu; esmentava que el rei havia arribat a l'illa, els soldats que tenia i els seus objectius militars¹⁴²⁰. En el cas de les cròniques sinòptiques de *Lu Rebellamentu*, es mencionava també el parlament amb la

---

¹⁴¹⁶ *Gesta*, cap. XXI, p. 70. “*Et cum incolae regni illius phaleratum regem cernerent in decore, ruunt populi cateruatim, ‘Vivat rex!’ unanimiter proclamantes*”; Contemporàniament, també s'esmentava l'arribada a Trapani a: *Annales ianuenses*, p. 19. “*Namque dominus Petrus rex Aragonum predictus a Sciculis inuitatus ut predictum, dum Trapenam peruenisset, galeas suas XXII misit Messanam premisit etiam duos suos milites ad regem Karolum, ei nuntians quod uenerat ad regnum suum Sicilie*”.

¹⁴¹⁷ MUNTANER, cap. LX, p. 111.

¹⁴¹⁸ SPECIALE, lib. 1, cap. XIII, p. 932. “*Cumque fuisset sub eodem zephyro paucis diebus prospere navigatum, laeta Sicaniae litora attigerunt, atque in propinquiore portu, quem longinqua vetustas cui a forma situs eius et civitatem in eo fundatam Drepanum nominavit, cum ingenti gaudio ab incolis suscepti sunt*”; *Cronica Sicilie*, cap. XL, p. 833.

¹⁴¹⁹ MALASPINA, lib. 9, cap. XII, p. 364-366.

¹⁴²⁰ SANUDO, p. 198-200. L'autor afirma que el rei disposava de 600 cavalls, i 8 mil almogàvers o *pedoni*.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

noblesa, el protagonisme dels barons i de Joan de Pròixida per damunt del rei, però amb una tonalitat contrària al desembarcament¹⁴²¹.

4.3.1. El simbolisme de l'entrada a Palerm: l'ocupació del tron sicilià

El rei va entrar a Palerm durant les primeres jornades de setembre¹⁴²². En aquell moment, al monarca se li va donar l'autoritat de governar per decisió de l'assemblea de barons o se'l va coronar —informació que varia segons les diferents cròniques— quelcom que s'analitza després. Des d'allà va iniciar la governança del reialme i en reclamava la seva completa sobirania¹⁴²³.

Alguns dies després dels fets de Trapani, l'escena de “*gran festa*” es va repetir a Palerm¹⁴²⁴. Aprofitant aquest episodi, tant DescLOT com Muntaner van coincidir en relatar com el rei Pere va ocupar i es va allotjar al palau normand de Palerm o “*palau imperial*”¹⁴²⁵. Aquesta no era pas una qüestió menor, ni casual, ans era una narració intencionada que cercava argumentar la màxima legitimitat pel rei. És a dir, era la descripció de com el monarca havia assolit el poder palermità i, en extensió, de tota Sicília. De fet, només els cronistes catalans van descriure aquesta escena, ja que buscaven

---

¹⁴²¹ *Liber Jani*, p. 60-62. Segons l'autor el rei comptava amb 6.000 soldats; *Leggenda*, p. 75: MALASPINI, cap. CCXXVIII; BRUNETTO LATINI, cap. CXLVI, p. 120; VILLANI, cap. LXIX, p. 427-428. Per l'autor el rei entrava a Palerm el 10 d'agost, 20 dies abans del que la historiografia sol acceptar.

¹⁴²² Els primers documents a Palerm van ser firmats el dia 9 de setembre. Vegeu, CARINI, *De rebus...*, doc. 1, p. 1.

¹⁴²³ Des de Palerm va ordenar a altres senyors sicilians que paguessin el seu tribut al reialme, i per tant, era una manera d'exigir que reconeguessin la seva sobirania. Vegeu, CARINI, *De Rebus...*, doc. 25, p. 32. El rei Pere va escriure al capità de l'illa de Pantelleria, per a demanar que paguessin el tribut a Pere com a rei de Sicília. També, CARINI, *De Rebus...*, doc. 26, 29, p. 33, 34. El rei Pere manava als “*Secreti al di qua del fiume Salso*”, que paguessin el que devien a Ruggiero Mastrangelo, i era nomenat justicier del comtat de Geraci. Per tant, el líder de la *Communitas* palermitana va gaudir de cert respecte —almenys inicialment— sota el govern del rei aragonès. També es requeria pagar el que es devia a Niccolò di Ebdemonia, un altre dels líders de la república; També, CARINI, *De Rebus...*, doc. 32, p. 37. També Hug Talach va ser nomenat justicier de la Val de Mazara.

¹⁴²⁴ DESCLOT, cap. XCI, p. 190; Vegeu també la narració de: BOCCACCIO, Giovanni, *Decameron*, a cura de Vittore Branca, Ed. Einaudi, Torino, 2000, Giornata 10, novella VII, p. 818- 826. En el context d'aquesta festa a Palerm, Boccaccio relata com una noia palermitana es va enamorar del rei Pere, i aquest va mantenir una actitud cavalleresca vers ella. L'autor explicava que: “*Ed essendo il re Pietro di Raona signor della isola divenuto, faceva in Palermo meravigliosa festa co' suoi baroni. Nel la qual festa armeggiando egli alla catalana, avvenne che figliuola di Bernardo, il cui nome era Lisa, da una finestra dove ella era con altre donne, il vide correndo egli, e si meravigliosamente le piacque, che, una volta e altra poi riguardandolo, di lui ferventemente s'innamorò. E cessata la festa, ed ella in casa del padre standosi, a niun'altra cosa poteva pensare se non a questo suo magnifico e alto amore*”. Aquesta narració era un exemple de l'impacte en terres itàliques que va tenir les Vespres i l'arribada del rei a Sicília.

¹⁴²⁵ DESCLOT, cap. XCI, p. 190; MUNTANER, cap. LX, p. 111.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

raonar en tots els àmbits el poder i la sobirania del rei. Per això van recórrer a la possessió del castell que tradicionalment havia representat l'autoritat regia.

Encara actualment, la ciutat de Palerm conserva la configuració dels emplaçaments de poder de la baixa edat mitjana. El palau era el centre de l'espai de jurisdicció del rei; aquest es troba a l'extrem sud de les muralles, just al costat d'una de les antigues entrades a la ciutat¹⁴²⁶. Per una banda, el palau estava envoltat per la ciutat i, per l'altra, s'hi trobava els jardins reials, amb diferents palaus com la Zisa o la Cuba, encara avui dempeus¹⁴²⁷. Aquest espai arribava fins a Monreale i representava la sobirania del rei¹⁴²⁸.

Arran d'aquest relat, no és agosarat afirmar que ambdós cronistes tenien prou coneixements de la política siciliana per utilitzar-los en favor del seu rei. Què significava, però, esmentar l'ocupació del palau de Palerm a les narracions? Per què ambdós cronistes insistien a reforçar la idea d'ocupació del palau? En primer lloc, el palau normand de Palerm havia simbolitzat, des de l'època dels primers reis de Sicília, l'espai de poder més important del reialme. Més tard, també va ser la seu del govern del rei-emperador Frederic II, per això Desclot i Muntaner el van anomenar "*palau imperial*" —i no pas palau reial—, elevant així la categoria del monument i reafirmant la seva importància. En segon lloc, en conseqüència, l'allotjament i possessió del palau del rei Pere era un acte de poder per a la població palermitana i contemporània al moment. Ara bé, el fet que això fos remarcat pels dos cronistes catalans, feia que passés a formar part de la memòria del rei com un acte d'absoluta solemnitat i legitimitat que simbolitzava la presa de poder.

En tercer lloc, la constitució del palau com a centre del govern del rei Pere restaurava Palerm com a capital del regne. Era una llarga reivindicació palermitana des de l'inici del regnat del rei Carles quan va declarar Nàpols com a capital i va centralitzar

---

¹⁴²⁶ Vegeu la urbanització de la ciutat i el palau reial: SETA, *Sicilia teatro...*, p. 249, 264.

¹⁴²⁷ El rei Pere es va ocupar d'aquest entorn de poder com el palau reial, els castells i dels jardins. Vegeu, CARINI, *De Rebus...*, doc. 24, p. 31. El rei Pere va constituir a Niccolò Iopulo de Palerm, castellà del palau reial, de la Zisa, la Cuba i la Favara. També va anomenar a Niccolò di Caltafimi castellà del Castellammare de Palerm.

¹⁴²⁸ Els jardins reials de Palerm eren herència dels emirs àrabs. Els successius sobirans sicilians hi van fer construir diferents palaus que usaven com a residències temporals, espais de recepció o pavellons de caça. Per exemple, va ser durant els regnats de Roger II, Guillem I el Dolent i Guillem II el Bo quan es van construir la Zisa i la Cuba. Vegeu, STEFANO, Guido di, *Monumenti della Sicilia normanna*, Ed. Società Siciliana per la Storia Patria, Palermo, 1955, p. 14, 54-56; STAACKE, Ursula, *Un Palazzo normanno a Palermo: la Zisa: la cultura musulmana negli edifici dei Re*, Ed. Comune di Palermo, Palermo, 1991; MAURICI, Ferdinando, *Castelli medievali in Sicilia: dai bizantini ai normanni*, Ed. Sellerio, Palermo 1992, p. 169, 177, 188, 194, 329.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

l'administració al Castell dell'Ovo. Per tant, cal deduir del relat que ambdós cronistes eren conscients d'aquesta reivindicació i que, a més de donar legitimitat al rei, mostraria el monarca com un governant que acontentava als seus súbdits. De fet, malgrat que Desclot i Muntaner vinguessin d'una tradició on la capitalitat d'una ciutat no era tan fonamental, —perquè el rei a la Corona d'Aragó era itinerant— van saber adaptar-se a la tradició siciliana. Allà, els monarques —normands i Staufen— encara que també viatjaven sovint, tenien com a capital Palerm des de l'inici del reialme. Aquesta era una qüestió essencial a Sicília i, per tant, una concepció lleugerament diferent de la catalanoaragonesa¹⁴²⁹.

En quart lloc, no és pas menor el simbolisme polític del palau en l'àmbit europeu. El fet d'anomenar el castell com “*imperial*” i reconèixer-lo com l'antiga seu de Frederic II, implicava que ambdós cronistes catalans coneixien la càrrega política de la fortalesa, com a símbol i centre del gibel·linisme¹⁴³⁰. Per als autors catalans no passava desapercebut que els últims reis que havien ocupat el palau havien estat adversaris del papat i dels Anjou. Així, el rei Pere recollia el relleu dels seus antecessors, es declarava continuador de la seva política i es simbolitzava ocupant el seu centre de poder.

En cinquè i darrer lloc, el motiu més transcendental pel qual Desclot i Muntaner insistien amb l'ocupació del palau era perquè allà es trobaven els escenaris de representació del poder regi més significatius del reialme, tals com la Capella Palatina o la sala del rei Roger. Per tant, era un relat simbòlic que reivindicava que el rei Pere estava recuperant i ocupant el tron. Ambdós cronistes catalans eren conscients d'aquesta escenificació, i servia com un argument tant o més potent que no pas una coronació. En els seus escrits, era una manera de concloure que el monarca no només ho era *de iure*, sinó que, amb la utilització d'aquest espai, ho era *de facto*.

Els altres autors sicilians van esmentar de manera diferent l'arribada del rei a Palerm. Per exemple, Neocastro no donava cap mena de significació que el nou monarca hagués sojornat a la capital siciliana. Així, prevalia el seu esperit messinès de confrontació amb Palerm i només donava rellevància a la vinguda del sobirà a Messina i a Catània. D'altra banda, Speciale, tampoc destacava l'entrada del rei a Palerm com un acte de gran

---

¹⁴²⁹ Tant durant el govern Staufen com angeví la capitalitat siciliana era quelcom essencial pel funcionament del regne, vegeu-ne l'estudi: GALASSO, Giuseppe, “Carlo I d'Angiò e la scelta di Napoli come capitale”, dins *L'État angevin. Pouvoir, culture et Société entre XIIIe et XIVe siècle, Actes du colloque International, 7-11 novembre 1995*, Ed. Collection de L'école Française de Rome, Roma-Naples, 1995, p. 339-360.

¹⁴³⁰ DESCLOT, cap. LI, p. 122; MUNTANER, cap. XXXII, p. 72.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

magnitud i el mencionava breument¹⁴³¹. Cal entendre que, en el temps que escrivia, aquest episodi era menys rellevant; encara que, com Neocastro, realçava la força militar del rei. Ambdues cròniques, però, es focalitzaven en la guerra a Messina.

En canvi la *Cronica Sicilie* i *Lu Rebellamentu* —i també les cròniques sinòptiques— coincidien en esmentar i destacar la rellevància política de l'arribada del rei Pere a Palerm, l'acceptació dels barons sicilians i els parlaments que es van celebrar¹⁴³². Seria, doncs, una manera d'elogiar el nou rei que es va adaptar a la tradició política siciliana del consens entre la noblesa local.

Quant a les cròniques güelfes, cal destacar, en primer lloc, la narració de Malaspina. Aquest autor es lamentava de la decisió del rei Pere, però en la seva redacció feia els sicilians totalment còmplices dels actes del monarca aragonès i no s'amagava de dir que el rei va entrar triomfalment a Palerm. A més, afegia que es van celebrar grans festivitats que, segons el cronista, es podien sentir fins i tot des de Monreale. Tanmateix, l'escriptor advertia que tots aquests fets eren conseqüència de l'odi que els sicilians sentien contra el rei Carles¹⁴³³. Per tant, la intenció de l'autor era desvirtualitzar els arguments dels seus adversaris, descrivint la celebració palermitana com una ostentació i manifestació de la malvolença vers al monarca angeví i, per extensió, al papat. Uns fets que per l'autor güelf eren totalment condemnables.

Aquesta condemna era la sentència que tots els autors güelfs imposaven sobre el rei Pere, i es materialitzaria amb la declaració de la guerra. Paral·lelament, era comú en aquests

---

¹⁴³¹ SPECIALE, lib. 1, cap. XV-XVI, p. 933-934.

¹⁴³² *Cronica Sicilie*, cap. XL, p. 833-834; *Lu Rebellamentu*, p. 25; *Liber Jani*, p. 60; *Leggenda*, p. 76; BRUNETO LATINI, cap. CXLVII, p. 120; VILLANI, lib. 8, cap. LXIX, p. 427.

¹⁴³³ MALASPINA, lib. 9, cap. XII, p. 364-367. L'autor va escriure sobre l'entrada del rei a Palerm: "*civitatem panormitam triumphaliter intrat, ubi in ingressu portus nauticus exoritur tantus clamor, tantusque virorum tumultus, et turbarum tantus resonat clangor, quod confusis vocibus singulorum, quae discerni non poterant, sonos aera sine discretionem reverberans, apud civitatem Montis regalis fuisse fertur auditus*". Després adverteix que tot era produït per "*odium regis Caroli*"; L'arribada del rei Pere a Palerm també era esmentat a: *Cronaca del templare di Tiro*, cap. CLXXXI, p. 160-161. "*Et quant vint au mois d'aoust, le roy d'Aragon vint en Palerme et amena XXIII gualees et saities, et siaus de Palerme le resurent volentiers, et puis vint a Mesine, siaus de Mesine le resurent a grant henor et le tindrent au roy et au seignor. En après il manda querre sa feme, quy ot nom Costance, qui fu fille dou roy Manfré, de par elle se tenoit droit heir dou royaume de Sezille*"; També a: "*Chonique de Primat*" dins BOUQUET, Martin (Eds.), *Recueil des historiens des Gaules et de la France*, vol. 23, Ed. H. Welter, Paris, 1894, p. 1-105, cap. LXXIII, p. 101. "*Et celi Pierres d'Arragon fist tantost rober toute l'ille de Secille, et en despit de Charles et de l'Eglise de Romme il se fist couronner en roy de Secille ; et con manda à Karles, qui estoit occupé au siège de Messenne (...)*".

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

cronistes esmentar la col·laboració palermitana en l'entrada del monarca a la ciutat —un acte que simbolitzava el nou poder regi— i insistien amb l'alegria en què va ser rebut. D'aquesta manera, també estaven fonamentant la justificació de la lluita contra els sicilians. Tanmateix, la majoria d'autors antigibel·lins —en els episodis del setembre i octubre de 1282— es limitaven a narrar els moviments militars d'ambdós reis; van optar per fer un relat més militarista per mostrar el rebuig i denunciar les accions del rei Pere¹⁴³⁴.

4.3.2. La culminació de la conquesta de l'illa: l'entrada a Messina, la desfeta de la *Communitas* i la retirada angevina

Després de l'estada a Palerm, el rei Pere va marxar sobre Messina passant primer per Randazzo¹⁴³⁵. D'aquesta manera es culminaria la conquesta de l'illa¹⁴³⁶. Paral·lelament als moviments militar, els dos reis aspirants al tron de Sicília mantenien els contactes, i ambdós exigien la potestat de governar el reialme. Alguns cronistes esmentaven aquests contactes¹⁴³⁷. Per exemple, Desclot, Malaspina, Neocastro i Muntaner mencionaven que

---

¹⁴³⁴ En són exemple: la crònica del segle XIII, PEPE, “Il Saladino...”, p. 43 “*Et, cum putaret in Barbaria modicum lucari, concilio habito, intravit Siciliam et venit in Traponium, deinde in Panormum et cum multo honore receperunt eum Siculi omnes. Et Karolus rex iam transierat et Messanam civitatem obsederat fortiter*”; MALSIPINI, cap. CCXXVIII, p. 88-90; BRUNETTO LATINI, cap. CXLVI-CXLVIII, p. 121; SANUDO, p. 840.

¹⁴³⁵ Randazzo, o Randàs, en català, es troba al sud-oest de Messina, i al nord de l'Etna. Alguns cronistes n'esmentaven l'estada. DESCLOT, cap. XCII, p. 192; També, NEOCASTRO, cap. LI, p. 40; SPECIALE, lib. 1, cap. XVI, p. 934; Vegeu també, CARINI, *De rebus...*, doc. 6, p. 5-6; Es convocava l'exèrcit en aquella localitat pel 22 de setembre de 1282; Vegeu també sobre els queviures de l'exèrcit: CARINI, *De Rebus...*, doc. 36, p. 42.

¹⁴³⁶ TRAMONTANA, *Il mezzogiorno...*, p. 103; Vegeu també, CARINI, *De rebus...*, doc. 8, p. 7. El rei Pere va ordenar custodiar la via de Taormina a Messina per tal de fer la seva arribada més segura. Per això es va ordenar a les poblacions Nicosia, Cerami, Capizzi, Trina, Gagliano, San Giovanni, Randazzo, Castiglione, Francavilla, Assaro, Gangi, San Fratello, Partenò, Adernò, Rocalbutò, Bolo, Maniaci, Roccella, Camastra Tortorici, Fiumedinisi, Mandanici, Temenia, Antella, Sambuca i Agrò, que enviessin arquers a Taormina; Certament, encara mancava per ocupar Spelunga i se'n va ordenar el setge ràpidament. Vegeu, CARINI, *De Rebus...*, doc. 80-81, p. 75-76. Firmat a Messina el 10 d'octubre, el rei va nomenar a l'aragonès Rodrigo Eiximenis de Luna, castellà de Castrogiovanni. Aquest va proveir l'exèrcit del justicier de la vall de Castrogiovanni que van assetjar el castell de Sperlinga.

¹⁴³⁷ Vegeu, PEPE, “Il Saladino...”, p. 43 “*Et Karolus rex ambasciatores suos misit Regi Aragonie dicens quos non bene fecerat intrare terra suam violenter, cum antea inter eos non esset bellum. Et rex Aragonie respondit quod Regnum erat suum ex parte uxoris sue, quae fuerat filia Regis Manfredi*”; Sobre l'intercanvi d'ambaixadors i epístoles en destaquen diferents registres documentals documents. El primer destacable va ser firmat el 13 de setembre el 1282 a Palerm. Vegeu, CARINI, *De rebus...*, doc. 2, p. 3; CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 441, p. 476. El rei Pere va ordenar als emissaris Pere de Queralt i Rodrigo Jiménez de Luna parlamentar amb el rei Carles; Vegeu també, CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 460, p. 495-500. Són diferents cartes entre els dos reis de les quals Cingolani afirma que són falses.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

el rei Pere va enviar a Pere de Queralt com a missatger al rei Carles a Nicosia¹⁴³⁸. Aquests autors aprofitaven la narració de la trobada per reproduir els seus arguments partidistes.

Ara bé, en aquells mateixos moments la ciutat de l'Estret estava sent assetjada per les forces angevines, i els messinesos, dirigits per Alaimo de Lentini, resistien els atacs des d'inicis d'agost. El 14 de setembre el rei Carles va ordenar el que seria l'últim assalt a les defenses de la ciutat¹⁴³⁹. Al mateix temps, la infanteria del rei Pere es dirigia cap a la ciutat per terra i les galeres per mar. Per tant, el rei Carles es trobava en una situació complexa, ja que l'illa podia esdevenir un atzucac per les seves forces. Probablement, el que devia témer era quedar-se aïllat. Si la flota catalana tallava el subministrament del continent i podia vèncer les galeres angevines, l'exèrcit de terra restaria sol davant el setge de la ciutat. Amb l'arribada de la host del rei Pere, el monarca angeví hauria de fer front als soldats messinesos i als almogàvers. El rei Anjou estava en risc, atès que l'exèrcit siculocatalà podria realitzar un moviment de pinça, atacant per dos flancs; l'ofensiva contra el campament angeví es podia desenvolupar des de Messina i des de Randazzo per les hosts del rei Pere. Així, segurament, el més sensat des del punt de vista militar va ser la retirada. El rei Carles hauria pogut intentar defensar la seva posició, però el fet que Sicília sigui una illa dificultava els moviments i era prendre un risc massa elevat. A més, s'hauria d'enfrontar a un exèrcit ben aparellat i fresc per la batalla. En canvi, la host angevina feia setmanes que lluitava.

Per les cròniques, la presa de Messina era simbòlica perquè era l'última ciutat abans d'assolir la conquesta de tota l'illa de Sicília. No era pas la darrera plaça que el rei Pere voldria ocupar, ja que pretenia tot el reialme —també les terres de Calàbria, de la Pulla i

---

¹⁴³⁸ DESCLOT, cap. XCIII, p. 194-196; MALASPINA, lib. 9, cap. XII, p. 364-369; NEOCASTRO, cap. XLV, p. 30; MUNTANER, cap. LXI, p. 112; Vegeu sobre l'ambaixada a Nicosia, MANTIA, *Codice...*, doc. 18, p. 56-57; també a, CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 446, p. 480. Aquest document va ser firmat entre el 20 i 23 de setembre de 1282 a Nicosia, i Cingolani es preguntava si podia ser fals. Malgrat això en aquest document, el rei Pere reivindicava els seus drets i els dels seus hereus i demanava que el rei Carles es retirés. “*Ipsum regnum Sycilie ad uxorem et filios nostros spectat, hec pati ulterius non valuimus, cum nec etiam deberemus. Propter quod in eorum auxilium venimus, quibus occasione uxoris et filiorum nostrorum deesse non possumus*”.

¹⁴³⁹ LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 179-180.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

Nàpols—, no només l'illa, quelcom, que mai va aconseguir. En tot cas, a finals de setembre el rei Carles es va retirar a Reggio¹⁴⁴⁰, a Calàbria.

En conseqüència, el rei aragonès va marxar de Randazzo el 29 de setembre, va foragitar els francesos que restaven a Milazzo i el 2 d'octubre va entrar a Messina¹⁴⁴¹. Sens dubte, l'entrada del rei a la ciutat de l'Estret devia ser un fort cop tant pels angevins com pels partidaris de la *Communitas Sicilie*; de fet, les aspiracions republicanes quedaven totalment destruïdes amb l'ocupació de l'illa. L'Estat comunal havia fracassat per la gestió dels mateixos barons que l'havien promocionat.

En tot cas, els cronistes van fer grans esments sobre aquest esdeveniment. En primer lloc, Desclot destacava que el rei Pere va poder entrar a Messina quan el rei Carles ja s'havia retirat. D'aquesta manera posava en relleu que no hi havia hagut un enfrontament a camp obert, sinó que el rei Pere havia vençut fins i tot abans de batallar. En tot cas, amb l'entrada a la ciutat l'autor destacava tres fets. El primer, l'acompanyament del capità de la ciutat Alaimo de Lentini i la seva muller, dels quals se'n parla després, però és un fet destacable per la controvèrsia política que acompanyava aquest baró. En segon lloc, com en el cas de Trapani i Palerm, despuntava la gran rebuda de la població¹⁴⁴². Finalment, s'esmentava el seu allotjament que, com a Palerm, era al palau reial o "*Palau imperial*", tal com l'anomenava l'autor. Desclot remarcava l'herència de l'emperador, no només a Palerm sinó també a Messina i, per extensió, a totes les ciutats del reialme amb una estructura similar. A més, amb l'ocupació dels palaus, que prèviament havia allotjat l'emperador Frederic II, s'insistia que el rei Pere n'era el legítim successor. També, era

---

¹⁴⁴⁰ Reggio Calabria, o Règol en català es troba a l'altra banda de l'estret, al sud-est de Messina. La retirada es devia produir entorn el 27 de setembre. DESCLOT, cap. XCIV, p. 196; CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 424-431; LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 180.

¹⁴⁴¹ NEOCASTRO, cap. LIII, p. 42; AMARI, *La guerra...*, p. 200-210; CARUCCI, *La guerra...*, doc. 1, p. 111. S'afirma que la retirada del rei Carles va ser el 27 de setembre. El dia 5 d'octubre el rei Pere ja firmava documents a Messina. Vegeu: CARINI, *De Rebus...*, doc. 41, p. 46. El rei nomena Albert de Mediona capità i rector de la ciutat de Siracusa; CARINI, *De Rebus...*, doc. 43, 47, p. 48, 52. El rei nomena Roger de Llúria nou capità de la terra d'Agosta, i ordena a tots els subordinats que li paguin els tributs corresponents. També anomenava a Andrea de Pròixida capità de Catània. També al doc. 56, p. 57. S'ordenava al justicier Ruggiero Mastrangelo que reunís els seus homes i cavalls i els presentés a Messina.

¹⁴⁴² DESCLOT, cap. XCVI, p. 198. "*Quan les gents de Messina saberen que el rei era partir de Randàs e que venia a Messina, encortinaren tota la ciutat de Messina de rics draps de seda e d'aur e cobriren tots los carrers de jonc verd e d'herbes ben olents e faeren jocs de diverses maneres. E eixieren a carrera al rei cavallers e rics hòmens, e a peu molt honradament destraren-lo per les regnes del cavall e fàien-li portar un ric drap d'aur sobre el cap en quatre llançes*".

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

una manera de realçar la dignitat de la ciutat, quelcom que pels messinesos, en continua competència amb els palermitants, era de gran importància.

En canvi, Muntaner plantejava un relat més militarista, i de l'arribada a Messina en destacava que van ser els almogàvers els que es van avançar a l'arribada del rei i van forçar la retirada del rei Carles¹⁴⁴³. Segons l'autor, després, el monarca va entrar a Messina i “*la festa durà més de quinze dies*”. Ara bé, el cronista de Peralada insistia en la desfeta angevina, més que no pas en l'entrada triomfal del rei. La manera que tenia el narrador de mostrar que l'enemic havia estat derrotat era remarcar i relatar multitud de detalls sobre la retirada¹⁴⁴⁴.

Pel que fa a *Lu Rebellamentu* es posava molt d'èmfasi amb el retrocés angeví, com si aquest signifiqués la culminació i l'èxit definitiu del procés antiangeví. L'autor va descriure pressions sobre el rei Pere perquè trenqués el setge de Messina¹⁴⁴⁵. En aquesta retirada, hi ha almenys dos elements que podrien ser errors o falsedats que l'autor va incloure per tal d'usar-los en favors de la seva propaganda. El primer era que el cronista situava la reina angevina, Margarida de Borgonya, a Messina juntament amb el rei¹⁴⁴⁶. Aquesta reina hauria salpat amb les primeres embarcacions que anaven cap a Calàbria i el rei l'hauria seguit l'endemà. Ara bé, és l'únic autor —exceptuant les redaccions sinòptiques— que situa la monarca al lloc dels fets. Probablement, la reina hauria restat a Nàpols i no hauria acompanyat el rei; el cronista l'utilitzaria perquè amb el relat de retirada i la fugida dels dos monarques s'emfatitzaria la derrota angevina. D'altra banda, i al mateix temps, situava Roger de Llúria en el bloqueig de l'Estret, on segons afirmava va capturar fins a 5 galeres pisanes¹⁴⁴⁷. Tanmateix, no és improbable que fos aquest noble sicilià qui realitzés l'atac, però en aquell temps encara no ostentava el càrrec d'almirall, sinó que aquest estava en possessió de Jaume Pere, fill natural del rei aragonès. No obstant això, es serviria de la figura de Roger per la fama de soldat invicte durant la guerra.

Quant a Neocastro, com a messinès il·lustre i defensor de la seva ciutat, va fer un relat sobre l'entrada del rei més descriptiu que els altres autors. En la narració hi destacava

---

¹⁴⁴³ MUNTANER, cap. LXIV-LXV, p. 114-115.

¹⁴⁴⁴ MUNTANER, cap. LXV-LXVI, p. 115-116.

¹⁴⁴⁵ *Lu Rebellamentu*, p. 27-28. L'autor informava sobre una ambaixada de Gualtiero di Caltagirone al rei on li demana rapidesa, ja que tenien manca de queviures a Messina.

¹⁴⁴⁶ *Lu Rebellamentu*, p. 27-28. Segons aquest relat el rei comptava amb 15.000 soldats.

¹⁴⁴⁷ *Lu Rebellamentu*, p. 28.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

l'alegria de tots els col·lectius de la ciutat; per exemple, els jueus van obrir la sinagoga en honor al monarca i el clergat va rebre el rei. Segons l'autor, a més, el rei va entrar a la "*Ecclesiam majorem*", possiblement la catedral, on el sobirà va poder observar les pintures del sostre on es representava l'àguila i el seu sogre Manfred. Una iconografia que, segons l'autor, el mateix rei havia pagat després d'un incendi. També, va poder visitar la tomba del rei Conrad¹⁴⁴⁸.

Aquest era un relat carregat de simbolisme polític. Neocastro volia deixar constància que el monarca estava recuperant els espais de poder que abans havia ocupat la família de la reina. D'aquesta narració en destaca dues qüestions. La primera, el record del rei Manfred a la catedral de Messina, un espai de poder on l'empremta regia era notable. A això, i en segon lloc, s'hi afegeix la visita al sepulcre del rei Conrad. Era una forma de reconèixer els seus antecessors polítics i de simbolitzar la restauració de la dinastia Staufen. Tanmateix, amb aquest escrit, el cronista estava reivindicant el valor dels monuments de Messina i, probablement, era una narració per contraposar el que, possiblement, havia succeït a Palerm. És a dir, el rei Pere a la capital siciliana, segurament, havia visitat el panteó reial de la Catedral, un acte ple de simbolisme per justificar la seva herència. Per tant, Neocastro, en el seu relat, deixa constància de fets similars, però a Messina, per tal de reivindicar la magnitud de la seva ciutat, enfront de la rivalitat contra Palerm.

L'autor messinès també esmentava que el monarca es va retirar al palau reial, el que Desclot prèviament havia definit com a "*imperial*"¹⁴⁴⁹. Aquesta diferència en l'adjectiu es pot trobar en el fet que Neocastro, com a sicilià, considerava que el reialme sempre havia tingut un rei, però mai un emperador, atès que Frederic pels sicilians ostentava únicament la intitolació de rei. Per a Desclot, en canvi, era una manera de realçar la dignitat i representar l'herència Staufen. Paral·lelament, Speciale i la *Cronica Sicilie* realitzaven un relat amb unes característiques similars. Esmentaven ràpidament l'entrada del rei, i destacaven l'avenç de l'exèrcit i la ràpida retirada angevina¹⁴⁵⁰.

---

¹⁴⁴⁸ NEOCASTRO, cap. LIII, p. 42.

¹⁴⁴⁹ NEOCASTRO, cap. LIII, p. 42.

¹⁴⁵⁰ SPECIALE, lib. 1, cap. XVIII, p. 936. El rei Pere va entrar a Messina i el rei Carles es va retirar a Calàbria. L'autor escrivia: "*Itaque datum est Catalanis et Siculis a Rege illico in mandatis, ut stolum Regis Caroli redeuntem Neapoli callide sequerentur*"; *Cronica Sicilie*, cap. XLI, p. 841. "*Et sic idem Rex Petrus vadens Panormi Messanam, introivit in cadem civitate Messanae, tenens Siculos omnes sub regimine et dominio suo*".

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

Quant a l'opinió güelfa, Malaspina era el cronista que donava més detalls a les dificultats de les hosts angevines —durant el setge de Messina— a través de la reproducció dels discursos dels nobles al servei del rei Carles. D'aquesta manera, per a l'autor eclesiàstic es reforçaven els motius per a la crítica del monarca angeví, no només en l'àmbit polític, sinó també el militar. En primer lloc, s'informa el lector que el rei Carles comptava amb 5.000 cavalls, 6.000 soldats d'infanteria i 3.000 ballesters, els quals es considerava que era un nombre baix d'efectius a peu. Ara bé, el primer problema que assenyalava era que l'exèrcit s'havia reunit molt ràpidament i no estava preparat per a la lluita. També, s'estaven produint algunes desercions. El segon problema que hi veu l'autor era que no es comptava amb un espai pla on es pogués produir una batalla a camp obert, sinó que només hi havia turons. En tercer lloc, s'accentuava la manca de queviures per a l'exèrcit. Al mateix temps, es proposava acampar a un altre indret més pla, i aturar l'activitat durant dos mesos, quelcom però que era del tot improbable que succeís si l'exèrcit del rei Pere ja era a Palerm. En quart lloc, i finalment, els soldats demanen tornar a casa, perquè amb la manca de queviures i l'imminent bloqueig marítim, la derrota podia estar assegurada¹⁴⁵¹. Així mateix, Malaspina remarcava els motius pels quals es va renunciar al setge de Messina. Segons l'autor, en dues jornades els soldats ja estaven a Calàbria¹⁴⁵². Sembla, doncs, que malgrat realitzar una crítica contra el rei Carles per la seva gestió, al mateix temps, estava excusant la retirada i la derrota a Messina per les condicions adverses en què es trobava la host.

Pel que fa a les cròniques sinòptiques de *Lu Rebellamentu*, es donava una informació similar a la primera crònica, però amb una tonalitat crítica amb els fets i els autors es lamentaven de la retirada. Per tant, s'acusava el rei Pere de perfídia i mentir, atès que havia promès que es dirigia contra els musulmans a Alcoll i, en canvi, va atacar a un rei cristià, cometent així traïció contra l'Església. També, Malispini —i altres relats sobre l'actuació contra els angevins— acusava de crueltat als soldats catalanoaragonesos, i en especial a Roger de Llúria¹⁴⁵³. En tot cas, després d'ocupar Messina la guerra es va lliurar

---

¹⁴⁵¹ MALASPINA, lib. 9, cap. XVI, p. 370-377.

¹⁴⁵² MALASPINA, lib. 9, cap. XVII-XVIII, p. 376-379. Segons l'autor va ser el comte de Borgonya el que custodiava els vaixells i la retirada.

¹⁴⁵³ Vegeu, *Liber Jani*, p. 61. L'autor anomenava al rei Pere "*malvagio traditore*" qui "*fecie buzie*". Esmentava també l'arribada de Roger de Llúria que va capturar 19 galeres "*e trite*" i 5 galeres pisanes. Afegia també que a l'octubre es va ocupar Messina -amb la presència de Joan de Pròixida- amb "*grant gioia e grant festa*"; MALISPINI, cap. CCXXVIII, p. 88. L'autor també coneixia l'existència d'un espia genovès, Aringhino da Mare, que informava el rei Carles. Segons aquesta font, el rei Pere va entrar a Messina el 10

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

al mar, i el rei Pere, segons apunten algunes fonts, va viatjar fins a Catània, on hi va residir alguns dies¹⁴⁵⁴.

4.3.3. Els atacs a Calàbria segons les cròniques: l'intent fallit de conquerir el territori peninsular

La guerra es va traslladar a Calàbria on es van produir diferents enfrontaments armats, tant a terra com al mar¹⁴⁵⁵. L'objectiu del rei Pere era recuperar tot el reialme de Sicília, i això incloïa les terres calabreses i napolitanes, malgrat que mai es va poder aconseguir. El monarca aragonès va fer desembarcar les seves tropes entre Nicòtera i Catanzaro, a la costa oest de Calàbria. El rei Carles des de Reggio va intentar defensar-se des d'aquella posició¹⁴⁵⁶. La costa calabresa i napolitana es van reforçar per repel·lir els futurs atacs. Els castells propietat de l'Església a Salerno i les fortaleses al voltant de Montecassino es van preparar per a la defensa¹⁴⁵⁷. Per al contraatac, a més, el rei Carles comptava amb 150.000 lliures torneses prestades pel rei Felip de França, i l'ajut dels comtes d'Artois, d'Alençon, Dammartin i de Bolonya¹⁴⁵⁸; també els comandants francesos Artus i Pons de

---

d'octubre; També, *Leggenda*, p. 77; BRUNETTO LATINI, cap. CLV, p. 123; VILLANI, lib. 7, cap. LXIX-LXXV, p. 427-434. Segons aquest autor el rei Carles es lamentava de la seva sort, i deia “*Fortuna m'è così contraria*”, i reconeixia que malgrat tenir el potencial militar va fracassar; Vegeu també, PEPE, “Il Saladino...”, p. 43. “*Et rex Petrus, post dies aliquos, cum suis venit versus Messanam contra Karolum; et in Randosso se fixit, quod Karolus ita Messanam obsidebat, quod nullus intrare poterat; et usque in hieme obsedit eam. Deinde rediit in Calabriam et rex Aragonie intravit Messanam et, insequutus galeas regis Karoli, cepit XXII*”.

¹⁴⁵⁴ NEOCASTRO, cap. LIV, p. 43; CARINI, *De Rebus...*, doc. 214, p. 186; CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 466, p. 504. Es tracta d'un document firmat a Catània el 19 de novembre de 1282. En aquest escrit el rei Pere informava el rei Carles que havia enviat a Bertran de Canelles i Jimeno de Artieda per parlamentar. Eren els primers acords del duel de Bordeus. També, sobre aquests ambaixadors vegeu, doc. 471, p. 507; Vegeu també, AMARI, *La guerra...*, p. 200-229.

¹⁴⁵⁵ Sobre el desenvolupament de la guerra a Calàbria vegeu, CARUCCI, *La guerra...*, p. 2-101.

¹⁴⁵⁶ CARUCCI, *La guerra...*, doc. 5, p. 114. El rei Carles informava que, per tal de defensar-se de l'enemic, havia nomenat capità de les terres de Catanzaro a Bertrando Artus; Vegeu també sobre la defensa de Calàbria, MINIERI, *Memorie della...*, p. 10-21; *Crònica Sant Joan de la Penya*, p. 102. En aquest relat es destacava la gran pèrdua d'efectius del rei Carles: “*El dito rey don Pedro, a manera de relámpago, firió en la reçaga de los enemigos (...) muerieron et muytos de los vaxiellos con fornimiento de viandas et de otras cosas, que con tiempo non podían seer recollidos, prendieron*”.

¹⁴⁵⁷ CARUCCI, *La guerra...*, doc. 6-7, p. 115-116. El papat va enviar a Gerard, bisbe de Sabina com a legat per fortificar les rodalies de Montecassino; BOÛARD, *Actes et...*, doc. 1122, doc. 1124; LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 180.

¹⁴⁵⁸ LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 180; VILLANI, lib. 7, cap. LXXXV, p. 433-434.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

Blanquefort i l'itàlic comte de Catanzaro, Pietro Ruffo¹⁴⁵⁹. A més, comptava amb tot el suport del papat, qui considerava que la seva autoritat havia estat discutida¹⁴⁶⁰.

A partir de les Vespres l'onada de revoltes itàliques es va escampar per arreu. Al mateix temps dels fets de Sicília, Perugia i gairebé la totalitat de l'Umbria es rebel·laven contra el domini papal¹⁴⁶¹. D'altra banda, Guido di Montefeltro havia atacat les forces de Giovanni d'Eppe, rector francès de Martí IV, l'1 de maig a Forlì¹⁴⁶². A Roma hi va haver disturbis encoratjats pels Orsini¹⁴⁶³. Finalment, Conrad d'Antioquia, net il·legítim de Frederic II, un dels caps gibel·lins, reunia un exèrcit de musulmans entre Tivoli i l'Abruzzo¹⁴⁶⁴.

En tot cas, els primers enfrontaments rellevants entre les forces del rei Pere i el rei Carles vas ser durant el dia 14 d'octubre, quan ambdues flotes es van trobar davant de les costes Calàbria, on els angevins van patir les primeres derrotes navals¹⁴⁶⁵. Primer, el dia 11 d'octubre unes galeres angevines van intentar sortir de Reggio per anar a Nàpols¹⁴⁶⁶. La

---

¹⁴⁵⁹ NEOCASTRO, cap. LVI, p. 44; GUILLAUME DE NANGIS, p. 260. L'autor informava que el príncep de Salern va enviar el comte Atrabate per recuperar Messina. Vegeu també, BOÛARD, Alain de i DURRIEU, Paul, *Documents en français des archives angevines de Naples. Règne de Charles Ier. Les comptes des trésoriers*, Ed. Boccard, Paris, 1935, p. 204-209. Es publiquen els documents on el rei Carles ordenava preparar la defensa del sud; Sobre la participació de la guerra a Calàbria del comte de Catanzaro, Pietro Ruffo, vegeu: PONTIERI, Ernesto, *Ricerche sulla crisi della monarchia siciliana nel secolo XIII*, Ed. Miccoli, Napoli, 1942, p. 185-256.

¹⁴⁶⁰ POTTHAST, *Regesta...*, vol. 2, doc. 21934-21959, p. 1773-1774. Aquests documents papals mostren les inclinacions a favor del rei Carles i la predisposició per la guerra del papa Martí.

¹⁴⁶¹ Vegeu, OLIVIER-MARTIN, Félix, *Les Registres de Martin IV (1281-1285)*, Ed. Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome, Paris, 1901, doc. 281, p. 118. El papa va obrir un procés contra Spoleto que juntament amb Perugia havia atacat Foligno.

¹⁴⁶² El rei Pere i el líder gibel·lí mantenien el contacte i se l'informava de les victòries a Sicília. Vegeu, CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 455, p. 489-490.

¹⁴⁶³ CARINI, *De Rebus...*, doc. 114, p. 105; CARUCCI, *La guerra...*, doc. 8, p. 117; CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 467, p. 504-505. Es va enviar una epístola als nobles de la Toscana i el Laci —entre ells s'hi trobava Guido di Montefeltro— per informar de l'èxit a Sicília i els hi demanava suport a la causa gibel·lina; CARUCCI, *La guerra...*, doc. 9, p. 117-118. També es va enviar una epístola a Giovanni Dandolo, duc de Venècia, informant de l'ocupació de Sicília en nom dels drets hereditaris de la reina Constança.

¹⁴⁶⁴ LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 180-181; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 348; TRAMONTANA, *Il mezzogiorno...*, p. 103; OLIVIER-MARTIN, *Les registres...*, doc. 277, p. 114. El papat va obrir un procés d'excomunicació contra Conrad d'Antioquia.

¹⁴⁶⁵ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 346-347; LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 180; Vegeu també, CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 324-326, 362-368; MANFRONI, V., "La marina di Carlo d'Angiò", dins *Rivista di storia e Geografia*, 1901; COHN, W. "Storia della flotta siciliana sotto il governo di Carlo I d'angiò", dins *Archivio storico per la Sicilia orientale*, n. 2, 1929, p. 351-394.

¹⁴⁶⁶ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 346.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

flota catalanosícula va rebutjar la temptativa. Després, el dia 14 les forces angevines van voler trencar el bloqueig. Llavors, la flota del monarca aragonès va derrotar les embarcacions francoprovençals davant la costa de Nicòtera, i van capturar una vintena de galeres¹⁴⁶⁷. Cal afegir, també, que l'almirall de la flota victoriosa era el fill natural del rei, Jaume Pere¹⁴⁶⁸. Malgrat els seus èxits inicials, va ser destituït per no seguir les ordres estrictes del rei durant les incursions a Calàbria, on va perdre alguns soldats i embarcacions¹⁴⁶⁹.

---

¹⁴⁶⁷ GARCIA SANZ, Arcadi, *Història de la marina catalana*, Ed. Aedos, Barcelona, 1977, p. 223-226. En aquest estudi s'hi mostren gràfics i esquemes de la batalla; DESCLOT, cap. XCVIII, p. 201. Segons l'autor, les galeres del rei Pere eren 14 i van vèncer a 40 galeres angevines; MUNTANER, cap. LXIV, p. 117. El cronista va descriure la batalla: "*E les vint-e-dues galees foren a dos trets de ballesta prop d'ells. (...) així que, totes vint-e-dues enfrenellades e embarbotades, van vogar, aparellats de la batalla, contra l'estol del rei Carles. E aquelles de l'estol del rei Carles no es podien pensar, per res, que haguessen cor que es combatessen. (...) les deu galees de pisans van eixir de l'esquerra e van arborar en en redon, ab lo vent que era fresc (...) semblanment faeren los genoveses e així mateix los proençals*"; MALASPINA, lib. 9, cap. XIX-XX, p. 378-381. L'autor informa que els "messinesos" o la flota catalanosícula comptava amb 22 galeres i n'havia capturat 17. Els presoners "llatins" o napolitans i calabresos, van poder triar entre unir-se a l'exèrcit del rei Pere a canvi d'un sou o tornar a la seva terra. Al mateix temps, el rei angeví es refugiava a Reggio; La retirada angevina i l'enfrontament a Nicòtera també era esmentat a: *Annales Ianuenses*, p. 19. "*(...) scilicet galee XXXVI, rediret in Principatu, Cathelani qui erant in Messana hec uidentes, ascenderunt in galeis suis et irruentes in Faro in eas que uersus Principatum redibant, XVIII ex eis ceperunt, alie uero apud Licatonam ferierunt in terram, et hoc fuit die XVI octubris dum autem galea una Guillermi de Mari de Castro lanue fuisset in seruitio dicti regis Karoli in obsidione Messane et cum ea rediret cum hominibus XVIII due barche Pisanorum de parascalmis*"; SPECIALE, lib. 1, cap. XVIII, p. 936-937. Sobre la batalla de Nicòtera l'autor escrivia: "*non essent Cataloniae atque Siciliae ultra viginti quatuor galearum, quadraginta rates ex hostili classe circa litus Nicotirae vel armis, vel ingenio superatas in portus messanensium longum ducentes de victis hostibus ordinem in pompam victoriae reducerunt*"; *Cronica Sicilie*, cap. XLI, p. 841. Sobre l'enfrontament el cronista informava que el rei Carles comptava amb 30 galeres, 4 de les quals eren pisanes; VILLANI, lib. 8 cap. LXXV, p. 433-435. L'autor assegurava que en els enfrontaments es van capturar 29 galeres angevines, 5 de les quals eren pisanes. Vegeu també, CARUCCI, *La guerra...*, vol. 2, doc. 4, p. 114. El rei Pere va enviar una carta a Guido Moltefeltro informant de les seves primeres victòries.

¹⁴⁶⁸ Vegeu, CINGOLANI, *Diplomatari de...*, vol. 1, doc. 231, p. 416, "*Noverint universi quod nos Petrus Dei gracia rex Aragonum, propter multa et grata servicia que vos nobilis et dialectes filius nostre Iacobus Petri nobis et nostris exhibetis ab presens, et in futurum poteritis exhibere, damus et concedimus vobis plenarie in regno nostro et dominio ammirarie officium (...) et tam in terra quam in mari iusticiam universis et singulis deputatis vel deputatis ad predictas armas tam civiliter quam crimiliter faciendo. Mandantes universis comitis, nautis, marinariis et omnibus aliis hominibus predictarum armatarum quod vobis ut almirato nostro obediant*"; vegeu també, MUNTANER, cap. LXVII, p. 116-119. Malgrat aquesta informació l'autor de Peralada defensa que en aquesta batalla l'almirall era Pere de Queralt i vicealmirall En Cortada.

¹⁴⁶⁹ CINGOLANI, *Pere el...*, p. 233; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 356.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

Després de la batalla, Desclot destacava l'alliberament de presoners napolitans, que, a canvi, podrien comerciar amb Sicília¹⁴⁷⁰. Per una banda, era una manera de mostrar els actes de benevolència del monarca cap aquells que volia que fossin els seus súbdits i, per tant, es va realitzar un contrast amb la imatge cruel del rei Carles. D'altra banda, des del punt de vista estratègic era un primer pas per incloure les terres continentals del regne a les possessions del rei Pere. De fet, algunes fonts —abans mencionades— esmentaven que algunes de les galeres capturades eren pisanes; malgrat que no sigui una informació del tot fidedigna, és cert que el rei Pere intentava restablir les bones relacions amb Pisa¹⁴⁷¹ i, per això, com a gest amigable, alguns d'aquests captius desencadenats podien ser pisans.

Després dels primers enfrontaments es va començar a ocupar Calàbria. La primera ciutat que va caure en mans del rei Pere va ser Catona, al nord de Reggio, on es trobava el rei Carles¹⁴⁷². Es van enfrontar al comte d'Alençon, que segons Muntaner va resultar mort¹⁴⁷³. Aquest moviment serviria per evitar que l'exèrcit angeví es fortifiqués a la zona.

A més, es van dur a terme diferents ràtzies a la costa i a les localitats properes. Amb la narració d'aquests atacs ràpids els cronistes catalans, aprofitaven per fer un elogi a la figura de l'almogàver que presentaven com un soldat més àgil que l'angeví¹⁴⁷⁴. Davant

---

¹⁴⁷⁰ DESCLOT, cap. XCVIII, p. 203. Desclot descriu així el tractament amb els angevins capturats: "*pan e ab vin e ab ço que mester hajats, e anats-vos-en en vostra terra; e jo fer-vos he carta ab mon segell, que portets als hòmens de Principat e de Pulla, que tota hora que venguen ab mercaderia ne per bé en ma terra, que seran saus e segurs*".

¹⁴⁷¹ CARINI, *De Rebus...*, doc. 113, p. 104; CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 454, p. 486-487. En aquest document firmat el 12 d'octubre de 1282, —pocs dies abans de la batalla de Nicòtera— el rei Pere informava Huc Xillet, cònsol dels catalans a Pisa, que s'havia enviat una epístola al Comú de Pisa, per demanar un acord d'amistat, tal com havien mantingut els seus antecessors. També demanaven que neguessin l'ajut al rei Carles; També, CARINI, *De Rebus...*, doc. 126, p. 116; CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 468, p. 505-506. El rei Pere es presentava com a valedor de la seguretat dels pisans a Sicília que s'havien trobat involucrats en una disputa entre palermitans i genovesos.

¹⁴⁷² CARUCCI, *La guerra...*, doc. 10, p. 118. Amb data de 20 de gener de 1283 a Messina, s'informa que el rei Pere havia fet armar 8 galeres amb 2000 soldats, i estaven disposats per atacar Catona.

¹⁴⁷³ MUNTANER, cap. LXVII, p. 116. L'autor de Peralada era l'únic que informava d'aquesta mort: "*Tots deu cavallers moriren a la porta de la cambra, con a bons e a valents, e el comte d'Alenço hi fi tot especejat*". Aquest noble era Pere d'Alençon, germà del rei Felip l'Ardit de França; Vegeu també, DESCLOT, cap. XCIX, p. 204; NEOCASTRO, cap. LVI, p. 44; VILLANI, lib. 8 cap. LXXV, p. 433-435. L'autor acusava l'almirall del rei Pere d'atacar Catona i Reggio, on hi va cremar 80 galeres. En aquest context feia lamentar-se el rei Carles, en un discurs afrancesat: "*Ai Dius, molt m'aves sofert a sormonter; gie t'en pri che l'avallee soit tut bellament*". Després el rei va tornar a Nàpols.

¹⁴⁷⁴ DESCLOT, cap. CII, p. 211. N'era un exemple la narració de la lluita dels almogàvers en una de les platges de Calàbria: "*E al primer qui venc lleixà-li abar una escona e donà-li tal colp per mig lo pits, auque l'ausberg e tots los guarniments li passà; sí que tot lo ferre li mes en el cors, e sempre caec morts del*

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

de les múltiples incursions i el perill de restar a Reggio, l'exèrcit angeví es va retirar a la plana de Sant Martí¹⁴⁷⁵. Pocs dies després, a inicis de febrer de 1283, el rei Pere entrava a Reggio sense cap oposició¹⁴⁷⁶. També s'ocupaven Solano¹⁴⁷⁷ i Seminara¹⁴⁷⁸.

Ara bé, a més de la conquesta, es pretenia que la població calabresa i napolitana es rebel·lés, tal com va succeir a Sicília¹⁴⁷⁹. Era quelcom que es va aconseguir en algunes poblacions, però no en tota la totalitat del reialme. Aquests sollevaments contra el rei Carles es van produir, probablement, durant els primers mesos de 1284¹⁴⁸⁰. De fet, els cronistes catalans s'esforçaven a remarcar la voluntat —sobretot calabresa— de revolta dels regnícoles, per tal de mostrar la força ideològica que podia exercir el rei Pere a la

---

cavall. (...) E donà-li tal sobre el bacinet que portava al cap, que el ferre li mes fins lo cervell (...) donà un colp de la llança al cavaller qui estava sots lo cavall, per la ventalla per mig lo coll (...) e donà-li tal sobre la ventalla per mig les dents que les dents e les barres d'avall li trencà (...) e donà-li gran colp de la llança sots les faldes de l'ausberg, sí que tot lo ferre li passà per mig la cuixa, (...) qui malament era nafrat en la cuixa. (...) venc gran pressa de cavallers e d'altres gents, e el sirvent qui els viu venir no hac altre consell mas que volc fugir vers la mar (...) e ab la sang que hac perduda molta fou tot esbalaït, e aquí aucieren-lo”.

¹⁴⁷⁵ Es tracta del poble de San Martino, al nord de l'actual província de Reggio Calabria. DESCLOT, cap. CII, p. 213. El príncep angeví, però, entenent que volien conquerir Calàbria, va retirar-se de Reggio amb l'exèrcit, “*a dues jornades de la Catuna dintre terra, qui és e el camí del pla de Sent Martí*”; NEOCASTRO, cap. LVII, p. 44. Neocastro confirmava aquesta versió de retirada cap a Sant Martí, “*ad plana Sancti Martini accedentes ibi castra locare intendimus (...) hostis recessum ab insula Siciliae*”; GUILLAUME DE NANGIS, p. 256. L'autor també esmentava el campament a la plana de Sant Martí. També mencionava que, paral·lelament, el príncep de Salern va tornar a França i va demanar ajuda als comtes francesos i italics; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 356.

¹⁴⁷⁶ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 356.

¹⁴⁷⁷ Solano o Solanes en català, es troba a un 20 km al nord de Reggio; NEOCASTRO, cap. LX-LXI, p. 46. Per l'autor es va ocupar el poble el 20 de febrer; Vegeu també, CARINI, *De rebus...*, doc. 518, p. 477. Els documents el 9 de febrer ja parlaven sobre Solano.

¹⁴⁷⁸ Seminara o Semenara en català es troba a uns 40 km al nord de Reggio, situada prop de la costa nord de Calàbria; DESCLOT, cap. CII, p. 215; NEOCASTRO, cap. LXI, p. 46.

¹⁴⁷⁹ CARINI, *De Rebus...*, doc. 134, p. 124; CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 459, p. 494-495. En aquest document —firmat a Messina el 21 d'octubre de 1282— el rei Pere informava Corrado de Petrupala i altres nobles de Calàbria i la Basilicata del seu èxit a Sicília i els hi demanava que s'unissin a la seva causa. Els altres barons destacables, a qui es demanava la unió amb el rei Pere, eren el jutge d'Estromboli, Alexio i, al seu germà Constantino. També als eclesiàstics, comtes, barons i oficials de la vall de Gerace (Calàbria) i a l'aristocràcia de la Basilicata; CARUCCI, *La guerra...*, p. XI, p. 118. El rei també va escriure als habitants de l'illa d'Ischia; També, altra vegada, es va dirigir als barons calabresos: CARUCCI, *La guerra...*, doc. 12, p. 119; També, SOLDEVILA, *Pere el...*, p. 112. Per l'autor, la població calabresa esperava al rei i el consideraven un alliberador.

¹⁴⁸⁰ MINIERI, *Diario angioino...*, p. 20.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

península. Per exemple, Desclot esmentava que els pobles de Scalea, Cetraro, Santo Lucido i Amantea¹⁴⁸¹ es van amotinar.

Cal observar que és força significatiu que una de les antigues possessions de la família de Roger de Llúria com Scalea —i potser n'era el seu poble natal— es rebel·lés en favor del rei Pere. Per tant, es podria plantejar la possibilitat que l'almirall volgués recuperar l'antic patrimoni familiar i col·laborés en el sollevament d'aquell territori¹⁴⁸².

Muntaner esmentava alguns dels altres pobles ocupats com els castells de Calanna, Pentadatilla, Girace i Santo Lucido¹⁴⁸³. De fet, l'autor de Peralada simulava un discurs entre l'almirall i un calabrès on aquest últim deia: “*El sant rei d'Aragon estorç Déu de la batalla que ha empresa ab lo rei Carles, que tots a colp nos rebel·larem contra lo rei Carles*”¹⁴⁸⁴. Així, el cronista destacava l'esperit d'animadversió dels calabresos contra el rei Carles i l'admiració vers el rei Pere a través de la seva santificació, quelcom que s'analitza més endavant.

En general, però, els atacs i les intervencions contra la costa pullesa, calabresa i napolitana van continuar durant tota la guerra, almenys fins al 1285¹⁴⁸⁵. La gran batalla del golf de Nàpols n'era l'exemple més notable, però els assalts a les diferents poblacions van ser continus. Tant Desclot com Muntaner destacaven aquests atacs com una forma d'elogiar i de ressaltar el poder militar sicilocatalà¹⁴⁸⁶. Per ambdós cronistes s'havia posat en escac

---

¹⁴⁸¹ DESCLOT, cap. CXIX, p. 248. “*En aquesta saó havia gran carestia en Calàbria, ço és a saber a l'Escalea e a Santo Nòxito e a lo Xitraro e a l'Amantea; e en aquests quatre llocs trameseren missatge a madona la reina Constança a Messina, que es retrién a Déu e a ella e que fos a la sua mercè que llur trameses secors de gents e de viandes*”. Totes aquestes poblacions es troben a la costa oest de Calàbria.

¹⁴⁸² Scalea va formar part del patrimoni familiar dels Llúria i algunes fonts apunten que podria ser el poble natal de l'almirall. Vegeu, SALRACH MARÉS, Josep M., TERMES, Josep, *Diccionari d'Història de Catalunya*, Ed. Edicions 62, Barcelona, 1992, p. 623.

¹⁴⁸³ MUNTANER, cap. LXXV, p. 131-132. L'autor escrivia: “*Pres Calana e la mota e el castell de Santo Noixent e el castell de Santa Àgata e el castell de Peu de Dàtil e l'Amandolea e Giraix*”. Santo Noixent s'ha considerat que es tracta de San Lucido a la província de Cosenza. Totes les altres formen part de la província de Reggio.

¹⁴⁸⁴ MUNTANER, cap. LXXXII, p. 142.

¹⁴⁸⁵ Vegeu, un dels documents que descriu aquest atac: CARUCCI, *La guerra...*, doc. 17, p. 120. El príncep Carles informava que els almogàvers havien saquejat les terres de Riccardo di Chiaromonte, entre la Basilicata i el Principat de Salern. Per tant, ordenava als justiciers d'aquelles províncies armar els soldats, a peu o a cavall, per protegir el país.

¹⁴⁸⁶ DESCLOT, cap. CXVI, p. 241. L'autor resumia així els atacs, relat que situava el lector al 1284: “*Cremaren e enderrocaren moutes viles e castells en Calàbria e en Principat, to a Nàpols, e cremaren per la ribera moutes galees e tarides e naus noves e remes e molt d'altre arnès que el rei Carles hi havia fet fer*”; MUNTANER, cap. LXXXII, p. 142. Aquest relat ubicava el lector l'any 1283 i segons l'autor,

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

el rei Carles i, per tant, la capacitat de resposta angevina era mínima; de fet, l'almirall Roger de Llúria podria navegar lliurement sense quasi oposició naval.

Tanmateix, el projecte d'ocupar tot el reialme va fracassar. El rei Pere només va poder conquerir Sicília i, en conseqüència, es va produir la secessió del territori. Ambdós autors catalans eren conscients de les intencions inicials del monarca i de l'insuccés —parcial— que va patir el rei. Per als narradors, calia ocultar o silenciar aquest fet i reforçaven la idea que el rei tenia múltiples partidaris a Calàbria, el territori més proper a Sicília. Ara bé, amb tota probabilitat, Muntaner era més conscient del fracàs del rei que Desclot. Aquest últim podia pensar que seria un projecte que finalitzaria el rei Jaume el Just. En canvi, l'autor peraladenc, pel fet de viure més anys, va constatar que mai es va poder finalitzar i, per això, va seguir els arguments i relats de Desclot per reforçar la imatge del rei.

Finalment, un dels grans fets de gran importància simbòlica i destacat per a molts dels cronistes era l'arribada de la reina Constança i els infants —i futurs reis— Jaume i Frederic, juntament amb la seva germana Violant¹⁴⁸⁷; eren considerats per la cronística els hereus del reialme. Per justificar la successió en recordaven els lligams familiars. Desclot destacava que la reina “fo filla del rei Manfré (...) les gents receberen-la ab gran honor, així com cella qui era llur dona natural, néta de l'emperador Frederic” i, per tant, els seus fills, Jaume, Frederic i Violant n'eren els successors directes¹⁴⁸⁸. Més tard, Muntaner, per tal d'engrandir l'escena, va comparar el moment de l'arribada de la reina i els infants amb l'adoració dels tres reis a Jesucrist. Per l'autor, “tramès Déus a aquestes tres persones estela de gràcia sua”¹⁴⁸⁹, d'aquesta manera, també sacralitzava aquests tres personatges, que havien de ser adorats com si fossin enviats per la divinitat; és quelcom que s'analitza després amb més profunditat. Paral·lelament, Speciale i la *Cronica Sicilie* remarcaven igualment l'herència sanguínia i el moment simbòlic¹⁴⁹⁰. Amb l'arribada de

---

l'almirall “baté la costa de Calàbria entrò a les Castelles, qui és prop del golf de Taranto”. Es tractava del recorregut que va fer a la costa de la Pulla, des de Le Castelle fins a Tàrent.

¹⁴⁸⁷ CARINI, *De rebus...*, doc. 153, p. 143. El rei Pere va ordenar que Ramon Marquet traslladés la reina “*Domina Regina consorte nostra*” a Sicília a canvi de “*sex mille sollidos barchinone*”.

¹⁴⁸⁸ DESCLOT, cap. CIII, p. 217.

¹⁴⁸⁹ MUNTANER, cap. XCVI, p. 172. “*Com les naus e les galees e los llenys armats hagren feta vela, aquell senyor qui guià los tres reis e els tramès l'estela ab qui es guiaven, així tramès Deus a aquestes tres persones estela de gràcia sua, ço és, a madona la reina e al senyor infant En Jacme al senyor infant En Frederic. E així són tres persones que podets comparar als tres reis qui anaren aorar, los tres Reis, Jesucrist, dels quals la un havia nom Baltasar, l'altre Melquior e l'altre Gaspar*”.

¹⁴⁹⁰ SPECIALE, lib. 1, cap. XXV, p. 940. “*Illustrem Constantiam reginam Manfridi regis domini sui filiam de Catalonia venientem, et cum ea Jacobum, Fredericum, et Yolandam infantes*”; *Cronica Sicilie*,

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

la família reial i l'ocupació total de l'illa, el rei va poder instituir els primers càrrecs per als seus governants de confiança. Entre aquests sobresortien Guillem Galcerà com a vicari del rei, Alaimo de Lentini com a justícia, Joan de Pròixida com a canceller i Roger de Llúria com almirall¹⁴⁹¹. També en destacava l'infant Jaume com a lloctinent, qui va dirigir la guerra, especialment, des de Messina i Catània¹⁴⁹².

4.3.4. Les dues nobleses sicilianes: el tractament de la noblesa sícula en les cròniques catalanes i sicilianes

El procés polític en què es va veure sotmesa Sicília va significar que en pocs temps s'havien experimentat tres models polítics diferents: la monarquia angevina, la *Communitas* o república, i la monarquia aragonesa. Els tres governs tenien partidaris i detractors; amb l'arribada d'un nou règim, aquells que havien donat suport a l'anterior podien unir-se a la nova autoritat o ser-ne contraris i, doncs, ser purgats. De fet, es tenen múltiples exemples de barons que van donar suport a tots els règims, o que en van ser opositors o, fins i tot, que en van donar suport i temps després es van fer enrere. N'era exemple el mateix cronista Neocastro, primer, jutge sota el regnat angeví, després, col·laborador actiu de la *Communitas* messinesa i, finalment, agent de la monarquia aragonesa. Altres com els De Riso son l'exemple més conegut de família siciliana

---

cap. XLII, p. 841-842 L'autor escrivia: "*Rex Petrus fecit venire de partibus Cataloniae in Sicilia ad dictam civitatem Panormi tam praedictam inclytam Reginam, quam domp-Jacobum, domp-Fredericum et Domina Jolandam filios eorum Regis Petri et Reginae Constantiae, qui uxor et filii dicti Regis Petri celebrarun Pascha dominicae Resurrectionis in dicta urben Panormo dicto anno*"; *Crònica Sant Joan de la Penya*, p. 102 "*Gostancia muller suya, que con sus fillos veniessen en el dito regno, a la qual fue feyta grant honor assí como a lur sennyora et reyna*".

¹⁴⁹¹ SPECIALE, lib. 1, cap. XXV, p. 940. "*Guillem Galzerandum in Sicilia Vicarium praefecit. Alaymum de Leontino pro benemeritis Magistrum Iustitiarium constituit. (...) Johanes de Procida, et Rogerio de Lauria, quorum alter Cancellarius philosophicis dogmatibus, alter vero Admiratus militaribus institutis*".

¹⁴⁹² Sobre l'etapa del Jaume com a lloctinent vegeu: MARTÍNEZ FERRANDO, Ernest, *Jaume II o el seny català; Alfons el Benigne*, Ed. Aedos, Barcelona, 1963, p. 50-96; MARTÍNEZ FERRANDO, Ernest, *Els descendents de Pere el Gran: Alfons el Franc, Jaume II, Alfons el Benigne*, Ed. Vicens Vives, Barcelona, 1968, p. 62-70; Per un resum de la seva trajectòria, CABESTANY FORT, Joan F. "El 650 aniversari de la mort del rei Jaume II", dins *Arxiu bibliogràfic de Santes Creus*, vol. 5, n. 46, 1977, p. 321-329; HINOJOSA MONTALVO, José, *Jaime II y el esplendor de la Corona de Aragón*, Ed. Nerea, Donostia, 2006, p. 154-167; També és destacable que l'infant Jaume va concedir alguns privilegis a Messina. Vegeu, MANTIA, *I privilegi di...*, doc. 3, 4, p. 20-21. Des de Catània i firmat el 15 de desembre de 1283, Jaume concedia que cap ciutadà de Messina fos jutjat fora de la seva ciutat, a excepció que fos una causa d'apel·lació. També, obria la possibilitat que un messinès fos cònsol, perquè examinés els jutges i altres controvèrsies.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

partidària del govern del rei Carles, i per aquesta posició van ser executats¹⁴⁹³. També, Alaimo de Lentini o Gualtiero de Caltagirone van ser fundadors de l'Estat comunal i cooperadors del rei Pere, però finalment executats per traïció a la monarquia. Així, doncs, totes aquestes posicions ideològiques tan variades van ser esmentades per les cròniques i van ser jutjades per molts dels autors. En conseqüència, si s'analitza la narrativa catalana i siciliana —en aquest cas, deixant de banda les güelfes— s'observa que en el tractament dels barons sicilians hi havia dues nobleses sicilianes ben diferenciades: la primera, l'exiliada a la cort del rei Pere arran de la pèrdua de la guerra contra el rei Carles; la segona, la que va restar a l'illa. Per tant, cal fer un estudi sobre quin era el tractament d'aquestes dues perspectives de l'aristocràcia illenca.

Certament, la utilització i la presentació de la noblesa en el relat formava part de les dinàmiques narratives per tal de justificar els diferents arguments. Lògicament, cada autor lloava la noblesa del seu territori si aquesta era fidel al rei, o la difamava si aquesta n'era contrària. A tall d'exemple, Desclot tendia a lloar els barons que van donar suport al rei Pere, però jutjava la noblesa aragonesa quan aquesta va refusar ajudar-lo¹⁴⁹⁴. En la crònica siciliana succeïa quelcom similar, i sovint, com a *Lu Rebellamentu* i en alguns episodis de la crònica de Neocastro, s'atorgava més protagonisme i més importància als barons —o al sistema comunal en el cas de l'autor messinès— que al rei. Aquesta, de fet, era una diferència fonamental amb la narrativa catalana, on el monarca era sempre el centre del relat. És per això que cal observar i destacar la diferència entre les dues cròniques a través del tractament de la noblesa siciliana. D'aquesta manera, i a partir de la comparativa, es poden analitzar les diferències notables entre les dues redaccions, que malgrat ser partidàries del rei Pere, presentaven i exigien un panorama polític diferent. Així, mentre Desclot reivindicava el poder del rei, el qual utilitzaria els barons només per als parlaments, a *Lu Rebellamentu* els barons tenien molt més poder de decisió, fins i tot, per sobre del rei.

---

¹⁴⁹³ NEOCASTRO, cap. XXVIII-XXIX, p. 20-21; Després que els membres d'aquesta família fossin executats o fugits el rei Pere va ordenar que tots els seus béns fossin expropiats en favor de la monarquia. CARINI, *De rebus...*, doc. 89, p. 83-84.

¹⁴⁹⁴ DESCLOT, cap. CXXXII, p. 262, cap. CLVII, p. 338; Durant la guerra contra França als territoris peninsulars de la Corona, entre els anys 1283 i 1285, es va començar a gestar la Unió Aragonesa, que exigia diferents postulats polítics al rei i va ser contrària a unir-se a la lluita a Catalunya. Vegeu, GONZÁLEZ ANTÓN, Luis, *Las uniones aragonesas y las cortes del reino (1283-1301)*, vol. 1, Ed. Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Zaragoza, 1975, p. 52-75.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

Es pot començar l'anàlisi amb les cròniques catalanes. L'objectiu d'aquestes era, en tot moment, enaltir el rei, i per fer-ho sovint se servien de barons sicilians exiliats a la seva cort, que eren destacables per la seva completa fidelitat al monarca. Un dels principals protagonistes que es lloava era Roger de Llúria, que ja s'ha esmentat abans com un dels exiliats sicilians a la cort del rei Pere. Aquest, probablement, havia nascut a Calàbria entorn l'any 1250¹⁴⁹⁵. El seu pare, homònim, era un dels barons sicilians més importants del govern del rei Manfred. Així, juntament amb el monarca, va perdre la vida a la batalla de Benevento el 1266. D'altra banda, la seva mare, Bella d'Amichi, va ser la nodrissa de la reina Constança¹⁴⁹⁶. Per tant, Roger de Llúria no només era un exiliat més del reialme sícul, sinó que restava políticament marcat per les inclinacions del seu pare, i per la relació amb la monarquia de la seva mare¹⁴⁹⁷. Més tard, el 20 d'abril de 1283 a Messina, va ser anomenat almirall de la flota de Sicília, Catalunya i València¹⁴⁹⁸, i en les narracions posteriors va ser presentat com un gran estrateg.

---

¹⁴⁹⁵ Possiblement va néixer a Scalea (Calàbria) el 17 de gener de 1250. Malgrat això el seu llinatge provindria de la vila de Lauria, a la Basilicata. PARISIO, G., "Cosenza o Scalea? Ancora su la patria di Ruggero di Lauria", dins *Brutium*, vol. 24, n. 7-8, 1945, p. 3; FORT I COGUL, Eufemià, *Roger de Llúria*, Ed. Rafael Dalmau, Barcelona, 1991, p. 5-6; MOTT, *Sea power...*, p. 148-151; INFUESTA PÉREZ, Josep Lluís, *Roger de Llúria*, Ed. Infiesta Editor, Barcelona, 2003, p. 10.

¹⁴⁹⁶ FORT, *Roger de...*, p. 6. Sobre l'origen familiar de Roger de Llúria vegeu també: MORISANI, Cesare., *Il cognome e la patria del grande ammiraglio Ruggero di Lauria*, Ed. Tip. Francesco Morello, Reggio Calabria, 1900; FERNÁNDEZ DURO, Cesáreo, "El apelativo y la patria del almirante Roger de Lauria", dins *Boletín de la Real Academia de la Historia*, vol. 38, 1901, p. 8-20; CORRENTI, *La guerra...*, p. 64-69; Sobre Bella d'Amichi: ROTGER, Agnès, *Elles! 65 dones oblidades de la història*, Ed. Institut Català de les Dones, Barcelona, 2017, p. 28-30.

¹⁴⁹⁷ Abans de ser almirall va ostentar també càrrecs polítics. Després de la mort del rei Jaume el 1276 va participar en l'administració del Regne de València on va ser nomenat *Baiulus* i castellà de Cocentaina i Alcoi per fer front a la revolta musulmana. Posteriorment, durant l'ocupació de Sicília va ser nomenat capità i rector d'Augusta el 5 d'octubre de 1282. KIESEWETTER, Andreas, "Ruggero di Lauria", dins *Dizionario Biografico degli italiani*, vol. 64, 2005. Recuperat 26 de juny de 2019, des de http://www.treccani.it/enciclopedia/ruggero-di-lauria_%28Dizionario-Biografico%29/; VISALLI, Vittorio, "Su la nascita e la giovinezza dell'ammiraglio Ruggero di Lauria", dins *Atti della Reale accademia Peloritana*, n. 14, 1899-1900, p. 407-441; FULLANA, Luis, *Historia de la villa y condado de Cocentaina*, València, 1920; CORRENTI, *La guerra...*, p. 76-79.

¹⁴⁹⁸ Vegeu el document del 20 d'abril de 1283 que el nomenava almirall un cop es va destituir el fill del rei, Jaume Pere: CARINI, *De Rebus...*, doc. 690, p. 617-618; També a, GALLOFRÉ, Rafael i TRENCHS, Josep, "Almirantes y vicealmirantes en la Corona de Aragón", dins *Miscel·lània de Textos medievals*, n. 5, 1989, p. 117-194, doc. 16, p. 131-132; FORT, *Roger de...*, p. 17-18; Sobre el període com almirall vegeu: MANFRONI, Camillo, *Storia della Marina italiana*, vol. 2, Livorno, Ed. Accademia navale, 1902, p. 89-104, 147-189; LAURENCÍN, Francisco Rafael de Uhagón, Marqués de "Los almirantes de Aragón. Datos para su cronología", dins *Boletín de la Real Academia de la historia*, n. 74, 1919, p. 322-324; NARRO, Josep, *Les victòries de Roger de Llúria*, Ed. Llibreria Catalònia, Barcelona, 1932; PEPE, R., "Ruggero di Lauria", dins *Almanacco calabrese*, n. 5, 1955, p. 95-107; SOLDEVILA, *Pere el...*, p. 159-167; Sobre les funcions de l'almirall: PASCUAL MARTÍNEZ, Lope, "Los oficios de la corte de Pedro II de Aragón dins

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

És a dir, el seu parentiu i la posició dels seus progenitors va ser un dels punts forts per al tractament d'aquest noble a la crònica de Desclot, qui l'anomenava "*cavaller de la casa de la reina*"¹⁴⁹⁹. En la reproducció d'un dels discursos de la reina Constança el tractava com "*Amic Roger*", en unes paraules que mostren clarament quina era la consideració del sicilià per Desclot, i, en extensió, a tota la cort. En aquest relat, la reina deia: "*ben saps tu com jo t'he nodrit, petit enfant, e mon senyor lo rei d'Aragó t'ha nodrit e molt amat e t'ha fet gran bé e gran honrament e t'ha fet almirall de la sua host, per ço ha gran fe en tu e sap que es lleial e valent e prous*". A més, afegia que "*ara és mester que ho sies, que jo e mos enfants e tota ma companya estam en fe de déu e de tu*"¹⁵⁰⁰.

En primer lloc, és significatiu que Desclot fiqués aquestes paraules en boca de la reina, atès que, si els deia la monarca, realçaven el significat i la figura del comandant sicilià. En segon lloc, es pot observar com el tracte entre reina i almirall es presentava proper, i posava en relleu el seu exili i l'acollida que se'n va fer a la seva cort. En tercer lloc, s'atribuïa a Roger de Llúria totes les grans qualitats que un bon soldat havia de tenir. En conseqüència, s'encomanava la defensa no només del reialme, sinó també de la casa reial.

En la redacció de Desclot, també als escrits dels *Gesta*¹⁵⁰¹ i de Muntaner, era presentat com l'*alter ego* del rei, aquell qui actuava en el seu nom en la seva absència, i es comportava de la mateixa manera que el monarca¹⁵⁰². De fet, era una forma d'evitar la invisibilitat del rei en els relats. Roger de Llúria era presentat com l'artífex de múltiples

---

11è CHCA, vol. 4, Ed. Accademia di Scienze, Lettere e Arti di Palermo, Palermo-Trapani-Erice, 1984, p. 41-62, p. 53; PLANELLS CLAVERO, Antoni J., Planells de la Maza, Antoni J., *Roger de Llúria el gran almirall de la Mediterrània*, Ed. Base, Barcelona, 2011; Vegeu també sobre les seves possessions: FULLANA, Luis, "La Casa de Lauria en el reino de Valencia" dins *IIIer CHCA*, vol. 1, València, 1923, p. 65-164; MENÉNDEZ FUEYO, José Luis, "Roger de Llúria, Señor de Ifach", dins *Butlletí Calp. Institut d'Estudis calpins. Monogràfic pobla medieval d'Ifac*, n. 6, desembre 2013, p. 9-12; A Sicília hi tenia amb algunes possessions a la zona nord-est, al voltant de l'Etna. Durant els regnats del rei Pere i el rei Jaume va poder adquirir les senyories de Castiglione di Sicilia, Francavilla di Sicilia, Novara di Sicilia, Linguaglossa, Motta Camastra, San Piero Patti, Ficarra, Tortorici i Tripi. Vegeu al respecte, PEPE, "Ruggero di...", p. 101; BOSCOLO, "L'heredità sveva...", p. 94.

¹⁴⁹⁹ DESCLOT, cap. CX, p. 236.

¹⁵⁰⁰ DESCLOT, cap. CXX, p. 249; Vegeu un elogi similar a: MUNTANER, cap. LXXVI, p. 133. "*En Roger: dona Bella, vostra mare, ha ben servida la reina muller nostra, e vós havets nodrit ab nós e entrò ací nos havets ben servit*".

¹⁵⁰¹ *Gesta*, cap. XXIX, p. 74-75.

¹⁵⁰² MUNTANER, cap. LXXVI, p. 133. L'autor escrivia sobre el nomenament com almirall del rei: "*E així donam-vos, ab la gràcia de Déu, la verga de l'almirallat, així que d'aquí avant siats almirall nostre e de Catalunya e del regne de València e de Sicília e de totes les terres que havem ne Déu nos darà a conquistar*".

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

victòries i el servent més fidel al rei Pere. N'eren mostra les narracions de les batalles de Malta i Nàpols, que després s'analitzen.

Aquesta visió de l'almirall que era presentada a les cròniques, probablement, era una perspectiva sorgida a la cort o, almenys, compartida per aquesta. Com a exemple d'aquesta interpretació, s'ha de tenir en compte que encara avui es pot veure la disposició de les tombes al panteó reial del Monestir de Santes Creus, on l'almirall Roger de Llúria resta als peus del sepulcre del rei Pere. És quelcom que es pot entendre com un símbol de la més absoluta fidelitat i devoció del sicilià vers al monarca. De fet, la col·locació d'aquests sepulcres estarien indicant la voluntat del mateix almirall d'enterrar-se al costat del monarca¹⁵⁰³. Ara bé, sobretot expressaria la percepció que tenien els contemporanis sobre la posició política de l'almirall respecte al sobirà, i que, al mateix temps, era la que relataven Desclot i Muntaner. També és destacable que Roger, presentat com el servent més fidel del rei, era sicilià, i no pas català, valencià o aragonès. Segurament, era una manera de demostrar que el monarca s'havia guanyat el vassallatge dels sicilians, i l'almirall en seria un dels seus màxims representants.

Certament, i en contrast a aquesta visió idealitzada, i mentre això succeïa als relats catalans, la resta de narratives no eren tan benivolents. Com s'estudia després, la cronística güelfa tendia a descriure l'almirall com un home cruel i un dels principals enemics¹⁵⁰⁴. Fins i tot Speciale, que era un clar partidari del rei Pere, va començar lloant l'actuació de Roger i va acabant sent summament crític per pactar una treva amb Robert d'Artois després de la batalla dels comtes el 1287¹⁵⁰⁵. Hi ha, també, almenys un esment en els escrits àrabs, de la mà d'Ibn-Khaldun, sobre l'actuació del sicilià durant la presa de l'illa de Gerba el 1285. Malgrat que no esmentava el nom de l'almirall, és conegut que va ser Roger de Llúria qui la va ocupar. A aquest se l'acusava d'empresonar 8.000 persones i de

---

¹⁵⁰³ L'almirall va morir el 19 de gener de 1305 a València. Vegeu sobre la tomba i les seves despulls: BARBERÀ, José Maria de, *Los restos de Roger de Lauria, ¿dónde están?: exposición elevada a las Reales Academias de la Historia y las Bellas Artes*, Ed. Tip. De la Viuda y Herederos de D. José A. Nel-lo, Tarragona, 1892; Sobre la seva tomba vegeu: VV.AA, *El panteó reial de Santes Creus. Estudi i restauració de les tombes de Pere el Gran, de Jaume II i Blanca d'Anjou i de l'almirall Roger de Llúria*, Ed. Museu d'Història de Catalunya, Barcelona, 2010, cap. 4.3, p. 3-39.

¹⁵⁰⁴ És una interpretació que es desenvolupa amb el relat de les batalles a Malta i Nàpols.

¹⁵⁰⁵ SPECIALE, lib. 2, cap. XI, p. 954-955; MOTT, Lawrence, "How cruel was Roger de Lauria?", dins *Catalan Review*, vol. 3, n. 1, 1993, p. 79-96, p. 80.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

llançar els nens als pous¹⁵⁰⁶. Per tant, la lloança absoluta vers a Roger de Llúria pertany quasi únicament als relats catalans.

Altres nobles sicilians exiliats també eren esmentats per Desclot i Muntaner, però amb un protagonisme molt menor respecte l'almirall. Era el cas dels germans Llança o Lancia, en Manfred i en Conrad¹⁵⁰⁷. Al primer d'ells se li atribueix el setge del castell de Malta el 1283¹⁵⁰⁸. El segon va destacar com ambaixador a Tunis i Granada el 1284, almirall durant un temps, mestre racional des de 1283¹⁵⁰⁹ i va formar part del seguici del rei quan aquest es va desplaçar a Bordeus¹⁵¹⁰. Així, ambdós eren presentats com a exemples de barons sicilians fidels al rei. A més, Roger de Llúria estava casat amb Margarida Llança, germana d'aquests dos nobles¹⁵¹¹. Per tant, es configurava una xarxa de nobles sicilians exiliats entorn del rei fidels a la monarquia.

De fet, per tal d'arrodonir aquesta idea, Muntaner afirmava amb contundència que tant Roger de Llúria com Conrad Llança parlaven “*el pus bell catalanesc del món*” i eren “*els pus perfets catalans*”¹⁵¹². Malgrat ser sicilians de naixement, l'autor de Peralada els convertia en catalans, quelcom que des de la seva perspectiva, era un motiu més per considerar-los els barons més fidels al monarca.

Així mateix, tota aquesta presentació dels cronistes de la noblesa siciliana exiliada a la Corona d'Aragó, servia per construir la memòria entorn aquest col·lectiu com un dels més fidels al rei Pere. Per contrarestar aquesta visió, i justament per realçar l'actuació dels barons exiliats, Desclot es va servir de les gestions que va fer Alaimo de Lentini¹⁵¹³.

---

¹⁵⁰⁶ AMARI, *La guerra...*, doc. 54, p. 572.

¹⁵⁰⁷ Aquest també era senyor d'Albaida des de 1278 i mestre racional des de 1283. Vegeu, MONTAGUT I ESTRAGUÉS, Tomàs de, *El Mestre Racional a la Corona d'Aragó (1283-1419)*, Ed. Fundació Noguera, Barcelona, 1987, p. 65-93.

¹⁵⁰⁸ MUNTANER, cap. XCIII, p. 165.

¹⁵⁰⁹ MONTAGUT, *El Mestre...*, p. 65-93; Sobre aquest càrrec vegeu els documents: TRENCHS ÓDENA, Josep, *Documents de cancelleria i de Mestre racional sobre la cultura catalana medieval*, Ed. Institut d'Estudis catalans, Barcelona, 2011, p. 77-81.

¹⁵¹⁰ DESCLOT, cap. CIV, p. 218; Muntaner, cap. LXXXVII, p. 152-154; Vegeu sobre Conrad Llança: CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 96, p. 198, doc. 103, p. 204, doc. 137, p. 229, doc. 243, p. 318, doc. 256, p. 326, doc. 281, p. 347.

¹⁵¹¹ SOLDEVILA, *Pere el...*, vol. 1, p. 160.

¹⁵¹² MUNTANER, cap. LXXVI, p. 133-136.

¹⁵¹³ Sobre aquest personatge i els seus actes vegeu: ARGEGNI, Corrado, *Condottieri, capitani, tribuni*, vol. 1, Ed. Istituto Editoriale Italiano, Milano, 1936, p. 24; GIUNTA, Francesco, “Alaimo da Lentini”, dins *Dizionario biografico degli italiani*, vol. 1, p. 561-562; Vegeu sobre les seves accions polítiques durant la

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

Era l'únic noble sicilià no exiliat que esmentava el cronista. Tanmateix, era poc mencionat, i quan ho feia es posava en dubte la seva lleialtat. Es presentava, per tant, com l'antítesi de Roger de Llúria.

Per entendre el raonament i el relat sobre aquest noble cal situar-se en els primers dies de la conquesta de Sicília. El rei Pere havia enviat uns missatgers a la Messina assetjada i governada per Alaimo de Lentini. Aquest va rebutjar l'entrada dels diplomàtics al·legant que no creia pas que aquells fossin homes del monarca d'Aragó¹⁵¹⁴. Ara bé, arran d'aquest fet se'n poden deduir algunes conclusions. La primera, i més obvia, és que Desclot volia remarcar que Alaimo no havia obeït el rei Pere des d'un inici, sinó que va caldre que es presentés l'exèrcit a Messina perquè obrís les portes. Aquesta era una qüestió important, perquè l'autor remarcava així la manca de lleialtat; estava presentant un personatge que *a priori* no era pas fidel al nou rei. En segon lloc, es pot intuir, de forma purament hipotètica, que suposant que aquest fet hagués succeït d'aquesta manera, el que l'autor estava insinuant era que Messina, en el context de la *Comunitas Sicilie*, no havia participat en l'assemblea on s'havia escollit el rei. Era precisament una de les denúncies que havia fet Neocastro, esmentada anteriorment. Per tant, Alaimo feia valdre el poder del comú de Messina per sobre del rei, el qual no l'hauria acceptat com a sobirà. En conseqüència, de forma subtil —ja que l'autor català gairebé no esmenta res sobre la república siciliana— Desclot estaria relacionant les reivindicacions messineses amb aquest fet, i posicionaria Alaimo com un partidari de l'Estat comunal, rebutjant, en primera instància, el nou rei. Tot això, però, era relatat de forma poc detallada. Ara bé, el que si és segur és que la crònica s'estava escrivint en el moment que es va acusar de traïció al defensor de Messina. Per tant, això devia influenciar en l'escrit, presentant-lo com un vassall poc fiable des de l'inici, malgrat que es silenciés la infidelitat vers al rei.

No va ser fins que el monarca es va presentar a la ciutat amb la seva host —i el rei Carles havia fugit a l'altra banda de l'Estret— que es descrivia a Alaimo com a fidel servent del

---

república: MANTIA, *Codice diplomataico...*, doc. 5, p. 18, doc. 7, p. 21; CORRENTI, *La guerra...*, p. 79-83.

¹⁵¹⁴ DESCLOT, cap. XCIII, p. 195. Els missatgers de Pere, es van presentar a Messina, van demanar la presència del capità: “-Sènyer-dix En Pere de Queralt-, nós som missatgers del rei d'Aragó, e pregam-vos de la sua part que hajats treves amb lo rei Carles, tant que nós hajam parlat amb ell ço que dir-li volen de part del senyor del rei d'Aragó, e ell nos haja feta reposta a les notes paraules. -Certes- ço dix lo capitani-, jo no crou pas que vós siats missatges del rei d'Aragó, e ja per les vostres falses paraules no haurà pau ne treves ab nós. E, d'aquí avant, partits-vos d'aquí e tenits vostra carrera”.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

rei. En el context de la celebració per l'entrada del rei a Messina, Desclot presentava al noble sicilià i a la seva muller Macalda Scaletta —malgrat que no en diu el nom— al costat del monarca, donant-li suport i com vassalls respectuosos amb l'autoritat. De fet, en aquest relat la gran protagonista era la muller d'Alaimo que segons l'autor “*era molt bella e gentil e molt prous e valent de cor e de cors; que ella era llarga e prous de donar, e quan era lloc ne temps valia un cavaller*”. A més d'aquesta descripció d'admiració, afegia que: “*quan aquesta dona viu lo rei, que més no havia vist, fo'n molt enamorada, així com de valent senyor e agradable, no gens per negun malvat enteniment*”¹⁵¹⁵. És a dir, lloava Macalda per admirar el rei Pere. Tanmateix, com bé va detectar Cingolani, en la primera redacció de la crònica, no la definia com a “*bella*”, sinó com a “*leyal*”, i va allargar l'escena amplificant les escenes cortesanes¹⁵¹⁶. El canvi d'adjectiu es deuria, segurament, a què no devia ser apropiat, atesa la traïció del seu marit.

En resum, la primera aparició d'Alaimo servia per posar en dubte la seva lleialtat. La segona, juntament amb la seva esposa, s'emprava per al contrari, i posava èmfasi en la fidelitat cap al rei. Per tant, segurament, Desclot intentava presentar aquests nobles com partidaris del monarca, malgrat que sabia —molt probablement— de la seva traïció, ja que inicialment ell mateix ja havia posat en dubte el capità de Messina. En tot cas, ni Alaimo ni la seva muller van tornar a ser citats a la crònica, quelcom que indica que per l'autor tenien un rol menor, encara més si es compara en la narrativa siciliana —com la crònica de Neocastro— on és tot el contrari¹⁵¹⁷. També, probablement, no es torna a mencionar precisament per evitar posar en relleu la traïció, encara que era quelcom que el mateix autor fa intuir des de l'inici. És a dir, no feia referència a la deslleialtat per no admetre obertament que el rei podia tenir detractors dins el mateix reialme. S'ha de tenir en compte que era l'únic noble sicilià que esmentava, i es pot entendre la descripció del personatge —malgrat ometre la traïció— com l'antítesi de Roger de Llúria considerat el soldat més fidel del rei. També, tant els *Gesta* com Muntaner silenciaven el perjuri, per no destapar les desafeccions dins el reialme.

---

¹⁵¹⁵ DESCLOT, cap. XCVI, p. 198.

¹⁵¹⁶ CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 431.

¹⁵¹⁷ En la crònica del messinès, Alaimo tenia un paper rellevant no només en la política siciliana, sinó també en la campanya de Calàbria, quelcom que Desclot i Muntaner no esmentaven. NEOCASTRO, cap. LXI, p. 46.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

L'única crònica catalana que esmentava l'afer de la traïció era a la *Crònica del rei Pere*, probablement de Galceran de Tous, monjo de Santes Creus, qui semblava ben informat i era l'únic que no tenia la necessitat d'amagar l'afer per motius propagandístics; ans al contrari, utilitzava aquest fet per fer present el poder del rei a Sicília. L'autor explicava com el rei Carles i el papa havien ofert a Alaimo un pacte, segons el qual si aquest matava a la reina Constança i als seus fills li prometrien ser capità de tota Sicília, i també als seus hereus¹⁵¹⁸. A més, segons Galceran, va ser la seva muller, Macalda qui el va convèncer de perpetrar la traïció¹⁵¹⁹. Per a l'autor era comparable el consell que va donar Eva a Adam, sentenciant així que era un pecat comparable¹⁵²⁰. A més, per dur a terme aquestes accions, entrava en joc la custòdia del príncep Carles, l'hereu del rei Carles que havia estat capturat el 1284, quelcom que després s'analitza més profundament. El príncep estava empresonat a Messina, i Alaimo i els nobles que hi col·laboraven en volien al seu poder, i evitar la custòdia reial¹⁵²¹. Segurament, era una condició per a l'èxit del pla conspiracionista. Malgrat la preparació d'aquest pla —que es podria qualificar de cop d'Estat— la informació va arribar a mans de la reina i l'infant Jaume. Per tant, es va ordenar que el príncep Carles, empresonat al castell de Matagrifone a Messina, i Alaimo fossin enviats a Catalunya¹⁵²². Finalment, el noble sicilià va ser encarcerat a la Suda de Lleida¹⁵²³, i mantingut en vida durant els últims mesos del regnat del rei Pere. De totes

---

¹⁵¹⁸ GALCERAN DE TOUS, cap. V, p. 212. “*E-l Papa e-l rey Karles tractaren e pensaren en qual guisa porien venir a cap del bon rey d'Aragó, En Pere, e de sa gent, per què poguessen cobrar lo príncep qui era pres en Massina. E sobre assò faeren una carta que donaran molt privadament a ser Alaymo a Masina, en les quals letres li donaven a entendre que, si ell ab son parentat e ab tots aquells qui eran de la sua part auceyien la regina Costansa e sos fils e sa gent, e que li ratessen Massina, e que li promatrie e li juraria, ab bones cartes e ben fermadas e sagellades, que per t[os temps] que fos capità e major de tota la [terra] del Rey, ell e sos hereus, e li don[aria] trassor com ell volgués*”. Aquest, però, no era el primer pacte que oferia el monarca Anjou a Alaimo: MANTIA, *Codice diplomatico...*, doc. 7, p. 21. El document del 14 de setembre de 1282 el rei Carles oferia a Alaimo el perdó de la seva revolta.

¹⁵¹⁹ Segons indica Runciman, era una creença generalitzada que Macalda volia arribar a ser reina de Sicília. Vegeu l'anàlisi dels fets a RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 372-375.

¹⁵²⁰ GALCERAN DE TOUS, cap. VII, p. 213. En la reproducció del discurs, Macalda li deia: “*jo-t consel que fasses so que-l rey Karles e-l Papa te han tramès a dir per lurs cartes, e no u tarts gayre, que com més ho tardaràs major dan serà teu*”. Així, el monjo de Santes Creus en realitzava la comparació: “*E aquest fo lo consel que Eva, la primera fembra, donà a Adam son marit, per consel de la serpant qui li dix que si menjava d'aquel fruyt que Déus li havie vedat, que ell sarie Déu axí com Ell, e ella craech-le'n*”.

¹⁵²¹ GALCERAN DE TOUS, cap. VIII, p. 214.

¹⁵²² GALCERAN DE TOUS, cap. IX-X, p. 214-216; MANTIA, *Codice diplomatico...*, doc. 78, p. 162. En un document del 29 de maig de 1285, s'informava que Alaimo, la seva muller i els seus fills eren presoners i, a més, s'havien confiscat tots els seus béns.

¹⁵²³ Malgrat això Zurita afirmava que va estar empresonat al castell de Siurana. ZURITA, lib. 4, cap. LXVII, p. 115.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

maneres, el rei Alfons el Liberal el va condemnar a mort amb el beneplàcit del rei Jaume el Just. Se'l va fer creure que tornaria a Sicília i quan va arribar a les illes Egadi se'l va executar¹⁵²⁴. Va ser embolicat amb roba i un sac, i se'l va llançar a l'aigua l'agost de 1287¹⁵²⁵.

Per tant, les cròniques catalanes presentaven la noblesa siciliana exiliada a la cort del rei Pere com la més fidel del monarca. Paral·lelament, la major part de les narracions amagaven la traïció d'Alaimo de Lentini o de Gualtiero di Caltgirone. Ara bé, tant amb el silenci de Desclot com amb el detallisme de Galceran de Tous, es presentava a Alaimo com l'antítesi de Roger de Llúria o dels barons sículs exiliats i fidels. En conclusió, en la narrativa catalana, propera al rei, es presentaven dues tipologies de noblesa siciliana: els prohoms desterrats que van créixer al costat del rei —absolutament devots del sobirà— i els barons que van restar a l'illa que se'ls qüestionava la lleialtat. Això, però, contrastava amb els relats sicilians i la seva presentació de la noblesa, malgrat que també eren partidaris de la conquesta del rei Pere.

4.3.5. La noblesa: el nucli de la narrativa siciliana

Quant a la narrativa siciliana es plantejava els fets força diferents. En primer lloc, un altre dels autors contemporanis que explicaven la traïció d'Alaimo era Neocastro. Ara bé, la diferència fonamental amb les catalanes, però, era que en tota la crònica Alaimo era un personatge molt destacable i un dels caps polítics més rellevants. Cal tenir en compte que tot el seu relat girava entorn Messina i, per tant, calia destacar el seu capità. Tanmateix, denunciava la seva deslleialtat, ja que, malgrat tot, l'autor emparava el nou sistema regi. Pel cronista messinès els motius de la traïció eren similars als de Galceran i la incitació va venir per part de Macalda. Aquesta s'hauria insinuat al rei quan es trobava a Randazzo; s'hauria presentat a la cambra del monarca durant la nit, amb el pretext que no trobava lloc per allotjar-se. Neocastro explicita de forma detallada la intenció de Macalda; el rei

---

¹⁵²⁴ Vegeu el document on es condemnava el noble messinès, el 4 d'agost de 1287. MANTIA, *Codice diplomatico...*, doc. 172, p. 392; Per aquesta condemnatòria el rei Alfons d'Aragó i el rei Jaume de Sicília es posaven d'acord, vegeu els documents al respecte: MANTIA, Giuseppe, "Documenti su le relazioni del Re Alfonso III di Aragona con la Sicilia (1285-1291)", dins *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 1908, doc. 8, p. 351, doc. 12, p. 352; MANTIA, *Codice diplomatico...*, doc. 156, p. 342; També l'anàlisi de: AMARI, *La guerra...*, p. 294-297.

¹⁵²⁵ MANTIA, *Codice diplomatico...*, doc. 169, p. 386. La sentència de mort era ferma i ordenava que fos llançat al mar: "*in maris profundum proicias et submergis*".

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

la va rebutjar, va llevar-se i van conversar durant tota la nit. Segons l'autor això significaria una gran ofensa per la protagonista del relat, i dos anys després incitaria al seu marit, Alaimo, a revoltar-se contra ell¹⁵²⁶.

El contrast amb les cròniques catalanes s'eixamplava amb la narració de *Lu Rebellamentu* on, com s'ha dit repetides vegades, la noblesa era la gran protagonista, fins i tot per damunt del rei. De fet, aquest era el relat més representatiu de la noblesa siciliana. Encara que Joan de Pròixida n'era el gran prohom, hi havia també altres nobles esmentats i lloats que hom pot conèixer com els conspiradors principals contra el rei Carles. Aquesta narració lloava la noblesa siciliana i elogiava personatges com Alaimo de Lentini o Gualtiero di Caltagirone per la seva col·laboració durant la revolta. En altres paraules, silenciava la seva deslleialtat i honorava la seva actuació contra el rei Carles.

Abans de continuar l'anàlisi de la cronística sobre el relat dels barons sicilians, cal esmentar els estudis d'autors com La Mantia o Wieruszowski per tal d'entendre millor la narrativa. Aquests historiadors van detectar, a partir de la documentació dels arxius, que Palmeri Abati¹⁵²⁷ i Gualtiero de Caltagirone —barons utilitzats extensament a *Lu Rebellamentu*— havien estat dels que havien rebut cartes del rei Pere, prèviament a la seva arribada, per a mobilitzar la noblesa i aconseguir adeptes¹⁵²⁸. També, entre altres nobles, es van implicar Rogerio Mauro i Johannes de Mazarino¹⁵²⁹. Malgrat això, aquests es van solleva contra el rei.

Tot i la bona relació que hi va haver inicialment, van esclatar almenys dues revoltes contra el rei¹⁵³⁰. La primera i més important —i ja esmentada— va ser protagonitzada per Alaimo que volia entregar l'illa als angevins. L'altra, dirigida per Gualtiero, volia recuperar els privilegis que oferia la *Communitas*. Ambdós van ser executats acusats de traïció. Aquestes revoltes podien ser causa del poder enèrgic del nou rei i, per contra, alguns prohoms volien aconseguir o un regne sota l'empara papal, o bé un rei submís, que permetés dirigir la política a la noblesa, tal com se suggeria a *Lu Rebellamentu*. Per això,

---

¹⁵²⁶ NEOCASTRO, cap. LXXXVII-LXXXVIII, p. 67-69, cap. CVII-CVIII, p. 83.

¹⁵²⁷ Sobre aquest noble: CORRENTI, *La guerra...*, p. 84-85.

¹⁵²⁸ MANTIA, *Codice...*, doc. 24-25, p. 69-71; També a: CINGOLANI, *Diplomatari...*, doc. 313, p. 365. En una carta del 2 de maig de 1282 des de València el rei Pere comunicava a Ruggiero di Pietrapercia que els hi enviava un ambaixador. Entre els nobles hi destacaven Palmerio Abbate, Gualtiero di Caltagirone, Iohanni de Mazarino o Benedetto de Vezino.

¹⁵²⁹ WIERUSZOWSKI, "Conjuraciones...", p. 554-555.

¹⁵³⁰ WIERUSZOWSKI, "Conjuraciones...", p. 555.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

tot i els esforços del rei per a convertir-los en partidaris fidels, hi va haver traïció¹⁵³¹. Així i tot, alguns dels nobles sollevats menys rellevants se'ls hi va arribar a perdonar la vida¹⁵³². Quant a *Lu Rebellamentu*, s'esmentava les relacions inicials amb el rei —provades documentalment—, però se silenciava la deslleialtat nobiliària.

Així, doncs, en primer lloc, a la narració en llengua siciliana, es ressaltava la reunió convocada per Joan de Pròixida després de tornar de Constantinoble. En la trobada hi destacaven Alaimo da Lentini, Gualtiero de Caltagirone, Palmeri Abati i altres barons sicilians. En aquest passatge de la crònica l'atenció restava sobre aquests aristòcrates, que també eren presentats com a responsables del sollevament. El noble salernità els va incitar a la revolta, aquests van obeir-lo i, per aquest motiu, van ser enaltits. En aquest relat, l'autor va reproduir el discurs de Joan de Pròixida on deia: “*Eu vi poczu liberari*”. Per tant, els nobles sicilians van respondre: “*Nui simu apparichati di sequiriti fino a la morti*”. Es conjuraven així contra els Anjou, i declaraven *de facto* que Joan de Pròixida n'era el promotor. En conseqüència, als barons sicilians els hi corresponia rebel·lar l'illa: “*A vui si convinirà di ribillari tucta la terra di Sichilia*”. Tanmateix, i potser com un advertiment del què succeiria mesos després —malgrat que aquesta narració no ho esmenti— es presentava a Gualtiero di Caltagirone dubtós del què es proposava, atès que temia enfrontar-se al rei Carles. Malgrat tot, els barons van “*juraru cridenza*” i obeir els dictats del seu nou líder¹⁵³³.

Certament, però, aquesta era la versió que oferia *Lu Rebellamentu*, no obstant això, i com ja s'ha analitzat, les cròniques sinòptiques güelfes copiaven l'escenari i en canviaven els arguments. Per exemple, Brunetto Latini escrivia una descripció d'aquest escenari força diferent; Joan de Pròixida es personava com el líder, però coaccionant i difamant els nobles sicilians. Segons Latini, el salernità els hi va dir: “*O miseri tapini venduti come cani e ischiavi, male avventurati che non vi movete mai, che avete gli cupri costri come pietra, che potendo stare signori si state servi, e videndo e non vendicando l'onte*

---

¹⁵³¹ CARINI, *De Rebus...*, doc. 115, p. 108-110. On es demanava a Bartolomeo di Legali i Ruggerio Mauro que juressin lleialtat al nou rei.

¹⁵³² Per exemple a Johannes de Mazarino se li restitueixen els béns. Vegeu, MANTIA, *Codice...*, doc. 157, p. 346-349; També, WIERUSZOWSKI, “Conjuraciones...”, p. 555-556. Per aquesta historiadora la planificació de la noblesa tenia caràcter de “conspiració”, i per tant, donava suport a la idea bàsica de *Lu Rebellamentu*.

¹⁵³³ *Lu Rebellamentu*, p. 8; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 312. La segona reunió celebrada amb els nobles es va fer a Malta, on la recent mort del pontífex, els va fer dubtar de l'eficàcia de la revolta i la conjura.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

vostre!”¹⁵³⁴. Era una dura crítica als barons sículs que eren acusats d'immobilistes i de conformistes amb el govern Anjou. D'aquesta manera, el cronista florentí presentava a Joan de Pròixida com el protagonista indiscutible de la conspiració, l'únic que suscitava el sollevament de l'illa i, per tant, l'autèntic culpable de la dissidència. Ara bé, l'argument important és que, segons el cronista, va convèncer els nobles i, per tant, també van ser col·laboradors de la revolta. Amb tot, Latini —i també a la *Leggenda* i el *Liber Jani*— no perd l'oportunitat de mostrar la paüra dels barons, els quals afirmaven que tenien “*addosso lo più potente signore che sia tra Cristiani di più potere*”¹⁵³⁵; era quelcom que també va narrar *Lu Rebellamentu*, però en aquest cas, la crònica güelfa ho va utilitzar com una arma propagandística. Al mateix temps, i com a mostra de la manera d'actuar d'aquests autors siculoitàlics, —contràriament al que succeïa a la cronística catalana— Roger de Llúria ocupava un lloc completament secundari i de rol menor, ja que s'evitava esmentar a un personatge tan proper al rei.

En tot cas, malgrat les diferències entre *Lu Rebellamentu* i les cròniques germanes güelfes, els nobles sicilians eren protagonistes i es mostraven lleials a la revolta i al rei Pere. Tot al contrari, doncs, que els relats catalans, on aquests quasi no eren citats. El cas més destacable era Alaimo de Lentini, qui era elogiat per ser un soldat i comandant exemplar. La seva traïció no era pas mencionada, ans al contrari; per tant, era presentat com un personatge que va participar activament en el sollevament.

L'altre noble acusat de traïció era Gualtiero di Caltagirone que també va ser enaltit a la cronística siciliana i silenciada per la catalana. Els seus motius de revolta van ser contraris als d'Alaimo. Aquest noble de la Vall di Noto era partidari de la *Communitas*, de la república siciliana sota l'empara papal i era un güelf convençut. Encara que amb l'arribada del rei Pere es va mostrar lleial al sobirà i es va oferir voluntari per acompanyar-lo al duel de Bordeus, mesos després era perseguit per les autoritats reials. La revolta de les Vespres havia esclatat per enderrocar el govern angeví i instaurar l'Estat

---

¹⁵³⁴ BRUNETTO LATINI, p. 109; *Leggenda*, p. 66. Es presenta aquesta reunió amb paraules molt similars a Latini, ja que en aquest text el noble salernità els hi digué: “*Miseri venduti come schiavi mal avventurosi, ch'avete i quori costri di pietra, or non ci moverete mai di stare servi poetendo stare signori, vendicanto l'onte vostre?*”. Finalment Joan de Pròixida afirma que demanaria ajuda a “*messer Pero re di Raona e di Valenza conte*”; També a, *Liber Jani*, p. 50-51. S'hi troben les mateixes paraules i els mateixos arguments que a la *Leggenda*.

¹⁵³⁵ BRUNETTO LATINI, p. 109; És quelcom que es narra de manera quasi idèntica a: *Leggenda*, p. 66; *Liber Jani*, p. 50-51.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

comunal. Malgrat això, Sicília havia esdevingut la terra de conquesta del rei d'Aragó, i era quelcom inamissible, des de la perspectiva dels güelfs republicans com Gualtiero. Aquest col·lectiu volia estar sota l'empara de Roma, no pas lluitar-ne en contra, com feia el nou monarca. Per tant, el que es proposaven els güelfs sicilians era retornar a la *Communitas* sota la protecció del pontífex. Aquesta revolta es va focalitzar a Caltagirone i a tota la Vall di Noto. Tanmateix, comptava amb múltiples detractors; per exemple güelfs que havien donat suport a la república, però s'havien convertit en fidels soldats del rei Pere, o bé, gibel·lins detractors del poder de l'Església¹⁵³⁶. Gualtiero no va poder resistir la pressió dels reialistes i va ser capturat, i condemnat a mort per Joan de Pròixida¹⁵³⁷ i Alaimo de Lentini, el mateix que mesos després intentaria traïr el rei. De fet, segons Neocastro, va ser el capità messinès, Alaimo, qui va oferir les proves a l'infant Jaume, on es demostrava el contacte entre els angevins i Gualtiero. Així, segons l'autor messinès, les sospites van començar durant la primavera de 1283 amb la guerra a Calàbria. Una espia angevina havia caigut en mans dels almogàvers i hauria revelat que Gualtiero tindria contactes amb el príncep de Salern per concedir-li la Sicília oriental. La revolta va començar de forma modesta quan el noble rebel va fortificar-se al castell de Butera¹⁵³⁸. Un cop el rei va abandonar Sicília per anar al duel de Bordeus, Gualtiero va tornar a ocupar Caltagirone, on no va poder defensar la plaça i va ser capturat¹⁵³⁹.

En conseqüència, l'infant —en nom del seu pare— i Alaimo de Lentini van sentenciar aquest baró¹⁵⁴⁰. Va ser decapitat a Caltagirone el 22 de maig de 1283¹⁵⁴¹. Aquests fets eren

---

¹⁵³⁶ RAGONA, Antonio, *Gualtiero di Caltagirone e la fine delle aspirazioni repubblicane del Vespro*, Ed. Cassa S. Giacomo, Caltagirone, 1985, p. 75-78; També analitzat a, AMARI, *La guerra...*, p. 241; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 364; LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 185.

¹⁵³⁷ CARINI, *De Rebus...*, doc. 367, p. 433-436; També a: CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 570, p. 589. El rei Pere, en resposta a Joan de Pròixida, ordenava que es realitzés el judici contra els rebels, entre ells, Gualtiero de Caltagirone. També es requeria la captura dels castells de Sperlinga i Modica: "(...) *processu facto contra Galterium de Calatigerono et quosdam complices suos, et capcione castris de Sperlingi et castris de Modica, et statu ipsarum parcium, vobis referimus multas grates, et volumus quod contra Simonem de Calatafimo et Baymundum de Botera, qui capti, ut asseritis, detinentur, procedatur sentencialiter, sicut processum est contra dictum Galterium si inventi sunt vel inveniri, facta, inquisitione, poterunt conscii vel culpabiles maleficii seu sedicionis pro quibus dictus Galterius extitit condempnatus*".

¹⁵³⁸ NEOCASTRO, cap. LXVI, p. 49-50.

¹⁵³⁹ CORRENTI, *La guerra...*, p. 86-88; WALTER, Ingeborg, "Gualtieri di Caltagirone", dins *Dizionario biografico degli italiani*, vol. 16, 1973. Recuperat 24 de juny de 2019, des de [http://www.treccani.it/enciclopedia/gualtieri-di-caltagirone_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/gualtieri-di-caltagirone_(Dizionario-Biografico)/).

¹⁵⁴⁰ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 364.

¹⁵⁴¹ RAGONA, *Gualtiero di...*, p. 101-114; AMICO, Antonio, *I diplomi della cattedrale di Messina*, a cura di Raffaele STRARRABA, Palermo, 1876-1888, p. 126; FILANGIERI, *I registri...*, vol. 6, p. 418; AMARI, *La guerra...*, p. 237-239.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

---

fonamentals, i era justament aquests esdeveniments els que silenciava *Lu Rebellamentu*. Amb la revolta de Gualtiero es trencava l'aliança entre els nobles sicilians i es feia palès que la unió havia estat efímera. És més, amb el coneixement dels documents de la traïció, es pot provar la idealització de la noblesa en la narrativa siciliana amb una clara intenció d'enaltir els barons sículs com a promotors de les Vespres enfront del nou poder regi. Per aquest motiu, qualsevol deslleialtat que podia pertorbar la seva imatge era absolutament silenciada.

En aquest sentit, tant als relats de Desclot —i gran part de la cronística catalana— com a *Lu Rebellamentu* se silenciaven les traïcions de Gualtiero i Alaimo. Ambdues cronístiques coincidien en l'estratègia de no esmentar aquests afers, perquè, de fet, estaven plantejant la conquesta de Sicília com una lluita únicament contra el rei Carles, cosa que no es corresponia amb la realitat. La pugna del rei Pere per Sicília no va ser únicament contra el seu adversari angeví, sinó que va esdevenir un procés més complex que incloïa combatre contra la noblesa detractora. Precisament, el silenci dels autors es produïa perquè volien amagar deliberadament que el nou monarca pogués tenir enemics dins el seu propi reialme.

Per concloure, la noblesa siciliana era utilitzada per cada cronista de la manera més convenient pels seus objectius. A més, com s'ha dit, a les narratives partidàries del rei Pere es destacaven dues visions de la noblesa: la perspectiva catalana i la perspectiva siciliana. Al mateix temps, l'aristocràcia sícula es pot dividir en l'exiliada a la Corona d'Aragó i la que va romandre al regne. Aquesta dicotomia era resultat i conseqüència de les diferents maneres d'entendre la política en ambdós territoris. És a dir, malgrat que la noblesa sempre tenia rellevància en la política i en la presa d'acords amb el monarca, des del relat català —i possiblement també des de la cort— es reclamava que el rei fos el centre del relat i, en conseqüència, també de la política, malgrat que aquest no s'oposava pas al pacte i poder de la noblesa. En canvi, per les cròniques sicilianes, la noblesa era el nucli de la narrativa i el rei era utilitzat pels barons i actuava sota la seva decisió. Aquestes dues òptiques de la noblesa eren el resultat de dues propostes polítiques diferents. La narrativa siciliana emmirallava una societat profundament dominada per les decisions nobiliàries, que al llarg de les últimes dècades havien dictaminat els esdeveniments polítics més destacats, com la *Communitas*. L'Estat comunal els hi havia atorgat gran poder, i calia defensar-lo enfront del rei i, per tant, els relats reflectien aquest desig.

4. Memòries de les dinàmiques militars i polítiques

Els escrits catalans, en canvi, mostraven l'obligació del rei d'imposar-se per sobre de l'aristocràcia i, per això, el convertien en l'element central. Aquesta era una necessitat del rei Pere tant a Sicília —on la noblesa havia assolit gran poder arran de les Vespres i la *Communitas*— com a Catalunya —on havia assistit a algunes revoltes nobiliàries¹⁵⁴²— i Aragó, on s'havia d'enfrontar a la Unió Aragonesa¹⁵⁴³. Per tant, la centralitat del monarca en la narrativa no només estava pensada per combatre les idees a Sicília sinó també als territoris peninsulars. Amb tot, descriure una aristocràcia sícula totalment fidel al seu dictamen era una arma propagandística de gran potència per demostrar la seva força entre les files nobiliàries. Ara bé, aquest plantejament era totalment contrari al relat sicilià, on era la noblesa qui es volia imposar per sobre del rei.

---

¹⁵⁴² Vegeu sobre les revoltes contra el rei: CINGOLANI, *Pere el...*, p. 117-122, 131-134; També, SHNEIDMAN, J. Lee, *The rise of the Aragonese-Catalan empire, 1200-1350*, vol. 1, Ed. New York University Press, New York, p. 1970, p. 3-44.

¹⁵⁴³ GONZÁLEZ, *Las uniones...*, p. 52-75.

5. LA INTERNACIONALITZACIÓ DEL CONFLICTE: ENTRE L'ÈPICA I LA CRUELTTAT

El conflicte de Sicília va adquirir les dimensions d'una guerra internacional quan, després d'alguns mesos de lluites, els dos bàndols no van tenir cap avenç remarcable. Va ser a partir del 1283 quan els cronistes van relatar com la pugna es traslladava entre la mar Mediterrània i a les zones transpirinenques, entrant en joc la Corona francesa com a principal aliada dels angevins. En primer lloc, destacava el desafiament de Bordeus que significava l'inici del moviment de tropes a les dues bandes dels Pirineus. Els cronistes van aprofitar aquest esdeveniment per exposar els seus arguments a favor o en contra de l'honorabilitat dels dos monarques de Sicília. En segon lloc, els autors posaven èmfasi amb les batalles navals de Malta i Nàpols que, conscients del gran esdeveniment que significava, van utilitzar per desautoritzar les actuacions dels adversaris. Finalment, s'escribia sobre la invasió de la Corona d'Aragó, sent el nord de Catalunya on es van desencadenar les principals batalles i, per tant, on els cronistes van focalitzar el seu interès.

5.1. EL DESAFIAMENT DE BORDEUS: ENTRE L' "HONORABILITAT" I LA "TRAÏDORIA"

Un dels episodis més repetits i que va cridar més l'atenció als cronistes va ser el duel de Bordeus i tot el que va comportar aquest desafiament. Per posar en context, el moment en què es va pactar aquest duel, l'illa de Sicília ja estava totalment controlada pel rei Pere, i s'estava atacant Calàbria¹⁵⁴⁴. Tanmateix, l'avenç catalanoaragonès a la península Itàlica

---

* Imatge del títol: SPECIALIS, Nicolaus, *De gestis siculorum sub Friderico Rege*, Universitat de València, Manuscrit, MH Ms. 0848, f. 6r (1401-1450).

¹⁵⁴⁴ CARINI, *De rebus...*, doc. 7, p. 681.

5. La internacionalització del conflicte

---

era costós i durant alguns mesos es va estancar sense cap èxit destacable. D'altra banda, l'exèrcit angeví havia sofert múltiples baixes i derrotes, però es resistia a abandonar l'extrem sud de la península. Per tant, en la guerra terrestre s'havia arribat a un atzucac i cap dels dos bàndols semblava guanyador. A més, en mig d'aquestes campanyes, les ambaixades entre ambdós reis eren habituals i en les diferents trobades dels diplomàtics es va suggerir i pactar un duel entre els dos monarques acompanyats per cent soldats cada un¹⁵⁴⁵. S'havien de batre a mort el dia 1 de juny a Bordeus, a Aquitània, en territori neutral, ja que pertanyia al duc d'Aquitània i rei d'Anglaterra Eduard I¹⁵⁴⁶; aquest havia estat escollit com a àrbitre¹⁵⁴⁷, tanmateix va rebutjar la petició i va manar al senescal de la ciutat obrir les portes a l'exèrcit francès¹⁵⁴⁸. Finalment, però, quan ambdós monarques van ser a la ciutat no es van enfrontar. Els cronistes de cada bàndol van argumentar els motius i van acusar l'adversari. Aquest episodi es va convertir en una de les temàtiques més repetides i que més abast va arribar assolir. De fet, a partir d'aquest esdeveniment van sorgir multitud de relats on, pels autors, era un escenari ideal per defensar les posicions ideològiques de cada un dels enfrontats. Per tant, malgrat ser un duel fallit, va assolir un alt succés en l'àmbit literari i, en conseqüència, va quallar fàcilment en l'imaginari popular, quelcom que es pot observar, fins i tot, en l'àmbit artístic. N'era exemple la representació a una de les bigues del sostre del palau del marquès de Llió de

---

¹⁵⁴⁵ Es conserven múltiples documents sobre els pactes que es van dur a terme referent al duel de Bordeus. CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 466, p. 504. Des de Catània, el 19 de novembre de 1282, el rei envia a Bertran de Canelles i Jimeno de Artieda per iniciar el pacte del duel de Bordeus. També, doc. 472, p. 508. El rei va anomenar procuradors per a pactar el duel el 24 de desembre de 1282 des de Messina. Aquest eren Guillem de Castellnou, Rodrigo Jiménez de Luna, Pere de Queralt, Jimeno de Artieda, Renaut de Limoges i Matteo da Termini. Finalment, doc. 476, p. 512. Es pacten les condicions de Bordeus, en un document del 30 de desembre de 1282 a Reggio Calabria; Vegeu els documents també a: CARINI, *Documenti inediti...*, p. 675-680; També a, FILANGIERI, *I registri...*, vol. 26, doc. 59, p. 57. Es dona notícia del salconduit per sis homes del rei Pere com ambaixadors, vàlid fins al 26 de desembre.

¹⁵⁴⁶ CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 477, p. 513. El 2 de gener de 1283 des de Messina, el rei anunciava que s'enfrontaria al rei Carles a Bordeus el dia 1 de juny, on es batrien a mort 100 cavallers catalanoaragonesos i 100 angevins: "*Inter regem Karolum et centum de suis militibus, ex una parte, et nos et centum de nostris militibus*"; GALASSO, *Il regno...*, p. 87.

¹⁵⁴⁷ Vegeu al respecte, DONNE, Fulvio delle, "Le Armi, l'onore e la propaganda: il mancato duello tra Carlo d'Angiò e Pietro d'Aragona", dins *Studi Storici. Rivista trimestrale dell'Istituto Gramsci*, n. 1, Gennaio-Marzo, Roma, 2003, p. 95-109. L'estudi es centra en una carta del cardenal Ugo Atrato de Evesham al rei anglès, a inicis del febrer de 1283. En aquesta se li comunicava el pacte del duel entre els dos monarques rivals, i que es celebraria a la seva terra. A l'epístola s'escrivia: "*Dominos K. Sycilie et P. Aragonum reges illustres, (...) per litteras et nuntios provocati, quod promiserunt ad invicem et iureiurando, datis hinc inde patentibus litteris, alternatis sigillis regis consignantibus, in terra vestra Vasconie regionis convenire et in planitie Burdegalensi kalendis videlicet iunii proximo futuri*".

¹⁵⁴⁸ SOLDEVILA, Ferran, "Pere el Gran: el desafiament amb Carles d'Anjou", dins *Revista d'Estudis Universitaris Catalans*, n. 9, Barcelona, 1915-1916, p. 123-172, p. 135-137, 145-149.

5. La internacionalització del conflicte

Barcelona^(Fig.8). En aquesta es representaven dos cavallers: un amb l'escut del regne de Sicília sota el jou del casal Anjou; l'altra amb l'escut del reialme de Sicília, sota el govern de la dinastia del casal de Barcelona. Ambdós cavallers es poden identificar com els dos monarques lluitant a Bordeus¹⁵⁴⁹.

Malgrat tot, és un afer que encara actualment planteja moltes qüestions sense resposta. En general, però, la historiografia des del segle XIX ha intentat, a partir dels cronistes i la documentació, entendre el perquè d'aquest afer i ha realitzat multitud d'hipòtesis al respecte¹⁵⁵⁰.

5.1.1. Les hipòtesis de la historiografia

El duel fallit entre els dos monarques ha estat objecte de diferents hipòtesis. Un dels primers a fer una anàlisi dels fets va ser Amari, que pensava que el duel era fruit de la supèrbia i impotència del monarca angeví¹⁵⁵¹. D'altra banda, Saint-Priest plantejava la possibilitat que el mateix rei Anjou s'allunyés de Sicília per pròpia voluntat, i considerava menys probable que la intenció del rei Carles fos allunyar el rei Pere amb l'excusa del duel¹⁵⁵². En canvi, Soldevila creia que era una manera de solucionar el conflicte de manera cavalleresca¹⁵⁵³. Contràriament, Léonard qualificava de comèdia la trobada de Bordeus¹⁵⁵⁴. Així mateix, les opinions al respecte són múltiples. De fet, Runciman es

---

¹⁵⁴⁹ Primer van ser identificats com el rei Frederic de Sicília i un cavaller Anjou. AINAUD DE LASARTE, Joan, "Pintures del segle XIII al carrer de Montcada de Barcelona. Discurs llegit el dia 18 de maig de 1969 en l'acte de recepció pública del Dr. Joan Ainaud de Lasarte a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona", dins *Reial Acadèmia de Bonet Lletres de Barcelona, Separata*, Barcelona, 1969, p. 5-25, p. 24; Després, el mateix autor va suposar que podia representar els dos monarques. AINAUD DE LASARTE, Joan, "La pintura profana barcelonina del segle XIII. Troballes dels darrers anys", dins *Lombard. Estudi d'Art Medieval*, n. 4., Ed. Institut d'Estudi Catalans, Barcelona, 1991-1993, p. 189-196, p. 193; Vegeu també l'anàlisi de: SERRANO COLL, Marta, *La imatge figurativa del rei de Aragó en la Edat Media*, Tesis Doctoral, Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, 2005, p. 577-578.

¹⁵⁵⁰ Abans del segle XIX l'interès per aquest afer era menor, però sovint hom podia esmentar el duel. Vegeu per exemple: VOLTAIRE, *Essais sur...*, p. 260. "Lorsque Charles d'Anjou, frère de Saint Louis, et Pierre d'Aragon se défièrent après les vèpres siciliennes, ils convinrent de remettre la justice de leur cause à un combat singulier"; També l'esment i el record que se'n feia a una publicació feta durant les guerres napoleòniques: BUCHON, Jean Alexandre, *Recherches et matériaux pour servir a une histoire de la domination française aux XIIIe, XIV e et XVe siècles dans les provinces démembrées de l'empire grec a la suite de la quatrième croisade*, Ed. Auguste Desrez Libraire-Éditeur, Paris, 1811, p. 205.

¹⁵⁵¹ AMARI, *La guerra...*, p. 245-249.

¹⁵⁵² SAINT-PRIEST, *Histoire de la...*, vol. 4, p. 107, 114-122.

¹⁵⁵³ SOLDEVILA, "Pere el...", p. 131-133; Vegeu també: SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, *El desafiament de Pere el Gran amb Carles d'Anjou*, Ed. Rafael Dalmau, Barcelona, 1960.

¹⁵⁵⁴ LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 184-185.

5. La internacionalització del conflicte

---

preguntava fins a quin punt ambdós monarques eren sincers quan pactaven el duel. Tanmateix, apuntava que, per naturalesa humana, hom podia recórrer a un tribunal amb autoritat, encara que després no s'acatés la sentència. En aquest cas, s'apel·lava al veredicte diví. Certament, a finals del segle XIII el judici de Déu mitjançant el duel era una concepció antiquada, però seguia sent un mitjà per cercar justícia en una causa¹⁵⁵⁵. Runciman també suposava que la intenció inicial podia ser estalviar-se les despeses d'una llarga guerra. A més, ambdós sobirans sabien del valor propagandístic que podia arribar a assolir el duel¹⁵⁵⁶.

Sobre les possibilitats de victòria d'un i l'altre l'autor britànic apuntava que el rei Pere era més jove que el rei Carles i, *a priori*, podia tenir cert avantatge sobre l'angeví. Ara bé, l'autor intentava posar-se dins la mentalitat del rei Carles i suposava que aquest podia creure realment que Déu li garantiria la victòria, atès que va ser triat per l'Església com a rei de Sicília. Malgrat això, cal hipotetitzar que ambdós reis, després del pacte, van dubtar sobre l'eficàcia resolutiva¹⁵⁵⁷.

Més recentment, va ser Cingolani qui va estudiar l'episodi especialment a partir del text de Desclot, però també amb l'esment d'altres cronistes. Aquest autor considera que la idea tradicional de l'allunyament dels reis de la guerra s'ha d'abandonar perquè a cap dels dos monarques els hi era favorable. De fet, Cingolani es declara partidari de la idea d'Amari, considerant que l'actitud del rei Carles era com el "*vell cap del ramat*" rabiós amb el nou rei sicilià; sostenia que el duel era una prova de força entre ambdós governants. A més, defensava que un dels possibles motius era distreure de l'autèntic conflicte i crear-ne un de fals¹⁵⁵⁸.

Malgrat les diferents hipòtesis al respecte, i si momentàniament es deixa de banda les cròniques, cal valorar que aquest episodi pot amagar més del que els autors coetanis van escriure. És a dir, és força evident, com s'ha dit repetides vegades en aquest present estudi, que les cròniques tenien un relat totalment intencional. Per tant, el duel de Bordeus va ser

---

¹⁵⁵⁵ BARBER, Richard, *Il mondo della cavalleria. Storia della cavalleria dalle origini al secolo XVI*, Ed. Sugarco, Milano, 1986, p. 212-223. Cal recordar, però, que el rei Eduard I a Châlons havia cercat, de manera semblant, la solució d'una qüestió bèl·lica; Sobre l'afer dels duels, vegeu també, encara que des d'una perspectiva castellana a: BERMEJO CABRERO, José Luis, "Aspectos normativos sobre rieptos y desafíos a fines de la Edad Media", dins *En la España Medieval*, n. 22, 1999, p. 37-60.

¹⁵⁵⁶ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 352-354.

¹⁵⁵⁷ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 352-354.

¹⁵⁵⁸ CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 467-470.

5. La internacionalització del conflicte

---

convertit en un dels grans actes propagandístics on s'elogiaven o es menyspreaven els reis, segons la ideologia de cada autor. Per això, cal pensar en allò que realment estaven amagant les narracions contemporànies.

En primer lloc, s'ha de cercar l'explicació estratègica militar que els autors obvien. Els dos reis van abandonar el regne de Sicília per trobar-se a Bordeus. Segons Cingolani, abandonar el reialme no era favorable per cap dels dos reis¹⁵⁵⁹. Tanmateix, cal plantejar la possibilitat que fos un moviment estratègic i militar lògic que ambdós reis tenien la voluntat de fer. Cal destacar que abans i després del duel, els dos monarques van viatjar a les seves respectives terres, segurament, per preparar el que era una imminent guerra als Pirineus. Així, doncs, el viatge des d'Aragó i Provença fins a Bordeus només implicaria alguns dies. És a dir, el retorn del rei Pere als seus territoris peninsulars, podia ser per preparar les defenses i l'exèrcit davant el futur atac del rei de França. De fet, durant el retorn de Gascunya va travessar els Pirineus occidentals i, potser, va procurar organitzar la defensa de la frontera d'Aragó amb Navarra, on més tard hi va haver un atac¹⁵⁶⁰. Era un dels possibles territoris on es podia haver lliurat el gruix de la guerra, encara que finalment es va concentrar al nord-est català. A més, Sicília estaria ben defensada, amb l'infant Jaume com a lloctinent —que molts consideraven l'autèntic hereu— i el suport de la majoria de nobles sícils. D'altra banda, el rei Carles hauria viatjat fins a Provença per preparar també l'exèrcit i per enllestir-lo tant per continuar la guerra a Sicília com per coordinar l'atac amb França a Catalunya¹⁵⁶¹. Més tard, ambdós anirien a Bordeus. Per tant, i en contra de la idea tradicional —abans esmentada— que el rei Carles va allunyar del front de guerra al rei Pere —o a l'inrevés—, el que possiblement va succeir és que ambdós reis volien ampliar el territori de conflicte, als territoris de la Corona d'Aragó, França i al Mediterrani occidental, tal com es va esdevenir mesos després. A més, amb la marxa dels dos reis la guerra va continuar la mateixa dinàmica. L'almirall Roger de Llúria

---

¹⁵⁵⁹ CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 468.

¹⁵⁶⁰ DESCLOT, cap. CV, p. 226; MUNTANER, cap. XCII, p. 164.

¹⁵⁶¹ Nàpols va quedar sota la direcció de l'hereu, el príncep Carles de Salern. Vegeu al respecte: FILANGIERI, *I registri...*, vol. 26, doc. 169, p. 24. “(...) *iusticiariis regni mandatum quod obediant Carolo primogenito nostro principi salernitano et honoris montis sancti angeli domino, usque ad reditum nostrum, quia nos ad presens accedere debemus ad partes ultramontanas in vasconia ap. Civitatem burdegalensem ubi cum rege aragonum inimico nostro secundum appellationem hinc inde propositam et defensam, deo nobis existente defensore, pugnare debemus. Dat. Regii XII ianuarii XI ind (...)*”. També s'ha de tenir en compte que se li va cedir Provença i Forcalquer durant dos anys i mig: doc. 277, p. 37. “(...) *carolo primogenito nostro principi salernitano etc concessio iurium et proventuum comitatuum provincie et forcalquerii per annos duos et medius (...)*”.

5. La internacionalització del conflicte

---

assetjava la costa napolitana i l'exèrcit angeví, amb el príncep de Salern al capdavant, restava encara sense capacitat d'ofensiva real.

En segon lloc, cal tenir en compte que dins la dinàmica política siciliana, aquest duel no tenia cap sentit i, a més, era contradictori als designis dels barons sicilians. És a dir, el rei Pere havia estat triat com a sobirà amb la reunió d'una assemblea siciliana. En canvi, teòricament s'havia acordat que aquell qui guanyés el duel restaria com a rei legítim. Per tant, contradeia les peticions de l'aristocràcia sícula, atès que per aquest col·lectiu només la seva decisió seria vàlida, no pas la victòria del duel. Amb tota seguretat, era quelcom inacceptable per la noblesa que prèviament havia rebutjat el rei Carles i havia sacrificat la *Communitas* per la protecció i vassallatge del rei Pere. En tot cas, els barons s'haurien sentit ofesos i traïts, perquè el seu dictamen polític —i la sobirania assembleària siciliana— quedaria anul·lat, en favor d'un duel que segurament no considerarien legítim. Si hipotèticament, el rei Pere hagués mort, els sicilians no haurien tornat a acceptar el rei Carles. Això, era quelcom que de ben segur sabien els dos monarques, els prínceps hereus i el papat. És a dir, dins la dinàmica siciliana, el duel de Bordeus era mancat de sentit polític.

En tercer lloc, però menys probable, cal considerar la possibilitat —malgrat que sigui remota— i només en un primer moment, que el rei Pere tingués la intenció de presentar-se al territori del rei anglès per parlamentar amb aquest monarca —o amb el seu senescal— i tornar a buscar la seva complicitat que anys enrere havien tingut. A més, i de forma purament hipotètica, cal plantejar que potser, a *priori*, el rei Pere havia pensat una trampa contra el rei Carles, amb una eventual col·laboració del rei Eduard. Tanmateix, el monarca anglès no es va presentar, es va desmarcar i va cedir la ciutat a l'exèrcit francès; de fet, davant de les pressions papals havia decidit que no hi col·laboraria ¹⁵⁶² i, per tant, s'alienava amb la política del pontífex¹⁵⁶³.

Totes aquestes idees, que són hipòtesis lògiques, però no es poden provar del tot documentalment, haurien estat obviades pels cronistes, simplement perquè el relat sobre un duel i les injúries que van sorgir arran d'aquest vers als reis, tenia més potència

---

¹⁵⁶² CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 473; També a SOLDEVILA, "Pere el...", p. 134-138.

¹⁵⁶³ Malgrat que el rei Eduard es va desmarcar de l'afer, ambdós monarques van mantenir els contactes. Vegeu, CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 506bis, p. 542. Datat el 4 d'abril de 1283 a Aberconwy (Gal·les) el rei Eduard enviava els seus missatgers al rei Pere.

5. La internacionalització del conflicte

---

argumental que no pas narrar sobre els preparatius bèl·lics. D'altra banda, la possible desil·lusió que podia haver causat la idea del duel als barons sículs va ser encoberta pels autors sicilians i catalans, en favor dels elogis i els relats heroicistes vers el rei Pere. De fet, la narració del duel, més pròpia, potser, de la poesia èpica o les novel·les cavalleresques, va causar un gran impacte al públic, i convertia aquella contesa en una qüestió d'honor entre ambdós monarques. A més, tal com apuntava De Riquer, en el text de Desclot es reflecteix una empresa real cavalleresca, encara que per l'estudiós no és pas el cronista "*qui rep la influència de la literatura, sinó el seu protagonista que actua literàriament*"¹⁵⁶⁴. Així mateix, aquesta actuació cavalleresca del rei Pere servia per a totes aquelles narracions que cercaven protegir la seva honorabilitat i enaltir la seva figura. D'altra banda, en les cròniques güelfes s'elogiava el rei Carles, se li atribuïen actituds cavalleresques i es menyspreava el rei Pere. En aquesta mateixa línia argumentativa, Trombetti defensava que el plantejament d'aquest desafiament recordava a la batalla de Bouvines¹⁵⁶⁵. Sens dubte, eren uns relats molt potents amb un ventall molt ampli per a l'argumentació que els cronistes realitzaven, sovint, *ad libitum*.

5.1.2. L'amenaça silenciada de l'Església

Malgrat l'èxit polític i literari que podia comportar el duel de Bordeus, hi ha un altre aspecte no tant conegut i, sovint, amagat pels mateixos cronistes de l'època. Tot i els pactes entre ambdós bàndols, el papa Martí IV va prohibir l'enfrontament sota pena d'excomunicació¹⁵⁶⁶. Cal entendre que aquesta amenaça es dirigia més especialment cap

---

¹⁵⁶⁴ RIQUER, *Historia de...*, p. 435. És a dir, l'autor suggeria que el rei Pere havia actuat sota la inspiració de la novel·la cavalleresca; Vegeu també, RUIZ-DOMÈNEC, José Enrique, "¿Por qué la conquista de Sicilia?: una lectura receptiva de Desclot", dins *11è CHCA*, vol. 4, Ed. Accademia di scienze, lettere e arti, Palermo-Trapani-Erice, 1984, p. 161-180, p. 179. Aquest autor també insistia en la mitificació del rei a la narrativa catalana.

¹⁵⁶⁵ TROMBETTI BUDRIESI, Anna Laura, "La sfida di Bordeaux: divagazioni sul tema di un duello mancato", dins *11è CHCA*, vol. 4, p. 409-419, p. 413; Aquesta visió es basava en l'estudi de: DUBY, George, *La domenica di Bouvines. 27 Luglio 1214*, Ed. Einaudi, Torino, 1977. Duby interpretava aquell enfrontament com un gènere d'ordalia, on no es van enfrontar dos protagonistes, sinó milers d'armats.

¹⁵⁶⁶ POTTHAST, *Regesta Pontificum...*, p. 1776-1778. El primer document del papat referent al duel data del 6 de febrer de 1283 on hi mostra el seu desacord. Un altre escrit més contundent era del dia 5 d'abril, on el papat condemnava el duel, amenaçava als monarques amb l'excomunicació i n'informava el rei Eduard, al rei Carles i al rei Pere: "*Eduardo regi Angliae mandat, ut duellum detestabilem et horrendum inter Carolum regem Siciliae et Petrum vinculo excommunicationis astrictum quondam Aragonum regem eiusque praeparatoria omni Studio quo possit impediatur, dictorum regum adventum ad civitatem Burdigalensem eiusque territorium, quin etiam ad quamcunque partem Vasconiae omni remedio praepeditio impediatur et interdicitur*". Vegeu aquest document també a: RYMER, THOMAS, *Foedera*,

5. La internacionalització del conflicte

---

al rei anglès que havia d'evitar el duel¹⁵⁶⁷ i també al rei Carles¹⁵⁶⁸, atès que el rei Pere ja estava excomunicat abans del mes de juny. Segurament, pel pontífex devia ser una ofensa que no se li consultés la solució, ja que si es disputaven el tron a un duel, es posava en dubte la decisió papal de situar el rei Carles al capdavant de Sicília. Al contrari d'això, els dos monarques van buscar el judici de Déu sense la intervenció del papat. Des de la posició de Martí IV devia ser una greu injúria, no tant des de la monarquia aragonesa, sinó especialment per l'angevina. És a dir, si se celebrava la contesa, l'aliat de Roma corria el risc de perdre, almenys, la vida; a més, no havien apel·lat pas a l'Església per a cercar el judici diví, sinó que l'havien deixat al marge. Era, per tant, un afer que topava amb els fonaments del papat com a institució que es mostrava com la representant de la divinitat¹⁵⁶⁹.

Tanmateix, no és pas sorprenent que el papat prengués aquesta decisió, tant pel risc que comportava com per l'ofensa provocada. Ara bé, això era poc conegut o silenciats per la majoria de cronistes. En primer lloc, als autors güelfs, per ser propers a l'Església, se'ls hi pot pressuposar un grau més d'informació en els afers eclesiàstics, i tot i això no esmentaven aquesta amenaça. Aquest silenci era provocat, segurament, perquè per als relats era més útil focalitzar l'atenció en el fet que el rei Pere no es va presentar al duel i, per tant, podien argumentar la seva nul·la honorabilitat. D'altra banda, si hom esmentava la possible excomunicació, demostraria el desacord entre el papat i el rei Carles —els màxims representants de la facció güelfa— quelcom que no era convenient. Quant als autors gibel·lins podien estar desinformats o podien considerar que la intervenció del papat era simplement irrellevant¹⁵⁷⁰. Tanmateix, aquests autors eren dels més fermes partidaris del duel i havien de defensar l'honradesa del rei Pere.

---

conventiones, literae, et cujuscunque generis acta publica, inter reges Angliae et alios quosvis imperatores, reges, pontificis, principes, vel communitates, ab ineunte saeculo duodecimo, viz. Ab anno 1101, ad nostra usque tempore habita aut tractata, vol. 1, Ed. Hagae Comitum, 1740, 2, p. 621-628; POTTHAST, *Regesta Pontificum...*, p. 1778. En un altre document de la mateixa data, insistia: “*Carolo regi Siciliae et Petro regi Aragonum inhibet sub poena excommunicationis ne ad executionem tam damnati certaminis procedent, et universis ac singulis Christi fidelibus, ne illis favore vel auxilio in eo prosequendo assistant*”.

¹⁵⁶⁷ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 354. Segons aquest autor, fins i tot pel rei anglès, el plantejament del duel havia estat frívol; DUNBABIN, *Charles I...*, p. 198.

¹⁵⁶⁸ OLIVIER-MARTIN, *Registres de Martin...*, doc. 302, p. 126-127.

¹⁵⁶⁹ Sobre aquesta perspectiva papal, vegeu: ULLMANN, *Historia del...*, p. 100-102.

¹⁵⁷⁰ Només s'esmenta l'amenaça d'excomunicació a: *Annales Ianuenses*, p. 32.

5.1.3. La visió de l'afer de Bordeus a les cròniques antiangevines: l'honorabilitat del rei Pere

Tot i les múltiples hipòtesis que es poden formular d'aquest episodi, l'objectiu d'aquest estudi és l'anàlisi de les premisses de les diferents narracions. Amb l'examinació de tots els autors possibles, es pot fer una observació i comparació dels arguments més utilitzats en cada un dels bàndols, güelf i gibel·lí. També, tenint en compte tots els cronistes que van relatar sobre l'afer, es pot comprendre la difusió que va arribar a tenir aquest esdeveniment, que sovint tenia més atenció que les batalles. De fet, el duel va ser narrat arreu d'Europa. Va ser un succés més fructífer en l'àmbit literari que en el polític i, per tant, es va convertir en un dels grans fets per als autors coetanis.

Respecte als pactes inicials entre ambdós reis, s'havia establert que cada monarca podria combatre amb 100 soldats i en camp neutral, que seria Bordeus. Això, però, segons les cròniques antiangevines va ser sistemàticament violat. Es pot començar l'anàlisi dels relats amb la crònica de Desclot, perquè amb tota probabilitat era la més antiga o una de les primeres versions que es van redactar. Segons l'autor, el rei va desembarcar a Cullera, al sud del Regne de València¹⁵⁷¹. Tot seguit es va desplaçar a la ciutat de València i després a Tarassona, on hi havia vuit dies de viatge fins a Bordeus. El rei va entrar a Castella, on es va entrevistar amb el seu nebot Sanç¹⁵⁷², va seguir per terres navarreses i, finalment, va entrar a la “*terra de Gascunya*”. L'autor esmentava que el monarca anava

---

¹⁵⁷¹ DESCLOT, cap. CIV, p. 220; SOLDEVILA, “Pere el...”, p. 132. L'autor suggeria que el rei havia sortit de Trapani el 6 de maig, havia arribat a Capoterra el dia 8 o el 9, a Alcoll el dia 11, a Menorca el dia 14, a Cullera el dia 16 o 17 i a la ciutat de València el dia 17; Amb el desembarcament a Cullera es van iniciar els preparatius militars pel duel de Bordeus: CARINI, *Gli archivi...*, vol. 2, p. 150; CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 527, 528, p. 558. Aquestes eren cartes firmades el dia 20 i 21 de maig, des d'Alagó, la primera, i des de Saragossa, la segona. Al primer document l'infant Alfons ordenava a Gastó, vescomte de Bearn, que fes arribar fins a Oloron cavalls que el rei Pere necessitava per l'enfrontament. En el segon document, l'infant Alfons demanava a l'infant Sanç de Castella 150 cavalls, tal com li demanava el rei que ja havia arribat a Cullera.

¹⁵⁷² Sobre aquesta suposada trobada es disposa d'un document on l'infant Sanç —fill del rei Alfons X— i l'infant Alfons pacten trobar-se amb el rei Pere que va camí a Bordeus. Vegeu, CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 524, p. 555.

5. La internacionalització del conflicte

---

acompanyat per Blasco d'Alagó¹⁵⁷³, Bernat de Peratallada¹⁵⁷⁴, Conrad Llança¹⁵⁷⁵, el mercader Domingo d'Osca i Gilabert de Cruïlles¹⁵⁷⁶. Segurament, Desclot va esmentar aquests personatges perquè cada un d'ells representava un dels territoris del rei: Sicília, Aragó i Catalunya.

Desclot destacava especialment la cautela i astúcia amb què va actuar el rei Pere i el constant perill al qual estava exposat. Per tant, arribant a Bordeus el 31 de maig a l'“*hora nona*”, va enviar el seu procurador, que ja era a la ciutat, en Gilabert de Cruïlles, perquè informés el senescal de Bordeus de la seva arribada. Per a Desclot, el senescal va ser afable amb el rei Pere i, fins i tot, es podria dir que els unia certa amistat. De fet, assegurava que ambdós s'havien trobat a les vistes de Tolosa i que el rei li havia donat dos cavalls¹⁵⁷⁷. L'autor va aprofitar la reproducció del diàleg entre el governador de la ciutat i Gilabert per destapar el parany que suposava el duel per al monarca aragonès. El cronista assegurava, a través de les paraules del senescal, que la ciutat —que restava sota la potestat del rei Eduard I— havia estat entregada al rei de França i al rei Carles perquè en fessin “*tota llur volentat*”, a més estaven acompanyats per 8.000 cavallers¹⁵⁷⁸. En conseqüència, advertia al rei que si es presentava a l'urbs o al duel “*ells hi faran tot llur poder con lo pusquen trair a mort o a presó*”. El senescal aconsellava al rei retirar-se perquè els dos monarques francesos havien vingut no per lluitar, sinó per trair-lo¹⁵⁷⁹. S'havia trencat la neutralitat del territori. D'aquesta manera, Desclot introduïa un nou

---

¹⁵⁷³ Segons Desclot, Blasco d'Alagó era el gendre del rei. Vegeu, les consideracions al respecte: DESCLOT, cap. C, p. 208, n. 735. Segons Soldevila el gendre no era Blasco, sinó Artal d'Alagó, ja que estava casat amb una filla il·legítima del rei. Tanmateix, al personatge a qui faria referència Desclot seria Blasc d'Alascun.

¹⁵⁷⁴ Bernat de Peratallada era escuder del rei. Segons Desclot era el fill de Gilabert de Cruïlles. DESCLOT, cap. CIV, p. 221. Vegeu més avall sobre aquest noble.

¹⁵⁷⁵ Conrad Llança era d'origen sicilià, senyor d'Albaida des de 1278 i mestre racional des de 1283. Vegeu, MONTAGUT, *El Mestre...* p. 65-93.

¹⁵⁷⁶ DESCLOT, cap. CV, p. 226; Sobre Gilabert de Cruïlles, vegeu les consideracions de: SOLDEVILA, *El desafiament...*, p. 152. L'historiador català remarca que la firma d'aquest personatge apareix a un document a Aragó en les mateixes dates i, per tant, no és segura la seva presència a Bordeus; També sobre aquest prohoms: DESCLOT, cap. CIV, p. 221, n. 802; *Llibre dels Feits*, cap. LX, p. 146, n. 544; També, GUINOT RODRÍGUEZ, Enric, “L'alta noblesa catalana en la conquesta de València”, dins *Anuario de Estudios Medievales*, vol. 26, n. 2, 1996, p. 647-685, p. 657. Aquest prohoms va participar en la conquesta de València entre el 1247 i el 1249.

¹⁵⁷⁷ L'afer de Tolosa ha estat analitzat anteriorment. Vegeu, DESCLOT, cap. LXXVI, p. 162.

¹⁵⁷⁸ En aquest episodi s'explicava de forma clarivalent l'actitud política del rei Eduard I. Vegeu, DESCLOT, cap. CIV, p. 222.

¹⁵⁷⁹ DESCLOT, cap. CIV, p. 222. “*Per què jo li consell que per neguna res d'aquest món no hic venga; que el rei de França ne el rei Carles no hic són venguts per la batalla, mas per ella trair*”.

5. La internacionalització del conflicte

---

concepte dels enemics del rei, i els definia com a traïdors del pacte establert que, en definitiva, significava un deshonor i un menyspreu per l'enemic angeví. També, l'autor alineava el rei anglès amb els enemics de la Corona i trencava definitivament la possible aliança amb aquest monarca, encara que cal recordar que Desclot mai el va esmentar com un possible aliat, potser, precisament, per aquest darrer pacte.

A més, el cronista afegia que el camp del duel havia estat construït pel rei Carles “*a sa voluntat llong e estret*”. Davant d'aquest contratemps el rei va demanar un document firmat pel Senescal, Joan de Grailly¹⁵⁸⁰, on es demostrés la seva presència i la traïció dels seus oponents. En aquest escrit es confirmava que el rei Pere s'havia presentat amb 100 cavallers i, en canvi, l'oponent havia pres la ciutat amb el consentiment del rei anglès, trencant així l'espai de neutralitat¹⁵⁸¹. A més, tal com apuntava Soldevila, aquest relat servia per considerar que el rei no havia faltat al seu jurament i s'emprava per defensar l'honorabilitat del rei ¹⁵⁸².

Seguidament, el rei aragonès va emprendre el camí de tornada fent la via de Baiona, aturant-se unes hores a “*una vileta*” a tres llegües d'aquella població¹⁵⁸³. Aquest camí seguit pel monarca es pot comprovar documentalment, ja que des d'aquesta ciutat basca va enviar una carta als seus homes perquè no anessin a Bordeus. A més, declarava que ell mateix s'hi havia personat i havia estat en greu perill¹⁵⁸⁴. Desclot, una vegada més, demostra estar ben assabentat i tenir accés a la cancelleria reial, atès que va oferir una

---

¹⁵⁸⁰ Aquest polític també era esmentat al: *Llibre dels Feits*, cap. DXXIV, DXXXV, p. 501, 507. Era un dels personatges mencionats dins el context del concili de Lió; Vegeu també, SOLDEVILA, *Jaume I. Pere...*, p. 106.

¹⁵⁸¹ DESCLOT, cap. CIV, p. 224; Sembla que el document que reproduïx Desclot havia estat traduït del llatí al català pel propi autor. Vegeu, COLL, *Crònica...*, vol 3, p. 163, n. 11. L'estudiós observa que el document havia de ser encapçalat per “*Notum sit cunctis*”, és a dir, “*coneguda cosa sia a tots*”.

¹⁵⁸² SOLDEVILA, “Pere el...”, p. 138; Vegeu el document sobre els pactes: CARINI, *De rebus...*, doc. 7, p. 681.

¹⁵⁸³ Vegeu, COLL, *Crònica...*, vol. 3, p. 168, n. 3. L'historiador especulava que podria ser Donibane Loitzun (Sant Joan de Lus).

¹⁵⁸⁴ CARINI, *De Rebus...*, doc. 17, p. 706. El document estava firmat amb el segell de Bernar de Belvis, i per tant, podria ser un dels acompanyants del rei. En aquesta carta el rei ordenava als “*nostres rics homes et cavallers nostres de Aragon et de Catalunya salut manam vos et deym vos que vistes les presents sens tardar vos en tornets si exitis sots de vostra terra per andar el Bordel per so que nos hy som estats personalment et hy avem feyt ço que al feyt conven. E dàqui enant tot hom nostre seria en grant periyl en tot los que el Rey Carles ni el rey de Fransa aguessen poder. E sapiats que el Senescal de Gascunya á manat de part del rey Danglaterra a tota Gascunya que obeescan al Rey de França et façen tota reu per el que farien per son cos mateix del Rey Danglaterra. (...) Feytes foren en Bayona lo primer dia del mes de Juny anno Domini MCCLXXXIIIP*”.

5. La internacionalització del conflicte

---

versió molt semblant a la de l'epístola reial. Finalment, el rei va entrar al Regne de Castella, al castell de “*Ponterrabia*” o Hondarribia¹⁵⁸⁵.

L'autor català no va ometre la reacció del rei Carles davant aquests fets que podien donar joc a les argumentacions i a la propagandística antigangeina. Com ja és habitual a la cronística, el monarca angeví va rebre les notícies amb colera i “*irat e plen de mal talent*”¹⁵⁸⁶. També, va intentar cercar el sobirà d'Aragó. Davant del seu fracàs i de la fugida del rei Pere, Desclot simula les paraules del rei Carles, i acusava l'adversari aragonès del mal —que segons Desclot— ell mateix patia. Va anomenar el monarca aragonès “*diable d'infern, del qual null hom no es pot defendre mas ab lo senyal de la crou*”¹⁵⁸⁷. L'autor es mostrava coneixedor dels arguments güelfs i, en aquest diàleg, estava descrivint els motius de la guerra contra el rei Pere. És a dir, el monarca aragonès era identificat com un personatge diabòlic i, per tant, era enemic de l'Església, amb el qual s'havia de lluitar mitjançant la croada per a imposar-li la voluntat del pontífex. Així, el cronista català demostrava la seva coneixença de les justificacions enemigues, però les utilitza per a desacreditar-les i capgirar-les per atacar als francesos. Un exemple d'això era que, Desclot, insistia en la imatge de crueltat del rei Carles que va exercir venjança contra el senescal de Bordeus; va ser empresonat i acusat de traïció per haver ajudat el rei Pere. Tanmateix, davant les pressions populars, va ser alliberat¹⁵⁸⁸.

Més tard, als *Gesta Comitum* es va narrar l'afer de Bordeus i coincidia amb el relat de Desclot en advertir de la multitud de perills que va sofrir el rei¹⁵⁸⁹. A més, també, el senescal de Bordeus no podia garantir la seguretat del rei¹⁵⁹⁰. En aquest relat, igualment, es destacava la multitud d'emboscades de l'enemic¹⁵⁹¹.

---

¹⁵⁸⁵ DESCLOT, cap. CV, p. 226.

¹⁵⁸⁶ DESCLOT, cap. CIV, p. 225. L'autor escrivia: “*E quan lo rei Carles hac açò entès fo molt irat*”.

¹⁵⁸⁷ DESCLOT, cap. CIV, p. 225; Vegeu també, COLL, “Les cançons...”, p. 12. Per l'estudiós, la comparació del rei amb “*diable d'infern*”, podria provindre del text *Fierabras* v. 329, on s'escrivia que “*Frances no son pas gens, ans son diable nat*”. L'autor suggeria que era una obra de referència per Desclot.

¹⁵⁸⁸ DESCLOT, cap. CIV, p. 226.

¹⁵⁸⁹ *Gesta comitum*, cap. XXVI, p. 73. L'autor escrivia: “*Sed nobilis rex Aragonum diei certaminis cum Karolo non oblitus, cum a multis tam Angliae quam Francia et ipsius etiam Aquitaniae secretos nuntios recepisset, quibusdam verisimilibus suspicionibus interiectis nullatenus comprareret, cum dies proximo iam instaret, praedictis nuntiis noluit adquiescere, sed per multa pericula iter agents, cum invictus et egregius dominus semper esset, seruum se inter suos milites per varia ductus pericula similabat*”.

¹⁵⁹⁰ *Gesta comitum*, cap. XXVI, p. 73. S'afirmava que: “*senescalus dixit ei quod non posset eum tenere securum*”.

¹⁵⁹¹ *Gesta Comitum*, cap. XXVI, p. 73. S'afegia també que hi havia: “*multas inimicorum insidias*”.

5. La internacionalització del conflicte

En conseqüència, la intenció del missatge de Desclot i dels *Gesta* era que el rei Pere havia estat capaç d'enganyar al rei Carles i havia fet gala de la seva astúcia, ja que malgrat tenir l'exèrcit francès en contra, l'estratagema del rei d'Aragó havia estat més eficaç. Del que es tractava, però, era de mantenir intacta l'honorabilitat del monarca, en contra de la traïció de l'angeví.

Paral·lelament, és destacable també el ressò que es va fer dels esdeveniments als *Annales Placentini Gibellini*. Aquest relat, com els altres, insistia que el pacte inicial era preparar només 100 soldats per cada bàndol, però que el rei Carles va armar una gran quantitat de soldats. Fins i tot, hi afegia la presència d'un cardenal encarregat d'excomunicar el monarca aragonès¹⁵⁹². Com en els altres relats, s'insistia en l'engany i es culpabilitzava al rei Carles i al rei Felip d'incomplir els pactes establerts. A més, s'incloïa aquest fet com una prova més de la traïdoria dels güelfs vers l'honorabilitat dels gibel·lins. En el cas dels *Annales Ianuenses* es feia un relat breu i no s'esmentaven els moviments militars dels reis. Malgrat això, era de les poques fonts que mencionava que el duel havia estat prohibit pel papat sota pena d'excomunicació i s'amenaçava directament el rei Eduard¹⁵⁹³.

Quant a la cronística siciliana, el relat més antic sobre l'afer de Bordeus és, probablement, el de Neocastro.¹⁵⁹⁴ L'autor va fer un relat similar als estudiats fins ara, amb algunes lleugeres diferències. Segons el cronista, el rei Pere es va infiltrar a la ciutat i va veure el camp on s'havia de lliurar la batalla. Aquest va quedar sorprès i espantat per la forma

---

¹⁵⁹² *Annales Placentini Gibellini*, p. 576. L'autor escrivia: "*Certissime vero res Aragonensis et rex Karolis quilibet cum suis 100 militibus guarntis iverunt ad locum ordinatum; set quia domnus rex Francie causa videndi prelium iverat cum maxima quantitate militum armatorum, timens rex Aragonensis de eo, fecit sibi quod recederet, quia pugnam nolebat facere si presens esset; et sic domnus rex Francie noluit se dividere de inde; et quia quidam cardinalis legatus domni pape presens erat, qui precipiebat partibus quod non deberent preliari sub pena excommunicationis, et quia non placebat prelium vicario domni regis Anglie, remansit prelium ab utraque parte*".

¹⁵⁹³ *Annales Ianuenses*, p. 32. L'autor escrivia sobre els moviments del rei Pere: "*et una galea in Cataloniam nauigauit, et associatis sibi duobus militibus tantum apud Bordellum priuatim ire festinauit, ibique fuit ante festum Beati Iohannis Baptiste*". Després, afegia l'amenaça de l'excomunicació: "*cumque priuatim a nuntio regis Anglie didicisset, regem Francie nelle dicto prelio interesse, et quod iam personaliter in dicto loco uenisset, et quod legatus domini pape preceperat dicto regi quod dictum prelium ullo modo facere non deberet, et etiam regi Anglie sub excommunicationis pena in mandatis dedisset ne in aliqua terrarum suarum huiusmodi prelium ullo modo fieri pateretur, uidens predicra et non sine causa dubitans, in Aragoniam est reuersus. dictus uero rex Karolus per uniuersas nationes litteras intimauit, sicut ipse die statuta fuerat in Bordello, rex uero Aragonum minime uoluerit interesse*".

¹⁵⁹⁴ NEOCASTRO, cap. LXVIII, p. 51. Segons aquest autor, que coincideix amb el relat dels catalans, el desembarcament del rei es va produir al reialme de València. A més, va anomenar alguns dels seus acompanyants com, Bernat de la Creu, Simó d'Orrea i Bernat de Peratallada —esmentat també per Desclot— que l'autor comet l'error de considerar aquest com el fill del rei Pere.

5. La internacionalització del conflicte

---

estreta de camp. Tot seguit es va presentar davant el senescal fent-se passat per ambaixador i, a diferència del relat de Desclot, no el va reconèixer ni el coneixia. En tot cas, i de la mateixa manera que les altres narracions, el mateix senescal admetia que el rei Carles havia incomplert les condicions de la trobada, ja que no havia portat únicament 100 soldats. Neocastro calculava que dins la ciutat hi havia 2.000 genets francesos i 4.000 soldats d'infanteria dirigits pels reis Carles i Felip. Per tant, el senescal va aconsellar al rei Pere de no venir a la trobada. També, a diferència de les cròniques catalanes, Neocastro reconeixia com aliats del rei Pere tant al senescal com el rei d'Anglaterra, contràriament al que volia demostrar Desclot al seu relat. És probable que l'autor de Messina obviés la nova informació sobre la posició política del rei Eduard que, de fet, fins feia ben poc es podia comptar entre les files antiangevines¹⁵⁹⁵. És possible que volgués demostrar la suma de forces contra el rei Carles, malgrat que, també en el seu relat, el rei anglès va permetre que les forces franceses s'allotgessin a la ciutat.

Paral·lelament, com en les altres cròniques, el rei va demanar un document escrit i signat per demostrar la seva presència a Bordeus. El pergamí va ser firmat tant pel senescal com pel rei, i va ser llavors quan es va descobrir que no era pas un ambaixador, sinó el monarca. Així, com a símbol d'amistat i de respecte, el senescal va desmuntar del cavall i es va inclinar davant el sobirà. Després, va pregar que no entressin a la ciutat i tornessin a Aragó. El rei va deixar al senescal la carta amb la seva firma, però també el seu escut, casc, espasa i llança amb què havia de combatre. És quelcom que es pot interpretar com un acte de solemnitat i honorabilitat, que demostrava la seva disposició de lluitar¹⁵⁹⁶. Un cop va arribar a Barcelona, el rei Pere va escriure a tots els reis cristians per restablir el seu "nom i honor" i denunciar l'engany de Bordeus¹⁵⁹⁷. Es pot observar com tot el relat de Neocastro està enfocat a mantenir i protegir l'honradesa del rei Pere, per desmentir precisament qualsevol opinió contrària que l'acusés de traïdor al pacte o de covard.

---

¹⁵⁹⁵ *Annales Placentini Gibellini*, p. 574. El cronista considerava el rei d'Anglaterra aliat de la Corona d'Aragó. L'autor escrivia: "*Rex Aragonensis fecit magnum apparatus navigii (...) cum auxilio et consilio regis Castelle et regis Anglie et cum auxilio et avere Palialoghi*". Per tant, devia ser una idea força estesa a la península Itàlica i a Sicília. Quelcom que Desclot es va encarregar de desmentir, com abans s'ha comentat.

¹⁵⁹⁶ NEOCASTRO, LXVIII, p. 51. "*Rex autem dimisit marescalco scriptum unum cum sigillo suo pendenti, per quod constabat ipsum illuc venisse, et clypeum, galeam, gladium et lanceam, quibus fuerat pugnaturus*".

¹⁵⁹⁷ NEOCASTRO, cap. LXIX, p. 52; Vegeu també la comparativa amb Desclot, Cingolani, *Historiografia...*, p. 463.

5. La internacionalització del conflicte

En el cas del relat de Muntaner, hom realitzava una simbiosi entre les narracions de Desclot i Neocastro. En primer lloc, com Desclot, hi destacava la presència de Bernat de Peratallada, també el seu pare, Gilabert de Cruïlles i Domingo de la Figuera¹⁵⁹⁸. Aquests, juntament amb el rei, es van presentar davant del senescal —acompanyat pel notari— el qual descrivia com “*lo millor e el pus antic de Bordeu e de la cort del rei d’Anglaterra*”¹⁵⁹⁹. En segon lloc, com a la crònica del messinès, el rei va parlar amb el governador i es feia passar per un ambaixador d’Aragó. Tot seguit, i com la majoria d’escrits, Joan de Greilly advertia als emissaris que el monarca no havia de venir a la ciutat atès el perill imminent que suposaria¹⁶⁰⁰. En conseqüència, van demanar el document per a demostrar la seva presència a l’urbs. Va ser llavors quan el rei va mostrar el seu rostre i el senescal el va reconèixer, com la versió que escrivia Desclot¹⁶⁰¹. Així, doncs, la narrativa es va desenvolupar de forma molt similar als seus predecessors. Ara bé, el cronista afegia, per tal de protegir l’honorabilitat del rei, que el monarca es va traslladar a una capella on va poder pregar. En aquest temple “*lloà e beneí Déus qui a aquell jorn l’havia aportat a complir son sacrament*”. És a dir, Muntaner insistia en el fet que el sobirà s’havia presentat al lloc dels fets, tal com havia jurat, i feia intervindre la divinitat en aquests afers, com si aquesta protegís el camí del rei. Per l’autor calia ressaltar aquest esdeveniment perquè era la manera de provar l’honorabilitat del monarca. A més, cal suposar que en el moment de la redacció a inicis del segle XIV, els arguments güelfs que ultratjaven el rei aragonès eren força coneguts i Muntaner n’era bon coneixedor. Per tant, arran d’aquests, calia fer-ne una contestació. S’hi afegia la denúncia de la manca de paraula dels seus rivals, quan aquests no van respectar el jurament i la neutralitat del territori. Per destacar aquest propòsit argumentatiu, ressaltava el fet que la carta redactada

---

¹⁵⁹⁸ MUNTANER, LXXXIX, p. 158-159.

¹⁵⁹⁹ MUNTANER, cap. XC, p. 160.

¹⁶⁰⁰ MUNTANER, cap. XC, p. 161. L’autor escrivia el discurs del senescal: “*-Sényer, jo us respon breument de part de monsenyor lo rei d’Anglaterra e de mi, que jo no el poria tenir segur; ans de part de Déu e del rei d’Anglaterra lo’n tenim per excusat e el ne donam per bo e per lleial e per quiti, que per res no el poriem tenir segur. Ans sabem per certs que, si hic venia, que res no el poria restaurar, ne ell ne aquells qui ab ells venguessen, que no morissin; que veus ací lo rei de França e lo rei Carles, que hic són ab dotze milia cavalls armats. E així podets entendre monsenyer lo rei d’Anglaterra, ne jo per ell, com lo poriem assegurar*”.

¹⁶⁰¹ MUNTANER, cap. XC, p. 161. El cronista va descriure així el moment: “*E llavors lo senyor rei gità’s lo caperó darrere e dix-li: ‘Senescal, coneixets-me?’ E llavors ell lo guardà e conec que era el rei d’Aragón*”.

5. La internacionalització del conflicte

---

pel notari era un document públic, on hom no pogués discutir la seva presència¹⁶⁰². Finalment, el rei Pere va retornar als seus dominis¹⁶⁰³; en canvi, els dos reis francesos van viatjar fins a Tolosa on es van trobar amb el legat papal “*Xaudet*” o Jean Cholet. Aquests eren els moviments previs abans de l’atac a la Corona d’Aragó¹⁶⁰⁴.

Alguns anys més tard, *Speciale* relatava uns fets molt similars als anteriors autors. Per aquest cronista, el rei Carles havia ocupat Bordeus amb 5.000 soldats, quelcom que va ser definit per l’autor com “*hostiles machinationes*”¹⁶⁰⁵. A més, el senescal també era representat amb un tracte afable, i reconeixia que el camp estava preparat per a concedir la victòria al rei Carles¹⁶⁰⁶. Quant a la *Cronica Sicilie*, es fa un relat molt semblant, i es denuncia l’incompliment del rei Carles¹⁶⁰⁷.

L’última de les narracions, i més tardana, és la Crònica de Sant Joan de la Penya, on es destaquen els fets de manera molt similar. En primer lloc, es posava en relleu que el camp que s’havia construït era sospitosament perillós i, per tant, es va pensar que era més

---

¹⁶⁰² MUNTANER, XC, p. 162. “*E, con tot açò fo mes en forma pública, lo rei requés al senescal que manàs al notari que faés d’aquella raó dues cartes públiques partides per a, b, c*”.

¹⁶⁰³ MUNTANER, cap. XCII, p. 164. Segons Muntaner per tornar a Aragó el rei Pere va passar per les poblacions castellanques de Sòria, Seron -Serón de Nágima-, “*Xauaquello*” o Sauquillo i, finalment per “*Verdejo*” o Berdejo, que ja formava part de la Corona.

¹⁶⁰⁴ MUNTANER, cap. XCI, p. 164. Segons el cronista els màxims representants de la Corona francesa i de la família Anjou es van reunir a Tolosa: “*E l’endemà llevaren les tendes e anaren-se’n abdosos los reis ensems; e vengren-se’n tro a Tolosa on trobaren lo cardenal, per no En Xaudet, qui era legat del papa, e monsenyer En Felip, fill del rei de França, lo major, e mossenyer Carles, son germà*”.

¹⁶⁰⁵ SPECIALE, lib. 1, cap. XXV, p. 940. L’autor escrivia: “*Regem Carolim in Burdegalam Civitatem praemissis callide fere quinque millibus armatorum advenisse testatus est. (...) Tunc Rex Petrus hoc audiens constitit, et hostis calliditate comperta, quomcumque modo posset, salva fide, quam sponderat, paratas insidias evadere quaeritabat. Negotium ergo propter eundem finem ad examen deducitur, scilicet ut in constituto die locum deputatum bello adeat, et hostiles machinationes evadat*”.

¹⁶⁰⁶ SPECIALE, lib. 1, cap. XXV, p. 941. El cronista afegia: “*Johannes de Agrilacho Equitaniae provinciae Senescalcus, sub cuius iudicio et tutela bellum erat ex pacto inter eosdem Principis commitendum (...) quos Rex Carolus secum adduxerat, tutum reddere; ac etiam si dextera Domini sibi victoriam concederet, redeuntem per fines illius provinciae conservare*”.

¹⁶⁰⁷ *Cronica Sicilie*, cap. XLIV, p. 842-843. L’autor no va donar tant detallisme dels fets com els anteriors. A més, esmentava el document escrit que va demanar el rei Pere, tot i que no mencionava com a realitzador el senescal, sinó un notari públic. Els motius que el cronista al·legava per la marxa del rei són: “*Pugna non committeretur inter eum et dictum Regem Carolum, ut conventum extiterat inter ipsos; et de ipsius praesentatione et protestatione sieri sivi fecit dictus Rex Petrus ad eius cautelam et excusationem a praedictis Notariis publicis publica documenta, et eisdem tribus viris de sua comitiva in occasu solis dicti diei recessit dictus Rex Petrus de dicto plano Burdelli, et venit ad suas Cataloniae partes*”. Cal observar també que, malgrat és un esdeveniment que succeeix el 1283, l’autor el situa just abans que el setge de Girona el 1285.

5. La internacionalització del conflicte

---

prudent retirar-se'n¹⁶⁰⁸. En segon lloc, també es remarcava que el senescal, afable amb el monarca, no podia protegir el rei Pere¹⁶⁰⁹. En tercer lloc, com els altres relats, el rei va exigir un document on es reconegués la seva presència a Bordeus¹⁶¹⁰. Es ressaltava, doncs, que el rei Carles havia incomplert els pactes inicials. Finalment, el relat sobre aquest afer conclouïa que el rei Pere, a diferència de l'angeví, tornava "*en su tierra con grant goyo et honor*"¹⁶¹¹. Com en els altres escrits analitzats, es culpabilitzava el rei Carles de traïr els pactes fets, però arran d'això es defensava aferrissadament l'honorabilitat del rei Pere. A més, atesa la similitud amb els altres relats, és força probable que la narració s'inspirés amb la informació de Desclot o dels *Gesta*.

Cal aclarir, també, el perquè en les cròniques catalanes, sicilianes i aragoneses, s'anomenava insistentment el senescal de Bordeus. Tal com s'ha citat abans, per alguns autors —com Desclot— era conegut del rei i reafirmava l'amistat entre ambdós. Per altres, com Neocastro, el monarca i el governador no s'havien vist mai, i malgrat això també en destacaven el tracte afable. Eren dues maneres de descriure aquesta relació d'afeció, on el missatge comú era que, malgrat l'adversitat, el rei Pere comptava amb còmplices. És a dir, tots els autors ressaltaven la germanor entre ambdós i l'empatia de Joan de Greilly. Tanmateix, i tot i les diferents versions, tant el rei com el senescal havien mantingut contactes previs a la guerra. Si hom analitza els fets precedents i els moviments polítics abans de la guerra es pot entendre millor la posició del senescal que reflectien les cròniques i que, de fet, en aquest cas, no devien estar molt allunyades de la realitat. Abans del conflicte de les Vespres, al final de la dècada dels setanta i a inicis dels vuitanta, el partit borgonyès de França es posicionava en contra del poder creixent del rei Carles i

---

¹⁶⁰⁸ *Crònica de Sant Joan de la Penya*, p. 103. Sobre el camp de batalla es deia que: "*el campo do se devían fazer las ditas batallas era fuert inconvenient et sospeytoso a éll por muytas razones. Et por esto la part contraria se pensó que por miedo sense estuvies de combatirse con él*"; Alguns anys després també es va esmentar l'afer de Bordeus al relat castellà: VINDEL, Ingrid, *Crònica de 1344, edición y estudio*, Tesis doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 2005, cap. CCCXIV, p. 533.

¹⁶⁰⁹ *Crònica de Sant Joan de la Penya*, p. 104. Al relat el rei preguntava: "*¿vos podedes nos tener seguro?*". Et el dito senescal respondió: "*yo non vos puedo tener el campo seguro ni el rey de Inglaterra si present fues*".

¹⁶¹⁰ *Crònica de Sant Joan de la Penya*, p. 104. El rei va exigir un document per a demostrar la seva presència: "*Et de aquesto el dito rey requirió seer feita carta pública. Et después de aquesto el dito rey brotó su cavallo assí como a valient cavallero por el campo enderredor cridando altament: "¿yes aquí el rey Carlos o home por él? yo so el rey de Aragón parellado a fer et complir todo lo que conviene al juicio de la batalla". Et aquestas palauras et otras por retificar su dreyto dixo una et diversas vegadas, requiriendo al notario que allí era que de aquellas et del comparecimiento suyo et de la fadiga et contumacia del dito rey Carlos le devies fer carta o cartes públicas a memoria perdurable*".

¹⁶¹¹ *Crònica de Sant Joan de la Penya*, p. 104.

5. La internacionalització del conflicte

---

estava liderat per la reina mare Margarida de Provença. A aquesta monarca s'hi va unir la seva germana Elionor de Provença, mare del rei Eduard d'Anglaterra¹⁶¹². El sobirà anglès es comprometia a lluitar en contra del rei Carles en una possible guerra, malgrat que finalment es va fer enrere. Tot i això, les intencions del rei anglès es van pronunciar a l'assemblea a Maçon a la tardor de 1281. El seu portaveu no era altre que Joan de Greilly, ferm partidari de la reina Margarida i del partit borgonyès. A més, Wierowzsouski va descobrir que el rei Pere havia enviat una carta al senescal el 21 de maig de 1281¹⁶¹³.

Per tant, cal plantejar dues qüestions. La primera, i més evident, quan els cronistes partidaris del sobirà aragonès descrivien l'amistat entre el senescal i el rei estaven reivindicant l'aliança entre la monarquia aragonesa i els nobles francs antiangevins liderats per la reina mare Margarida. Una unió política que malgrat les adversitats i la traïció del rei anglès, es podia mantenir ferma, almenys, per salvar la vida del rei, ja que el senescal no se n'hauria desentès pas. En segon lloc, es pot deduir que el governador de Bordeus s'havia posicionat en contra de la política del rei Eduard de cedir la ciutat a l'exèrcit francès, perquè perdria el poder i el control de l'urbs. A més, estaria molest amb el seu monarca, puix faltava a la seva paraula de lluitar contra el rei Carles. Aquest fet era justament el que descrivien les narracions, on malgrat la cessió del rei anglès, el senescal actuava en contra i, alertava i ajudava al rei Pere a fugir.

En conseqüència, encara que en segon pla, i tot i que imperava el silenci quant a la posició política del rei anglès abans de les Vespres, hi despuntava una crítica contra l'actuació d'aquest monarca el juny del 1283. El fet que permetés l'entrada de l'exèrcit francès el convertia, pels cronistes antiangevins, en un enemic més, aliat del papat.

En conclusió, totes les cròniques antiangevines destacaven la traïció dels pactes del rei Carles, la perillositat d'aquelles terres i l'astúcia i valentia que el rei Pere va mostrar malgrat les dificultats. Al mateix temps, tots aquests relats tenien com a objectiu primordial conservar i defensar l'honorabilitat del rei Pere, contradient les versions güelfes on l'injuriaven. Es tractava, doncs, de construir una memòria al voltant del rei on aquests fos reconegut pels seus actes cavallerescos. Per això es remarcava que, malgrat l'adversitat, es va presentar a Bordeus, complint així el seu jurament, desafiant els seus

---

¹⁶¹² CARTELLIERI, *Peter von...*, p. 60, n. 1; LANGLOIS, *Philippe le...*, p. 125; WIERUSZOWSKI, "Conjuraciones...", p. 572.

¹⁶¹³ WIERUSZOWSKI, "Conjuraciones...", p. 572-574.

5. La internacionalització del conflicte

---

enemics i burlant els intents per capturar-lo. Aquests actes anaven acompanyats d'elogis vers al monarca, que pretenien, per sobre de tot, protegir-lo i convertir-lo en un cavaller honorable. De fet, es tractava d'un esdeveniment òptim per a relatar, on els autors antiangevins culpabilitzaven al rei Carles per trencar el pacte, convertir la terra neutral en hostil i, en definitiva, actuar amb deshonor; era quelcom que el transformava en l'antítesi del rei Pere, i d'aquesta manera també es realçava la figura de l'aragonès.

5.1.4. La perspectiva güelfa sobre els afers de Bordeus: la traïdoria del rei Pere

Les cròniques güelfes, partidàries del rei Carles i del papat, van reaccionar de manera molt diferent de les primeres narratives analitzades. El seu objectiu era culpabilitzar el rei Pere, acusar-lo de traïdor, de covard i de manca d'honestedat. Era justament tot el contrari del que defensaven els autors gibel·lins.

El primer autor que cal estudiar és Malaspina, el qual va oferir una de les narracions més antigues sobre l'afer de Bordeus. En primer lloc, segons l'autor va ser el rei Pere qui va suggerir al rei Carles de realitzar un duel per decidir qui hauria de restar com a rei de Sicília. A més, li permetia escollir la forma de lluita, a peu o a cavall, escollir l'arma, una llança o una espasa, i utilitzar l'armadura que volgués. Aquell que perdés l'enfrontament hauria d'abandonar la pretensió sobre Sicília. Si el perdedor era el rei Pere, a més, hauria de deixar d'intitular-se monarca d'Aragó. En canvi, si perdia el rei Carles només hauria d'abandonar el reialme sícul¹⁶¹⁴. Darrere aquestes premisses s'amagava la voluntat de l'Església d'imposar un nou monarca a la Corona d'Aragó i eliminar l'oposició del rei Pere.

Així, doncs, amb la resposta del rei Carles es van reproduir els arguments güelfs, dels quals el mateix Malaspina n'era partidari. El cronista, mitjançant el discurs del monarca angeví, va qualificar al rei Pere de traïdor, perquè en temps de pau havia declarat la guerra a l'Església i a l'Anjou¹⁶¹⁵, a partir d' "enganys" i "ofenses". Afegia que el monarca aragonès havia atacat un home —el rei Carles— que es fiava del rei d'Aragó, qui no s'esperava l'atac, i que mai li havien causat cap injúria ni ell ni els seus predecessors¹⁶¹⁶.

---

¹⁶¹⁴ MALASPINA, lib. 9, cap. XXIII, p. 386.

¹⁶¹⁵ MALASPINA, lib. 9, cap. XXIV, p. 388. El rei Carles va anomenar al rei Pere: "*Nostrum et Ecclesiae Romanae notorium proditorem*".

¹⁶¹⁶ MALASPINA, lib. 9, cap. XXIV, p. 386. L'autor va reproduir el discurs del rei: "*Regem Aragonum quis non asserat profitemem, cui non sit ejus nota proditio, qui sub pacis tempore, elato malae voluntatis*

5. La internacionalització del conflicte

L'objectiu de l'autor, en aquest cas, era presentar el monarca Anjou com la víctima principal de la guerra, i descrivia a l'aragonès com l'usurpador del seu reialme.

Tot i els arguments que exposava el cronista a través del discurs del rei, *a priori*, no va acceptar el duel. Malgrat la victimització que feia Malaspina del rei, també va aprofitar per presentar-lo com un ancià, quelcom que produïa una imatge d'un rei feble i a les acaballes de la seva vida. L'autor, tot i defensar els arguments güelfs i la legitimació del sobirà angeví, no podia evitar realitzar, per petita que fos, alguna crítica contra el monarca. Així, segons l'escriptor, el rei va respondre amb una "*voce senili*", i va rebutjar l'enfrontament entre ells dos, al·legant que era contra un home més jove, i que tenia els genolls lesionats. Assegurava que, si fos més jove, no ho dubtaria. Per tant, va proposar escollir un nombre determinat d'homes per a la contesa¹⁶¹⁷. Primer, el rei Pere va proposar desenvolupar la lluita a Calàbria, i demanava també el príncep de Salern, Carles el Coix hereu del reialme, com a ostatge¹⁶¹⁸. Tanmateix, això va ser desestimat i van acordar trobar-se a Bordeus, on s'havien d'enfrontar 100 soldats catalanoaragonesos contra 100 soldats angevins. Malaspina va descriure, també, el camp on s'havia de lliurar la batalla, on es van construir fossats, amb límits marcats amb ferro, juntament amb unes grades altes per visualitzar l'efemèride. Només hi havia una sola porta, per on passarien els soldats. Durant el combat es tancaria i només podrien sortir un cop hagués guanyat un dels dos bàndols. Segons Malaspina, si el rei Pere era vençut, constituïa un bé pels auspicis dels francesos. Ara bé, segons el cronista s'havia preparat una trampa. En conseqüència, si el rei d'Aragó estigués a punt de guanyar l'enfrontament, altres soldats francesos entrarien al camp i podrien salvar al rei Carles i exterminar els catalanoaragonesos victoriosos¹⁶¹⁹. Davant d'aquest afer, l'autor acusava els preparadors d'aquest engany, i indirectament al rei Carles, de tenir una consciència dolenta i d'utilitzar

---

animo, paravit exercitum, fecit jacula, concinnavit dolos, et machinatus est laesiones, quibus offendat hominem improvisum, hominem viventem de eo securum, hominem, a quo neci pse, nec antecessores sui ullo unquam tempore sentierunt injuriam?".

¹⁶¹⁷ MALASPINA, lib. 9, cap. XXIV, p. 386-388.

¹⁶¹⁸ MALASPINA, lib. 9, cap. XXV, p. 388.

¹⁶¹⁹ MALASPINA, lib. 10, cap. X, p. 416. Sobre les intencions franceses l'autor escrivia: "*Milites Gallici electi, et deputati ad succurrendum regi Karolo, et suis centenis, circum introytum aggeris stantes, statim prodeant per spatia campi, et Catalanos praevallentes ut sub armis exterminntur, possint concussionibus macerare*".

5. La internacionalització del conflicte

---

males arts per preparar actes indecents¹⁶²⁰. Segons Malaspina, el rei Pere va ser informat de l'emboscada i va planejar entrar al lloc de la batalla sense que sabessin que era el monarca —com a la narració de Neocastro— i va observar la preparació del parany. Tot seguit es va presentar davant del senescal del rei d'Anglaterra, qui li va assegurar que si venia, no el deixarien marxar amb vida i tampoc evitaria la guerra¹⁶²¹. Per l'autor, el rei aragonès s'enfrontava a un dilema: enfrontar-se al duel o evitar-lo. Va preferir salvar la vida, encara que això comportés, segons el cronista, la infàmia i violar el jurament¹⁶²². És a dir, Malaspina reconeixia el perill de mort del rei Pere, però el jutjava per haver escapat. En aquest sentit, Malaspina és un dels autors més difícils de comprendre, perquè plantejava certa contradicció. Per una banda, era crític amb l'emboscada preparada i amb el duel en si¹⁶²³, però, per l'altra, jutjava el rei per haver-ne fugit. Tanmateix, com a eclesiàstic i servent de Roma, encara que fos crític amb l'Anjou, el cronista recordava que l'adversari principal de l'Església era el rei Pere. L'autor, però, es mostrava contrari a la contesa, potser per la prohibició del papat; o possiblement pels mateixos motius pels quals Martí IV l'havia vetat, que com s'ha mencionat abans, s'havia obviat el judici del pontífex. A més, tampoc citava l'amenaça d'excomunicació si es celebrava el duel, malgrat ser un dels autors més propers a la cúria papal. Segurament, aquest silenci es devia al fet que va aprofitar el relat per injuriar l'enemic de l'Església i l'esment de la possible pena hagués desviat l'atenció del lector, que s'havia de centrar en l'actuació deshonorable del rei Pere.

Així doncs, el rei Carles, acompanyat pel rei de França i pels seus 100 soldats es van presentar al camp, i van esperar fins al migdia. L'abandonament del rei Pere va ser considerat un greu engany i una decepció. Segons Malaspina, el bàndol angeví restava victoriós i mostrava la seva "*magnificentiam*". En canvi, remarcava que el bàndol aragonès va fugir per por a la derrota¹⁶²⁴. Després d'aquests episodis els monarques van tornar als seus respectius territoris i es remarcava que el rei Pere temia l'atac imminent a

---

¹⁶²⁰ MALASPINA, lib. 10, cap. X, p. 416. El cronista es preguntava: "*Quid enim foedum saeva conscientia non praesumit? Laesa quidem scientia ad suae horribilitatis accidiam se retroquens, obscoena semper cogitat, et veritati propia praesumptione detrectat*".

¹⁶²¹ MALASPINA, lib. 10, cap. X-XI, p. 416-421.

¹⁶²² MALASPINA, lib. 10, cap. X, p. 416.

¹⁶²³ Vegeu les valoracions de: CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 462.

¹⁶²⁴ MALASPINA, lib. 10, p. XI, p. 422.

5. La internacionalització del conflicte

Catalunya. El rei Carles, per la seva banda, va tornar a Provença on va preparar la flota, que seguidament portaria fins a Sicília¹⁶²⁵.

Paral·lelament, es produïa un raonament i una dicotomia d'arguments semblants a la crònica del monjo franciscà d'Assisi, atès que formava part del cercle d'eclesiàstics itàlics i és possible que conegués l'obra de Malaspina. Per tant, per una banda reconeixia que el rei francès disposava de gran multitud de soldats i que el rei Pere, davant d'aquest contratemps, va ser "*astutus et prudens*" i va refusar el combat. Malgrat això, va ser difamat per l'autor güelf per trencar el pacte i, des de la seva perspectiva, mancat d'honorabilitat¹⁶²⁶.

Quant a la crònica de Salimbene i el *Memoriale potestatum regensium* es pot detectar —de la mateixa manera que alguns casos anteriorment esmentats— una influència o copia entre elles de la narració de Bordeus. Aquestes coincidien en argumentar que ambdós reis havien jurat sobre els evangelis decidir la contesa amb un duel a mort¹⁶²⁷. Arran d'aquest jurament, arribaven a la conclusió que aquell qui no el complís seria declarat "*non Rex, sed falsus, et proditor infidelis*"¹⁶²⁸. Aquesta acusació es va aplicar al rei Pere, qui consideraven que estava mancat d'honor; no es podria qualificar de rei, era un fals monarca, traïdor i infidel. Eren premisses que, per Salimbene, calia que fossin recordades sempre en les qüestions referents al rei aragonès¹⁶²⁹. Segons l'autor eclesiàstic, el rei Pere no es va presentar el camp de batalla, després que el rei Carles l'esperés durant tota la jornada. Per aquest motiu, havia de ser desposseït dels seus dominis. En conseqüència, es va informar el papat i, seguidament, va oferir els territoris de la Corona d'Aragó al fill del rei de França, Carles de Valois. Sicília, en canvi, defensava que s'havia de retornar al rei

---

¹⁶²⁵ MALASPINA, lib. 10, p. XI, p. 422.

¹⁶²⁶ PEPE, "Il Saladino...", p. 44-45. L'autor escrivia: "*Et Karolus, per nuntios, Petrum Aragonie de pugna requirens, et ille cum eo solus pugnare se offerens, compromissa fuit et in Burgidal civitate constituta est. Sed, cum Karolus ad Burdigal venisset cum centum militibus expectants Petrum, regem Aragonie, cum aliis centum Res Franchorum illus advenit cum multis militibus. Et Petrus astutus et prudens illus occulte venit; et, quod rex Francie venerat in adiutorium Karoli, ipse compromissam pugnam agere recusavit et recessit. Et Karolus eum de rupto compromisos ubique scribendo diffamavit*".

¹⁶²⁷ *Memoriale potestatum regensium*, p. 1156. L'autor informava que el duel es celebraria el dia 1 de juny de 1283. Els dos reis "*Iuraverunt ad Sancta Dei Evangelia*"; SALIMBENE, p. 524.

¹⁶²⁸ Ambdues cronistes van escriure exactament les mateixes paraules. Prova que un o l'altre estaven copiant el text. SALIMBENE, p. 524. Aquest escrivia: "*non rex, sed falsus et proditor infidelis appellari debeat toto tempore vite sue nec unquam decetero honorem aliquem in hoc mundo consequi vel habere*"; *Memoriale potestatum Regensium*, p. 1156.

¹⁶²⁹ SALIMBENE p. 524. L'autor va redactar: "*sed se falsarium, proditorem et infidelem debeat appellare*"; Vegeu també, BARBERO, *Il mito...*, p. 49-67; DUNBABIN, *Charles I...*, p. 198.

5. La internacionalització del conflicte

---

angeví. Salimbene, però, no va desaprofitar l'oportunitat del relat per elogiar el rei Carles i lloar la seva tasca de defensa i protecció als interessos de Roma. El cronista el considerava “*clipeus et protector*”, escut i protector de l'Església¹⁶³⁰.

Paral·lelament, Salimbene continuava malmetent la imatge del rei Pere com a monarca traïdor i infidel, i construïa una memòria on el sobirà era un dels majors enemics de l'Església. L'autor insistia en la solitud internacional del rei aragonès, ja que segons aquest relat, arran del seu fracàs a Bordeus, el rei de Portugal —cunyat del rei Pere— es va posicionar a favor del rei de França i d'Anglaterra. A més, remarcava que el rei anglès Eduard es va negar a casar la seva filla amb un infant aragonès, quelcom que era una decisió presa abans de l'afer de Bordeus, com ja s'ha esmentat anteriorment. En tot cas, el cronista ho va utilitzar com argument per demostrar la invalidació del rei Pere. Finalment, mencionava l'enemistat amb el seu germà, el rei Jaume II de Mallorca aliat dels francesos¹⁶³¹. Per al narrador era una prova inexcusable de la incapacitació del monarca, perquè fins i tot la seva família l'abandonava en el seu propòsit.

Paral·lelament, en la mateixa línia argumentativa, Martí d'Opava considerava que “*qui victus esset, perpetuo infamis privatus honore et nomine regio*”: aquell que fos vençut seria condemnat amb una perpètua infàmia i privat de tots els honors. Era quelcom que s'aplicaria també si: “*non veniens ad dictam diem (...) penas similes et etiam periurium incurrebat*”. És a dir, si hom no es presentava a Bordeus, seria igualment injuriat. Com que el rei Pere no es va personar, va incomplir la seva promesa i, per tant, li havia de recaure la infàmia i el deshonor¹⁶³².

Altrament, Tolomeo da Lucca posava menys èmfasi a l'afer del duel que els altres autors eclesiàstics, però es mostrava convençut que el motiu pel qual el rei Pere no es va

---

¹⁶³⁰ SALIMBENE, p. 524. “*Serenissimus vero rex Karolus et illustris sacrosancte matris ecclesie Romane et fidei Christiane clipeus et protector*”.

¹⁶³¹ SALIMBENE, p. 524-525.

¹⁶³² MARTÍ D'OPAVA, p. 476. El cronista escrivia que: “*(...) pactum inierunt, quod Arragonie et omni eo, quod ab ecclesia tenebat, privatus, belli taliter pactum inierunt, quod quilibet eorum haberet 100 milites, quos vellet et posset, in plano Burdegalensi paratos ad pugnandum ad invicem 100 contra 100, inter quos ipsi duo Karolus et Petrus computari debebant, prima die Iunii anno Domini 1283 et qui victus esset, perpetuo infamis privatus honore et nomine regio, et quod de cetero contentus esset uno serviente, qui cum eo solus incederet; non veniens ad dictam diem sic paratus penas similes et etiam periurium incurrebat. Ad quam diem cum dictus Karolus fuisset, ut decebat, multis presentibus una cum legato sedis apostolice, dictus Petrus non venit, prout primiserat. Quidam tamen dicunt, eum fuisse locutum in nocte precedente diem statutam associatum duobus sociis senescallo Burdegalensi in loco privato et remoto, pretendents, quod propter regis Francie timorem, ibidem presentis, pactum servare non audebat*”.

5. La internacionalització del conflicte

---

presentar era perquè temia la força del rei francès. Això implicava un acte de covardia i de deshonor¹⁶³³.

Contemporàniament, i fora de l'àmbit itàlic, destacava el francès Guillem de Nangis que esmentava els pactes i el duel. Aquest cronista exigia que aquell qui perdés la batalla tingués infàmia perpètua i perdés els seus reialmes¹⁶³⁴. Evidentment, era una sentència que l'autor va aplicar sobre el monarca aragonès quan aquest va fugir.

Altres autors itàlics també escrivien sobre aquests esdeveniments¹⁶³⁵. Un dels contemporanis als fets, Brunetto Latini, destacava la fugida del rei Pere i la seva manca d'honorabilitat. En conseqüència, advertia que hom ja no podia anomenar el monarca d'Aragó com a rei, perquè n'havia perdut el dret. Per això, alertava que el papa excomunicaria tot aquell que anomenés rei a Pere¹⁶³⁶. Algunes dècades més tard, Villani remarcava els mateixos arguments. Insistia també, i especialment, amb el perjuri que va suposar no presentar-se al duel, i l'excomunicació i la desposseïció dels seus reialmes. Cal, però, apuntar que encara que ambdós autors facin de l'excomunicació una conseqüència de la retirada del rei Pere de Bordeus, aquesta sentència s'havia promulgat abans. És a dir, datava del 20 d'abril del 1283¹⁶³⁷, uns dos mesos abans de la trobada a Aquitània. Per tant, aquests cronistes van intercanviar l'ordre dels esdeveniments perquè el relat tingués més força i es tractés d'un judici vers al rei Pere més contundent.

---

¹⁶³³ TOLOMEO DE LUCCA, *Historia Ecclesiastica*, lib. 24, cap. VIII, p. 1188-1190. L'autor escrivia: "*Quicquid autem fit de hoc, alii tamen dicunt, quod numquam comparavit ad praefixum terminum, timens adventum Regis Franciae circa regiones praedictas*".

¹⁶³⁴ GUILLAUME DE NANGIS, p. 258-259. L'autor informava que: "*posset milites in planis Burdegalis, centum contra centum ad pugnandum ad invicem praeparatos, inter quos ipsi duo debebant Petrus et Karolus computari*". S'exigia que "*qui victus esset infamis perpetuo et privatus honore regioque nomine remaneret*"; També esmentava aquest esdeveniment la narració francesa: *Chronique anonyme des roys de France finissant en 1286*, p. 97-98. "*Quant ceste chose fu acordée, li roi Karlles le manda au roi Phelippe, son neveu, qui mout se merveilla que Pierres d'Arragon avoit osé entreprendre tèle emprise contre son oncle le roi Karlle. Et lors fist til faire C. paires de couvertures pour les chevaus aus chevaliers qui se devoient combatre avèques son oncle, et manda touz les barons su roiaume pour aler encontre le roi Karlle à Bourdiaus*"; *Chronique de Primat*, cap. LXXV, p. 102.

¹⁶³⁵ Altres autors itàlics que esmentaven el duel, però de forma breu, eren: SANUDO, p. 202-203; PIPINO, p. 693. Ambdós destacaven que s'havien d'enfrontar 100 cavallers per cada un dels bàndols.

¹⁶³⁶ BRUNETTO LATINI, cap. CLVII, p. 124-125. L'autor escrivia: "*In questo modo fu assoluto della promessa ch'egli fece della battaglia ta lui e lo re Carlo; laonde fece sì col papa e co' cardinali, che fe' scomunicazione qualunque chiamasse lo re di Ragona se non Piero di Ragona*".

¹⁶³⁷ Bolla, p. 154. La butlla d'excomunicació es va escriure i datar a: "*Actum apud Urbemveterem, in platea dicte maioris aclesie, XII Kalendas aprilis, pontificatus nostri anno secundo*".

5. La internacionalització del conflicte

Finalment, cal ressaltar la narració del florentí Paolino Pieri. Segons aquest el conflicte s'havia iniciat quan el rei Pere havia utilitzat una butlla papal on se li concedia el regne de Sicília que, evidentment, l'autor va considerar falsa. Arran d'això es va anomenar el rei Pere "*traditore*"¹⁶³⁸. Segurament es devia referir a la que hipotèticament li va concedir el papa Nicolau III i que s'esmenta a *Lu Rebellamentu* i a les cròniques sinòptiques, tal com anteriorment s'ha analitzat. El cronista insistia que per a solucionar aquest conflicte calia pactar el duel de cent homes contra cent a Bordeus. Arran d'aquest relat, l'autor posava en relleu la importància de la seva ciutat en el camí del rei Carles per tornar a Provença i anar a Bordeus. L'autor situava els esdeveniments el 1284¹⁶³⁹ i es presentava com a testimoni ocular dels fets quan a l'abril el monarca angeví entrava a Florència per la porta de San Niccolò. Ara bé, fos verídic o no, Pieri va voler posicionar-se en aquest indret per realçar el moment i convertir el relat en un elogi vers el rei. El cronista feia una descripció del moment de gran valor ideològic i antropològic. Segons aquest, la multitud cridava "*Viva il Re Carlo*", i "*allora l'udj'io in sua lingua, che pregò, che si gridasse, Viva chi vince*"¹⁶⁴⁰. És a dir, el rei comandava en francès que no s'enarborés la seva personalitat, sinó aquell que venceria el duel. Malgrat això, l'autor no mostrava cap dubte que el victoriós de l'enfrontament seria el monarca Anjou i focalitzava tota l'atenció en la pugna entre ambdós monarques.

Finalment, com la resta d'autors güelfs, destacava que el rei Pere no es va presentar a la batalla, malgrat que el rei Carles l'havia esperat tota la jornada. En canvi, l'aragonès es va personar davant el senescal i va fer firmar un document, tal com després també va fer l'Anjou per tal de corroborar la seva presència¹⁶⁴¹. D'aquesta manera, l'autor no esmentava cap de les possibles emboscades preparades per capturar el rival dels güelfs, quelcom que les altres cròniques antiangevines insistien constantment. En conseqüència, el rei Pere era tractat de covard i traïdor al pacte.

En conclusió, la narrativa güelfa va utilitzar l'afer de Bordeus per a eixamplar els arguments i la propagandística entorn dels actes del rei Carles com a defensor de

---

¹⁶³⁸ PIERI, p. 45-46.

¹⁶³⁹ PIERI, p. 45. L'autor mostrava certa imprecisió en la data dels esdeveniments. A més, situava el duel el 24 de juny, malgrat que altres documents contemporanis als fets el situaven l'1 de juny.

¹⁶⁴⁰ PIERI, p. 46. "*Io che l'vidi ed udii ne porto la testimonianza di veduta, ch'effendo io fuor de la Porta di San Niccolò*". Aquesta porta encara es manté dempeus. Està situada a l'est de l'antiga ciutat emmurallada, a l'esquerra del riu Arno i a la Piazza Giuseppe Poggi.

¹⁶⁴¹ PIERI, p. 46.

5. La internacionalització del conflicte

---

l'Església. Sens dubte va ser un afer que va tenir un gran èxit en l'àmbit de la literatura, convertint-se en una de les temàtiques preferides dels autors i arribant a tenir una gran difusió. Així, doncs, com és conegut, en el duel es lluitava per l'honorabilitat de cada un dels oponents. En aquest cas, teòricament, es jugava el futur dels reialmes del rei Pere. Per tant, amb la fugida del rei Pere la cronística güelfa va aprofitar per injuriar el monarca aragonès i per demanar que els seus territoris fossin entregats a l'Església. També, intentaven demostrar als seus lectors l'evidència de la manca d'honor del sobirà, la seva covardia i la falta de paraula per no presentar-se. Totes elles característiques que feien evident una actitud esporuguida. En canvi, posaven en relleu l'actitud cavalleresca del rei Carles que es va mantenir en tot moment disposat a lluitar i a defensar els interessos de Roma. La finalitat de la repetició d'aquest episodi era justificar la necessitat de la guerra contra l'aragonès a partir d'un fet real, més enllà de les argumentacions polítiques.

Així, de la mateixa manera com els partidaris del rei Pere havien fet, els defensors del rei Carles en reafirmaven la seva honorabilitat, per presentar-se al camp de batalla i defensar l'Església. En aquest cas, l'antítesi del monarca Anjou era el monarca aragonès, i servia per realçar la figura del paladí del pontífex.

Ara bé, cal destacar el silenci que realitzaven els autors güelfs quant a la prohibició i amenaça d'excomunió que havia fet el papa Martí IV si es celebrava el duel. La posició de l'Església no era esmentada, precisament, perquè escriure un relat on el rei Carles es presentava com el màxim defensor d'aquesta institució i el rei Pere com el principal enemic era un missatge més fort i contundent, que no pas mostrar els desacords entre la monarquia angevina i el papat. Per tant, el duel es va plantejar com una defensa del papat, malgrat que aquest en fos contrari. Pels cronistes era aquest el principal missatge que havia d'arribar al lector: un rei Carles heroic que era capaç de lluitar contra el rei Pere, deshonorat, pèrfid i enemic de l'Església.

Ambdós bàndols s'acusaven de no complir els pactes establerts, i aprofitaven, a partir d'aquest relat, per injuriar els dos reis. Segurament eren dues línies argumentatives que es van realitzar contemporàniament. Ambdues tenien l'objectiu d'evitar que l'altra s'imposés i atacar l'adversari per tots els mitjans i amb totes les argumentacions possibles que el duel podia oferir.

5.2. L'ÚS DELS ENFRONTAMENTS NAVALS A LES CRÒNIQUES: ELS RELATS PROPAGANDÍSTICS ENTORN DELS ESDEVENIMENTS DE MALTA I NÀPOLS

Els enfrontaments bèl·lics van ser una de les grans temàtiques de la narrativa. Durant els primers anys de la guerra en destacaven especialment els enfrontaments navals de Malta i Nàpols. La primera d'elles va ser una de les grans batalles relatades pels autors contemporanis a les Vespres, i també el primer enfrontament naval rellevant per a la Corona d'Aragó. De fet, les illes de Gozo¹⁶⁴² i Malta formaven part del regne de Sicília, i en constituïen la part més meridional dels dominis¹⁶⁴³. Era un punt altament estratègic per la seva situació al Mediterrani, tant pel comerç amb l'Àfrica com per l'avantatge militar que suposava dominar-la. Certament, quan el rei Pere el Gran va ocupar l'illa de Sicília també es va interessar per la possessió de Malta. El desembre de 1282 el rei ja havia anomenat un notari per a l'illa, i els maltesos no van trigar a demanar-li protecció contra el governador i el justícia angeví de Malta, Dionigi de Barba¹⁶⁴⁴. El nou monarca es va afanyar a protegir la posició de Malta. Primer, el 27 de gener el rei s'excusava per la seva absència. Després, el febrer i març va intentar negociar amb Matteo del Poggio la rendició del castell¹⁶⁴⁵. Davant del fracàs de la treva, el 12 d'abril escrivia a Manfred Llança, se'l nomenava capità i justícia de Malta i Gozo¹⁶⁴⁶. Tot seguit, per tal de donar suport a la insurrecció maltesa, va marxar a ocupar l'illa i assetjar el castell. Paral·lelament, i a fi d'assegurar-se la seva lleialtat, el 19 d'abril el rei era acceptat com

---

¹⁶⁴² L'illa de Gozo o Goi, en català, es troba al nord-oest de Malta.

¹⁶⁴³ LUTTRELL, Anthony, "The House of Aragon and Malta: 1282-1412", dins *Journal of the Faculty of Arts: Royal Malta University*, vol. 4, n. 2, 1970, p. 156-169, p. 156. L'autor considerava que: "The Norman, Hohenstaufen and Angevin rulers of Sicily all considered that it would have been dangerous to allow Malta to be controlled by a hostile power". Aquest article també va ser publicat en català a: LUTTRELL, Anthony, "La casa de Catalunya-Aragó i Malta: 1282-1412", dins VV.AA, *Estudis d'Història Medieval, dedicats a Ferran Soldevila en ocasió del seu 75é aniversari*, vol. 1, Ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1969, p. 17-30; Vegeu també al respecte: JOVÉ Y HEVIA, Plácido de, "Indagaciones acerca de la dominación de España en Malta de 1285 a 1530", dins *La América*, n. 8, 24 de abril del 1863, p. 12-14; n. 9, 12 de mayo del 1863, p. 13; n. 10, 27 de mayo del 1863, p. 11-13; n. 11, 12 de junio del 1863; n. 12, 27 de junio del 1863, p. 12.

¹⁶⁴⁴ LUTTRELL, "The House...", p. 158.

¹⁶⁴⁵ LUTTRELL, "The House...", p. 158.

¹⁶⁴⁶ LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 186; LUTTRELL, "The House...", p. 158.

5. La internacionalització del conflicte

---

a tal a Malta i Gozo quan va confirmar els privilegis maltesos, els quals facilitaven l'enviament de cereal de Sicília a Malta¹⁶⁴⁷.

El juny de 1283, mesos després de l'ocupació catalanoaragonesa, Malta quedava en mans de Llança i restava ocupar el castell o *Castrum maris*, conegut actualment com a Fort de Sant Àngel¹⁶⁴⁸. La guarnició angevina, formada per uns 150 soldats¹⁶⁴⁹, s'havia atrinxerat a la fortificació i el setge s'havia allargat durant alguns mesos. Calia, per tant, desbloquejar la situació. Ambdós bàndols van preparar les embarcacions per lluitar per les illes malteses.

En primer lloc, però, cal recordar que la direcció del reialme angeví havia passat de les mans del rei a les del príncep Carles de Salern. El monarca li havia atorgat plens poders el dia 12 de gener de 1283 fins que retornés de Bordeus i Provença¹⁶⁵⁰. Al mateix temps, al bàndol siculocatalà, el rei Pere —que també havia marxat a Aquitània— havia destituït el seu fill Jaume Pere i havia anomenat a Roger de Llúria almirall de la Corona —de Catalunya, València i Sicília—¹⁶⁵¹, el qual va destacar per ser un dels grans protagonistes de les cròniques. A més, la comandància de Sicília restava en mans de la reina i de l'infant Jaume.

En ambdós casos, les cròniques es feien ressò de l'absència dels reis. La no presència dels sobirans era una problemàtica a la qual la narrativa va haver de posar solució, perquè en tot moment l'objectiu era fer visible els reis. Aquesta qüestió es presentava amb més persistència a les cròniques que escrivien al voltant de l'actuació del rei com a element central dels esdeveniments. Calia, per tant, que els monarques fossin sempre presents i recordats als relats.

---

¹⁶⁴⁷ LUTTRELL, "The house...", p. 158. El rei també confirmava els privilegis que havia atorgat el rei Frederic II; CINGOLANI, *Pere el...*, p. 306-307; Vegeu sobre la fi del govern angeví a l'illa: VALENTINI, R., "Feudo e comune in Malta fino alla caduta della dominazione angioina", dins *Archivio Storico di Malta*, vol. 6, fasc. 1, Gennaio-Marzo 1935, p. 1-33; També sobre el patrimoni de la Corona i els seus interessos a Malta: VALENTINI, R., "Il Patrimonio della Corona in Malta fino alla venuta dell'Ordine", dins *Archivio Storico di Malta*, vol. 5, fasc. 1-4, Gennaio-Dicembre 1934, p. 3-49.

¹⁶⁴⁸ També conegut com Forti Sant'Anglu en maltés, o Forte Sant'Angelo en italià. Es troba situat a la ciutat de Vittoriosa. Sobre la posició i organització del castell vegeu: SETA, *Sicilia teatro...*, p. 218-220.

¹⁶⁴⁹ CASTILLO DENNIS, Angelo, *The Maltese cross: a strategic History of Malta*, Ed. Praeger, Westport, 2006, p. 33.

¹⁶⁵⁰ Vegeu l'itinerari del rei Carles d'Anjou a: DURRIEU, *Les archives...*, vol. 2, p. 187-188; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 355.

¹⁶⁵¹ Vegeu el document al respecte: CARINI, *De Rebus...*, doc. 690, p. 617-618.

5. La internacionalització del conflicte

En el cas dels cronistes catalans la invisibilitat del rei se solucionava amb la presència de l'almirall Roger de Llúria, que era mostrat com el representant del monarca i el seu *alter ego* en els enfrontaments principals. Pels autors catalans i sicilians, propers a la cort règia, era convenient fer del rei un personatge sempre present, al voltant del qual tinguessin lloc tots els fets. Si aquest no hi era, podien escriure sobre Roger de Llúria, per tal de fer present i visible el monarca. El sobirà es feia perceptible i compareixia sempre a través dels relats i actuacions de l'almirall.

Quant a les cròniques angevines, la solució no era tan senzilla ni tan evident, atès que cap crònica era suficientment propera a la cort Anjou i, per tant, és difícilment comparable amb el cas sicilocatalà. Tanmateix, les narracions güelfes recorren a una solució similar, però amb un notable menys èxit i, fins i tot, amb més silenci al respecte, a causa de les múltiples derrotes. Primer, a Malta el representant del rei Carles i que s'utilitzava per fer-lo present era l'almirall Guillem Cornut. En el segon cas, i amb força més pes a la narrativa, era l'hereu Carles de Salern. Malgrat tot, ambdós van ser derrotats i, per això, la intenció de fer visible el rei i recordar la seva presència queda diluïda pels fracassos militars que, sovint, molts dels autors güelfs, esmentaven breument per ometre la desconfita.

5.2.1. La preparació i el camí a la batalla: la mostra del poder militar als relats antiangevins

Encara que la cronística se centrés en els reis o almiralls, els soldats i les embarcacions van ser també els grans esmentats i protagonistes de la contesa. Cal tenir en compte que la utilització dels navilis anava estretament lligada amb la tecnologia desenvolupada per navegar, que es basava en les cartes portolanes i els instruments per orientar-se¹⁶⁵². El

---

¹⁶⁵² Els navegants del segle XIII utilitzaven el compàs, l'agulla imantada i les cartes portolanes. L'agulla imantada i el compàs eren els instruments que acompanyaven les cartes portolanes. Les cartes nàutiques mostraven la línia de la costa i els seus ports. El punt central de la carta són els 16 radis de la rosa que porten a 16 roses més petites, mostrant així 16 rumbos diferents. A més, sovint hi trobem les roses dels vents al costat d'una escala de milles. La primera carta que es conserva data del 1290, la Carta Pisana, tot i que el 1270 ja en tenim referències escrites. Aquesta carta podia ser un exemplar similar a les que utilitzaven la flota catalanoaragonesa. L'aparició dels portolans i les millores nàutiques van contribuir al desenvolupament marítim català; Vegeu al respecte, LLULL, Ramon, *Arbre de ciència*, Ed. Diputació provincial de Balears-Institut d'Estudis Catalans, Palma de Mallorca, 1917, p. 253; KRETSCHMER, Konrad, *Els portolans a l'Edat Mitjana: una contribució a la història de la cartografia i la nàutica*, Ed. Institut Cartogràfic de Catalunya, Barcelona, 2009, p. 58; ORTEGA VILLOSLADA, Antonio, *La marina*

5. La internacionalització del conflicte

---

nombre de soldats podia ser variable segons les fonts; en canvi, es coneix quina tipologia de guerrers traslladaven. Per una banda, en el cas siculocatalà, les galeres portaven gran nombre de ballesters¹⁶⁵³, infanteria lleugera encarregada de les armes llancívoles i els primers a participar en les batalles. També hi havia almogàvers, soldats dels territoris fronterers amb els regnes musulmans, i adaptables a tota mena de situacions¹⁶⁵⁴. Va ser a partir d'aquestes primeres batalles al Mediterrani central que van començar a ser conegudes les seves gestes. D'altra banda, les embarcacions provençals també comptaven amb gran quantitat de ballesters i infanteria lleugera, encara que, en comparació amb els almogàvers, no van gaudir de la mateixa propagandística o difusió¹⁶⁵⁵.

Quant a la preparació militar per a la batalla de Malta les cròniques ofereixen uns relats força detallats. Segons Desclot, el rei Carles va armar 20 galeres a Marsella i van requerir que tots els homes de la Provença s'incorporessin a les embarcacions¹⁶⁵⁶. L'exigència era tal que s'imposava "*gran vergonya e gran deshonor*" si hom es negava a allistar-se. A més, assegurava que si algú ho refusava era obligat a la força¹⁶⁵⁷. Per tant, l'autor podria

---

mercante medieval y la Casa de Mallorca: entre el Mediterráneo y el Atlántico, Ed. Pagès, Lleida, 2015, p. 142, 147.

¹⁶⁵³ La ballesta era una arma mecànica i precisa que exigia certa preparació, vegeu al respecte: CAREY, Brian Todd, *Warfare in the medieval world*, Ed. Pen & sword military, Barnsley, 2006, p. 148-149.

¹⁶⁵⁴ MOTT, Lawrence V., "The battle of Malta, 1283: prelude to a disaster", dins Donald KAGAY i Andrew VILLALON (Eds.), *The circle of war in the middle ages*, Ed. Warfare in History, Woodbridge, 1999, p. 145-172, p. 152. Dins les galeres els soldats es dividien les tasques, per exemple els cruïllers donaven suport als altres durant la batalla i els remers simples esperaven a lluitar només un cop havien topat amb l'enemic. Vegeu sobre l'organització de la galera, LAURES, Federico Foerster, "The warships of the Kings of Aragon and their Fighting tactics during the 13th and 14th centuries", dins *The International journal of Nautical archaeology*, n. 16, 1987, p. 19-29, p. 24; També, MOTT, Lawrence V., "Ships of the 13th-century Catalan navy", dins *The international Journal of Nautical archaeology and underwater explorations*, n. 19, 1990, p. 101-112.

¹⁶⁵⁵ MOTT, "The battle...", p. 164. Els estatuts municipals de Marsella de 1253 emplaçaven a les autoritats provençals a considerar la ballesta com una de les principals armes marítimes, i per tant, segons Mott, podrien fer front de manera similar o igual, als ballesters catalans. Vegeu també al respecte, PERNOUD, Régine, *Les statuts municipaux de Marseille*, Ed. Archives du palais, Paris, 1949, p. 56-59; També sobre la implicació de Marsella a la guerra de les Vespres: BRESC, Henri, "Marseille dans la guerre des Vêpres siciliennes", dins Isabelle BONNOT (Eds.), *Marseille et ses rois de Naples: La diagonale angevine, 1265-1382*, Ed. Presses Universitaires de Provence, Aix-en-Provence, 1988, p. 43-49.

¹⁶⁵⁶ Aquesta informació s'ha pogut comprovar documentalment, vegeu: BOUARD, *Actes et...*, doc. 1222, p. 365; BARATIER, Edouard, *Histoire de Marseille*, Ed. Edouard Privat, Toulouse, 1973, p. 92-93. Malgrat els estatuts de Marsella o "*chapters de paix*" de 1257, on es garantia que Marsella tenia certa independència, Carles d'Anjou va imposar-se en els àmbits de l'administració i finances.

¹⁶⁵⁷ DESCLOT, cap. CX, p. 234-235 L'autor escrivia: "*Lo rei Carles tramès missatge a Marsella, a son senescal que faés armar vint galees en Marsella al mills que pogués e que no romangués null hom bo de mar en Marsella ne en tota Proença que no entràs en les galees; e no romangués per diners, e qui no hi volria entrar per diners ne per grat, que li faés hom entrar per força. Que gran vergonya e gran deshonor*

5. La internacionalització del conflicte

---

estar suggerint que el rei Carles no tenia el suport complet dels seus súbdits provençals. Paral·lelament a la preparació de Marsella, a Nàpols es van armar 7 llenys armats de 80 o 70 remos cada un. Aquesta armada va ser dirigida pels almiralls de Marsella, Bartomeu Bonví¹⁶⁵⁸ i Guillem Cornut¹⁶⁵⁹. Aquestes embarcacions van fer la via de Palerm, Ustica, Trapani, “*Terranova*” —l’antiga Gela— i, finalment, Malta¹⁶⁶⁰. Al mateix temps, la reina Constança va fer armar a Messina 22 galeres “*de catalans e d’almogàvers*”. El seu comandant va ser l’almirall Roger de Llúria; era el primer esment que en feia Desclot. Les galeres catalanosícules van seguir les provençals fins a l’illa de Gozo i, després, fins a Malta, on es va desenvolupar l’enfrontament entre ambdues¹⁶⁶¹.

En canvi, segons Neocastro, Roger de Llúria podia comptar amb 18 galeres de Messina, i els provençals amb 20. Certament, com al relat de Desclot, els angevins es van desplaçar des de Provença fins a la costa siciliana, passant per Ustica, Marsala i, finalment, Malta. L’autor messinès, però, narrava una altra versió on també destacava l’astúcia de l’almirall. Roger de Llúria hauria navegat fins a l’illa de Vulcano i Favignana per a col·locar-se rere l’enemic; els va atrapar a l’arxipèlag maltès¹⁶⁶².

Segons Muntaner a Marsella es van preparar 25 galeres només amb soldats provençals¹⁶⁶³. Segons sembla, l’autor suggeria que el rei Carles rebutjava altres soldats per evitar un sabotatge. En canvi, Roger de Llúria podia comptar amb 22 galeres i 2 llenys¹⁶⁶⁴. Així, doncs, ambdues flotes van marxar cap a Malta i, a diferència dels dos autors anteriors, hom suggeria una ruta diferent. Segons l’autor de Peralada, l’almirall

---

era llur, con així eren fuit per catorze galees; per què era mester que se’n venjassen. (...) que no romàs null hom bo qui sabés de mar en tota Proença que no fos en les galees”.

¹⁶⁵⁸ El primer esment als documents d’aquest personatge com almirall de la flota de Marsella data del 17 d’abril de 1283, vegeu: BOÛARD, *Actes et...*, doc. 1125, p. 368. En aquest escrit els comerciants toscans havien entregat 10.000 torneses i s’expressava la preocupació que la flota de Bonví no tingués prou queviures.

¹⁶⁵⁹ Aquest personatge va ser identificat per Amari amb Guillem VII de Baus, vescomte de Marsella. Vegeu, AMARI, *La guerra...*, p. 238-241; DESCLOT, cap. CX, p. 235, n. 841.

¹⁶⁶⁰ DESCLOT, cap. CX-CXI, p. 235-236, n. 842.

¹⁶⁶¹ DESCLOT, cap. CXII, p. 237.

¹⁶⁶² NEOCASTRO, cap. LXXXVI, p. 55-56.

¹⁶⁶³ MUNTANER, cap. LXXXI, p. 141. “*En Guillem Cornut, qui era dels honrats hòmens de Marsella e dels antics, e dix-li que tantost que des parar taula e que armàs de bones gents, tots marselleses de la ribera de Proença, vin-e-cinc galees; e que de nulla altra nació no hi metés null hom mas provençals”.*

¹⁶⁶⁴ MUNTANER, cap. LXXXII, p. 143.

5. La internacionalització del conflicte

---

siculocatalà va viatjar per la costa oriental de l'illa, cap a Siracusa, Capo Passero, Scicli i fins a Malta¹⁶⁶⁵.

5.2.2. La batalla de Malta des de la perspectiva siculocatalana: el relat de la victòria de l'almirall com a *alter ego* del rei

La flota angevina devia arribar al port de Malta el 4 de juny¹⁶⁶⁶. En conseqüència, Manfred Llança es va veure forçat a abandonar momentàniament el setge i retirar-se a la ciutat de Mdina o Città Notabile¹⁶⁶⁷. Tanmateix, i malgrat que les cròniques no són clares, l'almirall sicilià ja estaria a Gozo el 7 de juny. Així, el dia 8 de juny¹⁶⁶⁸ s'haurien enfrontat al port¹⁶⁶⁹. Quant a l'estratègia seguida a la batalla hi ha diferents hipòtesis. Per una banda, García Sanz proposava que la flota s'havia ordenat en escala, és a dir, dues línies, a l'avantguarda i rereguarda ancorades per tal d'evitar la sortida de la flota angevina¹⁶⁷⁰. En canvi, Mott suggeria que davant la flota catalana hi havia dos llenys d'exploració armats amb ballestes, com a moviment de prudència abans de l'enfrontament. Després, per a la pugna, les galeres s'haurien col·locat en fila recta, de manera que a ambdós flancs

---

¹⁶⁶⁵ MUNTANER, cap. LXXXII, p. 143-144. Sobre el recorregut de Roger de Llúria l'autor escriu: "*Que aquell dia se n'anà entrò a Saragossa; anà-se'n tro al cap de Capupàsser aquell jorn (...) costejant la terra, anà-se'n tro al cap de Resalcaran (...) con fo a la Font de Xicle, del castell hagren gran refrescament*". Altres versions de la crònica identificaven "Resalcaran" amb el cap de Ras-Altara. Vegeu, Moisé, *Cronache...*, vol. 1, p. 201.

¹⁶⁶⁶ CASTILLO, *The maltese...*, p. 34. La Flota angevina va ancorar el 4 de juny a Dockyard Creek.

¹⁶⁶⁷ MOTT, "The battle...", p. 156-157. Mdina també és coneguda com la Città Notabile i està situada al centre de l'illa.

¹⁶⁶⁸ Aquesta és la més acceptada per la historiografia, vegeu: AMARI, *La guerra...*, p. 239; SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran i VALLS I TABERNER, Ferran, *Història de Catalunya*, vol. 1, Ed. Selecta, Barcelona, 1972, p. 186; LUTTRELL, "The House...", p. 158; HERNÁNDEZ CARDONA, Francesc, *Història militar de Catalunya. Temps de conquesta*, vol. 2, Ed. Rafael Dalmau, Barcelona, 2002, p. 114; CINGOLANI, *Pere el...*, p. 306.

¹⁶⁶⁹ Aquest és un port natural. És el que avui es coneix com Grand Harbour o Il-Port il-kbir en maltès o port de la Valletta. CASTILLO, *The maltese...*, p. 34.

¹⁶⁷⁰ GARCÍA SANZ, Arcadi, *Història de la marina catalana*, Ed. Aedos, Barcelona, 1977, p. 233-235.

5. La internacionalització del conflicte

---

només hi havia terra¹⁶⁷¹. Així, les naus angevines no podrien escapar¹⁶⁷². A més, Mott suposava que es devia desplegar uns cables o cadenes entre les galeres per evitar la fugida dels angevins¹⁶⁷³. Van envoltar l'enemic i van procedir, primer, a l'intercanvi de projectils i, després, al combat cos a cos¹⁶⁷⁴. Castillo coincideix amb aquesta descripció i afegeix que l'almirall Roger va plantejar la lluita en una àrea confinada per evitar que la flota provençal fes ús de la seva velocitat superior¹⁶⁷⁵.

En tot cas, i més enllà de les diferents hipòtesis sobre el desenvolupament de la batalla, les cròniques contemporànies feien esment de la contesa com un dels grans esdeveniments dels seus temps. En primer lloc, Desclot, una de les cròniques més antigues que ho relata, situava l'almirall, inicialment, a Gozo —el dia 7 de juny—; després es va desplaçar durant la nit, i hauria arribat el dia 8 a Malta a l'”*alba del jorn*”, quan es va lliurar la batalla¹⁶⁷⁶. Desclot en va fer una descripció grandiloqüent, i va narrar un gran desplegament militar per part de les dues formacions navals. Ambdues armades

---

¹⁶⁷¹ La batalla s'hauria produït a l'est de la Valletta i a l'oest de l'actual fort Ricasoli. És un pas estret que amb la col·locació lineal de les galeres, l'únic que restaria als flancs seria la terra; MOTT, “The battle...”, p. 157. Sobre la tàctica, l'historiador aclaria: “*However, the cabling of the galleys together was not necessarily a defensive posture. In a number of battles, including that of Malta, the ships were placed in an open formation so that their oars were clear and they could actually row forward as a unit. In such a formation, the light galleys and armed lenys were not lashed together but placed ad a mobile reserve behind the cabled galleys*”; PRYOR, John H., “The Naval Battles of Roger of Lauria”, dins *Journal of Medieval History*, n. 9, 1983, p. 179-216; Vegeu també la imatge d'aquesta estratègia a: MCNAB, Chris, *Famous Battles of the Medieval Period*, Ed. Cavendish Square, New York, 2018, p. 66-67.

¹⁶⁷² Encara que el foc es va utilitzar en les batalles navals de la guerra de les Vespres no és esmentat per cap dels cronistes, únicament per Malaspina i de forma tímida. Vegeu al respecte: MOTT, “The battle...”, p. 163. L'estudiós insistia que algunes de les galeres angevines podien estar equipades per a la lluita amb foc. Per exemple, la galera roja angevina podia incloure: “*glass bottles filled with sulphurous fire and tubes for shooting fire, but any reference to their use is singularly lacking*”; també, PRYOR, John H., “The Galleys of Charles I of Anjou, king of Sicily; ca. 1269-1284”, dins *Studies in Medieval and Renaissance History*, vol. 24, 1993, p. 33-103.

¹⁶⁷³ MOTT, Lawrence, *Sea power in the Medieval Mediterranean. The Catalan-Aragonese Fleet in the war of the Sicilian Vespers*, Ed. University Press of Florida, Gainesville, 2003, p. 156-158; MOTT, “The battle...”, p. 157. L'autor exposava que era una tàctica desenvolupada pels genovesos, durant el segle XII i XIII; També sobre l'estratègia de les galeres: ROSE, Susan, “Reportage representation and Reality: the extent to which Chronicle Accounts and Contemporary illustrations can be relied upon when discussing the Tactics used in Medieval Galley Warfare”, dins Carlo BELTRAME (Eds.), *Boats and ship and shipyards: proceedings of the Ninth International symposium on Boat and ship Archaeology*, Venice-Oxford, Ed. Oxbow Books, 2003, p. 228-232. Vegeu també, HUMPHRIES, Paul Douglas, “Of arms and men”: siege and battle tactics in the Catalan Gran Chronicles (1208-1307)”, dins *Military Affairs*, n. 49, 1985, p. 173-178.

¹⁶⁷⁴ MOTT, *Sea power...*, p. 157; CASTILLO, *The maltese...*, p. 34; DUNBABIN, *The french...*, p. 265.

¹⁶⁷⁵ CASTILLO, *The maltese...*, p. 34. L'autor suggeria que: “*Roger wanted a close engagement with the French in a confined area so as to negate their superior speed*”.

¹⁶⁷⁶ AMARI, *La guerra...*, p. 238-241; DESCLOT, cap. CXIII, p. 238.

5. La internacionalització del conflicte

---

es van preparar per a l'escomesa i l'autor català la definia: “*la batalla fo molt gran e forts, de llances e de peres e de calcina e de cairells*”¹⁶⁷⁷. En aquesta narració, a més, l'almirall sicilià va adoptar un paper fonamental. Va ser qui va dirigir la batalla i va ordenar, primer, atacar amb cairells i cobrir-se de les armes llancívoles enemigues¹⁶⁷⁸. La batalla naval es va dur a terme inicialment amb un intercanvi de tirs entre ballesters, dels quals Desclot assegura que “*molt era fera cosa d'oïr*”¹⁶⁷⁹. Després de l'intercanvi de projectils es va procedir a l'abordatge entre les galeres, que per l'autor català estava liderat pel bàndol catalanosicilià i, especialment, per Roger de Llúria. Amb aquest nou atac, segons Desclot, van cridar “*-Aragó, Aragó! Via sus!*”. Aquest alarit dels soldats era una forma de recordar el monarca i fer-lo present a la batalla, justament per evitar la invisibilitat del rei, i recordar el lector els motius pels quals es lluitava.

L'autor català aprofitava el relat de l'abordatge per enaltir les gestes dels almogàvers. Així, s'afirmava que “*combateren-los molt forment*” amb “*llurs llances de freixa ab ferres febrits*”. A més, “*donaven-llir-en tals cols, que no els valia guarniment ne escut*”¹⁶⁸⁰. Desclot insistia amb la força i la cruïsa de l'atac, sense que l'enemic pogués ni tan sols reaccionar davant l'assalt almogàver. Després del constant intercanvi de projectils i l'abordatge, l'almirall Bartomeu Bonví de Marsella es va retirar de la batalla amb 9 galeres. Restava, però, almenys la meitat de la flota angevina, per tant, Desclot continuava amb el seu relat violent i escrivia que “*els catalans saltaren en les altres galees qui eren romases (...) desbarataren-les e les preseren*”¹⁶⁸¹.

En aquest context d'extrema virulència, Desclot presentava una escena singular, però de gran significat per al relat propagandístic. Proposava un duel entre els dos almiralls restants, Roger de Llúria i Guillem Cornut. Així, si els dos reis de Sicília havien suggerit

---

¹⁶⁷⁷ Aquestes eren armes llancívoles. Els cairells eren uns projectils de ballesta. Les pedres i la calç servien també per atacar l'enemic.

¹⁶⁷⁸ DESCLOT, cap. CXIII, p. 238. “*Ab tant, l'almirall del rei d'Aragó dix als hòmens de la galea on ell era, e aquells dixerren-ho d'una galea en altra, que no es deseixissin de negunes armes sinó dels cairells e que es pensessin de bé cobrir e de sofrir los cops*”.

¹⁶⁷⁹ DESCLOT, cap. CXIII, p. 238. “*Mas los ballesters traïen d'ambdues les parts; sí que el cruixit de les ballestes era tan gran, que molt era fera cosa d'oïr*”.

¹⁶⁸⁰ DESCLOT, cap. CXIII, p. 239. “*E preseren vigoria e combateren-los molt forment e gitaren llurs llances de freixa ab ferres febrits (que cascuna valia un morabatí d'aur) e escones munteres, e donaven-llir-en tals cols, que no els valia guarniment ne escut*”. Es pot observar també, que l'autor tenia coneixement de l'economia militar. Amb aquests tipus d'arguments, agafà força la hipòtesi de Coll i Alentron, en identificar Desclot amb Bernat Escrivà, que en aquell moment era un funcionari de la tresoreria reial.

¹⁶⁸¹ DESCLOT, cap. CXIII, p. 239.

5. La internacionalització del conflicte

---

un duel a Bordeus, Desclot feia lluitar els seus comandants en un escenari propi de l'èpica. L'almirall sicilià va saltar a la galera de l'almirall provençal. Primer, Roger va ser “*nafrat en la cuixa*”; seguidament, però, aquest li va clavar una llança, “*el ferí per mig lo pits, que d'altra part li'n passà més d'un palm*”. Finalment, el comandant de Marsella va caure mort¹⁶⁸². Així, doncs, l'autor català va relatar un duel del qual no se'n tenen més testimonis que el seu i, probablement, devia ser una invenció o llicència del cronista. Per tant, el que es buscava en aquesta narració era l'enaltiment de Roger de Llúria, l'elogi a l'almirall del monarca, que es convertia en l'*alter ego* del rei en la seva absència. Se cercava un relat amb una escena èpica i una gran victòria, que fos capaç d'engrandir la memòria entorn de la figura de l'almirall i contribuís a ampliar la llegenda d'aquest personatge.

Després d'aquest enfrontament, els almogàvers van poder apoderar-se de les galeres restants. Aquesta batalla va durar “*tro al mig jorn*”¹⁶⁸³. A més de les embarcacions van empresonar 860 homes entre els quals, assegurava Desclot orgullós, si podien comptar “*cavallers e honrats hòmens de Marsella e Proença*”. La captura d'aquests soldats era motiu d'orgull i era símbol de la victòria. Aquests encarcerats formaven part del botí reial i era una manera de destacar la presència de la monarquia al relat de l'enfrontament¹⁶⁸⁴.

Per magnificar la gesta de la batalla, l'autor donava les xifres sobre les baixes força desproporcionades. Pel bàndol catalanosicilià comptava 8 morts i 300 ferits. En canvi, en el cas dels provençals hi sumava 870 morts sense calcular els ferits¹⁶⁸⁵. Seguidament, van marxar del port de Malta deixant un mar “*cobert de gent morta e de llances e d'escuts e de remes e d'arnés, quan la batalla fo finada*”. La flota siculocatalana va retornar a Sicília amb les galeres i presoners capturats, primer a Siracusa i després a Messina on “*foren*

---

¹⁶⁸² DESCLOT, cap. CXIII, p. 239.

¹⁶⁸³ DESCLOT, CXIII, p. 238.

¹⁶⁸⁴ El fet de capturar soldats i fer-los presoners era motiu d'orgull per a la cronística. Sobre el tractament dels presos vegeu l'estudi de: MOTT, “How cruel...”, p. 83. Aquest autor va analitzar el tractament dels capturats en els escrits dels juristes Giovanni de Legnano i Henri Bonet, i ambdós coincidien que com a botí de batalla, pertanyien al rei i havien de ser tractats segons convingués al monarca. Vegeu, LEGNANO, Giovanni da, *Tractatus de Bello, de represaliis et de duello*, a cura de Thomas Erskine Holland, Ed. Oxford University Press, Oxford, 1917, cap. LXI, p. 270; BONET, Honoré, *The tree of Battles*, a cura de G. W. Coopland, Harvard University Press, Cambridge, 1949, vol. 4, cap. XIX.

¹⁶⁸⁵ DESCLOT, cap. CXIV, p. 239.

5. La internacionalització del conflicte

---

*molt alegres d'aquesta victòria*¹⁶⁸⁶. A més, per tal de fer present al rei i fer-lo partícip, l'autor recordava que se li va enviar un emissari per informar-lo d'allò *“que era esdevingut per la gràcia de Déu*”¹⁶⁸⁷.

De la mateixa manera que Desclot, Neocastro feia entrar en joc l'astúcia i la intel·ligència de l'almirall. Ara bé, al relat també introduïa la divina providència com un factor determinant per a la victòria siculocatalana. Segons l'autor messinès va ser gràcies a aquesta ajuda divina que, de manera imprevista abans de la batalla, es va aixecar el vent d'orient seguit d'una borrasca, cosa que va obligar la flota angevina a restar al port de Malta sense possibilitat de sortir-ne. Per al cronista es tractava d'un gran avantatge perquè, en aquest relat, la flota provençal volia tornar a la Pulla i no pas quedar-se a l'illa. Certament, però, Neocastro era coneixedor que el castell encara era defensat per alguns francesos.

En el desenvolupament del relat de la batalla, donava una gran importància a l'estratagema de Roger de Llúria que es va aprofitar de la suposada intervenció divina. En el discurs de l'almirall, que Neocastro va escriure, asseverava que prometia la victòria absoluta i la derrota provençal¹⁶⁸⁸. És a dir, per al cronista messinès les causes de la victòria eren la conjugació de la divina providència i l'enginy de l'almirall.

Per dur a terme aquesta batalla, Roger de Llúria va bloquejar la sortida del port amb les seves galeres. Tot seguit es van assaltar les embarcacions i, com en el cas de l'escrit de Desclot, es va definir com un combat ferotge amb grans baixes per l'enemic¹⁶⁸⁹. Ara bé, a diferència del cronista català, l'almirall provençal Guillem Cornut va morir per una

---

¹⁶⁸⁶ DESCLOT, cap. CXIV, p. 240. L'autor també informava sobre el destí dels presoners: *“E menaren tots los preses al palau del rei e ferraren-los; e madona la reina tramès-ne dotze dels pus honrats de Marsella e de Proença en Catalunya, al senyor rei, e els altres féu hom obrar jorns al mur de la ciutat de Messina”*.

¹⁶⁸⁷ DESCLOT, cap. CXIV, p. 240. Altra vegada Desclot demostrava estar ben informat i ser proper a la cort del rei, ja que, aquest document es va enviar. Vegeu la contesta del rei des de Logronyo, on feia servir una tonalitat i argument similars al de Desclot: CARINI, *De Rebus...*, p. DCCXXXIX, p. 653. En aquesta escrivia: *“Fem vos saber que reebem vostres letres quens trameses per en G. De Cimadeonar et entesem ab gran goig et ab gran pagament aqueles coses quens trameses a dir dela desconfita et dela victoria deles Galees de Prohensa, egraim o molt a Deu”*.

¹⁶⁸⁸ NEOCASTRO, cap. LXXVI, p. 56. En el discurs de l'almirall l'autor escrivia: *“Spes enim promittit victoriam nobis es hostibus, cum Provinciales sempre et ubique infelices sint proelio, et ab eis spolia quae vobis praestabimus deferenda”*.

¹⁶⁸⁹ NEOCASTRO, cap. LXXVI, p. 56. L'autor escrivia que: *“Quae bellorum strepitum faciunt, portum intrantes, in hostes robuste percutint. Bellum ingens oritur, strages hostium fit”*.

5. La internacionalització del conflicte

---

fletxa el pit, i no s'esmentava res sobre cap enfrontament entre almiralls¹⁶⁹⁰. Finalment, segons Neocastro es van capturar 10 galeres i les restants van fugir¹⁶⁹¹. L'autor aprofitava la derrota per injuriar l'enemic i destruir la seva imatge, assegurant que la seva desfeta comportava una gran “vergonya”¹⁶⁹².

Sobre aquesta batalla també se'n va fer ressò, més breument, els *Annales Ianuenses*. Segons aquests van ser 18 galeres provençals que es van enfrontar a 22 galeres siculocatalanes. Per tant, destacava la victòria sobre els angevins i la captura de 9 de les seves embarcacions¹⁶⁹³. Més tard, Muntaner es va pronunciar sobre l'afer. Segons aquest l'almirall sicilià va arribar al port de Malta a mitjanit i es van trobar les 22 galeres provençals i dos llenys¹⁶⁹⁴. Per al peraladenc, la primera decisió de l'almirall no va ser atacar per sorpresa i enganyar l'enemic, com els dictàmens de la guerra tradicional marcaven, sinó que en un acte de “*notada a follia*” va preferir tocar les trompetes i les nàcares¹⁶⁹⁵ per avisar l'enemic¹⁶⁹⁶. Sens dubte, el cronista de Peralada ho relatava com un elogi a Roger, com una prova ineludible de la seva actitud cavalleresca, perquè preferia lluitar en igualtat de condicions.

---

¹⁶⁹⁰ NEOCASTRO, cap. LXXVI, p. 56. La batalla va durar fins a la sortida del sol, el dia 8 de juny. A més l'autor, assegura que els soldats van pregar a Verge Maria de la Scala. Aquesta seria una de les santes que es veneraven a Messina.

¹⁶⁹¹ NEOCASTRO, cap. LXXVI, p. 56 El cronista coincidia amb Desclot, i segons aquest els presoners van ser enviats a Messina per a treballar en les defenses de la ciutat.

¹⁶⁹² NEOCASTRO, cap. LXXVI, p. 56. “*Reliquae decem inamitae turmis hominem semiconfractae et convictae de praedico conflictu aufugerunt cum damno et pudore in patriam redeuntes*”.

¹⁶⁹³ *Annales Ianuenses*, p. 32. El cronista escrivia: “*insuper mense iulii armate sunt in Marsilia galee XVIII et una sagitea, portantes seruiantes et uictualia apud Maltam, que pro dicto rege K[arolo] se tenebat. Illi de Si[cilia] hec scientes, festinanter in Messana armauerunt galeas XXII, et illuc euntes, in portu Malte preliauerunt ad inuicem die VI iulii et de Marsiliensibus galeis VIII captis, alie in Marsiliam redierunt*”.

¹⁶⁹⁴ MUNTANER, cap. LXXXIII, p. 144-145. L'autor escrivia sobre els moviments previs a la batalla. La flota catalanosícula va arribar “*Abans d'hora de matines ells foren davant lo port*”. Allà es van trobar: “*dos llenys armats davant, per descobrir lo port; e davant los llenys armats, bé una bastellada, anava la barca. E els proençals tenien los dos llenys armats, en guàrdia, en cascuna de les puntes qui són a entrant del port. E la barca entrà per mig del port en tal manera, ab voga sorda, que venc davant lo castell e trobà totes les galees, qui estaven ab palomeres llargues; (...) vint-e-dues galees e els dos llenys*”.

¹⁶⁹⁵ Els instruments que esmenta el cronista s'utilitzaven sovint per a la guerra. Les nàcares són similars als timbals. Les trompes eren amb forma corbada i cilíndrica. MULLER, Welleda, *Les instruments de musique et les musiciens au Moyen Âge*, Ed. Confluences, Paris, 2013, p. 13-36.

¹⁶⁹⁶ MUNTANER, cap. LXXXIII, p. 145 “*E llavors l'almirall féu una cosa que li dec més ésser notada a follia que a seny: que dix que ja Déus no volgués que ell los ferís dormant, que ans volia que tocassen totes les galees les trompes e les nàcares, e que es despertassen, e que els lleixaria aparellar; que no volia que null hom li pogués dir que no el hagra vençuts, si dormant no els hagués trobats*”; Vegeu al respecte: SAYERS, William, “The Lexicon of Naval Tactics in Ramon Muntaner's Crònica”, dins *Catalan Review*, n. 17, 2003, p. 177-192.

5. La internacionalització del conflicte

El relat de la batalla de Malta de Muntaner es basava en dues premisses. En primer lloc, l'honorabilitat del rei, de l'almirall sicilià i, per extensió, de tota l'armada catalanosícula. Aprofitant la reproducció del discurs del comandant, assegurava que la batalla comportaria "*gran honor e gran profit al senyor rei d'Aragon e a tota Catalunya e a tota Sicília; que, pus aquests hajam vençuts, la mar es nostra*"¹⁶⁹⁷. És a dir, la victòria portaria al rei Pere l'honorabilitat i la dignitat que li corresponia al monarca. També, concediria excelsitud a les terres de Catalunya i Sicília, en contra de la derrota de Provença i del rei Carles. De fet, aquest és un exemple de com Muntaner va fer protagonistes de la guerra aquests dos territoris. Paral·lelament, tornava a insistir en la qüestió i ell mateix resumia l'afer sobre l'honor i deshonor d'aquells actes: "*Ací és l'ergull de Catalunya e de Provença e l'honor e deshonor de tot, aitant con lo món durarà*"¹⁶⁹⁸. Depenia, per tant, de les accions a la batalla que un bàndol o l'altre es mereixés l'honor o deshonor. Aquesta honorabilitat estava supeditada a com es realitzava aquella batalla.

En segon lloc, i en part conseqüència de la primera premissa, el relat insistia en la crueltat de l'enfrontament. Es referia a la batalla com a "*molt cruel e fellona*" o "*null hom no poc veer tan cruel batalla*"¹⁶⁹⁹. Per una banda, era una manera de provar la vàlua dels soldats del rei i la seva destresa com a militars. Això, de fet, era un argument amb gran força propagandística que feia convèncer al lector coetani que l'elogi als almogàvers era merescut, quelcom que es dur a terme durant tot el relat. D'altra banda, a més, demostrava el fracàs de l'estratègia provençal davant la tècnica i planificació de Roger de Llúria. Muntaner exposava clarament que l'almirall angeví havia realitzat "*mal mandado*"¹⁷⁰⁰.

La descripció tècnica de la batalla era similar a la de Desclot; primer va haver-hi intercanvi de projectils i després un combat cos a cos¹⁷⁰¹. Per l'autor, l'almirall marsellès va sofrir les conseqüències de la derrota i en la reproducció del discurs de Guillem Cornut

---

¹⁶⁹⁷ MUNTANER, cap. LXXXII, p. 144.

¹⁶⁹⁸ MUNTANER, cap., LXXXIII, p. 145.

¹⁶⁹⁹ MUNTANER, cap, LXXXIII, p. 145-146.

¹⁷⁰⁰ MUNTANER, cap, LXXXIII, p. 146.

¹⁷⁰¹ MUNTANER, cap, LXXXIII, p. 146. "*Que el joc faïen llances e dards que els catalans gitaven, en tal manera que res no els havia defensa; que colp de dard hi havia que passà hom ab les cuirasses e ab tot, e colp de llança que passava l'home que aconseguia e passava la coberta de la galea. Dels ballesters no us ho cal dir, qui eren ballesters en taula; que en tal manera eren aterçats, que no gitaven treta que no gastassen o matassen home que feria. (...) les batalles los ballesters en taula fan lo joc. Per què fa que foll, almirall de Catalunya con mena galees ab terçols*".

5. La internacionalització del conflicte

---

va considerar que els siculocatalans eren “*diablers*” pel fet de demanar batalla¹⁷⁰². Aquest comandant va morir durant el combat, però a diferència de la versió de Desclot o Neocastro, no es donen detalls sobre la seva mort, sinó que es diu que “*Guillem Cornut e tots sos parents e amics que hi havia e els hòmens de paratge e de vergonya foren tots especejats*”. És a dir, va ser esbocinat juntament amb els seus defensors.

El cronista, a més, es mostrava convençut que la lluita va durar fins al vespre. Les conseqüències haurien estat que 3.500 provençals haurien mort i, en canvi, només 300 almogàvers haurien estat occits¹⁷⁰³. També es van capturar 22 galeres¹⁷⁰⁴; aquest era un recompte clarament intencionat. Després d'aquest enfrontament, Roger de Llúria va ocupar la ciutat de Malta, va ocupar l'illa de Gozo i va tornar a Sicília¹⁷⁰⁵. Malgrat aquest relat, Muntaner situa el setge del castell de Malta per Manfred Llança després de la batalla¹⁷⁰⁶. Sembla, doncs, una imprecisió de l'autor. En tot cas, en aquest segon viatge de la flota a Malta s'hauria ocupat Lipari i després s'hauria arribat a l'arxipèlag maltès.

Les altres cròniques sicilianes mencionaven l'esdeveniment, però ho feien de manera breu. Segurament, com que no eren contemporànies als fets, no tenien la necessitat de fer-ne un gran elogi. En el cas de la crònica de Speciale es va dedicar un capítol breu a l'enfrontament de Malta, on esmentava alguns detalls militars. Per a l'autor havien lluitat unes 21 galeres catalanosícules, contra l'almirall Guillem Cornut. L'objectiu principal del cronista va ser lloar l'actuació de Roger de Llúria i la seva conquesta¹⁷⁰⁷. Quant a la

---

¹⁷⁰² MUNTANER, cap. LXXXIII, p. 145. “*E con En Guillem Cornut, almirall de Marsella, veé l'ergull de l'almirall En Roger de Llòria (...), dix, tan alt que tuit ho oïren: -Ai, Déus! Què gent és açò? No són hòmens, ans són diablers, qui no demanen mas batalla*”.

¹⁷⁰³ MUNTANER, cap. LXXXIII, p. 146 “*Que la batalla començà al sol eixit e durà entrò a hora de vespres; que null temps null hom no poc veer tan cruel batalla. (...) els marselleses havien avantatge d'una galea e dels cent hòmens de paratge qui hi eren muntats del castell de Malta, (...) tota hora hi hac morts tres milia cinc-cents hòmens de proençals*”.

¹⁷⁰⁴ MUNTANER, cap. LXXXIII, p. 146. “*E així van pendre totes les vint-e-dues galees; e dels dos llenys armats la un hi romàs, e l'altre eixí entre ells e fugí*”.

¹⁷⁰⁵ MUNTANER, cap. LXXXIV, p. 147-148. El cronista suggeria que van tornar també, per la costa oriental: Siracusa, Augusta, Catània, “Jaix” que podria ser Jaciriali —en sicília i més semblant a la versió catalana— o Acireale —en italià—, Taormina i Messina.

¹⁷⁰⁶ MUNTANER, cap. XCIII, p. 165-166. “*(...) ab cent cavallers e mil almogàvers e cent hòmens de mar; e cascuns anassen ab llurs tendes e que portessin quatre trabucs e que irien al castell de Malta e el tendrien assetjat tant entrò l'haguessen*”.

¹⁷⁰⁷ SPECIALE, lib. 1, cap XXVI, p. 942. L'autor va escriure sobre l'almirall: “*Itaque ratem signiferam, qua vehebatur Rogerius de Lauria et magnanimitèr et potenter invandens, per proram scandit, alio in mare praecipitans, aliis acutae penis vulneribus membra detruncans. Quumque tanta virorum strage superbus (...)*”.

5. La internacionalització del conflicte

Cronica Sicilie, també relatava breument la victòria a Malta, però la situava després de la mort del rei Pere i a inicis del regnat del rei Jaume el Just; es tractaria d'una inconcreció de l'autor. En tot cas es reforçava la idea de l'enfrontament contra els “*viris Provincialibus*” comandats per Guillem Cornut¹⁷⁰⁸. Aquestes dues últimes narracions el que realment volien destacar era la gesta de l'almirall i fer present la identificació i accions de l'enemic.

En conclusió, les fonts antiangevines tenien objectius semblants en el relat sobre la batalla de Malta. Més enllà de l'estratègia seguida per ambdós bàndols i la victòria o derrota de les flotes, cal observar en les narracions la intencionalitat ideològica i el pensament propi de cada autor. En primer lloc, cal remarcar que en tots els casos es fa una lloança als actes de Roger de Llúria, com a estrateg i com a comandant, i era considerat també un digne soldat del rei Pere. De fet, la cronística —especialment Desclot i Muntaner— el convertia, per primer cop, en l'*alter ego* del rei. Era el representant del monarca en la seva absència. Això implicava que els seus actes es veien reflectits en l'honorabilitat del rei. Aquests relats de la batalla de Malta convertien a l'almirall sicilià en el protagonista. A partir de llavors, va ser un dels grans agents destacats en les narracions.

En segon lloc, destacava en totes les cròniques —excepte en la narració genovesa— la inferioritat numèrica en la flota catalanoaragonesa. Era un recurs molt utilitzat, per tal d'enaltir encara més la victòria. És a dir, els autors buscaven argumentar que davant l'adversitat i la multitud d'enemic, l'armada del monarca aragonès havia pogut vèncer els seus enemics amb astúcia i estratègia. En conseqüència, en els relats, els morts sempre són superiors en el bàndol provençal que en el català. Era una manera d'acabar d'enquadrar el context en què tot i la inferioritat numèrica havien estat més àgils i ferotges. En altres paraules, els autors ni volien ni podien relatar una victòria pírrica, ans el contrari, havia de ser un triomf memorable on l'enemic havia estat humiliat tot i tenir més efectius.

En tercer lloc, i en relació l'actuació dels soldats, s'havia d'incentivar la idea de la crueltat de la soldadesca. Era una idea especialment estimulada per Muntaner, però també per Desclot o Neocastro. Aquest argument era defensat des d'una posició positiva perquè elogiava la tàctica i les motivacions de la lluita contra l'enemic.

---

¹⁷⁰⁸ *Cronica Sicilie*, cap. XLVIII, p. 844.

5. La internacionalització del conflicte

En quart lloc, s'emfatitza la intervenció de la divina providència en els relats. Era un raonament reforçat especialment per Neocastro, encara que els altres autors no l'oblidaven pas, però l'utilitzaven en menor mesura. Així, els autors cercaven demostrar que malgrat les adversitats en què estaven exposats els sicilians, la divinitat havia pres partit i ho demostrava entorpidint els objectius angevins, quelcom que podia ajudar a vèncer en l'enfrontament.

Finalment, i en cinquè lloc, va ser una batalla que malgrat que va tenir menys èxit literari que la de Nàpols —com després s'analitza— va tenir força ressò, especialment en els autors gibel·lins. És a dir, no només els cronistes catalans i sicilians van narrar sobre aquest enfrontament, sinó que la notícia va arribar fins, almenys, a Gènova.

5.2.3. La perspectiva güelfa de la batalla: la crueltat de l'enemic

Quant als relats güelfs sobre els afers de Malta destaca en primer lloc Malaspina. Aquest va esmentar també la batalla de Malta, però ho va fer de forma breu i sense gaires detalls bèl·lics. De fet, el cronista acceptava la derrota i, possiblement per això, volia evitar donar importància a la desfeta angevina. Cal observar que en aquesta narració l'autor es referia a l'exèrcit enemic no només com els “*Catalani*” sinó que també hi afegia els “*Siculi*”, i esmentava els “*Messani*”, com a sinònim de sicilians, els quals fins feia poc, per l'autor, eren únicament rebels. Ara, en canvi, considerava que formaven part de l'exèrcit¹⁷⁰⁹. Era una forma d'equiparar els sicilians rebels amb la host catalanoaragonesa considerats un mateix enemic contra l'Església.

Segons Malaspina, arran del setge siculocatalà del castell de Malta es van enviar 24 galeres angevines. Tot seguit, amb un nombre similar d'embarcacions, la host del rei Pere van perseguir-les fins a arribar al lloc del setge a Malta¹⁷¹⁰. En aquest relat es pot observar que no s'esmenta a l'almirall Roger de Llúria. D'aquesta manera, si a les cròniques catalanes n'era el gran vencedor, en aquesta es silenciava, precisament, per evitar un enaltiment d'aquesta figura. El mateix autor acceptava la derrota angevina i calia

---

¹⁷⁰⁹ MALASPINA, lib. 10, cap. VII-VIII, p. 412-414.

¹⁷¹⁰ MALASPINA, lib. 10, cap. VII, p. 412. L'autor va escriure: “*Sed postmodum dicatae galeae ad subveniendum castellano insulae Maltae, quae per XXX leucas a Sicilia distat, et ad muniendum castrum ipsius insulae victualibus, et gentis amplioris numero diriguntur, quas Catalani et Siculi, cum jam apud Malta accessisse agnosceret, eas fere cum pari galearum numero insequuntur*”.

5. La internacionalització del conflicte

---

restar-n'hi importància per tal que aquest succés militar passés desapercebut o com un fet poc rellevant a ulls del lector contemporani.

Segons narrava l'autor, les galeres del rei Pere estaven armades amb un ariet de ferro a la proa, van envestir les francoprovençals, amb els remes van colpejar els soldats i, finalment, les van ocupar¹⁷¹¹. A més, entre les galeres es van llançar pedres, torxes, llances i fletxes. En aquest cas, el *modus operandi* descrit és similar a les cròniques anteriors.

Ara bé, descrivia aquest enfrontament de forma dramàtica i recalcava la crueltat de l'enemic, ja que assegurava que el color del mar va canviar pel de la sang: "*quod ex tantorum cadentium in mare sanguine mutavit unda colorem*"¹⁷¹². En conseqüència acceptava la derrota provençal, on 9 galeres van ser capturades, 3 van ser enfonsades i la flota restant va fugir¹⁷¹³. L'autor reconeixia tímidament a la flota siculocatalana com la vencedora, la qual va obtenir de la batalla el botí i els presoners¹⁷¹⁴.

En el cas de Sanudo, la batalla de Malta és esmentada, però sembla que l'autor no tenia un coneixement complet de l'ordre cronològic dels fets, atès que esmenta primer l'enfrontament de Nàpols que el de Malta. En tot cas, i a diferència de Malaspina, esmentava els dos dirigents de les flotes: Guillem de Marsella —que seria Guillem Cornut— i Roger de Llúria. Segons l'autor ambdós exèrcits comptaven amb 22 galeres. Era una xifra similar a la citada per Malaspina. Tanmateix, no va donar grans detalls sobre l'estratègia seguida durant el curs de la batalla, sinó que va preferir jutjar els adversaris de l'Església. En primer lloc, però, el cronista venecià va acceptar la derrota, atès que "*finalmente li Provenzali furono rotti*", quelcom que, segons l'escriptor, va crear gran angoixa al rei Carles. En segon lloc, va culpabilitzar d'aquest estrall a l'estratègia de l'almirall del rei Pere, ja que va atacar de nit. És a dir, es contradia la versió de Muntaner. A més, afegia que s'havia lluitat "*contra de quali Cattelani usorono gran crudeltà*"¹⁷¹⁵. En altres paraules, el relat del cronista sobre aquesta batalla tenia la intencionalitat de

---

¹⁷¹¹ MALASPINA, lib. 10, cap. VII, p. 412. Sobre aquests detalls va escriure: "*Illas cum proris ad instar arietis ferro coniectis remis impellunt, feriunt et invadunt*".

¹⁷¹² MALASPINA, lib. 10, cap. VIII, p. 414.

¹⁷¹³ MALASPINA, lib. 10, cap. VIII, p. 414. L'autor afirmava que: "*Novae galeae Provincialium cum multis personis de bello seductors innoxii*".

¹⁷¹⁴ MALASPINA, lib. 10, cap. VIII, p. 414. Sobre el recompte de presoners, botí i baixes escrivia: "*Et victoribus ad recensendum captos, et spolia suosque deperditos aliquandiu remanentibus juxta littus, ubi fuerat actum bellum*".

¹⁷¹⁵ SANUDO, p. 215.

5. La internacionalització del conflicte

---

convertir l'enemic en ferotge i sanguinari, sense cap mena de dignitat. Intentava relatar que la derrota era inevitable amb l'actuació cruel i deshonest dels seus rivals. Així, doncs, en aquest episodi, aquest autor no jutjava el rei Pere —almenys no ho feia directament— sinó que estigmatitzava un col·lectiu, en aquest cas els catalans, com l'enemic principal.

En conclusió, les fonts güelfes tenien l'objectiu de desprestigiar el seu enemic. En primer lloc, el més evident és el silenci que es va realitzar sobre la pèrdua de Malta, atès que només dues de les narracions güelfes contemporànies esmentaven l'afer. Això és molt més notable si es té en compte que les cròniques güelfes i eclesiàstiques eren predominants en nombre, ja que se'n van escriure moltes més, tal com en aquest present estudi s'ha anat posant en relleu. En segon lloc, un dels objectius dels autors era la identificació de l'enemic a través dels diferents orígens ètnics. És a dir, a més de jutjar els reis, tant Malaspina com Sanudo reconeixien com a enemic els catalans i els sicilians, i per extensió també els aragonesos. D'aquesta manera es produïa el procés invers. Si abans els autors antiangevins havien equiparat els francesos com a enemic i havien exercit una discriminació identitària i lingüística, ara els autors güelfs utilitzaven la mateixa estratègia pels seus rivals i ho aplicaven als sicilians, catalans i aragonesos.

En tercer lloc, cal destacar que la narració de Malaspina no esmenta pas Roger de Llúria. El seu silenci era molt significatiu. L'autor eclesiàstic coneixia l'existència de l'almirall sicilià, ja que el menciona en diferents ocasions, com ja s'ha comentat. Per tant, el seu mutisme podia suggerir que coneixia els elogis que es feien sobre aquest personatge i, en conseqüència, volia evitar citar-lo. Era una manera de no contribuir a engrandir la memòria sobre aquest comandant i gestar-ne també un menyspreu. Des de la seva perspectiva, calia restar importància a la derrota angevina, i protegir els interessos propagandístics de l'Església.

Per últim, i en quart lloc, es pot observar una resposta als arguments catalans. Era quelcom realitzat per Sanudo —i en menor mesura, com a precedent, també per Malaspina—, vist que refusava el relat de Muntaner. Per una banda, es fa evident que la descripció de la crueltat catalana a la batalla era una idea contrària de la que havia mostrat Muntaner; se n'havia canviat el significat i, en aquest cas, era un al·legat per demostrar el deshonori de l'enemic. Passava, doncs, de ser una idea positiva i d'elogi, en el cas de Muntaner, a una idea negativa i de rebuig en el cas de Sanudo. D'altra banda, a més, quant al

5. La internacionalització del conflicte

---

desenvolupament de la batalla, el cronista venecià també contradeia la versió del peraladenc. Com abans s'ha analitzat Muntaner assegurava que s'havia avisat a l'enemic i no se l'havia atacat per sorpresa per tal de conservar l'honor de l'almirall. En canvi, Sanudo assegurava que havien atacat de nit i per sorpresa i, per tant, havien atacat a traïció i amb deshonor. Clarament ambdós es contradeien. Això suggereix que els dos coneixien l'obra de l'altre, o que, almenys, un d'ells coneixia l'altre. O també, podia ser que fossin arguments recurrents que circulaven per la Mediterrània i ells dos se'n fessin ressò.

5.2.4. L'enfrontament al Golf de Nàpols en les cròniques i l'ús propagandístic

El control de la Mediterrània central, malgrat el resultat de la batalla de Malta, estava obert i durant uns mesos, entre 1283 i 1284, la situació era inestable i la balança de poder militar no es decantava per cap dels dos bàndols. Així, les dues faccions van preparar el següent assalt. Els angevins van preparar una nova flota a Provença. També, es van convocar soldats musulmans de Lucera i güelfs toscans, que van ser enviats a Calàbria sota el comandament del comte d'Artois. Havien de defensar la frontera, recuperar les posicions perdudes i rebutjar l'avanç catalanoaragonès. Paral·lelament, s'estava construint una nova flota a Nàpols, que juntament amb la de Provença havia de ser el gruix de l'exèrcit del rei Carles en l'ofensiva per recuperar Sicília¹⁷¹⁶. A més, —i aquesta és una de les qüestions de més controvèrsia— el rei Carles havia ordenat al seu hereu, el príncep Carles de Salern, que restés a l'espera de la seva arribada. De fet, és comunament acceptat que el fill era submís al seu pare¹⁷¹⁷. Al mateix temps, l'almirall Roger de Llúria atacava les costes calabreses i de la Basilicata. Es produïen constantment ràtzies i, sovint, els soldats angevins no reaccionaven a temps per aturar-les¹⁷¹⁸.

Ara bé, ambdues monarquies necessitaven quelcom més que ràtzies puntuals per desbloquejar la situació. Per això, el rei Carles preparava la reconquesta de Sicília, però l'almirall del rei Pere es va avançar als esdeveniments i va prendre la iniciativa¹⁷¹⁹. La

---

¹⁷¹⁶ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 366; CARUCCI, *La guerra...*, vol. 2, doc. 20-62, p. 127-169.

¹⁷¹⁷ CINGOLANI, *Pere el...*, p. 311; CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 509.

¹⁷¹⁸ CARUCCI, *La guerra...*, doc. 41, p. 141. El príncep Carles ordenava al justícia del Principat que preparés reforços i defensés les platges de Policastro (el Golf de Policastro es troba al nord de Calàbria, al sud de la Campania i a l'est de la Basilicata), ja que la flota catalanosícula estava navegant aquelles costes; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 366.

¹⁷¹⁹ Sobre la defensa del reialme i construcció de la flota a Salerno, vegeu: CARUCCI, *La guerra...*, doc. 23, p. 132, doc. 29, p. 136, doc. 61, p. 167.

5. La internacionalització del conflicte

---

flota siculocatalana es va desplaçar fins al golf de Nàpols, va ocupar les illes de Capri, Ischia, Pròixida i Nisida¹⁷²⁰. Això li permetia plantejar un bloqueig al port napolità. Sens dubte, aquest atac i setge marítim era una gran empresa militar, tenint en compte el potencial defensiu de la ciutat de Nàpols i la gran extensió que comprèn tot el seu golf. En conseqüència, dins la capital angevina la tensió creixia, l'amenaça de revolta era latent i es demanava una solució per al bloqueig. Tanmateix, el príncep Carles tenia prohibit, per ordre expressa del seu progenitor, realitzar qualsevol moviment sense el seu consentiment. A més, el legat papal, el cardenal Gerard, li recordava constantment les ordres del monarca. Certament, però, no sabia quan arribaria el seu pare¹⁷²¹ i també, potser, com apuntava Runciman, volia mostrar la seva vàlua com a soldat¹⁷²². Cal plantejar la possibilitat —malgrat que fos improbable— que a més d'un bloqueig hom volgués ocupar la ciutat de Nàpols, i una manera d'evitar-ho era enfrontar-se a la mar. Va ser quelcom que mai va succeir i que, en tot cas, després de la batalla la flota catalanosícula devia estar massa debilitada.

Malgrat tot, el príncep va armar les galeres i va sortir a l'enfrontament el 5 de juny¹⁷²³. Segons Runciman volia recuperar les illes, començant per Nisida, però es va veure sorprès per l'almirall sicilià i es va veure forçat a lluitar al golf de Nàpols¹⁷²⁴. Segons Garcia i Cingolani la batalla va ser ràpida i curta¹⁷²⁵. Cal valorar que ambdues flotes portaven gran quantitat de soldats i galeres perquè la confrontació durés almenys algunes hores. De fet, en el cas concret de Muntaner, escrivia que va durar des de “*d'hora de tèrcia entrò a hora de vespres*”¹⁷²⁶. En conseqüència, —malgrat que la guerra no estava decidida ni solucionada— tal com destacava Ferrer, el resultat va ser que la flota catalanosiciliana,

---

¹⁷²⁰ LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 186.

¹⁷²¹ CINGOLANI, *Pere el...*, p. 309. Segons sembla, Roger de Llúria va interceptar unes cartes on s'informava que una gran flota angevina estava arribant i que el rei estava de camí. En conseqüència el príncep de Salern no tenia aquesta informació.

¹⁷²² RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 367. El príncep havia patit un accident quan era més jove i l'havia deixat coix. Potser per això volia demostrar als seus que era capaç de lluitar. Segons apuntar l'autor, el rei Carles havia sortit de Provença a finals de maig i l'enfrontament va ser a inicis de juny.

¹⁷²³ MINIERI, *Diario angioino...*, p. 34; PRYOR, “The naval...”, p. 184-192.

¹⁷²⁴ AMARI, *La guerra...*, p. 262-271; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 366; ABULAFIA, *La guerra...*, p. 109-111; Vegeu també el context polític dins la Corona d'Aragó en el moment de la batalla: SHNEIDMAN, *The rise...*, p. 34-35.

¹⁷²⁵ GARCÍA, *Historia de...*, p. 237-238; CINGOLANI, *Pere el...*, p. 311; Vegeu també, HERNÁNDEZ, *Història militar...*, p. 114; NICHOLSON, Helen, *Medieval Warfare: Theory and Practice of War in Europe, 300-1500*, Ed. Palgrave macmillan, Basingstoke, 2004, p. 156-157; ROSE, Susan, *Medieval Naval Warfare, 1000-1500*, Ed. Routledge, London and New York, 2002, p. 48-49.

¹⁷²⁶ MUNTANER, cap. CXIII, p. 202.

5. La internacionalització del conflicte

---

amb els dos darrers enfrontaments navals, havia aconseguit vèncer la potència més prestigiosa de la Mediterrània¹⁷²⁷.

5.2.5. La gran victòria gibel·lina: la perspectiva antiangevina

El primer cronista que es pot estudiar és Desclot i, com és habitual, és qui ofereix una de les versions més antigues dels fets. L'objectiu de l'autor era l'elogi del rei i, per tant, aprofitava els fets com les batalles per enaltir la seva figura. Abans de la batalla de Nàpols el cronista reproduïx el discurs de l'almirall que enarborava els seus soldats a lluitar pel rei: “*mas, on que ell sia, nós som aci per ell. E sabets bé que anc la sua senyera no fo vençuda, ne tornà atràs, ne farà ja*”¹⁷²⁸. D'aquesta manera, informava el lector que, malgrat l'absència del rei, el seu més fidel servidor, l'almirall, i els seus soldats portarien el seu estàndard sempre cap a la victòria. És a dir, el rei es feia present en el relat de la batalla.

El propòsit militar després de Malta era assetjar la costa napolitana. Desclot va donar múltiples detalls de recorregut que va fer la flota catalana des de la seva sortida de Messina; van costejar Calàbria fins a “*un cap qui és a prop de Salern*”¹⁷²⁹ i al golf de Nàpols. És a dir, van arribar fins al cap de Salern, Capri, port de Baia i l'illa de Ponza, davant la costa de Gaeta¹⁷³⁰. Finalment van girar al sud, fins a l'illa de Nisida i cap a Castellamare di Stabia¹⁷³¹. Aquesta descripció, per una banda, tenia el propòsit de demostrar que hi havia la capacitat i la força militar suficient per entrar en les aigües enemigues. D'altra banda, es volia provar la valentia o el coratge de l'almirall en buscar el combat en aquelles latituds.

---

¹⁷²⁷ FERRER I MALLOL, M. Teresa, “La Mediterrània dels segles XIII al XV: l'expansió catalana”, dins *Mediterraneum. L'esplendor de la Mediterrània medieval s. XIII-XV*, Ed. Institut Europeu de la Mediterrània-Lunwerg editores, Barcelona, 2004, p. 143-158, p. 146.

¹⁷²⁸ DESCLOT, cap. CXXI, p. 250; Sobre la narració de Desclot i la batalla del Golf de Nàpols vegeu: LLEDÓ-GUILLEM, *The making...*, p. 27-44.

¹⁷²⁹ COLL, *Crònica*, vol IV, p. 45. L'autor l'identificava amb el cap de Licosa, al sud del golf de Salern.

¹⁷³⁰ DESCLOT, cap. CXXIII, p. 252. Sobre l'itinerari el cronista escriu: “*l'armada del rei d'Aragó e de Sicília fo partida del cap de Salern, féu la via d'una illa (...) qui ha nom Capri (...) faessen la via da Baia (...) de nuit que faessen la via d'una illa qui ha nom Ponça, qui és assats prop de Gaieta*”.

¹⁷³¹ DESCLOT, cap. CXXIV, p. 253. “*Faeren la via d'una illeta qui ha nom Nizer*”. És tracta de l'illa de Nisida, al nord del golf de Nàpols. A més, “*l'almrall (...) fou la via de Castellamar (...). Açò fo lo primer dilluns de juny, en l'any 1284*”. És a dir, el dia 5 de juny.

5. La internacionalització del conflicte

Segons Desclot la flota siculocatalana comptava amb 20 galeres i altres llenys. En canvi, el príncep Carles estava fent armar 28 galeres i insistia en la preparació de tota la ciutat i voltants de Nàpols per a la batalla, atès que durant la nit “*tota la ribera de Nàpols resplendeix, així com si era jorn*”¹⁷³². Ara bé, l'autor destapava una de les possibles problemàtiques del príncep angeví: la desobediència dels soldats. Segons el cronista “*les gents de Nàpols no volien entrar volenters en les galees*”¹⁷³³. És a dir, remarcava i insistia en la desafecció vers al rei Carles, per tal de demostrar al lector l'acció necessària de la flota del monarca aragonès. En conseqüència, l'autor podria estar descrivint un primer brot de la revolta que esperava el rei Pere a Nàpols.

Finalment, les galeres napolitanes van sortir a la caça de les embarcacions catalanosícules. El príncep angeví va capitanejar l'atac juntament amb altres comandants¹⁷³⁴. Així, segons Desclot, l'estratègia de Roger de Llúria va ser fer “*una escala de vint galees e féu metre les altres en reeguarda*”. Aquest pla consistia en què la reeguarda no s'havia de moure de la seva posició, i havien de defensar-se en cas que els ataquessin¹⁷³⁵. L'almirall va manar llevar els remes de les galeres —probablement per evitar el seu trencament— i va ordenar als ballesters el llançament de projectils¹⁷³⁶. Després es va procedir a la lluita cos a cos i a l'abordatge de les naus. L'autor, per engrandir la gesta, insistia que “*la batalla fo molt forts e dura*”.

---

¹⁷³² DESCLOT, cap. CXXIV, p. 253. El cronista alertava —aprofitant la reproducció d'un discurs de l'almirall— que s'esperaven un total de 70 galeres angevines; serien 30 embarcacions provençals, 10 de pisanes i 40 de napolitanes. S'insistia en la inferioritat numèrica com a prova del coratge de l'almirall i dels seus soldats. Primer, però, van enfrontar-se a les napolitanes. En el viatge fins al golf de Nàpols van atacar dues gales de Gaieta i les van incorporar a la seva flota. Per tant, es podien comptar 36 galeres catalanes. En canvi, els napolitans només podien comptar amb 28.

¹⁷³³ DESCLOT, cap. CXXI, p. 251.

¹⁷³⁴ DESCLOT, cap. CXXV, p. 254 “*En la galea en què el príncep era havia molts comtes e barons honrats e mouts cavallers francès e pulleses, tants, que a penes podien caber en la galea*”; AMARI, *La guerra...*, p. 263-271. Els altres comandants eren l'almirall Jacques de Bousson, o el comtes de Brienne, Acerra o Rinaldo Galard.

¹⁷³⁵ DESCLOT, cap. CXXVI, p. 254. “*(...) e féu-llur manament que sol no es moguessin ne haguessin cura d'ells, si doncs no veïen que gran ops llurs fos; e, si veïen que més galees venguessen d'altra part, que donassen per ells e faessen-ho en tal guisa que fos honor de llur senyor e profit d'ells; que ben sabien qual era la llur reencò: tant solament del morir sens nulla mercè*”; Sobre aquesta estratègia: LAURES, Federico Foerster, “The Warships of the Kings of Aragon and their fighting tactics during the 13th and 14th Centuries AD”, dins *The International Journal of Nautical Archaeology and Underwater explorations*, n. 16, 1987, p. 19-29.

¹⁷³⁶ DESCLOT, cap. CXXVII, p. 254-255. “*L'almirall del rei d'Aragó e de Sicília féu llevar remes a les sues galees, per tal que els barollesters de les sues galees los poguessin colpejar de la llonga, abans que ab ells fossen ajustats*”. A més, afegia que l'intercanvi era de “*llances e dards, e de peres e de cairells*”.

5. La internacionalització del conflicte

A més del procediment tàctic, Desclot afegia, com a fet transcendental, que durant el transcurs de la batalla les galeres del príncep angeví i de l'almirall sicilià es van enfrontar. Segons l'autor, va ser l'embarcació del napolità que va envestir la de l'almirall. La pugna es va desenvolupar sobre la galera napolitana; és a dir, es relatava un duel entre les galeres dels comandants. Si abans amb la batalla de Malta havien lluitat l'almirall provençal amb el sicilià, ara lluitarien directament les galeres del príncep Carles i de Roger de Llúria. Per Desclot el duel entre comandants —potser a imitació del que estava previst que passés a Bordeus— era un recurs que considerava de gran vàlua propagandística.

El cop definitiu per vèncer en aquell vaixell angeví va ser enfonsar-lo. Primer un “*proer de la galea de l'almirall*” va prendre una destral i “*donà tants colps en el costat devers proa (...) que esvaí la taula del costat e la trencà*”. També un “*durador de Messina*”¹⁷³⁷ es va llançar a la mar i amb un “*barrobí e barrinà la galea del príncep bé en sis llocs*”¹⁷³⁸. La galera va començar a inclinar-se i el pànic es va apoderar dels soldats.

En aquest context, sembla que Desclot va reproduir una escena on mostrava la disparitat lingüística entre napolitans i francoprovençals. Així, els mariners de Nàpols van cridar “*Aquesta galea és esfonfrada!*”, i segons assegura l'autor, “*los cavallers francès (...) no entenien què es volia dir 'esfondrar'*”¹⁷³⁹. Només ho van comprendre quan els van veure saltar i la proa va estar enfonsada totalment. És possible que l'autor estigués fent referència, doncs, a les evidents diferències lingüístiques entre Nàpols i França. Per tant, la seva intenció seria mostrar dues identitats territorials i culturals diferents, que políticament una subjugava l'altra. Així, malgrat considerar enemics tant els francesos com els napolitans, marcava les diferències entre ells. És a dir, esmentava només com a comandats els francesos —i marcava, per tant, l'absència de noblesa local—; els napolitans serien els soldats sota coberta i de menys rang i, a més, hi hauria un enteniment difícil per causa de la llengua. Això, podria ser perquè Desclot sempre va considerar com una possibilitat real que els territoris napolitans es rebel·lessin com a Palerm i es convertissin en vassalls del rei Pere. Tot i que de forma molt subtil, hi havia un tracte més

---

¹⁷³⁷ COLL, *Crònica...*, vol. 4, p. 53 Es pregunta si “*durador*” és l'equivalent a “*dolador*”, és a dir un tallador de fusta.

¹⁷³⁸ DESCLOT, cap. XCCVII, p. 255.

¹⁷³⁹ DESCLOT, cap. CXXVII, p. 255.

5. La internacionalització del conflicte

---

benèvol pels napolitans, i posava en relleu l'afer lingüístic per mostrar la dominació política de la noblesa francesa¹⁷⁴⁰.

Finalment, l'almirall sicilià va saltar a la galera, i el príncep es va rendir. Segons Desclot l'almirall francès Guillem l'Estandard va cridar: "*Beils senyor! Ací és lo príncep qui es rent a vós e al rei d'Aragó!*". Era quelcom que es va representar quan l'angeví "*féu-se avant e donà-li l'espaa*"¹⁷⁴¹, una manera recurrent per representar la capitulació¹⁷⁴². La rendició i captura del príncep de Salern va ser considerada per l'autor català com una gran victòria i la prova de la superioritat tàctica i militar a les aigües itàliques. La batalla es va resoldre amb la derrota dels angevins, amb la captura de 14 galeres i la fugida cap a Nàpols de les restants. La flota siculocatalana va retornar a Messina.

En el cas de la narració de Neocastro, la batalla es va lliurar el dilluns 23 de juny. El relat d'aquest autor, a més, tenia un caràcter religiós, potser més per sobre que els altres antiangevins. Esmentava que els soldats, abans de la batalla, van invocar a la Verge de la Scala i a Joan Baptista, potser perquè aquella jornada era la vespra de la seva festivitat. L'autor messinès, per tal d'enaltir la gesta, descrivia la batalla com una gran massacre o "*strages fit maxima*". En tot cas, es destaca en primer lloc, que el cronista no considerava la flota de l'almirall Roger com a catalana o siciliana —com era el cas d'altres autors— sinó messinesa o "*Pharii galeas*"¹⁷⁴³. Certament, la flota havia partit de la ciutat de l'Estret, i Neocastro havia associat el mèrit de la victòria a la seva ciutat. És a dir, malgrat l'origen diferent dels soldats —catalans i aragonesos majoritàriament—, que un gran nombre d'embarcacions havien estat construïdes al litoral català, i que representava el rei de Sicília i d'Aragó, l'autor decideix obviar aquesta informació i s'apropia de l'èxit

---

¹⁷⁴⁰ Molts dels grans comandants eren francesos o provençals —i era els que esmentava Desclot—, malgrat que la noblesa local també col·laborava activament en la política. Vegeu, com abans s'ha citat, la hipòtesi de Besc, que defensava que els sicilians no s'havien rebel·lat únicament contra els francesos, sinó també contra els funcionaris amalfitans. BRESK, "Classes sociales...", p. 241-258. Al mateix temps un dels grans reclams sicilians era que els governants fossin locals, i no pas estrangers. Era en aquesta reivindicació en la que Desclot es devia basar pel seu relat.

¹⁷⁴¹ DESCLOT, cap. CXXVII, p. 255. "*E l'almirall del rei d'Aragó, ab gran re de sa companya, saltà en la galea del príncep ab les espaes en les mans e donaren de grans colps de llong e de través, que no era null hom qui dava llur pogués estar que no fos mort o nafrat. (...) E el príncep féu-se avant e donà-li l'espaa, e l'almirall pres-lo per la mà e tresc-lo de la sua galera e mes-lo en l'altra sua. E els còmits e els barons francès e pulleses qui ab ell eren reteren llurs espaes als notxes e als hòmens de la galea de l'almirall, e meseren-los en la galea ab lo príncep ensems*".

¹⁷⁴² Aquesta escena, on se simbolitza la derrota amb el príncep entregant l'espasa, era una forma recurrent de mostrar la desconfita de l'adversari.

¹⁷⁴³ NEOCASTRO, cap. LXXVII, p. 57.

5. La internacionalització del conflicte

---

militar per a glorificar la seva ciutat. Això, doncs, és una mostra del caràcter autonomista que podia tenir Messina, quelcom que es pot observar en tota la narració.

En tot cas, l'estratègia seguida per les galeres era diferent de la que havia narrat Desclot. Aquest autor descrivia com els soldats van lligar amb cadenes de ferro les galeres napolitanes¹⁷⁴⁴. Així, els soldats angevins no van tenir llibertat de moviment i van ser fàcilment atrapats i executats. A més, per relatar una escena realista i cruenta escrivia que els almogàvers estaven plens de sang enemiga “*et viri polluuntur pugnantes in sanguine Gallicorum*”.

Després d'això, algunes galeres es van retirar a Nàpols, i 10 van restar en mans de la flota siculocatalana, capturant així alguns dels dirigents francesos i napolitans. Per exemple, el vicealmirall Jaume de Brussone¹⁷⁴⁵, Rainaldo Galardo, el comte de Brena, el comte de Monopello, el comte Estandard i, lògicament, també el príncep. De fet, és força notable que Neocastro esmentés aquests noms, atès que ell, com antic funcionari del règim angeví, devia conèixer —o saber de la seva existència— a tots aquests comandants francesos, i la seva captura era una gesta que havia de realçar. A més, també calia remarcar que després de lluitar contra aquests prohoms es van trobar el príncep Carles sobre la popa del vaixell, que segons l'autor sentia una “*verecundia dolorosus*” o una dolorosa vergonya.

Davant d'aquesta escena, l'almirall va ordenar enfonsar la nau i amb el temor de morir, el príncep va suplicar per la seva vida. Llavors, segons l'autor, l'almirall es va comportar honorablement i va fer pujar a la seva galera a Carles de Salern¹⁷⁴⁶. En canvi, es posava èmfasi en la representació del príncep acovardit i amb paüra; un comportament que, per l'autor, no era gens honorable i era propi d'un home derrotat.

---

¹⁷⁴⁴ Com s'ha esmentat anteriorment, aquesta estratègia era suggerida per Mott a la batalla de Malta. Vegeu, MOTT, *Sea power...*, p. 156-158.

¹⁷⁴⁵ Aquest apareix a la documentació del març de 1284 com a vicealmirall. CARUCCI, *La guerra...*, doc. 33-37, p. 139-142.

¹⁷⁴⁶ NEOCASTRO, cap. LXXVII, p. 57. L'autor relatava: “*Videns vero admiratus, quod magnates illi inexpugnabiles forent, voce magna exclamat dicens: 'Ad palos, ad palos, o juvenes, perforate galeam, et fundo maris omnia deperdantur'*. Et cum hoc factum fuisset, iam in galeam ipsam ex diversis foraminum partibus aqua plurima intraivit. At princeps, videns se et suos perire, exclamat dicens: 'Est inter vos aliquis milers o Pharii?' Admiratus, respondens, ait: 'Est, ego sum'. Et statim ipse dixit: 'Admirate, recipite et conservare nos et socios nostros, postquam fortunae placet, quia ego sum princeps'. Statim hoc audito, recepit eos, et in galeam suam transvecti sunt, et eos honoravit, ac honorari fecit secundum gradum eorum”.

5. La internacionalització del conflicte

El cronista també destacava l'ajusticiament d'alguns nobles sicilians que van donar suport als angevins i havien estat capturats. Ressaltava el cas de Riccardo de Riso o Enric de Nizza, que van ser decapitats a Capri. Sens dubte, era un afer que Neocastro volia remarcar, especialment el cas dels De Riso que havien estat dirigents de la seva ciutat; descrivint la seva mort, posava en relleu la victòria, no tant del rei, sinó més aviat del poble sollevat messinès. Després la flota va tornar a Messina¹⁷⁴⁷.

Quant als *Gesta Comitum*, es feia un relat més breu i es remarcava especialment l'habilitat de l'almirall Roger. Se li atribuïa l'èxit "*cum magno triumpho et victoria*". També s'afegia que el comandant va dirigir tota la flota de què disposava el rei Pere. Aquest apunt es feia precisament, per fer present el rei en aquest esdeveniment. L'altre afer que destacava era la captura del príncep Carles com un dels grans successos de la guerra¹⁷⁴⁸. En la mateixa línia argumentativa destacaven els *Annales Placentini Gibellini*, on el seu autor feia una descripció més militarista, i celebrava la captura de l'hereu, malgrat que no esmentava l'almirall Roger. En aquest relat es posava en relleu la superioritat numèrica de les forces siculacatalanes que comptaven amb 52 galeres contra 36 napolitanes¹⁷⁴⁹. De fet, des de la

---

¹⁷⁴⁷ NEOCASTRO, LXXVII, p. 58.

¹⁷⁴⁸ *Gesta comitum*, cap. XXIX, p. 74-75.

¹⁷⁴⁹ *Annales Placentini Gibellini*, p. 578. "*Die Lune 5 mensis Iunii frater naturalis regis Aragonensis qui in Scicilia pro ipso rege dominatur, cum hominibus Mixine et Scicilie armatis omnibus galeis et lignis sicut plus poterat, et fuerunt galee numero 52, et cum aliis navibus venit iuxta civitatem de Napulis per tria milliaria; quo cognito et scito per domnum principem filium domni regis Karoli deliberato consilio cum suis baronibus et sapientibus stavit ire ad prelium, pugnaturus cum illis de Scicilia, et armatis 36 galeis et aliis lignis sicut melius potuit, ipsemet princeps cum omnibus Francigenis militibus qui secum erat intravit in ipsas galeras, qui fuerunt 300 milites bene armati, et fuerunt sue ditorum militum numero 9 galee. (...) Unde visis ipsis capti per illos de Napuli, in continenti illi de Napuli terga vertentes fugam petierunt, et ipsi Scicilia cum captis recesserunt; et post paucos dies domnus rex Karolus cum galeis et lignis armatis applicuit in civitatem Napoli, ubi receptus fuit cum magno honore*"; En aquesta mateixa línia retòrica destaquen també els: "*Annales Moguntini*", dins Georgius Heinricus PERTZ (Eds), *Monumenta Germaniae Historica*, vol. 17, Ed. Impensis bibliopolii avlici Hahniani, Hannover, 1861, p. 1-3, p. 3. "*Eodem anno Petrus rex Arragonum cepit principem filium regis Karoli cum plus quam duabus milibus; de quibus decollavit citra mille de Gallicis apud Neapolim supra mare*"; També, "*Annales Mantuani*", dins Philipp JAFFÉ, (Eds.), *Monumenta Germaniae Historica*, vol 19, Ed. Impensis bibliopolii avlici Hahniani, Hannover, 1866, p. 19-31, p. 29. Sobre la captura del príncep: "*captus fuit per mare et desconfitus a filio regis Ragonensis*"; "*Annales Colmarienses maiores*", Georgius Heinricus PERTZ (Eds), *Monumenta Germaniae Historica*, vol. 17, Ed. Impensis bibliopolii avlici Hahniani, Hannover, 1861, p. 202-232, p. 211. "*Item rex Arragonum Petrus principem filium regis Caroli cepit; ex eis multitudinem hominem interfecit. Item papa cardinalem legatum Franciam misit, qui clericorum ac religiosorum decimam regi Carolo feceret presentari*". Vegeu també sobre aquestes narracions, CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 519-520.

5. La internacionalització del conflicte

---

perspectiva de l'autor gibel·lí i italià devia ser un èxit el simple fet de comptar amb més efectius que els güelfs. A més, es feia d'aquesta batalla una victòria pròpia dels gibel·lins.

Algunes dècades després, Muntaner escrivia la seva narració al respecte. En primer lloc, coincidia amb Desclot en l'estratègia seguida per l'almirall en la batalla: una "*escala feta de les galeres*"¹⁷⁵⁰. Segurament, l'autor de Peralada es va inspirar en el relat de Desclot, en la mateixa font d'informació o bé, probablement, era una estratègia comuna i coneguda. La flota es va acostar al port de Nàpols i això hauria provocat que les galeres angevines sortissin a la batalla. Ara bé, com en el cas de Desclot, insistia que els soldats napolitans no volien entrar a les embarcacions, possiblement per insistir en la por o en la desafecció vers el govern angeví.

En tot cas, Muntaner remarcava que el príncep Carles comandava les galeres "*mogut de fellonia*"; tenia al seu comandament 38 galeres. Tot seguit, l'almirall Roger es va retirar i semblava que fugís, fins que va estar suficientment ben col·locat per girar i posicionar-se per tal que no poguessin escapar. També, segons l'autor, la batalla va ser de gran magnitud fins al punt que escrivia: "*aquesta ho fo, que sol no s'hi féu a comparar la batalla de Malta*". Era una manera d'engrandir la gesta a partir de la comparació d'un enfrontament que ell mateix havia narrat anteriorment. Hi afegia que el resultat de la contesa no podia ser altre que la victòria, atès que "*contra la volentat de Déu ne son poder, res no pot durar; e així, lo poder e la volentat de Déu era, e és, ab lo senyor rei d'Aragon e ab los seus*"¹⁷⁵¹. És a dir, l'autor apel·lava a la divina providència per justificar la victòria, i tot el conjunt de l'empresa del rei Pere. Pel cronista era fonamental que un dels pilars de la seva narració fos el favor de la divinitat vers el seu rei.

Finalment, com els altres cronistes, Muntaner destacava la captura del príncep i, com en els altres casos, va ser l'almirall Roger qui va saltar a la galera de l'angeví. Segons l'escriptor, tots els nobles que van defensar-lo van morir. Finalment, només quedava el fill del rei Carles. El peraladenc descrivia els sentiments del capturat i afirmava que

---

¹⁷⁵⁰ MUNTANER, cap. CXIII, p. 201.

¹⁷⁵¹ MUNTANER, cap. CXIII, p. 201-202; Vegeu també l'estudi de: AGUILAR ÀVILA, Josep Antoni, "Fieri pax per eum: Carles II d'Anjou a la Crònica de Muntaner", dins *Estudis romànics*, n. 26, 2004, p. 129-154, p. 138. L'autor remarcava que per Muntaner les desgràcies dels Anjou eren un càstig diví per les injustícies comeses; Vegeu també al respecte: GOMIS, Miguel Ángel, "El providencialisme en la 'Crònica' de Ramon Muntaner", dins Antoni FERRANDO FRANCÈS i Albert-Guillem HAUF I VALLS (Eds.), *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes. Miscel·lània Joan Fuster*, vol. 3, Ed. Abadia de Montserrat, Barcelona, 1991, p. 67-84.

5. La internacionalització del conflicte

“segurament que ell amava més morir que viure, tanta de fellonia havia”¹⁷⁵². L'autor el representava irat i irritat davant el seu propi fracàs i la fallida de la seva tàctica. També, el feia coneixedor que, malgrat restar viu, faria més mal a l'enemic sicilià si morís.

Per finalitzar aquest episodi, Muntaner escrivia una de les conclusions més valuoses, ja que tot i ser fàcilment deduïble, cap dels autors siculocatalans es va expressar de manera tan oberta. Muntaner conclou que arran d'aquesta victòria “*la part gibil·lina n'hac gran alegre e gran plaer*”¹⁷⁵³.

Pel que fa als altres autors¹⁷⁵⁴, Speciale, per exemple, feia un relat menys detallat de la batalla si es compara amb els autors precedents. Tanmateix, destacava aquest esdeveniment com un dels grans fets de la guerra. En primer lloc, comptava 40 galeres a la flota siculocatalana; en canvi, la flota enemiga podia arribar a 70 galeres, 40 de les quals estaven al litoral napolità i el príncep hereu estava esperant que arribessin els reforços provençals dirigits pel rei¹⁷⁵⁵. Pel cronista, en la victòria siciliana que va aconseguir l'almirall, com els altres autors, hi va intervenir la divina providència¹⁷⁵⁶. A més, com a símbol inequívoc de la derrota angevina, tancava el relat amb la captura del príncep, juntament amb alguns dels alts comandants com Guillem Estendart i la possessió d'algunes galeres¹⁷⁵⁷.

---

¹⁷⁵² MUNTANER, cap. CXIII, p. 202-203. En aquest cas, cal entendre “*fellonia*” com a sinònim de caràcter irat. Per finalitzar l'episodi del golf de Nàpols, l'autor assegura que es van prendre les illes d'Ischia, Pròixida i Capri, al contrari de Desclot, on aquestes es conquerien abans de l'enfrontament.

¹⁷⁵³ MUNTANER, cap. CXIII, p. 202-203.

¹⁷⁵⁴ També esmenta aquesta batalla la: *Cronica Sicilie*, cap. XLVIII, p. 844. Aquesta, però, és ubicada després de la mort del rei Pere i la coronació del rei Jaume el Just. Per l'autor, era la “*tertia victoria fuit per mare similiter in mari Neapolis ante castrum de Turre, in que captus fuit Don Carolus tunc princeps filius dicti Regis Caroli, et multi alii de melioribus lateris Caroli supradicti*”.

¹⁷⁵⁵ SPECIALE, lib. 1, cap. XXVII, p. 943. “*Navigat ergo sub felicis Regis auspicio Rogerius de Lauria, et cum quadraginta una galearum ante Neapolim vexillis explicitis se ostendit. Quumque primogenitus Caroli Regis Princeps Taranti, qui et Carolus dicebatur, advenisse hostes contra sua litora in tam exiguo numero comperisset, non haec virtuti neque prudentiae sed temeritati Siculorum atque infaniae annotavit. Coepit itaque Princeps de bello disponere, ratum habens cum septuaginta galeis, quas tunc secum paratas habebat quadraginta unam in suis litoribus prosse de facili superare. (...) diferre bellum in adventum patris cum reliqua classe de Provincia suadebant*”.

¹⁷⁵⁶ SPECIALE, lib. 1, cap. XXVII, p. 945. “*Siculi de victoria, quam sibi divina manus concesserat, gratulantur*”.

¹⁷⁵⁷ SPECIALE, lib. 1, cap. XXVIII, p. 945. “*Post haec Rogerius Messanam regressus est, captivos Principem, comitem Acerrarum Guillelmum Extandardum, Jacobum de Busono, Raynaldum Galardum, aliosque magnos viros cum quadraginta duabus Galearum hostium longam pompam tantae victoriae secum ducens*”.

5. La internacionalització del conflicte

Per últim, la *Crònica de Sant Joan de la Penya* també va ressaltar la gesta de Roger de Llúria. Segons aquesta, va atacar als enemics del rei —recordava, per tant, la presència del monarca— i amb l'armada els hi va causar “*desonor et dampnage*”. A més, per a l'autor, no només es va capturar el príncep Carles sinó també “*todas sus galleras, et ninguna persona no escapó*”¹⁷⁵⁸. La intenció del cronista —com els seus predecessors— era relatar una derrota absoluta de les forces angevines, on la flota del rei i el seu almirall n'eren els grans artífexs.

En conclusió, les cròniques catalanoaragoneses, sicilianes i gibel·lines feien una descripció grandiloqüent de la batalla per tal de realçar la gesta i la derrota de l'enemic, malgrat que cada autor feia servir diferents estratègies. Ara bé, l'objectiu que totes elles compartien era evitar la invisibilitat del rei a la batalla, ja que aquest restava als seus territoris peninsulars. Calia fer del monarca una figura sempre present, per tal que en els moments més transcendents no fos oblidat ni la seva personalitat ni els motius pels quals es lluitava. El rei Pere representava els motius de la pugna que eren, principalment, la restauració de la monarquia Staufen a tot el reialme i l'expulsió dels Anjou. Calia remarcar que això el convertia en el cabdill més important de la facció gibel·lina, car feia front als aliats més poderosos del papat. Així doncs, per fer present el rei i evitar la seva invisibilitat, l'eina més recurrent desenvolupada pels cronistes —especialment els catalans i sicilians— era la utilització de l'almirall Roger de Llúria que era mostrat com a *alter ego* del rei. Aquest individu era presentat com l'home de màxima confiança del rei, el que combatia les batalles en nom del rei i en la mateixa honorabilitat que ho faria el monarca. Era l'eina que servia per fer aparèixer el rei a la batalla. Precisament per això, aquest personatge va ser un dels més silenciats en els relats güelfs de la batalla de Nàpols i el rei era només esmentat per a identificar-lo com l'enemic.

---

¹⁷⁵⁸ *Crònica de Sant Joan de la Penya*, p. 104. L'autor escrivia que: “*Roger de Loria era fincado con los fillos del dito rey, vino sende delante Napols con las galeras armadas por desonor et dampnage fer a los enemigos del dito rey. Et el dito Roger estando delante Napols con el su escolt, Carlos princep de Salerni, primogénito de Carlos rey qui fue después, com muytos nobles cavalleros et otra gent triada la mellor en armes de Napols, misose en las galeres suyas por yr contra el dito Roger; et con grant huffana el dito Carlos con sus galleras se acostó al dito Roger et grant batalla entre cada una part havia. El dito don Roger optuvo palma de grant victoria et prendió el dito Carlos con todas sus galleras, et ninguna persona no escapó*”.

5.2.6. La perspectiva güelfa de la desfeta napolitana

Certament, però, la reacció al bàndol güelf va ser totalment contrària, i els autors van expressar gran preocupació i crítica en la gestió del príncep Carles. En el cas concret de la narració de Malaspina es va descriure la batalla de Nàpols amb gran dramatisme i com un fet tràgic. Per a l'autor, el príncep hereu va errar en l'estratègia i va ser un irresponsable quan va abandonar la ciutat. D'altra banda, per al cronista, els soldats siculocatalans van actuar amb engany i persuasió, però també amb una gran experiència. Aquest contrast entre els bàndols va fer que, per Malaspina, fos una combinació que maldava el desastre angeví, fàcil de predir abans de la batalla.

Segons l'autor eclesiàstic, Carles de Salern comptava amb 30 galeres, 20 de les quals eren ocupades per napolitans. En canvi, Roger de Llúria comptava amb 28 galeres, 11 de les quals van ser aparellades a Messina. L'almirall va recórrer tot el litoral napolità i va assaltar les illes de Capri i Ischia, on segons l'autor va tallar tota la vegetació, majoritàriament vinya, com un acte "d'odi a l'enemic". La virulència era tal que els pagesos preferien pagar als soldats abans que aquests destrossessin les seves terres. Per a Malaspina era una manera de descriure un enemic cruel, on les seves motivacions no eren altres que fer mal no només als francesos, sinó també als regnícoles. D'aquesta manera justificava que era un adversari ferotge que calia combatre¹⁷⁵⁹.

Davant d'aquests fets els consellers del príncep hereu van suggerir que es preparessin les galeres angevines per anar a la caça de les siculocatalanes. Malaspina es reafirmava en el fet que els soldats no tenien cap mena d'experiència a la mar, una argumentació que servia per justificar la desfeta napolitana. A més, els barons francesos i el comte d'Acerra van insistir al príncep que els acompanyés i comandés la batalla, ja que, si estava ell, els soldats combatrien amb més coratge o "*cum majori pugnabunt animo*"¹⁷⁶⁰.

---

¹⁷⁵⁹ MALASPINA, lib. 10, cap. XV, p. 429-431. Segons l'autor també van arribar fins a Baia, al nord del golf de Nàpols. A més, quan la flota catalana navegava per davant d'aquesta localitat, Malaspina, va tenir un record per a la tomba de Virgili, que tradicionalment s'ha situat en aquelles contrades. El cronista admirava a l'autor clàssic, tal com es pot deduir de la narració. Per tant, es pot llegir: "*Et versus hostes, qui, Bajarum statione relicta, lictora Criptae maris Virgilii quondam arte cavatae in montibus navigabant, remorum impulsibus proras vertunt*". És a dir, la flota va passar per davant de la tomba de Virgili, una gruta que havia estat excavada per l'imperi romà.

¹⁷⁶⁰ MALASPINA, lib 10, cap. XV, p. 430-431.

5. La internacionalització del conflicte

L'autor va ser summament crític amb aquesta decisió i ho presentava com un mal consell dels barons i una temeritat. De fet, ho considerava tan greu que en la seva narració va fer intervenir el legat papal que sojornava a la ciutat; el descrivia com a l'única autoritat sensata, i era un personatge que, amb tota probabilitat, representava les idees i arguments del mateix cronista. La seva mediació va consistir a amenaçar al príncep amb l'excomunicació si aquest no restava a terra. Malgrat això, Carles de Salern va salpar cap a la batalla, quelcom que es ressaltava com un acte de desobediència, d'insensatesa i un error estratègic militar. A més, es considerava una irresponsabilitat perquè deixava desemparats la seva esposa i els seus fills hereus al castell de la ciutat.

Paral·lelament, Malaspina s'escudava en reconèixer als soldats catalanosicilians més experiència i habilitat que els napolitans, encara que aquests comptessin amb més galeres¹⁷⁶¹. El cronista eclesiàstic no oferia grans detalls estratègics militars, sinó que va preferir fer un relat dramàtic on es descrivia la derrota angevina. Per l'autor, l'enfrontament es va dur a terme a partir de les armes llancívoles, abordatges i combats cos a cos amb espases. En aquest cas, hi afegia la utilització del foc, l'únic dels autors que l'esmentava i que, sens dubte, donava a la narració de la batalla un aire més cruent. A més, afegia, per situar al lector en un escenari tenebrós, que la pugna es va dur a terme sota l'eixordadissa dels cops d'espasa i sota un cel tempestuós¹⁷⁶².

Encara que per a l'autor aquests fets es mereixien una gran desaprovació, especialment per l'actuació del príncep hereu, calia també, des de la seva perspectiva, injuriar l'actuació dels catalans i dels sicilians. Per a l'autor, els siculocatalans van utilitzar l'engany i la malícia en el transcurs de l'escomesa, ja que davant la inexperiència franconapolitana —quelcom que insistia en la narració— no hi va haver possibilitat de derrotar-los¹⁷⁶³.

En darrer lloc, Malaspina va dissertar sobre l'assalt de la galera del príncep, on dos catalans van foradar la galera. Certament, coincideix en Desclot en els mètodes¹⁷⁶⁴. En

---

¹⁷⁶¹ MALASPINA, lib 10, cap. XV, p. 432. L'autor escrivia: "*numero praevallet ars, et experientia sempre vincit*".

¹⁷⁶² MALASPINA, lib 10, cap. XV, p. 432. "*Sed, sicut strident silvae confligentibus ventis adversis, aeris facto turbine, sic arma mutuis ictibus crepitant, ac adeo armorum tinnitus, et maris sonitus, remorum spumantibus impulsibus, vocumque clamores feriunt aera, quod dubis omnium sonus aspicientium de terra plurimum fatigabat auditum*".

¹⁷⁶³ MALASPINA, lib 10, cap. XV, p. 432. "*Catalani, ad haec, et Siculi, qui jam non minus dolis, quam armis vinceres didicerant, ut, facti jam victores, bellum vincendo celeriter valeant expedire*".

¹⁷⁶⁴ MALASPINA, lib 10, cap. XV, p. 434.

5. La internacionalització del conflicte

---

aquells moments, dins la galera de l'hereu va voler descriure una escena heroica, on es donava protagonisme a Reinald Galardo. Aquest era un dels nobles francesos que va jurar defensar el príncep fins a les darreres conseqüències¹⁷⁶⁵. Malgrat això, es va capturar el príncep i es va perdonar la vida als seus acompanyants. D'aquesta manera Malaspina exposava una de les grans derrotes güelfes que suposava un dels grans cops d'efecte de tota la guerra. L'autor, com a fidel servent del papat, s'indignava per la multitud d'errors estratègics. Era una manera de continuar amb la seva crítica vers el govern angeví i, al mateix temps, ultratjava l'enemic de Roma.

D'altra banda, Guillem de Nangis, com a monjo de Sant Denís i partidari del monarca francès i del papat, destacava la captura del príncep i el fracàs de la pugna, però evitava entrar en detallismes militars, precisament, per defugir l'esment dels errors tàctics o evitar una propagandística antiangevina. Es limitava a qualificar l'enfrontament de frau o "*fraude nautarum deceptus*"¹⁷⁶⁶. En el cas de Tolomeo de Lucca recalrava també, com a la narració de Malaspina, l'error tàctic i la prohibició que en va fer el cardenal i legat papal i la desobediència del príncep. Per tant, el cronista remarcava la captura de l'hereu angeví i l'entrega d'aquest a la "*filiam Manfredi cum aliis captivis*"¹⁷⁶⁷.

Pel que fa a Salimbene realitzava un relat summament crític amb els fets de Nàpols. Advertia el lector que no era un afer digne de relatar i mostrava la seva indignació davant dels fets¹⁷⁶⁸. Possiblement per això va ser una narració breu, i evitava oferir particularitats sobre la batalla. En primer lloc, l'autor presentava al príncep Carles derrotat i capturat en l'enfrontament naval. En segon lloc, esmentava que el rei va arribar pocs dies després de la desfeta, i posava en relleu l'error estratègic de l'hereu que havia d'haver-se esperat als reforços del progenitor. Arran d'aquest fet, el cronista reproduïa la reacció i el diàleg del

---

¹⁷⁶⁵ MALASPINA, lib 10, cap. XV, p. 436. "(...) nos contra eos jam viriliter defensamus".

¹⁷⁶⁶ GUILLAUME DE NANGIS, p. 261. "*Sed quia navalis belli gens sua ignara extitit, et potius fraude nautarum deceptus, ut divebatur, cum suis devictus et captus, Messanam ductus carceri mancipatur*"; Vegeu també la narració francesa: *Chronique anonyme des roys de France finissant en 1286*, p. 98. Aquesta esmentava la tragèdia de la pèrdua de l'hereu i el dolor que li va causar al rei: "*Et li rois qui ne pot oublier son fuiz, em prist une maladie, et la porta tant que il pot sanz fraire samblant pour ses anemis; et quant il ne pot plus, il acouça malades, et trespasa à la volenté Jesu Christ*".

¹⁷⁶⁷ TOLOMEU DE LUCA, *Historia Ecclesiastica*, lib. 24, cap. IX, p. 1189. Sobre la batalla l'autor escribia: "*Pugnans igitur cum Rogerio, in bello succumbit, et in portu Neapolitano capitur cum multis galeis iusta Castrum Sancti Salvatoris*". Quant al relat sobre la reacció del rei Carles davant aquests fets, Barbero considerava que es trobava entre la indiferència i l'alleujament. BARBERO, *Il mito...*, p. 123; Cingolani sustenta aquesta idea. CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 516.

¹⁷⁶⁸ SALIMBENE, p. 526. L'autor escribia que: "*non digna relatu, tamen non silentio subticenda*".

5. La internacionalització del conflicte

---

monarca, que insultava i increpava el seu propi fill anomenant-lo “*stultus et fatuus et insensatus*”, ja que va partir a la batalla sense el seu consentiment. En conseqüència, el sobirà va desposseir el príncep capturat del principat i li va atorgar al seu nét¹⁷⁶⁹. Per Salimbene aquesta derrota havia significat una vergonya pels aliats eclesiàstics i en culpabilitzava el príncep hereu.

Paral·lelament al *Memoriale potestatum regensium* hi imperava un esperit crític similar. En aquest cas, com els altres autors, es criticava l’acció de l’hereu per haver actuat sense el consentiment del legat papal. Tanmateix, al contrari que la majoria de narracions güelfes, es descrivia una batalla ferotge i una pugna “*fortissime*”, on el príncep, malgrat la derrota, va actuar de forma magnànima i bel·licosa¹⁷⁷⁰.

Martí d’Opava evitava també relatar una descripció detallada de la batalla, probablement pels mateixos motius que Salimbene. Es limitava a esmentar la vinguda de les galeres catalanosícules al port de Nàpols i el setge que va significar. Per contra, donava suma rellevància a com el príncep hereu organitzava el regne per a la lluita, i mencionava breument i de forma poc específica la seva detenció i derrota. Tanmateix, segons el

---

¹⁷⁶⁹ SALIMBENE, p. 526-527. “*Nam absente rege Karulo filius eius, cui dederat principatum Apulie, ivit et pugnavit cum exercitu Petri Aragonum bello marino, et succubuit ipse cum exercitu suo et ductus fuit ad carcerem. Nec fui ibi rex Aragonie, sed admirandus eius cum suis. Veniens autem rex Karolus Neapolim post paucos dies a captione filii, congregata contione, dixit, quod filius erat stultus et fatuus et insensatus et quod insipienter fecerat sine suo concilio eundo ad pugnam, et ideo de eo curare nolebat, ac si nunquam natus fuisset. Et exheredavit eum et abstulit ei principatum et dedit illum filio filii capti, quem principatum privavit*”. Sobre la reacció del rei Carles vegeu: CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 514-520.

¹⁷⁷⁰ *Memoriale potestatum regensium*, p. 1157. L’autor escrivia sobre l’actuació del príncep: “*Qui Dominus Princeps tamquam vir fortis, strenuus, magnanimus, et bellicosus, et de probitate sua nimis confidens, sum suis, et gente sua sine consilio, consensu, et contra voluntatem Domini Gerardi Albi Cardinalis*”. Afegia també que la batalla va durar fins a la nit: “*Duravit tamen dictum proelium a mane usque ad Nonam*”. Sobre el rei d’Aragó afegia que: “*Petro Aragonum, incontinenti de ipsorum victoria plurimum exultantes*”; Vegeu també una altra narració, la qual, segurament, tenia influències del *Memoriale* atès la seva similitud del relat i on també s’hi destacava el coratge del príncep. “*Alberti Milioli notarii regini, Liber de temporibus et aetatibus et cronica imperatorum*”, dins Oswald HOLDER-EGGER (Eds.), *Monumenta Germaniae Historica*, vol. 31, Ed. Impensis bibliopolii avlici Hahniani, Hannover, 1903, p. 336-462, 504-579, p. 564. “*Die Lune quinto Iuni, cum princeps filius domni regis Karoli esset Neapolim per medium miliare, venit amiragius Sicilie cum multis galeis et aliis navibus sequentibus ipsum amiragium et predictum domnum principem requiri fecit, ut exiret cum eo navale prelio temptaturus. Qui domnus princeps, tamquam vir fortis, strenuus, magnanimus et bellicosus et de probitate sua nimis confidens, cum suis et gente sua sine consilio, consensu (...) improvide et inconsulte subito exivit et contra predictum amiragium et galeas suas viriliter insultavit (...). Duravit tamen dictum prelium a mane usque a nonam; et dictus princeps cum illis paucis qui secuti fuerunt eum, fortissime ac viriliter diu pugnavit, licet propter multitudinem inimicorum fortunam belli nequiverit tollerare*”. Vegeu l’estudi al respecte a: AGUILAR, “*Fieri pax...*”, p. 136.

5. La internacionalització del conflicte

---

cronista, aquesta captura no hauria estat possible sense abans matar multitud dels seus enemics; sens dubte, una fórmula retòrica per salvar l'honorabilitat del príncep davant els seus contemporanis¹⁷⁷¹.

Els altres cronistes itàlics eren breus en les descripcions, ja que, sovint, relatar els fets de forma fugaç serviria per restar rellevància a la derrota güelfa. Aquest és el cas de la crònica anònima d'Assisi¹⁷⁷² i dels *Annales cavenses* on els autors es lamentaven profundament de la presó de Carles, però no s'allargaven en la deploració¹⁷⁷³. Sobre aquesta mateixa qüestió, Brunetto Latini culpabilitzava la reina Constança de la guerra i la derrota¹⁷⁷⁴. D'altra banda, el venecià Sanudo, esmentava només la captura del príncep i l'inici de la revolta napolitana¹⁷⁷⁵. També Pieri mencionava la detenció de l'hereu; tot seguit, però, descrivia l'entrada del rei a Nàpols amb honors i, per tant, silenciava l'inici

---

¹⁷⁷¹ MARTÍ D'OPAVA, p. 480. “*Post hec prefato rege Sicilie de Francie partibus per mare descendente, se transtulit versus Apuliam. Cuius adventum scientes Siculi et Hispani, in Messanensium partibus per mare forciam habentes, cum 22 galleis armatis et munitis venerunt per mare prope Neapolim, tu sua sagacitate possent ibide, aliquos offendere ante regis adventum. Et tandem per 7 miliaria prope portum Neapolitanum existentes, multos proferebant clamores et indicia faciebant, quibus moverent Gallicos ibidem existentes ad pugnandum. Tandem princeps Salernitanus, filius regis Sicilie primogenitus, qui, dimisso certis de causis comite Attrebatensi in Calabria, illus venerat, motus et incitatis indiciis et clamoribus huius modi, animositatis dampnose, insolitam sumens audaciam, cum suis bellatoribus galleas intravit er prefatos inimicos aggrediens, contra eso viriliter pugnavit cum paucis galleis, 17 de suis per fraudem nautarum revertentibus Neapolim, in quibus nobiles erant et strenui pugnatores*”. Després afegia: “*Verum idem princeps cum suis secum remanentibus debellatus fuit et captus, non sine magna occisione suorum inimicorum*”.

¹⁷⁷² PEPE, “Il Saladino...”, p. 45. L'autor escrivia: “*Galee ille Catalanorum ex insidiis procedentes, circumcirca galeas principis circumdederunt et, expugnantes eas, omnes ceperunt. Nam Princeps cum multis nobilibus et cum XIII galeis captus fuit, non iuvantibus eum fideliter suis, sed fugientibus*”.

¹⁷⁷³ *Annales Cavenses*, p. 195. “*Anno dominice incarnationis 1283, die Lune, 9 mensis Iunii, dominus Karolus princeps apud Neapolim pugnavit cum galeis Sicilie, et captus est in ipso proelio cum baronis et pluribus aliis Francis et hominibus Regni, et deportati sunt in captivitate in Sicilia. (...) Die Veneris ultimo mensis Octobris, dominus Carolus, filius regis Caroli primi, exivit de carcere et de manibus quondam Petri et haeredum eius dictus rex Aragonum gentis*”.

¹⁷⁷⁴ BRUNETTO LATINI, cap. CLVII, p. 125. “*Quando la reina Costanza moglie dello re di Ragona (...), immantanente fece armare in Messina XL galee, e mandolle a stare nel golfo di Napoli, per ch'elli scontrassero lo re Carlo e sua gente nella sua venuta (...). Quando lo prenze conobbe le grandi condizioni che'l padre avea di racquistare Cicilia, ed egli montò in sulle galee con molta buona gente e fece battaglia con quelle navi di Cicilia, ed egli non fue seguito, anzi fue preso e menato a pregione con molta buona gente e con XIV galee, nell'anno del mile II LXXXV*”.

¹⁷⁷⁵ SANUDO, p. 164. Aquest situava la batalla després de la mort del rei Pere. Un error que podia haver comès per la manca d'informació.

5. La internacionalització del conflicte

---

del sollevament¹⁷⁷⁶. Finalment, Villani destacava la fúria i crueltat de la flota de Roger de Llúria tant en la batalla com en el captiveri del príncep¹⁷⁷⁷.

En conclusió, en les narracions güelfes hi imperava una profunda lamentació i crítica per la gestió i estratègia del príncep hereu. El fet de no tenir el consentiment del rei i, sobretot, desobeir el legat papal —que per alguns cronistes seria l'equivalent a transgredir el dictamen del pontífex en persona— feia que Carles de Salern fos tractat com un comandant inepte. Era presentat com un personatge desobedient que va errar de manera que va posar en perill tot el reialme. La recriminació i l'odi contra el príncep era tal que el culpabilitzaven del fracàs i estancament de la guerra. Per tant, es duia a terme uns relats on s'exposava la infàmia i la memòria detestable d'aquells fets. Al mateix temps, però, i arran de la seva captura, s'aprofitava per posar en relleu la crueltat de l'enemic, com un dels elements destacables per a menysprear l'adversari. A més, al contrari de les cròniques antiangevines, on feien present el rei Pere, els autors güelfs no tenien la necessitat tan imperiosa de fer visible el rei Anjou. Primer, perquè es tractava d'una derrota, d'on el rei Carles era deslliurat de tota culpa. Segon, perquè la seva compareixença era representada amb el seu fill, Carles de Salern, malgrat que n'era culpabilitzat.

Cal percebre la contrapropagandística realitzada des de la cronística güelfa, ja que si els autors antiangevins destacaven l'almirall Roger de Llúria com l'*alter ego* del rei, els cronistes güelfs silenciaven quasi al complet aquest personatge. La intenció era clara, calia emmudir la seva gesta i evitar engrandir l'artífex d'aquells esdeveniments. Per aquests motius si els cronistes esmentaven aquest individu —en el cas concret del relat de la batalla— ho feien només pel seu títol militar, però no pas pel seu nom. Per tant, en silenciar el seu nom, rebutjaven donar protagonisme al comandant sicilià, quasi com si d'una *damnatio memoriae* es tractés. En canvi, el rei Pere era esmentant, únicament per identificar-lo com l'enemic principal de l'Església. En conseqüència, els esdeveniments de Nàpols van ser, per als autors güelfs, una oportunitat més per detectar l'enemic, menysprear-lo i, al mateix temps, jutjar el govern Anjou del príncep hereu.

---

¹⁷⁷⁶ PIERI, p. 45-47.

¹⁷⁷⁷ VILLANI, lib. 8, cap. XCIC, p. 455. L'autor escrivia que: "*Veggendosi così oltraggiare da' ciciliani e Catalani, a furia senza ordine*". Sobre la reacció del rei Carles davant dels fets, el cronista va escriure el discurs del monarca: "*fu molto cruccio e disse: 'Or fost il mort, por se qu'il a falli nostre mandamant!*". És molt interessant la miniatura que acompanya aquest text. Vegeu fig. 9.

5.2.7. Les conseqüències de la derrota i els relats de la humiliació angevina: la captura de Carles el Coix

La derrota angevina al golf de Nàpols i la captura del príncep Carles de Salern¹⁷⁷⁸ va tenir un gran èxit en la literatura contemporània, comparable a l'afer de Bordeus. Els cronistes van desplegar els seus arguments a partir del relat del fort sotrac polític. Les cròniques van remarcar tres conseqüències: l'inici d'un sollevament a Nàpols; l'alliberament de Beatriu, la germana de la reina Constança; i l'empresonament de l'hereu angeví a Messina i, després, a Siurana.

En primer lloc, l'inici de la revolta napolitana va començar de forma similar a la de Palerm, amb alguns francesos que van ser morts, la crema de cases i la cerca de refugi dels soldats als seus castells. Tanmateix, amb l'arribada del rei Carles pocs dies després, es van condemnar a la força 150 cabdills rebels¹⁷⁷⁹.

D'aquesta manera es demostrava la inestabilitat del regne, la desafecció dels napolitans amb el govern angeví i, en general, es confirmava l'existència de la galofòbia latent arreu del regne. A més, aquests esdeveniments, juntament amb les revoltes d'algunes viles calabreses i els constants atacs a la costa napolitana, eren una manera de confirmar que el rei Pere volia recuperar tot el reialme de Sicília. És quelcom que sens dubte és fàcilment deduïble des de l'inici, però que cap cronista esmenta clarament. Tanmateix, la revolta napolitana va fracassar i això va produir, per una banda, el silenci absolut en els cronistes antiangevins, atès que significava un contratemps, un fracàs, i calia que passés desapercbut. D'altra banda, en canvi, per alguns autors güelfs va significar un dels pocs èxits de la guerra fins al moment, ja que el rei Carles va ser capaç de sufocar-la. Quant a la versió güelfa dels fets, en destacava la de Malaspina que assegurava que després de la derrota s'havien reunit rebels els quals anomenava "lladres de baixa condició", però que el rei els va reprimir ràpidament¹⁷⁸⁰.

En el cas concret de Guillem de Nangis reconeixia que, després de la captura de l'hereu, s'havia iniciat una revolta a Nàpols, i que va ser ràpidament sufocada amb l'arribada del

---

¹⁷⁷⁸ Vegeu tots els detalls i els documents sobre la presó del príncep a: ARIENZO, Luisa d', "Documenti sulla prigionia di Carlo II d'Angiò, Principe di Salerno", dins *11è CHCA*, vol. 2, p. 489-555.

¹⁷⁷⁹ CINGOLANI, *Pere el...*, p. 312; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 368; MOTT, *Sea power...*, p. 34.

¹⁷⁸⁰ MALASPINA, lib. 10, cap. XV, p. 443.

5. La internacionalització del conflicte

---

rei Carles¹⁷⁸¹. Precisament, insistia en aquest fet perquè suposava que el monarca havia evitat un altre sollevament com a Palerm. També, al *Memoriale potestatum regiensum* es ressaltava la duresa del govern del rei Carles que, segons el relat, va emetre un edicte segons el qual advertia que hi hauria càstigs si hom gosava alçar-se contra el rei¹⁷⁸². En canvi, segons Sanudo, el rei Carles va arribar a Nàpols i volia castigar el poble. Malgrat això li van desaconsellar i es va refugiar al seu castell. Va deixar que es calmessin els avalots i va castigar els instigadors¹⁷⁸³. Així i tot, l'autor donava una imatge d'un rei cruel sense escrúpols i difícil de controlar els seus impulsos, encara que, finalment, va seguir els consells dels seus assessors.

En segon lloc, el lliurament de la germana de la reina, Beatriu¹⁷⁸⁴, que estava empresonada a Nàpols¹⁷⁸⁵, va significar per a molts autors el símbol de la derrota angevina i la recuperació de la dignitat per a la família de la reina Constança¹⁷⁸⁶. En el cas de Desclot, Muntaner i Neocastro ressaltaven el fet que havia estat empresonada des de la mort del

---

¹⁷⁸¹ GUILLAUME DE NANGIS, p. 261. “*Rebellionis assumpserant et gentes suas Francigenas expulerant, castigavit, et eos, comminantibus oculis quasi inscius praemissorum, a suis permisit sequacibus cruciari*”; La captura del príncep també era esmentada per l'occità: GUIDONIS, Bernardo, “*Floribus chronicorum*”, dins BOUQUET, Martin (Eds.), *Recueil des historiens des Gaules et de la France*, vol. 21, Ed. Imprimerie Impériale, Paris, 1855, p. 707. “*(...) filius memorati Karoli, regis Siciliae, Karolus nomine, princeps comesque Provinciae, captus fuit in mari prope Neapolim a Rogerio de Loria, cum multis Gallicis et galeis*”.

¹⁷⁸² *Memoriale potestatum regiensium*, p. 1158. L'autor escrivia que: “*(...) qui praedati fuerant, seu alios spoliaverant, in integrum sub magna poena restituant aliena, et quod aliquis Francigena alicui Neapolitano, sive alii, violentiam aliquam, sive laesionem inferre, modo aliquo non praesumat*”.

¹⁷⁸³ SANUDO, p. 163-165.

¹⁷⁸⁴ Sobre aquest personatge, vegeu: RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 368. Beatriu era la filla del rei Manfred i d'Helena Angelina de l'Epir.

¹⁷⁸⁵ Sobre el lloc on estava retinguda Beatriu hi ha disparitat d'opinions. Per Desclot, Neocastro, Malaspina i l'anònim d'Assisi, la princesa es trobava al castell de Sant Salvador de Castellamar. DESCLOT, cap. CXXVII, p. 256; NEOCASTRO, cap. LXXVII, p. 58; MALASPINA, lib. 10 cap. XV, p. 439; PEPE, “*Il Saladino...*”, p. 45. Aquests dos últims relats l'anomenaven “*Castrum ad mare*” però probablement és el mateix castell de Sant Salvador; En canvi, per Muntaner restava al Castell de l'Ou. MUNTANER, cap. CXIII, p. 202; Amari per exemple, acceptava la versió de l'autor de Peralada. Vegeu, AMARI, *La guerra...*, p. 268.

¹⁷⁸⁶ L'alliberament de Beatriu era una llarga reivindicació de la monarquia aragonesa. Vegeu, CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 332, p. 377-379. En aquesta carta del rei Pere al rei Alfons de Castella de l'1 d'agost de 1281 firmada a Lleida, es demanava —entre altres afers de política matrimonial— que com a monarca castellà intervingués en l'afer i aconseguís la llibertat de la germana de la reina. Al final de l'epístola expressava: “*Quondam deprecatoriam regi Castelle super recuperatione domine Beatricis quam detinet rex Karolus, sororem domine regine*”. També, CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 397, p. 432. Més tard, el 21 de març de 1281 des de València, el rei Pere li agraià, al rei Alfons, les gestions sobre l'afer de Beatriu.

5. La internacionalització del conflicte

---

rei Manfred a la batalla de Benevento el 1266¹⁷⁸⁷. Per tant, aquests autors destacaven que era la primera exigència que va fer l'almirall quan va capturar Carles de Salern, com a símbol de la seva desconfita.

Per posar en relleu la desfeta angevina, alguns cronistes com Malaspina, l'anònim d'Assisi i també Muntaner, coincidien que l'almirall amenaçava al príncep de tenir un final com el de Conradí si aquest no complia la seva exigència¹⁷⁸⁸. Pels cronistes güelfs era una manera de mostrar la crueltat de l'almirall. Segons Muntaner, a més, exigia el lliurament immediat del castell i de la vila d'Ischia¹⁷⁸⁹. Aquest relat, a diferència de Malaspina, era una manera d'evidenciar la superioritat militar, i plantejava la venjança que tantes vegades havia defensat al seu relat.

En conseqüència, els autors antiangevins utilitzaven l'entrega de Beatriu com l'emblema de la victòria, quelcom que reforçaven amb l'empresonament de l'hereu. En canvi, per als cronistes güelfs era un acte d'humiliació i derrota, on es posava en relleu la crueltat de l'enemic. Era, a més, un afer força silenciats, entre les files güelfes, atès que la majoria dels cronistes preferien el mutisme per no evidenciar la magnitud de la derrota.

---

¹⁷⁸⁷ DESCLOT, cap. CXXVII, p. 256. Se li va demanar: “-Sire princep, si vós volets escapar a mort, fets-me venir la sor de madona la reina, que vós tenits en presó”. A més, l'autor simulava un discurs entre la princesa angevina i Beatriu on la primera li deia: “-Bella amiga dolça, ben veets vós que les aventura d'aquest segle són molt grans e meravelloses (...) Certes, jo us he amada e honrada de mon poder e anc no us fïu res qui us tornàs a pesar ne a enuig”. Per l'autor hi havia una bona relació entre ambdues; Vegeu al respecte, DESCLOT, cap. CXXVIII, p. 257, n. 257. Soldevila esmentava l'opinió de: GREGOROVIVUS, Ferdinand i SCHILLMANN, Fritz, *Geschichte der Stadt Rom in mittelalter*, vol. 1, Ed. Verlag von Wolfgang Jess, Dresden, 1926. L'autor s'indignava amb la poca despesa en queviures que el rei Carles va gastar amb Beatriu i els seus dos germans; MUNTANER, cap. CXIII, p. 202. Segons l'autor, la primera exigència era el retorn de la germana de la reina Constança, juntament amb les donzelles del seu seguici que estiguessin vives; NEOCASTRO, cap. LXXVII, p. 58 “*Admirato vero requirente principem, princeps adduci fecit nobilem dominam Beatricem sororem dominae reginae, quae post mortem regis Manfredi patris carum in castro S. Salvatoris ad mare conservabatur intacta, resituendam dominae reginae*”.

¹⁷⁸⁸ MALASPINA, lib. 10 cap. XV, p. 439, Finalment la princesa va rebre la “*libertati donatur, et retituitur pristinae libertati*”; PEPE, “Il Saladino...”, p. 45. Primer esmentava que “*princeps Karolis filius captus fuit*”. Després, el cronista de l'Úmbria escrivia els fets com si el propi almirall hagués entrat al castell a cercar la princesa Beatriu: “*Eodem vero die Amirallius regis Aragonie accessit ad castrum Sancti Salvatoris ad unum miliare prope Neapolim, ubi Karolus filiam Regis Manfredi custodiri faciebat et vocavit Castellanium et ille de alto respondit; et Amirallius ostendit ei principem dicens: 'Nisi statim mihi dederit filiam regis Manfredi caput principis huius amputabo'. Et statim ille timens puellam reddidit ei et alia plura, rogans ut principem et socios eius gratiose tractarent et tenerent. Et ille promisit quod nihil mali pateretur*”.

¹⁷⁸⁹ MUNTANER, cap. CXIII, p. 202. “-Si viure volets, dues coses havets a fer tantost; e, si fer no ho volets, fets comte que adés se venjarà la mort de Corralí”.

5. La internacionalització del conflicte

En tercer lloc, l'empresonament de l'hereu era un dels episodis més celebrats pels autors antiangevins i que més dramatisme creava en els relats dels cronistes güelfs¹⁷⁹⁰. De fet, era una de les grans temàtiques i la conseqüència més remarcable de la derrota napolitana. La majoria d'autors —com abans s'ha esmentat— mencionaven la captura del príncep, però, a més, alguns d'ells, entorn aquesta detenció, hi afegien el relat d'escenes dramàtiques. Certament, la conseqüència més directa era que el reialme s'havia quedat, momentàniament, sense hereu¹⁷⁹¹.

Així, Desclot destacava la por de morir que va patir el príncep Carles¹⁷⁹². L'autor fa entendre que l'angeví tenia temor d'una venjança per les morts de Manfred i Conradí¹⁷⁹³. El cronista català i Malaspina hi afegien la descripció del gran dol i tristesa de la princesa, Maria d'Hongria, esposa del príncep Carles¹⁷⁹⁴, per la pèrdua del marit i la batalla. Aquesta estaria observant la batalla des del castell¹⁷⁹⁵. Aquest fet era utilitzat per Desclot per remarcar la derrota. En canvi, Malaspina en destacava la crueltat siculocatalana i la imprudència del príncep i, per tant, efectuava judicis per ambdues bandes.

---

¹⁷⁹⁰ Vegeu la carta del 9 de juny, escrita pel rei Carles i enviada a Martí IV on informava dels fets i es lamentava de la captura del seu hereu. CARUCCI, *La guerra...*, doc. 64, p. 169-172.

¹⁷⁹¹ Vegeu, RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 370-373. L'historiador britànic recordava que arran d'aquest fet, com algunes cròniques esmentaven abans, el rei Carles havia estat summament disgustat i irat amb el seu fill per la desobediència comesa.; Després de la mort del rei Carles la regència del regne va recaure a les mans de Robert d'Artois, nebot de Carles el Coix, a l'espera que l'hereu fos alliberat o el seu fill Carles Martell assolís la majoria d'edat. LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 199-200.

¹⁷⁹² DESCLOT, cap. CXXVII, p. 256. “*Quan lo príncep fo en la galea de l'almirall e viu que així li era pres, hac gran paor de morir e fo molt esperdut; e no fo meravella*”.

¹⁷⁹³ Vegeu, AGUILAR, “*Fieri pax...*”, p. 138. Aquesta amenaça —també pronunciada per Muntaner com abans s'ha esmentat— i els càstigs als Anjou, era per Aguilar Àvila, un *Exemplum vitandum*. És a dir, un exemple de la manera que tenien els homes medievals de veure els fets: els esdeveniments del passat eren com un mirall, i actuaven com a exemples per als contemporanis per tal de modificar les seves accions; També, HAUF, Albert, “*Més sobre la intencionalitat dels textos historiogràfics catalans*”, dins Ian MICHAEL (Eds.), *Medieval and renaissance studies in honour of Robert Brian Tate*, Ed. Dolhin Book, Oxford, 1986, p. 60-61. Hauf també s'expressava sobre aquest afer: “*hom vol subratllar de les gestes és llur valor exemplar d'ensenyament moral i pràctic. La historiografia coincideix amb altres gèneres medievals com l'hagiografia, l'èpica, la predicació, els anomenats Specula Principum i la tradició clàssica i bíblica, en postular la necessitat d'aprendre d'uns models manllevats de l'antigor*”.

¹⁷⁹⁴ Sobre aquesta família vegeu: DAVIES, Stephen R., *Marriage and the politics of friendship: the family of Charles II of Anjou, King of Naples (1285-1309)*, Doctoral thesis, University of London, London, 1998, p. 37-38.

¹⁷⁹⁵ DESCLOT, cap. CXXVII, p. 256-257. Aquesta estaria al castell de Sant Salvador de Castellamar. “*La princesa muller del príncep (...) caec en terra esbalaïada e eixí fors de son seny e estec gran temps que no parlà e perdé sa color així com si fos morta*”; MALASPINA, lib. 10 cap. XV p. 436-438. La princesa ho observava des del Castell de Nàpols. Descriu una gran pena a tot el castell, ja que es desconeixia si l'hereu estava viu o mort.

5. La internacionalització del conflicte

Aquest autor continuava el relat sobre la captura, i gosava atribuir-la a la fortuna. Ara bé, Malaspina denunciava que amb l'arribada del príncep Carles a Sicília els messinesos celebressin la victòria, insultessin i humiliessin el vençut. De fet, segons l'autor, cridaven: "*Moriatur Princeps et Gallici*". Es recordava, per tant, el crit de la revolta de les Vespres. Tanmateix, l'eclesiàstic emparava l'actuació del príncep qui, en la seva defensa, afirmava, davant els messinesos, que sempre havia cercat la pau, i havia intentat solucionar les dificultats amb els sicilians¹⁷⁹⁶. Sembla que el cronista tenia certa simpatia envers l'hereu angeví, justificava la seva actuació i, com sempre, injuriava l'actuació violenta siciliana. En aquesta mateixa línia argumentativa destacava la valoració de Pipino el qual assegurava que s'havia encarcerat el príncep "*in vindictam Conradini*"¹⁷⁹⁷. Tanmateix, a part de l'esment de la captura, escassegen els relats detallistes sobre el captiveri del príncep en les narracions güelfes.

En conseqüència, els cronistes utilitzaven aquests episodis per la seva pròpia propagandística. Per als autors antiagevins era una victòria inapel·lable, malgrat que no van aconseguir ocupar la resta del reialme. Per als güelfs, en canvi, era un fet que tornava a demostrar la crueltat siculocatalana i la humiliació vers els angevins.

Finalment, i quant a la captivitat de l'hereu, primer va ser traslladat a Messina al castell de Matagrifone. Allà va ser condemnat a la pena capital, però no està clar per quin tribunal i, en tot cas, no era la voluntat del rei de Sicília. Més tard, va ser encarcerat al Castell Nou de Barcelona i, finalment, al castell de Siurana¹⁷⁹⁸, a les Muntanyes de Prades¹⁷⁹⁹. La majoria d'autors es limiten a esmentar que va ser traslladat a algun indret de Catalunya, sense concretar-ne la localitat¹⁸⁰⁰. És quelcom que fa pensar, possiblement, que era una

---

¹⁷⁹⁶ MALASPINA, lib. 10, cap. XV, p. 443. Possiblement amb aquestes afirmacions l'autor es devia referir al parlament de Melfi de 1283.

¹⁷⁹⁷ PIPINO, p. 695.

¹⁷⁹⁸ ARIENZO, "Documenti sulla...", p. 495-496. L'arribada a Barcelona seria pocs dies abans de l'11 de novembre.

¹⁷⁹⁹ Durant aquells anys la potestat del feu del castell i la vila de Siurana estava sota la potestat de Ramon de Brucinyac. Vegeu el document al respecte, CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 1, doc. 355, p. 617.

¹⁸⁰⁰ GUILLAUME DE NANGIS, p. 260. Esmentava el trasllat de Messina a un indret de la Corona d'Aragó del qual no en diu el nom: "*Petrus rex Arragonum, cognoscens quod rex Franciae exercitum speraret ad regnum Arragoniae pervadendum, protinus se de Sicilia in regnum Arragoniae transtulit, verens amittere regni jura. Et quia Siculi de Messana principem Salernae Karolum ad quoddam castellum transtulerant, metuens eorum infidelitatem, fecit eum in Arragonia transportari, et diligentissime custodiri*"; TOLOMEU DE LUCCA, *Annales*, p. 1294. L'autor també esmentava el trasllat a Catalunya: "*Carolus filius Regis Caroli transdertur in Chataloniam, ibique pro carcere in quodam castro recluditur*"; *Annales urbevetani*, p. 270-271. Aquest s'informava que el 1284 "*anno princeps filius regis Caroli captus est in mari et ductus*

5. La internacionalització del conflicte

---

informació que es va mantenir en secret durant alguns anys. Només les cròniques locals com els *Gesta Comitum* i la *Crònica de Sant Joan de la Penya* esmentaven l'indret¹⁸⁰¹. L'empresonament no es va acabar fins al 1288 amb els pactes de Canfranc, quan va ser alliberat després de l'acord entre el rei Alfons el Liberal, la corona francesa, el papat i el rei Eduard d'Anglaterra¹⁸⁰². L'hereu va ser coronat el maig de 1289¹⁸⁰³.

5.3. LA DEFENSA DE LA CORONA: D'ARAGÓ A CATALUNYA

La guerra de les Vespres es va desenvolupar primer a Sicília, després a la frontera navarro-aragonesa i, finalment, al nord de Catalunya. Va ser en aquest darrer territori on van succeir alguns dels grans esdeveniments de la pugna, dels quals la cronística en va fer gran ressò. Com els casos abans mencionats, l'objectiu no és fer un estudi de les tàctiques militars¹⁸⁰⁴ —malgrat que aquestes siguin esmentades—, sinó analitzar els

---

in Siciliam”; GUGLIELMO VENTURA, p. 164. L'autor escrivia que: “*per longum tempus in aragono tenuit carceratos*”.

¹⁸⁰¹ *Gesta Comitum*, cap. L, p. 91. L'autor escrivia: “*Princeps iste nobilis, cum ante adventum ipsius ad Cataloniam multum affectasset videre dominum regem Petrum (...) cum enim Barchinonae fuisset perductus, paucis diebus ante nobilis rex Petrus exiuerat Barchinonam. Nec praetereundum quod nobilis Deo et hominibus princeps iste, in castro novo Barchinonae et in castro de Siurana (...) sub regia custodia tenebatur, construxit nouas ecclesias et dotauit, ut per eas capitonis ipsius perpetua et aeterna memoria haberetur*”. Segons l'autor el príncep volia conèixer al rei Pere, però aquest havia marxat de Barcelona pocs dies abans. Vegeu al respecte, ARIENZO, “Sulla prigionie...”, p. 495; *Crònica de Sant Joan de la Penya*, p. 114. L'autor escrivia que: “*estuvies curosament bien goardado en el Castillo de Siurana fuerça muy meravellosa et allí estuvo preso et deligement goardado un grant tiempo*”. També, la versió llatina d'aquesta crònica escrivia al respecte: “*cum deligentia custodiri in castro de Ciurana, sito in comitatu de Padres quod est mirabilis fortitudinis. Et ibi fuit longo tempore diligentissime custoditus*”; Segles després Zurita confirmaria aquesta versió: ZURITA, *Anales...*, lib. 4, cap. LXXXI, p. 136.

¹⁸⁰² A canvi de l'alliberament Carles el Coix va enviar a la Corona d'Aragó tres dels seus fills com a ostatges. Aquests van romandre al territori fins al tractat d'Anagni el 1295. DUNBABIN, Jean, *Captivity and imprisonment in Medieval Europe, 1000-1300*, Ed. Palgrave Macmillan, Oxford, 2002, p. 85, 115; Abans dels pactes de Canfranc es va intentar negociar en diferents ocasions, durant el regnat del rei Alfons el Liberal. En destaca la primera reunió a Osca el 1286, la segona el 1287 a Bordeus i la tercera el juliol de 1287 a Oloron (a Bearn), però totes van fracassar. Després del pacte de Canfranc el 1288, l'última gran negociació del rei Alfons va ser el 1291 a Tarascó, on es reconeixia la seva legitimitat i, a canvi, prometia retirar l'ajuda a Sicília i al seu germà, el rei Jaume. Vegeu al respecte: MARTÍNEZ, *Jaume II...*, p. 71-77; MARTÍNEZ, *Els descendents...*, p. 63-65; HINOJOSA, *Jaume II...*, p. 159-160; SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, “A propòsit del tractat de Brignoles, dit també de Tarascó (1291)”, dins *Studi medievali in onore di Antonino de Stefano*, Ed. Societá Siciliana per la Storia Patria, Palermo, 1956, p. 519-527.

¹⁸⁰³ Vegeu sobre l'activitat política posterior a captiveri: LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 208-260; SETTON, Kenneth Meyer, *The papacy and the Levant, 1204-1571: The thirteenth and fourteenth centuries*, vol. 1, Ed. The American philosophical society, Philadelphia, 1976, p. 148.

¹⁸⁰⁴ De fet, sobre els moviments militars ja s'han esmentat altres estudis com: HERNÁNDEZ, *Història militar...*, vol. 1, p. 114-118.

5. La internacionalització del conflicte

---

elements argumentatius i propagandístics que els cronistes van utilitzar en cada un dels episodis històrics. Aquest conflicte es va desenvolupar a partir de la declaració de croada del papa Martí IV contra el rei Pere el Gran. Per tant, els aliats de Roma, representats pel rei francès, Felip I l'Ardit, es van mobilitzar¹⁸⁰⁵.

La invasió francesa i la consegüent guerra que es va desenvolupar al nord de Catalunya, va ser una de les grans temàtiques dels relats dels autors catalans i, fins i tot, es va donar més importància que al conflicte de Sicília. D'altra banda, no va ser una qüestió primordial per als cronistes sicilians i, en comparació amb els afers de Sicília, també va ser una qüestió menor per molts dels autors güelfs. En aquest sentit jugava un paper important la proximitat geogràfica de cada autor i les implicacions personals en la pugna.

Per posar en context, s'ha de tenir en compte que el conflicte als territoris peninsulars va arribar entre el 1283 i 1285, encara que la cronística va donar més importància a aquest darrer any. Així, doncs, després de la conquesta de Sicília, el rei va tornar als seus territoris ibèrics i després del fracàs del desafiament de Bordeus va dur a terme diferents moviments militars. Paral·lelament, el rei de França Felip III l'Ardit entrava amb força a la guerra, en favor del papat i del seu oncle, el rei Carles d'Anjou. Principalment, els moviments del rei Pere van consistir a defensar les fronteres; primer l'aragonesa amb Navarra; després la catalana amb els comtats occitans i el Rosselló, per on justament el rei francès intentaria la invasió. En aquest conflicte, a més, s'hi havia de sumar el trencament de les aliances entre el rei Pere el Gran i el seu germà, el rei Jaume II de Mallorca, qui va preferir aliar-se amb el rei de França¹⁸⁰⁶. Això permetia al rei Felip la

---

¹⁸⁰⁵ PELLA Y FORGAS, Josep, "La gran invasión francesa en Cataluña del año 1285", dins *Revista de Ciencias históricas*, n. 4, 1886, p. 120-147; STRAYER, Joseph R., "The Crusade against Aragon", dins *Speculum. A journal of Medieval studies*, vol. 28, n. 1, 1953, p. 102-113; També del mateix autor, STRAYER, Joseph R., "The political Crusades of thirteenth century", dins Kenneth M. SETTON, Robert Lee WOLFF i Harry W. HAZARD (Eds.), *A history of the crusade. The later crusades, 1189-1311*, vol. 2, Ed. University of Pennsylvania Press, Filadèlfia, 1962, p. 370-375; Això va comportar la desposseïció dels territoris del rei Pere per part del papat i la seva entrega al fill del rei Felip, Carles. Vegeu al respecte: FÁBREGA GRAU, Angel, "Actitud de Pedro III el Grande de Aragón ante la propia deposición fulminada por el Papa Martín IV", dins *Sacerdozio e Regno da Gregorio VII a Bonifacio VIII. Studi presentati alla sezione storia del Congresso della Pontificia Università gregoriana 13-17 ottobre 1953*, *Miscellanea Historiae pontificiae*, vol. 18, 1954, p. 161-178; CONTAMINE, Philippe, *Histoire militaire de la France, Des origines à 1715*, vol. 1, Ed. Presses Universitaires de France, Paris, 1992, p. 97; AURELL, *Authoring...*, p. 71-89; AURELL, *Des chrétiens...*, p. 285-290; BEAUMARCHE, Jean de, *La croisade désastreuse de 1285*, Ed. Lacour, Nîmes, 2010.

¹⁸⁰⁶ Malgrat que el rei Pere havia obligat el seu germà Jaume a fer vot de vassallatge, aquest, se'n va desfer així que va poder. L'oportunitat es va presentar amb la croada. A més, el rei Jaume temia que el Rosselló i

5. La internacionalització del conflicte

disposició del Rosselló per a la guerra contra Catalunya¹⁸⁰⁷. També és summent destacable l'aliança entre el regne de Navarra i la Corona francesa, ja que el 1284 la reina Joana I de Navarra¹⁸⁰⁸ es va casar amb el príncep hereu de França, el futur Felip IV el Bell. Aquest acte d'unió va permetre preparar el territori navarrès per a les accions militars¹⁸⁰⁹. Al mateix temps, el rei Pere havia estat excomunicat per Martí IV, quelcom

---

la Cerdanya fossin atacats pels francesos, per tant va preferir aliar-se amb França. SOLDEVILA, *Jaume I. Pere...*, p. 111; Vegeu els documents al respecte: CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 1, doc. 347, p. 600.

¹⁸⁰⁷ Vegeu el document al respecte: CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 1, doc. 347, p. 600. El rei Jaume II de Mallorca havia pactat la seva aliança amb el rei Felip I' Ardit. Des de Perpinyà va enviar el dia 1 de juny de 1283 tres procuradors França: el bisbe de Mallorca, Ponç, Guillem de Canet i el jutge Aranau Batlle; Vegeu també, CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 1, doc. 350, p. 604. El 20 de juliol de 1283 el rei Pere li va enviar ambaixadors al seu germà rei de Mallorca per demanar-li l'ajut en la guerra contra França. Al document es llegeix: "*ex debito fraternalis dileccionis quam ex debito convecionarum inter ipsos initarum, quod pararet se cum toto suo posse ad iuvandum et deffendendum ipsum dominum regem Aragonum et terram et regna sua, et etiam eundem dominum regem deffendere et iuvare de iamdictam guerram et iniuria quam prenominatus rex Franchorum, simul cum rege Karulo, facit et facere intendit contra prelibatum dominum regem Aragonum et terram et etiam regna sua*". Tanmateix, es contestava: "*rex Maioricarum respondit dictis nunciis quod, cum dicta negocia sint ardua et sibi multum periculosa, ipse proponit habere maiorem deliberacionem super predictis quam in presentem possit habere*".

¹⁸⁰⁸ Sobre la reina de Navarra, vegeu: LACARRA, José María, *Historia del reino de Navarra en la Edad Media*, Ed. Caja de Ahorros de Navarra, 1975, p. 307. La reina Joana va ser educada a la cort francesa i es va casar amb l'hereu del tron el 1284; Sobre la seva vida i política a Navarra: ZABALZA ALDAVE, María Itziar, "Tipología documental del reinado de Felipe I y Juana I de Navarra (1284-1307)" dins *Príncipe de Viana. Congreso General de Historia de Navarra*, n. 8, 1988, p. 693-702; També sobre les seves promocions al regne: ALBERTOS SANJOSÉ, Arantza, GARCÍA-ALONSO MONTOYA, Ruth i ORTIZ IBARZ, José María, "París 1304: La fundación del Colegio de Navarra. El testamento de la reina Juana", dins *Príncipe de Viana*, Año n. 52, n. 194, p. 47-68; Sobre la crònica navarresa vegeu: PAVÓN BENITO, Julia, "La crònica bajomedieval del reino de Navarra: síntesis historiográfica y nuevos planteamientos de interpretación de los textos históricos", dins Esteban SARASA SÁNCHEZ (coord.), *Monarquía, crónicas, archivos y cancellerías en los reinos hispano-cristianos: siglos XIII-XV*, Ed. Institución Fernando el Católico, Zaragoza, 2014, p. 347-376.

¹⁸⁰⁹ CINGOLANI, *Pere el...*, p. 278. Es va celebrar un parlament a Estella (o Lizarra en eusquera) amb els vassalls del rei de França, el governador de Navarra i els nobles navarresos. Paral·lelament, el rei Pere va enviar tres missatgers per dialogar i informar que si hom tenia algun greuge contra el monarca aragonès, el rei estava disposat a discutir-ho davant d'un jutge. Vegeu, CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 1, doc. 351, p. 606. En l'ambaixada enviada a Navarra, el rei demanava suspendre l'atac contra l'Aragó. També, al doc. 352, p. 607-608. El 14 d'agost de 1283 a Logronyo, el rei Pere denunciava l'atac de França i les corts realitzades a Estella contra ell. "*El logar nombrada de Estella, ffuessen plegados por corte general el conestable de ffrança, et el governador de Navarra, et grant companna de ricos omnes, et el governador et otros omnes muchos, vassallos del rey de ffrança, de su tierra et otrossí de Navarra, et fuesse fama que eran plegados por fazer mal a Castiella et a Aragón, enbió el dicho rey de Aragón a la dicha corta don Estevan Núnnez, et don Pedro Garçies de Noz, cavallerós, et a Martín Pérez d'Ozca (...) que si donna Johana o algunos de la corte de Navarra avían querella del dicho rey o de su tierra, que era apareiado en poder de amigos, commo costumbrado es entre los regnnos, o en poder de todo juje coninent fazer complimiento de derecho de todas querella que oviessen. E que les rogava que non fiziessen mal a la tierra del rey de Aragón*"; Vegeu també sobre el paper de Navarra a la guerra: MUGUETA MORENA, Iñigo i TAMBURRI BARIAIN, Pascual, "Navarra en una guerra europea. La estrategia capeta tras las Vísperas sicilianas (1283-1296)", dins *Príncipe de Viana*, año. 61, n. 221, 2000, p. 657-672.

5. La internacionalització del conflicte

---

que s'analitza més extensament al següent capítol. Per tant, havia estat desposseït de totes les seves possessions i s'ordenava retornar Sicília al rei Carles i s'atorgava el dret sobre els territoris de la Corona d'Aragó al príncep Carles de Valois, el segon fill del rei Felip. Aquest va ser escollit com a rei i se li van conferir els territoris de la Corona el 1284¹⁸¹⁰.

Després del duel de Bordeus, el rei Pere es va instal·lar entre Aragó i Castella¹⁸¹¹, i esperava la invasió francesa a l'Aragó a través de Navarra. Segons Desclot, el rei restava expectant i pretenia envoltar i derrotar l'exèrcit invasor quan entrés a Aragó¹⁸¹². A inicis de l'agost del 1283 els francesos ja havien sortit de Navarra, i l'infant Alfons preparava la defensa i convocava els nobles aragonesos a Ejea. El dia 10 d'agost els francesos ja havien pres Sádaba. Alguns dies més tard, també van atacar i assetjar el castell d'Ull, a Navardún, prop de Sos¹⁸¹³. De fet, aquest setge era quasi l'únic que Desclot esmentava sobre la invasió de l'Aragó. La defensa va recaure sobre Eiximenis d'Artieda i l'autor català en relatava una gesta heroica¹⁸¹⁴. Després d'aquest atac, els francesos es van retirar a l'altra banda de la frontera¹⁸¹⁵.

Arran d'aquest fet, Soldevila suposa que va ser una demostració de poder i tempteig¹⁸¹⁶. D'altra banda, Cingolani proposa que la incursió no va penetrar al territori perquè no era molt nombrosa. A més, s'ha de tenir en compte que l'infant s'havia instal·lat a Ejea,

---

¹⁸¹⁰ PETIT, Joseph, *Charles de Valois (1270-1325)*, Ed. Alphonse Picard et fils éditeurs, Paris, 1900, p. 1-23; SOLDEVILA, *Jaume I. Pere...*, p. 108; CINGOLANI, *Pere el...*, p. 272.

¹⁸¹¹ Vegeu l'anàlisi de: CINGOLANI, *Pere el...*, p. 278. Segons Desclot, el rei estava a Tarassona, encara que la documentació indica que estava a Logronyo; CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 1, doc. 351, p. 606, doc. 352, p. 607; DESCLOT, cap. CV, p. 228.

¹⁸¹² CINGOLANI, *Pere el...*, p. 278; DESCLOT, cap. CV-CVI, p. 226-231.

¹⁸¹³ Aquestes són poblacions al nord-oest d'Aragó, prop de la frontera amb Navarra. L'exèrcit francès era comandat per Eustaqui de Beaumarchais, governador de Navarra. Vegeu, DESCLOT, cap. CVI, p. 229, n. 823. Segons el cronista eren 10.000 soldats a cavall i "*moltes gents a peu*"; MUNTANER, CXI, p. 195-196. Segons l'autor de Peralada la host estava formada per 4.000 francesos comandats per "*N'Eustatxe*", el governador navarrès.

¹⁸¹⁴ DESCLOT cap. CVI, p. 230-231; MUNTANER, cap. CXI, p. 195; *Gesta comitum*, cap. XXVIII, p. 74; CINGOLANI, *Pere el...*, p. 278-279; SOLDEVILA, *Jaume I. Pere ...*, p. 107. Aquest cavaller aragonès que defensava el castell es va rendir per pròpia petició del rei Pere, atès que no podia acudir al seu ajut. Va ser empresonat a Tolosa, però es va poder escapar i va tornar a defensar Aragó, en aquest cas al castell de Sos. Vegeu també, SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, "Les Gestes de Pere el Gran", dins *Anuari dels Catalans*, 1926, p. 46-87, p. 75.

¹⁸¹⁵ Malgrat això, el rei temia que tornessin a intentar la conquesta per aquell indret. Vegeu el document al respecte: CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, doc. 675, p. 681. El rei va ordenar als justícies i jurats de les viles de Sos, Uncastillo, Navardún i altres pobles de la Vall d'Ossella que si el bisbe de Pamplona, Miguel Sánchez, entrava al regne per fer pública la sentència d'excomunicació, fos capturat i enviat al rei.

¹⁸¹⁶ SOLDEVILA, *Jaume I. Pere...*, p. 107.

5. La internacionalització del conflicte

---

barrant el camí dels invasors i el rei preparava el contracop des de Logronyo¹⁸¹⁷. A més d'aquestes consideracions, cal tenir en compte que, potser, l'exèrcit francès temia ser envoltat, tal com es pretenia, segons Desclot. També, el rei francès es podia inquietar per un eventual suport de Castella a la guerra, quelcom que dificultaria força la invasió a l'Aragó, atesa la seva proximitat al territori; en canvi, amb una conquesta de Catalunya, els aliats del rei d'Aragó restaven més allunyats. Malgrat tot, el rei castellà mai es va unir a la pugna.

Més tard, el 3 de setembre el rei es traslladava a Tarassona per perseguir els francesos, malgrat que finalment no ho va poder fer. A aquests moviments militars, s'hi havia de sumar l'oposició de molts dels nobles aragonesos; aquests no van donar tot el suport esperat al rei en els primers moments de la guerra i es van pronunciar a les corts de Tarassona del setembre de 1283. Era l'inici de la unió aragonesa, summament crítica amb les decisions del monarca i reivindicativa amb els afers polítics que els podia perjudicar¹⁸¹⁸. De fet, dos anys després, el 1285, durant la invasió a Catalunya, la noblesa aragonesa seguia sense ajudar al rei. Per tant, Desclot va ser summament crític amb l'actitud dels aragonesos. Per a l'autor era incomprendible que els vassalls del rei neguessin l'ajut davant una invasió generalitzada. En canvi, i arran de l'abandonament dels barons d'Aragó, l'autor feia un elogi als barons de Catalunya que *“tots temps foren feils e obedients a llur senyor, lo rei d'Aragó, així com bons vassalls naturals”*¹⁸¹⁹. Certament, alguns nobles catalans també s'havien rebel·lat contra el monarca, com ell

---

¹⁸¹⁷ CINGOLANI, *Pere el...*, p. 279-280.

¹⁸¹⁸ Sobre la qüestió de la Unió Aragonesa vegeu: GONZÁLEZ, *Las uniones...*, p. 41-67. Cal tenir en compte que aquest era un dels primers brots de la Unió Aragonesa, malgrat era una problemàtica que venia de dècades enrere. De fet, fins al regnat del rei Pere el Catòlic s'havia mantingut l'equilibri entre ells i la noblesa catalana. En canvi, amb l'arribada del rei Jaume el Conqueridor les dificultats d'enteniment havien estat múltiples. A més, la noblesa aragonesa entenia que el regne de València havia d'haver estat colonitzat i repartit en poder i terres a la seva manera. Era, doncs, una problemàtica que tenia fonaments històrics profunds. Ara bé, en els fets més recents també destacava el malcontentament perquè el rei Pere no havia consultat als aragonesos sobre la conquesta de Sicília, l'acusaven de no acatar els seus privilegis, de voler introduir impostos de bovatge com a Catalunya i posar jutges d'altres territoris (catalans i sicilians). Finalment, demanaven que els furs d'Aragó s'apliquessin a València, quelcom, però, que el rei es va resistir a acceptar. En les altres qüestions el rei va cedir i va jurar el *Privilegi General* d'Aragó. Malgrat això, la resposta no va ser satisfactòria i va comportar la creació de la Unió; També sobre aquests afers: SOLDEVILA, *Jaume I. Pere...*, p. 107-109; CINGOLANI, *Pere el...*, p. 284.

¹⁸¹⁹ DESCLOT, cap. CLVII, p. 337-338. L'autor afegia que: *“Mas los aragonesos, aquella saó e bé havia un any passat, no eren bé ab lo rei per algunes franquesses que li demanaven, segons que damunt es dit en aquest llibre mateix; per què anc negú no n'hi venc ne n'hi volc venir, sinó tan solament Don Pedro, frare del rei d'Aragó, ab sos cavallers”*.

5. La internacionalització del conflicte

---

mateix esmentava¹⁸²⁰; en aquest cas, però, l'incompliment dels aragonesos permetia realçar la fidelitat dels catalans.

No obstant això, la intervenció militar continuava i el novembre d'aquell mateix any les forces franceses van ocupar la Vall d'Aran¹⁸²¹. A més, el rei de França tenia un aliat dins el regne d'Aragó: Joan Nunyez de Lara, senyor d'Albarrasí. Aquest estava disposat a atacar Aragó amb les seves hosts. Arran d'aquesta traïció el monarca va posar setge a la ciutat d'Albarrasí l'abril de 1284 i es va rendir al setembre del mateix any¹⁸²². Després de cobrir la rereguarda, el rei Pere va atacar Navarra, i al 23 de setembre ja es trobava a Tudela on es va arrasar l'horta i els almogàvers van saquejar el territori¹⁸²³. Tot seguit, es va retirar i va tornar a Saragossa¹⁸²⁴. A inicis del març de 1285 va marxar a Barcelona, passant per Sixena —on estava enterrat el rei Pere el Catòlic—¹⁸²⁵, Lleida i Santes Creus, visitant així el seu futur lloc de sepultura.

---

¹⁸²⁰ DESCLOT, cap. LXXV, p. 156-161.

¹⁸²¹ GÓMEZ FERRER, Maria Pau, "1298-1313. Dus documents que reconeixen es usi e costums dera Val d'Aran. Diferències e similituds", dins VV.AA, *Era Batalha de Murèth, 1213. Era querimònia, 1313. Era Grana Patzeria, 1513. Tres histes importantes entera Val d'Aran*, Ed. Conselh Generau d'Aran, Salardú, 2014, p. 72-88, p. 73. La invasió de la Vall d'Aran de 1283 es va dur a terme en el context de la croada contra el rei Pere. També, es plantejava sota el pretext de castigar les vexacions dels aranesos contra el comtat de Comenge. Va ser, en primer lloc, el bisbe de Comenge, Bertrand de Miremont, qui va convocar els bisbes i clergues aranesos a inicis d'octubre i els informava de l'excomunicació del rei. El senescal de Tolosa, Eustaqui de Beaumarchais, va dirigir l'atac, juntament amb el senyor de Les, Auger de Berbedà. Van ocupar la vall amb uns 300 homes entre l'1 i 11 de novembre i van assetjar el castell de Les, on resistien els partidaris del rei. La Vall no va ser recuperada pel casal de Barcelona fins el 1313 amb el rei Jaume II i amb la concessió i jurament de la Querimònia. Sobre aquest afer, vegeu també: SOLDEVILA, *Jaume I. Pere...*, p. 108; Sobre el castell de Les, atacat pels francesos, vegeu: VV.AA, *Els castells Catalans*, vol. 6, Ed. Rafael Dalmau, Barcelona, 1979, p. 1539; REGLÀ CAMPISTOL, Juan, *Francia, la Corona de Aragón y la frontera pirenaica. La lucha por el Valle de Arán (Siglos XIII-XIV)*, vol. 1, Ed. CSIC, Madrid, 1951, p. 63-69.

¹⁸²² DESCLOT, cap. CXVII, p. 242-243; *Gesta Comitum*, cap. XXX, p. 75-76; SOLDEVILA, *Jaume I. Pere...*, p. 108. De fet, Joan Nunyez de Lara ja havia traït el rei Pere quan aquest tornava de Bordeus; va intentar capturar-lo per entregar-lo als seus enemics. Tanmateix, sembla que, segons la descripció de Desclot, es mostrava confiat en les defenses d'Albarrasí, entre muntanyes i ben emmurallat. Durant el setge va marxar a Navarra per buscar auxili que mai va arribar; Vegeu també, CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 1, doc. 251, p. 452. Tal com s'ha esmentat anteriorment, els reis de Castella i Aragó van discutir sobre la potestat del castell d'Albarrasí als pactes d'Ágreda. Finalment, la cessió va restar en mans del rei Pere.

¹⁸²³ DESCLOT, cap. CXXX, p. 258-260; *Gesta Comitum*, cap. XXVIII, p. 74; SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, Valls Taberner, Ferran., *Història de Catalunya*, vol. 1, Ed. Selecta, Barcelona, 1972, p. 187; DELAMONT, Ernest, "France et Aragon. La croisade de 1285 : ses causes, ses résultats et ses suites : étude historiques", dins *Bulletin Société agricole, scientifique et littéraire des Pyrénées-Orientales*, n. 21, 1874, p. 394-454.

¹⁸²⁴ SOLDEVILA, *Jaume I. Pere...*, p. 108-109; DESCLOT, cap. CXXX, p. 260.

¹⁸²⁵ Soldevila suposava que el rei va visitar la tomba del seu avi, víctima d'una altra croada francesa, i per tant, li devia ofrenar una revenja. SOLDEVILA, *Jaume I. Pere...*, p. 110.

5. La internacionalització del conflicte

Ara bé, l'arribada a Catalunya va estar marcada per les dificultats que es va trobar el monarca a Barcelona per l'oposició de Berenguer Oller. Aquest individu de baixa condició havia guanyat nombrosos partidaris entre la classe baixa i, malgrat les múltiples amonestacions dels oficials reials, va defugir la punició fins a l'arribada del monarca. Precisament, Desclot l'acusava de voler desfer-se de les personalitats que li eren hostils i lliurar la ciutat a les forces franceses per tal de defugir el seu càstig. Tanmateix, el rei va descobrir els plans del sollevament, i va empresonar i penjar d'una olivera a Berenguer i als seus còmplices¹⁸²⁶. Un episodi que Desclot utilitzava per realçar l'astúcia i poder del monarca.

Aquests esdeveniments eren coneguts per la cronística, però eren relatats de forma molt més breu que els afers que van succeir prèviament a Sicília i posteriorment a Catalunya. Possiblement, perquè van ser accions molt més concises i les seves conseqüències van ser menors. En canvi, amb les narracions sobre la guerra a Catalunya els arguments propagandístics es van multiplicar.

5.3.1. L'atac al Rosselló i la “*gran crueltat*” francesa segons la narrativa catalana

El primer moviment destacable de l'exèrcit francès va ser la preparació de la croada contra el rei Pere amb la reunió de totes les forces militars a Tolosa¹⁸²⁷. Segons Desclot,

---

¹⁸²⁶ DESCLOT, cap. CXXXIII, p. 263-265. L'autor escrivia sobre la condemna de Berenguer Oller: “*En Berenguer oller e ab gran honor tresc-lo del palau rossegant a la cua d'un mul, ab set de companyia que menava hom après d'ell ab los lligams al coll; e féu-los menar per tots los carrers de la ciutat e puis féu-los penjar per la gola tots set en una olivera, e En Berenguer Oller pus alt de tots*”; També era esmentat per: NEOCASTRO, cap. XCII, p. 71-72; GALCERAN DE TOUS, cap. XI, p. 216; Vegeu els estudis al respecte: BAGUÉ, Enric, “La crónica de Desclot y la conspiración de Berenguer Oller”, dins *Barcelona: Divulgación Histórica*, n. 10, 1959, p. 119-122; SOLDEVILA, “Les gestes...”, p. 77-78; SOLDEVILA, *Jaume I. Pere...*, p. 111; WOLFF, Philippe, “L'épisode de Berenguer Oller à Barcelone en 1285. Essai d'interprétation sociale”, dins *Anuario de Estudios Medievales*, n. 5, 1968, p. 207-222; BATLLE I GALLART, Carme, “Aportacions a la història d'una revolta popular: Barcelona 1285”, dins VV.AA, *Estudis d'Història Medieval. Estudis dedicats a Ferran Soldevila en ocasió del seu setanta-cinquè aniversari*, vol. 2, Ed. Societat Catalana d'Estudis històrics, Barcelona, 1970, p. 19-29; De la mateixa autora: BATLLE I GALLART, Carme, *La crisis social y económica de Barcelona a mediados del siglo XV*, vol. 1, Ed. CSIC-Departamento de Estudios Medievales, Barcelona, 1973, p. 36-44; També, la darrera investigació al respecte: CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 216-217, 528; CINGOLANI, *Pere el...*, p. 333-344.

¹⁸²⁷ Per exemple, entre els participants a la croada s'hi trobava el duc Joan de Brabant, qui acompanyava al rei de França. Vegeu, BOFFA, Serge, “Les soutiens militaires de Jean Ier, duc de Brabant, à Philippe III, roi de France durant les expéditions ibériques (1276-1285)”, dins *Revue du Nord*, vol. 78, n. 614, 1996, p. 7-33; Aquest esdeveniment i l'inici de la croada va suscitar el desenvolupament de la literatura trobadoresca. Vegeu les cobles provençals: JEANROY, Alfred, “Les ‘Coblas’ provençales relatives à la ‘Croisade’ aragonaise de 1285”, dins *Homenaje a Menéndez Pidal*, vol. 3, 1925, p. 77-88.

5. La internacionalització del conflicte

---

arran d'aquests fets, i l'aliança franco-mallorquina i la conseqüent traïció del rei Jaume de Mallorca al seu germà Pere¹⁸²⁸, el rei d'Aragó es va personar al castell de Perpinyà on va segrestar al monarca mallorquí, l'abril de 1285¹⁸²⁹. La intenció del monarca aragonès hauria estat arravatar-li els castells i l'exèrcit del Rosselló per tal de fer front als francesos en aquelles contrades. El sobirà de Mallorca va rebutjar aquesta idea i va escapar-se del palau. Segons el cronista català va fugir per una aigüera i va refugiar-se al castell de la Roca¹⁸³⁰. En conseqüència, el rei Pere s'enfrontava a una revolta a Perpinyà, on l'acusaven d'haver mort el seu germà. Per tant, va tornar als seus territoris i es va endur els fills del rei Jaume com a ostatges¹⁸³¹. De fet, si per Desclot era un acte de valentia i astúcia, per la crònica de Montpeller era, en canvi, un ultratge condemnable¹⁸³².

A diferència de Desclot, Muntaner no escrivia sobre la traïció del rei de Mallorca, malgrat que esmentava l'aliança entre els reis Jaume i Felip¹⁸³³. L'autor s'esforçava a silenciar les

---

¹⁸²⁸ Primer, el rei Jaume de Mallorca s'havia reconegut com a vassall del rei Pere el 20 de gener de 1279. La documentació va ser publicada a: LECOY DE LA MARCHE, Albert, *Les relations politiques de la France avec le Royaume de Majorque (Îles Baléares, Roussillon, Montpellier, etc)*, vol. 1, Ed. Leroux, Paris, 1892, doc. 27, p. 446-449. També els documents sobre els pactes entre França i Mallorca: doc. 30, p. 188-193. El 17 d'agost de 1283 el rei de Mallorca pactava l'aliança amb el rei de França i cedia les seves terres per atacar Catalunya. El rei Jaume també demanava la dècima al papat; Vegeu també la carta del rei Pere on demanava ajut al seu germà: CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 743-745; Sobre aquests afers també, MARTÍNEZ FERRANDO, Ernest i PONS I MARQUÈS, Joan, *La tràgica història dels reis de Mallorca, Jaume I, Jaume II, Sanç, Jaume III, Jaume (IV), (Isabel)*, Ed. Aedos, Barcelona, 1960, p. 51-54; Sobre la infeudació de Mallorca al final de la guerra: SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Álvaro, "Enfeudación de la Corona de Mallorca a la Corona de Aragón", *11è CHCA*, vol. 4, Ed. Accademia di Scienze, Lettere e Arti di Palermo, Palermo-Trapani-Erice, 1984, p. 187-211; CATEURA BENNASSER, Pau, *Mallorca en el segle XIII*, Ed. El Tall, Palma de Mallorca, 1997, p. 92-94.

¹⁸²⁹ No es coneix la data exacta. Malgrat això, hi ha diferents hipòtesis. La primera a: COLL, *Crònica*, vol. IV, p. 98, n. 17. En aquest estudi s'analitza una carta al·ludida al rei Pere, a partir de la qual, Coll i Alentorn suggereix que els fets de Perpinyà devien succeir entre el 14 i 16 d'abril; La segona a: SOLDEVILA, "Les gestes...", p. 79. Aquest altre autor suggeria el 25 d'abril.

¹⁸³⁰ DESCLOT, cap. CXXXIV, p. 274; *Gesta Comitum*, cap. XXXI, p. 76; Vegeu també, LECOY, *Relations de...*, vol. 1, p. 201. Encara avui existeixen túnels subterranis que arriben fora del castell; El rei Jaume de Mallorca es va refugiar al castell de la Roca d'Albera, població que es troba al sud del Rosselló, a mig camí entre El Voló i Argelers, al peu de la cara nord dels Pirineus. Vegeu sobre el castell: PLADEVALL I FONT, Antoni, *Catalunya Romànica*, vol. 15, Ed. Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1993, p. 330.

¹⁸³¹ DESCLOT, cap. CXXXIV-CXXXV, p. 265-279; SOLDEVILA, *Jaume I. Pere...*, p. 111-112.

¹⁸³² THALAMUS PARVUS, *Le petit Thalamus de Montpellier*, Ed. Société Archéologique de Montpellier, Montpellier, 1971, p. 339. "En lan de M e CC e LXXXV, el mes d'abril, venc lo rei en Peyre rei d'Aragon a Perpignan sens al pong de lalba, e pres per assetge lo castel de Perpignan; e pres lo rey de Malhorgas e la regina soror que era del comte de Foix, els enfans fills del rey de Malhorgas".

¹⁸³³ MUNTANER, cap. CXIX, p. 213-214.

5. La internacionalització del conflicte

---

desavinences entre els dos germans¹⁸³⁴ i, per tant, no relatava l'afer de Perpinyà. Segurament, això es devia per l'afany que va tenir sempre d'avocar per una aliança entre els sobirans del casal de Barcelona. A més, era una manera d'amagar les febleses polítiques del rei Pere.

Després d'aquests esdeveniments, el rei Pere s'establia al Coll de Panissars amb la seva host, per protegir el pas pirinenc¹⁸³⁵; paral·lelament, el rei Felip ocupava el Rosselló¹⁸³⁶. Segons Desclot, el rei es proposava protegir l'indret amb pocs soldats i va encendre moltes "*fogueres de moltes parts per tal que paregués que moltes hosts hagués ab ell*"¹⁸³⁷. En conseqüència, l'exèrcit invasor, que seguia al rei francès i la seva oriflama¹⁸³⁸, es va veure forçat a retirar-se i tornar a la plana rossellonesa¹⁸³⁹. Per a l'autor era una manera de mostrar la superioritat militar sense necessitat d'enfrontar-se'n¹⁸⁴⁰. És a dir, el relat suggeria que l'exèrcit del rei Pere podia causar temor als francesos, un argument suficientment fort per a la narrativa que cercava Desclot. En canvi, els *Gesta* i Muntaner suggerien que hi va haver enfrontaments, però les forces franceses es van veure rebutjades

---

¹⁸³⁴ MUNTANER, cap. CXXII, p. 198-199. L'autor relatava una entrevista entre ambdós germans i escrivia: "*E, si fo festa la un a l'altre no m'ho cal dir, que cascun s'ho pot pensar; que la un frare de l'altre havia gran desig de veer*".

¹⁸³⁵ El Coll de Panissars és un dels passos transpirinencs del nord-est de Catalunya. Es situa a 1km a l'oest de El Pertús, a la Serra de l'Albera a 568 metres d'altitud; Vegeu també, SOLDEVILA, *Jaume I. Pere...*, p. 113. Malgrat l'excepcionalitat del moment, el rei va poder establir pactes al Coll de Panissars amb els ambaixadors del rei Abu-Hafs-Omar I de Tunísia.

¹⁸³⁶ El primer objectiu va ser l'ocupació francesa de Salses, el maig de 1285. DELAMONT, *La croisade...*, p. 405-415.

¹⁸³⁷ DESCLOT, cap. CXXXIX-CXL, p. 297. El rei comptava amb els homes de Lleida, dels quals en va fer un gran elogi. Arran d'això, com s'ha esmentat anteriorment, Nicolau d'Olwer suposava que Desclot era lleidatà. Vegeu, NICOLAU D'OLWER, Lluís "Valor nacional de la crònica d'en Desclot", dins *Paisatges de la nostra història*, Ed. Llibreria Catalonia, Barcelona, 1929, p. 124.

¹⁸³⁸ DESCLOT, cap. CXXXVI, p. 286. Es tracta del penó de Sant Dionís i dels reis de França.

¹⁸³⁹ DESCLOT, cap. CXL, p. 297. En aquesta retirada l'autor reproduïx el diàleg entre el rei de França i el Cardenal: "*- Sire cardenal, jo us diré per què. Nós e vós haviem entès, ans que entràssem en la terra de Rosselló e depuis, que en Pere d'Aragó se n'era fuit e havia desamparada sa terra. E efl faïa-ho tot per falsia, car no s'és mogut per nulla res que nós hajam de tro ara. (...) ans nos convindrà a tornar atràs; si no, gran ma hic poriem pendre*".

¹⁸⁴⁰ Quant a la xifra de soldats —sense comptar l'exèrcit de l'Església—, a partir de les dades de Desclot, Soldevila comptabilitzava que la host francesa tenia 16.000 cavallers, 13.000 ballesters, 150.000 soldats d'infanteria, i uns 50.000 "*ribauds*". DESCLOT, cap. CXXXVII, p. 288, n. 1043; Vegeu els cronistes: MUNTANER, cap. CXIX, p. 213-214. Xifrava l'exèrcit amb 18.000 cavallers i peons "*sens tot nombre*"; Vegeu també altres anàlisis: LOT, Ferdinand, *Art militaire et les armées au moyen âge en Europe et dans le Proche Orient*, vol. 1, Ed. Payot, Paris, 1946, p. 240. Aquest estimava que eren uns 4.000 cavallers; CONTAMINE, *Histoire militaire...*, p. 97. Aquest autor comptava que eren 3.000 cavallers, 4.000 homes d'armes i 12.000 d'infanteria; CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 565. Segons aquests a la *Crònica de Mascaró* es comptaven 12.000 soldats de cavalleria i innumbrables soldats d'infanteria.

5. La internacionalització del conflicte

---

per les catalanes¹⁸⁴¹. Aquests altres escrits suggerien l'existència de l'avantatge bèl·lic del rei aragonès, però també la seva habilitat estratègica al camp de batalla. Ambdues versions servirien per enarborar el monarca i la seva host.

Arran d'aquest primer èxit, Desclot aprofitava per presentar el seu rei com un bon estrateg i capaç d'enganyar a l'enemic. Va ser en aquest context, quan Desclot relatava un episodi interessant i que pot tenir connexions amb altres relats d'altres autors. Segons el cronista, en aquesta retirada francesa, l'exèrcit va passar per una “*vileta*” on es van trobar una dona que “*amava molt lo rei d'Aragó*”. Aquest personatge, que Desclot anomenava Alicsèn de Montesquiu, va defensar-se dels francesos i va evitar l'entrada de l'exèrcit al seu poble “*assats en lloc pla*”¹⁸⁴². En aquesta ofensiva hi va haver fins a “*tres o quatre batalles, en les quals perderen moltes gents a cavall e a peu*”¹⁸⁴³. Aquest autor utilitzava aquesta figura femenina com a icona de la defensa antifrancesa. La utilització de la dona com a defensora i guerrera servia justament per contrarestar l'habitual posició de víctima. Aquesta idealització, encarnada en Alicsèn, serviria per mostrar la lluita contra l'enemic a tots els nivells de la societat, i convertir aquelles dones que havien estat agredides — com als fets de Palerm — en agressores. És, per tant, en aquest canvi de rol, on rau la importància d'aquesta narració, que s'ha d'entendre com un potent argument propagandístic. També, i no menys important, serviria per reivindicar que la població del Rosselló, malgrat estar sota la potestat del rei Jaume de Mallorca, preferia el govern del rei Pere que, al seu entendre, lluitava contra l'invasor i no els hi entregava la seva terra.

Probablement, Desclot era el primer dels cronistes d'aquesta guerra que utilitzava el protagonisme femení com a símbol de la lluita contra els francesos, malgrat que el seu relat sigui el menys conegut. Posteriorment, com ja s'ha esmentat, Neocastro va relatar la

---

¹⁸⁴¹ MUNTANER, cap. CXXI, p. 216-217; *Gesta Comitum*, cap. XXXIII, p. 78-79. L'autor feia un elogi del rei: “*Aragonum rex Petrus intrepidus magis conualescebat, et iliius gentis ferocem multitudinem destruere satagebat*”.

¹⁸⁴² DESCLOT, cap. CXL, p. 298. Aquesta apreciació indica que l'autor coneixia l'indret. Hi ha, però, dubte sobre a quin poble es refereix. Soldevila s'inclinava per defensar que va ser el Voló. Ara bé, també indica l'origen de la dona defensora, provinent del poble de Montesquiu, just al costat del Voló, i per tant, cal plantejar la possibilitat que es tractés d'aquesta població. Vegeu al respecte, LECOY, *Relations de...* vol. 2, p. 418.

¹⁸⁴³ DESCLOT, cap. CXL, p. 298. “*(...) e aquella vileta era d'una dona que havia nom Na Alicsèn de Montesquiu e amava molt lo rei d'Aragó, e per açò no hi lleixà entrar los francesos, ans se defès a ells fortment*”.

5. La internacionalització del conflicte

---

defensa de les dones de Messina i, més tard, Muntaner escrivia sobre l'habilitat de lluita de Na Mercadera, com després es comenta.

En tot cas, Desclot repetia els mateixos arguments sobre els soldats francesos que —com el març de 1282 a Palerm— eren representats com a violadors i saquejadors. Per continuar en aquest relat l'autor català exposava que quan l'exèrcit del rei Felip va entrar a Perpinyà “*entraren-se'n per los albergs, e prenien-se tot ço que es volien*”, i, sobretot, “*forçaven les dones e donzelles*”. De fet, Desclot posava el cas concret d'un comte de Picardia que s'havia allotjat a casa d'un home ric de la ciutat. Aquest noble francès va voler violar l'esposa del perpinyanès i aquesta, en negar-se, va ser degollada. Per tant, el marit va planificar la venjança i durant el sopar va emborratxar al comte i tots els seus acompanyants. Quan els 32 soldats assistents van estar adormits van ser degollats. Seguidament, va fugir al coll de Panissars i es va unir al rei d'Aragó¹⁸⁴⁴. L'autor català reproduïa els esquemes de la revolta de Palerm, on les dones eren atacades i immediatament eren venjades pels seus marits. A més, com el cas sicilià, la violència no es produïa per protegir la integritat de les mullers, sinó —a l'entendre dels contemporanis— per protegir la propietat i la potestat del marit sobre la dona.

D'aquesta manera, Desclot destacava el rebuig d'algunes poblacions rossellonenques als francesos. Era una forma de recriminar la traïció del rei Jaume de Mallorca al seu germà, i de mostrar que no comptava amb el suport popular; ans el contrari, sinó que la població preferia restar sota la potestat del rei Pere, ja que aquest no lliurava el territori a l'enemic. A més, el fet que l'exèrcit francès hagués entrat al Rosselló per atacar Catalunya va ser denunciat per Desclot amb la reproducció del discurs del sobirà de Mallorca davant l'assemblea de barons francesos. Aquest afirmava que “*los hòmens de Perpinya e de Coplliure e de la ciutat d'Euna se són alçats contra mi per ço car sabien que jo volia lliurar la terra a vós*”¹⁸⁴⁵.

---

¹⁸⁴⁴ DESCLOT, cap. CXL, p. 301.

¹⁸⁴⁵ DESCLOT, cap. CXXXVIII, p. 288-293. El rei de França Felip acampava en aquells moments, a l'horta de Perpinyà. El rei Jaume havia entregat Perpinyà a la host francesa. Desclot, a més, destacava que el rei de França “*ordonà que en l'endemà entràs en Catalunya e venc-se'n atendar ab ses hosts prop d'un lloc qui és apellat lo Voló e és lluny de Panissars dues lleugues pos més o menys*”; Sobre la revolta de Perpinyà i la seva ocupació vegeu: SOLDEVILA, *Història de...*, p. 187; HERNÁNDEZ, *Història militar...*, vol. 2, p. 116. L'exèrcit croat sortia de Perpinyà el 13 de maig cap als Pirineus.

5. La internacionalització del conflicte

Precisament, Desclot va convertir Elna —o Euna— en el símbol de la resistència antifrancesa¹⁸⁴⁶. El seu setge es va iniciar entre el 18 i 22 de maig¹⁸⁴⁷. Amb el relat de l'atac i la batalla d'aquesta ciutat l'autor català va destacar diferents premisses que descrivia el comportament dels soldats francesos i elogiava la població il·liberensa. En efecte, la ciutat “*reclamava per lo rei d'Aragó*”¹⁸⁴⁸. Per tant, Desclot posa en relleu que la gent del Rosselló se sentia més propera al rei Pere que al de Mallorca, i més propera a Catalunya que a cap altre territori. El monarca aragonès va respondre a la petició d'auxili amb l'enviament de 30 cavallers comandats per Ramon d'Urig. Quan el rei Felip es va presentar davant la ciutat els hi va ordenar que es rendissin “*per fer d'ells sa voluntat*”. Tanmateix li van respondre que “*no es retrien pas a ell*” i que preferien la batalla¹⁸⁴⁹. Per al cronista era un acte de coratge i desafiament vers les forces invasores. En aquest context, l'autor va aprofitar per fer un relat sobre la crueltat que van exercir els francesos sobre Elna. És una narració de gran valor argumentatiu i propagandístic, on es denunciava l'actuació dels invasors.

Així, doncs, la denúncia sobre l'actuació francesa es basava en diferents arguments. En primer lloc, Desclot assegurava que els soldats francesos “*combateren molt fortment e dura e preseren-hi gran mal*” i, finalment, van aconseguir entrar a la vila “*per força*”¹⁸⁵⁰. En segon lloc, el cronista es mostrava ofès davant l'atac a les esglésies del poble. El

---

¹⁸⁴⁶ SOLDEVILA, *Jaume I. Pere...*, p. 113. Tal com esmentava Soldevila, va restar com un “*símbol i exemple*” del que podien esperar els catalans; Vegeu també, VINCKE, *Documenta selecta...*, doc. 43, p. 22-23. Document on el bisbe de Girona escrivia al rei Pere i esmentava la crueltat francesa.

¹⁸⁴⁷ Hi ha diferents hipòtesis entorn de la datació exacta de l'atac. Pierre de Condé suggeria que el dia 22 de maig iniciava l'atac i el 25 es prenia la ciutat. PIERRE DE CONDE, “*Ceratae Petri de Condeto tabulae, rerum ordine distributae*”, dins BOUQUET, Martin (Eds.), *Recueil des historiens des Gaules et de la France*, vol. 22, Ed. Victor Palmé, Paris, 1865, p. 430-501, p. 446; Altres autors consideraven correcta aquesta aportació, vegeu: COLL, *Crònica...*, vol. 4, p. 145; DESCLOT, cap. CXLI, p. 302, n. 109. Segons Soldevila, com Condé, devien atacar el dia 22 de maig; Cingolani, en canvi, suggeria que el setge havia començat el 18 o 19 de maig, i s'havia ocupat la ciutat el 21 o 22. CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 575; Vegeu també, DELAMONT, *La croisade...*, p. 415-425; HERNÁNDEZ, *Història militar...*, p. 116-117.

¹⁸⁴⁸ DESCLOT, cap. CXLI, p. 301-302. Elna estava comandada per Bartomeu de Clariana; SOLDEVILA, *Jaume I. Pere...*, p. 113.

¹⁸⁴⁹ DESCLOT, cap. CXLI, p. 302. El rei Felip es va presentar davant d'Elna, i va “*dir als hòmens d'Elna que es retessen a ell per fer d'ells sa voluntat; si no, que s'aparellassen de la batalla. E los hòmens d'Elna resposeren-li que no es retrien pas a ell, mas que eren aparellats de la batalla e de tota res que es volguessin*”.

¹⁸⁵⁰ DESCLOT, cap. CXLI, p. 303. “*E puis quan venc lo maití, los francesos s'arresaren de la batalla e conegueren que null hom a cavall no hi havia, acostaren-se al mur de totes parts e combateren molt fortment e dura e preseren-hi gran mal, cor un ric hom molt honrat de França hi fo ferit ab un cairrell de ballesta de dos peus e sempre caec mort fred (...) Mas lo poder de fora era tan gran (...)es partissen preseren la vila per força*”.

5. La internacionalització del conflicte

---

narrador escrivia que “*entraven en les esglésies de la vila e robaven-les, e trencaven les creus e les imatges dels sants*” i “*gitaren les relíquies dels sants*”, i afegia que “*gitaren-ho tot a perjudici*”¹⁸⁵¹. L'autor recriminava la violència contra la població i que es duia a terme dins un espai sagrat¹⁸⁵². Per fer-ho descrivia la destrucció de les esglésies i apel·lava al sentiment de reverència del lector cristià vers les imatges sagrades i objectes de culte. La intenció de Desclot era demostrar la irreverència francesa davant dels temples i crear en el públic menyspreu vers l'enemic. A més, es reiterava que l'exèrcit francès era l'adversari i se'n justificava la guerra contra aquest. Indubtablement, la destrucció d'esglésies era una forma recurrent en la literatura contemporània de denunciar l'enemic com a prova irrefutable que s'havia de guerrear contra ell. És més, com s'ha comentat anteriorment, això ja havia estat utilitzat per alguns cronistes en el relat dels fets de Sicília el 1282.

Cal, a més, afegir que, amb tota probabilitat, Desclot narrava aquest episodi de destrucció, justament per trencar els esquemes i arguments de la croada i els croats. És a dir, l'autor coneixia els arguments francesos: el papat havia ordenat una croada per expulsar el rei Pere dels seus reialmes, ja que aquest era contrari al pontífex. Per tant, Desclot insistia que malgrat lluitar en nom del papat, s'atacava esglésies que representaven la fe catòlica encarnada per Martí IV. El cronista volia remarcar aquesta contradicció per tal de desvirtuar els motius de la croada, i demostrar d'aquesta manera la manca de raons de l'adversari. En altres paraules, per a l'autor l'actuació francesa era l'antagonisme a la croada. Aquells que havien de protegir l'Església eren precisament els que destruïen els temples. En conseqüència, si l'enemic tenia carència d'arguments, també tenia manca d'autoritat sobre el territori i, per tant, no es tractaria d'una croada, sinó d'una usurpació.

---

¹⁸⁵¹ DESCLOT, cap. CXLI, p. 303. “(...) *entraren dins e aquí lleixaren-se anar a hòmens e a fembres e a infants, així que no hi guardaven nulla res. E entraven en les esglésies de la vila e robaven-les, e trencaven les creus e les imatges dels sants que hi eren, e gitaren-ho tot a perjudici, e gitaren les relíquies dels sants que hi eren*”.

¹⁸⁵² L'autor denunciava la violació de la sagrera o l'espai sagrat al voltant del temple i dins l'església que havia de servir per a protegir els refugiats i on els atacs no estaven permesos. Vegeu sobre l'ús d'aquest espai: MALLORQUÍ GARCÍA, Elvis, “Les celleres medievals de les terres de Girona”, dins *Quaderns de la Selva*, n. 21, 2000, p. 117-148, p. 118-119; MARTÍ, Ramon, “L'ensagrerament: utilitats d'un concepte”, dins Víctor FARÍAS, Ramon MARTÍ i Aymat CATAFAU (Eds.), *Les sagreres a la Catalunya Medieval (Jornada d'estudi organitzada per l'associació d'història rural de les comarques Gironines, 2000)*, Ed. Biblioteca d'Història rural, Girona, 2007, p. 85-204, p. 85-88.

5. La internacionalització del conflicte

En tercer lloc, incriminava el seu enemic el maltractament a la població inerme, l'assassinat dels nadons i la violació de les dones. De fet, probablement l'autor s'havia proposat redactar un text que creés impacte en el lector. L'objectiu era identificar l'enemic i, finalment, crear odi vers aquest. D'aquesta manera, Desclot assegurava que “*prenien los infants petits e batien-ne les parets*” i “*forçaven les fembres*”. Aquests atemptats, a més, es produïen dins les esglésies i, per tant, insistia que “*no hi guardaven reverència d'església ni d'altar*”. Després, “*oceïen-les e nafraven-les malament*” i “*meteren-hi foc e cremaren tota la vila*”¹⁸⁵³.

En aquest cas, Desclot denunciava l'atac sistemàtic als inermes, als infants i especialment a les dones. Ara bé, a més de l'evident intencionalitat de denunciar l'abús de la soldadesca francesa, l'autor estava seguint el mateix patró que quan va relatar els fets de la revolta de Palerm. En altres paraules, malgrat que no ho esmenti, la referència als fets de Sicília és evident, perquè estava argumentant que els francesos sempre actuaven de la mateixa manera quan atacaven els inermes. El mateix autor ho narrava anteriorment, la revolta palermitana es basava en les violacions sistemàtiques. Per tant, a Elna va succeir el mateix, però en un ordre invers, ja que la ciutat primer es va rebel·lar davant l'arribada del rei francès per evitar justament aquells successos. La denúncia i la imatge de l'exèrcit francès era sempre la mateixa, tant a Sicília com a Catalunya, per tal d'argumentar la guerra contra aquests.

En quart lloc, denunciava que davant l'actuació dels francesos “*no hi valia mercè clamar*”, insistia, a més, a denominar-ho “*gran crueltat*” i definia els soldats com “*gents de ninguna llei*”. És a dir, no respectaven cap codi moral o ètic. Per a un cronista cristià com Desclot, l'equiparació era lògica: s'havia de comparar l'atac als innocents amb la matança de Betlem, “*aquella del rei Herodes quan féu ociure los Innocents*”¹⁸⁵⁴.

---

¹⁸⁵³ DESCLOT, cap. CXLI, p. 303. “ (...) e prenien los infants petits e batien-ne les parets, e puis jaïen e forçaven les fembres vídues e pondelles e les altres, e no hi guardaven reverència d'església ni d'altar, ans jaïen ab elles aquí enlleix, e puis, quan hi havien jagut aïtant com se volien, oceïen-les e nafraven-les malament”. També afegia: “E, quan la vila d'Euna fo presa e los francesos hagueren morts tots los hòmens e les fembres qui eren en la vila, enderrocaren totes les cases e els albergs d'aquella vila, que anc no hi romàs quaix pedra sobre altre, e descobriren les esglésies e meteren-hi foc e cremaren tota la vila”.

¹⁸⁵⁴ DESCLOT, cap. CXLI, p. 303-304. “(...) que no hi valia mercè clamar ne cridar ne nulla res; que anc tan gran lletgesa ne tan gran crueltat no fo feta per gents de ninguna llei, cristians ne jueus ne sarraïns ne pagans, que major crueltat fo aquella del rei Herodes quan féu ociure los Innocents en la ciutat de Betlem”. L'autor a més afegeix la reacció del rei Pere quan va saber les novelles sobre Elna: “E puis vengueren les novelles al rei d'Aragó, que la ciutat d'Elna era presa, e ell fo molt despugat, n per la pèrdua del lloc, que

5. La internacionalització del conflicte

Per a Desclot, aquest esment de l'episodi bíblic, era una manera de descriure els fets viscuts a Elna i de convèncer el lector de la magnitud dels esdeveniments, a partir d'un relat summament conegut per tots els seus coetanis. Tanmateix, probablement, el propòsit del relat era demostrar com els aliats del papat atacaven als mateixos cristians, que malgrat refugiar-se a les esglésies, actuaven com Herodes i ordenaven la matança de població inermes i innocents. D'aquesta manera, la utilització d'aquest personatge estaria ben meditada per l'autor català, atès que era un dels grans enemics tradicionals dels cristians.

Cal plantejar la hipòtesi que Desclot es podia haver inspirat en els relats de la matança de Besiers (l'any 1209) durant la guerra contra els càtars, també comesa per l'exèrcit croat francès i en unes contrades no gaire llunyanes del lloc dels fets. Certament, les escenes de violència d'Elna fàcilment poden recordar a les narracions sobre l'actuació a la ciutat albigesa, especialment per la virulència i perquè eren els mateixos autors, la host croada francesa.

Per això, cal tenir en compte una possible connexió literària i un probable coneixement de l'autor sobre aquells afers d'inicis de segle, que podia haver usat com a inspiració per a l'escrit sobre la batalla d'Elna. El *modus operandi* dels francesos, matar gran quantitat de persones, pot recordar a l'argument utilitzat en el relat sobre Besiers de Caesarius de Heisterbach en el qual l'abat ordenava: "*Caedite eos. Novit enim Dominus qui sunt eius*"¹⁸⁵⁵; és a dir, "Mateu-los a tots. Déu reconeixerà els seus". Així mateix, Desclot tornava a encarnar aquest esperit de virulència a la seva crònica, en un escenari particularment similar, atès que també era considerada com una croada i s'atacava a població inermes.

En el cas dels *Gesta Comitum*, també es recriminava la violència de l'exèrcit croat que, sota el pretext de les indulgències, havien comès assassinats i violacions a les esglésies. A més, l'autor afegia descripcions detallistes en el relat de l'escena, i escrivia que

---

no valia tant, mas per les gents que s'hi eren perdudes"; Vegeu també el passatge de la Bíblia a on s'inspira l'autor: Mateu, 2:16-18.

¹⁸⁵⁵ HEISTERBACH, Caesarius de, *Dialogus Miraculorum. Textus ad quatuor codicum manuscriptorum editionisque principis fide*, vol. 1, a cura de Josephus STRAGE, Ed. J.M. Heberle, Colonia, 1851, Distinctio quinta de Daemonibus, Cap. XXI, p. 302. Els soldats van preguntar a l'abat Arnau Almaric: "*Quid faciemus, domine? Non possumus discernere inter bonos et malos. Timens tam Abbas quam reliqui, ne tantum timore mortis se catholicos simularent, et post ipsorum abcessum interum ad perfidiam redirent, fertur dixisse: Caedite eos. Novit enim Dominus qui sunt eius. Sique innumerabiles occisi sunt in civitate illa*".

5. La internacionalització del conflicte

“*humano sanguine et semine ecclesias polluebat*”. Aquestes injúries s’havien realitzat també contra “*Deo dicatas virgines opprimebat*”. Finalment, afegia que s’havia destruït “*vasa aurea et argentea, cruces, libros, pannos sericos, imagines beate Virginis et alia ornamenta ecclesiastica*” i, fins i tot, “*cymbala de campanilibus deponebant*”. El cronista tancava l’afer d’Elna anomenant als francesos “*gens immunda*”, com a menyspreu i rebuig per les seves accions i invasió¹⁸⁵⁶.

A la crònica de Muntaner es fa una narració dels fets d’Elna molt més breu que a les dues cròniques anteriors i no esmenta la batalla, però sí la matança. Conclou, com Desclot, que l’atac als inermes era una “*crueltat tan gran*” i que, per tant, calia fer-ne “*venjança*”. Un argument recurrent a la crònica, tal hi com s’estudia després¹⁸⁵⁷. Finalment, a la *Crònica de Sant Joan de la Penya*, de la mateixa manera que a les narracions anteriors, hom feia esment de la batalla d’Elna com un dels enfrontaments més ferotges, on tots els habitants de la ciutat van ser morts¹⁸⁵⁸.

En conclusió, encara que era Desclot el que relatava amb més interès els fets, tots els altres autors antiangevins destacaven les mateixes argumentacions. En primer lloc, el que hom pot remarcar d’aquests relats és que tots els cronistes construïen la redacció entorn de la crueltat francesa. Certament, atribuir a l’enemic ferocitat era força recurrent. Malgrat això, el que cercaven amb aquest enraonament era desvirtuar els arguments de la croada; atès que els mateixos croats cristians feien ús de la violència i atacaven la població inerme dins els mateixos temples. Per tant, si no hi havia justificacions per a la croada, no es

---

¹⁸⁵⁶ *Gesta comitum*, cap. XXXIV, p. 79. “*Verum de Perpiniano Gallici recedentes ad civitatem Elenensem venerunt; quam per nostros derelictam, interfectis quos inuenerunt omnibus, destruxerunt, combusserunt et ad nihilum inhumaniter redegerunt; nostris tamen, qui in colle praedicto erant, in Gallicorum tentoria sine intermissione insultus varios faciendo, nunc de suis capiendo, nunc plurimos occidendo, interdum tam equos quam iumenta alia ad regis nostri exercitum deducendo. Sed gens effera Gallicorum, quae praetextu indulgentiae ad tantum excidium confluebat, humano sanguine et semine ecclesias polluebat, moniales, ut de aliis taceamus, et Deo dicatas virgines opprimebat, vasa aurea et argentea, cruces, libros, pannos sericos, imagines beate Virginis et alia ornamenta ecclesiastica venalia publice alter alteri exponebat; cymbala de campanilibus deponebant, et vel vendebant, vel perfracta et conflata in thecis propriis pro libido reponebant*”. Els francesos van prosseguir cap al sud: “*prope monasterium Sancti Ciriaci de Colera sua fixit tentoria gens immunda. Intrauerunt autem XII kalendas iulii anno Domini MCCLXXXV*”.

¹⁸⁵⁷ MUNTANER, cap. CXXI, p. 217. “*E, així con ells se degren humiliar a les creus, ells van ferir en ells e tallaren-los tots, e clergues e llecs e hòmens e fembres e infants, per la fellonia d’açò que els era esdevingut. E així veus, senyors, ab qual devoció e perdonança ells anaven, ne nostre Senyor ver Déus con pogra soferir aquesta crueltat tan gran que no en faés venjança. Sí que, con açò hagren sabut per tota Catalunya, doblà lo cor a tothom, e pensaren que més los valria morir contra ells, que sol n’hi hagués un qui ells se retés*”.

¹⁸⁵⁸ *Crònica de Sant Joan de la Penya*, p. 108-109.

5. La internacionalització del conflicte

---

tractava pas d'una guerra santa sinó d'una usurpació del territori, que era justament el que defensaven els autors catalanoaragonesos.

En segon lloc, l'exposició de la crueltat serviria per mostrar que els francesos no tindrien cap dret sobre la terra. És a dir, primer es denunciava que el rei Jaume havia cedit els seus comtats al rei Felip I, arran de la seva actuació, el sobirà de Mallorca no comptaria ni amb l'autoritat o submissió de la població, ni amb un govern eficient al territori, ja que Elna i altres poblacions es van rebel·lar contra l'aliança amb França. Després, a partir de la utilització de la violència, tal com està relatada, hom es podria preguntar per què haurien de fer ús abusiu de la força si el territori havia estat cedit a Carles de Valois. La crueltat i la manca d'afecció amb els locals denotaria que el rei francès i el seu fill Carles no tindrien cap mena de dret sobre la terra i, per tant, altra vegada portaria a concloure que no era una croada sinó una usurpació. Finalment, Desclot i, en menor mesura, també els altres cronistes destacaven que la població del Rosselló preferia el regnat del rei Pere que del rei Jaume. Per això, comptar amb la bona opinió de la població significaria un elogi per al monarca, que, per als autors, estaria moralment per sobre del seu germà traïdor.

5.3.2. La perspectiva güelfa dels fets del Rosselló

Aquests episodis van ser relatats per molt poques cròniques güelfes, perquè segurament molts autors consideraven que calia salvaguardar la imatge de la croada. En tot cas, i en primer lloc, destaca la crònica de Guillem de Nangis que també esmentava la matança d'Elna. Certament, la dinàmica de la cronística francesa hauria d'haver estat amagar els fets, ja que la denúncia de la violència al Rosselló sempre va formar part de l'argumentari català i antifrancès. Ara bé, la menció en cert to crític que feia l'autor de Sant Denis es deuria al fet que, com a monjo, possiblement, no estaria d'acord amb la violència dins els temples. Tot i així, el cronista francès justificava els actes dins el context de la croada, vist que es lluitava contra els excomunicats, sobretot, tenint en compte que, segons aquest relat, va ser el legat papal qui va incitar la violència¹⁸⁵⁹. De fet, descrivia que es van

---

¹⁸⁵⁹ GUILLAUME DE NANGIS, "Gesta Philipo tertii francorum regis", dins Pierre-Claude-François DAUNOU i Joseph NAUDET (Eds.), *Recueil des Historiens des Gaules et de la France*, vol. 20, Ed. Imprimerie Royale, Paris, 1840, p. 530. L'autor escrivia: "*Legatus etiam Romanae ecclesiae gentem absolvens Francigenam (...) utpote excommunicatos et contemptores praeceptorum sanctae matris ecclesiae, trucidanrent*". A més, afegia: "*Populus autem civitatis timore perterritus ad majorem fugit ecclesiam, putans loci reverentia aut fortitudine ibi mortis periculum evitare. Sed quia sanctae matris ecclesiae et ministrorum ejus praeceptum contempserant, damnato et impio prabentes auxilium, ipsius nec*

5. La internacionalització del conflicte

---

executar tots aquells que oposaven resistència, “*tam mares quam foeminas, senes et parvulos*”¹⁸⁶⁰. Aquest relat denotaria una contradicció per l'autor, ja que va criticar la manca de “*miser cordia*”, però també va defensar la croada. L'escrit serviria, igualment, per demostrar el poder de convocatòria militar de la guerra papal.

En segon lloc, només alguns autors francesos posteriors a la guerra van mencionar els fets d'Elna. N'era exemple la *Branche des royaus lignages* de Guillaume Guiart que qualificava els fets de “*plus cruèle*”¹⁸⁶¹. La *Chronique anonyme des Rois de France finissant en 1286*, assegurava que “*le citez fu gastée, et les genz mors par leur folies*”¹⁸⁶². Finalment, era també esmentat al *Thalamus parvus* de Montpellier que realitzava una breu sinopsi del conflicte. L'autor escrivia “*e parti se la hostz daqui, et anet assetjar Enna, et auciron li homes e femenas et enfants: e daqui anet sen la host a Gerona*”¹⁸⁶³.

Per cloure, cal observar que la majoria de cròniques güelfes esmentades durant totes les anàlisis anteriors silenciaven l'afer per protegir l'honorabilitat dels soldats aliats del papat. Només ho relataven els cronistes francesos. Aquests autors escrivien sobre l'afer, primer per proximitat geogràfica i perquè afectava directament el seu reialme. En segon lloc, perquè, malgrat l'esment de la crueltat, era una manera de mostrar el poder militar del rei i la croada.

---

loci sanctitas suffragium contulit, aut fortitudo potuit praevalere. Nam portas ecclesiae confringentes Gallici, omnes absque misericordia tam mares quam foeminas, senes et parvulos ibidem in ore gladii preremerunt”.

¹⁸⁶⁰ Aquesta frase sobre la matança a Elna es pot trobar de manera molt similar als texts sobre l'acarnissament palermità contra els francesos. Primer es repetia a: GUILLAUME DE NANGIS, p. 255. “*In regno Siciliae Panormitani et Messanenses, adversus regem Karolum conspirantes, succensa rabie, Gallicos omnes qui ibidem morabantur, tam mares quam feminas, senes et iuvenes, in regis contemptum occiderunt*”; Després, també a: *Chronico pontificum et imperatorum*, p. 478. “*Et ecce quod parum post in regno Siciliae Panormitani succensa rabie, omnes Gallicos, qui ibi morabantur, tam mares quam feminas ac senes et iuvenes in predicti regis contemptu occiderunt*”.

¹⁸⁶¹ Aquest cronista francès va morir a inicis del segle XIV. GUIART, Guillaume, “*Branche des Royaues lignages, chronique métrique*”, dins Jean Alexandre BUCHON (Eds.), *Collection des chroniques nationale françaises*, vol. 7-8, Ed. Verdière Libraire, Paris, 1828, v. 3410-3485, p. 132-135; Vegeu també, CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 573.

¹⁸⁶² *Chronique anonyme des roys de France finissant en 1286*, p. 99; Vegeu també, CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 573.

¹⁸⁶³ THALAMUS PARVUS, *Le petit...*, p. 339; Vegeu també, CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 573.

5.3.3. La invasió croada: la defensa de Catalunya

L'inici dels moviments militars francesos va obligar el rei Pere a convocar tots els soldats possibles. També va aplicar l'usatge *Princeps namque*, pel qual tots els homes de Catalunya eren cridats a les armes. És quelcom que s'analitza al següent capítol amb més profunditat, però respondria precisament a la lluita contra la usurpació del territori. Aquest usatge només podia ser convocat pel Príncep de Catalunya i havia de ser una reacció a l'atac de l'invasor. Es tractava, doncs, de defensar que la sobirania del territori requeria únicament sobre el rei Pere.

Paral·lelament, l'exèrcit francès va poder travessar els Pirineus pel Coll de la Maçana¹⁸⁶⁴, al nord de Peralada. Els textos contemporanis catalans acusaven els monjos dels monestirs de la zona, que restaven fidels als dictàmens del papat, i van guiar la host perquè entrés a Catalunya. Desclot culpabilitzava a l'abat¹⁸⁶⁵ de Sant Pere de Rodes¹⁸⁶⁶. En canvi, Muntaner acusava quatre monjos tolosans, d'un monestir prop d'Argelers¹⁸⁶⁷. D'altra banda, Guillem de Nangis atribuïa el guiatge a un personatge anomenat Bastard del Rosselló, un dels pocs que es va salvar de la batalla d'Elna¹⁸⁶⁸. En tot cas, després de

---

¹⁸⁶⁴ Va ser Muntaner qui va suggerir aquest pas, i és el més acceptat en la historiografia. MUNTANER, cap. CXXII, p. 218; El Coll de la Maçana és un pas pirenaic situat a la Serra de l'Albera a uns 981 metres, entre els municipis d'Espolla (Alt Empordà) i Argelers (Rosselló). Aquest camí formava part de l'antiga via d'Elna a Peralada. VV.AA, *Catalunya Romànica*, vol. 8, Ed. Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1989-1990, p. 115; CORTADA I COLOMER, Lluís, *Estructura territorials, urbanisme i arquitectura poliòrccètics a la Catalunya preindustrial. De l'antiguitat al segle XVII*, vol. 1, Ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1998, p. 66; Vegeu també al respecte, la poesia en honor a aquest esdeveniment: CORTES VIDAL, Joan, *La traïció del Coll de la Maçana*, Ed. Biblioteca Palau Peralada, Peralada, 1962.

¹⁸⁶⁵ Tenint en compte els anys, es devia tractar de l'abat Ramon (1252-1292). Vegeu l'abaciologi: VV.AA, *Gran Enciclopèdia Catalana*, vol. 20, Ed. Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1988, p. 386.

¹⁸⁶⁶ DESCLOT, cap. CXLVI, p. 310.

¹⁸⁶⁷ MUNTANER, cap. CXXII, p. 217; SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, *Cronistes, joglars i poetes*, Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1996, p. 129.

¹⁸⁶⁸ GUILLAUME DE NANGIS, "Gesta Philippi...", p. 530; També s'atribuïa l'autoria a aquest personatge a: GUIART, "Branche de...", v. 3410-3485, p. 132-135; *Chronique anonyme des roys de France finissant en 1286*, p. 99; Vegeu sobre aquestes narracions, CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 586; També: COLL, *Crònica...*, vol. 4, p. 169-170. Es decantava per aquesta versió; També a, GUIDONIS, "Floribus chronicorum...", p. 707-708. S'anunciava l'entrada a Catalunya, la convocatòria de la croada i la donació de la Corona a Carles de Valois. "(...) quia Martinus papa quartus Petrum Aragonum a regno deposuerat et privaverat per sententiam regno suo, illudque contulerat praedicto Karolo, filio regis Franciae, occupandum. Transivitque per Tholosam et Carcassonam, et per Pirpinianum, ac montes Cathaloniae Pirenaeos".

5. La internacionalització del conflicte

---

l'entrada a Catalunya els *Gesta* anunciaven que els francesos van prosseguir cap al sud i van acampar al Monestir de Sant Cirici de Colera¹⁸⁶⁹.

Davant d'aquests fets, el rei Pere, que estava acampat al Coll de Panissars, va mobilitzar l'exèrcit i va marxar cap al sud, a Peralada, el 12 de juny¹⁸⁷⁰. No obstant això, amb l'avenç de l'ofensiva francesa, el rei Pere va decidir abandonar Peralada. Aquesta va ser una de les primeres viles que serien atacades i que no estaven preparades per la defensa. Després de reunir els barons en assemblea van decidir retirar-se¹⁸⁷¹ i el rei es va traslladar a Castelló d'Empúries¹⁸⁷². Durant la retirada de Peralada, el poble va ser atacat i incendiat. Va ser un dels episodis més destacables per la cronística, especialment per Muntaner que, en ser la seva vila natal, va ressaltar els fets i es mostrava enutjat pels successos. El primer relat de Muntaner que cal destacar, sobre aquest afer, és el que s'ha anomenat la "*gesta de Na mercadera*"¹⁸⁷³. Com s'ha comentat anteriorment, la figura de la dona en la majoria de relats era victimitzada i maltractada. En canvi, en altres narracions, era convertida en una al·legoria del combat i de la defensa antifrancesa. N'era exemple les dones de Messina esmentades per Neocastro, o la dona de Montesquiú de Desclot. En el cas de l'autor peraladenc va preferir lloar la gesta d'una dona paisana que assegura que era una "*fembra que jo coneguí e viu*", de nom Mercadera. Aquesta va sortir del poble vestida amb roba d'home i es va dirigir a la seva horta per collir les seves hortalisses. En aquell

---

¹⁸⁶⁹ *Gesta comitum*, cap. XXXIV, p. 79. "(...) *prope monasterium Sancti Ciriaci de Colera sua fixit tentoria gens immunda. Intrauerunt autem XII kalendas iulii anno Domini MCCLXXXV*"; El Monestir de Sant Cirici de la Colera o de Sant Quirze de la Colera es troba al nord de l'antic comtat d'Empúries, a pocs quilòmetres al sud del Coll de la Maçana. Actualment es troba dins el terme municipal de Rabós (a l'Alt Empordà). Vegeu al respecte: CARRERO, Eduardo, RIPOLL, Gisela, TUSET, Francesc, RICO, Daniel, BENSENY, Josep, BENHAIM, Jelena, TUSET, Joan i MOLIST, Núria, "Sancti Cirici de Colera/ Sant Quirze de Colera (Alt Empordà, Girona). Estudio preliminar del conjunto monástico, siglos VIII al XVI", dins *Hortus Artium Medievalium*, n. 23, 2017, p. 602-628.

¹⁸⁷⁰ SOLDEVILA, *Jaume I. Pere...*, p. 114.

¹⁸⁷¹ DESCLOT, cap. CXLIX, p. 319. El consell entre els nobles es va celebrar a Peralada i comptava amb la presència de múltiples personalitats de gran importància política. Entre ells s'hi podia comptar el comte d'Urgell, el comte de Pallars o el vescomte de Cardona, en Ramon Folc; Dalmau, vescomte de Rocabertí i senyor de Peralada; Ramon de Montcada, senyor de Fraga; Ramon de Moncada, senescal de Catalunya; Pere de Moncada, senyor d'Aitona; Berenguer d'Entença, senyor de Móra i Falset; Berenguer de Pujal, Ramon de Cervera, senyor de Juneda i Castellàsens; i Ramon Bernat i Guillem d'Anglesola.

¹⁸⁷² DESCLOT, cap. CL, p. 320.

¹⁸⁷³ Sobre aquesta figura femenina vegeu: VINYOLES VIDAL, Teresa, "Na Mercadera", dins *Diccionari biogràfic de dones*, Ed. Xarxa vives d'Universitats, 2010. Recuperat 27 de juliol de 2019, des de http://dbd.cat/fitxa_biografies.php?id=457; També, sobre la idealització de Na Mercadera al segle XIX: RIBERA GASSOL, Ramon, *L'heroïna de Peralada. Una pintura d'Antoni Caba*, Ed. Tinet, Barcelona, 2011.

5. La internacionalització del conflicte

---

moment va aparèixer un cavaller francès, el qual ella va abatre i vèncer. Per Muntaner era una mostra del coratge que podien mostrar els peraladencs vers l'odiat enemic invasor. A més, el cronista de Peralada prèviament havia mostrat la dona com a víctima —durant els moments previs a la revolta palermitana—, com en els altres casos on s'utilitza la figura femenina. Ara, en canvi, la representava com l'agressora. El canvi de rol serviria per presentar tots els estaments de la societat —fins i tot aquells més baixos o considerats febles— lluitant contra l'invasor, com el relat de les dones de Messina. A més, conclou que la divinitat els havia ajudat i aquest fet n'era prova per “*conèixer la ira de Déu si era ab ells*”¹⁸⁷⁴. El segon relat que cal destacar, —i que ja s'ha esmentat anteriorment— és la crema de Peralada, de la qual Muntaner es mostrava disgustat, i en feia un escrit dramàtic. En culpabilitzava alguns dels almogàvers durant l'abandonament del poble, però no acusava el rei, sinó que el deslliurava de la seva acusació¹⁸⁷⁵. És una narració on es pot percebre l'estima i la defensa de la seva terra natal. A més, era un relat que l'autor volia escriure perquè quallés en la memòria col·lectiva i en la memòria del lector, per tal de remarcar que ell era oriünd de Peralada. En altres paraules, aquest escrit formava part de la memòria que el mateix cronista volia deixar sobre si mateix.

Anteriorment, i contràriament a Muntaner, Desclot feia un relat amarg per l'abandonament, però no culpabilitzava de la destrucció als soldats i ho plantejava com un acte estratègic del rei¹⁸⁷⁶. En aquesta mateixa línia argumentativa, els *Gesta* informaven sobre la devastació a Peralada, però en culpabilitzava a les accions dels

---

¹⁸⁷⁴ MUNTANER, cap. CXXIV, p. 223. “(...) e era fort experta fembra e gran e alta. E un jorn, així con estava la host davant Peralada, ella eixí de la vila e anà a un seu host per cüller cols; e vestí's una gonella d'home, e pres una llança e una espa que portà cintra e un escut al braç, e anà-se'n a l'hort. (...) en lo rec qui era entre lo seu hort e un altre, un cavaller francès ab son cavall armat ab lo pitral de campanelles, e anava ça e lla, que no en sabia per on se n'eixís. E ella, qui l'hac vist, cuità's a un pas e sacut-li la llança e donà-li tal colp de la llança per les faldes en la cuixa, que tota la cuixa li passà, e la sella, e apuntà en el cavall. Em tantost que açò hac fet, el cavall se sentí ferit e llevà's davant e detràs; així que fóra caut, si no fos que era ab cadena fermat en la sella. Què us diré? Ella va metre la man a l'espa, e venc a un portell altre, e anà ferir lo cavall per la testera; e el cavall estec estabornit. Què us diré? Lo cavall va pendre per la regna e cridà: -Cavaller, mort sots, si no us retets. E el cavaller tenc-se per mort, e va tenir lo bordó e va'l gitat en terra e reté's a ella; e ella pres lo bordó e tresc-li la llança de la cuixa, e així mes-lo dins Peralada; de la qual cosa lo senyor rei en l'infant N'Anfòs foren molt alegres e pagats e li ho faeren contar moltes vegades con li era pres. Què us diré? Lo cavall e les armes foren sues, e el cavaller se reemé, doscents florins d'or, que ella hac. E així podets conèixer la ira de Déu si era ab ells”.

¹⁸⁷⁵ MUNTANER, cap. CXXV, p. 223-226. De fet, escrivia que: “(...) con açò sabé lo senyor rei d'Aragon e el senyor infant e els cabdals tots que així era estada destrovida e cremada, foren molt despagats; mas lo temps era tal que àls no s'hi podia fer”; Sobre aquest episodi vegeu: HERNÁNDEZ, *Història militar...*, p. 117.

¹⁸⁷⁶ DESCLOT, cap. CL, p. 520-521; Vegeu també, CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 592, n. 712.

5. La internacionalització del conflicte

---

francesos¹⁸⁷⁷. Quant al text de Guillem de Nangis, es destacava simplement i de forma breu la captura de Peralada i Figueres¹⁸⁷⁸.

Després de l'abandonament de Peralada el rei es va dirigir a Castelló d'Empúries on es va celebrar una assemblea amb els barons. Tot seguit, el monarca es va traslladar a Girona. Segons Desclot, quan el rei ja havia abandonat la ciutat, els nobles de Castelló van rendir la plaça al monarca francès¹⁸⁷⁹. L'autor català era contundent en l'acusació de traïció contra el rei Pere. De fet, el cronista insistia que amb aquella acció l'exèrcit enemic havia pogut entrar a Catalunya i que altrament, almenys, haguessin hagut d'oferir resistència¹⁸⁸⁰.

Escriure sobre la traïció era també mostrar les febleses del rei, quelcom que *a priori* pot semblar contradictori per una crònica com aquesta. Ara bé, Desclot escrivia des del coneixement del resultat de la guerra. Per tant, relatar sobre la infidelitat d'una ciutat com Castelló, volia dir que s'hi afegia dificultat a l'enfrontament i que múltiples elements s'havien girat en contra del rei Pere. Aquest relat, i arran d'aquest context, estaria pensat per presentar el monarca com un gran estrateg que, malgrat les adversitats, va saber fer front a la guerra i guanyar-la.

Contràriament a Desclot, Muntaner silenciava aquest afer, i no presentava la caiguda de Castelló com una traïció dels barons, sinó com un èxit més de l'avenç francès¹⁸⁸¹. Probablement, per l'autor de Peralada hauria estat mostrar les debilitats entre els vassalls del rei, quelcom que segurament, considerava innecessari per construir el seu elogi. Després de la caiguda de Castelló, també van ser ocupades Blanes, Llers i Besalú¹⁸⁸².

---

¹⁸⁷⁷ *Gesta Comitum*, cap. XXXV, p. 80. “*Mouentes igitur Gallici exercitum suum venerunt usque ad planitiem Petralatae, totam illam terram operientes prae multitudine et absque misericordia devastantes*”.

¹⁸⁷⁸ GUILLAUME DE NANGIS, “*Gesta Philippi...*”, p. 532.

¹⁸⁷⁹ DESCLOT, cap. CLII, p. 326. “*E, a penes hac lo rei e lo comte e cells qui eren ab ell un miller cavalcat, que jo hageren posada la senyera del rei de França e del cardenal en los murs de Castelló e hi hageren recollits los francesos e cridaven per los murs: -França, França! Monjoia, Monjoia!*”.

¹⁸⁸⁰ DESCLOT, cap. CLIII, p. 327. “*Ja veets com són entrats los francesos en Catalunya, sens mal ningú que no han pres al passar, per raó de la traïció que han feta a mi e a vosaltres alguns hòmens de Castelló d'Empúries*”.

¹⁸⁸¹ MUNTANER, cap. CXXVI, p. 226-228.

¹⁸⁸² DESCLOT, cap. CLIV, p. 331-332.

5. La internacionalització del conflicte

5.3.4. La defensa de Girona: memòria col·lectiva i gesta antifrancesa

Les conseqüències de l'abandonament de Peralada i la possible traïció de Castelló va comportar que els francesos ocupessin tot el territori català des del Rosselló fins a Girona¹⁸⁸³. Ara bé, ni Peralada ni Castelló havien estat preparades pel setge; en canvi, Girona si havia estat aparellada¹⁸⁸⁴. Tant l'exèrcit francès com el català, havien preparat amb cura l'atac i la defensa de la ciutat. Segurament, l'estratègia del rei Pere era fer front al rei Felip a Girona fins a la seva derrota o, almenys, fins a l'arribada de l'estol sicilià de Roger de Llúria. En canvi, per a la host invasora era un enclavament vital per al triomf de la seva croada. El setge va iniciar-se a finals de juny¹⁸⁸⁵ de 1285 i l'episodi de la batalla de Girona es va convertir en un dels més repetits i més coneguts en la cronística coetània¹⁸⁸⁶, encara que va ser Desclot qui en va donar més detalls.

La defensa de l'urbs va ser encomanada a Ramon Folc, vescomte de Cardona¹⁸⁸⁷. Aquest personatge designat pel rei va ser objecte d'elogis a la narració de Desclot. En la reproducció dels discursos entre el rei i el vescomte, i en el context de l'assemblea de barons a Girona abans del setge, Ramon Folc declarava: "*Jo son castellà de Gerona, e per dret e per usança de Catalunya no em puc excusar, ne he voluntat que ho faça*". És a dir, Desclot reivindicava la seva posició política i militar, i el presentava com un personatge amb valentia i el lloava per això. Segons el cronista, el rei li va concedir la defensa de la ciutat i alguns efectius militars¹⁸⁸⁸. La resposta del vescomte va ser: "*E jo, si a Déus plau, fer-ho he en tal manera, que jo e mon llinatge de Cardona serem tot temps en bona anomenada d'aquest fer*"¹⁸⁸⁹. Aquesta contesta al rei tenia l'objectiu precisament de realçar la figura del defensor de Girona, de la seva família i dels seus descendents. Tot,

---

¹⁸⁸³ Això equivaldria als territoris de l'actual Alt Empordà, Baix Empordà, Pla de l'Estany, la Garrotxa i part del Gironès i part de la Selva. És a dir, els antics comtats del Rosselló, Besalú, Empúries, Girona i part d'Osona.

¹⁸⁸⁴ DELAMONT, *La croisade...*, p. 420-425; HERNÁNDEZ, *Història militar...*, p. 117-118.

¹⁸⁸⁵ Va començar aproximadament entre els dies 26, 27 i 28 de juny. Vegeu l'anàlisi de: COLL, *Crònica...*, vol. V, p 41, n. 1.

¹⁸⁸⁶ MIRAMBELL, Enric, *El setge de Girona en temps de Pere el Gran*, Ed. Rafael Dalmau, Barcelona, 1963, p. 29-52.

¹⁸⁸⁷ Precisament al Castell de Cardona es conservava una representació del setge de Girona. Actualment, es troba al MNAC. Vegeu fig. 10.

¹⁸⁸⁸ DESCLOT, cap. CLIII, p. 329. "*-Ara, doncs -ço dix lo rei-, jo us lliuraré vuitanta cavallers ab llurs armes de cors e e cavall, e lliurar-vos he dos milia e cinc-cents servents, bonc e triats, entre els quals haurà sis-cents ballesters ab llurs bones ballestes. E lleixar-vos he prou vianda d'ací a la festa de Nadal; que, si tro llavors podets tenir la ciutat, ja depuis no he regard que la perdam*".

¹⁸⁸⁹ DESCLOT, cap. CLIII, p. 329.

5. La internacionalització del conflicte

---

però, d'acord amb la divina providència que sempre es feia present al relat. De fet, l'autor era conscient que la defensa de Girona havia de quallar en la memòria col·lectiva com a exemple de la gesta antifrancesa, i en Ramon Folc havia d'encarnar aquest esperit.

Després d'aquest episodi el cronista va escriure sobre la preparació per a la batalla i va fer una descripció de la ciutat força exacta, pel que es pot deduir que coneixia bé l'indret i n'era un testimoni ocular¹⁸⁹⁰. Sembla, doncs, que l'autor volia deixar constància de l'estat de la ciutat en el seu temps. De tots els esments sobre la batalla de Girona la que més destaca en detallisme i explicacions de l'estratègia era la de Desclot. Segurament, per proximitat geogràfica i per ser un bon coneixement del territori, va preferir oferir una narració completa dels fets. La seva intenció en el relat era enaltir la defensa catalana. Per a Desclot la batalla de Girona va ser una de les més importants de la guerra o, almenys, una de les que hi va dedicar més temps en relatar. A més dels afers estratègics propis del setge, l'autor insistia en els fets violents com a forma propagandística d'enaltiment per a la defensa catalana i menyspreu vers els invasors¹⁸⁹¹.

En aquesta contesa el comandant, Ramon Folc, adquiria una condició que dins la crònica es pot considerar similar a la de Roger de Llúria, com a *alter ego* del rei. Per tant, l'autor català insistia en els fets d'armes, les morts i les estratègies, però, especialment, en la defensa acèrrima de la ciutat i l'honorabilitat del seu dirigent. Així mateix, descrivia els intents dels francesos d'assaltar la ciutat que, a més dels intercanvis de projectils, consistien a travessar la muralla¹⁸⁹².

---

¹⁸⁹⁰ Vegeu la descripció de Girona: DESCLOT, cap. CLII, p. 330. “*E devets saber que la ciutat de Gerona és posada en socost, riba d'una aigua qui ha nom Ter, e és murada engir de bon mur e de forts qui és ben antic; e sus alt el cap de la ciutat vers llevant és l'església de santa Maria, qui és la seu major, e al lats de l'església vers migjorn és lo palau del bisbe. E damunt sobre tot, en lo pus alt lloc de la ciutat, a man dreta del palau del bisbe, ha una toerra qui és molt bella e forts e altra, de gros mur de pedra e de calç, e ha nom la Torre Geronella; e aquí és la major força de la ciutat. E En Ramon Folc establí bé la ciutat, segons que damunt és dit, aitant com lo mur antic encloïa; e tot l'als deseparà, llevat l'església de Sant Feliu, qui és fora lo mur vell, sus al peu de l'escala que munta a la seu; establí aquella església, mas no es poc tenir llongamen*”. Només la torre Gironella ha desaparegut. La resta d'edificis segueixen dempeus; També vegeu, COLL I ALENTORN, Miquel, “Els edificis a la Crònica de Desclot”, dins *Miscel·lània Puig i Cadafalch*, n. 1, p. 325-336; També sobre la Girona medieval: VV.AA, *Girona medieval. La clau del regne*, Ed. Ajuntament de Girona, Girona, 2014.

¹⁸⁹¹ DESCLOT, cap. CLVI, p. 333-337.

¹⁸⁹² DESCLOT, CLXI, p. 358. En primer lloc van intentar fer una cava per enderrocar els murs. Tanmateix, Ramon Folc va ordenar fer una altra muralla darrera d'aquella que seria enderrocada, de tal manera que quan aquella va caure els francesos es van sorprendre de veure un altre mur; DESCLOT, cap. CLXII, p. 358. El rei de França va manar fer “*les gates*”. Eren com unes garites portàtils per a resistir els projectils;

5. La internacionalització del conflicte

Als *Gesta Comitum* també es feia protagonista de la defensa a Ramon Folc i s'elogiava el seu llinatge, que era qualificat de “*stirpe fidei ab antiquo*”¹⁸⁹³. La *Crònica del rei Pere*, en aquesta mateixa dinàmica, definia els francesos com “*diabls d’infern, qui de jorn no parien e de nits manaven aytal brugit*”¹⁸⁹⁴. En el cas de Muntaner, que tampoc s’allarga amb l’explicació del setge de Girona, es limitava a lloar la tasca de Ramon Folc i a esmentar l’establiment dels almogàvers a la ciutat i al voltant d’aquesta, com per exemple a Besalú¹⁸⁹⁵. Això contrastava amb la crònica francesa de Guillem de Nangis, on Girona era definida com a “*urbem fortissimam*”, però remarcava que, malgrat tot, cauria davant les forces franceses¹⁸⁹⁶.

En el cas de la cronística siciliana, cal fer una anàlisi per separat de la catalana, ja que es plantejava un discurs força diferent. Dels cronistes antiangevins, Neocastro era el que formulava un relat més catastrofista on pretenia mostrar la força militar francesa i el caos que va generar la invasió a Catalunya. Tot, però, per evidenciar que, tot i l’adversitat, el rei Pere va poder fer front a la host invasora gràcies a la intervenció divina. Segons l’autor, el rei de França va trobar-se Girona abandonada; és quelcom que es podria tractar d’un error del cronista i possiblement es confonia amb Peralada, o potser era un relat

---

DESCLOT, cap. CLXIII, p. 359. Es va manar construir castells i cadafals per assaltar la muralla; DESCLOT, cap. CLXIV, p. 359. Es construeixen escales per superar la muralla.

¹⁸⁹³ *Gesta comitum*, cap. XXXVI, p. 82. Sobre el defensor de Girona s’escriu: “*Quod cum fecissent, rogavit nobilem Raimundum Fulconis, dominum de Cardona, ut cum militibus et peditibus ad hoc necessariis poneret se in ea, quod libenter, ut nobilis et de stirpe fidei ab antiquo, annuit domini regis precibus et mandatis*”. A més, afegia que altres nobles en la defensa: “*Electis ergo Raimundo de Angularia et Guillelmo Raimundi de Yosa et Aluaro de Capraria et aliis militibus ac peditibus ad hoc aptis, intrauit Gerundam et suscepit eam contra Gallicos defensandam*”.

¹⁸⁹⁴ GALCERAN DE TOUS, cap. XXII, p. 224.

¹⁸⁹⁵ MUNTANER, cap. CXXVII, p. 228-230; Alguns anys després de Muntaner també destacava el relat breu sobre el setge de Girona a: *Crònica de 1344*, cap. CCCXV, p. 537-540.

¹⁸⁹⁶ GUILLAUME DE NANGIS, “*Gesta Philippi...*”, p. 532-535; Es pot observar com es destacava també la presa de la ciutat a: *Cronaca del templare di Tiro*, cap. CXCVII, p. 168-169. Ressaltava el setge i la victòria a Girona. Ara bé, segons l’autor el rei de França va morir allà, juntament amb Lluís de Beaujeu; era quelcom que lamentava. “*Et en se dit an le roy de France Phelipe, fis de Loïs, qui estoit alé Gironde en Aragon et l’avoit prise par force d’espee, si morut la, et fu son cors porté a Paris. Et trespasa Loïs de Biaujeu, counestable dou royaume de France, a Gironde, et autres vavasors, et cestu counestable estoit frere dou maistre dou Temple, frere Guillaume de Biaujeu*”; També a, *Chronique anonyme des roys de France finissant en 1286*, p. 100. “*Quant li rois ot assis Gironne, le bourc qui estoit hors des murs fu tantost pris et gastez; mès cens qui estoient en la cité n’avoient garde, car èle estoit moult fors*”; *Chronique de Primat*, cap. LXXVI, p. 103. “*(...) le roy de France assailli la cité de Gironde bien et efforcement par plusieurs assaux et l’assega entour, et fist tant par ses assaux que ceulz de la cité furen moult dommagiez et affebloiez*”.

5. La internacionalització del conflicte

---

intencionat per donar sensació de desconcert. En tot cas, el narrador afegia que els habitants de Barcelona estaven preocupats per la proximitat de l'enemic¹⁸⁹⁷.

De fet, Neocastro relatava una escena on alguns prohoms de Barcelona es van dirigir al monarca i li van exposar el seu malestar davant l'avenç enemic i li demanaven que, si no podia defensar la ciutat, la cedís al rei Felip sense que el poble patís cap dany. Davant d'aquestes paraules, el rei Pere, plorant, va assegurar que la divinitat els provindria. L'autor feia un relat dramàtic i mostrava un rei feble, quelcom completament inexistent a la cronística catalana, on es narraven escenes totalment contràries. Aquest escrit tràgic continuava i Neocastro afegia que algunes famílies van fugir a València. A més, el rei Pere es plantejava fugir a Aragó per salvar-se si fos menester, atès que només comptava amb 800 cavallers catalans i 60.000 soldats d'infanteria. També, afegia desavinences entre el rei i l'infant Jaume que, assegurava l'autor, no li enviava la flota ni l'almirall Roger de Llúria i va haver de demanar-li fins a tres cops¹⁸⁹⁸.

Encara que Neocastro era partidari del rei Pere, aquest relat era intencionadament derrotista. Volia fer la sensació d'un desordre imperant a Catalunya i de desunió entre els membres de la casa reial. Els motius pels quals Neocastro planteja aquesta narració podrien ser almenys dos. El primer seria per mostrar tots els punts estratègics en contra del monarca d'Aragó i, després, el realçaria com a victoriós. Aquesta podria ser una tàctica per remarcar l'elogi. El missatge seria que, malgrat l'adversitat, va poder fer front a la host enemiga. El segon —i aquest darrer explicaria perquè mostrava un sobirà tan debilitat— és que, després que el sobirà marxés de Sicília, Neocastro i el rei no gaudien de bona relació. A causa de les desavinences i la manca de confiança amb el messinès, el monarca va apartar-lo de l'activitat política¹⁸⁹⁹. Possiblement, per aquest motiu, aprofitava i en feia una venjança retòrica i era mostrat com un dirigent afligit.

---

¹⁸⁹⁷ NEOCASTRO, cap. XCII, p. 71-72.

¹⁸⁹⁸ NEOCASTRO, cap. XCII, p. 71-72.

¹⁸⁹⁹ Es una qüestió comentada al primer capítol. Vegeu al respecte: PALADINO, "Introduzione", p. 8; Vegeu també el document de destitució a: SILVESTRI, Giuseppe, "Appendice ai documenti inediti estratti dall'Archivio della Corona d'Aragona", dins Isidoro CARINI (Eds.), *De Rebus regni siciliae*, vol. V, Ed. Società Siciliana per la Storia Patria Palermo, 1892, p. 10.

5.3.5. La Batalla de Santa Maria: la idealització del rei com a soldat

Malgrat la perspectiva dels diferents autors, també cal tenir en compte la tàctica militar. Segurament, els francesos es trobaven en un atzucac estratègic, ja que no podien avançar sense abans prendre Girona. Tot i això, quan finalment la van prendre, la flota de Roger de Llúria ja havia arribat, i la pesta assetjava els soldats del rei Felip. Paral·lelament, el rei Pere no podia permetre l'avenç invasor i va organitzar-se per trencar el setge de Girona. El mateix rei havia viscut una situació semblant el 1282 a Messina, quan amb la seva arribada el rei Carles va haver de recular. Hom podia pensar, doncs, que aquesta mateixa estratègia es podia plantejar a Girona. Ara bé, fos perquè l'exèrcit francès estava millor preparat que el de Carles o, simplement, perquè la força invasora no estava condicionada per l'aïllament de Sicília com els assetjants de Messina —motiu pel qual els angevins van haver de retirar-se— la host del rei Felip va romandre ferma i va rebutjar l'atac català. Aquesta va ser l'enfrontament conegut com la batalla de Santa Maria, ja que es va lliurar el seu dia, el 15 d'agost de 1285¹⁹⁰⁰. El combat es va produir prop del riu Onyar entre els murs de Girona i Banyoles. El resultat va ser indecís. No es va aconseguir expulsar els francesos i, per tant, es pot considerar un fracàs del rei Pere. A més, aquest episodi va servir perquè algunes fonts güelfes relatessin com el rei va ser ferit de mort, quelcom, però, que no es correspon amb la realitat.

Prèviament a la batalla els cronistes relataven els moviments preparatoris del rei. En primer lloc, Desclot informava sobre la convocatòria a tots els nobles possibles: “*per Catalunya e per tot lo comtat de Barcelona*”. També es va enviar l'infant Alfons a Aragó per convèncer als aragonesos d'unir-se a la causa¹⁹⁰¹, tot i que va ser una qüestió summament complicada de gestionar, ja que no va obtenir resultats satisfactoris.

Paral·lelament, el rei va sortir de Barcelona i, tot seguit, es va dirigir al monestir de Santa Maria de Montserrat. Per a Desclot era un fet destacable perquè el monarca confiava el seu èxit a la divinitat. L'autor afirmava que “*vetllà tota una nit denant l'altar*” perquè “*li fes ajuda e valença*”. L'objectiu i la demanda del rei era vèncer aquells qui “*eren entrats en sa terra no degudament, e que coneguessin que major cosa era lo poder de Déu e de*

---

¹⁹⁰⁰ SOLDEVILA, *Història de...*, p. 187-188; SOLDEVILA, *Jaume I. Pere...*, p. 115; HERNÁNDEZ, *Història Militar...*, p. 120.

¹⁹⁰¹ DESCLOT, cap. CLIX, p. 346-347; Vegeu a, CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 749-753. L'autor presenta les cartes enviades als nobles on s'informa de la convocatòria del rei. En especial es destaca l'enviada als nobles aragonesos en llengua aragonesa.

5. La internacionalització del conflicte

---

*la sua sancta virtut*¹⁹⁰². Així, doncs, per una banda, descrivia un rei devot, quelcom que era un argument fortament propagandístic i que trencava els arguments dels güelfs contra el monarca. D'altra banda, Desclot denunciava la usurpació del territori i la manca d'autoritat del papa i el rei francès sobre la Corona d'Aragó. Aquesta premissa va ser la inculpció constant en la cronística i un dels principals raonaments, que després s'analitzen més extensament.

Després d'aquest episodi, l'11 d'agost el rei es situava a Sant Celoni on es va trobar amb altres nobles per a la pugna¹⁹⁰³. Sobre la noblesa, Desclot destacava que era present a la batalla per tal de remarca el suport polític i militar, especialment, dels barons catalans. L'autor citava els noms de Pere, un dels germans del rei¹⁹⁰⁴, en Ramon de Montcada, senyor de Fraga, en Simó de Montcada, —fill del senescal de Catalunya, és a dir, d'en Ramon Montcada¹⁹⁰⁵—, Pere de Montcada, senyor d'Aitona¹⁹⁰⁶, Berenguer

---

¹⁹⁰² DESCLOT, cap. CLIX, p. 347.

¹⁹⁰³ Vegeu l'explicació de Soldevila: DESCLOT, cap. CLIX, p. 348, n. 1199. El rei va expedir documents des de Sant Celoni el dia 11 d'agost.

¹⁹⁰⁴ COLL, *Crònica*, vol. 5, p. 53. Coll i Alentorn identificava aquest germà del rei amb Pere Ferrandís d'Híjar, fill natural de Jaume i l'aragonesa Berenguera Ferrandis; DESCLOT, cap. CLIX, p. 350, n. 1206. En canvi, Soldevila defensava que era Pere, senyor d'Ayerbe, fill del rei Jaume i Teresa Gil de Vidaure; Vegeu al respecte, COSTA, Maria-Mercè, "La casa dels senyors d'Ayerbe, d'origen reial", dins *Medievalia*, n. 8, 1988, p. 99-132.

¹⁹⁰⁵ En aquells moments el senescal de Catalunya era Ramon de Montcada, senyor d'Albalat. Vegeu, ZURITA, *Annales...*, lib. 4, cap. LXI, p. 106.

¹⁹⁰⁶ Vegeu els arbres genealògics de la família Moncada, senyors de Tortosa i Fraga i senyors d'Aitona: VV.AA, *Gran Enciclopèdia...*, vol. 15, p. 344-346. El primer mencionat era Ramon III de Moncada (mort entre 1286 i 1290) senyor de la baronia de Fraga, castlà de Peníscola i senyor de Gebut. El segon esmentat era Simó de Montcada i de Cervera (mort el 1292), que va ser senescal per renúncia del seu pare el 1289. Finalment, el tercer citat era Pere II de Montcada i d'Abarca (mort el 1300), senyor d'Aitona, Seròs i Soses. També va rebre del seu cosí la senescalia reial. A més, ja havia col·laborat amb el rei a la batalla d'Albarrasí el 1284.

5. La internacionalització del conflicte

---

d'Entença¹⁹⁰⁷, Ramon de Cervera, senyor de Juneda¹⁹⁰⁸, Berenguer de Puigverd¹⁹⁰⁹, Guerau de Cervelló, Alemany de Cervelló¹⁹¹⁰ i en Bernat d'Anglesola¹⁹¹¹.

L'enfrontament, que es va produir entre Girona i Banyoles¹⁹¹², és destacat a la crònica perquè el rei Pere va ser ferit en combat. Desclot descriu el xoc entre el rei i un navarrès que lluitava amb els francesos, el qual va ser capaç de ferir el monarca. Tanmateix, i tot i el contratemps que hagués suposat la seva mort, Desclot en treu profit i presenta una reivindicació del rei com a guerrer i fa una idealització del monarca com a soldat capitanejant, que malgrat estar ferit va continuar batallant¹⁹¹³. Finalment, l'autor excusava el fracàs de no haver pogut trencar el setge de Girona, assegurant que s'havia infligit més mal a l'enemic del que ells havien rebut¹⁹¹⁴.

---

¹⁹⁰⁷ Era el senyor de Móra i Falset. Vegeu al respecte: CARRERAS I CANDI, Francesch, "Entences i Templers en les montanyes de Prades (1279 a 1300)", dins *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, vol. 2, n. 13, 1904, p. 217-257; GARÍ, Blanca, "El linaje de Entença en el Mediterráneo del siglo XIII", dins *11è CHCA*, vol. 3, p. 151-164.

¹⁹⁰⁸ Vegeu l'arbre genealògic dels Cervera de Juneda: VV.AA, *Gran Enciclopèdia...*, vol. 7, p. 200. Aquest era Ramon II de Cervera (mort el 1305) senyor de Juneda, Castellans, Puiggròs i Torregrossa.

¹⁹⁰⁹ Berenguer de Puigverd era un dels grans nobles del Camp de Tarragona i la Conca de Barberà. Comptava amb les terres de Riudoms, Prenafeta, Figuerola, Miramar, Castellnou o Blancafort. Va ser enterrat al monestir de Poblet. Vegeu, ALTISENT ALTISENT, Agustí, *Història de Poblet*, Ed. Abadia de Poblet, Tarragona, 1974, p. 139, 166, 186.

¹⁹¹⁰ Aquests dos prohoms eren germans. Guerau posseïa els castells de Querol i Montagut. Vegeu, MIQUEL I LÓPEZ, Júlia, "Els Cervelló, barons de Querol-Montagut a l'Edat Mitjana", dins *Miscel·lània penedesenca*, n. 26, 2001, p. 165-201.

¹⁹¹¹ DESCLOT, cap. CLIX, p. 350-351; Bernat d'Anglesona podia ser senyor de Miralcamp, vegeu: FELIU, Gaspar, "La baronia d'Utxafava (1283-1422)", dins *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, n. 25, 2003-2004, p. 257-276, p. 259.

¹⁹¹² Vegeu sobre el desenvolupament tàctic de la batalla: CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 610-619.

¹⁹¹³ DESCLOT, cap. CLIX, p. 353. "Entre els altres venc un navarrès qui era ab los cavallers francesos e vestia un ausberg de ferro ab son capmall e ab una cervellera en son cap; e viu que el rei d'Aragó los faia gran mal de ses mans, acostà's a ell e tramès-li una escona muntera que portava en la mà, e donà-li tal colp sus en l'arçó primer de la sella, que de l'altra part li'n passà bé un dit. E no plac a Déu que li fes negun mal, car bé sapiats que si dos dits fos venguda pus alta l'escona, que ab lo rei que no era ben guarnit, de part a part l'haguera tot passat sens tot si. E lo rei pres l'escona ab la mà e tirà-la tan fort, que dos trossos féu del ferro, si que en l'arçó en romàs ben quatre dits. E d'açò fa testimoni cell qui açò raconta en aquest llibre, que veé la sella del rei e lo ferro que hi era romàs". En aquesta darrera frase l'autor es presenta momentàniament com a testimoni ocular dels fets.

¹⁹¹⁴ DESCLOT, cap. CLIX, p. 356. L'autor defensava l'actuació del rei: "jatsia que, llevada l'honor que hagueren de llevar lo camp, haguessin pres a vint vegades sens comparació més mal que feït no havien, segons que damunt és dit. E lo rei d'Aragó aquell dia venc-se dinar a un lloc que ha nom Sancta Pau; mas anc no veés tan alegre hom ni tan joiós ni tan estatger, com lo rei fo aquell dia". Probablement, el cronista es refereix al poble de Santa Pau a la comarca de la Garrotxa.

5. La internacionalització del conflicte

En el cas dels *Gesta* s'informava que els francesos havien cregut que el rei havia estat abatut, però el mateix cronista remarcava que eren “*falsis rumoribus*”¹⁹¹⁵. D'altra banda, Muntaner relatava la lluita del rei i l'enfrontament amb alguns francesos, com per exemple el comte de Nivers. Tot i posar-lo en perill de mort no esmentava que el rei fos ferit de gravetat¹⁹¹⁶. De fet, per a aquests cronistes, igual que per Desclot, era una manera de descriure el rei com a soldat, capaç de lluitar i dirigir la batalla malgrat les adversitats.

Ara bé, arran d'aquests fets, alguns cronistes, especialment els autors francesos i güelfs, van relacionar les ferides del rei amb la seva mort. Probablement, això els hi servia per verificar la victòria francesa i, amb la defunció del monarca enemic, es podia relatar un gran avenç en la croada. Fins i tot, hom podia pensar que el decés del sobirà d'Aragó havia estat a causa de les ferides, perquè, de fet, el rei no va trigar a morir. És a dir, el relat podia arribar a ser creïble si es plantejava que el rei havia mort per les ferides i les infeccions produïdes el 15 d'agost, i després de setmanes d'agonia, traspassaria l'11 de novembre¹⁹¹⁷. En tot cas, era una manera de fer valdre la victòria francesa, i la mort del rei era plantejat com una gran gesta dels croats.

A tall d'exemple, Guillem de Nangis assegurava que el rei va morir de les seves nafres¹⁹¹⁸. També a la *Chronique de Primat* s'escrivia que “*Pierres meisme fu navrez à mort*”¹⁹¹⁹. En la mateixa línia argumentativa, Sanudo indicava que el rei “*delle quale Ferite da poi morse*”¹⁹²⁰; i Villani assegurava que el monarca va ser nafrat a la cara, però que va fugir

---

¹⁹¹⁵ *Gesta Comitum*, cap. XLII, p. 86. “(...) *Gallici clamantes per exercitum nuntiauerunt quod interfecerant regem Petrum; et cum falsis rumoribus ingens laetitia esset extra, obsessis ineffabilis fuit dolor (...)*”.

¹⁹¹⁶ MUNTANER, cap. CXXXIV, p. 241-242.

¹⁹¹⁷ Aquesta versió güelfa de la mort del rei ha estat rebutjada per la historiografia des de fa segles. Possiblement, Zurita era el primer a fer-ho i negava obertament que el rei fos ferit a la batalla de Santa Maria: ZURITA, lib. 4, cap. LXV, p. 113.

¹⁹¹⁸ GUILLAUME DE NANGIS, “*Gesta Philippi...*”, p. 535-536; També ho afirmaven així algunes altres cròniques com: TOLOMEO DE LUCCA, lib. 24, cap. XV, p. 1192. “(...) *pugnantque ad invicem, et multi caede cadunt ex utraque parte, in quo bello tradunt Gallici, Regem Aragonum Petrum lethaliter fuisse percussum, de quo vulnere sive ex mala custodia, sive ex febre superveniente, moritur*”; Més tard també, *Crónica de 1344*, cap. CCCXV, p. 540. “*E este rey don Pedro morió a los siete días después de la batalla de las feridas que le dieron e del quebrantamiento que hý recevió, ca tan negro se paró el cuerpo d'él como la pez. E soterránronlo en el monasterior de Santas Cruzes, donde yaze su linaje*”.

¹⁹¹⁹ *Chronique de Primat*, cap. LXXVII, p. 104. “(...) *et Pierres meisme fu navrez à mort et fu chascié de la bataille (...). Et ledit Pierres s'enfuy et se muça en une abbéie, et fu mort assez tost aprez, sanz ce que les François le sceussent*”; CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 627.

¹⁹²⁰ SANUDO, p. 202-203 El rei Pere comptava amb 600 cavallers, i 6.000 almogàvers. En batalla el rei Pere fou “*descavalcato, e da poi riavvuto da suoi, e fatto salir a Cavallo, e alla fine fù ferito di più Ferite e massime da un Stocco, ovvero Spontone mortalmente, delle quale Ferite da poi morse*”.

5. La internacionalització del conflicte

---

a Vilafranca. Afegia, també, les suposades accions irreverents del rei. Segons el florentí el rei no va tenir cura de la ferida i, a més, va jaure carnalment amb una dona que no s'havia guarit de la plaga gironina, quelcom que seguidament s'analitza. Tots aquests fets eren, per a Villani, les causes de la mort que feien desmerèixer el rei i representava un relat propagandístic eficaç entre els files güelfes¹⁹²¹. En tot cas, la comparativa detallada entre els relats dels traspessos dels reis es realitza més endavant.

5.3.6. La propagandística contra els francesos: la plaga contra l'exèrcit francès i la fi de la invasió

Després d'aquesta batalla, a finals d'agost, Girona va pactar els termes de la rendició i, a canvi de poder abandonar la ciutat lliurement, es va cedir als francesos¹⁹²². Més enllà de l'exhibició de les forces militars que podien fer els cronistes, una de les grans fórmules propagandístiques que va sorgir del relat de la defensa de Girona, i arran de l'entrada de les forces franceses dins la ciutat, va ser l'epidèmia que va caure sobre la host invasora a través de les mosques. De fet, no només va ser un dels arguments més utilitzats pels cronistes, sinó que va esdevenir una llegenda popular, que amb el pas del temps va ser coneguda com la història de les mosques de Sant Narcís¹⁹²³. És molt probable, doncs, que per les condicions del setge l'exèrcit francès acabés infectat. A partir d'aquest fet els cronistes hi van trobar interpretacions divines i profètiques.

---

¹⁹²¹ VILLANI, lib. 8, cap. CIII, p. 467-468; Vegeu també la crítica que va fer Zurita de l'escrit de Villani: ZURITA, lib. 4, cap. LXV, p. 113. "*Pruébase el error de Vilano en lo que escribe del suceso della. A este autor siguieron todos los extranjeros y entre ellos uno de los sicilianos; y afirma que murió el rey de la herida que hubo en esta batalla, pero en esto recibieron muy gran engaño, porque es cierto que salió della sin ninguna herida y vivió después casi tres meses; y en todo este tiempo por su persona entendió siempre en las cosas de la guerra*". Zurita atribueix a Villani aquesta versió, encara que abans de la redacció del florentí els autors francesos ja havien utilitzat aquest relat.

¹⁹²² DESCLOT, cap. CLXV-CLXVII, p. 360-378.

¹⁹²³ Sobre aquest afer vegeu: COLOMER I PRESES, Ignasi M., "Les Mosques de Sant Narcís" dins *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. 25, n. 2, 1981, p. 535-542; També del mateix autor: COLOMER I PRESES, Ignasi M., *Mosques miracleres: iconografia*, Ed. Ajuntament de Girona, Girona, 1988; AGUILAR ÀVILA, Josep Antoni, "De plaga muscarum: els mals de França a les cròniques catalanes medievals", dins Sadurní MARTÍ, Miriam CABRÉ, Francesc FELIU, Narcís IGLÉSIAS i David PRATS (Eds.), *Actes del tretzè col·loqui internacional de Llengua i literatura catalanes. Universitat de Girona, 9-12 de setembre de 2003*, vol. 3, Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Girona, 2006, p. 59-79; Del mateix autor, AGUILAR ÀVILA, Josep Antoni, "La plaga de Faraó. La llegenda de les mosques de sant Narcís a les cròniques medievals", dins *Revista de Girona*, n. 226, setembre-octubre 2004, p. 58-62; També, CORTADELLAS VALLÈS, Anna, "Les mosques de Girona: erudició i fantasia", dins *Revista de Girona*, n. 190, setembre-octubre 1998, p. 44-47.

5. La internacionalització del conflicte

Desclot inicia aquest relat escrivint “*diu lo conte*”, per tant, estaria indicant que és una faula d’arrel popular. Per a l’autor va ser un càstig diví enviat als francesos després de setmanes de setge. És a dir, el cronista entenia que “*nostre Senyor d’altra part, qui tota vegada mantén los humils e puneix los ergullosos*”; en conseqüència “*tramès-los damunt en aquella host pestilències e malalties e fam e totes males ventures*”. L’autor jutjava les accions dels francesos i considerava que havia estat la divinitat qui havia castigat la host.

Així mateix, Desclot afegia que es van enviar “*pestilències de mosques que hi hac, tantes, que en el romanent del món no foren anc vistes tantes ensems*”; i advertia que eren mosques “*ben tan grosses e tan grans com un glan*”. Aquesta descripció era escrita pel cronista per, finalment, comparar-la amb la plaga egípcia: “*anc la plaga que Déus donà en Egipte al rei Faraó no poc ésser major que aquesta*”. En aquest cas es podria considerar que el Faraó s’equipararia al rei Felip, qui havia de sofrir les plagues pel maltractament al poble de Moisès, que en aquesta mateixa crònica s’ha equiparat al rei Pere, com s’analitza més endavant. La comparació profètica i bíblica serviria, precisament, per demostrar que Déu ajudava els defensors i no pas els invasors croats. O sigui, malgrat haver-se declarat una croada contra ells, la divinitat donava suport als defensors. Per tant, era una altra manera eficaç en la propagandística de desvirtuar els motius de la croada i qüestionar l’autoritat del papat i el rei de França sobre els territoris del rei Pere. En altres paraules, per a Desclot, Déu ajudaria als enemics del papat i, en conseqüència, el pontífex no tindria cap mena d’argument i autoritat per intervenir sobre la Corona d’Aragó. En aquest sentit, el relat de Galceran de Tous¹⁹²⁴, els *Gesta Comitum* i Neocastro també van seguir aquesta mateixa interpretació i la comparació amb el Faraó i les plagues¹⁹²⁵.

Segons Desclot, el resultat final va ser la mort de 4.000 cavalls francesos i el decés d’un terç de l’exèrcit. Finalment, concloïa que “*si vergonya no els fos, se’n foren tornats los*

---

¹⁹²⁴ GALCERAN DE TOUS, cap. XIX, p. 221. “*Ver és e cert, que Déus Totpoderós volch que erguyl e vanagloria fos baxada e decauhuda entre-ls hòmens, e majorment el rey de Ffransa e el rey d’Aragó, que lo un que abatés l’altre. E que nagun d’aquests no pogués dir que, per riquea ni per multitud de gens ne per bona cavallaria ne per esforços d’armes, vensecs ni sobràs lo ·I· l’altre, mas volch Déus Totpoderós que a Ell tan solament fos donada gloria e honor e forsa e vertut. Que, tot axí com los fils d’Israel foren deliurats en breu de hora de les mans dels Holofernes qui-ls tenie assetjats ab lo major poder del món, e fo mort e vansut per lo seny de una fembra sola ebrea, qui havie nom Judit, per la voluntat de Déu, tot axí deliurà Déus lo rey d’Aragó e les suas gens de les mans dels ffrancesors erguyloses e sens tota merçè*”.

¹⁹²⁵ *Gesta comitum*, cap. XLIII, p. 86; NEOCASTRO, cap. XCVII, p. 76; Vegeu també, AGUILAR, “De plaga...”, p. 66, 72-75. La plaga també es plantejava com un càstig; CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 633.

5. La internacionalització del conflicte

---

francesos volenters en llur terra”, però “*hagueren estar així entrò que Déus los donà sentència definitiva, e morí lo rei de França*”¹⁹²⁶. És a dir, malgrat els esforços militars del rei Pere, l'autor defensaria que va ser per la voluntat de la divinitat que aquests es van retirar; la mort del rei Felip en seria la conseqüència més directa i, per a l'autor, demostraria aquesta versió. En definitiva, implicava destruir els arguments papals on s'ordenava la destitució del rei Pere, ja que Déu els hi havia estat contraris. D'aquesta manera es remarcava que, malgrat les promeses de les indulgències papals i els arguments dels cronistes güelfs, la divinitat prendria partit pels catalans.

La narració de Desclot era la més antiga de totes aquelles que donaven notícia sobre l'epidèmia entre les files franceses. Molt probablement, va ser influència per tots aquells autors posteriors, atès que en els relats subsegüents es va mantenir la idea original, en què la divinitat havia actuat contra els invasors. En totes aquelles cròniques antifranceses, es mantenia la intencionalitat de trencar i contradir els arguments croats. Tanmateix, i malgrat mantenir el concepte genuí, la llegenda es va anar modulant. La versió més coneguda actualment és la que explica com les mosques van sorgir de la tomba profanada de Sant Narcís, ultratjada pels francesos. Ara bé, les cròniques catalanes coetànies no relacionen que les mosques portadores de la malaltia sorgissin de la tomba del Sant; aquesta va ser una interpretació posterior. Per això, Muntaner seguia una interpretació similar a Desclot¹⁹²⁷. En el cas dels *Gesta* esmentaven la violació de les esglésies i el saqueig de les tombes dels sants, però això no s'associava amb l'afer de mosques¹⁹²⁸.

De fet, van ser els cronistes sicilians qui van suggerir que les mosques havien sortit del sepulcre de Sant Narcís. Primer, ho va relatar Neocastro¹⁹²⁹ i el va seguir Speciale¹⁹³⁰. En el cas de la narrativa catalana, aquesta versió no va aparèixer fins al segle XV a la crònica de Pere Tomic¹⁹³¹ on, a més, l'autor feia sortir els insectes pel nas del Sant com a conseqüència de la profanació.

---

¹⁹²⁶ DESCLOT, cap. CLX, p. 357.

¹⁹²⁷ MUNTANER, cap. CXXVIII, p. 229; Sobre aquest afer i la interpretació de Muntaner, vegeu: AGUILAR, “De plaga...”, p. 62-64.

¹⁹²⁸ *Gesta comitum*, cap. XLIII, p. 86. “(...) *pro violatione ecclesiarum et monialium, et sanctorum corporum distractione*”.

¹⁹²⁹ NEOCASTRO, cap. XCVII, p. 76; Vegeu al respecte, CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 634.

¹⁹³⁰ SPECIALE, lib. 2, cap. I, p. 947.

¹⁹³¹ Sobre el relat de Tomic, vegeu: BOHIGAS I BALAGUER, Pere, “Profecies catalanes dels segles XIX i XV. Assaig bibliogràfic”, dins *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, n. 6, 1920-1922, p. 24-49; També

5. La internacionalització del conflicte

Aquest fet, però, porta a preguntar-se on va sorgir la idea, si a Catalunya o a Sicília. Certament, Neocastro era més procliu que Desclot a escriure sobre fets miraculosos. Per a l'autor messinès no devia ser complicat relacionar les mosques amb un fet miraculós esdevingut en el moment de la profanació de la tomba. Per tant, és fàcilment acceptable que el relat del miracle es va iniciar a Messina de la mà de Neocastro¹⁹³². A més, però, s'ha de tenir en compte que si aquesta era una llegenda popular, tampoc és descartable que Neocastro l'escoltés de catalans arribats a Sicília i ho convertís en el seu propi relat.

En canvi, a les cròniques güelfes el plantejament era completament diferent, i no s'esmenta cap contratemps provocat per la intervenció divina¹⁹³³. De fet, aquests autors no podien reproduir un argument clarament anticroat. En el cas del relat de Guillem de Nangis s'esmentava les complicacions de salut i l'aparició de les mosques portadores de malalties. Aquesta explicació serviria per admetre les dificultats de l'exèrcit francès en l'àmbit sanitari i evitaria admetre la derrota al camp de batalla¹⁹³⁴. És a dir, per al monjo de Sant Denis la retirada es veuria forçada per l'epidèmia, no pas per un motiu militar. D'aquesta manera, s'utilitzava la història de les mosques completament diferent de les cròniques contràries, sense usar la intercessió divina, malgrat que el redactor era un home dedicat a la religió. La resta d'autors que van mencionar el setge de Girona i la problemàtica amb els insectes ho van escriure en la mateixa línia argumentativa que De Nangis, sense admetre la derrota tècnica i sense relacionar-ho amb la voluntat de Déu¹⁹³⁵.

---

la crònica: TOMIC, Pere, *Històries e conquestes dels reis d'Aragó e comtes de Catalunya*, a cura de Juan SÁEZ RICO, Ed. Anubar, València, 1970; També, sobre l'evolució d'aquest relat: VALSALOBRE, Pep, "El senyor de les Mosques. Aspectes de l'evolució de la llegenda de les mosques de sant Narcís fins al segle XVII i relació amb el "patriotisme sacre" a la Catalunya moderna", dins *Revista de Catalunya*, n. 189, 2003, p. 67-100; CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 631.

¹⁹³² Sobre les hipòtesis del miracle, vegeu, CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 635.

¹⁹³³ CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 629-633.

¹⁹³⁴ GUILLAUME DE NANGIS, "Gesta Philippi...", p. 534. L'autor escriu: "*Nam tantam aestus molestiam et quarundam muscarum importunitatem sustinebant, quod passim per exercitum moriebantur homines et iumenta: tantusque foetor ex equorum cadaveribus mortuorum per aera ascendebat, quod vix sanus aliquis in eodem loco eodem tempore poterat permanere*"; AGUILAR, "De plaga...", p. 62-64.

¹⁹³⁵ Sobre les cròniques güelfes vegeu, CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 630; Alguns dels exemples més destacables de cròniques que esmenten l'epidèmia sense relacionar-ho amb un miracle o intervenció divina eren: TOLOMEO DE LUCCA, *Historia Ecclesiastica...*, p. 1192. El cronista escriu: "*Sed tanta epidemia invadit exercitum, quod Regi consulitur ultra non procedere propter damnum suae gentis*"; VILLANI, lib. 8, cap. CII, p. 467. En el context del relat sobre el setge de Girona el florentí escriu: "*v' apparìo diversa quantità di mosche e di tifani, i quali pareano avelenati, e pugnendo, e uomini e bestie ne morivano; e crebbe tanto la pestilenza che ssi corruppe l'aria, e molta gente morieno nell'oste*"; *Annales Ianuenses*, p. 69. "(...) exercitu fuit fames et mortalitas mirabilis, et quod mirabile est audire, supervenerunt musce invisae in tanta quantitate et tam nequissime, quod quasi omnes equos occiderunt"; Fins i tot en territori germànic

5. La internacionalització del conflicte

L'única excepció al respecte era el relat de Salimbene, on esmentava que la plaga i la derrota era a causa de la gràcia divina¹⁹³⁶. Per Cingolani això es deuria al fet que, al final de la seva vida, no tenia simpaties pel partit Capet-papal¹⁹³⁷. Ara bé, cal tenir en compte també que com a home de religió i com a franciscà havia de trobar una explicació per als fets —encara que, *a priori*, pogués semblar que era contrari a la seva ideologia— i, per tant, acceptava i creia que la divina providència dominava tots els àmbits de la vida.

En conclusió, ambdues interpretacions es contradieien. La cronística güelfa —exceptuant Salimbene— considerava la plaga un contratemps, però no una intervenció de Déu contra el seu propòsit, justament el contrari que els autors antifrancesos. És a dir, les narratives catalana i siciliana suggerien aquesta faula precisament per desvirtuar els arguments croats, ja que la divinitat actuaria en contra dels conjurats amb el papat i, en conseqüència, es posaria en evidència les intencions dels invasors i es donarien raonaments als defensors.

---

se'n va fer ressò: "Eberhardi Altahensis Annales", dins Johann Friedrich BOEHMER (Eds.), *Hermannus Altahensis und andere Geschichtsquellen Deutschlands im dreizehnten Jahrhundert*, Ed. J. G. Cotta'scher Verlag, Stuttgart, 1845, p. 526-554, p. 534-535. "*Quam excommunicationem cum predictus rex Arrogonie contempneret, papa excitavit contra eum dominum Philippum regem Francie, qui cum multis militibus militum intravit Arragoniam. Sed multitudinem muscarum illius terre et inopia alimentorum, que etiam pecunia haberi non poterant, multi equi et homine perierunt. Et ipse rex mortuus ibidem, reductus est Parisius et apud sanctum Dyonisium est sepultus anno domini MCCLXXXV*"; Quant a les cròniques franceses: *Chronique anonyme des roys de France finissant en 1286*, p. 100. "*Et il faisoit si grant chaut et i avoit tant de mousches que ceus de l'ost n'i pooient durer; ainçois en moroit tant chascun jour que c'estoit merveilles. Et si i moroit tant de chevaus qu'il i avoit si grant pueur qu'il ne pooient durer en l'ost*"; "*Chronique anonyme française finissant en 1308*", dins BOUQUET, Martin (Eds.), *Recueil des Historiens des Gaule et de la France*, vol 21, Ed. Imprimerie Impériale, Paris, 1855, p. 130-140, p. 132. "*Après, passèrent les François les mons et vindre à Gironde, et assirent la ville et le chasteau, qui moult estoit fort. Là fut l'ost de France moult agrevé durement par famine et par une pestilence de mouche, qui cruèlement les constraignoient; si en morurent moult gran plenté de gens, et pluseurs en retournèrent arrière (...). En brief temps après, prinst une maladie au roy de France Phelippon, si qu'il convint les François repairier et le roy resporten en litière, qui trespasa de cest siècle ains qu'il peus venir à Paris: si fut son corps à Saint-Denis enterré delès sa première femme, qui estoit seur à Pierron d'Arragone, et son cuer fut enfouy en l'église des Frères Prescheurs à Paris*"; GUIDONIS, "Floribus chronicorum...", p. 707-708. "*Transivitque per Tholosam et Carcassonam, et per Pirpinianum, ac montes Cathalonie Pirenaeos, pervenitque cum suo exercitu usque Gerundam, eamque obsedit et cepit aestivo tempore, volens inde ulterius procedere Barchinonam; sed gravis epidemia exorta in exercitu impedivit*".

¹⁹³⁶ SALIMBENE, p. 580. "*Philippus rex Francie in Hispania ultimum diem clausit in civitate Geronda, ubi erat cum exercitu magno quem conduxerat contra Petrum Aragonie regem. Multi etiam de exercitu regis mortuis sunt, non ab hoste percussi, sed a voluntate divina, cui omnia, quando vult, moriuntur et vivunt*".

¹⁹³⁷ CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 630.

5. La internacionalització del conflicte

Des del punt de vista estratègic, malgrat la capitulació de Girona, la croada francesa es trobava en greus dificultats, ja que un seguit de derrotes van fer impossible culminar amb la conquesta de Catalunya. Durant el setge a Girona, les dues flotes, catalana i francesa, ja s'havien trobat a les illes Formigues el 27 de juliol. Ramon Marquet i Berenguer Mallof lideraven les galeres catalanes que van derrotar les franceses sota el comandament de Guillem Lodeva¹⁹³⁸. Més tard, quan la flota de Roger de Llúria va arribar a Barcelona, el rei va autoritzar la rendició de Girona sota la comandància de Ramon Folch¹⁹³⁹. La defensa gironina havia servit per aturar l'avenç invasor fins a l'arribada de l'almirall.

Paral·lelament, la nit del 3 al 4 de setembre es van trobar al golf de Roses els dos estols català i francès, i l'almirall Roger de Llúria va aconseguir vèncer l'armada francesa¹⁹⁴⁰. Fins i tot, segons Desclot, es va demanar una treva, quan el rei Felip va enviar el comte de Foix a parlamentar amb Roger de Llúria. Sens dubte era un relat per humiliar els invasors¹⁹⁴¹. Certament, la situació francesa era greu, tenien manca de queviures, una epidèmia els assetjava i la seva flota havia estat derrotada. En conseqüència, van prendre el camí de la retirada, i van passar pel Coll de Panissars, on el rei Pere havia acampat a

---

¹⁹³⁸ DESCLOT, cap. CLVIII, p. 344-345; GALCERAN DE TOUS, cap. XXIV, p. 224. Segons el cronista van capturar també l'almirall; SOLDEVILA, *Jaume I. Pere...*, p. 114-115; BADIA I HOMS, Joan, *El combat naval de les Illes Formigues: VII centenari, 1285-1985*, Ed. Ajuntament de Palafrugell-Diputació de Girona, Palafrugell, 1985; HUMPHRIES, "Of arms...", p. 173-178; FOERSTER LAURES, Federico, "La táctica de combate de la flota catalano-aragonesa del siglo XIII, según la describe Ramón Muntaner (1265-1315)", dins *Revista de historia naval*, n. 16, 1987, p. 23-36; MOTT, "How cruel...", p. 80; També, els esquemes de la batalla a: HERNÁNDEZ, *Història militar...*, p. 118-119; BASSEGODA PINEDA, Enric, "La batalla de les Illes Formigues en Desclot i Muntaner", dins *Quaderns de la Selva*, n. 16, 2004, p. 91-103; També la conferència: PUJOL HAMELINK, Marcel, "La batalla de les formigues i la consolidació de la Corona d'Aragó com a potència naval", dins *II Jornada tècnica sobre la Futura Reserva Marina de les Formigues*, 2008. Recuperat 27 de juliol de 2019, des de <http://hdl.handle.net/10256.1/753>; GRANÉS CORTEY, Josep Oriol, *La batalla naval de les illes Formigues (1285)*, Ed. La Magrana, Barcelona, 2013; Sobre el desenvolupament tècnic de la batalla vegeu: STANTON, Charles D., *Medieval Maritime Warfare*, Ed. Pen & Sword, Barnsley, 2015, p. 148; També el recent estudi sobre la batalla a partir de l'òptica de Muntaner: ORAZI, Veronica, "Les batalles navals en la Crònica de Ramon Muntaner", dins Lola BADIA, Lluís CIFUENTES i Roser SALICRÚ (Eds.), *La vida Marítima a la Mediterrània medieval. Fonts històriques i literàries*, Ed. Museu Marítim de Barcelona-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2019, p. 275-293, p. 279-283.

¹⁹³⁹ SOLDEVILA, *Jaume I. Pere...*, p. 115.

¹⁹⁴⁰ DESCLOT, cap. CLXVI, p. 363-370; GALCERAN DE TOUS, cap. XXVII, p. 225; MUNTANER, CXXXV-CXXXVI, p. 245-247; *Gesta Comitum*, cap. XLVI, p. 88; SPECIALE, lib. 2, cap. II-III, p. 948-949; THALAMUS PARVUS, *Le petit...*, p. 339. Aquesta crònica de Montpeller també informava de la derrota: "el mes de setembre, foron desbaratades XXV galeas del rei de Fransa estiers las autras que eron davant desbaratadas"; Vegeu també els esquemes de l'estratègia de la batalla a: JUNQUERAS, Oriol, *Camí de Sicília: l'expansió mediterrània de Catalunya*, Ed. Cossetània, Valls, 2008, p. 87-89.

¹⁹⁴¹ DESCLOT, cap. CLXVI, p. 363-370.

5. La internacionalització del conflicte

---

l'inici de la campanya. Així, doncs, el rei Pere va disposar de l'oportunitat d'emboscar-los. Van deixar passar la comitiva reial i després van atacar. Els francesos es trobaven en inferioritat numèrica i amb mala salut. Per això, els almogàvers van poder vèncer amb certa facilitat. Era l'1 d'octubre i va ser la derrota definitiva de l'exèrcit francès¹⁹⁴². Tanmateix, el rei Felip va aconseguir arribar a Perpinyà on va morir¹⁹⁴³.

En conclusió, la defensa de Catalunya va servir a tots els cronistes per exposar els seus arguments, a favor o en contra de la croada. Per una banda, lògicament, els autors catalans mostraven un gran interès per l'afer, especialment si es comparava amb els sicilians, ja que van ser més breus en les seves narracions. En tot cas, els cronistes catalans van aprofitar aquells esdeveniments per reforçar la imatge del rei. Aquests presentaven un sobirà que tenia el suport de la noblesa —almenys la catalana— i que comptava amb el suport de la divinitat. També es produïa una idealització del monarca com a soldat i comandant de la host. Tot això s'acompanyava de la destrucció dels arguments de la croada i el qüestionament de l'autoritat del papa i el rei Felip sobre els territoris de la Corona. Precisament, la plaga de les mosques gironines serviria per demostrar la sentència divina propugnada pels antiafrancesos. D'altra banda, per als cronistes francesos i güelfs, la croada era necessària per a defensar el poder papal i expulsar el rei Pere del tron. No obstant això, la derrota va fer canviar el relat als narradors. Per a aquests l'epidèmia no seria un acte de càstig diví, sinó una circumstància que farien servir per evitar admetre la desfeta al camp de batalla i presentar la retirada com l'única opció.

---

¹⁹⁴² DESCLOT, cap. CLXVII, p. 370; MUNTANER, cap. CXXXIX, p. 261-263; GALCERAN DE TOUS, cap. XXX, p. 226; Vegeu també el breu esment sobre la retirada i el silenci sobre la derrota francesa: *Cronaca del Temple de Tiro*, cap. CXCVIII, p. 168. “*Et s'en party l'ost des francés et retourna en France*”; També, CONDÉ, “*Ceratae Petri de...*”, p. 448; CHAYTOR, Henry John, *A history of Aragon and Catalonia*, Ed. Methuen, London, 1933, p. 98-108; SOLDEVILA *Història de...*, p. 188; SOLDEVILA, *Jaume I. Pere...*, p. 116-117; HERNÁNDEZ, *Història militar...*, p. 122-123.

¹⁹⁴³ Aquest rei, i les seves accions, va ser esmentat a la *Divina Comèdia*: DANTE, *Purgatori*, cant VII, p. 79. L'autor anomenava al rei Felip “nas petit”. A més afegia que va morir fugint i “desflorant el lli”. Es refereix als tres lliris d'or en un camp d'atzur, símbol de la casa reial francesa. Sens dubte es referia a la pèrdua de la guerra, i feia un relat on relatava la deshonra dels seus últims dies.

“*E quel Nasetto che stretto a consiglio
Par con colui c'ha si benigno aspetto,
Morì fuggendo e disfiorando il giglio*”.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

6. LA GUERRA DE LES VESPRES: UN *BELLUM IUSTUM*. ELS ARGUMENTS SOBRE L'AUTORITAT, LA USURPACIÓ I LA DEFENSA DEL TERRITORI

L'objectiu principal d'aquest estudi és analitzar la manera en què els diferents agents polítics, com ara els cronistes, exposaven els fets. Ara bé, cal preguntar-se quina tipologia de guerra estaven proposant. És a dir, a partir de les argumentacions de les diferents narracions, com estaven explicant el conflicte?

Per tal de fer aquest exercici d'investigació, cal tenir coneixença dels elements justificadors més destacables i les maneres de formular la guerra que tenien a l'abast els cronistes, tenint en compte la mentalitat del moment i els corrents ideològics predominants. En definitiva, cal entendre com concebien la pugna. Fins ara, els aspectes examinats duen a concloure que els cronistes d'ambdós bàndols —els antiangevins i els aliats del papat— justificaven la necessitat de la guerra. En altres paraules, cap autor demanava el cessament de la violència, però si la retirada dels adversaris.

Els arguments com la reivindicació de l'autoritat legítima del territori, promoguda per ambdós monarques, era una prova de la voluntat de guerrear de totes les faccions, tant en l'àmbit dialèctic com militar. Si hom considerava que tenia la potestat sobre el reialme, acusava l'adversari d'usurpador del tron i el conflicte esdevenia en una guerra per la defensa del territori, com si es tractés d'una agressió externa.

---

* Imatge del títol: SPECIALIS, Nicolaus, *De gestis siculorum sub Friderico Rege*, Universitat de València, Manuscrit, MH Ms. 0848, f. 6v (1401-1450).

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

Per als autors —tant antiangevins com proangevins— aquesta hostilitat no va ser una simple guerra de conquesta, sinó una pugna per a la defensa del territori i, com a tal, era necessari lluitar-hi, ja que l'autoritat legítima del reialme tenia l'obligació de dirigir la contesa. En conseqüència, s'argumentava que s'havia de combatre contra l'usurpador i era menester la defensa territorial. Per fer-ho s'apel·lava a l'aplicació de la justícia contra els adversaris. Certament, ambdós bàndols s'acusaven mútuament del mateix. Per als catalanosicilians el rei Carles era l'usurpador i per als aliats de Roma al rei Pere se'l jutjava pel mateix. En tots dos casos, els arguments per a la justificació de la pugna es basaven en la protecció de la terra i dels reis, i en la lluita contra les injúries comeses. A més, el conflicte dialèctic es fonamentava també en emparar la potestat d'un dels dos reis sobre la corona.

El desenvolupament d'aquestes premisses, que van més enllà del paradigma propagandístic i formaven part de l'ideari dels reis i els seus partidaris, porta a concloure que el tipus de guerra que van plantejar els cronistes era un *Bellum Iustum*. Aquesta tipologia de conflicte es podia proposar només en aquells casos que l'auxili del reialme fos necessari davant d'una agressió externa o usurpació dels regnes. Per tant, es formulava una guerra essencial per a la defensa del territori i dels habitants. A més, també era una manera d'argüir la contesa en els àmbits jurídic, moral i religiós.

Ara bé, era condició *sine qua non* que aquesta guerra fos lliurada per l'autoritat legítima del territori. En conseqüència, els cronistes insistien a argumentar qui era el veritable rei de Sicília i és per això que l'argumentari sobre qui era l'autèntic monarca sicilià és, probablement, el més rellevant de tota la narrativa. A partir de la justificació dels dos monarques com a legítims governants, es podien acusar mútuament d'usurpar Sicília i es podia formular una guerra justa.

Encara que les dues faccions plantegessin la guerra d'aquesta manera cal puntualitzar que, tal com s'aborda més endavant, els autors güelfs també formulaven i defensaven la pugna com una croada convocada pel papat. Certament, però, la proposta del *Bellum Iustum* en les narracions no impedia la defensa d'una croada, ans al contrari, sinó que complementava i reforçava l'ideari. És a dir, en el pensament cristià hi havia dos tipus de guerra: la guerra santa i la guerra justa. La primera va esdevenir croada i va servir per imposar una determinada manera de pensament teocràtic. En canvi, la guerra justa

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

consistia a defensar el territori, la població i els drets¹⁹⁴⁴. Amb tot, la croada suposava un deure positiu i, en canvi, en la guerra justa la participació era lícita, però restringida. No obstant això, i tal com afirmava Russell, durant l'edat mitjana era difícil diferenciar la guerra santa, la croada i la guerra justa. El *Bellum Iustum* es lliurava per necessitat, però es podia convertir en guerra santa si els seus combatents perseguïen altres objectius. Per aquest motiu, la croada es va convertir en un híbrid entre la guerra santa i la guerra justa¹⁹⁴⁵.

En efecte, en el cas de la guerra de les Vespres, l'Església va convertir la pugna en una croada¹⁹⁴⁶. Ara bé, tant els cronistes güelfs i eclesiàstics com els antiangevins van plantejar la idea d'una guerra justa. Els autors van dissenyar les seves narracions per definir aquella contesa com una defensa del territori, per realitzar un atac a l'usurpador i fer-ne un conflicte necessari, lícit i just¹⁹⁴⁷. Per a argumentar-ho es va recórrer a raonaments jurídics i religiosos. Sense la utilització d'aquestes premisses, la justificació de la lluita en els relats no s'hauria desenvolupat de la mateixa manera.

Des de la perspectiva d'ambdues narratives, la finalitat d'aquest conflicte era el restabliment d'un ordre concret a Sicília i cada ideologia, representada pels diferents cronistes, especificava quin havia de ser el govern que s'havia d'imposar. En tot cas, s'argumentava que era convenient un conflicte per arribar a aquell objectiu.

---

¹⁹⁴⁴ RUSSELL, *The just...*, p. 2.

¹⁹⁴⁵ RUSSELL, *The just...*, p. 72-76, 204. L'autor matisava que: "It was when the doctrine of indulgences was linked to the just war that the juridical theory of the crusades was born"; HOUSLEY, *The Italian...*, p. 35; Vegeu també: PORRINAS GONZÁLEZ, David, "Guerra santa y cruzada en la literatura del Occidente peninsular medieval (siglos XI-XIII)", dins Carlos de AYALA MARTÍNEZ, Patrick HENRIET i J. Santiago PALACIOS ONTALVA (Eds.), *Orígenes y desarrollo de la Guerra santa en la Península Ibérica. Palabras e imágenes para una legitimación (siglos X-XIV)*, Ed. Casa de Velázquez, Madrid, 2016, p. 69-86, p. 70-71. L'autor destacava que per entendre millor la literatura de la croada: "Es necesario valorar este amplio abanico de motivaciones en su totalidad, para así desentrañar qué importancia pudieran tener ideas como la guerra santa, la guerra justa y la cruzada, algo que, por razones obvias, resulta tremendamente intrincado. Es importante el análisis de las motivaciones caballerescas que refleja la literatura, sobra decirlo, porque los principales protagonistas de una guerra son aquellos que la hacen y aquellos que la sufren".

¹⁹⁴⁶ Bolla, p. 145-154. En aquest document es declara la croada contra els revoltats i el rei Pere el Gran.

¹⁹⁴⁷ Vegeu al respecte: DÍAZ MORERA, Eusebio, *La Guerra justa y el uso de la propaganda en ella por los beligerantes*, Ed. J. Horta, Barcelona, 1940, p. 10-49; També, O'DRISCOLL, Cian, *Victory: the triumph and tragedy of just war*, Ed. Oxford University Press, Oxford, 2020, p. 71-89; També, GARCÍA FITZ, Francisco, *Edad Media. Guerra e ideología. Justificaciones religiosas y jurídicas*, Ed. Sílex, Madrid, 2003, p. 58-66.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

Cal tenir en compte que els cronistes que es van dedicar a la guerra de les Vespres eren hereus d'una mentalitat llatina i cristiana. Al mateix temps, la guerra justa comptava amb segles de tradició dins la filosofia política¹⁹⁴⁸. Per tant, la proposta del *Bellum Iustum* en el cas de Sicília era el plantejament més lògic que podien fer. És necessari, però, abans d'analitzar amb profunditat com s'aplicava la guerra justa, explicar que suposava un conflicte d'aquestes característiques i fer-ne una breu retrospectiva.

6.1. LA TRADICIÓ DE LA GUERRA JUSTA EN LA POLÍTICA MEDITERRÀNIA

La guerra ha format part de les societats des de l'inici dels temps i això ha comportat el desenvolupament de diferents maneres d'argumentar els enfrontaments en l'àmbit jurídic, moral i religiós¹⁹⁴⁹. Va ser Aristòtil al segle IV a.C qui va encunyar per primer cop el terme "guerra justa" per referir-se al conflicte contra els que no eren hel·lènics i, per tant, considerats bàrbars. El que es pretenia amb aquest tipus de pugna era cercar la pau, la glòria i la força; es defensava que la protecció de la ciutat o del propi territori era lícita¹⁹⁵⁰. La guerra justa en la societat romana també es va promoure i Ciceró, al segle I a.C, en va ser el principal autor¹⁹⁵¹. Aquest proposava que hi havia d'haver necessàriament un *casus belli* per declarar el *Bellum Iustum*. Aquesta hostilitat es desenvoluparia per la defensa d'un territori o dels habitants¹⁹⁵². En el cas de l'Antic Testament, la guerra justa servia per conquerir la terra promesa i, de fet, es considerava que la guerra santa era el naixement

---

¹⁹⁴⁸ Vegeu, VAUCHEZ, André, "La notion de guerre juste au Moyen Âge", dins *Les quatre Fleuves*, n. 19, 1984, p. 9-22; CAHILL, Lisa Sowle, "La tradición cristiana de la guerra justa: tensiones y evolución", dins *Concilium* n. 290, 2001, p. 257-267; COREY, David D. i CHARLES, J. Daryl, *The just war tradition: an introduction*, Ed. Intercollegiate Studies Institute, Wilmington, 2012.

¹⁹⁴⁹ CALORE, Antonello, *Forme Giuridiche del 'Bellum Iustum'*, Ed. Giuffrè Editore, Milano, 2003; També sobre la història de la utilització dels paràmetres de la guerra justa: DÍAZ ANABITARTE, Aitor, *La teoría política del pensamiento pacifista: debate teórico y posicionamiento axiológico*, Tesi Doctoral, Universitat de Barcelona, 2015, p. 124, 137-145; També, BAQUÉS QUESADA, Josep, *La teoría de la guerra justa: una propuesta de sistematización del ius ad bellum*, Ed. Aranzadi, Pamplona, 2007; Sobre la utilització i estudi de la guerra com a fenomen social: SERRANO VILLAFANE, Emilio, "Polemología o guerra", dins *Revista de estudios políticos*, n. 176-177, 1971, p. 147-162, p. 149-150.

¹⁹⁵⁰ RUSSEL, *The just...*, p. 3-4; També, DRAPER, G. I. A., "The origins of the just war tradition", dins *New Blackfriars*, vol. 46, n. 533, 1964, p. 82-88.

¹⁹⁵¹ Vegeu al respecte: LORETO, Luigi, *Il Bellum Iustum e i suoi equivoci: Cicerone ed una componente della rappresentazione romana del Völkerrecht antico*, Ed. Jovene, Napoli, 2001.

¹⁹⁵² RUSSELL, *The just...*, p. 5-7.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

de la nació¹⁹⁵³. A més, els escriptors medievals van utilitzar l'Antic Testament per argumentar les guerres i per determinar la culpabilitat dels enemics o apiadar-se'n¹⁹⁵⁴. En canvi, el concepte inicial del Nou Testament, on es condemnaven les bel·ligeràncies, va evolucionar i, gradualment, es va permetre la col·laboració dels cristians a les guerres¹⁹⁵⁵.

Tanmateix, Agustí d'Hipona, un dels autors més rellevants de la tardo-antiguitat i amb més influència en els segles de l'edat mitjana, va fusionar la idea romana amb la judeocristiana. La premissa principal de l'autor era que la guerra justa havia de servir per venjar injúries i estava justificada quan una ciutat o poble s'havia de castigar per les seves equivocacions¹⁹⁵⁶. Aquesta va ser la clàusula dominant sobre el *Bellum Iustum*, ja que encara que canviés la forma de pensar, sempre en va ser l'argument principal. Els juristes medievals que s'instruïen sobre la guerra a través del dret romà, tenien clar que la noció d'autodefensa era fonamental contra qualsevol agressor extern. Aquest és un requisit que es repeteix al llarg del temps, essencial per entendre el *Bellum Iustum*.

Durant la plena edat mitjana, la ciutat de Bolonya s'erigia en la ciutat principal europea d'estudi del dret romà i és on es va crear el *Decretum Gratiani* o *Concordia Discordantium Canonum*, escrit pel jurista Gracià. Aquest compendi, redactat entorn el 1140, va ser el més important de l'època en el camp de la jurídica. Aquesta obra, més propera al temps de les Vespres, insistia en el fet que la pau havia de ser desitjada i que la guerra només havia de servir per tornar a pacificar un territori. No obstant això, per dur-ho a terme calia la direcció d'una autoritat o príncep legítim. A més, la guerra seria necessària únicament per defensar el propi territori i solament per protegir-lo. Aquesta era una premissa que es recuperava de la concepció agustiniana del conflicte: la guerra justa havia de servir per restablir la pau.

---

¹⁹⁵³ RUSSELL, *The just...*, p. 8-9; També vegeu: *Deuteronomi*, 20. En aquest passatge es relata el codi de la guerra israelita.

¹⁹⁵⁴ RUSSELL, *The just...*, p. 10.

¹⁹⁵⁵ RUSSELL, *The just...*, p. 10-12. Per exemple, Eusebi de Cesarea, bisbe de Constantí, identificava l'Imperi Romà com la missió divina de salvaguardar la pau i que, per tant, s'havia de defensar.

¹⁹⁵⁶ RUSSELL, *The just...*, p. 17-18; Sobre el concepte de guerra en les obres d'Agustí d'Hipona vegeu també: ALMEIDA, Marcos, *Com a cruz e a espada: a ideologia da guerra santa no pensamento ocidental*, Ed. Aracaju, Lisboa, 2010; També, BACHRACH, David, S., *Religions and the Conduct of War (c. 300- c. 1215)*, Ed. Boydell, Woodbridge, 2003; TREBOLLE BARRERA, Julio, "Guerra Santa y Guerra Justa en la Biblia", dins *Guerra Santa y Guerra Justa, Revista de Historia militar*, n. 53, 2009, p. 13-38.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

Tal com sintetitzava Contamine hi havia quatre condicions en el *Decretum Gratiani* que s'havien de complir perquè una pugna es considerés justa: primer, havia de ser declarada per l'autoritat legítima; segon, no hi havia d'haver una participació d'eclesiàstics en la violència¹⁹⁵⁷; tercer, havia de ser un conflicte per defensar la *patria* o els béns arravatats; finalment, hi havia d'haver exclusió de violència apassionada i sense límit¹⁹⁵⁸. Aquestes eren unes clàusules essencials per entendre en què consistia el *Bellum Iustum*.

Aquesta introducció al concepte del *Bellum Iustum* és útil per situar el pensament jurídic i filosòfic dels cronistes que van escriure sobre les Vespres. El concepte primigeni de guerra justa, on calia defensar la terra contra els agressors estrangers, sempre es va mantenir com un dels arguments principals per considerar el conflicte just i va formar part de la cultura dels autors contemporanis als afers de Sicília. Tanmateix, cada ideòleg hi afegia els seus matisos, d'acord amb el moment polític en què es trobava. Per això, al temps de les Vespres, a les darreries del segle XIII, s'havien formulat noves concepcions de la guerra, respecte a les darreres esmentades. Destacava especialment Tomàs d'Aquino, el teòleg i filòsof més notable del segle, que s'inspirava en les idees de la guerra dels pensadors anteriors. Moltes de les premisses expressades per aquest autor es van difondre amb rapidesa i, per tant, van influir en els relats del conflicte siculoangeví. Per aquest motiu aquest pensador és de summa transcendència per a la present investigació, atès que per entendre quina era la concepció de la guerra en la segona meitat del segle XIII cal comprendre les idees d'aquest filòsof.

Certament, Tomàs d'Aquino, a la seva obra *Summa Theologiae*, va provocar una autèntica revolució en el camp de la teoria jurídica medieval¹⁹⁵⁹. En aquest escrit va recuperar les idees d'Aristòtil i les va fusionar amb les tradicionals d'Agustí d'Hipona, tenint en compte,

---

¹⁹⁵⁷ RUSSELL, *The just...*, p. 77-78. Sobre la qüestió de la participació eclesiàstica, Russell apuntava que: “As part of the exercise of their ordinary duties lay officials were to punish criminals of all sorts, while in matters concerning the Church, ecclesiastical authorities had the right to seek military aid from lay rulers, when spiritual censures had proved ineffective. In effect the Church had the right to order persecution but was not to become directly involved in its executions; in other words, it possessed the *ius coactive potestatis* but not the *executio iuris*”.

¹⁹⁵⁸ CONTAMINE, Philippe, *La guerra en la Edad Media*, Barcelona, E. Labor, 1984, p. 352-353; RUSSELL, *The just...*, p. 68-85; També, TRAVÉ, Joan, *Previsión de los principios clásicos de la Guerra Justa*, Tesis Doctoral, Universitat de Barcelona, 1967; JOHNSON, James Turner, *Just War tradition and the restraint of War: a Moral and Historical inquiry*, Ed. Princeton University Press, Princeton, 1981, p. 121-171.

¹⁹⁵⁹ Vegeu al respecte: GRABMANN, Martin, *Introduzione alla “summa theologiae” di s. Tommaso d'Aquino*, Ed. Pontificia Accademia di S. Tommaso, Città del Vaticano, 1989.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

a més, els seus predecessors¹⁹⁶⁰. Sobre l'afer de la guerra es va pronunciar de manera extensa. *A priori*, però, abans de fer la dissertació sobre la pugna lícita, l'autor considerava que fer la guerra era sempre pecat i qualsevol acte bèl·lic era il·lícit. Per argumentar-ho recorria a l'evangeli de Mateu, on es considerava que combatre era contrari als preceptes de Déu¹⁹⁶¹. També, recordava que la guerra era incompatible amb la pau. Ara bé, d'altra banda, i com a contraposició d'aquestes premisses, Tomàs d'Aquino proposava que podia existir la guerra justa i lícita, sempre que es complissin tres requisits i l'objectiu fos defensar la pau.

Després de la dissertació sobre la moralitat de la guerra, Tomàs d'Aquino creava la fórmula del *Bellum Iustum*. Els requeriments —que seguidament s'analitzen— per a considerar que una guerra era justa eren tres: que es dugués a terme per una autoritat legítima, per a una causa justa i per a una justa intenció¹⁹⁶². Aquestes premisses eren el resultat de l'estudi del teòleg i es tractava d'una fusió entre els conceptes més clàssics agustinians amb els aristotèlics. Ara bé, la idea original de guerra justa es mantenia intacta. Per aquest autor, l'autoritat pública era l'única figura que podia legitimar la violència, només si aquesta estava moguda per la caritat, pel càstig contra els enemics, per la defensa de la comunitat i per la protecció dels pobres oprimits. Les guerres s'havien de lliurar per preservar la pau i, a més, va importar la idea aristotèlica del Bé comú i la va incorporar en les seves idees¹⁹⁶³. Així doncs, l'exercici del Bé comú per a la guerra justa era un imperatiu moral i era necessari per elaborar les virtuts que havien de donar suport

---

¹⁹⁶⁰ PERA, Ceslao, *Le fonti del pensiero di S. Tommaso d'Aquino nella Summa Teologica*, Ed. Marietti, Roma, 1979, p. 52-54, 109-112.

¹⁹⁶¹ *Summa Theologiae*, lib. 2, part 2, q. 40, art 1: L'autor fa referència a: Mateu, 26, 52. "(...) tots els que empunyen l'espasa, per l'espasa moriran"; Mateu, 5, 39. "Doncs jo us dic: No us hi torneu, contra el qui us fa mal"; També, *Carta als Romans* 12, 19. "Estimats, no us prengueu la justícia per la vostra mà"; Vegeu al respecte: SEGURA ETXEZARRAGA, Joseba, *La guerra imposible: la ética cristiana entre la "guerra justa" y la no-violencia*, Ed. Desclée de Brouwer, Bilbao, 1991; Sobre les perspectives de Tomas, vegeu: COTTA, Sergio, *Il concetto di legge nella summa Theologiae di S. Tommaso d'Aquino*, Ed. Memorie dell'Istituto Giuridico-Università di Torino, Torino, 1955; LEGET, Carlo, *Living with God: Thomas Aquinas on the Relation Between Life on Earth and 'Life' after Death*, Ed. Thomas Instituut Utrech-Peters Leuven, Nijmegen, 1997, p. 187-195.

¹⁹⁶² DAVIES, Brian, *Thomas Aquinas's Summa Theologiae: A guide and commentary*, Ed. Oxford University Press, Oxford, 2014, p. 245.

¹⁹⁶³ BALLIS, William, *The Legal position of war: changes in its practice and theory from Plato to Vattel*, Ed. Springer-science business Media, Chicago, 1937, p. 47; REICHBERG, Gregory M., *Thomas Aquinas on war and Peace*, Ed. Cambridge University Press, Cambridge, 2016, p. 257-282; RUSSELL, *The just...*, p. 116-120, 259-260; MAZUR, Piotr Stanislaw, "Holy war" in the light on Thomas Aquinas' concept of "bellum iustum", dins Janusz SMOLUCHA, John JEFFERSON i Andrzej WADAS (Eds.), *Holy war in late medieval and early modern East-Central Europe*, Ed. Akademia Ignatianum, Kraków, 2017, p. 19-32.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

a la idea de la guerra lícita. Les virtuts dominants en la filosofia tomista per a dur a terme la pugna eren la fortalesa i la prudència, les quals eren sovint esmentades pels teòlegs predecessors de Tomàs. Amb tot, l'autor es mostrava convençut que el Bé comú era un element de la providència divina¹⁹⁶⁴.

6.1.1. Les premisses tomistes del *Bellum Iustum* i les influències sobre els relats de les Vespres

El primer requeriment tomista per al *Bellum Iustum* postulava que només l'autoritat legítima podia dur a terme la guerra. Aquesta era una de les premisses que els antecessors de Tomàs també havien utilitzat. És a dir, el governant o príncep del territori tenia el dret lícit de protegir la comunitat contra els disturbis interns o contra els adversaris externs¹⁹⁶⁵. En canvi, un ens privat no podia guerrear sense el consentiment del governant superior i només el príncep legítim podia auxiliar el bé públic del regne. A més, l'autoritat havia de combatre al servei de Déu per condemnar aquells que feien el mal¹⁹⁶⁶. Aquesta pugna

---

¹⁹⁶⁴ RUSSELL, *The just...*, p. 263. L'autor aclaria que: “*Thus a soldier who faced death in a just war to defend the common good had need of much fortitude, but this was not a self-sufficient virtues since it was ordained to victory and peace. (...) stronger conviction that the common good was in effect divine. While this Tomist apotheosis of the common good would eventually revolutionise medieval political thought, Aquinas himself employed it to encourage that highest form of fortitude operative in was waged in its defence or in defence of the patria. Although fortitude may well have been implicitly directed toward defence of the patria and the common good in Aristotle's own analysis (...)*”; *Summa Theologiae*, lib. 2, part. 2, q. 40, art. 1. En segon lloc, Tomàs reforça la idea que pel bé comú cal combatre el pecador.

¹⁹⁶⁵ *Summa Theologiae*, lib. 2, part. 2, q. 40, art. I. “*Respondeo Dicendum quod ad hoc quod aliquod bellum sit iustum, tria requiruntur. Primo quidem auctoritas principis cuius mandato bellum est gerendum. Non autem pertinet ad personam privatam bellum movere, quia potest ius suum in iudicio superioris prosequi. Similiter etiam convocare multitudinem, quod in bellis oportet fieri, non pertinet ad privatam personam. Cum autem cura reipublicae commissa sit principibus, ad eos pertinet rem publicam civitatis vel regni vel provinciae sibi subditae tueri. Et sicut licite defendunt eam materiali gladio contra interiores quidem perturbatores, dum malefactores puniunt, secundum illud apostoli, ad Rom. XIII, ‘non sine causa gladium portat, minister enim Dei est, vindex in iram ei qui male agit’; ita etiam gladio bellico ad eos pertinet rempublicam tueri ab exterioribus hostibus. Unde et principibus dicitur in Psalm., ‘eripite pauperem, et egenum de manu peccatoris liberate’. Unde Augustinus dicit, contra Faust., ‘ordo naturalis, mortalium paci accomodatus, hoc poscit, ut suscipiendi belli auctoritas atque consilium penes principes sit’*”. Es pot observar, doncs, que per Agustí d’Hipona l'autoritat legítima també era l'única que podia dur a terme la guerra justa; Vegeu també, RUSSELL, *The just...*, p. 268.

¹⁹⁶⁶ *Summa Theologiae*, lib. 2, part. 2, q. 188, art. III. ad. 4. Es restringia l'estatus de la guerra entre prínceps sobirans, l'Emperador o el Papa; Sobre el pensament de Tomàs: DAVIES, Brian, *The thought of Thomas Aquinas*, Ed. Clarendon paperbacks, Oxford, 1993, p. 40-57, 320-344.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

s'havia de dur a terme per castigar els enemics, defensar el territori i defensar als oprimits, només, però, si l'autoritat ho comandava¹⁹⁶⁷.

Els cronistes de la guerra de les Vespres van realitzar un gran esforç en determinar, justificar i protegir l'autoritat que ells consideraven que tenia potestat sobre Sicília. En aquest cas, i en el terreny de l'argumentació, es va crear una dicotomia de poder on només hi cabien dos suggeriments de govern: el rei Carles o el rei Pere. Les dues faccions van proposar justificacions per defensar que el seu candidat al tron era el legítim governant.

La segona exigència, la causa justa, estava pensada per acusar a l'adversari polític de la culpabilitat dels seus actes, assenyalar-lo com a enemic i, finalment, afirmar que mereixia un atac¹⁹⁶⁸. Per tant, Tomàs d'Aquino va recórrer a les idees d'Agustí d'Hipona qui va defensar que perquè una guerra fos justa havia de servir per venjar les injustícies i restituir allò que s'havia pres o confiscat injustament. Aquest era un concepte que ja havia estat explicat per Ciceró i detallat en les obres agustinianes. Això, però, va ser reduït en una fórmula senzilla: la causa justa només podia ser vàlida si l'adversari havia comès una falta greu o un pecat, el qual havia de ser castigat. Es proposava una guerra per reprimir la injustícia i tornar a assegurar l'ordre i la pau¹⁹⁶⁹.

En les narratives de la guerra de les Vespres, ambdós bàndols argumentaven que s'havia produït una usurpació de Sicília. Per tant, era un dels motius de la guerra, ja que calia restituir el territori ocupat al legítim monarca. Aquesta al·legació era compartida pels partidaris dels dos reis i era en l'exposició dels fets i justificacions polítiques on els arguments dels sobirans i cronistes es diferenciaven.

La darrera i tercera condició, la justa intenció, s'havia establert perquè els combatents estiguessin motivats per una recta intenció de promoure el bé i evitar el mal¹⁹⁷⁰. Calia,

---

¹⁹⁶⁷ RUSSELL, *The just...*, p. 261, 268; *Summa Theologiae*, lib. 2, part. 2, q. 40, art. 1. Tanmateix, si hom a títol privat utilitza l'espasa, però tenia el beneplàcit de l'autoritat no mereixia cap pena.

¹⁹⁶⁸ RUSSELL, *The just...*, p. 268; *Summa Theologiae*, lib. 2, part. 2, q. 40, art. I. “*Secundo, requiritur causa iusta, ut scilicet illi qui impugnatur propter aliquam culpam impugnationem mereantur. Unde Augustinus dicit, in libro quaest., ‘iusta bella solent definiri quae ulciscuntur iniurias, si gens vel civitas plectenda est quae vel vindicare neglexerit quod a suis improbe factum est, vel reddere quod per iniuriam ablatum est’.*”

¹⁹⁶⁹ RUSSELL, *The just...*, p. 269.

¹⁹⁷⁰ *Summa Theologiae*, lib. 2, part. 2, q. 40, art. I. “*Tertio, requiruntur ut sit intentio bellantium recta, qua scilicet intenditur vel ut malum vitetur. Unde Augustinus, in libro de verbis Dom., ‘apud veros Dei cultores etiam illa bella pacata sunt quae non cupiditate aut crudelitate, sed pacis studio geruntur, ut mali coerceantur et boni sublevantur. Potest autem contingere quod etiam si sit legitima auctoritas indicentis bellum et causa iusta, nihilominus propter pravam intentionem bellum reddatur illicitum. Dicit enim*

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

doncs, que la guerra es dugués a terme no per cobdícia o crueltat, sinó per “amor a la pau”, per reprimir els malvats i socórrer els bons. En aquest tercer requeriment, es donava testimoni de la rellevància d'una motivació adequada per al conflicte just, quelcom que s'inspirava amb la definició proposada per Agustí d'Hipona¹⁹⁷¹.

Ambdues narratives —güelfa i antiangevina— acusaven l'adversari d'ésser violent contra la població i, per tant, feien necessària la intervenció dels respectius monarques per a evitar el mal i promoure el bé. És a dir, es plantejava que els francoprovençals es van mobilitzar contra els sicilians per ser culpables de dur a terme actes virulents. Igualment, la població sícula i el rei Pere van atacar els francesos, atès que se'ls hi recriminava una crueltat excessiva. Els autors antiangevins plantejaven la intervenció del rei Pere com la salvació i en feien un relat messiànic. En canvi, els cronistes eclesiàstics i partidaris del rei Carles denunciaven la matança dels francesos a Palerm i a l'illa i demanaven la intervenció del monarca, tal com s'ha analitzat anteriorment. Precisament, el rei Pere era acusat pel papat de sedició i combatre'l era una intenció justa des de la perspectiva güelfa. De fet, la sedició era considerada per Tomàs d'Aquino com un pecat mortal, que s'oposava al Bé comú¹⁹⁷². En tot cas, a més, els autors de les dues narratives argumentaven que calia auxiliar als vassalls de cada rei. En conseqüència, aquestes tres condicions van esdevenir fonamentals per a la redacció de les cròniques, car van quallar amb força en la mentalitat dels relators i, per això, és essencial tenir-les en compte per a l'anàlisi dels raonaments dels escriptors.

Augustinus, in libro contra Faust., 'nocendi cupiditas, ulciscendi crudelitas, implacatus et implacabilis animus, feritas rebellandi, libido domandi, et si qua sunt similia, hace sunt quae in bellis iure culpantur'; *Summa Theologiae*, lib. 2, part. 2, q. 40, art. 1. En tercer lloc, Tomàs d'Aquino conclou que aquells que fan la guerra justa tenen com a objectiu la pau. A més, tal com defensava Agustí, no es busca la pau per fer la guerra, sinó que es fa la guerra per tenir la pau. “*Ad tertium dicendum quod etiam illi qui iusta bella gerunt pacem intendunt. Et ita paci non contrariantur nisi malae, quam dominus 'non venit mittere in terram', ut dicitur [Matth. X, 34]. Unde Augustinus dicit, ad Bonifacium [Epist. 189]: 'non quaeritur pax ut bellum exerceatur, sed bellum geritur ut pax acquiratur. Esto ergo bellando pacificus, ut eos quos expugnas ad pacis utilitatem videndo perducas'*”. Després també afegia que no tots els exèrcits estan prohibits, només els desordenats i perillosos; També vegeu: RUSSELL, *The just...*, p. 268.

¹⁹⁷¹ RUSSELL, *The just...*, p. 269.

¹⁹⁷² *Summa Theologiae*, lib. 2, pars. 2, q. 42, art. I i II, p. 291-293. L'autor es pronunciava sobre la sedició: “*Seditio enim importat tumultum ad pugnam; ut patet per Glossam supra inductam. Sed pugna non semper est peccatum mortale, sed quandoque est iusta et licita, ut supra habitum est. Ergo multo magis seditio potest esse sine peccato mortali. Preaterea, seditio est discordia quaedam, ut dictum est. Sed discordia potest esse sine peccato mortali: et quandoque etiam sine omni peccato. Ergo etiam seditio. (...) Sed contra est quod Apostolus, II ad Cor. 12,20, prohibet seditiones inter alia quae sunt peccata mortalia. Ergo seditio est peccatum mortale*”.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

A més d'aquestes consideracions, cal tenir en compte el cercle intel·lectual de Tomàs d'Aquino, ja que alguns cronistes van viure i escriure a inicis del segle XIV i també es podien veure influenciats pels deixebles tomistes¹⁹⁷³. Per exemple, Albert Magne va destacar, juntament amb altres deixebles del teòleg com Vincent de Beauvais, i va posar en relleu que, sovint, la guerra podia ser necessària per preservar la llibertat i el territori. També, Pere d'Auvergne va defensar la guerra justa per advocar per la pau, per això va rebutjar la tàctica espartana d'ocupar ciutats per a dominar-les. Tolomeu de Lucca —qui també era cronista dels afers sicilians— va ser rellevant, sobretot, per acabar l'obra incompleta del seu mestre *De Regime Principum*, on va manifestar que s'havia de protegir la pàtria dels agressors externs. Finalment, Giles de Roma, de la mateixa manera, suggeria que el *Bellum Iustum* s'havia de dur a terme per la defensa de la terra¹⁹⁷⁴.

L'argumentació de la guerra justa era quelcom que preocupava els autors del moment i, per tant, s'esforçaven a reivindicar-la com a legítima. Aquestes eren unes premisses que Tomàs d'Aquino i els seus deixebles es van encarregar de difondre. Les consideracions sobre la guerra d'aquests apòstols tomistes es van propagar i es van incrustar també en el pensament de la societat de la segona meitat del segle XIII i és per aquest motiu que cal tenir-los en compte per a l'anàlisi dels arguments de la guerra.

6.1.2. L'ús de la justícia a les narratives de les Vespres

La hipòtesi que es presenta és que els autors contemporanis i posteriors als fets que narraven sobre les Vespres estaven influenciats per les idees tomistes o, almenys, coneixien la tradició de l'ideal de la guerra justa. Per tant, en els seus escrits van desenvolupar la justificació i l'exposició dels tres requisits que Tomàs d'Aquino proposava per a la guerra lícita.

Tanmateix, abans d'abordar la temàtica, és necessari analitzar com els autors es mostraven convençuts que el conflicte era convenient i lícit. Malgrat que la cronística defensa la guerra durant tota la narració —com ja s'ha mostrat anteriorment— és menester fer esment del que consideraven un acte de justícia. Malgrat ser un conflicte

---

¹⁹⁷³ Vegeu també sobre el desenvolupament de la teoria de la guerra posterior a Tomàs d'Aquino: DEVÍS, Federico, "After the 12th century: war and legal order (or, of historiography and its chimeras)", dins *Imago temporis. Medium aevum*, n. 9, 2015, p. 67-107, p. 89-92.

¹⁹⁷⁴ RUSSELL, *The just...*, p. 275-278.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

dinàstic i territorial els cronistes van buscar un fi més elevat. El gran objectiu dels autors era enraonar i defensar l'autoritat que tenia cada rei per a justificar l'atac contra aquells que consideraven usurpadors i fer-ne un fet just. Així, a manera d'introducció, cal esmentar alguns exemples abans de començar l'estudi al respecte.

En aquest sentit, es pot iniciar la recerca amb els enfocaments dels cronistes güelfs. Com a exemple i predecessor d'aquesta idea va destacar Tomaso Tosco da Pavia. En la seva obra dels *Gesta imperatorum et pontificum* va defensar que la pugna del rei Carles contra el rei Manfred era necessària, ja que l'objectiu de l'Anjou era “*iustitiam in terra facere*”¹⁹⁷⁵. La justícia era el propòsit pel qual el rei Carles havia de combatre als Staufen. De fet, i atès que era el mateix conflicte amb el rei Pere allargat en el temps, era una premissa que es va poder aplicar de la mateixa manera als temps de les Vespres.

Per aquest motiu, la creença que el rei Carles o l'Església va dur a terme la guerra per portar la justícia estava força divulgada. Un dels documents que va col·laborar a difondre aquesta idea va ser la butlla papal contra el rei aragonès i els sicilians revoltats. En aquesta s'anunciava que l'objectiu era aturar els actes del rei Pere i que, per tant, l'Església aplicaria la “*iustitia contra eum evidentius appareret*”¹⁹⁷⁶. Aquests eren uns actes obligats, atès que el rei era acusat de fellonia, rebel·lió i sedició. De fet, Malaspina era un bon coneixedor de la butlla papal i al·legava que el rei Carles havia recuperat la llibertat de l'Església i de Sicília i que el monarca aragonès, en canvi, l'havia atacat¹⁹⁷⁷. Cal entendre el concepte de llibertat com l'*status quo* establert per la Seu Apostòlica i que quan hom l'atacava mereixia l'aplicació de la justícia.

Més tard, a les cròniques de *Liber Jani* i la *Leggenda*, juntament amb Brunetto Latini, Malispini i Villani —tal com s'esmenta a *Lu Rebellamentu*, que després s'analitza— es defensava que l'excomunicació als sicilians i al rei Pere s'havia aplicat per anunciar “*iustizia spirituale e temporale*”¹⁹⁷⁸. Finalment, el darrer exemple es troba en el camp de la poètica. Adam de la Halle s'ocupava de glorificar les gestes del rei Carles. En la seva

---

¹⁹⁷⁵ TOMASO TOSCO DA PAVIA, p. 519.

¹⁹⁷⁶ Bolla, p. 145.

¹⁹⁷⁷ MALASPINA, lib. 3, cap. XVI, p. 134-138. També, lib. 8, cap. II-III, p. 299-302.

¹⁹⁷⁸ *Leggenda*, p. 74; *Liber Jani*, p. 59. En aquesta obra s'escrivia la mateixa frase: “*Gusticia, in spirituale e temporale*”; BRUNETTO LATINI, cap. CXXI, p. 118. L'autor afirmava d'igual manera que s'aplicava “*Giustizia spirituale e temporale*”; També, MALISPINI, cap. CCXXVII, p. 86; VILLANI, lib. 8, cap. LXV, p. 422. Ambdues cròniques expressaven que era un acte de “*giustizia spirituale*”.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

obra *Le roi de Sicile* definia de forma heroica les actuacions del rei Carles i afirmava amb naturalitat que el monarca angeví va portar la justícia contra els seus enemics¹⁹⁷⁹:

“*Car de ses anemis en se mist mie en mise,
N'il n'en prist raenchon, ains les mist à yuise*”

En conclusió, dins el cercle polític güelf, la voluntat de justícia no només havia arrelat amb força, sinó que es considerava la finalitat de la guerra. No obstant això, a l'altre bàndol, els autors sicilians i catalanoaragonesos, també insistien en una finalitat justa de la guerra i, per tant, no només contradeien els arguments angevins, sinó que feien pròpia l'argumentació de la justícia.

D'entre els cronistes antiangevins cal destacar, en primer lloc, l'exemple de *Lu Rebellamentu*. L'autor sicilià coneixia els arguments eclesiàstics i, per això, va presentar l'episodi on el legat papal —Gerardo di Parma— amenaçava els messinesos i els recordava que si no complien el dictamen del papat serien excomunicats, car l'Església aplicava “*justicia spirituali et temporal*”¹⁹⁸⁰. Al diàleg s'exposava que els actes de l'Església, com la guerra, eren per aplicar aquesta justícia. El cronista, partidari del rei Pere, era testimoni dels arguments papals i va introduir aquests conceptes a la seva redacció per rebatre'ls.

També és rellevant el relat de Niccolò Speciale, qui va afegir arguments sobre la qüestió i que, tot i ser sicilià i partidari del nou monarca aragonès, coneixia bé els raonaments angevins. Per això, en una de les ambaixades entre els diplomàtics angevins i els catalanoaragonesos, els representants del rei Carles van afirmar que el conflicte era “*Iniustum bellum contra Regem Carolum*”. Aquests denunciaven la pugna contra el monarca, perquè el consideraven legítim governant i negaven que la guerra iniciada pel rei Pere tingués el caire de justícia que li volien atorgar els seus partidaris. Per contra, Speciale es va reafirmar amb la legitimitat de la dinastia Staufen i per fer-ho, sovint, va

---

¹⁹⁷⁹ HALLE, Adam de la, *Oeuvres complètes du Trouvère Adam de la Halle*, a cura de E. de Coussemaker, Ed. Scientifique, Paris, 1872, p. 284. En aquest compendi es troben algunes de les obres d'Adam de la Halle en la versió original; Per a una màxima comprensió també està disponible la traducció d'aquest text en anglès. Richard Epstein la va realitzar dins el projecte de *Center for Medieval Studies, Fordham University*. Recuperat 22 de gener de 2019 des de https://frenchofitaly.ace.fordham.edu/?page_id=42. L'autor escrivia: “*With his enemies he never let them get the upper hand, Neither would he take any ransom, but would bring them to justice*”.

¹⁹⁸⁰ *Lu Rebellamentu*, p. 21-23.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

apel·lar a la justícia divina per justificar el conflicte. El cronista va reproduir les paraules del rei Pere en la contesta dels legats angevins i afirmava que “*non recuso Divina mediante iustitia*”. No es temia a la justícia divina i, per tant, es podia lliurar la guerra, atès que creia fermament en la validesa dels seus arguments per a restaurar els Staufen¹⁹⁸¹. Aquesta era una altra manera d’explicar la pugna, tot però, sota l’empara de la justícia divina que, per altra banda, era fonamental en el pensament de l’època.

Paral·lelament, Ramon Muntaner seguia l’argumentació sobre la justícia divina i afirmava que la revolta a Palerm i la guerra es van esdevenir per “*sentència de Déu*” qui “*trament sobre aquells l’espaa de justícia*”¹⁹⁸². Amb aquesta afirmació es denunciava la usurpació del rei Carles i el maltractament a la població. La utilització de la justícia serviria per enraonar el conflicte i presentar-la com la finalitat principal.

Finalment, en la narrativa aragonesa és rellevant la *Crònica de Sant Joan de la Penya* on, juntament amb les cròniques catalanes i sicilianes, es denunciava al rei Carles per usurpar Sicília i malmetre la població. Segons aquesta narració “*el rey Carlos avía injustament subiugado assí a Secilia*”¹⁹⁸³. És a dir, l’havia ocupat sense dret i l’havia tiranitzat amb absència de justícia i, per això, es requeria el conflicte.

Certament, no tots els cronistes que narraven sobre les Vespres utilitzaven el terme “justícia”, possiblement per qüestió d’estil i perquè és un mot molt precís, però tots definien el motiu i la finalitat de la guerra i, en tots els casos, l’ideal era arribar a un panorama polític diferent per a protegir-se de la injúria o la usurpació. En el cas dels autors güelfs, volien que l’Església, a través del rei Carles, assolís el poder sobre Sicília per emparar el territori d’agressors estrangers, quelcom que consideraven necessari i just. En canvi, pels cronistes sicilians, catalans, aragonesos i gibel·lins, el que era lícit i essencial era recuperar l’herència Staufen i protegir el poble dels atacs externs. En definitiva, tots els cronistes veien una finalitat en la lluita i cercaven arribar a un temps polític que consideraven més adient als seus paràmetres de pensament.

---

¹⁹⁸¹ SPECIALE, lib. 1, cap. XXIII-XXIV, p. 938-939.

¹⁹⁸² MUNTANER, cap. XLIII, p. 90. Sobre les Vespres afirmava que: “*E açò esdevenc per sentència de Déu, que nostre Senyor, ver Déus, sofer lo peccador e con veu que no es vol esmentar dels, als, tantost tramet sobre aquelles l’espaa de justícia*”.

¹⁹⁸³ *Crònica Sant Joan de la Penya*, cap. XXXVI, p. 100-101.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

La justícia era la premissa principal tant pels cronistes partidaris dels Anjou com per aquells partidaris del retorn de la dinastia Staufen. Aquesta era utilitzada com a fi i justificació del conflicte i era el motiu principal pel qual la contesa era requerida. A més, hom suggeria arguments que acompanyaven aquest ideal de justícia, com el de defensar la terra, protegir la població i reclamar els béns arravatats. Cap dels cronistes analitzats es va oposar a la guerra, ans al contrari, la fomentaven i l'alimentaven amb els seus raonaments, precisament, per arribar a l'estadi polític desitjat que consideraven lícit. *Ergo*, el fet d'argumentar el combat d'aquesta manera, portava als ideòlegs a proposar un tipus de guerra on la justícia n'era una de les principals premisses, a més de protegir el territori, justificar l'autoritat legítima i defensar la població. Els cronistes estaven desenvolupant els principis axiomàtics del *Bellum Iustum*.

6.2. LA LEGITIMACIÓ DE PODER PONTIFICAL I ANGEVÍ SOBRE EL REGNE DE SICÍLIA

L'autoritat —entesa com el dret que hom pot tenir per exercir un poder sobre un Estat— va ser llargament discutida en els relats sobre la Sicília de la segona meitat del segle XIII. Mitjançant diferents arguments hom va poder reclamar el reialme. Per justificar la potestat del rei hi havia diferents vies. El mètode successori —de pares a fills o parents— solia ser el més utilitzat, però en el cas sicilià hi va entrar en joc una altra fórmula: la potestat de l'Església sobre el territori. El pontífex va considerar que tenia el dret sobre el reialme sícul, i aquest li va traspasar la *potestas* de gestionar el territori al rei Carles. Aquest fet es basava en un ideari polític que comptava amb una llarga tradició des de la conquesta normanda.

La sobirania del rei Carles sobre el Regne de Sicília es sustentava, doncs, sobre la jurisdicció que exercia el pontífex sobre el reialme¹⁹⁸⁴. Aquesta premissa era la qüestió més essencial per als seus partidaris, entre els quals, es trobaven els cronistes güelfs. Al mateix temps, quan el rei ja comptava amb l'autoritat ben argumentada, podia acusar els

---

¹⁹⁸⁴ HOUSLEY, *The italian...*, p. 69. Cal tenir en compte a la conclusió que arribava aquest autor: “*The most important aim of papacy in justifying the Italian crusades was to present the struggle in Italy as an issue which affected all Christians. Thus Clement IV claimed that as a result of the conquest of the Regno by Charles of Anjou ‘the kingdom itself will enjoy its longed-for Peace, Italy will rejoice, freed of its wars and internal upheavals, the status of the Roman empire will be restored, and the Holy Land will be relieved by a strong hand’*”.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

seus contrincants —als reis Manfred i Pere— d'ésser usurpadors. En altres paraules, hom no podia justificar la necessitat de la guerra si no es defensava l'autoritat del monarca sobre Sicília, i això no es podia plantejar si, prèviament, no es raonava la potestat pontifical. Únicament amb la defensa del governant legítim es podia al·legar la pugna.

Aquesta temptativa entrava en conflicte amb la concepció tradicional de l'herència de la monarquia entre pares i fills o altres familiars que es podien considerar hereus. Així, els descendents del rei Frederic com el rei Conrad, el rei Manfred, Conradí i, en darrera instància, la reina Constança i el rei Pere, basaven la seva autoritat en l'herència familiar. Per contra, l'Església negava la seva legitimitat com a reis, ja que no acataven els paràmetres del pontífex. La guerra de les Vespres va estar caracteritzada per la lluita i el reclam entre dos reis: dos monarques que exigien el territori sicilià com a propi, però, per fer-ho, van recórrer a vies legitimàries distintes. Eren, per tant, dues posicions polítiques que representaven dues ideologies diferenciades.

La posició política representada pels Anjou defensava que el papat havia de governar sobre els afers tant espirituals com temporals; una idea que havia dominat durant els últims segles. L'altra posició, també una concepció tradicional, representada pel rei Pere, argumentava que la successió d'un territori era legítima als seus familiars, fins i tot, si aquesta contradeia els dictàmens del pontífex. A més, era una premissa que comptava amb el suport majoritari de la noblesa sícula.

En definitiva, era l'extensió del conflicte entre güelfs i gibel·lins o, si es prefereix, entre els Staufen i la Seu Apostòlica. Els partidaris del papat advocaven per la intervenció de l'Església en tots els àmbits i comptaven amb el rei Carles com el principal líder. En canvi, els adversaris de Roma eren contraris al fet que el pontífex s'ocupés dels afers temporals i, tradicionalment, havien estat sempre partidaris de l'emperador. Durant la guerra de les Vespres, el lideratge va ser ocupat pel rei Pere i es va convertir en un dels principals comandants gibel·lins.

6.2.1. La política pontifical d'apropiació sobre el reialme sicilià i la defensa dels arguments papals

Per entendre els adveniments de Sicília de la dècada dels vuitanta s'ha de retrocedir fins als anys seixanta quan el comte Carles de Provença i Anjou, va ser escollit com a paladí de Roma per defensar els interessos de l'Església al Regne de Sicília. Durant aquelles

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

darreres dècades, amb el govern dels reis Frederic, Conrad i Manfred, el papat s'havia vist en inferioritat estratègica a la península Itàlica, perquè el seu territori restava enmig de les possessions imperials i sicilianes¹⁹⁸⁵. Els últims monarques Staufen no s'acollien a les ordres papals i van ser els comandants de la facció gibel·lina més destacables del seu temps. Així, el pontífex va treballar per tornar a posar sota la seva òrbita el migdia itàlic empoderant a Carles i coronant-lo com a rei de Sicília en nom de l'Església. Cal, però, analitzar, sobre quins arguments es basava el papat per realitzar aquesta mena d'intervenció. És a dir, que permetia a l'Església exercir l'autoritat per imposar un monarca al regne de sícul? Els elements argumentatius entorn aquest afer s'havien forjat al llarg dels segles i els cronistes güelfs se'n feien ressò i els defensaven. Abans d'entrar en els detalls justificatoris de la monarquia angevina exposats per les cròniques, cal necessàriament, analitzar els arguments polítics de l'Església.

Aquesta autoritat pontifical sobre Sicília es basaria en dos arguments fonamentals que havien dominat l'escena política en les darreres centúries. En primer lloc, el papat es considerava ministre dels afers tant espirituals com temporals¹⁹⁸⁶. Precisament, era la política temporal del papat la que el gibel·linisme rebutjava. Les lluites contra aquest exercici havien estat múltiples i durant el segle XIII es destacaven les actuacions de la dinastia Staufen contra Roma i, en darrera hora, l'actuació del rei Pere. En segon lloc, se sustentava en la tradició política segons la qual el papat considerava el reialme sicilià com un territori propi fora dels estats pontificis¹⁹⁸⁷ i, per tant, havia de restar sota l'òrbita romana¹⁹⁸⁸. En conseqüència, el pontífex considerava que tenia la legitimitat suficient per actuar per sobre dels reis i emperadors i creia que tenia la potestat per coronar un nou rei a Sicília.

Quant a la primera qüestió, el fet que el pontífex es considerés ministre dels afers temporals i espirituals, era un principi que s'havia construït al llarg dels segles¹⁹⁸⁹. Per

---

¹⁹⁸⁵ Vegeu al respecte: PISPISA, *Il regno...*, p. 49-50, 85-88, 241-246.

¹⁹⁸⁶ ULLMAN, *Historia del...*, p. 97-99.

¹⁹⁸⁷ ABULAFIA, *La guerra...*, p. 36-37.

¹⁹⁸⁸ Vegeu els documents al respecte: CARUCCI, *Codice diplomatico...*, vol. 1, doc. 179, p. 319-320. El papat demanava tractar amb clemència als sicilians.

¹⁹⁸⁹ GILSON, Étienne, *La filosofia en la Edad Media desde los orígenes patrísticos hasta el fin del siglo XIV*, Ed. Gredos, Madrid, 1976, p. 308-309. Cal aclarir que, en la concepció eclesiàstica, el poder del rei estava sobre les coses terrenals. El del papa, en canvi, estava sobre els afers celestials. Tanmateix, es creia que el poder espiritual avantatjava al poder temporal. El pontífex tenia poder en conferir el poder temporal i institucionalitzar-lo i al mateix temps podia jutjar si calia mancar d'autoritat a un monarca i

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

exemple, Gregori VII (1073-1085), contemporani de la conquesta normanda, defensava que tots els reis i cristians li devien obediència¹⁹⁹⁰. També hi ha antecedents dialèctics durant el segle XIII propers a la intervenció dels reis Carles i Pere que van ser presents al conflicte de sicília. Per exemple, Innocenci III afirmava que allò que declarava ell, era com si el mateix Jesús ho digués. També, Gregori IX (1227-1241) defensava que era el vicari de Crist a la terra i que tots havien de ser súbdits del seu govern. Innocenci IV (1245-1254) asseverava que era la “presència corporal” de Jesucrist. A més, es mostrava convençut que tots els humans havien d'estar sota les seves ordres; algunes afirmacions semblants es repeteixen en cada govern papal al llarg del segle XII i XIII. Davant de tals afirmacions, Ullman conclou que es tractava d'una monarquia universal *de iure*, però no *de facto*, tal com les dificultats polítiques del segle XIII van demostrar. Era, doncs, la posada en pràctica d'un autèntic *monarchatus*¹⁹⁹¹.

De fet, aquesta concepció de poder era, sovint, defensada pels filòsofs i teòlegs contemporanis. En destacava, per exemple, Tomàs d'Aquino, que era coetani a l'afer sicília. Aquest, malgrat no referir-se directament a la problemàtica sícula, defensava que el poder civil i temporal estava subjugat a l'espiritual, encara que eren poders diferents. És a dir, assegurava que no era pas usurpació de poder si un eclesiàstic inferia en els afers temporal¹⁹⁹².

---

excomunicar-lo. És a dir, el poder espiritual podia retirar el que havia donat prèviament i, per això, un domina l'altre. Arran d'aquesta idea, i a partir dels texts bíblics es va eixamplar la idea i es va dur a la pràctica als segles previs a la guerra de les Vespres; Sobre la contraposició d'aquests dos poders vegeu: BRUNELLI, Giampiero, *Le istituzioni temporali dello Stato della Chiesa. Dispense didattiche per il modulo di Istituzioni politiche*, Ed. Università degli Studi di Roma “La Sapienza”, Roma, 2007-2008, p. 20-35; També, TABACCO, Giovanni, *La relazione fra i concetti di potere temporale e di potere spirituale nella tradizione cristiana fino al secolo XIV*, Ed. Firenze University Press, Firenze, 2010, p. 5-21, 119-170.

¹⁹⁹⁰ ULLMAN, *Historia del...*, p. 99.

¹⁹⁹¹ ULLMANN, *Historia del...* p. 101-102.

¹⁹⁹² *Summa Theologica*, lib. 2, part. 2, q. 60, art. 6, 3, 3. “*Praeterea, potestas spiritualis distinguitur a temporalibus. Sed quandoque praelati habentes spiritualem potestatem intromittunt se de his quae pertinent ad potestatem saecularem. Ergo usurpatum iudicium non est illicitum*”. També escrivia: “*Ad tertium dicendum quod potestas saecularis subditur spirituali sicut corpus animae. Et ideo non est usurpatum iudicium si spiritualis praelatus se intromittat de temporalibus quantum ad ea in quibus subditur ei saecularis potestas, vel quae ei a saeculari potestate relinquuntur*”. Vegeu al respecte, CARLYLE, Robert Warrand, *Il pensiero politico medievale*, vol. 3, Ed. Laterza, Bari, 1976, p. 358; JORDAN, Mark. D, “De Regno” and the place of political thinking in Thomas Aquinas”, dins *Medioevo*, n. 18, 1992, p. 151-168; TRUINI, Fabrizio, *La pace di Tommaso d'Aquino*, Ed. Città Nuova, Roma, 2008, p. 368, 371. Altres autors com Giovanni da Vercelli o Andrea da Isernia —que més tard es va unir amb Joan de Pròixida a la causa sicilogibel·lina— defensaven que el poder temporal i espiritual eren diferents entre ells i que no havien d'interferir-se un amb l'altre. És més, reclamaven que en l'Imperi l'afer temporal no pertanyia al pontifex.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

També és rellevant el seu deixeble i coetani al conflicte, Gil de Roma, que tampoc va fer cap esment directe sobre Sicília. Tanmateix, es mostrava defensor del papat quan intervenia en els afers civils. Així, en la seva obra *De Ecclesiastica potestate*, escrita alguns anys després de l'inici de la guerra, assegurava que hi havia dues espases, la del papa i la del rei, però que el poder temporal estava sotmès l'espiritual. En conseqüència, si el poder terrenal errava, havia de ser jutjat per l'espiritual, ja que era superior. En canvi, si el poder espiritual, s'equivocava només podia ser jutjat per la divinitat¹⁹⁹³. Ambdós autors mostraven la ideologia papal i la feien vigent pel seu temps. Aquesta idea era precisament la que tenia *in mente* el papat quan va voler intercedir a Sicília, tant en el moment que va imposar l'angeví i expulsar el rei Manfred, com quan, més tard, va excomunicar el rei Pere.

A partir d'aquest panorama ideològic, es pot abordar la segona qüestió sobre Sicília: la potestat del papat d'intervenir als afers del Regne de Sicília. Aquest era un poder que sempre s'havia exercit des de la creació del reialme. Era una tradició política de gran magnitud i essencial per a entendre els fets del segle XIII. Certament, però, aquesta dinàmica es va interrompre amb els Staufen i era, justament, un dels avantatges polítics que volia recuperar l'Església. Ara bé, en què consistia aquest control al reialme que tant anhelava recuperar el papat?

Arran de la conquesta normanda, primer amb la fundació comtal i després amb la creació del regne, la seu pontifical creia poder exercir l'autoritat sobirana sobre la regió. Des de la perspectiva romana, Sicília era de la seva potestat, com un territori separat del *Patrimonium Petri*, que era definit com la *terra Ecclesiae, proprietatis et iuris Ecclesiae*. Per tant, el pontífex considerava que estava administrada pels governants normands, però en nom de l'Església¹⁹⁹⁴. A més, el papat legitimava la conquesta, segurament també,

---

Era, per tant, una posició gibel·lina i contrària als eclesiàstics i a l'opinió güelfa; També, TORRELL, Jean-Pierre, *Saint Thomas Aquinas. Spiritual Master*, vol. 2, Ed. The Catholic University of America Press, Washington, D.C, 2003, p. 297.

¹⁹⁹³ ROMANUS, Aegidius, *De Ecclesiastica potestate*, a cura de Richard Scholz, Ed. Scientia Aalen, Aalen, 1961, lib. 1, cap. V, p. 13-17; COPLESTON, Frederick, *Historia de la filosofía. De San Agustín a Escoto*, vol. 2, Ed. Ariel, Barcelona, 2000-2004, p. 373; Vegeu també, ROCHE ARNAS, Pedro, "Iglesia y poder en el *De ecclesiastica potestate* de Egidio Romano", dins *Anales del Seminario de Historia de la Filosofía*, vol. 24, 2007, p. 141-153.

¹⁹⁹⁴ ABULAFIA, *La guerra...*, p. 37; Vegeu també, MANFREDI, Angelo, *La chiesa nel medioevo dal VII al XIII secolo. Lineamenti e problemi*, Ed. TAU Editrice, Roma, 2017, p. 322-324.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

basant-se en la falsa donació de Constantí¹⁹⁹⁵. En conseqüència, ni l'emperador germànic, ni el bizantí reconeixien els drets del papat sobre el migdia itàlic i ambdós en reclamaven la terra per al seu imperi¹⁹⁹⁶. D'aquesta manera, la cerca d'autoritat del pontífex sobre Sicília va ser cabdal, quelcom que acabaria marcant la política itàlica en les següents centúries¹⁹⁹⁷.

Una de les primeres intervencions polítiques pontificals sobre el regne va ser quan Robert Guiscard va ser reconegut per Nicolau II el 1059 com a *Dei gratia et sancti Petri dux Apulie et Calabrie et utroque subveniente futurus Sicilie*. D'aquesta manera, el primer duc sicilià prestava homenatge al papa, li jurava fidelitat i un pagament anual. Robert rebia del pontífex —també pels seus successors— el reconeixement de la seva superioritat davant els altres comtes normands¹⁹⁹⁸. Aquest fet va significar, *de facto*, la primera investidura pontifical a un príncep sicilià. Dècades després, Urbà II, el 1098, va concedir al comte Roger I el control de l'Església a l'illa per tal d'organitzar l'estructura eclesiàstica llatina; era el privilegi conegut com la *Legazia Apostolica*¹⁹⁹⁹. Més tard, el 1130, el papa Anaclet II va coronar al primer rei, Roger II²⁰⁰⁰. Malgrat l'entronització oficiada pel pontífex, cal ressaltar que la monarquia normanda reclamava la seva autoritat sobre el reialme sense les vies pontificals i es reivindicava com una entitat que governava

---

¹⁹⁹⁵ FODALE, "Stato e...", p. 230.

¹⁹⁹⁶ FODALE, "Stato e...", p. 231. De fet, Roma va imposar un bisbe llatí, no tant per a la conquesta del territori, sinó per afirmar els seus drets davant del patriarcat de Constantinoble.

¹⁹⁹⁷ ABULAFIA, *La guerra...*, p. 38; Vegeu també al respecte, FODALE, Salvatore, *Comes et legatus Siciliae: Sul privilegio di Urbano II e la pretesa Apostolica Legazia dei Normanni di Sicilia*, Ed. Università di Palermo-Istituto di Storia Medioevale-Manfredi Editori, Palermo, 1970.

¹⁹⁹⁸ FODALE, "Stato e...", p. 229-230.

¹⁹⁹⁹ ABULAFIA, *La guerra...*, p. 37; FODALE, "Stato e...", p. 229-233. El 5 de juliol de 1098 el papa concedia a Roger la "*Legazia Apostolica*". Aquesta donava el dret al comte d'intervenir en els afers eclesiàstics sicilians i d'intervenir en aquella potestat. Això serviria per suplir la manca del legat papal, que el pontífex no enviaria. Sobre aquesta temàtica vegeu, també, del mateix autor: FODALE, Salvatore, *L'apostolica legazia e altri studi tra Stato e chiesa*, Ed. Sicania, Messina, 1991; CATALANO, Gaetano, *Studi sulla Legazia Apostolica di Sicilia*, Ed. Parallelo, Reggio Calabria, 1973.

²⁰⁰⁰ FODALE, "Stato e...", p. 232. Abans d'aquesta coronació, el 1117 el papa Pasqual II ja va reconfirmar els privilegis de l'Església a Roger II. Ara bé, amb la creació del regne s'expandeix el privilegi de *Legazia Apostolica* a la resta dels territoris, ja que originalment, només s'havia concedit a l'illa de Sicília; Vegeu al respecte, WIERUSZOWSKI, Helene, "Roger II of Sicily, Rex-Tyrannus, in twelfth-century political thought", dins *Speculum*, vol. 38, 1963, p. 46-78; TRAMONTANA, Salvatore, *La monarchia normanna e sveva*, Ed. UTET Università, Torino, 1986; CASPAR, Erich, *Ruggero II e la fondazione della monarchia normanna di Sicilia*, Ed. Laterza, Roma, 1999, p. 30-39.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

per dret propi. Precisament, això és el que mostrava en una de les imatges de l'església de la Martorana^(Fig. 11), on el rei Roger rebia la corona directament de Crist²⁰⁰¹.

Després de la seva mort, el papat va reconèixer al seu fill, Guillem I, com a hereu legítim, encara que no sense dificultats al respecte²⁰⁰². Més tard, el 1171, Guillem II el va succeir²⁰⁰³. Certament, malgrat l'acceptació del papat d'aquest darrer monarca, sovint, es va representar l'entrega de la corona pel mateix Crist —com n'és exemple la imatge de Monreale^(Fig. 12)—, tal com havien fet els seus antecessors²⁰⁰⁴. Aquesta figuració és una mostra de la ideologia règia siciliana del segle XII. Aquesta, però, va evolucionar i es va dur a posicions més extremes per a diferenciar-se del poder de Roma, quelcom que es va mostrar en la política de la monarquia Staufen i, després, amb l'aragonesa.

Per últim, el rei Tancred va rebre el suport del papa Celestí III davant l'amenaça de l'emperador Enric VI. A canvi, però, es va procedir a una revisió dels acords de Benevento i s'acordava que es tornaria a enviar legats papals cada cinc anys. Per tant, el reialme perdria tots els privilegis davant l'Església que havia mantingut fins llavors²⁰⁰⁵. Era una de les primeres temptatives papals de tenir més poder sobre el reialme.

En tot cas, després de la fi de la dinastia normanda i amb l'arribada dels Staufen, es posava en relleu la problemàtica d'acumular en les mateixes mans el poder de l'imperi germànic i el reialme sicilià. Era quelcom que, a la pràctica, suposava la fi del control papal sobre el territori, almenys de la manera com s'havia exercit fins al moment²⁰⁰⁶. S'imposava d'aquesta manera la política imperial i gibel·lina sobre Sicília. Aquesta pèrdua de poder era, precisament, el que volien recuperar amb la imposició del monarca Anjou.

---

²⁰⁰¹ Sobre aquesta representació vegeu, VAGNONI, Mirko, "Royal images and sacred Elements in Norman-Swabian and Angevin-Aragonese Kingdom of Sicily (1130-1343), dins *Eikón/Imago*, n. 4/2, 2013, p. 107-122, p. 111-112.

²⁰⁰² GIAMPALLARI, Luigi, *Dritto Ecclesiastico*, vol. 1, Ed. Lorenzo Dato, Palermo, 1828, p. 193. El papa Adrià IV volia donar la infeudació de Sicília a Guillem I, però aquest es va fer coronar sobirà per propi dret; TRAMONTANA, *Il mezzogiorno...*, p. 47-49; ABULAFIA, *La guerra...*, p. 38.

²⁰⁰³ TRAMONTANA, *Il mezzogiorno...*, p. 52-54.

²⁰⁰⁴ VAGNONI, "Royal images...", p. 112.

²⁰⁰⁵ FODALE, "Stato e...", p. 234.

²⁰⁰⁶ ABULAFIA, *La guerra...*, p. 38; FODALE, "Stato e...", p. 234. Malgrat tot, els primers anys, durant la minoria de Frederic, Inocenci III va saber aprofitar la debilitat del regne.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

Malgrat tot, durant la joventut del rei Frederic II, i encara en qualitat de feu papal, Sicília i el seu monarca van restar sota la protecció del papa Innocenci III²⁰⁰⁷. De fet, el rei Frederic va rebre de les mans d'Honorí III la corona de l'Imperi romà d'Occident. Tanmateix, aquest sobirà va actuar d'acord amb els seus interessos, cosa que va contrariar l'Església, qui ja no va poder dirigir el rei sicilià com a vassall seu. Tal com s'ha esmentat abans, això li va valdre a Frederic II l'enemistat amb els pontífexs, primer amb Honorí III i, després, amb Gregori IX i Innocenci IV²⁰⁰⁸. Així doncs, el *quid* de la qüestió era que els papes ja no podien intervenir als afers polítics de Sicília, que consideraven el seu feu, tal com havia succeït d'antuvi. En conseqüència, Innocenci IV no va reconèixer a Conrad IV²⁰⁰⁹, ja que mentre Sicília i els territoris germànics fossin aliats, el papat restaria en inferioritat estratègica²⁰¹⁰.

Va ser llavors quan es va plantejar la possibilitat de forçar el canvi de monarca i col·locar un governant que obeís a l'Església. Arran de la mort del rei Conrad el 1254, es va enviar a Manfred, no com a rei, sinó com a vicari i príncep per governar en nom de Roma. No obstant això, la noblesa sícula el va convertir en rei el 1258²⁰¹¹. Aquest fet entrava en conflicte amb la concepció eclesiàstica de Sicília, que defensava que el rei sícul havia de ser triat i confirmat pel papat i ser el seu vassall. És a dir, si els Staufen eren contraris a aquesta concepció de poder, calia, des de la perspectiva romana, canviar la dinastia i imposar un rei devot. Per tant, va ser amb la imposició dels Anjou quan la Seu Apostòlica va poder fer valdre els drets que emparaven la seva potestat sobre Sicília. Per fer-ho, el pontífex s'assegurava el control del tron i la seva successió²⁰¹². La decisió de pactar amb el comte angeví va ser d'Urbà IV i, després de la seva mort el 1264, va ser secundada pel nou pontífex²⁰¹³.

---

²⁰⁰⁷ ABULAFIA, *La guerra...*, p. 43; KANTOROWICZ, Ernst, *Frederick the Second, 1194-1250*, Ed. Constable and Co., Ltd, London, 1957, p. 16-17, 19-20.

²⁰⁰⁸ ABULAFIA, *Frederick II...*, p. 302-310; ABULAFIA, *La guerra...*, p. 46.

²⁰⁰⁹ ABULAGIA, *La guerra...*, p. 50.

²⁰¹⁰ ABULAFIA, *La guerra...*, p. 53.

²⁰¹¹ PIPISA, *Il regno di...*, p. 85-87; HAUSLEY, *The papal-angevin...*, p. 17.

²⁰¹² FODALE, "Stato e...", p. 235.

²⁰¹³ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 145-147. El papa Urbà IV va morir el 2 d'octubre de 1264 a Perugia; Vegeu també, LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 42-46.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

És per això que, en primer lloc, a la butlla del 1265 per investir Carles d'Anjou com a rei, Climent IV reclamava l'autoritat sobre Sicília²⁰¹⁴. El territori sicilià era el que estava comprès per “*tota terra citra Pharum usque ad confinia terrarum Romanae Ecclesiae*”; és a dir, des de l'illa fins a la frontera amb els Estats Pontificis. Després de definir el reialme es reivindicava que aquella terra restava “*ad dispositionem et ordinationem sedis apostolicae*”²⁰¹⁵. A més, s'insistia que tant la possessió del territori com la investidura de Carles d'Anjou es realitzava a partir del poder de la “*auctoritate apostolica*”²⁰¹⁶.

Conseqüentment, si l'Església tenia l'autoritat sobre el reialme, podia designar com a monarca algú fidel al seu dictamen, com Carles d'Anjou, perquè administrés el territori en nom seu. Aquest compliria les seves funcions com a vassall del papa i expulsaria el rei Manfred dels dominis de l'Església. Així, amb la potestat que tenia el papa sobre Sicília —i pel simple fet d'ésser el pontífex— investia a Carles d'Anjou amb el dret pertinent per governar sobre el Regne de Sicília. Tanmateix, se li prohibia reclamar terres imperials a Itàlia o altres dominis eclesiàstics per evitar, precisament, tenir la mateixa problemàtica que amb Frederic II²⁰¹⁷. També, com a acte de vassallatge, el rei havia de realitzar un

---

²⁰¹⁴ El papat reclamava la potestat sobre Sicília a la butlla que va investir a Carles d'Anjou com a rei. Vegeu, GIUDICE, *Codice diplomatico...*, doc. 4, p. 6. Així, Climent IV en reclamava el dret i la potestat: “*Habemus interdum regnis ipsis, et specialiter quae Romanae Ecclesiae juris et potestatis existunt, cum fratribus nostris ad pacem et justitiam populorum perpetua stabilitate disponere*”; FODALE, “*Stato e...*”, p. 235. Cal tenir en compte que aquest fet, a la pràctica va suposar l'anul·lament de tota la política Staufen. Van ser restituïts els béns de l'Església. Va ser una revocació de les posicions entre Estat i papat.

²⁰¹⁵ GIUDICE, *Codice diplomatico...*, doc. 4, p. 7. “*Sane porrecta nobis tuae filialis devotionis petitio continebat, quod cum, regno Siciliae et tota terra citra Pharum usque ad confinia terrarum Romanae Ecclesiae, quae de praedicto Siciliae regno esse dignoscitur, ad dispositionem et ordinationem sedis apostolicae, ad quam specialiter pertinet, plene ac libere devolutis, sedes ipsa obtentu devotionis, qua persona tua erga praedictam Romanam fulget Ecclesiam, et pro fidei puritate (...)*”.

²⁰¹⁶ GIUDICE, *Codice diplomatico...*, doc. 4, p. 8.

²⁰¹⁷ HOUSLEY, Norman, *The Italian crusades. The papal-angevin alliance and the crusades against Christian lay powers, 1254-1343*, Ed. Clarendon Press, Oxford, 1982, p. 18-19, 166; LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 56; ABULAFIA, *La guerra...*, p. 84; Vegeu també, GIUDICE, *Codice diplomatico...*, doc. 4, p. 12-27. De fet, eren fins a 26 condicions que el papat imposava al rei. Totes elles estaven pensades per defensar l'autoritat del papat sobre Sicília i la posició estratègica dels territoris pontificis. Amb aquestes condicions es pretenia evitar un conflicte similar al que havia causat el rei Frederic II i els seus hereus. Curiosament, una de les exigències més rellevants era que ni el rei Carles ni els seus hereus podien dividir el regne. De fet, era justament el que va succeir el 1282 com a resultat del conflicte. Segurament, era una temptativa per evitar el secessionisme sicilià, que ja s'havia mostrat actiu en els darrers anys. La butlla expressava: “*Adhuc tam vos quam viri in regno heredes regnum et terram praedictam nullatenus dividatis, sed semper illa unus tantum sub ipsis conditionibus in membris ac in capite ab Ecclesia Romana tenebit*”. També, si no hi havia successió possible, el regne havia de ser retornat a l'Església, i en cap moment havia d'estar en mans de l'imperi: “*In secundo autem casu regnum ad Romanam Ecclesiam devolvatur, regnum quoque Siciliae et terra praedicta imperio nullo modo subdentur*”.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

pagament anual i s'imposava límits a la política eclesiàstica del rei²⁰¹⁸. Aquest exercici polític que es va dur a terme era una de les màximes expressions de poder temporal que va desplegar la Seu Pontifical en aquella centúria, i se sustentava amb un fort convenciment de l'autoritat basada en el poder descendent. A més, per tal d'exercir aquesta potestat i imposar al rei Carles —tal com recordaven molts dels cronistes güelfs— calia, primer, desposseir al rei Manfred del reialme²⁰¹⁹. De fet, el papat considerava que havia ocupat el territori sense permís, ja que no tenia la sobirania pertinent i, en conseqüència, era un usurpador del tron. Cal apuntar que aquest fet era entès com un atemptat contra la “*ecclesiasticam libertatem*”²⁰²⁰. Paral·lelament a aquestes reclamacions tàctiques de l'Església, es va convocar una croada contra el seu govern²⁰²¹, un succés que es va convertir en un dels grans antecedents per a la guerra de les Vespres.

Cal puntualitzar, però, que aquesta concepció de poder papal sobre Sicília —que formava part de la ideologia pontifícia— no era únicament secundada pels eclesiàstics romans o itàlics, sinó que va comptar també amb partidaris güelfs a Sicília. Tal com s'ha esmentat anteriorment, si es pren l'exemple de *Lu Rebellamentu*, es pot observar com els sicilians van demanar al papa Nicolau III que fes entrega del reialme —com a autoritat principal d'aquest— al rei Pere el Gran²⁰²². Fins i tot el moviment polític comunal de Sicília sempre va reclamar el suport del papa Martí IV. Aquests són dos exemples —un de caire literari, però representatiu d'un dels pensaments sicilians, i l'altre de caràcter polític— que posen

---

²⁰¹⁸ FODALE, “Stato e...”, p. 235. El rei angeví havia de pagar anualment 8.000 unces d'or i havia d'acceptar la immunitat fiscal i jurídica de l'Església a Sicília.

²⁰¹⁹ Vegeu al respecte: SALIMBENE, p. 410. L'autor escrivia: “(...) *deinde Apuliam intrans, bello campestri habito predictum Manfredum et vita privavit et regno*”; *Memoriale potestatum regiensium*, p. 1124. “*Karolus (...) deinde Apuliam intrans, bello campestri habito, praedictum Manfredum, et vita, et Regno privavit*”.

²⁰²⁰ GIUDICE, *Codice diplomatico...*, doc. 4, p. 22. “(...) *leges per dictum Fridericum vel per reges Siciliae, seu per Conradum ipsius Friderici filium, aut Manfredum principem Tarentinum, qui de facto retinet ipsum regnum occupatum, editas contra ecclesiasticam libertatem (...)*”.

²⁰²¹ HOUSLEY, *The Papal-Angevin...*, p. 18. L'autor escrivia que: “*In the negotiations of 1263 Urban granted Charles's request that the cross be preached in France, Provence, the imperial dioceses which lay between France's eastern border and the Kingdom of Germany, Lombardy, Tuscany, and the Papal State. Simon of Brie, Cardinal-priest of St. Cecilia was sent to France as papal legate in May 1264 to conclude the negotiations with Charles and was told to organize this preaching*”. També afegia: p. 34. “*It was at the level of theological and juridical thought and argument that the papacy attempted to transform the wars from ordinary military campaigns into crusaders, fought not simply in the pursuit of papal and Angevin aims in Italy, but in defence of the Christians Faith itself*”; Vegeu també al respecte: WALEY, Daniel Philip, *The Papal State in the Thirteenth Century*, Ed. Macmillan, London, 1961, p. 172-173; LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 57.

²⁰²² *Lu Rebellamentu*, p. 10.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

en relleu que no tots els sicilians eren contraris a la doctrina papal. És a dir, malgrat restar durant dècades sota el jou Staufen —i després, sota el casal de Barcelona— i seguir, per tant, polítiques de tendència gibel·lina, els partidaris del pontífex es van mantenir fidels a les seves conviccions polítiques. Més tard, els güelfs sicilians van rebutjar la imposició angevina, però es volien acollir a la protecció pontifical.

6.2.2. La perspectiva dels cronistes sobre l'autoritat pontifícia i la recuperació de Sicília

En el relat sobre la imposició del rei angeví, els cronistes eclesiàstics es van centrar a narrar i defensar les accions del rei Carles. Es pot observar com els contemporanis güelfs feien referència a aquest afer com una acció legítima. Això es basava en una clara intenció dels cronistes de fer valdre el poder temporal de l'Església per sobre dels altres reis. Les narratives que es van desenvolupar entorn de la qüestió siciliana es fonamentaven en la defensa de l'exercici del poder eclesiàstic i reivindicaven que Sicília havia de restar sota l'òrbita papal, com a propietat i aliada apostòlica. Si aquesta era l'orientació política dominant dins els cercles papals, cal analitzar de quina manera aquesta concepció era mantinguda pels autors coetanis als fets de Sicília.

Ara bé, només van aplicar aquests arguments aquells qui reconeixien tal autoritat al pontífex. És a dir, aquest raonament va ser emparat tant pels cronistes güelfs, com per aquells sicilians que van considerar el pacte amb Roma com un pas legítim per a les seves reivindicacions. Amb la defensa d'aquesta creença, aquests autors demostraven de quina manera tenien assimilada i integrada la idea segons la qual el papat tenia l'autoritat sobre Sicília. Des de la seva perspectiva, el pontífex era el ministre de Crist i estava per sobre de qualsevol altre monarca.

En altres paraules, la doctrina hierocràtica era present en el pensament dels autors defensors del papat. Per tant, escrivien a partir de l'empara del pontífex i la seva gestió de govern. Lògicament, també eren partidaris de l'actuació del rei Carles que, com a governant triat pel pontífex, hauria de fer complir la voluntat de l'Església. Tal com s'entenia l'actuació de la Seu pontifical, el papa exercia com un monarca que dirigia la comunitat i, en conseqüència, hi havia una gradació jeràrquica molt marcada. Així, el rei Carles restava per sota de l'autoritat pontifícia. A més, al seu entendre, si hom interferia en les funcions de l'altre, s'alterava l'ordre polític establert i, per tant, caldria

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

intervenir²⁰²³. És a dir, el rei Manfred i el rei Pere van ocupar el tron de Sicília, quan aquest, segons la Seu Apostòlica, corresponia al rei Carles, de manera que el pontífex es va veure obligat a actuar bèl·licament, i d'aquesta manera es va justificar la necessitat de la guerra. Aquesta ideologia pontifícia, que demostrava estar molt arrelada en el pensament dels autors contemporanis, es basava en la convicció de què la fe en Crist havia d'unir tota l'Església i calia que la llei es basés en la fe²⁰²⁴. Aquest principi es va aplicar a la política siciliana i en les premisses de les narracions.

Així, doncs, els autors güelfs de l'època van argüir que l'autoritat sobre Sicília havia estat cedida al rei Carles i van defensar l'actuació del governant angeví. Un dels primers cronistes que va fer referència sobre aquest afer era Tomaso Tosco da Pavia que donava èmfasi a la potestat que tenia el papa Urbà IV de convocar a Carles d'Anjou per combatre en nom de l'Església i retornar a les seves mans Sicília. Aquest relator al·legava que el pontífex va mobilitzar al comte de Provença i d'Anjou perquè va valorar la seva fidelitat i la de la seva stirp: "*inclita domus illa Francorum ecclesie semper fuit singulare refugium in pressuris*"²⁰²⁵.

En aquesta mateixa línia argumentativa, Martí d'Opava va defensar la potestat del pontífex de reclamar Carles d'Anjou, ho va plantejar com un afer fonamental i va fer gala en la manera que es va intervenir al regne. A més, el cronista escrivia que es requeria que "*pro regni Sicilie recuperacione a Manfredo detentore per Urbanum vocatus fuerat*"²⁰²⁶. L'autor utilitzava els vocables de "recuperació del Regne de Sicília", fent referència que anteriorment havia estat sota l'òrbita papal i era menester que tornés a ser controlada pel papat mitjançant les capacitats militars del rei angeví.

Paral·lelament, Salimbene i el *Memoriale potestatum*, també apel·laven a la sol·licitud de recuperar el reialme sícul, feien èmfasi en la intervenció pontifical i a l'ús del seu poder

---

²⁰²³ ULLMANN, *Historia del...*, p. 97-103. Aquesta gradació es trobava en tots els àmbits de la política eclesiàstica. Calia respectar les funcions de cada un dels càrrecs per assegurar un treball pacífic. Si un rei o bisbe intervenia a les funcions de l'altre hi hauria desordre i caldria actuar sobre aquest.

²⁰²⁴ ULLMANN, *Historia del...*, p. 98.

²⁰²⁵ TOMASO TOSCO DA PAVIA, p. 520. L'autor al·legava: "*Summus igitur pontifex hiis coactus, Urbanus videlicet quartus, vocare aliquem potentem disposuit, qui compateretur ruinis ecclesie et qui pro domo Domini staret in prelio, malis omnibus se opponens. Et quia inclita domus illa Francorum ecclesie semper fuit singulare refugium in pressuris, sicut preterita gesta probant*".

²⁰²⁶ MARTÍ D'OPAVA, p. 441. El cronista escrivia que: "*Huius primo anno domnis Karolus frater regis Francie, comes Provincie et Andegavie, qui olim pro regni Sicilie recuperacione a Manfredo detentore per Urbanum vocatus fuerat, navigio Romam venit*".

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

temporal. Ambdós ressaltaven que havia estat Urbà IV, qui havia ordenat a Carles la recuperació de Sicília: “*Karolus, qui pro recuperatione Sicilie per Urbanum papam vocatus fuerat Romam*”²⁰²⁷.

Per últim, un dels grans exemples i defensors de la necessitat de socórrer Sicília va ser Malaspina. En el context sobre l'elecció del rei Carles com a senador durant els primers mesos de govern de Martí IV, l'escriptor eclesiàstic emparava la idea del pontífex com un governant que havia d'intervenir, no només en els afers espirituals, sinó també i a les qüestions temporals. El cronista va postular: “*Ut de Urbis disponat regime, sicut placet, ac sit ipsorum dominus, et iudex, qui eorum est pastor, et tu dominetur Urbi, qui imperat toti orbi*”²⁰²⁸. D'aquesta manera, el pontífex era definit com a jutge, pastor i governador del món, el qual disposava del control des de Roma. Aquesta descripció concordava totalment amb la ideologia pontifical que abans s'ha esmentat. Amb aquest argument, el pontífex no només podia prendre part en la qüestió, sinó que tenia l'obligació de fer-ho, i més en el cas de Sicília, on ja era una tradició política des de feia dos segles. Aquesta descripció de Malaspina, que des del punt de vista literari és summament valuosa —i representava a tots els güelfs—, era, precisament, el que contradeien els autors gibel·lins. És a dir, els detractors del papat s'havien rebel·lat contra aquesta idea d'intervencionisme pontifical en tots els àmbits.

En aquesta línia ideològica, s'ha de tenir en compte la Butlla papal d'excomunicació del rei Pere del 1283 —que s'ha de considerar un document cabdal en l'acció política contemporània— de la qual, segurament, Malaspina hi veu un referent ideològic i literari. En aquest escrit s'afirmava que “*quorumcumque locorum Ytalie, maxime impisus Ecclesie Romane temporali iurisdictioni subiectis*”²⁰²⁹. És a dir, es reivindicava que tots els territoris d'Itàlia havien de restar sota la jurisdicció del poder temporal de l'Església. Es tractava d'una ratificació de l'autoritat eclesiàstica davant el qüestionament que va

---

²⁰²⁷ SALIMBENE, p. 470. Per aquest eclesiàstic calia recordar que: “*Unde predictus dominus Karolus, qui pro recuperatione Sicilie per Urbanum papam vocatus fuerat Romam, ubi etiam in senatorem electus fuerat, navigio venit*”; *Memoriale potestatum*, p. 1124. “*Sub eodem anno MCCLXV praedictus Dominus Rex Karolus, qui pro recuperatione Sicilia per Urbanum Papam vocatus fuerat Romam, ubi in Senatorem electus fuerat, navigio venit*”. De fet, ambdues cròniques expressaven aquest esdeveniment amb paraules similars —i fins i tot idèntiques— quelcom que denota una probable influència entre elles i, també, amb l'obra de Martí d'Opava.

²⁰²⁸ MALASPINA, lib. 7, cap. XII, p. 288.

²⁰²⁹ Bolla, p. 146. Aquesta és una explicació expressada quan es denunciava la revolta de Palerm del 1282.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

suposar la revolta de Palerm del 1282. En conseqüència, servia per reforçar la posició del rei Carles disset anys després de l'ocupació del reialme.

Lògicament, a més, un dels motius principals de la creació de la butlla era reafirmar la possessió del reialme sicilià com un Estat sota la potestat papal. En aquest sentit, s'expressava que: “*regnum Sicilie ad dispositionem Ecclesie Romane, cuius iuris et proprietatis existit*”²⁰³⁰. L'Església reclamava la jurisdicció i propietat del territori sicilià; en altres paraules, se'n reivindicava la seva sobirania. De fet, aquesta sentència podia resumir i representar tota la tradició política entre l'Església i Sicília. La Butlla es va fer ressò de la política que s'havia forjat durant els dos darrers segles i es pot suposar que la butlla —juntament amb altres fonts polítiques— va ser una de les fonts d'inspiració de Malaspina. La seva obra —escrita entre 1284 i 1285²⁰³¹— mostrava en tot moment aquesta concepció de propietat eclesiàstica, sense la qual l'obra del cronista no seria possible. Per exemple, quan narrava la presa de possessió del rei Conrad IV, fill de Frederic II, com a successor del seu progenitor alertava que, malgrat tot, el “*regnum Siciliae foret ad dispositionem ecclesiae romanae, cuius iuris et proprietatis extitit*”²⁰³². Aquestes són paraules idèntiques a les abans esmentades de la Butlla papal. Es pot suposar, doncs, que probablement el cronista les va copiar directament del mateix document o, almenys, devia ser una expressió jurídica força recurrent. En tot cas, era un axioma summament estès dins de l'àmbit güelf. Fins i tot, Desclot coneixia bé l'argument i afirmava que els beneficis entre Església i Anjou es van mantenir només fins a l'arribada del rei Pere²⁰³³. De fet, la narrativa antiangevina o gibel·lina representava la reacció a tota aquesta ideologia.

Per concloure, cal insistir que la idea segons la qual Sicília havia de formar part de l'òrbita papal i havia d'estar controlada pel pontífex, havia quallat des de feia dècades. Per la facció güelfa, tal com mostren els seus autors, l'autoritat del papat sobre el reialme era ineludible i indiscutible. En conseqüència, el pontífex podia triar un paladí que expulsés els enemics de Roma i dirigís el reialme en nom seu. El rei Carles havia rebut l'autoritat

---

²⁰³⁰ Bolla, p. 145.

²⁰³¹ FUIANO, *Studi di...*, p. 239-241.

²⁰³² MALASPINA, lib. 1, cap. III, p. 16.

²⁰³³ DESCLOT, cap. CXXXV, p. 284. L'autor recordava que: “(...) Carles, rei de Sicília, qui tots los pres e els vencé e conquerí tota llur terra, segons que moltes vegades havets entès. Sí que l'Església de Roma se cuidava que devuimés que tots sos enemics fossen morts. Mas ara s'és llevat lo pus sotil e el pus minve de poder príncep del món, ço és a saber Pere d'Aragó”.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

sobre el Regne de Sicília del papat i, per tant, se li havia concedit el dret a governar sobre aquest territori. Lògicament, qualsevol polèmica sobre el seu càrrec seria, també, enfrontar-se a l'Església. Per tal de protegir el seu territori, el papat feia necessària la guerra contra el rei Manfred i el rei Pere que tractava com usurpadors del territori, ja que considerava que no tenien la potestat sobre el tron. És a dir, el papat estava aplicant el que en termes jurídics es podria qualificar com la doctrina del “*quod est necessarium est licitum*”. Van convertir en necessàries i en lícites les guerres lliurades pel control del reialme, on en totes elles, es reivindicava l'autoritat de l'Església. Els autors güelfs —com agents polítics de la Seu Apostòlica— es van ocupar de transmetre aquest posicionament i es van convertir en els més fidels propagandistes de l'actuació papal i angevina.

6.2.3 L'autoritat del rei Carles: el “*nobilem ecclesie pugilem*”

La màxima expressió de poder i autoritat del papat sobre el Regne de Sicília es va esdevenir quan el pontífex va investir com a rei a Carles d'Anjou i va ordenar la seva coronació. Certament, aquesta darrera acció era considerada, tradicionalment, el moment en què legítimament hom rebia el tron per gràcia de Déu²⁰³⁴. En aquest cas, el dret no era hereditari, sinó cedit per la Seu Pontifical. Aquest gest, de forta càrrega simbòlica, representava la donació d'autoritat necessària al nou monarca per a governar el territori; era, de fet, l'inici i la base del poder del monarca. Aquest va ser l'acte més transcendental en el qual es va reivindicar la ideologia papal i on es va fer patent els plans polítics per Sicília. D'altra banda, calia demostrar que no es tractava només d'unes meres pretensions, sinó d'unes intencions reals de conquesta —o, des de la seva perspectiva, de recuperació del territori— i que el pontífex tenia el poder, l'autoritat i la potestat suficient per a ordenar que es duguessin a terme.

Certament, però, abans de ser rei, Carles ja havia estat escollit senador de Roma l'agost de 1263²⁰³⁵. Aquest càrrec ja l'havia convertit en un home de gran poder a les terres

---

²⁰³⁴ ULLMANN, *Historia del...*, p. 84-85. L'eclesiàstic s'encarregava de la celebració de la cerimònia, de la litúrgia, i especialment, de l'ungiment. Aquest darrer acte serviria per distingir el rei de la resta de súbdits. La coronació reial deixava clar la sobirania del rei i la seva superioritat.

²⁰³⁵ RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 140. Des dels inicis del pontificat d'Urbà IV, Roma es va convertir en una de les places güelfes fortes d'Itàlia. Malgrat tot, encara hi restava el partit gibel·lí que podia atacar el govern establert. Així doncs, i davant la més que probable elecció de Carles com a senador, el rei Manfred es va personar com a candidat a senador. Fins i tot, el llavors infant Pere d'Aragó estava disposat a viatjar

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

itàliques. La senadoria implicava exercir l'alta i la baixa justícia i, *de facto*, s'havia convertit en dictador de Roma²⁰³⁶. Després, a inicis del 1265 hom li va demanar que enviés a Roma algun governador en nom seu²⁰³⁷. Aquesta ostentació de poder va ser recordada per molts dels cronistes contemporanis que utilitzaven aquest fet per provar el seu *cursus honorum* i la vàlua com a governant²⁰³⁸. Després de la batalla de Tagliacozzo es va tornar a delegar a l'Anjou aquesta dignitat²⁰³⁹ i altra vegada va anomenar un vicari perquè dirigís Roma en nom seu. Durant aquesta etapa va introduir innovacions administratives i van augmentar els projectes arquitectònics²⁰⁴⁰.

---

fins a Roma per aconseguir vots, o presentar-se ell mateix com a candidat. Tanmateix, el cardenal Ricardo Annibaldi es va oposar a l'ofensiva política i va convèncer als güelfs de la ciutat perquè votessin per Carles; Vegeu també, JORDAN, *Les origines...*, p. 458-459.

²⁰³⁶ DUNBABIN, *Charles I...*, p. 131-133; DUFOURCQ, Charles Emmanuel, "Les Angevins dans le monde méditerranéen des alentours de 1260 aux alentours de 1340", dins *Ilé CHCA*, vol. 1, Ed. Accademia di Scienze, Lettere e Arti di Palermo, Palermo-Trapani-Erice, 1983, p. 167-184, p. 167-171; CACIORGNA, Maria Teresa, "L'influenza angioina in Italia: gli ufficiali nominati a Roma e nel Lazio", dins *Mélanges de l'école française de Roma*, n. 107, 1995, p. 173-206; JEHEL, Georges, *Charles d'Anjou (1226-1285), comte d'Anjou et Provence, roi de Sicile et de Jérusalem. Un capétien en Méditerranée*, Ed. CAHMER-Laboratoire d'Archéologie et d'Histoire de l'Université de Picardie Jules Vernes, Amiens, 2005; CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 223-230; Vegeu també sobre la representació de Carles com a senador l'escultura d'Arnolfo di Cambio: GIOIA, Elena Bianca di i PRESICCE, Arturo, *Carlo I d'Angiò, re di Sicilia e senatore di Roma. Il monumento onorario nel Campidoglio del duecento*, Ed. Campisano Editore, Roma, 2009.

²⁰³⁷ GIUDICE, *Codice diplomatico...*, doc. 1, p. 1-3.

²⁰³⁸ El record i l'esment de Carles com a senador es pot observar en diferents cronistes com MARTÍ D'OPAVA, p. 473. L'autor escrivia: "*ubi tunc in senatorem electus fuerat*"; TOMASO TOSCO DA PAVIA, p. 519. Aquest el definia com "*instituit regem Sicilie et alme Urbis efficit senatorem*"; *Annales cavenses*, p. 191; MALASPINA, lib. 7, cap. XII, p. 288-291; Desclot, cap. LII, p. 125. En la crònica catalana es denunciava aquest afer. A més, atribuïa al papa Urbà IV l'elecció de Carles com a senador. Tanmateix, segons Soldevila, el pontífex ignorava que seria elegit. Vegeu al respecte, SOLDEVILA, *Pere el...*, p. 208.

²⁰³⁹ Vegeu al respecte: VENDETTINI, Antonio, *Serie cronologica de' sanatori di Roma illustrata con documenti*, Ed. Generoso Salomoni, Roma, 1778, p. 12-14; VITALE, Francesco Antonio, *Storia diplomatica de' sanatori di Roma dalla decadenza dell'imperio Romano fino a nostri tempi*, vol. 2, Ed. Stamperia Salomoni, Roma, 1791, p. 620-630; DOMINICIS, Claudio de, *Membri del Senato della Roma pontificia. Senatori, Conservatori, Caporioni e loro Priori e Lista d'oro delle famiglie dirigenti (secc. X-XIX)*, Ed. Fondazione Marco Besso, Roma, 2009, p. 11-13.

²⁰⁴⁰ ABULAFIA, *La guerra...*, p. 86-87; SISSIA, Adolfo, "Carlo I d'Angiò (1226-1285) senatore di Roma. Un denaro provisino "regale" fra la monetazione senatoriale romana", dins *Panorama Numismatico*, n. 312, 2015, p. 11-17; CACIORGNA, Maria Teresa, "Tra comune e camera regia: la gestione delle finanze angioine a Roma e nel Lazio", dins Serena MORELLI (Eds.), *Périphéries financières angevines. Institutions et pratiques de l'administration de territoires composites (XIII-XV siècle)*, Ed. Collection de l'Ecole Française de Rome, Rome, 2018, p. 331-355.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

La investidura com a rei es va realitzar el juny de 1265²⁰⁴¹. Tal com s'ha dit, l'Església havia reivindicat la seva autoritat sobre Sicília i, després, va fer un traspàs de competències a Carles d'Anjou. La butlla que investia el comte angeví com a rei reconeixia que la "*investituram tibi de praedicto regno auctoritate nostra faciendam efficaciter procedere procurarent*". És a dir, el pontífex va concedir la investidura del monarca i li va atorgar l'autoritat del regne. En conseqüència, afegia que "*praedictis regno et terra in feudum tibi et tuis heredibus concedendis*"²⁰⁴². Arran de l'autoritat del pontífex, el rei Carles obtenia el reialme sicilià²⁰⁴³ i rebia el dret de convertir-lo en un feu hereditari²⁰⁴⁴. A aquest se li cedia: "*totum regnum Siciliae et totam terram quae est citra Pharum usque ad confinia terrae praedictae Romanae Ecclesiae*"²⁰⁴⁵. És a dir, se li lliurava tot el regne, des de l'illa siciliana i els territoris meridionals fins a les terres papals, al centre de la península Itàlica. En el document s'insistia que aquest projecte es basava

---

²⁰⁴¹ GIUDICE, *Codice diplomatico...*, doc. 4, p. 6. El document data del 28 de juny de 1265 firmat a Roma. Aquesta investidura va ser confirmada més tard pel pontífex, el 4 de novembre del mateix any; Vegeu també, LÜNIG, *Codice italiae...*, vol. 2, p. 946; ACHERY, Luc d', *Spicilegium sive collectio veterum aliquot scriptorum*, vol. 3, Ed. Apud Montalant, Paris, 1723, p. 650-659. Aquesta és una altra butlla de Climent IV del març de 1265 on es recordava les condicions per a la investidura després de descartar al príncep Edmund com a rei; També la documentació de: POTTHAST, *Regesta pontificum...*, p. 1574-1577; També, AMARI, *La guerra...*, vol. 1, p. 25-32.

²⁰⁴² GIUDICE, *Codice diplomatico...*, doc. 4, p. 7. "*(...) perpenso consilio disposuerit ad laudem Dei et honorem et pacem ipsius Ecclesiae et tranquillitatem et profectum fidelium regni ejusdem de regno ipso personam ac domum tuam regiam honorare, (...) praedictis regno et terra in feudum tibi et tuis heredibus concedendis, nos ad finalem consummationem eorumdem tractatum et negotii regni praedicti nostrum animum firmiter dirigentes (...) et investituram tibi de praedicto regno auctoritate nostra faciendam efficaciter procedere procurarent (...) collationem, investituram hujusmodi plena et libera potestate*".

²⁰⁴³ CUOZZO, Errico, "Modelli di gestione del potere nel Regno di Sicilia. La 'restaurazione' della prima età angevina", dins VV.AA, *L'État angevin. Pouvoir, culture et Société entre XIIIe et XIVe siècle, Actes du colloque International, 7-11 novembre 1995*, Ed. Collection de L'école Française de Rome, Roma-Naples, 1998, p. 519-534.

²⁰⁴⁴ GIUDICE, *Codice diplomatico...*, doc. 4, p. 12. La primera condició que va imposar el papat era que els hereus angevins quedaria també lligats al vassallatge de l'Església, i al mateix temps tindrien l'autoritat per governar sobre Sicília. "*Si in vestro et heredum vestrorum obitu legitimum, prout sequitur, heredem vos aut ipsos, quod absit, non habere contigerit; regnum ipsum ad Romanam Ecclesiam, ejusque dispositionem libere revertatur*".

²⁰⁴⁵ GIUDICE, *Codice diplomatico...*, doc. 4, p. 7-8. El rei Carles podia disposar de tot el reialme sicilià, i només hi havia una excepció: la ciutat de Benevento. Aquesta restaria sota el govern directe del papat. "*excepta civitate Beneventana cum toto territorio et omnibus distractionibus et pertinentiis suis per Romanum Pontificem distractis (...) et ad suum dominium reservavit in feudum*". Vegeu també, doc. 5, p. 27. El rei Carles va concedir -en compliment del jurament d'investidura- privilegis als ciutadans de Benevento durant 7 anys, qui podien utilitzar la llenya i la pedra dels boscos del regne.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

en l' "*auctoritate apostolica*"²⁰⁴⁶ i, en conseqüència, es requeria el jurament de fidelitat del rei Carles com a vassall de l'Església²⁰⁴⁷.

Per aquest motiu es justificava l'elecció d'aquesta personalitat, atès que es presentava com un prohoms devot al pontífex. Aquest document papal tractava al monarca com "*quia persona vestra multa erga Romanam Ecclesiam devotione refulget*"²⁰⁴⁸. És a dir, asseverava la fidelitat d'aquesta personalitat vers l'Església. Aquest era un ideari que, més tard, els cronistes van reproduir però, sens dubte, era un argument sorgit de la cort romana que es va plasmar en documents —com la butlla d'investidura— d'on els autors podien recollir la informació.

Tota aquesta estratègia política es basava en el concepte del "*concedimus auctoritatem*" o del traspàs de poders al rei Carles. Per això s'ha de tenir en compte que hi havia una voluntat ferma de continuïtat, tant política com ideològica. Concretament, la butlla

---

²⁰⁴⁶ GIUDICE, *Codice diplomatico...*, doc. 4, p. 7-8. "*Nos igitur volentes tibi et heredibus tuis in posterum super his salubriter providere, tuis supplicationibus inclinati, collationem, concessionem, investituram praedictorum regni et terrae sub conditionibus et forma praedictis a praenominatis cardinalibus tibi et heredibus tuis factas, ac regnum ipsum ac totam terram praedictam tibi et praedictis heredibus ex certa scientia et fratrum nostrorum consilio et assensu auctoritate apostolica confirmamus, ac praesentis scripti patrocinio communimus*".

²⁰⁴⁷ GIUDICE, *Codice diplomatico...*, doc. 4, p. 7-8, 14. Primer el papat entregava les terres: "*et investituram faciendam tibi de regno et terris*". Paral·lelament en demanava la fidelitat del vassall: "*perpetuo tuisque heredibus ex te legitime descendentibus, praedictum consummando negotium; sub praedictis conditionibus tibi plenius expressis (...) a te vice nostra et praedictae Romanae Ecclesiae fidelitatis juramento recepto*". A més, la butlla també reproduïa les paraules del rei Carles en el seu homenatge com a vassall de l'Església: "*Ecclesiae Romanae, praestabitis ad praesens juramentum fidelitatis reservata receptione homagii (...) dictum juramentum fidelitatis faciendo mentionem de praesenti instrumento seu litteris praestahitia in hunc modum: "Ego Carolus Dei gratia rex Siciliae plenum et ligium homagium faciens Ecclesiae Romanae pro regno Siciliae et tota terra quae est citra Pharum usque ad confinia terrarum ipsius Ecclesiae, excepta civitate Beneventana cum toto territorio et omnibus districtibus et pertinentiis suis secundum antiquos fines territorii pertinentiarum et districtus civitatis ejusdem per Romanum Pontificem distinctos vel in posterum distinguendos, ab hac hora in antea fidelis ero et obediens R. Petro et Domino meo Domino Clementi Papae IV, suisque successoribus canonice intransibus et Sanctae Apostolicae Romanae Ecclesiae; non ero in consilio aut consensu vel facto, ut vitam perdant aut membrum, aut capiantur mala captione. Consilium quod mihi credituri sunt per se aut nuncios suos sive per litteras ad eorum damnum, illud pro posse impediam, et si impedire non possum, illud eis significare curabo. Papatum Romanum et regalia S. Petri, tam in regno Siciliae et terra praedictis, quam alibi existentia, adjutor eis ero ad retinendum et defendendum ac recuperandum et recuperata manutenendum contra omnem hominem. Universas et singulas condiciones contentas in praesenti instrumento seu litteris plenarie super ipsorum regni et terrae concessionem confectis, et omnia et singula quae continentur in eodem instrumento, seu litteris adimplebo et inviolabiliter observabo, nec umquam tempore ullo veniam contra illa. Sic me Deus adjuvet et haec sancta Dei evangelia*".

²⁰⁴⁸ GIUDICE, *Codice diplomatico...*, doc. 4, p. 9; També, GALASSO, *Il regno...*, p. 16-26.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

expressava que, allò que s'havia decidit, havia de romandre reforçat en una memòria perpètua dels fets o “*ad perpetuam memoriam roboratam*”.

A la pràctica es va dur a terme una reinfeudació del territori sicilià, ja que es reinventava i es reeditava la política duta a terme en temps dels normands; de fet, així en van deixar constància els autors güelfs, els quals consideraven l'autoritat papal per sobre administradors dels afers temporals. L'objectiu d'aquesta política era finalitzar amb la problemàtica dels Staufen i evitar que els descendents del rei Frederic II reclamessin aquella terra.

Ara bé, la transferència de poders que el papa Climent IV va fer al rei Carles no era suficient i calia formalitzar aquesta nova autoritat. En aquest sentit, la coronació dels reis era l'acte simbòlic de més gran magnitud per presentar el nou sobirà del reialme. Aquest episodi que s'havia de celebrar a Roma a inicis del 1266 anava estretament lligat amb la mobilització de l'exèrcit franco-provençal. De fet, el 20 d'agost de 1265, des de Perugia, el papa concedia al rei Carles —ja investit— poder entrar al regne i prendre'n possessió²⁰⁴⁹. Tot seguit, Carles d'Anjou va travessar Itàlia, va viatjar des de la Marca d'Ancona passant per Spoleto i Terni²⁰⁵⁰ i va arribar a Roma a inicis de 1266²⁰⁵¹. Paral·lelament a aquests moviments, el rei havia demanat al papa Climent que fos ell mateix qui el coronés. Malgrat això, el pontífex no va voler abandonar Perugia, un indret on es trobava protegit, i va enviar els seus cardenals perquè, en el seu nom, portessin a terme la coronació. Inicialment, havien de ser quatre cardenals els que s'ocupessin de la coronació²⁰⁵², encara que després se'n van convocar cinc²⁰⁵³. La coronació es va celebrar

---

²⁰⁴⁹ GIUDICE, *Codice diplomatico...*, doc. 12, p. 44; Vegeu també sobre la coronació i l'inici de la guerra: MOMIGLIANO, Eucardio, *Gli Svevi*, Ed. Dall'Oglio, Napoli, 1968, p. 461-46; PARLATO, Antonio, *Corradino di Svevia: l'ultimo ghibellino*, Ed. Adda, Bari, 2002, p. 41; BORGHESE, Carlo I..., p. 58.

²⁰⁵⁰ L'arribada i el passatge de l'exèrcit angeví s'havia preparat almenys des del maig de 1265. Vegeu al respecte, GIUDICE, *Codice diplomatico...*, doc. 2, p. 3-4. En aquest document el papa Climent IV escrivia al Cardenal de San Martino, governador del ducat de Spoleto i la Marca d'Ancona perquè realitzés els preparatius per l'arribada de la host francoprovençal. També a, doc. 6, IX, p. 29, 34. El papa exigia des de Perugia que el rei Carles organitzés l'exèrcit i demanava l'ajut del rei de França el juliol de 1265.

²⁰⁵¹ JORDAN, *Les origines...*, p. 593-596.

²⁰⁵² GIUDICE, *Codice diplomatico...*, doc. 29, p. 78-80. Des de Perugia el dia 20 de desembre de 1265 el pontífex informava el rei que restaria a l'Umbria.

²⁰⁵³ LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 62; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 156-157; GIUDICE, *Codice diplomatico...*, doc. 30-31, p. 81-84. Vegeu també, doc. 33, 87. Després de la unió i la coronació dels reis, van escriure un document on es presentaven i declaraven que s'ha complert els designis papals. Aquests eren: “*Rodolphus Albanensis Episcopus, Ancherius tit. S. Praxedis Presbyter, Richardus Sancti Angeli, Godifridus S. Georgi ad Velum Aureum, et Matthaëus Sanctae Mariae in Porticu, Diaconi Cardinales*”.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

el dia de l'Epifania, el 6 de gener de 1266, a Roma a la basílica vaticana de Sant Pere, un temple de gran simbolisme on s'hi havien coronat altres grans reis. En aquest indret els cardenals van procedir a la unció sacra i a l'entrega de la "*Regiae Diadema*"²⁰⁵⁴. Aquesta coronació es va dur a terme amb la solemnitat que pertocava a una gesta de tal magnitud. A través dels cardenals, i seguint les ordres del papat, l'autoritat va ser traspasada de les mans del papa al nou vassall. Amb aquest acte es va escenificar el reclam del papat per a controlar tant els afers temporals com els espirituals.

En altres paraules, s'estava plantejant que el poder descendent passava de Déu al papa, i d'aquest al rei. Tradicionalment, els reis sicilians i europeus s'havien representat com posseïdors del poder que havien rebut directament de la divinitat. En canvi, en aquest cas es proposava que l'autoritat era rebuda a través del pontífex, tant en els texts com en les imatges. Com abans s'ha esmentat, els reis normands —com Roger II— es representaven reben la corona directament de Crist. A diferència dels primers reis sicilians, el rei Carles era representat acceptant la corona del pontífex. D'aquesta manera es reafirmava el vassallatge del monarca. Aquesta és una diferència notable que no només es pot visualitzar a les cròniques, sinó també a les representacions pictòriques^(Fig. 13). En són exemple les imatges del fresc de la Tour Ferrande al poble provençal de Pèrnas dei Fònts, on s'escenificava Climent IV entregant la corona al rei Carles²⁰⁵⁵.

Sens dubte aquesta va ser una coronació totalment acord amb la ideologia imperant en els cercles güelfs. La doctrina papal defensava que el rei havia de ser aprovat, confirmat i coronat pel pontífex i, per això, la Seu Pontifical insistia en la necessitat d'examinar la capacitat del rei, atès que es convertia en el braç armat de l'Església. De fet, existia la pretensió de controlar tots els governants seculars i, per tots aquests arguments exposats, la monarquia papal constituïa la clara manifestació de la concepció del poder

---

²⁰⁵⁴ GIUDICE, *Codice diplomatico...*, doc. 34, p. 89; Vegeu també la documentació de, BÖHMER, Johann Friedrich, *Regesta imperii. Vol. V. Die Regesten des Kaiserreichs unter Philipp, Otto IV, Friederich II, Heinrich (VII), Conrad IV, Heinrich Raspe, Wilhelm unter Richard, 1198-1272*, Ed. Verlag der Wagnerschen Universitäts-Buchhandlung, Innsbruck, 1901, p. 2060; També, DUFOURCQ, "Les angevines...", p. 167-170.

²⁰⁵⁵ Sobre aquesta imatge vegeu: VAGNONI, Mirko, *Raffigurazioni regie ed ideologie politiche. I sovrani di Sicilia dal 1130 al 1343*, Tesi Doctoral, Università degli Studi di Firenze, Firenze 2008, p. 108; Del mateix autor: VAGNONI, Mirko, "L'immagine dei re di Sicilia", dins Luigi RUSSO, Fulvio delle DONNE i Mirko VAGNONI (Eds.), *Svevi, Angioini, Aragonesi. Alle origini delle Due Sicilie*, Ed. Magnus, Udine, 2009, p. 138-163; També, ACETO, Francesco, *L'Europe des Anjou. Aventure des princes angevins du XIIIe au XVe siècle*, Ed. Conseil général, Abbaye de Fontevraud, Paris, 2001, p. 283.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

descendent²⁰⁵⁶. Aquesta discussió política que s'havia iniciat segles enrere entre les disputes de l'imperi i el papat, es va fer altra vegada present; aquest cop amb el conflicte entre els Anjou i els Staufen i, després, amb Aragó, on es va tornar a fer palesa la immensitat de l'afer. Aquesta era la forma més clarivident de l'extensió en el temps de les lluites entre güelfs i gibel·lins.

Cal concloure que l'autoritat del rei Carles estava basada en dos pilars: el poder de l'Església sobre Sicília i la investidura i coronació a Roma que cedia el Regne al monarca. La primera clàusula justificava la segona. Aquestes dues premisses servien per explicar d'on provenia l'autoritat del sobirà Anjou i perquè, des de la perspectiva dels autors güelfs, aquesta era legítima i indiscutible. Es justificava que el rei Carles rebia l'autoritat del pontífex per governar, convertint-se en l'administrador de Sicília en nom de l'Església. Aquests arguments van trobar l'oposició amb la candidatura dels reis Manfred i Conradí i, amb molta més força, amb la del monarca aragonès, Pere el Gran. En tot cas, aquestes posicions polítiques es van veure reflectides en les narratives contemporànies, i mentre els autors güelfs defensaven acèrrimament l'actuació del papat, els gibel·lins o antiangevins n'eren totalment contraris.

Les cròniques defensores de la solució angevina

Aquestes idees comunes a la cort papal i als cercles güelfs van quallar en els relats dels cronistes contemporanis per a defensar l'actuació de l'Església i, segurament, els autors es van inspirar a partir de la documentació papal abans esmentada. El concepte principal que els redactors van destacar va ser que l'entrega de poder s'havia fet en nom de l'autoritat pontifical. En el cas del cronista occità antialbigès, Guilhèm de Puèglaurenc accentuava que Carles havia estat convocat per l'Església per venjar les injúries i defensar el papat. A més, ressaltava que va ser a partir del dictamen i l'autoritat papal que va ser coronat rei de Sicília pels cardenals a les ordes de Climent IV²⁰⁵⁷. També, Tomaso Tosco da Pavia justificava els motius pels quals Carles havia estat “*ad regnum Sicilie promotus*

---

²⁰⁵⁶ ULLMANN, *Historia del...*, p. 105.

²⁰⁵⁷ PODIO LAURENTII, Guillelmo de, “*Historia albigensium*”, dins Pierre-Claude-François DAUNOU i Joseph NAUDET (Eds.), *Recueil des historiens des Gaules et de la France*, vol. 20, Ed. Imprimerie Royale, Paris, 1840, p. 764-776, cap. XLIX, p. 774. L'autor escrivia: “*Veniensque Romam a Senatore et multis magnatibus honorifice est receptus; et mirantibus Senatore et magna multitudine Romanorum egreditur, regem Sicilie invasurus, et in campi Palentini planicie sibi instructis aciebus, hinc inde occurrentes pugnam conferunt valde gavem*”; Vegeu també la traducció francesa: PUYLAURENS, Guillaume de, *Chronique de Maître Guillaume de Puylaurens*, a cura de Charles Lagarde, Ed. J. Delpech, Béziers, 1864, p. 320.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

est” i destacava el traspàs de l'autoritat de l'Església al monarca i les seves gestes contra els seus enemics²⁰⁵⁸.

Sobre aquest fet sobresortien les redaccions de Malaspina i de Nangis, ja que ambdós explicaven detalladament el procediment de la coronació. El relat de l'autor italià recordava que el rei va obtenir el regne per ordre del papa Climent, però va ser coronat per quatre cardenals a la basílica de Sant Pere de Roma²⁰⁵⁹. Per l'autor francès era rellevant recordar que Carles va rebre directament del papa Climent la senadoria romana i el reialme sícul, a partir de la “unció santa” i el lliurament de la “corona reial”. A més, es descrivia el poble romà ple d'alegria pel nou monarca, aclamant-lo i cridant: “*Vivat Rex!*”²⁰⁶⁰. Al mateix temps, però de manera més breu, Salimbene destacava de forma imperativa i sense lloc al debat que l'angeví “*factus fuit et confirmatus in regem Apulie et Sicilie*”²⁰⁶¹. Igualment, Tolomeo de Lucca remarcava de forma categòrica que la coronació s'havia fet per voluntat del papat. A més, afegia que la cerimònia s'hauria celebrat a Sant Joan de Laterà, que l'angeví havia estat escollit senador de la ciutat i que havia jurat els estatuts del rei Guillem, com abans ja s'ha analitzat²⁰⁶².

En el cas del relat de Brunetto Latini, es feia un repàs de les accions per a mantenir el control sobre Sicília. Per això esmentava que, des de feia ja alguns anys, l'Església cercava un paladí perquè defensés els seus interessos. Es mencionava a Ricard de Cornualla, el candidat inicial, i després insistia en la tria i les gestes del rei Carles. L'autor va reiterar que el “*papa lo coronò di tutte le terre di Puglia, di Calavria e fecelo senatore*

---

²⁰⁵⁸ TOMASO TOSCO DA PAVIA, p. 519.

²⁰⁵⁹ MALASPINA, lib. 3, cap. I, p. 102. El papa hauria restat a Civitavecchia: “*Interea Karolus in basilica principis apostolorum, apud Urbem, per quatuor cardinales, illuc per dominum Clementem agentem apud Urbem-Veterem propterea destinatus, in regem Siciliae delinitur, et regali, prout moris est, diademate coronatur. In cuius coronatione memoranda solemnitate festa sunt facta, et nova gaudiorum tripudia festivaque solemnitate celebrata*”; Vegeu també com a exemple de relat en territori papal: *Annales Urbevetani*, p. 270-271.

²⁰⁶⁰ GUILLAUME DE NANGIS, p. 228. “*Tunc vero a papa Clemente et a toto Romano populo cum honore et magno desiderio susceptus, primo urbis Romae senatoriam obtinuit, et in brevi unctione sacra linitus a summo pontifice, populo acclamante Vivat Rex! Vivat Rex! ad titulum regni Siciliae usque ad quartum haeredem est regali diademate coronatus*”; Vegeu també, HOUSLEY, *The Italian...*, p. 166.

²⁰⁶¹ SALIMBENE, p. 470. “*Et eodem anno venit dominus Karolus, frater regis Francie, ad urbem Romanam et factus fuit et confirmatus in regem Apulie et Sicilie*”.

²⁰⁶² TOLOMEO DE LUCCA, lib. 22, cap. XXX, p. 1157. “*Et Carolum comitem Provinciae, et Regis fratrem, secundum ordinationem Urbani eodem anno in Sancto Joanne Laterano per quosdam Cardinales coronari mandavit, quem etiam tunc Senatorem constituit Urbis, et eidem leges tradidit circa regionem Regni, videlicet secundum statuta Regis Guillelmi, de quo dictum est supra: ad quae observanda ipsum sub juramento fidelitatis adstrinxit*”.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

*di Roma (...) e anco lo fece re di Cicilia*²⁰⁶³. És a dir, defensava que la concessió del poder regi havia estat per la gràcia papal i, en conseqüència, celebrava que el reialme de Sicília restés sota l'òrbita romana.

Algunes dècades després, Villani recalcava el mandat papat sobre el reialme i commemorava la coronació del rei Carles ordenada pel pontífex: ressaltava el fet que “*due cardinali legati e mandati dal papa fue consecrato in Roma e coronato del reame di Cicilia e di Puglia, egli e la donna sua, a grande onore*”²⁰⁶⁴. Malgrat que la seva redacció presenta algunes imprecisions —com per exemple en el nombre de cardenals— accentuava, com els altres autors, que la coronació es va executar per la gràcia pontifical. També a l'obra de l'abadia de Cava de' Tirreni, els *Annales Cavenses*, es va realçar la voluntat papal i la seva autoritat per a coronar al comte d'Anjou. L'autor va escriure que “*In die sancte epyphanie per voluntatem sanctae ecclesiae Carolus coronatus est rex*”²⁰⁶⁵.

En conclusió, les cròniques güelfes focalitzaven l'atenció en l'exercici de poder que va dur a terme el papat amb la coronació de l'angeví i es centraven especialment en els actes de defensa del rei Carles a la institució pontifícia. D'aquesta manera, argumentaven tant la potestat del papa sobre el reialme com la tria del comte d'Anjou com a paladí. Per a aquests autors l'autoritat pontifical era més rellevant que l'herència familiar o dinàstica, atès que volien desvirtuar els arguments antiangevins. Per als relators güelfs s'havia de defensar aferrissadament la sobirania angevina i del pontífex sobre Sicília.

6.2.4. La resposta antiangevina

La retòrica güelfa va comportar la contesta dels autors antiangevins²⁰⁶⁶ i gibel·lins, els quals van fer de la revolta palermitana el tema central. Molts d'aquests autors van

---

²⁰⁶³ BRUNETTO LATINI, cap. C, p. 100.

²⁰⁶⁴ VILLANI, lib. 8 Cap. V, p. 335. L'autor, a més, afegia: “*Come la cavalleria del conte Carlo fu giunta a Roma, si intese a prendere sua corona, e il dì della Befania, gli anni detti MCCLXV, (...) e si tosto come fu finita la festa della sua coronazione, senza alcuno soggiorno si mise al camino con sua oste per la via di Campagna inverso il regno di Puglia*”. Certament, es va coronar el 1266, un any després del que informa l'autor. Ara bé, l'autor feia sobresortir els moviments militars que va realitzar sense espera contra el rei Manfred. L'autor també esmentava que la comtessa Beatriu, al convertir-se en reina, va poder vanagloriar-se del fet davant les seves germanes. Vegeu al respecte: LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 62; RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 157.

²⁰⁶⁵ *Annales cavenses*, p. 191.

²⁰⁶⁶ Vegeu també els texts dels trobadors occitans antiangevins: MASCITELLI, Cesare, “Carlo d'Angiò e poesia antiangioina: prove di nascita di un'identità europea”, dins *Linguae*, vol. 17, n. 1, 2018, p. 45-61; GRIMALDI, Marco, “Svevi e angioini nel canzoniere di Bernart Amoros”, dins *Medioevo Romanzo*,

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

entendre la coronació com un acte ultratjant i denunciaven que el papat no tenia potestat ni sobre el regne ni sobre els afers temporals.

Un dels casos de desaprovació de la coronació angevina més notables va ser el que va formular Desclot. L'autor descrivia el pontífex Urbà IV —i després Climent IV— com un “*gran amic del comte Carles*”, i era un dels motius principals pels quals es va triar a aquesta personalitat, com si es tractés d'un acte de favoritisme. Afegia que un cop “*depòs lo rei Manfrè de son regne*”, el pontífex “*donà-lo al comte Carles*”. El fet d'informar de la deposició del rei Manfred i de la donació de Sicília al rei Carles implicava que l'autor coneixia bé els arguments eclesiàstics segons els quals el reialme sicilià havia de restar sota la seva òrbita. Això, lògicament, permetia al redactor realitzar un judici desqualificador d'aquesta acció política. Pel cronista català quan “*el comte Carles pres aquest do*” es va fer “*a gran dan de tota cristiandat*”²⁰⁶⁷. El dany a la cristiandat seria, no només la usurpació —des de la perspectiva de l'autor— del rei Carles, sinó també la intervenció il·legítima del papat sobre el reialme. D'aquesta manera, Desclot es presentava, ja des de l'inici de la seva obra, com un ferm defensor del gibel·linisme. Aquest fet implicava que sostenia que l'herència de la Corona —tant siciliana com aragonesa— havia de recaure en mans dels hereus dels monarques, sense la intervenció del papat en els afers temporals.

D'altra banda, Muntaner feia un relat similar, on posava molt d'èmfasi a la coronació com a l'acte que inaugurava el regnat de Carles. En aquest relat ressaltava múltiples vegades que havia estat el papa qui havia lliurat la corona a l'angeví, es feia ressò de la pretesa potestat papal sobre el territori i remarcava que “*el papa hac publicada aquesta donació e aquest coronament*”. Quant a l'acte d'entronització, el cronista coneix el fet que no va ser el pontífex en persona qui el va coronar, sinó que, segons aquest, va ser un “*legat del papa*”. Aquest, en nom del papat, va posar la corona a l'Anjou i “*eixí del consistori ab la corona en testa e altra corona que tras en la mà, que el papa li donà que posàs a la*

---

n. 35.2, 2011, p. 315-343; MILANI, Giuliano, “Sulle relazioni politiche e ideologiche tra Carlo I d'Angiò e i comuni italiani. Una nota”, dins Anne LEMONDE i Ilaria TADDEI (Eds.), *Circulation des idées et des pratiques politiques (France et Italie, XIIIe-XVIe siècle)*, Ed. École Française de Rome, Roma, 2014, p. 115-128; També, més antic, però encara amb interessants aportacions: MERKEL, Carlo, “L'opinion dei contemporanei sull'impresa di Carlo I d'Angiò” dins *Atti della R. Accademia dei Lincei. Memorie della classe di scienze morali, storiche e filologiche*, ser. 4, n. 5, 1888, p. 277-435.

²⁰⁶⁷ DESCLOT, cap. LII, p. 124.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

*comtessa con seria a Marsella, e que la coronàs reina*²⁰⁶⁸. Muntaner també esmentava la reina —com va fer Villani més tard— per tal de remarcar que ambdós havien estat coronats reis en nom de l'autoritat adjudicada pel pontífex. Com en el cas de Desclot, l'autor de Peralada es mostrava desfavorable a l'actuació del papat, ja que es va atacar i entrar a la terra del rei Manfred sense arguments. En conseqüència, des de la seva perspectiva catalana, el rei Pere es va veure obligat, “*per honor de sa muller e de sos fills*”, a “*venjàs*” d'aquelles morts²⁰⁶⁹. En el cas del relat de Neocastro, es reforçava la idea de la voluntat pontificia de coronar el nou rei de Sicília com a fet transcendental. Després, ràpidament, esmentava els moviments militars que el van portar a derrotar el rei Manfred²⁰⁷⁰.

En conclusió, cal tenir en compte que tant la cerimònia de coronació del rei Carles com la retòrica que se'n va desprendre, contrasten totalment amb l'entronització del rei Pere a Palerm el 1282, que més tard s'analitza. Van ser dues coronacions antagòniques que van mostrar la ideologia i l'aplicació dels arguments en cada un dels bàndols.

6.2.5. Les Lloances vers el defensor de l'Església

Disset anys després dels fets de Benevento, la butlla papal escrita el 1283 es reafirmava i reforçava la decisió presa, ja que defensava l'autoritat, la potestat i la gestió sobre Sicília del monarca Anjou davant la invasió del rei Pere. En aquest sentit, Martí IV declarava que “*prefatam ecclesiam et carissimum in Christo filium nostrum Carolum Sicilie regem illustrem insidiis multis impetiit et multipliciter*”²⁰⁷¹. El pontífex presentava al sobirà Anjou com a fill predilecte de l'Església i no es plantejava cap més alternativa davant els recents atacs contra la seva autoritat a Sicília²⁰⁷². Aquesta butlla recordava l'actuació del rei Manfred a Sicília i com el rei Carles va ser capaç de derrotar-lo en favor de l'Església. Aquest era, sens dubte, un dels episodis més recordats.

---

²⁰⁶⁸ MUNTANER, cap. XXXIII, p. 76. “*E li lliurà un cardenal, que féu legat del papa, qui de part del papa, ab lo rei Carles ensems, la li posàs al cap e la coronàs reina de Sicília*”.

²⁰⁶⁹ MUNTANER, cap. XXXV, p. 78.

²⁰⁷⁰ NEOCASTRO, cap. VII, p. 6. “*Ecce jam Urbem Sanctam properat comes dominus Carolus; pastore volente, regali sceptro Regni Siciliae coronatur, et, tradito vexillo, Regnum potenter ingreditur*”.

²⁰⁷¹ Bolla, p. 146.

²⁰⁷² Vegeu al respecte: LÉONARD, *Gli angioini...*, p. 48; BLASIIS, Giuseppe de, *Le case dei principi angioini nella piazza di Castelnuovo*, Ed. Arnaldo Forni Editore, Napoli, 1968, p. 123. Aquest autor es negava, però, a veure al monarca angeví com una simple figura utilitzada per Roma.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

En les cròniques contemporànies güelfes es va formular, primer, la ratificació i la defensa de l'Anjou com a monarca i gestor de Sicília. Després, era presentat com el protector del pontífex, de l'Església i de la cristiandat. Els autors van cercar i utilitzar diferents adjectius per lloar el rei. Per Tomaso Tosco da Pavia el rei Carles era el defensor de Crist i de l'Església romana o "*Christo et ecclesie Romane devotum suscipit defensorem*"²⁰⁷³. És a dir, pel fet d'haver defensat el pontífex dels seus enemics i haver portat la guerra contra aquests en forma de croada, el cronista considerava que era un dels soldats més fidels amb qui podia comptar Roma. En aquesta mateixa línia argumentativa, destacava Salimbene, per qui la gesta principal del rei havia estat el socors del pontífex contra el rei Manfred²⁰⁷⁴.

Paral·lelament, Martí d'Opava insistia en la mateixa premissa: el rei Carles havia recuperat el Regne de Sicília pel papat i s'havia enfrontat els enemics pontificals, a Manfred, Conradí i Pere. Per totes aquestes gestes, el cronista no va dubtar en anomenar-lo "*nobilem ecclesie pugilem*"²⁰⁷⁵, el noble púgil de l'Església, qui havia de combatre contra aquells que desafiessin les ordres del papat. De fet, aquesta presentació i definició era compartida per la major part de la facció güelfa. Aquesta és possiblement una de les frases referents al rei Carles més significatives i més clarividents quant a la seva figura, ja que especificava perfectament el que representava aquest prohoms; tenia autoritat concedida per la Seu Pontifical i, a canvi, aquest havia de combatre a favor seu. D'altra banda, per Tolomeo de Lucca el rei Carles va complir el compromís que va arribar amb el pontífex quan es va coronar²⁰⁷⁶.

Igualment, al *Memoriale potestatum Regiensium* es poden llegir lloances similars al monarca Anjou. En aquest text es descrivia les accions del rei: "*Regis Karoli, quia sempre*

---

²⁰⁷³ TOMASO TOSCO DA PAVIA, p. 520. "*Karolum filium Lodovici, Provincie ducem, Fulcacherii et Andegavie comitem, utique nobilissimum militem, armis strenuum, fide precipuum, Christo et ecclesie Romane devotum suscipit defensorem. Sed ut libere supradicta omnia posset efficere, ipsum instituit regem Sicilie et alme Urbis efficit senatorem, in cuius auxilium crucem predicari mandat in Francia et ecclesiarum omnium decimas dicti regni ei per annos 5 precipit assignari. Hiis igitur Karolus stipatus auxiliis et, benedictione papali percepta cum remissione peccaminum, cum militibus primo paucis se mari turbato commisit et se periculis undarum exposuit. Sicque navigio mare sulcans sanus et incolumis Romam venit et non sine periculis et insidiis plurimis crucisignatorum ibidem exercitum expectavit*".

²⁰⁷⁴ SALIMBENE, p. 410. "*(...) pro accipiendis militibus in succursum domni Karoli contra predictum Manfredum*".

²⁰⁷⁵ MARTÍ D'OPAVA, p. 476. "*Predictus Karulus, qui pro recuperacione regni Sycilie per Urbanum papam vocatus fuerat*".

²⁰⁷⁶ TOLOMEO DE LUCCA, lib. 22, cap. XXX, p. 1157.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

*parati inveniebantur ad succursum Ecclesiae*²⁰⁷⁷. És recordava que el sobirà angeví sempre havia auxiliat al pontífex i, en conseqüència, se'l considerava garant d'estabilitat militar i política. En el cas de la *Historia Sicula* es legitimava l'atac contra Manfred qui actuava “*contra voluntatem Ecclesiae*” i celebrava la victòria del rei Carles com un dels grans èxits del papat. Com a valoració final, afegia que el monarca Anjou va aconseguir una “*pace tranquilla*” per al Regne²⁰⁷⁸. En aquest sentit, pel cronista, la pau només es contemplava si aquesta restava sota la protecció pontifical.

Paral·lelament, el rei angeví va despertar l'admiració dels autors francesos. Guillem de Nangis realçava l'èxit de la croada predicada a França contra Manfred i la derrota posterior de Conradí. Per l'autor de Sant Denis, les intencions d'ambdós aspirants al tron eren “*contra Karolum regem Siciliae et contra ecclesiam Romanam*”. Es posava en relleu que el destí del monarca Anjou com a governant estava estretament lligat a l'Església, i que l'hostilitat contra un era també comesa contra l'altre. Com era habitual entre els cronistes eclesiàstics es presentava al rei Carles com el braç armat de Roma i com un súbdit que controlava el reialme sícul en nom del papat²⁰⁷⁹.

Aquests arguments van ser recollits i aprofitats pel trober Adam de la Halle, qui va fer una oda a les gestes del rei Carles. En el seu escrit es desprenia l'entusiasme i l'elogi pel seu govern, un poema que, segur, no va passar desapercebut entre els cercles filoangevins. En aquest, precisament, es defensava la seva legitimitat i autoritat com a monarca sicilià. En el seu epinici *C'est du Roi de Sezile* escrivia:

---

²⁰⁷⁷ *Memoriale potestatum Regiensium*, p. 1150-51 Aquesta frase va ser escrita amb l'explicació de la revolta de Palerm: “*Nam tunc tempori Parmenses diligebantur a Papa Martino, et habebant gratiam Romanae Curiae, et Regis Karoli, quia sempre parati inveniebantur ad succursum Ecclesiae*”.

²⁰⁷⁸ *Historia Sicula*, p. 780. “*Manfredus contra voluntatem Ecclesiae Regnum accepit, et regnavit modico tempore. Papa autem sciens et Cardinales miserunt ad Comitum Provincia Carolum filium Regis Francia, ut veniret ad Regnum Ecclesiae suscipiendum, qui veniens cum Baronibus Regni, qui positi erant ob timorem Manfredi in exilium, contra ipsum dimicavit Manfredum juxta Beneventum in planitie, quae dicitur Rosech, quem vita, et Regno privavit. Postea Carolus Rex regnavit in Regno Sicilia: in pace tranquilla*”.

²⁰⁷⁹ GUILLAUME DE NANGIS, p. 231- 234. “*Praedicata cruce in regno Franciae contra Manfredum (...) Corradinus filius Corradi, filii Frederici quondam imperatoris damnati ex filia ducis Bavoriae, suorum patrum sequens vestigia et parvipendens domini Papae excommunicationem, contra Karolum regem Siciliae et contra ecclesiam Romanam insurgens*”; Vegeu també al respecte, CAPO, Lidia, “Da Andrea Ungaro a Guillaume de Nangis: un'ipotesi sui rapporti tra Carlo I d'Angiò e il regno di Francia”, dins *Mélanges de l'École française de Rome, Moyen Âge-Temps Modernes*, n. 89, 2, 1977, p. 811-888; En referència aquesta perspectiva del monarca, és interessant veure la imatge del rei Carles combatent els sarraïns. Vegeu fig. 14.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

*“C'est dou bon roy Charlon, le seigneur des seignours,
Par cui li drois estas de le foi est ressours,
Qui fu roys de Sézile et de Puille et d'aillours,
Et de Royal lignie ensieut les anchissours
Et de chevalerie est chiex et dieus et flours”*²⁰⁸⁰.

L'autor definia al monarca com el rei de reis, el qual havia estat legitimitat per la Fe o l'Església, convertint-se així en rei de Sicília. Després, assegurava que seguia les passes dels seus ancestres i afegia un argument més per la seva legitimitat com a governant. La qüestió del llinatge no era pas menor, sinó que realçava la seva imatge com a rei, encara que, si s'esqueia, se solia donar més importància a la tria d'aquest pel pontífex. Tanmateix, per un servidor de la casa d'Anjou com Adam de la Halle calia recordar el valor de la nissaga franca com a eina propagandística i d'aquesta manera, enarborar els seus partidaris. Més tard, al segle XIV els autors güelfs van reproduir les mateixes idees. En aquest sentit, en destacava la redacció del venecià Sanudo que considerava que el rei Carles era un monarca “*in grande altezza*” per haver vençut els enemics del papat. Com els seus predecessors, posava èmfasi en el fet que va recuperar Sicília pel pontífex²⁰⁸¹.

En conclusió, els cronistes güelfs repetien els arguments dels cercles filopapals i els engrandien amb la seva capacitat de retòrica. La repetició de les justificacions era intencional per tal que aquelles idees quallessin amb més força en la mentalitat dels contemporanis. Així, doncs, els relats estaven destinats a defensar la gestió del papa, en la cerca d'un paladí i en la imposició del rei. Ara bé, les cròniques estaven dissenyades per legitimar l'autoritat papal, que ells entenien com a legítima, sobre el Regne de Sicília. Si hom defensava que el pontífex tenia la potestat sobre el territori també defensava, intrínsecament, que la guerra desenvolupada contra els Staufen i contra el rei Pere era

---

²⁰⁸⁰ HALLE, *Oeuvres completes...*, p. 283. Vegeu també la traducció de Richard Epstein: Recuperat el 22 de gener de 2019 des de https://frenchofitaly.ace.fordham.edu/?page_id=42.

*“The king of Sicily
Good king Charles, the lord of lords,
Through whom the legitimate state of the Faith was recovered,
Who was king of Sicily and Apulia and elsewhere
And who follows in the footsteps of his ancestors
And is the god and the flower of knighthood”*.

²⁰⁸¹ SANUDO, p. 127. “*Era allora Re Carlo primo Re di Scicilia in grande altezza, avendo vinto e morto Manfredi e Il anni dappoi vinto e morto Corradino, ch' era venuto in Italia per ricuperar il Regno di Scicilia, ch' era stato de suoi Maggiori, e avendo ricuperato l'Isola di Scicilia, la qual in gran parte li era stata occupata per un certo Conrado de Capezzo Napolitano, il quai intendendo la vennuta di Corradino*”.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

necessària i justa. Aquesta premissa, una idea que és comuna en tots els escrits güelfs, porta a concloure que la defensa de l'autoritat angevino-papal era essencial per acreditar la guerra. Els autors emparaven aquesta idea per protegir l'obra papal i fer-ne difusió entre els seus lectors. Per a aquests era essencial centrar-se en la gestió i protecció de l'Església que va exercir el rei Carles, que el presentaven com un devot soldat. Calia descriure aquelles maniobres polítiques com uns èxits indiscutibles i sense que ningú dubtés de la seva legitimitat.

6.3. L'AUTORITAT DEL REI PERE

L'autoritat de l'infant Pere per ésser successor del rei Jaume el Conqueridor a la Corona d'Aragó era, *a priori*, quelcom indiscutible. L'aspirant al tron rebia del seu pare, d'acord amb el seu últim testament del 22 d'agost de 1272, els territoris d'Aragó, Catalunya i València. Com era habitual la successió es regulava a partir de la darrera voluntat del monarca, encara que s'ha de tenir en compte que no hi havia cap legislació que organitzés la successió a cap dels territoris de la Corona. Les úniques disposicions legals que feien referència als nous reis donaven per suposat la legítima designació i només s'ocupaven de la coronació i prestació de jurament²⁰⁸². Per tant, el poder es basava en el darrer testament del rei difunt²⁰⁸³.

Aquesta potestat per governar es va materialitzar amb la seva coronació a Saragossa. És convenient analitzar aquest fet abans de continuar amb la qüestió siciliana, ja que durant la croada contra el monarca, el 1285, també es va qüestionar el seu dret a regnar. Això va provocar que els cronistes partidaris de l'aragonès defensessin la seva herència familiar i el seu règim sobre el territori. En el cas del rei Pere, l'argumentació va venir acompanyada de la política matrimonial que el va portar a governar Sicília. Tanmateix, sense la

---

²⁰⁸² GARCÍA-GALLO DE DIEGO, Alfonso, "El derecho de sucesión del trono en la Corona de Aragón", dins *Anuario de Historia del derecho español*, n. 36, 1966, p. 5-188, p. 12-15, 31; SOLDEVILA, *Pere el Gran...*, vol. 1, p. 20.

²⁰⁸³ GARCÍA-GALLO, "El derecho...", p. 146. Al testament del rei Jaume es concedeix l'herència: "*Instituimus carissimum filium nostrum primo genitum, infantem Petrum, heredem nostrum post dies nostros in regno Aragonum et in regno Valencie, et in Rippacurcia et in Palars et Valle d'Aran et in comitatu Barchinone et in dominacione quam habemos in comitatu Urgelli, et in aliis locis et terris Catalonie, et in omnibus feudis que in predictis regnis, terris et locis pro nobis a quocumque et quibuscumque tenentur et teneri debent, et in pleno dominio et omnibus iuribus et pertinenciis suis, et omnibus omnino et singulis ad dicta regna comitatum Barchinone ac terras et loca predicta vel ad nos ex ipsis quolibet eroum contra quascumque personas et in quibuscumque locis et terris valentibus et debentibus pertinere, exceptis tantum comitatibus et locis aliis a nobis datis carissimo filio nostro Iacobo, patri suo*".

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

intitulació de rei d'Aragó ni la conquesta ni la guerra no haurien estat possibles. És per això que la base de la seva legitimitat com a monarca va raure en el tron aragonès.

Certament, la justificació per a la coronació del rei Pere va ser contrària a la del rei Carles. La base de la legitimitat del rei Pere era l'herència familiar del tron i, en canvi, la del rei Carles es fonamentava en la imposició pontifícia. Aquest raonament oposat va servir per marcar encara més les diferències entre ambdós monarques. Ara bé, abans d'abordar la cerimònia i l'inici polític de Pere com a sobirà, és necessari realitzar un breu esguard als precedents aragonesos. Cal tenir en compte que les accions d'aquest rei contrariava els actes del seu avi, el rei Pere el Catòlic. Aquest monarca, el 1204, a canvi de ser coronat per Innocenci III, havia ofert el regne aragonès al papat —i, per tant, es convertia en vassall del pontífex— i hauria de pagar una suma anual²⁰⁸⁴, tot reactivant la condició feudatària d'Aragó. El 1205 el pontífex va emetre una butlla on va determinar que els successors d'Aragó s'havien de coronar a Saragossa de la mà de l'arquebisbe de Tarragona. Encara que, primer, havien de comptar amb l'autorització de la Seu pontifícia. No obstant això, el rei Pere el Catòlic va morir excomunicat a Muret el 1213 i, en conseqüència, hom va considerar anul·lada la prèvia infeudació del regne o, almenys, així ho van entendre els seus hereus. A partir de llavors els reis successius es van esforçar a demostrar que no rebien la corona del papat, sinó per dret propi. És a dir, l'arquebisbe faria la unció dels reis, però no pas en nom del papat i, al mateix temps, se suprimiria el suposat vassallatge vers la Seu Apostòlica²⁰⁸⁵.

---

²⁰⁸⁴ Vegeu els documents al respecte: MANSILLA, Demetrio, *La documentación pontificia hasta Inocencio III (965-1216)*, Ed. Instituto Español de estudios Eclesiásticos, Roma, 1955, p. 341. El document del novembre de 1204, es detalla els detalls de la coronació i vassallatge del rei aragonès sota la rúbrica *Ordo coronationis Petris regis Aragonum*; DURÁN, “El rito...”, p. 18. El rei Pere el Catòlic va oferir el reialme i es comprometia a entregar una suma anual de 50 masmudines; ORCÁSTEGUI GROS, Carmen, “La coronación de los reyes de Aragón. Evolución político-ideológica y ritual”, dins VV.AA, *Homenaje a Don Antonio Durán Gudiol*, Ed. Instituto de Estudios altoaragoneses, 1995, p. 633-648, 639-640. El rei Pere el Catòlic va ser el primer rei d'Aragó ungit i coronat a Roma seguint les pautes del *Pontifical Romà* del segle XII sobre coronacions imperials, atès que encara no existia un “*ordo coronationis regis*” per als monarques europeus. Al monestir de Sant Pancraci va ser ungit per Cardenal d'Ostia i el papa Innocenci III li va entregar les insígnies reals com el mantell, l'esclavina, el ceptre, el globus, la corona i la mitra. Després a la basílica de Sant Pere es va realitzar la investidura de cavalleria, on el papa li va fer entrega de l'espasa. El rei va jurar obediència a l'Església i va entregar el regne.

²⁰⁸⁵ ORCÁSTEGUI, “La coronación de...”, p. 640; Sobre la unció vegeu: LONGÁS BARTIÑAS, Pedro, “La coronación litúrgica del rey en la Edad Media”, dins *Anuario de historia del derecho español*, n. 23, 1953, p. 371-382; Sobre la relació d'aquells anys entre Corona i Església: VINKE, Johannes, “Estado e Iglesia en la historia de la Corona de Aragón de los siglos XII, XIII y XIV”, dins *7é CHCA*, vol. 1, Ed. Talleres de Viuda de Fidel Rodríguez Ferran, Barcelona, 1962, p. 267-288.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

Malgrat tot, el rei Jaume I va intentar ser coronat pel pontífex quan ja tenia una avançada edat. Tal com informa el *Llibre dels Feits*, el papa Gregori X estava disposat a coronar-lo durant el Concili de Lió el 1274. A canvi, el papa demanava que confirmés la tributació que havia promès el seu pare, a més d'entregar els pagaments endarrerits d'aquesta²⁰⁸⁶. Davant d'aquestes exigències el rei Jaume va renunciar. En aquelles darreres dècades la relació entre el papat i la monarquia aragonesa mai van ser del tot favorables.

Atesa la manca de pacte amb la Seu Apostòlica, l'infant Pere va organitzar una coronació sense l'aval pontifici per tal de reivindicar la seva pròpia sobirania. Hi ha alguns autors com Percy E. Schramm que sospitaven que això ja havia estat pactat amb el rei Jaume²⁰⁸⁷ i és quelcom que no es pot descartar. Ara bé, la hipòtesi que cal plantejar és que aquest acte podria haver estat influenciat per la tendència gibel·lina de la reina i de la seva cort que, més tard, amb la guerra de Sicília, es va fer evident. El regnat del rei Pere es va iniciar amb una clara gibel·linització de la política aragonesa que provenia de les influències sicilianes i Staufen d'abans de la conquesta.

Aquest va ser un acte marcadament ideològic i va esdevenir una coronació amb una proposta contrària a la del rei Carles d'Anjou. Encara que, segurament, no tenia aquest objectiu, els cronistes van treure rèdit d'aquest fet. És a dir, l'angeví s'havia coronat d'acord amb la potestat papal sobre el territori sícul. L'aragonès, en canvi, plantejava la coronació a partir del dret familiar i hereditari, com a successor dels reis aragonesos i s'allunyava de les posicions de la Seu pontifical. Justament per això, va ser una coronació oposada de l'angeví. A més, l'obtenció de la corona es produïa a causa de la mort del rei Jaume i no per una investidura externa. Aquest era un plantejament que ja havien aplicat alguns coetanis com el rei Felip l'Ardit i el rei Eduard d'Anglaterra i, per tant, el rei d'Aragó no podia ser menor en aquesta proposta²⁰⁸⁸.

---

²⁰⁸⁶ *Llibre dels feits*, cap. DXXXVII-DXXXVIII, p. 508. La suma de capital que li requeria eren de 40.000 masmudines; Vegeu també, PALACIOS MARTÍN, Bonifacio, "La práctica del juramento y el desarrollo constitucional aragonés hasta Jaime I", dins *Cuadernos de Historia Medieval*, n. 1, 1979, p. 36-39; Vegeu també sobre la coronació del rei Pere el Catòlic i del rei Jaume el Conqueridor: PALACIOS MARTÍN, Bonifacio, *La coronación de los reyes de Aragón, 1204-1410. Aportación al estudio de las estructuras medievales*, Ed. Anubar Ediciones, Valencia, 1975, p. 11-53, 59-88.

²⁰⁸⁷ SCHRAMM, Percy Ernst, "Der König von Aragon. Seine Stellung im Staatsrecht (1276-1410)", dins *Historisches Jahrbuch*, n. 74, 1954, p. 99-123, p. 108; Autor citat a: PALACIOS, *La coronación...*, p. 94.

²⁰⁸⁸ PALACIOS, *La coronación...*, p. 95-96.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

Així, doncs, l'aspirant al tron aragonès només va necessitar la presència i direcció d'un eclesiàstic, sense l'aval del papat. Segons Zurita va ser l'arquebisbe de Tarragona²⁰⁸⁹, Bernat d'Olivella²⁰⁹⁰, qui es va ocupar de l'acte, encara que la documentació contradiu aquesta versió. Sembla, doncs, més aviat, que va ser el bisbe de Saragossa²⁰⁹¹ qui va dirigir la investidura²⁰⁹².

La coronació es va dur a terme el 16 de novembre de 1276 a la catedral de Sant Salvador de Saragossa²⁰⁹³. L'infant Pere va encomanar a l'eclesiàstic únicament la unció sagrada i

---

²⁰⁸⁹ DURÁN, “El rito...”, p. 19. Segons aquest autor, l'arquebisbe de Tarragona hauria estat designat per dur a terme les coronacions dels reis d'Aragó, almenys, d'ençà que Innocenci III va concedir al rei Pere el Catòlic que els seus successors es coronessin a la catedral de Saragossa per l'autoritat eclesiàstica tarragonina, encara que sota el mandat del papat, quelcom que havia de rebre el vistiplau des de Roma. Aquesta darrera premissa, però, no va ser demanada pel rei Pere; ZURITA, *Anales*, lib. 4, cap. II, p. 3

²⁰⁹⁰ Bernat d'Olivella va ser arquebisbe de Tarragona des de 1272 fins a la seva mort el 29 d'octubre de 1287. Sobre aquesta personalitat vegeu: TRENCHS ODENA, Josep, “El testament de Bernat d'Olivella i les seves conseqüències al Camp de Tarragona”, dins *Estudis d'Història medieval. Estudis dedicats a Ferran Soldevila en ocasió del seu setanta-cinquè aniversari*, vol. 2, 1970, p. 31-44; CABRÉ MONTSERRAT, Dolors, “Bernat d'Olivella, arquebisbe de Tarragona i Sicília”, dins *IIé CHCA*, vol. 3, Ed. Accademia di Scienze, Lettere e Arti di Palermo, Palermo-Trapani-Erice, 1983/4, p. 289-302; VV.AA, *Arxiu de textos catalans antics*, Ed. Fundació Jaume Bofill, Barcelona, 1999, p. 985

²⁰⁹¹ El bisbe de Saragossa era Pedro Garcés de Jaunas (1272-1280). Vegeu al respecte: EUBEL, Conradum, *Hierarchia Catholica Medii Aevi sive summorum pontificum, S. R. E. Cardinalium Ecclesiarum antistitum series ab anno 1198 usque ad annum 1431*, vol 1, Ed. Editio Altera, Münster, 1913, p. 153; També, PALACIOS, *La coronación...*, p. 100.

²⁰⁹² CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 1, doc. 67, p. 175-176. En aquest document del 15 de novembre de 1276 firmat a la ciutat de Saragossa, el pretendent a la corona, que encara es presentava com a infant, declarava que rebria la corona a l'església de Sant Salvador, sota la direcció del bisbe saragossà. “*Nos recipimus uncionem, benedictionem et coronam a Santo Salvatore ecclesie sedis Cesarauguste per ministerium venerabilis Petri, Dei gratia episcopi Cesarauguste*”.

²⁰⁹³ ZURITA, *Anales...*, lib. 4, cap. II, p. 3. Segons aquest autor: “*16 de noviembre fue coronado y ungido por rey en la iglesia mayor de sant Salvador de Zaragoza, y después la reina doña Costanza su mujer*”; SOLDEVILA, *Pere el...*, vol. 2, p. 20. A la documentació del dia 17 de novembre ja s'intitulava rei o “*Hic rex*”; Vegeu a la part superior del document, ACA, Reial Cancelleria, reg. 38, f. 81r; També a: BLANCAS Y TOMÁS, Jerónimo de, *Coronaciones de los Serenissimos Reyes de Aragón*, Zaragoza, 1641, cap. V, 229-230; Vegeu, PALACIOS, *La coronación...*, p. 94-95. El rei Pere va esperar uns mesos després de la mort del seu pare (27 de juliol de 1276) per coronar-se. Un dels motius era la problemàtica amb els musulmans sollevats de Múrcia; SOLDEVILA, *Pere el...*, vol. 1, p. 5. Soldevila proposava que el rei no s'havia intitulat com a tal per evitar problemes amb els aragonesos, ja que encara no havia jurat els furs. Palacios, en canvi, conclou que no es pot determinar la causa d'aquesta espera. Vegeu al respecte l'opinió de: SCHRAMM, “*Der König...*”, p. 108; Cal tenir en compte també que el rei va intitular-se “*Dei gratia rex Aragonum*”, sense esmentar les seves altres possessions. Segons Schramm seria per amagar que Mallorca no estava sota el seu domini. Vegeu al respecte: SCHRAMM, “*Der König...*”, p. 101; PALACIOS, *La coronación...*, p. 101; També, MATEU LLOPIS, Felipe, “*La intitulación “Aragonum et Sicilie rex” de Pedro III el Grande (1282) y sucesores*”, dins *IIé CHCA*, vol. 3, Ed. Accademia di Scienze, Lettere e Arti di Palermo, Palermo-Trapani-Erice, 1984, p. 385-402; Sobre la coronació, protocol i miniatures: *Libro de la coronación de los Reyes de Castilla y Aragón*, Biblioteca del Monasterio de El Escorial, ms. III; Vegeu al respecte: PÉREZ MONZÓN, Olga, “*Libro de la Coronación de los Reyes de*

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

va ser el mateix monarca qui es va imposar l'autoritat per a la seva coronació²⁰⁹⁴. Sens dubte, el propòsit de la manca d'aval pontifical era demostrar que no es coronava com a vassall del papat i que el bisbe no actuava com a delegat papal²⁰⁹⁵. En aquest sentit, destaquen les paraules de Zurita que assegurava que el rei Pere va declarar que “*no recibía la corona de la mano del arzobispo en nombre de la Iglesia romana ni por ella ni en contra ella*”²⁰⁹⁶. Aquest fet va suposar una declaració d'intencions i un clar preludi de com s'esdevindrien les relacions entre la Corona i la Seu pontifical alguns anys després. Encara que aquest fet no denotava una voluntat contra el papat, sí que mostrava el propòsit de deslligar-se completament dels dictàmens del pontífex.

Castilla y Aragón”, dins Isido G. BANDO TORVISO (Eds.), *Maravillas de la España medieval. Tesoro sagrado y monarquía*, Ed. Junta de Castilla y León, León, 2001, 97-98. Tal com recorda l'autora: “*El manuscrito escurialense, desde el folio 35 al 59, incluye el protocolo de coronación de los reyes de Aragón encargado por Pedro III (1272-1285). El texto, asimismo, está adornado con ocho miniaturas de pequeño tamaño y notable valor caligráfico que introducen nuevas referencias iconográficas al sitar los principales atributos regios -escudo y espada adornados con el emblema heráldico aragonés- sobre el altar ceremonial*”; Sobre aquest document i de la mateixa autora: PÉREZ MONZÓN, Olga, “Ceremonia regia en la Castilla medieval a propósito del llamado *Libro de la Coronación de los reyes de Castilla y Aragón*”, dins *Archivo Espanyol del arte*, LXXXIII, 332, Octubre-Diciembre 2010, p. 317-334.

²⁰⁹⁴ Sobre el procediment d'abans i després de la coronació vegeu: DURAN, “El rito...” p. 34-39; ORCÁSTEGUI, “La coronación...”, p. 640-641. Segons sembla el rei Pere el Gran va ser dels primers reis que va assumir el ritual basat en el “*ordo coronationis*” del segle XIII conservat a la catedral d'Osca, provinent de Borgonya i adaptat a Aragó. Aquest consistia a fer dejuni el dimecres, divendres i dissabte de la setmana anterior, i el mateix diumenge després d'assistir una missa provada. Després es banyava i vestia una túnica, la dalmàtica i una esclavina bordada en or. Més tard, la comitiva reial es dirigia a la catedral de Sant Salvador de Saragossa, i allí es començava la cerimònia amb la investidura de cavalleria, que consistia en la benedicció i entrega de l'espasa pel metropolità de Tarragona. Es cantava l'introit, i es celebrava una missa major fins després de l'epístola, moment en què es llegia la declaració de “atorguem i prometem”. Seguidament, els dos bisbes més antics van presentar el rei al metropolità i va començar la consagració, que incloïa la unció, coronació i entrega de ceptre i anell. Després de la consagració, l'arquebisbe i bisbe conduïen al rei des de l'altar major fins al tron situat en un lloc destacable, quelcom que simbolitzava el paper intermediari entre Déu i el poble que exercia la sobirania. Finalment, s'acabava amb una missa. Segons el ritual d'aquest text no es requeria l'autorització papal; Vegeu al respecte, PALACIOS, *La coronación...*, p. 126-130; També sobre les insígnies de la reialesa vegeu: SCHRAMM, Percy Ernst, *Las insignias de la realeza en la Edad Media Española*, Ed. Instituto Estudios Políticos, Madrid, 1960; PALACIOS MARTÍN, Bonifacio, “Los símbolos de la soberanía en la Edad Media española. El simbolismo de la espada”, dins *VII Centenario del Infante don Fernando de la Cerda: 1275-1975*, Ed. Instituto de Estudios Manchegos, Madrid, 1976, p. 272-296.

²⁰⁹⁵ DURÁN, “El rito...”, p. 18.

²⁰⁹⁶ ZURITA, *Anales...*, lib. 4, cap. II, p. 3. “*Protesto del rey al recibir la corona. Mas por no perjudicar a sí ni a sus sucesores en reconocer el tributo y censo que el rey don Pedro su agüelo concedió a la iglesia en tiempo de su coronación, ni declarar ser vasallo della -recibiendo la corona como el papa lo había concedido- protestó ante algunas personas principales que no recibía la corona de la mano del arzobispo en nombre de la iglesia romana, ni por ella ni contra ella. Esto fue siendo sumo pontifice Juan XXI que era de nación español y sucedió a Adriano V*”.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

En aquest context, cal esmentar un dels actes de reivindicació del rei amb relació a les futures coronacions. El monarca aragonès va presentar una protesta on exigia que, malgrat que havia rebut la corona a Saragossa i de la mà del seu bisbe, els seus hereus no havien d'estar subjugats per aquest fet i que podien rebre la unció, benedicció i corona a qualsevol ciutat de la seva jurisdicció i per qualsevol bisbe o arquebisbe²⁰⁹⁷.

En primer lloc, es desvinculava de la butlla d'Inocenci III, abans esmentada, que estipulava que la coronació havia de produir-se a Saragossa. Era una fórmula més per deslligar-se del mandat papal. En segon lloc, el monarca estava proposant que els futurs aspirants al tron no haguessin de dependre del bisbat aragonès —o de Tarragona— ni de restar a Saragossa per obtenir la corona. Per una banda, segurament, estava plantejant que tots els territoris de la Corona tinguessin igualtat per a coronar un monarca. D'aquesta manera, es qüestionava la tradició aragonesa i s'adaptava als nous temps. És a dir, Aragó havia deixat d'ésser el territori neuràlgic per a l'expansió i, en aquells moments, l'atenció es concentrava en els territoris marítims i la conquesta a altres indrets de la Mediterrània. Arran d'això, cal formular la possibilitat, encara que de forma hipotètica, que aquesta demanda estigués encarada per a preparar futurs esdeveniments relacionats amb la imminent expansió de la Corona, com la conquesta de Sicília. D'aquesta manera, si el rei moria en terres llunyanes a Aragó, l'hereu no estaria obligat a abandonar la guerra per a la cerimònia. La dificultat geogràfica vindria si aquest estava a territoris d'ultramar, i no tant si estava a Catalunya i València, atesa la proximitat. És probable que es formulés aquest escenari perquè, donat el cas, hom pogués coronar-se a Sicília. De fet, cal plantejar la hipòtesi que, probablement, el 1276 el rei ja tenia *in mente* la conquesta i calia plantejar qualsevol estadi difícil per a la monarquia i avançar-se als esdeveniments.

Per entendre millor el funcionament de la clàusula, cal tenir en compte que aquesta premissa legal va ser cabdal per al rei Jaume el Just. Després de la mort del seu germà, el rei Alfons, el va succeir com a sobirà aragonès i quan va arribar a Saragossa el 1291, atès

---

²⁰⁹⁷ Aquesta petició va ser detectada per: PALACIOS, *La coronación...*, p. 103; També, CINGOLANI, *Pere el...*, p. 112-113; Vegeu el document al respecte: CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 1, doc. 67, p. 175-176. “(...) *eiusdem sedis, non astringentes nos nec successores nostros futuros de recipiendo unctionem et coronationem in predicta civitate vel loco et per ministerium episcopi Cesarauguste. Immo protestamus nomine nostro et successorum nostrorum quod per hoc non patitur nobis vel successoribus nostris aliquod preiudicium in futurum, set possint successores nostri qui pro tempore fuerint recipere unctionem, benedictionem et coronam in quacumque civitate eis placuerit tocuis nostre iurisdictionis et per ministerium cuiuscumque [archiepiscopi] vel episcopi nostri districtes. Et de predictis protestationibus mandavimus fieri publicum instrumentum*”.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

que ja havia estat coronat a Palerm, va refusar repetir la coronació, ja que entenia que ell ja era monarca²⁰⁹⁸.

6.3.1. La perspectiva de les cròniques catalanoaragoneses

La coronació s'entenia com l'acte on l'infant hereu rebia el que era seu per legítim dret: l'autoritat sobre els territoris de la Corona. Per als cronistes aquest esdeveniment era un afer clau per comprendre que el rei Pere era la personalitat que havia de liderar els seus dominis. La potestat de governar va ser qüestionada pels seus detractors i calia que les narratives properes al rei realcessin els arguments de la monarquia aragonesa.

El primer dels autors que cal esmentar és Desclot, contemporani del rei Pere, que va fer un escrit breu al respecte. Segons Soldevila, l'autor no era present a Saragossa i el seu relat no expressa cap plantejament transcendental i, per això, va escriure el que normalment havia de succeir en una cerimònia d'aquestes característiques²⁰⁹⁹. Certament, no va fer una redacció extensa sobre la temàtica, però remarcava que el matrimoni reial havia obtingut el poder de forma plenament legítima²¹⁰⁰. Desclot destacava que, un cop el rei havia estat investit, va ser el mateix monarca qui va coronar la reina Constança: “*E coronà-se rei e coronà madona la reina Constança, sa muller, e mes-li lo pum de l'aur en la mà e la verga de l'aur en l'altra mà*”²¹⁰¹. D'aquesta manera, l'autor restava importància al bisbe i remarcava el primer acte de poder del monarca, que amb plena legitimitat podia entregar la corona a Constança. El cronista sempre va evitar donar

---

²⁰⁹⁸ HINOJOSA, *Jaime II y...*, p. 170-172. El 17 de setembre de 1291 el rei Jaume va arribar a Saragossa i el dia 24 es va celebrar les corts. El rei no va ser coronat per evitar que es repetís aquesta acció que ja s'havia dut a terme a Palerm. També es temia que aquest acte fos interpretat com un moviment hostil contra el papat. Per tant, únicament, el monarca va fer el jurament com a rei dels seus territoris.

²⁰⁹⁹ SOLDEVILA, *Pere el...*, vol. 2, p. 20. Aquest historiador també es mostrava convençut de l'escassa presència catalana a l'acte. És quelcom que va ser desmentit per Cingolani arran de l'estudi de la documentació sobre la coronació; VEGEU, CINGOLANI, *Pere el...*, p. 113; CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 1, doc. 67, p. 175-176.

²¹⁰⁰ Aquesta mateixa argumentació destacava als: *Gesta comitum*, cap. XXVIII, p. 61. “*Mortuo denique nobili domino Iacobo rege, successit ei illustris Petrus filius eius maior in regnis Aragoniae ac Valentiae et comitatu etiam Barchinonae*”.

²¹⁰¹ Sobre les insígnies reials vegeu: SERRANO COLL, Marta, “Los signos del poder: *Regalias* como complemento a los emblemas de uso inmediato”, dins *Emblemata*, n. 17, 2011, p. 129-154.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

protagonisme als eclesiàstics i, en aquesta línia de redacció, es limitava a esmentar la presència del bisbe²¹⁰².

En el cas de Muntaner, narra l'afer de la coronació posant èmfasi en l'autoritat del rei sobre tots i cadascun dels seus dominis, no només a Aragó. L'autor veia la necessitat de diferenciar territoris i reivindicar que el monarca necessitava l'acceptació de cada un d'ells. Això consistia en el jurament dels furs i les lleis per part del rei i, al mateix temps, el reialme li jurava fidelitat²¹⁰³. És a dir, el cronista demostrava entendre el funcionament polític de la Corona i coneixia les diferències polítiques entre els estats que la componien. Per al cronista calia remarcar que, malgrat ostentar el títol de rei d'Aragó, el monarca també havia de sol·licitar el consentiment per a governar sobre València, Catalunya i, més tard, Sicília.

Muntaner iniciava el relat amb la descripció dels actes a Saragossa on “*aplegà ses corts, e posaren-li la corona del realme d'Aragó ab gran solemnitat e ab gran alegre e ab gran festa*”²¹⁰⁴. Primer, mitjançant les corts, es va acceptar el nou monarca per part de la noblesa aragonesa i després se'l va coronar. Després, va fer esment del consentiment de l'aristocràcia valenciana: “*e així mateix faren-li corts molt grans que s'hi faeren (...) e*

---

²¹⁰² DESCLOT, cap. LXXIII, p. 153-154. “*E puis anà-se'n en Aragó, en la maestra ciutat de Saragossa, e aquí féu venir tots los barons d'Aragó e de Catalunya e els rics hòmens de les ciutats, e tenc molt gran cort e honrada, e donà grans dons a cavallers e a joglars. E coronà-se rei e coronà madona la reina Constança, sa muller, e mes-li lo pum de l'aur en la mà e la verga de l'aur en l'altra mà en l'esgleia major de Saragossa davant l'altar, mentre que el bisbe cantava la missa. E puis, quan la missa fo dita, lo rei ab la reina anà-se'n a son palau, e tenc corts bé vuit jorns, e els cavallers e les gents faeren molt gran festa per amor del rei e de la reina e demanaren molt gran alegre*”. Sembla que Desclot podria estar suggerint una autocoronació quan utilitza els mots “*coronà-se*”, com si ho hagués fet el mateix rei; Vegeu també, SCHRAMM, *Las insignias...*, p. 93-94. Aquest autor proposava que el rei va autocoronar-se tal com va fer Frederic II a Jerusalem. És, però, quelcom que cal descartar si es té en compte el testimoni documental; Vegeu al respecte: AURELL CARDONA, Jaume, “The Self-Coronations of Iberian Kings: a crooked Line”, dins *Imago temporis. Medium Aevum*, vol. 8, 2014, p. 151-175; També, AURELL CARDONA, Jaume, “The Self-Coronation of Frederick II: a non-sacred Consecration”, dins Montserrat HERRERO LÓPEZ, Jaume AURELL CARDONA i Angela C. MICELI STOUT (Eds.), *Political theology in medieval and early modern Europe: discourses, rites and representations*, Ed. Brepols, Turnhout, 2017, p. 245-266.

²¹⁰³ GARCIA-GALLO, “El derecho...”, p. 20; També sobre el jurament: PALACIOS, *La coronación...*, p. 163-184.

²¹⁰⁴ MUNTANER, cap. XXIX, p. 67. “*Com lo dit senyor rei en Jacme fo passat d'esta vida, lo dit senyor infant En Pere, fill seu, e el dit senyor infant En Jacme, així mateix fill seu, se coronà cascun rei: ço és a saber, que el senyor infant En Pere anà a Saragossa e aquí aplegà ses corts, e posaren-li la corona del realme d'Aragó ab gran solemnitat e ab gran alegre e ab gran festa*”; Vegeu també la narració posterior que només esmenta la investidura a Aragó: *Crònica de Sant Joan de la Penya*, cap. XXXVI, p. 99. “*E aquesto feito, el dito rey fizo aplegar Cortes generales en la Ciudad de Caragoça*”.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

*reebé la corona del realme de València*²¹⁰⁵. Per últim, va mencionar la vinguda del nou sobirà a Barcelona on “*féu grans corts e hi foren diverses gents. E reebé ab gran glòria e ab gran alegre la garlanda, d'on fo coronat comte de Barcelona e senyor de tota Catalunya*”²¹⁰⁶. L'autor ressaltava l'autorització catalana conforme a la qual es va convertir en el nou comte de Barcelona i, per tant, detallava que això el va convertir en Príncep de tota Catalunya. Amb tot, el cronista posava èmfasi en les corts celebrades com a mitjà polític vàlid i de consens per acreditar el nou sobirà.

Finalment, Muntaner, per tal de mantenir l'harmonia entre els diferents reis del casal de Barcelona —que era un dels objectius de la seva narració—, es mostrava convençut que els fills hereus del rei Jaume el Conqueridor —els reis Pere el Gran i Jaume de Mallorca— van regnar “*ab gran virtut e veritat*”. A més, sentenciava que van governar “*ab gran dretura e a plaer de Déu e de llurs pobles, e ab vera justícia*”²¹⁰⁷. Aquesta última declaració de gran força argumentativa mostra fins a quin punt el peraladenc va defensar la legitimitat dels reis. L'autor postulava que els monarques tenien el dret de governar —sempre, però, amb el favor de la divina providència— i que van exercir un bon govern i justícia als seus territoris. Per Muntaner, com s'analitza més endavant, la justícia era un element transcendental per acreditar un monarca i que, per això, davant la manca d'aquesta, calia lluitar-hi. Arran de tots aquests arguments desplegats, el cronista defensava la legitimitat del rei Pere. Aquesta es basava en ésser el fill i hereu del rei Jaume i es consolidava amb la coronació i les corts que l'acceptaven com a tal. Finalment, en refermava la seva bona i justa governança.

Ara bé, aquests cronistes no van esmentar res sobre la manera en com es va desvincular la coronació del rei amb la teòrica autorització del papat. Aquests autors van col·laborar a la construcció d'una imatge segons la qual el rei rebia la corona per propi dret i no era vassall de la seu pontifical. En conjunt, els redactors que defensaven el regnat del rei Pere argumentaven tres passos clau per a legitimar el monarca. Primer, l'enllaç matrimonial entre Pere i Constança i la unió entre les dues nissagues, el 1262, va ser essencial perquè fossin acceptats com a reis sicilians. Segon, la coronació a Saragossa els feia ascendir a

---

²¹⁰⁵ MUNTANER, cap. XXIX, p. 67. “*E con la coronació sua fo feta en Aragó venc-se'n en la ciutat de València; e així mateix faren-li corts molt grans que s'hi faeren (...) e reebé la corona del realme de València*”.

²¹⁰⁶ MUNTANER, cap. XXIX, p. 67.

²¹⁰⁷ MUNTANER, cap. XXIX, p. 69.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

la categoria de monarques. De fet, en referència a l'afer sicilià, l'herència del rei Jaume no era pas una qüestió menor, ja que significava una font d'autoritat política i força militar. Finalment, era fonamental que la noblesa sícula acceptés els nous sobirans a Sicília, fet que va succeir el setembre del 1282 a Palerm.

6.3.2. La coronació del rei Pere el Gran a Sicília

El rei Pere va ser acollit a Sicília com el nou monarca i els motius pels quals es va buscar la nova sobirania siciliana en el rei aragonès són comuns en totes les narratives. La primera de les raons —com s'ha esmentat en diferents ocasions— era el matrimoni amb la reina Constança²¹⁰⁸. Aquesta era considerada la darrera hereva de la dinastia Staufen²¹⁰⁹. En conseqüència, es traspassava la responsabilitat de l'herència i del govern al rei Pere, que es presentava com valedor dels drets hereditaris de la reina i els infants.

El rei Pere recollia la petició de la seva muller i se'n responsabilitzava per ésser el seu espòs. Ara bé, cal tenir en compte que existia un clar precedent en la història del regne. A finals del segle XII va ser el rei Enric qui va instaurar la dinastia Staufen en nom de la seva muller Constança Altavilla. En aquest cas, el rei Pere assolía el mateix rol que el rei Enric dècades abans. Això significava que, per la tradició política siciliana, era acceptable i força corrent que fos el marit de l'hereva qui reclamés el tron.

Paral·lelament a aquestes argumentacions, s'ha de valorar que molts dels autors posaven èmfasi en el fet que, malgrat que el govern requeia sobre el rei Pere, els autèntics hereus eren els infants. Això tenia un precedent, ja que primer va governar el rei Enric, però el successor directe era Frederic II, qui havia heretat de la seva mare, la reina Constança. Certament, el tron hauria pogut pertocar directament a l'infant Jaume i, segurament, no hauria estat una proposta rebutjada, però, potser per la seva joventut i manca d'experiència es va descartar²¹¹⁰.

---

²¹⁰⁸ Sobre la coronació cal tenir en compte: IGLESIAS FERREIRÓS, Aquilino, *La creació del derecho. Una historia de la formación de un derecho estatal español*, vol. 1, Ed. Marcial Pons, Barcelona, 1993, p. 432. La creació del dret dels monarques a la baixa edat mitjana indicava la seva facultat de vincular el dret amb l'herència. És a dir, no obtenien el tron per elecció, sinó per herència; Vegeu també al respecte: FERRAN, *El jurista...*, vol. 3, p. 320, n. 53.

²¹⁰⁹ Com s'ha esmentat anteriorment, la reina Constança no era l'última hereva, però si l'única que es va comprometre amb la causa. De fet, Frederic de Túríngia s'hauria pogut postular com a candidat, però es va desentendre de la lluita. Vegeu, TRAMONTANA, *Gli anni...*, p. 193-194.

²¹¹⁰ L'infant Jaume havia nascut l'agost de 1267 i, per tant, el setembre de 1282 tenia 15 anys.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

En tot cas, els cronistes reivindicaven la restauració de la dinastia Staufen i entenien que la tornada i restabliment d'aquesta família era un afer essencial, la qual consideraven legítima. De fet, aquesta idea devia ser força acceptada a la societat siciliana²¹¹¹. Els partidaris del rei eren tant aquells que defensaven la legitimitat de la reina Constança des de feia anys, com els promotors de la *Communitas* que van acabar cedint davant les pressions militars angevines.

Tanmateix, aquest plantejament polític era la principal raó de discòrdia entre la Corona d'Aragó i l'aliança angevino-papal. Els cronistes güelfs consideraven que l'hereva del rei Manfred no podia governar. En primer lloc, perquè el seu progenitor havia actuat de manera errònia atacant a l'Església. En segon lloc, recordaven que l'últim Staufen havia estat desposseït dels seus dominis i, per això, els seus hereus no podien reclamar-los. Finalment, en tercer lloc, raonaven que el dictamen de la Seu Apostòlica estava per damunt de qualsevol reclam hereditari, defensaven que el regne restava sota la sobirania papal i que el rei Carles n'era el seu governant. Encara que abans de la conquesta del 1282, com s'ha esmentat anteriorment, alguns sicilians van intentar pactar amb l'Església el canvi de règim o de rei, finalment es va imposar la decisió assembleària siciliana i, en darrera hora, la solució aragonesa²¹¹².

Malgrat les amenaces i el coneixement de les argumentacions pontificals, els sicilians van rebre el nou monarca. Les memòries sobre el procés d'acceptació o coronació del rei Pere com a monarca sicilià són variades i no hi ha unanimitat en l'explicació dels fets. Una de les versions més acceptades pels cronistes és que el rei Pere va ser acceptat en la celebració d'una assemblea a Palerm i investit monarca sicilià per voluntat popular. A més, és destacable que es produís a la capital siciliana —possiblement a l'església de

---

²¹¹¹ Sobre aquest afer i la vinculació dels Staufen amb el rei Pere vegeu: BOSCOLO, Alberto, "L'heredità sveva di Pietro il Grande, re d'Aragona", dins *11é CHCA*, vol. 1, Ed. Accademia di Scienze, Lettere e Arti di Palermo, Palermo-Trapani-Erice, 1983, p. 83-99; LANDINGHAM, *The Hohenstaufen...*, p. 87-104.

²¹¹² Vegeu alguns escrits al respecte: *Memoriale potestatum Regiensium*, p. 1150-51. "Igitur propter praedictas causas missus fuit Cardinalis supradictus a Domino Papa ad Siculos. Cui responderunt quod mandatis Ecclesiae obedire volebant, sed superfluum dominium Gallicorum penitus reusabant"; SALIMBENE, p. 517. "Siquidem papa Nicholaus III dederat eam sibi in odium regis Karuli cum consensu aliquorum cardinalium". En el context de la narració del duel de Bordeus, el rei Pere era ultratjat per declinar el duel. També afirmava que la donació de Nicolau III tenia manca de valor per la seva enemistat amb el monarca angeví; *Cronica Siciliae*, cap. XL, p. 838-842. En aquesta també es feia referència a la súplica de l'ajut de l'Església: "(...) *privare nos vestra misericordia non debetis (...) Santa Romanan Ecclesiam invocavimus pro tutrice*".

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

Santa Maria dell’Ammiraglio— que tradicionalment havia estat un espai de representació del poder regi sícul. Això hauria succeït el 4 de setembre de 1282²¹¹³.

Altres, en canvi, narraven una coronació tradicional sota la direcció d’un bisbe. S’ha de tenir en compte que, si realment es va fer una coronació oficiada per un eclesiàstic, —com defensaven algunes fonts güelfes que després s’analitzen— des de les narratives siculocatalanes estarien silenciant aquest fet. Aquestes argumentaven que l’autoritat naixia en el poder popular i de l’herència de la reina. Al mateix temps, si el procediment va ser assembleari, les cròniques güelfes ho van silenciar, segurament, perquè mantenien una posició conservadora i no podien entendre que es coronés un rei sense l’ofici d’un religiós.

Cada un dels autors presentava aquest esdeveniment de la manera que més l’hi convenia per al seu objectiu propagandístic. No hi ha dubte, però, que es van celebrar unes corts a Palerm el 1282. En aquestes el rei Pere, d’una manera o altra, va ser acceptat per l’aristocràcia local. Certament, el debat no va raure sobre si s’havia d’elevat a la categoria de rei al candidat, ja que aquest ja ostentava aquesta intitolació. La problemàtica pels autors es va centrar en quina fórmula s’utilitzava perquè fos acceptat com a sobirà sicilià. La negació de la corona al rei Pere per part del papat i l’oposició ferma de la facció angevina va portar a plantejar-se un tipus de coronació o presa de possessió menys ortodoxa. En tot cas, va ser l’acte polític més important que va viure la política siciliana des de l’ocupació angevina.

6.3.3. La presa de possessió del rei davant l’assemblea: la influència de les idees tomistes

La presa de possessió del govern del regne el 1282 a partir d’una assemblea tenia alguns antecedents que, segurament, van servir com a base. El primer precedent era amb la

---

²¹¹³ RUNCIMAN, *Las vísperas...*, p. 342; Vegeu també, CARINI, *De Rebus...*, doc. 1, p. 1. El document datat el dia 9 de setembre de 1282 ja s’intitula rei de Sicília; També es confirmaria aquest procediment assembleari a: ZURITA, lib. 4, cap. XXII, p. 35. “Fueron estos embajadores a Alcoll y explicaron al rey su embajada diciendo que aquella isla grande tiempo había que estaba en servidumbre y debajo de inicuo y duro señorío; y al mismo tiempo que se les había descubierto el camino de salir dél y el nombre de la libertad, estaba en peligro de tornar a ser sojuzgada del yugo y violencia del tirano. Y pues él era a quien tocaba como a príncipe valeroso ampararla -siendo yerno del rey Manfredo cuyos herederos eran sus hijos-, ellos le habían elegido por su rey, por el derecho que la reina doña Costanza su mujer tenía en la sucesión de aquel reino. Y esta determinación le enviaron firmada de los principales barones y de los síndicos de las ciudades y lugares de Sicilia”; Vegeu també, AMARI, *La guerra...*, p. 180-182.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

coronació del primer rei sicilià, Roger, quan unes corts de nobles va demanar que prenguéssin la corona, encara que després també va ser concedida pel papat²¹¹⁴. Més tard, la noblesa va fer preterició de les aspiracions d'Enric IV i va proposar el govern a Tancred²¹¹⁵. Ara bé, el fet precursor més directe va ser quan un consell format per aristòcrates va concedir la corona a Manfred²¹¹⁶. Això atemptava directament contra la concepció pontifical del rei sicilià. Així, el rei Pere —almenys al relat cronístic— va utilitzar el mateix procediment i havia de servir per presentar-se com a hereu i tenir la mateixa acceptació de l'aristocràcia.

Una de les versions més esteses entre els cronistes és que el rei Pere va ser nomenat monarca de Sicília per voluntat popular a partir de la celebració d'una assemblea a Palerm el setembre de 1282. Això suposava trencar els esquemes de la coronació tradicional i, en realitat, es tractaria d'una investidura o pressa de poder ordenada pel parlament de la *Communitas* palermitana. De fet, la petició de l'aristocràcia es va fer equivalent a una cerimònia d'entronització. Els autors antiangevins donaven veu a aquesta exigència siciliana i la convertien en igualment vàlida enfront de la concepció clàssica d'anomenar un rei. Això podria ser el resultat de la combinació de la tradició siciliana i els nous corrents polítics i filosòfics.

La hipòtesi que es planteja és que les argumentacions dels cronistes catalans i sicilians, quant a l'elecció del rei, a part dels antecedents esmentats, s'haurien inspirat o influenciat en la teoria del poder ascendent basada en el tomisme. Aquesta teoria de poder era novetosa a les acaballes del segle XIII i havia estat suggerida per Tomàs d'Aquino (1225-1274) alguns anys abans dels successos de Palerm²¹¹⁷. Malgrat ser una idea relativament recent cal suposar que l'obra tomista ja s'havia escampat força arreu i el coneixement de les seves teories havien començat a quallar²¹¹⁸. Per això es pot deduir que els autors antiangevins van ser influenciats per Tomàs d'Aquino, independentment de què

---

²¹¹⁴ ABULAFIA, *La guerra...*, p. 38.

²¹¹⁵ ABULAFIA, *La guerra...*, p. 42.

²¹¹⁶ ABULAFIA, *La guerra...*, p. 51; PISPISA, *Il regno...*, p. 85; NEOCASTRO, cap. V, p. 5. Sobre la presa de possessió del rei Manfred escrivia que a partir de l'assemblea va ser coronat pels seus a Palerm: "(...) *consiliis principum et scissuris, in civitate Panormi coronatur a suis*"; Vegeu també la descripció de: MALASPINA, lib. 1, cap. VII, p. 36.

²¹¹⁷ ULLMANN, *Historia del...*, p. 170.

²¹¹⁸ Sobre l'expansió d'aquestes idees vegeu: GRABMANN, Martino, "La scuola tomistica italiana nel XIII e principio del XIV secolo. Ricerche sui manoscritti", dins *Rivista di Filosofia Neo-Scolastica*, vol. 15, n. 3/3, 1923, p. 97-155.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

aquest fos un eclesiàstic. Abans d'abordar l'anàlisi de les narracions siculocatalanes, les quals indicaven que la investidura del rei s'havia produït per voluntat popular, cal estudiar quina era la nova inclinació filosòfica i política la qual, probablement, va repercutir en els relats.

Tomàs d'Aquino va adoptar la teoria d'Aristòtil, a partir de la qual va elaborar els seus principis de ciència política²¹¹⁹. Fins llavors, aquests conceptes no existien en la mentalitat medieval. Per al filòsof la concepció del poder ascendent es basava en la “voluntat del poble” i que els dirigents es poguessin escollir d'entre els membres del poble²¹²⁰. Ara bé, proposava que el més convenient era una barreja entre el govern polític i el govern regalista. El regalista consistia en les formes polítiques teocràtiques tradicionals, en què el rei posseïa plens poders sense estar subordinat a ningú. Aquest plantejament s'oposava al govern polític, on el monarca estava subscrit a les lleis estatals. Per a Tomàs d'Aquino, la combinació d'ambdós conceptes era el més convenient²¹²¹.

Precisament, es pot prendre com a exemple el govern del rei Carles, que es basava en el govern regalista tradicional. En canvi, si es fa cas de la perspectiva dels cronistes, el govern del rei Pere a Sicília es basava primer, en el govern polític, ja que es veia subjecte a les lleis del país —com les de Guillem II— i a la decisió assembleària. Després, un cop va tenir el poder, va governar a partir del règim regalista, com s'havia fet tradicionalment.

---

²¹¹⁹ Sobre l'aplicació dels principis aristotèlics en la teoria tomista, vegeu: ALMAZORA VALDEZ, Mario, “El poder político en la filosofía de Santo Tomás de Aquino”, dins *Themis. Revista de derecho*, n. 7, 1987, p. 11-12; MARTÍNEZ BARRERA, Jorge, *La política en Aristóteles y en Tomás de Aquino*, Ed. Cuadernos de anuario Filosófico-Universidad de Navarra, Pamplona, 2001, p. 83, 121-124; També, NEIRA FERNÁNDEZ, Carmenza, “Comentario a la política de Aristóteles”, dins *Cuadernos de filosofía latinoamericana*, vol. 26, n. 93, 2005, p. 8-18; ULLMANN, *Historia del...*, p. 166. Tal com apunten aquests estudis, ni abans ni després mai ningú havia estudiat Aristòtil tan àmpliament. Fins i tot es pot parlar del tomisme com un aristotelisme cristià. Vegeu també al respecte: GRABMANN, Martin, “Die mittelalterlichen Kommentare zur Politik des Aristoteles”, dins *Sitzungsberichte München*, 1941, fasc. 10, p. 16; GARCIA CUADRADO, José Angel, “Ética y política. Tomás de Aquino comenta a Aristóteles”, dins *Revista da Faculdade de Ciências sociais e humanas*, vol. 1, n. 7, p. 87-103; GARCÍA-HUIDOBRO, Joaquín i MARTÍNEZ BARRERA, Jorge, “Tomàs de Aquino como intérprete de la *Política* de Aristóteles”, dins Laura E. CORSO DE ESTRADA, Mª Jesús SOTO-BRUNA i M. Idoia ZORROZA, (Eds.), *Ley y razón práctica en el pensamiento medieval y renacentista*, Ed. Universidad de Navarra, Pamplona, 2014, p. 231-240; ALMEYDA SARMIENTO, Juan David, “Aristóteles y Tomás de Aquino: un análisis en torno a las polis y la *res publica*”, dins *Revista Filosofía UIS*, vol. 19, n. 1, 2020, p. 37-58.

²¹²⁰ ULLMANN, *Historia del...*, p. 169. Al mateix temps Tomàs d'Aquino reintroduïa el concepte de ciutadà i el diferenciava del de súbdit. També es personificava l'Estat i el que feia el governant ho realitzava la mateixa entitat governamental.

²¹²¹ ULLMANN, *Historia del...*, p. 169; CATAPANO, “La democracia...”, p. 133-138.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

És a dir, els autors siculocatalans haurien fet una simbiosi d'ambdues concepcions de govern, seguint així les premisses tomistes.

A més, Tomàs insistia que el millor règim polític era aquell que tenia certa participació popular mitjançant un sistema representatiu. Per al teòleg, l'Estat havia de combinar el poder de la monarquia, l'aristocràcia i la democràcia. La monarquia dirigida a través del príncep; l'aristocràcia havia de servir com a cos consultiu; la democràcia, on els súbdits havien de poder escollir la proposta feta pels governants. Aquesta darrera s'havia d'entendre com la participació distributiva i proporcional²¹²². Eren en aquestes nocions en què, segurament, es podrien haver inspirat els cronistes siculocatalans.

També, el concepte de democràcia tomista implicava que el poble tenia el poder per escollir els seus dirigents. És a dir, havia de ser entesa en el context d'un règim mixt i es referia a la participació de la població en l'ordenació política²¹²³, però no pas per governar, sinó per tenir interès en el bon govern²¹²⁴. En altres paraules, la potestat política no radicava en el poble, sinó en aquell que se li havia conferit l'autoritat. La multitud

---

²¹²² GALVAO DE SOUSA, José Pedro, "El pensamiento político de Santo Tomás de Aquino", dins *Revista Verbo*, n. 197, p. 833-853, p. 848; Vegeu també al respecte: DEMONGEOT, Marcel, *El mejor régimen político según Santo Tomás*, Ed. Librería Santa Catalina, Buenos Aires, 1938, p. 203-231; SPIAZZI, Raimondo, "Democrazia e ordine morale secondo la mente di San Tommaso d'Aquino", dins *Angelicum*, n. 33, 1956, p. 143-162; També sobre la ciència política proposada pel teòleg: FRANCESCHI FRANCESCHI, Noel, *La política en Tomás de Aquino. Sus fuentes, sus fundamentos y su articulación con la ética*, Extracto de la Tesis Doctoral, Facultad Eclesiástica de Filosofía de la Universidad de Navarra, Pamplona, 1994, p. 58, 70, 73; MARTÍNEZ BARRERA, J., "Ars imitatur naturam y la mejor forma de gobierno según Santo Tomás", dins *Acta Philosophica*, n. 4/2, 1995, p. 333-338; BEUCHOT, Mauricio, *Introducción a la filosofía de Santo Tomás de Aquino*, Ed. San Esteban, Salamanca, 2004, p. 226-227; Sobre la perspectiva jurídica en què es basava Tomàs d'Aquino: RIOFRÍO MARTÍNEZ-VILLALBA, Juan Carlos, "Lecturas jurídicas de la obra de Santo Tomás de Aquino", dins *Dikaion*, n. 22.1, 2013, p. 55-81; També, BRACO ARTEAGA, Juan Rafael, PLAZAS VEGA, Mauricio A. i AMATUCCI, Andrea, *De Aristóteles a Santo Tomás. Ideas políticas y jurídicas. Proyección en el Derecho tributario*, Ed. Universidad del Rosario, Bogotá, 2015, cap. II. Tomàs d'Aquino dividia les formes de govern en pures i en impures. Les pures eren la monarquia, l'aristocràcia i la política. Les impures, la tirania, l'aristocràcia i la democràcia.

²¹²³ CATAPANO, Tomás Antonio, "La democracia según Santo Tomás de Aquino", dins *Revista Idearium*, n. 18/22, 1992, p. 127-143, p. 133. Tomàs d'Aquino va emprar la paraula democràcia també per a designar la corrupció del règim republicà, que es podia estendre a qualsevol altres règims que la multitud dominés; Vegeu al respecte l'obra tomista: AQUINO, Tomás de, *La Monarquía*, a cura de Laureano Robles Carcedo i Ángel Chueca, Ed. Tecnos, Madrid, 2007.

²¹²⁴ CATAPANO, "La democràcia...", p. 138. Tomàs d'Aquino raonava que la democràcia era la participació del poble en el govern. També argumenta que era preferible el règim polític mixt. Pel teòleg la millor constitució d'un Estat era en la que un tenia el poder i tenia la presidència sobre tots, altres participin d'aquest poder, i així di tot, aquell poder sigui de tots, ja que tots poden ser escollits i prendre part en l'elecció; Vegeu al respecte: *Summa Theologiae*, lib. 1, part. 2, q. 105, art. I.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

només tindria la potestat d'escollir qui havia d'exercir el poder. D'aquesta manera es podria garantir la pau interna, ja que tots estimarien i guardarien l'ordre. Per això, el règim mixt, al qual es refereix Tomàs, no és un sistema democràtic, sinó una monarquia amb elements democràtics, que s'ha d'entendre com la participació de la comunitat en el sistema polític, però en cap cas, el poble podia controlar el govern²¹²⁵.

Ara bé, una de les clàusules que destacava per a l'exercici de la democràcia era que l'assemblea havia de tenir poder i els governants havien d'executar la seva voluntat. El poble hauria de posseir el *consilium* i el poder de decisió davant els problemes greus²¹²⁶. També, donava importància el fet de tenir en compte les vicissituds de cada poble i no hi havia un model polític per a totes les societats i, per això, el règim s'havia d'adaptar²¹²⁷. L'autor afegia que el dret positiu havia de tenir una base històrica i s'havia de tenir en compte els costums i condicions de cada poble²¹²⁸. A més, creia que hom no pot ser bon governant si no s'és moralment bo i prudent²¹²⁹.

---

²¹²⁵ CATAPANO, "La democràcia...", p. 130, 138-140. Tomàs d'Aquino va elaborar el "*De Regime Principum*" per a traçar el model del millor rei. Paral·lelament, a la *Summa Theologiae* va descriure —d'entre altres qüestions— com havia de ser la constitució d'un Estat que desenvolupava el règim mixt aristotèlic; Vegeu la perspectiva tomista "*De lege humana*": *Summa Theologiae*, lib. 2, pars 2, q. 95, art. 1, 2, 3, 4, p. 641-656; També sobre les obres del teòleg: PRIMITERRA, Emiliano, "Tomás de Aquino, Pensador político. Una lectura de los postulados de la Ciencia Política; el concepto de rey, comunidad, paz y utilidad común en dos de sus Trabajos de filosofía práctica: *De Regno ad regem Cypri* y *De Regimine Judaeorum*", dins *Nuevo Pensamiento. Revista de Filosofía*, vol. 4, 2014, p. 395-418.

²¹²⁶ CATAPANO, "La democràcia...", p. 135-136. L'autor citava els comentaris del filòsof: Tomàs deduïa que la llibertat era la principal forma essencial de democràcia. Ho estipulava a: AQUINATIS, Thomae, *Comentarii in octo libros politicorum Aristotelis*, Ed. Apud Dionysium Moreau, Paris, 1645, lib. 4, lectio VII, p. 190. L'autor determinava que: "*Ratio et terminus status popularis est libertas*"; i a lib. 4, lectio, 4, 171. "*Una et principalis suppositio status popularis est libertas*"; Vegeu al respecte l'obra traduïda: AQUINO, Tomás de i ALVERNIA, Pedro de, *Comentario a la Política de Aristóteles*, a cura Ana MALLEA i Celina A. LÉRTORA, Ed. Ediciones Universidad de Navarra, Pamplona, 2001, lib. 4, lec. IV, art. 403-415, p. 294-299; També, AQUINO, Tomás de, *Exposición de la Política de Aristóteles [Sententia libri Politicorum]*, a cura de Pedro ROCHE ARNAS i Andrés MARTÍNEZ LORCA, Ed. UNED, Madrid, 2019, p. 132, 227, 262.

²¹²⁷ *Summa Theologiae*, lib. 1, part. 2, q. 105, art. 1. "(...) *optima ordinatio principum est in aliqua civitate vel regno, in quo unus praeficitur secundum virtutem qui omnibus praesit; et sub ipso dunt aliqui principantes secundum virtutem; et tamen talis principatus ad omnes pertinet, tum quia ex omnibus eligi possunt, tum quia etiam ab omnibus eliguntur. Talis vero est omnis politia bene commixta ex regno (...) ex aristocratia (...) et ex democratia*"; Vegeu també l'explicació de: GALVAO, "El pensamiento...", p. 849.

²¹²⁸ *Summa Theologiae*, lib. 1, part. 2, q. 95, art. 3. Tomàs d'Aquino es remetia a: ISIDORI, Sancti, "Etymologiarum", dins Sancti ISIDORI, *Opera Omnia*, vol. 3, a cura de Faustino AREVALO, Ed. Garnier Fratres, Paris, 1878, lib. 5, cap. XXI, p. 203; També sobre l'ús de l'assemblea a Sicília: *Liber augustalis...*, lib. 3, cap. IV, p. 106, cap. XXVI, p. 119.

²¹²⁹ CATAPANO, "La democràcia...", p. 140; AQUINO, *Comentario a la...*, lib. 3, lec. III, art. 233- 238, p. 201-206; AQUINO, Tomas de. "*De Regno*", dins Tomas de AQUINO, *Opera Omnia*, vol. 42, Ed.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

Algunes dècades més tard, Joan de París (1255-1306) es va inspirar en principis d'Aristòtil i Tomàs d'Aquino per a realitzar les seves pròpies hipòtesis. De fet, no va inventar cap idea, sinó que va portar a l'extrem les argumentacions tomistes. Aquest autor s'ha de tenir en compte, donat que molts dels cronistes que s'ocupen dels afers sicilians eren contemporanis d'aquest teòleg i també podien haver-se influenciat. Aquest filòsof francès postulava que l'Església era únicament un cos místic i no hauria d'intervenir sobre els afers temporals o dictaminar sobre altres governants. Precisament aquest és un argument que els cronistes antiangevins utilitzen, per tal d'obviar les ordenances pontificals a Sicília. Joan de París considerava que no existien nexes d'unió entre el papat i l'Estat, ja que el poder regi provenia de Déu a través de l'elecció del poble. És a dir, el rei havia ascendit al poder per voluntat del poble i, en conseqüència, "*rex est a populi voluntate*"²¹³⁰. Al mateix temps, un monarca podia ser deposat pel poble²¹³¹. Aquesta argumentació suposava un pas més enllà del tomisme i una forta revolució contra la teoria descendent de poder.

Certament, hi ha altres autors que van treballar sobre el poder del poble inspirats en les idees aristotèliques i tomistes, encara que no haurien pogut exercir influència als cronistes, atès que són posteriors, exceptuant, potser, les obres més tardanes com Muntaner o Speciale. En tot cas, les idees tomistes eren comunes en els teòlegs que van seguir. N'era un exemple Marsili de Pàdua que va concloure el *Defensor Pacis* el 1324²¹³² i, per tant, la possible influència exercida en la narrativa sícula era menor. El que és indubtable, però, és que l'aristotelisme i el tomisme havien ocupat el centre de la intel·lectualitat i, a finals del segle XIII, eren protagonistes a les universitats itàliques²¹³³.

Cal considerar que els principis de Tomàs d'Aquino havien quallat en els autors siculocatalans i aquests van utilitzar-los a les seves obres per l'enfrontament contra la Seu

---

Leonina, Roma, 1979, cap. XLV, p. 132-137. "*Si el régimen inicuo es ejercido por muchos, se llama democracia, es decir, poder del pueblo, (y se da) cuando el vulgo oprime a los ricos por el poder de su número. Así, el pueblo entero es como un solo tirano*".

²¹³⁰ PARIS, John of, *De potestate regia et papali*, a cura de Jean LECLERCQ, Ed. Vrin, Paris, 1942, cap. XIX, p. 235. "*Rex est a populi voluntate, sed, cum est rex, ut dominetur est naturale*"; Vegeu també al respecte: MICELI, Paola, "La costumbre en perspectiva histórica: desde el *Concensu populi* a la Voluntad popular", dins *Anales de historia Antigua, medieval y moderna*, n. 44, 2012, p. 277-303.

²¹³¹ ULLMANN, *Historia del...*, p. 190-194.

²¹³² ULLMANN, *Historia del...*, p. 194-203.

²¹³³ ULLMAN, *Història del...*, p. 170-171, 195.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

Pontifical. Principalment, el que els cronistes van prendre de les premisses tomistes va ser el plantejament del poder assembleari.

6.3.4. La perspectiva de les cròniques antiangevines

Les idees tomistes podrien haver influenciat les cròniques, no necessàriament perquè els autors tinguessin accés als seus escrits (encara que també és una possibilitat), sinó per la proximitat geogràfica i el context politicocultural. El que hauria succeït és que es va formar una simbiosi entre les idees polítiques tradicionals i les noves premisses tomistes, que circulaven per arreu i eren fàcilment adoptables.

Es pot iniciar l'anàlisi dels parlaments i de la investidura del rei de Sicília amb la crònica de Bernat Desclot. Com ja és habitual, és una de les que ofereix un dels relats més antics i contemporanis als fets. Malgrat que és poc probable que el cronista assistís a aquells actes, segurament, tindria prou fonts per a construir l'escrit. L'autor no feia referència a una coronació com a tal, sinó a la celebració d'unes corts a Palerm, on els sicilians van investir el rei Pere com a monarca del reialme sícul i els nobles li van jurar vassallatge. En aquest relat hi ha diferents elements de gran transcendència que eren la base del pacte entre el monarca i l'aristocràcia illenca.

En primer lloc, cal tenir en compte que per l'autor català l'elecció del rei Pere com a monarca sicilià era justa i lògica, quelcom que no es podia plantejar d'altra manera. És a dir, per Desclot el rei Pere era el senyor natural i hereu legítim del tron "*per raó de la reina e de sos fills*"²¹³⁴. El monarca, tot i no tenir sang siciliana, encarnava, a través del pacte matrimonial, la restauració Staufen, ja que rebia l'herència de la seva muller. Tal com recordava Desclot, així ho havia reconegut la noblesa siciliana, com a "*nostre natural senyor*", a l'entrevista amb el rei a Alcoll²¹³⁵.

En segon lloc, l'autor assegurava que a l'assemblea a Palerm s'hi va reunir "*tota la gent de Palerm e de les viles e dels castells de Sicília, que de cascun lloc n'hi havia dels millors*"²¹³⁶. El cronista insistia en el fet que tenia els consensos de totes les parts de l'illa, per tal que ningú dubtés de la seva acceptació i autoritat sobre els seus nous súbdits. Com

---

²¹³⁴ DESCLOT, cap. LXXXVIII, p. 182.

²¹³⁵ DESCLOT, cap. LXXXVIII, p. 182. En aquest parlament els nobles afirmen que el rei Pere: "*És nostre natural senyor, per raó de la reina e de sos fills*".

²¹³⁶ DESCLOT, cap. XCI, p. 191.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

s'ha esmentat abans, era justament aquest fet el que contrariava Neocastro, qui assegurava i criticava que havia estat una decisió presa únicament pels palermitants, en detriment de l'opinió messinesa²¹³⁷. En tot cas, era en la celebració d'aquest concili on es pot percebre la tradició parlamentària siciliana i, també la possible influència de la idea tomista de poder. La noblesa atorgava l'autoritat al monarca i es portava a terme el poder ascendent, en el qual el poble tenia un paper considerable, però limitat.

En tercer lloc, l'autor recordava el pacte que havien ofert els sicilians al rei Pere a Alcoll. Els illencs oferien or, argent i cavalls i, a canvi, el rei Pere es comprometia a “*defendre vosaltres del rei Carles*”. Els nobles així ho van ratificar a l'assemblea palermitana i en el discurs d'un dels barons reproduït per Desclot es confirmava que aquells béns “*ho atorga tota la cominaltat del regne de Sicília*”. L'autor remarcava que era tota la comunitat qui oferia el pacte i, possiblement, amb la utilització d'aquests mots, es referia precisament a què l'Estat comunal es rendia en favor del nou monarca. Ara bé, aquest pacte també implicava atorgar “*les bones costumes del rei Guillem*”, que com s'ha analitzat anteriorment, era un dels pilars bàsics de les reivindicacions sícules. El monarca va cedir en l'exigència de les lleis fiscals²¹³⁸. La raó d'aquesta exposició dels fets és que un dels grans objectius de Desclot era justificar la legitimitat del rei com a governant a Sicília.

En quart lloc, i en conseqüència, la principal finalitat de la convocatòria de les corts de Palerm era segellar el pacte vassallàtic entre el rei i els súbdits sicilians. El sobirà acceptava els anhels sícules i prometia defensar els seus serfs del rei Carles. De fet, la defensa era un dels exercicis principals del monarca vers els seus súbdits i era un dels motius pels quals era legitimat com a senyor del reialme. A canvi, els sicilians van jurar fidelitat al rei i “*seguir la sua voluntat*”. L'autor no perdia l'oportunitat de realçar la magnitud del moment en el qual, en paraules seves, “*llevaren-se tots los barons e els cavallers de Sicília e els rics hòmens de les ciutats e de les viles e faeren-li homentatge, e puis tota l'altra gent*”²¹³⁹.

---

²¹³⁷ NEOCASTRO, cap. XXII, p. 16.

²¹³⁸ DESCLOT, cap. XCI, p. 192. “*Lo rei se llevà e dix: -Barons, ço que vosaltres me pregats és lleugera cosa de fer; que major voluntat n'he jo que vosaltres. Que us atorcs les bones costumes del rei Guillem; e d'açò fer-vos he bones cartes, ab mon segell pendent*”.

²¹³⁹ DESCLOT, cap. XCII, p. 192.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

L'homenatge prestat pels sicilians feia que, *de facto*, el rei Pere fos investit com a monarca sicilià. D'aquesta manera, com a senyor de Sicília, rebia l'encàrrec de defensar el reialme contra el rei Carles, considerat l'usurpador. Des de la perspectiva de l'assemblea siciliana i, sobretot, des de la visió dels cronistes antiangevins, el sobirà rebia l'autoritat per governar com a rei sobre el territori. És a dir, des de l'òptica de Desclot i d'altres autors que el van succeir, la voluntat de les corts sícules estava per sobre de la suposada potestat del papat sobre Sicília i, per tant, es desobeïa obertament a l'Església.

Per una banda, la política siciliana s'havia tornat a gibel·litzar. Per l'altra, s'havia donat poder a l'assemblea que podia designar el governant. Segurament, Desclot coneixia que darrere aquest fet, hi havia una tradició illenca i, recentment, uns postulats teòrics i polítics. Precisament perquè Desclot devia ser un home culte amb accés als nous escrits i noves tendències d'arreu d'Europa, cal veure en aquest escrit una possible influència tomista. Es pot considerar que va realçar aquest esdeveniment amb el convenciment que aquell assemblearisme desafiava el poder tradicional de l'Església. Aquesta idea va ser desenvolupada per altres cronistes —que després es comenten— i, amb el temps, va patir certa mutació cap a uns relats on es suggeria encara més obertament una desobediència al papat i un poder més gran a les corts de Sicília.

Una altra de les cròniques on s'argumentava aquesta tipologia d'elecció del rei era *Lu Rebellamentu*. En aquesta narració es produïa el que es pot considerar com una evolució de la descripció de la presa de possessió, respecte a la idea inicial expressada per Desclot. Aquest relat en llengua siciliana alertava al lector que, primerament, arran de la revolta de les Vespres, el bisbe de Monreale havia fugit per por a les represàlies i el de Palerm havia estat executat²¹⁴⁰. En conseqüència, l'autor es justificava i assegurava que no hi havia cap eclesiàstic que pogués coronar el rei. A més, mostrava la manca de relacions entre l'Església i el monarca.

En tot cas, va ser llavors quan es va proposar la celebració de l'assemblea o el “*gran consiglu*” amb la noblesa illenca que convertiria en monarca sicilià al rei Pere²¹⁴¹. Una reunió d'aquestes característiques sempre era una forma legitimadora pel rei. Ara bé, cal

---

²¹⁴⁰ *Lu Rebellamentu*, p. 25. L'autor escrivia que: “*exceptu chi l'archiepiscopu di Murriali non si vosi trovare a darili curona: chi in Palermu avia statu mortu lu loro archiepiscopu; si ki quillu di Murriali fugiu, et andausindi a lu papa*”.

²¹⁴¹ *Lu Rebellamentu*, p. 25. “*Di ki, un jornu vinniru tucti li baruni di Sichilia ad ipsu, in Palermu, e fichiru gran consiglu cum ipsu*”.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

observar com el cronista plantejava la presa de poder. Segons l'autor, el monarca "*non fu incoronatu, si non chamatu di lu populu*". És a dir, no va ser coronat, sinó que va ser nomenat i aclamat pel poble com a rei. Aquestes paraules descriuen el mateix fet que Desclot, però s'ha de detectar una evolució en la redacció de la mateixa idea o del concepte inicial. El procediment es descrivia de forma més clarivident i cal suposar que les idees tomistes encara havien quallat més en la mentalitat de l'autor; en aquest cas, el parlament assolia el protagonisme gairebé absolut. De fet, es pot observar una possible influència de les paraules de Joan de París, qui afirmava que "*rex est a populi voluntate*"²¹⁴². Aquesta era la mateixa premissa que aplicava l'autor de *Lu Rebellamentu* que adopta una nomenclatura similar. En tot cas, l'autor volia reforçar la idea que en aquell moment es va aplicar la teoria ascendent de poder.

Sobre aquestes premisses és rellevant assenyalar les diferències de plantejament entre Desclot i *Lu Rebellamentu*, encara que ambdues posaven en relleu que eren les corts qui triaven el rei. Per una banda, l'autor català basava la legitimitat del sobirà molt més en la senyoria natural i el jurament vassallàtic. D'altra banda, el cronista sicilià també donava rellevància a aquestes clàusules, però atorgava molt més protagonisme a l'assemblea i es plantejava de forma més clara l'aplicació del poder ascendent.

Cal tenir en compte que aquesta narració siciliana no era el resultat d'una redacció ràpida i *in extremis* per justificar l'elecció del rei davant la manca de bisbe, ans al contrari. El relat —i també l'esdeveniment si realment va succeir així— tenia una càrrega simbòlica i ideològica. El cronista duia a la pràctica el pensament tomista, on el poble, representat per la noblesa, exercia la seva potestat per acceptar un nou monarca i li encomanava la sobirania del reialme. Aquest acte polític, lògicament, entrava en conflicte amb la concepció papal. En primer lloc, perquè es negava la potestat angevina sobre el territori. En segon lloc, perquè no s'havien utilitzat les vies tradicionals teocràtiques on un bisbe intervenia, sinó que l'aristocràcia hi havia participat activament. El relat es feia ressò de les noves tendències polítiques i aquest acte era suficientment legitimador, pel cronista, per a considerar el rei Pere el nou sobirà del regne.

---

²¹⁴² PARIS, *De potestate...*, cap. XIX, p. 235. "*Rex est a populi voluntate, sed, cum est rex, ut dominetur est naturale*"; Vegeu també al respecte: MICELI, Paola, "La costumbre en perspectiva històrica: desde el *Concensu populi* a la Voluntad popular", dins *Anales de historia Antigua, medieval y moderna*, n. 44, 2012, p. 277-303.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

Tanmateix, com s'ha analitzat anteriorment, la crònica amb llengua siciliana comptava amb cròniques sinòptiques güelfes que copiaven i repetien l'escenari i les paraules, però en canviaven l'argumentació. Per això, l'acte d'elecció per aclamació popular va ser presentada com una escena infame. Atès que els passatges d'aquestes cròniques són quasi idèntics, es pot prendre d'exemple la narració del *Liber Jani*. En aquesta l'autor escrivia que “*fue a grido di popolo fato Re. (...) E cossi non fue incoronato si no di fatto de voluntade de la gente*”²¹⁴³. Aquesta descripció dels fets —que també es pot trobar a la *Leggenda* i a la crònica de Brunetto Latini²¹⁴⁴— havia estat copiada de *Lu Rebellamentu*. Ara bé, no per aquest motiu els autors defensaven aquest episodi tal com ho feia l'autor sicilià, ans al contrari. Si es pren com a referència els arguments propapals expressats en aquestes narracions i el context güelf i toscà en què es va desenvolupar la redacció es pot observar com, des de la perspectiva dels autors, aquella investidura del rei Pere no era pas vàlida. Primer, perquè es tractava d'una flagrant agressió al territori sota la potestat papal. En el seu entendre, si la sobirania del Regne de Sicília restava en mans de l'Església —pels arguments abans esmentats— la noblesa no podia transmetre aquesta potestat al rei Pere. Segon, perquè, segurament, mai van reconèixer aquest procediment per anomenar un nou monarca, on hi havia manca de coronació i eclesiàstics en la cerimònia.

Precisament, quant a la manca d'aquesta figura, tant el *Liber Jani* com Latini, posaven èmfasi en el fet que el bisbe de Monreale va fugir precisament perquè no volia entregar-li la corona al rei Pere. Així, insistien en la fidelitat de l'eclesiàstic amb el mandat papal²¹⁴⁵. En conseqüència, un dels arguments utilitzats era que si el bisbe no li havia entregat la corona, el seu govern no podia ser acceptat.

D'altra banda, les altres cròniques sicilianes, com les obres de Neocastro, Speciale i la *Cronica Sicilie*, també destacaven que la tria del rei es va fer en una assemblea

---

²¹⁴³ *Liber Jani*, p. 60.

²¹⁴⁴ Vegeu al respecte: *Leggenda*, p. 76. L'autor escrivia: “*non fu incoronato se non di fatto per volontà di gente*”; BRUNETTO LATINI, p. 120. De la mateixa afirma que: “*e cosi non fu incoronato se non per fatti, di voluntade di gente*”. Ambdues cròniques quasi idèntiques a la narració del *Liber Jani*.

²¹⁴⁵ *Liber Jani*, p. 60 “*Se no che l'arciveschevo di Morialo no gli volse dare la corona del reame. Anzi fugio il tempo di note in fino a Roma*”; BRUNETTO LATINI, p. 120. “*(...) l'arcivescovo di Morreale non volle dare al re la corona (che é la tenea) del reame, anzi si fuggio di notte infino a Roma*”.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

palermitana en la qual el rei Pere no era present²¹⁴⁶; és a dir, quan el monarca encara estava a Alcoll²¹⁴⁷. A més, amb l'arribada del rei no esmentaven una altra assemblea per ratificar-lo com a tal. És força significatiu que aquestes tres cròniques sicilianes narressin el fet de la mateixa forma. Com els casos vistos anteriorment, no relataven una coronació tradicional, sinó una presa de poder o investidura. Per aquests autors el parlament palermità tenia potestat suficient per decidir si era favorable al pacte feudovassallàtic amb el nou rei i concedir-li el tron. Es pot interpretar que, per aquests autors, el poder del parlament era tal que no era necessari que el rei estigués present; des de la distància, com a òrgan legislador, podia ordenar i investir el nou monarca.

Totes aquestes cròniques exposaven els arguments pels quals el rei tenia dret al tron. En el cas de Neocastro evocava a l'ajuda del monarca aragonès, atès el matrimoni amb Constança i la mort del seu sogre²¹⁴⁸. També, Speciale argumentava la mateixa premissa i anomenava a la reina “*consorte nostra*”, ja que era la filla del rei Mandred²¹⁴⁹, i la considerava l'hereva del rei Roger i dels reis normands²¹⁵⁰. Aquesta argumentació era utilitzada a la *Cronica Sicilie* i s'esmentava el matrimoni de Constança i l'herència del rei Mandred com la causa principal per acceptar el rei²¹⁵¹. Igualment, es feia ressò d'aquest plantejament els *Annales Placentini Gibellini*, que remarcaven que els sicilians

---

²¹⁴⁶ Certament, aquesta cort també era esmentada pels altres com Desclot o *Lu Rebellamentu*, però després en descrivien una altra on es produïa l'acte de vassallatge, tal com s'ha esmentat. Vegeu, DESCLOT, cap. LXXXVII, p. 181-182; *Lu Rebellamentu*, p. 14.

²¹⁴⁷ Després d'aquesta assemblea es va enviar una ambaixada a Alcoll. *Cronica Siciliae*, cap. XL, p. 833-834. Segons aquesta crònica els ambaixadors enviats a l'Àfrica van ser Nicolau Coppula i “*Rancus Porcella Catalanus*”; NEOCASTRO, cap. XXI, p. 16. S'esmenta únicament a Nicolau Coppula com ambaixador; SPECIALE, lib. 1, cap. X, p. 930. S'explica l'ambaixada, però no s'esmenten els ambaixadors.

²¹⁴⁸ NEOCASTRO, Cap. XXI, p. 16. Narració on s'evoca a l'ajuda del rei d'Aragó i es raona que el matrimoni amb Constança i la mort del seu sogre, Manfred, el feia hereu.

²¹⁴⁹ SPECIALE, lib. 1, p. 939. “*Quod autem ad hoc Regnum accessimus, ipsum eundem Regem Carolum latere non potest, quoniam pro filiis nostris, quos ex dilecta consorte nostra Constantia inclityi Manfredi Regis filia, in quam defectu virilis prolis hoc Regnum legitime devolutum erat (...) actio legitime competebat*”.

²¹⁵⁰ SPECIALE, lib. 1, cap. IX, p. 929 Els arguments que utilitzen els sicilians per demanar-li que sigui rei és el seu matrimoni amb Constança. Era la justificació de l'herència normanda i Staufen en la figura de la reina: “*Huic coniunx est inclitya Constantia de stirpe Rogerii felicis et gloriosi Regis Siciliae, qui cum suis hoc Regnum de manu infidelium gladio acquisivit per legitimam sui genitoris neam Manfredi Regis derivata*”.

²¹⁵¹ *Cronica Siciliae*, cap. XL, p. 833-834. “*Petrus Rex Aragonum, idemque maritus praedictae Constantiae filiae relictae ipsius quondam Regis Manfredi. (...) nominando ad hoc dictum Regem Petrum filium quondam Regis Jacobi Aragonum, maritum dictae Reginae Constatiae filiae quondam Regis Manfredi praedicti Regis olim Siciliae: cui Reginae Constantiae asserebat pertinere dictum Regnum Siciliae ex successione dicti Regis Manfredi patris sui*”.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

havien decidit acceptar el rei Pere com a nou sobirà, basant-se en l'herència del darrer Staufen²¹⁵².

En conseqüència, els tres autors sicilians estan d'acord que la reina Constança i els seus fills eren els hereus del regne. No obstant això, posaven èmfasi en el fet que, per raó del seu matrimoni amb el sobirà aragonès, havia de ser aquest qui s'ocupés de la restauració dels Staufen. De fet, Speciale remarcava que el rei tenia una "*legitimam causam*" per a dur a terme la guerra a Sicília. Tal com havien fet anteriorment els altres cronistes, el reconeixia com a "*naturalis domini nostri*" i, per això, li imploraven "*auxilia*" i justificava l'ofertament de subsidis per a l'empresa²¹⁵³.

Així i tot, cal tenir en compte que, encara que se li havia entregat el tron al rei Pere, aquests autors reivindicaven que els veritables successors eren els infants. És a dir, el futur rei Jaume i, posteriorment, el rei Frederic, eren els hereus directes de la nissaga Staufen. Això sempre va ser present en les lectures dels sicilians²¹⁵⁴.

Arran d'aquesta petició, aquests cronistes creaven el paradigma segons el qual el rei Pere —a més de la legitimitat que rebia de la reina— era receptor de la capacitat de governar en nom dels seus fills. Així, si tradicionalment hom rebia el poder del seu progenitor, en aquest cas era a l'inrevés, i era per la condició dels infants el motiu pel qual el monarca podia governar. En altres paraules, l'acceptació siciliana i l'autoritat del nou monarca es va basar per l'estirp de la reina i dels seus fills.

Possiblement, va ser per aquest motiu que Neocastro i Speciale no van esmentar la investidura del rei quan ja va ser a Palerm. En canvi, es mencionava i es dedicava un

---

²¹⁵² *Annales Placentini Gibellini*, p. 574 "(...) et habet totam Sciciliam in sua potestate, et fecerunt Sciculi eorum regem Manfredinum filium regis Aragonensis, qui fuit habiaticus condam regis Manfredi".

²¹⁵³ SPECIALE, lib. 1, cap. IX, p. 929. L'autor escrivia: "*Rex ipse in nobis regnandi legitimam causam habet*". També afegia: "(...) *hvis auxilia imploremus, quem et iura vocant, et conscia virtus impellit*". A més, evocava a la divina providència: "*Tunc omnes quamvis ignoti viri acquieverunt consiliis, qui per humana eloquia videbatur occultum Divinae providentiae iudicium innuisse*". En conseqüència es va enviar una ambaixada a Alcoll demanant-li ajuda i el cronista escrivia: SPECIALE, lib. 1, cap. XII, p. 932. "*Quin Romanus Pontifex, qui praefectit illum in Regem siciliae, contra nos fulminet, ac utriusque gladii praetextu, auctoritatis, qua fugitur, in regna nostra convertat. (...) Rex Francorum, cuius idem Carolus frater est (...) contra nos diriget omnem potentiam regni sui. Quo casu posset fortasse contingere, dum speramus dotale regnum armis defendere, quod hereditarium vobis est, prae multitudine invadentium hostium nos reliquere indefensum*".

²¹⁵⁴ GARCIA-GALLO, "El derecho...", p. 32. De fet, el rei Pere feia reconèixer l'abril de 1284 a l'infant Jaume com a successor de Sicília. Aquest renunciava als seus drets sobre la resta de territoris de la Corona en favor del seu germà, l'infant Alfons.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

capítol a la coronació del rei Jaume, ja que era l'hereu directe —i havia d'adquirir el rang de rei— i, fins i tot, hom podia considerar que tenia més legitimitat que el rei Pere²¹⁵⁵. A més, el primer rei aragonès a Sicília ja gaudia de la intitulació de monarca. Per això, pels autors no suposava una gran problemàtica no redactar sobre el moment que recull la corona sícula. De fet, Speciale recordava al lector l'estirp del nou sobirà i les gestes del seu pare, el rei Jaume el Conqueridor, per tal de presentar-lo com el seu hereu i realçar la seva imatge²¹⁵⁶. En tot cas, tot i no esmentar la presa de poder del rei davant del parlament, es seguia la premissa comuna en totes les cròniques sicilianes i gibel·lines: Pere el Gran va ser rei no només per l'herència matrimonial, sinó també per voluntat dels nobles sicilians. Aquest seria un relat que seguiria la influència dels anteriors cronistes, però com ells, segurament, també es podrien haver basat en les idees tomistes sobre el poder popular en forma assembleària.

En aquesta mateixa línia argumentativa destaca la *Cronica Sicilie*, on també es descriu com el rei va ser investit monarca de Sicília mitjançant l'assemblea de nobles. La narrativa insistia en el fet que les corts celebrades estaven formades pel "*populum Panormi congregatum*" ubicat "*in Ecclesia S. Mariae de Admirato*". Segons l'autor va ser a l'església de Santa Maria dell'Ammiraglio on es van reunir i van nomenar al rei Pere nou monarca sicilià. Aquest temple, situat al centre de la capital siciliana, es va convertir en un espai simbòlic del poder de la *Communitas* palermitana²¹⁵⁷.

Com en les cròniques anteriors, posava en relleu la importància del concili de nobles els quals van triar el nou rei. Per tant, es tornava a remarcar que la sobirania siciliana restava en mans de l'aristocràcia que formava l'assemblea, no pas del papat o del monarca Anjou. L'autor justificava la tria del monarca perquè era considerat un governant "*optimum virum*" i "*magnificum*"²¹⁵⁸. Encara que reculli la tradició del relat —que durant els anys

---

²¹⁵⁵ NEOCASTRO, cap. CII, p. 81; SPECIALE, lib. 2, cap. IX, p. 952 La coronació del rei Jaume s'esmenta en ambdues cròniques i li atorguen una rellevància similar en els dos texts.

²¹⁵⁶ SPECIALE, lib. 1, cap. IX, p. 929. "*Nam illustris Petrus Rex Aragonum, vir utique magnanimus et bellis assuetus, gloriosi genitoris sui Regis Iacobi sequens vestigia, contra infideles Christi cum magna classe profectus apud ancollen, tu fama refert, prospera bella gerit*". El cronista recordava les gestes del rei Jaume contra els musulmans, tal com el rei Pere va fer a Alcoll.

²¹⁵⁷ Vegeu sobre aquesta església: DISTEFANO, Giampaolo, "Liturgical furnishings and icons in the church of Santa Maria dell'Ammiraglio in Palermo in the Middle-ages", dins *Imago temporis. Medium Aevum*, n. 5, 2011, 149-162, p. 153.

²¹⁵⁸ *Cronica Sicilie*, cap. XL, p. 833-834. "*Urbe felici Panormi per Panormitanenses eosdem admissus in Regem Siciliae, incipiens habere titulum Regni Siciliae penultimo die mensis Augusti eiusdem X. (...) Rex Petrus scribi fecit eius titulum in haec verba: Petrus Dei gratia Rex Aragonum et Siciliae Regnorum*

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

de redacció d'aquesta crònica ja començava a ser sòlida— es deixava influir pels nous corrents. El poder de decisió limitat del poble i la formació d'una assemblea posaven en relleu que l'autor podria haver adoptat les premisses del règim mixt tomista.

El darrer cronista destacable dins la posició antiangevina era Ramon Muntaner que, com els altres autors, ressaltava que van ser els palermitants que “*pregaren lo senyor rei que fos la sua mercè que reebés la corona del regne*”. Després afegia que “*ab gran solemnitat e ab gran alegre lo senyor rei d'Aragó fo coronat rei de Sicilia, en Palerm, ab gràcia de nostre Senyor*”²¹⁵⁹. Cal suposar, doncs, que arran de l'absència d'eclesiàstics en aquest relat, no es referia a una coronació tradicional, sinó a l'entrega del tron i a la presa de possessió del rei. Com la resta dels autors, argumentava que el rei Pere tenia dret al reialme d'acord amb les reclamacions de la seva muller i l'acceptació que va rebre dels sicilians. En aquest sentit, cal destacar la similitud de la descripció de les coronacions dels dos infants hereus després de la mort del rei Pere, almenys en la narrativa de Muntaner. Tant la presa de possessió del rei Jaume el Just²¹⁶⁰, com la del Frederic III²¹⁶¹—segurament encara més semblant a la del rei Pere—, posaven en relleu la magnitud del consentiment de la noblesa. Això succeïa, especialment, en moments en què el candidat a ocupar el tron restava enfrontat al papat. Per exemple, quan el rei Jaume va ser coronat a Sicília encara era enemic de la Seu pontifical. També, el rei Frederic va prendre el tron contra la voluntat papal i contra els interessos del seu germà.

Muntaner, que va viure algunes dècades més tard que Desclot, segurament, havia rebut més influències de les noves teories polítiques tomistes i postomistes. A això se li ha de sumar que igualment es va fer ressò de la tradició parlamentària siciliana. És a dir, tenia la intenció d'ampliar el poder popular no només al rei Pere sinó també als seus descendents. El motiu era demostrar el consens a Sicília i que, en els moments de desacord

---

suorum, Aragonum anno Setimo, Siciliae vero primo”. També afegia que el rei havia vingut el 1282 per salvar l'illa i, per tant, podia recollir la intitulació de rei: “*Petrus Dei gratia Rex Aragonum et Siciliae regnorum suorum, Aragonum anno septimo, Siciliae vero primo*”.

²¹⁵⁹ MUNTANER, cap. LXIII, p. 113. L'autor afegia: “*E tantost con fo coronat rei de Sicilia, ab totes les hosts, e per mar e per terra, eixí de Palerm per anar a Messina*”. De fet, l'autor no esmentava l'antecedent de Manfred, potser per desconeixement o possiblement perquè era millor pel seu relat presentar el rei Pere com el primer que obtenia el tron d'aquesta manera; Vegeu també l'autor contemporani a Muntaner: VENTURA, p. 164. De forma més breu exposava que el rei Pere “*est factus est Rex Siciliae*”.

²¹⁶⁰ MUNTANER, cap. CXLVI, p. 260.

²¹⁶¹ MUNTANER, cap. CLXXXVI, p. 308.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

amb l'Església, es podien aplicar les polítiques que eren contràries als dictàmens pontificals.

D'altra banda, per acabar cal ressaltar, malgrat ser narracions menors, que als *Cronichi di quistu Regno di Sichilia* (827-1359)²¹⁶² i la *Cronica Siciliae per epitome* la coronació es va descriure seguint la mateixa dinàmica argumentativa. Així, aquesta última escrivia que el rei Pere “*fu coronatu (...) per li siciliani in Palermo*”²¹⁶³.

En conclusió, la majoria de les cròniques sicilianes i catalanes d'aquest període evitaven narrar una coronació convencional i s'inclinaven per relatar una pressa de poder o investidura del rei per ordre i voluntat del poble representat al parlament. D'aquesta manera, la intencionalitat era narrar com els dirigents de la *Communitas*, o l'aristocràcia governant de Palerm, triava en una assemblea el seu nou sobirà. Els autors relataven aquest fet per tal de donar èmfasi al poder popular i, al mateix temps, demostrar que els sicilians acceptaven el nou monarca de bon grat, sense imposicions o exigències, quelcom, però, que no va succeir d'aquesta manera, tal com s'ha esmentat abans. Així, es reivindicava que el parlament de Palerm tenia la sobirania de l'Estat, sense la intervenció dels reis o dels eclesiàstics. De fet, cal remarcar l'absència de religiosos en les cròniques que, segurament, consideraven aliats i representants angevino-papals i, per això, no es podia formular una coronació convencional. En cap cas es donava crèdit als clergues que els autors consideraven mancats d'autoritat en les qüestions polítiques; la seva exclusió podria denotar una actitud gibel·lina dels autors. Els cronistes ignoraven als eclesiàstics, quelcom que formava part de la tendència gibel·lina que havia tornat a sorgir a la política siciliana. Això anava lligat al nou pensament, ja que hom podia considerar que l'Església era únicament un cos místic, tal com defensava Joan de París.

Cal entendre que l'aplicació de l'assemblearisme i la decisió popular en els relats s'emmarcaven dins la tradició siciliana i, tenint en compte el context geopolític, també de les noves influències tomistes. Arran d'això, els autors postulaven que el parlament

---

²¹⁶² “Cronichi di quistu Regno di Sichilia”, dins Vincenzo di GIOVANNI (Eds.), *Croncache Siciliane dei secoli XIII, XIV, XV*, Ed. Fava e garagnani, Bologna, 1865, p. 175-187, p. 177-181.

²¹⁶³ “Cronica di Sicilia per epitome dall'827 all'anno 1432”, dins Vincenzo di GIOVANNI (Eds.), *Croncache Siciliane dei secoli XIII, XIV, XV*, Ed. Fava e garagnani, Bologna, 1865, p. 205-219, p. 209. L'autor escrivia: “*Vinni lo re Imperi d'Aragona cum la regina Costanza sua mogleri figla di lo re Manfrè; per la quali la casa d'Aragona fu chiamata in Sicilia per lo aiustamento chi fici misseri Joanni di Procida contra re Carlu tando re di Sicilia, e di Napoli, chi era frati di re di Franza et fu coronatu re Imperi di Aragona per re in Sicilia per li siciliani in Palermo*”.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

prenguéssim algunes decisions, com el lliurament del govern al nou sobirà. D'altra banda, pels cronistes, aquesta era una manera de negar l'autoritat pontifical sobre Sicília i reivindicar que la potestat restava en mans de les corts.

6.3.5. La perspectiva güelfa sobre la presa de poder del rei Pere

Les cròniques güelfes no són clarividents sobre el procediment polític que es va plantejar amb l'arribada del monarca a Palerm. Molts dels autors afirmaven amb rotunditat que el rei Pere va ser coronat, però hi ha dubtes sobre el que volien expressar els autors. Hi ha la possibilitat que no volguessin esmentar que l'assemblea havia entregat la sobirania al rei i, per això, haurien postulat que la presa de poder va ser en un format de coronació tradicional. Aquesta hauria de ser dirigida per un bisbe, encara que no tots els relats ho mencionaven. En tot cas, es pot percebre la diferència de plantejament en les altres cròniques sicilianes.

Un dels primers relators eclesiàstics contemporanis que destaca era Martí d'Opava, que emfatitzava el fet que la coronació es va fer després d'ocupar Sicília contra els dictàmens papals²¹⁶⁴. Paral·lelament, Guillem de Nangis només afirmava que arran de la coronació i ocupació del Regne va ser excomunicat i privat dels territoris de la Corona d'Aragó²¹⁶⁵. D'altra banda, Malaspina no narra cap coronació, però sí detallava l'entrada del rei Pere a Palerm i la presa de possessió del regne, quelcom que considerava un acte d'usurpació i desobediència a l'Església²¹⁶⁶. Finalment, tant Salimbene com Tolomeu de Lucca raonaven els mateixos arguments i recriminaven la desobediència a la Seu pontifical²¹⁶⁷.

Els autors eclesiàstics denunciaven que la conquesta de Sicília era una usurpació i justificaven l'excomunicació del rei Pere. Aquest pensament podria explicar la seva visió quant a la presa de possessió del tron, els quals quasi no van esmentar res sobre aquest procediment. Els cronistes negaven o silenciaven l'ajut de la *Communitas* al rei, ja que aquest organisme primer havia demanat auxili a l'Església i després va oferir el reialme al monarca aragonès. Per a la propaganda güelfa, aquesta era una qüestió que calia eludir.

---

²¹⁶⁴ MARTÍ D'OPAVA, p. 479 L'autor afirma que: “*Post hoc ipse Karolus et Petrus predictus de Arragonia, qui iam Siciliam occupaverat et se fecerat in regem Sicilie coronari contra domni pape*”.

²¹⁶⁵ GUILLAUME DE NANGIS, p. 257.

²¹⁶⁶ MALASPINA, lib. 9, cap. XII, p. 366.

²¹⁶⁷ SALIMBENE, p. 510; TOLOMEU DE LUCCA, *Historia Ecclesiastica*, lib. 24, cap. IV, p. 1186.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

Altres autors van preferir definir la investidura del rei com una coronació, encara que sense cap mena de detall al respecte. Probablement, es tractava d'una manera tradicional d'explicar que va prendre el tron i l'objectiu era demostrar que el rei havia pres per la força el territori. Aquesta seria una fórmula més de negar l'entrega siciliana del territori. Sobre aquest afer sobresurten les cròniques güelfes seculars i florentines. Aquests són els relats de Malispini i, algunes dècades després, el de Villani, segurament influenciat pel primer. Ambdós autors argumentaven que el rei Pere va tenir una coronació convencional a Palerm dirigida pel bisbe de Cefalù²¹⁶⁸. En primer lloc, cal destacar que no van seguir els arguments de *Lu Rebellamentu* i els altres relats sinòptics, tal com havien fet normalment aquests autors. En segon lloc, contradeien les altres cròniques i argumentaven una cerimònia ortodoxa per entronitzar el monarca. Això podia ser causa de la desinformació i el resultat de la suposició dels autors. A més, des de la seva perspectiva calia explicar d'alguna manera com el monarca va aconseguir el tron. Per fer-ho era preferible recórrer al mètode tradicional que no pas relatar com el parlament sicilià creia tenir l'autoritat per oferir-li la corona. D'aquesta manera, es donava protagonisme al poder eclesiàstic, malgrat el conegut enfrontament entre el rei i el pontífex.

Els cronistes fora de l'àmbit sicilià o eclesiàstic no feien esment de l'acte de coronació, possiblement, perquè van considerar que el rei Pere era un usurpador i volien silenciar l'entrega de poder que van realitzar els sicilians. N'era exemple Mario Sanudo, que es limitava a defensar que el rei Carles era el monarca legítim del reialme²¹⁶⁹. També era el cas de Paolino Pieri, els *Annales Siculi* i els *Annales Urbevetani* que només esmentaven la revolta i defensaven la sobirania angevina²¹⁷⁰.

La conclusió que ressalta en la comparativa entre els cronistes güelfs i els siculocatalans és el contrast de mentalitat entre ells. Pels partidaris del papat, només el pontífex podia

---

²¹⁶⁸ Sobre el bisbe de Cefalù vegeu: MISURACA, Giuseppe, *Serie dei Vescovi di Cefalù con dati cronologici e cenni biografici*, Ed. Tipografia Italo-orientale S. Nilo-Grattoferrata, Roma, 1960, p. 24. Aquest bisbe era Giovanni III. Era de Roma, va ser escollit bisbe el 1275 i va morir el 1284. Segons afirma l'autor va ser excomunicat per Martí IV per haver coronat a Palerm el 30 d'agost de 1282 al rei Pere; MALISPINI, cap. CCXXVIII, p. 88. “*In Palermo il feciono loro re, salvo non fue coronato per l'arcivescovo di Moreale, come si costumava per gli altri re, perocchè s'era partito, e itosene al papa, ma coronollo il vescovo di Cefalù d'una piccola terra di Cicilia*”; VILLANI, lib. 8, cap. LXXI, p. 430.

²¹⁶⁹ SANUDO, p. 151.

²¹⁷⁰ PIERI, p. 44. Aquest era el passatge on s'esmenten els fets del 1282; *Annales Siculi*, p. 500; *Annales Urbevetani*, p. 271.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

intervenir sobre el reialme sicilià i triar-ne al rei. En canvi, pels sicilians i catalans l'autoritat residia, primer, en l'assemblea de nobles i, després, en el rei Pere per dret de l'herència de la reina i els infants. Aquest contrast d'ideologia provocava que en els relats eclesiàstics s'obviés, sovint, les corts palermitanes que van entregar la corona al monarca aragonès. El fet que el rei prengué possessió a través de la junta siciliana i per voluntat popular trencava els esquemes tradicionals dels autors més conservadors. D'aquesta manera els autors sicilians i catalans posaven en relleu que, quan la *Communitas* entregava el tron, es negava l'autoritat a la Seu pontifical i es donava més poder al parlament i a l'herència de la reina Constança.

Per tots els autors propontificals el rei hauria usurpat el tron contra la voluntat papal. A més, per aquells que postulaven que s'havia coronat, entenien que això s'hauria produït només amb una cerimònia tradicional. Els cronistes propontificals suggerien una coronació oficiada —suposadament— per un bisbe, perquè aquesta era la manera tradicional d'entronitzar un rei. Era una forma de mostrar-se contraris als nous moviments que avalaven l'assemblea com a òrgan que podia entregar el reialme.

6.4. L'ACUSACIÓ DE DOBLE USURPACIÓ: EL DESPOSSEÏMENT DELS TERRITORIS DEL REI PERE

La base del conflicte entre els cronistes güelfs i gibel·lins o antiangevins es focalitzava sobre en qui requeia la potestat per governar el Regne de Sicília. Aquesta era la qüestió central sobre la qual es van formular els relats de la revolta i la guerra que ja s'han analitzat. Tal com s'ha estudiat anteriorment, els autors partidaris del papat defensaven que l'autoritat restava en mans del pontífex, i aquest li havia cedit el poder al rei Carles. En canvi, sicilians, catalans i gibel·lins defensaven que el dret pertanyia als hereus del rei Manfred, és a dir, al rei Pere com a receptor de l'hereditat de la reina.

La defensa d'aquestes premisses duïen a un conflicte ideològic entre els dos reis, i els cronistes partidaris i representants de cada bàndol en discutien els termes. Així, doncs, els cronistes van desenvolupar un combat dialèctic i la discussió es focalitzava en qui era l'autoritat legítima del reialme. Aquest prohoms tindria el dret de governar i l'obligació de defensar el territori contra una agressió externa. Per tant, amb l'exercici de la protecció del reialme contra un usurpador, el monarca reforçaria encara més la posició de legítim governant. Aquest esquema polític era reproduït pels cronistes d'ambdós bàndols i l'únic

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

que canviava entre ells eren els arguments sobre l'autoritat i la legitimació. Si els autors partidaris de cada monarca consideraven que el seu candidat era el legítim rei, la conseqüència lògica era que ambdós governants eren acusats d'usurpadors per part de la facció contrària.

La lectura de les cròniques porta a preguntar-se: què prevalia més? La concepció d'autoritat en la qual l'Església tenia competències per incidir en qualsevol àmbit polític i, especialment, intervenir a Sicília. O bé, l'herència dinàstica del reialme, que a més, era una de les bases del sistema feudovassallàtic i que, de fet, s'havia ratificat —segons la narrativa siculocatalana— per la voluntat popular siciliana.

Aquestes dialèctiques eren els resultats de contraposar dues concepcions polítiques antagòniques. És a dir, cal entendre la guerra de les Vespres com l'allargament del conflicte entre güelfs i gibel·lins, en el qual, des de feia ja segles, es discutien aquestes qüestions, on l'Església i Emperador —o rei en aquest cas— discutien el seu poder i legitimitat sobre els territoris.

Arran d'aquestes premisses els cronistes d'ambdós bàndols, amb el convenciment de la legitimitat del seu monarca, suscitaven que la defensa del reialme contra el rei usurpador era una guerra necessària. Els autors estaven suggerint un conflicte per custodiar el reialme d'un assalt forà i proposaven que el conflicte era ineludible. Així, es presentava aquesta com una pugna ineludible i, per això, es desenvolupava el plantejament de la guerra en un *Bellum Iustum*.

Segurament, la guerra justa era un concepte que tots els autors, com a intel·lectuals i coneixedors de les teories polítiques i bèl·liques, devien tenir *in mente* i formava part del seu bagatge cultural. Això, no només apareixeria a partir de la possible inspiració del tomisme en els cronistes, sinó que el *Bellum Iustum* comptava amb una tradició mil·lenària en els pobles mediterranis. Per tant, els autors ja tindrien una idea de com usar aquest concepte. Ara bé, si hom aplicava aquest concepte a les darreries del segle XIII i inicis del XIV, ho faria en la manera similar i propera a la tomista. Per exposar la guerra davant de l'agressió externa ambdós bàndols proposaven una fórmula similar i paral·lela, canviant, però, el rei i les premisses d'autoritat.

Cal recordar, com s'ha esmentat abans que, en primer lloc, Tomàs d'Aquino argumentava que una guerra justa havia de ser declarada per una autoritat pública legítima. Això va ser

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

summament argumentat pels cronistes quan defensaven que el seu candidat era un dels reis de Sicília. En segon lloc, era una causa justa només si realment els enemics mereixien la guerra. És a dir, era menester si hom havia causat alguna injúria o usurpació i havia de servir per restituir el que s'havia pres injustament. La tercera qüestió requeria que hi hagués una justa intenció en els actes bèl·lics i que la pugna estigués motivada per una recta intenció de promoure el bé i evitar el mal²¹⁷¹.

La primera premissa sustentava les altres dues i ja havia estat justificada pels cronistes. La segona premissa era central en el desenvolupament dels relats. Ambdós bàndols basaven l'argumentari en l'acusació mútua i defensaven que el rei adversari havia usurpat Sicília. En conseqüència, des de la perspectiva dels autors, la guerra era necessària i obligada. Al mateix temps, entrava en joc la tercera de les premisses; la recta intenció i la correcta motivació de la pugna es basava, precisament, a restituir el regne en les mans legítimes per tal de restablir l'ordre a Sicília i, al mateix temps, defensar els súbdits. Pels cronistes güelfs calia rehabilitar l'autoritat eclesiàstica a través del poder angeví. Pels antiangevins, en canvi, calia procedir a la restauració Staufen.

Per a redactar aquestes proposicions polítiques els cronistes seguien un patró comú en totes les ideologies; després, però, cadascú va tenir les seves particularitats. En primer lloc, els escrits sostenien que l'autoritat legítima del territori podia ser el rei Carles, el rei Pere, o bé Carles de Valois, en el cas dels territoris peninsulars de la Corona d'Aragó. Aquesta premissa era fonamental per desenvolupar la narrativa. En segon lloc, es defensava que aquell qui tenia la legitimitat havia de governar el regne. Precisament aquesta clàusula era una mancança política des de qualsevol perspectiva, ja que totes les posicions denunciaven un usurpador. En tercer lloc i, en conseqüència, tots els autors dedicaven les seves línies a acusar l'usurpador del territori. En quart lloc, això portava a la defensa del govern legítim. Per últim, això suposava tornar a defensar l'autoritat legítima. Per tant, es tracta d'un patró retòric que tots els cronistes repetien per exposar els seus arguments.

En conclusió, la usurpació era la denúncia principal per la qual s'inculpaven mútuament els dos reis de Sicília, Carles i Pere. Aquesta imputació seria la causa principal per la qual es justificava la necessitat de la guerra i formava part de la discussió sobre la legitimitat

---

²¹⁷¹ Per tal de recordar les tres premisses tomistes vegeu: COSTA, "O pensamento...", p. 152.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

de l'autoritat. La guerra siciliana va comportar el desenvolupament de grans arguments a favor i en contra d'un dels dos reis. Era una lluita on els protagonistes indiscutibles en les cròniques eren principalment els dos monarques i era justament aquesta dicotomia el que feia plantejar justificacions compartides pels dos bàndols amb dues ideologies diferents, però amb les acusacions o premisses canviades. Sovint, la historiografia siciliana ha identificat al rei Carles d'Anjou com a usurpador, però s'ha obviat que el rei Pere també se l'acusava de tal injúria.

Segurament, va ser el bàndol güelf qui va començar a utilitzar l'acusació d' "usurpador" contra el rei Manfred i això va ser adoptat per quasi la totalitat de narratives güelfes²¹⁷². Aquesta designació hauria servit, inicialment, per denunciar l'apropiació del reialme sicilià contra la voluntat romana. Per tant, es pot començar l'anàlisi amb aquest col·lectiu de cronistes. El que justificaven aquests autors és que era el rei Carles qui tenia l'autoritat sobre el reialme, en nom de la cessió que va realitzar el pontífex.

La usurpació del rei Manfred, va ser utilitzada més tard, amb la mateixa base argumental contra el rei Pere. Així els autors güelfs volien desprestigiar la monarquia Staufen i aragonesa i fer una legitimació de la defensa de l'Església que va dur a terme el rei Carles. Si bé no tots els autors entraven en gran detallisme, tots es decantaven o bé per la protecció del papat, o bé per la defensa de l'herència de la casa reial siciliana.

6.4.1. La butlla d'excomunicació: la condemna papal per rebel·lió i sedició contra el rei Pere

La base de l'argumentació güelfa per a construir l'atac dialèctic contra el rei Pere es va fonamentar —en gran part— en un dels documents de més gran magnitud de la dècada: la butlla d'excomunicació. Encara que l'excomunicació es va produir el novembre de 1282, va ser amb la butlla papal del 21 de març de 1283 on es van desenvolupar les majors inculpacions²¹⁷³. Aquesta va ser una referència pels autors propapals que no va tenir un

---

²¹⁷² Vegeu el document abans citat: GIUDICE, *Codice diplomatico...*, doc. 4, p. 22. "(...) *leges per dictum Fridericum vel per reges Siciliae, seu per Conradum ipsius Friderici filium, aut Manfredum principem Tarentinum, qui de facto retinet ipsum regnum occupatum, editas contra ecclesiasticam libertatem (...)*".

²¹⁷³ Bolla, p. 154; A l'Arxiu de la Corona d'Aragó s'hi troba una còpia del procés. Sobre la butlla d'excomunicació del 18 de novembre de 1282, vegeu al respecte: ACA, Reial Cancelleria, Butlles, lligall 16, n. 2; OLIVIER-MARTIN, *Les Registres de Martin IV...*, doc. 276, p. 107-114; DELORME, Ferdinand i TÀUTU, Aloyius, *Acta Romanorum Pontificum ab Innocentio V ad Benedictum XI (1276-1304)*, Ed. Typis Polyglottis Vaticanis, Roma, 1954, doc. 59, p. 111-112; POTTHAST, *Regesta...*, doc. 21947;

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

equivalent en la narrativa siculocatalana. Òbviament, no era l'únic document i els arguments ja estaven creats, almenys des dels temps del rei Frederic, però, sens dubte, l'escrit pontifical va donar suport documental als autors güelfs.

La proposta de la butlla d'excomunicació contra el rei Pere es basava en l'antecedent jurídic i les sentències aplicades als darrers monarques Staufen. La butlla recordava les transgressions del rei Frederic, Conrad i Manfred. Aquests antecedents servien per justificar el judici condemnatori contra el monarca aragonès²¹⁷⁴. En primera instància la butlla rememorava quan el papa Innocenci IV es va enfrontar al rei Frederic per “*suos excessus gravissimos et culpas innumeras*”. El monarca va ser denunciat al concili de Lió i se'l va privar de tot honor i dignitat²¹⁷⁵. Així, el pontífex reclamava que amb la mort del rei Frederic, Sicília havia tornat “*ad dispositionem Ecclesie Romane*” i reivindicava que estava sota “*iuris et proprietatis*” de la Seu Apostòlica. En conseqüència, el rei Conrad no tenia cap dret o “*nullum penitus ius haberet*”²¹⁷⁶. També, el rei Manfred, de qui destacava la “*inlegitime nativitatis*”, havia anat “*contra iuramentum fidelitatis*”. Arran d'això el papa Alexandre IV va excomunicar-lo.

Tots ells eren considerats com violadors de la fidelitat vers l'Església, uns invasors i ocupadors, on també s'havia d'incloure Conradí, que era breument esmentat. Ara bé, un dels objectius principals de la butlla era atacar el rei Manfred, ja que era l'antecessor més directe en què es recolzava la causa siciliana i de la família de la reina Constança. A l'últim dels monarques Staufen se l'acusava —reiteradament— d'usurpar el títol de rei de Sicília, és a dir, “*regium in illo titulum et nomen usurpans*”²¹⁷⁷.

MIQUEL ROSSELL, Francisco, *Regesta de Letras pontificias del Archivo de la Corona de Aragón*, Ed. Cuerpo de Archiveros, Bibliotecarios y arqueólogos, Madrid, 1948, doc. 196, p. 110; Aquesta butlla està transcrita també a: SCHMIDT, Tilmann, i SABANÉS I FERNÁNDEZ, Roser, *Butllari de Catalunya: documents pontificis originals conservats als arxius de Catalunya (1198-1417)*, vol. 1, Ed. Fundació Noguera, Barcelona, 2016, doc. 467, p. 537-549; Sobre la butlla d'excomunicació del 21 de març de 1283, també hi ha una còpia a l'Arxiu de la Corona d'Aragó: ACA, Reial Cancelleria, Butlles, lligall 16, n. 3; Vegeu també: OLIVIER-MARTIN, *Les registres de Martin IV...*, doc. 310, p. 129-131; POTTHAST, *Regesta...*, doc. 21998, p. 1777; MIQUEL ROSSELL, *Regesta de...*, doc. 197, p. 110; TILMANN, *Butllari de Catalunya...* doc. 468, p. 550-565; També cal tenir en compte altres referències: RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 360; FRANCHI, “I vespri...”, p. 135, n. 363; FRANCHI, *La pace...*, p. 7.

²¹⁷⁴ Sobre aquests antecedents, vegeu: HOUSELY, *The italian...*, p. 222-231.

²¹⁷⁵ *Bolla*, p. 146. “(...) *setentia contra Fredericum promulgata* (...)”.

²¹⁷⁶ *Bolla*, p. 146. “(...) *quondam Conradus, predicti Frederici filius, licet in eodem regno ex ipsius sui genitoris successione nullum penitus ius haberet*”.

²¹⁷⁷ *Bolla*, p. 145-146. “(...) *rebellem et hostem Romane Ecclesie, ac violatorem fidelitatis sibi prestite*,

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

En conseqüència, des de la perspectiva papal calia ratificar al rei Carles com el legítim sobirà de Sicília i descriure'l com el màxim aliat. L'exposició d'aquestes premisses estaven orientades a deslegitimar el rei Pere i l'herència familiar que pogués reclamar, ja que si tots els monarques Staufen anteriors no podien heretar el reialme, tampoc ho podia fer el monarca aragonès.

En qualsevol cas, es descrivia el sollevament de Palerm com una infame rebel·lió on es va exercir una crueltat inaudita²¹⁷⁸. Per tals actes contra la jurisdicció eclesiàstica, els culpables es mereixien la “*excommunicationis sententia*”²¹⁷⁹. La butlla acusava el rei Pere d’ “*invasor et occupator*”, incriminava al monarca i als sicilians els fets de Palerm i Sicília, i els considerava uns actes de rebel·lió i sedició. La sedició i rebel·lió en si mateixes comportaven violència i actes tumultuaris que el pontífex definia com una commoció, agitació i pertorbació de la pau contra el rei Carles i l'Església²¹⁸⁰. Sense hesitar, el papa acusava el monarca aragonès d'envair i ocupar el reialme, “*invadens et occupans*”, i causar una greu sedició o “*Ecclesie pacem perturbans, gravem seditionem*”. Això, implicava qualificar aquells fets com una usurpació, és a dir, el rei Pere “*usurpabat regium*”, atès que la intenció era prendre el tron al rei Carles²¹⁸¹.

Per tal de sustentar millor aquesta incriminació, el papat exposava les pretensions familiars de la reina i els infants sobre Sicília quelcom que qualificava de “*crimina falsa regie dignitatis*”. Unes ambicions que haurien portat al rei aragonès a cometre sedició

---

manifestum suorumque iurium invasorem, occupatorem et detemtorem sacrilegum (...)”.

²¹⁷⁸ Bolla, p. 146. “*Sicut enim gravis clamabat et adhuc clamat infamia processit adeo Panormitane Civitatis et civium presumptuosa rebellio, quod rebellandi audacia et iurium intervensione regalium, sique quantum in eis fuit abiectioe dominii non contenta, ferine immanitatis dexteris ad crudelitates inaudites exposuit*”.

²¹⁷⁹ Bolla, p. 146.

²¹⁸⁰ Bolla, p. 149. “*Nunquid et iterum haec non ostendebat et patenter ostendunt, quod item rex Aragonum nepos, tanquam eiusdem insule dicti Sicilie partis non modice manifestuus invasor et occupator, ac Panormitanorum rebellium et sedicionis, commocionis, concitationis, pacisque turbationis contra prefatum Regem Carolum mote notorius fotor et fautor et adversus eandem Ecclesiam actor et factor*”.

²¹⁸¹ Bolla, p. 147-148. “*Siquidem Petrus rex Aragonum, de procedendo adversus Africam quesito colore, Sicilie insulam, terram utique peculiarem ipsius Ecclesie, militum et peditum caterva stipatus invadens et occupans, ac in illa eiusdem Ecclesie pacem perturbans, gravem seditionem excitans, contra eam graviterque populum concitans, in illa temeritatis prorupit audaciam, quod communitatibus, aliisque locis universitatibus, civibus et incolis eiusdem insule, quibus ratione uxoris, filie scilicet Manfredi predicti, natorumque suorum se teneri pretendit, confederationibus, pactis et conventionibus, sicut ex tunc ferebantur, quin potius conspirationibus et scelestis factionibus initis in regno predicto, nomen iam usurpabat regium et usurpat, se regem Sicilie nominans, et gerere pro Sicilie rege presumens, in maioris presumptionis augmentum regi Carolo supradicto in suis litteris Regni Sicilie titulum subtrahendo*”.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

amb la utilització de l'exèrcit; l'acusació era de "*seditione violentieque cum armis commissa incidant*"²¹⁸².

Aquesta inculpació és de gran rellevància i sovint és ignorada per la historiografia. Al rei Pere se'l jutjava per sedicions pels fets de Sicília i, per l'Església del segle XIII, la sedició implicava violència, rebel·lió i actes tumultuaris. Si es prenen els texts de Tomàs d'Aquino com la referència de l'òptica eclesiàstica de la centúria, la denúncia del papat vers el monarca aragonès encaixa en la descripció dels fets. Segons el *Summa Theologiae* la sedició implicava una divisió, un pecat que no era diferent del cisma. Es considerava que la sedició eren actes tumultuaris que preparaven el combat i el sediciós era aquell que promovia la discòrdia. Ara bé, la diferència amb un cisma era, precisament, que la sedició atemptava contra la unitat temporal o civil d'un col·lectiu²¹⁸³. Aquesta descripció del delictes i pecat de sedició es podia aplicar a la definició dels fets a Palerm segons l'Església. Així, des del punt de vista güelf, el pontífex no hauria pogut triar millor acusació, la qual s'adaptava a la seva visió de la guerra, atès que, per a Roma, les Vespres constituïen un atac a un dels seus territoris i va portar a la secessió del reialme. La culpabilitat requeia sobre el rei Pere i se'l considerava el màxim responsable, ja que havia

---

²¹⁸² Bolla, p. 148. L'autor escrivia sobre la sedició i la rebel·lió i feia esment directe a la ciutat de Messina i al seu comportament. "*Sicque non solum Panormitanos eosdem, quod alias pluries ad hec sollicitasse per nuntios dicebatur, in inchoate contra prefatum regem Carolum seditionis et rebellionis contumacia obfirmavit, eos per se ad gentem suam fovern, ipsique favens in illa; set tam ipsos, quam ceteros insulte prelibate rebelles, adeo contra iam dictam Ecclesiam, eorum specialem matrem et dominam, concitavit, quod nonnulli ex eis et specialiter Messanenses, qui ante ipsius in insula prenominata presentiam dicti legati nuntios devote ac humiliater admittebant, dominum prefate recognoscentes Ecclesie, nomenque publice invocates, illos postmodum contumaciter admittere recusarint, baculo arundineo, eidem scilicet regi Aragonie, pretextu eorumdem uxoris et filiorum, ut fertur, periculosius innitentes. Quos tamen uxorem et filios, sive regem per eos, seu rationem ipsorum in eadem insula, vel aliqua dicti regni Sicilie parte, ius aliquod non habere apertius premissa declarant; et Nos nihilominus discernendum duximus et etiam declarandum. In que autem crimina falsa regie dignitatis, immo et simplicis magistratus, assumptio, seditio violentieque cum armis commissa incidant*".

²¹⁸³ *Summa Theologiae*, lib. 2, part. 2, q. 42, art. I. "*Praeterea, seditio divisionem quandam importat. Sed nomen etiam schismatis sumitur a scissura, ut supra dictum est. Ergo peccatum seditionis non videtur esse distinctum a peccato schismatis*". A més: "*Ad secundum dicendum quod seditio differt a schismate in duobus. Primo quidem, quia schisma opponitur spirituali unitati multitudinis, scilicet unitati ecclesiasticae, seditio autem opponitur temporali vel saeculari multitudinis unitati, puta civitatis vel regno. Secundo, quia schisma non importat aliquam praeparationem ad pugnam corporalem, sed solum importat dissensionem spiritualem, seditio autem importat praeparationem ad pugnam corporalem*"; Vegeu també l'explicació al respecte: GALVAO, *El pensamiento...*, p. 850-851; GUTIÉRREZ SÁNCHEZ, Osvaldo, "El tema de la Tiranía en el pensamiento política de Tomás de Aquino", dins *XI Jornadas Interescuelas/Departamentos de Historia, Facultad de Filosofía y Letras. Universidad de Tucumán*, 2007, p. 1-15, p. 14. Per Tomàs d'Aquino la sedició era com un pecat mortal.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

acabdillat les seves forces “*contra impam matrem Ecclesiam terram eius, sicut predicatur, invadendo et occupando(...)*”²¹⁸⁴.

La sentència d'aquestes inculpacions i delictes contra l'Església va ser l'excomunicació del rei Pere i totes les personalitats i entitats polítiques que l'havien ajudat en la revolta siciliana²¹⁸⁵; entre ells, l'emperador Miquel Paleòleg que el papat responsabilitzava directament²¹⁸⁶. A partir d'aquesta condemna es privava al rei dels seus regnes i territoris²¹⁸⁷, i es prohibia als vassalls del monarca la seva obediència²¹⁸⁸.

Per això, es plantejava la següent seqüència de premisses de caràcter juridicopolític: la usurpació de Sicília portava a l'excomunicació del rei i, arran d'aquesta, es plantejava la croada contra el monarca. Aquest plantejament naixia amb la butlla papal i es reproduïa a les cròniques afins al pontífex²¹⁸⁹.

Cal matisar que, malgrat que les cròniques sicilocalanes no donaven rellevància a l'excomunicació, com després s'analitza, la butlla suposava un important cop d'efecte per

---

²¹⁸⁴ Bolla, p. 148.

²¹⁸⁵ Bolla, p. 150. “*Ideoque in festo Dedicacionis et platea predictis, de fratum nostrorum consilio, denuntiavimus sepefatos Petrum regem Aragonum nepotem, suos comites complices, satellites et ministros, ac insulte memorate rebelles ex causis predictis ecommunicationis, civitates, castra, villas et alia loca predicta, nec non et universitates ipsorum, interdicti premissis per nos latis sententiis, subiacere de novo, tam in regem et alios predictos sepepredictos, quam in universitates, castra, villas, et loca predicta ex causis eisdem, et propter auctam contumaciam eorumdem in non parendo nostris monitis et preceptis, et a nobis prohibida pertinacites proseguendo, diutius tunc sententias similes promulgates. Prefatum autem regem et exteris universos et singulos, qui cum eo aut aliat in presentis turbationis sive rebellionis auxilium predictam insulam ingredi presumpserunt, vel inibi existentes eidem turbationi, seu rebellionis (...)*”.

²¹⁸⁶ Bolla, p. 151. “*(...) Michaelem Paleologum, qui se Imperatorem nominabat, quemque super hiis et precipue super exhibitio in predictis eidem regi Aragonum contra Nos et prefatos Ecclesiam ac regem Carolum consilio, auxilio et favore, nec non pactis, conventionibus et confederationibus initis cum eodem ex tunc argumenta versimilia deferebant (...)*”.

²¹⁸⁷ Bolla, p. 153. “*(...) dictus Petrus tunc Aragonum regem privavimus, districtius inhibemus, ne ipse Petrus de dictis regno et terris se de cetero aliquatenus intromittat*”.

²¹⁸⁸ Bolla, p. 154. “*Specialiter autem archiepiscopis, episcopis et ceteris personis ecclesiasticis, comitibus, vicecomitibus, baronibus, incolis et habitatoribus supradictis prohibemus expresse, ne dictum Petrum olim regem Aragonum pro rege vel domino recipiant vel habeant, neve sibi obedient vel intendant*”.

²¹⁸⁹ Vegeu, LECOY DE LA MARCHE, Albert, *Les relations politiques de la France avec le royaume de Majorque*, vol. 1, Ed. Ernest Leroux, Paris, 1892, p. 245. Tal com apuntava l'autor, els francesos pensaven que portant l'enseny de l'Església serien rebuts pels fidels catòlics a la Corona d'Aragó, però no van comptar amb la defensa del territori que es va realitzar; FÀBREGA, “Actitud de Pedro...”, p. 173.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

a la mentalitat medieval, tal com ho remarcaven els autors güelfs; això significava que el rei Pere no podria rebre ni sagraments ni exercitar funcions públiques²¹⁹⁰.

6.4.2. La usurpació de Sicília des de l'òptica güelfa: l'ús dels arguments papals a les narratives

L'argumentació güelfa va utilitzar el mateix discurs contra el rei Pere que prèviament havien usat contra el rei Manfred. Els autors partidaris del papat veien el monarca aragonès com un hereu polític dels Staufen adquirint totes les connotacions negatives que consideraven que tenia la dinastia del rei Frederic. És a dir, el rei Manfred va ser acusat d'usurpador del Regne de Sicília en el moment que l'Església reclamava com a seu el territori, i aquest es va coronar en contra dels designis pontificals; el rei Pere va rebre el mateix tracte. Arran de la conquesta siciliana els cronistes güelfs podien, sense cap mena de continència, i amb el suport de la butlla papal, condemnar el rei Pere per la seva manca de fidelitat amb el pontífex.

Els autors güelfs seguien un patró d'actuació en el relat per tal de justificar i argumentar els atacs contra el rei aragonès. En primer lloc, va caldre acusar-lo d'usurpar el Regne de Sicília. En segon lloc, culpabilitzar-lo de la traïció a l'Església, a qui, segons els cronistes güelfs, pertanyia el reialme i a la qual s'havia desposseït. En tercer lloc, i a causa de les dues primeres imputacions, es defensava el càstig de l'excomunicació que Martí IV havia promulgat contra el rei. En quart lloc, calia justificar la necessitat de la croada contra el rei Pere i els sicilians²¹⁹¹. En conseqüència, aquesta guerra es plantejava com un conflicte

---

²¹⁹⁰ HOUSEY, *The italian...*, p. 54-55; Vegeu al respecte: ZURITA, lib. 4, cap. XXVI, p. 43, cap. XXXVIII, p. 62; També els comentaris de: VINCKE, Johannes, "El entredicho de 1283-1295 y su importancia en las relaciones entre la Iglesia y el Estado en los países de la corona de Aragón", dins *Investigación y progreso*, n. 5, 1931, p. 77-79; També del mateix autor: VINCKE, Johannes, "Staat und Kirche in Katalonien und Aragón während des Spätmittelalters", dins VV. AA, *Spanische Forschungen der Görresgesellschaft. Zweite Reihe*, vol. 2, Ed. Aschendorff, Münster, 1931; VINCKE, Johannes, "Kirche und Staat in Spanien während des Spätmittelalters", dins *RQ*, n. 43, 1935, p. 35-53; VINCKE, "Estado e Iglesia...", p. 267-285; Vegeu sobre els estudis historiogràfics de Vincke i la seva contribució: JASPERT, Nikolas, "El medievalisme alemany i Catalunya", dins Flocel SABATÉ i Joan FARRÉ (Eds.), *Catalunya i Europa a través de l'Edat Mitjana*, Ed. Pagès editors, Lleida, 2002, p. 55-88, p. 74-75; També, AGUILAR ÀVILA, Josep Antoni, "Lo rey d'Aragó no ns fa sinó greuges e vilanies! Papat i Casa d'Aragó a la crònica de Muntaner (I)", dins *Estudis romànics*, n. 28, 2006, p. 199-230, p. 218-226.

²¹⁹¹ D'aquesta manera es plantejava els inicis de la croada que de fet era un híbrid entre la guerra justa i la guerra santa. Vegeu, RUSSEL, *The just...*, p. 2; La convocatòria de la croada comportava també unes indulgències pels seus combatents, vegeu: *Bolla*, p. 154; Sobre l'ús de la croada en les narratives i la seva evolució vegeu: WEBER, Benjamin, "El término 'cruzada' y sus usos en la Edad Media. La asimilación lingüística como proceso de legitimación", dins Carlos de AYALA MARTÍNEZ, Patrick HENRIET i J.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

indispensable, fonamental i just, per defensar els drets de Roma sobre la corona siciliana i combatre l'enemic de l'Església.

Un dels grans representants de la facció güelfa era Malaspina que sempre havia estat proper als cercles papals. L'objectiu principal de l'autor era defensar els interessos de l'Església. El cronista iniciava la denúncia de la usurpació esmentant una ambaixada que el rei Pere va enviar al rei Carles de camí a Messina després dels actes celebrats a Palerm. Segons Malaspina, el propòsit d'aquesta era informar el rei Carles que el "*regis Siciliae titulum usurpavit*" o que el monarca aragonès havia usurpat el títol del rei de Sicília. Després, amb la reproducció de la lletra que portava l'emissari, s'argumentava que el rei Pere reclamava aquella terra, ja que pertanyia a la seva muller i fills²¹⁹². És a dir, Malaspina coneixia bé els arguments catalanosicilians, però els rebutjava, ja que per a ell, per sobre de qualsevol reclam personal, hereditari o dinàstic, havia de prevaldre el dictamen pontifical. De fet, així ho expressava en el discurs del rei Carles com a contesta a l'ambaixador. Segons el monarca angeví —i també en opinió de Malaspina— les pretensions de la reina Constança i els infants eren falses, car ell havia rebut el reialme de la mà de l'Església. A més, s'insistia en l'acusació del rei Pere, qui s'hauria apropiat de forma falsària el títol de rei de Sicília²¹⁹³.

L'autor reiterava la idea de la usurpació del rei Pere i, en uns altres episodis, a través del relat d'una de les múltiples ambaixades angevines al monarca aragonès, no dubtava en acusar-lo de "*proditione*" o traïdor, i denunciar que el "*regnum invaserat*", és a dir, que havia envaït el regne²¹⁹⁴. La traïdoria de la qual s'acusa el rei Pere era perquè es considerava que havia atacat directament a l'Església i, en ser un monarca cristià, era una

---

Santiago PALACIOS ONTALVA (Eds.), *Orígenes y desarrollo de la guerra santa en la Península Ibérica. Palabras e imágenes para una legitimación (siglos X-XIV)*, Ed. Casa de Velázquez, Madrid, 2016, p. 221-233.

²¹⁹² MALASPINA, lib. 9, cap. XII, p. 366. L'autor escribia: "*Constitutus igitur in itinere veniendi Messanam, de Nicosia nuntium ad regem Carolum in campo morantem misit, et litteras sine verborum multiplicatione conscriptas, in quibus regis Siciliae titulum usurpavit (...)*". En la reproducció de la lletra escribia: "*Nos, quia ipsum regnum Siciliae ad uxorem ac filios spectat, haec pati ulterius non volumus, cum nec etiam deberemus, propter quod in eorum auxilium venimus, quibus occasione uxoris et filiorum nostrorum deesse non possumus*". Després, el rei Pere demanava la retirada incondicional del rei angeví.

²¹⁹³ MALASPINA, lib. 9, p. Cap. XIV, p. 370. "*Regnum siciliae, quod ab Ecclesia romana tenemus, ad uxorem suam et filios pertinere mendacio manifesto et notoria praesumptione configit. (...) regis adulterini nomine usurpato, audet se mendaciter regem Siciliae titulare*".

²¹⁹⁴ MALASPINA, lib. 9, cap. XXI, p. 382. L'autor relatava l'ambaixada angevina enviada al rei Pere: "*Euntes ergo nuntii regis Caroli firma voce de proditione redarguunt, adjicientes, quod ipsum regnum invaserat, maxime quando coepit parare navigia*".

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

greu ofensa pel pontífex. A més, com s'ha analitzat anteriorment, abans de marxar a Alcoll, havia promès als ambaixadors francesos que no atacaria les seves posicions ni dels seus aliats. El fet d'anomenar-lo traïdor i invasor comportava implícitament que havia ocupat una terra que no era pròpia i que no li havia estat cedida pel papat i, en conseqüència, havia realitzat una usurpació. Era una agressió externa que es convertia en una causa justa per a realitzar la guerra. Aquest argument era força repetit en la narrativa malaspina amb el propòsit que quallés a la mentalitat dels seus lectors.

Immediatament després del sollevament palermità el 1282, l'autor informava i justificava que els sicilians havien estat excomunicats per actes de rebel·lió i sedició²¹⁹⁵. Posteriorment, esmentava l'excomunicació del rei Pere el 1283²¹⁹⁶. Malaspina aprofitava per fer un relat extens i profund sobre els delictes de l'enemic de l'Església. L'autor considerava el rei aragonès el principal col·laborador dels sicilians i el sentenciava com a “*anathema*”²¹⁹⁷. Per tant, es privava al monarca de la “*regia dignitate*” i del “*aragoniae regno*”²¹⁹⁸. A partir d'aquest relat, Malaspina evocava al vassallatge del rei Pere el Catòlic i la donació que va efectuar dels seus dominis a l'Església —com ja s'ha analitzat abans— per tal de justificar la potestat apostòlica sobre la Corona d'Aragó²¹⁹⁹. Al mateix temps, es denunciava l'actitud de fellonia del rei aragonès vers l'Església.

---

²¹⁹⁵ MALASPINA, lib. 8, cap. XII, p. 318. “*Sedes Apostolica Syculos excommunicat. (...) Post haec contra Syculos Sedes apostolica, praecipue contra Panormitanos, rebellionis initiatores, et capita scismatis, et seditiosae factionis actores, nec non contra omnes complices ac fautores, et aliquos eis auxilium impendentes, terribiles ac poenales processus definite pronuntiat (...)*”.

²¹⁹⁶ MALASPINA, lib. 10, cap. I, p. 398. L'autor assegurava que la butlla d'excomunicació va ser llegida públicament a Civitavecchia.

²¹⁹⁷ L'*anathema* era entesa com una sentència més severa que l'excomunicació i era utilitzada sovint pel papat en les croades lliurades contra els seus opositors, vegeu al respecte: RIST, Rebecca, *Papacy and crusading in Europe 1198-1245*, Ed. Continuum, London, 2009, p. 15; També, sobre els antecedents de la utilització d'aquest terme a Sicília: FENIELLO, Amedeo i MARTIN, Jean-Marie, “Clausole di anatema e di maledizione nei documenti (Italia meridionale e Sicilia, Sardegna, X-XII secolo)”, dins *Mélanges de l'Ecole française de Rome. Moyen Âge*, vol. 123, 2011, p. 105-128.

²¹⁹⁸ MALASPINA, lib. 10, cap. I, p. 398. “*(...) videns quod facta Syculorum et opera regis Aragonum malorum iam venerant in profundum, volens sic percutere, quod mederi non valeat, dictum regem Aragonum per excommunicationem contra fautores et complices Syculorum cujuscuque conditionis, praeeminentiae, vel status existent, generaliter promulgatam declarando reputavit in ejusdem excommunicationis laqueum incidissem, eumque propterea decernit fieri anathema deinde dierum ad privationem regni suae Aragoniae per recessum processurum. (...). Idem dominus Papa regem ipsum regia dignitate deposuit, ipsum Aragoniae regno privavit (...)*”.

²¹⁹⁹ Vegeu la documentació al respecte: VINCKE, *Documenta selecta...*, doc. 5, p. 4; També FÀBREGA GRAU, Angel, “Actitud de Pedro III el Grande de Aragón ante la pròpia deposició fulminada por el papa Martín IV”, dins *Sacerdozio e Regno da Gregorio VII a Bonifacio VIII. Studi presentati alla sezione storia*

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

D'aquesta manera, Malaspina feia l'exposició dels motius pels quals la guerra era necessària i, en definitiva, perquè era un *Bellum iustum*. En primer lloc, defensava l'autoritat pública, el rei Carles, amb la legitimació concedida per l'Església. En segon lloc, la causa era justa perquè s'havia produït una usurpació i agressió externa. Finalment, en tercer lloc, —i aquest autor era, potser, el més contundent— la recta intenció era prevenir el mal, és a dir, expulsar el rei *anathema* per tal d'evitar que el mal fos promogut.

En aquest mateix sentit cal destacar la crònica de Martí d'Opava que defensava que gràcies a l'actuació del rei Carles s'havia recuperat el Regne de Sicília per al papat²²⁰⁰. També culpabilitzava el rei Pere per coronar-se rei sícul sense la potestat papal i per dur a terme una usurpació de la dignitat regia. Arran d'això, justificava l'excomunicació i la privació dels seus reialmes i el reclam d'aquests sota la potestat apostòlica²²⁰¹.

De manera molt similar, Tolomeu de Lucca afirmava amb contundència que el "*Regnum suum invaserat*" i, lògicament, el rei Pere "*Regnum usurpaverat*"²²⁰². El monarca aragonès era presentat com un traïdor a l'Església i un usurpador. Aquesta incriminació es basava en els mateixos arguments que els altres autors coetanis i, potser, també es va fonamentar en la butlla papal.

Un altre dels cronistes més destacables que va oferir un extens discurs sobre aquests afers va ser Salimbene. Inicialment, reconeixia el rei Pere com un contrincant meritori per la seva fama militar. El definia com un home "*magnifici*", "*fortis armatus*" i "*doctus ad bellum*". Per l'autor, el rei Pere va utilitzar l'audàcia per envair Sicília contra el rei Carles

---

del Congresso della Pontificia Università gregoriana 13-17 ottobre 1953, Miscellanea Historiae pontificiae, vol. 18, 1954, 161-180, p. 162.

²²⁰⁰ MARTÍ D'OPAVA, p. 441. "*Domnus Karolus frater regis Francie, comes Provincie et Andegavie, qui olim pro regni Sicilie recuperacione a Manfredo detentore*"; També, MARTÍ D'OPAVA, p. 473. Sobre l'excomunicació de Conrad.

²²⁰¹ MARTÍ D'OPAVA, p. 473, 479. "*Anno Domini 1263. urbanus papa IV, regnum Sycilie, quod Manfredus violenter detinebat, Karulo comiti Provincie et fratri regis Francie, tu illud ab eo eo eriperet, contulit*". També afegia: "*Post hoc ipse Karolus et Petrus predictus de Arragonia, qui iam Siciliam occupaverat et se fecerat in regem Sicilie coronari contra domni pape inhibitionem et propter hoc erat excommunicatus et regno Arragonie et omni eo, quod ab ecclesia tenebat*".

²²⁰² TOLOMEU DE LUCCA, *Historia ecclesiastica*, lib. 24. cap. VII, p. 1187-1189. L'autor afegia que rer suggeriment del rei Carles el papat Martí va escriure al rei Pere, preguntant sobre l'armada: "*Rex si dicitur respondisse, quod illud, quod gaciebat, sic erat privatum apud ipsum, quod di lingua hoc manifestaret*".

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

i Martí IV. Això implicava desobediència i usurpació, i recordava que el monarca angeví, com a senyor legítim de l'illa, va enviar gran quantitat d'efectius militars²²⁰³.

L'autor va realitzar un llistat de quatre raons per les quals era ineludible la declaració de la croada contra el rei Pere o "*predicaretur crux contra Petrum Aragonum*". Com els altres narradors, feia necessària la guerra i la convertia en una causa justa, com abans s'ha esmentat. En primer lloc, recriminava que s'havia ocupat la terra de l'Església contra la seva voluntat²²⁰⁴; és a dir, es jutjava l'agressió externa i l'apoderament il·legítim. En segon lloc, defensava que la Seu pontifical havia cedit la terra siciliana al rei Carles²²⁰⁵. Per això, hom no podia torçar aquest agençament. En tercer lloc, delatava que, arran de la invasió a Sicília, els heretges es multiplicaven i els inquisidors no podien actuar²²⁰⁶. Des de la perspectiva eclesiàstica de Salimbene aquest era un potencial problema i posava en relleu la manca de poder pontifical sobre el territori. En quart lloc, escometia contra el rei Pere per la seva ocupació de l'illa que, segons l'autor, impedia "socórrer" o reconquerir Terra Santa, ja que en el passat Sicília havia ofert avituallament i armes als soldats croats²²⁰⁷.

Les dues darreres premisses eren únicament assenyalades per Salimbene, puix no s'ha pogut detectar en cap altre escrit. Segurament, eren idees comunes entre els cercles eclesiàstics i formaven part de la mentalitat estrictament religiosa que demostrava tenir

---

²²⁰³ SALIMBENE, p. 510-512, 598. "*Hac ergo causa ibant Gallici navali exercitu et terrestri in maxima multitudine, tu succursum regi Karulo exhiberent. (...) venit dommus Petrus, frater regis Francie, comes Arthensius, cum maxima multitudine Gallicorum et ibat in subsidium Karuli regis Sicilie, patru sui, contra Petrum regem Aragonie*". També afegia les consideracions sobre el rei Pere: "*Iste Petrus rex Aragonie fuit homo magnifici cordis et fortis armatus et doctus ad bellum. Nam homo fuit magne audacie et multa presumpsit, tu patet in negotio regni Sicilie, quod contra regem Karolum et papa Martinum ausus fuit invadere*".

²²⁰⁴ SALIMBENE, p. 564. "*Item millesimo supraposito papa Martinus III misit litteras precipiendo, quod predicaretur crux contra Petrum Aragonum, qui Siciliam occupaverat. Et assignavit IIIor causas, quare volebat, quod crux predicaretur contra eum. Quarum prima erat, quia terram ecclesie occupabat et contra voluntatem ecclesie possidebat, nolens Romane ecclesie obedire, ut terram dimitteret*".

²²⁰⁵ SALIMBENE, p. 564. "*Secunda in favorem et adiutorium regis Karoli, cui ecclesia terram illam concesserat*".

²²⁰⁶ SALIMBENE, p. 564. "*Tertia, quia ibi multiplicabantur heretici, usque adeo quod inquisitores heretice pravitatis illuc ire non poterant occasione hominum Petri Aragonum, quos ibidem tebebat*".

²²⁰⁷ SALIMBENE, p. 564. "*Quarta, quia occasione exercitus Petri aragonum, quia in Sicilia morabantur, impediabatur succursus Terre Sancte, qui inde antiquitus habebatur quantum ad victualia et armorum copiam et numerum pugnandorum*"; Vegeu sobre l'ús del port de Messina pels croats: TRASELLI, Carmelo, *I privilegi di Messina e di Trapani (1160-1355): con un'appendice sui consolati trapanesi nel sec. XV*, Ed. Intilla, Palermo, 1992, p. 21.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

l'autor. Per aquest cronista, aquests quatre motius eren essencials per entendre i justificar l'excomunicació del rei dels sicilians i la convocatòria de la croada²²⁰⁸.

En el cas de Salimbene, i el fet de presentar la redacció tan esquemàtica, però de forma contundent, recorda el plantejament de la guerra justa tomista. Malgrat que caldria considerar que tots els autors güelfs haurien seguit aquesta idea, en el cas d'aquest cronista ho feia de forma més clarivident. L'autor de Parma plantejava quatre premisses que encaixen amb les tres clàusules del *Bellum Iustum* tomista. Les dues primeres propostes de Salimbene, la reivindicació que Sicília pertanyia a l'Església i que havia estat cedida al rei Carles, podrien correspondre a l'aplicació de la primera i segona condició de Tomàs d'Aquino; per una banda, es defensava l'autoritat pública legítima, ja que era l'única que podia declarar la guerra. Per l'altra, combatre l'agressió externa, la usurpació i l'atac contra la Seu pontifical, era una causa justa per promoure la guerra. La tercera disposició del parmesà, la denúncia de la multiplicació dels heretges, correspondria al tercer requisit de Tomàs d'Aquino, la recta intenció, segons la qual, la guerra s'havia de dur a terme per evitar el mal. Finalment, la quarta premissa de Salimbene, segons la qual l'ocupació de Sicília impedia la recuperació de Terra Santa, també correspondria a la recta intenció que al·legava Tomàs. És a dir, el socors de Jerusalem seria un acte per evitar el mal, en aquest cas, contra els musulmans.

Altres relats contemporanis no realitzaven una narració tan extensa. Era el cas del *Memoriale potestatum regensium* que destacava especialment la usurpació del rei Pere, l'atac al papat i la seva excomunicació²²⁰⁹. Paral·lelament, el francès Guillem de Nangis seguia els mateixos arguments que relacionava l'excomunicació del rei Pere com una conseqüència de la seva actuació il·lícita, la conquesta i la desobediència a l'Església²²¹⁰. D'aquesta manera reclamava l'autoritat romana sobre el territori meridional i en denunciava la seva usurpació. Un altre exemple era la continuació que es va realitzar de

---

²²⁰⁸ SALIMBENE, p. 564. L'autor concretava que: "*Sed crux non fuit predicata, quia post breve tempus subsecuta est mors tam Karoli quam summi et Romani pontificis*".

²²⁰⁹ *Memoriale potestatum regensium*, p. 1152. "*Item eodem anno et tempore, anno Pontificatus II Martini Papae venit Dominus Petrus frater Regis Franciae et Comes Artesius cum maxima multitudine Gallicorum, et ibat in subsidium Karuli Regis Siciliae patru sui contra Regem Aragoniae. (...) quia festinabat ad succursum Domini Karuli dicti*".

²²¹⁰ GUILLAUME DE NANGIS, p. 257.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

la narració de Tomaso Tosco da Pavia després de la seva mort, que anunciava la croada contra el mandatari aragonès²²¹¹.

En l'exposició dels arguments contra el rei Pere i la usurpació duta a terme també són rellevants els relats güelfs sorgits de *Lu Rebellamentu*, que després s'analitza. N'era exemple el *Liber Jani* que, en primer lloc, atacava els sicilians i reivindicava que el monarca angeví era "*Re per lautoritate di sancta chiessa di Roma*" i "*legiítimo sengnore*" de Sicília. A més, alertava que si no obeïen el dictamen pontifical serien excomunicats²²¹². En segon lloc, carregava contra l'actuació del rei Pere qui, a través del discurs del Comte de Bretanya, acusava d'haver fet un "*grande tradimento*" per haver enganyat a l'adversari i fer creure que anava a lluitar contra els musulmans a Alcoll i, en canvi, va desembarcar a Sicília²²¹³. Això el convertia en un "*malvagio traditore di sancta chiessa di Roma*" i el rei Carles, a través d'una epístola, li exigia que es retirés de l'illa i acceptés l'autoritat pontifical sobre el reialme²²¹⁴. Altra vegada s'acusava el rei Pere de fellonia, ja que es considerava vassall de l'Església i aquest l'havia atacada.

---

²²¹¹ TOMASO TOSCO DA PAVIA, p. 520. "(...) *in cuius auxilium crucem predicari mandat in Francia et ecclesiarum omnium decimas dicti regni ei per annos 5 precipit assignari*".

²²¹² *Liber Jani*, p. 58, 59. L'autor relatava les paraules del legat papal quan va entrar a Messina: "*Sicome corumpitori di pacie e di christianitate. Et ulciditori e spanditori de sange' di nostri fideli. Noj comandiamo che vedute le nostre letre debiate rendere la tera a nostro compione. Zioe messe Karlo di Gerusalem e di Cicilia re per lautoritate di santa chiessa di Roma. Pero debiate voy a luj obedire come vostro legiítimo sengnore. E se zio no facieste anunciovi iscomunicazione. Et interditi secondo luso de la divina ragione. Anunciandovi giusticia. In spirituale e temporale*".

²²¹³ Aquest episodi i l'ambaixada francesa a Port Fangós s'ha analitzat al capítol anterior, en tot cas es recorda a: *Liber Jani*, p. 56. L'autor es deia ressò de l'amenaça sobre el rei Pere arran de l'ambaixada francesa: "*Mandategli dicendo chegli vae sopra a saracini che li darete aiuta grande. E se va sopra a cristiani comandaretegli suto pena de la tera ke no vada in parte di dare danno a neuno fidele de la chiessa di Roma*".

²²¹⁴ *Liber Jani*, p. 61. "*Alla fine si levo lo conte di Bretagna. E disse messer lo Re. A me pare che voj respondeate a lo Re fi Ragona per letera e per vostri messi. Si come vae fatto grande tradimento. E come gli no lo devea fare. E come voj ne labete servito. E come egli no lavea da la chiesa di Roma quello chegli divieva. Anzi la allevato tractata mente di sou tradimento che incontanente disgombri la terra. (...). Ma questo come malvagio traditore fecie buzie dandare sopra a saracini. Et ora e venuto contra li cristiani. E contra alla chiessa di Roma*". També afegia el contingut de la carta que va enviar el rei Carles al rei Pere: "*Karlo per lo dio gracia de Gerusalem e di Cicilia Re. Prenze de Capua e dangio e di folcalcheria e di Prohença conte. A te Piero di Ragona e di Valença. Maravigliamoci di te come arditto fusti di salire e di venire in su lo reame di Sisilia giudicato nostro per lautoritate di santa giesa di Roma. Percio comandiamo a te che veduta questa letera debite de lo reame di Cicilia si come malvagio traditore di santa chiesa di Roma. E se cossi non faciessi. Difidiamo voy si come nostro traditore. E di presente vederete in vostro danagio noj elli nostri cavalieri che volentieri desiderano voj veddere cum vostra gente*".

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

La resta de cròniques sinòptiques expressaven els mateixos arguments de judici contra el rei Pere i de protecció pel territori de jurisdicció pontifical. Aquest fet demostra que la còpia del model entre els diferents autors, a partir del relat de *Lu Rebellamentu* i modificant els arguments, es perpetuava. Els narradors veien la necessitat de copiar les justificacions per tal que aquelles idees quallessin entre els lectors. Així, la *Leggenda*, Malispini, Latini i Villani, reproduïen els tres mateixos arguments: la defensa de l'autoritat pontifical sobre Sicília, la traïdoria del rei Pere i la maldat dels sicilians que definien com “*perfidi e crudeli*”²²¹⁵. L'objectiu de la repetició d'aquestes premisses en les narracions sinòptiques era demostrar la usurpació comesa pel monarca i realitzar una denúncia de la transgressió del rei.

Algunes dècades més tard, i com a hereu d'aquest plantejament, ressalta el cronista venecià Sanudo que acusava el rei Pere, qui “*con mal modo avea assaltato*” el reialme i afirmava obertament que havia “*usurato la Scicilia*”²²¹⁶. En el cas del bolonyès Francesco Pipino feia un relat més extens i va utilitzar arguments similars que els autors coetanis. La particularitat d'aquest relat era que, per exposar aquestes premisses, va emprar una de les cartes que el rei Carles va enviar al rei Pere. Aquesta epístola és idèntica a la que es va reproduir la *Cronica Sicilie*. Arran d'això apareixen diferents possibles hipòtesis. La primera és que ambdós autors es basessin en el document epistolar en sí o en una altra font. La segona opció era que un autor hagués copiat a l'altre. Tots dos autors són contemporanis i, *a priori*, pot semblar difícil saber qui va ser el primer a escriure-ho. Ara bé, si s'analitza bé la carta, es pot observar com Pipino només escriu una part del document i, en canvi, al *Cronica Sicilie* era molt més extensa. A més, aquesta darrera era una narració oriünda del país on havien succeït els fets, i això fa augmentar la

---

²²¹⁵ MALISPINI, cap. CCXXVII, p. 86-87. L'autor relatava l'arribada del legat papal a Sicília i posava èmfasi en la “*loro follia fatta contro al re*” dels sicilians. També, els definia com “*perfidi e crudeli*” i reclamava la “*autorità de la Santa Chiesa*”; Vegeu també els mateixos arguments: *Leggenda*, p. 71-75; També, BRUNETTO LATINI, cap. CXXX, p. 114. L'autor recordava l'amenaça i la prova de la traïció: “*Se va sopra Cristiani, comanderetegli, sotta pena della terra che tiene, che non vada in parte da dare danno a veruno fedele cristiano ned alla chiesa di Roma*”. També, cap. CXXXIX, p. 118. L'autor denunciava als sicilians com a “*traditori di sua corona*” amb “*grande peccato alla chiesa di Roma e alla casa di Francia*”. Finalment, cap. CL, p. 122. A través de la carta que el rei Carles va enviar al rei Pere, definia al monarca aragonès com un “*malvagio e traditore uomo*”, ja que ha actuat contra la seu pontifical; També, VILLANI, lib. 8, cap. LXXII, p. 430-430. Aquest autor florentí reproduïa els mateixos arguments i copiava el relat, també utilitzant els discursos dels comtes del rei Carles. Denunciava també el “*tradimento*” i suggeria una “*grande vendetta*”.

²²¹⁶ SANUDO, p. 151.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

possibilitat que fos la primera a reproduir la carta. Per tant, es pot considerar que Pipino va transcriure-ho de la narració siciliana.

Tanmateix, això no li restava mèrit argumentatiu, ja que —com en el cas de les cròniques sinòptiques— treia de context un passatge que primer es trobava en un relat antiangeví i després, Pipino el col·locava en un text güelf i a favor del rei Carles. Era un exemple de com el mateix document podia servir per a un argument o l'altre depenent de la utilització que en fes l'autor. Primer, el cronista es posava en context i informava el lector de la sentència d'excomunicació del rei Pere promulgada per Martí IV, de la privació dels seus reialmes i de la declaració de la croada contra el monarca²²¹⁷. Després, per eixamplar l'argumentari, va fer servir l'epístola del rei Carles enviada al seu adversari i la contesta d'aquest.

En la primera carta el rei Carles recordava la seva victòria a Benevento i Tagliacozzo —com a fets que legitimaven l'ocupació del tron— i defensava el seu dret a governar sobre Sicília d'acord amb el dictamen eclesiàstic. A més, recriminava al rei Pere la seva ofensa contra l'Església i el seu atac als cristians, quelcom que era inacceptable des de la seva perspectiva²²¹⁸. La resposta del rei Pere es va basar en la negació dels fonaments d'autoritat del monarca angeví, va reclamar l'herència de la reina i va retreure la captura i la mort de Conradí; fins i tot, comparava el rei Carles amb Neró²²¹⁹. Aquesta comparativa permet observar com l'autor no va canviar les paraules del text original de la *Cronica Sicilie*. Tanmateix, els arguments del rei aragonès col·locats en un relat güelf

---

²²¹⁷ PIPINO, lib. 3, cap. XIV, p. 689.

²²¹⁸ PIPINO, lib. 3, cap. XV, p. 689-690. “*Et ne longe exempla petantur, considera demens, considera ad quid quodam Manfredi Principis Tarentini olim filii Friederici Imperatoris foceri tui devenerit ingeniosa potentia, dum in campo Beneventano contra nos proelium attentasset. Ubi est eius spectabilis dignitas? Ubi divitiarum opulenta soecunditas? Ubi solatorum et iocorum amoena iucunditas? (...). Corruptus est abominabilis factus est gentibus, dum in talibus matrem offendis Ecclesiam, hostem te praeparas ceteris Christianis*”.

²²¹⁹ PIPINO, lib. 3, cap. XVI, p. 691-692. “*(...) De magna cordis tui arrogantia superba manavit epistola (...). Regem captivum ad necis excidium tradidisti! O foecus nefandum! Quis umquam Princeps captum Princep trucidavit? Nonne ille magnanimus Alexander Porum Indorum Regem captum in bello non occidit, sed potius conservavit? (...) Rex Franciae frater tuus, capti a Sarracenis implorantes ab eis miseircordiam, fuistis misericordiam consequuti? Tu vero Nerone neronior, et crudelior Sarracenis, innocentem agnum in tuo reclusum carcere mortis iudicio subiecisti. (...) nam hereditaria iura Regni Siciliae, Ducatus Apuliae, et Capua Principatus, serenissima Dominae uxoris nostrae filiae quondam Regis Manfredi, et amitae Regis Conradi prosequimur*”.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

com aquest van ser usats contra ell. Aquests serien entesos pels lectors com una greu desproporcionalitat i uns atacs inadmissibles i sense credibilitat.

En conclusió, tots els autors güelfs exposaven els mateixos arguments que la butlla d'excomunicació i, eren al mateix temps, les justificacions del poder papal. A més, totes les narratives seguien el mateix patró —iniciat per la butlla— per tal de justificar els actes. En primer lloc, s'acusava el rei Pere de traïdor, d'atacar els cristians i d'ocupar i usurpar il·legítimament el reialme. És a dir, es jutjava el monarca per la manca de lleialtat vers l'Església i les seves gestes eren considerades actes de fellonia. En segon lloc, i arran d'aquesta inculpció, es raonava l'excomunicació del monarca i els seus aliats. En tercer lloc, es privava al rei aragonès dels seus territoris. Per una banda, es considerava que el pontífex tenia potestat per intervenir sobre la Corona d'Aragó i, per l'altra, des de la perspectiva güelfa, no es podia tolerar que un rei ocupés el tron després d'atacar a la Seu pontifical. Finalment, es defensava que la guerra era necessària i justa. Aquesta es plantejava com una croada i es considerava la forma més eficient de combatre a l'enemic pontifical.

L'aplicació del paradigma de la butlla en els relats güelfs duia a pensar que la pugna era necessària, que calia protegir-se contra l'agressió externa i es justificava l'autoritat pontifical. Això donava pas al possible plantejament i raonament de la guerra justa en la forma tomista. Els cronistes argumentaven en tot moment que l'autoritat pública legítima era l'Església, qui havia cedit el poder al rei Carles. La causa justa era defensar la terra d'un agressor extern i usurpador. La recta intenció era evitar el mal que suposava l'ocupació i el govern del rei Pere. Per tant, a partir dels arguments donats a la butlla i als cercles papals, els escriptors güelfs aplicaven el paradigma per convertir el conflicte en un *Bellum Iustum*. La butlla seria la font més genuïna i l'atribució dels raonaments al model tomista va ser iniciada pels autors contemporanis més destacables, com Malaspina o Salimbene; els cronistes que els van succeir van copiar el mateix esquema.

6.4.3. La resposta antiangevina a les acusacions pontificals: la usurpació des de la perspectiva siculocatalana i l'ús de la venjança

Una de les diferències principals entre la narrativa güelfa i l'antiangevina és que aquesta última no comptava amb una institució com l'Església d'on sorgien molts dels arguments dels cronistes. Això implicava que els autors, en el plantejament de la usurpació i la

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

legitimitat del rei, van redactar de forma desigual entre ells. Respecte als escrits propontificals, les cròniques siculocatalanes comptaven amb més disparitat d'opinions i de conceptes; a diferència dels güelfs, no van seguir un paradigma tan regular, el qual es basava en els documents eclesiàstics. Els siculocatalans i gibel·lins no tenien una institució equivalent que dictés els discursos i servís com a base per a la redacció, encara que utilitzaven arguments i idees comunes. N'era exemple una de les cartes sicilianes enviades al col·legi cardenalici on es defensava que la revolta s'havia produït per "*iusta defensio*". Aquesta va ser la premissa dominant en tota la cronista antiangevina²²²⁰.

En primer lloc, per combatre l'acusació güelfa, com s'ha dit abans, tots els autors siculocatalans insistien en l'herència de la reina i els infants, responsabilitat que requeia en mans del rei Pere. Ara bé, depenent de l'autor i la seva procedència, es donaria més èmfasi a altres afers. En tot cas, cal tenir en compte que defensar aquesta posició era anar totalment en contra dels dictàmens pontificals; els cronistes desafiaven obertament el pontífex, i això denotava una ideologia marcadament diferent. El suport del gibel·lisme es basava a contradir el papat i en defensar que no tenia dret a intervenir en els afers temporals dels altres estats. En segon lloc, com a resposta a l'acusació güelfa contra el rei aragonès, aquests autors feien la mateixa denuncia al rei Carles i l'inculpaven de la usurpació del reialme.

Molts dels redactors van iniciar les incriminacions al monarca angeví a partir del record del rei Manfred. Aquest era considerat el darrer sobirà legítim i provava la usurpació i l'agressió del rei Carles. Amb l'esment del darrer Staufen, s'imputava al sobirà Anjou de les mateixes acusacions que els güelfs feien sobre el rei Pere. El paradigma per fer-ho era molt similar i la discussió es fonamentava en quin dels dos era la legítima autoritat siciliana.

El primer cronista que cal esmentar és Desclot que, com anteriorment s'ha analitzat, era un ferm defensor de l'herència siciliana de la reina Constança i els infants. Per l'autor, el rei Carles no tenia dret a ocupar el reialme, malgrat la donació que en va fer el pontífex. La legitimació del rei Pere com a monarca sicilià, o com a "*senyor natural*" de Sicília, és un dels objectius principals de l'obra. Per Desclot, l'angeví havia envaït Sicília sense drets i, lògicament, això el convertia en un usurpador. En el relat sobre la conquesta angevina

---

²²²⁰ MANTIA, *Codice diplomatico...*, doc. 3, p. 15-16. "*Non igitur hec quam cernitis, Patres, rebellio est, non recessus ingratus a pie matris uberibus, sed utroque iure premissa iniuriarum iusta defensio*".

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

escrivia que el rei Carles va “*anar contra la terra del rei Manfred*”²²²¹. La intenció d’atacar la Sicília del rei Manfred convertia a l’Anjou en espoliador del regne i un suplantador del rei legítim. Arran d’això, l’autor creava tota l’argumentació en favor del rei Pere i els drets dels infants sobre el reialme com a hereus de l’últim Staufen, tal com s’ha esmentat abans. Pel cronista era evident que el rei Pere havia de ser el governant de Sicília i, per respondre a l’acusació de l’Església, apel·lava als drets dinàstics. Ara bé, amb l’atac a Catalunya del 1285 va eixamplar molt més els arguments de la legitimitat règia.

Per tal de justificar les gestes del rei Pere, Desclot suggeria que el monarca havia exercit “*venjança*” contra els seus enemics, “*pus Déus l’ha haguda de nós*”²²²². És a dir, el sobirà hauria dut a terme una revenja encomanada per Déu. Precisament, la utilització de la venjança estaria intrínsecament relacionada amb l’acusació de la usurpació. De fet, aquesta argumentació va servir de base a Muntaner, que va eixamplar i desenvolupar molt més la utilització de la vindicta²²²³.

Aquesta concepció, però, ja era present als cercles del rei i, almenys, així ho demostrava el jurista Pere Albert. Segons aquest, al monarca li corresponia exercir la justícia de Déu. Això es desenvolupava a partir del principi de la raó de pública utilitat on es legitimava accions com la guerra per defensar el territori i que es pot relacionar directament amb el

---

²²²¹ DESCLOT, cap. LII, p. 125.

²²²² DESCLOT, cap. CLXVII, p. 375. “*E pus Déus nos mostra tanta d’honor, que nostres enemics, que són totes les gents del món, nos veem vençuts davant menys de colp, prenam-ne venjança que sien castigats de semblants coses a fer que han feïtes, e tota vegada hajam mercè e misericòrdia d’ells, pus Déus l’ha haguda de nós*”.

²²²³ Vegeu també: DEVÍS, Federico, “After the 12th Century: war and legal order (or, of historiography and its chimeras)”, dins *Imago Temporis. Medium Aevum*, n. 9, 2015, p. 67-107, p. 97-99. L’autor recordava que des del segle XIII, en les regions més urbanitzades, un jutge podia recórrer al costum i no pas a la llei, i afirmar que la injúria afectava no només a la víctima, sinó també a tota la *Communitas*. Això era precisament el que feien els cronistes, acusaven l’adversari d’atacar a tota la societat, ja que cal tenir en compte que els cronistes jutjaven els fets i en feien sentència i, per tant, actuaven com a jutges a través dels seus escrits. També indicava que durant i després del segle XIII —precisament durant el temps de Muntaner— es va desplegar una cultura de venjança ben arrelada a la societat; Sobre l’ampli concepte de venjança medieval vegeu: BARTHÉLEMY, Dominique, “La vengeance, le jugement et le compromis”, dins *Le règlement des conflits au Moyen Âge. Actes du XXXIe congrès de la SHESP*, Ed. Publications de la Sorbonne, Paris, 2001, p. 11-20, p. 13; També, WOOD, John Carter, “Conceptualizing Cultures of Violence and Cultural charge”, dins Stuart CARROLL (Eds.), *Cultural of Violence. Interpersonal Violence in Historical perspective*, Ed. Palgrave Macmillan, London, 2007, p. 79-96; SMAIL, Daniel Lord i GIBSON, Kelly, *Vengeance in Medieval Europe: A Reader*, Ed. University of Toronto Press, Toronto, 2009; THROOP, Susanna A. i HYAMS, Paul R., *Vengeance in the Middle Ages: Emotion, Religion and Feud*, Ed. Ashgate, Farnham, 2010.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

Princeps Namque, com després s'analitza²²²⁴. D'acord amb aquesta construcció jurídica, anterior als dos cronistes catalans, no és pas estrany que Desclot la utilitzés per fonamentar el seu discurs i Muntaner l'eixamplés exponencialment.

Certament, la utilització de la venjança no era pas exclusiva de la narrativa catalana. També Guillaume de Puylaurens²²²⁵ o Malispini i Villani²²²⁶ defensaven que el rei Carles havia estat convocat per l'Església per venjar les injúries comeses²²²⁷. Fins i tot Desclot es feia ressò de la utilització d'aquest terme entre les files angevines²²²⁸. Tanmateix, els dos autors catalans van canviar l'argumentació i ho van utilitzar per als seus propis beneficis retòrics.

Per Muntaner la problemàtica també s'iniciava quan l'angeví “*venc contra lo rei Manfrè e li entrà en sa terra*”²²²⁹. Com Desclot, l'autor de Peralada considerava que el fet d'anar contra la terra d'un altre implicava, no només la declaració de guerra, sinó prendre el territori de l'adversari. Ara bé, si el rei conqueridor no era reconegut legítim pel cronista era, lògicament, des de la seva perspectiva, un usurpador del reialme. Per aquest motiu, i després d'argumentar la legitimitat del govern del rei Pere, Muntaner apel·lava al deure del rei Pere de cercar venjança i justícia.

---

²²²⁴ Aquesta era una de les conclusions que es va arribar en l'estudi del jurista: FERRAN PLANAS, Elisabet, *El jurista Pere Albert i les Commemoracions*, Tesi Doctoral, Universitat Pompeu Fabra, Barcelona, 2001, p. 342; Vegeu també, “Commemoracions de Pere Albert”, dins *Usatges de Barcelona i Commemoracions de Pere Albert*, a cura de Josep ROVIRA I ERMENGOL, Ed. Barcino, Barcelona, 1933, cap. XXXVIII-XXXIX, p. 184-188. En aquests capítols es reflecteix la importància de la raó de pública utilitat.

²²²⁵ GUILLAUME DE PUYLAURENS, cap. XLIX, p. 319-320.

²²²⁶ MALISPINI, cap. CCXXVIII, p. 88. En referència a l'atac del rei Pere es demanava realitzar una gran “*Vendetta*”; VILLANI, lib. 8, cap. LXXXII, p. 431. Segurament copiava el relat de Malispini i també demanava que es duqués a termes una “*grande vendetta*”; Vegeu també un altre ús de la venjança que tindria elements en comú: ZORZI, Andrea, “La legittimazione delle pratiche della vendetta nell'Italia comunale”, dins *E-Spania*, desembre 2007, Recuperat 9 de gener de 2020 des de: <https://journals.openedition.org/e-spania/2043>.

²²²⁷ Sobre la utilització de la venjança en els cercles croats, vegeu: BUC, Philippe, “Some through on the Christian Theology of violence, Medieval and modern, from the Middle Ages to the French Revolution”, dins *Rivista di Storia del Cristianesimo*, n. 5/1, 2008, p. 9-28; THROOP, Susanna A., *Crusading as an act of Vengeance, 1095-1216*, Ed. Ashgate, Farnham, 2011; També vegeu, WEISBROD, Bernd, “Religious Languages of Violence. Some reflections on the Reading of Extremes”, dins Stuart CARROLL (Eds.), *Cultural of Violence. Interpersonal Violence in Historical perspective*, Ed. Palgrave Macmillan, London, 2007, p. 64-78.

²²²⁸ DESCLOT, cap. CX, p. 235. En el relat sobre la preparació provençal per a la batalla de Malta, el cronista assegurava que el rei Carles demanava exercir la venjança contra el rei Pere per la revolta palermitana i la conquesta de Sicília, i escrivia que pels angevins “*era mester que se'n venjassen*”.

²²²⁹ MUNTANER, cap. XXXIII, p. 77.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

En conseqüència, Muntaner va adoptar la premissa de la venjança, en va canviar l'ús que li havien donat els güelfs, la va desenvolupar molt més i la va utilitzar per als seus propis fins propagandístics. Tal com succeïa en altres afers, l'autor de Peralada va dur a l'extrem l'ús de la paraula venjança, fins al punt de ser una part fonamental del seu ideari. Cal tenir en compte, però, que no només era una fórmula purament retòrica, sinó que la seva utilització portava implícitament denunciar que s'havia comès una injúria contra la família del rei. Si hom reclamava revenja era perquè prèviament s'havien perpetrat unes injustícies, com la mort del rei Manfred, la usurpació del tron i l'atac als sicilians i catalans. Per això, la vindicta que havia d'exercir el rei Pere era castigar l'angeví i la justícia que reclamava era recuperar el reialme per la reina i els seus hereus. Muntaner desenvolupava un patró argumental que es repetia en tota la crònica: la vindicació era necessària per a la manca de justícia, que havia estat vulnerada arran de les usurpacions i injúries a la família reial i als inermes sicilians i catalans.

En altres paraules, segons Muntaner calia aconseguir la venjança per combatre l'enemic en nom de la justícia i revertir el mal que havia pogut causar. Sens dubte, Muntaner representa un exemple de la mentalitat del seu temps, però si es realitza un esguard a altres autors —com els güelfs abans esmentats—, es pot observar com la idea de la revenja, entorn del segle XIII i XIV, era molt similar a la del peraladenc.

En tot cas, el cronista va apel·lar a la venjança múltiples vegades al llarg de la seva obra²²³⁰. Un dels primers esments que va fer al respecte va ser abans d'iniciar el relat sobre la guerra, entre els capítols dels primers anys del regnat del rei Carles i de les Vespres sicilianes. D'aquesta manera, l'autor mostrava que sempre havia estat un objectiu del monarca, i no hi va haver un oportunisme del rei, sinó que hi havia una voluntat ferma que provenia des de la mort del darrer Staufen sicilià. En aquesta primera menció, Muntaner defensava que ningú havia gosat plantejar-se la revenja contra el rei Carles excepte “*el rei En Pere d'Aragó, per honor de sa muller e de sos fills se posà en cor que aquelles morts venjàs*”²²³¹. En aquest cas feia referència a la mort del rei Manfred i Conradí i la conquesta del reialme com uns fets que havien de ser venjats. La revenja havia d'ésser plantejada pel rei en nom de l’ “*honor*” de la reina i els infants, legítims

---

²²³⁰ Probablement, l'episodi sobre la venjança més conegut en l'obra de Muntaner va ser la guerra de la Companyia d'Orient contra Bizanci, tanmateix, també va utilitzar-la extensament en la guerra de Sicília i Catalunya. Vegeu, MUNTANER, cap. CCXXXIV-CCXXXV, p. 285-387.

²²³¹ MUNTANER, cap. XXXV, p. 78.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

hereus de Sicília. Així, denunciava l'expulsió i assassinat d'alguns membres de la família reial i la usurpació del tron. L'autor assegurava que el rei Pere, que "*amava molt*" a la reina i els seus fills, es veia obligat a recuperar el regne, ja que sinó "*jamés no seria alegre*" fins que la "*venjança n'hagués presa*"²²³².

El cronista posava èmfasi en la voluntat del rei d'exercir "*el bon dret*", que es pot entendre com un propòsit just. Aquest "*dret*" no seria altre que executar "*la venjança*" per a restaurar la dinastia de la reina a Sicília. Per l'autor, era fonamental reclamar al llinatge de la reina per tal de demostrar la usurpació del rei Carles i el dret sobre el reialme de la reina Constança i els infants. Per això, Muntaner escrivia que "*la venjança pogués fer del pare e dels avoncles de madona la reina, muller sua, e de l'avi e dels sobreavoncles de sos fills*". El peraladenc remarcava que "*cascun se pot pensar en quin dolor vivia madona la reina*" amb la mort dels seus familiars²²³³. Amb aquests arguments, l'autor feia que recuperar el reialme fos una necessitat, i realitzar la venjança contra l'angeví fos una qüestió de justícia i dret.

Més endavant, i segurament per justificar la batalla de Nàpols i l'empresonament del príncep Carles, Muntaner tornava a recordar la decapitació de Conradí. Acusava el rei Carles de "*gran crueltat*" i advertia el lector que arran d'aquell crim "*podets veer tuit quines penitències li va Déus donant, ne quines venjances ne pren*". La venjança contra el monarca angeví no només era indefugible sinó que, a més, era una promesa divina, atès que des del punt de vista bíblic —tal com l'autor recordava— aquell que cometia una injúria havia de ser castigat. Per Muntaner, el monarca angeví havia causat "*damnatge*" i "*deshonor*" i, per tant, emfatitzava, altra volta, que "*a Déu plau que per vosaltres d'açò sia feta venjança*". Això era quelcom que havia portat al rei a apoderar-se de "*la pus cara cosa que Carles havia en el món*" i calia "*jutjar e dats-li aquella sentència que us parrà que sia vista*"²²³⁴.

---

²²³² MUNTANER, cap. XXXVII, p. 80. "*E així lo senyor rei En Pere, con hac enteses les batalles e les veençons que el rei Carles hac fetes per la conquesta que hac presa, fo molt despugat per la gran amor que havia a madona la reina, muller sua, e per sos fills, que ella amava molt*"; Vegeu sobre la venjança de Manfred i Conradí: AGUILAR, "Percutiebath lethaliter...", p. 423.

²²³³ MUNTANER, cap. XXXVII, p. 80-81. Vegeu també l'explicació de l'episodi segons, AGUILAR, "E Déus...", p. 259.

²²³⁴ MUNTANER, cap. CXIV, p. 206; Vegeu també l'explicació de: AGUILAR, "Fieri pax...", p. 137.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

El cronista demanava revenja pels atacs als pobles sicilià i català. Durant el relat de la revolta palermitana Muntaner s'alegrava que davant els abusos angevins sobre els sicilians, entre les quals es podia incloure la conquesta i usurpació del rei Carles, “*fos feta venjança*”²²³⁵. Paral·lelament a aquesta demanda, el cronista es reafirmava en la idea de la intervenció de la divina providència en els fets de Sicília. Per això, assegurava que va ser “*per sentència de Déu*” que es va enviar sobre els angevins “*l'espaa de la justícia*”, atès que “*no es vol esmenar dels mals*”²²³⁶. L'autor estava convençut que les derrotes angevines es tractaven d'una obra divina, d'una intervenció de Déu per atacar les supèrbies que no es volien rectificar, a fi de defensar el que era just. Aquesta referència a la venjança divina, que des del punt de vista de la propaganda té gran valor, podria mostrar les influències bíbliques al relat de Muntaner. L'autor mostrava un Déu venjatiu, tal com era representat, sovint, a l'antic testament²²³⁷.

La Bíblia era una de les fonts fonamentals de Muntaner on podia trobar múltiples referències a la venjança i justícia divina per inspirar el seu escrit²²³⁸. Es pot considerar que hi ha almenys un relat bíblic que, de forma més clarivident, podia haver influenciat l'autor de Peralada. En aquest relat, es pot observar una relació en la redacció i una semblança en la utilització de les paraules. Es tracta del versicle de *Deuteronomi* 32, 41-43 on Déu avisava que podia atacar per aplicar la justícia contra els seus enemics i contra aquells que l'odiaven. La cita bíblica en la qual es devia haver inspirat deia: “*Quan esmolaré, com un llamp, la meva espasa i armaré les meves mans per fer justícia, tornaré*

---

²²³⁵ MUNTANER, cap. XLIII, p. 90. “*E en aquell punt davant Déu vengren aquelles clamors en tal manera que volc que d'aquelles supèrbies e de moltes altres fos feta venjança. Sí que inflamà lo cor d'aquells qui en aquell lloc veïen la supèrbia*”.

²²³⁶ MUNTANER, cap. XLIII, p. 90. “*E açò esdevenc per sentència de Déu, que nostre Senyor, ver Déus, sofer lo pecador e con veu que no es vol esmenar dels mals, tantost tramet sobre aquells l'espaa de justícia*”.

²²³⁷ Vegeu al respecte: TREBOLLE BARRERA, Julio, “Violencia y guerra en el Antiguo Testamento”, dins *Espacio, Tiempo y Forma, serie II, Historia Antigua*, n. 7, 1994, p. 383-399, p. 388-390.

²²³⁸ La Bíblia conté múltiples exemples sobre la venjança exercida per Déu, de les quals l'autor es podia haver inspirat. Vegeu per exemple: *Apocalipsi*, 6, 9-10. “*Després, quan l'anyell va obrir el cinquè segell, vaig veure sota l'altar les ànimes dels qui havien estat immolats per causa de la paraula de Déu i del testimoni que n'havien donat. I cridaven amb veu forta: -Senyor, sant i veraç, quan de temps trigaràs a fer justícia i a demanar compte de la nostra sang als homes de la terra?*”.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

*als enemics el que es mereixen*²²³⁹. Muntaner, a partir d'aquesta cita, podia haver formulat l'expressió de "*l'espaa de la justícia*" com a model de la sentència divina²²⁴⁰.

Un altre passatge que reflectia aquesta idea, i que podia haver estat una de les seves fonts, era *Isaïes* 35, 3-4. Es tracta del relat sobre el retorn de l'exili jueu i l'anomenada "*Petita apocalipsi d'Isaïes*" pel seu gènere apocalíptic i per la seva expressió de la fe en la salvació per la vinguda de la divinitat. Aquest era un context idoni pel relat de Muntaner. En aquest passatge es diu: "*Digueu als qui defalleixen: 'Sigueu valents, no tingueu por! Aquí teniu el vostre Déu, que ve per fer justícia; la seva paga és aquí. Ell mateix us ve a salvar'*"²²⁴¹. Aquest passatge també hauria pogut suggerir la idea de Muntaner de relacionar la justícia divina amb els episodis de Palerm. De fet, l'escriptura del peraladenc tenia un cert caire bíblic, ja que la seva premissa principal era que Déu actuaria per fer justícia i salvar als seus fidels. L'argument de l'autor es sustentava amb els escrits bíblics. Al mateix temps, l'autor hauria usat una de les màximes religioses expressada a la *Carta als Romans*, on es pregava que hom no es prengués la justícia per si mateix, sinó que seria el càstig de Déu que se n'ocuparia²²⁴².

Amb aquest seguit de possibles influències bíbliques en la redacció de Muntaner es poden extreure algunes primeres conclusions. En primer lloc, aquest relat es basava en la inspiració bíblica, especialment en els relats veterotestamentaris, precisament perquè era en aquests on es mostrava amb més força el Déu venjatiu que utilitza Muntaner.

---

²²³⁹ *Deuteronomi*, 32, 41-43. En aquest relat es feien múltiples esments a la justícia divina: "'(...) *Quan esmolaré, com un llamp, la meva espasa i armaré les meves mans per fer justícia, tornaré als enemics el que es mereixen, donaré la paga als qui m'odien. S'embriagaran de sang les meves fletxes, s'atiparà de carn la meva espasa, de sang dels morts i dels presoners de caps dels capitostos enemics*'. Crida de goig amb ell, oh cel, prosterneu-vos davant d'ell tots els déus: farà justícia per la sang dels seus fills tornant als qui l'odien el que es mereixen i perdonant el país del seu poble".

²²⁴⁰ Segurament, Muntaner es basava en la Bíblia en llatí, tanmateix, no és pas casualitat que contemporàniament s'escrivissin les primeres traduccions en català que potser ell va poder consultar. Vegeu al respecte: CARRERAS I CANDI, Francesc, "Primera traducció catalana de la Bíblia (segle XIII)", dins *Revista de Bibliografia Catalana*, n. 7, 1904, p. 48-58.

²²⁴¹ *Isaïes*, 35, 3-4.

²²⁴² *Carta als Romans*, 12, 19. "*Estimats, no us prengueu la justícia per la vostra mà; deixeu que actui el càstig de Déu, tal com diu l'Esclusura: A mi em toca de passar compte, jo donaré la paga. Ho dic jo, el Senyor*". Aquesta darrera cita fa referència a: *Deuteronomi*, 32, 35. Precisament, el passatge que abans s'ha citat i que el Nou Testament recuperava.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

En segon lloc, per Muntaner, la justícia que es va dur a terme contra els francesos era una condemna divina²²⁴³ i la venjança que va exercir el rei Pere era la seva executòria. És a dir, Déu exerciria la venjança per imposar la justícia a través del rei Pere, que prenia el rol de Moisès. Per Muntaner —i altres autors, tal com s’analitza després— el monarca era el nou Moisès que havia estat enviat per salvar el poble sicilià, quelcom que també s’inspira en l’Antic Testament. L’equiparació a Moisès i la designació de l’aura profètica del monarca permetia exercir la venjança i justícia divina a través del rei.

Més endavant, en la narració sobre els fets d’Elna i amb la destrucció i crueltat de l’exèrcit francès, Muntaner asseverava que “*nostre Senyor ver Déus con pogra soferir aquesta crueltat tan gran que no en faés venjança*”²²⁴⁴. Altra vegada tornava a aplicar la premissa, segons la qual, davant d’un acte cruel o injúria la divinitat havia d’aplicar el càstig pertinent. Això era quelcom que es faria a través de les accions del rei Pere. També, en el relat sobre l’ocupació francesa a Sant Feliu de Guíxols, l’autor relatava la matança als vilatans. Segons Muntaner, l’almirall francès va prometre entregar almoina a tothom que restés a la població i als seus voltants. Tanmateix, quan els habitants van estar en mans franceses van ser tancats dins les cases on “*fèu-hi metre foc, e cremà’ls tots*”. Per a Muntaner, calia relacionar l’episodi, una vegada més, amb el relat veterotestamentari del sacrifici animal mitjançant el foc. Per això definia aquesta matança com un “*helocaust*”²²⁴⁵ en el qual “*pujà lo fum envers lo cel*”, per tal d’emfatitzar que s’havia cremat viva a la població guixolensa. Holocaust és un mot amb una potència extraordinària per al relat propagandístic, que servia per posar èmfasi a la forta connotació de violència que comportava; una manera de denunciar els actes de l’exèrcit francès. Aquesta designació estava inspirada amb els llibres de l’Antic Testament, on s’usava per descriure com calia sacrificar el bestiar mitjançant el foc²²⁴⁶. En aquest cas, canviava la utilització i l’aplicava a la matança humana per part de l’enemic. Aquest terme i

---

²²⁴³ Vegeu al respecte: RUSSELL, *The just...*, p. 292. De fet, la guerra justa, a partir de les hipòtesis agustinianes podia ser vista com un acte de divina providència per castigar els pecats i crims: “*Thus warfare was seen as a function of divine Providence designed to punish sin and crime*”.

²²⁴⁴ MUNTANER, cap. CXXI, p. 217; Vegeu l’explicació també de: AGUILAR, “E Déus...”, p. 303.

²²⁴⁵ MUNTANER, cap. CXXVII, p. 228, n. 541. Soldevila suposava que la coneixença d’aquest mot per part del cronista podria provenir de la seva estada a Orient o del coneixement d’alguns passatges de la Bíblia.

²²⁴⁶ Aquest terme apareix en múltiples ocasions, vegeu: *Èxode*, 18, 12; *Levític*, 1, 3-6, 8, 13; *Salms*, 51-19; *Hebreus*, 6, 2-5.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

l'apropiació d'aquest episodi bíblic hauria estat emprat per fer un paral·lelisme i simbolitzar el sacrifici dels inermes catalans contra el cruel enemic francès.

L'ús d'aquesta paraula era una prova més de la influència bíblica i, especialment, del Vell Testament. De fet, aquest episodi era idoni pel relat de Muntaner, ja que, encara que s'havien descrit altres matances de civils, cap havia estat amb la manipulació del foc, que era condició *sine qua non* per realitzar un Holocaust. D'aquesta manera, Muntaner feia una equiparació entre les històries de la Bíblia amb les gestes de la guerra com si fos, gairebé, un episodi més dels relats veterotestamentaris. Des de la seva perspectiva, calia elevar i engrandir els sacrificis catalans en la guerra, per fer del conflicte un escenari ineludible.

Per a plantejar aquest afer com si es tractés d'un relat bíblic, el peraladenc, primer, exposava la injúria comesa i, després, reclamava la venjança i la justícia divina que es prometia als texts sagrats. Malgrat la crueltat de l'enemic, el cronista celebrava que “*Déus (...) a la fin de tot fa drete venjança*”²²⁴⁷. Tal com havia fet durant tota la crònica, es basava en la crueltat francesa per justificar la vindicta que el rei Pere, amb l'ajut de la divina providència, exerciria contra l'adversari. D'aquesta manera, Muntaner convertia el monarca en un dirigent victoriós i honorable, atès que havia estat capaç de complir amb les seves obligacions, de revenjar la seva família i protegir els seus súbdits.

Certament, l'autor plantejava l'ús de la venjança de manera que els seus lectors entenguessin i identifiquessin la manera de procedir en la proposta del relat. Per això, utilitzava l'Antic Testament com a referència i justificació de les premisses utilitzades²²⁴⁸. Tanmateix, la vindicta estava impregnada en la cultura llatina quelcom que el mateix Tomàs d'Aquino s'encarregava de recordar citant a Ciceró. Per l'autor romà la revenja

---

²²⁴⁷ MUNTANER, cap. CXXVII, p. 228. “*Si que l'almirall del rei de França, con fo a Sant Feliu, trobà que tota la gent era fuita per les muntanyes, e féu cridar que tothom qui fos de Sent Feliu ne de tota l'encontrada, qui volgués almoïna, que vengués, que ell la li faria. E les gents mesquines e els pobres e infants vengren a Sant Feliu molts; e, con foren aquí, e l'almirall veé que no en venien més, féu metre aquesta gent en cases, que dix que els daria almoïna; e, con foren en les cases, féu-hi metre foc, e cremà 'ls tots. Veus l'almoïna quina la los féu. E d'aquest helocaust podets entendre si en pujà lo fum envers lo cel; que no us diré del fer, que el recontar és pietat e dolor. Déus, beneit sia ell!, qui tant sofer, emperò a la fin de tot fa drete venjança*”.

²²⁴⁸ Sobre la venjança veterotestamentària, altra vegada, vegeu: TREBOLLE, “Violència y guerra...”, p. 388-390.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

havia de servir per castigar la violència, alguna injúria o altres danys²²⁴⁹. Aquino també citava Agustí d'Hipona a través del qual recordava que per Ciceró una de les maneres de venjança era la mort i la infàmia²²⁵⁰; aquestes eren penes que Muntaner —i altres cronistes— van aplicar en els seus escrits contra els francesos.

La temàtica de la venjança era un afer recurrent en els relats del segle XIII i XIV i cal, almenys, tenir en compte el posicionament de Tomàs d'Aquino. En aquest sentit, malgrat que Muntaner utilitza un plantejament veterotestamentari de forma inequívoca, cal no descartar una possible influència tomista, més encara si es tenen en compte la multitud de viatges realitzats. Per això, és possible que en algun moment pogués accedir a la *Summa Theologiae*.

De totes maneres, ambdós autors coincideixen en el plantejament que extreuen del Vell Testament; s'evidencia que era força recurrent que hom basés la venjança en els escrits veterotestamentaris i, per això, es pot veure una relació entre el plantejament tomista i de Muntaner. Això posaria en relleu que el peraladenc va exposar la vindicta a la manera d'entendre del lector del segle XIII i XIV.

En primer lloc, els dos autors empraven el *Deuteronomi* per advertir que la venjança era un afer de Déu²²⁵¹. En segon lloc, Tomàs d'Aquino observava i advertia que la venjança al Nou Testament no era lícita, i que es plantejava una llei d'amor i no pas de temor²²⁵². Heus ací un dels motius pels quals Muntaner escollia l'Antic Testament. Sense sortir del cànon religiós, el cronista català triava aquells passatges que afavorien a la seva idea de venjança divina. En tercer lloc, la doctrina tomista a partir de la Bíblia indicava que aquell

---

²²⁴⁹ *Summa Theologiae*, lib. 2, part. 2, q. 108, art. 2, p. 711. L'autor citava a Ciceró: “*Hoc autem pertinet ad vindicationem: dicit enim Tullius, in sua Rhetorica (I.c), quod vindicatio est per quam vis aut iniuria, et omnino quidquid obscurum est, idest ignominiosum, defendendo aut ulciscendo propulsatur. Unde vindicatio est specialis virtus*”.

²²⁵⁰ *Summa Theologiae*, lib. 2, part. 2, q. 108, art. 3, p. 712. El filòsof esmentava Agustí d'Hipona: “*Et ideo, ut Augustinus refert, XXI De civ. Dei, octo genera poenarum in legibus esse scribit Tullius: scilicet mortem, per quam tollitur vita; verbera et talionem (ut scilicet oculus pro oculo perdat), per quae amittit corporis incolumitatem; servitutem et vincula, per quae perdit libertatem; exilium, per quod perdit patriam; damnum, per quod perdit divitias; ignominiam per quam perdit gloriam*”. L'ordre de penes citades són: la mort, la fustigació, la pena del talió, l'esclavitud, la presó, l'exili, el dany a les riqueses personals i la infàmia.

²²⁵¹ *Summa Theologiae*, lib. 2, part. 2, q. 108, art. 1, p. 709. El filòsof recordava al *Deuteronomi*: “*Quicumque enim usurpat sibi quod Dei est, peccat. Sed vindicta pertinet ad Deum: dicitum enim Deut. 32,35, scunedum aliam litteram: Mihi vindictam: et ego retribuam. Ergo omnis vindicatio est illicita*”.

²²⁵² *Summa Theologiae*, lib. 2, part. 2, q. 108, art. 1, p. 709. “*Sed lex nova non est lex timoris, sed amoris (...). Ergo, ad minus in novo Testamento, vindica fieri non debet*”.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

que exercia venjança sobre els malvats, no usurpava pas els drets de Déu, sinó que feia servir el poder rebut per la divinitat. És justament el que Muntaner proclama de la revenja del rei Pere, ja que aquest ho feia per mandat diví. A més, com el peraladenc, Tomàs afegia que l'autoritat civil havia de restar al servei de Déu i venjar aquell qui feia mal. Així, les injúries personals requeien sobre Déu, sobre l'Església i, per tant, calia exercir la venjança²²⁵³. Pel filòsof, quan tot el poble pecava, la venjança havia de recaure sobre tots ells, i ho comparava amb la desfeta egípcia quan van ser submergits al Mar Roig²²⁵⁴. Precisament, Muntaner, que ja havia comparat els francesos amb els egipcis, defensava que el rei tenia l'obligació de fer venjança contra aquest col·lectiu o, almenys, contra el seu exèrcit.

6.4.4. La defensa dels arguments en la narrativa sícula i aragonesa

La narrativa siciliana era protagonitzada per la crònica de Neocastro, on l'acusació d'usurpació contra el rei Carles no era tan contundent com en altres relats contemporanis o, almenys, no es realitzava de manera tan directa i s'usava més la subtileza. De fet, l'autor messinès sempre va tenir en consideració la paraula de l'Església i la seva potestat sobre Sicília, encara que, com ja s'ha analitzat, finalment es va posicionar a favor del rei Pere. Malgrat que Neocastro havia pres partit, això no li impedia conèixer l'argumentació romana²²⁵⁵.

Per al cronista era de gran transcendència remarcar les injúries comeses contra el poble sicilià. Això el va portar a argumentar el sacrifici de la *Communitas* en favor de la reconeixença de la reina Constança i als infants com els hereus legítims. A partir d'aquests arguments, ja analitzats anteriorment, va defensar la legitimitat del rei Pere i presentava al rei Carles com un usurpador. Així, quan relatava sobre les demandes dels sicilians al monarca aragonès, remarcava que aquest prometia anar “*ad recuperandum Regnum Siciliae*”. És a dir, segons l'autor això implicava que havia de reconquerir el territori que havia estat usurpat. A més, tal com va fer Muntaner més tard, va defensar la venjança per

---

²²⁵³ *Summa Theologiae*, lib. 2, part. 2, q. 108, art. 1, p. 709. “*Sed vindicta pertinet ad Deum; dicitur enim Deut. 32,35, secundum aliam litteram: Mihi vindictam: et ego retribuam. Ergo omnis vindictio est illicita*”.

²²⁵⁴ *Summa Theologiae*, lib. 2, part. 2, q. 108, art. 1, p. 709.

²²⁵⁵ NEOCASTRO, cap. LXX, p. 52. “*(...) Romane Ecclesiae ex insperato alterius laederet Christianos, specialiter Siculos, quorum dominium ad se pertinere asserebat sub taciturnitate, quod pluribus innotuit, ratione soceri, quo dominio ipsum socerum Sancta rationabiliter Mater Ecclesia deprivavit*”.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

la mort del rei Manfred²²⁵⁶. També remarcava, a través del diàleg d'un ambaixador del rei Pere, que el rei Carles havia actuat “*contra honorem*” del monarca aragonès i li exigia que li retornés la terra de Messina que li era pròpia²²⁵⁷.

L'altre cronista sicilià que denunciava la conquesta del rei Carles com una usurpació del territori era Speciale encara que, com Neocastro, coneixia bé els arguments eclesiàstics²²⁵⁸. Primer, reconeixia com a propi el rei Manfred que tractava com a “*Domini nostri Manfredi Regis*”. Després es preguntava de forma retòrica —a través d'un dels diàlegs reproduïts— si “*Carolus tunc Provinciae Comes*”, qui havia envaït el regne havia “*Regni dominium usurpavit?*”. D'aquesta manera, responia a les acusacions güelfes i acusava directament el rei Carles d'usurpar el territori sense tenir legitimitat. Arran d'això, s'esforçava a reclamar l'herència de la reina i els infants, defensava que el rei Pere tenia una “*legitimam causam*” i era el “*naturalis domini nostri*”²²⁵⁹. Totes aquestes argumentacions eren la resposta a les acusacions pontificals i, a més, estaven pensades per demostrar la usurpació i injúries del rei Carles.

Quant a la *Cronica Sicilie*, l'autor utilitzava l'epístola —abans esmentada— que el rei Carles va enviar al rei Pere i la resposta d'aquesta, per plantejar els arguments. Pel monarca angeví l'argument era haver derrotat Manfred i haver escapat Conradí, com si això justificués la seva legitimitat al tron²²⁶⁰. Arran de la primera premissa, el rei Pere va respondre la carta; en aquest escrit es posava d'exemple Alexandre el Gran i el germà del rei Carles, el rei de França, els quals, segons el cronista, mai van decapitar o cometre un atemptat similar contra els seus enemics. Així, doncs, amb aquests dos grans monarques, que es prenien com a referència i com a exemples a seguir, ja que mai haurien executat

---

²²⁵⁶ NEOCASTRO, cap. XXIII, p. 18. “*Rex subtiliori procerum animos mulcet ingenio; jam manifestat exorabilis conjurgis lacrymas et importabiles gemitus filiorum, propter quod dicit, quod, si vocatus etiam non fuisset, ad recuperandum Regnum Siciliae et ulciscendum sanguinem soceri ipsum oporteret accedere*”. En aquest sentit, l'autor també destacava les súplices de la reina per a la recuperació del reialme: NEOCASTRO, cap. XVI, p. 13. “*Petrus rex, conjugis supplicatione permonitus, ad invasionem Siciliae motus, dirigat vires suas*”.

²²⁵⁷ NEOCASTRO, cap. XLV, p. 30.

²²⁵⁸ SPECIALE, lib. 1, cap. XXIII, p. 939. “*(...) quum nulla rationabili causa praebente materiam Regnum Siciliae, quod ipse ab Ecclesia legitime habuerat*”.

²²⁵⁹ SPECIALE, Lib I, cap. IX, p. 929.

²²⁶⁰ *Cronica Sicilie*, cap. XL, p. 833-835. “*Et ne longaeva petantur exempla, considera, demens, considera ad quid quondam Manfredi Principis Tarentinorum, filii olim Friderici Romanorum Imperatorism Soceri tui devenerit ingeniosa potentia, dum in campo Beneventano contra nos proelium attentasset. Ubi est ejus insuperabilis dignitas? (...) Animadvertite, insane, ad quid quondam Conradini tui affinis devenerit elata superbia?*”.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

els seus contrincants, es volia demostrar que l'actuació del rei Carles no va ser ni correcta ni misericordiosa.

A més, es comparava l'angeví amb Neró per la cruel decapitació de Conradí i els seus actes només per l'afany de poder. La comparativa amb l'emperador romà implicava atribuir-li característiques de demència i follia i, sovint, era equiparat amb l'anticrist²²⁶¹. Aquesta era una referència similar a la que va fer Speciale amb la parangonació del monarca amb Tarquini el Superb que abans s'ha esmentat. En l'àmbit propagandístic devia causar prou impacte per aconseguir el menyspreu vers al rei o, almenys, transmetre amb èxit la idea del cronista. Tot seguit, li reclamava el reialme com a herència de la reina²²⁶². El narrador denunciava la usurpació a través d'una lletra del rei Pere, com si el mateix monarca ho hagués expressat.

Per últim, cal fer un darrer esment a la *Crònica de Sant Joan de la Penya*, contemporània a les darreres narratives citades. En aquesta obra es feia una curta menció defensant la línia de successió i la legitimitat del rei Pere²²⁶³. Segurament, la brevetat en aquest afer

---

²²⁶¹ CHAMPLIN, Edward, *Nerone*, Ed. Laterza, Roma-Bari, 2015, p. 16-20; Per entendre aquesta parangonació, s'ha de tenir en compte que alguns dels autors cristians més representatius realitzaven una comparativa entre Neró i l'anticrist, o bé l'equiparaven com un mateix ser: SEVERO, Sulpicio, "Diálogos", dins Sulpicio SEVERO, *Obras completas*, a cura de Carmen Codoñer, Ed. Tecnos, Madrid, 1987, lib. 2, cap. XIV, p. 240. Assegurava que a la fi del món Neró i l'anticrist tornarien junts. Neró per regnar a occident i l'anticrist a Orient. També a: Sulpicii, Severi, *Chronica*, a cura de Piergiorgio PARRONI, Ed. Brepols publishers, Turnhout, 2017, pars 2, cap. XXVIII, p. 87. L'autor escrivia: "*Apostolorum actus Lucas edidit usque in tempus quo Paulus Romam deductur est Nerone imperante; qui, non dicam regum sed omnium hominum et uel immanium bestiarum sordidissimus, dignus exstitit qui persecutionem primus inceperet: nescio an et postremus experit, siquidem opinione multorum receptum sit ipsum ante Antichristum uenturum*"; Vegeu també, AUGUSTINE, Saint, *The city of God (De civitate Dei)*, Ed. J. M. Dent & Sons, London, 1945, vol. 2, lib. 20, cap. XIX, p. 296. "By 'the mystery of iniquity' they say he meant Nero, whose deeds greatly resembled those of Antichrist, so that some think that he shall rise again and be the true Antichrist". Agustí d'Hipona es mostrava convençut que Neró ressorgiria i es convertiria en l'anticrist; Vegeu també, ROUX, Georges, *Nerone*, Ed. Lessona, Roma, 1962, p. 188-191; FINI, Massimo, *Nerone: duemila anni di calunnie*, Ed. Tascabili Marsilio, Venezia, 2013, p. 3-6; També és interessant l'aportació de: GRAF, Arturo, *Roma nella memoria e nelle immaginazioni del Medioevo*, vol. 1, Ed. Loescher, Torino, 1882, p. 332-337.

²²⁶² *Cronica Sicilie*, cap. XL, p. 835-841. "*Quis unquam princeps captum principem trucidavit? Nonne ille magnanimus Alexander Porum Lindorum Regem captum in bello non occidit, sed potius conservavit? Et, ne longe exempla petamus; nonne tu et magnificus Rex Franciae frater tuus capti a Sarrecenorum Soldano, misericordiam implorantes fuistis ab eo misericordiam consecuti? Tu vero Nerone Neronior, et crudelior Sarracenis, inocentem agnum in tuo reclusum carcere mortis iudicio subiecisti (...). Viri enim sanguinum et dolorosi suos dies dimidiare non poterunt, ac regna diu non stabunt, quae benigna clementia non conservat. Considera, proterve, considera quantam afflictionem miseris regnicolis intubisti*".

²²⁶³ *Crònica de Sant Joan de la Penya*, cap. XXXVI, p. 101. "*La devies preservar et delibrar como al dito rey don Pedro, assí como a quies pertannya por dreyta linea et successión, avies aver refugio et socorro*

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

reflectia el fet que durant el segle XIV, malgrat ser una temàtica encara viva i objecte de discussió als territoris peninsulars de la Corona, passades algunes dècades, ja no era tan necessària la justificació del rei Pere.

En conclusió, les cròniques antiangevines desenvolupaven una narrativa sense un patró tan marcat com la güelfa. Per a tots aquests autors la usurpació del rei Carles generava una resposta diferent, malgrat que tots compartien la defensa de l'herència de la reina. Així, per exemple, Muntaner desenvolupava el relat de la venjança perquè prèviament s'havien comès unes injúries, s'havia usurpat la terra i, per tant, calia un càstig diví contra el monarca angeví. Les altres cròniques sicilianes es basaven en la defensa del legítim govern Staufen i demanaven una restauració de la dinastia. Si l'ocupació del tron per un membre de la família de la reina era una causa legítima, en conseqüència, es denunciava la usurpació del rei Carles contra el dret de la família regnant. La premissa de la usurpació servia, a més d'incriminar l'adversari polític, per justificar la guerra. Es feia evident que era un conflicte que, d'acord amb els relats dels autors, es lliurava no només militarment sinó també en el camp de la retòrica i argumentació. Aquesta era una batalla que es lluitava per preservar l'autoritat de cada monarca, i del rei Pere en el cas sicilocatalà. Defensar la potestat del rei era vital, ja que els dos monarques es consideraven usurpadors mútuament. És quelcom que es compartia des de totes les perspectives, atès que si hi havia un usurpador, també hi havia un senyor legítim de la terra.

6.4.5. L'ús del *Princeps Namque* a la narrativa: l'autoritat a Catalunya i la concessió a Carles de Valois

L'excomunicació del rei Pere significava que, no només restava exclòs dels privilegis espirituals, sinó que, a més, l'Església el privava dels seus dominis tal com anunciava Martí IV a la butlla d'excomunió. Segurament, desbancar el rei Pere del poder va ser una de les grans temptatives de la política del pontífex francès. Malgrat tot, no va tenir l'èxit esperat i el monarca va aguantar l'embat militar a Catalunya. Tot i el fracàs pontifical, no es va evitar que es realitzés multitud de relats al respecte. Aquesta va ser una oportunitat, sobretot, per les narratives catalanes per ratificar l'autoritat del rei Pere.

---

singular".

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

Així, doncs, la voluntat papal era que els dominis peninsulars del rei Pere passessin a mans d'un monarca submís i vassall de Roma que actués d'acord amb el mandat del pontífex i fos com el braç armat del papat. És a dir, es proposava la solució pontifical que s'havia aplicat a Sicília en la dècada dels seixanta. Es va fer el mateix procediment que per a l'expulsió del rei Manfred i el rei Pere.

Una vegada més, l'Església reivindicava el seu poder imposant els sobirans que li eren fidels. Segurament, com en el cas sicilià, el pontífex basava la seva potestat sobre la Corona amb la seva autoritat com a ministre dels afers temporals i, també, a partir de la donació que el rei Pere el Catòlic va realitzar al papat amb motiu de la seva coronació el 1204 i que la butlla papal reafirmava²²⁶⁴. De fet, existia certa tradició en la vinculació d'Aragó amb el papat²²⁶⁵, encara que el que feia valdre el pontífex era el vassallatge de l'avi del rei Pere. És a dir, s'acusava el monarca aragonès de fellonia vers l'Església; una manca de lleialtat que s'havia de traduir en l'excomunicació i deposició de la dignitat règia. El que plantejava Martí IV era, com a Sicília, una reinfeudació dels territoris de la Corona. Aquesta concepció de poder papal s'interposava amb el costum catalanoaragonès on els sobirans havien obtingut el poder únicament per dret hereditari. Aquesta premissa va ser una de les bases dels autors catalanoaragonesos.

Per dur a terme aquesta maniobra política es va dur a terme un procediment jurídic. En primer lloc, com el rei Manfred, es va excomunicar el rei Pere, quelcom que era conseqüència de l'atac a Sicília i de la usurpació feta al monarca angeví. En segon lloc, com a sentència, se'l privava dels seus dominis. Això, s'efectuaria a través de la convocatòria d'una croada, primer, iniciada a l'oest d'Aragó i, després, al nord de Catalunya.

En aquest cas, l'home escollit pel papat per substituir al rei Pere va ser Carles de Valois (1270-1325), fill del rei Felip l'Ardit i de la reina Elisabet d'Aragó²²⁶⁶. Va ser el 5 de

---

²²⁶⁴ Bolla, p. 148. "(...) *Innocentius pp. III, predecesor noster, quondam Petrum regem Aragonum, eiusdem Petri Aragonie regis avum (...) regium acciperet corona*".

²²⁶⁵ GARCÍA-GUIJARRO RAMOS, Luis, "El papado y el reino de Aragón en la segunda mitad del siglo XI", dins *Aragón en la Edad Media*, n. 18, 2004, p. 245-264.

²²⁶⁶ PETIT, Joseph, *Charles de Valois (1270-1325)*, Ed. Picard, Paris, 1900, p. 1-23. Carles de Valois naixia entre el 27 de març i el 12 d'abril de 1270; Sobre la vida política d'aquest personatge després de la guerra a Catalunya, vegeu: JORDAN, William Chester, "Charles of Valois", dins *Medieval France: An Encyclopedia*, Ed. Garland, New York-London, 1995, p. 206; SMALL, Carola M., "Charles of Valois", dins Christopher KLEINHENZ (Eds.), *Medieval Italy: An Encyclopedia*, vol. 1, Ed. Routledge,

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

maig de 1284 quan es va decidir que el rei seria Carles —de només catorze anys— encara que ja el 26 d'agost de 1283 el pontífex havia declarat que el rei d'Aragó seria un dels fills del rei Felip²²⁶⁷.

Aquest candidat era nét del rei Jaume el Conqueridor i nebot del rei Pere el Gran i, per tant, hi ha dues diferències substancials respecte als afers de Sicília i a Carles d'Anjou. La primera, i més evident, era que al contrari que Sicília, s'havia escollit un membre de la família reial francesa que, podia arribar a reclamar drets hereditaris sobre la Corona d'Aragó. Al contrari del rei Carles d'Anjou, Carles de Valois podia, eventualment, obrir-se les portes a l'acceptació nobiliària al·legant una continuació dinàstica. Això era quelcom que el rei angeví mai hauria pogut plantejar a Sicília. És a dir, segurament amb la tria d'aquest príncep, Roma intentava evitar el mateix error estratègic que havia portat a la revolta palermitana i defugir les possibles aspiracions d'un altre hereu.

Tanmateix, malgrat aquest lligam directe de Carles de Valois amb la dinastia del casal de Barcelona i Aragó, no es van reclamar pas els drets familiars o hereditaris. Aquests arguments van ser obviats, i s'imposava aquest candidat únicament per l'autoritat de l'Església sobre els territoris de la Corona. D'aquesta manera ho plasmaven els cronistes güelfs contemporanis que, com en el cas sicilià, prevalien més els dictàmens papals que els drets familiars sobre el territori.

La segona diferència amb l'afer sicilià és que, al contrari del 1266, els aliats papals van perdre la guerra a Catalunya. Amb la desfeta francesa al Coll de Panissars el 1285 les aspiracions pontificals quedaven diluïdes i s'obria pas a un període de calma tensa dominat per múltiples intents de tractats entre les diferents corones.

Arran de la victòria a Catalunya i de l'empresonament del príncep Carles de Salern, el rei Alfons —hereu del rei Pere— es va mostrar procliu a negociar. Una de les condicions per alliberar l'hereu angeví era que Carles de Valois renunciés les seves pretensions sobre el tron de la Corona d'Aragó. Això no es va produir de forma categòrica fins al 1295 amb

---

New York-London, 2004, p. 214; També, ABULAFIA, *La Guerra...*, p. 110-111. L'autor comentava la imitació de l'estratagema de Carles d'Anjou; Vegeu també sobre l'atac que va realitzar a Sicília anys després i el relat de Geoffroi de París: AGUILAR, "De plaga...", p. 75; També sobre les seves aspiracions sobre Constantinoble: MORANVILLE, Henri, "Les projets de Charles de Valois sur l'Empire de Constantinople", dins *Bibliothèque de l'École des chartes*, n. 51, 1890, p. 63-86.

²²⁶⁷ OLIVIER-MARTIN, *Les registres de Martin*, doc. 455, p. 190, doc. 580; CINGOLANI, *Diplomatari...*, vol. 2, p. 47; DUNBABIN, *The French...*, p. 45; També, DURÁN, "El rito...", p. 26.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

el tractat d'Anagni. A canvi, Carles de Valois es casaria amb Margarida, filla de Carles de Salern i rebria els comtats d'Anjou i Maine²²⁶⁸.

Ara bé, arran del projecte polític de la Seu pontifical es van desenvolupar múltiples relats al respecte. Per una banda, els autors güelfs defensaven la decisió papal i argumentaven que el rei Pere mereixia l'excomunicació i la privació del tron. D'altra banda, els autors antiangevins, especialment els catalans, feien una defensa retòrica dels drets legítims del rei Pere per a governar sobre Aragó, València, Catalunya i Sicília. És a dir, des de les narratives catalanosícules es considerava que s'estava produint una usurpació dels territoris del monarca; una agressió externa que mereixia la guerra contra els atacants.

Cal remarca que el que reclamaven els cronistes catalans i sicilians era la llarguíssima tradició, inclosa dins la dinàmica feudovassallàtica, on l'herència dels territoris passava de pares a fills, o almenys es cercava el familiar més directe per a obtenir el llegat. Els relats antiangevins es proposaven lluitar contra les imposicions papals mitjançant la dialèctica.

6.4.6. La perspectiva de les cròniques güelfes sobre el mandat papal a la Corona d'Aragó

En canvi, per als cronistes güelfs no hi havia marge al dubte o al qüestionament, i calia obeir el mandat papal, tant a Sicília com a la Corona d'Aragó. Per aquests autors el rei Pere estava cometent fellonia i Carles de Valois havia de ser el rei d'Aragó per mandat papal, per tal de suplantar el rei aragonès. Per dur a terme aquesta narrativa seguien un patró retòric, com abans s'ha esmentat, que es basava a defensar la potestat eclesiàstica, denunciar els delictes del monarca i, en conseqüència, argumentar la seva substitució.

Els autors francesos van ser, juntament amb els catalans, els que més a prop van viure la guerra a Catalunya. Per això, van fer especial ressò de l'excomunicació, de la croada i la

---

²²⁶⁸ SMALL, "Charles of...", p. 214; També a PETIT, *Charles de...*, p. 24-30; COMYN, Robert, *The history of the Western empire: from its restoration by Charlemagne to the accession of Charles V*, vol. 1, Ed. H. Allen & Co., London, 1841, p. 439; Vegeu també al respecte: GALASSO, Giuseppe, "Charles Ier et Charles II d'Anjou, princes italiens", dins Noël-Yves TONNERRE i Élisabeth VERRY (Eds.), *Les princes angevins du XIIIe au XVe siècle. Un destin européen*, Ed. Presses universitaires de Rennes, Rennes, 2015, p. 85-97, p. 95; DUNBABIN, *The French...*, p. 43-46, 275; GREGOROVIVUS, Ferdinand, *History of the City of Rome in the Middle Ages*, vol. 5, part 2, Ed. Cambridge University Press, Cambridge, 2010, p. 566-570.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

imposició d'un nou rei d'Aragó. El primer autor que cal destacar és Guillem de Nangis, que anunciava el dictamen papal com quelcom irrevocable. A més, posava èmfasi que estava en mans del rei de França complir la seva voluntat²²⁶⁹. Tanmateix, encara que el cronista de Sant Denís feia esment a la sentència pontifical contra el monarca aragonès i les conseqüències jurídiques, dedicava poc espai a aquest afer. És quelcom que es pot explicar per la pèrdua de la guerra, atès que no podia vanagloriar-se'n. També, era un relat similar el que proposava la *Crònica de Primat*; esmentava l'excomunicació del rei Pere i la concessió de la dignitat de rei a Carles de Valois²²⁷⁰.

Quant als autors itàlics en destaca, primer, Malaspina que anunciava que el papat, anomenava com a rei d'Aragó al secundogènit del rei de França, Carles de Valois. L'autor eclesiàstic recordava que això es feia basant-se a la donació feta pel rei Pere el Catòlic dels territoris de la Corona que abans s'ha esmentat. Aquest s'erigia en un gran coneixedor de la jurídica pontifical i acusava el rei Pere d'haver violat la fidelitat que devia al pontífex. A més, per haver atacat el territori sota la seva jurisdicció, Sicília, mereixia la privació dels seus regnes i l'excomunicació²²⁷¹. És a dir, el definia com un rei felló. Per a Malaspina aquests arguments i el mandat de Martí IV eren suficient per a considerar Carles de Valois rei d'Aragó de ple dret. Aquest relat anava acompanyat de l'anunci de la declaració de la croada que presentava com a necessària. L'autor desitjava que aquesta guerra servís al rei Felip l'Ardit per expulsar el rei deposat, i retornar la glòria

---

²²⁶⁹ GUILLAUME DE NANGIS, p. 262-264. "*Philippus rex Franciae, mense martio, [adversus Arragones excommunicatos a Papa], ad regnum Arragoniae occupandum iter arripuit. (...) Philippus rex Franciae, circa festum beati Johannis Baptistae, regnum Arragoniae, quod Karolo filio suo comiti de Valesio concessum fuerat ab ecclesia Romana, contra Petrum regem Arragoniae damnatum per mare et terram invasit*".

²²⁷⁰ *Cronique de Primat*, cap. LXXVIII, p. 101-102; També s'esmentava breument a: "Ex brevi Chronico Ecclesiae S. Dionysii ad cyclos Paschales" dins BOUQUET, Martin (Eds.), *Recueil des historiens des Gaules et de la France*, vol. 23, Ed. H. Welter, Paris, 1894, p. 143-145, p. 145. "MCCLXXXII. Condemnatus est Petrus, rex Aragonum".

²²⁷¹ MALASPINA, lib. 9, cap. II, p. 400. "Unde, quia dictus rex Aragonum nepos dicti Petri regis, quem tamquam haerem in regno ipso sicut et caeteros successores suos idem rex avus suus sollemniter obligavit et ejusdem Ecclesiae fidelitatis et obedientiae fecerat debitorem, violavit fidem hujusmodi, qua Romanae Sedi tenebatur astrictus, et invadendo contra fidem rem Ecclesiae, ipsam Ecclesiam offensavit, per Sedem apostolicam contra eum ad privationem dicti regni Aragonum, Sedis censualis ejusdem, jure procedi potuit, sicut dicunt".

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

temporal i espiritual a l'Església²²⁷². D'aquesta manera, l'autor reivindicava l'autoritat eclesiàstica sobre tots els afers polítics.

Aquest autor recordava que per tal d'organitzar la croada el papat va enviar el cardenal de Santa Cecília, Joan, anomenat Zelotta. Aquest eclesiàstic tenia l'encàrrec d'organitzar la croada i predicar públicament la paraula de la creu contra el rei Pere i els seus aliats rebels per tal de socórrer el rei de França i, des de la seva perspectiva, l'autèntic rei d'Aragó, Carles de Valois²²⁷³. També es va ordenar que el delme francès estigués en mans del rei Felip per tal de finançar la croada.

En aquest relat, com en múltiples de les seves narracions, Malaspina es delectava amb una reflexió filosòfica i s'erigia, una vegada més, com un home intel·lectual. En primer lloc, es preguntava per les incerteses de la guerra, ja que sota el comandament del Déu Mart es corrien múltiples perills. En segon lloc, aclaria que el futur només era conegut per Déu. Això el portava a preguntar-se de forma retòrica, quin matemàtic podria profetitzar quina seria la causa vencedora i la vençuda? O bé, qui hauria de vèncer i ser vençut? Malaspina demanava directament al lector de la seva obra que reflexionés sobre aquesta equació. L'autor acaba conclouent que només se sap una cosa del cert, i era que no es podia anomenar més rei d'Aragó a Pere i anunciava que d'ara endavant es referiria a ell amb el seu nom de bateig²²⁷⁴.

---

²²⁷² MALASPINA, lib. 9, cap. III, p. 402. "*Immediate igitur sine longi temporis intervallo praefatus dominus papa regnum Aragonum in Ecclesiae dominium ex causis expressis superius revocatum in secundogenito illustris regis Francorum Philippi de mera liberalitate transtulit, eique gratiose concessit. Huic et translationi et concessioni quidam domini cardinales in principio sicut nec depositioni praedictae consentire discordibus animis noluerunt. Ad inducendum post haec dictum regem Franciae, quod concessionem hujusmodi pro memorato secundogenito promptus acceptet et negotium ipsius regni Aragonum contra regem depositum viribus assumat et animos, et temporalis gladio spiritualis sententiam vivaciter exequatur, ac quos Ecclesia verbaliter poenis addicit, realiter ipse percutit et flagellet (...)*".

²²⁷³ MALASPINA, lib. 9, cap. III, p. 402. "*(...) venerabilem patrem dominum Joannem dictum Zelotta, tituli sanctae Ceciliae presbiterum cardinale, apostolica Sedes in Franciam providet profecturum. (...) dominus papa in regno Franciae plenae legationis officium impertitur, cardinali praefacto committens nihilominus, quod in auxilium regis Franciae, ac sui secundigeniti, quem jam regem Aragonum titulat, praedicet contra inobedientes Aragonenses publice verbum crucis*"; Vegeu sobre aquest cardenal: STRAYER, "The crusade...", p. 105; També la butlla papal: TILMANN, *Butllari de Catalunya...* doc. 469, p. 565.

²²⁷⁴ MALASPINA, lib. 9, cap. IV, p. 402-404. "*Ad haec, quia litium et bellorum dubius est eventus, multaque veniunt sub coeco Marte discrimina, quae soli Deo tamquam futura sunt cognita, quaero quis tam perspicax mathematicus augurari lingua praesaga valeat, quae caussa sit victrix, quaeve sit victa, an quae victura, quaeque vincenda? Posset forsitan sub generalitatis dubio respondere: victrix caussa diis, sed victa placuit rationi; praecor haec secum disserere, postquam de fine sibi constiterit agendum. Unum*

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

El relat de Malaspina alertava que malgrat no saber el futur dels esdeveniments, calia respectar la voluntat papal; aquesta premissa era l'única que li era rellevant. Això significava que, es guanyés o es perdés la guerra, el rei Pere no seria monarca a ulls de la Seu pontifical. D'aquesta manera, l'autor eclesiàstic es va convertir en el portaveu de Roma més notable.

Els altres autors eclesiàstics destacaven la privació dels territoris del rei Pere, quelcom que des de la seva perspectiva, indubtablement, s'havia d'acatar. En aquest sentit, sobresortia Tolomeo da Lucca que celebrava la "*Crucem contra Regem Aragonum*". La croada que havia de predicar el cardenal de Santa Cecília havia d'estar dirigida no només contra el rei Pere sinó també "*contra Aragonenses et Cathalanos*"²²⁷⁵. És força rellevant que assenyalés aquells col·lectius que donaven suport al rei Pere i era una manera eficaç de detectar l'enemic.

Paral·lelament, Salimbene es limitava a reafirmar la necessitat de la guerra i relatava, de manera breu, que es va enviar un exèrcit quasi innumerable a Hispània contra Pere d'Aragó, sense referir-se a ell com a rei²²⁷⁶. El cronista del *Memoriale potestatum regensium* seguia la mateixa dinàmica de redacció i esmentava de forma concisa la guerra i l'ocupació dels territoris del rei Pere²²⁷⁷. També, Martí d'Opava recordava la guerra i posava èmfasi en el fet que el rei "*privatus erat*" dels seus dominis²²⁷⁸. Era una manera de remarcar el dret de l'Església sobre la Corona i de justificar que el conflicte era primordial per a expulsar el que considerava un fals rei.

---

scimus ad praesens, quod te, Petre, res Aragonum quondam appellate, jam regem ulterius non audemus dicere: non dedigneris igitur, si de caetero in agendis baptismatis nomine appellamus, nam istud cum persona sua fertur, quod mors sibi rapere sola potest".

²²⁷⁵ TOLOMEU DE LUCA, *Historia Ecclesiastica*, lib. 24, cap. I-XV, p. 1186, 1190, 1192.

²²⁷⁶ SALIMBENE, p. 581. "*Item millesimo supraposito rex Francie post mortem patrum sui regis Karoli copiosum exercitum et quasi innumerabilem conduxit in Hispaniam contra Petrum Aragonum, volens ipsum omnino destruere. Talia sunt hodie in festo sancti Cristi MCCLXXXV*".

²²⁷⁷ *Memoriale Potestatum regensium*, p. 1167. "(...) *Rex Franciae cum toto suo posse intravit, et occupavit Regnum Petri Aragonensis, et destruxit Civitates, et Castra dicti Regni; et maxima mortalitas ibi fuit ab utraque parte dicti Regis Franciae, et Petri Aragonum*"; Vegeu també al respecte l'esment que abans s'ha mencionat de: MARTÍ D'OPAVA, p. 479.

²²⁷⁸ MARTÍ D'OPAVA, p. 479. "*Eo tempore regnum Arragonie per milites et stipendiarios regis Francie cum auxilio cuiusdam nobilis de Arragonia, qui vocabatur Iohannes Minii, invaditur, et multa castra occupata fuerunt, et multi de Arragonia ceciderunt, Petro predicto absente et procurante sibi subsidium, qualiter posset ipsum regnum, quo iam privatus erat, defensare*".

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

D'altra banda, Sanudo era més detallista en aquest afer —si es compara amb autors predecessor—, possiblement, perquè després d'algunes dècades la derrota no era tan tràgica. Per a l'autor venecià era essencial posar en relleu que el rei Pere “*avea tolto la Scicilia con mal modo*” al rei Carles. Arran d'aquesta usurpació i atac al territori pontifical, l'autor celebrava que el papa desheretés o desposseís al rei Pere i als seus hereus dels seus territoris. Per al venecià la decisió papal era irrevocable; la croada s'havia convocat per lluitar contra el rei deposat i investir com a rei a Carles de Valois. Per finançar la guerra es destinarien els delmes francesos que, segons Sanudo, havien estat recollits per la guerra a Terra Santa i eren infinits; a més, es concediria el perdó i la indulgència als soldats. Era quelcom que el mateix cronista comparava a “*quelli andavan contro infideli*”; la guerra contra el rei Pere era equiparable a la pugna contra els musulmans.

A més, afegia que s'havia preparat un “*esercito numerosissimo*”, una premissa repetida en les altres cròniques güelfes i que denota dues qüestions. En primer lloc, Sanudo podia haver-se influenciat pels autors güelfs anteriors a ell. En segon lloc, era una manera de reivindicar la magnitud de la croada. L'objectiu de la repetició era que quallés en la ment del lector la idea que, malgrat la pèrdua de la guerra, tots els aliats papals es van posicionar contra el rei d'Aragó²²⁷⁹.

De la mateixa manera, el cronista bolonyès Pipino anunciava la necessitat de la guerra en forma de croada, l'excomunicació del rei Pere, la privació dels seus dominis i l'entrega de la Corona a Carles de Valois. Això anava acompanyat dels beneficis tradicionals i definia una croada amb “*concesa plenaria indulgentia peccatorum*”²²⁸⁰. En el cas de

---

²²⁷⁹ SANUDO, p. 160. “(...) *Re Piero d'Aragona era intrato nel suo stato, e li avea tolto la Scicilia con mal modo; il qual esso Re Carlo riconosceva da esso Pontefice, per tanto, che lo dovesse ajutar, e mantener esso da suo Uomo, e Fidele. Fece anco querella a Re Filippo di Franza suo Nipote che fu Fiol del Re Lodovico il Santo. Il Papa per questo diseredò Re Piero d'Aragona, e suoi Eredi del regno suo, e quello diede e concesse a Miser Carlo de Vallois Fiol de Filippo detto Re di Franza, a accio il Padre detto, e il Fiol potessero aquistar il Regno detto d'Aragona, li concesse le decime della Franza; ch'erano state colette per aquistar la Terra Santa, ch'erano in quantità infinita. Ancora concesse al detto, e suoi, che andavano a quell'impresa il perdon, e indulgenza, qual si concedeva a quelli andavan contro infedeli. Fece adunque il Re per questa impresa un'essercito numerosissimo, non solamente di Gente del suo Regno, ma ancora delli Regni vicini dell'Imperio. Vi andò anco il Duca di Brabanzia suo cognato con molti altri Conti, Baroni, e Signori, e insomma gionse con l'essercito nel suo contato di Tolosa. Re Giacomo di Maiolica fratello del re Piero tenne con il Papa, e con il Re di Franza suo Fratello, e fatto grande essercito e da Terra e da Mar, commessa quella armata da Mar a Genovesi passò in Catalogna (...)*”.

²²⁸⁰ PIPINO, lib. 3, cap. XIV, p. 688. “*Contra ipsum Regem Petrum, et Aragonense Regnum ex parte Sedis Apostolicae praedicata, concessa plenaria indulgentia peccatorum*”.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

Villani seguia en la mateixa línia discursiva i posava en relleu que la croada es va realitzar a petició del papat, per tal d'imposar a Carles de Valois²²⁸¹.

Per les cròniques propapals aquest era un afer cabdal i una manera de fer propaganda en favor del mandat pontifical. Tanmateix, cal tenir en compte que les cròniques es realitzaven per justificar els fets bèl·lics i polítics. Si aquests afers, com és el cas, no resultaven exitosos, els autors no podien fer gala com ells haguessin volgut. El fet d'haver perdut la guerra a Catalunya feia que els relats fossin breus. En altres paraules, com que els objectius pontificals no es van complir feia que els autors dediquessin menys espai als seus relats sobre aquest episodi; atès què significava una pèrdua important per les aspiracions polítiques a les quals donaven representació.

6.4.7. La visió sobre Carles de Valois a les narratives antiangevines

En el cas de la narrativa antiangevina, i concretament en el relat sobre la guerra a Catalunya, destaca la redacció de Desclot. L'autor català demostrava conèixer la retòrica dels seus adversaris i en la reproducció d'un dels discursos del cardenal de Santa Cecília expressava: *“la terra serà de Carlot, fill del rei de França, aquí ací és. E jo met-lo'n en possessió ab aquest meu capell”* i acte seguit *“lo cardenal llevà's un capell burgareny de sa testa e posà'l sobre el cap de Carlot”*²²⁸². En aquestes paraules Desclot formulava una burla i una denúncia al mateix temps.

---

²²⁸¹ VILLANI, lib. 7, cap. CII, p. 465. *“Negli anni di Cristo MCCLXXXIII, a mezza quaresima, vegnente l'ottantacinque, lo re Filippo di Francia figliuolo di san Luis, avendo grande animo contro a Piero d'Araona per la nimistà presa contro a llui per lo re Carlo, e a ppetizione del papa e della Chiesa di Roma, abbiendo raunata grande oste in tolosana di più di XXm cavalieri e più di LXXXm di pedoni di croce segnati, che Franceschi, Provenzali, e della Magna, e altre genti, e raunato infinito tesoro, si partì di Francia con Filippo e Carlo suoi figliuoli, e con messer Cervagio, detto Gian Coletto, cardinale e legato del papa, e andonne a Nerbona per passare in Catalogna per prendere il reame d'Araona, onde Carlo suo secondo figliuolo era privilegiato dalla Chiesa di Roma, e per mare avea armate in Proenza CXX tra galee e altri legni”*.

²²⁸² DESCLOT, cap. CXXXVI, p. 284-285. El discurs del cardenal reproduït per Desclot es deia: *“E, pus començat és, que anem tost e deslliure a avant; que no n'hi ha a vuit dies d'ell ni de s a terra, per ço car en la terra de Pere d'Aragó ha gran pobresa, e així los uns ab diners que els darem, los altres per temor, los altres per grat, los altres per força, conquerrem-los en breu, e la terra serà de Carlot, fill del rei de França, qui ací és. E jo met-lo'n en possessió ab aquest meu capell”. E llavors lo cardenal llevà's un capell burgareny de sa testa e posà'l sobre el cap de Carlos”*; Vegeu sobre el discurs del cardenal: COLL, *Llegendari...*, p. 182-189. Proposava que el discurs havia estat inventat per Desclot i que al mateix temps, coneixia les llegendes èpiques franceses; CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 548-550. Aquest autor dissentia de Coll i apuntava que no cal pensar en fonts èpiques de debò *“ja que són tots elements presents a la tradició pseudoèpica en llatí, molt més propera, culturalment, a un canceller”*.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

Per una banda, comunicava la imposició de l'Església d'un nou rei i era el cardenal qui ho anunciava, per tal de simbolitzar aquesta decisió pontifical externa als anhels del rei d'Aragó. D'altra banda, però, i arran de l'exigència papal, Desclot es befava i menyspreava del candidat. Com si simulés una coronació, l'eclesiàstic li havia col·locat sobre el cap el seu capell o barret per atorgar-li la possessió de la Corona. Clarament, era una sàtira vers aquest personatge, quelcom que volia mostrar la seva manca de drets sobre els territoris i la insignificança de les seves reivindicacions. A aquesta anècdota s'hi ha de sumar la forma a referir-se a Carles de Valois, anomenat "*Carlot*", que és un diminutiu utilitzat a consciència per tal de menysvalorar-lo.

Desclot coneixia els arguments que acompanyava la convocatòria de croada de l'enemic i, de fet, en el discurs del cardenal, feia referència a la promesa dels pecats perdonats i del cel després de la mort als soldats francesos. En aquest diàleg, l'eclesiàstic reconeixia la contribució de França en l' "*ajuda temporal*" de la Seu Pontifical. Finalment, Desclot es feia ressò que el pontífex havia ordenat a tots els rectors que "*preïquen la croada contra la terra d'En Pere d'Aragó e que donen perdó a tots cells qui hi iran*"²²⁸³. Aquest era un dels pocs relats on l'autor es referia a la guerra com a croada, i tenia com a únic objectiu exposar l'argumentari de l'adversari. A més, es referia al rei Pere sense la categoria de monarca, tal com algunes fonts güelfes van començar a fer. Amb l'exposició d'aquestes premisses güelfes, es pot considerar que, d'alguna forma o altra, Desclot havia tingut accés a les fonts papals, potser a través d'alguna crònica contemporània. Així, doncs, i malgrat exposar també la promesa del cel per tots els croats que ataquessin el rei, Desclot va dedicar bona part de la seva redacció a desmentir el dret del papat i dels croats. El seu objectiu primordial era reforçar l'autoritat del monarca aragonès per tal de contradir els arguments güelfs.

Per reafirmar el dret del rei com a legítim monarca Desclot dedicava múltiples relats, com ja s'han esmentat. Ara bé, un dels que mostrava més potència propagandística i més

---

²²⁸³ DESCLOT, cap. CXXXVI, p. 285. El discurs continuava dient: "*-E jo, de part de Déu e del sant apostoli, dic a tots cells qui iran e portaran armes contra la terra d'En Pere d'Aragó que els seran tots los pecats perdonats e, si nengú n'hi mort, ço que Déus no vulla, que se'n pujarà tot deslliure e florit davant Déu, que sol ne leis la sua ànima no veurà purgatori. E d'altra part profir sus ací de part de l'Esgleia de Roma, ajuda temporal en aquest fet, ço és a saber de tenir, mentre açò dur, e de soldadar sis milia cavallers ben arresats ab llurs armes qui facen e diguen la voluntat del rei de França e el seguesquen ab mi ensems contra Pere d'Aragó e sa terra. Encara més, dic e man de part de l'apostoli a tots los prelats e rectors de santa Església que preïquen la croada contra la terra d'En Pere d'Aragó e que donen perdó a tots cells qui hi iran, segons damunt és dit*".

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

clarividència del que volia defensar l'autor, era la reproducció de la contesta del rei Pere a un dels missatges del rei de França. En aquest, el rei Pere responia: “-*Certes -ço dix lo rei al missatge-, fort ha poc en la terra de Catalunya aquell qui l’ha donada a altre, e menys aquell qui l’ha presa, car mon llinatge la conquès ab espasa. Per què sàpien tuit que qui la volrà, constar-li ha*”²²⁸⁴.

En primer lloc, Desclot incriminava que hom havia atorgat Catalunya de forma il·legítima. És a dir, denunciava la usurpació del territori en una agressió externa planejada per un príncep que no tenia cap autoritat. El cronista estava exposant així la necessitat del conflicte i les bases de la guerra justa. En segon lloc, el cronista alertava que la legitimitat d'ésser rei, i en aquest cas concret de ser sobirà de Catalunya, raïa en el fet que el llinatge del monarca l’havia conquerit. La memòria dels antics reis i comtes —que prèviament Desclot havia esmentat a l’inici de la crònica— actuava amb força en el relat com un dels pilars inapel·lables per a la legitimació del monarca. La premissa principal del rei era que el tron li pertanyia per dret hereditari, quelcom que la seva família havia guanyat a partir de la guerra. Cal remarca que aquest era també el plantejament utilitzat per reclamar Sicília i que en aquest cas s’aplicava als territoris peninsulars de la Corona. Aquest fonament contradeïa el principi d'autoritat pontifical sobre els territoris del rei Pere. És a dir, tant la suposada potestat papal en els afers temporals, com la donació del rei Pere el Catòlic —en la qual es basava la deposició del rei— quedaven diluïdes en la crònica de Desclot. L’exposició de la conquesta del llinatge regi i l’herència desarmava, de forma retòrica, les aspiracions pontificals. Sens dubte, aquest relat devia ser compartit pels lectors catalans contemporanis i, segurament, era un raonament força utilitzat en els àmbits més propers al rei.

En tercer lloc, Desclot advertia, a través de les paraules del monarca, que aquell qui vulgui usurpar la terra li costarà quelcom. Es pot interpretar com una amenaça d’una guerra cruenta, un avís i intimidació del rei al seu adversari; el prevenia que per a ocupar els seus territoris hauria de combatre fortament. Era una forma d’alliçonar al lector per convèncer que la guerra era necessària per a repel·lir l’usurpador.

---

²²⁸⁴ DESCLOT, cap. CXLIV, p. 309; Vegeu també les valoracions sobre aquesta ambaixada: CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 577; Sobre aquest discurs vegeu també: CAWSEY, *Reialesa i propaganda...*, p. 168. L’autora relacionava el relat de Desclot amb un discurs del rei Martí l’Humà del 1404, on es feia referència al mateix argument. S’indica que aquest raonament formava part d’una llarga tradició pels reis d’Aragó i sobirans de Catalunya.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

Més endavant, Desclot tornava a fer esment a la coronació de Carles de Valois, aquest cop però sense burles i amb una tonalitat de forta incriminació. Segons l'autor quan els francesos es van establir a Roses el cardenal “*féu allí coronar a Carlot*” i “*mes-lo en possessió de tota la terra*”. Altra vegada, el cronista denunciava el fet que l'Església cregués tenir l'autoritat per anomenar un nou rei. D'aquesta manera, tal com feia sovint, el cronista recordava que es lluitava no només contra les hosts franceses sinó també contra la ideologia güelfa i pontifical, representada pel papat, que il·legítimament estava intervenint als territoris aliens. Aquest argument, que l'autor entenia com una agressió externa i usurpació, era el motor discursiu per defensar la necessitat de la pugna.

Després d'aquest anunci Desclot continuava i alertava que Carles de Valois “*partí tota la terra de Catalunya de paraula a sos barons e a sos cavallers e posà son senescal en la terra*”²²⁸⁵. Segurament, a més de la tonalitat d'incriminació, la intencionalitat de Desclot era alertar de la usurpació no només al sobirà, sinó també a tota la noblesa catalana. Això suposava un punt d'inflexió per a convèncer al lector de la conveniència del conflicte. El missatge era que no només el poder regi estava en perill sinó tota l'estructura nobiliària catalana. És possible que afegís aquest relat per evitar que hom es plantegés passar a les línies enemigues. Segons el cronista, la usurpació comesa era en tot l'àmbit català, no només en el canvi de rei o de dinastia.

De fet, així ho ratificava Desclot en un altre discurs del monarca als “*rics hòmens de Catalunya*”. Segons el cronista el sobirà mostrava preocupació per la possible pèrdua de la guerra. En primer lloc, perquè lluitaven “*nós de la una part*” contra “*tot lo món*”, referint-se a l'exèrcit de la lliga pontifical²²⁸⁶. L'autor utilitzava una expressió intencionadament exagerada per a remarca que es s'enfrontava contra l'exèrcit croat, que implicava els francesos i altres aliats papals i que a més, ni els aragonesos ni els aliats

---

²²⁸⁵ DESCLOT, cap. CLV, p. 333. “*Lo cardenal féu allí coronar a Carlot, fill del rei de França, e mes-lo em possessió de total a terra; e aquí feren gran festa per dos jorns. E Carlot partí total a terra de Catalunya de paraula a sos barons e a sos cavallers e posà son senescal en la terra. E après lo rei de França hac son acord ab sos cavallers e ab lo cardenal; e, hagut consell, enteneren que lo rei d'Aragó havia establida la ciutat de Gerona e que hi era lo vescomte de Cardona e molt bon cavaller e servent de Catalunya, e hageren-ne gran goig, car ja els tenien per llurs, car no es pensaven que hom los pogués esperar*”; Vegeu també, CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 594.

²²⁸⁶ Vegeu al respecte la nota de Soldevila: DESCLOT, cap. CLVII, p. 339, n. 1176; L'absència dels aragonesos també era esmentada per: GALCERAN DE TOUS, cap. XVIII, p. 220; ZURITA, lib. 4, cap. LVIII, p. 308; Vegeu també, CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 567-568, i els documents transcrits a p. 751-753; També els comentaris de: STRAYER, “The crusade...”, p. 111.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

castellans havien acudit a Catalunya. En segon lloc, el rei es consagrava a la divina providència i anhelava: “*si a Déu plau, tornarà a honor e glòria de mi e de tots vosaltres e de tothom que sia en la mia terra*”. Desitjava que Déu revoqués la usurpació i restaurés la terra al legítim governant. Finalment, el monarca afirmava que si es perdia la guerra ell hi perdria menys que els barons “*llevat de la deshonor*”. En canvi, afegia, “*mas guard a vosaltres e l’estament de la terra, que no seria bo ne profitós*”²²⁸⁷. L’autor augurava que, amb la derrota, els nobles i els serfs de la terra serien espoliats per Carles de Valois. Altra vegada, l’afectació de l’agressió externa i la usurpació s’eixamplava a la noblesa catalana i, en aquest cas, als vassalls del rei.

En un altre episodi, en el relat de la visita del monarca a Montserrat, DescLOT expressava al lector les pregàries del monarca davant l’altar de Santa Maria. El rei Pere implorava “*mercè*” a Jesucrist i li suplicava “*ajuda e valença*” per tal que els seus enemics tinguessin la “*penitència de les sobres que feits havien*”. El sobirà suplicava que se’ls castigés per entrar a “*sa terra no degudament*” i que, en conseqüència, coneguessin “*lo poder de Déu e de la sua sancta virtut*”²²⁸⁸. A més de presentar la faceta d’un rei devot, per contradir les fonts güelfes, es difamava l’adversari i la divinitat es mostrava com una aliada del monarca. DescLOT utilitzava l’argument bíblic pel qual si hom cometia alguna injúria havia de ser castigat a través de penitència. Altra vegada, l’ofensa de l’enemic que el cronista denunciava era la usurpació de la terra per un governant que no tenia cap mena de legitimitat i que actuava amb “*supèrbia e en ergull*”. Per això, apel·lava a la justícia i venjança divina. Una premissa que més tard —tal com s’ha esmentat abans— va servir a

---

²²⁸⁷ DESCLOT, cap. CLVII, p. 339. L’autor relatava el discurs del rei als barons catalans: “*-Barons, no creu que sia null rei de cristians al món qui, tantes per tantes gents, haja’n tan bons vassalls ni tan naturals a son senyor com jo he de vosaltres. (...) Ara és-se esdevingut aquest feyt que és entre nós de la una part e puis tot lo món de l’altre; en lo qual, jatsia que hajam pres un poc de dan, a la fi, si a Déu plau, tornaràs a honor e glòria de mi e de tots vosaltres e de tothom que sia en la mia terra. Car, si perdem en aquest feyt, cell qui menys hi perdrà seré jo, llevat la deshonor, que quant a mi tota vegada tinc en la mia mà de fer aquell pleit que jo vulla ab los francesos; mas guard a vosaltres e a l’estament de la terra, que no seria bo ne profitós*”.

²²⁸⁸ DESCLOT, cap. CLIX, p. 347. “*E aquí lo rei estec e vetllà tota una nit denant l’altar de madona sancta Maria e pregà-la de bon cor e de bona voluntat, molt humilment, que li acabàs mercè ab lo seu fill Jesucrist que ell li fes ajuda e valença e tal manera, que sos enemics portassen penitència de les sobres que feits havien, ço és a saber, com li eren entrats en sa terra no degudament, e que coneguessin que major cosa era lo poder de Déu e de la sua sancta virtut, que d’ells que havien llur fe e llur esperança en supèrbia e en ergull per raó de la multitud de les gents e del tresor que havien ab si*”.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

Muntaner per plantejar la seva revenja i, possiblement, va inspirar-se en els relats de Desclot per a formular-la.

Més tard, i a les acaballes de la crònica, l'autor va concloure, també a través d'un discurs del rei, que Déu havia mostrat pietat, ja que el rei de França que “*entrà en nostra terra ab gran goig e ab gran alegria*” ha hagut de “*eixir ab gran dol e ab gran vergonya e ab gran pèrdua*”²²⁸⁹. Per a Desclot, aquest relat era una manera de provar com Déu havia intervingut en favor de la causa catalana i del rei Pere. La intercessió de la divinitat, complint la seva promesa de castigar les injúries comeses, proporcionava a Desclot una victòria retòrica i una explicació plausible dels fets per als seus lectors. D'aquesta manera el cronista tancava i resolva la usurpació francesa.

Certament, Desclot, com iniciador de la resposta argumental a les cròniques güelfes, va plantejar un bon argumentari per contradir el que els seus contraris defensaven. Així, es pot considerar que si per als autors propontificals el rei Pere era un felló, per Desclot —i més tard per Muntaner i la resta d'antiangevins— Carles de Valois era tractat com un antirrei. Aquesta valoració cal entendre-la dins el context de les cròniques catalanes. Si es realitza una comparació, la narrativa güelfa basava tot el seu discurs en defensar el papat i la institució eclesiàstica. En canvi, —i això és fonamental per entendre la mentalitat dels autors— les cròniques catalanosícules es dedicaven essencialment a defensar el territori i la legitimitat del seu govern. No defensaven una institució, sinó la governabilitat legítima de la Corona. Precisament, aquest paradigma permetia a Desclot fer un tractament de Carles de Valois com usurpador que s'havia proclamat rei en oposició al monarca legítim, és a dir, es convertia en un antirrei.

En el cas de la crònica de Muntaner es realitzava una analogia entre el rei Carles d'Anjou i Carles de Valois, molt més emfatitzada que al relat de Desclot. Pel cronista de Peralada era essencial esmentar la presència del monarca angeví en la proclamació de Carles de Valois com a rei pel papa, per tal de remarcar el paral·lelisme entre ells dos. L'autor assegurava que el rei Carles, el cardenal i Carles de Valois van marxar a Roma perquè el

---

²²⁸⁹ DESCLOT, cap. CLXVII, p. 374. “-*Barons, gran gràcia e gran honor nos ha feta Déus, nostre senyor, no gens per mèrits nostres, mas per la sua pietat; car, segons que tuit sabets, lo rei de França entrà en nostra terra ab gran goig e ab gran alegria que hac a l'entrar, e ara deu s'hic eixir ab gran dol e ab gran vergonya e ab gran pèrdua que hic ha feita d'haver e de gents. E jo reconec bé per raó de mi que ha molt hom de ma terra pres gran mal sens colpa e ha perdut ço que havia*”; Sobre la retirada vegeu: CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 647-650.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

papa li fes “*donació del regne d’Aragó e li’n posà la corona en lo cap*”²²⁹⁰. Pel cronista la proclamació d’un nou rei d’Aragó pel pontífex era una aberració i una usurpació del tron; per això va exposar un seguit de premisses per les quals l’autor volia demostrar la demència que s’estava cometent.

En primer lloc, apel·lava al sentiment vers la Corona, com sovint feia Muntaner, i afirmava amb contundència que Carles de Valois “*no mostrà a la casa d’Aragó amor ninguna*”²²⁹¹. El cronista expressava això en comparació al seu germà Felip, hereu del reialme francès, i ambdós fills d’Elisabet d’Aragó i nebots del rei Pere. En el relat, Felip mostrava respecte vers el seu oncle —com després s’analitza—, en canvi, Carles era presentat com un home cobdiciós que no respectava el seu propi llinatge ni la seva família. Al ser partícip de la pretesa destitució de l’aragonès, juntament amb la seu pontifical, el convertia en un personatge demonitzat i sense cap mena de dret. En conseqüència, un home amb aquestes característiques —des de la perspectiva de Muntaner— no podia expressar amor vers la *terra* ni la família, tal com denunciava l’autor.

En segon lloc, el cronista proclamava la seva indignació i escrivia allò que ell mateix li hagués respost al pontífex després d’entregar una Corona que no li pertanyia. Muntaner va respondre als arguments güelfs a partir d’un exempli català en el qual hom deia: “*Voldria que aital lloc fos nostre’, l’altre respon: ‘Bé par que poc vos costa’*”. Era quelcom que el mateix autor hagués desitjat dir al pontífex, i el significat i la intenció d’aquest proverbi era recriminar que al papa “*poc li costava lo regne*” i, a més, “*bon mercat ne faïa*”²²⁹². L’autor denunciava el mercadeig del tron i una autoimposada jurisdicció papal sobre els territoris. La manca de drets i el maltractament vers la Corona portava al rebuig i al menyspreu dels sobirans qui havien comès, als ulls del cronista,

---

²²⁹⁰ MUNTANER, cap. CIII, p. 180.

²²⁹¹ MUNTANER, cap. CIII, p. 180. Muntaner deia sobre Felip que “*amava més lo senyor rei d’Aragó, son avonclo, que hom del món, après son pare*”; Sobre l’actitud de l’hereu francès vegeu: STRAYER, “The political crusades...”, p. 372-375. L’autor recordava que probablement Felip es va oposar a la decisió de la croada. També ho van fer alguns personatges influents com l’abat Mateu de Saint-Denis. En conseqüència, l’autor recordava que: “*During the first five years of his reign the popes made repeated protests against his attacks on the right of French churches. He showed little interest in crusades on Mediterranean politics. This weakened the alliance between the papacy and France, which had been the dominant feature of European politics for three generations. (...) Philip was a pious Christian in his private life, but as king he put the interests of the French monarchy far ahead of those of the church*”.

²²⁹² MUNTANER, cap. CIII, p. 180. “*E podem dir l’exempli que es diu en Catalunya, que com alcu diu: ‘Voldria que aital lloc fos nostre’, l’altre respon: ‘Bé par que poc vos costa’. E així ho pot hom dit del papa, que bé paria que poc li costava lo regne d’Aragó, com tan bon mercat ne faïa*”.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

aquestes injúries i delictes contra el tron aragonès. L'autor estava jutjant amb contundència la usurpació comesa i, per tant, advocava per la necessitat del conflicte.

En tercer lloc, Muntaner escrivia: “*E segurament que aquella fo donació que mala anc fo feita a ops de molt cristià*”²²⁹³. L'autor manifestava que l'entrega del tron a Carles de Valois havia estat dels pitjors actes mai fets i que calia ser mal cristià per cometre un delicte d'aquestes magnituds. El cronista culpabilitzava i demonitzava el pontífex obertament. Per a un home devot al rei d'Aragó l'espoli del territori era intolerable. L'autor considerava que aquesta era una agressió externa que calia combatre. Per això, la defensa del territori es convertia en una causa justa. En aquest passatge s'hauria fet ús de la premissa de la recta intenció del *Bellum Iustum* tomista, atès que estava dissenyada per evitar el mal. En aquest cas el mal era assimilat al papat i als seus aliats i, al mateix temps, Muntaner demanava defensar l'autoritat pública i legítima, el rei Pere.

A més d'aquesta exposició d'arguments retòrics, Muntaner menyspreava les pretensions de Carles de Valois i considerava que la donació papal estava mancada de valor. Es força rellevant que el cronista exposés la seva opinió i desconsideració vers Carles a través del discurs del príncep Felip, com si d'aquesta manera, el desdeny vingués no només dels catalans sinó també d'alguns francesos. Segurament, la benevolència de Muntaner vers l'hereu francès es va produir perquè —com Carles de Valois— formava part de la família reial aragonesa i, a més, va ser utilitzat com a element de contrast amb Carles per a demonitzar-lo encara més. De fet, més endavant, Muntaner va considerar que Felip “*havia gran dolor e gran despagement d'açò que son pare faia*”. En canvi, Carles “*n'havia gran goig per ço con ell entenia ésser rei d'Aragó*”²²⁹⁴. Així, el pretendent a la corona va ser representat sense cap mena d'afabilitat vers el seu oncle i amb l'únic afany i ambició d'usurpar el tron.

Més endavant, en el diàleg entre els dos germans, Felip li deia a Carles que: “*A bona fe, bell frare, vós sots rei del xapeu*”. L'autor se'n burlava per tal de demostrar que era rei del no-res i el seu nomenament tenia un significat nul. De fet, la referència al “*xapeu*” o capell, fa pensar que Muntaner coneixia l'anècdota de Desclot abans referida entre el

---

²²⁹³ MUNTANER, cap. CIII, p. 180.

²²⁹⁴ MUNTANER, cap. CXXI, p. 216.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

cardenal i Carles. Cal assenyalar que el mot “*xapeu*” era un gal·licisme utilitzat pel cronista per tal de fer una clara referència a l’origen de l’usurpador²²⁹⁵.

L’autor peraladenc continuava el discurs de Felip en el qual expressava el respecte vers el seu oncle, el rei Pere. El príncep francès asseverava al seu germà que el “*reialme d’Aragó vós jamés no n’haurets punt; que nostre avonclo, lo rei d’Aragó, n’és rei e senyor; que n’és pus digne que ho sia que vós*”. Altra vegada, Muntaner expressava el seu pensament a través del diàleg de l’hereu francès; defensava la dignitat règia i la legitimitat del rei Pere i considerava un greuge l’altivesa de Carles. Finalment, acabava amb contundència i afirmava que el rei Pere “*defendrà l-vos en tal manera, que bé porets conèixer vos ha heretat del vent*”²²⁹⁶.

Muntaner no hauria pogut mostrar millor el seu pensament respecte a la donació papal de la Corona; de forma metafòrica, l’autor expressava que el pontífex havia fet entrega del vent, és a dir, que mai podria aconseguir la corona. D’aquesta manera, l’autor menystenia l’autoritat pontifical en els afers temporals i la donació del rei Pere el Catòlic, en la qual es basaven els arguments eclesiàstics. La intencionalitat d’aquesta narració era defensar l’absoluta legitimitat del rei Pere com a monarca aragonès. Durant tot el relat, Muntaner va continuar referint-se a Carles com a “*rei del Xapeu*” com a mostra d’escarni i rebuig²²⁹⁷.

Per concloure l’episodi, Muntaner informava de les intencions dels aliats papals. Després que el pontífex “*metés en possessió de tota la sua terra*” a Carles i fos “*coronat rei*”, el rei Felip va demanar “*fer venir moneda*” per tal de “*preïcar la croada*”²²⁹⁸. L’autor

---

²²⁹⁵ ALCOVER I SUREDA, Antoni M., *Diccionari català-valencià-balear*, 1930, Recuperat 11 de novembre de 2019 des de: <https://dcvb.iec.cat/>. “*Xapeu*” provindria del francès “*chapeau*”, és a dir, capell o barret.

²²⁹⁶ MUNTANER, cap. CIII, p. 180-181; Vegeu els esments al respecte: ROVIRA I VIRGILI, Antoni, *Historia nacional de Catalunya*, Ed. Pàtria, Barcelona, 1928, p. 167; OLIVAR BERTRAND, Rafael, *Un rei de llegenda, Frederic III de Sicília*, Ed. Aymà, Barcelona, 1951, p. 116; MARTÍNEZ, Jaume II..., p. 58; RIQUER, *Història de...*, p. 474-475; TESIS I MARCA, Rafael, *La vida del rei En Pere III*, Ed. Aedos, Barcelona, 1961, p. 22; SOLDEVILA, *Vida de...*, p. 252; SOBRÉ, *L’èpica de...*, p. 59-60, 93; BATLLORI, Miquel, “Cultura: el Mediterráneo en la cultura catalana medieval en tres sondeos: Lull, Vilanova, Muntaner”, dins Georges DUBY (Eds.), *Los ideales del Mediterráneo. Historia, filosofía y literatura europea*, Ed. Icaria Antrazyt, Barcelona, 1997, p. 321-340, p. 337; Aguilar, “De plaga...”, p. 74.

²²⁹⁷ MUNTANER, cap. CXIX, p. 213, cap. CXXI, p. 216.

²²⁹⁸ MUNTANER, cap. CIII, p. 181.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

recordava aquests fets al lector, precisament, per donar èmfasi a la voluntat d'usurpació de l'adversari i enarborar l'odi vers aquells que volien arravatar la *terra*.

Certament, l'objectiu de Muntaner era insistir en l'autoritat del rei Pere per això, en el context de l'inici de la invasió francesa a Catalunya, va simular un diàleg entre els homes del rei d'Aragó. Uns es preguntaven que faria el monarca davant del gran desplegament de tropes franceses. Altres van respondre que “*Déus és totpoderós, qui li ajudarà a son dret*”. Tal com havia fet durant tot el seu relat —com s’ha analitzat anteriorment amb la utilització de la venjança—, Muntaner relacionava la voluntat de Déu amb el dret del rei Pere. Són dues premisses que, per al cronista, són inseparables; la primera depèn de l'altra. També feia referència al clàssic argument pel qual, tot rei tenia el tron per la gràcia de Déu. A més, és força remarcable que utilitzés el terme “*dret*” per referir-se a la legitimitat del sobirà per ocupar el tron. Aquest concepte estava estretament relacionat amb la justícia, quelcom que, com s’ha referit abans, era un aspecte essencial per al peraladenc que estava fonamentat en el poder de Déu. D’aquesta manera, Muntaner, com Desclot anteriorment, declarava la seva disconformitat amb la imposició papal i tractava a Carles de Valois com un antirrei.

El cronista afegia que “*tots aquells del rei d’Aragon soplegaven al poder de Déu, e los altres en res no el coneixien*”²²⁹⁹. L'autor reivindicava que Déu protegia el rei Pere i els seus vassalls. Aquesta era una manera de sostenir que els actes del monarca tenien l'acceptació divina. Amb aquesta proposta, el narrador va reduir l'argumentari dels adversaris, que malgrat lluitar en una croada en nom del papat va considerar que estaven allunyats de Déu. La intenció de l'autor era destruir l'argumentari utilitzat per atacar la Corona i no el considerava ni vàlid ni comptava amb el suport diví. Per Muntaner, la prova d'això va ser la victòria catalana.

Arran d'aquest episodi, Soldevila expressava que Muntaner sempre va atribuir les victòries del rei al poder de Déu i mai al poder regi²³⁰⁰. Ara bé, es pot considerar que

---

²²⁹⁹ MUNTANER, cap. CXIX, p. 214. “*Si que jamás no era anomenat en llur fet, sinó tan solament lo poder del rei de França. E, si parlàssets ab negun hom d’aquells del rei d’Aragon e los diguéssets: -Que farà lo rei d’Aragó e sa terra?-, aquells deien: -Déus és totpoderós, qui li ajudarà a son dret-. E així tots aquells del rei d’Aragon soplegava al poder de Déu, e los altres en res no el coneixien. Per què oirets nostre Senyor ver Déus con hi obrà del seu poder, qui és sobre tots altres poders haver pietat dels pacients e donar-se greuge dels ergullosos e dels desconeixents*”.

²³⁰⁰ MUNTANER, cap. CXIX, p. 214, n. 512.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

l'exposició d'aquesta retòrica, on el poder del monarca depenia del poder diví, reforça la idea abans expressada, en la qual el rei Pere es convertia, en la narrativa catalana, en el braç armat de Déu per tal de realitzar la sentència i venjança divina.

Quant als *Gesta comitum*, l'autor feia referència a les pretensions papals i franceses sobre la Corona d'Aragó. El cronista donava rellevància a la sentència de Martí IV contra el rei Pere, la privació dels seus dominis i destacava l'organització de la guerra amb el cardenal de Santa Cecília com a legat papal per tal de predicar la croada. En aquest sentit, el narrador recordava que tant el pontífex com l'enviat a França eren francesos i, per això, es denunciava que hi havia un anhel personal en la guerra i estaven influïent en les decisions de la Seu apostòlica. L'autor argumentava que la problemàtica no era pas amb l'Església, sinó amb els seus aliats angevins; segons el cronista el papa actuava com a francès i no pas com a eclesiàstic, i utilitzava el pontificat per als seus fins personals. Després, va esmentar l'entrega del tron a Carles de Valois²³⁰¹ i, com els altres autors catalans, el pretendent era objecte d'escarni i l'anomenava "*rex Karolus sine regno*". En altres paraules, s'anunciava que no tenia cap regne per governar, que era un fals rei i que se li havia fet una donació il·legítima i insignificant. L'autor afegia que malgrat no tenir regne i encara no haver iniciat la conquesta de Catalunya, ja havia ordenat fer la bandera, l'escut d'armes, moneda i segells²³⁰² com a rei d'Aragó, emprant els seus símbols. Probablement, la intenció del cronista era que el lector ho entengués com un acte de supèrbia i, una vegada més, inculpar la usurpació i apropiació del tron sense cap legitimitat. A més, informava que tots els eclesiàstics havien estat advertits de la decisió papal i de les indulgències de la croada. De fet, el rei Pere va prohibir publicar aquest

---

²³⁰¹ *Gesta comitum*, cap. XXXII, p. 77-78. "(...) dominus papa Martinus, Gallicus natione, non citato domino rege Petro, tulit in publico consistorio sententiam contra eum, privando eundem regnis et terris, ponendo in regnum suum generale nihilominus interdictum. Quamobrem ordinavit citra iuris ordinem et omnimodam rationem, ut Iohannes Cauleti legatus, similiter Gallicus, ac sacrosante Romanae ecclesiae tituli sanctae Caeciliae presbyter cardinalis, ac res Franciae Philippus, data indulgentia, contra dominum regem Petrum suum exercitum praeparent. Ordinavit etiam et contulit eius regna Karolo, filio minori praedicti regis Franciae Philippi; et hic rex Karolus sine regno fecit vexillum et arma, et cudid monetam sub signo regi Aragonum solite et sigillum, regem Aragonum per totam nationem Gallicam faciens se vocari. (...) Fiebat hoc edictum archiepiscopis, episcopis, abbatibus et clero etiam universos; fiebat insuper magnum forum indulgentiae per legatum; dabant soldum militibus in Francia consuetum; in denariis dabant soldum equitibus, indulgentiam omnibus aequaliter offerebant. Ordinato igitur universali exercitu Gallicarum, rex Franciae, cum duobus filiis, Philippo primogenito et Karolo praedicto rege, cum legato sedis apostolicae cardinali, veniunt usque Perpinianum (...).

²³⁰² Vegeu un dels seus segells a: VINAS, Agnès et Robert, *La croisade de 1285 en Roussillon et Catalogne*, Ed. TDO Éditions, Perpinyà, 2015, p. 30.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

edecte als seus territoris sota pena de mort²³⁰³. Certament, el cronista demostrava estar ben informat i ser proper al rei i a la cancelleria. Com en els casos de Desclot i Muntaner, aquest relat tenia el propòsit d'incentivar l'odi del lector vers els francesos i explicar com el rei Pere, legítimament, va defensar el seu tron.

En aquesta mateixa línia argumentativa se situava la crònica de Neocastro que informava el lector de manera breu sobre de la concessió del pontífex a Carles de Valois²³⁰⁴. De forma molt similar, la *Crònica de Sant Joan de la Penya* recordava —com els *Gesta*— l'origen francès de Martí IV i la sentència contra el rei Pere, “*privando aquell de los regnos et honores suyas*”. El propòsit de revelar aquesta informació era assenyalar com el pontífex havia actuat “*contra el dito rey et sus tierras*” i havia fet entrega a Carles de Valois “*de todos los regnos et tierras del dito rey don Pedro*”²³⁰⁵. L'autor seguia la tradició dels seus predecessors i incriminava la usurpació de la Corona. Aquest era l'argument principal de tots els relats antiangevins, i aquesta crònica se'n feia ressò dècades després.

Fora de la Corona d'Aragó, en els àmbits gibel·lins, destacaven narracions com els *Annales Gibellini Placentini*, que igual que els seus contemporanis catalans, recordaven la usurpació de la terra, la deposició del rei i la “*magna cruxata contra eum et terram suam*”. L'autor jutjava que amb el símbol de la creu es va reclamar la terra del rei²³⁰⁶.

---

²³⁰³ VINCKE, *Documenta selecta...*, doc. 24, p. 12-13 i doc. 46, p. 24. L'octubre de 1285 el rei Pere va prendre les terres dels clergues partidaris dels francesos: “(...) *contra personas vestras gravius procedere habereamus*”; Vegeu també al respecte: CINGOLANI, *Pere el...*, p. 275.

²³⁰⁴ NEOCASTRO, cap. LXXI, p. 53. “(...) *damus ex nunc et concedimus benedicto filio tuo Carolo, et proinde Regna praedicta Aragonum dicto filio tuo et heredibus ejus legitimis in perpetuum duximus concedenda*”.

²³⁰⁵ *Crònica de Sant Joan de la Penya*, p. 108. “(...) *santo papa Martín, natural de Francia, (...) dio sentencia contra éll, privando aquell de los regnos et honores suyas, (...) perdón a pena et a culpa a todo christiano que hi fues contra el dito rey et sus tierras ni qui ayuda nin favor le dasse, et el dito perdón dio especialment al rey de Francia, et envictió el conte de Valoys, fillo del rey de Francia, de todos los regnos et tierras del dito rey don Pedro*”.

²³⁰⁶ *Annales Placentini Gibellini*, p. 579. “*Eodem tempore domnus papa Martinus ad instanciam et requisitionem domni regis Karoli statuit vehementer procedere contra Aragonensem quem deposuit de ipso regno; videlicet quod ordinavit et statuit magnam cruxatam per christianos, ita quod generaliter predicatur per eius nuncios ubique magna cruxata contra eum et terram suam quam tenet, occasione quia ipse Petrus de Aragono invasit et occupavit terram Scicilie quam domnus rex Karolus tenebat pro ecclesia. Et regnum et terram ipsius regis Aragonensis dedit et concessit et tradidit regi Francorum, qui congregat et facit exercitum super ipsum regem Aragonensem; et de mense Madii sequentis ivit super terram regis Aragonensis cum maxima quantitate militum et ballisteriorum et cruce signatorum, et domnus rex Francie magnum apparatus facit navium per mare pro habendo mercatum et exercitum suum, et rex Aragonensis similiter magnum navigium galearum et aliorum lignorum habet in mari ad contradicendum regi*”.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

Aquesta mateixa premissa era esmentada per Guglielmo Ventura que denunciava el mal ús de la croada i la usurpació de la terra del rei²³⁰⁷. Aquestes dues cròniques itàliques coincideixen; com que van convocar la croada, els francesos van emmalaltir de la pesta com a càstig.

En conclusió, tal com s'ha referit anteriorment, les cròniques antiangevines consideraven a Carles de Valois un usurpador i era tractat com un antirrei. Per aquests autors la legitimitat de l'Església sobre la Corona d'Aragó era nul·la i defensaven la potestat del seu rei. Al mateix temps, això va ser plantejat perquè l'argument d'aquestes narratives es basaven en la defensa del territori i el seu govern legítim. Aquesta era una diferència transcendental respecte als autors güelfs que s'escudaven únicament en la institució de l'Església. Encara que els cronistes propapals reclamessin Sicília i la Corona d'Aragó com a terra sota la jurisdicció papal, no realitzaven pas un argument de protecció del territori, sinó que imposaven la potestat del papat sobre el poder temporal. En canvi, els cronistes siculocatalans proposaven unes retòriques on es preservaven els territoris. Això els permetia, des de la seva perspectiva, acusar d'usurpador als dos Carles, a l'Anjou i el Valois.

6.4.8. L'aplicació del *Princeps Namque* i la reafirmació de l'autoritat del rei Pere el Gran

El plantejament de l'Església davant els actes succeïts entre el 1282 i 1285 va fer que els cronistes antiangevins defensessin fermament l'actuació del rei Pere i la seva legitimitat com a rei aragonès i sicilià. La seva excomunicació, la declaració de la croada contra la seva persona i la privació dels seus dominis, a més d'imposar un altre rei, va ser des de la perspectiva catalana i siciliana una usurpació del territori i un qüestionant contra la veritable autoritat dels reialmes.

Atès que els primers moviments militars es van desenvolupar a Sicília i en aigües itàliques va fer que els cronistes antiangevins defensessin, en primer lloc, la legitimitat del rei Pere

---

Francorum et genti sue; et exercitus domni regis Francorum est sicut fertur in ossiditione civitatis Gironde trabucando ipsam. Rex vero Aragonensis per mare cum galeis infestant multum regem Francie prohibendo victualia portari ad exercitum regis, in quo est maxima caristia victualium, ita quod nomata panis valet unum Tornensem grossum”.

²³⁰⁷ VENTURA, cap. XI, p. 164. “*Summus Pontifex excommunicavit Petrum de Aragona, et totam Siciliam, et praedicare fecit Cruciatam super ipsos. Tunc Philippus Rex Franciae, congregata multitudine gentium ivit super terram Aragoniae Regis, et miraculose major pars eorum farem, peste et epidemia ibi obierunt”.*

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

com a monarca sicilià. Així i tot, arran de l'atac contra Catalunya perpetrat des de França la narrativa es va ocupar de la defensa del rei Pere com a legítima autoritat de la Corona d'Aragó i, més concretament, de Catalunya. El fet d'atacar la terra pròpia dels autors catalans, com Desclot, provocava que es desenvolupés una redacció més contundent respecte els afers sicilians, com s'ha vist anteriorment. En la defensa retòrica de l'autoritat s'acusava l'adversari d'usurpació, i es justificava una guerra per defensar el territori.

En conseqüència, com a resposta a l'atac extern i usurpació, el rei Pere, en qualitat de comte de Barcelona i Príncep de Catalunya, va convocar l'Usatge *Princeps Namque*. Paral·lelament, Desclot aprofitava aquest acte per al seu relat i treure'n profit argumentatiu. Abans, però, d'analitzar les paraules del cronista, cal esmentar que era i que comportava aquest usatge. Aquesta forma jurídica que formava part dels Usatges de Barcelona, i era aplicable únicament al territori català, establia que només en cas d'invasió, el comte de Barcelona, que era Príncep de Catalunya, podia cridar a les armes a tots els homes. Ara bé, aquest era únicament per a la defensa del país i la host no podia ser forçada a travessar les fronteres del principat. La base jurídica d'aquest usatge estava en la relació vassallàtica entre el comte de Barcelona o Príncep de Catalunya i els nobles. Això comportava la mobilització dels civils, on la noblesa exercia la seva direcció²³⁰⁸.

---

²³⁰⁸ També, sobre els precedents medievals, vegeu: VIDAL PLA, Jordi, "Les formes tradicionals de l'organització armada a la Catalunya dels segles XVI i XVII", dins *Manuscrits*, n. 3, 1986, p. 113; ESCARTÍN, Eduard, "El usatge *Princeps Namque* de la edad Moderna", dins VV.AA, *Profesor Nazario González: una historia abierta*, Ed. Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, 1998, p. 103-110, p. 103; També, sobre el que va suposar l'usatge al segle XIV: SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, *Pagar al rey en la Corona de Aragón durante el siglo XIV: estudios sobre fiscalidad y finanzas reales y urbanas*, Ed. Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Barcelona, 2003, p. 174; Del mateix autor, SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, "La convocatoria del usatge "*Princeps namque*" en 1368 y sus repercusiones en la Ciudad de Barcelona", dins *Barcelona. Quaderns d'Història*, n. 4, 2001, p. 80; Cal tenir en compte també les consideracions de: SOCARRATIS, Ioannes de, *In tractatum Petri Alberti canonici Barchinonensis de Consuetudinibus Cataloniae inter Dominos et Vassallos ac nonnullis aliisque Commerationes Petri Alberti apellandtur*, Barcelona, Ed. Lannem Gordiolam, 1551, p. 377-378. L'autor apuntava que l'usatge havia de ser avantatjós i útil per tota la República: "*est interesse totius Reipublice*"; Vegeu també les consideracions al respecte: KAGAY, Donald J., *War, government, and society in the medieval Crown of Aragon*, Ed. Ashgate Publishing, Aldershot, 2007, p. 70. L'autor apuntava que l'usatge es va convocar: "*To safeguard against a surprise attack, he relied on the 'so metent', a force assembled by a 'hue and cry', resembling in part a body of vigilantes, in part a neighbourhood watch group. He also directed that beacons be lit and church bells rung at the approach of French troops. When these signals were given, all the Catalan soldiery were to rally 'without any excuses' to the sovereign's side*"; Vegeu també sobre la mobilització de l'exèrcit: KAGAY, J. Donald "Army mobilization, royal administration, and the realms in the thirteenth-century crown of Aragon", dins *Proceedings from Spain and the western Mediterranean*, 1996, p. 95-115, p. 101-102; PERES UNZUETA, Jaime, *El sometent a través de la història*, Ed. Cartoné, Barcelona, 1924.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

Cal aclarir que els Usatges de Barcelona —on s'inclou l'usatge seixanta-vuit, el *Princeps Namque*²³⁰⁹— és una compilació de lleis, costums i constitucions, realitzada en una data dubtosa, però anterior a 1150²³¹⁰. La recopilació hauria estat produïda durant el govern de Ramon Berenguer IV. Això succeïa després de la conquesta de la Catalunya Nova, quan es podia desenvolupar la teoria del Principat i que serviria per reemplaçar la no-implantació d'un regne²³¹¹.

En tot cas, el rei Pere es va veure obligat a convocar el *Princeps Namque* com a mesura de protecció davant l'entrada de les forces franceses a Catalunya²³¹². L'usatge es va

---

²³⁰⁹ ACA, Reial Cancelleria, Pergamins, 61, f. 107v-108r; Vegeu també sobre l'impacte d'aquest usatge les consideracions de: MONTAGUT ESTRAGUÉS, Tomàs de, "Els funcionaris i l'administració reial de Catalunya (segles XIII-XIV)", Josep PLANAS I BORRÀS (Eds.), *La Societat barcelonina a la baixa Edat Mitjana, Acta/Mediaevalia. Annexos d'Història Medieval*, vol. 1, Ed. Universitat de Barcelona, Pedralbes-Barcelona, 1983, p. 137-150, p. 139.

²³¹⁰ BARTARDAS I PARERA, Joan, "Introducció", dins *Usatges de Barcelona. El codi a mitjan segle XII, establiment del text Llatí i edició de la versió catalana del manuscrit del segle XIII de l'arxiu de la Corona d'Aragó de Barcelona*, a cura de Joan Bastardas, Ed. Fundació Noguera, Barcelona, 1991, p. 9-10. Tal com referia l'autor era "un determinat còdex que els jutges de la cúria consultaven quan en les seves sentències havien d'aplicar les lleis. D'aquest còdex procedeixen directament o indirecta tots els manuscrits dels Usatges que han pervingut als nostres dies". Ara bé, la incorporació de texts va ser llarg i no es va tancar fins al regnat del rei Jaume el Conqueridor.

²³¹¹ BASTARDAS, "Introducció"..., p. 11. Cal remarca que el desenvolupament de les hipòtesis i la data de compilació es basen en el convenciment que "no era possible de formular amb èxit la teoria del Principat abans de les grans conquestes que atorgaren a Ramon Berenguer IV el prestigi i l'autoritat necessària per imposar-la"; Vegeu també sobre els estudis que indiquen que els Usatges són del temps de Ramon Berenguer IV: VALLS I TABERNER, Ferran, *Estudis d'Història jurídica catalana*, Ed. Atles, Barcelona, 1929, p. 47-69; MOR, Carlo Guido, "En torno a la formación del texto de los 'Usatici Barchinonae'", dins *Anuario de Historia del Derecho Español*, n. 27-28, 1957-1958, p. 413-460; BASTARDAS I PARERA, Joan, *Sobre la problemàtica dels Usatges de Barcelona, discurs llegit el dia 10 de març de 1977 en l'acte de recepció pública de Joan Bastarda i Parera la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i contestació de l'acadèmic numerari Josep Mª Font i Rius*, Ed. Reial Acadèmica de Bones Lletres, Barcelona, 1977, p. 37-48.

²³¹² Vegeu per exemple algunes de les narracions del segle XIX: BLANCH E ILLA, Narciso, *Crònica de la Província de Gerona*, Ed. Ronchi y companyia, Madrid, 1866, p. 93-94; COROLEU E INGLADA i José, PELLA Y FORGAS, José, *Las cortes catalanes*, Ed. Imprenta de la Revista Històrica Latina, Barcelona, 1876, p. 386-387; COROLEU E INGLADA, José i PELLA Y FORGAS, José, *Lo sometent. Notícies històriques y jurídicas de sa organització*, Ed. La Renaixença, Barcelona, 1877, p. 10-11; COROLEU E INGLADA, José i PELLA Y FORGAS, José, *Las Fueros de Cataluña*, Ed. Administración San Pablo, Barcelona, 1878, p. 111-112; El sometent, sorgit del *Princeps Namque* va ser idealitzar durant la renaixença, vegeu: VV.AA, *Deliberacions de l'Assemblea General de Delegats de la Unió Catalanista tinguda a Manresa en lo mes de març de 1892. Assemblees Catalanistes (Primera). Manresa. Deliberacions i acords*, Ed. Biblioteca de la Unió Catalanista, Barcelona, 1900, p. 140. En aquesta assemblea Antoni Sunyol expressava: "¿No foren los sometents i gent de muntanya los que en temps de Pere el Gran, destrossaren les famolenques hosts del rei de França i en lo coll de Panissar es feren besar la pols que orgullosament havien aixecat en llur superbiosa i triomfal entrada?"; Aquest darrer exemple va ser exposat a: SABATÉ I CURULL, Flocel, *El sometent a la Catalunya medieval*, Ed. Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 2007, p. 7.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

invocar el 22 d'abril de 1285²³¹³. Aquesta era una situació que Kagay definia com una veritable “*national emergency*”²³¹⁴. Cal tenir en compte que, malgrat l'antiguitat de l'usatge, era força inusual convocar-lo i calia estar en un estat de setge excepcional per fer-ne ús. De fet, era la primera vegada que s'invocava al segle XIII i no va ser fins al regnat del rei Pere el Cerimoniós quan se'n va fer un ús més assidu²³¹⁵. Precisament per aquest fet, Desclot va incorporar l'usatge al seu relat, ja que era quelcom tan excepcional que dotaria de molta més força la seva narració. Justament per la intencionalitat de la retòrica del cronista, es mostrava com un bon coneixedor de la jurídica catalana i la utilitzava a favor seu.

A més, el rei va ordenar —segurament basant-se en aquest usatge— que els homes súbdits de l'Església prenguessin les armes, quelcom que incloïa els vassalls de l'arquebisbe de Tarragona, i dels bisbes de Lleida, d'Urgell, de Girona i de Barcelona²³¹⁶. Segons els

---

²³¹³ CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 567.

²³¹⁴ KAGAY, Donald J., “The National Defense Clause and the Emergence of the Catalan State: *Princeps Namque*”, dins Donald J. KAGAY i L. J. Andrew VILLALON (Eds.), *Crusaders, Condottieri and Cannon: Medieval Warfare in Societies Around the Mediterranean*, Ed. Brill, Leiden-Boston, 2003, p. 69-70; Vegeu també les valoracions del mateix autor a: KAGAY, Donald J., *The Development of the Cortes in the Crown of Aragon, 1064-1327*, Tesi doctoral, Fordham University, 1981, p. 362-364.

²³¹⁵ KAGAY, “The National...”, p. 95; Vegeu també sobre els parlaments al respecte: KAGAY, *The development of...*, p. 362-364; També sobre la manera de convocar l'usatge: MARTÍNEZ FERRANDO, Ernesto, “Los correos de la Curia Regia en la Corona de Aragón a principios del siglo XIV”, dins *Analecta Sacra Terraconensis: Revista de ciències historicoeclesiàstiques*, n. 17, 1944, p. 92-114; KAGAY, “Army administrations...”, p. 99; PACHECO CABALLERO, Francisco Luis, “El usatge “*princeps namque*”: las cortes y los juristes”, dins *Initium. Revista catalana d'història del dret*, n. 19, 2005, p. 225-246.

²³¹⁶ VINCKE, *Documenta Selecta...*, doc. 41, p. 21-22. En el document de 22 d'abril de 1285 redactat a Figueres s'ordenava que davant l'avenç francès el rei preparava l'exèrcit i incloïa els súbdits eclesiàstics: “*Item scripsimus universis hominibus villarum et locorum Templi et aliorum ordinum religiosorum in hac forma: Cum pro certo sciamus, quod rex Ffrancie appropinquat iam terre nostre cum exercitibus suis, et sit nobis et vobis et terre nostre valdre necessarium, ut ei resistamus viriliter et potenter, mandamus vobis quatenus visis presentibus omni dilacione et excusacione postpositis veniatis ad nos in deffensionem nostri et vestri ac tocius terre nostre cum armis, apparamentis et victualibus vestris pro resistendo inimicis nostris viriliter et potenter, cum de hoc nobis teneamini secundum usaticum Barchinone. Datum Figeriis, X Kalendas Maii (1285). Similes hominibus locorum: Hospitalis, archipiescopi Terrachone, episcopi Ilerde et ecclesie, episcopi Urgelli et ecclesie, episcopi Gerunde et ecclesie, prepositi et camerarii Terrachone et ecclesie, ecclesie Barchinone. Item scripsimus dictis prelati quod festinarent mittere homines eorum*”; Vegeu també sobre la convocatòria dels ordes del Temple i l'Hospital: BONET DONATO, Maria, “Las órdenes militares en la expansión feudal de la Corona de Aragón”, dins *Revista de Historia Medieval. Anales de la Universidad de Alicante*, n. 17, 2011, p. 245-302, p. 298. El rei Pere va convocar les ordes el 1283 a inicis del conflicte. De fet, el monarca podia recórrer al *Princeps namque* per forçar la seva col·laboració.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

registres, informava Zaldívar, es van enviar dotzenes de lletres a nobles catalans i clergues per tal de preparar l'exèrcit d'acord amb l'usatge invocat²³¹⁷.

La convocatòria d'aquest usatge va significar en l'àmbit polític, la contesta de dos afers. El primer, era una forma de remarcar entre els súbdits que, davant l'intent d'imposar un altre governant, l'autoritat legítima continuava sent Pere com a Príncep, l'únic que podia convocar l'usatge. L'acatament per part dels seus vassalls significava que tenia suport polític suficient dins el principat per fer front a la croada i per continuar sent acceptat com a sobirà. El segon afer que evidenciava el *Princeps Namque* era que l'agressió externa anava acompanyada d'un intent de suplantar el rei i, per tant, constatava, més enllà del que diuen els cronistes, la por real d'una usurpació del territori i la sobirania.

6.4.9. La interpretació de Desclot

L'ús del relat del *Princeps Namque* per Desclot manifestava el plantejament d'una guerra justa. En primer lloc, es remarcava el príncep com l'autoritat pública i, juntament amb això, es reiterava la necessitat de l'usatge davant l'agressió externa. En segon lloc, això comportava presentar la causa justa, la defensa del territori i venjar les injúries. En tercer lloc, la recta intenció era evitar el mal —com l'atac a tots els estaments i la usurpació en si— quelcom que havia de ser dirigit pel príncep i, per dur-la a terme, era indispensable la convocatòria de l'usatge.

Desclot va narrar detalladament com es va emprar el *Princeps Namque* i, d'aquesta manera, feia notable la seva proximitat al rei, a la cort i el bon coneixement que devia tenir de la jurídica catalana i dels moviments polítics. Paral·lelament, també posava Catalunya com el centre de la defensa antifrancesa, per davant dels altres territoris de la Corona. De fet, deixava en evidència els aragonesos que no van donar el suport esperat a

---

²³¹⁷ ZALDÍVAR, Antonio, "Emphasizing royal orders using the Romance languages: an example of strategic codeswitching in the crown of Aragon's thirteenth-century royal chancery", dins Yuen-Gen LIANG i Jarbel RODRIGUEZ (Eds.), *Authority and spectacle in Medieval and Early Modern Europe. Essays in honor of Teófilo F. Ruiz*, Ed. Routledge, London and New York, 2017, p. 73-83, p. 76. Per exemple, l'infant Alfons va ordenar a 13 nobles aragonesos que es prepararessin per la guerra i es trobessin a Eixea; Vegeu al respecte, ACA, Reial Cancelleria, Pergamins, 61, f. 191r; Vegeu també les cartes enviades per l'infant Alfons per fer complir l'usatge: CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 746-748; També el breu comentari de: JUNQUERAS, *Camí de...*, p. 83.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

la defensa i, en canvi, amb el relat sobre l'aplicació d'aquest usatge, l'autor es mostrava convençut que el suport català va ser absolut²³¹⁸.

El cronista relatava els primers moviments militars del rei Pere i del rei Felip i afegia que va ser l'infant Alfons, per ordre del seu progenitor, que va manar convocar a tots els homes que “*fossen d'edat d'armes*” per tal que “*les hosts de Catalunya isquessen e venguessen aidar pus ivaç*”²³¹⁹. Això, s'havia de portar a terme d'acord amb l'usatge del *Princeps* que Desclot reproduïa en català:

“(…) *si el Príncep de Catalunya, comte de Barcelona, per algun cas serà assetjat per sos enemics, o ell sos enemics tindrà assetjats, o oirà hom que algun altre príncep vinga a combatre contra ell sobre sa terra, e aquell príncep, comte de Barcelona, haurà mester ajuda e sobre açò haurà amonestats los hòmens de sa terra per lletres o per missatges*²³²⁰ *o per aquells senyals que es acostumats, ço és a saber per fars o per alimares, tots los hòmens, si es vol cavallers e servents, qui hagen edat e poder de combatre, tantost com hauran açò vist o entès, al pus ivaç que pusquen, venguen a ell socórrer. E, si null hom li fallirà en l'ajuda la qual en açò fer-li poria, si té res per aquell príncep, per tot temps ho deu perdre, e qui no té res deu-li esmentar ab son haver la deshonor e el falliment que li haurà feït així com ha promès ab son propi sagrament; per tal car negun hom no deu fallir a senyor ne a príncep a tan gran ops ne a tan gran necessitat (…)*”²³²¹.

Des del punt de vista lingüístic cal tenir en compte que va ser precisament durant la segona meitat del segle XIII, durant els anys de vida de Desclot que els Usatges es van traduir, per primer cop, del llatí al català. El fet que el cronista ho exposés en la seva llengua vernacle no és pas casualitat, sinó intencionat per tal d'arribar al seu públic amb major facilitat; exposava en català l'usatge que tradicionalment s'havia escrit en llatí. De fet, hi ha tres manuscrits que ofereixen la traducció de la segona meitat de la centúria i, per tant,

---

²³¹⁸ DESCLOT, cap. CLVII, p. 337-338.

²³¹⁹ DESCLOT, cap. CXXXIX, p. 296. “*E per ço que les hosts de Catalunya isquessen e venguessen aidar pus ivaç e pus coratjosament al rei d'Aragó, féu manament lo rei a son fill N'Anfós, qui era llavors en la ciutat de Barcelona, que fes manament per ses lletres que per tots los llogars de Catalunya, pocs e grans, fes hom repicar les campanes e los senys de nit e de dia, per tal que tot cells qui oiren e fossen d'edat d'armes aportat atenessen al rei e no es poguessen excusar d'açò, segons que és escrit en l'usatge de Barcelona*”.

²³²⁰ Sobre el funcionament de la missatgeria a la cort del rei vegeu: MARTÍNEZ, “Los correos de...”, p. 92-114; SOLDEVILA, *Jaume I...*, p. 113, n. 141. L'autor també recordava que els soldats podien ser convocats per toc de campana, seny, faró o aimara.

²³²¹ DESCLOT, cap. CXXXIX, p. 296-297.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

Desclot podria haver consultat qualsevol d'ells. Segons sembla, el més antic és el conegut com a manuscrit K, editat per Bastardas²³²². Els altres dos són el manuscrit del Museu Episcopal de Vic editat per Gudiol i Cunill²³²³, i el manuscrit de l'Escorial (escrit entre els segles XIII i XIV) publicat per Rovira i Ermengol²³²⁴.

Per tal de realitzar la investigació pertinent, s'han consultat les tres traduccions que Desclot hauria pogut conèixer. *A priori*, hom pot plantejar-se que el cronista hauria copiat de forma literal una de les tres fonts, però es demostra ràpidament que no va ser així. Si es comparen les tres traduccions, es pot percebre que són molt similars entre elles, i en cap cas es pot determinar si Desclot va copiar la traducció d'alguna de les fonts. Això porta a plantejar diferents hipòtesis. En primer lloc, cal contemplar la possibilitat que Desclot copiés l'usatge d'alguna altra traducció desconeguda o perduda. En segon lloc, també és possible que ho redactés de memòria, cosa que explicaria, en part, els canvis i les paraules afegides. Això implicaria que tindria uns coneixements sòlits de jurídica, la qual cosa es percep quan exposar el *Princeps Namque*.

En tercer lloc, cal també esguardar la possibilitat que realitzés la seva pròpia traducció del llatí²³²⁵. Finalment, en quart lloc, és possible que canviés les paraules de forma expressa per adaptar l'usatge al seu relat. Es pot estimar que aquesta seria la hipòtesi més probable. És a dir, per Desclot no era suficient redactar l'usatge, sinó que si a més li afegia

---

²³²² BASTARDAS, "Introducció", p. 22-23, 103. Vegeu l'usatge 68 en aquesta versió: "[D]e príncep, però, si aquest, qualques aventuras, serà asitiat ho el tendrà sos ene[mic]s sitiats, e oyrà algun rey ho príncep contra si venir a combat, e amonestarà la sua terra a el per socórrer, per letres ho per missatges, ho per custums ab que hom sol amonestar la terra, ço és assaber, per fars, tots hòmens tan cavalers com peons que ayen edat e poder de combatre, sempre que açò ayran e veuran, can pus ivaç pusquen, li acorreguen, e si negú li falia d'ajuda que en açò li pusca fer, pendre deu per tots temps tot ço que per él ha, e qui la honor per él no tendrà, emèn-li lo faliment e la dessoror que li féu ab aver e ab sacrament juran ab ses pròpies mans, car negú no deu falir al príncep a tan gran obs ni ha tan gran cuyta".

²³²³ GUDIOL I CUNILL, Josep, "Traducció dels usatges, les més antigues constitucions de Catalunya y les costums de Pere Albert, ", dins *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, n. 1, 1907, p. 285-334, p. 293-294.

²³²⁴ *Usatges de Barcelona i commemoracions de Pere Albert*, a cura de Josep ROVIRA I ERMENGOL, Ed. Barcino, Barcelona, 1933, p. 223-224. Aquest és el manuscrit de l'Escorial Z-III-14.

²³²⁵ Vegeu també la versió en llatí que Desclot devia conèixer: BASTARDAS, *Usatges de...*, usatge LXVIII, p. 102. "*Princeps namque si quolibet casu obsessus fuerit, uel ipse idem suos inimicos obsessos tenuerit, uel audierit quemlibet regem uel principem contra se uenire ad debellandum, e terram suam ad succurrendum sibi monuerit, tam per litteras quam per nuncios vel per consuetudines quibus solet amoneri terra, uidelicet per fars, omnes homines, tam milites quam pedites, qui habeant etatem et posse pugnandi, statim ut hec audierint uel uiderint, quam cicius poterint ei succurrant. Et si quis ei fallerit de iuuamine quod in hoc sibi facere poterit, perdere debet in perpetuum cuncta que per illum habet; et qui honorem per eum non tenuerit, emendet ei fallimentum et deshonorem quem ei fecerit, cum auere et sacramento manibus propriis iudando, quoniam nemo debet fallere ad principem ad tantum opus uel necessitatem*".

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

petites modificacions per tal de fomentar el seu missatge propagandístic, el relat tindria més potència i, eventualment, podria arribar al lector amb més eficàcia.

Una d'aquestes modificacions i llicències de l'autor que es pot observar amb la comparativa de les tres traduccions catalanes és quan Desclot escrivia que calia invocar el *Princeps Namque* en cas que “*algun altre príncep vinga a combatre*”. L'autor es referia únicament a un suposat príncep i, en canvi, la versió llatina i les traduccions catalanes detallaven també a la possibilitat de l'atac d'un “*rey*” i d'un “*príncep*”. Aquest canvi de l'autor podria deure's, precisament, a negar la possibilitat que, en aquell moment, un rei pogués reclamar el tron, si no únicament un príncep. En altres paraules, segurament, evitava tractar a l'usurpador Carles de Valois com a monarca i l'associava únicament el títol de príncep, que seria una manera de negar la seva corona imposada per Roma.

Per tant, quan Desclot copiava l'usatge i n'esdevenia un relat tenia diferents intencionalitats. La primera, i més evident, era que informar sobre la convocatòria del *Princeps Namque* reforçava l'autoritat del sobirà català sobre el territori i els súbdits. D'aquesta manera, atès que era una premissa jurídica que només podia convocar el príncep, reivindicava el legítim governant, en aquest cas de Catalunya. Per tal de reforçar l'autoritat del governant, l'autor va evidenciar com es va apel·lar a la necessitat de “*socórrer*” i “*ajuda*”, com es van fer valdre els pactes vassallàtics i com els súbdits del sobirà van acatar i van acudir a l'ajut d'aquests, tal com es mostra al llarg del relat.

Pel cronista això va comportar que, tal com havia passat anteriorment amb el relat sobre els afers de Sicília —on tots els sicilians havien defensat el rei Pere—, es va manifestar la unió de tots els catalans capaços de brandir armes sota el comandament del Príncep. Ara bé, el cronista alertava de l'amenaça del “*deshonor*” si hom no complia amb aquesta petició. En conseqüència, l'aplegament de tots aquests comportava una potent imatge pel lector. Amb aquesta força militar i popular, l'autor es convencien que l'enemic francès estava mancat de drets sobre el territori i no podria vèncer pas.

La segona intenció que promovia Desclot amb aquest relat era reforçar la concepció de la lluita com justa i necessària. És a dir, la convocatòria del *Princeps Namque* formava part de l'argumentació per validar aquell conflicte com una guerra justa. Aquest usatge estava dissenyat per defensar el territori d'una agressió externa i, precisament, el concepte de *Bellum Iustum*, esmentat abans, que s'utilitzava en aquesta contesa, estava ideat per

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

defensar el territori de l'atac estranger i fer-ne una pugna ineludible. L'autor reforçava la idea que era una guerra indispensable, per això, dins la redacció de l'usatge es remarcava que era de “*gran necessitat*” la defensa de la terra²³²⁶.

Cal destacar que un dels motius pels quals relatava l'usatge amb tanta exultació, era perquè entenia que, de la mateixa manera que el rei Manfred el 1266, el rei Pere s'enfrontava a una usurpació del tron. Per contra, el *Princeps Namque* podia ajudar a revertir la situació en l'àmbit polític i militar. Aquesta utilitat també servia en el relat cronístic que realçava la posició del sobirà. És a dir, es presentava el conflicte, no com una lluita banal on el rei volia obtenir més o menys benefici, sinó que es plantejava com una pugna de la qual dependria la supervivència de la senyoria legítima. Aquesta sobirania del principat seria defensada per tota la seva població capaç de lluitar.

En general, aquest relat va significar una gran propagandística pel poder del sobirà al territori. Malgrat l'excomunicació i privació dels regnes, Desclot va ser capaç d'utilitzar la jurídica catalana en el seu favor i el rei Pere va ser presentat com l'autèntic príncep legítim. El cronista tenia com a objectiu principal justificar la necessitat de la guerra. Per fer-ho va haver de remarcar l'autoritat del príncep multitud de voltes, atès que estava sent qüestionada pels seus detractors i calia desmentir el poder de l'Església sobre la Corona. El narrador català va recórrer al *Princeps Namque*, perquè en la retòrica sobre l'usatge ja portava implícita aquesta defensa.

6.4.10. La percepció del *Princeps Namque* al segle XIII i l'ús que en va fer Desclot

Cal preguntar-se quina era la utilització i com s'entenia aquest usatge durant l'últim quart del segle XIII. L'aplicació i l'enteniment del *Princeps Namque* tindria una concepció més extensa respecte als seus orígens. És a dir, s'ha de tenir en compte l'evolució que hauria patit des dels temps de Ramon Berenguer IV, uns 130 anys abans.

---

²³²⁶ Precisament, aquesta frase final coincidia en les tres traduccions catalanes abans esmentades: BASTARDAS, *Usatges de...*, usatge LXVIII, p. 103. “(...) *Car negú no deu fallir al príncep a tan gran obs ni ha tan gran cuyta*”; ROVIRA, *Usatges de...*, p. 224. “(...) *Car negun hom no deu fallir al Príncep a tant gran ops o necessitat*”; GUDIOL, “Traducció dels...”, p. 294. “(...) *Cor negun hom no deu fallir al príncep a gran obs ne a gran cuita*”.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

Certament, pocs anys abans de la realització de la crònica, l'usatge havia estat objecte d'estudi i anàlisi per Pere Albert en les seves *Commemoracions*. Es tracta d'una obra que va tenir una gran difusió²³²⁷ i que cal suposar que Desclot la coneixia i se'n va influenciar.

Pere Albert era canonge de la Catedral de Barcelona, un dels consellers del rei Jaume I i va morir als voltants del 1270²³²⁸. Era un home proper a la cort, tal com ho va ser Desclot, i, per això, cal proposar la possibilitat que, fins i tot, es coneguessin en persona. Precisament, aquest jurista va ser rellevant perquè és una mostra de com el lector de les acaballes del segle XIII podia entendre l'aplicació del *Princeps Namque* o, si més no, com la mentalitat del moment podia entendre el príncep com a governant.

Aquest jurista va dedicar part de la seva obra a analitzar quines havien de ser les implicacions i les competències del príncep. Per plantejar aquesta qüestió va partir de l'usatge del *Princeps Namque*, des del qual s'establia l'autoritat i el poder del sobirà de Catalunya²³²⁹. Des de la seva perspectiva, aquest usatge mostrava un propòsit d'empresa comuna, ja que unia el defensor i els defensats o, si es prefereix, el príncep i els vassalls. El príncep representava el poder d'autoritat i d'interès públic per protegir els territoris dels enemics. El jurista va usar aquest principi almenys als capítols 37 i 39. En primer lloc, Pere Albert reivindicava que en cas de guerra el príncep podia manar als vassalls prendre les armes, a fi de defensar la *terra*²³³⁰. El dret de la convocatòria de la guerra era

---

²³²⁷ FERRAN, *El jurista...*, p. 331. L'obra va tenir múltiples manuscrits tant de la tradició llatina com catalana poc temps després de la seva redacció; Les tesis d'aquesta autora també van ser publicades a: FERRAN I PLANAS, Elisabet, *El jurista Pere Albert i les Commemoracions*, Ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2006, p. 253-255; També com a resum del seu estudi: FERRAN I PLANAS, Elisabet, "El jurista Pere Albert i les Commemoracions", dins *Revista de Dret històric català*, n. 2, 2003, p. 337-339.

²³²⁸ FERRAN, *El jurista...*, p. 325, 328. Certament, no es pot corroborar amb contundència que fos Pere Albert l'autor de tota la totalitat de l'obra, ja que hi ha hagut diferents afegits al llarg de la història.

²³²⁹ FERRAN, "El jurista...", p. 339. Pere Albert va dividir les seves *Commemoracions* en dos grans blocs. El primer, sobre l'estructura feudal. El segon era el que va interessar Desclot tractava sobre la centralitat del *Princeps Terrae*; vegeu també sobre l'aplicació del *Princeps Namque* a l'obra de Pere Albert: KAGAY, Donald J., "The King's right must be preferred to the Lord's: sovereignty and suzerainty in the treatises of Pere Albert", dins Donald J. KAGAY (Eds.), *War, government, and society in the medieval Crown of Aragon*, Ed. Ashgate Publishing, Aldershot, 2007, p. 693-703; També a, KAGAY, "The national...", p. 87.

²³³⁰ "Commemoracions de Pere Albert", dins *Usatges de Barcelona i Commemoracions de Pere Albert*, a cura de Josep ROVIRA I ERMENGOL, Ed. Barcino, Barcelona, 1933, p. 139-204, cap. XXXVII, p. 183. "Si algun seyor vol armar luy de sa terra a sarrains a combatre, pot manar a sos vassals que-l seguequen si el seyor es tal que ha aya poder de combatre contra sarrains, e que sos antecessors agen guerreyat e costumats fer guerra a sarrains, axí con rey d'Aragó, o de França o de Castela, o alguns altres prínceps. E aytal seyor pot manar a sos vassals o a altres homes seus naturals e profitoses e bons en fer d'armes que vagen ab el en guerra de sarrains. Emperò el rey és tengut als vassals a les despeses totes, si-ls feus

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

exclueix del príncep, que era qui tenia la *potestas* i jurisdicció sobre el territori²³³¹. En segon lloc, el príncep era una personalitat pública perquè tenia una missió comunitària que era defensar i protegir la terra i els seus habitants. Es tractava d'una obligació recíproca entre el príncep i els membres de la comunitat. L'objectiu era que el territori no “*sia subiugat, o que no perda aytal tera*”²³³²; és a dir, evitar una agressió externa o una usurpació. Des de l'òptica jurídica, s'estava suscitant la possibilitat de l'escenari de conquesta alguns anys abans que succeís. Precisament, Desclot va aplicar aquesta concepció jurídica al seu relat.

En conseqüència, Pere Albert sostenia l'establiment d'una causa final justa, que restava com a *ratio scripta* subordinada al dret natural. Calia entendre l'enfrontament a l'adversari com un sentiment compartit de comunitat política formada per aquells que havien nascut en l'espai geogràfic determinat, és a dir, el Principat o “*Patria*”, dirigit pel príncep. Per Pere Albert la defensa del territori havia de ser compartida per tots els naturals del territori. Aquesta obligació no es regia únicament pel vincle de vassallatge, sinó que ho superava. Es plantejava que la terra era el bressol on naixia la unió natural entre el príncep i els vassalls²³³³.

Es presentava la imatge del príncep com a *dominus* i com a *pater*. Primer, com a *dominus* perquè era el governant de la comunitat i ostentava el poder polític. Segon, com a *pater* perquè s'animava als oriünds de la terra a identificar-se amb el príncep, que es

---

que per el tenen són pocs, o part de les despeses restituir; e tot açò se deu determinar a coneguda de bon hom qui aurà assegurat de la granea dels deus e de la longuea del camin”.

²³³¹ “Commemoracions...”, cap. XXXVIII, p. 184. “*Rics homes, axí con comtes e vezcomtes, varvessors et lurs semblants, e cavallers simples qui són vassals del Príncep de la terra et han alguns homes sots si per rahan de feus que tenen per lo Príncep de la terra, aquestos aytals són homes del Príncep per dret de feultat e per dret de general jurisdicció que el Prínceps ha en son regne. E els rics homes vassals no poran aquells homes aver contra lo Príncep, mas lo Príncep pot aver los homes aytals contra els rics homes vassals*”.

²³³² “Commemoracions...”, cap. XXXIX, p. 187-188. “*Car lo rey cita los homes que el regne no sia subjugat, o que no perda aytal tera; e apela'ls per profit de la terra et ben públic del regne seu del qual porta administracio. E axi los homes son tenguts combatre per la terra e obeir al rey. (...) Mayorment, con lo rey fa el manament per rahó de profit públic, e profit públic val més que privat. (...) si el rey los apel·la per raó d'alcun negoci qui no és per públic profit, ne contrastaria que sien apareylats al comte no és mayor desgrat dels dits hòmens (...). Car lo rey [no ha] los homes obligats sinó per dret, ço és, per dret de general jurisdicció e'l comte a'ls obligats per doble dret, ço és, per dret de jurisdicció que ha en dits hòmens, [e] per homentage, axí con dret és*”.

²³³³ FERRAN, *El jurista...*, p. 316-318.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

personificava com a pare de la terra o “*patria*”, el qual havia de custodiar el principat per tal de garantir la pau²³³⁴.

Es pot considerar que, amb el relat sobre el *Princeps namque*, Desclot feia gala de la seva faceta jurídica quelcom que suggereix, una vegada més, que era un home intel·lectual i que tenia coneixements del dret català. Atès que el cronista era contemporani del jurista abans esmentat, cal prendre com a supòsit que Desclot entenia la convocatòria de l’usatge de la mateixa manera i aplicava el mateix paradigma per entendre la funció del príncep. En altres paraules, Pere Albert plantejava l’usatge de manera jurídica i Desclot el desenvolupava i l’adaptava en el relat cronístic per a l’enaltiment del príncep. Les premisses de Pere Albert estaven patents al relat del cronista.

En primer lloc, el propòsit de Desclot amb l’ús del relat del *Princeps namque* era demostrar que el rei Pere tenia l’autoritat pública, ja que era l’únic que podia invocar l’usatge. Al mateix temps, justificava el seu poder, perquè complia amb les seves obligacions de defensa de la *terra*. Això s’incorporava al relat per desbancar el poder de l’Església sobre la Corona i per contestar els arguments güelfs. El missatge era que, malgrat la guerra i la falsa donació a Carles de Valois, el rei Pere, com a príncep, seguia dempeus i ostentava el poder.

En segon lloc, Pere Albert insistia que la defensa de la terra s’havia d’entendre com una causa final justa que restava subordinada al dret natural²³³⁵. Desclot defensava la mateixa premissa. Per una banda, la convocatòria de l’usatge només podia ser estipulada per aquell qui tingués la legitimitat de governar. D’altra banda, tal com recordava constantment, i com s’ha analitzat, el territori l’havia conquerit el llinatge del rei i, en conseqüència, n’era el legítim governant²³³⁶.

En tercer lloc, Desclot, com el jurista, apel·lava en els seus escrits a la consciència geogràfica. És un aspecte que en l’anàlisi de les cròniques que relataven els fets de Sicília

---

²³³⁴ FERRAN, *El jurista...*, p. 319-320. La concepció romana del *Pater populi* podria ser un dels antecedents a aquesta concepció de príncep. També, podria arrancar dels monjos “doctrinaris” del segle XI arran de la tradició isidoriana i carolíngia; Vegeu també, AURELL CARDONA, Martí, “Les noces del comte: matrimoni i poder a Catalunya (785-1213)” dins *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, vol. 46, 1998, p. 427-434. Segons apunta l’autor, la imatge del príncep com a “*pare de la pàtria*” era usada pels cluniacencs i l’aplicaven a Guillem II de Provença (970-993).

²³³⁵ FERRAN, *El jurista...*, p. 319-320.

²³³⁶ DESCLOT, cap. CXLIV, p. 309.

6. La guerra de les Vespres: un *Bellum Iustum*

---

s'havia intuït, una consciència de col·lectiu sicilià vers l'enemic francès. En aquest cas, no només es reproduïx el mateix paradigma en el cas català sinó que, a més, es té registre jurídic i era utilitzat pel cronista. El *Princeps Namque* per si mateix constituïa una crida a la defensa territorial, en aquest cas de Catalunya, i feia unir els oriünds de la terra sota el comandament del príncep. Possiblement, Desclot, aprofitant aquesta premissa, afegia l'usatge per remarcar que només els catalans lluitaven contra la invasió i denunciar, una vegada més, l'absència dels aragonesos.

En quart lloc, Pere Albert presentava un príncep *dominus* i *pater*. Desclot mostrava el mateix paradigma. Per una banda, presentava el rei Pere com el governant o *dominus* al qual se li havia de retre obediència i qui tenia la potestat del territori. Per altra banda, el monarca era presentat com el protector i salvador o *pater*, primer de Sicília i després de Catalunya. Potser, precisament perquè Desclot treballava des d'aquesta perspectiva, va ser senzill realitzar la comparativa entre Moisès i el rei Pere, com si fos un *pater* salvador.

Finalment, argumentar la defensa de la *terra* i l'autoritat en qui residia el govern era una necessitat de tots els autors, però només des de la perspectiva catalana de Desclot es podia aplicar la retòrica i les premisses jurídiques exposades per Pere Albert. D'aquesta manera, aquests arguments acompanyaven la idea i proposta del *Bellum Iustum* desenvolupada a l'escrit català.

7. LA FIGURA DEL REI COM A EIX DE LA NARRATIVA

Els dos reis de Sicília, Carles i Pere, van ser objecte per part de tots els cronistes d'enaltiments, judicis i crítiques. El resultat final va ser que cada autor havia reproduït una imatge concreta del monarca a qui es defensava i del monarca a qui s'atacava. Durant tota aquesta investigació s'ha fet constant referència a la imatge dels reis en cada episodi concret. Així, la descripció del monarca angeví en les narratives catalanosícules era la d'un home iracund i inflexible²³³⁷. En canvi, pels güelfs era el monarca legítim i el gran defensor del pontífex. Certament, hi ha arguments que en les cròniques es contraposaven i feien una comparativa entre els dos sobirans.

Tanmateix, hi ha premisses produïdes per les cròniques en favor del rei Pere que no troben equivalència amb la narrativa entorn del rei Carles i, per tant, no es poden comparar entre elles. Entorn de la figura del rei Pere es va fer un gran desenvolupament propagandístic, on s'utilitzava el profetisme i el messianisme en la persona del rei, i les seves gestes eren identificades com a actes cavallerescos i se'l comparava amb Alexandre el Gran.

---

* Imatge del títol: SPECIALIS, Nicolaus, *De gestis siculorum sub Friderico Rege*, Universitat de València, Manuscrit, MH Ms. 0848, f. 7v (1401-1450).

²³³⁷ Vegeu al respecte: PISPISA, "Costruzione storiografiche...", p. 37. L'autor estudia la imatge del rei Carles a la crònica de Neocastro: "*Il cronista, insomma, costruisce una leggenda nera della dinastia francese che in contrappone "alla venerazione quasi religiosa del principe nel sistema angioino (...). Così Carlo I è designato sempre come iracondo e pauroso: digrigna i denti e rode un bastone, si accende d'ira, è mosso da gran furore (...)*". També, BOYER, Jean-Paul, "La "foi monarchique": royaume de Sicile et Provence (mi-XIIIe-mi XIVe siècle)", dins Paolo CAMMAROSANO (eds.), *Le forme della propaganda politica nel Due e nel Trecento. Relazioni al convegno di Trieste (2-5 marzo 1993)*, Ed. Publications de l'École Française de Rome, Roma, 1994, p. 85-110, p. 86.

7.1. LA IMATGE DEL REI SICULOARAGONÈS: SACRALITZACIÓ I PROFETISME ENTORNA A LA FIGURA DE PERE EL GRAN

La utilització dels passatges bíblics en les cròniques contemporànies i posteriors a la revolta de les Vespres era habitual, tant en els autors eclesiàstics com seculars. Un dels episodis bíblics que es va convertir en una temàtica molt recurrent entre els cronistes antiangevins va ser la utilització de l'Èxode. Concretament, es va emprar el relat sobre els israelites i el seu esclavatge sota el domini faraònic per fer-ne una comparativa entre els sicilians i els angevins. És a dir, en els relats antiangevins els sicilians van ser parangonats als hebreus, i el rei Carles seria com el Faraó o el drac bíblic. Al mateix temps, el rei Pere es compararia amb Moisès i es presentaria com el personatge messiànic que havia de guiar el poble a la llibertat i salvar-lo del jou angeví que s'identificava amb el règim faraònic. De fet, l'equiparació dels dos pobles i dels dos dirigents va donar a lloc a una de les majors argumentacions propagandístiques i més exitoses del temps de les Vespres.

No obstant això, no sorprèn pas la utilització de les escriptures sagrades en les narracions de cronistes que, lògicament, havien tingut una educació profundament cristiana. El que sí és rellevant és que molts dels autors antiangevins utilitzin la mateixa argumentació. Això porta a preguntar-se d'on va sorgir aquesta idea o quin cronista o font va ser la primera a fer-ne ús.

Cal tenir en compte que en una epístola del papa Innocenci IV, ja es parificava el rei Frederic II amb el Faraó²³³⁸. Aquest document és un exemple —que sovint ha passat inadvertit per la historiografia que s'ocupa de les Vespres— que podria ser la clau per hipotitzar sobre l'origen de l'argument. Cal suposar que si apareix en un document papal, devia ser una idea força difosa entre els cercles eclesiàstics. Això estaria dins el context en el qual el *stupor mundi* era considerat l'Anticrist pels autors güelfs²³³⁹. Per això, el

---

²³³⁸RODENBERG, Carolus, *Epistolae saeculi XIII e registis pontificum romanorum*, vol. 2, Ed. Apud Weidmannos, Berlin, 1887, doc. 585, p. 413-414. El document data del 30 d'agost de 1248 i era enviat per Innocenci IV per tal d'advertir de la guerra contra el rei Frederic. El text expressa que "(...) *ut non minus illos conterat impressio tyrampni urgentis ad onera insueta, quam olim filios Israel presserit inclementia Pharaonis*"; HOUSLEY, *The italian...*, p. 48; Vegeu també, DONNE, "Le armi, l'onore...", p. 105. El rei Frederic també havia estat definit com el successor de David, i pels seus detractors era l'Anticrist i l'emperador de la fi dels temps.

²³³⁹ Vegeu al respecte: AURELL, Martin, "Messianisme Royal de la Couronne d'Aragon", dins *Annales. Histoire, Sciences Sociales*, 52e année, n. 1, 1997, p. 119-155, p. 133. Frederic II era considerat l'Anticrist,

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

matrimoni entre el rei Pere i la reina Constança faria associar el destí apocalíptic de la casa Staufen amb el monarca d'Aragó²³⁴⁰.

Cal suposar que potser alguns dels autors favorables al rei-emperador canviarien l'argument a favor seu, com més tard faria per exemple Desclot respecte al rei Pere, encara que no s'ha trobat tal referència. En tot cas, aquesta carta papal seria un testimoni de l'ús d'aquesta comparativa unes tres dècades abans de la conquesta del rei Pere. Això suposaria que l'origen de l'argument seria itàlic, sorgint dels cercles pontificals, i no pas sicilià o català. Es pot considerar, per tant, que amb l'esclat del conflicte amb el rei Pere, es van recuperar els arguments²³⁴¹. Els autors güelfs podrien utilitzar el mateix ordre en la comparativa. En canvi, els autors antiangevins en canviarien l'equiparació.

La possible represa dels arguments utilitzats —per Innocenci IV— a la narrativa sobre les Vespres es troba, inicialment, a la redacció de Desclot. El primer esment que feia l'autor dels fets sicilians comparats amb els fets a l'Egipte bíblic era amb la reproducció de la carta del 13 d'abril de 1282 enviada des de la *Communitas* palermitana a la messinesa²³⁴². Abans d'analitzar-ne el contingut, cal tenir en compte que, com en altres casos, el cronista demostrava tenir accés a documentació que incorporava en la seva redacció, tal com va fer amb l'Usatge del *Princeps Namque* prèviament mencionat. En aquest cas, la carta tramesa de Palerm a Messina on es demanava el suport a la revolta,

---

i el rei Pere seria considerat el responsable dels innumerable conflictes després de la invasió de Sicília. De fet, Gregori IX es mostrava convençut dels tractes entre Frederic II i l'anticrist; Vegeu també, BARONE, Giulia, "L'oeuvre eschatologique de Pierre Jean-Olieu et son influence. Un bilan historiographique", dins *Fin du monde et signes des temps. Visionnaires et prophètes en France méridionale (fin XIIIe-début XVe siècle)*, Cahiers de Fanjeaux, n. 27, 1992, p. 49-61; KANTOROWICZ, Ernst. *L'empereur Frédéric II*, Ed. Gallinard, Paris, 1987, p. 547; CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 312. També Manfred havia estat considerat l'Anticrist.

²³⁴⁰ AURELL, "Messianisme royal...", p. 143.

²³⁴¹ REEVES, Marjorie, LEE, Harold i SILANO, Giulio, *Western Mediterranean Prophecy: The school of Joachim of Fiore and the Fourteenth-Century Breviloquium*, Ed. Pontifical Institute of Mediaeval Studies, Toronto, 1989, p. 17-26, 76. Tal com advertien els autors, amb el matrimoni entre el rei Pere i la reina Constança el monarca també es convertia en hereu de la tradició política dels Staufen.

²³⁴² Soldevila en feia referència a: DESCLOT, cap. LXXXI, p. 175, n. 620; Aquesta carta també es reproduïa a: *Cronica Sicilie*, cap. XXXVIII, p. 830; Vegeu també la relació que en feia: COLL, *Cronica*, vol. 3, cap. LXXXVIII, p. 91, n. 2. Tal com advertia Coll i Alentorn aquesta carta també s'afegia a la versió catalana del *Cronicon*, al *Libre de les conquestes de Sicília*; Vegeu també al respecte: AGUILAR ÀVILA, Josep Antoni, "Percutiebat lethaliter cauda gallos: Elements profètics en les cròniques de les Vespres Sicilianes", dins *Llengua & Literatura*, n. 18, 2007, p. 403-439, p. 406; També s'ha de tenir en compte que la carta es pot trobar a: LUNIG, *Codex Italiae...*, vol. 2, doc. 49.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

s'havia escrit en llatí. Desclot l'hauria traduït al català i l'hauria afegit per a reforçar el seu argumentari.

Aquesta epístola mostraria la comparativa de Carles d'Anjou amb el drac. De fet, tal com apunta Cingolani aquesta carta apareixeria només en la segona redacció de Desclot, cosa que seria prova dels contactes amb Sicília²³⁴³ i de l'accés a la documentació del cronista. Al mateix temps, Cingolani suposava que la parangonació amb el Faraó i Moisès es podia haver originat dins aquells mateixos cercles, perquè era present a l'epístola palermitana²³⁴⁴. Per tant, arribava a la conclusió que si l'assimilació entre els personatges bíblics i els dos reis de Sicília era únicament d'origen sicilià, ja no cal veure-hi una intervenció de la narrativa catalana, encara que aquest argument va créixer a partir de la propaganda del rei Pere²³⁴⁵. D'altra banda, Aguilar Àvila plantejava la possibilitat que l'equiparació es basés en l'oració de l'*Ordo commendationis animae*²³⁴⁶.

Tot i l'estudi de la carta i la formulació d'aquestes hipòtesis, cal tenir en compte els precedents encara més antics, sovint obviats; és a dir, l'ús que es feia de la comparativa entre el Faraó i el rei Frederic II durant els últims anys. La guerra de les Vespres era un allargament del conflicte que prèviament havia iniciat l'emperador, especialment, en l'àmbit dialèctic. Com s'ha citat abans, es van recuperar múltiples arguments utilitzats en favor i en contra dels darrers Staufen. Per això, és fàcil suposar que es podia recuperar la comparativa rei-Faraó per utilitzar-la en la construcció (o en aquest cas, reconstrucció) de la propaganda. Sembla que el primer document que emprava aquest argument és la carta palermitana que Desclot utilitzava. Es pot considerar, doncs, que es tractaria d'una evolució del raonament original. L'epístola recuperaria la idea que mostrava Innocenci IV, però canviant els rols i els personatges. Cal tenir en compte que aquest escrit sorgeix al Palerm comunal, una unitat política propera a l'Església i al güelfisme, encara que es declarés antiangevina. Per consegüent, fàcilment es pot suposar que algun dels seus integrants i redactors podien conèixer la comparativa emprada pel papat contra Frederic i reinventar-la. A més, s'ha de tenir en compte que el rei Frederic no va comptar amb la simpatia de la totalitat de l'illa i, en conseqüència, devia ser un argument més o menys conegut. Per això, cal plantejar la hipòtesi que, de manera molt breu, des de la perspectiva

---

²³⁴³ CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 304; SOLDEVILA, *Vida de Pere...*, p. 632.

²³⁴⁴ CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 305.

²³⁴⁵ CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 308.

²³⁴⁶ AGUILAR, "Fieri pax...", p. 129-130; També a: AGUILAR, "Percutiebat lethaliter...", p. 414.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

palermitana, es podia haver assimilat el rei Frederic amb el rei Carles, ambdós com el Faraó, ja que el primer també havia arribat a estar rebutjat a l'illa²³⁴⁷.

Segurament, la idea primigènia hauria sorgit dels cercles papals i aquesta hauria quallat entre els güelfs. Més tard, amb la revolta de 1282, s'hauria recuperat i plasmat en la carta esmentada per atacar al rei Carles. Tanmateix, no es pot garantir amb plena seguretat que la carta palermitana fos la primera font a usar-ho, sinó que en tot cas seria la més antiga conservada. Es tractaria, doncs, d'un argument itàlic que posteriorment es va sicilianitzar. Segurament, Desclot va ser el primer a redactar la trama en una crònica, i això li hauria permès desenvolupar molt més l'argument. Això significaria que l'autor català seria el precursor en l'ús de la comparativa bíblica i molts dels cronistes posteriors en realitzarien una imitació. Ara bé, cal no descartar la possibilitat que altres autors —especialment d'àmbit sicilià— poguessin trobar la carta palermitana o altres documents i, com Desclot, realitzessin la seva pròpia equiparació, sense necessitat de tenir com a referència l'obra catalana. De fet, més tard, aquesta carta va ser copiada a la *Cronica Sicilie* però, en aquest cas, en llatí²³⁴⁸ i també destaca la utilització d'aquesta comparativa en la carta del rei Pere per convocar la host a Messina²³⁴⁹.

Quant a l'anàlisi del text de Desclot es pot observar, *a priori*, que l'autor no relacionava Moisès amb el rei Pere, sinó que era quelcom que es reservava per més endavant en el relat i ho presentava com una solució òbvia i evident. El cronista parangonava el rei Carles tant amb un drac com amb el Faraó, encara que cal no separar els termes, ja que d'altra manera quedaria desvirtuat el missatge de Desclot.

Així, doncs, com ja s'ha analitzat anteriorment, la carta palermitana va ser enviada a Messina per demanar el seu ajut, es lamentava dels abusos dels soldats i, després, expressava l'argument profètic. En primer lloc, es demanava als messinesos que expulsessin els francesos de la seva ciutat, els quals eren identificats com “*espaventables*

---

²³⁴⁷ Això s'explicaria, en part, pel rebuig de la seva aplicació fiscal, que abans s'ha analitzat. Vegeu al respecte: ABULAFIA, “La política...”, p. 165-187.

²³⁴⁸ *Cronica Sicilie*, cap. XXXVIII, p. 830; Vegeu al respecte, AGUILAR, “Percutiebat lethaliter...”, p. 408-411.

²³⁴⁹ CARINI, *De rebus...*, doc. 17, p. 706; CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 304, 376; Vegeu també, ABULAFIA, David, “Charles of Anjou and the Sicilian Vespers”, dins *History Today*, n. 32, 1982, p. 38-42; També és interessant l'aportació de: AURELL, Martin, “Chanson et propagande politique: les troubadours gibelins (1255-1285)”, dins Paolo CAMMAROSANO (Eds.), *Le forme della propaganda politica nel Due e nel Trecento. Relazioni al convegno di Trieste*, Ed. École française de Rome, Roma, 1993, p. 183-202.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

serpents". En conseqüència, es requeria que s'alcessin "*contra lo gran dragó*", que hom pot identificar amb el rei Carles. En aquesta primera introducció a la comparança bíblica, s'assimilava els francesos amb "*serpents*", i el seu monarca com un gran "*dragó*"²³⁵⁰. L'ús d'aquests animals mitològics s'ha de relacionar amb la tradició bíblica apocalíptica que els agermanava directament amb el maligne²³⁵¹.

L'objectiu era col·laborar per ser "*delliurats e iscam de sots lo pesant jou de Faraó*". És a dir, el monarca angeví era identificat amb el Faraó bíblic que va esclavitzar els hebreus a Egipte²³⁵². Si s'introduïa aquest antagonista era, justament, per introduir el protagonista i salvador en l'escena: Moisès. Desclot, en la reproducció de l'epístola palermitana, alertava que "*ara és vengut lo temps que Déus tramès Moisès a Faraó per delliurar los d'Israel de captivitat e de son poder*"²³⁵³. El poble israelita era equiparat al poble sicilià, que sota la direcció de Moisès, havia de ser lliurat del jou angeví, parangonat al poble egipci. Per aquest motiu se'ls hi demanava que "*dreçats-vos de combatre contra els cruels serpents*"²³⁵⁴.

---

²³⁵⁰ Sobre la concepció del drac bíblic medieval, vegeu: KAPPLER, Claude, *Monstruos, demonios y maravillas a fines de la edad media*, Ed. Akal, Madrid, 1986, p. 190.

²³⁵¹ Vegeu, *Apocalipsis*, 12, 4-9. En aquest passatge s'escribia sobre el drac i la serp. A partir d'aquesta idea es va utilitzar a les cròniques: "*El drac es va aturar davant la dona que havia d'infantar per devorar-li el fill així nasqués. (...) El gran drac, la serp antiga, l'anomenat diable i Satanàs, el qui enganya el món sencer, va ser llançat a la terra, i també els seus àngels hi foren llançats amb ell*"; També es pot relacionar amb l'inici bíblic: *Gènesi*, 3, 1.

²³⁵² Vegeu, *Ezequiel*, 32, 1-3.

²³⁵³ La comparativa bíblica es podria basar en: *Èxode*, 3, 7-9. "*Moisès es va tapar la cara perquè tenia por de mirar Déu. El Senyor li digué: -He vist l'opressió del meu poble a Egipte i he sentit com clama per culpa dels seus explotadors. Conec els seus sofriments; per això he baixat a alliberar-lo del poder dels egipcis i fer-lo pujar des d'Egipte cap a un país bo (...)*"; També, *Èxode*, 2, 11-15. Sobre l'enviament de Moisès, que Desclot en fa paral·lelisme amb el rei Pere: *Èxode*, 4, 1-9. També vegeu: 22, 21-23. Aquest passatge és una amenaça en què alerta que si hom ataca als febles hi hauria sentència divina, tal com el cronista defensava, i com s'ha analitzat anteriorment. Per tant, si hi havia justícia de Déu, calia enviar a Moisès i calia exercir la sentència.

²³⁵⁴ DESCLOT, cap. LXXXI, p. 175. "*Als gentils e nobles barons e a tota la universitat de Messina (...). On nós vos pregam, així com a feels germans nostres e especials amics que nós vos tenim, que gitets de vostra ciutat los espaventables serpents e que siats en contra lo gran dragó forts e ardits companyons amb nós ensems; per ço cor lo temps és vengut que siam delliurats e iscam de sots lo pesant jou de Faraó, qui molt és greu e dur. Que ara és vengut lo temps que Déus tramès Moisès a Faraó per delliurar los d'Israel de captivitat e de son poder. Ara és vengut lo temps que aquell Moisès, qui devia delliurar los fills d'Israel és vengut a nós delliurar, qui érem perduts per nostres pecats. Per ço cor a Déu lo Pare, qui és tot misericordiós, ha presa pietat de nós, llevats-vos e no siats adormits, e dreçats-vos de combatre contra els cruels serpents*"; També sobre els antecedents del messianisme als relats catalans: RENEDO PUIG, Xavier, "Elements messiànics en el *Llibre dels feits* de Jaume I", dins *Estudi General*, 2007, n. 25. En premsa; RIQUER, Martí de, *Llegendes històriques catalans*, Ed. Quaderns Crema, Barcelona, 2000; Vegeu també

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

Ara bé, encara que les intencions de l'autor són sobradament conegudes, en primera instància, no equiparava el rei Pere amb Moisès —encara que donat aquest context hom podia comparar-lo—, sinó que va esperar que el rei entrés en l'escena siciliana i, així, presentar-lo com un personatge profètic i salvador. No va ser fins al relat de l'assemblea palermitana, on es va decidir enviar una ambaixada al rei Pere a Alcoll, quan l'autor va reprendre el discurs profètic per assimilar Moisès amb el monarca. Desclot assegurava que davant l'opressió angevina “*per null hom no podien venir a salvament sinó per lo rei d'Aragó*”. El monarca era presentat com el salvador del poble sicilià; això, portava a la igualació entre Moisès, que va alliberar els hebreus, i el rei Pere —que segons aquest argument— va alliberar els sicilians. L'autor insistia en el fet que de la mateixa manera que “*Moisès, qui delliurà per la vertut de Déu los fills d'Israel de les mans de Faraó*”, els sicilians havien de ser “*delliurats de les mans de Carles per lo rei d'Aragó, amb la volentat de Déu*”²³⁵⁵. Pel cronista aquest procés es produïa sota l'aura de la divina providència. A més, aquesta assimilació entre Moisès i el rei Pere era presentada en el context en què, el monarca, era reconegut com el senyor natural del reialme. En conseqüència, tenia l'obligació de defensar el territori i els seus vassalls de les agressions de l'enemic. Aquest fet reforçava l'argumentari i l'assimilava amb l'obra de Moisès el qual també hauria salvat el seu poble.

Els arguments bíblics van ser utilitzats igualment per als raonaments de la guerra a Catalunya, on es comparava els francesos amb els egipcis. En el context de la pestilència de les mosques —abans analitzada— l'autor asseverava “*que anc la plaga que Déus donà en Egipte al rey Faraó no poc ésser major que aquesta*”²³⁵⁶. Els relats de l'antic testament, com ja s'ha mencionat anteriorment, eren fàcilment aprofitables pels autors, per tal de fer la seva pròpia comparativa amb els seus temps. Cal tenir en compte que els versicles

---

relacionat amb aquest episodi: BOHIGAS, Pere, “Prediccions i profecies en les obres de Fra Francesc Eiximenis”, dins VV.AA, *Franciscalia. Homenatge de les lletres catalanes a sant Francesc amb motiu del setè centenari de son traspàs (1226), de la seva canonització (1228) i quart de l'autoctonia de l'Orde Caputxí (1528)*, Barcelona, 1928, p. 34; AURELL, “Messianisme Royal...”, p. 139.

²³⁵⁵ DESCLOT, cap. LXXXVII, p. 182. “(...) *ells sabien bé que per null hom no podien venir a salvament sinó per lo rei d'Aragó; que, tot així com Moisès, qui delliurà per la vertut de Déu los fills d'Israel de les mans de Faraó, tot així devien ells ésser delliurats de les mans de Carles per lo rei d'Aragó, amb la volentat de Déu*”; Sobre aquest afer vegeu també: SOLDEVILA, “Catalunya ha tingut...”, p. 12.

²³⁵⁶ DESCLOT, cap. CLX, p. 357; Aquest relat també era utilitzat a: NEOCASTRO, cap. XCVII, p. 76-78; *Gesta comitum*, cap. XLIII, p. 86. “*Immisit igitur Dominus tantam muscarum multitudinem in acies Gallicorum, quod satis iudicari poterat una de plagis maioribus Pharaonis, sicut et hi deteriores sunt et crudeliores in omnibus Pharaones*”; Vegeu també, CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 308-309; AGUILAR, “*Percutiebat lethaliter...*”, p. 414-415; AGUILAR, “*La plaga...*”, p. 58-62.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

veterotestamentaris eren útils pels pensadors de la guerra justa per tal de formular les seves premisses²³⁵⁷. Per això, era coherent que els cronistes de les Vespres utilitzessin la figura de Moisès en els relats que volien proposar un *Bellum Iustum*.

En primer lloc, —tornant a l'anàlisi del text de Desclot— cal relacionar aquest profetisme amb la venjança que abans s'ha esmentat. Són dues premisses que, a la narració de Desclot, no s'entenen una sense l'altra, car la voluntat de Déu sustentava el messianisme del rei Pere i, en conseqüència, donava peu a la revenja en nom de la divinitat.

En segon lloc, Desclot tractava el rei Pere pràcticament com un enviat de Déu, com Moisès. Aquesta igualació portava a la profetització i, finalment, a la sacralització del monarca. Aquesta proposta de Desclot devia quallar entre els seus lectors i, més tard, va ser usada i promoguda àdhuc per Muntaner.

D'altra banda, s'ha de tenir en compte altres cròniques que relaten el mateix argument. En destaca *Lu Rebellamentu* que és notable pel fet d'ésser una narració siciliana i, potser, contemporània als fets. Això podria arribar a crear el dubte de si aquesta va ser la primera a emprar la comparativa bíblica. Tanmateix, això és fàcilment descartable si es té en compte que l'autor no en va desenvolupar l'ús, sinó que, a diferència de Desclot, només en va fer un breu esment. És per aquest motiu que cal considerar que és més probable que l'autor es deixés influenciar per aquesta idea en àmbits polítics: o bé de la *Communitas*, o bé dels cercles reials. Dins el context de petició d'auxili al rei Pere i en la redacció d'un document d'ajuda, l'autor feia referència a la comparació bíblica. Els sicilians requerien al rei que se'ls alliberés de la mateixa manera “*comu liberau Moises lu populu di Israel di manu di Faraguni*” per tal de “*divinjari di li perfidi lupi, malvasi devoraturi*”²³⁵⁸. En aquest cas, l'autor canviava el drac o serpent, utilitzat per Desclot, pels “llops” que també tindria una connotació negativa; es demanava exercir venjança contra aquests. Un argument que, com s'ha comentat, era recurrent —especialment en les narratives de Desclot i Muntaner— i anava lligat amb la idea que el rei Pere complia la voluntat de Déu en qualitat de personatge messiànic.

---

²³⁵⁷ RUSSELL, *The just...*, p. 292-293.

²³⁵⁸ *Lu Rebellamentu*, p. 8. “*Mandamuvi pregandu, chi vui n digiati liberari, e trajri et livari di li manu di li nostri et di li vostri nimichi*’, *sì comu liberau Moises lu populu di Israel di manu di Faraguni; a tali chi vui poczamu tiniri [vui et] li vostri figlioli per signuri, et divinjari di li perfidi lupi, malvasi devoraturi*”.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

En el cas de la narració de Neocastro, s'assimilava el rei Carles a l'anticrist i el comparava a un llop, com a *Lu Rebellamentu*, i a un drac, com Desclot²³⁵⁹. El messinès atacava amb contundència al monarca i cal tenir en compte que, segurament, amb aquesta parangonació de l'anticrist es feia ressò i es deixava influenciar per la tradició d'igualar aquest personatge maligne amb el rei Frederic²³⁶⁰. En aquest cas, però, canviava el rei equiparat.

Més endavant, relatava l'ambaixada de Palerm al rei Pere, on se l'implorava clemència i ajut. En aquest context, l'autor messinès introduïa la comparativa bíblica, encara que amb alguns matisos diferents. En primer lloc, el cronista es mostrava indignat perquè, a través del diàleg del missatger, assegurava que sota el govern del rei Carles havien esdevingut pobres i havien passat de ser lliures a ser serfs i d'ingenus a més “vils que els hebreus”. Això va arribar a tal punt que, pels sicilians, era com vendre les seves mullers i fills com esclaus egipcis o musulmans²³⁶¹. El cronista canviava l'argument, però mantenia l'equivalència bíblica. Més endavant, igualava obertament el rei Carles amb el Faraó, de qui assegurava que havia perdut el poble sicilià, encara que l'hagués pogut mantenir únicament amb la clemència²³⁶². Finalment, com Desclot, feia ús de la comparativa entre l'afer de la pestilència de Girona amb les plagues d'Egipte²³⁶³. Segurament, el cronista messinès era, d'entre els autors que feia servir la comparativa bíblica —sobretot si es

---

²³⁵⁹ NEOCASTRO, Cap. XII, p. 10. “*Et ulterius referendum est quod, cum regem a Patre Patrum suscepisse crediderimus, recepimus potius Regni Siculi Antichristum; cum gentis et rerum augmentatorem crediderimus, immittens in nostra lupos voraces ovilia, non parcenti morso cuncta, quae jussit et voluit, devorarunt; et velut draco factus nequissimus, terram circumens, omnia perdit, singula destructurus*”.

²³⁶⁰ Vegeu al respecte, RUNCIMAN, *Las visperas...*, p. 57-69; MODENA, Claudio, *Federico II di Svevia. Anticristo e stupor mundi*, Ed. Gruppo Albatros, Roma, 2011.

²³⁶¹ NEOCASTRO, cap. XXII, p. 17. “*Ille persecutionibus variis et pressuris intolerabilibus adeo gentem nostram afflixit, quod, qui divites fuimos, depauperatis sumus, qui quoque liberi, facti eramus ut servi, et qui ingenui, viliores nos fecerat filiis Hebraeorum nec quidquam in nos aliud dirae saevitiae deerat, nisi quod nos, uxores et filios nostros venales fecisset velut Aegyptios, aut soboloem Machometi*”.

²³⁶² NEOCASTRO, cap. XXXII, p. 23. “*Sic itaque, Pharaonis formam gestans, merito Siciliae populum perdidisti, quia, quos solo nutu clementiae vincere poteris (...)*”; Aquesta frase va inspirar almenys a un altre autor: MICHELE DA PIAZZA, cap. XXXII. Aquest parlava al rei Carles i li deia: “*pharaonis formam gestans, merito siciliae populum perdidisti*”; També vegeu al respecte: CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 307; També, GIORGIANNI, Giuseppe, “La festa della Madonna assunta a Messina. Storia, macchine, architettura ed evangelismo Francesco Maurolico e altri interpreti: Guido delle colonne, Bartolomeo da Neocastro, Nicolò Speciale, Matteo Caldo”, dins *Archivio Storico Messinese*, vol. 68, Messina, 1995, p. 308.

²³⁶³ NEOCASTRO, cap. XCVII, p. 76-78. “*Similem pestilentiam passis exstitit a Domino populus Pharaonis propter peccatum ejus*”; Vegeu al respecte, CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 309.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

compara amb Desclot i Muntaner—, el que la va formular de manera més lacònica, malgrat que en va fer un ús contundent.

Cal observar, malgrat els seus raonaments, que Neocastro es va allunyar de la tendència que havia iniciat Desclot, atès que l'equiparació bíblica no era tan recurrent com a les narratives catalanes. S'observa, doncs, que encara que Neocastro coneixia bé les fonts que utilitzaven la comparativa, i tot i l'adopció dels arguments en alguns episodis, no era un raonament central per a la seva obra. La seva narració estava dedicada a Sicília i, especialment, a Messina, i no tant a l'enaltiment del rei. El seu objectiu era, en tot cas, altificar la seva ciutat i defensar-la. Per això no tenia tanta necessitat d'utilitzar la sacralització vers el rei.

Un altre dels autors que destaquen més per la utilització dels relats bíblics era Muntaner, que va saber desenvolupar i eixamplar l'argument *ad libitum*. El cronista de Peralada, com en els altres casos, introduïa aquest argumentari en el moment en què els sicilians demanaven ajut al rei Pere. Com Desclot, va ser dels redactors que més va aprofitar la parangonació bíblica. En tot cas, el primer esment el reproduïa a partir del discurs d'un dels ambaixadors sicilians, on després de reclamar la terra pel rei i pels seus infants, li demanava que lluités pels sicilians i “*lleva'ls de la mà de Faraó*”. A més, afegia que “*així com Déus delliurà lo poble d'Irrael de les mans e de poder de Faraon*” el rei pot “*delliurar aquell regne*” de la “*pus cruel gent qui en el món sia*”²³⁶⁴. Així, doncs, l'autor de Peralada, en primera instància, no esmentava Moisès ni l'equiparava amb el rei Pere, sinó que comparava la voluntat divina en l'alliberament dels hebreus amb la dels sicilians. Aquests, com en els altres relats, estarien oprimits pel “*Faraó*” que seria el rei Carles i,

---

²³⁶⁴ MUNTANER, cap. LIV, p. 106. “*Adoncs, sant senyor, hagués mercé de nós e plàcia't que vages pendre aquell regne qui és teu e dels teus infants, e lleva'ls de la mà de Faraó, con així com Déus delliurà lo poble d'Irrael de les mans e de poder de Faraon, així, senyor, pots tu delliurar aquell regne de la man de la pus cruel gent qui en el món sia, que en el món tan cruel gent no ha, lla on han poder, com són franceses*”; Vegeu al respecte l'estudi de: AGUILAR ÀVILA, Josep Antoni, “Ramon Muntaner i les Vespres sicilianes: providencialisme i propaganda”, dins *Premi de Comunicació Científica Joan Lluís Vives*, Universitat de València, 2007, p. 1-9; També, en referència de la permissivitat del papa amb Carles d'Anjou i el discurs de Muntaner al respecte: AGUILAR ÀVILA, Josep Antoni, “E Déus perdó a papa Martí (“Que Dios perdone al papa Martín”): algunos aspectos de la visión del papado en la Crónica de Ramon Muntaner”, dins *Res Publicae. Revista de Historia de las Ideas políticas*, n. 17, 2007, p. 253-307; També, sobre la continuació de la problemàtica després del rei Pere: AGUILAR ÀVILA, Josep Antoni, “Lo rey d'Aragó no'ns fa sinó greuges e vilanies!: Papat i casa d'Aragó a la Crònica de Muntaner (I)”, dins *Estudis Romànics*, vol. 28, 2006, p. 199-229.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

per tant, havien de ser alliberats. Per concloure, i com ja era habitual en la seva crònica, atribuïa a l'enemic francès una gran crueltat contra els oprimits sículs.

Més endavant, quan el rei Pere va desembarcar a Sicília, Muntaner va completar tot l'argumentari; reconeixia al monarca com un enviat de Déu i el descrivia com "*lo sant rei d'Aragó*". L'autor santificava el rei per tal de plantejar que l'alliberament del poble sicilià "*de les mans de llurs enemics*" era com una obra profètica. Aquest acte era equiparable a quan la divinitat "*tramès Moisèn al poble d'Irrael e li donà la verga*"²³⁶⁵. L'auxili als sicilians, que ara s'havien convertit en els seus vassalls, permetia a l'autor qualificar al rei d'aquesta manera i, a més, remarcava que aquest fet donava dret al monarca, com Moisès, de governar i tenir el ceptre de poder sobre el seu poble.

La santificació del monarca es va repetir al llarg de la crònica de Muntaner per tal de remarcar la gesta règia que l'autor podia considerar com a santa. L'autor insistia que "*el sant rei d'Aragon estorç Déu de la batalla que ha empresa ab lo rei Carles, que tots a colp nos rebel·larem contra lo rei Carles*"²³⁶⁶. El cronista persistia en el fet que totes les accions del rei Pere estaven dirigides contra els angevins en nom de Déu. Encara que en aquest passatge l'autor de Peralada no utilitzava la comparativa amb el "*drac*" —com Desclot— ressaltava que Déu els hi havia enviat el rei Pere; de la mateixa forma que Moisès va ser enviat contra el Faraó i, per això, els considerava els enemics de la divinitat.

Per tal de completar la santificació del rei es va eixamplar l'argument a la família reial. Durant el relat del desembarcament a Sicília de la reina Constança i dels futurs reis sicilians, Jaume i Frederic, i aprofitant, doncs, que serien tres els monarques, se'ls va comparar amb els tres reis d'Orient que van adorar Jesucrist. Per l'autor era transcendental, per a la seva argumentació, insistir que eren "*tres persones que podets comparar als tres Reis*"²³⁶⁷.

---

²³⁶⁵ MUNTANER, cap. LX, p. 111. "*(...) Déus los havia tramès lo sant rei d'Aragó qui els delliuràs de les mans de llurs enemics e els fos guiadors e governadors, així com tramès Moisèn al poble d'Irrael e li donà la verga. E així, ab senyal que féu lo senyor rei d'Aragó delliurarà així mateix lo poble de Sicília. Per què tuit podem conèixer que açò fo obra pròpia de Déu*"; Vegeu també, AGUILAR, *La Crònica...*, p. 89-105.

²³⁶⁶ MUNTANER, cap. LXXXII, p. 142.

²³⁶⁷ MUNTANER, cap. XCVI, p. 172; Vegeu també l'evangeli on s'exposa la història dels savis que van visitar Jesús: Mateu, 2, 1-12; Aquest episodi cal comparar-lo amb el relat de Desclot sobre l'arribada dels hereus a Palerm amb un caire completament diferent i sense atribuir l'aura profètica: DESCLOT, cap. CIII, p. 217.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

En primer lloc, l'autor igualava l'arribada dels "tres Reis" amb la família reial a Palerm. Tots ells van ser guiats per Déu al seu destí; els primers mitjançant una "estela ab qui es guiaven"; els segons, en canvi, "en lloc de l'estela Déus donà'ls bon vent"²³⁶⁸. En conseqüència, la seva arribada era presentada com un acte de planificació divina.

En segon lloc, parangonava cada un dels monarques amb els reis bíblics i en destacava les seves virtuts. L'autor va començar en ordre cronològic i va iniciar la comparativa amb la reina Constança. Aquesta va ser comparada amb Baltasar que considerava "lo pus devot hom (...) e los pus graciós a Déu e al món". Segons Muntaner aquestes virtuts també eren aplicables a la reina Constança. A més, afegia "que de madona santa Maria a ençà no nasc pus devota dona ne pus santa, ne pus graciosa que madona la reina"²³⁶⁹. El cronista santificava la reina i la comparava amb Santa Maria per les seves virtuts i abundants gràcies. Aquest argument va ser transcendental per la crònica i la propaganda que se'n derivava, ja que l'autor va elevar a la categoria de la reina a un dels personatges amb major sacralitat del cristianisme. Amb aquesta descripció, i l'equiparació del rei Pere amb Moisès, s'estava construint un relat on els reis s'estaven sacralitzant i santificant. Al mateix temps, això comportava la devoció i respecte cap a la mare dels futurs reis.

En tercer lloc, Muntaner s'ocupava de l'infant Jaume, que el comparava amb Melchior i, segons el relat, era "lo pus just hom de justícia e de cortesia e de veritat qui anc nasqués, sal Jesucrist"²³⁷⁰. En el cas d'aquest infant se li atribuïa característiques i virtuts relacionades amb la rectitud cavalleresca; especialment, en destacava la justícia que

---

²³⁶⁸ MUNTANER, cap. XCVI, p. 172. "Com les naus e les galees e los llenys armats hagren feta vela, aquell senyor qui guià los tres Reis e els tramès l'estela ab qui es guiaven, així tramès Déus a aquestes tres persones estela de gràcia sua, ço és, a madona la reina e al senyor infant En Jacme e al senyor infant en Frederic. E així són tres persones que podets comparar als tres Reis qui anaren aorar, los tres Reis, Jesucrist, dels quals la un havia nom Baltasar, l'altre Melquior e l'altre Gaspar. (...) Adoncs, així con Déus volc guiar aquests tres Reis, així guiarà aquestes tres persones e tots aquells qui ab ell van ne a ells són ne seran sotsmeses. E adés, en començament, en lloc de l'estela Déus donà'ls bon vent, així con de boca demanaven; e no els desemparà entrò, sans e sauls e alegres, foren al port de Palerm".

²³⁶⁹ MUNTANER, cap. XCVI, p. 172. "Que per Baltasar, qui fo lo pus devot hom qui anc nasqués e los pus graciós a Déu e al món, així ho podem dir de madona la reina; que de madona santa Maria a ençà no nasc pus devota dona ne pus santa, ne pus graciosa que madona la reina".

²³⁷⁰ MUNTANER, cap. XCVI, p. 172. "E el senyor infant En Jacme podets comparar a Melquior, qui fo lo pus just hom de justícia e de cortesia e de veritat qui anc nasqués, sal Jesucrist; e així lo senyor infant en Jacme pot hom comparar a ell, que totes aquestes bondats, e molt més, ha en ell".

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

exercia²³⁷¹. Segons el peraladenc, la seva exemplaritat només era superada per Jesucrist i, per això, se li adjudicaven també, atributs que el santificaven.

En quart lloc, i en darrera instància —però amb menys èmfasi que els anteriors—, l'infant Frederic era comparat amb Gaspar, del qual asseverava que era “*jove e nin e el pus bell hom del món e savi e dreturer*”²³⁷². És a dir, per l'autor actuava de forma docta i conforme la veritat i la justícia. Se li apropiaven virtuts d'un futur rei sapient i que, amb la comparació amb Gaspar, assolía també la categoria de personatge bíblic venerable.

Cal destacar, doncs, que l'autor de Peralada realitzava un esforç per enaltir i santificar el matrimoni regi i els dos futurs reis de Sicília. Era una manera de preparar al lector per a l'explicació de les gestes dels dos monarques sículs, Jaume i Frederic, que més endavant va exposar. Al mateix temps, es tractava d'una santificació de la família reial siciliana que, segurament, tenia el propòsit d'exalçar i legitimar i el govern a l'illa. En altres paraules, tenia la intencionalitat de crear veneració vers la monarquia.

Convé ressaltar, però, que en aquest episodi se centrava únicament en els membres reials que van constituir la nova monarquia siciliana, excloent així l'infant Alfons i la infanta Violant que Desclot si esmentava quan redacta sobre l'arribada de la família a Palerm. Per una banda, l'exclusió d'Alfons es pot explicar pel simple fet que, en aquest episodi, volia únicament remarcar la política siciliana i ometre el que seria el futur rei d'Aragó. D'altra banda, prescindia de Violant, potser, perquè es tractava d'un personatge menor en els afers sicilians o, potser, pel simple fet que si l'afegia, no podia formular la metàfora amb els tres reis d'Orient.

Un altre escrit destacable és la *Cronica Sicilie* que a partir de la carta —enviada per la *Communitas*— que utilitzava Desclot, emprava la comparativa del Faraó i el rei Carles²³⁷³. Com els altres autors, equiparava el poble sicilià amb l'israelita sota l'opressió

---

²³⁷¹ De fet, al rei Jaume II se li va atribuir el sobrenom del “Just”. Vegeu al respecte, un dels primers estudis que es van fer sobre aquest afer: MIRET I SANS, Joaquim, “Rectitud de Jaume II”, dins *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, n. 6, 1901, p. 260-267.

²³⁷² MUNTANER, cap. XCVI, p. 172. “*E l'infant En Frederic pot hom comparar a Gaspar, qui era jove e nin e el pus bell hom del món e savi e dreturer*”.

²³⁷³ Vegeu al respecte: AGUILAR, “Percutiebath lethaliter...”, p. 407. L'autor ofereix la transcripció del *Libre de les conquestes de Sicília*, versió catalana del *Cronica Sicilie*.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

egípcia²³⁷⁴. En el cas particular d'aquesta narrativa, el rei Carles es considerava el “*draco Magnus*” que havia captivat a l'Església²³⁷⁵.

La utilització dels arguments i parangonacions bíbliques en les diferents cròniques porten a diferents conclusions. En primer lloc, cal considerar que, molt probablement, les idees profètiques i els relats comparats amb passatges bíblics, enarborant el rei Pere i la seva família, havien de servir per contrarestar la idea del Carles com a defensor de l'Església; aquesta idea era una manera d'elevat i santificar la figura del monarca angeví —utilitzada per les narratives contràries— i era un argument algunes dècades més antic que el del rei aragonès i, també, més conegut arreu. D'aquesta forma, es contrarestava la idea del rei Anjou com a defensor del papat i es posava en relleu la idea del rei Pere com a salvador, com Moisès. Ambdós arguments polítics amb base religiosa havien de servir per enfrontar les ideologies que representaven els dos monarques. Aquesta premissa —tal com s'entén a les cròniques de les Vespres— hauria començat amb la carta palermitana que Desclot reproduïx. A partir d'aquesta, sigui per influència de la narrativa catalana o per coneixença de l'argument per l'epístola o altres fonts, els cronistes van copiar l'argument, el van eixamplar i el van difondre. Aquesta es va convertir en una de les premisses propagandístiques de l'època més exitoses. De fet, la repetició d'aquest raonament feia que quallés de manera més eficient en la ment del lector.

En segon lloc, la identificació amb Moisès, entesa com a profeta bíblic i figura sagrada, suggereix que la intenció dels cronistes que adoptaven aquest símbol com argument era profetitzar les accions del monarca i sacralitzar la figura del rei Pere. Si el monarca esdevenia sacralitzat, el seu antagonista havia de ser demonitzat. En aquest sentit,

---

²³⁷⁴ *Cronica sicilie*, cap. XXXVIII, p. 830-833. “*Nobilibus Civibus Urbis egregiae Messanensis, sub Pharaone Principe plusquam in luto et latere ancillatis, Panormitani salutem, et captivitatis iugum abiicere, et brachium accipere libertatis. (...) Et per patientiam villis efficeris non solum hostibus, sed et Creatori! Quid durius, quidve miserius plebs Israelitica sustulit temporibus Pharaonis, quam quod draco iste magnus fecit, qui seducit universum Orbem, et se in hortum B. Petri, et electam Ecclesiae vineam intulit his diebus? Hic est enim Satan solutus a vinculis, qui post mille ducentos annos conglutiens omnia, vitam aufert praesentium et gloria futurorum. Quid igitur tibi profuit redemptio piissimi Redentoris, piissimi Salvatoris, si tunc eruta de fauce Diaboli nunc in escam Draconis magni et Aethiopum populi devenisti? Heu miseri! Quam vano fuimus errore decepti, Nos et Ecclesia mater nostra. Sicut enim Lucifer discutiens tenebras in suo ortu clarus apparet et rutilans (...)*”. Més endavant s'afegia: Cap. XL, p. 839. “*Nam si primus Pharaon desaevit in pueros Israeliticae nationis, et in luto et paleis afflixit populum Hebraeorum; erant haec eis possibilia, licet dura: secundus autem ad impossibilia obligabat populum sicularum, cum impossibilibus obligato per Leges (...)*”.

²³⁷⁵ AGUILAR, “*Percutiebat lethaliter...*”, p. 410. L'autor també trobava referències del text en l'evangeli de Lluc 23, 29.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

—i aquest era un dels motius pels quals va ser triada— la història de l'Èxode ja proveïa de l'antítesi del profeta. Per això, el rei Carles va ser comparat amb el Faraó amb l'objectiu de visualitzar-lo com una personalitat pèrfida. Era essencial que per a justificar l'existència d'un Moisès, existís també un Faraó, ja que el primer no tenia sentit sense el seu antagonista. D'aquesta manera, es convertia al rei Pere no només en el salvador, sinó en el nou Moisès, es presentava com un rei sacralitzat i es creava una referència simbòlica propera o similar a la cristomimesi.

Ara bé, l'assimilació entre Moisès i el rei Pere complia un doble vessant. Per una banda, el rei aragonès era presentat com el salvador i protector del poble sicilià que els va alliberar dels seus opressors, com Moisès amb els hebreus. Això, el feia aparèixer com un líder profètic com Moisès i, fins i tot, per Muntaner, es mereixia la santificació. De fet, és essencial tenir en compte que aquest argument es desenvolupava durant el relat de petició d'ajuda siciliana.

Per altra banda, però, es mostrava al rei Pere complint alguns dels paradigmes més bàsics en la societat feudal. Per exemple, si bé es presentaven els seus actes com la salvació del poble, també actuava com a rei de Sicília i senyor natural del reialme i, per tant, tenia l'obligació de protegir els vassalls. Aquest deure com autoritat del territori era guarnida de l'aura profètica. En conseqüència, els relats complien el doble vessant de rei profètic i honorable que protegia els súbdits.

Així, doncs, si el rei Pere va ser objecte de sacralització per part dels cronistes, cal suposar que aquesta idea devia quallar a la cort —o bé provenir d'allà— i, en tot cas, devia ser acceptada a l'entorn del rei. Encara que no sigui l'objecte de la investigació, cal preguntar-se si la sacralització narrada podria culminar en la tomba del rei Pere, on es pot observar, també, certs elements que contribueixen a assolir aquest mateix objectiu²³⁷⁶.

---

²³⁷⁶ La tomba del rei Pere es va construir per encàrrec de Jaume II. Els elements sacralitzadors són la coberta del sepulcre, que es pot comparar amb un reliquiari per la seva forma, i el baldaquí. També cal tenir en compte el pòrfir de la tomba era un material amb connotacions imperials, sovint, exclusiu del papat i emperadors. Vegeu al respecte: ROSENMAN, Barry Charles, *The Royal Tombs at the Monastery of Santes Creus*, Ed. UMI, Ann Arbor, 1983; FRANCO MATA, Ángela: "Relaciones hispano-italianas de la escultura funeraria del siglo XIV", dins Manuel NUÑEZ RODRÍGUEZ i Ermelindo PORTELA SILVA, (Eds.), *La idea y el sentimiento de la muerte en la historia y en el arte de la Edad Media*, Santiago de Compostela, Universidad de Santiago de Compostela, 1986, p. 99-125; NICKSON, Tom, "The Royal tombs of Santes Creus: negotiating the image in medieval Iberia", dins *Zeitschrift für Kunstgeschichte Berlin*, vol. 72, n. 1, 2009, p. 1-14; ESPAÑOL BERTRAN, Francesca, "La política artística de Jaume II:

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

En tercer lloc, aquest tractament concret del rei Pere i la comparativa profètica, implicava que els sicilians eren comparats amb el poble israelita. Ambdós col·lectius —i aquí rau el sentit de l'equiparació— necessitaven, segons els relats, ser salvats per un líder profètic. Això implicava que, com els hebreus a l'Èxode, s'hi afegia cert misticisme al poble sicilià. És a dir, els jueus havien estat triats per Déu per ser salvats i el mateix succeïa amb els sicilians que per decisió divina i, a través d'una figura messiànica, s'auxiliava els sicilians. Com els israelites, els sicilians es consideraven el poble escollit per Déu²³⁷⁷ i, doncs, formaven part de la voluntat divina. Aquest plantejament comportava que Déu actuaria contra l'opressió que, en aquest cas, correspondria al rei Carles comparat amb el Faraó. D'aquesta manera, es desmuntaria l'argument güelf en què el monarca angeví era l'exemplar protector de l'Església. A través d'aquesta idea s'argumentava que, en realitat, s'oposava a la voluntat divina. Al mateix temps, la comparació entre hebreus i sicilians portava implícita que els illencs, com els jueus, eren explotats i esclavitzats; s'estava fent referència a l'opressió econòmica que anteriorment s'ha analitzat. En conseqüència, s'utilitzava el relat bíblic per demostrar la identificació de l'enemic.

En quart lloc, lògicament, si s'elevava la concepció dels sicilians s'havia de rebaixar la dels francesos, que eren considerats els enemics dels primers. Per aquest motiu, s'havien d'equiparar als egipcis súbdits del Faraó. En el cas dels francesos, però, a més de la història de l'Èxode, es recorria a altres metàfores bíbliques. Per exemple, eren definits per Desclot com "*cruels serpents*" i el rei Carles com el "*gran dragó*", una idea que va tenir èxit entre els cronistes contemporanis. Aquesta comparació faria referència al diable i es va emprar l'Apocalipsi, on el drac i la serp representaven el pecat i el maligne. D'aquesta manera els cronistes podien mostrar el bé i el mal, i contraposar ambdós reis.

---

els sepulcres reials i el claustre de Santes Creus portantveus àulics", dins *Butlletí de l'Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus*, vol. 24, 2011, p. 11-34; També nous estudis, encara inèdits, conclouen que la col·locació de la tomba seria un altre element de sacralització: POVILL SALAS, Marina, "Iuxta pilare quod est in capite cori prioris: algunas cuestiones sobre la topografía del panteón real del Monasterio de Santes Creus", dins M. Teresa LÓPEZ DE GUEREÑO SANZ, Fermín MIRANDA GARCÍA i Margarita CABRERA SÁNCHEZ (eds.), *Migravit a seculo: muerte y poder de príncipes en la Europa Medieval: perspectivas comparadas*, Ed. Sílex, Madrid, 2021, p. 333-351. De la mateixa autora vegeu també: POVILL SALAS, Marina, "*Cum illis lapidibus quos nos ad hoc misimus de Sicilia*. Jaime II el Justo y el uso del pórfito en el panteón real de Santes Creus: simbolismo e ideología", dins *Actas del Congreso. El Uso de los materiales pétreos en el patrimonio monumental*, Ávila, 21 octubre 2021. En Premsa.

²³⁷⁷ Vegeu al respecte: *Deuteronomi*, 7, 1-16.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

En tot cas, la lluita contra Carles liderada pel rei Pere, que era representat com el nou Moisès, es podia considerar pels cronistes com un acte cavalleresc on la defensa dels seus vassalls va ser cabdal. En els relats el rei es personava com el principal líder que combatia els pecats i el maligne, encarnats pel rei Carles d'Anjou. En conseqüència, negava la idea güelfa en què el monarca angeví era el defensor de l'Església i era descrit com el principal cabdill del pecat.

En cinquè lloc, cal destacar que tots els cronistes que usaven aquest argument, insistien que aquesta era la voluntat de Déu, com en la història de Moisès i el Faraó; el propòsit era que tal justificació es considerés inapel·lable i indiscutible. La utilització de la divina providència produïa un blindatge del relat, com si la paraula dels cronistes fos indeclinable. Certament, com s'ha analitzat anteriorment, els cronistes güelfs també utilitzaven la paraula divina pel mateix propòsit. De fet, i encara que aquesta sigui una característica pròpia dels autors cristians, cal destacar que ambdós bàndols utilitzava la suposada voluntat de Déu *ad libitum*. Aquest fet indicava el màxim desenvolupament de la utilització de la religió per fins polítics. Ambdós bàndols usaven arguments bíblics o eclesiàstics, que en tot cas eren sagrats a ulls dels cristians contemporanis. Aquestes justificacions servien per portar al terreny religiós la lluita entre güelfs i gibel·lins o antiangevins. Per això, si ambdós bàndols argumentaven els seus motius des de la perspectiva religiosa, per tal que les seves raons fossin indiscutibles, estaven procedint a la *biblificació* de les narratives, on els texts sagrats constituïen una de les fonts més transcendents per tots els autors.

Per últim, cal vincular la sacralització i el messianisme del rei —expressat a les cròniques— amb el *Bellum Iustum*. Cal tenir en compte que els pensadors de la guerra justa —com Tomàs d'Aquino— prenen els exemples de l'Antic Testament on els israelites eren els protagonistes i els reis lluitaven contra els enemics de la fe²³⁷⁸. Així, doncs, si des de la teorització d'aquesta tipologia de guerra es basaven en aquestes premisses, la comparativa del rei Pere amb Moisès seria la posada en escena d'aquest argument en un relat sobre una guerra real. En altres paraules, si el *Bellum Iustum* tomista es fonamentava amb l'exemple israelita veterotestamentari, era lògic utilitzar les figures

---

²³⁷⁸ RUSSELL, *The just....*, p. 292. L'autor aclaria: "At every juncture the thinkers were confronted by Old Testament examples of just wars waged by Israelites and of priests who sought the aid of Kings in punishing enemies of the faith".

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

hebrees per escenificar la guerra justa. El messianisme de les cròniques —on es comparava el monarca aragonès amb Moisès perquè lluitava contra els pecats i els enemics— i la sacralització regia —entesa com la lluita del monarca en nom de Déu— restarien vinculats directament al plantejament de la guerra justa.

7.2. LA COMPARATIVA MESSIÀNICA A LES NARRATIVES GÜELFES

S'ha de tenir en compte que algunes cròniques güelfes també usaven l'argumentari bíblic, encara que el màxim desenvolupament de la comparativa va ser en les antiangevines. Així i tot, s'han de destacar exemples com el de Malaspina. L'autor papal es lamentava de l'esclavitud i la pèrdua dels béns temporals de l'Església i afirmava que això no havia estat menys cruel que l'opressió del Faraó contra els israelites²³⁷⁹. L'autor canviava l'argument i el poble oprimat era la Seu pontifical i, segurament, comparava el Faraó amb tots els reis Staufen i amb el rei Pere que, des de la seva perspectiva, havien usurpat la terra pontifical. D'aquesta manera, recuperaria la comparativa que abans s'ha esmentat en l'exemple del document d'Innocenci IV, on es feia referència a Frederic II com a Faraó. A més, atribuïa qualitats del maligne al rei Pere i comparava les seves gestes amb les trampes ocultes d'un drac²³⁸⁰; és a dir, aplicava la mateixa idea que Desclot, però en canviava els personatges comparats.

D'altra banda, altres cròniques güelfes mantenien la comparativa realitzada pels autors antiangevins. El cas més notable era el de les cròniques sinòptiques de *Lu Rebellamentu* que establia la mateixa premissa que la narrativa primigènica. En són exemples la *Leggenda* i la redacció Brunetto Latini, ja que ambdues reproduïen el mateix escrit. En un dels relats sobre la reunió de nobles sicilians amb Joan de Pròixida es reproduïa una carta al rei Pere que li demanaven ajut de la mateixa manera que *Lu Rebellamentu*. En aquesta es pot llegir: “*Moisè il popolo di mano a Faraone*” per tal de “*vendicarci*” contra

---

²³⁷⁹ MALASPINA, lib. 6, cap. II, p. 230. “*Ipsae quoque ecclesiae, praeter omnia, quae clericis et eorum familiis, ac ecclesiarum vassallis nova cotidie novae exactionis adinventio imponebat, sub servitutis insolitae calcaribus angustatae magnam rerum jactarum temporalium lamentatur, quasi non minus illas conterat impressio domini urgentis eas ad onera insueta, quam olim filios Israel inclementia presserat Pharaonis*”.

²³⁸⁰ MALASPINA, lib. 7, cap. I, p. 266. “*(...) Petrus, rex Aragonum (...) quasi leo aperte irascens, et occulte insidians, sicut draco*”; Sobre aquesta cita, vegeu: CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 305. Segons l'autor aquesta podia ser una còpia del sermó 315 del Pseudo-Agustí: “*Leo aperte irascitur, draco occulte insidiatur*”; També sobre les metàfores reptilianes en ambients güelfs i la utilització de l'anticrist a finals del segle XIII, vegeu: AURELL, Martin, “*Messianisme Royal...*”, p. 132.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

els “*perfidii lupi*”²³⁸¹. Fins i tot, es va mantenir la mateixa equiparació dels llops amb els angevins i demanaven revenja contra aquests. El fet és que aquests autors, malgrat ser güelfs, no van canviar els personatges comparats i van fer —tal com podria esperar-se— un relat més semblant al de Malaspina. Encara que els cronistes copiaven les idees directament de *Lu Rebellamentu* i mantenien l’argument genuïnament antiangeví, la comparativa amb Moisès i el Faraó restava en mig d’uns relats güelfs. Això significava que es desvirtuava el plantejament i passava a ser un element de crítica vers als sicilians i, fins i tot, una denúncia del seu atreviment amb aquesta equiparació; això estava propiciat, també, pels lectors d’aquells relats, probablement, convençuts de les raons del rei Carles i el papat. Aquests casos, però, no eren els únics. Un dels passatges de la crònica de Salimbene es destaca per mantenir la comparativa entre el drac i el rei Carles²³⁸². Tot fa pensar que era una concepció força difosa als territoris itàlics. De fet, Cingolani suposava que era una premissa que es va propagar entre els cercles franciscans²³⁸³.

Ara bé, hi havia relats que mantenien la comparativa adequada segons la mentalitat güelfa. Tal com es va detectar als *Statuta civitatis Aquile*, Carles es proclamava rei com el nou Moisès per alliberar-los del rei Frederic, i era comparat amb el Faraó²³⁸⁴. Fins i tot, Christine de Pizan al *Livre du sage roy Charles* el presentava com el personatge que va alliberar França dels anglesos i el comparava amb “*Le Moysse*”, ja que va salvar el poble

---

²³⁸¹ *Leggenda*, p. 67. “(...) *Mandiamvi pregando che si debbiare trarre di servitudine dei vostri e de’ nostri nimici, siccome trasse Moysè il popolo di mano a Faraone, e che noi possiamo tenere i vostri figliuoli per signori e vendicarci dei perfidi lupi che ci divorano il die e la notte*”; BRUNETTO LATINI, cap. CXL, p. 108. “*Mandiamvi pregando che ci dobbiate trarre di servitudine de’ nostri e de’ vostri nemici, si come trasse Moyose il popolo di mano di Faraone, si che noi vi possiamo tenere per signori, voi e’ vostri figlinoli, e vendicarci di perfidi lupi, che ci divorano il dì e la notte*”.

²³⁸² SALIMBENE, p. 564-565. L’autor va redactar el somni d’una dona: “(...) *Draco vero velocissimo cursu post me veniebat humanis vocibus inclamando atque rogando ut eum expectarem, quia michi loqui volebat. Cum autem audissem quod michi voce loquebatur humana, abire cessavi, volens audire quod diceret. Et conversa aio ad eum: ‘Quinam estis vos, et quid michi dicere vultis?’ Et respondit et dixit: ‘Ego sum rex Karolus qui habitabam in isto pulcherrimo viridiario, de quo Petro rex Aragonie cum uno frusto carnis nunc me expellit*”.

²³⁸³ Vegeu sobre aquest relat: CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 302-303; També, AURELL, “*Messianisme Royal...*”, p. 142; També, REEVES, Marjorie, *The influence of the Prophecy in the Later Middle Ages. A study in joachinism*, Ed. Clarendon Press, Oxford, 1069, p. 310.

²³⁸⁴ BOYER, Jean-Paul, “*Prédication et État napolitain dans la première moitié di XIVE siècle*”, dins VV.AA, *L’État angevin. Pouvoir, culture et Société entre XIIIe et XIVe siècle, Actes du colloque International, 7-11 novembre 1995*, Ed. Collection de L’école Française de Rome, Roma-Naples, 1998, p. 127-157, p. 127; AGUILAR, “*Percutiebat lethaliter...*”, p. 414.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

de “*hors du servatge de Pharaon*”²³⁸⁵. En aquests casos es mantenia la idea original expressada a l’epístola papal contra Frederic II abans esmentada.

Per concloure, es pot observar que, malgrat l’esforç d’algunes cròniques güelfes en mantenir-se fidels a una utilització del paral·lelisme bíblic, acceptable per a la seva ideologia, va ser el model antiangeví el que es va imposar en molts dels relats. És força notable la diferència entre el nombre de cròniques antiangevines i güelfes que usaven la història bíblica, sent aquestes últimes, les que menys ho aplicaven, almenys als temps de les Vespres.

Certament, sembla que el públic güelf i els seus escriptors preferien l’argument de la superioritat de l’Església en els afers temporals —com abans s’ha analitzat— que no pas únicament els raonaments bíblics. De fet, el plantejament per a la defensa pontifical era el mateix que en temps dels darrers Staufen i així va continuar sent durant la guerra de les Vespres. En altres paraules, no tenien la necessitat d’innovar en grans arguments. En canvi, els antiangevins —encara que *a priori* adaptaven un raonament pontifical aplicat a Frederic II— trobaven en la comparativa de Moisès-Faraó un gran èxit propagandístic.

7.3. LA IMATGE DEL NOU REI SICILIÀ: ELS ACTES CAVALLERESCOS

El desenvolupament dels arguments per enarborar el rei Pere van consistir en descripcions i comparacions que presentaven el monarca com un governant que tenia les virtuts pròpies d’un cavaller. Això era principalment desenvolupat per la narrativa catalana, que mitjançant equiparacions amb personatges històrics o llegendaris, aconseguia retratar al rei Pere com l’autèntic heroi del relat. Aquestes virtuts cavalleresques que s’atribuïen al monarca eren, principalment, la valentia i l’honorabilitat, les quals ja s’ha destacat anteriorment. Això portava a la crònica de Desclot i Muntaner a traçar el model a seguir d’un monarca; és a dir, desenvolupaven un relat per a esdevenir un *Speculum principum*. Les principals comparatives eren amb Rotlà i Alexandre el Gran, i es convertien en paradigmes cabdals que posaven en relleu la vàlua del rei.

---

²³⁸⁵ AGUILAR, “Percutiebat lethaliter...”, p. 414; També, a: AGUILAR, *La Crònica...*, p. 89; MICHAUF, Joseph Fr., *Nouvelle collection des mémoires pour servir à l’histoire de France, depuis le XIIIe siècle jusqu’à la fin du XVIIIe*, vol. 1, Ed. Guyot, Paris, 1836, p. 595.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

Tal com recordava Riquer, l'ideal cavalleresc²³⁸⁶ encara era força viu a les acaballes del segle XIII i era mantingut per autors com Desclot que s'inspiraven en la novel·la de tipus arturià. L'autor posava com a exemple l'afer de Bordeus i es mostrava convençut que “*Pere el Gran obrà sota la inspiració de la novel·la cavalleresca*”. També afegia que el rei considerava que el seu ofici era la cavalleria²³⁸⁷. Certament, Desclot posava en boca del monarca que “*E jo, barons, no só cor no soc sinó cavaller*”²³⁸⁸. Cal matisar, però, que era Desclot qui presentava d'aquesta manera el comportament del rei i, per tant, no està tant clar si el monarca realment tenia aquesta actitud. En aquest sentit, Cingolani insistia a diferenciar entre el tractament cavalleresc dels fets i la percepció cavalleresca dels fets, per part del cronista, o bé pels mateixos actors de la història²³⁸⁹. Un altre exemple era Muntaner, que oferia exemples de virtut i proesa cavalleresca, i descrivia els fets com a gestes èpiques²³⁹⁰.

Aleshores, bé fos per influència o bé perquè seguia la tendència de l'època, cal tenir en compte que Desclot va ser contemporani de Ramon Llull, qui va escriure entorn el 1275 el *Llibre de l'orde de cavalleria*. És difícil que un autor tan influent com Llull fos ignorat per un gran coneixedor de la literatura i la política com Desclot, més si es té en compte que els dos es movien en l'àmbit lingüístic català. Tingués Desclot influència de l'autor mallorquí o no, Llull serveix com a exemple del que s'entenia com a actituds cavalleresques a les acaballes del segle XIII i inicis del XIV. En aquells anys, l'obra lul·liana plantejava les virtuts pròpies del cavaller²³⁹¹. Aquestes van ser per Desclot i Muntaner les que es van apropiar pel rei Pere al llarg de tota la narració. Aquests serien les virtuts teològals: la fe, l'esperança i la caritat. També les virtuts cardinals: la justícia, la prudència, la fortalesa i la templança. Totes elles es relacionaven amb la figura règia,

---

²³⁸⁶ Sobre l'ideal cavalleresc vegeu: HUIZINGA, Johan, *El otoño de la Edad Media. Estudios sobre la forma de la vida y el espíritu durante los siglos XIV y XV en Francia y en los Países Bajos*, Ed. Alianza, Madrid, 1994, p. 93-106.

²³⁸⁷ RIQUER, *Història de...*, p. 434; Vegeu també al respecte: RUBIÉS, Joan Pau i SALRCAH, Josep Maria, “Entorn de la mentalitat i la ideologia del bloc de poder feudal a través de la historiografia medieval fins a les quatre grans cròniques”, dins *La formació i expansió del feudalisme català: Homenatge a Santiago Sobrequés i Vidal. Estudi general: Revista de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona*, n. 5-6, Girona, 1985-1986, p. 467-506, p. 503-504.

²³⁸⁸ DESCLOT, cap. CLVII, p. 337.

²³⁸⁹ CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 296.

²³⁹⁰ AGUILAR, *La Crònica...*, p. 146.

²³⁹¹ LLULL, Ramon, *Llibre de l'orde de cavalleria*, Ed. Barcino, Barcelona, 1988, p. 207-217; AGUILAR I MONTERO, Miquel, “El *Llibre de l'Orde de Cavalleria* en el context sociocultural medieval”, dins *Tirant. Butlletí informatiu i bibliogràfic*, n. 13, 2010, p. 5-13, p. 7.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

d'una manera o altra, amb major o menor mesura, en les dues cròniques catalanes. Ara bé, ambdós cronistes reforçaven el caràcter del rei com a home just —ja que és la raó de ser d'un cavaller— juntament amb l'esperança, atès que el monarca s'encomanava a Déu. D'altra banda, en canvi, s'esmentaven els pecats capitals que eren atribuïts, sovint, al rei Carles d'Anjou, al rei Felip, a Carles de Valois o als francesos. Aquests serien la gola, la luxúria, l'avarícia, l'accídia, la supèrbia, l'enveja i la ira²³⁹². Malgrat que aquests aspectes eren desenvolupats al llarg de les narratives catalanes, la comparativa amb altres personatges que encarnaven aquests pecats era una bona manera d'atribuir les bones actituds al rei Pere.

DescLOT també destacava del monarca la faceta de la valentia. Per fer-ho el comparava amb Rotlà i Alexandre el Gran. Es tractava, doncs, de fomentar la idea del rei cavalleresc. Encara que aquestes equiparacions van ser utilitzades breument per l'autor tenien suficient força perquè quallés la idea entre els lectors. Així, doncs, es pot començar l'anàlisi pels esments de la crònica relacionats amb la literatura de gesta francesa com era el cas de l'ús de Rotlà.

Coll i Alentorn suggeria que la *Chanson de Roland* podia ser una de les influències principals en la redacció de la crònica, a més d'altres obres anteriors i contemporànies. En tot cas, feia evident que el cronista coneixia la literatura i llengua francesa i plasmava els seus coneixements al respecte en la seva redacció²³⁹³. Va ser en el context de la batalla de Santa Maria el 1285, precisament contra els francesos, quan l'autor va comparar el rei Pere —i els seus barons— amb la figura de Rotllà. DescLOT assegurava que el rei era millor en la gestió i estratègia de les batalles respecte al personatge èpic francès. De tal manera que expressava: “*Mas lo rei ab aquests rics hòmens e ab aquells qui eren ab ell romasos ho menaren tan bé, que anc Rotllan no es menà mills en fet d'armes*”²³⁹⁴. Sens dubte, era

---

²³⁹² LLULL, *Llibre de...*, p. 217.

²³⁹³ COLL I ALENTORN, Miquel, “Notes per a l'estudi de la influència de les cançons de gesta franceses damunt la Crònica de Bernat DescLOT”, dins *Estudis universitaris catalans*, n. 12, 1927, p. 3-15, p. 7-11. Altres influències podien ser el *Roman de Jaufré* o *Fierabras*. També, aquest autor detectava que al *Llibre de les nobleses dels reys* es copiava el fragment de DescLOT. Vegeu, FRANCESC, Joan, *Llibre de les nobleses dels reys*, Biblioteca de Catalunya, ms. 487, 1425-1475, f. 236v. Aquest escrivia: “*Mas lo rey ab aquests e ab los altres qui eren ab ell romasos, ho menaren tan bé que anch Rol-land ne Oliver no's menaren mills en fet d'armes*”; També sobre aquesta temàtica: CIRLOT, Victoria, *La novela artúrica. Orígenes de la ficción en la cultura europea*, Ed. Montesinos, Barcelona, 1987.

²³⁹⁴ DESCLOT, cap. CLIX, p. 355.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

una manera eficaç per a realçar la figura règia; de segur va quallar en el lector contemporani.

Possiblement, però, va ser intencionat que l'autor introduís aquest personatge precisament en el relat d'una de les batalles més significatives contra els francesos. La comparativa amb Rotllà, conegut com a cavaller franc, serviria a l'autor per posar en relleu que aquest prohom, malgrat ser un gran guerrer, no superaria les habilitats del rei i que les gestes del monarca eren més fructuoses que les dels enemics.

Algunes dècades més tard, Muntaner va recollir l'herència de la comparativa de Desclot i la va desenvolupar molt més. En la crònica de l'autor de Peralada els paral·lelismes eren repetits molt més sovint. Una vegada més, les idees de Desclot van ser utilitzades i desenvolupades per Muntaner de forma exponencial. Així, si Desclot només utilitzava de la gesta francesa a Rotllà, Muntaner, en canvi, afegia també els cavallers de la taula rodona, juntament amb l'esment d'Alexandre. Amb aquestes equiparacions assentava la propaganda basada en la comparativa.

El cronista de Peralada es presentava com una personalitat que coneixia bé la literatura contemporània, ja que es va deixar influir per altres obres. Per exemple, Riquer detectava algunes de les seves influències com *Le livre de Lancelot del Lac* o el *Roman de Jaufre*²³⁹⁵. En conseqüència, la literatura cavalleresca va influir a la crònica de manera que l'estil de Muntaner pot recordar a la novel·la artúrica²³⁹⁶.

La primera menció al respecte va ser durant el relat dels fets d'Alcoll, on esmentava Rotllà i Oliver, com a exemples d'herois carolingis, juntament amb els cavallers de la Taula Rodona com Tristany o Lancelot. Com en el cas anterior de Desclot, assegurava que cap dels personatges llegendaris podien igualar les gestes del rei Pere²³⁹⁷.

---

²³⁹⁵ Vegeu els estudis de: BRUNEL, Clavis, *Jaufre: roman arthurien du XIIIe siècle en vers provençaux*, Ed. Société des anciens textes français, Paris, 1943; BERTHELOT, Anne, "L'enchantement du récit: magie et illusion à la cour d'Arthur dans le Roman de Jaufre", dins Margherita LECCO (Eds.), *Materiali arturiani nelle letterature di Provenza, Spagna, Italia*, Ed. Edizioni dell'Orso, Alessandria, 2006, p. 1-15; També, GOUIRAN, Gerard, "Le roi et le chevalier-enchanteur: les mésaventures du roi Arthur dans le Roman de Jaufre", dins Margherita LECCO (Eds.), *Materiali arturiani nelle letterature di Provenza, Spagna, Italia*, Ed. Edizioni dell'Orso, Alessandria, 2006, p. 17-40.

²³⁹⁶ RIQUER, *Història de...*, vol. 1, p. 464-466.

²³⁹⁷ MUNTANER, cap. LI, p. 101. "Mas no us cuidets que anc Rotlan ne Oliver ne Tristany, Lancelot ne Galeàs ne Parceval ne Palamides ne Borus ne Escors de Marès ne el Morat de Gaunes ne neguns altres poguessen fer tots dies ço que el rei En Pere faia; e après d'ell tots los rics hòmens, cavallers, almogàvers

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

Més endavant, en el context de la retirada angevina de Sicília, el cronista posava en boca del monarca angeví les virtuts del rei Pere; encara que, *a priori*, pot semblar contradictòria, seria una tàctica per fer d'aquestes virtuts una evidència. Així, Muntaner interpretava els pensaments del rei Carles qui asseverava que el monarca aragonès “*era lo millor cavaller del món*”²³⁹⁸. Aquest plantejament reafirmava el sobirà com un rei cavaller dins al relat i que, per tant, actuaria com a tal, amb els paradigmes propis d'aquests. Aquest recurs també va ser utilitzat quan va interpretar les paraules del rei francès durant la fugida del rei Pere després de l'afer de Bordeus. El rei Felip asseverava que “*que aquest és lo millor cavaller e del pus alt cor que vui sia en el món*”²³⁹⁹. L'estratègia del cronista era que, si hom afegia a la boca de l'adversari lloances pel rei Pere, faria de les seves paraules quelcom encara més creïbles, ja que fins i tot els enemics ho reconeixien.

L'autor s'esforçava per fer entrar dins el llegendari popular el rei, equiparant-lo amb altres protagonistes com els de la Taula Rodona. Perquè funcionés aquesta fórmula, se centrava no només amb el rei, sinó també amb els seus “*bons cavallers de sa terra*” que, segons l'autor, ni el rei Artur comptava a la Taula Rodona²⁴⁰⁰. Això feia que el rei Pere i el seu seguici, des de la perspectiva de l'autor, fos superior al que podia comptar el rei Artur. Es realçava així la figura del monarca fins a l'àmbit llegendari. Aquest plantejament suposaria una propaganda molt potent i de gran impacte en el lector que, sens dubte, faria quallar el rei Pere entre els més grans personatges.

Muntaner tancava aquest relat assegurant que “*Déus era en la guarda del senyor rei d'Aragó e de ses gents qui l'havien fets venir en aquell lloc*”²⁴⁰¹. Després de reforçar la idea del rei com a cavaller, que es comportava d'acord amb aquelles virtuts, calia enfortir la figura del monarca com una personalitat escollida i estimada per la divinitat. D'aquesta

---

e hòmens de mar qui lla eren”; Vegeu sobre aquestes frases, RIQUER, *Història de...*, vol. 1, p. 466. Aquest autor arribava a la conclusió que, si es prescindeix dels herois carolingis com Rotllà i Oliver, la influència que rebia Muntaner per fer aquest llistat podria provenir del *Tristan* francès en prosa. Més endavant, l'autor fa un llistat similar.

²³⁹⁸ MUNTANER, cap. LXVI, p. 116.

²³⁹⁹ MUNTANER, cap. XLI, P. 163. “*(...) que aquest és lo millor cavaller e del pus alt cor que vui sia en el món; e podets-vos pensar qui és, con tan gran cosa ha assajada*”.

²⁴⁰⁰ MUNTANER, cap. LXVI, p. 116. “*D'altra part, que sabia lo cor del rei En Pere, que era lo millor cavaller del món e que menava ab si sos bons cavallers de sa terra, que ans lo rei Artús no hac a la Taula Redona; e de gents de peu, més de trenta milia de sa terra, qui cascun valia un cavallers (...)*”.

²⁴⁰¹ MUNTANER, cap. LXVI, p. 116.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

manera, es pot enllaçar la idea de la cavallerisca del rei amb la seva aura profètica abans esmentada. Aquests dos vessants, el profètic i el cavalleresc, farien elevar la categoria del monarca i el convertiria en un personatge messiànic.

Ara bé, per tal de fer efectiva la idea del rei com a cavaller, calia, com ja s'ha citat, incloure el seguici del rei dins aquesta descripció, ja que sense aquests la idea no tindria tanta força. Per aquest motiu, Muntaner incloïa un dels nobles sicilians més destacats; era en un exercici d'englobar i esmentar no només els catalans i els aragonesos, sinó també els sicilians, com els protagonistes que van combatre amb el rei. En aquest cas es va escollir a Palmiere Abate, que a *Lu Rebellamentu* és representat com un dels principals conspiradors contra el monarca angeví²⁴⁰². Muntaner el considerava de la mateixa vàlua que Rotllà. Amb aquesta incorporació podia reafirmar que el seguici del rei li professava “*gran amor*”.

A partir d'aquests relats el cronista de Peralada s'esforçava per construir la imatge del rei com un cavaller. Un cop aquesta idea ja havia estat repetida per l'autor i assimilada pel lector, el cronista feia una fusió de la idea de la cavallerisca amb el profetisme del rei. Sense apel·lar als arguments bíblics, afirmava: “*Que ço que el rei faïa no era obra de cavaller, mas obra de Déu pròpiament*”. En altres paraules, l'autor remarcava que les gestes del rei, com a cavaller, havien de ser considerades com si fossin ordenades per la divinitat, una idea que cal vincular amb la comparativa com el nou Moisès. També era una forma de lligar la idea de venjança com a sentència de Déu exercida pel monarca com a cavaller. Per això, segons l'autor, el rei podia ser considerat una figura profètica, no només des de la comparativa bíblica, sinó també des dels actes de cavalleria.

Seguidament, i en conseqüència d'aquesta afirmació, tornava a comparar el rei i el seu seguici amb els cavallers de la Taula Rodona. El cronista assegurava que ni “*Galeàs ne Tristany ne Llançalot ne Galvany ne Boors ne Palamides ne Perceval lo Galois ne el Cavallers ab la Cota mal tallada ne Estor de Mares ne el Morant de Gaunes*”²⁴⁰³,

---

²⁴⁰² *Lu Rebellamentu*, p. 14-15.

²⁴⁰³ MUNTANER, cap. CXXXIV, p. 242-243. “*Què us diré? Que un cavaller jove de Tràpena, per nom En Palmer Abat, que el senyor rei havia reebut en Sicília en casa sua, que jamés no s'era vist en negun fet d'armes, hi valc aïtant con fera Rotlan, si fos viu. E tot açò esdevenia per la gran amor que havien al senyor rei e per ço que li veïen fer de ses mans. Que ço que el rei faïa no era obra de cavallers, mas obra de Déu pròpiament; que Galeàs ne Tristany ne Llançalot ne Galvany ne Boors ne Palamides ne Perceval lo Galois ne el Cavallers ab la Cota mal tallada ne Estor de Mares ne el Morant de Gaunes, con tots ensem fossen ajustats ab tan poca gent con lo senyor rei d'Aragón era, no pogren tant fer en un jorn*

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

comptant amb tan poca soldadesca, haguessin pogut fer front al rei francès tal com el monarca aragonès va fer. Concretament, es referia —com abans Desclot— al combat de Santa Maria de 1285.

Per últim, sobre el reforçament de la valentia del rei com a cavaller en destaca el relat de Speciale que s'inspirava en els relats de l'antiguitat clàssica per a la seva redacció. Arran de l'arribada del rei a Sicília definia el monarca amb gran “*audacia*” i afirmava amb contundència que “*Audaces fortuna iuvat*”²⁴⁰⁴. Pel cronista el rei mostrava intrepidesa i es mostrava convençut que amb aquesta conducta seria ajudat per la fortuna. Per tal de redactar aquest passatge Speciale va extreure aquesta darrera cita de l'Eneida de Virgili²⁴⁰⁵ i, una vegada més, demostrava tenir una forta influència dels autors llatins clàssics. Cal remarcar, però, que la cita original s'utilitzava en un context de guerra entre alguns dels semidéus de la mitologia grecollatina més destacables. Speciale conservava aquesta essència i l'aplicava al seu escrit, mantenint el caràcter bèl·lic i tractant al rei Pere com si fos un heroi.

7.4. LA COMPARATIVA ENTRE ALEXANDRE EL GRAN I PERE EL GRAN: LA IDEALITZACIÓ DEL PRÍncep

El següent punt a considerar és l'equiparació entre Alexandre el Gran²⁴⁰⁶ i el rei Pere, del qual va rebre el mateix sobrenom. Aquesta comparació és una de les més potents

---

contra quatre-cents cavallers tan bons com aquells eren, qui eren la flor del rei de França, con féu los senyor rei d'Aragó e aquells qui ab ell eren aquella hora”; Sobre l'ordre de citació dels cavallers, vegeu: RIQUER, *Història de...*, vol. 1, p. 466. Aquest llistat tindria les seves arrels al Tristany francès, on es citaven de la mateixa manera els personatges. Així, el “*Cavaller de la Cota Mal Talla*”, era en realitat “*Brunor le Noir*”, a qui el senescal Keus va donar el nom de “*le chevalir de la Cote Mal Taillée*”. També, el “*Morant de Gaunes*” seria “*Lamorat de Gales*”.

²⁴⁰⁴ SPECIALE, lib. 1, cap. XIV, p. 933. “(...) *hostes in magnanimitatis audacia praevenire disponunt, sperantes quod scriptum est: Audaces fortuna iuvat. Et factum est, quod viri bellatores electi numero et virtute (...) iplaque Civitas contra obsidionem tantis clamoribus intonabat, quod immensa coeli tonitrua superassent (...) Regem ad fugam indecoram instigarent*”.

²⁴⁰⁵ VIRGILI MARÓ, Publi, *Eneida*, a cura de Miquel DOLÇ, Ed. Fundació Bernat Metge, Barcelona, 1978, vol. IV, lib. 10, v. 284, p. 35. L'autor escrivia: “*Ultero occurramus ad undam, dum trepidi egressisque labant uestigia prima. Audentis Fortuna iuvat [piger ipse sibi obstat]*”.

²⁴⁰⁶ Sobre el tractament d'Alexandre el Gran durant l'edat mitjana, vegeu: GERRITSEN Willem P., “Alexander the Great as a Literary Hero and the Medieval Literary Genres”, dins Willem J. AERTS i Jos M. M. HERMANS (Eds.), *Alexander the great in the Middle ages. Ten studies on the last days of Alexander in Literary and historical writing*, Ed. Alfa Nijmegen, Nijmegen, 1978, p. 296-299; Sobre els altres exemples europeus de la utilització d'Alexandre: GAULLIER-BOUGASSAS, Catherine, *La fascination*

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

desenvolupada per la narrativa catalana. Segons sembla, com recordava Cingolani, aquesta era una perspectiva present a la cort del rei, atès que Cerverí de Girona ja va parangonar els reis d'Aragó amb Alexandre, Oliver i Rotllà²⁴⁰⁷. D'altra banda, Riquer recordava que la història d'Alexandre era força coneguda gràcies al *Roman d'Alexandre*²⁴⁰⁸, escrita entre 1250 i 1350 per Alexandre de París²⁴⁰⁹.

Ara bé, cal tenir en compte com la mentalitat medieval dels cronistes entenia la figura del rei macedoni. Es pot considerar que Alexandre era triat per igualar-lo amb el rei Pere, no només per les seves conquestes i gestes militars, sinó també perquè aquest monarca —que havia estat convertit en un personatge llegendari— era descrit, sovint, com un personatge que, a més de ser un gran soldat i estrateg, lluitava contra monstres²⁴¹⁰. En aquest sentit, coincidia amb la concepció presentada del rei Pere i la parangonació encaixava perfectament. Així, el missatge era que, el sobirà aragonès, com a personatge heroic es podia parangonar amb Alexandre per les gestes militars i pel caràcter de matar

---

pour Alexandre le Grand dans les littératures européennes (Xe-XVIIe siècles)- Réinventions d'un mythe, vol. 1-3, Ed. Brepols, Turnhout, 2014.

²⁴⁰⁷ CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 312; Vegeu, RIQUER, Martí de, *Obras completes del trovador Cerverí de Girona*, Ed. Instituto Español de Estudios Mediterráneos, Barcelona, 1947, p. 183. El poema de Cerverí de Girona deia:

“E nostres Reys, cor, ab mais d'ardimén

Qu'Alixandres, Iliviers ne Rotlans:

Qu'ab pauc dels sieus, és forts contra ls pus grans”.

²⁴⁰⁸ RIQUER, *Història de...*, p. 466; Sobre el *Roman d'Alexandre*, vegeu: PÉREZ-SIMON, Maud, “Science and Learning in the Middle Ages: Le *Roman d'Alexandre* en prose – A Study of Ms Stockholm, Royal Library Vu 20”, dins Markus STOCK (Eds.), *Alexander the Great in the Middle Ages*, Ed. University of Toronto Press, Toronto, 2016, p. 217-243; També del mateix autor: PÉREZ-SIMON, Maud, “Prose et profondeur temporelle: du Merveilleux à l'Histoire dans le Roman d'Alexandre en prose”, dins Emmanuèle BAUMGARTNER i Laurence HARF-LANCER (Eds.), *Dire et penser le temps au Moyen-Âge, Frontières de l'histoire et du roman*, Ed. Ed. Presses de la Sorbonne Nouvelle, Paris, 2005, p. 171-191; BRIDGES, Venetia, *Medieval Narratives of Alexander the Great. Transnational texts in England and France*, Ed. Boydell and Breer, Rochester, 2018.

²⁴⁰⁹ GOSMAN, Martin, “Alexander the Great as the Icon of Perfection in the epigones of the *Roman d'Alexandre* (1250-1450): The *utilitas* of Ideal Prince”, dins Donald MADDOX i Sara STURM-MADDOX (Eds.), *The medieval French Alexander*, Ed. State University of New York Press, New York, 2002, p. 175-192, p. 177; Vegeu al respecte els estudis de: ARMSTRONG, Edward, “Version of Alexandre de Paris”, dins Edward ARMSTRONG et alii (Eds.), *The medieval French Roman d'Alexandre*, vol. 2, Ed. Klaus Reprint Corporation, New York, 1965; CAÑAS MURILLO, Jesús, *Libro de Alexandre*, Ed. Editora Nacional, Madrid, 1978; PARIS, Alexandre de, *Le Roman d'Alexandre*, a cura de Alexandre de BERNAY i Laurence HARF-LANCNER, Ed. Livre de Poche, Paris, 1994; KENT, Thomas de, FOSTER, Brian i GAULLIER-BOUGASSAS, Catherine, *Le roman d'Alexandre ou le roman de toute chevalerie*, Ed. Champion classiques, Paris, 2003.

²⁴¹⁰ STONEMAN, Richard, *Alexander the Great. A life in legend*, Ed. Yale University Press, New York and London, 2008, p. 171. L'autor apuntava que: “*The Alexander of the 'Romance', besides his abilities as a warrior and strategist against human enemies, is also a fighter of monsters*”.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

o combatre monstres, que en aquest cas seria el drac o la serp, assimilat al rei Carles. A més, —i això és fonamental— Alexandre representava un ideal de perfecció²⁴¹¹. Per això, la identificació amb el rei Pere²⁴¹² evocava, precisament, al príncep ideal, que servia al mateix temps per desenvolupar el *speculum principum*.

En la narrativa, la comparativa va ser iniciada per Desclot. Aquest va fer el paral·lelisme al *Pròleg* de la seva obra, a les poques línies d'iniciar la crònica. L'autor hi presentava amb fermesa i ímpetu el que seria el protagonista de la narrativa. En efecte, l'autor escrivia que: “*E d'aquest rei En Jacme e madona la reina, qui fo filla del rei d'Hongria, eixí lo rei En Pere d'Aragó, qui fo lo segon Alexandri per cavalleria e per conquesta*”²⁴¹³. En primer lloc, presentava els progenitors del rei per remarcar l'origen i l'herència que li corresponia. En segon lloc, equiparava les proeses del rei Pere amb les d'Alexandre. Els motius d'aquesta igualació eren el comportament i les virtuts cavalleresques. L'altra raó era la conquesta o gestes bèl·liques, d'entre les quals en destacaven la conquesta de Sicília i la defensa de Catalunya, tot i que, com s'ha esmentat, no van ser les úniques. Des de la perspectiva de Desclot aquests actes eren igualats a la destresa d'Alexandre com a militar, estrateg i rei. Encara que, sens dubte, si es parangona la terra conquerida, el monarca aragonès va ocupar molt menys territori que el sobirà macedoni. Tanmateix, des de la mentalitat medieval catalana, l'adquisició de Sicília representava una gran gesta i havia estat una conquesta extraordinària i podia equiparar-se a les gestes del macedoni.

Tanmateix, la comparativa no es basava únicament en els afers militars. Alexandre el Gran era representat com un dels millors militars de tota la història i era una figura admirable des de totes les perspectives; s'hauria convertit en una personalitat llegendària,

---

²⁴¹¹ GOSMAN, “Alexander the...”, p. 176. Molts altres reis s'havien comparat amb el rei macedoni, com Enric II Plantagenet, que era presentat com “*Alexander occidentalis*”. Altres com Carlemany considerat un “*alter David*” o “*alter Christus*”. L'autor alertava que: “*Of course, the Macedonian is not the only hero with whom medieval rulers like to be compared. There are also Caesar, Hannibal, Charlemagne, and many other. The problem, however, was that the real nature of the models was not known, since the past with all its heroes is but a psychological and even theological construct that can do without an empirically verifiable points of reference. Until the fifteenth century, history seems to be a collection of moral precepts which, in one way or another, always evoke a lost perfection*”; Vegeu també al respecte: COLEMAN, Janet, “The science of Politics and Late Medieval Academic Debate”, dins Rita COPELAND (Eds.), *Criticism and dissent in the Middle Ages*, Ed. Cambridge University Press, Cambridge, 1996, p 181-214.

²⁴¹² Vegeu el comentari de: CAWSEY, *Reialesa i propaganda...*, p. 87-89. L'autora posava exemples del poder d'eloqüència que suposava la comparativa entre els reis medievals i els grans estrategs de l'antiguitat clàssica.

²⁴¹³ DESCLOT, cap. *Pròleg*, p. 34.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

gairebé equiparable als cavallers de la Taula Rodona. Desclot entenia que era una figura a la qual el rei Pere s'havia d'equiparar per a formular una propaganda eficaç; de fet, aquest passatge es va plantejar, gairebé, com si l'aragonès hagués tingut una vida paral·lela amb el monarca hel·lènic.

Com en el cas de la comparativa de la cavallerisca, Muntaner va recollir la idea de Desclot i la va desenvolupar exponencialment. Aquesta era una idea que ja va ser suggerida per Riquer i, més tard, va ser rebatuda per Cingolani²⁴¹⁴. Ara bé, cal tenir en compte que, com s'ha vist repetidament, Muntaner prenia els arguments de Desclot —com per exemple el de la venjança— i, després, en feia una gran exposició. Per això, cal considerar que encara que fos una idea present en l'àmbit reial, molt probablement, va adoptar la idea de Desclot.

El cronista de Peralada va utilitzar la figura d'Alexandre el Gran múltiples vegades. Tanmateix, en quasi totes les ocasions que esmentava el paral·lelisme entre ambdós monarques ho feia mitjançant la reproducció de les paraules d'alguns dels enemics del rei Pere. Aquest recurs, molt apel·lat pel cronista, era una manera de reivindicar aquell argument, com si es tractés d'una evidència irrecusable, ja que fins i tot els adversaris reconeixien tal fet.

La primera menció que fa al respecte ho fa a través del discurs del pontífex, on arran de l'ambaixada catalanoaragonesa, el papa responia: “-*Per cert ma fe és que aquest, Alexandri altre serà qui és vengut en el món*”²⁴¹⁵. En aquest cas l'autor, com Desclot anteriorment, reconeixia al rei com el segon Alexandre. En aquest passatge el diàleg actuava com una premonició en el relat, ja que en aquesta part de la crònica el monarca encara no havia arribat a Sicília.

El segon esment es va produir en el context del pacte pel duel de Bordeus, on Muntaner es delecta reproduint el que ell creia que eren els pensaments del monarca angeví. El rei Carles es mostrava convençut que: “*Lo rei d'Aragó és lo pus alt hom de cor qui anc nasqués, d'Alexandri a ençà*”²⁴¹⁶. D'aquesta manera, quan es posava en la ment del

---

²⁴¹⁴ RIQUER, *Història de...*, p. 432; CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 42.

²⁴¹⁵ MUNTANER, cap. XLVII, p. 95.

²⁴¹⁶ MUNTANER, cap. LXXI-LXXII, p. 125-126. “*Què us diré? Que aquella nit, que els altres dormien, en vetllant ell pensava; e pensà lo pus savi pensament que jamás rei ne altre senyor pensàs, a restaurant d'ell e de sa terra. E pensà enaixí: -Lo rei d'Aragó és lo pus alt hom de cor qui anc nasqués, d'Alexandri a ençà, e, si el reptes de fe, con t'és vengut en sa terra, ell escondir-se n'ha*”.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

principal enemic del rei Pere, aquest discerniment es convertia en una obvietat, ja que era reconeguda per l'enemic.

El tercer cas era similar als altres, i va ser el Cardenal “*En Xaudet*” o Jean Cholet que, després de saber de la fugida del rei Pere de Bordeus, afirmava amb contundència: “-*Ah, Déus, e con gran peccat féu lo pare sant, e nós tuit, con a aquest senyor dixem de no, d’ajuda! Que aquest és altre Alexandri qui és nat en el món*”²⁴¹⁷. Altra volta, en boca d’un adversari que es referia el rei com un segon Alexandre. Aquesta tàctica del peraladenc serviria per fer evident i indiscutible l’argument, atès que fins i tot els enemics ho reconeixien.

Finalment, el darrer esment al respecte va ser durant el relat de l’enterrament del rei. En aquest cas era el mateix cronista qui utilitzava la comparativa, sense usar cap diàleg d’altres personalitats. Muntaner reconeixia per últim cop el rei Pere com “*altre Alexandri fóra estat en el món*”. A més, es lamentava i alertava: “*si sol deu anys hagués més viscut*”²⁴¹⁸. El cronista suposava que hagués pogut fer altres grans gestes si la mort no l’hagués sorprès abans; aquesta era una manera de cloure els elogis vers al monarca de forma que aquesta idea quallés en el lector.

Cal esmentar que en altres àmbits fora de les narratives catalanes també es va emprar la comparativa Alexandre-Pere. Per exemple, Aguilar Àvila relacionava la narració del naixement del rei Pere que feia Neocastro, plena de “*mirabilia*”, amb el naixement d’Alexandre²⁴¹⁹. També Salimbene, malgrat que fos d’ideologia güelfa, a l’episodi de l’ascensió del Canigó comparava el rei Pere amb Alexandre²⁴²⁰.

En conclusió, es pot determinar que aquesta parangonació era una de les idees més exitoses de les narratives. Segurament, era present a la cort del rei, encara que va ser Desclot qui va iniciar l’equiparació en els escrits. Més tard, Muntaner hauria pres l’argument i l’hauria engrandit. Fins i tot, les altres cròniques siculoitàliques esmentades van utilitzar la parangonació per eixamplar la gesta i l’haurien pres o bé dels cercles reials

---

²⁴¹⁷ MUNTANER, cap. XCI, p. 164.

²⁴¹⁸ MUNTANER, cap. CXLVI, p. 260. “*E Déus, per la sua mercè, haja la sua ànima, amén. Que mort és aquell qui altre Alexandri fóra estat en el món, si sol deu anys hagués més viscut*”.

²⁴¹⁹ AGUILAR, “*Percutiebat lethaliter...*”, p. 419-422; NEOCASTRO, cap. LI, p. 40.

²⁴²⁰ SALIMBENE, p. 599. “*(...) videtur michi quod hoc opus Petri Aragonum possit conumerari cum operibus Alexandri, qui in multis terribilibus negotiis et operibus voluit expreriri, ut laudem in posterum mereretur*”.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

—com seria el cas de Neocastro— o bé, d'altres influències dels autors contemporanis, com era el cas de Salimbene.

D'altra banda, la repetició d'aquest raonament —especialment a la redacció catalana— tindria la intencionalitat de quallar en la ment dels lectors. El propòsit principal era mostrar el monarca com un rei cavaller i presentar-lo com el segon Alexandre, i igualar-lo amb els cavallers francesos esmentats. Aquesta era una manera de col·locar-lo entre els dignataris llegendaris, com si el monarca mereixés una posició entre els més distingits personatges. Els cronistes com Desclot i Muntaner tenien la necessitat de representar el rei Pere com el príncep ideal, tal com podia ser entès Alexandre.

La premissa comuna que dominava entre els cronistes era destacar la valentia del rei i la comparativa amb altres personatges per tal de denotar el caràcter cavalleresc del rei. A més, la combinació del vessant profètic amb el cavalleresc convertia al monarca en un gran prohom messiànic.

7.5. L'ASCENSIÓ DEL CANIGÓ DEL REI PERE: LA METÀFORA DE LA CONQUESTA DE SICÍLIA

Un altre exemple que relacionava el rei Pere amb la cavalleriesca, la lluita contra animals mitològics i el *mirabilia* és el relat sobre el seu ascens al Canigó que va descriure Salimbene. De fet, això no era pas nou a la literatura europea, ja que tal com recordava Coll i Alentorn ja s'havia utilitzat el Canigó amb la metàfora del seu llac i la pedra caiguda —que seguidament s'expliquen— als *Otia Imperialia* de Gervasi de Tilbury del 1210, una obra per a l'emperador Otó IV²⁴²¹. Per tant, serien elements ja coneguts als cercles narratius occidentals.

Segons el relat que Salimbene ofería, el Canigó mai havia estat habitat per ningú ni cap persona hi havia ascendit mai. Tanmateix, el rei Pere, per tal de demostrar la seva valentia, es va proposar pujar-hi amb dos amics. Van deixar els cavalls al peu de la muntanya i quan ja estaven pujant cap al cim va començar una tempesta, amb llamps, vent i

---

²⁴²¹ COLL I ALENTORN, Miquel, *Llegendari*, Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1993, p. 248-253; CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 310; CINGOLANI, *Pere el...*, p. 177, 302; TILBURY, Gervase of, *Otia imperialia*, a cura de S. E. BANKS i J. W. BINNS, Oxford, 2002, lib. 3, cap. LXVI. “*Est in Cathalonia, episcopatu Gerundensi, mons excelsus ualde, cui nomen Canagum accolle indiderunt (...)*”.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

calamarsa. Els dos amics del rei es van retirar, però el monarca aragonès va continuar vers al cim, com una mostra del seu honor i glòria. El rei es va trobar un llac, d'on hi va sortir un drac, després que hi caigués una pedra. Aquest rèptil mitològic va començar a volar i l'ambient es va tornar tenebrós i obscur. Després d'aquest enfrontament, el rei va descendir del Canigó i, amb aquest escrit, l'autor aprofitava per comparar la seva destresa amb la d'Alexandre el Gran²⁴²². Aquest passatge és dels més valuosos i dels més coneguts sobre el rei Pere i constitueix un *unicum* en la literatura entorn de la guerra de les Vespres²⁴²³.

Una de les hipòtesis que s'ha proposat recentment, de la mà de Cingolani, és que aquest relat provindria directament de la cort del rei. Així, s'hauria desenvolupat a Catalunya dins els cercles dels exiliats sicilians i gibel·lins, i, posteriorment, s'escamparia per Sicília. Segons aquestes hipòtesis, seria precedent a la guerra quan va caldre fer propaganda del rei²⁴²⁴. En tot cas, si és així, significaria un gran silenci per part de Desclot

---

²⁴²² SALIMBENE, p. 598. "(...) *In confinibus Provincie et Hipanie mons altissimus eminent, qui ab illis qui partes illas inhabitant mons Canigosus appellatur, quem nos montem Caliginosum possumus appellare. Hic mons navigantibus per mare, cum veniunt, primus apparet, cum vero recedunt, ultima terra est, post quam aliquam videre non possunt. In isto monte nunquam habitavit homo nec filius hominis super eum ausus fuit ascendere propter eius nimiam altitudinem et propter difficultatem itineris et laboris circa. Radices vero montis istius habitatores existunt. Cum autem Petrus Aragonum super istum montem cogitasset ascendere, volens experiri atque cognoscere, quid in montis cacumine haberetur, vocatis duobus militibus, amicis necessariis, quos intime diligebat, exposuit illis quod facere disponebat. Qui gavisi sunt et promiserunt ei, quod non solum tenerent secretum, verum etiam, quod nunquam separarentur ab eo. Assumptis ergo victualibus et congruentibus armis, dismissis equis ad montis radices, ubi habitatores existunt, ceperunt predestres paulatine ascendere. Et cum iam multum superius ascendissent, ceperunt audire tonitrua horribilia et terribilia valde. Insuper corruscationes et fulgura apparebant, grandines et tempestates descendebant, ex quibus omnibus pavefacti, cadentes in terram, velut examines facti sunt pre timore et expectatione, supervenerat illis. Petrus vero, qui robustior erat et fortior et qui desiderium cordis sui complere volebat, confortabat eos, ne deficerent in afflictionibus et terroribus illis, dicens, quoniam labor iste adhuc ad honorem eorum et gloriam redundaret. Et dabat eis comedere et cum eis pariter comedebat. Et post recreationem et fatigationem itineris et laboris iterum hortabatur eos, ut secum valenter ascenderent. Et sic multis vicibus factum est atque dictum. Tandem illi duo socii Petri regis ceperunt deficere, ita quo nimia lassitudine itineris et tonitruorum timore vix poterant respirare. Tunc Petrus rogavit eos, ut expectarent eum usque ad vesperam diei sequentis, et si tunc non rediret ad eos, de monte descenderent et irent quo vellent. Ascendit igitur Petrus cum magno labore solus. Et cum in cacumine montis fuit, lacum invenit ibidem. In quem cum lapidem proiecisset, egressum est ex eo draco horribilis et magne magnitudinis et cepit per aera volitare, ex cuius flatur obtenebratus et obscuratus est aer. Post hec Petrus descendit ad socios et quicquid viderat et fecerat totum sociis retulit, exposuit et narravit. Et descendentibus illis de monte precepit eis, ut quibus vellent hec omnia divulgarent. Videtur michi, quod hoc opus Petri Aragonum possit connumerari cum operibus Alexandri, qui in multis terribilibus negotiis et operibus voluit experiri, ut laudem in posterum mereretur*".

²⁴²³ Vegeu al respecte: SOLDEVILA, *Vida de Pere...*, p. 268-269; AGUILAR, *La Crònica...*, p. 93.

²⁴²⁴ CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 42, 310-311.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

i Muntaner, i haurien desaprofitat una gran oportunitat propagandística. Per això, potser caldria plantejar, com va fer Coll i Alentorn, que Salimbene estava readaptant els *Otia Imperialia*. D'altra banda, cal tenir en compte que l'autor itàlic, malgrat ser un cronista güelf va veure la necessitat d'adaptar la comparativa del drac i Carles en favor del rei Pere. Aquesta seria una evidència que malgrat tot, la propaganda gibel·lina quallava entre els cercles literaris.

Independentment de l'origen de la falla, es pot plantejar la hipòtesi que aquest relat era una metàfora de la conquesta de Sicília del rei Pere. El Canigó seria com l'illa i la seva ascensió seria com l'ocupació militar. Al mateix temps, els dos companys del rei, podrien simbolitzar els seus aliats més propers que havien d'ajudar-lo, però un cop la guerra es va iniciar el van abandonar. El primer, segurament, podria ser l'aliat bizantí, Miquel VIII Paleòleg. El segon, potser, era el rei de Castella —Alfons X o bé, Sanç IV— que al començament de la contesa era aliat, però després no va oferir cap suport. També es podia referir al rei d'Anglaterra, Eduard I, qui hauria plantejat una aliança, però s'hauria desdit més tard. Fins i tot, es podia referir a l'emperador, Rodolf d'Habsburg, que hagués pogut ser un gran aliat gibel·lí, però es va desentendre des del principi. Sembla, però, més probable que es referís al monarca castellà. En tot cas, era un relat per demostrar i convèncer de la valentia del monarca.

Paral·lelament, el drac seria el rei Carles²⁴²⁵ i simbolitzaria la lluita que es va esdevenir entre els dos monarques. De fet, seria eixamplar l'equiparació del rèptil que tant d'èxit estava tenint en la literatura del moment. Per últim, la comparativa amb Alexandre era significativa —com s'ha analitzat— no només pel que havia estat el rei macedoni, sinó perquè aquest era descrit, sovint, en la literatura medieval com un soldat que combatia animals mitològics²⁴²⁶. En aquest sentit, com als texts de Desclot i Muntaner abans, l'equiparació i la propagandística era l'adequada per a la mentalitat del lector medieval.

---

²⁴²⁵ CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 311; AURELL, "Messianisme Royal...", p. 14-21.

²⁴²⁶ STONEMAN, *Alexander the...*, p. 171.

7.6. LA COMPARATIVA GÜELFA ENTRE PERE EL CATÒLIC I PERE EL GRAN

La reacció güelfa davant els arguments antiangevins va ser, a més de l'excomunicació i la croada, proporcionar justificacions als lectors defensors de l'Església pels quals es demostrava el camí erroni que havia emprès el rei Pere. Des de l'inici del seu govern, mai havia mantingut una plena i bona relació amb el papat. El seu progenitor, el rei Jaume el Conqueridor, com s'ha esmentat anteriorment, havia intentat ser coronat pel pontífex, però les exigències a canvi d'això no van ser acceptades pel sobirà. Per contra, el rei Pere el Catòlic, avi del rei Pere el Gran, es prenia, al relat güelf, com un model. Malgrat que va morir defensant els seus vassalls càtars a Muret, contra el dictamen pontifical, es posava l'exemple del que, durant un temps, per Roma era la bona política d'un rei aragonès que es va declarar súbdit del pontífex²⁴²⁷. Tant la butlla papal com Malaspina posteriorment obviaven l'afer càtar —almenys en els passatges sobre el monarca— per tal de remarcar el vassallatge prèviament establert.

El fet que la narrativa güelfa destaqués aquest compromís del rei Catòlic, feia denotar un canvi de mentalitat i de tendència política a la cort aragonesa. És a dir, Pere el Catòlic va cercar la coronació papal, i també el rei Jaume el Conqueridor, malgrat que en el seu cas no va ser possible²⁴²⁸. En canvi, el rei Pere el Gran no només no aspirava a la coronació ni a l'acceptació del papat, sinó que desestimava l'opinió del pontífex. Això porta a pensar que es va produir una “gibel·linització” de la cort que es veia reflectida en la política del rei aragonès on, probablement, la reina Constança i el seu seguici sicilià van ser una de les causes. En aquest sentit, es pot observar un canvi de mentalitat de la monarquia aragonesa des dels inicis del segle XIII als temps del rei siculoaragonès, la qual es reflectia en les relacions entre la Corona i la seu pontifical.

---

²⁴²⁷ Vegeu al respecte: DURAN, “El rito...”, p. 19; ALVIRA CABRER, Martín, *Pedro el Católico de Aragón y conde de Barcelona (1196-1213). Documentos, Testimonios y Memoria histórica*, vol. 5, Ed. Institución Fernando el Católico, Zaragoza, 2010; ALVIRA CABRER, Martín, “El rey de Aragón Pedro el Católico y sus batallas. Del triunfo de Las Navas de Tolosa al desastre de Muret”, dins Patrice CRESSIER i Vicente SALVATIERRA CUENCA (Eds.), *Las Navas de Tolosa 1212-2012: miradas cruzadas*, Ed. Universidad de Jaen, Jaén, 2014, p. 229-242.

²⁴²⁸ DURAN, “El rito...”, p. 18-20.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

El jurament de vassallatge del rei Catòlic es prenia com a exemple i era recordat pels güelfs com un acte irreversible, el qual els hereus d'aquest havien d'acatar²⁴²⁹. Segurament, el primer document a plantejar aquest fet i relacionar-ho amb la guerra de les Vespres va ser la butlla papal de 1283. Aquest escrit era una de les màximes representacions de la ideologia del papa i, a més, segurament, va servir d'inspiració pels altres autors com Malaspina. L'objectiu d'aquesta bola pontifical era justificar el perquè de l'excomunicació i croada contra el rei Pere. Un dels motius, des de la perspectiva papal, era l'atac a la seva institució i el conseqüent incompliment del jurament vassallàtic que el rei Pere el Catòlic va pronunciar i que el pontífex considerava que era una obligació hereditària. Així, doncs, i abans d'abordar les cròniques, val la pena analitzar la perspectiva de la butlla, que després es reflecteix en els autors güelfs.

En primer lloc, el document pontifical recordava com el papa Innocenci III va concedir la corona al rei Pere el Catòlic a Roma²⁴³⁰. En segon lloc, insistia que això implicava un jurament i promesa de vassallatge vers l'Església i que això requeia en els successors del monarca, és a dir, el rei Pere el Gran²⁴³¹. Aquesta era una premissa essencial pel papat,

---

²⁴²⁹ Vegeu la documentació al respecte: VINCKE, *Documenta selecta...*, doc. 5, p. 4; També FÀBREGA, "Actitud de Pedro...", p. 162.

²⁴³⁰ Bolla, p. 148. "*Et quia memorati Aragonium regis excessibus non leve pondus adicit ipsius et regni sui explicite descripta conditio, seriose duximus explicandum (qualiter de archivio ipsius Ecclesie prodeuntia mominenta manifeste testantur) quod pie memorie Innocentius pp. III, predecessor noster, quondam Petrum regem Aragonum, eiusdem Petri Aragonie regis avum, Arelatensi archiepiscopo qui tunc erat et aliis personis ecclesiasticis, nec non et quam pluribus suis associatum proceribus per marem ad sedem apostolicam accedentem, ut inibi ab eodem Innocentio predecessore militie cingulum, et regium acciperet diadema, honoravit multipliciter, honorifice ac benigne recipit et in ecclesia Sancti Pancratii martiris iuxta Transtiberim per bone memorie Petrum tunc Portuensem episcopum, in regem inungi faciens, deinde manibus propriis coronavit; et regalia insignia universa, mantum videlicet et colobium, sceptrum et pomum, coronam et mitram (que ad opus ipsius non solum speciosa, sed et preciosa parari fecerat ex more in regum coronationibus observando) munifice largitus eidem, ab eo iuramentum corporale recepit*".

²⁴³¹ Bolla, p. 148. "*Per cuius religionem prefatus rex inter cetera fidelitatem et obedientiam ipsi summo pontifici, eiusque successoribus, dicteque Romane Ecclesie, regnumque suum in ipsius obedientia fideliter conservare promisit. Ac demum rex ipse, cum multo tripudio et applausu coronatus, iuxta eumdem predecessorem Innocentium ad beati Petri apostolorum principis basilicam rediens, super illius altare sceptrum et diadema deposuit et militarem ense de manu eiusdem predecessoris accepit: dictumque regnum suum, antea censuale a suis predecessoribus eidem Ecclesie constitutum, cupiens principali post Dominum ipsius beati Petri et apostolice sedis protectione muniri, preafato Innocentio predecessori et per eum ipsi sacrosancte apostolice sedi obtulit, illudque sibi et successoribus eius in perpetuum, divini amoris intuitu, et pro sue suorumque progenitorum remedio animarum, novo adiecto censu, constituit censuale, pollicendo adiciens et adicento pollicens, quod ipse ac successores sui specialiter eidem sedi fideles et obnoxii feneantur. Hec autem perpetua lege fore servanda decernens, ut huiusmodi regalis consessio robur firmitatis inviolabilis obtineret, ipsam in scriptis redactam, et de procerum curie sue concilio (...)*"; Vegeu, DURAN, "El rito...", p. 19. El rei Pere el Catòlic havia entregat els seus dominis al papat i es declarava tributari de roma.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

que es va reclamar i recuperar en el moment de la guerra, just quan era necessari argumentar la teòrica subjugació política del rei Pere a Roma. Això significava que, per una banda, posava en relleu que el rei havia incomplert el vassallatge atacant als aliats del pontífex i, en conseqüència, havia de ser condemnat. Per altra banda, i encara més important, el papat establia les bases per intervenir a la Corona d'Aragó, ja que si el monarca n'era vassall, llavors havia de restar sota la voluntat de la Seu pontifical.

En tercer lloc, i per cloure la comparativa entre els reis Pere el Catòlic i Pere el Gran, el pontífex contradeia i negava els arguments catalanosicilians i acusava els adversaris de ser aquests els violadors i deutors amb l'Església, i no pas a l'inrevés²⁴³². D'aquesta manera, justificava la guerra contra el rei aragonès i argumentava la seva manca de legitimitat tant als territoris peninsulars com a Sicília.

Arran d'aquest escrit del 1283, Malaspina, contemporani i proper a la cort papal —i amb accés a aquesta documentació— va copiar alguns fragments d'aquest escrit per realitzar també la comparativa dels dos reis aragonesos. L'autor va incorporar a la seva obra almenys un paràgraf de la butlla, on va canviar alguns mots per adaptar-lo a la seva redacció²⁴³³. Així, per exemple, si a la butlla, escrita des de la perspectiva de Martí IV, es

---

²⁴³² Bolla, p. 148-149. L'autor de la butlla usava una pregunta retòrica per exposar els seus arguments: "*Nunquid igitur premissa, collata pariter et solerti examinatione discussa, prefatum regem Aragonum nepotem fidelitatis, ad quam memoratus avus, cuius est in eodem Aragonie regno heres, ipsum, sicut et successores eius ceteros, tam publice, tam sollempniter obligarat eidem Ecclesie, debitorem et violatorem publicum reum non accusabant infidelitatis dampnabilis et accusant? Profecto fidei debite violatio violentem procul dubio arguit infidelem*".

²⁴³³ MALASPINA, lib. 10, cap. II, p. 398-400. L'autor va copiar de la butlla papal del 1283 el següent fragment que en les anteriors notes sobre la butlla ja s'han esmentat: "*(...) Innocentius papa III quondam dictum Petrum avum, associatum multorum procerum comitiva suorum, per mare ad Sede apostolicam venientem, ut inibi ab eodem Innocentio papa militare cingulum et regium acciperet diadema, honoravit multipliciter, et honorifice et benigne recepit, et eum in ecclesia S. Pancratii prope trans Tyberim per episcopum Portuensem faciens in regem injungi, deinde propriis manibus coronavit, et regalia insignia universa, mantum videlicet et colobium, sceptrum, et pomum, coronam, et mitam, quae ad opus ipsius non solum speciosa, sed et praetiosa parari fecerat ex more in regum coronationibus observando, largiens eidem, ab ipso corporale juramento recepit, pro cuius religione, inter caetera, fidelitatem et obedientiam ipsius summo pontifici, ejusque successoribus eidem Romanae Ecclesiae regnum suum in ipsius obedientia fideliter conservare promisit. Et demum idem rex cum multo tripudio et applausu coronatus, juxta Innocentium papam praedictum ad basilicam principis apostolorum de Urbe rediens, super illius altare sceptrum et diadema deposuit, et militarem ense de manu Innocentii ejusdem papae recepit, dictumque suum regnum, in atea censuale a suis praedecessoribus ejusdem Ecclesiae constitutum, cupiens personaliter post Deum ejusdem beati Petri et apostolicae Sedis protectione muniri, praefato Innocentio, et per eum dictae apostolicae Sedi, obtulit, illudque sibi et suis successoribus in perpetuum, divini amoris intuitu, et pro remedio animae suae, et progenitorum suorum, novo adjecto censu, constituit censuale, promittens quod ipse ac successores sui speciales eidem Sedi fideles et obnoxii teneantur. Haec autem*

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

citava a Innocenci III com a “*predecessor noster*”, la crònica, en canvi, es referia al pontífex directament pel seu nom, “*Innocentius papa III*”. En realitat, el mateix autor reconeixia haver recorregut als “*verba registorum papalium de regno Aragonum*” o documents papals sobre el Regne d’Aragó, a fi de documentar-se per desvirtuar les accions del rei Pere.

L’autor tenia com a objectiu contrarestar i desvirtuar les accions del monarca aragonès i remarcar les justificacions pontificals. Els arguments que exposen la butlla i la crònica són diferents, però, com bé sabia l’autor, ambdós documents tindrien camps d’acció diferents on, probablement, la narrativa malaspina tindria més difusió. Per això, el cronista conclou que calia reforçar les justificacions eclesiàstiques i propagar-les.

Malaspina, com la butlla, primer recorda la coronació del rei Pere el Catòlic a Roma i el seu vassallatge amb el pontífex. Aquest jurament havien de ser, almenys des de la perspectiva pontifical, un vot etern o, com expressava la butlla i Malaspina, una “*perpetua lege*”²⁴³⁴. Aquesta implicava als successors de Pere el Catòlic; el papat, i Malaspina des de la seva obra, reclamaven que el vassallatge era d’obligat compliment pels monarques de la Corona d’Aragó. Això era quelcom que amb la declaració de la guerra, no només s’havia violat el jurament, sinó que el rei mereixia el càstig de l’excomunicació. D’aquesta manera, el cronista desvirtuava, des de la perspectiva jurídica, els motius de la conquesta siciliana, el reclam de l’herència i l’atac als aliats de Roma. Es considerava el rei Pere un deutor del vassallatge i de l’obediència del pontífex. Amb el trencament d’aquest pacte, i basant-se en la precedent entrega del vassallatge del rei Pere el Catòlic, es justificava que el papa Martí IV podia intervenir i privar-lo dels seus territoris²⁴³⁵.

Paral·lelament, es posava èmfasi que, d’acord amb aquests arguments, el rei Pere havia comès traïció al papat. Ara bé, tant la butlla com Malaspina utilitzaven la figura del rei Catòlic a la seva conveniència, atès que cap dels dos escrits recordaven la darrera lluita d’aquest monarca a Muret el 1213, batallant pels seus vassalls occitans càtars i contra els dictàmens del papat. Només es pretenia fer una comparació entre l’avi i el nét des de la perspectiva jurídica eclesiàstica, per recordar el jurament del primer i, pels autors, era

---

perpetua lege fore servanda decernens, ut hujusmodi regalis concessi firmitatem inviolabiliter obtineret, ipsam in scriptis redactam, et de procerum curiae suae concilio (...)”.

²⁴³⁴ Bolla, p. 148; MALASPINA, lib. 10, cap. II, p. 398-400.

²⁴³⁵ MALASPINA, lib. 10, cap. II, p. 400.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

indiferent el final del rei Catòlic. Així aconseguien acusar de traïció al rei Pere, s'argumentava l'excomunicació, la privació dels seus territoris i la imposició d'un altre rei tant a Aragó com a Sicília.

7.6.1. La resposta güelfa: el rei felló

Arran del judici i els arguments contra el rei Pere formulades des de la Seu pontifical i el desenvolupament de la propaganda antiangevina entorn el rei Pere i el seu enarborament com a cavaller i figura messiànica, es va provocar la resposta dels adversaris güelfs. Tot i que anteriorment ja s'han analitzat els arguments propapals i les opinions d'aquests cronistes, cal destacar la insistència en la utilització d'adjectius desqualificadors vers el monarca aragonès que serviren per contrargumentar la imatge del príncep ideal que presentaven els siculocatalans.

Es persistia en l'acusació de traïdoria, com s'ha esmentat en l'anàlisi sobre la usurpació, a més de presentar-lo com un personatge cruel durant els atacs contra els angevins, també van utilitzar altres adjectius destacables de caràcter menys jurídic. Per tal de posar-hi més èmfasi, fins i tot es va atacar la personalitat i l'origen del rei. De la mateixa manera que durant el relat de les Vespres s'atacava l'origen ètnic francès, en aquest cas, es feia amb el monarca. Va ser en el context de l'ambaixada francesa a Alcoll, on es va qüestionar l'objectiu de l'armada quan, arran de la resposta del rei, que assegurava que no atacaria cap reialme cristià, els cronistes van atacar el sobirà arran d'aquella fal·làcia.

Un dels primers cronistes a relatar aquest fet i el consegüent desqualificatiu va ser *Lu Rebellamentu*, que malgrat ser un escrit antiangeví, s'anticipava al que el rei Carles podia respondre davant la contesta del rei Pere. L'autor suposava que davant del missatge del rei Pere, el monarca angeví proclamava que el "*re d'Aragona è gran fulluni!*"²⁴³⁶. Més tard, les cròniques sinòptiques van adoptar la fellonia com argument al seu relat.

Precisament, és destacable la definició que oferia Malispini del rei Pere, que asseverava amb contundència: "*come catelano di natura fellone*"²⁴³⁷. També, Latini simulava el

---

²⁴³⁶ *Lu Rebellamentu*, p. 18. Per arribar en aquesta exclamació, primer, el cronista informava que el rei Pere no revelava el lloc on atacarien. Així, l'autor reproduïa el discurs del rei Pere: "*ma si a Deu plachi, eu andirò in parti, chi lu sanctu patri et soi frati cardinali l'avirannu a gracia et alligriza. Perzò li plaza chi prega a Deu per nui, a lu nostru intendimentu*". Segons l'autor, ni el Papa ni el rei Carles es creien aquesta informació.

²⁴³⁷ MALISPINI, cap. CCXXII, p. 83. "*(...) lo re di Francia glie le mandò incontanente, e conoscendo il re*

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

discurs del monarca angeví que exclamava que “*quello re di Ragona è uno briccone*”²⁴³⁸. En aquest cas, “*briccone*” tindria un significat similar a enganyador o mentider i es pot considerar un sinònim de felló. Més tard, Villani tornava a la forma original i posava en boca de Martí IV que: “*Non vi diss'io che Piero d'Araona era un fellone briccone?*”²⁴³⁹.

En conclusió, molts cronistes güelfs van recórrer els arguments —com ja s’havia esmentat abans— per acusar el rei de fellonia. Si hom era felló no podia adquirir les característiques de rei cavalleresc, ni comparar-se amb els grans personatges llegendaris que encarnaven la imatge del príncep ideal. Des de la perspectiva propapal, el rei Pere no mereixia els qualificatius que els cronistes catalans tant es van esforçar per usar en favor del seu monarca. La premissa retòrica que van utilitzar els cronistes güelfs per convèncer al lector propapal italià i contradir l’argument català era que la traïdoria era imperdonable i, per això, no mereixia ostentar el poder.

7.7. LA MORT DELS REIS

Un dels fets que va permetre als cronistes tancar el relat sobre la primera part de la guerra de les Vespres va ser la mort dels quatre sobirans protagonistes el mateix any, el 1285. Tots els autors coincidien en el fet que, amb el traspàs de tots ells, s’iniciava una nova etapa política i cronística. Es va produir un tall marcadament significatiu en els escrits. Alguns com Desclot i Malaspina preferien finalitzar la seva obra amb la mort dels seus respectius monarques. Altres, com Guillem de Nangis, Muntaner o Speciale, ho van utilitzar per tancar un període i centrar-se en els nous reis i altres afers²⁴⁴⁰. En tot cas, cal considerar que si finia una època pels escriptors, és convenient que aquesta investigació es conclogui amb aquesta anàlisi al respecte.

Tal com havia estat durant tots els relats, els grans protagonistes de les narracions mortuòries van ser el rei Carles i el rei Pere, però el papa Martí IV i Felip l’Ardit també van gaudir d’esments consideratoris. Pels cronistes, la defunció de tots ells era la darrera

---

di Francia, come il re Piero di Raona era ardito e di grande cuore, ma come catelano di natura fellone (...)”.

²⁴³⁸ BRUNETTO LATINI, cap. CXXXII, p. 115.

²⁴³⁹ VILLANI, lib. 7, cap. LX, p. 417.

²⁴⁴⁰ Aquests autors continuaven narrant les gestes dels hereus. Una guerra que a diferència de la dels primers anys va estar dominada pels pactes d’Estat, i tal com l’anomenava Strayer, es va esdevenir una “*phantom war*”. Vegeu, STRAYER, “The crusade...”, p. 111.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

oportunitat d'enaltir o demonitzar els monarques²⁴⁴¹, com havien fet durant tots els seus escrits. Aquests texts reflectien el pensament medieval i religiós sobre la mort i es dividien en dues premisses contraposades. Per una banda, es realitzava una lamentació per l'acabament de la vida règia i, al mateix temps, s'escrivia amb certa gaubança per l'ànima salvada²⁴⁴².

7.7.1. Els discursos entorn de la mort del rei Carles

El primer monarca que va morir va ser l'angeví, a Foggia el 7 de gener de 1285. Es va ordenar que fos enterrat a Nàpols i el 1296 el rei Carles el Coix va traslladar el cos a la nova catedral de la mateixa urbs, a una capella construïda per albergar el mausoleu del monarca²⁴⁴³. A més, el seu cor es va transportar a París i es va dipositar a l'església dels Grands-Jacobins²⁴⁴⁴. Tanmateix, només quaranta anys després va ser inhumat i es va

---

²⁴⁴¹ Potser caldria relacionar el record del rei a les cròniques amb la hipòtesi de: KANTOROWICZ, Ernst H., *Los dos cuerpos del rey. Un estudio de teología política medieval*, Ed. Akal, Madrid, 1985. Segons aquest autor, el rei era presentat en dos cossos, el físic mortal i el polític, destinant a la continuïtat. Els cronistes farien ús de la imatge del rei per a la posteritat, al voltant de tot allò que envoltava la seva mort, i contribuirien a construir la imatge política del monarca.

²⁴⁴² Vegeu al respecte: HUIZINGA, *El otoño...*, p. 212. Aquesta argumentació exposada ja va ser detectada per aquest autor que afegia que, entre la lamentació i l'alegria de l'ànima salvada, es silenciava allò que podia ser un terme mig; Sobre la perspectiva de la mort medieval: MITRE FERNÁNDEZ, Emilio "Una visión medieval de la frontera de la muerte: *status viae* y *status finalis* (1200-1348)", dins *En la España Medieval*, n. 9, 1986, p. 665-681; També, sobre l'estat de la qüestió de l'estudi de la mort medieval, vegeu: AURELL CARDONA, Jaume, "Introducción. La transversalidad de la historia de la muerte en la Edad Media", dins Jaume AURELL i Julia PAVÓN (Eds.), *Ante la muerte. Actitudes, espacios y formas en la España medieval*, Ed. Ediciones Universidad de Navarra, Pamplona, 2002, p. 9-26; També, MITRE FERNÁNDEZ, Emilio, "La muerte y sus discursos dominantes entre los siglos XIII y XV (Reflexiones sobre recientes aportes historiográficos)", dins Eliseo SERRANO MARTÍN (Eds.), *Muerte, religiosidad y cultura popular. Siglos XIII-XVIII*, Ed. Institución Fernando el Católico, Zaragoza, 1994, p. 15-34; Sobre l'espiritualitat entorn de la mort: VV.AA., *Il dolore e la morte nella spiritualità dei secoli XII-XIII*. Atti del V convegno storico internazionale, Todi, 7-10 ottobre 1962, Ed. Accademia Tudertina, Spoleto, 1967; També, LEMAITRE, Jean Loup, *L'Eglise et le mémoire des morts dans la France médiévale: communications présentées à la table ronde du C.N.R.S, le 14 juin 1982*, Paris, 1986; Vegeu també, BLUM, Claude, "La folie et la mort dans l'imaginaire collectif fu moyen âge et du début de la Renaissance (XIIIe-XVIe siècles)", dins Herman BRAET i Werner VERNEKE, (Eds.), *Death in the middle ages*, Ed. Leuven University Press, Leuven, 1983, p. 258-286.

²⁴⁴³ DUNBABIN, *Charles I...*, p. 232; Vegeu també les explicacions de: SAINT-PIEST, *Histoire de la...*, vol. 4, p. 166. La tomba original del rei Carles ja no existeix, i va ser reconstruïda al segle XVI amb marbres de diversos colors on hi apareixen tres figures: el rei Carles, el seu fill Carles Martell i Clemència d'Habsburg.

²⁴⁴⁴ SAINT-PIEST, *Histoire de la...*, vol. 4, p. 166. Allà on es va dipositar el cor del rei hi havia una inscripció: "*Li coer di grand roy Charles qui conquit Sicile*"; Vegeu també al respecte: PÉTRINEAU DES NOULIS, Nicolas, *Histoire des rois de Sicile et de Naples, des la maison d'Anjou*, Ed. Pierre-Agustin, Paris, 1707, p. 271-272; També sobre l'afer del cor del rei i la tradició dinàstica de les sepultures de l'església dels Jacobins, vegeu: FERRÉ, Rose-Marie, "Clémence de Hongrie (1293-1328) et les œuvres

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

traslladar a Sant Denis, on la reina Clemència d'Hongria va fer erigir un sepulcre amb una estàtua jacent de marbre blanc amb una tomba de marbre negre²⁴⁴⁵. Aquesta és la tomba que encara actualment es conserva al panteó reial francès.

La mort del rei Carles va ser un dels esdeveniments més esmentats, especialment, pels cronistes güelfs. Alguns en feien un gran discurs i altres més reduït²⁴⁴⁶, però tots destacaven la transcendència del moment, ja que finalitzava una de les etapes més importants pel güelfisme itàlic.

Segurament Malaspina va ser un dels primers a relatar la mort del rei Carles. En primer lloc, abans de descriure el seu traspàs i enterrament, va fer esment del testament regi²⁴⁴⁷ com un dels afers cabdals del reialme²⁴⁴⁸. En aquest escrit, destacava que es va deixar el reialme en mans del nét del rei, Carles, el fill del príncep Carles el Coix, qui restava empresonat entre Sicília i Siurana. El comte Atrabense en seria el tutor fins que assolís la majoria d'edat²⁴⁴⁹. Es mostrava, doncs, com a inicis de l'any 1285 es tenien poques esperances que el legítim hereu retornés en vida a Nàpols.

---

pour la mort. Entre patronage religieux et revendications dynastiques”, dins Murielle GAUDE-FERRAGU i Cécile VINCENT-CASSY (Eds.), *La dame de cœur. Patronage et mécénat religieux des femmes de pouvoir dans l'Europe des XIVe-XVIIe siècles*, Ed. Presses Universitaires de Rennes, Rennes, 2018, p. 231-242, p. 237.

²⁴⁴⁵ GUILHERMY, Ferdinand de, *Monographie de l'église royale de Saint-Denis, tombeaux et figures historiques*, Ed. Librairie archéologique de Vor Didron, Paris, 1848, p. 246.

²⁴⁴⁶ Vegeu els cronistes que en feien una menció més reduïda: *Annales veteres mutinensium*, p. 73. “*Eodem Anno die V Januarii obiit Carolus Rex, de cuius morte fuit magna lamentatio in Civitate Mitinae, et in Lombardia, quia valdre a Guelphis diligebatur*”; *Annales Urbevetani*, p. 270-71. “*Rex Carolus mortuus est Neapolim. Eodem anno papa Martinus mortuus est Perusii*”; *Memoriale potestatum regensium*, p. 1166. “*Infirmitas stetit Rex Karolus in Civitate Foziae in Apulia, et obiit die quinto mensis Ianuarii in vigilia Epiphaniae, et sepultus fuit in Festo Epiphaniae in Civitate Neapoli*”; MARTÍ D'OPAVA, p. 481. “*Karolis infirmitate gravi concussus*”; *Annales Cavenses*, p. 195. “*Hoc anno mortuus est Karolus rex primus in die sancti Epiphani*”; PIPINO, p. 695. L'autor definia el rei difunt com un “*vir in armis praevalens, et astutus concilio*” i “*pugnator intrepidus*”.

²⁴⁴⁷ Sobre l'ús dels testaments: MITRE, “La muerte y...”, p. 25. Segons l'autor: “*El testamento, como instrumento de reconciliación del moribundo con los suyos, como reparación de entuertos, como 'pasaporte para la otra vida' o como instrumento de la 'matemática de salvación'*”.

²⁴⁴⁸ MALASPINA, lib. 10, cap. XXIV, p. 460-467. Paral·lelament a la mort del rei Carles, Malaspina informava que molts demanaven diners per combatre els sicilians. També, Conrad d'Antioquia assaltava les localitats de l'Abruzzo i es produïen migracions de soldats d'un bàndol a l'altre. Al mateix temps, l'assemblea siciliana es reunia per decidir si executaven al príncep Carles. Finalment, esmentava que la cúria romana estava congregada a Perugia per tal de gestionar la situació.

²⁴⁴⁹ MALASPINA, lib. 10, cap. XXV, p. 466. Paral·lelament a aquests fets, Joan de Montfort, comte de Squillace, es convertiria en capità general del Regne amb el beneplàcit de Roma.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

En segon lloc, lamentava la mort del monarca i en feia un plany discursiu on asseverava que res dura al món. Així, deia Malaspina, un home que havia governat sobre tota Itàlia i que va ser capaç de sotmetre tants territoris, ara, moria a Foggia. El cadàver del rei va ser traslladat a Nàpols, és a dir, “*non ut homo, sed ut truncus*”²⁴⁵⁰. Aprofitant aquest esdeveniment, l'autor va dedicar-li un escrit on mostrava les seves contradiccions en l'opinió; era crític i elogiador al mateix temps. Recordava com durant el seu govern el regne es va dividir, el poble es va arruïnar, va perdre el seu fill i els seus hereus no van ser reis o, almenys, al moment de la redacció no es tenia tal l'esperança. Tots aquests fets havien de servir com a exemple per a tothom. Finalitzades aquestes crítiques, Malaspina abordava un elogi retòric vers el rei que es tracta, sens dubte, d'una metàfora carregada de simbolisme. El cronista escrivia que el rei havia ascendit al cel com una àguila, pujant als cims del Caucas, quelcom que ni els famosos romans havien pogut fer i que havia desplegat les seves ales per tota Itàlia. Així, havia aconseguit que “*Gibellinorum capita tenebris obumbravit*”, és a dir, omplir de tenebres els gibel·lins. Malgrat això, l'autor posava en dubte l'èxit d'una guerra perduda i denunciava que havia deixat el Regne en greus dificultats²⁴⁵¹.

En conclusió, cal considerar que Malaspina aprofitava la mort del rei Carles per mostrar la seva crítica i, al mateix temps, mostrar-ne la consideració i respecte per la seva obra antigibel·lina. L'autor finalitzava el relat sobre el rei mostrant i reafirmant la seva opinió vers el paladí de l'Església. Per darrera vegada demostrava com, malgrat la crítica, es mostrava fidel a la Seu pontifical, ja que va ser triat per ocupar el tron sicilià.

Altres autors itàlics també feien un gran esment arran de la mort del rei Carles. En el cas de Salimbene anunciava als lectors que tots els protagonistes del conflicte van morir el mateix any, el 1285: “*primus erit rex Karolus, secundus papa Martinus, tertius Philippus*

---

²⁴⁵⁰ MALASPINA, lib. 10, cap. XXV, p. 468. “*Demum transvectus Neapolim, non ut homo, sed ut truncus, non ut vincens, sed ut ictibus lethi victus, non premens, sed oppressus, non imperans, non superbus, sed mutus, occubans, imperio consumatu, caput sine voce, pectus sine mente, cor sine cogitatione, sine supervia instentina, totusque terrea moles factus, hic fatorum ejus est finis, hic est enim exitus sortis*”.

²⁴⁵¹ MALASPINA, lib. 10, cap. XXV, p. 468. “*Regnum suum vidit multa laceratione divisum, populum cotidie casibus prolabantem, et se a devotione Gallicam subtrahentem. Filios habuit, filios perdidit, habuit successores modo haeredes. Heu reges, tam nobilis vita regis, tam magnanimi casos regis sit nobis in proverbium, veniat singulis in exemplum. Rex quondam Karolus diebus nostris ut aquila nostri generis ad coelestia montana volavit, ascendit praepes cacumina montis Caucasi, ad quem Romani nominis tantium fama nequivit ascendere, alas sui domini singulos expandit ad Italos, protexit Guelfos suarum alarum velamine, Gibellinorum capita tenebris abumbravit, haereticorum et conventicularum superbos fasciculos magnitudinis fervore combussit (...)*”.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

rex Francie, quartus Petrus rex aragonie”²⁴⁵². Aquest esdeveniment no es pot explicar d'altra manera que com un fet fortuït, però que va ser absolutament ideal pels cronistes, per tal de cloure els relats sobre la primera fase de la guerra de les Vespres.

Paral·lelament, per Salimbene la mort del rei Carles, considerat un dels güelfs més destacats dels darrers temps, era motiu per desenvolupar-ne un elogi. Primerament, informava de la seva mort a Foggia i de la seva sepultura a Nàpols²⁴⁵³. Després, el cronista recordava al lector quins havien estat els seus majors enemics. Per fer-ho escrivia sobre un somni narrat pels frares menors, on Carles inculpava directament al rei Pere per la seva irrupció al reialme²⁴⁵⁴. Com Malaspina abans —i com s’ha esmentat anteriorment— culpabilitzava a la reina Constança de la conquesta²⁴⁵⁵.

A més, l'autor va elogiar el rei difunt i el definia com un “*optimus preliator*” i comparava les seves gestes amb el rei Lluís IX²⁴⁵⁶. Més endavant, el descrivia com un “*homo magnifici cordis et fortis armatus doctus ad bellum*”²⁴⁵⁷. També recordava les seves victòries sobre Manfred i Conradí, i citava la conquesta del rei Pere, però sense considerar que era una derrota, al contrari que Malaspina. D'aquesta manera, tenint en compte que Carles era considerat el paladí pontifical, Salimbene engrandia l'enfrontament a dimensions èpiques. Per últim, s'esmentava el que es podria qualificar d'orgull francès

---

²⁴⁵² SALIMBENE, p. 564.

²⁴⁵³ SALIMBENE, p. 564. “*Anno scilicet MCCLXXXV, indicatione XIII, inmediate sequenti die post epyphaniam, qua dominica habebatur, rex Karolus apud Fociam ultimum diem clausit, et portatus fuit Neapolim et ibi sepultus*”.

²⁴⁵⁴ SALIMBENE, p. 564. “*Item hec aedem domina, quando rex Karolus obiit, aliud vidit somnium, quod narrans fratibus Minoribus ait: ‘Videbatur michi, quod essem in quodam magno viridario valde pulcherrimo, in quo vidi draconem ingentem atque terribilem, ante cuius conspectum fortiter fugiebam nimio timore perterrita. Draco vero velocissimo cursu post me veniebat humanis vocibus inclamando atque rogando, ut eum expectarem, quia michi loqui volebat. Cum autem audissem, quod michi voce loquebatur humana, abire cessavi, volens audire, quid diceret. Et conversa aio ad eum: ‘Quinam estis vos, et quid michi dicere vultis?’ Et respondit et dixit: ‘Ego sum rex Karolus, qui habitabam in isto pulcherrimo viridario, de quo Petrus rex Aragonie cum uno frusto carnis nunc me expellit’*”.

²⁴⁵⁵ SALIMBENE, p. 565. “*De uxore Petri Aragonie dicebat, cuius occasione contra Karolum regnum Sicilie occupavit*”.

²⁴⁵⁶ SALIMBENE, p. 564-565. “*Hic fuit optimus preliator et abstulit approbrium Gallicorum, quod sub sancto Lodoico incurrerant ultra mare*”.

També afegia, com si tingués relació amb la mort el rei, que al març hi va haver un eclipsi de lluna: “*Item eodem millesimo post mortem regis Karoli obscurata est luna illa hora, qua cantabamus matutinum, quarta die intrante Marcio*”.

²⁴⁵⁷ SALIMBENE, p. 599. “*De rege Karolo est sciendum, quod fuit homo magnifici cordis et fortis armatus doctus ad bellum, et qui multis se periculis exponebat, ut faceret sibi nomen; quod patuit multis exemplis evidentibus et probatis*”.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

del monarca, ja que, segons el cronista, es negava que cap llombard tingués més fama o força que un francès²⁴⁵⁸.

En conclusió es pot considerar que Salimbene no era tan crític amb el rei Carles com Malaspina i elogiava més la seva tasca com a cabdill güelf. D'altra banda, encara que era un cronista que s'ocupava de molts dels afers de la política europea, la mort del rei Carles i dels altres protagonistes de la guerra de les Vespres va significar, en la seva redacció, el final d'una etapa.

Un altre dels itàlics que destacava la mort del rei Carles era el florentí Paolino Pieri. A més dels elogis propis d'un cronista güelf remarcava que el monarca va ser enterrat a Nàpols en un dels seus castells i va demanar que les seves despulles no fossin transportades a França. Era de summa importància que el sepulcre del rei restés en mans napolitanes, concretament per "*perpetuale memoria lo ritenessero, et avessero li Napoletani*"²⁴⁵⁹. Certament, l'autor reflectia l'essència del pensament del rei. Des de la perspectiva del monarca angeví, aquesta decisió tenia una gran lògica, ja que era necessari assentar i fonamentar al territori la nova monarquia angevina. Calia assegurar el simbolisme regi a la ciutat que pocs mesos enrere s'havia rebel·lat. Per fer-ho era essencial tenir un panteó reial o, almenys, la tomba del primer monarca de la dinastia.

Pieri afegia que abans de morir el rei Carles va fer hereu al príncep Robert, fill de Carles el Coix²⁴⁶⁰. Segurament, es tracta d'un error del cronista, ja que el primogènit era Carles Martell d'Anjou, encara que va morir prematurament, i el successor de Carles el Coix va acabar sent Robert, d'aquí l'error del cronista. Quant a l'escrit de Sanudo, destacava la seva mort religiosa i amb harmonia amb l'Església. Com els altres autors, es lamentava del segrest de Carles el Coix, i destacava el posterior govern del comte Robert d'Artois²⁴⁶¹.

---

²⁴⁵⁸ SALIMBENE, p. 600. "*Nolebat enim, quod aliquis Lombardus in fortitudine fortior Gallicis diceretur*".

²⁴⁵⁹ PIERI, p. 48. "*Et in quest'anno morì il buono Re, et gran Signore Carlo, il quale fu nel suo tempo potentissimo uomo, et forte molto, et avventurato (...) Questi morì presso di Napoli, et ordinò d'essere sotterrato in Napoli a un suo Castello, et che l'ossa non si trasportassero ne in Francia ne altrove, acciocchè a perpetuale memoria lo ritenessero, et avessero li Napoletani (...)*".

²⁴⁶⁰ PIERI, p. 48. "*Questi in prima che morisse, fece Re Ruberto primogenito del Prenze Carlo Sciancato (...)*".

²⁴⁶¹ SANUDO, p. 165. "*Si ricordò della preditione, e ringraziando il Signor Dio, si dipose alla penitensa, e tolse il Corpo di Cristo, e con gran contrizione, e molto religiosamente morse, in vero Grande, e buon Principe, e che primo fu Re di Scicilia e Jerusalem. Doppo la morte del Re Carlo, essendo suo Fiol il*

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

En l'àmbit francès destacava la *Cronaca del temple de Tiro* que informava de forma breu sobre l'afer²⁴⁶². També Guillem de Nangis mostrava preocupació sobre l'herència del regne de Sicília. Amb l'hereu empresonat i el rei mort, l'autor assegurava que Martí IV va patir "*lugubres dies cum suis cardinalibus*"²⁴⁶³.

La perspectiva antiangevina de la mort del rei Carles

En l'àmbit antiangeví ressaltava la narrativa de Neocastro que donava notícies similars als seus coetanis güelfs i afegia que va ser enterrat a Nàpols amb una sepultura de marbre²⁴⁶⁴. D'altra banda, Muntaner informava de la mort del rei Carles i li mostrava cert respecte, malgrat matisar que els monarques aragonesos eren millors cavallers. L'autor escrivia que: "*mori lo millor cavaller del món, après lo senyor rei d'Aragon e el senyor rei de Mallorca*"²⁴⁶⁵. Aquest elogi era una manera de mostrar consideració pel difunt i al mateix temps enaltir els seus monarques. Es pot considerar una prova de com, respecte als temps de Malaspina i Desclot, la tensió en l'àmbit narratiu i polític havia disminuït fins al punt que el peraladenc podia escriure aquests vocables sense que desentonés en el seu relat.

Principe di Salerno prigion, condotto di Scicilia in Cattalogna, Ruperto Conte d'Artese governo il Regno di Napoli longamente (...)"; També Villani mostrava la mateixa idea: VILLANI, lib. 8 cap. XCV, p. 458. És interessant veure la miniatura que representa els instants previs a la mort del monarca angeví. Vegeu fig. 15.

²⁴⁶² *Cronaca del temple de Tiro*, cap. CXCI, p. 166. "*En cestuy an meismes, a VII jours de jenvier, trespasa le roy Charle le Grant en i chastiau quy a nom Foges*".

²⁴⁶³ GUILLAUME DE NANGIS, p. 262. "*Septima die mensis januarii Karolus rex Siciliae moritur. Cujus mortem agnoscens papa Martinus, lugubres dies cum suis cardinalibus, sicut licuit, celebravit, et comiti Atrebatensi [Roberto], cui tutelam regni Siciliae et puerorum capti principis Salernae, primogeniti dicti Karoli regis Siciliae defuncti, committebat, magnam summam pecuniae ab eorum subsidium destinavit*".

²⁴⁶⁴ NEOCASTRO, cap. XC, p. 70. "*Septimo decimo januarii rumor pervenit ad Pharios, quod apud Fogiam Carolus rex, quem praeterire non potuit, ultimum clausit in Domino diem suum, et apud Neapolim fertur; ibique, prout ad regem pertinet, sepultura marmorea decoratur*"; Vegeu també l'esment de l'autor contemporani: VENTURA, p. 164. Esmentava breument: "*sepultus est in Neapoli*".

²⁴⁶⁵ MUNTANER, cap. CXXVIII, p. 212. "*(...) que contra la ira de Déu res no pot haver durada. Què us diré? Que en aital planea con fo caigut, plac a nostre Senyor Déus que fenís sos dies; e passà d'aquesta vida. E pot hom bé dir d'ell que el jor que morí, morí lo millor cavaller del món, après lo senyor rei d'Aragon e el senyor rei de Mallorca; e solament vos en lleu ambdosos. E, així, la terra sua romàs en gran treball, per raon de la sua mort e per ço con lo príncep, qui devia heretar la terra sua, era pres a Barcelona. Emperò lo príncep havia molts infants; entre els altres havia tres infants grans, ço és a saber: monséyer En Lluís, qui puis fo bisbe de Tolosa e frare menor e morí bisbe, e vull és sant e canonitzat per lo sant pare apostoli (...) En Robert, qui s'apellava e s'apella encara príncep de Taranto. E aquest dos fills, ab lo comte d'Artès e ab d'altre barons honrats de llur sang, regiren la terra entrò que llir pare, lo príncep, fo fora de la presó; qui n'isqué ab pau, segons avats oïrets*"; Vegeu al respecte: DUFOURCQ, "Les angevins...", p. 179-180; També, *Crònica de Sant Joan de la Penya*, p. 105. L'autor anunciava la mort del rei Carles de manera que recordava la forma en què ho va fer Muntaner. Així escrivia que havia mort "*uno de los mellores cavalleros del mundo que era muerto*".

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

En el cas de Speciale, com tots els autors, primer informava de la mort del rei a Foggia i del càrrec que va assolir el comte *Atrabense*. Després, el cronista relacionava la mort del monarca amb una explosió de l'Etna²⁴⁶⁶. L'erupció del volcà sicilià no té per què ser real, sinó que simplement seria una manera de magnificar la mort del monarca amb un fenomen natural que pels sicilians era i és força habitual i, des de la perspectiva antiangevina de l'autor, es podria relacionar amb l'anada a l'infern del monarca²⁴⁶⁷.

Per últim, la *Cronica Sicilie*, arran de l'òbit del rei, destacava la problemàtica dels angevins, ja que l'hereu restava encarcerat²⁴⁶⁸. Sens dubte era una manera de realçar la victòria siculocatalana en la captura del príncep. A l'hora de la mort del monarca adversari es plantejava l'argument que la desgràcia de l'enemic era la victòria siciliana.

7.7.2. Els relats sobre la mort del pontífex

El pontífex Martí IV va morir el 29 de març de 1285 a Perugia, on va ser enterrat a la catedral. Probablement, d'entre els personatges principals a les cròniques, la mort del papa va ser la que menys atenció va rebre. Precisament, Malaspina, un dels grans cronistes güelfs que feia més referències a la seu Apostòlica, finia la seva crònica amb la mort del rei Carles, però feia un breu esment de la mort del pontífex. Tal com deia l'autor, l'escrit s'havia iniciat el quart any del pontificat de Martí i l'acabava el dia de la seva mort, el 29 de març de 1285²⁴⁶⁹. Paral·lelament, Tolomeo de Lucca en feia una menció curta i donava

---

²⁴⁶⁶ SPECIALE, lib. 1, cap. XXIX, p. 946. "*Tandem quum vidisset Rex Carolus, quoniam nihil in hoc adventu profecerat tot ratibus, tot impensis, Siciliam Calabriamque deferuit, tantoque infelicitatis pondere consternatus, in Apuliam navigavit. Qui dum ad eam Terram, quam vocant Fogiam pervenisset, data nautis, licentia discedencia, sauciatus mentem doloribus aegrotavit. Comitem Atrabatensem Balium in Regno per testamentum constituit, paucisque diebus labentibus vitam dedit. Fuit itaque hujus Regis exitus cum dolore, cujus fuerat regnandi principium in triumphis neque fuit mors ejus absque prodigo. Nam in diebus illis Mons Aethna vehementi motu concussus est, atque ab ea parte, qua respicit Orientem, in terrible oculis mirantium eructavit incendium, quod tamquam alluvio per decliviam montis manans (mirabile dictu!) Ecclesiam sub vocabulo Sancti Stephani, quae in Heramo est, per latera hinc inde circumdedit, tamen in aliquo non offendit. Quod usque inhodiernum diem miraculosum apparet"*; Sobre els esments que va fer Speciale i altres autors de les erupcions de l'Etna durant tot el seu relat, vegeu: RODWELL, George Farrer, *Etna: A history of the Mountain and of its Eruptions*, Ed. Kegan Paul & Co., London, 1878, p. 84-86.

²⁴⁶⁷ Sobre la visió medieval dels volcans vegeu: KAPPLER, *Monstruos, demonios...*, p. 196. Els volcans eren vists com els "pous" o "espirals" a l'infern.

²⁴⁶⁸ *Cronica Sicilie*, cap. XLIX, p. 845. "*Infra quod quidem tempus dicti Regni ipsius Regi Jacobi, Anno videlicet secundo vel tertio Regni Siciliae fui ipsius Regis Jacobi, mortuus fuit dictus Rex Carolus, detento et existente in dicto carcere Cataloniae dicto Principe Carolo filio suo"*.

²⁴⁶⁹ MALASPINA, lib. 10, cap. XXV, p. 470.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

pas als relats sobre el nou pontífex²⁴⁷⁰. També al *Memoriale potestatum* es feia una menció al respecte i informava que la mort havia estat per malaltia²⁴⁷¹.

La manca generalitzada de relats sobre el traspàs del pontífex —com als escrits de Neocastro o Muntaner— es pot explicar pel fet que, malgrat que durant tots els escrits estava present, no era tan rellevant la persona, sinó la institució pròpiament dita. A ulls dels cronistes contemporanis, només hi havia un canvi de nom i d'home, però no es modificava ni la política ni la institució.

7.7.3. Els discursos sobre l'òbit de l'Ardit francès

El rei Felip l'Ardit va morir a Perpinyà, quan fugia de Catalunya, el dia 5 d'octubre a causa de l'epidèmia causada durant el setge a Girona²⁴⁷². Aquesta defunció va ser més destacada que la de Martí IV, però amb menys referències que la del rei Carles o el rei Pere. La seva mort era esmentada pels cronistes més propers —tant ideològicament com geogràficament— a França, però no es va constituir com un gran relat, sinó que va obtenir escrits més aviat breus.

En primer lloc, destaca l'escrit de Guillem de Nangis que informava que arran del setge de Girona el rei va emmalaltir, va morir a Perpinyà^(Fig. 16) i va ser enterrat a Saint-Denis²⁴⁷³. Era un passatge certament curt, si es té en compte que era un cronista capaç de formular grans arguments. Cal considerar que el context de la derrota i la mort per la

---

²⁴⁷⁰ TOLOMEO DE LUCCA, *Historia Ecclesiastica*, lib. 24, cap. XII, p. 1191. “*Papa Martinus moritur apud Perusium quarta feria infra octaves Dominicae resurrectionis, et in Ecclesia majori sepelitur; et vacavit tunc Ecclesia solum IV. Diebus, et creatur Honorius IV, de quo in sequenti Capitulo est dicendum*”.

²⁴⁷¹ *Memoriale potestatum regensium*, p. 1166. “*Item eodem anno Papa Martinus Quartus cantavit Missam in Civitate Perusia in Ecclesia majori dictae Civitatis (...) infirmus fuit die Lunae sequenti Feria secunda, et sepultus fuit fie Iovis quinta Feria ad supradictam Ecclesiam dictae Civitatis*”.

²⁴⁷² ABULAFIA, *La guerra...*, p. 111.

²⁴⁷³ GUILLAUME DE NANGIS, p. 266. “*Philippus rex Franciae, de obsidione urbis Geronnae infirmus revertens versus Carcassonam, apud Perpinia cum defunctus est quinta die octobris; cui successit Philippus, ejusdem primogenitus ex Ysabelle regina, sorore Petri de Arragonia damnati, octodemis. (...) Philippi regis apud Narbonam [in majori ecclesia] sepeliuntur; et corpus ejus [cum corde] apud Sanctum-Dionysium in Francia delatum est*”; Sobre el sepulcre de Saint-Denis, vegeu: BERNARDI, Philippe, *Atlas historiques de Saint-Denis: Des origines au 18e siècle*, Ed. Éditions de la Maison des sciences de l'homme, Paris, 1996, p. 248; També: VITRY, Paul i Brière, Gaston, *L'Église Abbatiale de Saint-Denis et ses tombeaux: Notice historiques et Archéologique*, Ed. Longuet, Paris, 1925, p. 140; LANGLOIS, *Le règne...*, p. 281.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

malaltia sorgida durant la croada, faria que l'autor mencionés ràpidament l'afer per evitar enaltir la gesta de l'enemic català.

Cal destacar, però, altres dues cròniques properes als cercles francesos —però no pas franceses pròpiament— que destacaven un poc més la derrota que no pas l'autor de Sant Denís. Es tracta de la crònica de Montpeller²⁴⁷⁴ i la *Cronaca del Templare de Tiro*²⁴⁷⁵ que situaven el traspàs del rei a Girona i formulaven un relat sobre la derrota francesa. Sense citar grans detalls, tampoc evitaven fer menció de la desfeta de la host gal·la. També són remarcables els autors güelfs itàlics, com Salimbene²⁴⁷⁶ o Pipino²⁴⁷⁷, que descrivien la situació de forma lacònica. En canvi, Sanudo feia un relat lloatori on remarcava el “*gran coraggio*” del rei i recordava tant els seus orígens com les seves gestes²⁴⁷⁸.

Cal suposar, però, que el rei va morir emmalaltit de l'epidèmia sorgida a Girona durant el setge. Tanmateix, quan els cronistes relataven sobre la mort, no relacionaven l'epidèmia amb la malaltia del monarca, i sembla que intentaven separar la derrota de la defunció com si fossin dos fets aïllats entre si, o fos quelcom merament circumstancial. D'aquesta manera, evitaven que hom es plantegés que el rei, a més de perdre la guerra, també perdés la vida en la contesa, un argument que seria del tot desolador pel lector francès i que és, precisament, el que utilitzaven els narradors catalans.

Aquesta consideració de la mort del rei francès era canviada completament amb la crònica de Desclot. Si bé també s'afirmava que el monarca moria de malaltia, això s'emmarcava en un relat on s'emfatitzava la derrota francesa a Catalunya²⁴⁷⁹. A més, es remarcava que

---

²⁴⁷⁴ *Thalamus parvus*, p. 339. “(...) foron desbaratades XXV galeas del rei Fransa estiers las autras que eron davant desbaratades. Et apres, mori lo rei de Fransa a Gerona”.

²⁴⁷⁵ *Cronaca del templare di Tiro*, cap. CCCCXXXIII, p. 168. “Et en se dit an le roy de France Phelipe, fis de Loïs, qui estoit alé a Gironde en Aragon et l'avoit prise par force d'espee, si morut la, et fu son cors porté a Paris. Et trespasa Loïs de Biaujeu, counestable dou royaume de France, a Gironde, et autres vavassors, et cestu counestable estoit frere dou maistre dou Temple, frere Guillaume de Biaujeu”.

²⁴⁷⁶ SALIMBENE, p. 594.

²⁴⁷⁷ PIPINO, p. 693. L'autor feia un sol capítol sobre les morts i destacava que tots els monarques protagonistes havien mort el mateix any.

²⁴⁷⁸ SANUDO, p. 162. “(...) ch'era Uomo di gran coraggio, e Leale, il qual fece trè cose memorabili al suo tempo, la prima quando andò con suo Padre all'impresa di Tunisi; quando essendo Rè andò contra il Conte di Foij (...). La terza per i Figli di Madonna Bianca sua Sorella, della qual di sopra abbiamo fatto menzione, alli quali esso dicea, cje li spettava il Regno di Castiglia, ó vogliamo dir Spagna, e passò in Spagna con più di quaranta mila Sberghi, cioè Uomini a Cavallo armati”.

²⁴⁷⁹ DESCLOT, cap. CLXVII, p. 370-377. “E enforti's la malaltia sobre ell, e féu-se traer de la host e del setge de Gerona, e celadament féu-se aportar a Castelló d'Empúries, e aquí jac e malvejà un gran temps. (...) E lo rei de França, segons que damunt és dit, jaïa malalt a Castelló, e era tan règeu agreujat, que no

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

havia estat infectat a la batalla de Girona quan l'autor escrivia que: “*morí lo rei de França de la malaltia que havia guanyada en Catalunya*”²⁴⁸⁰. Pel cronista la malaltia no era una mera circumstància atzarosa, sinó que havia estat causada per la derrota, quelcom que, des del punt de vista del català, era absolutament essencial. Per últim, informava que havia mort a Perpinyà, i desmentia la notícia d'altres versions que no considerava vàlides. En aquest sentit, els *Gesta* donaven suport a la versió de Desclot i perseveraven en el fet d'insistir que va morir a causa de la plaga gironina i que, més tard, va morir a Perpinyà²⁴⁸¹.

Tant Desclot com Muntaner realitzaven un relat llarg al respecte, precisament per tal d'enaltir la derrota i els moments adversos de l'enemic. En el cas concret de Muntaner, primer reiterava la desfeta francesa i el bloqueig del pas de Panissar²⁴⁸². En aquest context, amb l'exèrcit gairebé vençut, recalava que el rei francès estava morint i escrivia: “*Què us diré? Que el rei de França fou tan dolent, que ab la malautia que havia lo mal li entuixà*”. Per al cronista la causa de l'agreujament de la malaltia era la maldat del monarca; fàcilment, el lector podia relacionar-ho amb la venjança divina que proposa l'autor i que abans s'ha analitzat.

En aquesta darrera hora, Muntaner aprofita per culpar els responsables de la guerra. Primer feia parlar l'infant Felip, qui afirmava amb rotunditat davant del seu pare “*tanta bona gent qui en colpa nostra és morta e morrà*”. Després, el rei demanava al seu fill que no culpés al seu germà Carles, ja que segons deia, “*ben sabets vós que ell no hi ha colpa, que la colpa fo tota de nós e de nostre avoncle, lo rei Carles*”. D'aquesta manera, el cronista de Peralada ficava en boca del sobirà francès les seves pròpies opinions. Això,

---

podia dar consell a sa gent; per què los francesos se tengueren tuit per morts quan saberen que el rei d'Aragó s'era atendat en la muntanya on devien passar (...) E mantinent vengueren grans hosts e grans gents d'aquelles terres damunt dita, mas no us cuidets que gosessin entrar en Catalunya, ans estaven a munt Canigó e per los munts que són entre Rosselló e Catalunya. (...) En Felip, fill major del rei de França, qui era nebot d'aquest En Pere, rei d'Aragó e de Sicília, fill de sor, tramès llavors un missatge a son oncle, lo rei d'Aragó, per què li faïa a saber que son pare, lo rei de França, era fortment malalt, que escapar no podia que d'aquella malaltia no morís”.

²⁴⁸⁰ DESCLOT, cap. CLXVII, p. 378. “(...) *morí lo rei de França de la malaltia que havia guanyada en Catalunya; jatsia que alguns diguessin que morís a Castelló d'Empúries, e altres dient que morí a Vilanova, prop Peralada, e altres dient que morí al passar del coll de Panissars en la gàbia on lo portaven malalt, mas la primera raó és pus vera. E aquí, quan lo rei de França fo mort a Perpinyà*”; Vegeu també al respecte: COLL, *Crònica*, vol. 5, p. 142, n. 18.

²⁴⁸¹ *Gesta Comitum*, cap. XXVIII, p. 47. “*Notandum vero quod Perpinianum ex predicta plaga Gerundae ac pestilentia et infectione aeris data finivit res Franciae dies suos*”.

²⁴⁸² MUNTANER, cap. CXXXVIII, p. 247-248. “(...) *se n'anà al coll de Panissars, per ço que el rei de França ne negun de la sua host no n'escapàs*”.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

però, constituïa una gran propaganda vers el lector, perquè s'aconseguia que el rei adversari confessés les seves culpes. Per recalcar encara més la seva culpabilitat i deslliurar els dos germans implicats, afegia que “*no sots mas dos frares d'una mare qui eixí del millor casal de reis del món e qui són los millors cavallers*”²⁴⁸³. Aquest record era per a la germana del rei Pere, la reina consort de França, Elisabet d'Aragó, que sovint havia estat oblidada pels cronistes. Aquest relat demostrava una vegada més, la devoció que professava Muntaner vers el casal d'Aragó, fins al punt que, si hom s'havia enfrontat al rei Pere, com era el cas, podia gaudir de certa redempció a la crònica, tal com s'ha observat abans amb el rei Jaume de Mallorca. Per últim, el rei demanava que Felip, com a futur monarca, procurés la pau entre les dues corones i que s'esforcés a alliberar el seu cosí, Carles de Salern. Amb aquests dos desitjos Muntaner anticipava els fets al seu públic i els presentava com el resultat de la derrota francesa —ja que eren pronunciats pel rei després de la desconfita—, com si la pau, el pacte i l'alliberament de l'hereu angeví haguessin estat forçades arran de la victòria catalana.

Finalment, Muntaner donava la seva pròpia versió del lloc de la mort del rei. Segons el cronista, el monarca traspassava a l'alberg d'en Sord de Vilanova de la Muga, just al costat de Peralada²⁴⁸⁴. L'autor contradeïa les altres versions on es deïa que havia mort a Perpinyà. Ara bé, cal considerar la possibilitat que fos una versió d'aquella contrada i li donés veracitat per tal de donar protagonisme a la seva terra natal.

En el cas de les narratives sicilianes no es donava tant de ressò a aquesta mort, encara que es plantejaven premisses similars a les catalanes. Concretament al relat de Neocastro, també es relacionava directament la pestilència gironina amb la mort del monarca²⁴⁸⁵.

---

²⁴⁸³ MUNTANER, cap. CXXXVIII, p. 248. L'autor reproduïa el discurs del rei: “-Fill -dix ell-, ben deïts. Beneït siats de Déu e de mi! E sabets, fill, qual és lo dos que us demanam? Que vós no vullats mal a vostre frare Carles, qui ací és, per ço con pres lo realme de vostre avoncle e seu; que ben sabets vós que ell no hi ha colpa que la colpa fo tota de nós e de nostre avoncle, lo rei Carles. Ans vos pres que l'amets e l'honrets així con bon frare deu amar altre, que no sots mas dos frares d'una mare qui eixí del millor casal de reis del món e qui són los millors cavallers; per què vós devets amar carament. E encara vos prec que tractets e fets tot vostre esforç que la casa d'Aragon haja pau ab lo rei de França tots temps e ab lo rei Carles, e que el príncep, nostre cosí, isca de la presó; e que si vós ho volrets ben procurar, la pau se farà”.

²⁴⁸⁴ MUNTANER, cap. CXXXVIII, p. 249. “E així passà dolçament e déu bona fin. E, si em demanats on morí, jo s ho diré: que morí en un alberg d'en Sord de Vilanova, a menys de mitja llegua de Peralada, l'any de 1285”.

²⁴⁸⁵ NEOCASTRO, cap. XCVII, p. 77. “Occasiones illius pestilentiae ibi mortuus fuit tunc dominus Philippus rex Franciae, et Magnus numerus magnatum interiit”.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

Quant al relat de Speciale, la mort del rei Felip s'esmentava breument entre les crítiques de la invasió a Catalunya²⁴⁸⁶.

En conclusió, les cròniques antifranceses emfatitzaven el relat de la mort del rei francès i la lligaven directament amb l'epidèmia de Girona. Aquesta era una de les maneres més lògiques —des de la perspectiva catalanosícula— de recalcar no només l'anihilació de l'enemic, sinó també que el rei havia perdut la vida. És a dir, per aquestes narratives, la malaltia equivaldria a les ferides de batalla, i la mort per la pesta seria igual que la mort a causa de la guerra.

7.7.4. La defunció del Gran rei

El rei Pere el Gran va morir el 10 o l'11 de novembre de 1285 a Vilafranca del Penedès. D'acord amb el seu darrer testament, del 13 de juny de 1282 firmat a Port Fangós, el monarca va ser enterrat al monestir de Santes Creus²⁴⁸⁷. El primer cronista que cal esmentar és Desclot, qui va finalitzar la seva crònica amb la mort del rei. Des de la seva perspectiva, i com a cronista del rei, s'acabava una etapa i calia concloure la redacció de les gestes del sobirà. Aquest darrer escrit havia de servir com l'últim reclam de les proeses del rei i havia de protegir la imatge del monarca enfront dels seus detractors. Desclot,

---

²⁴⁸⁶ SPECIALE, lib. 2, cap. V, p. 950. “*Nam Philippum Regem eorum aegritudo gravis invaserat, quem redire parantem ad propria secus Petralatam oppidum de libro viventium, quae supervenerat, aegritudo delevit. Tunc resonabant ora Gallorum plangoribus. Tunc vestes pectoribus scindebantur. Sed nec huius Regis obitus fuit sine prodigio. Quoniam ante diem, quo Rex ipse migravit, stella faces ducens e coelo ruere populis mirantibus vita est. Coepit itaque Gallorum furor sublato Rege tepescere, nec ulterius ad invasionem Cataloniae (...). Hostiles terres linquere satagebant, et una cum Rege Majoricarum, qui cum eis contra fratrem concesserat, ne fieret praeda hostibus, ignominiosam fugam atques indecoram invaserunt*”.

²⁴⁸⁷ UDINA I ABELLÓ, Antoni, *Els testaments dels comtes de Barcelona i dels reis de la corona d'Aragó. De Guifré Borrell a Joan II*, Ed. Fundació Noguera, Barcelona, 2001, doc. 24, p. 163. “*Eligimus nobis sepulturam in monasterio Sanctarum Crucum, ordini Cisterciensis quod constructum est in diocesi Terrachonensis, mandantes quod corpus nostrum sepeliatur in predicto monasterio et quod sepultura nostra fiat bene et honoridice*”; També, ARNALL I JUAN, M. Josepa i BAIGES JARDÍ, Ignasi J., “El testament de Pere II el Gran: Estudi diplomàtic”, dins *IIé CHCA*, vol. 2, Ed. Accademia di Scienze, Lettere e Arti di Palermo, Palermo-Trapani-Erice, 1983, p. 23-34; Vegeu l'original: ACA, Reial Cancelleria, Pergamins, Pere II, 302; La tomba del rei a Santes Creus no va ser saquejada en cap de les guerres que es van lliurar al territori, atès que restava protegida per les columnes del baldaquí i una pesada tapa sobre la banyera de porfir. No va ser fins al 2009 quan es va obrir el sepulcre per fer-ne l'autòpsia, vegeu al respecte: Televisió de Catalunya, *Anatomia d'un rei*, 2010, Recuperat 22 de gener de 2019 des de: <https://www.ccma.cat/tv3/alacarta/programes/titol-video/video/3089930/>; Vegeu també, VV.AA, *El Panteó Reial de Santes Creus*, Barcelona, Museu d'Història de Barcelona, 2015, p. 16. Tal com s'indica en aquest estudi, la causa de la mort podria ser la tuberculosi.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

abans d'esmentar els detalls de la mort, feia saber que l'última voluntat del rei era ocupar Mallorca, per tal de posar fi amb el conflicte amb el seu germà, el rei Jaume II. És a dir, calia mantenir la imatge del rei com a soldat fins a l'últim sospir. Malauradament, el sobirà no va poder concloure el viatge. Havent sortit de Barcelona es "*sentí's tan fort agreujat de sa malaltia (...) e fort afeblit*". Primer es va aturar a "*l'Espital d'En Guerau de Cervelló*"²⁴⁸⁸ i d'aquí el van portar al seu palau de Vilafranca del Penedès²⁴⁸⁹. A partir d'aquest fet, Desclot ofereix un relat ple de detallisme, sent un dels capítols més extensos de la seva obra. L'objectiu era acabar de potenciar la imatge del rei i informar el lector de com es van concloure aquells afers que poguessin afectar-lo després de la seva mort.

En primer lloc, Desclot exposava que "*la malaltia s'enfortí tota vegada de dia e de nit*", però aquest fet no era per culpa del rei, atès que era "*obedient a son metge*". La intenció de l'autor era mostrar el rei com un bon pacient i descriure'l amb la voluntat de continuar governant. Cal assenyalar, a més, que aquest metge no era altre que Arnau de Vilanova, ja que va ser un dels testimonis del testament reial²⁴⁹⁰.

En segon lloc, es mostra un rei pietós que perdonava el seu germà Jaume, "*e a tothom qui mal volgués*", i això li obria les portes a avenir-se amb Roma i els altres reialmes. De fet, el perdó era el que se suposava que havia de fer hom en darrera hora. Ara bé, al mateix temps, ordenava a l'infant Alfons que viatgés fins a Mallorca per solucionar l'afer²⁴⁹¹. És a dir, Desclot proposava que, fins i tot a les acaballes de la seva vida, el rei era pietós, però disposat a fer la guerra; eren característiques pròpies del cavaller medieval.

---

²⁴⁸⁸ Es tracta de l'Hospital de Cervelló, actualment pertany a Olesa de Bonesvalls, a l'Alt Penedès. Vegeu la nota de Soldevila: DESCLOT, cap. CLXVIII, p. 380, n. 1290.

²⁴⁸⁹ DESCLOT, cap. CLXVIII, p. 380. "*E un dia, com ell se fo partir de Barcelona, e tenia son dret camí e hac cavalcat tro a tres o quatre lleugues, senti's tan fort agreujat de sa malaltia, que anc no hac poder d'anar més avant, ans hac a romanir, las e ujat e fort afeblit, a un lloc ue és tro a quatre llegues de Barcelona, per nom l'Espital d'En Guerau de Cervelló, e aquí hagueren-lo a portar hòmens en bastiment de fusta tro fo a una sua vila que és en mig lloc entre Barcelona e Tarragona, e la vila aquella és apellada Vilafranca del Penedès*".

²⁴⁹⁰ DESCLOT, cap. CLXVIII, p. 381, n. 1293; Vegeu al respecte, Udina, *Els testaments...*, p. 166-167.

²⁴⁹¹ DESCLOT, cap. CLXVIII, p. 381. "*(...) manà a son fill N'Anfós que anàs lla ab aquella companyia que ell preposava de menar, si ell personalment hi anàs; e dix-li sa voluntat e son cor e ensenyà'l e adocrinà'l com se degués captèner en aquell viatge. E tot açò faia lo rei d'Aragó, no gens per mala voluntat que hagués a En Jacme, son frare, car del tot perdonà a ell e a tothom qui mal volgués, segons que dejús oirets; mas açò faia per tal que trobàs carrera e via com se pogués adobar e avenir ab l'Església de Roma e ab los altres prínceps seglars (...)*".

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

En tercer lloc, el cronista català abordava un dels afers que més problemàtiques havia portat al llarg de tota la guerra i que havia estat protagonista en totes les cròniques: la sentència d'excomunicació. Segons Desclot, va ser davant de l'arquebisbe de Tarragona, Bernat d'Olivella²⁴⁹², el bisbe de València, Jaspert de Botonac²⁴⁹³, i el bisbe d'Osca, Jaume Sarroca²⁴⁹⁴ quan el rei mostrava el coneixement de la reacció política del papat i se'n defensava. El sobirà afirmava que no havia conquerit Sicília per “*deshonor ni en perjudici de l'Església de Roma*”, sinó que, únicament, s'havia ocupat de “*son dret*”. Aquest era l'argument llargament repetit per tots els antiangevins però, que una vegada més, a l'hora de la seva mort, calia reivindicar. El rei recordava el fet que el pontífex l'havia atacat i havia escrit la “*sentència*”, que no és altra que la butlla d'excomunicació i que per primer cop s'esmentava al text. Desclot afegia que la “*sentència de son pastor, justa o no justa, deu esser servada*”²⁴⁹⁵. El fet és que no es negava la validesa del document, sinó que s'exigia l'absolució. Es demanava, “*molt humilment*”, que l'arquebisbe de Tarragona absolgués el rei d'aquell judici i, a canvi, juraria manament a

---

²⁴⁹² Bernat d'Olivella va ser arquebisbe de Tarragona del 1272 fins a la seva mort el 1287. Sobre l'absolució que va fer de l'excomunicació del rei Pere, vegeu: CABRÉ, “Bernat d'Olivella...”, p. 289-302.

²⁴⁹³ Jaspert de Botonac i de Castellnou va ser bisbe de València des del 1276 fins al 1288. Segons Muntaner, va ser enviat a la cort francesa per tal d'evitar el conflicte. Vegeu, AGUILAR, *La Crònica...*, cap. CIV, p. 565, n. 7.

²⁴⁹⁴ Jaume Sarroca era un dels personatges eclesiàstics de la Corona més destacables. Aquest era fill il·legítim del rei Jaume i d'Elvira Sarroca i, per tant, era germanastre del rei Pere. Va ser bisbe d'Osca des del 1273 fins al 1289. Vegeu al respecte: AINAUD, J., “Jaume Sarroca i Jaume I”, dins *Estudis Romànics*, n. 10, 1962, p. 21-34; ALTISENT, Agustí, *Història de Poblet*, Ed. Abadia de Poblet, Poblet, 1974, p. 139, n. 78. El bisbe va morir a Poblet on va ser enterrat. La seva tomba hi figuren l'escut d'armes dels Sarroca i les barres del rei; També, ARCO, Ricardo del, “El obispo Don Jaime Sarroca, consejero y gran privado del rey Don Jayme el Conquistador”, dins *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, n. 9, 1917, p. 65-91; També s'ha de tenir en compte que a l'inici del regnat del rei Pere, se'l va acusar de quedar-se amb objectes del rei Jaume i se li van intervenir els béns, vegeu al respecte: MARTÍNEZ BARA, José Antonio, “Proceso de don Jaime Sarroca y su cabildo contra algunos clérigos, varios ciudadanos oscenses y su concejo ante la justicia real”, dins *7é CHCA*, vol. 3, Ed. Talleres de Viuda de Fidel Rodríguez Ferran, Barcelona, 1962, p. 49-60; També sembla que podia estar relacionat amb la redacció del *Libre dels Feys*: RIERA I SANS, Jaume, “La personalitat eclesiàstica del redactor del “Libre dels Feys”, dins *10é CHCA*, vol. 3, Ed. Institución Fernando el Católico, Saragossa, 1980, p. 575-589; TRENCHS ODENA, Josep, “Jaume Sarroca y la escribanía de Jaime I”, dins *10é CHCA*, vol. 3, Ed. Institución Fernando el Católico, Saragossa, 1980, p. 607-621.

²⁴⁹⁵ DESCLOT, cap. CLXVIII, p. 382, n. 1298; Vegeu, COLL, *Crònica...*, vol. 5, p. 150, n. 11. Aquest estudiós detectava que aquesta frase podria procedir del *Decretum Gratiani*, part segona, causa X, q. III, on s'escribia: “*sententia pastoris, sive justa sive injusta fuerit, timenda est*”. Tanmateix, Coll suggeria que no s'havia extret directament del *Decretum*, sinó d'algun altre aforisme del Dret Canònic. De fet, també el cronista de Peralada l'escribia: MUNTANER, cap. LXXVIII, p. 170-172.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

l'Església²⁴⁹⁶. Per a Desclot això era un acte d'humilitat malgrat haver estat un dels “*ardits cavallers del món*”. En conseqüència, el rei va prendre el sagrament de restar sota l'empara de l'Església i l'arquebisbe “*absolvé'l d'aquella sentència*”. D'aquesta manera, el rei podia morir sense estar excomunicat, un requisit que, per la mentalitat medieval, era condició *sine qua non* per la salvació de l'ànima. Des de la perspectiva del cronista, l'absolució significava reconèixer l'autoritat del rei sobre el territori i es mencionava l'intent d'usurpació.

Sens dubte, des del punt de vista del cronista, no hi havia millor manera de finalitzar el relat de les gestes del rei. D'aquesta manera, per Desclot i els seus lectors, el monarca no va morir excomunicat. Així, des de l'òptica religiosa, el rei esmenava els seus errors amb la Seu pontifical. Això significava que podia prendre part del sagrament i que ja no era considerat un rei depositat pel pontífex. Tanmateix, això només succeïa a ulls dels lectors de Desclot, ja que per la Seu pontifical continuava estant excomunicat²⁴⁹⁷.

Ara bé, sembla que per escriure aquest fragment Desclot es va basar en un document que ha estat qüestionat per la seva veracitat. Es tracta dels codicils dels dies 3 i 4 de novembre de 1285 on, tal com va detectar Cingolani, hi ha fortes coincidències amb el relat del cronista²⁴⁹⁸. Al document del dia 3 el rei hauria promès retornar Sicília a l'Església i posar-se sota l'empara pontifical. Sens dubte, no tenia coherència ideològica amb les actuacions del rei i, de fet, això hauria suposat un fort sotrac per tot el moviment gibel·lí que havia liderat durant els últims anys el monarca aragonès. Ara bé, si es té en compte que el document resta sota sospita d'haver estat falsificat, obre les portes a un debat que està lluny de concloure.

---

²⁴⁹⁶ DESCLOT, cap. CLXVIII, p. 382. “(...) emperò, per ço com escrit és que la sentència de son pastor, justa o no justa, deu ésser servada, per tal ell havia servat tota vegada, pus que ho sabé, la sentència del vet contra ell havia gitat l'apostoli. D'on demanava molt humilment, així com podia, que d'aquella sentència fos absolt per l'arquebisbe de Tarragona, que aquí era, e ell era aparellat en poder seu de jurar manament d'Església e de fer tota res que fos dret ni raó en aquell feít e d'excusar, si personalment, quan pogués, o per missatgers solemnes que en trametria a l'apostoli sobre aquest feít, que mal no meria”; Vegeu els documents on es basaria Desclot i que se'n qüestionen la veracitat: UDINA, *Els testaments...*, doc. 25-26, p. 166-169.

²⁴⁹⁷ ULLMANN, *Principios de...*, p. 81.

²⁴⁹⁸ CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 673. Abans de realitzar la seva anàlisi feia un estat de la qüestió al respecte.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

El primer a desconfiar del codicil va ser Amari²⁴⁹⁹. Bofarull també va sospitar de la seva falsedat, atès que el document estava taxat amb una gran creu. Tot i això, Carini va desmentir aquesta versió perquè molts altres escrits també estaven taxats i no eren pas falsos²⁵⁰⁰. No va ser fins a la publicació del treball de La Mantia quan es va tornar a posar en relleu aquest afer²⁵⁰¹. El diplomata era contundent i es mostrava convençut que és un document fals. D'altra banda, i contradient la primera hipòtesi, Soldevila suggeria que el document és autèntic i que el jurament s'hauria arrencat al rei en els seus darrers moments sota pressió del confessor²⁵⁰². Després, el document s'hauria mantingut en secret i es va considerar no vàlid.

Tanmateix, algunes dècades després, Sobrequés observava les mateixes contradiccions que La Mantia. Ambdós posaven en dubte el codicil, precisament, perquè el mateix dia l'infant Alfons havia firmat la renúncia de Sicília en favor de l'infant Jaume²⁵⁰³. L'historiador sicilià, a més, afegia que la forma del document era totalment anòmala i que el document no tindria cap valor per la cancelleria regia. Per això, suposava que el document fals seria d'origen eclesiàstic, ja que els religiosos en serien els principals interessats i rebrien donacions, almoines i prendrien decisions sobre terres eclesiàstiques que havien estat requisades per casos de traïció. És a dir, totes les sospites requeien sobre els principals beneficiaris.

Un dels últims autors que va investigar sobre aquest afer va ser Cingolani, qui es mostrava completament d'acord amb les darreres anàlisis i afegia una prova més de la falsedat documental. En el codicil, suposadament, el rei demanava ser enterrat a Santes Creus, quelcom, però, que ja havia ordenat al seu testament de Port Fangós. És a dir, el monarca no havia d'escollir, en tot cas confirmar. El redactor no coneixia o no recordava el testament i aquesta repetició serviria per justificar les donacions al cenobi. Conclou que, encara que no es pot saber amb exactitud, el document estaria pensat per beneficiar-se econòmicament i fonamentar les bases de pau amb el pontífex. Els testimonis, Hug de

---

²⁴⁹⁹ AMARI, *La guerra...*, p. 155.

²⁵⁰⁰ Vegeu l'explicació al respecte: FÀBREGA, "Actitud de Pedro...", p. 175; També la documentació a: CARINI, *Gli archivi...*, p. 204-206.

²⁵⁰¹ MANTIA, *Codice diplomatico...*, doc. 132, p. 249-253.

²⁵⁰² SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, *Història de Catalunya*, Ed. Alpha, Barcelona, 1963, p. 259-261.

²⁵⁰³ SOBREQUÉS VIDAL, Santiago, "Alfons el Franc", dins Ernesto MARTÍNEZ FERRANDO (Eds.), *Els descendents de Pere el Gran. Alfons el Franc, Jaume II, Alfons el Benigne*, Ed. Teide, Barcelona, 1954, p. 1-54, p. 47, n. 58; MANTIA, *Codice diplomatico...*, doc. 132, p. 249-253.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

Mataplana, prebost de Marsella, Ponç de Solsona i Bertran de Vilafranca, podrien ser els executors de l'escrit. Cingolani també suggeria que l'abat de Santes Creus i el bisbe de València hi podien estar implicats. Així, doncs, la conclusió a què va arribar Cingolani és que Desclot havia utilitzat aquests documents per reproduir l'escena de la mort del rei. Segons aquest autor, això explicaria els canvis que fa Desclot del text original, ja que no hi estava d'acord. Cingolani també defensava que el relat sobre els darrers dies era en grau considerable fals, i tampoc eren fidedignes els possibles testimonis oculars com Jaspert de Botonat o Gener, l'abat de Santes Creus, oncle de Bernat Escrivà²⁵⁰⁴.

Cal estimar, doncs, que ateses les proves que s'han aportat, es comparteixen les opinions dels investigadors que han precedit aquesta present anàlisi. Tanmateix, és necessari aportar les hipòtesis del perquè Desclot va utilitzar un document marcadament güelf per finalitzar la seva obra.

El document en si constituïa un atemptat contra la política del rei Pere exercida durant tot el regnat i es pot considerar que estava als antípodes del pensament que Desclot havia mostrat durant tot el seu escrit. Per tant, a més de les raons abans assenyalades pels altres historiadors, cal considerar-lo fals perquè no es correspon amb la ideologia gibel·lina i antiangevina del monarca.

Sembla lògic pensar que els creadors del document haurien estat membres dels cercles eclesiàstics disposats a forçar la situació per benefici propi i del papat. Es podria tractar, doncs, d'un cop d'estat fallit. Ara bé, si això havia estat conegut pel rei Alfons, no s'haurien produït execucions, destitucions o exilis? Possiblement, precisament per evitar això es va prendre cura de guardar en secret el document i cal considerar-lo un intent fracassat dels partidaris de la Seu apostòlica.

Certament, alguns eclesiàstics havien estat col·laboracionistes dels francesos²⁵⁰⁵. A això, però, s'hi hauria d'afegir possibles enemistats personals amb el rei. Per exemple, el bisbe d'Osca se li havien expropiat béns que havia heretat del difunt rei Jaume i que Pere el

---

²⁵⁰⁴ CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 666-676; Vegeu també sobre els abats de Santes Creus: FORT I COGUL, Eufemià, *Llibre de Santes Creus*, Ed. Selecta-Catalonia, Barcelona, 1973; BALDOR ABRIL, Elisabeth, "Santes Creus en el canvi dels abats perpetus als abats quadriennals", dins *Santes Creus: Butlletí de l'Arxiu bibliogràfic de Santes Creus*, vol. 19, n. 0, 2001-2002, p. 67-77.

²⁵⁰⁵ Vegeu al respecte: ZURITA, lib. 4, cap. IX, p. 11; CINGOLANI, *Historiografia...*, apèndix 12, p. 754-757; També n'era una mostra el document que prohibia fer pública l'excomunió del rei: VINKE, *Documenta selecta...*, doc. 25, p. 12-13.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

Gran havia considerat que no li pertocaven²⁵⁰⁶. A més, cal plantejar que potser era partidari de l'emergent unió aragonesa. També, els altres eclesiàstics podien considerar que no eren prou protagonistes en la política regia; per això, haurien formulat el document falsari. Per tant, la presència güelfa dins la Corona estava formada per eclesiàstics d'alt rang, però mancaven de poder per aconseguir els seus objectius.

En tot cas, l'ideari güelf reflectit en aquest document, que ja era present a la Corona d'Aragó almenys des dels temps del rei Pere, es veuria satisfet amb l'actuació del rei Jaume el Just quan, després del pacte d'Anagni, va entregar Sicília al papat. Aquest fet va suposar un terratrèmol polític a l'illa i, com a resposta, es va coronar al rei Frederic²⁵⁰⁷.

Ara bé, després de totes aquestes hipòtesis, només queda esbrinar el perquè Desclot va utilitzar aquest document sabent que era contrari a la política del rei i que mai es va dur a terme. Cal tenir en compte, però, que el cronista apostava per l'absolució de la sentència papal, però no esmentava el retorn de Sicília en mans pontificals, quelcom que segurament li semblava del tot desproporcionat. El document fals li servia per relatar la nul·litat de la butlla d'excomunicació. La utilització d'aquest document explicaria per què donava protagonisme a tants eclesiàstics en aquest passatge, quan durant tot el seu relat no ho havia fet. Això, li servia per argumentar l'absolució²⁵⁰⁸.

Sens dubte, tenint en compte els dots intel·lectuals del cronista català, sabia que el document fals en què es va basar era una profunda contradicció ideològica, però l'usava perquè, almenys al seu relat, el monarca no morís excomunicat. Aquesta premissa era absolutament essencial per a la tranquil·litat del lector cristià i partidari del rei. En altres paraules, per la mentalitat medieval de Desclot, malgrat que el rei fos líder del gibel·lisme i cap de la revolta contra el papat que va provocar a Sicília i terres itàliques, no podia permetre que morís excomunicat. En aquest sentit, a l'hora de la mort, pesava més la religiositat que no pas els actes de coherència ideològica. Ara bé, des de les posicions gibel·lines no es qüestionava el poder religiós del pontífex, sinó la manca d'autoritat sobre

---

²⁵⁰⁶ Tal com s'ha citat anteriorment, vegeu al respecte: MARTÍNEZ, "Proceso a Jaime...", p. 49-60.

²⁵⁰⁷ MARTÍNEZ, *Jaume II...*, p. 131-144; MARTÍNEZ, *Els descendents...*, p. 83-88; HINOJOSA, *Jaime II...*, p. 185-190.

²⁵⁰⁸ DESCLOT, cap. CLXVIII, p. 383, n. 1300. Desclot feia present a Vilafranca a l'abat de Santes Creus, Gener, a l'abat de Poble, Bernat de Cervera, Hug de Mataplana, paborde de Marsella.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

els afers temporals i, per tant, el relat de Desclot, no suposava una contradicció en si mateixa.

Desclot concedia gran magnitud al fet que, almenys al seu escrit, el monarca no traspasés sense estar dins l'emparedament eclesiàstic. Era una manera d'ocultar la realitat al públic català per assegurar-se l'èxit de la seva propaganda, ja que, efectivament, el monarca moria excomunicat.

Cal, però, afegir una darrera hipòtesi. Tal com s'ha esmentat anteriorment, un dels objectius de la crònica de Desclot era la sacralització del rei. Així, l'absolució de la sentència papal era una manera de culminar aquesta premissa. És a dir, sense la suposada absolució la sacralització hauria estat molt més difícil d'acceptar per la cort del rei i els lectors de la crònica. Per això, cal considerar que Desclot va utilitzar el document fals, però el va manipular en favor dels seus propis arguments, sense que significués una contradicció del seu propi pensament o de la ideologia regia.

La imminència de la mort del monarca des de l'òptica de Desclot

Seguint amb l'anàlisi del relat, Desclot mostrava un rei conscient de la seva mort imminent i feia retòrica basant-se en el *memento mori*. El monarca demanava consell al bisbe de València, no com a rei, sinó “*com a hom mort*”. Aquest relat de Desclot era una simbiosi entre la presentació de la valentia del rei i la preparació del lector per a la mort del rei. L'autor reproduïa el discurs del bisbe i posava en boca seva que el rei Pere, com els seus ancestres, “*foren bons cristians e amics de nostre Senyor, especialment vostre pare*”. L'eclesiàstic afegia que era menester que el rei perdonés a “*tot hom que mal vos*

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

*haja fet*²⁵⁰⁹; per tal de complir aquesta proposta va ordenar alliberar tots els personers, excepte el príncep Carles el Coix²⁵¹⁰.

A més, el cronista reproduïa el moment de la confessió que el rei va fer en presència de Galceran de Tous, monjo de Santes Creus —el mateix que hauria escrit la crònica abans esmentada— i el guardià dels frares menors de Vilafranca. Tal com era esperat en aquella situació el rei reconeixia “*haver estat molt pecador*” i haver “*fallit molt contra Déu*”, i afegia “*mas he fet e esperança en Déu que ell m’haja mercè*”. Ara bé, el rei es mostrava desconfiat davant la possibilitat de no ser digne per “*reebre lo cors de Jesucrist*”. Per això va demanar al guardià dels frares menors que resés al seu monestir per tal de provar si això podia ser cert. Tanmateix, no es van veure cap senyal “*visible o no visible*” que indiqués que el rei no pogués prendre el cos de Jesucrist. En conseqüència, es va considerar que el rei va poder rebre el sagrament, es va agenollar sobre un matalàs, va orar i va rebre el “*cors molt humilment*”²⁵¹¹. La intenció d’aquest relat era mostrar el rei extremament humil en les seves últimes hores; era una manera més d’enaltir el rei.

Paral·lelament a les darreres hores de vida del monarca, el príncep Carles el Coix havia arribat a Barcelona, i desitjava una vista amb el rei, però no hi va a ser temps. DescLOT relatava els últims símptomes de la malaltia: feblesa, sordesa i ceguesa. El rei va morir la

---

²⁵⁰⁹ DESCLOT, cap. CLXVIII, p. 383-384. El bisbe de València deia: “*(...) mas ja, si a Déu plau, no serà, que vós guarrets en breu e serets de vostre mal deslliurat. E aquesta malaltia no és sinó senyal d’amor que Déus, nostre senyor, vos demostra per tal que el regonegats e, si li tenits tort, que li adobets. D’on jo us consell que semblers a vostres antecessors, reis d’Aragó, qui tots temps foren bons cristians e amics de nostre Senyor, especialment vostre pare, e vós sí us sots estat tro ací. Mas per ço car no és null hom al món, e majorment així com vos, qui sots príncep de terra e rei, que no haja a fallir a les vegades, prec-vos e consell-vos que prenats vostra penitència e avenits-vos ab Déu e ab hòmens, segons vostre poder, de torts, si alguns los en tenits, e que perdonets a tot hom que mal vos haja fet ne a qui hajats portada mala voluntat negun temps, així com féu nostre senyor Jesucrist. E açò, sényer, és fet que no devets allongar, que com enans vos serets ab ell avingut, enans vos haurà mercè, e serets de vostre mal deslliurat*”.

²⁵¹⁰ DESCLOT, cap. CLXVIII, p. 384. “*E mantinent tramès lletres e missatges a Barcelona e per tots los altres llocs de la terra que lleixàs hom anar tots los presoners que ell tenia en sa presó per raó d’aquesta guerra que ell havia haguda ab lo rei de França, ço és a saber, que aquells presos no fosses tals que per llur presó esperàs hom haver pau, així com lo príncep de la Mortea (...)*”; Vegeu al respecte, ARIENZO, “*Documenti sulla...*”, p. 489-555.

²⁵¹¹ DESCLOT, cap. CLXVIII, p. 385-386. “*E mantinent venc lo guardà e pres honradament lo cors de Jesucrist així com devia aportà ’l davant lo rei, lla on jaia malalt. E lo rei, jatsia que fos molt feble, esforçà ’s quan viu lo corts de nostre Senyor denant si, e llevà ’s de son llit ab una cota vestit, e agenollà ’s sobre un matalaf que hom li hac aparellat, e estec aquí una peça que res no dic ne parlà, sinó que plorava dins son cor e pregava nostre senyor Déus. E, quan hac així estat una peça e feita sa oració, rebé aquell cors molt humilment ab gran devoció dins son cor*”.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

“*vespra de sant Martí*” de l’any 1285, és a dir, el 10 de novembre²⁵¹². Hi ha certa confusió al respecte perquè, com s’esmenta després, alguns autors suggerien que va ser l’11 i no pas el 10.

En tot cas, el rei Pere va ser soterrat a Santes Creus tal com havia disposat al testament firmat a Port Fangós el 1282. A Vilafranca, els monjos de Santes Creus van preparar el cos del monarca per a la sepultura; primer el van banyar i posteriorment el van vestir amb l’hàbit cistercenc. Seguidament, van dipositar les seves despulles en una caixa, probablement de fusta, que es va folrar per dins i fora de “*bell preset vermell*”. Finalment, el cos del rei va ser traslladat al monestir santescreuí, on va rebre sepultura davant l’altar major; el seguici va restar dos dies “*en fort dol e plant*”²⁵¹³. Possiblement, la ubicació d’aquest primer enterrament podria ser molt similar a la del sepulcre actual, promocionat pel seu fill Jaume el Just i construït a partir de 1291²⁵¹⁴. Finalment, DescLOT concloïa la crònica amb la mort del rei²⁵¹⁵.

Per cloure, cal destacar que és molt rellevant que DescLOT insistís en la patologia del rei, quelcom que ressaltava per negar les versions güelfes —que després s’analitzen— on es suggeria que va morir de les ferides de la batalla. Per l’autor el monarca moria de malaltia, no pas derrotat per l’enemic. D’altra banda, cal tenir en compte que DescLOT explica els esdeveniments amb força detallisme i, malgrat tot l’afer del document fals, cal no descartar la possibilitat que fos present a Vilafranca²⁵¹⁶. Ara bé, si no va ésser-hi

---

²⁵¹² DESCLOT, cap. CLXVIII, p. 386.

²⁵¹³ DESCLOT, cap. CLXVIII, p. 387. “*Enaprés empararen-lo del cors lo abat e los monges de Santes Creus, on havia en sa vida sa sepultura eleta aquell noble rei d’Aragó, e banyaren-lo e adobaren-lo e vestiren-lo així com a monge; e hac hom una caixa e folrà-la hom dins e defora de bell preset vermell, e mes hom llaïns l’honorat cors del rei d’Aragó. e ab gran honor trasc-lo hom de Vilafranca e portaren-lo rics hòmens e cavallers al coll tro sus que foren al monestir de Santes Creus; e aquí mogueren sobre el cors llur dol e llurs crits e llur plant, que anc semblant dol no fo vist ne oït. E aquí, quan l’hagueren portat al monestir damunt dit e feit llur plant sobre els seu cors, los barons e los rics hòmens sebolliren-lo així honradament com se tany davant l’altar major del dit monestir. E estegueren aquí tuit per dos dies en fort dol e plant, e puis, trists e despagats, partiren-se d’aquí e anaren-se’n a llurs hostals*”.

²⁵¹⁴ FORT I COGUL, Eufemià, *La mort i l’enterrament de Pere el Gran*. Ed. Dalmau, Barcelona, 1966; També, SERRANO COLL, Marta, “Los espacios de la muerte en la Corona de Aragón. Exequias y enterramiento del “Senyor Rei”: del “Planctus” al “Offici” de “Defuncts”, dins Fernando ARIAS GUILLÉN i Pascual MARTÍNEZ SOPENA, (Eds.), *Los espacios del rey. Poder y territorio en las monarquías hispánicas*, Ed. Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitatea, Bilbao, 2018, p. 491-515; VV.AA, *El Panteó...*, cap. 4.1, p. 116-121.

²⁵¹⁵ DESCLOT, cap. CLXVIII, p. 388. La darrera frase que va escriure va ser: “*Ací fineix lo llibre del rei En Pere, dels bons feïts d’armes que ell féu sobre sarraïns e altres gents, e com morí*”.

²⁵¹⁶ Sobre aquesta possibilitat la historiografia no es posa d’acord. Soldevila pensava que podia ser-hi present i també Fabrega. En canvi Cingolani ho descartava. Vegeu: DESCLOT, cap. CLXVIII, p. 388, n.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

presencialment, podia comptar amb altres testimonis oculars, com l'abat Gener de Santes Creus, oncle de Bernat Escrivà²⁵¹⁷, que és considerat Desclot.

En tot cas, Desclot escrivia un text de lamentació per la mort del rei que havia de servir per contestar als arguments güelfs fins al darrer sospir. Pel cronista era essencial que el rei no morís excomunicat ni restés fora l'Església, ni que es veiés com un enemic de Roma. El relat de l'absolució serviria com a resposta a l'adversari perquè el rei no fos considerat un monarca depositat. D'aquesta manera el lector cristià podia estar satisfet amb l'actuació del monarca. Al mateix temps, dins la crònica de Desclot, s'obria les portes a una sacralització completa del rei, sense problemàtiques amb el pontífex.

La mort del monarca en el relat de Muntaner

En el cas de Muntaner, el relat sobre la mort del rei era més breu i posava èmfasi en afers que Desclot quasi no esmentava, com per exemple el testament del rei. Atès que el cronista escrivia dècades després, li permetia oferir una distància temporal i emocional i, per això, afegia informació que als temps de Muntaner era vital, com era el repartiment del territori.

En primer lloc, Muntaner coincidia amb Desclot quan informava que el rei, just al sortir de Barcelona, va emmalaltir i es “refredà” i “venc-li cremoreta de febre”. Segons el cronista van parar primer a Sant Climent²⁵¹⁸ —i no pas a l'Hospital de Cervelló— i seguidament es va traslladar a Vilafranca²⁵¹⁹. D'entre tots els metges, Muntaner en destacava Arnau de Vilanova, quelcom que Desclot no esmentava i, per tant, cal considerar que Muntaner va conèixer altres documents al respecte. Potser, en temps del cronista de Peralada, el metge era més conegut que en l'època de Desclot.

1311; SOLDEVILA, *Història de...*, p. 258; FÀBREGA, “Actitud de Pedro...”, p. 166; CINGOLANI, *Historiografia...*, p. 666.

²⁵¹⁷ COLL, *Crònica...*, vol. 5, p. 225, 237.

²⁵¹⁸ Probablement, es devia referir a Sant Climent de Llobregat, que, de fet, està a pocs quilòmetres de l'Hospital de Cervelló que esmentava Desclot.

²⁵¹⁹ MUNTANER, cap. CXLIII, p. 256. “E, con fo partit de Barcelona, que es llevà gran matí, se refredà, e ab aquell refredament venc-li cremoreta de febre. Així que ell sofrí per lo camín en tal guisa, que hac a romandre a Sent Climent aquell dia. E trameteren missatges a Barcelona a Maestre Arnau de Vilanova, qui hi era, e d'altres metges; així aquella nit foren a ell, a Sent Climent. E Maestre Arnau e los altres faeren-li fer l'aigua, al matí, e guardaren-la; e tuit dixeren que comoviment era de fredor, e que no tenia res. E aquell dia cavalcà e venc-se'n a Vilafranca de Penedès, e, con fo lla, lo mal li fo entuixegat, així que hac de la febre assats”.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

En segon lloc, Muntaner no recreava de la mateixa manera que Desclot els moments de confessió del rei, sinó que es limitava en esmentar que “*se confessà moltes vegades*” davant els bisbes i l’abat de Santes Creus. També, afegia que va rebre “*tots lo sacraments de la Santa Esglèia ab gran devoció e ab gran contricció de sos pecats*”²⁵²⁰. Calia mencionar que el rei Pere va traspasar havent-se confessat, però evitava fer una lamentació com la que feia Desclot. Es pot considerar que el motiu d’aquesta diferència és perquè Desclot era més susceptible a les opinions güelfes i, per això, calia reivindicar l’honorabilitat del rei fins al darrer instant. Per a Muntaner això no era tan convenient perquè ja s’havia realitzat una defensa durant tota la crònica. A més, la distància temporal —respecte a Desclot i els cronistes güelfs més importants com Malaspina— havia fet perdre pes als primers arguments güelfs i no es requeria una contesta tan contundent. En canvi, el que per Muntaner era rellevant era l’herència terrenal que deixava. Les conseqüències d’aquell repartiment era el que viuria el cronista i sobre el que es basaria la resta del seu escrit. Així, després d’esmentar les ordres de l’infant Alfons per ocupar Mallorca²⁵²¹, el cronista va detallar el testament regi.

En tercer lloc, el cronista relatava com es va llegir el testament en presència del rei i altres homes d’alt rang com l’arquebisbe de Tarragona, altres vuit bisbes i l’abat de Santes Creus. Aquesta lectura es va fer de manera pública per evitar que hi hagués disconformitats i Muntaner l’exposava com un fet essencial en la política de la Corona. En la crònica es donava igual o més importància al testament que a la mort en si. L’autor recordava que l’infant Alfons havia de ser l’hereu d’Aragó, València i Catalunya. L’infant Pere, el germà menor, estava obligat a “*donar consell e ajuda*”. La infanta Violant s’havia de casar amb algun rei²⁵²². Per últim, l’infant Jaume rebria Sicília. També esmentava la clàusula segons la qual, si Alfons moria sense descendència, seria Jaume qui s’ocuparia de tots els territoris de la Corona. En canvi, si Jaume moria, seria l’infant Frederic qui

---

²⁵²⁰ MUNTANER, cap. CXLIII, p. 256. “*E, con aço fo fet, ell se confessà moltes vegades, de bisbe e de l’abat de Santes Creus e a preicadors e a frares menors, e denejà ben sa consciència. (...) E, con aço hac fet, ell demanà e volc que el periolassen, e així es féu; e així hac reebuts tots lo sacraments de la santa Esglèia ab gran devoció e ab gran contricció de sos pecats*”.

²⁵²¹ MUNTANER, cap. CXLIV, p. 257.

²⁵²² De fet, Violant d’Aragó i Sicília es va casar el 1297 amb el futur rei angeví, Robert, fill del rei Carles el Coix; També és destacable la seva germana, Elisabet d’Aragó, que es va casar amb el rei de Portugal, Dionís I. Vegeu l’esment que en feia Muntaner al respecte: MUNTANER, cap. CXLV, p. 258-259.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

rebria Sicília²⁵²³. Aquestes darreres premisses van ser essencials per les següents dècades i les causes principals del conflicte a Sicília. Precisament, és palpable la diferència entre Desclot i Muntaner, perquè el peraladenc avança els esdeveniments que tindran lloc en els anys vinents, quelcom que Desclot o desconeixia, o bé li era irrellevant, ja que la mort del rei ocupava tota l'atenció.

Per últim, relatava el moment de la mort del rei que, segons el cronista, va ser el dia de Sant Martí, el dia 11 de novembre, quelcom que contradeia la versió de Desclot, que defensava que era el dia 10. Per Muntaner, aquella jornada moria “*lo millor cavaller del món e el pus savi e el pus graciós de totes gents*”²⁵²⁴.

Segons Muntaner, quan es va saber la notícia, les gents de “*tota la terra*” es van mobilitzar; més de 20.000 persones de Barcelona, 5.000 de Tarragona i el Penedès van personar-se a Vilafranca²⁵²⁵. Una xifra que, sense cap mena de dubte, era exagerada. Després van portar el cos al monestir de Santes Creus on destaca que es va fer l'ofici, ja que prèviament havia estat absolt, perquè havia jurat manament a l'Església²⁵²⁶. De la mateixa manera com feia Desclot, el cronista de Peralada havia de ressaltar que havia

---

²⁵²³ MUNTANER, cap. CXLV, p. 257-258; Vegeu el testament del rei d'on probablement Muntaner va recollir la informació: UDINA, *Els testaments...*, doc. 24, p. 164-165. “*Intituimus nobis heredem universalem infantem Alfonso, filium Nostrum, in regno nostro, scilicet in Aragonia, Cathalonia et terris Valencie, comitatus, vicecomitatus, civitatibus, villis, castris et omnibus aliis terris et locis regno dominacioni et iurisdictioni nostre subiectis et in dominio et aliis omnibus iuribus que habemus et habere debemus in regno Maioricarum et in comitatibus Rossilionis et Ceritanie (...)*”; Vegeu al respecte: MARTÍNEZ, *Jaume II...*, p. 131-144; MARTÍNEZ, *Els descendents...*, p. 83-88; HINOJOSA, *Jaime II...* p. 185-190.

²⁵²⁴ MUNTANER, cap. CXLV, p. 258. “*E l'endemà lo mal li entuixà, qui era la festa del benaurat monsenyer sant Martí; e tot aquell dia ell soferí molt d'afany, e la nuit. E l'endemà, lo jorn beneit de monsenyer sant Martí, cavaller de Déu molt graciós e digne, nostre Senyor Déus volc apellar al seu regne aquest senyor rei En Pere d'Aragon, lo millor cavaller del món e el pus savi e el pus graciós de totes gents, e a qui déus havia feta més d'honor que anc nasqués; així com aquell qui hac més gràcies en sa persona que hom que anc nasqués après Jesucrist*”.

²⁵²⁵ MUNTANER, cap. CXLVI, p. 260. “*(...) e l'endemà hi hac més de vint milia persones de Barcelona, e de Tarragona més de cinc milia, e del camp de Penedès; així que tanta gent s'hi aplegà, que no podien caber a Vilafranca ne a dues llegües prop*”; Sobre els costums i actes que es feien als pobles quan el rei moria, vegeu: SABATÉ CURULL, Flocel, *Lo Senyor Rei és mort!: actitud i cerimònies dels municipis catalans baix-medievals davant la mort del monarca*, Ed. Universitat de Lleida, Lleida, 1994.

²⁵²⁶ MUNTANER, cap. CXLVI, p. 260. “*E l'endemà, ab gran professó, portaren lo cos al monestir de Santes Creus; e aquí faeren l'ofici molt solemniat (per ço con ell era absolt, que havia jurat manament de santa Esgleia), e hi hac preïc e tota aquella solemnitat que tanyia a fer a aital senyor; e veérets-hi, depuis fo passat d'esta vida entrò fo mes en terra, més de deu milia brondons cremar. E, con lo senyor rei fo enterrat, cascuns se n'anaren en llurs terres, e pertot trobaven grans plors e grans plants. E Déus, per la sua mercè, haja la sua ànima, amén. Que mort és aquell qui altre Alexandri fóra estat en el món, si sol deu anys hagués més viscut*”.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

estat perdonat, encara que sense entrar en detall. Per això, no restava fora dels ritus eclesiàstics, ni tampoc podia ser considerat un rei deposat. Com el primer cronista, Muntaner reforçava la idea de la sacralització regia quan ressaltava l'absolució. Ara bé, la diferència entre Desclot i Muntaner en el tractament de la mort del rei era palpable. Per al primer la crònica no tenia motius per continuar; en canvi, pel peraladenc, s'acabava una etapa i representa un tall al relat, però no era motiu per concloure l'escrit.

Els *Gesta Comitum* també destacaven extensament la mort del rei Pere, ja que, com no podia ser d'altra manera, el monarca havia estat el protagonista de la narrativa durant els seus anys de regnat. Com les versions anteriors, se sostenia que havia mort de malaltia, atesa la febre que havia patit. Paral·lelament, destacava la conquesta de Mallorca per l'infant Alfons, i posava èmfasi en el caràcter bèl·lic del rei malgrat la patologia.

Com tots els relats catalans, es recordava que el rei s'havia reconciliat amb l'Església i que abans de morir havia estat penitent i s'havia confessat. L'autor dels *Gesta* seguia la data de la mort del rei que Desclot havia suggerit, la vigília del dia de Sant Martí, el 10 de novembre. Per últim, esmentava el repartiment dels reialmes entre els hereus i l'enterrament a Santes Creus²⁵²⁷.

En el cas de la *Crònica de Sant Joan de la Penya*, possiblement, va prendre com a referència Muntaner, encara que primer esmentava el testament del rei²⁵²⁸. Sobre la mort

---

²⁵²⁷ *Gesta*, cap. LII, p. 92. “Cum igitur per hanc infirmitatem decideret in lectum apud uillam liberam de Panades, cum continue febris pulsaretur incomodis, ordinauit, ut dictum est, quod dominus Ildefonsus iret Maioricas et suae subiceret dittoni; quod ut imperauerat fuit factum. (...) Quo ibi ut uerus dominus existente, III idus nouembris anno Domini MCCLXXXV, Petrus nobilis rex praedictus, uerus et deuotus ac humilis christianus, uere contritus, uere poenitens et confessus, Ecclesiae reconciliatus, omnia recepit ecclesiastica sacramenta; et dic Deo deuotus, nobilior rex de mundo in manus archiepiscopi Tarraconensis, episcoporum et nobilium sui regni, uigilia uel die sancti Martini spiritum reddidit Deo uiuo.(...) Obiit autem egregius rex Petrus III idus nouembris anno Domini MCCLXXXV. Cui successit in regnis Aragoniae, Maioricarum et Valentiae ac comitatu Barchinonae eius primogenitus filius clarae indolis Ildefonsus. Remansit ex eo alia propago nobilis filiorum, Iacobus scilicet rex Siciliae, Fredericus et Petrus filius eius minor. Remanserunt duae nobiles filiae ex eodem: maiorem habuit rex Portugaliae in uxorem; minor remansit in Sicilia cum domina regina matre sua et rege Siciliae fratre suo. Regnauit iste rex nobilis et illustris moribus annis IX, et fuit in monasterio Sanctarum Crucum Cisterciensis ordinis honorifice tumulatus, cuius anima requiescat in pace. Amen. Post huius nobilis regis mortem, remansit tota terra ineffabili tribulatione et angustiae dirae guerrae, quam cum Ecclesia et rege Franciae et rege Maioricarum Iacobo frate suo ipse sibi texuerat ex nobilibus factis suis”.

²⁵²⁸ *Crònica de Sant Joan de la Penya*, cap. XXXVI, p. 114. “Aquesti valient rey procrehó de su muller IIIº fillos et II fillas: el primero fue nombrado don Alfonso et aquesti después muert suya fue rey, et el otro fue clamado Jayme qui después de la su muert fue rey de Secilia et después rey d'Aragón, et el otro Federich qui assí mismo fue rey de Seçilia segunt que más largament deiuso recontaremos, et el IIIº fue clamado

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

del rei accentuava que abans de traspassar s'havia "*penedido et confessado con grant contriccion de sus peccados*"²⁵²⁹. Altra vegada, es repetia el mateix paradigma. Per una banda, es destacava el repartiment dels reialmes, quelcom que en els temps de l'escriptura d'aquesta crònica —com Muntaner— era essencial i un dels afers que ocupava la política del moment. D'altra banda, es remarcava que el rei havia mort confessat i no pas excomunicat.

La mort del rei des de les òptiques sicilianes

En l'àmbit sicilià destacava el relat de Neocastro, que únicament feia un breu passatge sobre la mort del rei; com els autors catalans, es reafirmava que el monarca va morir de malaltia i, com Muntaner, el dia 11 de novembre. Certament, era una menció molt fugaç, i encara més si es comparava amb les narratives catalanes. Un dels motius que pot explicar això és que, malgrat que havia mort el rei sicilià, la crònica no s'aturava i tampoc volia suposar una commoció pel lector, com era el cas de Desclot i Muntaner. Així, el messinès demostrava en aquest episodi, per una banda, menys estima vers el rei Pere —en comparació amb els catalans— i, per l'altra, es concentrava amb els afers únicament sicilians i amb el nou rei Jaume, de tal manera que els traspàs del sobirà era una qüestió menor. Ara bé, cal dir que la mort del rei va suposar per a la crònica un gran canvi, tant en l'exposició d'arguments com en el relat dels fets.

En aquest capítol, com Muntaner, donava èmfasi a l'arribada durant aquells dies del príncep de Salern a Barcelona, com un dels afers centrals de la política siciliana. Sobre la

---

Pero. De las fillas la primera huvo nombre Ysabel et hùvola por muller el rey de Portogal, la segunda huvo nombre Costancia et fincó con su madre en el regno de Secilia et con su hermano don Jayme, laqual huvo por muller el rey Rubert de Secilia et de Jherusalem"; També en l'àmbit hispànic, vegeu: *Crònica de 1344*, cap. CCCXV, p. 540. "*E este rey don Pedro morió a los siete días después de la batalla de las feridas que le dieron e del quebrantamiento que hý recevió, ca tan negro se paró el cuerpo d'él como la pez. E soterránronlo en el monasterior de Santas Cruzes, donde yaze su linaje*".

²⁵²⁹ *Crònica de Sant Joan de la Penya*, cap. XXXVI, p. 115. "*Estando rey en hedat de LV annos devotament et humil penedido et confessado con grant contriccion de sus peccados, al verdadero Dios envió el su espíritu en la villa dessus dita, IIIIº idus novembris, en el anno de Nuestro Sennyor mill CCXXXVº. Et empero toda orden de christiano et lexada su tierra con buen regimiento, ya sea que toda la tierra fincas por la muert del virtuoso rey don Pero en grant tribulacion, angustia et con grant guerra con la yglesia et con todos mayores et mas poderosos principes del mundo. Et muyt honradament fue soterrado en el monesterio de Santas Cruçes del orden de Cistells, et regnó muyt maravellosament todas vegadas aviendo victoria contra sus enemigos IX annos. Los duelos, ploros, plantos et dolores que en la tierra depués de la muert suya fueron albirar ni pensar hombre non los porial. Por qual muyt dolorosa muert et muyt amargossa, la reyna su muller et sus fillos qui en Sezilia eran fincados et todo el regno ensemble fizieron grant duelo et planto por un grant tiempo*".

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

successió aragonesa únicament mencionava la coronació d'Alfons a Saragossa, com un fet gairebé merament anecdòtic²⁵³⁰. En canvi, lògicament, sobre la coronació del rei Jaume el Just, com a monarca sicilià, en va dedicar extenses línies²⁵³¹. Precisament, a partir de la mort del rei Pere, la narrativa catalana i siciliana prenen camins diferents, amb enaltiments de dos monarques distints i, fins i tot, més endavant, amb argumentaris polítics desiguals²⁵³².

També Speciale feia un breu relat i, com Muntaner, donava molt d'èmfasi al testament. Els motius serien similars en ambdós casos, ja que els dos cronistes són contemporanis. De la mateixa forma que el cronista de Peralada, Speciale considerava que era el repartiment de l'herència el punt primordial per relatar, atès que va ser aquest afer el que va tenir més impacte als temps del narrador. En aquest cas, però, només esmentava la situació dels tres infants que van esdevenir reis: Alfons, Jaume i Frederic²⁵³³.

Com en el cas de Neocastro, la mort del rei no estava relacionada per ser un trasbals, sinó com un fet més que portava a una nova situació. Pel cronista no hi havia necessitat de fer

---

²⁵³⁰ NEOCASTRO, cap. C, p. 80. “*Et priusquam illuc navis applicuisset, Petrus rex in morbum incidit, et molem morbi gravatus fertur in Villafrancam, quae distat a Barchinona per milliaria triginta. Ibiq̄ue die festo Beati Martini undecimo novembres decimae quartae indictionis in Domini exspiravit. Turbatur inde et dolet cunctus Cataloniae populus, ac Aragonum, Majoricarum et Valentiae terra omnis. Princeps vero, cum rex fuisset praemortuus, assignatus fuit illustri Alphonso Infanti, qui, eo, posito in custodia castris Barchinonae, pergens in Aragonam ad civitatem Syracusarum, ubi praedecessores eorum coronari consueverunt, die vero Apparitionis Stellae Dominicae sexto januarii indictionis ipsius regnorum patris coronam assumpsit. Super custodia vero principis deputati sunt Bertrandus de Cannellis, Guillelmus Lunfortis et alii nobiles Cataloniae et magnates, et ab inde postea permutatus est in castrum Securanae, ubi tutius custoditur*”. Cal tenir en compte que, Neocastro es refereix a Saragossa, lloc de la coronació, com a Siracusa, que no s'ha de confondre amb la ciutat siciliana. Certament, l'autor messinès utilitzava el nom d'aquesta ciutat com una traducció de “Saragossa”, de la mateixa manera que els cronistes catalans es referien a Siracusa com la “Saragossa de Sicília”. Vegeu al respecte: AGUILAR, *La Crònica...*, cap. LXXXII, p. 456, n. 13.

²⁵³¹ NEOCASTRO, cap. CII, p. 81.

²⁵³² Això es va veure agreujat en la narrativa quan el rei Jaume va abandonar Sicília i, especialment, quan, en contra de la voluntat papal, el rei Frederic va ser coronat rei sicul.

²⁵³³ SPECIALE, lib. 2, cap. VII, p. 951. “*Anno incarnationis Dominicae millesimo ducentesimo octuagesimo quinto, quum Alfonsus de Majoricis triumphasset, Jacobus de Monte Olivo ad eundem Alfonsum de Catalonia navigabat, signiferum doloris cultum et habitum per omnia secum portans. Hic quidem quum ad litora declinasset, felicis Regis Petri obitum in singultu et lacrymis nuntiavit. Postquam vero acta sunt, quae in tantis malis humanis ritus facienda decrevit, testamentum Regis publice divulgatum est, per quod Alfonsum primogenitum ejus futurum Regem Aragonum et Jacobum Regem Siciliae innuebat. Adjecto quod si contingeret, Alfonsum non relicta virili prole decedere, Jacobus illi in Regno Aragonum succederet, Regnumque Siciliae ipso jure cederet Federico. Itaque pulsus Gallis, subactisque Majoricis, Alfonsus diadema Regni Aragonum sine contradictione suscepit*”. Segons Speciale, la conquesta de Mallorca es va produir per Alfons abans, i no pas després, de la mort del rei.

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

una lamentació com Desclot, sinó que era primordial centrar-se en els afers del nou rei; la mort del rei Pere únicament obria les portes a aquell escenari. Tanmateix, encara que no es feia un gran escrit al respecte, el traspàs del monarca suposava un impàs i permetia l'exposició de nous arguments i altres relats més centrats a Sicília.

Ara bé, la versió més reduïda sobre la mort del rei Pere en una narració siciliana era la de la *Cronica Sicilie*. Segons l'autor anònim el rei va morir d'una fractura de tibia, per tant, era una versió diferent de la que donaven els altres autors antiangevins²⁵³⁴. Com en el cas de Neocastro i Speciale, la mort del monarca era necessària per concentrar-se en el nou rei i en els afers sicilians.

En conclusió cal destacar que pels cronistes sicilians la mort del rei Pere era circumstancial i no hi veien necessitat de fer una gran lamentació com els catalans. Per entendre aquest fet, s'ha de tenir en compte que per ells, l'autèntic hereu era Jaume qui posseïa l'estirp de la casa reial siciliana. A més, el rei Pere tampoc va gaudir del protagonisme absolut de les cròniques sícules. Si bé la defunció significava un canvi de període i un tall en el relat, no era un motiu per fer un escrit de plany, sinó que calia focalitzar-se amb el nou monarca.

La defunció del rei Pere als relats güelfs

Les narratives güelfes no van oferir tant d'interès per a la mort del rei Pere com les catalanes i sicilianes, i algunes com la de Malaspina havien finalitzat el relat abans d'aquest fet, encara que —sens dubte— hagués aportat una perspectiva interessant. Per una banda, destacava Salimbene, qui feia una breu redacció sobre la mort del rei Pere i, segons aquest, havia mort la vigília de Sant Martí, el dia 10 de novembre. Després exposava l'ascens al Canigó que abans s'ha analitzat. Aquest autor es limitava a mencionar que es va informar el papa Honori IV i als descendents del monarca, entre ells, els fills del rei Felip, els nebots del rei Pere²⁵³⁵. Com a cronista que s'ocupava de l'escena europea, donava èmfasi a qui va rebre aquesta informació.

---

²⁵³⁴ *Cronica sicilie*, cap. XLVI, p. 843. “*Obtentis vero per dictum Regem Petrum dictis victoriis, dictus Rex Petrus vulneratus in dicto terrestri proelio per eum commissio, fractione tibiae, diem suum clausit extremum apud Villam francam partium Cataloniae in principio anni XIV indictione, anno Domini MCCLXXXIV*”; Vegeu també, COLLETTA, “L’edizione della...”, p. 193.

²⁵³⁵ SALIMBENE, p. 597. “*Item millesimo suprapositio in vigilia beati Martini Petrus rex Aragonie morte propria ultimum diem clausit, quem guardianus fratrum Minorum in confessione audivit, et in Villa-nova in*

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

D'altra banda, destaquen cronistes com Guillem de Nangis que assegurava que el rei havia mort de les ferides causades pels francesos a la batalla de Santa Maria²⁵³⁶. Sens dubte, aquesta va ser la premissa central en els relats güelfs sobre la mort del monarca. Aquest argument servia per demostrar que el rei havia estat derrotat i que havia mort per les ferides franceses, no pas per malaltia com suggerien els siculocatalans^(Fig. 18). Pels autors güelfs era essencial que el rei hagués mort defallit.

També cal ressaltar l'escrit de Sanudo on es relatava que en la batalla el rei va ser descavalcat i ferit amb una espasa; després va emmalaltir i va morir²⁵³⁷. És a dir, remarcava la versió de la mort per les nafres i es reafirmava la idea del rei extenuat. És també força interessant l'escrit de Villani, que en altres ocasions es podria concedir el benefici del dubte però, en aquest cas, coneixent la documentació catalana sobre la mort del rei, es pot observa fàcilment com l'autor florentí va relatar falsedats per tal d'engrandir la propaganda güelfa. Segons el cronista, va ser a la batalla de Santa Maria quan el rei va ser ferit a la cara per una llança i va ser "*ritenuto e presó per le redine di suo cavallo*"²⁵³⁸. Després de ser ferit hauria fugit i s'hauria refugiat a Vilafranca^(Fig. 19). D'aquesta

---

loco fratrum Minorum fuit sepultus. Et missi fuerunt nuntii ad papam Honorium quartum pro concordia facienda inter filios Petri Aragonum et filios regis Francie, qui consanguinei esse dicuntur. Et dux Austerich de ista concordia se intromittebat, eo quos sororem Petri Aragonm haberet uxorem". Certament, aquesta darrera informació es tractaria d'un error, ja que cap germana del rei es va casar amb el duc d'Àustria.

²⁵³⁶ GUILLAUME DE NANGIS, "Gesta Philippi...", p. 535-536; En l'àmbit occità, vegeu també: *Thalamus parvus...*, p. 339. Després de la derrota francesa: "*Et apres mori lo rei de Fransa a Gerona. Et apres Sant Miquel, un divendres, mori lo senher en P. Rei d'Aragona a son lieg, quant las hostz sen foron tornades*"; També a: *Cronique de primat*, cap. LXCIII, p. 97, cap. LXXVII, p. 104. "*(...) dient aucuns que Pierres fu tenu au corps en celle bataille (...) et là fu navré a mort*"; També, DANTE, *Purgatori*, Cant VII, p. 213-217. Després de la mort del rei Pere, Dante el va condemnar al Purgatori. És molt interessant la miniatura que acompanya un dels manuscrits conservats de l'escrit de Dante, on es pot veure el rei Pere conversant amb el rei Carles al Purgatori. Vegeu la fig. 17.

²⁵³⁷ SANUDO, p. 162. "*Re Piero fù una fiata descavalcato, e da poi riavvuto da suoi, e fatto salir a Cavallo, e alla fine fù ferito di più Ferite e massime da un Stocco, ovvero Spontone mortalment, delle quale ferite da poi morse (...). Ora torniamo a Re Piero d'Aragona detto, il qual per le ferite rillevate stette infermo, e finalment morse da quelle, la cui Morte fu dannosa, perche du valoroso, e Savio Signor, e Perito di Leggi, e d'Astrologia, e fù figlio del buon re Giacomo*".

²⁵³⁸ VILLANI, lib. 8, cap. CIII, p. 467-468. "*Alla fine, come piacque a dDio, i Franceschi sconfissono il re d'Araona, e egli fu fedito duramente nel viso d'una lancia, e fu ritenuto e presó per le redine di suo cavallo. Il detto re con tutta la fedita ch'avea, fu accorto, e colla spada tagliò le redine al suo cavallo, e diegli degli sproni, e uscì della pressa, e fuggì con sua gente; alla quale battaglia rimasono morti da C buoni cavalieri araonesi e catalani, e molti fediti. Lo re Piero tornato a Villafranca, non abbiendo buona cura della sua fedita, e per alcuno si disse ch'egli giacque carnalment con una donna non essendo salda né guerita la piaga, onde poco appresso ne morio, a dì VIII del mese di novembre, gli anni di Cristo MCCLXXXV, e fu soppellito in Barzellona nobilmente*".

7. La figura del rei com a eix de la narrativa

---

manera introduïa dues premisses contra el rei: la derrota que mostraven les ferides i la covardia per fugir.

Per més *inri*, el florentí afegia que el monarca no va tenir bona cura de la nafra i que a més, “*giacque carnalment con una donna non essendo salda né guarida la piaga*”. És a dir, mostrava una imatge d'un rei absolutament pecaminós i amb poca astúcia per cuidar la ferida, precisament, tot el contrari del que deia Desclot. Per concloure, afegia que va morir el 9 de novembre i va ser enterrat a Barcelona, quelcom que demostrava la seva desinformació o bé, invenció.

En conclusió, entorn dels discursos sobre les morts dels monarques, es van realitzar unes dissertacions per a enaltir-los o injuriar-los. Pels cronistes enemics del rei francès era un moment transcendental per a reivindicar la seva victòria. En canvi, pels narradors francesos o aliats era un moment de pèrdua i, en general, van evitar redactar extensament sobre l'afer.

Sobre la mort del rei aragonès, els cronistes güelfs injuriaven la seva figura, la menyspreaven i donaven per fet que havia mort per les ferides de la batalla; una manera de reivindicar la seva suposada victòria. Pels cronistes catalans, l'hora de la mort del rei Pere va ser el moment per a reivindicar-lo com el legítim sobirà, i resoldre qualsevol dubte sobre la seva ànima excomunicada.

Els òbits d'aquests monarques va servir, sovint, per a les cròniques més rellevants, per concloure les narracions sobre la guerra que havia iniciat el rei Pere. Així, doncs, era un moment transcendental, ja que seria un dels últims relats que servirien per a convèncer al lector de les seves raons polítiques.

8. CONCLUSIONS FINALS

Les cròniques sobre la guerra i la política entorn de les Vespres són expressions d'una de les principals discussions amb relació a les formacions i idees polítiques de finals de la tretzena centúria i inicis de la catorzena. Per elaborar l'anàlisi de la memòria històrica, la ideologia i la propaganda emprada per les cròniques sobre la guerra de les vespres s'han consultat 195 fonts primàries escrites des dels inicis del segle XIII, els primers moments de la guerra, i fins al segle XV. Cadascuna d'elles va construir la seva pròpia perspectiva dels fets, sovint, seguint una línia política determinada.

Els cronistes van desenvolupar els seus relats al voltant dels reis i dels pontífexs. Els mandataris i prohoms van ser identificats com els màxims representants de les ideologies i van ser figures claus en les narratives per evocar uns fets o defensar unes posicions polítiques concretes. Ara bé, els escriptors van ser els màxims portaveus i a l'hora defensors de determinades polítiques i postures ideològiques. En altres paraules, els cronistes, encara que volguessin romandre en l'anonimat o mantenir-se en un segon pla, van ser els protagonistes indiscutibles i es poden considerar els difusors principals de determinat missatge polític. Això succeïa seguint les seves pròpies conviccions o bé algun líder polític en feia una petició expressa.

En aquest sentit, cada crònica aportava la seva pròpia perspectiva, encara que totes s'han pogut classificar segons la ideologia que representava. Això ha permès descriure diferents corrents polítiques a partir de l'observació dels esdeveniments a través dels diversos prismes. La comparativa entre els seus relats ha estat la pedra angular d'aquesta investigació, ja que ha permès identificar les característiques del pensament polític dels

---

* Imatge del títol: SPECIALIS, Nicolaus, *De gestis siculorum sub Friderico Rege*, Universitat de València, Manuscrit, MH Ms. 0848, f. 8v (1401-1450).

8. Conclusions finals

---

autors, les doctrines que representaven, les posicions i les interpretacions que van néixer d'alguna d'aquestes cròniques i les que van ser repetides per altres. També s'ha pogut analitzar la visió que tenien de cada un dels monarques i d'altres personatges destacats de les narratives en cadascun dels territoris implicats en el conflicte.

La primera conclusió que hom pot extreure és que totes les cròniques obeïen a una finalitat ideològica concreta, atès que estaven al servei de la propaganda i discursos polítics dels seus senyors, reis, papes o principis polítics. És per això, que cal preguntar-se, que determina que una crònica sigui més fidedigna que una altra si totes corresponien a unes postures ideològiques concretes? No es tracta de prendre aquests relats com a fonts d'informació inapel·lable; sinó que cal saber quina intencionalitat i perspectiva concreta tenien sobre els esdeveniments i a quina política representaven.

Des del punt de vista polític, s'ha d'entendre la guerra de les Vespres com una continuació de la pugna que s'havia lliurat als territoris itàlics entre güelfs i gibel·lins. De fet, així ho van copsar els cronistes, i per això van prendre les guerres anteriors com antecedents. En la majoria dels casos van enllaçar el *Vespro* amb els temps del rei Frederic II, les guerres del rei Manfred, Conradí i els primers anys del govern del rei Carles d'Anjou. A partir dels mateixos arguments passats, van projectar la redacció sobre el conflicte i van afegir altres elements narratius que van enriquir els relats. El seu objectiu era justificar els actes de la facció a qui representaven.

El perquè de la guerra

L'eix de totes les cròniques era la defensa del que cada cronista considerava el legítim monarca del territori, primer del Regne de Sicília i després del conjunt de la Corona d'Aragó. El desenvolupament de l'argumentació sobre la legitimitat era la finalitat principal de tots els autors i el motiu primordial pel qual es van veure impulsats a escriure. Això va generar la base del conflicte dialèctic entre els cronistes, que va consistir a exigir les seves reivindicacions polítiques i cercar arguments per justificar la necessitat de la guerra. Els dos bàndols principals representats pels cronistes van acusar el rei antagonista d'ésser usurpador del tron. És a dir, pels güelfs el rei Pere era un rei il·legítim tant de Sicília com d'Aragó; pels antiangevins, el rei Carles ho era de Sicília. Per als autors, la guerra havia esdevingut una lluita per a la defensa del territori, atès que s'al·legava una agressió externa i s'argumentava que s'havia de lluitar contra les injúries comeses i

8. Conclusions finals

---

restaurar la legítima potestat del territori. Arran del debat sobre quin dels dos reis era l'usurpador de Sicília, es van desenvolupar les narratives quant a les Vespres.

Els autors van concebre els textos per tal d'explicar la confrontació a partir de la defensa del territori i atacar l'usurpador, tot fent que la pugna esdevingués necessària, lícita i justa. El desenvolupament d'aquests plantejaments van més enllà del paradigma propagandístic i formaven part de l'ideari dels reis i dels seus partidaris. Aquest plantejament porta a concloure que el tipus de guerra que van descriure els cronistes correspon al que es podria considerar com el *Bellum Iustum*. La guerra justa es podia proposar només en aquells casos que la defensa del reialme fos considerada fonamental davant d'una agressió externa o usurpació del territori.

Des de totes les perspectives expressades en les nostres fonts cronístiques la finalitat de la disputa era el restabliment d'un ordre concret a Sicília i, més tard, al conjunt de la Corona d'Aragó. Els representants de cada posició política i ideològica van crear una dicotomia de poder: aragonesa o angevina. Els cronistes expressaven quin govern havia d'establir-se: la restauració de la dinastia Staufen al regne sícul i el manteniment del regnat de Pere el Gran a la Corona d'Aragó, o bé la restauració de l'autoritat pontifical liderada pel rei angeví a Sicília i pel pretendent Valois als altres territoris de la Corona d'Aragó.

L'objectiu dels autors era presentar el conflicte com una pugna imprescindible. Ara bé, s'ha arribat a la conclusió que tots els cronistes van seguir unes justificacions comunes a totes les ideologies. Les dues faccions —güelfa i antiangevina— van argumentar que el seu monarca era el legítim candidat al tron. Es tractava de defensar l'autoritat del sobirà que ells creien que tenia potestat sobre Sicília. La guerra només es podia justificar si s'utilitzava l'autoritat legítima del reialme als relats. Les dues narratives van recórrer diferents recursos argumentals per reclamar Sicília com a pròpia per part dels dos reis. Eren dues posicions polítiques i dues ideologies diferents. Tots els autors coincidien en el fet que si la guerra s'iniciava arran d'una agressió externa, era una causa justa per a intervenir militarment. Ambdues parts no estaven satisfetes i mostraven les seves mancances polítiques perquè des de totes les posicions es denunciava un usurpador. Tots els cronistes van dedicar les seves paraules a incriminar l'espoliador del territori.

La perspectiva a les cròniques güelfes: el *Bellum Iustum*, el poder pontifical al Regne de Sicília i el vassallatge del rei Pere el Catòlic

Els autors propontificals van fer uns plantejaments juridicopolítics que naixien de la butlla papal d'excomunicació al rei Pere de 1283. Aquest document va influenciar totes les narratives güelfes. Es plantejava que la confrontació era necessària perquè era menester protegir-se contra l'agressió externa aragonesa. Era una forma de reivindicar l'autoritat pontifical.

Aquesta explicació donava pas a l'argumentació del *Bellum iustum*, presumiblement, d'acord amb la forma tomista, puix Tomàs d'Aquino n'era el pensador més destacat i proper al temps del *Vespro*. Per fer-ho, primer, es defensava que l'autoritat pública de Sicília era l'Església, qui havia cedit el poder al rei Carles. Segon, la guerra era una causa justa perquè s'havia produït una usurpació i agressió externa, de la mà del rei Pere —com anteriorment havia fet Manfred—, i calia restaurar l'ordre prèviament establert; n'era el *casus belli* principal. Finalment, la recta intenció era prevenir el mal i evitar que el mal fos promogut, és a dir, expulsar el rei Pere que, per exemple, Malaspina qualificava d'*anathema*. D'aquesta manera, els autors güelfs aplicaven les premisses jurídiques de la butlla d'excomunicació —la font més genuïna de l'argumentació de la guerra— per poder plantejar el conflicte en format de *Bellum iustum*.

Així, doncs, seguint la proposta de la butlla, els cronistes propapals van acusar el rei Pere de traïdor, per haver atacat els cristians i usurpar il·legítimament el reialme, quelcom considerat un acte de fellonia i de sedició. Després, van exposar el perquè de l'excomunicació del monarca i els seus aliats. A més, es va privar el rei Pere dels seus territoris. Fins i tot es va estimar que el papat podia intervenir en els afers de la Corona d'Aragó. Finalment, es defensava que era una guerra necessària i justa, i es formulava la croada com una forma eficient de combatre l'enemic pontifical. El plantejament de la croada no s'oposava a la formulació de la guerra justa que els cronistes van desenvolupar, ans al contrari, es consideraven formes paral·leles d'interpretar el conflicte.

Les cròniques güelfes centraven el missatge en la justificació de poder procedent del papat, que es va executar amb la coronació de l'angeví. Aquestes obres legitimaven la potestat pontifical sobre Sicília. Així, si hom era partidari del domini eclesiàstic i angeví sobre el reialme, defensava, de forma intrínseca, que la guerra contra els usurpadors, els

8. Conclusions finals

Staufen i el rei Pere, era necessària i justa. Aquesta posició és comuna a tots els escrits propontificals, i responia a l'objectiu de justificar la pugna, liderada pel rei Carles, presentat com un devot soldat. Els textos permetien fer difusió d'argumentacions com aquestes. Per les cròniques propapals aquest era un afer cabdal i una manera de realitzar propaganda en favor del mandat pontifical.

Certament, la butlla contra el rei Pere es va realitzar per reafirmar la possessió del reialme sota l'empara de l'Església, que en reclamava la sobirania i jurisdicció; era un postulat summament estès dins el cercle güelf. La carta del pontífex reivindicava la imposició del monarca angeví, que a la pràctica suposava dur a terme una reinfeudació del reialme, ja que es reeditava la política duta a terme en els temps d'arribada dels normands. Aquesta era l'expressió política romana que defensava que el papat havia d'estar per sobre dels reis, els administradors temporals. De fet, es plantejava que, perquè Carles fos rei, el poder descendent passava de Déu al papat i, d'aquest, al rei. L'autoritat del rei Carles estava basada en el domini de l'Església sobre Sicília i la investidura o coronació a Roma, que cedia el Regne al monarca. El llinatge del rei Carles no era obviat, però en tot cas, es donava més èmfasi a la jurisdicció atorgada pel papat, atès que era essencial que fos presentat com el paladí de l'Església.

Aquesta idea, segons la qual Sicília havia de restar sota la potestat papal, era secundada pels cronistes propontificals, però també tenia alguns partidaris dins les files sicilianes. Per exemple, *Lu Rebellamentu* insistia que Nicolau III havia fet lliurament del reialme al rei Pere, com a símbol inequívoc de la legitimitat del rei aragonès i de l'Església a Sicília. Fins i tot, la *Communitas* acceptava el papa Martí IV, a condició *sine qua non* que es rebutgés l'angeví. No tots els sicilians eren contraris a la doctrina papal, és més, molts d'ells es podrien haver considerat güelfs, ja que cercaven la protecció pontifical, però declinaven la imposició angevina. En tot cas, els cronistes que reconeixien l'autoritat del pontífex, o la doctrina hierocràtica, mostraven com el principi de legitimitat papal sobre Sicília i la idea del papat com a protector estaven arrelats al territori. Ara bé, una de les qüestions cabdals per a l'argumentari de l'Església, molt sovint obviada per la historiografia del *Vespro*, és el vassallatge que va jurar el rei Pere el Catòlic al papat. Tant la butlla com alguns autors ho van recuperar per argumentar que el rei Pere el Gran havia de ser súbdit de l'Església, el qual havia faltat a aquell jurament i, en conseqüència, era culpable de fellonia.

8. Conclusions finals

Aquesta submissió era entesa com un acte irreversible que també afectava els hereus, com un vot etern o com una “*perpetua lege*”. Aquest concepte convertia el rei Pere el Gran en deutor del vassallatge i en desobedient al pontífex. Arran d’aquesta dependència d’ordre feudal, Martí IV va justificar la intervenció als territoris de la Corona d’Aragó i va privar al rei de les possessions, tot imposant-li un altre monarca. Tanmateix, encara que la butlla i Malaspina recordaven el jurament de submissió del Catòlic, en aquells passatges, no s’esmentava la darrera lluita d’aquest monarca defensant als seus vassalls càtars en contra de la voluntat de Roma. Heus ací, doncs, un dels silencis intencionats perquè, des d’aquesta perspectiva, l’argument estigués ben fonamentat; atès que, fins i tot, Pere el Catòlic era presentat com un model que Pere el Gran hauria hagut de seguir.

La perspectiva antiangevina: el *Bellum Iustum*, la justificació de poder del rei Pere el Gran i l’ús del *Princeps Namque*

Les narracions antiangevines, a diferència de les güelfes, no desenvolupen un relat amb un patró comú tan definit com les güelfes. És per això que la considerada usurpació del rei Carles generava diferents respostes, però totes compartien la defensa de l’herència de la reina Constança i tots els autors consideraven a l’angeví com un rei il·legítim.

Els cronistes antiangevins, tot i les diferències entre ells, van presentar la guerra com una pugna ineludible, necessària i justa. Es pot concloure que, de forma generalitzada, tots havien plantejat la guerra en forma de *Bellum iustum*. Primer, defensaven que l’autoritat legítima dels territoris era el rei Pere, el qual havia de dur a terme el conflicte. Segon, la causa justa era restaurar la dinastia de la reina Constança a Sicília, defensar els vassalls sicilians de les injúries causades i protegir Aragó i Catalunya; aquesta seria la culminació de la *gibel·linització* de la política del rei, d’ençà de l’arribada de la reina a la Corona d’Aragó. Per acabar, la finalitat era evitar el mal, que representava el rei Carles i els seus soldats i, per això, havien de ser expulsats.

Totes les cròniques antiangevines, amb major o menor mesura depenent dels seus interessos polítics, van defensar la potestat del rei Pere sobre Sicília al·legant que era part de l’herència de la reina Constança i, especialment, dels infants hereus i reivindicaven la restauració de la dinastia Staufen. Aquest esforç realitzat pels autors era cabdal per presentar-lo com el legítim sobirà i per diferenciar-lo del rei Carles qui, arran d’aquests arguments, podia ser considerat el desposseïdor del tron. És a dir, tant les narratives

8. Conclusions finals

---

güelfes com les antiangevines consideraven els reis adversaris com usurpadors i, per al·legar la diferenciació entre elles era essencial justificar el perquè de la seva legítima autoritat. Es va produir una lluita dialèctica entre els cronistes per reivindicar l'autoritat del monarca al qual defensaven.

L'autoritat del rei Pere defensada a les cròniques antiangevines era antagonista a la que els autors güelfs havien fet del rei Carles. És quelcom que es pot percebre en les justificacions de la coronació del rei aragonès, tant la que es va celebrar a Saragossa com la presa de poder a Palerm. En ambdues ocasions, la base legitimadora era l'herència familiar del tron; en canvi, per a Carles era la imposició papal.

Els cronistes van fonamentar en tres premisses la presa de poder del rei Pere a Sicília. La primera era l'enllaç matrimonial amb la reina Constança. La segona era la coronació de Saragossa, en la qual havia ascendit a la categoria de rei i, a més, l'herència del rei Jaume el Conqueridor no era una qüestió obviada. Finalment, va ser fonamental l'acceptació de la noblesa sícula.

Aquesta entesa amb els barons sículs es va segellar amb la celebració d'una assemblea, que va ser el mitjà perquè el nou monarca prengués el poder. Aquesta fórmula comptava amb tradició dins el reialme. Ara bé, des del pensament tomista, s'havien formulat uns postulats teòrics i polítics al respecte i, a la pràctica, es va convertir en una manera de desobeir, més obertament, el papat; és a dir, es duia a la pràctica la teoria ascendent del poder. A través d'aquest parlament, es va consolidar el vassallatge dels sicilians al rei Pere, i *de facto* va ser investit com a monarca. És a dir, el rei Pere rebia l'autoritat per governar com a sobirà sobre el territori i defensava els seus vassalls dels atacs del rei Carles considerat un usurpador. Així, les narracions antiangevines van evitar descriure una coronació convencional i es van inclinar per relatar una presa de poder o investidura, en la qual el rei rebia la sobirania per voluntat del poble reunit en unes corts. Els cronistes donaven a entendre que havien estat els mateixos aristòcrates, dirigents de la *Communitas*, els que havien acceptat el nou rei, sense pressions externes.

En aquest sentit, per exemple, Desclot reforçava la idea que la legitimitat del monarca es basava en el fet que n'era el senyor natural i havia rebut el jurament vassallàtic. En canvi, els cronistes sicilians donaven més protagonisme a l'assemblea, com una forma de l'aplicació de la teoria poder ascendent.

8. Conclusions finals

Aquest acte polític entrava en conflicte amb la concepció papal de poder, ja que era contrari als seus dictàmens i perquè tampoc es van usar les fórmules tradicionals de coronació, on un eclesiàstic hi solia intervenir. Per contra, l'aristocràcia hi havia participat activament. Es pot considerar que, amb la desobediència a Roma, la política siciliana s'havia tornat a *gibel·linitzar*, d'ençà dels temps del darrer Staufen.

A més, en el context del desenvolupament de la legitimació de l'autoritat i del plantejament de la pugna com un *Bellum Iustum*, cal destacar l'ús del *Princeps Namque* en el relat de Desclot. Aquest va ser utilitzat per validar el conflicte com una guerra justa, com el mateix usatge propugnava. Aquest justificava el rol central del rei en la defensa del territori català davant una agressió externa; això es pot relacionar amb el fet que, perquè la pugna fos considerada un *Bellum Iustum*, era una condició *sine qua non* que la guerra fos únicament com a mesura de protecció. L'autor català reforçava la idea que aquesta era una contesa indispensable i necessària, davant la necessitat de defensar la *terra*.

Cal suposar que Desclot entenia l'usatge de la forma com l'havia plantejat Pere Albert, jurista que havia viscut una vintena d'anys abans que el cronista escrivís. Aquest prohoms català havia presentat l'usatge de manera jurídica i Desclot el va desenvolupar i el va adaptar per a la redacció de la crònica, on l'objectiu principal era l'enaltiment del príncep.

Un dels motius pels quals Desclot va donar tanta importància a aquest usatge va lligat a un dels requeriments d'aquesta clàusula: només l'autoritat legítima del Principat el podia invocar. És a dir, l'ús d'aquest usatge era una manera de reivindicar el poder sobre el territori. A més, justificava la seva autoritat, atès que com a sobirà complia les seves obligacions per a la protecció dels vassalls.

A la crònica era presentat com un argument jurídic que havia de servir per desbancar el poder de l'Església sobre la Corona i, al mateix temps, era una resposta als raonaments güelfs. El propòsit de l'ús d'aquesta fórmula jurídica per part de Desclot era remarcar que s'havia atorgat una falsa i il·legítima donació a Carles de Valois i, que el rei Pere, en aquest cas com a Príncep de Catalunya, continuava ostentant el poder. La defensa i exercici del poder públic era una de les premisses per a l'aplicació del *Bellum iustum* i, per això, era de gran promptitud reclamar-lo.

8. Conclusions finals

Pere Albert entenia que la defensa de la *terra* —motiu pel qual s'havia creat l'usatge— havia de ser entesa com una causa final justa que estava subordinada al dret natural, tal com després Desclot va usar el *Princeps Namque*. A més, només podia ser convocada per aquell qui tingués un govern legítim. Desclot i els altres cronistes catalans reiteraven que el rei Pere posseïa el territori perquè havia estat el seu llinatge qui l'havia conquerit i, per tant, n'havia de ser el governant.

L'ús que Desclot feia de l'usatge —que només era aplicable a Catalunya— suggereix que el cronista apel·lava a una consciència geogràfica determinada de vinculació amb el territori. És a dir, actuava de la mateixa manera que algunes cròniques sicilianes (com el relat de *Lu Rebellamentu* o de Neocastro) que feien entendre l'existència del col·lectiu sicilià a través de la consciència geogràfica. En el cas de Desclot emparava l'espai geogràfic recollit en un usatge i l'utilitzava a fi de crear una percepció de comunitat i identificar l'adversari.

El *Princeps Namque*, *per se*, constituïa una crida a la defensa territorial, on tots els oriünds es posaven sota el comandament del Príncep. Desclot remarcava així l'autoritat legítima i se'n feia un ampli reconeixement. A més, es detallava que els catalans —a diferència dels aragonesos— lluitaven contra la usurpació.

En conclusió, Pere Albert presentava un príncep *dominus* i *pater*, i Desclot n'aplicava el mateix paradigma. És a dir, el rei Pere era presentat com el protector i salvador, primer, de Sicília, i després de Catalunya. Possiblement, perquè s'aplicaven aquestes premisses va ser més fàcil, almenys per la narrativa catalana, realitzar la comparativa entre Moisès i el rei Pere, com si fos un *pater* salvador.

El desenvolupament del messianisme veterotestamentari: la comparativa amb el Faraó i el poble hebreu

En les narratives apareixen, de forma recurrent, elements messiànics o comparatives extretes de l'Antic Testament que feien realçar l'objectiu de la pugna. A més, aquest recurs va permetre introduir arguments per enaltir o denigrar els personatges. El referent veterotestamentari més remarcable és la comparativa entre el Faraó i el rei Pere i, molt més sovint, amb el rei Carles. Ara bé, el primer precedent de la parangonació entre el monarca egipci i un sobirà en l'àmbit siculoitàlic va ser amb Frederic II, de la mà de les narratives güelfes. Aquest és un antecedent que, de forma assídua, ha estat obviat per la

8. Conclusions finals

---

historiografia del *Vespro*. És una referència literària essencial per entendre quina va ser la seva evolució i el perquè va ser utilitzat de forma tan recurrent per les cròniques relatives a la guerra de les Vespres.

Això suposaria que l'origen de l'argument seria italià, sorgit dels cercles pontificals, i originàriament no seria ni sicilià ni català. Es pot considerar que es tractaria d'una evolució del postulat original, on es canviava la comparativa entre els principals dignataris, però no l'argumentació. Arran d'això, cal plantejar la hipòtesi que aquest raonament hauria pogut ser adoptat pels sicilians —atès que el monarca Staufen també va ser rebutjat per alguns sectors sículs—, i, més tard, s'hauria assimilat el rei Frederic amb el rei Carles, continuant la comparació amb el Faraó. Seria, doncs, un argument italià, que posteriorment es va sicilianitzar; puix que, de forma perseverant, l'angeví era comparat amb el Faraó.

Aquest argument era recurrent i anava estretament lligat a la idea que el rei Pere complia la voluntat divina en qualitat de personatge messiànic. En la narrativa catalana i siciliana, el rei era tractat pràcticament com un enviat de Déu, atès que era comparat amb Moisès. Això portava a una profetització i, finalment, a una sacralització del monarca; eren conceptes que havien de quallar entre els lectors i públics catalans i sicilians. Desclot i Muntaner santificaven el rei, i plantejaven que l'alliberament del poble sicilià era una obra profètica, equiparable a l'actuació de Moisès. En aquest sentit, és destacable el passatge en què Muntaner va ampliar la santificació a la família reial i, amb l'arribada de Jaume, Frederic i Constança a l'illa, els va comparar amb els tres reis d'Orient i, fins i tot, la reina era equiparada amb Santa Maria.

Així doncs, la cronística catalana va construir un relat on els reis eren sacralitzats i santificats. Aquesta santificació de la família reial, segurament, tenia el propòsit d'exaltar i legitimar el govern a l'illa i, en general, als territoris de la Corona; en altres paraules, tenia la intencionalitat de crear veneració vers la monarquia. El desenvolupament d'aquests referents i comparacions amb passatges bíblics havia de servir per enarborar el rei Pere i la seva família. També es va plantejar per contrarestar la idea segons la qual el rei Carles era el defensor de l'Església i de la cristiandat, un prohoms que va ser necessàriament demonitzat. Concretament, l'ús reiteratiu del rei Pere amb la figura de Moisès porta a concloure que els cronistes van adoptar aquest símbol per profetitzar les accions del monarca i sacralitzar la figura del rei Pere.

8. Conclusions finals

De fet, els cronistes usaven la història de l'Èxode perquè aquesta ja proveïa de l'antítesi del profeta; per això el rei Carles era comparat amb el Faraó, amb l'objectiu que es visionés una personalitat pèrfida. Era essencial que, per justificar l'existència d'un Moisès, existís un Faraó, ja que un no podia funcionar sense el seu antagonista. Així, el rei Pere era considerat un salvador, com el nou Moisès. Era un rei que es sacralitzava a les cròniques catalanes i, en definitiva, es creava una referència simbòlica pròpia o similar a la cristomimesi.

Es va aplicar el mateix recurs que en la construcció de la idea de l'enemic: per a enaltir un bàndol, calia que existís un enemic per a contrarestar-lo. En els relats catalans de Desclot i Muntaner es relacionava aquest profetisme amb l'exercici de la venjança del rei Pere, com a dues qüestions lligades entre si. Es plantejava que la voluntat divina sustentava el messianisme del rei i això requeria la revenja en nom de Déu contra els detractors francoangevins.

Aquesta comparativa profètica implicava, de forma implícita, que els sicilians eren igualats amb els israelites i ambdós pobles —i aquí rau el sentit de l'equiparació— necessitaven ser salvats per un líder profètic. En les narracions antiangevines, es presentava el rei Pere com a senyor natural del reialme, qui tenia l'obligació de protegir els vassalls. Ara bé, aquesta autoritat venia guarnida de l'aura profètica que li van concedir els cronistes. Els escriptors catalans atorgaven al rei Pere un doble vessant: era un rei honorable amb actitud cavalleresca que protegia els súbdits i també un personatge profètic. Aquestes dues premisses farien elevar la categoria del monarca i el convertiria en un personatge messiànic.

En altres paraules, Desclot i, amb molt més èmfasi, Muntaner remarcaven que les gestes del rei com a cavaller havien de ser considerades com si les ordenés la divinitat, una idea que cal vincular amb la comparativa com el nou Moisès. Els cronistes van convertir en un paral·lelisme el fet que el rei fos considerat com un cavaller i pogués realitzar la vindicta com a sentència de Déu. És a dir, el rei podia ser considerat una figura profètica arran de la comparativa bíblica, i també des de les seves actuacions cavalleresques.

Aquestes argumentacions s'han de vincular amb el *Bellum Iustum*; atès que cal tenir en compte que els pensadors de la guerra justa prenen els exemples de l'Antic Testament, tal com van fer els cronistes del *Vespro*. A les cròniques antiangevines, el *Bellum iustum*

8. Conclusions finals

---

es formulava arran de l'equiparació entre el rei Pere i Moisès. La guerra justa tomista es basava en l'exemple israelita veterotestamentari, per tant, era lògic pels cronistes utilitzar les figures de la història hebrea per escenificar aquesta tipologia bèl·lica. El messianisme i la sacralització —en el cas concret dels relats catalans— restaven vinculats directament al plantejament de la guerra justa.

La sobirania regia es vinculava al poder diví a través de la relació amb personatges bíblics. Això porta a concloure que el rei Pere es convertia, en la narrativa catalana, en el braç armat de Déu, qui havia de sentenciar els enemics i exercir-ne la venjança divina. Aquesta va ser una manera que van trobar els cronistes d'incentivar l'odi dels lectors i de les audiències catalanes i sicilianes vers els francesos i convèncer-los que el rei Pere, legítimament, va defensar el seu tron. Així, si *a priori* la comparativa entre Moisès i el Faraó havia estat d'ús pontifical aplicat contra el rei Frederic II, amb el temps es va modificar l'equiparació i va constituir un gran èxit propagandístic.

Les estratègies i les diferències entre els cronistes: els plantejaments de la insurrecció

Una altra de les conclusions que s'ha pogut extreure d'aquest estudi és que tots els autors es poden ubicar en un dels bàndols. Tots els cronistes van desenvolupar estratègies conjuntes, pròpies de cada facció, i estratègies individuals, derivades del pensament de cada autor.

Malgrat la proximitat ideològica entre els autors antiangevins, cal observar diferències entre els seus postulats. L'objectiu comú era justificar la violència contra el rei Carles, el qual era jutjat per atacar a la població inermes, titllat d'usurpador i, en conseqüència, havia estat demonitzat als relats.

Aquest era el primer raonament per identificar l'enemic en comú i, per això, els autors que l'utilitzen es poden qualificar d'antiangevins. Malgrat aquestes coincidències essencials pel desenvolupament de la retòrica antiangevina, cal detectar matisos en el plantejament dels relats. Per a les cròniques catalanes, els sicilians eren un poble desemparat, encara que s'haguessin revoltat contra els francesos. Desclot, els *Gesta* i Muntaner feien de l'arribada del monarca aragonès un fet essencial per a la supervivència sícula. Pere el Gran era presentat com el valedor de les aspiracions sícules i com el defensor dels seus nous vassalls.

8. Conclusions finals

En canvi, els autors sicilians van oferir els fets de la revolta amb una forta càrrega de victimisme. Van presentar el seu poble empoderat contra el rei Carles, amb capacitat per vèncer l'adversari per ells mateixos. Més tard, però, els cronistes van acceptar l'arribada del rei. Aquests autors emfatitzaven que tota l'illa s'havia aixecat en armes i que l'odi contra el rei usurpador els havia unit. Es descrivia una reivindicació col·lectiva siciliana i l'aliança de tot el país contra els Anjou. Aquest enfocament tindria prou força en la propaganda local per convèncer de la necessitat de la guerra; per això, l'arribada del rei Pere no va ser l'objectiu inicial dels cronistes o dels dirigents sicilians, sinó que seria causa de les pressions militars. Després, van acollir el nou monarca i ho van entendre com una restauració de la dinastia Staufen.

D'altra banda, la primera estratègia comuna entre els autors güelfs va ser mostrar un papat dialogant amb els insurgents, fins i tot, disposat a pactar la pau. Tanmateix, els cronistes argumentaven que la pau va ser impossible i van convertir la guerra en l'únic camí possible, criminalitzant els sicilians pel sollevament; arran d'aquestes justificacions feien legítimes les aspiracions pontificals. La intencionalitat güelfa era constatar la violència contra el rei Carles i, d'aquesta manera, van poder explicar que davant l'hostilitat sícula, la pugna era inevitable i necessària.

La segona estratègia compartida va ser desvirtuar les justificacions siculocatalanes i gibel·lines. Es va reforçar la idea que Sicília havia de restar sota la potestat papal i que, en conseqüència, la revolta era il·legítima i un ultratge a l'Església.

Ara bé, una de les coincidències entre ambdues narratives —güelfa i antiangevina— és que en els relats sobre la revolta de les Vespres, els cronistes d'ambdós bàndols van desenvolupar dos pilars que van actuar com les principals fórmules per descriure la revolta: la identificació o construcció de l'enemic, que es va formular abans, durant i després de la insurrecció, i l'ús de la dona, com a eix central de les narracions, utilitzada convenientment segons les intencions dels cronistes, quelcom que és tractat més endavant.

Els autors antiangevins, i també alguns de güelfs com Malaspina, van descriure la pressió fiscal angevina i les pretensions del rei Pere al tron sicilià, però va ser l'atac a les dones el punt d'inflexió per començar el sollevament i justificar la guerra. Aquest és un fet que sovint ha estat obviat per la historiografia.

8. Conclusions finals

La identitat siciliana i la construcció de la idea d'alteritat a les narratives

Una altra de les conclusions que s'ha arribat en aquesta investigació és que els cronistes van tenir la necessitat de construir una imatge concreta de l'enemic. Calia diferenciar-se de l'adversari i, per tant, era menester fomentar una identitat pròpia que es distingís dels antagonistes. Els autors van promoure la imatge d'un col·lectiu sicilià o, si es prefereix, d'una identitat siciliana. L'objectiu de les cròniques quan relataven la violència exercida durant la revolta i la guerra era detectar i construir la imatge del contrincant, quelcom que va resultar ser cabdal per justificar l'enfrontament.

La representació de l'enemic i, en conseqüència, el reconeixement del col·lectiu sicilià es va desenvolupar tant en les cròniques antiangevines com en les güelfes. Les primeres perquè justificaven el sollevament i identificaven l'adversari francoprovençal i, del contrast, en destacava la identitat siciliana. Les segones perquè demonitzaven la revolta i reconeixien l'enemic en els sicilians i això els convertia també en un col·lectiu diferenciat. Aquest argument, però, va ser especialment potenciat per les cròniques siculocatalanes, les quals presentaven els francesos com els usurpadors del territori i descrivien com els sicilians es van organitzar i van lluitar contra aquest adversari.

Els relats sobre la lluita contra el monarca angeví van crear una consciència de poble sicilià. Els relats sicilians i catalans definien els revoltats sículs com a comunitat i amb voluntat de fer política pròpia; és quelcom que es podria definir com a "sicilianitat", una ampliació del terme proposat per Bresc²⁵³⁹.

Aquesta sicilianitat es va manifestar a partir de les mostres del sentiment antifrancès dels sicilians expressat a les narratives. Les cròniques van desenvolupar una percepció de comunitat siciliana, diferent dels seus adversaris i, això els permetia reconèixer-se com a col·lectiu. Aquesta percepció en els relats va legitimar la revolta contra l'enemic francoprovençal, la secessió del regne i la creació d'un nou i efímer Estat. Aquests successos van venir acompanyats d'un desenvolupament de la consciència geogràfica siciliana, on els autors feien ús de la percepció de Sicília com a centre de la Mediterrània i aprofitaven aquest fet pels seus relats.

---

²⁵³⁹ BRESC, "1282: Classes...", p. 252-256.

8. Conclusions finals

Aquesta necessitat de donar forma a la imatge de l'enemic era tan essencial que, fins i tot, es van silenciar altres afers de la guerra en favor del desenvolupament d'aquesta qüestió. Per exemple, no es sol esmentar que la revolta de 1282 també va tenir un caràcter guerracivilita; n'era exemple la persecució d'alguns sicilians col·laboracionistes, com la família De Riso de Messina, tal com va documentar Neocastro. Ara bé, generalment, les cròniques antiangevines no feien èmfasi en aquests afers, sinó que més aviat ho van silenciar perquè calia que, per damunt de tot, es presentés els francoprovençals com els usurpadors i es volia ometre qualsevulla manera de col·laboracionisme.

La identificació de l'enemic a través de la llengua i l'origen ètnic

Una altra manera ràpida, senzilla i eficaç d'identificar l'enemic emprada per les cròniques va ser l'alarit de guerra, "Morin els francesos!", que van utilitzar tots els autors. Totes les narracions van coincidir en definir l'odi mutu entre els soldats i la població. Aquesta és, probablement, l'única conjuntura comuna en tots els escrits. El crit, a més, podria ser usat per un argument o altre segons l'enfocament de cada autor.

La utilització generalitzada d'aquest detall narratiu feia evident l'existència de xarxes d'informació entre els diferents territoris de la Mediterrània, les quals eren usades pels cronistes. Els autors contemporanis, sense aquestes influències o connexions, molts d'ells separats per milers de quilòmetres, mai haurien pogut obtenir la mateixa informació. Aquesta evidència posa en relleu que la coneixença dels fets de Sicília i els diferents arguments ideològics eren més coneguts del que es podia afirmar en un primer moment. Els usos del crit de guerra constitueixen uns passatges valuosos en l'àmbit literari, atès que es disposa d'aquesta frase escrita en diferents llengües.

La utilització de l'alarit de guerra comportava que els autors feien una distinció de l'adversari, a fi de recordar al lector les intencions dels revoltats. Ara bé, depenent d'una tendència o altra, aquest agafaria una connotació positiva o negativa. Per als siculocatalans era una manera de detectar l'adversari i demostrar la necessitat de defensar-se contra els provençals mitjançant la violència. En definitiva, era una forma de mostrar els sicilians empoderats contra els qui consideraven usurpadors del reialme. Per als güelfs, en canvi, era una forma de demostrar l'odi dels sicilians vers els francesos i, arran d'això, poder justificar una defensa o guerra contra els sollevats. Per als narradors,

8. Conclusions finals

---

aquesta proclama servia per visionar els sicilians com una horda descontrolada i, per això, es plantejava que l'única opció era combatre els sicilians.

Arran d'aquesta identificació de l'adversari, en algunes cròniques com *Lu Rebellamentu* s'afirmava que es va perseguir i executar tots aquells que parlessin francès; possiblement, alguns dels soldats també devien parlar occità provençal. La llengua es va convertir en una forma de detectar l'enemic i va ser una manera de menysprear la llengua francesa. Es va relacionar l'idioma amb l'adversari, ja que es va entendre com un símbol identitari. Altra vegada es construïa la idea de col·lectiu. En aquest cas, en els relats es creava una comunitat siciliana per diferenciar-se dels francoprovençals i, com a resultat, s'identificava l'enemic que parlava una llengua diferent. Aquesta diferenciació lingüística o ètnica també es va produir al llarg de les narracions dels enfrontaments. Per exemple, a les batalles, Malaspina feia distincions entre els soldats catalans o sicilians, o fins i tot, Desclot posava en relleu les diferències lingüístiques entre napolitans i provençals; aquesta era una forma més d'assenyalar l'enemic.

El tractament de les dones: el *casus belli* de les Vespres

Totes les cròniques —amb alguna excepció poc destacable com la crònica anònima d'Assisi— van relatar que la revolta s'havia iniciat arran de l'assetjament d'un soldat a una dona. Malgrat les crítiques sobre la fiscalitat o la usurpació del tron, aquest atac es va presentar com el punt d'inflexió, quelcom que la historiografia ha tendit a ignorar, i és essencial percebre com els cronistes ho visualitzaven d'aquesta forma.

Les narracions van promoure tres visions entorn de la violència contra les dones, a fi d'ésser considerat el *casus belli* principal de la revolta. Per entendre la mentalitat que expressaven els cronistes es pot recórrer al *Liber Augustalis*, el *compendium* de lleis de Sicília més proper als temps de les Vespres, on es considerava la dona com un "*res fragilis*", la qual havia d'estar sota la potestat marital, atès que podia ser objecte d'usurpació. Els autors de les Vespres van redactar la seva versió dels fets amb aquesta mateixa visió.

El primer argument va ser desenvolupat per les narracions siculocatalanes, en les quals les dones, i els seus marits o progenitors, eren reconegudes com les víctimes principals. La violència contra les dones era considerada un rapté, un assalt contra la *potestas* i la propietat de l'home. L'agressió del març de 1282 era entesa com un atac cap als seus

8. Conclusions finals

---

marits o pares —si aquestes eren solteres— i, per extensió, a tots els homes de Palerm, però no contra les dones únicament. El *casus belli* sicilià no va sorgir exactament de la violència contra les dones —que era bastant habitual— sinó perquè s’hauria vulnerat la propietat d’un altre home. Aquesta va ser un dels elements identificatius més utilitzat i recorregut en els relats a l’inici de les hostilitats per a construir l’enemic dels sicilians. Segons les cròniques siculocatalanes, l’adversari prenia, raptava, assetjava o violava la dona siciliana, la qual restava sota la potestat marital. La víctima era el poble sícul representat per tots els homes, que primer se’ls hi havia robat la propietat econòmica i, després, la muller.

El segon argument va ser proposat pels autors güelfs i contradeia el primer plantejament, ja que les dones van ser identificades com a conspiradores de la rebel·lió; va ser una distinció contrària a la siciliana i catalana. Es va culpabilitzar la dona com a incitadora de la revolta, atès que, probablement, els cronistes estaven inspirats per les idees dels pares de l'Església sobre la figura femenina. Des de l’òptica propapal, l’alçament era una sedició tumultuosa contra l'autoritat establerta. Això suposava que no s’havia produït per la defensa de les dones o pels béns sicilians, sinó que era únicament una acció contra el rei i contra el papat. Definir com a sedició el sollevament implicava que s’impedia a la força l’exercici de govern i es presentava com un atac directe al papat. Ara bé, en els escrits güelfs no es van negar l’abús dels soldats, però van desviar l’atenció cap a les dones, amb l’acusació d’ésser col·laboracionistes i ser les causants de l’aixecament armat. Va ser una deformació de l’argument sículocatalà per a desacreditar les raons de la revolta.

Finalment, en el tercer argument usat pels cronistes propapals, es van capgirar les justificacions per identificar les mullers dels francesos embarassades, juntament amb infants i ancians, com les víctimes principals. La finalitat era crear en els lectors sentiment d’odi contra els sicilians i ho van fer mitjançant l’impacte psicològic que podia suposar desventrar les mullers franceses. Si pels cronistes antiangevins els soldats francoprovençals havien estat els causants dels atacs de les dones, pels cronistes güelfs era essencial proposar el contrari. Es tractaria d’una idea difosa, ja que els autors van beure d’una font primigènia o es van influenciar entre ells. Són uns relats amb possible influència de les idees veterotestamentàries i uns escrits amb un alt nivell de descripció de la crueltat exercida. El seu objectiu era desprestigiar la causa siciliana, fent necessària la guerra i desvirtuant la idea de la venjança sícula, atès que el col·lectiu femení també

8. Conclusions finals

---

seria atacat. Això formava part de la construcció de la idea de l'adversari revoltat, vist com a sanguinari i bel·luí.

La intencionalitat dels relats güelfs era deslliurar de tota culpabilitat el govern angeví. A més, en aquest cas la figura de la dona va ser presentada com a martiritzada i piadosa; es van capgirar els arguments antiangevins. Segons els autors, la intenció siciliana era exterminar el llinatge francès mitjançant els assassinats sistemàtics. Així, la dona era el centre de la polèmica i del relat, com un mitjà per atacar els homes qui les tindrien sota la seva potestat. Aquestes premisses servien per justificar la necessitat de la guerra; era una redacció dissenyada per fer imprescindible la reocupació de Sicília.

A tall de conclusió, en els relats la dona assolía el protagonisme durant la revolta inicial, però com a objecte dels seus marits o pares, la qual era motiu d'usurpació. Ergo, en realitat no es denunciava una agressió a la dona, sinó un atac als homes a través de les dones. Els personatges femenins van ser obviats durant totes les narracions —excepte alguns passatges molt concrets—, i només van ser utilitzades per argumentar aquests assalts.

En altres fragments, l'ús de la figura femenina no es va limitar únicament als relats de la revolta palermitana. Hi ha tres episodis exposats per tres cronistes diferents, on citen algunes dones per les seves narracions, que han de ser relacionats. Aquests escrits explicaven com alguns personatges femenins es van enfrontar a l'exèrcit francoangeví; aquestes redaccions havien de servir per demostrar que tota la societat estava entregada a la lluita antiangevina. Aquests texts van abocar per contrarestar la representació de la dona com a "*res fragilis*" o com a objecte d'usurpació i, es va construir la imatge de la dona "defensora"; és a dir, si abans havia estat atacada, després va esdevenir atacant. Les figures femenines es van emprar com a icones de la defensa antifrancesa, com una manera de demostrar que tots els estaments socials hi estaven implicats.

El primer a utilitzar aquesta metàfora, per ordre cronològic, va ser Desclot qui va relatar la història d'Alicsèn de Montesquiu. Posteriorment, Neocastro va descriure com les dones de Messina van ajudar a reconstruir la muralla i com van formar part dels actius en la defensa de l'urbs. Finalment, de forma similar a Desclot, Muntaner va escriure sobre Na Mercadera. Per les narratives era útil fer ús de les figures femenines que, prèviament, havien estat agredides, atès que donava una perspectiva on tota la societat es defensava.

8. Conclusions finals

Els esdeveniments polítics i bèl·lics a les cròniques

La ideologia de cada autor es va manifestar al llarg de tot el relat i és per això que els cronistes aprofitaven cada episodi polític i bèl·lic per exposar el seu pensament i la seva intencionalitat. Els escriptors es van enfrontar entre ells de forma dialèctica i van realitzar un duel narratiu i ideològic.

Un dels grans esdeveniments oblidats per la historiografia, i que a través de l'estudi de les cròniques i els seus autors s'ha posat en relleu en aquesta investigació, és el cas dels escrits sobre la formació de la *Communitas Sicilie*. Els autors van exposar les diferents perspectives del conflicte. Neocastro, per exemple, era partidari de la *Communitas*, encara que va haver d'acceptar l'arribada del rei Pere. Malaspina, en canvi, s'hi oposava, però veia positivament la voluntat de vassallatge amb l'Església. Desclot, per contra, va evitar enaltir el nou organisme; la república va quedar diluïda al seu relat i va argumentar que l'arribada del nou sobirà era inevitable per la supervivència siciliana.

Els relats posaven de manifest que l'efímer Estat tenia dos grans objectius: expandir el sistema polític per tota l'illa i conquerir Messina. Ara bé, els sicilians van haver d'acceptar el rei Pere com a sobirà del reialme a causa de la pressió militar angevina; es va al·legar l'herència de la reina Constança. Aquesta, però, no sempre va ser l'única opció política, atès que molts nobles sicilians eren partidaris de la república; un fet que, en la majoria d'ocasions, va ser sistemàticament ocultat.

Els autors catalans van presentar la dissolució de la *Communitas* com un èxit i, al mateix temps, mostraven al monarca com un salvador. Els sicilians amagaven el fracàs i l'autoderrota infligida i justificaven l'ajut del rei Pere. En ambdós casos, s'enaltia el monarca aragonès, considerat un salvador, el qual protegia als seus vassalls i reivindicava l'herència de la reina.

L'episodi d'Alcoll es va desenvolupar paral·lelament i pels cronistes va ser utilitzat igualment pels seus arguments polítics. Per als autors sicilians, els fets d'Alcoll eren merament casuals i només l'afer sicilià era central i primordial. Per aquests narradors, el sobirà sempre havia tingut com a objectiu el tron sícul. En canvi, la primera intenció dels relats catalanoaragonesos sobre Alcoll era descriure un rei cristià croat, que duia a terme la guerra tradicional contra l'adversari habitual. L'auxili dels sicilians, *a priori*, no era el propòsit principal, sinó que van presentar un monarca que, davant la necessitat, va

8. Conclusions finals

---

socórrer els seus vassalls. És a dir, els cronistes definien el rei amb dues característiques essencials: com a rei croat i com a rei salvador. Per tal d'incentivar aquesta idea, Desclot inverteix l'ordre dels fets i esmenta abans el desembarcament d'Alcoll que les Vespres, ignorant intencionadament l'ordre cronològic dels esdeveniments. D'aquesta manera, el rei es podia perfilar com el salvador, com si hagués fet un acte cavalleresc quan va abandonar l'Àfrica per ajudar Sicília. Sense les ambaixades sicilianes a Alcoll els cronistes no haurien pogut plantejar de la mateixa forma la conquesta del reialme sícul; des del punt de vista cronístic va ser un episodi cabdal.

Fins i tot Malaspina considerava que els fets d'Alcoll eren una ajuda a la cristiandat i va afirmar que el rei Pere havia pres com a exemple les gestes del seu avi i del seu progenitor. Era una manera d'advertir que la lluita del rei Pere contra els reis cristians no era l'adequada. En tot cas, tots els güelfs es mostraven convençuts que la lluita contra els musulmans no era l'objectiu del rei, sinó Sicília.

L'arribada del rei Pere a Sicília i, especialment, a Palerm, va ser un altre episodi cabdal en les narratives perquè va ser utilitzat pels cronistes catalans com un dels moments més prominents per simbolitzar-hi l'ensenyoriment del reialme. La manera de fer-ho va ser descriure com el nou monarca va ocupar el "*palau imperial*" de la ciutat, com una forma d'argumentar la seva sobirania. La possessió d'aquest espai de poder era un acte que feia amb absoluta legitimitat i simbolitzava la presa de poder. Tant Desclot com Muntaner eren conscients de la simbologia que això va suposar; es representava el rei Pere hereu de la tradició política sícula. Fins i tot Neocastro va deixar constància de la recuperació dels espais de poder a Messina.

Paral·lelament, els cronistes catalans s'esforçaven a remarcar la voluntat de revolta per part dels regnícoles calabresos i napolitans. Malgrat els detalls bèl·lics, van ometre que l'intent de conquesta de la zona peninsular del regne havia estat un fracàs. També, la revolta de Nàpols, on es va constatar la galofòbia, va resultar ser un insuccés i per això va ser silenciada a les cròniques antiangevines. Al mateix temps, però, es presentava la figura de l'almogàver com un soldat més àgil i més audaç que els contrincants.

Una altra de les conclusions que s'ha pogut extreure és que els relats feien un tractament diferent de la noblesa; aquest estament tindria més rellevància als escrits sicilians que als catalanoaragonesos. La narrativa siciliana, especialment *Lu Rebellamentu* i Neocastro,

8. Conclusions finals

---

s'emmirallava en una societat dominada per la noblesa, la qual imperava en la política siciliana. És quelcom que es demostrava, per exemple, amb el govern de la *Communitas*. En canvi, en la narrativa catalana, el rei era el centre del discurs, i la noblesa, que es representava subjugada al sobirà, era únicament emprada per enaltir el monarca.

Malgrat aquestes perspectives, finalment es va produir una dicotomia entre els cronistes güelfs i antiangevins: donaven suport a un rei o a l'altre. Aquesta va ser la tònica dominant en la batalla dialèctica dels autors. Un dels seus objectius era salvaguardar l'honorabilitat del monarca a qui consideraven legítim; aquesta defensa es va produir durant els relats sobre el duel de Bordeus. Els antiangevins protegien, prioritàriament, l'honradesa del rei Pere i el van convertir en un cavaller honorable. El rei Carles, per contra, l'havia enganyat i havia trencat el seu jurament pel duel. Els güelfs consideraven el rei Pere com un traïdor que havia causat enganys i ofenses i Carles n'era la víctima. Més tard, el duel va servir d'inspiració pels mateixos cronistes. Per exemple, Desclot solia enfrontar els almiralls de les batalles imitant el duel de Bordeus.

La divina providència va ser un factor determinant per tots els autors, especialment quan redactaven sobre el desenvolupament dels enfrontaments. Aquesta premissa acompanyava qualsevol argument que es volgués expressar. D'altra banda, en el relat d'aquestes batalles se solia exagerar el nombre de soldats. Els cronistes del bàndol vencedor, sovint, asseveraven que s'havia vençut malgrat comptar amb un nombre menor de soldats. Això no es feia per relatar una victòria pírrica, sinó per realçar la gesta i considerar-la contundent i incontestable. Aquestes afirmacions anaven acompanyades, reiteradament, d'escrits amb continguts sanguinaris. En el cas de Muntaner, relatava un comportament dels almogàvers que hom pot qualificar de crueltat des d'una perspectiva favorable, atès que des de la visió de l'autor era necessària realitzar i es feia contra l'enemic. Per contra, els autors güelfs denunciaven la crueltat per part dels catalanosicilians, amb una percepció negativa.

Els relats sobre la guerra a Catalunya es van desenvolupar seguint les mateixes premisses que la confrontació a Sicília, on els francesos eren representats com a violadors i saquejadors. Els cronistes catalans van reproduir el mateix esquema de la revolta de Palerm pel que fa a l'assalt als inermes.

8. Conclusions finals

La pugna al Principat era de gran magnitud pels autors catalans, però no tant pels sicilians, perquè per a ells els afers de Catalunya eren una qüestió menor. En els relats sobre la guerra en territori aragonès i català, els cronistes oriünds intentaven trencar els arguments de la croada francesa, atès que el comportament de l'enemic era valorat com una forma antagonista a aquesta forma bèl·lica. Es desvirtuaven els motius dels atacants i es qüestionava l'autoritat del papa al territori. Al mateix temps, es presentava un rei Pere que havia aconseguit superar els contratemps i s'erigia en un gran estrateg. Era una idealització del monarca com a guerrer.

Consideracions finals

Al llarg d'aquesta investigació s'ha ofert un estudi minuciós sobre les diferents ideologies, pensaments, discursos i narratives que van existir en els territoris implicats a la guerra de les Vespres, des del seu inici el 1282 fins al conflicte a Catalunya el 1285. En aquesta dissertació s'han abordat i assolit els objectius inicials, ja que s'han identificat els precedents dels arguments emprats pels narradors i s'han rastrejat el perquè dels pensaments expressats, les motivacions polítiques i les formes de convèncer al lector per la seva causa. Paral·lelament, s'ha analitzat la visió dels esdeveniments que tenien els cronistes, i en conseqüència també el pensament de cada bàndol sobre els prohoms més destacables, tals com els reis. Els texts es van dissenyar per aconseguir un propòsit concret, que és, principalment, desenvolupar un duel polític i dialèctic amb els detractors de cada bàndol.

Arran d'aquesta investigació, s'ha de continuar la recerca almenys des de tres vessants. Primer, caldrà estudiar els texts que van escriure sobre els reis successius, i analitzar com les cròniques es van diferenciar entre la perspectiva catalanoaragonesa i siciliana. És a dir, com a les narracions es pot percebre les disparitats polítiques entre els reis Jaume II i Frederic III. Segon, aquest plantejament hauria d'anar acompanyat de l'estudi sobre com els diferents autors es posicionaven sobre els hereus angevins, especialment, després de les paus d'Anagni o de Caltabellota. Tercer, caldria fer una recerca de les miniatures de les cròniques on es relaten els fets estudiats i fer-ne una anàlisi iconogràfica amb relació als successos representants i descrits. Aquesta seria una recerca summament interessant per entendre com el lector percebia els esdeveniments amb la combinació de la lectura i la imatge.

8. Conclusions finals

Aquest estudi aporta llum sobre els pensaments polítics de la Mediterrània occidental a les acaballes de la tretzena centúria. La novetat d'aquesta anàlisi rau en el fet que no només s'ha estudiat una o diverses cròniques, com en general han fet la major part dels historiadors fins a l'actualitat, sinó que s'han comparat tots els relats possibles i coneguts que narressin els afers del *Vespro*. Aquesta tesi obre una nova perspectiva sobre els cronistes que van escriure sobre el conflicte, atès que s'han confrontat i contrastat els seus arguments. Això ha permès observar les influències entre els autors, en alguns casos l'origen de les premisses i la visió que tenien els contemporanis dels fets. A partir dels passatges que parlen sobre aquesta pugna, s'han pogut identificar els pensaments dels autors i, al capdavall, els posicionaments polítics dominants en aquells moments. Els cronistes es descobreixen com a portaveus polítics perquè a partir de les seves narratives desenvolupen un seguit d'arguments amb els quals rebatien les idees dels contrincants de l'altre bàndol. Els seus escrits van esdevenir clau en la discussió dialèctica, ja que a través d'aquests es debatien els motius ideològics de les dues faccions per dur a terme la pugna.

Ciuitatē spem obtinendi uictoriaz
p̄sumentes. i ea ē quasi magis elec
ta man⁹ exercat⁹ siculoz. q̄b⁹ certū est
uelle p̄us i bello mori. q̄ ante suā
mortē spectare cū lacrimis parentū
cedem. ⁊ mactatas iuges i san
guine filioz. ⁊ ideo nō sine causa
multa auroz unda negotium
dūrmec. q̄ si nos dato ut spem
genim⁹ p̄agerit obtinere desolabz
Ciuitas. Ribaldi p̄dā dūrpient.
⁊ hys qui ex nob⁹ superūt nich⁹
aliud exinde q̄ dūruz spectaculū
de acerius utriusqz partis cada
uerū relinquet. si uō ut pleiūqz
solet p̄tingē q̄a belloz dubius
euent⁹ uictoria nob⁹ nō ce
amistū dāpnis opprobriū l
q̄s igit⁹ nob⁹ hxc suadet. sub
laas fortune p̄mictam⁹ in
q̄d euidentes rationes indi
nifestū. absit. q̄ tanta francoz no
bilitas iualē pugnā agitando sub
menib⁹ ubi eoz uirtus patere non
potere. ex alto gūstionū manibus
obruat. q̄n̄p̄a⁹ coartem⁹ illos quos
inopes frugū tenem⁹ hinc in mul
tiplicā obsidione uallatos. ⁊ cū fuga
eis nulla patuerit. nullūqz sperare
possint aliūde subsidiū i breui diez
spatio acciti fame in deditonem
reapi exorabūt. ⁊ tūc p̄t̄ absqz

fusione sanguinis gentis nre
absqz strage tantoz nobiliū uindic
ta securoz exercet. q̄a scriptū est.
nec iudū ē aliqd qd p̄ imensa det
menta p̄tingit. hxc itaqz mens Regi
nutu dei uicta p̄silio p̄elegit inferē
di bellū tēp⁹ suspendē. iussitqz uiris
bellatozib⁹ obsideri om̄s aditus ciui
tatis maxime p̄t̄ illā unū hali ue
nientes ad obsesse Ciuitatis subsidiū
animalia onerata frugib⁹ clanculū
imicrebāt. ⁊ ilico i castris actū est
sicut ⁊ iussa p̄ncipis decuerunt.

*De solitudine p̄ Marēu
in mirandis mentibus.*

BIBLIOGRAFIA

Nuncie opi addierunt. ⁊ tam
uiri q̄ femine nullo disci
mine satagentes. onerati lignis
lapidib⁹ ceterisqz talib⁹ more formi
caz farra legencū quas hyemis
met⁹ solitāt incedebāt. quousqz in
latis ubi menia nō exebāt. aut un
uidebant uetustate tēp⁹. aut q̄alqz
casu alio p̄quassata. ul⁹ restaurata
ul⁹ fundata sūt. Atqz ubi menia fun
dari nō p̄terit p̄ saltē uallo aggeri

Imatge portada: SPECIALIS, Nicolaus,
De gestis siculorum sub Friderico Rege,
Universitat de València, Manuscrit, MH
Ms. 0848, f. 10v (1401-1450).

FONTS PRIMÀRIES

Cròniques i manuscrits

ACHERY, Luc d', *Spicilegium sive collectio veterum aliquot scriptorum*, vol. 3, Ed. Apud Montalant, Paris, 1723.

ADAM, Salimbene de, "Cronica Fratis Salimbene de Adam, Ordinis Minorum", a cura de Oswaldus HOLDER-EGGER, dins *Monumenta Germania Historica*, vol.32, Ed. Impensis Bibliopolii Hahniani, Hannover, 1905, p. 1-652.

AGUILAR ÀVILA, Josep Antoni, *La Crònica de Ramon Muntaner: edició i estudi (pròleg-capítol 146)*, Vol. 1-2, Ed. Institut d'Estudis catalans, Barcelona, 2015.

"Alberti Milioli notarii regini, Liber de temporibus et aetatibus et cronica imperatorum", dins Oswald Holder-Egger (Eds.), *Monumenta Germaniae Historica*, vol. 31, Ed. Impensis bibliopolii avlici Hahniani, Hannover, 1903, p. 336-579.

ALFIERI, Ogerio, "Chronica Astensia", dins *RIS*, vol. 11, Ed. Ex typographia societatis palatinae, Milano, 1727, p. 133-152.

ALIGHIERI, Dante, *La divina comèdia. Purgatori*, a cura de Josep M. de SEGARRA, vol. 2, Ed. Alpha, Barcelona, 1951.

ALÒS MONER, Ramon, *Pàgines escollides de Ramon Muntaner*, Ed. Barcino, Barcelona, 1936.

AMARI, Michele, "Altre narrazioni del Vespro Siciliano scritte nel buon secolo della lingua", dins *Guerra del Vespro Siciliano*, Milano, 1887.

ANCONA, Alessandro d', *Il Tesoro di Brunetto Latini versificato: memoria*, Ed. Accad. dei Licei, Roma, 1888.

"Annales Cavenses", dins *Monumenta Germaniae Historica*, vol. 5, Ed. Impensis Bibliopolii Hahniani, Hannover, 1839, p. 194-195.

"Annales Colmarienses maiores", Georgius Heinricus PERTZ (Eds), *Monumenta Germaniae Historica*, vol. 17, Ed. Impensis bibliopolii avlici Hahniani, Hannover, 1861, p. 202-232.

Annali Genovesi di Caffaro e de' suoi continuatori dal MCCLI al MCCLXXIX, a cura de Cesare Imperiale di SANT'ANGELO, vol. 4, Ed. Istituto storico italiano, Roma, 1929.

Annali Genovesi di Caffaro e de' suoi continuatori dal MCCLXXX al MCCLXXXIII, a cura de Cesare Imperiale di SANT'ANGELO, vol. 5, Ed. Istituto storico italiano, Roma, 1929.

"Annales Mantuani", dins Philipp JAFFÉ, (Eds.), *Monumenta Germaniae Historica*, vol. 19, Ed. Impensis bibliopolii avlici Hahniani, Hannover, 1866, p. 19-31.

“*Annales Moguntini*”, dins Georgius Henricus Pertz (Eds), *Monumenta Germaniae Historica*, vol. 17, Ed. Impensis bibliopolii avlici Hahniani, Hannover, 1861, p.1-3.

“*Annales Placentini Gibellini*”, dins *Monumenta Germaniae Historica*, vol. 18, Ed. Impensis Bibliopolii Hahniani Hannover, p. 574-579.

“*Annales S. iustinae Patavini*”, dins *Monumenta Germaniae historica*, vol. 19, Ed. Impensis bibliopolii avlivi Hahniani, Hannover, 1866, p. 188.

“*Annales Sanctae Iustinae Patavini*”, a cura de Philippo JAFFÉ, dins *Monumenta Germania Historica*, vol. XVIII, Ed. Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, Hannoverae, 1866, p. 148-193.

“*Annales Siculi*”, dins *Monumenta Germania Historica*, vol. XVIII, Ed. Impensis Bibliopolii Hahniani, Hannover, 1866, p. 494-500.

“*Annales Urbevetani*”, dins *Monumenta Germania Historica*, vol. 19, Ed. Impensis Bibliopolii Hahniani, Hannover, 1856, p. 270-271.

“*Annales veteres mutinensium ab anno MCXXXI, usque ad MCCCXXXVI cum additamentis, Auctore Anonymo, nunc primum prodeunt ex Msto Codice Bibliothecae Estensis*” dins *RIS*, vol. 11, Ed. Ex typographia societatis palatinae, Milano, 1727, p. 49-88.

Annals de 1285, Biblioteca Nacional de España, ms. 647, f. 1r-2r.

Annals de 1285, Biblioteca. Catalunya, ms. 943, f. 1r-3r, s. XIV. Recuperat 21 d'octubre de 2018 des de <http://mdc.csuc.cat/cdm/ref/collection/manuscritBC/id/4767>.

Annals de Barcelona de 1298, Real Biblioteca del Monasterio de San Lorenzo de El Escorial, ms. O.I.12, f. 96v-98v.

Annals de Marsella, Biblioteca Apostòlica Vaticana, Reg. lat. Ms. 123.

AQUINO, Tomás de, *Comentarii in octo libros politicorum Aristotelis*, Ed. Apud Dionysium Moreau, Paris, 1645.

_____, *Summa theologica*, Ed. Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid, 1952, vol. 1, 2, 3.

_____, “*De Regno*”, dins Tomas de AQUINO, *Opera Omnia*, vol. 42, Ed. Leonina, Roma, 1979.

_____, *La Monarquía*, a cura de Laureano ROBLES CARCEDO i Ángel CHUECA, Ed. Tecnos, Madrid, 2007.

_____, *Exposición de la Política de Aristóteles [Sententia libri Politicorum]*, a cura de Pedro ROCHE ARNAS i Andrés MARTÍNEZ LORCA, Ed. UNED, Madrid, 2019.

AQUINO, Tomás de i ALVERNIA, Pedro de, *Comentario a la Política de Aristóteles*, a cura Ana MALLEA i Celina A. LÉRTORA, Ed. Ediciones Universidad de Navarra, Pamplona, 2001.

AUGUSTINE, Saint, *The city of God (De civitate Dei)*, Ed. J. M. Dent & Sons, London, 1945.

BOCACCIO, Giovanni, *De casibus illustrium virorum*, Berna, 1539.

_____, *Decameron. Giornata decima*, Ed. Heitz, Strasbourg, 1905-1909.

_____, “De casibus virorum illustrium”, dins Vittore Branca, Pier Giorgio Ricci (Eds.), *Tutte le opere di Giovanni Boccaccio*, vol. 9, Ed. Arnoldo Mondadori Editore, Milano, 1998.

_____, *Decameron*, a cura de Vittore BRANCA, Ed. Einaudi, Torino, 2000.

“*Bolla di papa Martino*”, a cura de Enrico SICARDI, dins *RIS*, vol. 24, Ed. Zanichelli, Bologna, 1917, p. 145-154.

BONET, Honoré, *The tree of Battles*, a cura de G. W. COOPLAND, Harvard University Press, Cambridge, 1949.

BOUQUET, Martin, *Recueil des Historiens des Gaules et de la France*, vol. 1-22, Ed. Dépens des Libraires Associés, Paris, 1738-1865.

BROCARDUS, “Directorium ad passagium faciendum”, dins VV.AA, *Recueil des historiens des croisades. Documents Arméniens*, vol. 2, Ed. Imprimerie Nationale, Paris, 1906, p. 433.

BUCHON, Jean A., *Chroniques étrangères relatives aux expéditions françaises pendant le XIIIe siècle*, Ed. Herluison libraire-éditeur, Orléans, 1875.

CALVI, Niccolò da, *Vita Innocentii IV pontificis romani*, a cura de Johannes JACOBIS NEUBER, Ed. typis. Phlippi Casimiri Mulleri, Marburg, 1738.

CAPPELLI, Antonio, “Leggenda di messer Gianni di Procida”, dins VV.AA, *Miscellanea di opuscoli inediti e rari dei secoli XIV e XV*, vol. 1, Ed. Unione Tipografico-Editrice, Torino, 1861, p. 43-68.

CASTORINA, Pasquale, *Cronaca siciliana anonima intitolata Lu Rebellamentu di Sighilia, codice cartaceo del secolo XVII esistente nell'Archivio Municipale di Catania*, Ed. Tipi di Giacomo Pastone, Catania, 1882.

_____, *Il Vespro Siciliano: cronaca siciliana anonima intitolata Lu rebellamentu di Sighilia: codice cartaceo del secolo XVII esistente nell'Archivio Municipale di Catania per la prima volta pubblicata, tradotta e annotata*, Ed. G. Pastore, Catania, 1882.

CERVERA, Rafael, *Historia de Cataluña, compuesta por Bernardo Desclot: de las empresas hechas en sus tiempos por los Reyes de Aragón hasta la muerte de do[n] Pedro el Grande tercero deste nombre; traduzida de su antigua lengua catalana en romance castellano por Raphael Cervera*, Barcelona, 1616.

_____, *Relación histórica de la famosa invasión del exercito y armada de Francia en Cataluña en 1285; y de la valerosa resistencia de los catalanes, aragoneses y valencianos, con su rey don pedro, hicieron a los enemigos en el Rosellón y el Ampurdán por tierra y mar. Trasladata literalmente de la historia de sus tiempos que escribió Bernardo Desclot, caballero catalán, testigo de vista de los memorables sucesos de aquella feliz campaña*, Ed. Imprenta Sancha, Madrid, 1793.

Chronicon Barcinonense III, Biblioteca Nacional, n. 18060.

Chronicon Rivipullense II, Biblioteca Universitària de Barcelona, ms. 588.

“*Chronicon Siciliae. Acutore Anonymo conscriptum ab Anno circiter DCCCXX usque ad Annum MCCCXXVIII*”, dins *RIS*, vol. 10, Ed. Typographia Societatis Palatinae, Milano, 1727, p. 801-912.

Chronicon Siciliae, Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Vat. Lat. 3972, segona meitat del segle XIV.

Chronicon Siciliae, Biblioteca della Società Siciliana di Storia Patria, Fondo Fitalia, ms. 134.

“Chonique de Primat” dins BOUQUET, Martin (Eds.), *Recueil des historiens des Gaules et de la France*, vol. 23, Ed. H. Welter, Paris, 1894, p. 1-105.

“*Chronicon regum Siciliae brevium*”, a cura de Giovanni d'ANGELO, dins *Giornale letterario di Napoli*, 1793-1799, p. 105.

“*Chronicon siculum incerti authoris ab anno 340 ad anum 1396*”, a cura de Giuseppe de BLASIS, Ed. Società Napoletana di Storia patria, Napoli, 1887.

“*Chronique anonyme des Rois de France finissant en 1286*”, dins BOUQUET, Martin (Eds.), *Recueil des Historiens des Gaules et de la France*, vol. 21, Ed. Imprimerie impériale, 1855, p. 80-102.

“*Chronique anonyme française finissant en 1308*”, dins BOUQUET, Martin (Eds.), *Recueil des Historiens des Gaule et de la France*, vol 21, Ed. Imprimerie Impériale, Paris, 1855, p. 130-140.

CINGOLANI, Stefano M., “*Historiografia catalana al temps de Pere II i Alfons II (1276-1291). Edició i estudi de textos inèdits: 1. Crònica del rey Pere*”, dins *Acta historica et archaeologica medievalia*, vol. 25, 2003, p. 201-227.

_____, “*Historiografia al temps de Pere II i Alfons II (1276-1291). Edició i estudi de textos inèdits: 3. Gesta Comitum Barchinonensium IV*”, dins *Llengua i literatura*, n.15, 2004, p. 7-30.

_____, “Historiografia de Pere II i Alfons II (1276-1291). Edició i estudi de textos inèdits: 5. La *Crònica de Sant Pere de les Puel·les i les Gesta Comitum Barchinonsium IV*”, dins *Butlletí de la Reial acadèmica de bones lletres de Barcelona*, vol. 50, 2005-2006, p. 143-195.

_____, *Crònica del Rei Pere*, Ed. Biblioteca Virtual de Lluís Vives, Alacant, 2006.
Recuperat 12 de novembre de 2018 des de
<http://www.cervantesvirtual.com/obra/cronica-del-rei-pere--0/>.

_____, *Libre dels reis*, Ed. Universitat de València, València, 2008.

_____, *Les Gesta Comitum Barchinonensium*, Ed. Universitat de València, València, 2012.

COLLETTA, Pietro, *Cronaca della Sicilia di Anonimo del Trecento. Introduzione, testo critico commento e indici*, Ed. Euno Edizioni, Leonforte, 2013.

“Come fu ordinato il tradimento per ribellare al Re Carle l'isola di Cicilia per lo impegno di messer Giovanni da Procida”, dins *Mescolanze di cose siciliane raccolte dal canonico Rosario Gregorio*, Biblioteca Comunale di Palermo, Cartaceo s. XVIII, n. Qq-F-61.

“Commemoracions de Pere Albert”, dins *Usatges de Barcelona i Commemoracions de Pere Albert*, a cura de Josep ROVIRA I ERMENGOL, Ed. Barcino, Barcelona, 1933, p.139-204.

COMPAGNI, Dino, *Cronica delle cose occorrenti en' tempi suoi*, a cura de G. LUZZATTO, Ed. Letteratura italiana Einaudi, Torino, 1968.

CONDÉ, Pierre de, “*Ceratae Petri de Condeto tabulae, rerum ordine distributae*”, dins BOUQUET, Martin (Eds.), *Recueil des historiens des Gaules et de la France*, vol. 22, Ed. Victor Palmé, Paris, 1865, p. 430-501.

COROLEU I INGLADA, Josep, *Crònica del rey en Pere e dels seus antecessors passats per Bernat Desclot*, Ed. La Renaixença, Barcelona, 1885.

COUSSEMAKER, Edmond de, *Ouvres complètes du Trouvère Adam de la Halle*, Ed. A. Durand & Pédone-Lauriel, Paris, 1872.

CRITCHLOW, F. L., *Chronicle of the reign of King Pedro III of Aragon*, Ed. Princeton University Press, Princeton, 1934.

Cronaca del Templare di Tiro (1243-1314). La caduta degli Stati Crociati nel racconto di un testimone oculare, a cura de Laura MINERVINI, Ed. Liguori Editore, Napoli, 2000.

Crònica de San Juan de la Peña, Biblioteca de El Escorial, ms. N-I-13 N.

Crònica de San Juan de la Peña, Biblioteca Nacional, ms. 20785 B.

Crònica de San Juan de la Peña, Real Biblioteca del Monasterio de El Escorial, ms. L-II-13 E, s. XIV.

“Cronica di Sicilia per epitome dall’827 all’anno 1432”, dins Vincenzo di GIOVANNI (Eds.), *Croncache Siciliane dei secoli XIII, XIV, XV*, Ed. Fava e garagnani, Bologna, 1865, p. 205-219.

“Cronichi di quistu Regno di Sichilia”, dins Vincenzo di GIOVANNI (Eds.), *Croncache Siciliane dei secoli XIII, XIV, XV*, Ed. Fava e garagnani, Bologna, 1865, p. 175-187, p. 177-181.

Cronica processuum in regno et insula Sicilie, Biblioteca de Catalunya, ms. 488.

Cronica Sicilie, Biblioteca Nazionale di Roma, ms. 1103.

Cronicó Barceloní II, El Escorial Real Monasterio de San Lorenzo, ms. I. 12, ff. 96v-98v, segle XIV.

Cronicó de Perpinyà, Biblioteca de Montserrat, Ms. 1036, s. XIII.

Cronicon Barcinonense IV, Biblioteca de la Real Academia de la Historia, ms. 9-4560, cuadernillo n. I18, f.2r-13r i 14r-31r, s. XIX.

Cronicon Barcinonense IV, Biblioteca Catalunya, ms.485, f.241r-259r i f.271v-272v, s. XV. Recuperat 21 d’octubre de 2018, des de <http://mdc.csuc.cat/cdm/ref/collection/manuscritBC/id/28481>.

“Cronicon Sicilia”, dins *RIS*, vol. 10, Ed. Ex typographia societatis palatinae, Milano, 1727, cap. XL, p. 834-838.

DANDOLO, Andrea, “Chronicon Venetum, a Pontificatu S. Marci ad Annum usque MCCCXXXIX”, dins *RIS*, vol. 12, Ed. Zanichelli, Bologna, 1900, p. 317.

DESCLOT, Bernat, *Crònica*, Biblioteca de Catalunya, ms. 486, s. XIII o inicis del s. XIV. Recuperat el 22 d’octubre de 2018 des de <http://mdc.csuc.cat/cdm/ref/collection/manuscritBC/id/8917>.

_____, *Crònica*, Biblioteca de Catalunya, ms. 241, s. XIV o inicis del s. XV. Recuperat el 22 d’octubre de 2018 des de <http://mdc.csuc.cat/cdm/ref/collection/manuscritBC/id/9831>.

_____, *Crònica*, Bibliothèque de Paris, Fons Saint-Germain, ms. 1581.

_____, *Crònica*, Biblioteca de Montserrat, s. XVIII.

_____, *L’Alliberament de Catalunya*, a cura de Ramon ARAMON I SERRA, Ed. Col·lecció popular Barcino, Barcelona, 1935.

_____, *Desafiament de Bordeus*, a cura d’Alfons SERRA-BALDÓ, Ed. Col·lecció popular Barcino, Barcelona, 1935.

_____, *La Croada contra Catalunya*, a cura de Ramon ARAMON I SERRA, Col·lecció popular Barcino, Barcelona, 1935.

_____, *Los Franceses en Cataluña en 1285*, a cura de Joaquín RODRÍGUEZ ARZÚA, Ed. Atlas, Madrid, 1944.

_____, *Crònica*, a cura d'Anna Cortadellas, Ed. Teide, Tria de clàssics 4, Barcelona, 1991.

_____, *Llibre del rei En Pere*, a cura de Stefano M. CINGOLANI, Ed. Barcino, Barcelona, 2010.

_____, *Livro do rei Dom Pedro*, a cura de João Roberto dos SANTOS DA COSTA E SILVA i Luciano José VIANNA, Ed. Instituto Brasileiro de Filosofia e Ciência «Raimundo Lúlio», São Paulo, 2014.

“Eberhardi Altahensis Annales”, dins Johann Friedrich BOEHMER (Eds.), *Hermannus Altahensis und andere Geschichtsquellen Deutschlands im dreizehnten Jahrhundert*, Ed. J. G. Cotta'scher Verlag, Stuttgart, 1845, p. 526-554.

Els Annals de la família rivipullense i les genealogies de Pallars-Ribargorça, a cura de Stefano M. CINGOLANI, Ed. Monuments d'Història de la Corona d'Aragó, València, 2012.

EVOLA, Filippo, *Lu rebellamentu di Sichilia: codice della Biblioteca Nazionale di Palermo*, Ed. Stab. Tip. Lao, Palermo, 1882.

“*Ex brevi Chronico Ecclesiae S. Dionysii ad cyclos Paschales*” dins BOUQUET, Martin (Eds.), *Recueil des historiens des Gaules et de la France*, vol. 23, Ed. H. Welter, Paris, 1894, p. 143-145.

EZIO, Franceschini, *Il Liber philosophorum moralium antiquorum*, Ed. Reale Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti, Venezia, 1931.

FALCANDO, Ugo, *La Historia o Liber de Regno Siciliae e la Epistola ad Petrum panormitanae ecclesiae thesaurarium*, a cura de Gian Battista SIRAGUSA, Ed. FISII, Roma, 1897.

FASOLI, Gina, *Cronache Medievali di Sicilia. Note d'orientamento*, Ed. Pàtron Editore, Bologna, 1995.

FERRANDEZ DE HEREDIA, Johan, *Libro de los fechos et conquistes del principado de la Morea. Chronique de Morée aux XIIIe et XIVe siècles*, a cura d'Alfred MOREL-FATIO, Ed. Société de l'Orient Latin, Genève, 1885.

FERRARA, Riccobaldo da, “*Pomarium Ravennatis Ecclesiae, sive Historia universalis ab Anno circiter DCC usque ad Annum MCCXCVII nuper edita a Clarissimo viro Johanne Georgio Eccardo*”, dins *RIS*, vol. 9, Ed. Ex typographia societatis palatinae, Milano, p. 97-177.

“*Fragmenta Historia Pisana*”, dins *RIS*, vol. 24, Ed. Typographia Societatis Palatinae, Milano, 1738, p. 641-691.

FRANCESC, Joan, *Llibre de les nobleses dels reys*, Biblioteca de Catalunya, ms. 487, 1425-1475.

FRIEDBERG, Emili Albert, *Corpus Juris Canonici: Decretum Gratiani*, Ed. BiblioLife, 2014, Berlin.

GAETANO, Vincenzo de, *La vinuta di lu re Iapicu in Catania*, Ed. M. Galati, Catania, 1898.

Gesta Comitum Barchinonensium, Bibliothèque de France, ms. 5941, meitats del segle XIV.

Gesta Comitum Barchinonensium, Biblioteca de Catalunya, ms. 420, segle XV.

Gesta Comitum Barchinonensium, Biblioteca Nacional, ms. 1609 i ms. 2013, del segle XVII.

Gesta Comitum Barchinonensium: textos llatí i català, a cura de Louis BARRAU DIHIGO i Jaume MASSÓ I TORRENTS, Ed. Fundació concepció Rabell i Cibils-Viuda romanguera, Barcelona, 1925.

Gestes dels Comtes de Barcelona i Reis d'Aragó, a cura de Stefano M. CINGOLANI, Ed. Monuments d'Història de la Corona d'Aragó, València, 2008.

Gestes dels Comtes de Barcelona i reis d'Aragó. Gesta comitum Barchinone et regnum Aragoniae, a cura de Stefano M. CINGOLANI, Robert ÀLVAREZ MASALIAS i Josep Maria ESCOLÀ, Ed. Publicacions URV-Obrador Edèndum, Barcelona, 2012.

“Gesta Petri Aragonum, Siciliae et Valentiae regis”, dins Johannes Georgius GRAECIUS i Petrus BURMANN, *Thesaurus antiquitatum et historiarum siciliae*, vol. 5, Leiden, 1723, p. 45.

GIAMBONI, Bono, *Il tesoro di Brunetto Latini*, Ed. G. Romagnoli, Bologna, 1877.

GIOVANNI, Vincenzo di, *Cronache siciliane dei secoli XIII, XIV e XV*, Ed. Gaetano Romagnoli, Bologna, 1865.

_____, “Cronache Siciliane dei secoli XIII, XIV, XV”, dins VV.AA, *Collezione di Opere inedite o rare dei primi tre secoli della lingua*, vol. 9, Ed. Fava e Garagnani, Bologna, 1865.

_____, “Liber Iani de Procita et Palialoco”, dins Vincenzo di GIOVANNI, *Filologia e Letteratura Siciliana, Studi*, vol. 2, Ed. Lauriel, Palermo, 1871, p. 52-93.

_____, *Ricordi e documenti del Vespro Siciliano*, Ed. Società Siciliana per la storia Patria, Palermo, 1882.

GIRONA, Cerverí de, *Obras completas del trovador Cerverí de Girona*, texto, traducción y comentario por Martín de RIQUER, Ed. Instituto Español de Estudios Mediterráneos, Barcelona, 1947.

GIUNTA, Francesco, “La vinuta e lu soggiornu di lu re Iapicu in la gitati di Catania”, dins Ettore li GOTTI (Eds.), *Repertorio storico-critico dei testi in antico siciliano dei secoli XIV e XV*, Ed. Utes, Palermo, 1949, p. 37-39.

_____, *Cronache siciliane inedite della fine del medioevo*, Ed. Società siciliana per la storia Patria, Palermo, 1955.

_____, *Alcune narrazioni sul Vespro*, Ed. Manfredi, Palermo, 1969.

_____, “Brevi cronache sul Medioevo napoletano”, dins Giosuè MUSCA (Eds.), *Studi storici in onore di Gabriele Pepe*, Ed. Dedalo libri, Bari, 1969, p. 422-428.

GRAEVII, Joannis Georgii i BURMANN Petrus, *Thesaurus antiquitatum et historiarum Siciliae*, vol. 5, Ed. Petrus Vander, Lugduni Batavorum, 1723.

“Gregorii X papae, ab antiquissimo anonymo auctore scripta”, dins *RIS*, vol. 3, Ed. Typographia Societatis Palatinae Milano, 1733, p. 600.

GREGORIO, Rosario, *Bibliotheca scriptorum qui res in Sicilia gestas sub Aragonum imperio retulere*, vol. 1 i 2, Ed. Regio typographeo, Palermo, 1791.

GUDIOL I CUNILL, Josep, “Traducció dels usatges, les més antigues constitucions de Catalunya y les costumes de Pere Albert, “, dins *Anuari de l’Institut d’Estudis Catalans*, n. 1, 1907, p. 285-334.

GUIART, Guillaume, “Branche des Royaux lignages, chronique métrique”, dins Jean Alexandre BUCHON (Eds.), *Collection des chroniques nationale françaises*, vol. 7-8, Ed. Verdrière Libraire, Paris, 1828, v. 3410-3485, p. 132-135.

GUIDONIS, Bernardo, “Floribus chronicorum”, dins BOUQUET, Martin (Eds.), *Recueil des historiens des Gaules et de la France*, vol. 21, Ed. Imprimerie Impériale, Paris, 1855, p. 707.

HALLE, Adam de la, *Œuvres complètes du trouvère Adam de la Halle*, a cura de Edmund de COUSSEMAKER, Ed. Durand & Pédone-Lauriel, Paris, 1872.

_____, *The King of Sicily*, traduit a l’anglès per Richard EPSTEIN, *Center for Medieval Studies, Fordham University*. Recuperat 22 de gener de 2019 des de https://frenchofitaly.ace.fordham.edu/?page_id=42.

HEISTERBACH, Caesarius de, *Dialogus Miraculorum. Textus ad quatuor codicum manuscriptorum editionisque principis fide*, vol. 1, a cura de Josephus STRAGE, Ed. J.M Heberle, Colonia, 1851.

“*Historia Sicula*”, dins *RIS*, vol. 8, Ed. Typographia societatis palatinae, Milano, 1726, p. 780.

HOMER, *L’Odissea*, a cura de Joan Alberich i Mariné, Ed. La Magrana, Barcelona, 2006, cant. XII, p. 290-292.

IBN-KHALDUN, *Histoire des Berbères et des dynasties musulmanes de l’Afrique septentrionale*, vol. 2, a cura de William MACGUCKIN i Paul CASANOVA, Ed. Geuthner, Paris, 1925-1956.

“Imperatoris Michaelis Palaeologi de vita sua: Opusculum necnon Regulae quam ipse monasterio S. Demetrii praescripuit fragmentum”, a cura de Henri GRÉGOIRE, dins *Byzantion*, vol. 29/30, 1959-1960, p. 447-476.

ISIDORI, Sancti, “Etymologiarum”, dins Sancti ISIDORI, *Opera Omnia*, vol. 3, a cura de Faustino AREVALO, Ed. Garnier Fratres, Paris, 1878.

JAMSILLA, Nicola di, “Historia de rebus gestis Friederici II imperatoris eiusque filiorum Conradi et Manfredi Apuliae et Siciliae regum ab anno MCCX usque ad MCCLVIII”, dins *RIS*, vol. 8, Ed. Typographia Societatis Palatinae, Milano, 1726.

KOLLER, Walter i NITSCHKE, August, “Die Chronik des Saba Malaspina”, dins *Monumenta Germaniae Historica*, vol.35, Ed. Impensis Bibliopolii Hahniani, Hanover, 1999, p. 42-64.

La Bíblia, Ed. Associació Bíblica de Catalunya, Barcelona, 1993.

LATINI, Brunetto, *I libri naturali del 'Tesoro'*, Ed. Le Monnier, Firenze, 1917.

_____, *Tresor*, a cura de Pietro G. BELTRAMI, Ed. Einaudi, Torino, 2007.

_____, *Llibre del tresor*, Biblioteca de Catalunya, ms.357, 1418. Recuperat 18 d'octubre de 2018, des de <http://mdc.csuc.cat/cdm/ref/collection/manuscritBC/id/287435>.

LEGNANO, Giovanni da, *Tractatus de Bello, de represaliis et de duello*, a cura de Thomas Erskine HOLLAND, Ed. Oxford University Press, Oxford, 1917.

Libro de la coronación de los Reyes de Castilla y Aragón, Biblioteca del Monasterio de El Escorial, ms. III.

LIVI, Titus, *Història de Roma*, vol. 2, Ed. Fundació Bernat Metge, Barcelona, 2011.

Llibre de les nobleses dels reis, Biblioteca de Catalunya, ms. 487, s. XV. Recuperat 29 d'octubre de 2018 des de <http://mdc.csuc.cat/cdm/ref/collection/manuscritBC/id/13569>.

LLULL, Ramon, *Arbre de ciència*, Ed. Diputació provincial de Balears-Institut d'Estudis Catalans, Palma de Mallorca, 1917.

_____, *Llibre de l'orde de cavalleria*, Ed. Barcino, Barcelona, 1988.

LONG, Jean Le, *Chronica monasterii Sancti Bertini*, Ed. Brepols, Turnhout, 2010.

Lu Rebellamentu di Sichilia, Biblioteca Comunale di Palermo, Codice 4. Qq D. 47.

Lu Rebellamentu di Sichilia, Biblioteca Nazionale di Palermo del Principe San Giorgio Spinelli di Napoli, Codice L. C.

LUCCA, Tolomeo da, “Historia Ecclesiastica”, dins *RIS*, vol. 11, Ed. Ex typographia societatis palatinae, Milano, 1727, Lib. 14, p. 1186-1192.

_____, “Annales Ptolemaei Lucensis”, dins Marco TABARRINI (Eds.), *Cronache dei secoli XIII e XIV*, Ed. Tipi di M. Cellini, Firenze, 1876, p. 92-94.

MACHIAVELLI, Niccoló, *Le Istorie Fiorentine*, a cura de Pietro FANFANI e Luigi PASSERINI, Ed. Tipografia Cenniniana, Firenze, 1873.

MALASPINA, Saba, *Rerum sicularum Historia*, Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. latin 3972.

_____, *Rerum sicularum Historia*, Biblioteca Nazionale di Napoli, ms. IC.C.24.

_____, *Rerum sicularum Historia*, The Huntington Library, ms. HM1034, 1340-1360, f.159-178v.

_____, *Rerum sicularum Historia*, Bibliothèque Nationale de France, ms. latin 5696, s. XIX-XV.

_____, *Rerum sicularum libri sex, ab anno Christi MCCI usque ad annum MCCLXXVI*, a cura de Étienne BALUZE, Leiden, 1713.

_____, “Sallae, sivi Sabae Malaspiniae rerum Sicularum Libri VI ab anno Christi MCCL usque ad annum MCCLXXVI”, dins *RIS*, vol. 8, Ed. Ex typographia societatis palatinae, Milano, 1726.

_____, “Continuatio Historiae”, dins Rosario GREGORIO (Eds.), *Bibliotheca Scriptoru qui res in Sicilia gestas sub Aragonum imperio retulere*, vol. 2, Palermo, 1791.

_____, “Rerum Sicularum historia”, dins Giuseppe del RE (Eds.), *Cronisti e scrittori sincroni napoletani*, vol. 2, Napoli, Ed. Iride, 1868, p. 203-408.

_____, *Storia delle cose di Sicilia (1250-1285). Rerum sicularum Historia*, Ed. Francesco Ciolfi, Cassino, 2014.

MALATERRA, Goffredo, “De Rebus Gestis Calabriae et Siciliae Comitis et Roberti Guiscardi Ducis fratris eius”, a cura de Ernesto PONTIERI, dins *RIS*, vol. 5, Ed. Zanichelli, Bologna, 1927.

MALISPINI, Ricordano, *Storia Fiorentina*, Ed. Follini, Firenze, 1816.

MARCA, Pierre de, *Marca Hispanica siue Limes Hispanicus, hoc est, geographica & historica descriptio Cataloniae, Ruscinonis, & circumjacentium populorum. Auctore illustrissimo viro Petro De Marca archiepiscopo Parisiensi. Accessere I. Gesta veterum comitum Barcinonensium; Nicolai Specialis libri 8 rerum Sicularum; Chronicon Barcinonense; Chronicon Vlianense; Appendix*, Ed. Apud Franciscum Muguet Regis & illustrissimi archiepiscopi Parisiensis typographum, Paris, 1688.

MARTÍN-IGLESIAS, José Carlos, “Los *Annales Barcinonenses* (ca.1311) del Codice de Paris, Bibliothèque nationale de France, Lat. 4671^a: Edición y estudio”, dins *Edad Media. Revista de Historia*, n. 15, 2014, p. 273-293.

MAUROLICI, Francesco, *Sicanarum rerum compendium*, Messina, 1562.

“Memoriale potestatum Regiensum, gestorumque iss temporibus ab anno videlicet MCLIV usque ad annum MCCXC. Auctore Anonymo Regiense nunc primum editum ex Msto. Codice Bibliothecae Estensis”, dins *RIS*, vol. 8, Ed. Ex typographia societatis palatinae, Milano, 1726, p. 1069-1180.

MOISÉ, Filippo, *Cronache catalane del secolo XIII e XIV*, vol. 1-2, Ed. Galileiana, Firenze, 1844.

MOLINIER, August, "Saba Malaspina, *Rerum Sicularum historia*", dins Auguste MOLINIER i M. Louis POLAIN (Eds.), *Les sources de l'Histoire de France: des origines aux guerres d'Italie. Les Capétiens, 1180-1328*, Ed. A. Picard et fils, Paris, 1903, p. 168.

MORAN I OCERINJAUREGUI, Josep, *Cronicó de Perpinyà (segle XIII)*, Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1998, p. 19-21.

MUNTANER, Ramon, *Crònica*, Biblioteca Nacional de Madrid, ms. 1803, 1342.

_____, *Crònica*, Biblioteca de Catalunya, ms. 4, 1353. Recuperat 18 d'octubre de 2018 des de <http://mdc.csuc.cat/cdm/ref/collection/manuscritBC/id/15083>.

_____, *Crònica*, Biblioteca Università di Catania, ms. cod. vent. 82, s. XIV.

_____, *Crònica*, Biblioteca de El Escorial, ms. K-I-6, s. XIV-XVII.

_____, *Crònica*, Biblioteca de Catalunya, ms. 487, s. XV.

_____, *Crònica*, Biblioteca Universitària de València, ms. 212, s. XV.

_____, *Crònica*, Biblioteca del Seminari Conciliar de Barcelona, ms. 74, s. XV.

_____, *Crònica*, Biblioteca universitària de Barcelona, ms. 67, s. XV, f. 224v-233.

_____, Ramon, *Chronica o descripció dels fets e hazanyes del inclyt rey don Jaume I, rey d'Aragó, de Mallorca e de València, compte de Barcelona e de Muntpesller e de molts dels seus descendents. Feta per lo magnífich en Ramon Muntaner, lo qual servi així al dit Inclyt Rey don Jaume, com a sos fills, e descendents; es troba present a les coses contengudes en la present historia. És libre molt antich e ab tota veritat scrit, e digne d'esser vist per aquells qui ab tota veritat desijen saber los fets de la corona d'Aragó e del regne de Sicilia. Ara novament stampat. En València, en casa de la viuda de Joan Mey Flandro, València, 1558.*

_____, *Chronica o descripció dels fets e hazanyes del inclyt rey don Jaume Primer rey Daragó de Mallorca, e de Valencia, Compte de Barcelona e de Muntpesller e de molts de sos descendents*, Ed. Jaume Cortey, Barcelona, 1562.

_____, *Crónica o descripción de los fechos y hazañas del inclyto rey D. Jayme primero, Rey de Aragón, de Mallorca y de Valencia, conde de Barcelona y de Montpellier y de muchos de sus descendientes. Hecha por el Magnífico Ramón, el cual sirvió así al dicho Rey D. Jaime, como a sus hijos y descendientes y se halló presenta a las cosas contenidas en la presente historia, vertida de lengua catalana en castellana por Miguel Monterde, Rector de Villanueva de Guerba y Racionero de la Seo de Çaragoça*, Real Biblioteca de San Lorenzo d'El Escorial, ms. J-III-25, s. XVI.

_____, "Chronique du très magnifique seigneur Ramon Muntaner", dins Jean Alexandre BUCHON, *Chroniques étrangères relatives aux expéditions françaises pendant le XIIIe siècle, publiées pour la première fois, élucidées et traduites*, Ed. Auguste Desrez, Paris, 1840, p. 565-736.

_____, *Chronik: des edlen en Ramon Muntaner aus dem Catalanischen des vierzehnten Jahrhunderts*, a cura de Karl LANZ, Ed. W. Engelmann, Leipzig, 1842.

_____, "Cronaca del magnificentissimo signore Ramon de Muntaner", dins Filippo MOISÉ (Eds.), *Cronache catalane del secolo XIII e XIV, primer traduzione italiana*, Ed. Galileiana, Firenze, 1844.

_____, *Chronique de Ramon Muntaner, traduite pour la première fois du catalan, avec notes et éclaircissements par Jean Alexandre Buchon*, vol. 2, Ed. Verière, Paris, 1847.

_____, *Crònica catalana, texto original y traducción castellana, acompañada de numerosas notas*, a cura de Antoni de BOFARULL, Ed. Imprenta de Jaime Jepús, Barcelona, 1860.

_____, *Crònica d'en Ramon Muntaner*, a cura de Josep COROLEU, Ed. La Renaixença, Barcelona, 1886.

_____, *Los almogávares en Bizancio: crónica medieval*, Ed. Prometeo, València, 1900.

_____, *Chronicle*, vol.2, a cura de Lady A. K. GOODENOUGH, Ed. Hakluyt Society, London, 1920-1921.

_____, *L'expedició dels catalans a Orient extret de la «Crònica»*, a cura de Lluís NICOLAU D'OLWER, Ed. Barcino, Barcelona, 1926.

_____, *Crònica*, Ed. Barcino, Barcelona, 1927.

_____, *Crònica*, a cura d'Enric BAGUÉ, Ed. Barcino, Barcelona, 1951.

_____, *La spedizione dei Catalani in Oriente*, a cura de Cesare Giardini, Ed. Feltrinelli, Milano, 1958.

_____, *La croada de França contra els catalans*, a cura de Ramon SUMOY, Ed. Edicions 62, Barcelona, 1966.

_____, *El castillo de Santa Bárbara de Alicante: crónica, fragmentos*, Ed. Sarra y Cia, Alacant, 1968.

_____, *Crònica*, a cura de Joan FUSTER i Joan Francesc VIDAL JOVÉ, Ed. Alianza Editorial, Barcelona, 1970.

_____, "Crònica", dins Ferran SOLDEVILA I ZUBIBURU, *Les Quatre grans cròniques*, Ed. Selecta, Barcelona, 1971, p. 665-1000.

_____, *Crònica. Versió integral al català actual*, a cura de Joan Francesc VIDAL JOVÉ i Bartomeu BARDAGÍ, Ed. Selecta, Barcelona, 1973-1977.

_____, *Crònica*, a cura de Marina Gustà i Joan Fuster, Ed. Edicions 62, Barcelona, 1979.

_____, *L'expedició dels catalans a Orient: (extret de la crònica)*, a cura de Jordi LLAVINA, Ed. Barcino, Barcelona, 1981.

_____, *Crònica*, a cura de Vicent ESCRIVÀ, Ed. Bromera, 1986.

_____, *Crònica*, a cura de Coia CABRÉ, Ed. Tria de clàssics, 5, Barcelona, 1992.

_____, *Crònica*, a cura de Vicent Josep ESCARTÍ, Ed. Institució Alfons el Magnànim, València, 1992.

_____, *Khronika: ekspeditsiata na katalontsite na Iztok*, a cura de Rossitsa PANOVA, Ed. Nauka Izkustvo, Sofia, 1994.

_____, *La conquista della Sardegna nelle Cronache catalane*, a cura de Giuseppe MELONI, traduzione di Maddalena CORRIAS, Ed. Elisso, Nuoro, 1999.

_____, *Les almogavres: l'expédition des catalans en Orient*, traducció de Jean-Marie BARBERÀ, Ed. Anacharsis, Toulouse, 2002.

_____, *Crònica*, vol. 3, a cura de José Manuel GIRONÈS GUILLEM, Guillem de JOAN-CENTELLES i María Jesús PLASENCIA DIAGO, Ed. Generalitat Valenciana, Fundació Jaume II el Just, València, 2005.

_____, *The Catalan expedition to the East: from the "Chronicle" of Ramon Muntaner*, a cura de Robert HUGHES i de Jocelyn N. HILGARTD, Ed. Barcino Woodbrige, Barcelona, 2006.

MURATORI, Lodovico Antonio, *RIS*, Vol. I-XXVII, Ed. Ex typographia societatis palatinae, Milano, 1723-1738.

_____, *Annali d'Italia de altre opere varie*, Vol. 1-5, Ed. Biblioteca Enciclopedica italiana, 40-43, Milano, 1838.

_____, *Indices chronologici ad scriptores rerum Italicarum quos L. A. Muratorius collegit*, Torino, 1885.

NANGIS, Guillaume de, "Gesta Philippi tertii Francorum regis", dins Pierre-Claude-François DAUNOU i Joseph NAUDET (Eds.), *Recueil des historiens des Gaules et de la France*, vol. 20, Ed. Imprimerie royale, Paris, 1840, p. 466-559.

_____, *Chronique Latine de Guillaume de Nangis de 1113 a 1300 avec les continuations de cette chronique de 1300 a 1368*, vol. 1, Ed. Libraires de la société de l'histoire de France, Paris, 1843.

NEOCASTRO, Bartholomeo da, *Historia Sicula*, Biblioteca Nazionale di Palermo, ms. XIII F. 13.

_____, *Historia Sicula*, Biblioteca de la Academia de la Historia a Madrid, Sala Salazar, s. XVI.

_____, *Historia Sicula*, Real Biblioteca del Escorial, ms. cc. 47, s. XVII.

_____, *Historia Sicula*, Biblioteca Comunale di Palermo, ms. Qq. F. 3, s. XVIII.

_____, *Historia Sicula*, Biblioteca Comunale di Palermo, ms. Qq. D. 53, s. XVIII.

_____, *Historia Sicula*, Biblioteca Comunale di Palermo, ms. Qq. F. 81, s. XVIII.

_____, *Historia Sicula*, Biblioteca Universitaria di Messina, Fondo Antico, n.63, s. XVIII.

_____, “Historia Sicula”, a cura de Giuseppe PALADINO, dins *RIS*, vol. 13, n. 2, Ed. Zanichelli, Bologna, 1921-1922.

OPPAVIENSIS, Martini, “Martini Oppaviensis Chronicon pontificum et imperatorum”, a cura de Ludewico WEILAND, dins *Monumenta Germaniae Historica*, vol. 22, Ed. Bibliopolii Avlici Hahniani, Hannover, 1872, p. 377-475.

ORCÁSTEGUI GROS, Carmen, *Crónica de San Juan de la Peña. (Versión Aragonesa) Edición crítica*, Ed. Institución Fernando el Católico, Zaragoza, 1986.

OVIDI NASÓ, Publi, *Les metamorfosis*, a cura d'Adela M. TREPAT i Anna M. de SAAVEDRA, Ed. Fundació Bernat Metge, Barcelona, 1932.

PACHYMERIS, Georgii, *De Michaele et Andronico Palaelogis*, a cura de Immanuel BEKKERUS, Ed. Impensis Weberi, Bonn, 1835.

PALAIOLOGOS, Michael, *The emperor Michael VIII Palaiologos: The autobiography of the Emperor Michael VII Palaiologos with the charter of the monastery of St Demetrios in Constantinople*, a cura de A. PELENDRIDRES, Ed. Series of Byzantines texts, London, 1998.

PALMA, Giovan Battista, *Lu Rebellamentu di Sichilia*, Ed. Scuola tip. Boccone del povero, Palermo, 1911.

PALUMBO, Pietro, *La versione di alcuni capitoli del Tesor di Brunetto Latini in un manoscritto siciliano*, Ed. Luxograph, Palermo, 1989.

PARIS, Alexandre de, *Le Roman d'Alexandre*, a cura de Alexandre de BERNAY i Laurence HART-LANCNER, Ed. Livre de Poche, Paris, 1994.

PARIS, John of, *De potestate regia et papali*, a cura de Jean Leclercq, Ed. Vrin, Paris, 1942.

PEPE, Gabriele, “La vita dell'imperatore Federico II in un'inedita cronaca francescana del Trecento”, dins *Civiltà moderna*, n. 5, 1933, p. 313-324.

_____, “Il Saladino Ed il Vespro Siciliano in una cronaca del Trecento”, dins Gabriele PEPE, *Da San Nilo all'Umanesimo*, Ed. Dedalo Libri, Bari, 1966, p. 31-49.

PERNOUD, Régine, *Les statuts municipaux de Marseille*, Ed. Archives du palais, Paris, 1949.

PERTZ, Georg Heinrich, *Monumenta Germaniae Historica*, vol. 4, Ed. Impensis Bibliopolii Hahniani, Hannover, 1868.

PETRARCA, Francesco, *Itinerarium Syriacum*, Basilea, 1534.

PIAZZA, Michele da, *Cronaca*, a cura d'Antonino Giuffrida, Ed. Fonti per la storia di Sicilia, Palermo, 1980.

PIERI, Paolino, *Cronica di Paolino Pieri Fiorentino delle cose d'Italia dall'anno 1080 sino all'anno 1305*, a cura d'Anton Filippo ADAMI, Ed. Giovanni Sempel presso Monte Giordano, Roma, 1755.

PIPINO, Francesco, “Chonicon fatris francisi Pippini Bononiensis Ordinis Praedicatorum ab Anno MCLXXXVI usque ad Annum circiter MCCCXIV nuns primum in lucem effertur ex Msto Codice Bibliothecae Estensis”, dins *RIS*, vol. 9, Ed. Ex typographia societatis palatinae, Milano, p. 581-753.

PLATIENSIS, Michael, *Cronaca*, Ed. ILA Palma, Palermo, 1980.

PLUTARC, Luci, *Vides paral-leles: Soló i Públicola. Temístocles i Camil*, vol. 2, Ed. Fundació Bernat Metge. Barcelona, 1926.

PODIO LAURENTII, Guillelmo de, “Historia albigensium”, dins Pierre-Claude-François DAUNOU i Joseph NAUDET (Eds.), *Recueil des historiens des Gaules et de la France*, vol. 20, Ed. Imprimerie Royale, Paris, 1840, p. 764-776.

“*Praclara Francorum Facinora*”, dins André du Duchesne (Eds.), *Historiae Francorum Scriptores*, vol. 5, Ed. Typographi regii, Paris, 1636, p. 7.

“*Processo storico e condanna dell'insurrezione di Sicilia dell'anno 1282 estratto da pergamena autentica esistente nell'Archivio della Cattedrale di Viroli*”, dins *Biblioteca Comunale di Palermo, Cartaceo*, s. XIX, n. Qq-F-286.

PUIG, Jaume de i CINGOLANI, Stefano M., *Annals de la família barcinonense i altres sèries d'annals*, Ed. Universitat de València, València. En Premsa.

PUYLAURENS, Guillaume de, “*Historiae Albigensium*”, dins Pierre-Claude-François DAUNOU i Joseph NAUDET (Eds.), *Recueil des historiens des Gaule et de la France*, vol.20 , Ed. Imprimerie Royale, Paris, 1840.

_____, *Chronique de Maitre Guillaume de Puylaurens*, a cura de Charles LAGARDE, Ed. J. Delpech, Béziers, 1864, p. 320.

QUADRADO, Josep, *Historia de la conquista de Mallorca: crónicas inéditas de Marsilio y de Desclot en su testo lemosín vertida la primera al castellano y adicionada con numerosas notas y documentos*, Ed. Trias, Palma, 1850.

RE, Giuseppe del, *Cronisti e scrittori sincroni napoletani*, Ed. Stamperia dell'Eride, Napoli, 1868.

Recull miscel·lani de textos historiogràfics sobre Sicília, Biblioteca Nacional de Catalunya, Ms. 1034. Recuperat 10 d'octubre de 2018, des de <http://mdc.csuc.cat/cdm/ref/collection/manuscritBC/id/120576>.

RINALDI, Odorico, *Annales ecclesiastici ab anno MCXCVIII ubi desinit Cardinalis Baronius*, vol. 3, Lucca, 1753.

RISHANGER, William de, *The Chronicle of William de Rishanger of the Barons' wars. The miracles of Simon de Montfort*, a cura de James Orchard HALLIWELL, Ed. The Camden society, London, 1840.

RODENBERG, Carolus, *Epistolae saeculi XIII e registis pontificum romanorum*, vol. 2, Ed. Apud Weidmannos, Berlin, 1887.

ROMANUS, Aegidius, *De Ecclesiastica potestate*, a cura de Richard SCHOLZ, Ed. Scientia Aalen, Aalen, 1961.

ROSARIO, Gregorio, *Bibliotheca scriptorum qui res in Sicilia gestas sub Aragonum imperio retulere*, vol. 1, Ed. Ex regio typographeo, Palermo, 1791.

SANCTO GERMANO, Rycardi de, *Chronica maiora*, a cura de C. A. Garufi, dins *RIS*, vol. 7, Ed. Zanichelli, Bologna, 1937.

SANUDO TORSELLO, Marino, "Istoria del Regno di Romani", dins Charles Hopf (Eds.), *Chroniques Gréco-Romanés inédites ou peu connues, avec notes et tables généalogiques*, Ed. Librairie de Weidmann, Berlin, 1873, part. 4.

SEVERO, Sulpicio, "Diálogos", dins Sulpicio SEVERO, *Obras completas*, a cura de Carmen CODOÑER, Ed. Tecnos, Madrid, 1987.

SICARDI, Enrico, "Due cronache del Vespro in Volgare Siciliano del secolo XIII", dins *RIS*, vol. 34, Ed. Zanichelli, Bologna, 1917, p. 49-62.

SOCARRATIS, Ioannes de, *In tractatum Petri Alberti canonici Barchinonensis de Consuetudinibus Cataloniae inter Dominos et Vassalos ac nonnullis aliisque Commerationes Petri Alberti apellandtur*, Barcelona, Ed. Lannem Gordiolam, 1551.

SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, *Les Quatre grans cròniques: Jaume I, Bernat Desclot, Ramon Muntaner, Pere III*, Ed. Selecta, Barcelona, 1971.

_____, *Les quatre grans cròniques. I. Llibre dels feits del rei en Jaume*, a cura de Josep MASSOT, Jordi BRUGUERA i M. Teresa FERRER I MALLOL, Ed. Institut d'Estudis Catalans-Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, Barcelona, 2007.

_____, *Les quatre grans cròniques. II. Crònica de Bernat Desclot*, a cura de Josep MASSOT, Jordi BRUGUERA i M. Teresa FERRER I MALLOL, Ed. Institut d'Estudis Catalans-Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, Barcelona, 2008.

_____, *Les quatre grans cròniques. III. Crònica de Ramon Muntaner*, a cura de Josep MASSOT, Jordi BRUGUERA i M. Teresa FERRER I MALLOL, Ed. Institut d'Estudis Catalans-Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, Barcelona, 2011.

_____, *Les quatre grans cròniques. IV. Crònica de Pere III el Cerimoniós*, a cura de Josep MASSOT, Jordi BRUGUERA i M. Teresa FERRER I MALLOL, Ed. Institut d'Estudis Catalans-Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, Barcelona, 2014.

SPECIALE, Niccolò, *Historia Sicula*, Biblioteca de la Universitat de València, BH Ms. 0848.

_____, *Historia Sicula*, Biblioteca del Duca di Leicester, Holkam Hall, ms. 495.

_____, *Historia Sicula*, Biblioteca de Catalunya, Ms. 990/3, s. XVI.

_____, *Historia Sicula*, Biblioteca Fitalia, Palermo, s. XVI.

_____, "Historia Sicula in VIII Libros distributa ab Anno MCCLXXXII usque ad Annum MCCCXXXVII", dins *RIS*, vol. 10, Ed. Ex typographia societatis palatinae, Milano, 1727, p. 801-911.

_____, *I Vespri siciliani. Istorie Siciliane*, a cura di Andrea CARISI, Ed. Linee d'Arte Giada, Palermo, 1982.

SULPICII, Severi, *Chronica*, a cura de Piergiorgio PARRONI, Ed. Brepols publishers, Turnhout, 2017.

TELESINI, Alexandri, "De rebus gestis Rogerii Siciliae regis libri quatuor", dins *RIS*, vol. 5, Ed. Typographia Societatis Palatinae, Milano, 1724.

THALAMUS PARVUS, *Le petit Thalamus de Montpellier*, Ed. Société Archéologique de Montpellier, Montpellier, 1971.

The Liber Augustalis or Constitutions of Melfi Promulgated by the Emperor Frederick II for the Kingdom of Sicily in 1231, a cura de James M. POWELL, Ed. Syracuse University Press, New York, 1971.

TILBURY, Gervese of, *Otia imperialia*, a cura de S. E. BANKS i J. W. BINNS, Oxford, 2002.

TOMIC, Pere, *Històries e conquestes dels reis d'Aragó e comtes de Catalunya*, a cura de Juan SÁEZ RICO, Ed. Anubar, València, 1970.

TOSCO DA PAVIA, Tommaso, "*Gesta imperatorum et pontificum*", a cura di E. EHRENFEUCHTER, dins *Monumenta Germaniae Historica*, vol. 22, Ed. Impensis Bibliopolii Hahniani, Hannover, 1872.

"*Una inedita 'Chronica dominorum regni Siciliae'*", a cura de Gennaro Maria MONTI, dins *Bulletino dell'istituto Storico Italiano per il medio evo e Archivio Muratoriano*, n. 57, 1941, p. 123-127.

UNGARUS, Andreas, *Descriptio victorie Beneventi*, a cura de Fulvio delle DONNE, Ed. Istituto storico italiano per il Medio Evo, Roma, 2014.

UNGHERIA Andrea d', *Descrizione della vittoria riportata da Carlo d'Angiò*, a cura de Massimo OLDONI, Ed. Francesco Ciolfi, Cassino, 2010.

Usatges de Barcelona i commemoracions de Pere Albert, a cura de Josep ROVIRA I ERMENGOL, Ed. Barcino, Barcelona, 1933, p. 223-224.

VARAZZE, Iacopo da, *Cronaca*, a cura de Giovanni MONLEONE, Ed. Fonti per la storia d'Italia, Roma, 1941.

VENTURA, Guglielmo, "Memoriale", dins *RIS*, vol. 11, Ed. Ex typographia societatis palatinae, Milano, 1727, p.153-280.

VIMERCATE, Stefanardo da, "Liber de gestis in civitate Mediolani", a cura de Giuseppe CALLIGARIS, dins *RIS*, vol. 9, Ed. Zanichelli, Città di Castello, 1910.

VINDEL, Ingrid, *Crònica de 1344, edició y estudio*, Tesis doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 2005.

VIRGILI MARÓ, Publi, *Eneida*, a cura de Miquel DOLÇ, Ed. Fundació Bernat Metge, Barcelona, 1978.

VV.AA, *Capitoli volgarizzati del Tesoro di Brunetto Latini*, Ed. G. Mori, Palermo, 1963.

VV.AA, *Textos clásicos para la historia de Cataluña*, Ed. Fundación histórica Tavera, Madrid, 2000.

WITTLIN, Curt J., "Una traducció catalana parcial del Tesoro de Brunetto Latini conservada a l'Arxiu Històric de la ciutat de Barcelona", dins Albert MANENT i Josep MASSOT I MUNTANER (Eds.), *Miscel·lània Joan Gili*, Ed. Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Barcelona, 1988, p. 625-637.

ZURITA, Jeronimo, *Indices rerum ab Aragoniae regibus gestarum*, Ed. S.C.M & Regni Aragoniae Typographi, Zaragoza, 1578.

Fonts d'Arxius

Documents

ACA, Reial Cancelleria, Butlles, lligall 16, n. 2.

ACA, Reial Cancelleria, Butlles, lligall 16, n. 3.

ACA, Reial Cancelleria, Pergamins, 61, f.107v-108r.

ACA, Reial Cancelleria, Pergamins, 61, f.191r.

ACA, Reial Cancelleria, Pergamins, Jaume I, Sèrie general, 1619.

ACA, Reial Cancelleria, Pergamins, Jaume I, Serie general, 1630.

ACA, Reial Cancelleria, Pergamins, Jaume I, Sèrie general, 1647.

ACA, Reial Cancelleria, Pergamins, Jaume I, Sèrie general, 1708.

ACA, Reial Cancelleria, Pergamins, Jaume I, Sèrie general, 1853.

ACA, Reial Cancelleria, Pergamins, Jaume I, Sèrie general, 2173.

ACA, Reial Cancelleria, Pergamins, Pere II, 302.

ACA, Reial Cancelleria, reg. 38, f. 81r.

ACA, Reial Cancelleria, reg. n.29, f. 123v.

ACA, Reial Cancelleria, reg. n.58, f.72r.

Archivio Apostolico Vaticano, *Ad certudinem presentium*, Reg. Vat. 41, f. 100, ep. 11, del febrer de 1283.

Archivio Apostolico Vaticano, *Perdonam tuam tanquem*, Reg. Vat, 41, f. 113r, ep. 42, del setembre de 1283.

Archivio Apostolico Vaticano, *Solebat hactenus mater*, Reg. Cat. 41, f. 165v, ep. 9, del maig de 1284.

Archivio Apostolico Vaticano, *Solebat hactenus mater*, Reg. Vat. 41, f. 238v, ep. 18.

Archivio Apostolico Vaticano, *Venerabilibus fratibus universis*, Reg. Cat. 41, fol. 236v, ep. 14 del juny de 1284.

Archivio di Stato di Palermo, *Tabulario del monastero di Santa Maria Maddalena di Valle Giosafat*, n. 146.

Archivio di Stato in Palermo, *Tabulario di Santa Maria di Malfinò*, n. 84.

Reculls documentals

AMICO, Antonio, *I diplomi della cattedrale di Messina*, a cura di Raffaele STRARRABA, Palermo, 1876-1888.

BAETHGEN, Friedrich, *Ein Pamphlet Karls I von Anjou zur Wahl Papst Nikolaus III: vorgetragen am 8 Juli 1960*, Ed. Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, München, 1960.

BARCELONA, Martí de, “Regesta de documents relatiu al gran cronista Ramon Muntaner”, dins *Estudis Franciscans*, n.48, 1936, p. 218-233.

_____, “Nous documents per a la biografia de Ramon Muntaner”, dins *Spanische Forschungen*, n. 6, 1937, p. 310-326.

BÖHMER, Johann Friedrich, *Regesta imperii. Vol. V. Die Regesten des Kaiserreichs unter Philipp, Otto IV, Friederich II, Heinrich (VII), Conrad IV, Heinrich Raspe, Wilhelm unter Richard, 1198-1272*, Ed. Verlag der Wagnerschen Universitäts-Buchhandlung, Innsbruck, 1901.

BOÛARD, Alain de, *Actes et Lettres de Charles Ier roi de Sicile concernant la France, 1257-1284*, Ed. École française de Rome, Paris, 1926.

BOÛARD, Alain de i DURRIEU, Paul, *Documents en français des archives angevines de Naples. Règne de Charles Ier. Les comptes des trésoriers*, Ed. Boccard, Paris, 1935.

CAPASSO, Bartolommeo, *Historia diplomatica Regni Siciliae: ab anno 1250 ad annum 1266*, Ed. Tipografia regiae Universitatis, Napoli, 1874.

CARINI, Isidoro, *De rebus Regni Siciliae (9 settembre 1282- 26 agosto 1283); documenti inediti estratti dall'Archivio della Corona d'Aragona*, Ed. Tipografia del giornale 'Lo Statuto', Palermo, 1882.

_____, *Gli Archivi e le biblioteche di Spagna in rapporto alla storia d'Italia in generale e di Sicilia in particolare*, Vol. 1-2, Ed. Tipografia dello 'statuto', Palermo, 1884.

_____, “Diplomi svevi inediti”, dins *Archivio storico siciliano*, n. 3, 1898, p. 460-478.

CARUCCI, Carlo, *Codice diplomatico salernitano del secolo XIII. Salerno durante la dominazione sveva e quella del primo angioino*, vol. 1, Ed. Tipografia dei Monasteri, Subiaco, 1931.

_____, *Codice diplomatico salernitano del secolo XIII. La guerra del Vespro nella frontiera del Principato. Storia diplomatica*, vol. 2, Ed. Tipografia dei Monasteri, Subiaco, 1931.

_____, *Codice diplomatico salernitano del secolo XIII. Salerno dal 1282 al 1300*, vol. 3, Ed. Tipografia dei Monasteri, Subiaco, 1931.

_____, “Le operazioni militari in Calabria nella guerra del Vespro siciliano (con documenti)”, dins *Archivio storico per la Calabria e la Lucania*, n.2, 1932, p. 1-17.

CARUSO, Giovanni Battista, *Bibliotheca historica regni Siciliae, sive Historica, qui de rebus siculis a Saracenorum invasione usque ad Aragonensium principatum illustriora monumenta reliquerunt amplissima collectio*, vol. 1-2, Ed. Stab. Tip. Lao, Palermo, 1723.

CHAMPOLLION-FIGEAC, Jacques-Joseph, *Lettres de Rois, Reines et autres Personnages des cours de France et d'Angleterre depuis Louis VII jusqu'à Henri IV*, vol. 1, Ed. Imprimerie Royale, Paris, 1847.

CINGOLANI, Stefano M., *Diplomatari de Pere el Gran. Cartes i Pergamins (1258-1285)*, vol.1, Ed. Fundació Noguera, Barcelona, 2011.

_____, *Diplomatari de Pere el Gran. Relacions internacionals i política exterior (1260-1285)*, vol.2, Ed. Fundació Noguera, Barcelona, 2015.

CUSA, Salvatore, *I diplomi greci ed arabi di Sicilia*, vol. I, Ed. Stabilimento Lipograf Lao, Palermo, 1868.

DELORME, Ferdinand i TÀUTU, Aloyius, *Acta Romanorum Pontificum ab Innocentio V ad Benedictum XI (1276-1304)*, Ed. Typis Polyglottis Vaticanis, Roma, 1954.

DOMÍNGUEZ SÁNCHEZ, Santiago, *Documentos de Clemente IV (1265-1268) referentes a España*, Ed. Universidad de León, León, 1996.

_____, *Documentos de Nicolás III (1277-1280) referentes a España*, Ed. Universidad de León, León, 1999.

_____, *Documentos de Bonifacio VIII 1294-1303, referentes a España*, Ed. Universidad de León, León, 2006.

_____, *Documentos de Martín IV (1281-1285) referentes a España*, Ed. Universidad de León, León, 2010.

_____, *Documentos pontificios medievales del Monasterio de Santa María de Poblet (1132-1499)*, Ed. Universidad de León, León, 2017.

DURAND, Martène U., *Thesaurus Novus Anecdotorum*, vol. 3, Paris, 1717.

DURRIEU, Paul, “Notice sur les registres angevins en langue française conservés dans les archives de Naples”, dins *Mélanges de l'école française de Rome*, n. 3, 1883, p. 3-33.

DURRIEU, Paul, *Documents en français des archives angevines de Naples: (Règne de Charles Ier)*, Ed. De Boccard, Paris, 1935.

EUBEL, Conradum, *Hierarchia Catholica Medii Aevi sive summorum pontificum, S. R. E. Cardinalium Ecclesiarum antistitum series ab anno 1198 usque ad annum 1431*, vol. 1, Ed. Editio Altera, Münster, 1913.

FILANGIERI, Riccardo, *I registri della Cancelleria angioina*, vol. 1-49, Ed. L'Accademia Pontaniana, Napoli, 1950-2006.

FINKE, Heinrich, *Acta Aragonensia, Quellen zur deutschen, italienischen, französischen, spanischen, zur Kirchen und Kulturgeschichte aus der diplomatischen Korrespondenz Jaymes II (1290-1327)*, Ed. Walter Rothschilds, Berlin, 1908.

GAY, M. Jules, *Les Registres de Nicolas III (1277-1280)*, Ed. Bibliothèques des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome, Paris, 1898.

GIUDICE, Giuseppe del, *Codice diplomatico del regno di Carlo I e II d'Angiò, ossia collezione di leggi, statui e privilegi, mandati, lettere regie e pontificie, istrumenti, placiti, et altri documenti, la maggior parte inediti, concernenti la storia de il diritto politico, civile, finanziere, giudiziario, militare, de ecclesiastico delle provincie meridionali d'Italia dal 1265 al 1309*, Ed. Stamperia della R. Università, Napoli, 1863.

_____, *Diplomi inediti di re Carlo I d'Angiò riguardanti cose marittime*, Ed. Stabilimento tipografo de fr. De Angeli, Napoli, 1871.

_____, *Del Codice diplomatico angioino e delle altre mie opere: apologia: in risposta all'opuscolo pubblicato da venti ufficiali del Grande Archivio di Napoli*, Napoli, 1872.

_____, *Codice diplomatico del regno di Carlo I e II d'Angio*, vol. I, Ed. Stamperia della R. Università, Napoli, 1896.

GOODENOUGH, Lady A. K., *The Boys' chronicle of Muntaner*, Ed. Basil Blackwell, Oxford, 1926.

GRAEVE, Joannes G. i BURMANN, Peter, *Thesaurus antiquitatum et historiarum Siciliae*, vol. V, Leiden, 1723.

HUILLARD-BRÉHOLLES, J. L. Alphonse, *Historia diplomatica Friderici secundi sive constitutiones, privilegia, mandata instrumenta quae supersunt istius imperatoris et filiorum ejus: accedunt epistolae paparum et documenta varia*, Ed. Henricus Plon, Paris, 1859.

JORDAN, Édouard, "Un diplôme inédit de Conradin", dins *Mélanges d'Archéologie et d'Histoire de l'École française de Rome*, vol. 14, Paris, 1894, p. 451-457.

KERN, Fritz, *Acta Imperii Angliae et Franciae ab anno 1267 ad annum 1313*, Ed. G. Olms, Tübingen, 1911.

LODOVICO, Antonio, *Antiquitates Italicae medii aevi*, vol. 1-6, Milano, 1738-1742.

LÜNIG, Joannes Christianus, *Codex italiae diplomaticus*, vol. 2, Ed. Impensis haeredum Lanckisianorum, Frankfurt, 1726.

MAILLARD, Clara, *Les papes et le Maghreb aux XIIIème et XIVème siècles, étude des Lettres pontificales de 1199 à 1419*, Ed. Brepols, Turnhout, 2014.

MANSILLA, Demetrio, *La documentación pontificia hasta Inocencio III (965-1216)*, Ed. Instituto Español de estudios Eclesiásticos, Roma, 1955.

MANTIA, Giuseppe la, "Documenti su le relazioni del Re Alfonso III di Aragona con la Sicilia (1285-1291)", dins *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 1908, p. 351.

_____, *La guerra di Sicilia contro gli Angioini negli anni 1313-1320 e la data dei capitoti di nuove gabelle regie per le galere e la difesa del regno*, Palermo, 1911.

_____, *Codice diplomatico dei re aragonesi di Sicilia. Pietro I, Giacomo, Frederico II, Pietro II e Ludovico dalla rivoluzione siciliana del 1282 sino al 1355, con note storiche e diplomatiche*, vol. 1 (1282-1290), Ed. Società Siciliana per la Storia Patria-Documenti per servire alla Storia di Sicilia, Palermo, 1917.

_____, "Il testamento di Federico II Aragonese, re di Sicilia", dins *Archivio storico per la Sicilia*, n. 2-3, 1938.

MANTIA, Vito la, *I privilegi di Messina, 1129-1816: note storiche con documenti inediti*, Ed. Libreria Alberto Reber, Palermo, 1897.

MINIERI RICCIO, Camillo, *Brevi notizie intorno all'archivio Angioino di Napoli, dopo le quali si pubblica per la prima volta parte di quei registri ora non più esistenti*, Ed. Detken, Napoli, 1862.

_____, *Studi storici su fascicoli Angioini dell'archivio della R. Zecca di Napoli*, Ed. A. Detken, Napoli, 1865.

_____, *De' grandi uffiziali del Regno di Sicilia dal 1265 al 1285*, Napoli, 1872.

_____, *Itinerario di Carlo I di Angiò de altre notizie storiche tratte da' Registri Angioini del Grande Archivio di Napoli*, Ed. Stabilimento tipografico Partenopeo, Napoli, 1872.

_____, *Diario angioino dal 4 Gennaio 1284 al 7 Gennaio 1285 formata su' registri Angioini del gran archivio di Napoli*, Napoli, 1873.

_____, *Alcuni fatti riguardanti Carlo I d'Angiò dal 6 di agosto 1252 al 30 di dicembre 1270: tratti dall'Archivio angioino di Napoli*, Ed. R. Rinaldi e G. Sellito, Napoli, 1874.

_____, *Il regno di Carlo I d'Angiò: dal 2 gennaio 1273 al 31 dicembre 1283*, Ed. M. Cellini, Firenze, 1875.

_____, *Il Regno di Carlo I di Angiò negli anni 1271 e 1272*, Ed. Tipografia di R. Rinaldi e G. Sellitto, Napoli, 1875.

_____, *Della dominazione angioina nel reame di Sicilia: studi storici estratti da' registri della cancelleria angioina di Napoli*, Ed. R. Rinaldi e G. Sellito, Napoli, 1876.

_____, *Memorie della guerra di Sicilia negli anni 1282, 1283, 1284: tratte da registri angioini dell'archivio di stato di Napoli*, Ed. F. Giannini, Napoli, 1876.

_____, *Nuovi studi riguardanti la dominazione angioina del Regno di Sicilia*, Ed. R. Rinaldi e G. Sellito, 1876.

_____, *Studi storici, fatti sopra 84 registri angioini dell'archivio di stato di Napoli*, Ed. R. Rinaldi e G. Sellitto, Napoli, 1876.

_____, *Le cancellerie angioina, aragonese e spagnuola dell'Archivio di Stato di Napoli: studiate, riassunte de in parte trascritte nel secolo XVI e nel XVII da Cesare Pagano, Cesare d'Afflitto, e Giovanni Giacomo de Transo, Carlo de Lellis, Marcello Bonito e da alcuni anonimi*, Ed. R. Rinaldi e G. Sellitto, Napoli, 1880.

_____, *Il regno di Carlo I d'Angiò: dal 4 gennaio 1284 al 7 dicembre 1285*, Ed. M. Cellini, Firenze, 1881.

MIQUEL ROSSELL, Francisco, *Regesta de Letras pontificias del Archivo de la Corona de Aragón*, Ed. Cuerpo de Archiveros, Bibliotecarios y arqueólogos, Madrid, 1948.

MIRAZITA, Iris, *Documenti relativi all'epoca del Vespro. Tratti dai Manoscritti di Domenico Schiavo della Biblioteca comunale di Palermo*, Ed. Assessorato ai Beni Culturali-Biblioteca Comunale, Palermo, 1983.

OLIVIER-MARTIN, Félix, *Les Registres de Martin IV (1281-1285)*, Ed. Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome, Paris, 1901.

PALMIERI, Gregorio, *Introiti ed esiti di papa Niccolò III (1279-1280). Antichissimo documento di lingua italiana*, Ed. Tipografia vaticana, Roma, 1889.

POTTHAST, August, *Regesta pontificum romanorum ad a. post Christum natum MCXCVIII ad a. MCCCIV*, vol.1-2, Ed. Rudolphi de Decker, Berlin, 1874.

PROU, Maurice, *Les Registres d'Honorius IV. Recueil des bulles de ce pape, publiées et analysées d'après les manuscrits originaux des Archives du Vatican*, Ed. Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome, Paris, 1898.

RUBIÓ I LLUCH, Antoni, *Diplomatari de l'Orient Català*, Ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1947.

RYMER, Thomas, *Foedera, conventiones, literae, et cujuscunque generis acta publica, inter reges Angliae et alios quosvis imperatores, reges, pontificis, principes, vel communitates, ab ineunte saeculo duodecimo, viz. Ab anno 1101, ad nostra usque tempore habita aut tractata*, vol. 1, Ed. Hagae Comitum, 1740, 2, p. 621-628.

SCHMIDT, Tilmann i SABANÉS I FERNÁNDEZ, Roser, *Butllari de Catalunya: documents pontificis originals conservats als arxius de Catalunya (1198-1417)*, vol. 1, Ed. Fundació Noguera, Barcelona, 2016.

SCIASCIA, Laura, *Pergamene siciliane dell'archivio della Corona d'Aragona: 1188-1347*, Ed. Società siciliana per la storia patria, Palermo, 1994.

SILVESTRI, Giovanni L., *I Capibrevi di Giovanni Luca Barberi: I feudi del Val di Noto*, Ed. Società Siciliana per la Storia Patria, Palermo, 1879.

_____, "Appendice ai documenti inediti estratti dall'Archivio della Corona d'Aragona", dins Isidoro CARINI (Eds.), *De Rebus regni siciliae*, vol. V, Ed. Società Siciliana per la Storia Patria Palermo, 1892, p. 10.

STARRABBA, Raffaele, "I diplomi della Cattedrale di Messina, raccolti da Antonio Amico. Pubblicati da un codice della Biblioteca Comunale di Palermo ed illustrati" dins *Documenti per Servire alla Storia di Sicilia*, vol.1, s.1, 1888.

TESTA, Francesco, *Capitula regni Sicilie, quae ad hodiernum diem lata sunt*, Palermo, 1743, vol 2, p. 46.

Testamentum Friderici imperatoris, litterae et diplomata varia, Biblioteca Comunale Palermo, ms. Qq.G.2., f. 17.

TRENCHS ÓDENA, Josep, *Documents de cancelleria i de Mestre racional sobre la cultura catalana medieval*, Ed. Institut d'Estudis catalans, Barcelona, 2011.

UDINA I ABELLÓ, Antoni, *Els testaments dels comtes de Barcelona i dels reis de la corona d'Aragó. De Guifré Borrell a Joan II*, Ed. Fundació Noguera, Barcelona, 2001.

VINCKE, Johannes, *Documenta selecta mutuas civitatis arago-cathalaunicae et ecclesiae relationes illustrantia*, Ed. Biblioteca Balmes, Barcelona, 1936.

VINEIS, Petrus de, *Constitutiones regum regni utriusque Siciliae mandante Friderico II imperatore per Petrum de Vineia concinnatae*, a cura de Gaetano CARCANI, Ed. Regia typographia. Napoli, 1786.

VITALE, Francesco Antonio, *Storia diplomatica de' sanatori di Roma dalla decadenza dell'imperio Romano fino a nostri tempi*, vol. 2, Ed. Stamperia Salomoni, Roma, 1791.

VV.AA, "Notizia di alcuni documenti dell'archivio barcellonese spettanti a Giovanni da Procida e alla guerra del vespro", dins *Archivio storico italiano. Appendice*, vol. 5, n. 19, 1847, p. 251-258.

VV.AA, *Documenti per servire alla storia di Sicilia, pubblicati a cura della Società siciliana per la storia Patria*, vol. 1, fasc. 2, Ed. Tipografia di Michele Amenta, Palermo, 1877.

VV.AA, *I Papi de i Vespri Siciliani. Con documenti inediti o rari*, Ed. Istituto Pio IX, Roma, 1882, p. XI-XIII.

VV.AA, *Arxiu de textos catalans antics*, Ed. Fundació Jaume Bofill, Barcelona, 1999.

ZARCO CUEVAS, Julián, *Catálogo de los manuscritos castellanos de el Escorial*, vol. 2, Ed. Imprenta helénica Imp. del Real Monasterio, Madrid, 1926.

_____, *Catálogo de los manuscritos Catalanes, Valencianos, Gallegos y Portugueses de la Biblioteca del Escorial*, Ed. tip. de Archivos, Madrid, 1932.

LLIBRES I ARTICLES

ABULAFIA, David, "Southern Italy and the Florentine Economy, 1265-1370", dins *The Economic History Review, New Series*, vol. 34, n.3, 1981, p. 377-388.

_____, "Charles of Anjou and the Sicilian Vespers", dins *History Today*, n. 32, 1982, p. 38-42.

_____, "The Norman kingdom of Africa", dins *Anglo-Norman Studies*, n. 7, 1985, p. 26-49.

_____, "The Merchants of Messina: Levant trade and domestic economy", dins *Papers of the British School at Rome*, vol. 54, 1986, p. 196-212.

_____, "The end of Muslim Sicily", dins James Powell (Eds.), *Muslim under Latin rule, 1100-1300*, Ed. Princeton University Press, Princeton, 1990, p. 101-133.

_____, *Frederick II: a Medieval Emperor*, Ed. Oxford University Press, London, 1992.

_____, “Ethnic variety and its implications: Frederick II’s relations with Jews and Muslims”, dins William TRONZO (Eds.) *Intellectual life at the court of Frederick II Hohenstaufen*, Ed. University Press of New England, Washington D.C, 1994, 213-224.

_____, “La politica economica di Federico II”, dins Pierre TOUBERT i Agostino Paravicini BAGLIANI (Eds.), *Federico II e il mondo mediterraneo*, Ed. Sellerio editore, Palermo, 1994, p. 165-187.

_____, “The kingdom of Sicily and the origins of the political crusades”, dins VV.AA, *Società, istituzioni, spiritualità: studi in onore di Cinzio Violante*, vol. 2, Ed. Centro Italiano di Studi sull’alto Medioevo, Spoleto, 1994, p. 65-77.

_____, *Federico II*, Ed. Einaudi, Torino, 2006.

_____, *La guerra de loes 200 años: Aragón, Anjou y la lucha por el mediterráneo*, Ed. Pasado Presente, Barcelona, 2017.

Accademia di scienze lettere e arti degli zelanti, *Le accademie Zelantea e Dafnica d’Acireale, in seduta pubblica solenne del Vespro siciliano, il 6. centenario commemorano*, Ed. Donzuso, Acireale, 1882.

Accademia Stesicorea, *Versi per la commemorazione del 6 centenario dei Vespri siciliani: letti la sera del 31 marzo 1882 dall’Accademia stesicorea di Catania, adunata nelle sale della Società democratica: I figli del lavoro*, Ed. R. Bonsignore, Catania, 1882.

ACETO, Francesco, *L’Europe des Anjou. Aventure des princes angevins du XIIIe au XVe siècle*, Ed. Conseil général, Abbaye de Fontevraud, Paris, 2001.

AGUILAR ÀVILA, Josep Antoni, “Fieri Pax per eum: Carles II d’Anjou a la Crònica de Muntaner”, dins *Estudis romànics* vol. 26, 2004, p. 129-153.

_____, “La plaga de Faraó. La llegenda de les mosques de sant Narcís a les cròniques medievals”, dins *Revista de Girona*, n. 226, setembre-octubre 2004, p. 58-62.

_____, “De plaga muscarum: els mals de França a les cròniques catalanes medievals”, dins Sadurní MARTÍ, Miriam CABRÉ, Francesc FELIU, Narcís IGLÉSIAS i David PRATS (Eds.), *Actes del tretzè col·loqui internacional de Llengua i literatura catalanes. Universitat de Girona, 9-12 de setembre de 2003*, vol. 3, Ed. Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Girona, 2006, p. 59-79.

_____, “Lo rey d’Aragó no·ns fa sinó greuges e vilanies! Papat i Casa d’Aragó a la crònica de Muntaner (I)”, dins *Estudis romànics*, n. 28, 2006, p. 199-230.

_____, “E Déus perdó a Papa Martí (“Que Dios perdona al Papa Martín”): Algunos aspectos de la visión del papado en la “Crònica” de Ramón Muntaner”, dins *Res publica. Revista de filosofia política*, vol. 17, 2007, p. 253-308.

_____, “Lo Rey d’Aragó nons fa sinó greuges e vilanies!”: papat i casa d’Aragó a la “Crònica” de Muntaner”, dins *Estudis romànics*, vol. 29, 2007, p. 109-142.

_____, “Percutiebat lethaliter cauda gallos: Elements profètics en les cròniques de les Vespres Sicilianes”, dins *Llengua & Literatura*, n.18, 2007, p. 403-439.

_____, “Ramon Muntaner i les Vespres sicilianes: providencialisme i propaganda”, dins *Premi de Comunicació Científica Joan Lluís Vives*, Universitat de València, 2007, p. 1-9.

_____, *Introducció a les quatre Grans Cròniques*, Ed. Rafael Dalmau, Barcelona, 2011.

_____, “La Crònica de Ramon Muntaner”, dins Àlex BROCH i Lola BADIA (Eds.), *Història de la literatura catalana. Literatura medieval (I). Dels orígens al segle XIV*, vol. 1, Ed. Barcino, Barcelona, 2013, p. 152-187.

_____, “The Lion in Winter. La figura de Jaume I del *Llibre dels feits* a Ramon Muntaner”, dins Albert Guillem HAUF VALLS (Eds.), *Actes del Simposi sobre el ‘Llibre dels feits’ (València, Acadèmia Valenciana de la Llengua, Sant Miquel dels Reis, 7-9 de maig de 2009)*, Ed. Acadèmia Valenciana de la Llengua, València, 2013, p. 211-238.

_____, “L'art de (no) narrar una desfeta: Muret (1213), del *Llibre dels Feits* a Ramon Muntaner”, dins Vicenç BELTRAN, Tomàs MARTÍNEZ i Irene CAPDEVILA (Eds.), *800 anys després de Muret. Els trobadors i les relacions catalanooccitanes*, Ed. Publicacions de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 2014, p. 13-52.

_____, *La crònica de Ramon Muntaner: edició i estudi (pròleg-capítol 146)*, Ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2015.

_____, “Alfàdach!: La campanya africana de Pere el Gran, vista per Ramon Muntaner”, dins *Estudis romànics*, vol. 37, 2015, p. 197-238.

AGUILAR I MONTERO, Miquel, “El *Llibre de l'Orde de Cavalleria* en el context sociocultural medieval”, dins *Tirant. Butlletí informatiu i bibliogràfic*, n.13, 2010, p. 5-13.

AGUILÓ, Estanislao de K., “Alguna notícia més sobre en Ramon Muntaner i sa família”, dins *Revista de bibliografia catalana*, vol. 3, 1903, p. 26-39.

AINAUD DE LASARTE, Joan, “Jaume Sarroca i Jaume I”, dins *Estudis Romànics*, n. 10, 1962, p. 21-34.

_____, “Pintures del segle XIII al carrer de Montcada de Barcelona. Discurs llegit el dia 18 de maig de 1969 en l'acte de recepció pública del Dr. Joan Ainaud de Lasarte a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona”, dins *Reial Acadèmia de Bonet Lletres de Barcelona, Separata*, Barcelona, 1969, p. 5-25.

_____, “La pintura profana barcelonina del segle XIII. Troballes dels darrers anys”, dins *Lombard. Estudi d'Art Medieval*, n. 4, Ed. Institut d'Estudi Catalans, Barcelona, 1991-1993, p. 189-196.

AIRALDI, Gabriella, “Roger of Lauria's Expedition to the Peloponnese”, dins *Mediterranean historical Review*, n.10, 1995, p. 14-23.

ALBERTOS SANJOSÉ, Arantza, GARCÍA-ALONSO MONTOYA, Ruth i ORTIZ IBARZ, José María, “París 1304: La fundación del Colegio de Navarra. El testamento de la reina Juana”, dins *Príncipe de Viana*, Año n. 52, n. 194, p. 47-68.

ALCOVER I SUREDA, Antoni M., *Diccionari català-valencià-balear*, 1930, Recuperat 11 de novembre de 2019 des de: <https://dcvb.iec.cat/>.

ALEARDI, Aleardo, *Il monte Circello*, Ed. Libreria alla Minerva Editrice, Verona, 1858.

ALEMANY, Rafael, “La Conquesta cristiana del Regne de València en la historiografia catalana medieval”, dins *L’Aiguadolç*, n.7, 1988, p. 9-32.

ALESSANDRO, Vincenzo d’, “La Sicilia dopo il Vespro”, dins *11è CHCA*, vol. 1, Ed. Accademia di Scienze Lettere e Arti, Palermo-Trapani-Erice, 1983, p. 55-83.

ALLEGREZZA, Franca, *Organizzazione del potere e dinamiche familiari. Gli Orsini dal Duecento agli inizi del Quattrocento*, Ed. Istituto storico italiano per il Medioevo, Roma, 1998.

_____, “Niccolo III”, dins Manlio SIMONETTI, Girolamo ARNALDI, Mario CARAVALE i Giuseppe MARTINA (Eds.), *Enciclopedia dei papi*, vol. 1, Ed. Istituto dell’Enciclopedia italiana Treccani, Roma, 2000, p. 437-446.

_____, “Niccolò III”, dins *Dizionario Biografico degli italiani*, vol. 78, 2013. Recuperat 6 de febrer de 2019 des de http://www.treccani.it/enciclopedia/niccolo-iii_%28Enciclopedia-dei-Papi%29/.

Alma laureata italiana, *Gli storici Vespri siciliani ovvero Quando la misura e piena trabocca: dramma in quattro atti*, Ed. Romana, Roma, 1882.

ALMARCHE Y VÁZQUEZ, Francisco, “Ramón Muntaner, Cronista dels Reys de Aragó, ciutadà de València”, dins *1r CHCA*, vol. 1, Barcelona, 1910, p. 483-505.

ALMEIDA, Marcos, *Com a cruz e a espada: a ideologia da guerra santa no pensamento ocidental*, Ed. Aracaju, Lisboa, 2010.

ALMEYDA SARMIENTO, Juan David, “Aristóteles y Tomás de Aquino: un análisis en torno a las polis y la res publica”, dins *Revista Filosofía UIS*, vol. 19, n. 1, 2020, p. 37-58.

ALÒS-MONER I DE DOU, Ramon d’, *Autors catalans antics. I. Historiografia*, Ed. Crestomaties Barcino, Barcelona, 1932.

ALTISENT I ALTISENT, Agustí, *Història de Poblet*, Ed. Abadia de Poblet, Tarragona, 1974.

ALVIRA CABRER, Martín, *Guerra e ideología en la España medieval: Cultura y actitudes históricas ante el giro de principios del siglo XIII. Batallas de Las Navas de Tolosa (1212) y Muret (1213)*, Tesis Doctoral, Universidad Complutense de Madrid, Madrid, 2000.

_____, *Pedro el Católico de Aragón y conde de Barcelona (1196-1213). Documentos, Testimonios y Memoria histórica*, vol. 5, Ed. Institución Fernando el Católico, Zaragoza, 2010.

_____, “El rey de Aragón Pedro el Católico y sus batallas. Del triunfo de Las Navas de Tolosa al desastre de Muret”, dins Patrice CRESSIER i Vicente SALVATIERRA CUENCA (Eds.), *Las Navas de Tolosa 1212-2012: miradas cruzadas*, Ed. Universidad de Jaén, Jaén, 2014, p. 229-242.

ALVIRA, Martín, *Muret 1213: La batalla decisiva de la cruzada contra los cátaros*, Ed. Ariel, Barcelona, 2013.

AMARI, Michele, *La Guerra del Vespro Siciliano o un Periodo delle Istorie Siciliane del Secolo XIII*, vol. 1-2, Ed. Baudry Liberia Europea, Paris, 1843.

_____, *Storia dei Musulmani di Sicilia*, vol. 1-3, Ed. Felice Le Monnier, Firenze, 1854-1872.

_____, *Biblioteca Arabo-Sicula*, Ed. Ermanno Loescher, Torino e Roma, 1857-1887.

_____, “Sull’ordinamento della Repubblica Siciliana del 1282”, dins Michele AMARI, *Studi medievistici*, Palermo, 1870, p. 153-164.

_____, *Le epigrafi arabiche di Sicilia*, Ed. Tipografico Virzi, Palermo, 1875-1885.

_____, “Sull’ordinamento della repubblica siciliana del 1282”, dins *Sesto Centenario del Vespro*, Palermo, 1882, p. 17-31.

_____, *Su la origine della dominazione Vespro Siciliano. Conferenza di Michele Amari al Circolo filologico di Palermo, il giorno 31 marzo 1882*, Ed. Tipografia dello Statuto, Palermo, 1882.

_____, *La guerra del Vespro Siciliano*, vol. 3, Ed. Hoepli, Palermo, 1886.

_____, *Altre narrazioni del Vespro siciliano scritte nel buon secolo della lingua*, Ed. Hoepli, Milano, 1887, p. 60-89.

_____, *La guerra del Vespro siciliano*, a cura de Francesco GIUNTA, Ed. Flaccovio, Palermo, 1969.

_____, *Studi medievistici*, a cura de Francesco Giunta, Ed. Flaccovio, Palermo, 1970.

_____, *Discorsi e documenti parlamentari 1862-1882*, Ed. Accademia nazionale di scienze lettere e arti, Palermo, 1989.

_____, *La Sicilia islamica nelle cronache del Medioevo*, Ed. Edibisi, Palermo, 2004.

_____, *Racconto popolare del Vespro*, a cura de Carmela CASTIGLIONE, Ed. Nuova Ipsa Editore, Palermo, 2008.

AMARI, Michele, RIPO, George i EDLESTON, Alice, *La Sicile et les Bourbons*, Ed. Libraire de A. Franck, Paris, 1849.

AMATO, Giovanni Maria, *De principe templo panormitano*, Ed. Typographia Johannis Baptistae Aicardo, Palermo, 1728.

AMATO, Raffaele d’, DENNIS, Peter i DZIS, Igor, *Byzantine Naval Forces 1261-1461: the Roman Empire’s last marines*, Ed. Osprey Publishing, London, 2016.

AMICO, Antonino de, *Dissertatio historica et chronologica de antiquo urbis Syracusarum Archiepiscopatu ac de eiusdem in universa Sicilia metropolitico iure*, Napoli, 1640.

AMICO, Gaspare, *Il Vespro siciliano: storia popolare*, Ed. Giannotta, Catania, 1882.

ANGELO, Edoardo d', *Storiografi e cronologi latini del Mezzogiorno normanno-svevo*, Ed. Liguori, Napoli, 2003.

ANGELO, Franco d', "Il corso della moneta siciliana nel Medioevo", dins *Economia e credito*, n.12, 1972, p. 237-259.

ANGOLD, Michael, *A byzantine government in exile: government and society under the Laskarids of Nicaea, 1204-1261*, Ed. Oxford University Press, London, 2004.

ARCO, Ricardo del, "El obispo Don Jaime Sarroca, consejero y gran privado del rey Don Jayme el Conquistador", dins *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, n. 9, 1917, p. 65-91.

ARGEGNI, Corrado, *Condottieri, capitani, tribuni*, vol. 1, Ed. Istituto Editoriale Italiano, Milano, 1936.

ARIAS, Gino, *La questione meridionale e le fondamenta geografiche e storiche del problema*, Ed. Zanichelli, Bologna, 1920.

ARIENZO, Luisa d', "Documenti sulla prigionia di Carlo II d'Angiò, Principe di Salerno", dins *11è CHCA*, vol. 2, Ed. Accademia di Scienze Lettere e Arti, Palermo-Trapani-Erice, 1983, p. 489-555.

ARMSTRONG, Edward, "Version of Alexandre de Paris", dins Edward Armstrong et alii (Eds.), *The medieval French Roman d'Alexandre*, vol. 2, Ed. Klaus Reprint Corporation, New York, 1965.

ARNALL I JUAN, M. Josepa i BAIGES JARDÍ, Ignasi J., "El testament de Pere II el Gran: Estudi diplomàtic", dins *11è CHCA*, vol. 2, Ed. Accademia di Scienze, Lettere e Arti di Palermo, Palermo-Trapani-Erice, 1983, p. 23-34.

ASPERTI, Stefano, "La qüestió de les prosificacions en les cròniques medievals catalanes", dins Antoni FERRANDO FRANCÉS, Lluís MESEGUER, Rafael ALEMANY FERRER (Eds.), *Actes del novè col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Alacant-Elx, 9-14 de setembre de 1991*, vol. 1, Ed. Abadia de Montserrat, Barcelona, 1993, p. 85-137.

_____, *Carlo I d'Angiò. Componenti "provenzali" e angioine nella tradizione manoscritta della lirica trobadorica*, Ed. Longo Editore Ravenna, Ravenna, 1995.

ASSIS, Yom-Tov, "Diplomàtics jueus de la Corona catalanoaragonesa en terres musulmanes (1213-1327)", dins *Tamid: Revista Catalana Anual d'Estudis Hebraics*, n.1, 1997, p. 7-40.

AURELL CARDONA, Jaume, "Introducción. La transversalidad de la historia de la muerte en la Edad Media", dins Jaume AURELL i Julia PAVÓN (Eds.), *Ante la muerte. Actitudes, espacios y formas en la España medieval*, Ed. Ediciones Universidad de Navarra, Pamplona, 2002, p. 9-26.

_____, “De Benedetto Zaccaria a Richard Guillem: miradas historiográficas hacia los mercaderes medievales”, dins *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. 49, 2003, p. 421-432.

_____, “From Genealogies to Chronicles: the power of the form in Medieval Catalan historiography”, dins *Viator*, n.36, 2005, p. 235-264.

_____, “Decontextualizing Stories to construct historical texts: Bernat Desclot's representations of the past”, dins Robert A. MAXWELL (Eds.), *Representing history, 900-1300. art, music, history*, Ed. Penn state university Press, Pennsylvania, 2010, p. 91-108.

_____, *Authoring the past. History, Autobiography and Politics in Medieval Catalonia*, Ed. University of Chicago, Chicago, 2012.

_____, “The Self-Coronations of Iberian Kings: a crooked Line”, dins *Imago temporis. Medium Aevum*, vol. 8, 2014, p. 151-175.

_____, “The Self-Coronation of Frederick II: a non-sacred Consecration”, dins Montserrat HERRERO LÓPEZ, Jaume AURELL CARDONA, Angela C. MICELI STOUT (Eds.), *Political theology in medieval and early modern Europe: discourses, rites and representations*, Ed. Brepols, Turnhout, 2017, p. 245-266.

AURELL CARDONA, Martin, “Une famille de la noblesse provençale dans le Royaume de Sicile au temps des Vêpres”, dins *11è CHCA*, vol. 2, Ed. Accademia di Scienze Lettere e Arti, Palermo-Trapani-Èrice, 1983, p. 115-129.

_____, “Chanson et propagande politique: les troubadours gibelins (1255-1285)”, dins Paolo CAMMAROSANO (Eds.), *Le forme della propaganda politica nel due e nel trecento: relazioni tenute al convegno internazionale organizzato dal Comitato di studi di Trieste, 2-5 marzo 1993*, Ed. École Française de Rome, Roma, 1994, p. 183-202.

_____, “Messianisme Royal de la Couronne d'Aragon”, dins *Annales. Histoire, Sciences Sociales*, 52e année, n. 1, 1997, p. 119-155.

_____, “Les noces del comte: matrimonis i poder a Catalunya (785-1213)”, dins *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, vol. 46, 1998, p. 427-434.

_____, *Des Chrétiens contre les croisades. XIIIe-XIIe siècle*, Ed. Fayard, Saint-Amand-Montrond, 2013.

AYALA MARTÍNEZ, Carlos, “Paces castellano-aragonesas de Campillo-Agreda (1281)”, dins *En la España Medieval*, n. 5, 1986, p. 151-168.

AZTARROZ, Juan Francisco A. de i DORMER, Diego D., *Progresos de la historia en Aragón. Vidas de sus cronistas desde que se instituyó este cargo hasta su extinción*, Ed. Imprenta del hospicio, Zaragoza, 1878.

BACHRACH, David, S., *Religions and the Conduct of War (c.300- c.1215)*, Ed. Boydell, Woodbridge, 2003.

BACKMAN, Clifford R., “Die Chronik des Saba Malaspina. Saba Malaspina, Walter Koller, August Nitschke”, dins *Speculum* 77, n. 2, 2002, p. 593-595.

BADIA I HOMS, Joan, *El combat naval de les Illes Formigues: VII centenari, 1285-1985*, Ed. Ajuntament de Palafrugell-Diputació de Girona, Palafrugell, 1985.

BADIA I MARGARIT, Antoni M., “Les Morceaux français de la Chronique catalane de Bernat Desclot”, dins *Travaux de linguistique et de littérature. Mélanges de linguistiques française et de philologie et littérature médiévales*, n. 11, 1973, p. 533-540.

_____, “Toponímia i relat històric: noms de llocs catalans i occitans dins la ‘Crònica’ de Ramon Muntaner”, dins Antoni M. BADIA I MARGARIT i Michel CAMPRUBÍ (Eds.), *Actes del vuitè col·loqui internacional de Llengua i literatura catalanes, Tolosa de Llenguadoc, 12-17 de setembre de 1988*, vol. 1, Ed. Abadia de Montserrat, Barcelona, 1989, p. 47-84.

_____, “Com transcrivien Bernat Desclot (1283) i Ramon Muntaner (1325) els noms de lloc d'Itàlia meridional i de Sicília”, dins *Italica et Romanica*, n.65, 2012, p. 189-198.

BADIA PÀMIES, Lola, “Verdad y literatura en la crónica medievales catalanas: Ramon Muntaner”, dins *Dispositio*, vol. 10, 1987, p. 29-44.

_____, “Veritat i literatura a les cròniques medievals catalanes”, dins Lola BADIA PÀMIES, *Tradició i modernitat als segles XIV i XV. Estudis de cultura literària de la tardor medieval catalana i lectures d'Ausiàs March*, Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, València-Barcelona, 1993, p. 24-26.

_____, “Pròleg”, dins Daniel GENÍS MAS (Eds.), *La invasió francesa de l'Empordà del 1285. La Relació històrica de Rafael Cervera: Una traducció castellana de la Crònica de Bernat Desclot*, Ed. Ajuntament de Castelló d'Empúries-Diputació de Girona, Castelló d'Empúries, 2006.

BADIA, Lola i GRIFOLL, Isabel, “From the countryside to the Royal Court”, dins Flocel SABATÉ I CURULL (Eds.), *The Crown of Aragon. A singular Mediterranean empire*, Ed. Brill, Leiden, 2017, p. 361-386.

BAGUÉ, Enric, “La crónica de Desclot y la conspiración de Berenguer Oller”, dins *Barcelona: Divulgación Histórica*, n. 10, 1959, p. 119-122.

BALDOR ABRIL, Elisabeth, “Santes Creus en el canvi dels abats perpetus als abats quadriennals”, dins *Santes Creus: Butlletí de l'Arxiu bibliogràfic de Santes Creus*, vol. 19, n. 0, 2001-2002, p. 67-77.

BALLERESTORS BERETTA, Antonio, *Alfonso X el Sabio*, Ed. CSIC, Madrid, 1963.

BALLIS, William, *The Legal position of war: changes in its practice and theory from Plato to Vattel*, Ed. Springer-science business Media, Chicago, 1937.

BALZANI, Ugo, *Le cronache italiane nel Medio Evo*, Ed. Ulrico Hoepli, Milano, 1909.

BAQUÉS QUESADA, Josep, *La teoría de la guerra justa: una propuesta de sistematización del ius ad bellum*, Ed. Aranzadi, Pamplona, 2007.

BARATIER, Edouard, *Histoire de Marseille*, Ed. Edouard Privat, Toulouse, 1973.

BARBATO, Marcello, *Lu Rebellamentu di Sichilia*, Ed. Collezione di testi siciliani dei secoli XIV e XV, Palermo, 2010.

BARBER, Richard, *Il mondo della cavalleria. Storia della cavalleria dalle origini al secolo XVI*, Ed. Sugarco, Milano, 1986.

BARBERÀ, José Maria de, *Los restos de Roger de Lauria, ¿dónde están?: exposición elevada á las Reales Academias de la Historia y las Bellas Artes*, Ed. Tip. De la Viuda y Herederos de D. José A. Nel·lo, Tarragona, 1892.

BARBERO, Alessandro, *Il mito angioino nella cultura italiana e provenzale fra duecento e trecento*, Ed. Deputazione subalpina di storia patria, Torino, 1983.

BARBIERI, Michele i MAILFERT, Yvonne Labande, “P. Colliva-Ricerche sul principio di legalità nell’amministrazione del regno di Sicilia al tempo di Federico II. Gli organi centrali e regionali”, dins *Cahiers de civilisation médiévale*, vol. 12, n. 47, 1969, p. 305-306.

BARONE, Giulia, “L’oeuvre eschatologique de Pierre Jean-Olieu et son influence. Un bilan historiographique”, dins *Fin du monde et signes des temps. Visionnaires et prophètes en France méridionale (fin XIIIe-début XVe siècle)*, *Cahiers de Fanjeaux*, n. 27, 1992, p. 49-61.

BARTHELEMY, Dominique, “La vengeance, le jugement et le compromis”, dins *Le règlement des conflits au Moyen Âge. Actes du XXXIe congrès de la SHESP*, Ed. Publications de la Sorbonne, Paris, 2001, p. 11-20.

BARTUSIS, Mark C., *The late Byzantine army: arms and society, 1204-1453*, Ed. University of Pennsylvania, Philadelphia, 1992.

BASSEGODA PINEDA, Enric, “La batalla de les Illes Formigues en Desclot i Muntaner”, dins *Quaderns de la Selva*, n. 16, 2004, p. 91-103.

BASTARDAS I PARERA, Joan, *Sobre la problemàtica dels Usatges de Barcelona, discurs llegit el dia 10 de març de 1977 en l’acte de recepció pública de Joan Bastarda i Parera la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i contestació de l’acadèmic numerari Josep Mª Font i Rius*, Ed. Reial Acadèmica de Bones Lletres, Barcelona, 1977.

_____, “Introducció”, dins *Usatges de Barcelona. El codi a mitjan segle XII, establiment del tex Llatí i edició de la versió catalana del manuscrit del segle XIII de l’arxiu de la Corona d’Aragó de Barcelona*, a cura de Joan BASTARDAS, Ed. Fundació Noguera, Barcelona, 1991, p. 9-10.

BATLLE I GALLART, Carme, “Aportacions a la història d’una revolta popular: Barcelona 1285”, dins VV.AA, *Estudis d’Història Medieval. Estudis dedicats a Ferran Soldevila* en ocasió del seu setanta-cinquè aniversari, vol. 2, Ed. Societat Catalana d’Estudis històrics, Barcelona, 1970, p. 19-29.

_____, *La crisis social y económica de Barcelona a mediados del siglo XV*, vol. 1, Ed. CSIC-Departamento de Estudios Medievales, Barcelona, 1973.

BATLLORI, Miquel, “El cronista Bernat Desclot i la família Escrivà”, dins VV.AA, *Storiografia e Storia. Studi in onore di Eugenio Duprè Theseider*, Ed. Bulzoni, Roma, 1974, p. 123-150.

_____, “Cultura: el Mediterráneo en la cultura catalana medieval en tres sondeos: Llull, Vilanova, Muntaner”, dins Georges DUBY (Eds.), *Los ideales del Mediterráneo. Historia, filosofía y literatura europea*, Ed. Icaria Antrazyt, Barcelona, 1997, p. 321-340.

BEAUMARCHÉ, Jean de, *La croisade désastreuse de 1285*, Ed. Lacour, Nîmes, 2010.

BEDINI, Balduino Gustavo, *Breve prospetto delle abazie cistercensi d'Italia: dalla fondazione de Citeaux (1098) alla metà del secolo decimoquarto*, Ed. Tipografia di Casamari, Casamari, 1964.

BEJARANO RUBIO, Amparo, “La frontera del reino de Murcia en la política castellano-aragonesa del siglo XIII”, dins *Miscelánea Medieval Murciana*, n. 13, 1986, p. 131-154.

BENIGNO, Francesco, *Il ritorno dei Vespri: storia e politica nell'opera de Filadelfo Mugnos*, Ed. Universitat de Barcelona, Barcelona, 2007.

BERMEJO CABRERO, José Luis, “Aspectos normativos sobre rieptos y desafíos a fines de la Edad Media”, dins *En la España Medieval*, n. 22, 1999, p. 37-60.

BERNARDI, Philippe, *Atlas historiques de Saint-Denis: Des origines au 18e siècle*, Ed. Éditions de la Maison des sciences de l'homme, Paris, 1996.

BERNAT BALTRONS, Francesc, Heinzer, Patrick, “La història de la literatura catalana d'Alfred Morel-Fatio al Grundriss der Romanischen Philologie (1893)”, dins Manuel PÉREZ SALDANYA i Rafael ROCA RICART (Eds.), *Actes XVIIè Col·loqui de Llengua i Literatura catalanes, 7-10 de juliol de 2015*, Ed. AILLC-Institut d'Estudis Catalans, València, 2017, p. 215-225.

BERTHELOT, Anne, “L'enchantement du récit: magie et illusion à la cour d'Arthur dans le Roman de Jaufré”, dins Margherita LECCO (Eds.), *Materiali arturiani nelle letterature di Provenza, Spagna, Italia*, Ed. Edizioni dell'Orso, Alessandria, 2006, p. 1-15.

BERTHIER, André, “Un maître orientaliste du XIIIe siècle: Raymond Martin, O.P.”, dins *Archivum Fratrum Praedicatorum*, n.6, 1936, p. 267-311.

BERTOLUCCI PIZZORUSSO, Valeria, “Don Enrique/Don Arrigo: un infante di Castiglia fra storia e letteratura”, dins *Alcanate*, n. 4, 1004-2005, p. 293-314.

BEUCHOT, Mauricio, *Introducción a la filosofía de Santo Tomas de Aquino*, Ed. San Esteban, Salamanca, 2004 .

BEVERE, Riccardo, “Erberto d'Orleans, vicario di Carlo I d'Angiò”, dins *Archivio storico per le provincie napoletane*, vol. 26, 1901, p. 81-91.

BIANCA, Mariana della, “Relaciones de poder de la perspectiva de género en la Edad Media”, dins VV.AA, *XIV Jornadas Interescuelas. Departamento de Historia de la Facultad de Filosofía y Letras*, Ed. Universidad Nacional de Cuyo, Mendoza, 2013, p. 2-18.

BLANCAS Y TOMÀS, Jerónimo de, *Coronaciones de los Serenissimos Reyes de Aragón*, Zaragoza, 1641.

BLANCH E ILLA, Narciso, *Crónica de la Provincia de Gerona*, Ed. Ronchi y companyia, Madrid, 1866.

BLASIIS, Giuseppe de, *Le case dei principi angioini nella piazza di Castelnuovo*, Ed. Arnaldo Forni Editore, Napoli, 1968.

BLICKLE, Peter, “Revolten in Europa 1200-1800”, dins Gabriella Erdélyi (Eds.), *Armed Memory. Agency and Peasant Revolts in Central and Southern Europe (1450-1700)*, Ed. Vandenhoeck, Göttingen, 2016, p. 44.

BLUM, Claude, “La folie et la mort dans l’imaginaire collectif fu moyen âge et du début de la Renaissance (XIIe-XVIe siècles)”, dins Herman BRAET i Werner VERNEKE, (Eds.), *Death in the middle ages*, Ed. Leuven University Press, Leuven, 1983, p. 258-286.

BOFARULL, Antonio de, *Ramon Muntaner, guerrero y cronista. Biografía escrita con motivo de la colocación del retrato de tan personaje en la Galeria de catalanes célebres que va formando el Excmo. Ayuntamiento constitucional de Barcelona el 26 de setiembre de 1883*, Ed. Ayuntamiento de Barcelona, Barcelona, 1883.

BOFFA, Serge, “Les soutiens militaires de Jean Ier, duc de Brabant, à Philippe III, roi de France durant les expéditions ibériques (1276-1285)”, dins *Revue du Nord*, vol. 78, n. 614, 1996, p. 7-33.

BOHIGAS I BALAGUER, Pere, “Profecies catalanes dels segles XIX i XV. Assaig bibliogràfic”, dins *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, n. 6, 1920-1922, p. 24-49.

_____, “Prediccions i profecies en les obres de Fra Francesc Eiximenis”, dins VV.AA, *Franciscalia. Homenatge de les lletres catalanes a sant Francesc amb motiu del setè centenari de son traspàs (1226), de la seva canonització (1228) i quart de l'autoctonia de l'Orde Caputxí (1528)*, Barcelona, 1928, p. 34.

_____, “Noticia de una traducción aragonesa de la crónica de Bernat Desclot”, dins VV. AA, *Homenaje a José Manuel Bleca: ofrecido por sus discípulos, colegas y amigos*, Ed. Gredos, 1983, p. 109-122.

BOLOGNA, Orazio Antonio, *Manfredi di Svevia. Impero e papato nella concezione di Dante*, Ed. LAS Roma, Roma, 2013.

BONADA, Lluís, “La crònica de Desclot no és de fiar”, dins *El temps*, 17 d'octubre de 2006, p. 74-76.

BONET DONATO, Maria, “Las órdenes militares en la expansión feudal de la Corona de Aragón”, dins *Revista de Historia Medieval. Anales de la Universidad de Alicante*, n. 17, 2011, p. 245-302.

_____, “La ciutat i els poders locals a la regió catalana meridional (segles XII-XV)”, dins Flocel SABATÉ I CURULL (Eds.), *El poder entre la ciutat i la regió*, Ed. Pagès editors, Lleida, 2018, p. 63-84.

BORGHESE, Gian Luca, *Carlo I d'Angiò e il Mediterraneo: politica, diplomazia e commercio internazionale prima dei Vespri*, Ed. École française de Rome, Roma, 2008.

BORRUSO, Andrea, *Michele Amari storico e politico: atti del seminario di studi*, Ed. Società siciliana per la storia patria, Palermo, 1989.

BORSARI, Silvano, “La politica bizantina di Carlo I d’Angiò dal 1266 al 1271”, dins *Archivio Storico per le Province Napoletane*, n. 35, 1956, p. 327-328.

BOSCOLO, Alberto, “L’eredità sveva di Pietro il Grande, re d’Aragona”, dins *11è CHCA*, vol. 1, Ed. Accademia di Scienze, Lettere e Arti di Palermo, Palermo-Trapani-Erice, 1983, p. 83-99.

BOURDERIOUX, Céline, *Les différents visages de la guerre à travers la chronique du catalan Ramon Muntaner: fin XIIIe- début XIVe siècle*, Tesi doctoral, Toulouse, 1999.

BOVIO, Giovanni, *Il Vespro e i comuni*, Ed. N. Giannotta, Catania, 1882.

BOYA BALET, Ángel, *La compañía de almogávares en Grecia*, Ed. Liber Factory, Madrid, 2014.

BOYER, Jean-Paul, “La “foi monarchique”: royaume de Sicile et Provence (mi-XIIIe-mi XIVe siècle)”, dins Paolo CAMMAROSANO (eds.), *Le forme della propaganda politica nel Due e nel Trecento. Relazioni al convegno di Trieste (2-5 marzo 1993)*, Ed. Publications de l’École Française de Rome, Roma, 1994, p.85-110.

_____, “Prédication et État napolitain dans la première moitié de XIVe siècle”, dins VV.AA, *L’État angevin. Pouvoir, culture et Société entre XIIIe et XIVe siècle, Actes du colloque International, 7-11 novembre 1995*, Ed. Collection de L’École Française de Rome, Roma-Naples, 1998, p. 127-157.

BOZZO, Stefano Vittorio, *Note storiche siciliane del secolo XIV*, Ed. Virzi, Palermo, 1882.

_____, *Ricordi e documenti del Vespro siciliano pubblicati a cura della Società siciliana per la storia patria nella ricorrenza del sesto centenario: 31 marzo 1882: recensione*, Palermo, 1883.

_____, *Il Vespro: considerato nelle sue cause e nelle sue conseguenze: discorso letto nel liceo F. P. Pérez il 6 aprile 1884*, Ed. Tip. Lao, Palermo, 1884.

BOZZOLA, Annibale, “Guglielmo VII Marchese di Monferrato e Carlo I”, dins *Archivio statale per le provincie napoletane*, n. 36, 1911, p. 12.

BRACO ARTEAGA, Juan Rafael , PLAZAS VEGA, Mauricio A. i AMATUCCI, Andrea, *De Aristóteles a Santo Tomas. Ideas políticas y jurídicas. Proyección en el Derecho tributario*, Ed. Universidad del Rosario, Bogotá, 2015.

BRAISCH, Ingeborg, *Eigenbild und Fremdverständnis im Duecento: Saba Malaspina und Salimbene da Parma*, Ed. Grundlagen der Italianistik, Frankfurt am Main, 2010.

BRANCATO, Francesco, *Carini in Spagna nel VI centenario del Vespro (Carteggio con M. Amari)*, Ed. Società Siciliana per la Storia Patria, Palermo, 1976.

BRESC, Henri, “1282: classes sociale et révolution nationale”, dins *11è CHCA*, vol. 2, Ed. Accademia di Scienze Lettere e Arti di Palermo, Palermo-Trapani-Erice, 1983, p. 241-258.

_____, *Un monde méditerranéen: Économie et société en Sicile, 1300-1450*, vol. 1-2, Ed. Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome, Roma, 1986.

_____, “Marseille dans la guerre des Vêpres siciliennes”, dins Isabelle BONNOT (Eds.), *Marseille et ses rois de Naples: La diagonale angevine, 1265-1382*, Ed. Presses Universitaires de Provence, Aix-en-Provence, 1988, p. 43-49.

_____, “La ‘mala signoria’ ou l’hypothèque sicilienne”, dins VV.AA, *L’État angevin. Pouvoir, culture et Société entre XIIIe et XIVe siècle, Actes du colloque International, 7-11 novembre 1995*, Ed. Collection de L’école Française de Rome, Roma-Naples, 1998, p. 577-600.

BRIAN, Lawn, *The Salernitan Questions: an Introduction to the History of Medieval and Renaissance Problem literature*, Ed. Oxford University Press, New York, 1963.

BRIDGES, Venetia, *Medieval Narratives of Alexander the Great. Transnational texts in England and France*, Ed. Boydell and Breer, Rochester, 2018.

BROGLIO, Vincenzo, *Storia della guerra del Vespro siciliano compilata sui più cronisti contemporanei e storici*, Ed. Rapperti Fravega E. C, Milano, 1858.

BROWNMILLER, Susan, *Against Our will: Men, Women and Rape*, Ed. Open Road Media, Newburyport, 2013.

BRUNEL, Clavis, *Jaufré: roman arthurien du XIIIe siècle en vers provençaux*, Ed. Société des anciens textes français, Paris, 1943.

BRUNELLI, Giampiero, *Le istituzioni temporali dello Stato della Chiesa. Dispense didattiche per il modulo di Istituzioni politiche*, Ed. Università degli Studi di Roma “La Sapienza”, Roma, 2007-2008.

BRUNI, Oreste, *I vespri siciliani: canto dedicato al municipio di Palermo in occasione del 6 centenario*, Ed. L. Battei, Parma, 1882.

BUC, Philippe, “Some thoughts on the Christian Theology of violence, Medieval and modern, from the Middle Ages to the French Revolution”, dins *Rivista di Storia del Cristianesimo*, n.5/1, 2008, p. 9-28.

BUCHON, Jean Alexandre, *Recherches et matériaux pour servir a une histoire de la domination française aux XIIIe, XIV e et XVe siècles dans les provinces démembrées de l’empire grec a la suite de la quatrième croisade*, Ed. Auguste Desrez Libraire-Éditeur, Paris, 1811.

_____, *Nouvelles recherches historiques sur la principauté française de Morée et ses hautes baronnies*, vol. 2, Ed. Imprimeurs unis, Paris, 1853.

BUSCEMI, Niccolò, *La vita di Giovanni di Procida privata e pubblica*, Ed. Reale stamperia, Palermo, 1836.

BUSSON, Arnold, “Friederich der Friedige als Prätendent der Sizilianischen Krone und Johan von Procida“, dins VV.AA, *Historische Aufsätzen dem Andenken an Georg Waits gewidmet*, Hannover, 1886.

CABANES FITOR, Vicent, *Sintaxi de les preposicions de lloc «a» i «en» en la 'Crònica' de Bernat Desclot*, Tesi Doctoral, Universitat de València, 1993.

CABESTANY FORT, Joan F. “El 650 aniversari de la mort del rei Jaume II”, dins *Arxiu bibliogràfic de Santes Creus*, vol. 5, n. 46, 1977, p. 321-329.

_____, “El Cronicó de Guillem Mascaró: l'autor i l'obra”, dins VV.AA, *Miscel·lània Aramon i Serra, estudis de llengua i literatura catalanes oferts a R. Aramon i Serra en el seu setantè aniversari*, vol. II, Ed. Curial, Barcelona, 1980, p. 115-122.

CABRÉ MONTSERRAT, Dolors, “Bernat d'Olivella, arquebisbe de Tarragona i Sicília”, dins *IIé CHCA*, vol. 3, Ed. Accademia di Scienze, Lettere e Arti di Palermo, Palermo-Trapani-Erice, 1983/4, p. 289-302.

CABRÉ OLLÉ, Miriam, *Cerverí de Girona and his poetic traditions*, Ed. Tamesis, London, 1999.

_____, *Cerverí de Girona: un trobador al servei de Pere el Gran*, Ed. Universitat de Barcelona-Universitat de les Illes Balears, Barcelona, 2011.

CACIORGNA, Maria Teresa, “L'influenza angioina in Italia: gli ufficiali nominati a Roma e nel Lazio”, dins *Mélanges de l'école française de Rome*, n. 107, 1995, p. 173-206.

_____, “Tra comune e camera regia: la gestione delle finanze angioine a Roma e nel Lazio”, dins Serena MORELLI (Eds.), *Périphéries financières angevines. Institutions et pratiques de l'administration de territoires composites (XIII-XV siècle)*, Ed. Collection de l'Ecole Française de Rome, Rome, 2018, p. 331-355.

CADIER, Léon, “Études sur la sigillographie des rois de Sicile. I. Les bulles d'or des Archives du Vatican”, dins *Mélanges d'Archéologie et d'Histoire de l'Ecole française de Rome*, vol. 8, Paris, 1888, p. 147-186.

_____, “Les archives d'Aragon et de Navarre”, dins *Bibliothèque de l'Ecole des Chartes*, vol. 49, Paris, 1888, p. 47-90.

_____, *Essai sur l'administration du royaume de Sicile sous Charles Ier et Charles II d'Anjou*, Ed. Thorin, Paris, 1891.

_____, *L'amministrazione della Sicilia Angioina*, a cura de Francesco Giunta, Ed. Flaccovio, Palermo, 1974.

CAHILL, Lisa Sowle, “La tradición cristiana de la guerra justa : tensiones y evolución”, dins *Concilium* n. 290, 2001, p. 257-267.

CALISSE, Carlo, *Storia del Parlamento in Sicilia dalla fondazione alla caduta della monarchia*, Ed. Arnaldo Forni Editore, Torino, 1887.

CALORE, Antonello, *Forme Giuridiche del 'Bellum Iustum'*, Ed. Giuffrè Editore, Milano, 2003.

CAÑAS MURILLO, Jesús, *Libro de Alexandre*, Ed. Editora Nacional, Madrid, 1978.

CANTELLA, Basilio, *I vespri siciliani: carme di Basilio Cantella*, Ed. A. Pansini, Piazza Armerina, 1882.

CANTORE, Anna Maria, “Il mito e l’impegno politico federiciano. Il *Liber Augustalis* ed i provvedimenti a favore delle donne” dins *Medioevo Italiano. Rivista telematica*, n. 1, 2014, p. 5-33.

CAPASSO, Bartolommeo, “Le Cronache de li antiqui Re del Regno di Napoli di Don Gaspare Fuscolillo”, dins *Archivio torico delle provincie napoletane*, vol. I, 1876, p. 36-80, 533-565.

_____, *Le fonti della storia delle provincie napoletane dal 568 al 1500*, Ed. Riccardo Marghieri, Napoli, 1902, p. 108-109.

CAPELL LUCENA, Josefa M., *Contribución al estudio de la lengua de Desclot*, Tesis de licenciatura, Universidad de Barcelona-Facultad de Filosofía y letras, Barcelona, 1965.

CAPO, Lidia, “Da Andrea Ungaro a Guillaume de Nangis: un’ipotesi sui rapporti tra Carlo I d’Angiò e il regno di Francia”, dins *Mélanges de l’École française de Rome, Moyen Âge-Temps Modernes*, n. 89, 2, 1977, p. 811-888.

CAPPELLI, Antonio, *Giovanni di Procida e il vespro siciliano*, Ed. Collezione di opere inedite a rare dei primi tre secoli della lingua, Torino, 1861.

CARABELLESE, Francesco, *Carlo d’Angiò nei rapporti politici e commerciali con Venezia e l’Oriente*, Ed. Editrice Vecchi, Bari, 1911.

CARANO DONVITO, Giovanni, *L’economia meridionale prima e dopo il Risorgimento*, Ed. Vallecchi, Firenze, 1928.

CARAVALE, Mario, *Il regno normanno di Sicilia*, Ed. Università degli studi di Roma, Roma, 1984.

CARDONA, Enrico, *Dall’antica letteratura catalana, Studii, Seguiti Sal testo e dalla traduzione della vita di Giacomo I. Tolta dalla Cronaca Catalana di Ramon Muntaner*, Ed. Tip. Di Luigi Gargiulo, Napoli, 1876.

CAREY, Brian Todd, *Warfare in the medieval world*, Ed. Pen & sword military, Barnsley, 2006.

CARINI, Isidoro, *Il Vespro siciliano e la questione angioina. Articoli e documenti pubblicati dalla Sicilia cattolica*, Ed. Tip. Statuto, Palermo, 1882.

CARLYLE, Robert Warrand, *Il pensiero politico medievale*, vol. 3, Ed. Laterza, Bari, 1976.

CARO, Georg, *Genova e la supremazia nel Mediterraneo (1257-1311)*, vol. 2, Ed. Società Ligure di Storia Patria, Genova, 1974.

CAROZZI, Clause, “Saba Malaspina et la Légitimité de Charles Ier”, dins VV.AA, *L’État angevin. Pouvoir, culture et Société entre XIIIe et XIVe siècle, Actes du colloque International, 7-11 novembre 1995*, Ed. Collection de L’École Française de Rome, Roma-Naples, 1998, p. 81-97.

CARRERAS I CANDI, Francesc, “Primera traducció catalana de la Bíblia (segle XIII)”, dins *Revista de Bibliografia Catalana*, n. 7, 1904, p. 48-58.

_____, “Entences i Templers en les montanyes de Prades (1279 a 1300)”, dins *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, vol. 2, n.13, 1904, p. 217-257.

_____, “La creuada a Terra Santa (1269-1270)”, dins *Ir CHCA*, vol. 1, Ed. Stampa d’en Francisco Altés, Barcelona, 1910, p. 106-138.

CARRERO, Eduardo, RIPOLL, Gisela, TUSET, Francesc, RICO, Daniel, BENSENY, Josep, BENHAIM, Jelena, TUSET, Joan i MOLIST, Núria, “Sancti Cirici de Colera/ Sant Quirze de Colera (Alt Empordà, Girona). Estudio preliminar del conjunto monástico, siglos VIII al XVI”, dins *Hortus Artium Medievalium*, n. 23, 2017, p. 602-628.

CARTELLIERI, Otto, *Peter von Aragon und die sizilianische Vesper*, Ed. Carl Winters’ Universitätsbuchhandlung, Heidelberg, 1904.

CARUCCI, Carlo, *Il patriottismo del gran salernitano Giovanni da Procida attraverso ineccepibili documenti*, Ed. Tip. Dei Monasteri, Subiaco, 1932.

CASAS HOMS, Josep. M., “Galeres catalanes trescentistes. Enrolament de llurs tripulacions”, dins *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña*, n. 8, 1972, p. 9-96.

CASPAR, Erich, *Ruggero II e la fondazione della monarchia normanna di Sicilia*, Ed. Laterza, Roma, 1999.

CASSIDY, Richard, *The Norman Achievement*, Ed. Sidgwick & Jackson, London 1989.

CASTILLO DENNIS, Angelo, *The Maltese cross: a strategic History of Malta*, Ed. Praeger, Westport, 2006.

CASTORINA, Pasquale, *Catania e Dante Alighieri ovvero uno Sguardo retrospettivo di anni seicento, la Cronaca di F. Atanasio di Aci, ed una società catanese di storia patria*, Ed. G. Pastore, Catania, 1883.

CATALANO, Gaetano, *Studi sulla Legazia Apostolica di Sicilia*, Ed. Parallelo, Reggio Calabria, 1973.

CATALANO, Michele, “Il romanzo di Perugia e di Corciano”, dins *Bollettino reale deputazione di Storia Patria per l’Umbria*, n. 27, fasc.1, 1925.

CATALIOTO, Luciano, *Terre, baroni e città in Sicilia nell’età di arlo I d’Angiò*, Ed. Intilla Editore, Messina, 1995.

CATAPANO, Tomás Antonio, “La democracia según Santo Tomás de Aquino”, dins *Revista Idearium*, n.18/22, 1992, p. 127-143.

CATEURA BENNÀSSER, Pau, *Mallorca en el segle XIII*, Ed. El Tall, Palma de Mallorca, 1997.

CATLOS, Brian A., *Muslims of Medieval Latin Christendom, c.1050-1614*, Ed. Cambridge University Press, Cambridge, 2014.

CENDRÓS I CARBONELL, Joan B. *El quart centenari de la impressió de la Crònica de Ramon Muntaner; l’impressor, l’obra i l’autor*, Barcelona, 1958.

CESAREO, Giovanni Alfredo, *Nel 6 centenario dei Vespri siciliani*, Ed. Libreria A. Manuzio, Messina, 1882.

CEVA, Bianca, *Brunetto Latini: l'uomo e l'opera*, Ed. R. Ricciardi, Napoli, 1965.

CHAMPLIN, Edward, *Nerone*, Ed. Laterza, Roma-Bari, 2015, p. 16-20.

CHAPMAN, Conrad, *Michel Paléologue, restaurateur de l'Empire byzantine*, Ed. Figuière, Paris, 1926.

CHAYTOR, Henry John, *A history of Aragon and Catalonia*, Ed. Methuen, London, 1933.

CHRISSIS, Nikolaos G., *Crusading in Frankish Greece: a study of Byzantine-Western relations and attitudes, 1204-1282*, Ed. Brepols, Turnhout, 2012.

CICCARELLI, Diego, "I francescani e il Vespro siciliano", dins *11è CHCA*, vol. 2, Ed. Accademia di Scienze Lettere e Arti di Palermo, Palermo-Trapani-Erice, Palermo, 1983, p. 359-370.

CINGOLANI, Stefano M., "Jo Ramon Muntaner. Consideracions sobre el paper de l'autobiografia en els historiadors en llengua vulgar", dins *Miscel·lània Antoni M. Badia Margarit*, n. 3, 1985, p. 95-125.

_____, *Historiografia, propaganda i comunicació al segle XIII: Bernat Desclot i les dues redaccions de la seva crònica*, Ed. Institut d'estudis catalans, Barcelona, 2006.

_____, *Llibre de l'Infant Pere*, Ed. Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives, Alacant, 2006.

_____, "Seguir *les vestígies* dels antecessors. Llinatge, reialesa i historiografia a Catalunya, des de Ramon Berenguer IV a Pere II (1131-1285)", dins *Anuario de Estudio Medievales*, n. 36, 2006, p. 201-240.

_____, *La memòria dels reis*, Ed. Base, Barcelona, 2007.

_____, "La storiografia catalana all'epoca di Pietro II e Alfonso II (1276-1291)", dins *Studi Medievali*, n.48, 2007, p. 575-618.

_____, "De historia privada a historia pública y de la afirmación al discurso: una reflexión en torno a la historiografía medieval catalana (985-1288)", dins *Talia Dixit*, n.3, 2008, p. 51-76.

_____, "El llibre dels fets' del rei Jaume I i el 'Llibre del rei en Pere' de Bernat Desclot", dins Germà COLÓN I DOMÈNECH i Tomàs MARTÍNEZ ROMERO (Eds.), *Jaume I: fets, actes i Paraules*, Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2008, p. 287-312.

_____, *La memòria dels reis. Les quatre grans cròniques*, Ed. Editorial Base, Barcelona, 2008.

_____, "Memòria, llinatge i poder: Jaume I i la consciència històrica", dins *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, n.19, 2008, p. 101-127.

- _____, *Pere el Gran: vida, actes i paraules*, Ed. Base, Barcelona, 2010.
- _____, “Del monasterio a la cancillería. Construcción y propaganda de la memoria dinástica en la Corona de Aragón”, dins Pascual MARTÍNEZ SOPERNA i Ana RODRÍGUEZ LÓPEZ (Eds.), *La construcción de la memoria regia*, Ed. Universitat de València, València, 2011, p. 383.
- _____, “El Llibre de l'infant en Pere: de la sutil frontera entre realidad y ficción en la historiografía”, dins *Talia dixit*, n.7, 2012, p. 73-96.
- _____, “El Llibre del rei En Pere de Bernat Desclot”, dins Lola BADIA PÀMIES (Eds.), *Història de la Literatura catalana*, Ed. Barcino, Barcelona, 2013, p. 123-151.
- _____, *Vida, viatges i relats de Ramon Muntaner*, Ed. Base, Barcelona, 2015.
- _____, *Cròniques menors dels segles XIII-XIV*, Ed. Monuments d'Història de la Corona d'Aragó 7, València. En Premsa.
- CIPOLLA, Pasquale, *Toscana e Sicilia: appunti e note in occasione del 6 centenario del Vespro*, Ed. Tip. Del giornale Il Tempo, Palermo, 1882.
- CIRLOT, Victoria, *La novela artúrica. Orígenes de la ficción en la cultura europea*, Ed. Montesinos, Barcelona, 1987.
- CIVIT, Toni, *El missatger del rei: crònica dels viatges de Cistròfol Cisadevall, mariner al servei de Pere el Gran*, Ed. Farell Edicions, Sant Vicenç de Casteller, 2016.
- COHN, Willy, “Storia della flotta siciliana sotto il governo di Carlo I d'Angiò”, dins *Archivio storico per la Sicilia orientale*, n. 29, Catania, p. 185-222.
- COLEMAN, Janet, “The science of Politics and Late Medieval Academic Debate”, dins Rita COPELAND (Eds.), *Criticism and dissent in the Middle Ages*, Ed. Cambridge University Press, Cambridge, 1996, p. 181-214.
- COLL I ALENTORN, Miquel, “Notes per a l'estudi de la influència de les cançons de gesta franceses damunt la Crònica de Bernat Desclot”, dins *Estudis universitaris catalans*, n. 12, 1927, p. 3-15.
- _____, “El Llibre de les Nobleses dels reys”, dins *Estudis Universitaris Catalans*, n.13, 1928, p. 458-524.
- _____, “Els edificis a la crònica de Desclot”, dins VV.AA, *Miscel·lània Puig i Cadafalch, Recull d'estudis d'Arqueologia, d'Història de l'art i d'Història*, Ed. Societat Catalana d'Estudis Històrics-Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1947-1951, p. 329-336.
- _____, *Crònica*, vol. I-V, Ed. Barcino, Barcelona, 1949.
- _____, *La Historiografia de Catalunya en el període primitiu*, vol. 3, Ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1951.
- _____, “La historiografia de Catalunya en el període primitiu”, dins *Estudis Romànics*, n.3, 1951-1952, p. 162-171.

_____, *El cronista Desclot i el Regne de València, conferència pronunciada amb motiu de la clausura dels cursos de llengua i literatura valenciana de "Lo Rat-penat" el dia 21 de juny de 1959*, Ed. Publicacions dels cursos de llengua i literatura valenciana de lo rat penat, València, 1959.

_____, *Muntaner*, Ed. Edicions de Nou Art Thor, Barcelona, 1987.

_____, “Les cròniques populars catalanes”, dins Josep Maria SALRACH MARES (Eds.), *L'època medieval a Catalunya. Cicle de conferències fet a la Institució Cultural del CIC de Terrassa*, Ed. Abadia de Montserrat, Barcelona, 1989, p. 119-128.

_____, *Historiografia*, Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1991.

_____, *Llegendari*, Ed. Curial Edicions Catalanes-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 1993.

COLL, José M., “Algunas referencias inéditas sobre los cronistas Desclot, Muntaner y Descoll”, dins *Analecta sacra tarraconensia: Revista de ciències historicoeclesiàstiques*, n. 23, 1950, p. 67-74.

COLLA, Francesco la, *Ricordo del 6 centenario del Vespro siciliano: celebrato in Palermo a 31 marzo 1882*, Ed. Tip. Virzi, Palermo, 1911.

COLLETTA, Pietro, “Sull'edizione della *Cronica Sicilie* di anonimo del Trecento a cura di Rosario Gregorio”, dins *Mediterranea. Ricerche storiche*, n. 5, 2005, p. 567-582.

_____, “Per una nuova edizione della *Cronica Sicilie* di anonimo del Trecento”, dins *Mediterranea. Ricerche storiche*, n.7, 2006, p. 331-346.

_____, “La cronica de *Acquisicione insule sicilie* e il suo volgarizzamento. Appunti di ricerca”, dins *Bollettino. Centro di studi filologici e linguistici siciliani*, n.21, Palermo, 2007, p. 219-242.

_____, “*Cronica Sicilie*, Codice Fitalia e altri documenti fra città e corte”, dins Alessandro MUSCO (Eds.), *Il Mediterraneo del '300 ed il regno di Federico III d'Aragona: Saperi, Economia, Società: Atti del Convegno di Studio; Palermo 29-30 Giugno-Castelbuono 1 Luglio 2006*, Palermo, 2011, p. 55-80.

_____, *Storia, cultura e propaganda nel Regno di Sicilia nella metà del XIV secolo: la Cronica Sicilie*, Ed. Istituto storico italiano per il Medio Evo, Roma, 2011.

_____, “Un documento di propaganda siciliana del tempo di Pietro II: l'*Epistola Henrici eremite ad Robertum regem*”, dins Marcello PACIFICO, M. Antonietta RUSSO, Daniela SANTORO i Patrizia SARDINA (Eds.), *Memoria, storia e identità*, n. 17, Ed. Quaderni Mediterranea. Ricerche storiche, Palermo, 2011, p. 217-240.

_____, “La *Cronica Sicilie*: apporti del codice Fitalia e interventi di V. Todesco (1941)”, dins *Invigilata Lucernis*, n. 34, 2012, p. 77-88.

_____, “L'edizione della *Cronica Sicilie*”, dins *Schede medievali*, n. 48, 2010, p. 187-201.

_____, “Sul testo della *Cronica Sicilie*”, dins *Rivista di cultura classica de medioevale*, n. 1, 2013, p. 189-202.

_____, “Per un'edizione del codice Fitalia: l'apporto della tradizione manoscritta della *Cronica Sicilie*”, dins *Archivio normanno-svevo*, n.4, 2013-2014, p. 103-124.

COLLIVA, Paolo, *Ricerche sul principio di legalità nell'ammistrazione del Regno di Sicilia al tempo di Federico II*, Ed. Giuffrè, Milano, 1964.

COLOMER I PRESES, Ignasi M., “Les Mosques de Sant Narcís” dins *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. 25, n. 2, 1981, p. 535-542.

_____, *Mosques miracleres: iconografia*, Ed. Ajuntament de Girona, Girona, 1988.

COMYN, Robert, *The history of the Western empire: from its restoration by Charlemagne to the accession of Charles V*, vol.1, Ed. H. Allen & Co., London, 1841.

CONCHEFF, Beatrice Jorgensen, *The hypothetical epic-narrative sources for the Catalan chronicles of Jaume I, Desclot and Muntaner*, Tesi doctoral, University of Wisconsin, 1976.

CONDE Y DELGADO DE MOLINA, Rafael, *Pere II (III) el Gran (1276-1285: exposició documental: Catàleg*, Ed. Arxiu de la Corona d'Aragó, Barcelona, 1985.

CÒNSUL, Arnau i SAROBE, Ramon, “Constança d'Aragó. L'emperadriu catalana”, dins *Revista Sàpiens*, n. 79, 2009.

CONTAMINE, Philippe, *La guerra en la Edad Media*, Barcelona, E. Labor, 1984.

_____, *Histoire militaire de la France, Des origines à 1715*, vol. 1, Ed. Presses Universitaires de France, Paris, 1992.

COPLESTON, Frederick, *Historia de la filosofía. De San Agustín a Escoto*, vol. 2, Ed. Ariel, Barcelona, 2000-2004.

COPPA, Ignazio, MARTINO, Mattia di, “Leggende sul vespro siciliano in Noto”, dins *Archivio per lo Studio delle tradizioni popolari*, n. 14, 1895, p. 2-4.

CÓRDOBA DE LA LLAVE, Ricardo, *Mujer, marginación y violencia entre la Edad Media y los tiempos modernos*, Ed. Universidad de Córdoba, Córdoba, 2006.

CORDOVA, Vincenzo, *Delle famiglie tuttora non estinte e delle città e terre che presero parte del Vespro siciliano*, Ed. Virzi, Palermo, 1882.

COREY, David D. i CHARLES, J. Daryl, *The just war tradition: an introduction*, Ed. Intercollegiate Studies Institute, Wilmington, 2012.

COROLEU E INGLADA, José i PELLA Y FORGAS, José, *Las cortes catalanes*, Ed. Imprenta de la Revista Histórica Latina, Barcelona, 1876.

_____, *Lo sometent. Notícies històriques y jurídicas de sa organisió*, Ed. La Renaixença, Barcelona, 1877.

_____, *Las Fueros de Cataluña*, Ed. Administración San Pablo, Barcelona, 1878.

CORRAO, Pietro, “L’ufficio de Maestro Portulano in Sicilia fra angioini ed aragonesi”, dins *11è CHCA*, vol. 2, Ed. Accademia di Scienze Lettere e Arti di Palermo, Palermo-Trapani-Erice, 1983, p. 419-431.

_____, “Celebrazione dinastica e costruzione del consenso nella Corona d’Aragona”, dins Paolo CAMMAROSANO (Eds.), *Le forme della propaganda politica nel Due e nel Trecento. Relazione al convegno di Trieste, 2-5 marzo 1993*, Ed. École française de Rome, Roma, 1994, p.133-156.

CORRENTI, Santi, “La patetica storia di Gammazita”, dins Santi Correnti (Eds.), *Le più belle leggende di Catania e dell’Etna*, Ed. ACE, Catania, 1965, p. 40-42.

_____, *Storia di Sicilia: come storia del popolo siciliano*, Ed. Longanesi, Milano, 1972.

_____, *La guerra dei novant’anni e le ripercussioni europee della guerra del Vespro (1282-1372)*, vol. 1-2, Ed. Casa Muglia, Catania, 1973.

_____, “La parola segreta del Vespro”, dins *Rassegna Siciliana di Storia e Cultura*, n. 3, 1999, p. 87-88.

CORTADA I COLOMER, Lluís, *Estructura territorials, urbanisme i arquitectura poliòrcètics a la Catalunya preindustrial. De l’antiguitat al segle XVII*, vol. 1, Ed. Institut d’Estudis Catalans, Barcelona, 1998.

CORTADELLAS I VALLÈS, Anna, “Les mosques de Girona: erudició i fantasia”, dins *Revista de Girona*, n. 190, setembre-octubre 1998, p. 44-47.

_____, *Repertori de llegendes historiogràfiques de la Corona d’Aragó (segles XIII-XVI)*, Ed. Curial i Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona, 2001.

CORTES VIDAL, Joan, *La traïció del Coll de la Maçana*, Ed. Biblioteca Palau Peralada, Peralada, 1962.

COSENTINI, Paolo, *Termini-Imerese e la guerra dei Vespri 1282-1338*, Ed. Tip. G. De Luca, Palermo, 1882.

COSTA I PARETAS, Maria. M., “La família de Queralt i Santes Creus” dins *I Col·loqui d’Història del monaquisme català*, vol. 1, Santes Creus, 1967, p. 93-109.

_____, “La casa dels senyors d’Ayerbe, d’origen reial”, dins *Medievalia*, n. 8, 1988, p. 99-132.

COSTANZA, Salvatore, *I Vespri Siciliani. La storia di lu Vespriu sicilianu cuntata di lu griddu*, Ed. Linee d’arte Giada, Palermo, 1982.

COTTA, Sergio, *Il concetto di legge nella suma Theologiae di S. Tommaso d’Aquino*, Ed. Memorie dell’Istituto Giuridico-Università di Torino, Torino, 1955.

COWSEY, Suzanne F., “Royal Eloquence, Royal Propaganda and the Use of the Sermon in the Medieval Crown of Aragon, c. 1200-1400”, dins *The Journal of Ecclesiastical History*, n. 50, 1999, p. 442-463.

_____, *Kingship and Propaganda: Royal Eloquence and the Crown of Aragon c. 1200-1450*, Ed. Oxford University Press, Oxford 2002.

_____, *Reialesa i propaganda. L'eloqüència reial i la Corona d'Aragó, c. 1200-1450*, Ed. Publicacions Universitat de València, València, 2008.

CRESCIMANNO, Giuseppe, *I Vespri siciliani*, Ed. Zanchinelli, Bologna, 1882.

CROCE, Benedetto, *Storia del Regno di Napoli*, Ed. G. Laterza & figli, Napoli, 1925.

CUOZZO, Errico, "Modelli di gestione del potere nel regno di Sicilia. La 'Restaurazione' della prima età angioina", dins VV.AA, *L'État angevin. Pouvoir, culture et Société entre XIIIe et XIVe siècle, Actes du colloque International, 7-11 novembre 1995*, Ed. Collection de L'école Française de Rome, Roma-Naples, 1998, p. 519-534.

DALARUN, Jacques, "La mujer a ojos de los clérigos", dins Georges DUBY i Michelle PERROT (Eds.), *Historia de las mujeres*, vol. 2, Ed. Círculo de Lectores, Barcelona, 1992, p. 34.

DAREYS, Vicent, *Dire et représenter le vrai dans les chroniques et les romans chevaleresques catalans : Comparaison des chroniques de Bernat Desclot et Ramon Muntaner et des romans "Tiran lo Blanc" et "Curial e Güelfa"*, Tesi Doctoral, Université Sorbonne-Études hispaniques et latino-américaines, 2012.

DAVID, Ralph H. C., *The Normans and Their Myth*, Ed. Thames & Hudson, London, 1980.

DAVIES, Brian, *The thought of Thomas Aquinas*, Ed. Clarendon paperbacks, Oxford, 1993.

_____, *Thomas Aquinas's Summa Theologiae: A guide and commentary*, Ed. Oxford University Press, Oxford, 2014.

DAVIES, Stephen R., *Marriage and the politics of friendship: the family of Charles II of Anjou, King of Naples (1285-1309)*, Doctoral thesis, University of London, London, 1998.

DAVIS-SECORD, Sarah C., "Medieval Sicily and Southern Italy in Recent Historiographical Perspective", dins *History Compass*, n. 8, 2010, p. 61-87.

DELAMONT, Ernest, "France et Aragon. La croisade de 1285 : ses causes, ses résultats et ses suites : étude historiques", dins *Bulletin Société agricole, scientifique et littéraire des Pyrénées-Orientales*, n. 21, 1874, p. 394-454.

DELAVIGNE, M. Casimir, *Les Vespres sicilienes, tragédie en cinq actes*, Ed. J. Didot l'ainé, Paris, 1819.

DEMONGEOT, Marcel, *El mejor régimen político según Santo Tomás*, Ed. Librería Santa Catalina, Buenos Aires, 1938.

DESCLOT, Miquel, *Bernat Desclot: crònica de la croada contra Catalunya, l'any 1285*, Ed. Barcino, Barcelona, 2015.

_____, *La guerra, la diplomàcia del feble?: a l'entorn de la "Crònica" de la croada contra Catalunya de Bernat Desclot*, Ateneu Barcelonès. Recuperat el 9 de març de 2016, des de https://www.youtube.com/watch?v=S4_SUhiWzio.

DESMKI, Augustin, *Papst Nikolaus III. Eine Monographie*, Ed. Verlag von Heinrich Schönningh, Münster, 1903.

DESPUIG, Cristòfol, *Los Col-loquis de la insigne Ciutat de Tortosa*, Ed. Curial, Barcelona, 1996.

DEVÍS, Federico, "After the 12th century: war and legal order (or, of historiography and its chimeras)", dins *Imago temporis. Medium aevum*, n. 9, 2015, p. 67-107.

DÍAZ ANABITARTE, Aitor, *La teoría política del pensamiento pacifista: debate teórico y posicionamiento axiológico*, Tesi Doctoral, Universitat de Barcelona, 2015.

DÍAZ MORERA, Eusebio, *La Guerra justa y el uso de la propaganda en ella por los beligerantes*, Ed. J. Horta, Barcelona, 1940.

DISTEFANO, Giampaolo, "Liturgical furnishings and icons in the church of Santa Maria dell'Ammiraglio in Palermo in the Middle-ages", dins *Imago temporis. Medium Aevum*, n. 5, 2011, 149-162.

DOMÍNGUEZ SÁNCHEZ, Santiago, *Los procuradores de los reinos hispanos ante la Curia romana en el siglo XIII*, Ed. Universidad de León, León, 2007.

DOMINICIS, Claudio de, *Membri del Senato della Roma pontificia. Senatori, Conservatori, Caporioni e loro Priori e Lista d'oro delle famiglie dirigenti (secc. X-XIX)*, Ed. Fondazione Marco Besso, Roma, 2009.

DONNE, Fulvio delle, "Le Armi, l'onore e la propaganda: il mancato duello tra Carlo d'Angiò e Pietro d'Aragona", dins *Studi Storici. Rivista trimestrale dell'Istituto Gramsci*, n. 1, Gennaio-Marzo, Roma, 2003, p. 95-109.

DOUTREPONT, Georges, *La littérature française à la cour des ducs de Bourgogne: Philippe le Hardi, Jean sans Peur, Philippe le Bon, Charles le Téméraire*, Ed. Slatkine reprints, Genève, 1970.

DRAPER, G. I. A., "The origins of the just war tradition", dins *New Blackfriars*, vol. 46, n.533, 1964, p. 82-88.

DUBY, George, *La domenica di Bouvines. 27 Iuglio 1214*, Ed. Einaudi, Torino, 1977.

DUCA, Rosario la, *Sicilia-Vespro: 7 centenario (1282-1982)*, Ed. Vittoriotti, Palermo, 1982.

_____, *La città passeggiata: taccuino palermitano*, Ed. L'epos, Palermo, 1997-1998, p. 222-225.

DUFOURCQ, Charles E. *L'Espagne catalane et le Maghrib, aux XIIIe et XIV e siècles*, Ed. PUF, París, 1966.

_____, *L'expansió catalana a la mediterrània occidental. Segles XIII i XIV*, Ed. Vicens-Vives, Barcelona, 1969.

_____, “Les Angevins dans le monde méditerranéen des alentours de 1260 aux alentours de 1340”, dins *Ilé CHCA*, vol. 1, Ed. Accademia di Scienze, Lettere e Arti di Palermo, Palermo-Trapani-Erice, 1983, p. 167-184.

DUNBABIN, Jean, *Charles I of Anjou. Power, kingship and State-Making in Thirteenth-Century Europe*, Ed. Longman, London, 1998.

_____, “Die Chronik des Saba Malaspina by Walter Koller and August Nitschke”, dins *The English Historical Review*, vol. 115, n. 462, 2000, p. 693-694.

_____, *Captivity and imprisonment in Medieval Europe, 1000-1300*, Ed. Palgrave Macmillan, Oxford, 2002.

_____, *The French in the Kingdom of Sicily, 1266-1305*, Ed. Cambridge University Press, Cambridge, 2015.

DURAN, Eulàlia, *Repertori de manuscrits catalans (1474-1620)*, vol. 4, Ed. Institut d'Estudis Catalans-Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, Barcelona, 2008.

DURRIEU, Paul, “Les Gascon en Italie”, dins *Revue de Gascogne*, n. 25, 1884, p. 153-253, 275, 297-329, 393-428.

_____, “Études sur la dynastie angevine de Naples. Le “*Liber donationum Caroli primi*”, dins *Mélanges de l'école française de Rome*, n. 6, 1886, p. 189-228.

_____, *Étude sur les Registres du Roi Charles Ier (1265-1285)*, Vol. 1-2, Ed. Écoles Françaises d'Athènes et de Rome, Paris, 1886-1887.

EBERSOLT, Jean, *Orient et Occident. Recherches sur les influences byzantines et orientales en France pendant les croisades*, Paris, 1929.

ECO, Umberto, *Construir al enemigo y otros escritos*, Ed. Lumen, Barcelona, 2012.

EFTHYMIADIS, Stephanos i MAZARAKIS, Andreas, “Questions de chronologie sur Ramon Muntaner (Ch. 234) et Georges Pachymérès (XIII, 27-38): la prise de Phocée et de Thasos en 1307”, dins *Neo Rhome*, vol. 5, 2008, p. 303-322.

EGIDI, Pietro, “La ‘*Communitas Siciliae*’ del 1282”, dins *Annuario de la Reale Università di Messina*, 1914-1915, p. 5-56.

EHRLE, Franz, “Zu Bethmanns Notizen über die Handschriften von St. Francesco in Assisi”, dins *Archiv für Literatur und Kirchengeschichte des Mittelalters*, vol. 1, 1885, p. 470-507.

ELLIOT, Alison, “L’historiador com artista: manipulació de la història a la crònica de Desclot”, dins *Quaderns Crema*, n.9, Barcelona, 1984, p. 27-52.

EPSTEIN, Stephan R., *An island for itself. Economic development and social change in late medieval Sicily*, Ed. Cambridge University Press. Cambridge, 1992.

- _____, *Potere e mercati in Sicilia (secoli XIII-XVI)*, Ed. Einaudi, Palermo, 1996.
- _____, “The rise and decline of Italian city-states”, dins *Economic History Working Paper*, n. 51/99, 1999, p.1-37.
- ERBA, Luigi dell’, *La riforma monetaria angioina e il suo sviluppo storico nel reame di Napoli*, Ed. Arnaldo Forni Editore, Napoli, 1986.
- ESCARTÍN, Eduard, “El usatge *Princeps Namque* de la edad Moderna”, dins VV.AA, *Profesor Nazario González: una historia abierta*, Ed. Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, 1998, p. 103-110.
- ESPADALER, Anton M. “El retrat del rei en Jaume a la crònica de Bernat Desclot”, dins Josep MASSOT I MUNTANER (Eds.), *Estudis de llengua i literatura en honor a Joan Veny*, vol. 1, Ed. Universitat de Barcelona-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1997, p. 63-69.
- _____, “Ramon Muntaner, exemple, servei i aventura”, dins *Revista de Catalunya* n. 133, 1998, p. 94-107.
- ESPAÑOL BERTRAN, Francesca, “La política artística de Jaume II: els sepulcres reials i el claustre de Santes Creus portantveus àulics”, dins *Butlletí de l'Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus*, vol. 24, 2011, p. 11-34.
- ESTANYOL I FUENTES, Maria Josep, *Els jueus catalans: les seves vivències i influència en la cultura, l'economia i la política dels reialmes catalans*, Ed. PPU, Barcelona, 2009, p. 77-95.
- ESTRADA-RIUS, Albert, *La Drassana Reial de Barcelona a l'Edat Mitjana. Organització institucional i construcció naval a la Corona d'Aragó*, Ed. Museu Marítim de Barcelona, Barcelona, 2004, p. 30-34.
- FÀBREGA GRAU, Angel, “Actitud de Pedro III el Grande de Aragón ante la pròpia deposición fulminada por el papa Martín IV”, dins *Sacerdozio e Regno da Gregorio VII a Bonifacio VIII. Studi presentati alla sezione storia del Congresso della Pontificia Università gregoriana 13-17 ottobre 1953, Miscellanea Historiae pontificiae*, vol. 18, 1954, p. 161-180.
- FANCY, Hussein, *The Mercenary Mediterranean: sovereignty, religion, and violence in the Medieval Crown of Aragon*, Ed. The University of Chicago Press, Chicago, 2016.
- FANTINI, Renato., “Il Cardinale Gerardo Bianchi”, dins *Archivio storico per le provincie permensi*, n. 28, 1927, p. 231-291.
- FARACI, Giuseppe, *I Vespri siciliani: tragedia*, Ed. Forbice, Palermo, 1882.
- FASOLI, Gina, *Cronache medievali di Sicilia*, Ed. Patron Editore, Bologna, 1995.
- FAZELLO, Tommasso, *Storia di Sicilia*, vol. 2, Ed. La stamperia dei Soci, Palermo, 1830.
- FEDI, Giuseppe, *I vespri siciliani del prof. Giuseppe Fedi dedicati al popolo di Palermo*, Ed. R. Giusti, Livorno, 1882.

FELIU, Gaspar, “La baronia d’Utxafava (1283-1422)”, dins *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, n. 25, 2003-2004, p. 257-276.

FENIELLO, Amedeo i MARTIN, Jean-Marie, “Clausole di anatema e di maledizione nei documenti (Italia meridionale e Sicilia, Sardegna, X-XII secolo)”, dins *Mélanges de l’Ecole française de Rome. Moyen Âge*, vol. 123, 2011, p. 105-128.

FERAUD, L-Charles, “Expédition du roi Pierre III d’Aragon à Collo (au XIIIe siècle) d’après une chronique catalane”, dins *Revue Africaine*, n. 94, 1872, p. 241-258.

FERNÁNDEZ DURO, Cesáreo, “El apelativo y la patria del almirante Roger de Lauria”, dins *Boletín de la Real Academia de Historia*, vol. 38, 1901, p. 8-20.

FERRAN PLANAS, Elisabet, *El jurista Pere Albert i les Commemoracions*, Tesi Doctoral, Universitat Pompeu Fabra, Barcelona, 2001.

_____, “El jurista Pere Albert i les Commemoracions”, dins *Revista de Dret històric català*, n.2, 2003, p. 337-339.

_____, *El jurista Pere Albert i les Commemoracions*, Ed. Institut d’Estudis Catalans, Barcelona, 2006.

FERRANDO, Antoni, “Fortuna catalana d’una llegenda germànica: el tema de l’emperadriu d’Alemanya falsament acusada d’adulteri”, dins Tilbert Dídac STEGMANN i Axel SCHÖNBERGER (Eds.), *Actes del Desè Col·loqui internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Frankfurt am Main, 18-25 de setembre de 1994*, vol. 2, Ed. Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona, 1995, p. 197-216.

FERRAÚ, Giacomo, *Niccolò Speciale, storico del Regum Siciliae*, Ed. Centro di studi filologici e linguistici siciliani bollettino, Palermo, 1974.

_____, “La storiografia del '300 e '400”, dins Rosario ROMEO (Eds.), *Storia della Sicilia*, vol. 10, Ed. Società editrice Storia di Napoli e della Sicilia, Palermo, 1980, p. 647-676.

_____, “La storiografia come ufficialità”, dins VV.AA, *Lo spazio letterario del medioevo. Il medioevo latino. La ricezione del testo*, vol.1, t. III, Ed. Salerno Editrice, Roma, 1995, p. 686.

FERRÉ, Rose-Marie, “Clémence de Hongrie (1293-1328) et les œuvres pour la mort. Entre patronage religieux et revendications dynastiques”, dins Murielle GAUDE-FERRAGU i Cécile VINCENT-CASSY (Eds.), *La dame de cœur. Patronage et mécénat religieux des femmes de pouvoir dans l’Europe des XIVe-XVIIe siècles*, Ed. Presses Universitaires de Rennes, Rennes, 2018, p. 231-242.

FERRER I MALLOL, M. Teresa, “Los descendientes de Ferran Sanxis de Castre, hijo bastardo del rey Jaime I el Conquistador (siglos XIII-XIV)”, dins *Hidalguía*, n. 22, 1974, p. 25-48.

_____, “Catalans i genovesos durant el segle XIII: el declivi d’una amistat” dins *Anuario de Estudios Medievales*, n. 26 1996, p. 784-823.

_____, “La Mediterrània dels segles XIII al XV: l'expansió catalana”, dins *Mediterraneum. L'esplendor de la Mediterrània medieval s. XIII-XV*, Ed. Institut Europeu de la Mediterrània-Lunwerg editores, Barcelona, 2004, p. 143-158.

_____, *Entre la paz y la guerra. La Corona Catalano-aragonesa y Castilla en la baja Edad Media*, Ed. Institución Milà y Fontanals, Barcelona, 2005.

_____, “Navegació, ports i comerç a la mediterrània de la Baixa Edat Mitjana”, dins José PÉREZ BALLESTER y Guillermo PASCUAL (Eds.), *Actas V Jornadas Internacionales de Arqueología Subacuática, Gandía, 8 a 10 de noviembre de 2006*, València, Ed. CSIC, 2007, p. 117.

_____, “Una família de navegants: els Marquet i altres famílies i membres de l'oligarquia barcelonina”, dins Carme BATLLE I GALLART (Eds.), *El “Llibre del consell” de la ciutat de Barcelona segle XIV: les eleccions municipals*, Ed. CSIC-Institució Milà i Fontanals, Barcelona, 2007, p. 135-267.

_____, “Panorama general de les relacions internacionals de Jaume I. Les relacions amb Itàlia”, dins M. Teresa FERRER I MALLOL (Eds.), *Jaume I: commemoració del VIII centenari del naixement de Jaume I. El poder reial i les institucions. La política internacional. La família reial i la política successòria. La figura de Jaume I. El món cultural i artístic*, vol. 1, Ed. Institut d'Estudis Catalans. Secció Històrico-Arqueològica, Barcelona, 2011, p. 387-425.

_____, “Las crónicas reales catalanas”, dins Esteban SARASA SÁNCHEZ (Eds.), *Monarquía, crónicas, archivos y cancellerías en los reinos hispano-cristianos; siglos XIII-XV*, Ed. Institución Fernando el Católico, Zaragoza, 2014, p.77-144.

FERRORELLI, Nicola, *Gli ebrei nell'Italia meridionale dall'età romana al secolo XVIII*, Ed. Patroni Griffi, Napoli, 1990.

FICHERA, Marco Antonio, *Sulla Croce dei Vespro memoria dell'architetto Marco Antonio Fichera*, Ed. Tip. D. Lima, Palermo, 1873.

FILOCAMO, Francesco Paolo, *Storia compendiata del Vespro Siciliano*, Ed. Tipografia di Francesco Abbate, Palermo, 1821.

FINI, Massimo, *Nerone: duemila anni di calunnie*, Ed. Tascabili Marsilio, Venezia, 2013.

FINKE, Heinrich, *Aus den Tagen Bonifaz VIII: Funde und Forschungen*, Ed. Druck und Verlag der Aschendorffschen Buchhandlung, Münster, 1902.

FIORI, Omero S. L., *Giovanni da Procida o i vespri Siciliani, storia del secolo XIII*, Livorno, 1843.

FISHER, Herbert Albert Laurens, *Storia d'Europa*, vol. 1, Ed. Laterza, Bari, 1969.

FODALE, Salvatore, *Comes et legatus Siciliae: Sul privilegio di Urbano II e la pretesa Apostolica Legazia dei Normanni di Sicilia*, Ed. Università di Palermo-Istituto di Storia Medioevale-Manfredi Editori, Palermo, 1970.

_____, *L'apostolica legazia e altri studi tra Stato e chiesa*, Ed. Sicania, Messina, 1991.

FOERSTER LAURES, Federico, “La táctica de combate de las flotas catalano-aragonesas del siglo XIII, según la describe Ramon Muntaner (1265-1315)”, dins *Revista de historia naval*, vol. 5, n. 16, 1987, p. 23-36.

Fondevila, Ferran, “La nobleza catalano-aragonesa capitaneada por Ferrán Sánchez de Castro en 1274”, dins *Ir CHCA*, vol. 1, Ed. Stampa d'en Francisco Altés, Barcelona, 1910, p. 1061-1168.

FORT I COGUL, Eufemià, *La mort i l'enterrament de Pere el Gran*. Ed. Dalmau, Barcelona, 1966.

_____, *Llibre de Santes Creus*, Ed. Selecta-Catalonia, Barcelona, 1973.

_____, *Roger de Llúria*, Ed. Rafael Dalmau, Barcelona, 1991.

FRAGALA, Vincenzo, *Il pensiero politico di Michele Amari*, Ed. Thule, Palermo, 1975.

FRANCESCHI FRANCESCHI, Noel, *La política en Tomás de Aquino. Sus fuentes, sus fundamentos y su articulación con la ética*, Extracto de la Tesis Doctoral, Facultad Eclesiástica de Filosofía de la Universidad de Navarra, Pamplona, 1994.

FRANCHI, Antonino, “I Vespri siciliani e le relazioni tra Roma e Bisanzio: studio critico sulle fonti”, dins *Quaderni di Ho Theólogos*, n.1, 1984.

_____, “La Pace di Caltabellota: 1302 e la ratifica di Bonifacio VIII: 1303”, dins *Quaderni hi Ho Theólogos*, n.3, 1985.

_____, *Nicolaus papa IV 1288-1292 (Girolamo d'Ascoli)*, Ed. Cassa di Risparmio Ascoli Piceno, Ascoli Piceno, 1990.

FRANCHINO, Rosario, *La battaglia di San Giorgio alle mura di Piazza, 1299: canto di Rosario Franchino*, Ed. A. Pansini, Piazza Armerina, 1882.

FRANCO MATA, Ángela: “Relaciones hispano-italianas de la escultura funeraria del siglo XIV”, dins Manuel NUÑEZ RODRÍGUEZ i Ermelindo PORTELA SILVA, (Eds.), *La idea y el sentimiento de la muerte en la historia y en el arte de la Edad Media*, Santiago de Compostela, Universidad de Santiago de Compostela, 1986, p. 99-125.

FRENZEL, Carolus, *De Sabae Malaspinæ et Raymundi Muntanerii scriptis*, Ed. Typis alberti Sacconis, Berlin, 1853.

_____, *Zur Kritik mittelalterlicher Geschichtsschreibung. II. Nicolaus Specialis in Allgem*, Ed. Monatschrift für Wissenschaft und Literatur, Halle, 1864.

FRÉTIGNÉ, Jean-Yves, *Histoire de la Sicile*, Ed. Fayard, Rome, 2009.

FROSINA-CANNELLA, Giuseppe, *Prima e dopo la guerra del Vespro dentro e nei pressi di Sciacca, Castelvetro, Mazara e Marsala: cenni storici con larghe annotazioni e brevi trasunti diplomatici*, Ed. Tip. Delle Scienze matematiche e fisiche, Roma, 1889.

FUIANO, Michele, “Saba Malaspina”, dins *Annali della Facoltà di lettere e filosofia. Università di Napoli*, n.1, 1951, p. 1-31.

_____, *Studi di storiografia medioevale*, Ed. Giannini, Napoli, 1960.

_____, *Carlo I d'Angiò in Italia (studi e ricerche)*, Ed. Liguori Editore, Napoli, 1974.

FULLANA, Luis, *Historia de la villa y condado de Cocentaina*, València, 1920.

_____, “La Casa de Lauria en el reino de Valencia” dins *Iller CHCA*, vol. 1, València, 1923, p. 65-164.

FUMAGALLI BEONIO BROCCIERI, Mariateresa, *Federico II. Ragione e fortuna*, Ed. Editori Laterza, Bari, 2010.

GADEA I GAMBÚS, Ferran, “Notes sobre la recuperació, valoració i edició dels clàssics durant la Renaixença. Estudi especial de les cròniques”, dins Manuel JORBA, Joaquim MOLAS i Antònia TAYADELLA (Eds.), *Actes del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença: 18-22 de desembre de 1984*, vol. 2, Ed. Curial, Barcelona, 1994, p. 17-32.

GALASSO, Giuseppe, “Il periodo aragonese”, dins Giuseppe GALASSO, *Il Mezzogiorno nella storia d'Italia*, vol. 1, Ed. Le Monnier, Firenze, 1977, p. 108-134.

_____, “Gli Angioini di Napoli nella storia Mediterranea e dell'Europa”, dins Isabelle BONNOT-RAMBAUD (Eds.), *Marseille et ses rois de Naples: la diagonale angevine, 1265-1382*, Ed. Archives municipales de Marseille, Marseille, 1988, p. 31-41.

_____, *Il Regno di Napoli. Il mezzogiorno angioino e aragonese (1266-1494)*, Ed. Utet, Torino, 1992.

_____, “Carlo I d'Angiò e la scelta di Napoli come capitale”, dins VV.AA, *L'État angevin. Pouvoir, culture et Société entre XIIIe et XIVe siècle, Actes du colloque International, 7-11 novembre 1995*, Ed. Collection de L'école Française de Rome, Roma-Naples, 1998, p. 339-360.

_____, “Da Palermo a Napoli”, dins Giosuè MUSCA (Eds.), *Le eredità normanno-sveve nell'età angioina. Persistenze e mutamenti nel Mezzogiorno*, Ed. Dedalo, Bari, 2004, p. 9-24.

_____, “La justice angevine. Une enquête à poursuivre”, dins Jean-Paul BOYER, Anne MAILLOUX i Laure VERDON (Eds.), *La justice temporelle dans les territoires angevins aux XIIIe et XIV siècles. Théories et pratiques*, Ed. Collection de l'École française de Rome, Rome, 2005, p. 419-433.

_____, “L'Italia aragonese”, dins *Mediterranea ricerche storiche*, n. 11, 2007, p. 425-436.

_____, “Unio Regni ad Imperium?”, dins Giuseppe GALASSO, *Medioevo euro-mediterraneo e Mezzogiorno d'Italia: da Giustiniano a Federico II*, Ed. Laterza, Roma, 2009, p. 400-406.

_____, *Alle origini del dualismo italiano: Regno di Sicilia e Italia centro-settentrionale dagli Altavilla agli Angiò (1100-1350)*, Ed. Soveria Mannelli, Catanzaro, 2014.

_____, “Charles Ier et Charles II d'Anjou, princes italiens”, dins Noël-Yves TONNERRE i Élisabeth VERRY (Eds.), *Les princes Angevins du XIIIe au XVe siècle : un destin européen*, Ed. Presses universitaires de Rennes, Rennes, 2015, p. 85-98.

GALATTI, Antonio, *Il Vespro nei suoi poeti: Galatti, Navarro, Niccolini*, Ed. Stabilimento Tipografico Italiano, Roma-Palermo, 1882.

GALLOFRÉ, Rafael i TRENCHS, Josep, “Almirantes y vicealmirantes en la Corona de Aragón”, dins *Miscel·lània de Textos medievals*, n. 5, 1989, p. 117-194.

GALVAO DE SOUSA, José Pedro, “El pensamiento político de Santo Tomás de Aquino”, dins *Revista Verbo*, n. 197, p. 833-853.

GARCIA CUADRADO, José Angel, “Ética y política. Tomás de Aquino comenta a Aristóteles”, dins *Revista da Faculdade de Ciências sociais e humanas*, vol. 1, n.7, p. 87-103.

GARCÍA FITZ, Francisco, *Edad Media. Guerra e ideología. Justificaciones religiosas y jurídicas*, Ed. Sílex, Madrid, 2003.

GARCÍA SANZ, Arcadi, *Història de la marina catalana*, Ed. Aedos, Barcelona, 1977.

GARCÍA SERRALLONGA, Lluís, “Índex dels noms propis de la Crònica d'en Ramon Muntaner”, dins *Estudis universitaris catalans*, vol. 8, 1914, p. 103-147.

GARCÍA-GALLO DE DIEGO, Alfonso, “El derecho de sucesión del trono en la Corona de Aragón”, dins *Anuario de Historia del derecho español*, n.36, 1966, p. 5-188.

GARCÍA-GUIJARRO RAMOS, Luis, “El papado y el reino de Aragón en la segunda mitad del siglo XI”, dins *Aragón en la Edad Media*, n. 18, 2004, p. 245-264.

GARCÍA-HUIDOBRO, Joaquín i MARTÍNEZ BARRERA, Jorge, “Tomàs de Aquino como intérprete de la *Política* de Aristóteles”, dins Laura E. CORSO DE ESTRADA, Mª Jesús SOTO-BRUNA i M. Idoia ZORROZA, (Eds.), *Ley y razón práctica en el pensamiento medieval y renacentista*, Ed. Universidad de Navarra, Pamplona, 2014, p. 231-240.

GARDNER, Alice, *The Lascarids of Nicaea: the story of an empire in exili*, Ed. Methuen & co, London, 1912.

GARÍ, Blanca, “El linaje de Entença en el Mediterráneo del siglo XIII”, dins *IIè CHCA*, vol. 3, Ed. Accademia di Scienze Lettere e Arti, Palermo-Trapani-Erice, 1983, p. 151-164.

_____, “Las relaciones familiares en Desclot”, dins Fernando CARMONA FERNÁNDEZ i Francisco José FLORES ARROYUELO (Eds.), *La lengua y la literatura en tiempos de Alfonso X: actos del Congreso Internacional. Murcia, 5-10 marzo 1984*, Ed. Universidad de Murcia, Murcia, 1985, p.227-238.

GARRIDO I VALLS, Josep-David, *El Llibre de la Crònica de Sicília: Estudi i edició crítica*, Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, 1997.

GATANI, Tindaro, *Lu ribellamenti di Sichilia: stato e chiesa e i rapporti Italia-Francia nel 6 centenario dei Vespri siciliani, 1282-1882*, Ed. L. Misuraca, Cefalù, 1982.

_____, *Lu ribellamentu di Sichilia: i documenti più significativi della tradizione popolare pubblicati in occasione del sesto centenario del Vespro siciliano (1282-1882)*, Ed. L. Misuraca, Cefalù, 1984.

GAULLIER-BOUGASSAS, *La fascination pour Alexandre le Grand dans les littératures européennes (Xe-XVIIe siècles)- Réinventions d'un mythe*, vol. 1-3, Ed. Brepols, Turnhout, 2014.

GAZULLA, Faustino D., *Jaime I y los estados musulmanes. Discurso leído en la Real Academia de Buenas Letras el día 22 de Junio de 1919*, Ed. Real Academia de Buenas Letras, Barcelona, 1919.

GEANAKOPOLOS, Deno John, *L'Imperatore Michele Paleologo e l'Occidente 1258-1282. Studio sulle relazioni tra Bisanzio e il mondo latino*, Ed. Accademia Nazionale di Scienze Lettere e Arti, Palermo, 1985.

_____, "The Greek population of South Italy and Sicily and Its attitudes toward Charles of Anjou and Michael Palaeologus before and during the Early phase of the Sicilian Vespers (1282)", dins Deno John GEANAKOPOLOS (Eds.), *Constantinople and the West*, Ed. University of Wisconsin Press, Madison, 1989, p. 189-194.

GENÍS MAS, Daniel, *La invasió francesa de l'Empordà el 1285: la Relació Històrica de Rafael Cervera: una traducció castellana de la Crònica de Bernat Desclot*, Ed. Ajuntament de Castelló-Àrea de Cultura, Castelló d'Empúries, 2006.

_____, *La Historia de Cataluña de Rafael Cervera*, vol. 1-2, Tesi Doctoral, Universitat de Girona, 2012.

_____, "Rafael Cervera (1563/64.1633): entre la monarquia hispànica i les institucions catalanes", dins *Revista d'Història Moderna*, n.31, 2013, p. 91-114.

GENUARDI, Luigi, "Saba Malaspina e le fonti del suo *liber Gestorum*", dins VV.AA, *Congresso per il progresso delle scienze tenuto a Catania*, Palermo, 1925, p. 4-11.

GERRITSEN Willem P., "Alexander the Great as a Literary Hero and the Medieval Literary Genres", dins Willem J. AERTS i Jos M. M. HERMANS (Eds.), *Alexander the great in the Middle ages. Ten studies on the last days of Alexander in Literary and historical writing*, Ed. Alfa Nijmegen, Nijmegen, 1978, p. 296-299.

GIAMPALLARI, Luigi, *Dritto Ecclesiastico*, vol. 1, Ed. Lorenzo Dato, Palermo, 1828.

GIANFORMAGGIO, Giovanni, *Pel centenario del Vespro siciliano nel 1882: canzone di Gianformaggio Giovanni*, Ed. Giornale Il tempo, Palermo, 1882.

GIANNETTO, Francesco, *Le fonti dei 'Raguagli storici del Vespro siciliano' di Filadelfio Mugnos*, Messina, 1958.

GIARDINI, Cesare, *La spedizione dei Catalani in Oriente di Ramon Muntaner*, Ed. Universale economia-Serie storia e filosofia, Milano, 1958.

GIARRIZZO, Giuseppe, *Per la Francia, per la Libertà. La Sicilia tra due centenari, 1882-1889*, Ed. Bonanno, Acireale, 1989.

GIBBON, Edward, *The history of the Decline and Fall of the Roman Empire*, vol.7, a cura de John B. BURY, Ed. Fred DeFau, New York, 1821.

GIL I ESTALELLA, Pere, *Història moral de Cathalunya*, a cura de Rodolfo GALEANO Carretero, Ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2017.

GILABERT TOMÀS, Jordi, “Port Fangós i l’expansió Mediterrània de la Corona d’Aragó”, dins *Recerca*, n. 12, 2008, p. 243-280.

GILLINGHAM, John, “Women, children and the profits of war”, dins Janet L. NELSON, Susan REYNOLDS i Susan M. JOHNS (Eds.), *Gender and Historiography. Studies in the earlier middle ages in honour of Pauline Stafford*, Ed. School of Advanced Study-University of London, London, 2012, p. 61-74.

GILSON, Étienne, *La filosofía en la Edad Media desde los orígenes patristicos hasta el fin del siglo XIV*, Ed. Gredos, Madrid, 1976.

GIMÉNEZ SOLER, Fernando, “La Corona de Aragón y Granada”, dins *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, n. 3, 1905, p. 101-134.

GIOIA, Elena Bianca di i PRESICCE, Arturo, *Carlo I d’Angiò, re di Sicilia e senatore di Roma. Il monumento onorario nel Campidoglio del duecento*, Ed. Campisano Editore, Roma, 2009.

GIORGIANNI, Giuseppe, “La festa della Madonna assunta a Messina. Storia, macchine, architettura ed evangelismo Francesco Maurolico e altri interpreti: Guido delle colonne, Bartolomeo da Neocastro, Nicolò Speciale, Matteo Caldo”, dins *Archivio Storico Messinese*, vol. 68, Messina, 1995, p. 308.

GIOVANNI, Luigi di, *Ricorrendo il 6 centenario dei Vespri siciliani: canto del cav. Luigi Di Giovanni*, Ed. Libreria A. Manuzio, Messina, 1882..

GIOVANNI, Vincenzo di, *Giovan da Procida e il ribellamento di Sicilia nel 1282 secondo il Codice Vaticano 5256*, Ed. Tipi Fava e Garagnani, Bologna, 1870.

_____, *Il VI centenario del Vespro Siciliano*, Ed. Ufficio della rassegna nazionale, Firenze, 1882.

_____, *Le osservazioni sopra la grafia, le voci e maniere del Liber Jani e del Ribellamentu di Sichilia fatte nella nuova edizione della Guerra del Vespro siciliano di M. Amari*, Ed. Tip. Fava e Garagnani, Bologna, 1886, p. 4-17.

GIRONA LLAGOSTERA, Daniel, “Mullerament del Infant En Pere de Cathalunya ab Madona Constança de Sicília”, dins *Ir CHCA*, vol. 1, Ed. Altés i Alabart, Barcelona, 1908, p. 232-299.

GIUDICE, Giuseppe del, “Don Arrigo di Castiglia”, dins *Atti dell’Accademia di Archeologia Letteratura ed Arti di Napoli*, n. 7, 1875, p. 153-328.

_____, *Don Arrigo, infante di Castiglia*, Ed. Stamperia della Regia Università, Napoli, 1875.

_____, *Il giudizio e la condanna di Corradino: osservazioni critiche e storiche*, Ed. Stamperia della Regia Università, Napoli, 1876.

_____, “La famiglia di re Manfredi”, dins *Archivio storico per le provincie napoletane*, n. 3, 1878, p. 3-80

_____, “Bartolomeo da Neocastro, Francesco Longobardo, Rinaldo de Limogiis in Messina”, dins *Archivio Storico per le provincie napoletane*, n. 12, 1887, p. 265.

_____, “Il senato romano nel XIII secolo ovvero Carlo I d'Angiò, senatore di Roma: parte prima: memoria”, dins *Rendiconti della Accademia di Archeologia, Lettere e Belle Arti*, n.4-7, 1895, p. 12

_____, *La legittima dei figli di Manfredi e la difesa dell'Anonimo di Trani e di Forges Davanzati: dissertazione in risposta alle obiezioni del Dr. G. Ficker*, Napoli, 1895.

_____, *La famiglia di re Manfredi. Narrazione storica; con osservazioni critiche intorno a fatti di quei tempi, e documenti, la maggior parte inediti*, Ed. M. d'Auria, Napoli, 1896.

GIUNTA, Francesco, “Alaimo da Lentini”, dins *Dizionario biografico degli italiani*, vol. 1, Ed. Treccani, Roma, 1960, p. 561-562.

_____, *Sicilia angioino-aragonese*, Ed. Edistampa, Vincenza, 1961.

_____, *Uomini e cose del Medioevo mediterraneo*, Palermo, 1964.

_____, *La coesistenza nel Medioevo*, Ed. Dedalo libri, Bari, 1968.

_____, “Momenti di vita parlamentare nella Sicilia aragonese”, dins Francesco GIUNTA, *La coesistenza nel medioevo: ricerche storiche*, Ed. Dedalo Libri, Bari, 1968, p.119-134.

_____, “Brevi cronache sul Medioevo napoletano”, dins Giosuè MUSCA (Eds.), *Studi storici in onore di Gabriele Pepe*, Ed. Dedalo libri, Bari, 1969, p. 421-428.

_____, “Il messinese Bartolomeo da Neocastro”, dins *Annali 1969. Facoltà di Magisterio. Università di Palermo*, 1969, p. 3-4.

_____, “La questione del Vespro dopo Amari”, dins Francesco GIUNTA, *Medioevo e medievisti: note di storiografia*, Ed. Sciascia, Caltanissetta, 1971, p. 270-297.

_____, *Medioevo e Medievisti: note di storiografia*, Ed. Sciascia, Caltanissetta, 1971.

_____, “Il vespro e l'esperienza della ‘*Communitas Siciliae*’. Il baronaggio e la soluzione catalano-aragonese dalla fine dell'indipendenza al vicereame spagnolo”, dins Rosario ROMEO (Eds.), *Storia della Sicilia*, vol. 3, Ed. Società Editrice Storia di Napoli e della Sicilia, Palermo-Napoli, 1980, p. 306-312.

_____, “La società mediterranea all'epoca del Vespro”, dins *11è CHCA*, Ed. Accademia di Scienze Lettere e Arti, Palermo-Trapani-Erice, 1982, p. 23-37.

_____, *Aragoneses y catalanes en el Mediterráneo*, Ed. Ariel, Barcelona, 1989.

_____, “La Sicília catalana”, dins Francesco GIUNTA, Martí de RIQUER, Josep Maria SANS I TRAVÉ, Frederic UDINA I MARTORELL i Roberto BARBATO (Eds.), *Els Catalans a Sicília*, Ed. Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1992, p. 17-27.

_____, “La presenza catalano-aragonese in Sicilia”, dins *14è CHCA*, vol. 1, Ed. Istituto di Storia Medioevale, Sassari, 1993, p. 89-111.

GOFF, Jacques le, “Conclusions”, dins Paolo CAMMAROSANO (Eds.), *Le forme della propaganda politica nel Due e nel Trecento. Relazione al convegno di Trieste, 2-5 marzo 1993*, Ed. École française de Rome, Roma, 1994, p. 518-529.

GÓMEZ FERRER, Maria Pau, “1298-1313. Dus documents que reconeishen es usi e costums dera Val d’Aran. Diferéncies e similituds”, dins VV.AA, *Era Batalha de Murèth, 1213. Era querimònia, 1313. Era Grana Patzeria, 1513. Tres histes importantes entera Val d’Aran*, Ed. Conselh Generau d’Aran, Salardú, 2014, p. 72-88.

GOMIS I ALEPUZ, Miguel Angel, “El providencialisme en la Crònica de Ramon Muntaner”, dins Antoni FERRANDO i Albert HAUF (Eds.), *Estudis de Llengua i Literatura. Miscel·lània Joan Fuster*, Ed. Publicacions Abadia de Montserrat, Barcelona, 1985, p. 67-84.

_____, “El providencialisme en la ‘Crònica’ de Ramon Muntaner”, dins Antoni FERRANDO FRANCÈS i Albert-Guillem HAUF I VALLS (Eds.), *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes. Miscel·lània Joan Fuster*, vol. 3, Ed. Abadia de Montserrat, Barcelona, 1991, p. 67-84.

GONZÁLEZ ANTÓN, Luis, *Las uniones aragonesas y las cortes del reino (1283-1301)*, vol. 1, Ed. Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Zaragoza, 1975.

GONZÁLEZ-CASANOVAS, Roberto J., “History as Myth in Muntaner's and Martorell's Story of (Re)Conquest”, dins Josep M. SOLÀ-SOLÉ (Eds.), *Tirant lo Blanc. Text and Context: proceedings of the second Catalan Symposium. Volume in memory of Pere Masdevall*, Ed. Peter Lang, New York, 1993, p. 71-91.

_____, “Mediterranean Frontiers of Catalan Epic History: Muntaner and Moncada on the Catalan Grand Company”, dins *Mediaevalia*, vol. 22, 2000, p. 23-43.

GOSMAN, Martin, “Alexander the Great as the Icon of Perfection in the epigones of the Roman d’Alexandre (1250-1450): The *utilitas* of Ideal Prince”, dins Donald MADDOX i Sara STURM-MADDOX (Eds.), *The medieval French Alexander*, Ed. State University of New York Press, New York, 2002, p. 175-192.

GOUIRAN, Gerard, “Le roi et le chevalier-enchanteur: les mésaventures du roi Arthur dans le Roman de Jaufré”, dins Margherita LECCO (Eds.), *Materiali arturiani nelle letterature di Provenza, Spagna, Italia*, Ed. Edizioni dell’Orso, Alessandria, 2006, p. 17-40.

GRABMANN, Martino, “La scuola tomistica italiana nel XIII e principio del XIV secolo. Ricerche sui manoscritti”, dins *Rivista di Filosofia Neo-Scolastica*, vol. 15, n. 3/3, 1923, p. 97-155

_____, “Die mittelalterlichen Kommentare zur Politik des Aristoteles”, dins *Sitzungsberichte München*, 1941, fasc. 10, p. 16.

_____, *Introduzione alla “summa theologiae” di s. Tommaso d’Aquino*, Ed. Pontificia Accademia di S. Tommaso, Città del Vaticano, 1989.

GRAF, Arturo, *Roma nella memoria e nelle immaginazioni del Medioevo*, vol. 1, Ed. Loescher, Torino, 1882.

GRAMUNT I SUBIELLA, Josep, *La conquesta de Sicília pel comte-rei Pere el Gran segons la Divina Comèdia i les cròniques catalanes*, Ed. Estampa la Renaixença, Barcelona, 1934.

GRANÉS CORTEY, Josep Oriol, *La batalla naval de les illes Formigues (1285)*, Ed. La Magrana, Barcelona, 2013.

GREGOROVIVUS, Ferdinand i SCHILLMANN, Fritz, *Geschichte der Stadt Rom in mittelalter*, vol. 1, Ed. Verlag von Wolfgang Jess, Dresden, 1926.

_____, *History of the City of Rome in the Middle Ages*, vol. 5, part 2, Ed. Cambridge University Press, Cambridge, 2010.

GRILLI, Giuseppe, “Aspectes de la fortuna de la crònica de Muntaner”, dins *12é CHCA*, vol.3-4, Ed. Société archéologique de Montpellier, Montpellier, 1988, p. 109-117.

GRIMAL, Pierre, *Diccionari de mitologia grega i romana*, Ed. Edicions de 1984, Barcelona, 2008.

GRIMALDI, Marco, “Svevi e angioini nel canzoniere di Bernart Amoros”, dins *Medioevo Romano*, n.35.2, 2011, p. 315-343.

GUAL CAMARENA, Miguel, *Primer manual hispánico de mercadería (siglo XIV)*, Ed. Concejo Superior de Investigaciones científicas, Barcelona, 1981.

GUARIGLIA, Raffaele, “Giovanni da Procida”, dins *Celebrazioni Campane*, vol. 2 Urbino, 1936, p. 127-152.

GUERRAZZI, Francesco Domenico, *La bataglia di Benevento*, Ed. Tipografia Volpi, Livorno, 1827.

GUGLIELMI, Nida, “La crònica de Neocastro: Poder y sociedad en la Sicilia del siglo XIII”, dins *17é CHCA*, vol. 3, Ed. Universitat de Barcelona, Barcelona-Poblet-Lleida, 2003, p. 387-402.

GUILHERMY, Ferdinand de, *Monographie de l'église royale de Saint-Denis, tombeaux et figures historiques*, Ed. Librairie archéologique de Vor Didron, Paris, 1848.

GUINOT RODRÍGUEZ, Enric, “L’alta noblesa catalana en la conquesta de València”, dins *Anuario de Estudios Medievales*, vol. 26, n. 2, 1996, p. 647-685.

GÜNTHER, Kai-Henrik, *Sizilianer, Flamen, Eidgenossen. Regionale Kommunen und das soziale Wissen um kommunale Conjuratio im Spätmittelalter*, Ed. Lucius & Lucius, Stuttgart, 2013.

GUTIÉRREZ SÁNCHEZ, Osvaldo, “El tema de la Tiranía en el pensamiento política de Tomás de Aquino”, dins *XI Jornadas Interescuelas/Departamentos de Historia, Facultad de Filosofía y Letras. Universidad de Tucumán*, 2007, p. 1-15.

HAGEMEISTER, Johann Gottfried, *Johann von Procida*, Ed. Ben Friedrich Maurer, Berlin, 1791.

HALLOWAY, Julia Bolton, *Brunetto Latini: an analytic bibliography*, Ed. Grant & Cutler, London, 1986.

HARTWIG, Otto, “Giovanni Villani und die Leggenda di Messer Gianni di Procida”, dins *Historische Zeitschrift*, vol. 25, 1871, p. 270.

_____, *Giovanni Villani e la leggenda di messer Gianni di Procida*, Ed. tip. del giornale di Sicilia, Palermo, 1873.

HAUF I VALLS, Albert G., “Més sobre la intencionalitat dels textos historiogràfics catalans medievals”, dins Ian MICHAEL i Richard Andrew CARDWELL (Eds.), *Medieval and Renaissance studies in honour of Robert Brian Tate*, Ed. Dolphin Book, Oxford, 1986, p. 47-61.

_____, “Les cròniques catalanes medievals. Notes entorn a la seva intencionalitat”, dins Albert BALCELLS (Eds.), *Història de la historiografia catalana*, Ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2003, p. 39-76.

_____, *Les cròniques catalanes medievals: notes entorn a la seva intencionalitat*, Ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2004.

HÉBERT, Michel, “Les assemblées représentatives dans le Royaume de Naples et dans le comté de Provence” dins VV.AA, *L'État angevin. Pouvoir, culture et Société entre XIIIe et XIVe siècle, Actes du colloque International, 7-11 novembre 1995*, Ed. Collection de L'école Française de Rome, Roma-Naples, 1998, p. 475-490.

HEMANS, Felicia D., *The vespers of Palermo: a tragedy in five acts*, Ed. Belser Wissenschaftlicher Dienst, Ballinlough, 2005.

HERDE, Peter. “Die Legation des Kardinalbischofs Gerhard von Sabina während des Krieges der Sizilischen Vesper und die Synode von Melfi (28 März 1284)”, dins *Rivista di storia della Chiesa in Italia*, n. 21, 1967, p. 1-53

_____, “Ein formelbuch Gerhards von Parma mit Urkunden des Auditor litterarum contradictarum aus dem Jahre 1277” dins *Archiv für Diplomatik*, n. 13, 1967, p. 225-312.

_____, “Bianchi, Gerardo”, dins *Dizionario Biografico degli italiani*, vol. 10, 1968, p. 99.

HERNÁNDEZ CARDONA, Francesc, *Història militar de Catalunya. Temps de conquesta*, vol. 2, Ed. Rafael Dalmau, Barcelona, 2002.

HERNÁNDEZ SANAHUJA, Bonaventura, *Roger de Lauria*, Ed. Tip. De Adolfo Alegret, Tarragona, 1890.

HEYD, Wilhelm, *Histoire du commerce du levant*, vol. 1, Ed. Otto Harrassowitz llibraire-éditeur, Paris, 1885.

HILLGARTH, Jocelin N, “The Problem of a Catalan Mediterranean empire, 1229-1327”, dins *English Historical Review*, n.8, 1975, p. 1-54.

HINOJOSA MONTALVO, José, *Jaime II y el esplendor de la Corona de Aragón*, Ed. Nerea, Donostia, 2006.

HOMET, Raquel, “Aspectos de la imaginaria política: los conceptos de cristiandad, España y nacionalidad en las grandes crónicas catalanas”, dins *Temas Medievales* n. 5, 1995, p. 254-258.

_____, “Dos modelos de monarquía y de política catalanes. Las propuestas de Jaime I y de Ramón Muntaner”, dins VV.AA, *La historia política europea como proceso integrador. Actas de las VI Jornadas de historia de Europa*, Ed. Asociación Argentina de Profesores Universitarios de Historia de Europa, Buenos Aires, 1995, p. 151-170.

_____, “Monarquía y expansión en la historiografía catalana: La Crónica de Bernat Desclot”, dins Laura BALLETO (Eds.), *Oriente e Occidente tra Medioevo ed Età Moderna: Studi in onore di Geo Pistarino*, vol. 2, Genova, 1997, p. 479-550.

_____, “Los sujetos históricos en la obra de Ramón Muntaner”, dins *Fundación*, vol. 1, 1997-1998, p. 19-34.

Houben, Hubert, *Tra Roma e Palermo: aspetti e momento del Mezzogiorno medioevale*, Ed. Pubblicazioni del Dipartimento di studi storici dal Medioevo all'età contemporanea, Galantina, 1989.

Housley, Norman, *The Italian crusades. The papal-angevin alliance and the crusades against Christian lay powers, 1254-1343*, Ed. Clarendon Press, Oxford, 1982.

Huizinga, Johan, *El otoño de la Edad Media. Estudios sobre la forma de la vida y el espíritu durante los siglos XIV y XV en Francia y en los Países Bajos*, Ed. Alianza, Madrid, 1994.

Humphries, Paul Douglas, “Of arms and men”: siege and battle tactics in the Catalan Gran Chronicles (1208-1307)”, dins *Military Affairs*, n. 49, 1985, p. 173-178.

Iglesias Ferreirós, Aquilino, *La creación del derecho. Una historia de la formación de un derecho estatal español*, vol. 1, Ed. Marcial Pons, Barcelona, 1993.

Infiesta Pérez, Josep Lluís, *Roger de Llúria*, Ed. Infiesta Editor, Barcelona, 2003.

Ingrassia, Domenico, *Il Vespro siciliano: racconto storico narrato agli operai*, Ed. P. Palazzotto e G. Piazza, Palermo, 1882.

Iorga, Nicolae, *Contributions catalanes à l'histoire byzantine: l'histoire romantique de Yakoub-Tchélebi: Ramon Muntaner et l'empire byzantin*, Ed. J. Gamber, Paris, 1927.

_____, *Ramon Muntaner i l'imperi bizantí*, Ed. Rafel Dalmau, Barcelona, 1961.

Iorio, Guido, *Carlo I d'Angiò re di Sicilia. Biografia politicamente scorretta di un "parigino" a Napoli*, Ed. Gedi-L'Espresso, Roma, 2018.

Isa Frez, Amancio, *Memoria, culto y monarquía hispánica entre los siglos X y XII*, Ed. Universidad de Jaén, Jaén, 2006.

Izquierdo, Josep, “Traslladar la memòria, traduir el món: la prosa de Ramon Muntaner en el context cultural i literari romànic”, dins *Quaderns de filologia. Estudis literaris*, vol. 8, 2003, p. 189-244.

Jaspert, Nikolas, “El medievalisme alemany i Catalunya”, dins Flocel Sabaté i Joan Farré (Eds.), *Catalunya i Europa a través de l'Edat Mitjana*, Ed. Pagès editors, Lleida, 2002, p. 55-88.

JAVIERRE MUR, Aurea, “Costanza de Sicilia en las crónicas de su tiempo”, dins *Rivista storica del Mezzogiorno*, vol. 1 fasc. I-II marzo-giugno, 1966, p. 171-185.

JEANROY, Alfred, “Les ‘Coblas’ provençales relatives à la ‘Croisade’ aragonaise de 1285”, dins *Homenaje a Menéndez Pidal*, vol. 3, 1925, p. 77-88.

JEHEL, Georges, *Charles d’Anjou (1226-1285), comte d’Anjou et Provence, roi de Sicile et de Jérusalem. Un capétien en Méditerranée*, Ed. CAHMER-Laboratoire d’Archéologie et d’Histoire de l’Université de Picardie Jules Vernes, Amiens, 2005.

JIMÉNEZ FAYOS, José Maria, *Ramón Muntaner y su crónica*, Ed. Universidad Literaria de Valencia, València, 1944.

JIRECEK, C., “Historia y pasado de la Ciudad de Dratch”, dins VV.AA, *Memoria de la Sociedad Geográfica Serbia*, vol. 1, Belgrado, 1912, p. 66.

JOHNSON, James Turner, *Just War tradition and the restraint of War: a Moral and Historical inquiry*, Ed. Princeton University Press, Princeton, 1981.

JORDAN, Édouard, *Les origines de la domination angevin en Italie*, Ed. Librairie Alphonse Picard fils, Paris, 1909.

_____, *L’Allemagne et l’Italie aux XIIe et XIIIe siècles*, Ed. Presses universitaires de France, Paris, 1939.

JORDAN, Mark. D., “De Regno” and the place of political thinking in Thomas Aquinas”, dins *Medioevo*, n. 18, 1992, p. 151-168.

JORDAN, William Chester, “Charles of Valois”, dins *Medieval France: An Encyclopedia*, Ed. Garland, New York-London, 1995, p. 206.

JOVÉ Y HEVIA, Plácido de, “Indagaciones acerca de la dominación de España en Malta de 1285 a 1530”, dins *La América*, n. 8, 24 de abril del 1863, p. 12-14; n.9, 12 de mayo del 1863, p. 13; n.10, 27 de mayo del 1863, p. 11-13; n. 11, 12 de junio del 1863; n.12, 27 de junio del 1863, p. 12.

JUNQUERAS, Oriol, *Camí de Sicília: l’expansió mediterrània de Catalunya*, Ed. Cossetània, Valls, 2008.

KAGAY, Donald J., *The Development of the Cortes in the Crown of Aragon, 1064-1327*, Tesi doctoral, Fordham University, 1981.

_____, “Army mobilization, royal administration, and the realms in the thirteenth-century crown of Aragon”, dins *Proceedings from Spain and the western Mediterranean*, 1996, p. 95-115, p. 101-102

_____, “The National Defense Clause and the Emergence of the Catalan State: *Princeps Namque*”, dins Donald J. KAGAY i L. J. Andrew VILLALON (Eds.), *Crusaders, Condottieri and Cannon: Medieval Warfare in Societies Around the Mediterranean*, Ed. Brill, Leiden-Boston, 2003, p. 69-70.

_____, “The King’s right must be preferred to the Lord’s: sovereignty and suzerainty in the treatises of Pere albert”, dins Donald J. KAGAY (Eds.), *War, government, and society in the medieval Crown of Aragon*, Ed. Ashgate Publishing, Aldershot, 2007, p. 693-703.

_____, *War, government, and society in the medieval Crown of Aragon*, Ed. Ashgate Publishing, Aldershot, 2007.

KAMP, Norbert, “Von Kämmerer zum sekreten: Wirtschaftsreformen und Finanzverwaltung im staufischen Königreich Sizilien”, dins Josef FLECKENSTEIN (Eds.), *Probleme um Friedrich II*, Ed. Thorbecke, Sigmaringen, 1974, p. 43-92.

_____, “Costanza d’Aragona, imperatrice, regina d’Ungheria e di Sicilia”, dins *Dizionario biografico degli Italiani*, vol. 30, Ed. Istituto dell’Enciclopedia italiana, Roma, 1984.

_____, “Enrico di Castiglia”, dins *Dizionario Biografico degli italiani*, n. 42, Roma, 1993, p. 727-736.

KANTOROWICZ, Ernst, *Frederick the Second, 1194-1250*, Ed. Constable and Co., Ltd, London, 1957.

_____, *The King's Two Bodies: A study in Mediaeval political theology*, Ed. Princeton University Press, Princeton, 1957.

_____, *Los dos cuerpos del rey. Un estudio de teología política medieval*, Ed. Akal, Madrid, 1985.

_____, *L’empereur Frédéric II*, Ed. Gallinard, Paris, 1987.

_____, *Federico II, imperatore*, Ed. Garzanti, Milano, 2000.

KAPPLER, Claude, *Monstruos, demonios y maravillas a fines de la edad media*, Ed. Akal, Madrid, 1986.

KEIGHTLEY, Ronald G., “Muntaner and the Catalan Grand company”, dins *Revista Canadiense de Estudios hispánicos*, n.4, 1979, p. 37-58.

KENT, Thomas de, FOSTER, Brian i GAULLIER-BOUGASSAS, Catherine, *Le roman d’Alexandre ou le roman de toute chevalerie*, Ed. Champion classiques, Paris, 2003.

KERN, Frits, “Edouard I von England und Peter von Aragon” dins *Mitteilungen Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, n. 30. 1909, p. 412-421.

_____, “Analekten zur Geschichte des 13 und 14 Jahrhunderts”, dins *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, n. 30, 1909, p. 422.

KIESEWETTER, Andreas, “Ruggero di Lauria”, dins *Dizionario Biografico degli italiani*, vol. 64, 2005. Recuperat 26 de juny de 2019, des de http://www.treccani.it/enciclopedia/ruggero-di-lauria_%28Dizionario-Biografico%29/.

KNOWLES, James Sheridan, *John of Procida or the bridals of Messina. A tragedy in five acts*, Ed. J. Winchester Publisher, New York, 1840.

KOLLER, Walter, “Studien zur Überlieferung der Chronik des Saba Malaspina“, dins *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*, n.47, 1991, p. 441-507.

_____, *Malaspina, Saba*, dins *Lexikon des Mittelalters*, n.6, 1993, p.164.

_____, “Vergil in der Chronik des Saba Malaspina”, dins Claudio LEONARDI (Eds.), *Gli umanesimi medievali: atti del II Congresso dell' Internationales Mittellateinerkomitee Firenze, Certosa del Galluzzo, 11-15 settembre 1993*, Ed. SISMEL-Edizioni del Galluzzo, Firenze, 1998, p. 297-306.

_____, “La cronaca di Saba Malaspina: genesi dell'edizione”, dins *Ho Theologos*, n.19, 2001, p. 459-467 .

_____, “Fehler mi Text? Zur Edition der Chroniken des Saba Malaspina und Nicolaus de Jamsilla”, dins Matthias THUMSER, Janusz TANDECKI i Antje THUMSER (Eds.), *Historiographie, Briefe und Korrespondenzen, editorische Methoden*, Ed. Uniwersytetu Mikolaja Kopernika, Torun, 2005, p. 39-50.

KOLLER, Walter i NITSCHKE, August, “Die Chronik des Saba Malaspina”, dins *Monumenta Germaniae Historica*, vol.35, Ed. Impensis Bibliopolii Hahniani, Hanover, 1999.

KRETSCHMER, Konrad, *Els portolans a l'Edat Mitjana: una contribució a la història de la cartografia i la nàutica*, Ed. Institut Cartogràfic de Catalunya, Barcelona, 2009.

LABATE, Valentino, “Un precursore siciliano dell'umanismo, Niccolò Speciale”, dins *Atti e Rendiconti dell'Accademia di Scienze, Lettere e Arti degli Zelanti e PP. Sello Studio di Acireale*, vol. 9, 1897-1898, p.1-22.

LACARRA, José María, *Historia del reino de Navarra en la Edad Media*, Ed. Caja de Ahorros de Navarra, 1975.

LAMBOGLIA, Rosanna, “Saba Malaspina”, dins *The Encyclopedia of the medieval Chronicle*, Ed. Brill, Leiden-Boston, 2016, p. 1061-1062.

LANDINGHAM, Marta van, “The Hohenstaufen Heritage of Constanza of Sicily and the Mediterranean Expansion of the Crown of Aragon”, dins Dionisius A. AGIUS i Ian Richard NETTON (Eds.), *Across the Mediterranean Frontiers: Trade, Politics and Religions, 650-1450: selected proceedings of the International Medieval Congress, University of Leeds, 10-13 July 1995, 8-11 July 1996*, Ed. Brepols, Turnhout, 1997, p. 87-104.

LANGLOIS, Charles-Victor, *Le Règne de Philippe III le Hardi*, thèse présentée à la faculté des lettres de Paris, Paris, 1887.

LAURELLIO, Giuseppe i AZZARA, Claudio, *Discorsi sulla scuola medica salernitana*, Ed. Laveglia, Salerno, 2005.

LAURENCÍN, Francisco Rafael de Uhagón, Marqués de “Los almirantes de Aragón. Datos para su cronología”, dins *Boletín de la Real Academia de la historia*, n. 74, 1919, p. 322-324.

LAURES, Federico Foerster, “The Warships of the Kings of Aragon and their fighting tactics during the 13th and 14th Centuries AD”, dins *The International Journal of Nautical Archaeology and Underwater explorations*, n. 16, 1987, p. 19-29.

LAVAGNINI, Bruno, “Rosso e giallo i colori di Palermo saracena?”, dins *Bollettino del Centro di studi filologici e linguistici siciliani*, vol. 2, 1962, p. 122-123.

LEANTI, Giuseppe, *Giuseppe Garibaldi a Palermo nel 6 Centenario dei Vespri: 28marzo-17 aprile 1882: discorso nel Circolo di cultura la sera del 29 maggio 1932*, Ed. Arti grafiche fratelli Corselli, Palermo, 1933.

LECOY DE LA MARCHE, Albert, *Les relations politiques de la France avec le Royaume de Majorque (Îles Baléares, Roussillon, Montpellier, etc)*, vol. 1, Ed. Leroux, Paris, 1892.

LEGET, Carlo, *Living with God: Thomas Aquinas on the Relation Between Life on Earth and 'Life' after Death*, Ed. Thomas Instituut Utrech-Peters Leuven, Nijmegen, 1997.

LEMAITRE, Jean Loup, *L'Eglise et le mémoire des morts dans la France médiévale : communications présentées à la table ronde du C.N.R.S, le 14 juin 1982*, Paris, 1986.

LEO, Pietro de, *Per il testo di Saba Malaspina*, Ed. Loffredo, Napoli, 1975, p. 215-230.

LÉONARD, Émile G., *Gli angioini di Napoli*, Ed. Dall'oglio, Napoli, 1967.

LEONARDI, Marco, *L'età del Vespro siciliano nella storiografia tedesca (dal XIX secolo ai nostri giorni)*, Ed. Leo S. Olschki Editore, Firenze, 2011.

LIBERTINI, Guido i PALADINO, Giuseppe, *Storia della Sicilia*, Ed. Muglia, Catania, 1933.

LINEHAN, Peter, *The Spanish church and the Papacy in the thirteenth century*, Ed. Cambridge University Press, Cambridge, 1971.

LLEDÓ-GUILLEM, Vicent, “Bernat Desclot’s Response to Bernat d’Auriac’s sirventés. The battle of Castellammare and the Rise of Catalan as a Royal language”, dins *La corónica: a Journal of Medieval Hispanic Languages, Literature & cultures*, vol.39, n.2, 2011, p. 145-162.

_____, *The Making of Catalan Linguistic Identity in Medieval and Early Modern Times*, Ed. Palgrave Macmillan, New York, 2018.

LONGÁS BARTIÑAS, Pedro, “La coronación litúrgica del rey en la Edad Media”, dins *Anuario de historia del derecho español*, n.23, 1953, p. 371-382.

LONGHITANO, Adolfo, “Aragonesi e catalani a Catania (secoli XIII-XV), dins *Miscel-lània d’homenatge al cardenal Lluís Martínez Sistach*, Ed. Ateneu Universitari Sant Pacià, Barcelona, 2015, p. 129-146.

LOPARCO, Luciano, *Alla Sicilia commemorando il sesto centenario de' suoi Vespri: ode di Luciano Loparco*, Ed. Zanchinelli, Bologna, 1882.

LÓPEZ PÉREZ, M. Dolores, “La corona de Aragón y el Norte de África: las diferentes áreas de intervención mercantil catalano-aragonesa en el Magreb a finales del siglo XIV y principios del XV”, dins *Acta historica et archaeologica medievalia*, n. 11-12, 1991, p. 299-323.

LÓPEZ, Roberto S., *Genova marinara nel Duecento. Benedetto Zaccaria ammiraglio e mercante*, Ed. Biblioteca storica principato, Messina-Milano, 1933.

_____, *Benedetto Zaccaria, ammiraglio e mercante nella Genova del Duecento*, Ed. Fratelli Frilli, Firenze, 2004.

LORENZONI, Giovanni, “La trasformazione del latifondo in Sicilia e il problema meridionale”, dins *Nuova Antologia*, n. 16, 1922.

LORETO, Luigi, *Il Bellum Iustum e i suoi equivoci: Cicerone ed una componente della rappresentazione romana del Völkerrecht antico*, Ed. Jovene, Napoli, 2001.

LORICO, Filippo, *Il Vespro siciliano: canto di Filippo Lorico*, Ed. Tip. Dello Satuto, Palermo, 1882.

LOT, Ferdinand, *Art militaire et les armées au moyen âge en Europe et dans le Proche Orient*, vol. 1, Ed. Payot, Paris, 1946.

LUIGI, Tomeucci, *Storia della Sicilia*, Ed. Ferrara, Messina, 1955.

LUMIA, Isidoro la, *Guglielmo II (detto il Buono): la Sicilia sotto il suo regno*, Ed. Le monnier, Palermo, 2000.

LUTTRELL, Anthony, “La casa de Catalunya-Aragó i Malta: 1282-1412”, dins VV.AA, *Estudis d’Història Medieval, dedicats a Ferran Soldevila en ocasió del seu 75é aniversari*, vol. 1, Ed. Institut d’Estudis Catalans, Barcelona, 1969, p. 17-30.

_____, “The House of Aragon and Malta: 1282-1412”, dins *Journal of the Faculty of Arts: Royal Malta University*, vol. 4, n. 2, 1970, p. 156-169.

LUZZI, Vincenzco Francesco, *I vescovi di Mileto*, Ed. Pro-loco, Mileto, 1989.

MACGILLVRAY NICOL, Donald, *The Greeks and the union of the churches the report of Ogerius, protonotarius of Michael VIII Palaiologos in 1280*, Ed. Dublin Hodges Figgis, Dublin, 1962.

_____, *The last century of Byzantium, 1261-1453*, Ed. Cambridge University Press, Cambridge, 1993.

MAGGINI, Francesco, *La rettorica italiana di Brunetto Latini*, Ed. Galletti e Cocci, Firenze, 1912.

MAIO, Girolamo di, *Alla chiesa del Vespro: canto di Girolamo Di Maio letto nella festa letteraria tenuta dalla gioventù dell’Ateneo di Palermo il 29 marzo*, 1882, Ed. Giornale di Sicilia, Palermo, 1882.

MAKUCHEV, V., *Los archivos italianos y los materiales que contiene sobre la historia de los eslavos*, vol. 2, San Petersburg, 1871.

MALLORQUÍ GARCÍA, Elvis, “Les celleres medievals de les terres de Girona”, dins *Quaderns de la Selva*, n. 21, 2000, p. 117-148.

MANCA, Ciro, *Aspetti dell'espansione economica catalano-aragonese nel Mediterraneo occidentale. Il commercio internazionale del sale*, Ed. Giuffrè, Milano, 1966.

MANCUSO, Claudio, “Il potere del passato e il suo utilizzo politico. Il caso del sesto centenario del Vespro Siciliano”, dins *Mediterranea ricerche storiche*, n. 25, 2012, p. 325-364.

MANFRÈ, Antonino, *Mostra documentaria e bibliografica sul Vespro*, Ed. Civica galleria d'arte moderna, Palermo, 1982.

MANFREDI, Angelo, *La chiesa nel medioevo dal VII al XIII secolo. Lineamenti e problemi*, Ed. TAU Editrice, Roma, 2017.

MANFRONI, Camillo, *Storia della Marina italiana*, vol. 1, Livorno, Ed. Accademia navale, 1902.

_____, *Storia della Marina italiana*, vol. 2, Livorno, Ed. Accademia navale, 1902.

MANFRONI, V., “La marina di Carlo d’Angiò”, dins *Rivista di storia e Geografia*, 1901.

MANTIA, Giuseppe la, “Su l'uso della registrazione nelle cancellaria del Regno di Sicilia dai Normanni a Federico III d'Aragona (1130-1377)”, dins *Archivio storico siciliano*, n.31, 1906, p. 197-219.

_____, “Messina e le sue prerogative dal regno di Ruggiero II (1130-1154) alla coronazione di Federico II aragonese (1296). Elenco delle prerogative di Messina. Capitoli di Messine nel 1296”, dins *Archivio storico siciliano*, n. 41, 1916, p. 491-531.

_____, “Studi sulla rivoluzione siciliana del 1282”, dins *Archivio storico per la Sicilia*, n. 6, 1940, p. 97-140.

MARCOLONGO, Bianca, “Le idee politiche di Michele Amari” dins Andrea BORRUSO, Rosa D’ANGELO i Rosa SCAGLIONE GUCCIONE (Eds.), *Studi Amariani*, Ed. Società siciliana per la storia patria, Palermo, 1991.

MARCOS HIERRO, Ernest, “Bizanci a la historiografia medieval catalana: Les Vespres sicilianes i l'emperador dels grecs en les cròniques de Bernat Desclot i Ramon Muntaner”, dins *Anuari de filologia. Secció D, Studia graeca et latina*, n. 12, 2003-2004, p. 541-254.

_____, “La Grècia medieval en els cronistes catalans”, dins Josep Antoni CLUA i Flocel SABATÉ CURULL (Eds.), *Usos i tradició de les literatures clàssiques a les literatures medievals*, Ed. Pagès editors, Lleida, 2013, p. 135-153.

MARINESCU, Constantin, “Notes sur les catalans dans l’empire byzantin pendant le règne de Jacques II (1291-1327)”, dins Camille DAVILLÉ (Eds.), *Mélanges d’histoire du Moyen-âge offerts à M. Ferdinand Lot par ses amis et ses élèves*, Paris, Ed. Édouard Champion, 1925, p. 501-513, p. 501-505.

MARINO, Salvatore Salomone, *Lu Vespiru Sicilianu: storia popolare in poesia*, Ed. Pedone Lauriel, Palermo, 1882.

MARTÍ, Ramon, “L’ensagrerament: utilitats d’un concepte”, dins Víctor FARÍAS, Ramon MARTÍ i Aymat CATAFAU (Eds.), *Les sagreres a la Catalunya Medieval (Jornada d’estudi organitzada per l’associació d’història rural de les comarques Gironines, 2000)*, Ed. Biblioteca d’Història rural, Girona, 2007, p. 85-204.

MARTIN, Jean-Marie, “L’organisation administrative et militaire du territoire”, dins VV.AA, *Potere, società e popolo nell’età sveva. Atti delle VI Giornate normanno-sveve*, Ed. Università degli studi di Bari, Bari, 1985, p. 71-121.

_____, “Fiscalité et économie étatique dans le royaume angevin de Sicile à la fin du XIIIe siècle”, dins VV.AA, *L’État angevin. Pouvoir, culture et Société entre XIIIe et XIVe siècle, Actes du colloque International, 7-11 novembre 1995*, Ed. Collection de L’école Française de Rome, Roma-Naples, 1998, p. 601-649.

MARTÍNEZ BARRERA, José Antonio, “Proceso de don Jaime Sarroca y su cabildo contra algunos clérigos, varios ciudadanos oscenses y su concejo ante la justicia real”, dins *7é CHCA*, vol. 3, Ed. Talleres de Viuda de Fidel Rodríguez Ferran, Barcelona, 1962, p. 49-60.

MARTÍNEZ BARRERA, Jorge, “*Ars imitatur naturam* y la mejor forma de gobierno según Santo Tomás”, dins *Acta Philosophica*, n.4/2, 1995, p. 333-338.

_____, *La política en Aristóteles y en Tomás de Aquino*, Ed. Cuadernos de anuario Filosófico-Universidad de Navarra, Pamplona, 2001.

MARTÍNEZ FERRANDO, Ernest, “Los correos de la *Curia Regia* en la Corona de Aragón a principios del siglo XIV”, dins *Analecta Sacra Terraconensis: Revista de ciències historicoeclesiàstiques*, n. 17, 1944, p. 92-114.

_____, *Els descendents de Pere el Gran*, Ed. Teide, Barcelona, 1954.

_____, *Jaume II o el seny català; Alfons el Benigne*, Ed. Aedo, Barcelona, 1963.

_____, *Els descendents de Pere el Gran: Alfons el Franc, Jaume II, Alfons el Benigne*, Ed. Vicens Vives, Barcelona, 1968.

MARTÍNEZ FERRANDO, Ernest i PONS I MARQUÈS, Joan, *La tràgica història dels reis de Mallorca, Jaume I, Jaume II, Sanç, Jaume III, Jaume (IV), (Isabel)*, Ed. Aedos, Barcelona, 1960.

MARTÍNEZ FERRANDO, Ernest i SOBREQUÉS VIDAL, Santiago, *Els descendents de Pere el Gran*, Ed. Vicens Vives, Barcelona, 1991.

MARTÍN-IGLESIAS, José Carlos, “Los *Cronica Comunia*: una crónica latina de origen barcelonés del siglo XIII. Edición y estudio”, dins *Aragón en la Edad Media*, n. 24, 2013, p. 269-292, p. 284.

_____, “El denominado Cronicón de los dominicos de Mallorca (s. XVI), Edición y estudio”, dins *Journal of Classical Philology*, n.18, 2014, p. 105-125.

MARTINORI, Edoardo, *La Moneta. Vocabolario generale*, Ed. Istituto Italiano di Numismatica, Roma, 1915.

MARX, Karl, "Sicily and the sicilians", dins *New York Daily Tribune*, n. 5948, 17 de maig de 1860.

_____, *Marx and Engels Collected Works*, vol. 17, Ed. Progress Publishers, Moscow, 1980, p. 370-372.

MAS LATRIE, M. Louis de, *Traité de paix et de commerce et documents divers concernant les relations des chrétiens avec les arabes de l'Afrique septentrionale au moyen age*, Ed. Henri Plon, Paris, 1866, p. 280-284.

MASCITELLI, Cesare, "Carlo d'Angiò e poesia antiangioina: prove di nascita di un'identità europea", dins *Linguae*, vol. 17, n.1, 2018, p. 45-61.

MASIÀ DE ROS, Àngels, "La cuestión de los límites entre Aragón y Cataluña. Ribagorza y Fraga en tiempo de Jaime II", dins *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, n. 22, 1949, p. 162-181.

_____, *Relacion castellano-aragonesa des de Jaime II hasta Pedro el Ceremonioso*, Ed. CSIC, Barcelona, 1994.

MASSÓ I TORRENT, Jaume, "Historiografia de Catalunya en català durant l'època nacional", dins *Revue hispaniques: recueil consacré à l'étude des langues, des littératures et de l'histoire des pays castillans, catalans et portugais*, vol. 15, n.47-48, 1906, p. 486-613.

_____, *Exposició d'un pla de publicació de les Cròniques catalanes*, Ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1909.

_____, *Exposició d'un pla de publicació de les cròniques catalanes*, Ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1912.

MASTELLONI, Maria Amalia, "Il sarcofago antico di Costanza d'Aragona", dins Maria ANDALORO (Eds.), *Federico e la Sicilia, dalla terra alla corona. Arti figurative e arti suntuarie*, Ed. Arnaldo Lombardi Editore, Palermo, 1995, p. 46-52.

MATEU LLOPIS, Felipe, "La intitulación "Aragonum et Sicilie rex" de Pedro III el Grande (1282) y sucesores", dins *IIé CHCA*, vol. 3, Ed. Accademia di Scienze, Lettere e Arti di Palermo, Palermo-Trapani-Erice, 1984, p. 385-402.

MATTHEW, Donald, *The Norman Kingdom of Sicily*, Ed. Cambridge University Press, Cambridge, 1992.

MAURICI, Ferdinando, *Castelli medievali in Sicilia: dai bizantini ai normanni*, Ed. Sellerio, Palermo 1992.

MAURICI, Ferdinando i MINNELLA, Mello, *Antichi ponti di Sicilia*, Ed. L'Epos, Palermo, 2006.

MAUROLICO, Francesco, *Della storia di Sicilia*, a cura de Girolamo di Marzo-Ferro, Ed. Mira, Palermo, 1849.

MAZUR, Piotr Stanislaw, “Holy war” in the light on Thomas Aquinas’ concept of “bellum iustum”, dins Janusz SMOLUCHA, John JEFFERSON i Andrzej WADAS (Eds.), *Holy war in late medieval and early modern East-Central Europe*, Ed. Akademia Ignatianum, Kraków, 2017, p. 19-32.

MAZZARESE FARDELLA, Enrico, *Aspetti dell’organizzazione amministrativa nello stato normanno e svevo*, Ed. Giuffrè, Milano, 1966.

_____, “La struttura amministrativa del Regno Normanno”, dins VV.AA, *Atti del Congresso internazionale di studi sulla Sicilia Normanna (Palermo 4-8 dicembre 1972)*, Ed. Sciascia, Palermo, 1974, p. 213-224.

MCMILLIN, Linda A., “Women on the walls: women and warfare in the Catalan Gran Chronicles”, dins *Catalan Review*, vol. 3, n. 1, 1989, p. 123-136.

MCNAB, Chris, *Famous Battles of the Medieval Period*, Ed. Cavendish Square, New York, 2018.

MENÉNDEZ FUEYO, José Luis, “Roger de Llúria, Señor de Ifach”, dins *Butlletí Calp. Institut d’Estudis calpins. Monogràfic pobla medieval d’Ifac*, n. 6, desembre 2013, p. 9-12.

MENÉNDEZ PIDAL, Ramon, “Sicilia y España ante de les Vísperas sicilianas”, dins *Bolletino del Centro di Studi filologici e Linguistici Siciliani*, vol. 3, 1955, p. 2-16.

MENGLER, Judith, “Logistics and food supply in the *Crònica* of Ramon Muntaner”, dins Jörg ROGGE (Eds.), *Killing and being killed. Bodies in battle. Perspectives on fighters in the Middle Ages*, Ed. Mainz Historical Cultural Sciences, Mainz, 2017, p. 231-250.

MERKEL, Carlo, “L’opinione dei contemporanei sull’impresa di Carlo I d’Angiò” dins *Atti della R. Accademia dei Lincei. Memorie della classe di scienze morali, storiche e filologiche*, ser. 4, n. 5, 1888, p. 277-435.

MICELI, Paola, “La costumbre en perspectiva histórica: desde el *Concensu populi* a la Voluntad popular”, dins *Anales de historia Antigua, medieval y moderna*, n. 44, 2012, p. 277-303.

MICHAUF, Joseph Fr., *Nouvelle collection des mémoires pour servir à l’histoire de France, depuis le XIIIe siècle jusqu’à la fin du XVIIIe*, vol. 1, Ed. Guyot, Paris, 1836.

MILÀ I FONTANALS, Manuel, “Lo sermó d’en Muntaner”, dins *Revue des Langues Romanes*, vol. 19, 1881, Montpellier, p. 5-12.

MILANI, Giuliano, “Sulle relazioni politiche e ideologiche tra Carlo I d’Angiò e i comuni italiani. Una nota”, dins Anne LEMONDE i Ilaria TADDEI (Eds.), *Circulation des idées et des pratiques politiques (France et Italie, XIIIe-XVIe siècle)*, Ed. École Française de Rome, Roma, 2014, p. 115-128.

MILLER, William, “The Zaccaria of Phocaea and Chios (1275-1379)”, dins William MILLER, *Essays on the Latin Orient*, Ed. Cambridge University Press, Cambridge, 1921, p. 283-285.

MINIERI RICCIO, Camillo, *Alcuni studi storici intorno a Manfredi e Corradino della imperiale casa di Hohenstaufen*, Ed. Archivio di Stato, Napoli, 1850.

_____, *Genealogia di Carlo I di Angiò: prima generazione*, Ed. Priggiobba, Napoli, 1857.

_____, *Cenni storici intorno i grandi uffiziali del regno di Sicilia durante il regno di Carlo I d'Angiò*, Ed. Stabilimento tipografico Partenopeo, Napoli, 1872.

_____, “Genealogia di Carlo II d'Angiò Re di Napoli”, dins *Archivio storico per le provincie napoletane*, n. 8, 1883, p. 5-33, 197-227, 381-396.

MIQUEL I LÓPEZ, Júlia, “Els Cervelló, barons de Querol-Montagut a l’Edat Mitjana”, dins *Miscel·lània penedesenca*, n. 26, 2001, p. 165-201.

MIQUEL I VIVES, Marina, “Notícies de Pere el Gran i Blanca d’Anjou, el rei i la reina tractats per Arnau de Vilanova (Resum de l’exposició)”, dins Josep PERARNAU (Eds.), *Actes de la III Trobada Internacional d’Estudis sobre Arnau de Vilanova Barcelona 7-9 octubre de 2011*, Barcelona, 2014, p. 22-23.

MIRAMBELL, Enric, *El setge de Girona en temps de Pere el Gran*, Ed. Rafael Dalmau, Barcelona, 1963.

MIRAZITA, Iris, “I ‘Lombardi’ di Corleone e il Vespro”, dins *14è CHCA*, vol. 3, Ed. Istituto di storia Medioevale, Cagliari, 1997, p. 607-614.

_____, “I lombardi di Corleone e Palermo: dal Vespro antiangioino al Vespro anticatalano (1282-1348)”, dins Antonino G. MARCHESE (Eds.), *Corleone. L’identità ritrovata*, Ed. Franco Angeli, Milano, 2001, p. 26-37.

MIRET I SANS, Joaquim, “Rectitud de Jaume II”, dins *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, n. 6, 1901, p. 260-267.

_____, “Notes sobre la expedició del rey Pere lo Gran a Berbería”, dins *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, n.7, 1913, p. 354-360.

_____, *Itinerari de Jaume I ‘El Conqueridor’*, Ed. Institut d’Estudis Catalans, Barcelona, 1918.

MIRTO, Corrado, “L’insurrezione del Vespro e la Communitas Siciliae”, dins *Archivio storico siciliano*, s. 4, vol. 27, 2001, p. 25-45.

_____, “La guerra del Vespro e la pace di Caltabellotta”, dins *Archivio storico siciliano*, s. IV, vol. 28, 2002.

MISURACA, Giuseppe, *Serie dei Vescovi di Cefalù con dati cronologici e cenni biografici*, Ed. Tipografia Italo-orientale S. Nilo-Grattoferrata, Roma, 1960.

MITRE FERNÁNDEZ, Emilio “Una visión medieval de la frontera de la muerte: *status viae* y *status finalis* (1200-1348)”, dins *En la España Medieval*, n. 9, 1986, p. 665-681.

_____, “La muerte y sus discursos dominantes entre los siglos XIII y XV (Reflexiones sobre recientes aportes historiográficos)”, dins Eliseo SERRANO MARTÍN (Eds.), *Muerte, religiosidad y cultura popular. Siglos XIII-XVIII*, Ed. Institución Fernando el Católico, Zaragoza, 1994, p. 15-34.

MODENA, Claudio, *Federico II di Svevia. Anticristo e stupor mundi*, Ed. Gruppo Albatros, Roma, 2011.

MOLAS BATLLORI, Joaquim, *Literatura catalana antiga, I: Segle XIII*, Ed. Barcino, Barcelona, 1961, p. 54-61.

MOLINIER, Auguste, *Les sources de l'histoire de France des origines aux guerres d'Italie (1494)*, vol. III, Ed. Burt Franklin, New York, 1903.

MOMIGLIANO, Eucardio, *Gli Svevi*, Ed. Dall'Oglio, Napoli, 1968.

MONCADA, Francisco de, *Expedición de los catalanes y aragoneses contra turcos y griegos*, Ed. Lorenço Déu, Barcelona, 1623.

_____, *Expedición de los catalanes y aragoneses al Oriente*. Ed. Libreria, imprenta y biblioteca militares, Madrid, 1882.

_____, *Los almogàvers, o siga Expedició de catalans y aragonesos contra els Turchs y Grechs*, Ed. Biblioteca Clàssica Catalana, Barcelona, 1906.

_____, *Empresa y victoria alcançadas por el valor de pocos catalanes y aragoneses contra los imperior de turcos y griegos*, Ed. Imp. Paillard, Nueva York-París, 1919.

MONGITORE, Antonino, *Il Monastero e la chiesa di S. Spirito e dei Vespro in Palermo*, Ed. Linee d'arte Giada, Palermo, 1982.

MONTAGUT ESTRAGUÉS, Tomàs de, “Els funcionaris i l'administració reial de Catalunya (segles XIII-XIV)”, Josep PLANAS I BORRÀS (Eds.), *La Societat barcelonina a la baixa Edat Mitjana, Acta/Mediaevalia. Annexos d'Història Medieval*, vol. 1, Ed. Universitat de Barcelona, Pedralbes-Barcelona, 1983, p. 137-150.

_____, *El Mestre Racional a la Corona d'Aragó (1283-1419)*, Ed. Fundació Noguera, Barcelona, 1987.

MONTOLIU, Manuel de, “La cançó de gesta de Jaume I. Nova teoria sobre la Crònica del Conqueridor”, dins *Butlletí Arqueològic tarraconense*, n.8, 1922, p. 177-186 i n. 9, 1922, p. 209-216.

_____, “Sobre els elements èpics, principalment arturians, de la Crònica de Jaume I”, dins VV.AA, *Homenaje a Menéndez Pidal: miscel·lània de estudiós lingüísticos, literarios e històricos*, vol. 1, Ed. Casa editorial Hernando, Madrid, 1925, p. 698-717.

_____, “Sobre la teoria dels poemes històrics, cròniques rimades catalanes medievals”, dins *Revista de Catalunya*, n.22, 1926, separata de 15p.

_____, “Sobre el text primitiu versificat de la Crònica de Jaume I”, dins *Anuari de l'oficina Romànica*, vol. 1, 1928, p. 253-336.

_____, *Les quatre Grans Cròniques*, Ed. Editorial Alpha, Barcelona, 1959.

MOR, Carlo Guido, “En torno a la formación del texto de los ‘Usatici Barchinonae’”, dins *Anuario de Historia del Derecho Español*, n. 27-28, 1957-1958, p. 413-460.

MORANVILLE, Henri, “Les projets de Charles de Valois sur l’Empire de Constantinople”, dins *Bibliothèque de l’École des chartes*, n.51, 1890, p. 63-86.

MOREL-FATIO, Alfred, “Katalanische Literatur”, dins Gustav Gröber (Eds.), *Grundriss der romanischen Philologie*, Tom. II, Vol. II, Ed. Trübner, Strasburg, 1893, p. 10-128.

MORELLI, Serena, “I giustizieri nel regno di Napoli al tempo di Carlo I d’Angiò: Primi risultati di un’indagine prosopografica”, dins VV.AA, *L’État angevin. Pouvoir, culture et Société entre XIIIe et XIVe siècle, Actes du colloque International, 7-11 novembre 1995*, Ed. Collection de L’école Française de Rome, Roma-Naples, 1998, p. 491-517.

_____, *Per conservare la pace: I Giustizieri del regno di Sicilia da Carlo I a Carlo II d’Angiò*, Ed. Liguori, Napoli, 2012.

MORGHEN, Raffaello, “L’unità monarchica nell’Italia meridionale”, dins Ettore ROTA (Eds.), *Questioni di storia medioevale*, Ed. Dott. Carlo Marzorati Editore, Milano, 1946, p. 275-302.

_____, *Gli svevi in Italia*, Ed. Palumbo, Palermo, 1974.

MORISANI, Cesare., *Il cognome e la patria del grande ammiraglio Ruggero di Lauria*, Ed. Tip. Francesco Morello, Reggio Calabria, 1900.

MOTT, Lawrence V., “Ships of the 13th-century Catalan navy”, dins *The international Journal of Nautical archaeology and underwater explorations*, n. 19, 1990, p. 101-112.

_____, “How cruel was Roger de Lauria?”, dins *Catalan Review*, vol. 3, n. 1, 1993, p. 79-96.

_____, “The battle of Malta, 1283: prelude to a disaster”, dins Donald KAGAY i Andrew VILLALON (Eds.), *The circle of war in the middle ages*, Ed. Warfare in History, Woodbridge, 1999, p. 145-172.

_____, *Sea power in the Medieval Mediterranean. The Catalan-Aragonese Fleet in the war of the Sicilian Vespers*, Ed. University Press of Florida, Gainesville, 2003.

MUGNOS, Filadelfo, *I raguagli storici del Vespro Siciliano*, Palermo, 1645.

_____, *Teatro genologico delle famiglie nobili titolate feudatarie de antiche nobili del fidelissimo Regno di Sicilia: viuenti de estinte*, Palermo, 1647.

MUGUETA MORENA, Iñigo i TAMBURRI BARIAIN, Pascual, “Navarra en una guerra europea. La estrategia capeta tras las Vísperas sicilianas (1283-1296)”, dins *Príncipe de Viana*, año. 61, n. 221, 2000, p. 657-672.

MULLER, Welleda, *Les instruments de musique et les musiciens au Moyen Âge*, Ed. Confluences, Paris, 2013.

MURATORI, Ludovicus Antonius, “Prefazio”, dins *RIS*, vol. XIII, Ed. Ex typographia societatis palatinae, Milano, 1729.

_____, *Dell’origine della lingua italiana: dissertazione XXXII sopra le antichità italiane*, a cura de Claudio MARAZZINI, Ed. Dell’orso, Alessandria, 1988.

MUSCA, Giosuè, *Le eredità normanno-sveve nell'età angioina. Persistenze e mutamenti nel Mezzogiorno*, Ed. Edizioni Dedalo, Bari, 2004.

NARBONA VIZCAÍNO, Rafael, “Ritos y gestos de la realeza en las cuatro grandes crónicas”, dins José Ángel SESMA MUÑOZ (Eds.), *La Corona de Aragón en el centro de su historia, 1208-1458: la monarquía aragonesa y los reinos de la corona*, Ed. Grupo de Investigación de Excelencia CEMA-Universidad de Zaragoza, Zaragoza, 2010, p. 285-326.

NARRO, Josep, *Les victòries de Roger de Llúria*, Ed. Edicions de la Llibreria Catalònia, Barcelona, 1932.

NATALE, Francesco, *Per una edizione delle cronache minori volgari di Sicilia*, Ed. Biblioteca del Centro di studi filologici e linguistici siciliani, Palermo, 1952.

NATELLA, Pasquale, *Giovanni da Procida, barone di Postiglione: precisazioni, smentite e aggiunte*, Ed. Edizioni Arci Postiglione, Salerno, 2004.

NATOLI, Luigi, *Storia di Sicilia*, Ed. Ciuni, Palermo, 1935 .

_____, *Storia di Sicilia*, Ed. Flaccovio Editore, Palermo, 1941.

NEIRA FERNÁNDEZ, Carmenza, “Comentario a la política de Aristóteles”, dins *Cuadernos de filosofía latinoamericana*, vol. 26, n. 93, 2005, p. 8-18.

NICCOLINI, Giovan Battista, *Giovanni da Procida*, Ed. Riccardo Masi, Bologna, 1831.

_____, *Giovanni da Procida: Tragedia*, Ed. Teatro Italiano, ossia raccolta di alcune commedie scelte fa i migliori autori moderni, Venezia, 1838.

_____, *Vespro siciliano: storia inedita di G. B. Niccolini*, Ed. G. Brigola, Milano, 1882.

NICHOLSON, Helen, *Medieval Warfare: Theory and Practice of War in Europe, 300-1500*, Ed. Palgrave macmillian, Basingstoke, 2004.

NICKSON, Tom, “The Royal tombs of Santes Creus: negotiating the image in medieval Iberia”, dins *Zeitschrift für Kunstgeschichte Berlin*, vol. 72, nº 1, 2009, p. 1-14.

NICOLAU D'OLWER, Lluís, “La poesia de gesta a Catalunya”, dins *La Publicitat*, n. 16.102, Barcelona, 29 octubre de 1925.

_____, *L'expansió de Catalunya en la Mediterrània Oriental*, Ed. Barcino, Barcelona, 1926.

_____, “Valor nacional de la crònica d'en Desclot”, dins Lluís NICOLAU D'OLWER, *Paisatges de la nostra història. Assaigs i notes de literatura catalana*, Ed. Llibreria Catalonia, Barcelona, 1929, p. 111-126.

_____, “La crònica de Ramon Muntaner, filiació dels seus textos”, dins *Estudis universitaris catalans. Homenatge a Antoni Rubió i Lluch: miscel·lània d'estudis literaris, històrics i lingüístics*, vol. 21, 1936, p. 69-76.

_____, *Ramon Muntaner i l'imperi bizantí*, Ed. Episodis de la història, Barcelona, 1961.

NICOLINI, Nicola, “Sui rapporti diplomataci veneto-napoletani durante i regni di Carlo I e Carlo II d'Angiò”, dins *Archivio storico per le provincie napoletane*, n.60, 1935, p. 229-286.

NITSCHKE, August, “Untersuchungen zu Saba Malaspina”, dins *Deutsches Archiv*, n.12, 1956, p. 160-186.

NITTI, Francesco Saverio, *Napoli e la questione meridionale*, Ed. Pierro, Napoli, 1903.

NORA, Pierre, *Les lieux de mémoire*, vol. 1, Ed. Gallimard, Paris, 1984.

NUZZO, Severina, *Storia medievale: La pace di Caltabellota*, Tesi di Laurea, Università di Palermo, 1944-1945.

OCCHIATO, Giuseppe “La diocesi di Mileto”, dins Augusto PLACANICA (Eds.), *Storia della Calabria medievale: cultura, arte, tecniche*, vol.1, Ed. Gangemi, Roma, 1999, p. 361.

O'DRISCOLL, Cian, *Victory: the triumph and tragedy of just war*, Ed. Oxford University Press, Oxford, 2020.

ODDO, Francesco Luigi, “Il moto del Vespro e la ‘*Communitas Siciliae*’”, dins *Fardelliana*, n. 2-3, Maggio-Dicembre, 1982, p. 115-126.

OLIVAR BERTRAND, Rafael, *Un rei de llegenda, Frederic III de Sicília*, Ed. Aymà, Barcelona, 1951.

OLIVAR, Alexandre, “Sobre el manuscrit Q de la Crònica de Bernat Desclot”, dins *Bulletí de la Reial Acadèmia de Bonet Lletres*, vol. 45, 1995, p. 223-229.

ORAZI, Veronica, “Il Sermó nella Crònica di Ramon Muntaner: la confluenza della voce dell'individuo nell'espressione corale di un popolo”, dins Paolo MANINCHEDDA (Eds.), *La Sardegna e la presenza catalana nel Mediterraneo: atti del VI Congresso (III internazionale) dell'Associazione Italiana di studi Catalani, Cagliari 11-15 ottobre 1995*, vol. 1, Ed. Cooperativa Universitaria Editrice Cagliariaritana, Cagliari, 1998, p. 406-418.

_____, “L'adaptació de la “crònica” de Ramon Muntaner al “Llibre de les nobleses dels reis” de Francesc de Barcelona”, dins Silvia IRISO ARIZ, Margarita FREIXAS i Laura FERNÁNDEZ (Eds.), *Actas del VIII Congreso Internacional de la Asociación Hispánica de Literatura medieval*, vol. 2, Santander, 2000, p. 1405-1422.

_____, “Les batalles navals en la Crònica de Ramon Muntaner”, dins Lola BADIA, Lluís CIFUENTES i Roser SALICRÚ (Eds.), *La vida Marítima a la Mediterrània medieval. Fonts històriques i literàries*, Ed. Museu Marítim de Barcelona-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2019, p. 275-293.

ORCÁSTEGUI GROS, Carmen, “La coronación de los reyes de Aragón. Evolución político-ideológica y ritual”, dins VV.AA, *Homenaje a Don Antonio Durán Gudiol*, Ed. Instituto de Estudios altoaragoneses, 1995, p. 633-648.

ORIANI, Alfredo, “La Lotta Politica in Italia”, dins *Opere Complete*, vol. I, p. 77.

ORLANDO, Giuseppe, *Il Vespro siciliano e la questione angioina: articoli e documenti pubblicati dalla Sicilia cattolica*, Ed. Camillo Tamburello, Palermo, 1882.

ORTEGA VILLOSLADA, Antonio, *La marina mercante medieval y la Casa de Mallorca: entre el Mediterráneo y el Atlántico*, Ed. Pagès, Lleida, 2015.

OSTROGORSKY, Georg, *Historia del Estado Bizantino*, Ed. Akal, Madrid, 1983.

PACHECO CABALLERO, Francisco Luis, “El usatge “*princeps namque*”: las cortes y los juristes”, dins *Initium. Revista catalana d’història del dret*, n. 19, 2005, p. 225-246.

PAGNOTTI, F, “Niccolò da Calvi e la sua ‘Vita d’Innocenzo IV’”, dins *Archivio della Reale Società Romana di Storia Patria*, n.21, 1898, p. 5-120.

PALACIOS MARTÍN, Bonifacio, *La coronación de los reyes de Aragón 1204-1410. Aportación al estudio de las estructuras medievales*, Ed. Anubar Ediciones, Valencia, 1975.

_____, “Los símbolos de la soberanía en la Edad Media española. El simbolismo de la espada”, dins *VII Centenario del Infante don Fernando de la Cerda: 1275-1975*, Ed. Instituto de Estudios Manchegos, Madrid, 1976, p. 272-296.

_____, “La práctica del juramento y el desarrollo constitucional aragonés hasta Jaime I”, dins *Cuadernos de Historia Medieval*, n.1, 1979, p. 36-39.

PALMIERI, N., *Biografia dell’illustre ammiraglio Ruggero di Loria*, Lagonegro, 1883.

PALOMES, Antonio, *La storia di lu Vespiru sicilianu: cantata di lu griddu*, Ed. G. Piazza e P. Palazzotto, Palermu, 1882.

PAPA, Carlo, *Il Vespro siciliano: carne di Carlo Papa*, Ed. Tip. Dello Satuto, Palermo, 1882.

PAPA, Vincenzo, *Il Vespro siciliano: lettera di Vincenzo Papa a monsignor Carlo Emilio Freppel*, Ed. G. Speirani e figli, Torino, 1882.

PARISIO, G., “Cosenza o Scalea? Ancora su la patria di Ruggero di Lauria”, dins *Brutium*, vol. 24, n.7-8, 1945, p. 3.

PARLATO, Antonio, *Corradino di Svevia: l’ultimo ghibellino*, Ed. Adda, Bari, 2002.

PASCUAL MARTÍNEZ, Lope, “Los oficiós de la corte de Pedro II de Aragón dins *IIè CHCA*, vol. 4, Ed. Accademia di Scienze Lettere e Arti di Palermo, Palermo-Trapani-Erice, 1984, p. 41-62.

PASSANISI, Mario, *Il Vespro siciliano: ode*, Ed. Libreria F. Tropea musumeci, Catania, 1882.

PATRICOLO, Giuseppe, “La chiesa di Santa Maria dell’Ammiraglio e le sue adiacenze all’epoca del Vespro”, dins VV.AA, *Ricordi del Vespro Siciliano*, Ed. Società Siciliana per la Storia Atria, 1882, p. 203-212.

_____, “La Chiesa di S. Spirito presso Palermo”, dins VV.AA, *Ricordi e documenti del Vespro siciliano*, Ed. Società siciliana per la Storia Patria, 1882, p. 183-194.

PAVÓN BENITO, Julia, “La cronística bajomedieval del reino de Navarra: síntesis historiográfica y nuevos planteamientos de interpretación de los textos históricos”, dins Esteban SARASA SÁNCHEZ (coord.), *Monarquía, crónicas, archivos y cancellerías en los reinos hispano-cristianos: siglos XIII-XV*, Ed. Institución Fernando el Católico, Zaragoza, 2014, p. 347-376.

PEDIO, Tommaso., “I giustizierati del Regno di Napoli attraverso i registri angioini. La Basilicata”, dins *Archivio storico pugliese*, n. 19, 1966, p. 292-326.

_____, “I giustizierati provinciali del Regno di Sicilia nell’età federiciana”, dins VV.AA, *Atti delle quarte giornate federiciane, Oria, 29-30 ottobre 1977*, Ed. Società di storia patria per la Puglia, Bari, 1980, p. 163-179.

PEDONE-LAURIEL, Luigi, *Bibliografia del VI centenario del Vespro siciliano*, Ed. Luigi Pedone Lauriel, Palermo, 1882.

PEGNA, Alberto la, *La rivoluzione siciliana del 1848 in alcune lettere inedite di Michele Amari*, Ed. A. Guida, Napoli, 1937.

PELLA Y FORGAS, Josep, “La gran invasión francesa en Cataluña del año 1285”, dins *Revista de Ciencias históricas*, n. 4, 1886, p. 120-147.

PEPE, Gabriele, “Dal codice 341 della Comunale di Assisi”, dins *Annuario del Reale Istituto Magistrale di Assisi*, vol. 4, 1927.

PEPE, R., “Ruggero di Lauria”, dins *Almanacco calabrese*, n. 5, 1955, p. 95-107.

PERA, Ceslao, *Le fonti del pensiero di S. Tommaso d’Aquino nella Somma Teologica*, Ed. Marietti, Roma, 1979.

PERCY, William A., *The revenues of the Kingdom of Sicily under Charles I of Anjou 1266-1285 and their Relationship to the Vespers*, PhD thesis, University of Princeton, 1964.

_____, “The earliest revolution against the ‘modern state’: direct taxation in medieval Sicily and the Vespers”, dins *Italian Quarterly*, n. 84, 1981, p. 69-83.

PERES UNZUETA, Jaime, *El sometent a través de la història*, Ed. Cartoné, Barcelona, 1924.

PÉREZ MONZÓN, Olga, “Libro de la Coronación de los Reyes de Castilla y Aragón”, dins Isido G. BANDO TORVISO (Eds.), *Maravillas de la España medieval. Tesoro sagrado y monarquía*, Ed. Junta de Castilla y León, León, 2001, 97-98.

_____, “Ceremonia regia en la Castilla medieval a propósito del llamado *Libro de la Coronación de los reyes de Castilla y Aragón*”, dins *Archivo Espanyol del arte*, LXXXIII, 332, Octubre-Diciembre 2010, p. 317-334.

PÉREZ, Manuel, “Gramaticalització i reanàlisi: el cas de perfet perifràstic en català. Exemples a la Crònica de Bernat Desclot”, dins Tilbert Dídac STEGMANN i Axel SCHÖNBERGER (Eds.), *Actes del Desè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes: Frankfurt am Main, 18-25 de setembre de 1994*, vol. 3, Ed. Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona, 1996, p. 71-107.

PÉREZ-SIMON, Maud, “Prose et profondeur temporelle: du Merveilleux à l’Histoire dans le Roman d’Alexandre en prose”, dins Emmanuèle BAUMGARTNER i Laurence HARF-LANCER (Eds.), *Dire et penser le temps au Moyen-Âge, Frontières de l’histoire et du roman*, Ed. Ed. Presses de la Sorbonne Nouvelle, Paris, 2005, p. 171-191.

_____, “Science and Learning in the Middle Ages: Le Roman d’Alexandre en prose – A Study of Ms Stockholm, Royal Library Vu 20, dins Markus STOCK (Eds.), *Alexander the Great in the Middle Ages*, Ed. University of Toronto Press, Toronto, 2016, p. 217-243.

PERI, Illuminato, “Il porto di Palermo dagli Arabi agli Aragonesi”, dins *Economia e storia*, n. 4, 1958, p. 422-469.

_____, *La Sicilia dopo il Vespro. Uomini, città e campagne 1282-1376*, Ed. Biblioteca Universale Laterza, Roma, 1990.

_____, *Uomini, città e campagne in Sicilia dall’XI al XIII secolo*, Ed. Laterza, Bari, 1990.

PERUGI, Maurizi, *Il “sermó” di Ramon Muntaner: la versificazione romanza dalle origine*, Ed. L. S. Olschki, Firenze, 1975.

PETIT, Joseph, *Charles de Valois (1270-1325)*, Ed. Alphonse Picard et fils éditeurs, Paris, 1900.

PÉTRINEAU DES NOULIS, Nicolas, *Histoire des rois de Sicile et de Naples, des la maison d’Anjou*, Ed. Pierre-Agustin, Paris, 1707.

PHILIPP-SATTEL, Sabine, “Les tradicions textuales en el pas del català a l’escriptura: l’exemple de la historiografia”, dins Joan MAS I VIVES, Joan MIRALLES MONTSERRAT i Pere ROSSELLÓ BOVER, (Eds.), *Actes de l’Onzé Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Palma (Mallorca), 8-12 de setembre de 1997*, vol. 1, Ed. Abadia de Montserrat, Barcelona, 1998, p. 203-225.

PIO, Bernardo, “Saba Malaspina” dins *Dizionario Biografico degli Italiani*, vol. 67, Ed. Istituto della Enciclopedia Italiana, Roma 2006, p. 803-806.

PIOLA, Carmelo, *Lu Vespru sicilianu: liggenna popolari*, Ed. M. Amenta, Palermu, 1882; VV.AA, *Canti popolare sul Vespro*, Palermo, 1882.

PISPISA, Enrico, *Messina nel Trecento. Politica, economia, società*, Ed. Intilla, Messina, 1980, p. 22-31.

_____, “L’immagine della città nella storiografia meridionale del Duecento”, dins *Quaderni medievali*, n.30, 1990, p. 95-101.

_____, *Il regno di Manfredi: proposte di interpretazione*, Ed. Sicania, Messina, 1991.

_____, “Costruzione storiografica e propaganda politica: l’esempio di Bartolomeo di Neocastro”, dins Enrico MENESTÒ (Eds.), *La propaganda politica nel basso Medioevo: atti del XXXVIII Convegno Storico Internazionale, Todi, 14-17 ottobre 2001*, Ed. Centro Italiano di Studi sull’alto Medioevo, Spoleto, 2002, p. 29-48.

_____, “Per una riletura dell’*Historia Sicula* di Bartolomeo di Neocastro”, dins Ludovico GATTO i Paola SUPINO MARTINI (Eds.), *Studi sulla società e le culture del Medioevo per Girolamo Arnaldi*, Ed. All’Insegna del Giglio, Firenze, 2002, p. 531-548.

PISTORIO, Giuseppe, *Nuovi documenti sul Vespro*, Ed. Manfredi Editore, Palermo, 1969.

PITRÉ, Giuseppe, *Il Vespro siciliano nelle tradizioni popolari della Sicilia*, Ed. L. Pedone Lauriel, Palermo, 1882.

_____, *Il Vespro Siciliano nelle tradizioni popolari della Sicilia*, Ed. Utopia Edizioni, Palermo 1987.

PLADEVALL I FONT, Antoni, *Catalunya Romànica*, vol. 15, Ed. Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1993.

PLANELLS CLAVERO, Antoni J. i PLANELLS DE LA MAZA, Antoni J., *Roger de Llúria el gran almirall de la Mediterrània*, Ed. Base, Barcelona, 2011.

PLANELLS DE LA MAZA, Antoni, *Roger de Llúria: el gran almirall de la Mediterrània*, Ed. Base, Barcelona, 2011.

PONTIERI, Ernesto, *Ricerche sulla crisi della monarchia siciliana nel secolo XIII*, Ed. Miccoli, Napoli, 1942.

PORRINAS GONZÁLEZ, David, “Guerra santa y cruzada en la literatura del Occidente peninsular medieval (siglos XI-XIII)”, dins Carlos de AYALA MARTÍNEZ, Patrick HENRIET i J. Santiago PALACIOS ONTALVA (Eds.), *Orígenes y desarrollo de la Guerra santa en la Península Ibérica. Palabras e imágenes para una legitimación (siglos X-XIV)*, Ed. Casa de Velázquez, Madrid, 2016, p. 69-86.

POSSIEN, H. i CHANTREL, Joseph, *Les vèpres siciliennes ou histoire de l’Italie au XIIIe siècle*, Ed. Debecourt libraire-Editeur, Paris, 1845.

POVILL SALAS, Marina, “Iuxta pilare quod est in capite cori prioris: algunas cuestiones sobre la topografía del panteón real del Monasterio de Santes Creus”, dins M. Teresa LÓPEZ DE GUEREÑO SANZ, Fermín MIRANDA GARCÍA, Margarita CABRERA SÁNCHEZ (Eds.), *Migravit a seculo: muerte y poder de príncipes en la Europa Medieval: perspectivas comparadas*, Ed. Sílex, Madrid, 2021, p. 333-351.

_____, “*Cum illis lapidibus quos nos ad hoc misimus de Sicilia*. Jaime II el Justo y el uso del pórfido en el panteón real de Santes Creus: simbolismo e ideología”, dins *Actas del Congreso. El Uso de los materiales pétreos en el patrimonio monumental*, Ávila, 21 octubre 2021. En Premsa.

POWELL, James. M., “Frederick II and the Church in the Kingdom of Sicily, 1220-40”, dins *Church History*, n. 30, 1961, p. 28-34.

_____, “Frederick II and the Church: a revisionist view”, dins *Catholic Historical Review*, n. 44, 1962-1963, p. 487-497.

PRIMITERRA, Emiliano, “Tomás de Aquino, Pensador político. Una lectura de los postulados de la Ciencia Política; el concepto de rey, comunidad, paz y utilidad común en dos de sus Trabajos de filosofía práctica: *De Regno ad regem Cypri* y *De Regimine Judaeorum*”, dins *Nuevo Pensamiento. Revista de Filosofía*, vol. 4, 2014, p. 395-418.

PROCACCI, Giuliano, *Storia degli italiani*, Ed. Laterza, Bari, 1970.

PRYOR, John H., “The Naval Battles of Roger of Lauria”, dins *Journal of Medieval History*, n. 9, 1983, p. 179-216.

_____, “The naval battles of Roger of Lauria”, dins John H. PRYOR, *Commerce, shipping and naval warfare in the medieval Mediterranean*, Ed. Variorum collected studies series, London, 1987, p. 179-216.

_____, “The Galleys of Charles I of Anjou, king of Sicily; ca. 1269-1284”, dins *Studies in Medieval and Renaissance History*, vol. 24, 1993, p. 33-103.

PUECHER-PASSAVALLI, Ignazio, *I Vespri siciliani: ode dell'avvocato Ignazio Puecher-Passavalli*, Ed. G. Faziola, Firenze, 1882.

PUGLISI, Giuseppe, *Storia popolare del Vespro Siciliano*, Ed. Luigi Pedone Lauriel, Palermo, 1881.

PUGLISI, Letizia, “Le nozze di Costanza di Sicilia e Pietro III d’Aragona”, dins *Archivio Storico Siciliano*, n. 3, 1969, p. 199-214.

PUIG I FERRETÉ, Ignasi M., “Els comtes de Pallars en l’afer de Sicília (1282-1285)”, dins *11è CHCA*, vol. 4, Ed. Accademia di Scienze Lettere e Arti, Palermo-Trapani-Erice, 1984, p. 131-148.

PUJOL I HAMELINK, Marcel, “El món de la navegació medieval”, dins Daniel DURAN I DUELT (Eds.), *Un mar de lleis. De Jaume I a Lepant*, Ed. IEMed, Barcelona, 2008, p. 83-100

_____, “La batalla de les formigues i la consolidació de la Corona d’Aragó com a potència naval”, dins *II Jornada tècnica sobre la Futura Reserva Marina de les Formigues*, 2008. Recuperat 27 de juliol de 2019, des de <http://hdl.handle.net/10256.1/753>.

_____, “La construcció naval medieval a la Mediterrània”, dins Francisco X. NIETO i Miguel Ángel CAU (Eds.), *Arqueologia Nàutica Mediterrània*, Ed. Museu d’Arqueologia de Catalunya-Centre d’Arqueologia Subaquàtica de Catalunya, Girona, 2008, p. 381-392.

_____, “Tecnología marítima en la Corona de Aragón: construcción naval, navegación e infraestructuras portuarias”, dins Pedro NAVASCUÉS PALACIO (Eds.), *Ars Mechanicae. Ingeniería medieval en España*, Ed. Ministerio de Fomento-Fundación Juanelo Turriano, Madrid, 2008, p. 151-166.

_____, *La construcció naval a Catalunya a l’Edat Mitjana*, Ed. Base, Barcelona, 2012, p. 79-92.

_____, “La construcción naval y la navegación bajomedieval en la Corona de Aragón: Un estado de la cuestión”, dins *Índice Histórico Español*, n. 130, 2017, p. 71-105.

PUJOL, Josep, “La Mediterrània, de Jaume I a Ramon Muntaner: ¿Abisme o pont?”, dins Àngel SAN MARTÍN ALONSO (Eds.), *La Mediterrània. Realitat o metàfora*, Ed. Ajuntament de Gandia-Universitat de València, Gandia, 1993, p. 21-50.

PYBUS, H. J. “The emperor Frederick II and the Sicilian Church”, dins *Cambridge Historical Journal*, n. 3, 1929-1930, p. 134-163.

RAGONA, Antonino, *Gualtiero di Caltagirone e la fine delle aspirazioni repubblicane del Vespro*, Ed. Cassa S. Giacomo, Caltagirone, 1985.

RAHOLA, Carles, *En Ramon Muntaner: l'home, la crònica*, Ed. Ateneu Empordanès, Barcelona, 1922.

_____, *L'Empordà a la “Crònica” d'En Muntaner*, Ed. J. Horta impresor, Barcelona, 1925.

RAMOS, María Dolores, “Historia social: un espacio de encuentro entre género y clase”, dins *Ayer*, n. 17, 1995, p. 85-102.

RAPISARDI, Mario, *31 marzo: ode*, Ed. N. Giannotta, Catania, 1882.

RASICO, Philip, “Estudi fonològic i complementari de la Crònica de Bernat Desclot (Ms. 486 de la Biblioteca de Catalunya)”, dins Patricia BOEHNE, Josep MASSOT I MUNTANER i Nathaniel B. SMITH (Eds.), *Actes del Tercer Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-amèrica: Toronto, 1982. Estudis en honor de Josep Roca-Pons*, Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1983, p. 35-51.

REEVES, Marjorie, *The influence of the Prophecy in the Later Middle Ages. A study in joachinism*, Ed. Clarendon Press, Oxford, 1969.

REEVES, Marjorie, LEE, Harold, i SILANO, Giulio, *Western Mediterranean Prophecy: The school of Joachim of Fiore and the Fourteenth-Century Breviloquium*, Ed. Pontifical Institute of Mediaeval Studies, Toronto, 1989.

REGLÀ CAMPISTOL, Juan, *Francia, la Corona de Aragón y la frontera pirenaica. La lucha por el Valle de Arán (Siglos XIII-XIV)*, vol. 1, Ed. CSIC, Madrid, 1951.

REICHBERG, Gregory M., *Thomas Aquinas on war and Peace*, Ed. Cambridge University Press, Cambridge, 2016.

RENEDO PUIG, Xavier, “Elements messiànics en el *Llibre dels feits* de Jaume I”, dins *Estudi General*, 2007, n. 25, en premsa.

_____, “Notes sobre la biografia i la Crònica de Ramon Muntaner”, dins *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, n.27, 2016, p. 19-46.

RENOUARD, Yves, “Les principaux aspects économiques et sociaux de l'histoire des pays de la Couronne d'Aragon au XII, XII et XIV siècles”, dins *7é CHCA* vol. I, Ed. Talleres de Viuda de Fidel Rodríguez Ferran, Barcelona, 1964, p. 321.

RENZI, Salvatore de, *Il secolo decimoterzo e Giovanni da Procida*, Ed. Stamperia del Vaglio, Napoli, 1860.

RIBA, Carles, “En Ramon Muntaner, home d'imperi”, dins Carles RIBA, *Obres completes*, Ed. Selecta, Barcelona, 1967, p. 321-324.

RIBERA GASSOL, Ramon, *L'heroïna de Peralada. Una pintura d'Antoni Caba*, Ed. Tinet, Barcelona, 2011.

RIERA I MELIS, Antoni, “Barcelona, 985-1317. La construcció d'un empori i d'una capital a la Mediterrània occidental”, dins *Afers: fulls de recerca i pensament*, vol. 30, n. 80-81, 2015, p. 63-82.

RIERA I SANS, Jaume, “La personalitat eclesiàstica del redactor del “Libre dels Feys”, dins 10é *CHCA*, vol. 3, Ed. Institución Fernando el Católico, Saragossa, 1980, p. 575-589.

RIERA VIADER, Sebastià, “El cronicó Barceloní I”, dins *Acta Historica et Archaeologica Medievalia*, n. 22, 2001, p. 257-262, p. 260.

RIGALT CORTIELLA, Agustí, *Entrega del guant de Conradí de Sicília al rei Pere el Gran*, Biblioteca de Catalunya, Barcelona, 1857.

RIOFRÍO MARTÍNEZ-VILLALBA, Juan Carlos, “Lecturas jurídicas de la obra de Santo Tomás de Aquino”, dins *Dikaion*, n. 22.1, 2013, p. 55-81.

_____, *Obras completes del trovador Cerverí de Girona*, Ed. Instituto Español de Estudios Mediterráneos, Barcelona, 1947.

RIQUER, Martí de, *Los cantares de gesta franceses: sus problemas, su relación con España*, Ed. Gredos, Madrid, 1952.

_____, *Història de la Literatura*, vol. I, Ed. Ariel, Barcelona, 1964, p. 432-434.

_____, “L'epopea medievale in Catalogna”, dins VV.AA, *Atti del convegno internazionale sul tema: La poesia epica e la sua formazione. Roma, 28 marzo-3 aprile 1969*, Ed. Accademia nazionale dei Lincei, Roma, 1970, p. 181-187.

_____, *Llegendes històriques catalans*, Ed. Quaderns Crema, Barcelona, 2000.

RIST, Rebecca, *Papacy and crusading in Europe 1198-1245*, Ed. Continuum, London, 2009.

ROCHE ARNAS, Pedro, “Iglesia y poder en el *De ecclesiastica potestate* de Egidio Romano”, dins *Anales del Seminario de Historia de la Filosofía*, vol. 24, 2007, p. 141-153.

ROCHETTE, Renaud, “Reconstruire l'empire. Les projets de Michel VIII Paléologue”, dins *Hypothèses*, n. 8, 2005, p. 61-70.

RODRIGUES OLIVEIRA, Anna, “Isabel de Aragão (1270-1336) a Rainha Santa”, dins Ana RODRIGUES OLIVEIRA, *Rainhas medievais de Portugal. Dezassete mulheres, duas dinastias, quatro séculos de História*, Ed. A Esfera dos Livros, Lisboa 2010.

RODWELL, George Farrer, *Etna: A history of the Mountain and of its Eruptions*, Ed. Kegan Paul & Co., London, 1878, p. 84-86.

ROHDE, Hans E., *Der Kampf um Sizilien un den Jahren 1291-1302*, Berlin, 1913.

ROMANO, Giacinto, “Messina nel Vespro Siciliano e nelle relazioni siculo-angioine de’ secoli XII e XIV fino all’anno 1372”, dins *Atti della R. Accademia peloritana*, n. 14, 1900, p. 185.

ROMANO, Salvatore Francesco, *Storia della questione meridionale*, Ed. Pantea, Palermo, 1945.

_____, *Breve storia della Sicilia: momenti e problemi della civiltà siciliana*, Ed. ERI, Torino, 1964.

ROMEO, Rosario, *Mezzogiorno e Sicilia nel Risorgimento*, Ed. Edizioni scientifiche italiane, Napoli, 1963.

ROMEU FIGUERAS, Josep, *Literatura catalana Antiga. II el segle XIV*, Ed. Barcino, Barcelona, 1961.

ROSA, Gabriele, “Giovanni da Procida e il Vespro Siciliano”, dins *Archivio storico italiano. Nuova serie*, vol. 17, n. 1, 1863, p. 32-52.

ROSE, Susan, *Medieval Naval Warfare, 1000-1500*, Ed. Routledge, London and New York, 2002.

_____, “Reportage representation and Reality: the extent to which Chronicle Accounts and Contemporary illustrations can be relied upon when discussing the Tactics used in Medieval Galley Warfare”, dins Carlo BELTRAME (Eds.), *Boats and ship and shipyards: proceedings of the Ninth International symposium on Boat and ship Archaeology*, Venice-Oxford, Ed. Oxbow Books, 2003, p. 228-232.

ROSENMAN, Barry Charles, *The Royal Tombs at the Monastery of Santes Creus*, Ed. UMI, Ann Arbor, 1983.

ROTGER, Agnès, *Elles! 65 dones oblidades de la història*, Ed. Institut Català de les Dones, Barcelona, 2017.

ROUX, Georges, *Nerone*, Ed. Lessona, Roma, 1962.

ROVIRA I VIRGILI, Antoni, *Historia nacional de Catalunya*, Ed. Pàtria, Barcelona, 1928.

RUBERI, Ermolao, *Apologia di Giovanni da Procida: Ricerche storico-critiche*, Ed. Firenze Barbera, Firenze, 1856.

RUBIÉS I MIRABET, Joan-Pau, “Entorn de la mentalitat i la ideologia del bloc de poder feudal a través de la historiografia medieval fins a les quatre grans cròniques. La formació i expansió del feudalisme català”, dins *Estudi general: Revista de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona*, n.5-6, 1985-1986, p. 467-510.

_____, “Mentalitat i ideologia de Ramon Muntaner”, dins *12é CHCA*, vol. 3, Ed. Société archéologique de Montpellier, Montpellier, 1989, p. 83-108.

_____, “The Idea of Empire in the Catalan Tradition from Ramon Muntaner to Enric Prat de la Riba”, dins *Journal of Hispanic research*, n.4, 1995, p. 229-262.

_____, “Rhetoric and ideology in the Book of Ramon Muntaner”, dins *Mediterranean historical review*, vol. 26, 2011, p. 1-29.

RUBIÉS I MIRABET, Joan-Pau i SALRCAH, Josep Maria, “Entorn de la mentalitat i la ideologia del bloc de poder feudal a través de la historiografia medieval fins a les quatre grans cròniques”, dins *La formació i expansió del feudalisme català: Homenatge a Santiago Sobrequés i Vidal. Estudi general: Revista de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona*, n. 5-6, Girona, 1985-1986, p. 467-506.

RUBIÓ I BALAGUER, Jordi, *Consideraciones generales acerca de la historiografía catalana medio-eval y en particular de la crónica de Desclot*, Barcelona, 1911.

_____, “Algunes interpolacions en els manuscrits de la crònica d'en Desclot”, dins *Estudis universitaris catalans*, vol. 6, 1912, p. 1-12.

_____, “Crònica, a cura de Miquel Coll i Alentorn”, dins *Estudis Romànics*, n.5, 1955, p. 211-225.

_____, *Història de la Literatura Catalana*, vol. 1, Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1986, p. 118-119.

_____, “Consideraciones generales acerca de la historiografía catalana medioeval y en particular de la crónica de Desclot”, dins Jordi RUBIÓ I BALAGUER, *Història i Historiografia*, Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Montserrat, 1987, p. 141-147.

_____, *Història i historiografia*, Ed. Publicacions l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1987.

_____, “Les versions catalanes de la llegenda del bon comte de Barcelona i l'emperadriu d'Alemanya”, dins Jordi RUBIÓ I BALAGUER (Eds.), *Història i Historiografia*, Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1987, p. 268-316.

_____, “Sobre la crònica de Desclot”, dins Jordi RUBIÓ I BALAGUER, *Estudis literaris*, Ed. Edicions 62, Barcelona, 1996, p. 129-148.

RUBIÓ I LLUCH, Antoni, *Estudi sobre la elaboració de la crònica de Pere'l Cerimoniós*, Ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1909.

_____, *Paquimeres i Muntaner*, Ed. Institut d'Estudis Catalans-Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, Barcelona, 1927.

RUIZ-DOMÈNEC, José Enrique, “¿Por qué la conquista de Sicilia?: Una lectura receptiva de Desclot”, dins *IIè CHCA*, vol. 4, Ed. Accademia di Scienze Lettere e Arti, Palermo-Trapani-Erice, 1984, p. 161-180.

_____, “La parola dell'altro: Muntaner parla dei genovesi”, dins *Storia di Genova*, n.7, 1987, p. 105-180.

RUNCIMAN, Steven, "Pope Nicholas III and Byzantine golf", dins Callistus EDIE (Eds.), *Mélanges offerts à Etienne Gilson de l'Académie française*, Toronto, 1959, p. 537-545.

_____, "Bibliography of Sir Steven Runciman's works", dins Elizabet M. JEFFREYS (Eds.), *Byzantine Style, Religion and civilization: in Honour of Sir Steven Runciman*, Ed. Cambridge University Press, Cambridge, 2006, p. 20-38.

_____, *Las vísperas sicilianas*, Ed. Reino de Redonda, Barcelona, 2009.

SABATÉ CURULL, Flocel, *Lo Senyor Rei és mort!: actitud i cerimònies dels municipis catalans baix-medievals davant la mort del monarca*, Ed. Universitat de Lleida, Lleida, 1994.

_____, *El sometent a la Catalunya medieval*, Ed. Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 2007.

_____, *Percepció i identificació dels catalans a l'edat mitjana. Discurs de recepció de Flocel Sabaté i Curull com a membre numerari de la Secció Històrico-Arqueològica, llegit el dia 20 d'octubre de 2016*, Ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2016.

SAINT-PRIET, Alexis de, *Histoire de la conquête de Naples par Charles d'Anjou*, vol. 1-2, Ed. Amyot, Paris, 1847.

SALAVERT ROCA, Vicent, "Datos acerca de investigaciones nacionales y extranjerios en el Archivo de la Corona de Aragón", dins *Revista de archivos, bibliotecas y museos*, n. 65, 1958-1959, p. 69-102.

_____, "Zurita y el Archivo de la Corona de Aragón", dins *7é CHCA*, vol. 2, Ed. Talleres de Viuda de Fidel Rodríguez Ferran, Zaragoza, 1963, p. 129-143.

SALINAS, Antonio, *La colonna del Vespro e il castello di Vicari*, Ed. Tip. Dello Statuto, Palermo, 1882.

SALRACH MARÉS, Josep M. i DURAN, Eulàlia, *Història dels Països Catalans. Dels orígens a 1714*, Vol. 1-5, Ed. Edhasa, Barcelona, 1981.

SALRACH MARÉS, Josep M. i, TERMES, Josep, *Diccionari d'Història de Catalunya*, Ed. Edicions 62, Barcelona, 1992.

SALVATORELLI, Luigi, *Sommario della storia d'Italia*, Ed. Giulio Einaudi, Torino, 1955.

SAMBON, Arthur, *Monnayage de Charles Ier d'Anjou dans l'Italie méridionale*, Ed. Société française de numismatiques, Paris, 1891.

SÁNCHEZ GONZÁLEZ DE HERRERO, Mª Nieves, *El libro del tesoro de Brunetto Latini en los manuscritos medievales conservados en la Biblioteca de la Universidad de Salamanca*, Ed. Academia del Hispanismo, Salamanca, 2008.

SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, "La convocatoria del usatge "Princeps namque" en 1368 y sus repercusiones en la Ciudad de Barcelona", dins *Barcelona. Quaderns d'Història*, n. 4, 2001, p. 80.

_____, *Pagar al rey en la Corona de Aragón durante el siglo XIV: estudios sobre fiscalidad y finanzas reales y urbanas*, Ed. Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Barcelona, 2003.

SANESI, Ireneo, “Giovanni da Procida e il Vespro siciliano”, dins *Rivista Storica italiana*, n. 8, 1890, p. 507-512.

_____, *Giovanni di Procida ed il vespro siciliano*, Ed. Fratelli Bocca, Firenze, 1890.

SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Álvaro, “Enfeudación de la Corona de Mallorca a la Corona de Aragón”, *IIè CHCA*, vol. 4, Ed. Accademia di Scienze Lettere e Arti di Palermo, Palermo-Trapani-Erice, 1984, p. 187-211.

SARDINA, Patrizia, “Classi socieli e resistenza anticatalana a Catania alla fine del XIV secolo”, dins *Mediterraneo Medievale*, n. 3, 1989, p. 1119-1169.

_____, “La sessualità femminile in Sicilia fra trasgressione, mercificazione e violenza (secc. XII-XV)”, dins *Archivio storico siracusano*, n. 13, 1999, p. 73-147.

_____, “Rivolte, tumulti, conflitti sociali e remissioni nelle pergamene medievali dell'Archivio Storico Comunale di Palermo (1333-1452)”, dins *Itinerari della memoria (Palermo)*, vol. 5, 2003, p. 19-38.

SAUNDERS, Corinne, “Sexual violence in wars: the Middle Ages”, dins Hans-Henning KORTÜM (Eds.), *Transcultural wars from the Middle ages to the 21st century*, Ed. Akademie-Verlag, Berlin, 2006, p. 151-164.

SAYERS, William, “The lexicon of Naval tactics in Ramon Muntaner’s ‘Cronica’”, dins *Catalan Review: International journal of Catalan culture*, vol.17, n.2, 2003, p.177-192.

SCALICI, Emmanuele, *Il Vespro siciliano: narrazione storica*, Ed. F. Galliberto, Palermo, 1882.

SCANDURA, Antonio, “L'espansionismo della Corona d'Aragona in Sicilia ai tempi di Pietro III il Grande”, dins VV.AA, *Segundo congreso internacional de estudios sobre las culturas del mediterráneo occidental*, Ed. Universidad Autónoma de Barcelona, Barcelona, 1978, p. 389-397.

SCHLUMBERGER, Gustave, *Expédition des “almugavares” ou routiers catalans en Orient de l'an 1302 à l'an 1311*, Ed. Librairie Plon, Paris, 1902.

SCHRAMM, Percy Ernst, “Der König von Aragon. Seine Stellung im Staatsrecht (1276-1410)”, dins *Historisches Jahrbuch*, n. 74, 1954, p. 99-123.

_____, *Las insignias de la realeza en la Edad Media Española*, Ed. Instituto Estudios Políticos, Madrid, 1960.

SCIACIA, Leonardo, “Introduzione”, dins Filippo MOISÉ, *Cronache catalane del secolo XIII e XIV*, Palermo, Ed. Sellerio, 1984.

SCIASCIA, Laura, *Le donne, i cavalieri, gli agi e gli affanni. Famiglie e potere in Sicilia tra XII e XIV secolo*, Ed. Sicania, Palermo, 1993.

_____, “Le rivolte di Palermo (1282-1351)”, dins *18é CHCA*, vol. 2, Ed. Universitat de Barcelona, Barcelona, 2003, p. 395-400.

SCRIBE, Eugène, *I Vespri siciliani: dramma in 5 atti di E. Scribe e C. Duveyrier; musica del maestro cav. Giuseppe Verdi*, Palermo, 1858.

SCRIBE, Eugène i VERDI, Giuseppe, *I vespri siciliani*, Ed. Nuova Alfa editoriale, Bologna, 1985.

SEGURA ETXEZARRAGA, Joseba, *La guerra imposible: la ética cristiana entre la “guerra justa” y la no-violencia*”, Ed. Desclée de Brouwer, Bilbao, 1991.

SERRANO COLL, Marta, *La imagen figurativa del rey de Aragón en la Edad Media*, Tesis Doctoral, Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, 2005.

_____, “Los signos del poder: *Regalías* como complemento a los emblemas de uso inmediato”, dins *Emblemata*, n. 17, 2011, p. 129-154.

_____, “Los espacios de la muerte en la Corona de Aragón. Exequias y enterramiento del “Senyor Rei”: del “Planctus” al “Offici” de “Defuncts””, dins Fernando ARIAS GUILLÉN i Pascual MARTÍNEZ SOPENA (Eds.), *Los espacios del rey. Poder y territorio en las monarquías hispánicas*, Ed. Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitatea, Bilbao, 2018, p. 491-515.

SERRANO VILLAFANE, Emilio, “Polemología o guerra”, dins *Revista de estudios políticos*, n.176-177, 1971, p. 147-162.

SETA, Cesare de, *Sicilia teatro del mondo*, a cura de Vincenzo Consolo, Ed. Nuova Eri, Roma, 1990.

SETTON, Kenneth M., *Catalan Domination of Athens, 1311-1388*, Ed. Variorum, London, 1975.

_____, *The papacy and the Levant, 1204-1571: The thirteenth and fourteenth centuries*, vol. 1, Ed. The American philosophical society, Philadelphia, 1976.

SHAKESPEARE, William, *Much Ado about nothing*, a cura de Alistair MCCALLUM, Ed. Oxford University Press, 2016.

SHNEIDMAN, J. Lee, “Aragon and the War of the Sicilian Vespers”, dins *Historian* 22, n. 3, 1960, p. 250-263.

_____, *The Rise of the Aragonese-Catalan Empire, 1200-1350*, Ed. New York University Press, New York, 1970.

SILANOS, Pietro, *Gerardo Bianchi da Parma. La biografia di un cardinale duecentesco*, Tesi Doctoral, Università degli studi di Parma, Parma, 2008.

SILVESTRI, Giuseppe, *Isidoro Carini e la sua missione archivistica nella Spagna*, Ed. Stabilimento Tipografico Virzi, Palermo, 1895.

SIMÓN PALMER, José, “Religión y política en la Crónica de Ramón Muntaner”, dins *Erytheia*, vol. 21, 2000, p. 119-126.

SISSIA, Adolfo, “Carlo I d’Angiò (1226-1285) senatore di Roma. Un denaro provisino “regale” fra la monetazione senatoriale romana”, dins *Panorama Numismatico*, n. 312, 2015, p. 11-17.

SMAIL, Daniel Lord i GIBSON, Kelly, *Vengeance in Medieval Europe: A Reader*, Ed. University of Toronto Press, Toronto, 2009.

SMALL, Carola M., “Charles of Valois”, dins Christopher KLEINHENZ (Eds.), *Medieval Italy: An Encyclopedia*, vol. 1, Ed. Routledge, New York-London, 2004, p. 214.

SMITH, Denis Mack, *Storia della Sicilia medievale e moderna*, Ed. Editori Laterza, Bari, 1970, p. 85-99.

SOBRÉ, Josep Miquel, *L’èpica de la realitat. L’escriptura de Ramon Muntaner i Bernat Desclot*, Ed. Curial edicions catalanes, Barcelona, 1978.

SOBREQÜÉS VIDAL, Santiago, “Alfons el Franc”, dins Ernesto MARTÍNEZ FERRANDO (Eds.), *Els descendents de Pere el Gran. Alfons el Franc, Jaume II, Alfons el Benigne*, Ed. Teide, Barcelona, 1954, p. 1-54.

SOLAL, E., “Au tournant de l’histoire méditerranéenne du Moyen Âge: l’expédition de Pierre III à Collo (1282)”, dins *Revue Africaine*, n. 101, 1957, p. 247-271.

SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran, “Pere el Gran: el desafiament amb Carles d’Anjou”, dins *Estudis Universitaris catalans*, n. 9, 1915, p. 123-172.

_____, “Pere el Gran: el desafiament amb Carles d’Anjou”, dins *Revista d’Estudis Universitaris Catalans*, n. 9, Barcelona, 1915-1916, p.123-172.

_____, “Catalunya ha tingut poesia èpico-popular? I. La crònica de Jaume I. II. La crònica de Desclot”, dins *Revista de Catalunya*, n.15 i 16, Setembre-octubre 1925, p. 346-358.

_____, “Cròniques catalanes. La Història i l’Erudició”, dins *Revista de Catalunya*, n. 26, Barcelona, Agost 1926, p.198-201.

_____, “Les Gestes de Pere el Gran”, dins *Anuari dels Catalans*, 1926, p. 46-87.

_____, “Les cançons de gesta i la crònica de Desclot”, dins *Revista de Catalunya*, n. 50, Barcelona, Agost 1928.

_____, *L’Almirall Ramon Marquet*, Ed. Barcino, Barcelona, 1953.

_____, “La politique de l’Infant Pierre et l’unité méditerranéenne”, dins Armando TRONI (Eds.), *Atti del Primo Convegno internazionale di Studi Mediterranei (Palermo, Villa Igiea, 11-13 giugno 1951)*, Ed. Accademia del Mediterraneo, Palermo, 1953, p. 203-209.

_____, *Pere II el Gran*, Ed. Col·lecció popular Barcino 145, Barcelona, 1953.

_____, *Els grans reis del segle XIII. Jaume I, Pere el Gran*, Ed. Vicens-Vives, Barcelona, 1955.

_____, “A propòsit del tractat de Brignoles, dit també de Tarascò (1291)”, dins *Studi medievali in onore di Antonino de Stefano*, Ed. Società Siciliana per la Storia Patria, Palermo, 1956, p. 519-527.

_____, “Un poema joglaresc sobre l’engendrament de Jaume I”, dins *Estudios dedicados a Ramón Menéndez Pidal*, n.7, Madrid, 1957, p. 71-80.

_____, *Les prosificacions en els primers capítols de la crònica de Desclot, Discurso Leído el día 23 de Marzo de 1958 en la recepción pública de D. Fernando Soldevila en la real Academia de Buenas Letras de Barcelona y contestación del académico numerario D. Martín de Riquer*, Ed. Academia de Buenas Letras de Barcelona, Barcelona, 1958.

_____. “Alguns aspectes de la política econòmica de Pere el Gran”, dins *6è CHCA*, vol.1, Ed. Artes gráf. Arges, Madrid, 1959, p. 185-195.

_____, “Nota sobre Pere el Gran i els jueus”, dins VV.AA, *Hispanic Studies in honour of I. González Llubera*, Ed. Dolphin, Oxford, 1959, p. 343-346.

_____, “Una ambaixada pisana a Pere el Gran (1277)”, dins VV.AA, *Studi storici in onore di Francesco Loddo Canepa*, Vol. 2, G. C. Sansoni, Firenze, 1959, p. 329-338.

_____, *El desafiament de Pere el Gran amb Carles d’Anjou*, Ed. Rafael Dalmau, Barcelona, 1960.

_____, *Sardenya en les cròniques de Bernat Desclot i Ramon Muntaner*, Ed. Casa Editrice Dott. Antonio Milani-Pubblicazioni della Deputazione di Storia Patria per la Sardegna, Padova, 1962.

_____, *Història de Catalunya*, Ed. Alpha, Barcelona, 1963.

_____, “La pretesa donació dels regnes per Pere el Gran al seu fill Alfons”, dins VV.AA, *Homenaje a Johannes Vincke, para el 11 de mayo 1962*, Ed. CSIC, Madrid, 1963, p. 193-200.

_____, *Vida de Pere el Gran i d’Alfons el Liberal*, Ed. Biblioteca biogràfica catalana, Barcelona, 1963.

_____, “L’ambaixada de Pere el Gran a l’emperador Rudolf de Habsburg”, dins Juan MALUQUER DE MOTES I NICOLAU (Eds.), *Homenaje a Jaime Vicens Vives*, vol. 1, Ed. Universidad de Barcelona, Barcelona, 1965, p. 621-659.

_____, “Gli almogaveri”, dins *Nuova rivista storica*, vol. 51, Roma, 1967, p. 41-78.

_____, “L’ús del pretèrit perifràstic en la Crònica de Muntaner”, dins VV.AA, *Estudis de lingüística i de filologia catalanes dedicats a la memòria de Pompeu Fabra en el centenari de la seva naixença*, vol. I, Ed. Institut d’Estudis catalans, Barcelona, 1971, p. 257-270.

_____, *Pere el Gran: el Regnat fins a l’any 1282*, Ed. Institut d’Estudis Catalans-Memòries de la secció Històrico-Arqueològica, XXII, Barcelona, 1995.

_____, *Pere El Gran: l'infant*, vol. 1, Ed. Institut d'Estudis Catalans. Memòries de la secció Històrico-Arqueològica, Barcelona, 1995.

_____, *Cronistes, Joglars i Poetes*, Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1996.

SOLDEVILA I ZUBIBURU, Ferran i VALLS I TABERNER, Ferran, *Història de Catalunya*, vol. 1, Ed. Selecta, Barcelona, 1972.

SORABE I HUESCA, Ramon, *Pere II el Gran, rei de la Mediterrània: dels secrets del sepulcre a l'aventura de Sicília*, Ed. Sàpiens-Pòrtic, Barcelona, 2011.

SPIAZZI, Raimondo, "Democrazia e ordine morale secondo la mente di San Tommaso d'Aquino", dins *Angelicum*, n. 33, 1956, p. 143-162.

STAACKE, Ursula, *Un Palazzo normanno a Palermo: la Zisa: la cultura musulmana negli edifici dei Re*, Ed. Comune di Palermo, Palermo, 1991.

STAHMER, Eduard, "Aus der Vorgeschichte der Sizilischen Vesper", dins *Quellen und Forsch. Aus italien. Archiven und Bibliotheken*, n.19, 1927, p. 36.

STANTON, Charles D., *Medieval Maritime Warfare*, Ed. Pen & Sword, Barnsley, 2015.

STARRABBA, Raffaele, "Atto di confederazione tra la città di Palermo e la terra di Corleone", dins VV.AA., *Ricordi e documenti del Vespro*, Ed. Società Siciliana per la Storia Patria nella ricorrenza del VI centenario, Palermo, 1882, p. 1-29.

STEFANO, Antonio de, *La cultura alla corte di Federico II Imperatore*, Ed. Zanichelli, Bologna, 1950.

_____, *L'ideale imperiale di Federico II*, Ed. Nicola Zanichelli, Bologna, 1952.

STEFANO, Guido di, *Monumenti della Sicilia normanna*, Ed. Società Siciliana per la Storia Patria, Palermo, 1955.

STERNFELD, Richard, *Der Kardinal Johan Gaëtan Orsini: (Papst Nicolaus III, 1244-1277): ein Beitrag zur Geschichte der Römischen Kurie mi 13 Jahrhundert*, Ed. Ebering, Berlin, 1905.

_____, "Das Konklave von 1280 und die Wahl Martin IV" (1281), dins *Mitteilungen für österreichische Geschichtsforschung*, n. 31, 1910, p. 1.

_____, "Einige Bemerkungen zur Geschichtschreibung des Saba Malaspina", dins *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, n. 31, 1910, p. 45-53.

_____, "Der Vertrag zwischen dem Paläologen Michael VIII und Peter von Aragon mi Jahre", dins *Arkiv für Urkundenforschung*, n. 6, 1918, p. 277.

STONEMAN, Richard, *Alexander the Great. A life in legend*, Ed. Yale University Press, New York and London, 2008.

STRAYER, Joseph R., "The Crusade against Aragon", dins *Speculum. A journal of Medieval studies*, vol. 28, n. 1, 1953, p. 102-113.

_____, “The political Crusades of thirteenth century”, dins Kenneth M. SETTON, Robert Lee WOLFF i Harry W. HAZARD (Eds.), *A history of the crusade. The later crusades, 1189-1311*, vol. 2, Ed. University of Pennsylvania Press, Filadelfia, 1962, p. 370-375.

STURZO, Luigi i SARDO, Giuseppe, *Le autonomie regionali e il Mezzogiorno*, Ed. Il comento, Roma, 1944.

TABACCO, Giovanni, *La relazione fra i concetti di potere temporale e di potere spirituale nella tradizione cristiana fino al secolo XIV*, Ed. Firenze University Press, Firenze, 2010.

TAKAYAMA, Hiroshi, *The administration of the Norman kingdom of Sicily*, Ed. E. J. Brill, Leiden, 1993.

TARRAGÓ CID, Salvador, *Recuperación del Delta del Ebro. Recuperación de la configuración del Delta del Ebro*, Tesina, Universitat politècnica de Catalunya, Barcelona, 2007.

TASIS I MARCA, Rafael, *La vida del rei En Pere III*, Ed. Aedos, Barcelona, 1961.

_____, *La vida d'en Ramon Muntaner*, Ed. Dalmau, Barcelona, 1964.

TAVIANI-CAROZZI, Huguette, *La terreur du monde: Robert Guiscard et la conquête normande en Italie*, Ed. Fayard, Paris, 1996.

TEJADA, Elias de, *Las doctrinas políticas de la Cataluña medieval*, Barcelona, 1950.

Televisió de Catalunya, *Anatomia d'un rei*, 2010, Recuperat 22 de gener de 2019 des de: <https://www.ccma.cat/tv3/alacarta/programa/titol-video/video/3089930/>.

THROOP, Susanna A. i HYAMS, Paul R., *Vengeance in the Middle Ages: Emotion, Religion and Feud*, Ed. Ashgate, Farnham, 2010.

_____, *Crusading as an act of Vengeance, 1095-1216*, Ed. Ashgate, Farnham, 2011.

TOCCO, Francesco Paolo, “Ideologia e propaganda nell'età del Vespro: lo scambio epistolare tra Palermo e Messina secondo Batolomeo di Neocastro”, dins Rossana CASTANO, Fortunata LATELLA, Tania SORRENTI i Luciano CATALIOTO (Eds.), *Comunicazione e propaganda nei secoli XII e XIII: Atti del convegno internazionale, 24-26 maggio 2007*, Ed. Viella, Messina, 2007, p. 607-616.

TODESCO, Venanzio, “Appunti su una traduzione catalana del '*Chronicon Siculum*'”, dins *Bullettino dell'Istituto Storico italiano per il Medio Evo e Archivio Muratoriano*, vol. 57, 1941, p. 129-149.

TOMMASINI, Oreste, *La Vita e le opere di Michele Amari*, Ed. Tipografia della R. Accademia dei Lincei, Roma, 1890.

TORRELL, Jean-Pierre, *Saint Thomas Aquinas. Spiritual Master*, vol. 2, Ed. The Catholic University of America Press, Washington D.C, 2003.

TORRES AMAT, Felix, *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los autores catalanes y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Cataluña*, Ed. Imprenta de J. Verdager, Barcelona, 1836.

TOUBERT, Pierre i PARAVICINI BAGLIANI, Agostino, *Federico II e il mondo mediterraneo*, Ed. Sellerio editore, Palermo, 1994.

TRAMONTANA, Salvatore, “Per la Storia della 'Compagnia Catalana' in Oriente”, dins *Nuova rivista Storica*, n.46, 1962.

_____, “Di alcuni recenti pubblicazioni sulla storia di Sicilia dal Vespro ai Martini”, dins *Nuova rivista Storica*, n.48, 1964.

_____, “La Spagna catalana nel Mediterraneo e in Sicilia”, dins *Nuova rivista Storica*, n.50, 1966.

_____, “Cronaca e mito nella storia del Vespro”, dins *Annali dell'Istituto di storia*, vol. 3, 1982-1284, p. 39-45.

_____, “La Sicilia prima del Vespro”, dins *11è CHCA*, vol. 1, Ed. Accademia di Scienze Lettere e Arti, Palermo-Trapani-Erice, 1983, p. 37-55.

_____, *La monarchia normanna e sveva*, Ed. UTET Università, Torino, 1986.

_____, *Gli anni del Vespro. L'immaginario, la cronaca, la storia*, Ed. Dedalo, Bari, 1989.

_____, *Il mezzogiorno medievale. Normanni, svevi, angioini, aragonesi nei secoli XI-XV*, Ed. Carocci Editore, Roma, 2015.

TRASSELLI, Carmelo, *I privilegi di Messina e di Trapani (1160-1355): con un'appendice sui consolati trapanesi nel sec. XV*, Ed. Intilla, Palermo, 1992.

TRAVANI, Lucia, “The monetary of William II (1166-1189): Oriental and Western patterns, Norman Sicilian coinage”, dins *Gazzetta numismatica svizzera*, n. 26, 1996, p. 109-123.

TRAVÉ, Joan, *Previsión de los principios clásicos de la Guerra Justa*, Tesis Doctoral, Universitat de Barcelona, 1967.

TREBOLLE BARRERA, Julio, “Violencia y guerra en el Antiguo Testamento”, dins *Espacio, Tiempo y Forma, serie II, Historia Antigua*, n.7, 1994, p. 383-399.

_____, “Guerra Santa y Guerra Justa en la Biblia”, dins *Guerra Santa y Guerra Justa, Revista de Historia militar*, n. 53, 2009, p. 13-38.

TRENCHS ODENA, Josep, “El testament de Bernat d'Olivella i les seves conseqüències al Camp de Tarragona”, dins *Estudis d'Història medieval. Estudis dedicats a Ferran Soldevila en ocasió del seu setanta-cinquè aniversari*, vol. 2, 1970, p. 31-44.

_____, “Jaume Sarroca y la escribanía de Jaime I”, dins *10è CHCA*, vol. 3, Ed. Institución Fernando el Católico, Saragossa, 1980, p. 607-621.

_____, *Casa, corte y cancillería de Pedro el Grande (1276-1285)*, Ed. Bulzoni, Roma, 1991.

TREPPO, Mario del, “L'espansione catalano-aragonese nel mediterraneo”, dins VV.AA, *Nuove questioni di storia medievale*, Milano, Ed. Marzorati, 1984, p. 259-300.

TRIFONE, Romualdo, *La legislazione angioina*, Ed. Società napoletana di storia patria-Documenti per la storia dell'Italia meridionale, Napoli, 1921.

TROMBETTI BUDRIESI, Anna Laura, “La sfida di Bordeaux: divagazioni sul tema di un duello mancato”, dins *11è CHCA*, vol. 4, Ed. Accademia di Scienze Lettere e Arti, Palermo-Trapani-Erice, 1984, p. 409-419.

TRUINI, Fabrizio, *La pace di Tommaso d'Aquino*, Ed. Città Nuova, Roma, 2008.

UGO, Pietro, *Per le solenne distribuzione della medaglia commemorativa del 6 centenario del Vespro ai comuni siciliani: parole del sindaco della città di Palermo a 2 aprile 1882*, Ed. M. Amenta, Palermo, 1882.

ULLMANN, Walter, *Historia del pensamiento político en la Edad Media*, Ed. Ariel, Barcelona, 1983.

UNALI, Anna, “Considerazioni sulla spedizione africana di Pietro III d'Aragona”, dins *11è CHCA*, vol. 4, Ed. Accademia di Scienze, Lettere e Arti, Palermo-Trapani-Erice, 1984, p. 421-431.

_____, *Marineros, piratas y corsarios catalanes en la baja edad media*, Ed. Renacimiento, Sevilla, 2007.

UTRILLA UTRILLA, Juan F. “Historia y ficción en las crónicas aragonesas: cronistas y propaganda política en la Edad Media”, dins *Aragón en la Edad Media*, n.18, 2004, p. 83-116.

VACCARO, Vito, *6. centenario del Vespro: elegia latina del prof. Vito Vaccaro con versioni italiana, francese, inglese, tedesca*, Ed. Virzi, Palermo, 1882.

VAGNONI, Mirko, *Raffigurazioni regie ed ideologie politiche. I sovrani di Sicilia dal 1130 al 1343*, Tesi Doctoral, Università degli Studi di Firenze, Firenze 2008.

_____, “L'immagine dei re di Sicilia”, dins Luigi RUSSO, Fulvio delle DONNE i Mirko VAGNONI (Eds.), *Svevi, Angioini, Aragonesi. Alle origini delle Due Sicilie*, Ed. Magnus, Udine, 2009, p. 138-163.

_____, “Royal images and sacred Elements in Norman-Swabian and Angevin-Aragonese Kingdom of Sicily (1130-1343)”, dins *Eikón/Imago*, n. 4/2, 2013, p. 107-122.

VALDEZ, Mario, “El poder político en la filosofía de Santo Tomás de Aquino”, dins *Themis. Revista de derecho*, n. 7, 1987, p.11-12.

VALENTINI, R., “Il Patrimonio della Corona in Malta fino alla venuta dell'Ordine”, dins *Archivio Storico di Malta*, vol. 5, fasc. 1-4, Gennaio-Dicembre 1934, p. 3-49.

_____, “Feudo e comune in Malta fino alla caduta della dominazione angioina”, dins *Archivio Storico di Malta*, vol. 6, fasc. 1, Gennaio-Marzo 1935, p. 1-33.

VALLEJO MARTÍNEZ, Javier, “Las Vísperas Sicilianas”, dins *Historia Rei Militaris: Historia militar, política y social*, n. 7, 2004, p. 94-113.

VALLS I TABERNER, Ferran, *Estudis d’Història jurídica catalana*, Ed. Atles, Barcelona, 1929.

VALLVÉ, Joan Andreu, *Els almogàvers*, Ed. Abadia de Montserrat, Barcelona, 1985.

VALSALOBRE, Pep, “El senyor de les Mosques. Aspectes de l’evolució de la llegenda de les mosques de sant Narcís fins al segle XVII i relació amb el “*patriotisme sacre*” a la Catalunya moderna”, dins *Revista de Catalunya*, n. 189, 2003, p. 67-100.

VALVO, Oreste lo, *Il Vespro siciliano: guerra di redenzione contro l’aborrita dominazione francese, narrata al popolo italiano*, Ed. Industrie riunite editoriali siciliane, Palermo, 1939.

VANLANDINGHAM, Marta, “The Hohenstaufen Heritage of Costanza of Sicily and the Mediterranean Expansion of the Crown of Aragon in the later Thirteenth Century”, dins Dionisius AGIUS i Ian Richard NETTON (Eds.), *Across the Mediterranean Frontiers: trade, politics and religions, 650-1450*, Ed. Brepols Publishers, Turnhout, 1997, p. 87-104.

VARVARO, Alberto, “Il testo storiografico com opera letteraria. Ramon Muntaner”, dins Carlos ALVAR (Eds.), *Symposium in honorem prof. M. de Riquer*, Ed. Universitat de Barcelona, Barcelona, 1986, p. 403-415.

VAUCHEZ, André, “La notion de guerre juste au Moyen Âge”, dins *Les quatre Fleuves*, n. 19, 1984, p. 9-22.

VECCHI, Augusto Vittorio, “Ruggiero Loria e Corrado Lancia ammiranti di casa Aragona” dins *Rivista marittima*, n. 9, fasc. 12, 1876.

VECCHIO, Silvana, “La buena esposa”, dins Georges DUBY i Michelle PERROT (Eds.), *Historia de las mujeres. La Edad Media*, vol. 2, Ed. Círculo de Lectores, Barcelona, 1992.

VENDETTINI, Antonio, *Serie cronologica de’ sanatori di Roma illustrata con documenti*, Ed. Generoso Salomoni, Roma, 1778.

VERGER, Jacques., “Théorie politique et propagande politique”, dins Paolo CAMMAROSANO (Eds.), *Le forme della propaganda politica nel Due e nel Trecento. Relazione al convegno di Trieste, 2-5 marzo 1993*, Ed. École française de Rome, Roma, 1994, p. 29-44.

VIDAL PLA, Jordi, “Les formes tradicionals de l’organització armada a la Catalunya dels segles XVI i XVII”, dins *Manuscripts*, n. 3, 1986, p. 113.

VIGO, Lionardo, *Il Vespro nelle due liriche di Lionardo Vigo: Giovanni Di Procida, La donna siciliana*, Ed. Donzuso, Acireale, 1882.

VILAR, Pierre, *La Catalogne dans l'Espagne moderne. Recherches sur les fondements économiques des structures nationales*, Ed. Bibliothèque générale de l'École Pratique des Hautes Études, Paris, 1962.

VILLANGÓMEZ LLOBET, Marià, “Eivissa a la Crònica de Bernat Desclot”, dins *Eivissa*, n.4, 1974, p.145-146.

VINAS, Agnès, *La Conquête de Majorque: textes et documents*, Ed. Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées-Orientales, Perpignan, 2004.

VINAS, Agnès i VINAS, Robert, *La croisade de 1285 en Roussillon et Catalogne*, Ed. TDO Éditions, Perpinyà, 2015.

VINCKE, Johannes, “Staat und Kirche in Katalonien und Aragon während des Mittelalters”, dins *Spanische Forschungen der Görres-Gesellschaft*, vol. 2, 1928, doc. 135, p. 160-172

_____, “El entredicho de 1283-1295 y su importància en las relaciones entre la Iglesia y el Estado en los países de la corona de Aragón”, dins *Investigación y progreso*, n. 5, 1931, p. 77-79.

_____, “Staat und Kirche in Katalonien und Aragon während des Spätmittelalters”, dins VV. AA, *Spanische Forschungen der Görresgesellschaft. Zweite Reihe*, vol. 2, Ed. Aschendorff, Münster, 1931.

_____, “Kirche und Staat in Spanien während des Spätmittelalters”, dins *RQ*, n. 43, 1935, p. 35-53.

_____, “Estado e Iglesia en la historia de la Corona de Aragón de los siglos XII, XIII y XIV”, dins *7é CHCA*, vol. 1, Ed. Talleres de Viuda de Fidel Rodríguez Ferran, Barcelona, 1962, p. 267-288.

VINES, Amy N. “Invisible Woman: Rape as a Chivalric Necessity in Medieval Romance”, dins Amanda HOPKINS (Eds.), *Sexual Culture in the Literature of Medieval Britain*, Ed. Boydell and Brewer, Cambridge, 2014, pp. 161-180.

VINYOLES VIDAL, Teresa, “No puede aceptarse crueldad tan grande!. Percepción de la violencia de Género en la sociedad feudal”, dins Ricardo CÓRDOBA DE LA LLAVE (Eds.), *Mujer, marginación y violencia entre la Edad Media y los tiempos Modernos*, Ed. Universidad de Córdoba, Córdoba, 2006, p. 185-200.

_____, “Na Mercadera”, dins *Diccionari biogràfic de dones*, Ed. Xarxa vives d'Universitats, 2010. Recuperat 27 de juliol de 2019, des de http://dbd.cat/fitxa_biografies.php?id=457.

VISALLI, Vittorio, “Su la nascita e la giovinezza dell'ammiraglio Ruggero di Lauria”, dins *Atti della Reale accademia Peloritana*, n. 14, 1899-1900, p. 407-441.

_____, *Su la nascita e la giovinezza dell'ammiraglio Ruggiero di Lauria*, Ed. Tipografia d'amico, Messina, 1900.

VITALE, Giuliana, “Nobiltà napoletana della prima età angioina. Elite burocratica e famiglia”, dins VV.AA, *L'État angevin. Pouvoir, culture et Société entre XIIIe et XIVe siècle, Actes du colloque International, 7-11 novembre 1995*, Ed. Collection de L'école Française de Rome, Roma-Naples, 1998, p. 535-576.

VITRY, Paul i BRIÈRE, Gaston, *L'Église Abbatiale de Saint-Denis et ses tombeaux: Notice historiques et Archéologique*, Ed. Longuet, Paris, 1925.

VOLTAIRE, François-Marie Arouet, *Essai sur les mœurs et l'esprit des nations*, vol. 1, Ed. Firmin Didot, Paris, 1805.

VV.AA, *Exploration scientifique de l'Algérie pendant les années 1840, 1841, 1842*, Ed. Imprimerie royale, Paris, 1844.

VV.AA, *Comitato provvisorio per la celebrazione del 6 centenario dei Vespri siciliani*, Palermo, 1881.

VV.AA, *La chiesa di Santo spirito e i Vespri siciliani*, a cura della Facoltà teologica di Sicilia, Ed. Venerabile compagnia S. Orsola, Palermo, 1882.

VV.AA, *Ricordi e documenti del Vespro siciliano*, Ed. Società Siciliana per la Storia Patria, Palermo, 1882.

VV.AA, *Deliberacions de l'Assemblea General de Delegats de la Unió Catalanista tinguda a Manresa en lo mes de març de 1892. Assemblees Catalanistes (Primera). Manresa. Deliberacions i acords*, Ed. Biblioteca de la Unió Catalanista, Barcelona, 1900.

VV.AA, *Il dolore e la morte nella spiritualità dei secoli XII-XIII*. Atti del V convegno storico internazionale, Todi, 7-10 ottobre 1962, Ed. Accademia Tudertina, Spoleto, 1967.

VV.AA, *Els castells Catalans*, vol. 6, Ed. Rafael Dalmau, Barcelona, 1979.

VV.AA, *I papi ed i Vespri siciliani con documenti inediti o Rari*, Ed. Librarie siciliane, Palermo, 1982.

VV.AA, *La chiesa di Santo Spirito e i vespri siciliani: celebrazione del VII centenario*, Ed. Facoltà Teologica di Sicilia e della associazione culturale degli studi e delle ricerche teologiche e sociali in Sicilia, Palermo, 1982.

VV.AA, *XI Congresso di Storia della Corona d'Aragona. La società mediterranea all'epoca del Vespro*, Ed. Accademia di Scienze Lettere e Arti, Palermo-Trapani-Erice, 1982.

VV.AA, *Gran Enciclopèdia Catalana*, Ed. Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1988.

VV.AA, *Catalunya Romànica*, vol. 8, Ed. Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1989-1990.

VV.AA, *L'État angevin. Pouvoir, culture et Société entre XIIIe et XIVe siècle, Actes du colloque International, 7-11 novembre 1995*, Ed. Collection de L'école Française de Rome, Roma-Naples, 1998, p. 339-360.

VV.AA, *El panteó reial de Santes Creus. Estudi i restauració de les tombes de Pere el Gran, de Jaume II i Blanca d'Anjou i de l'almirall Roger de Llúria*, Ed. Museu d'Història de Catalunya, Barcelona, 2010.

VV.AA, *Girona medieval. La clau del regne*, Ed. Ajuntament de Girona, Girona, 2014.

VV.AA, *El Panteó Reial de Santes Creus*, Barcelona, Museu d'Història de Barcelona, 2015.

VV.AA, *Les cròniques catalanes. Escrits i memòria*, Ed. Departament de Cultura-Biblioteca de Catalunya, Barcelona, 2015.

WADE LABARGE, Margaret, *La mujer en la Edad Media*, Ed. Nerea, Madrid, 1989.

WALEY, Daniel Philip, *The Papal State in the Thirteenth Century*, Ed. Macmillan, London, 1961.

WALTER, Ingeborg, “Gualtieri di Caltagirone”, dins *Dizionario biografico degli italiani*, vol. 16, 1973, recuperat 24 de juny de 2019, des de [http://www.treccani.it/enciclopedia/gualtieri-di-caltagirone_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/gualtieri-di-caltagirone_(Dizionario-Biografico)/).

WEBER, Benjamin, “El término ‘cruzada’ y sus usos en la Edad Media. La asimilación lingüística como proceso de legitimación”, dins Carlos de AYALA MARTÍNEZ, Patrick HENRIET i J. Santiago PALACIOS ONTALVA (Eds.), *Orígenes y desarrollo de la guerra santa en la Península Ibérica. Palabras e imágenes para una legitimación (siglos X-XIV)*, Ed. Casa de Velázquez, Madrid, 2016, p. 221-233.

WEISBROD, Bernd, “Religious Languages of Violence. Some reflections on the Reading of Extremes”, dins Stuart CARROLL (Eds.), *Cultural of Violence. Interpersonal Violence in Historical perspective*, Ed. Palgrave Macmillan, London, 2007, p. 64-78.

WEISS, Roberto, “The Greek Culture of South Italy in the Later Middle Ages”, dins *Proceedings of British Academy*, n. 37, 1951, p. 25-29.

WICKHAM, Chris, “The Sense of the Past in Italian Communal Narrative”, dins Paul MAGDALINO (Eds.), *The Perception of the Past in Twelfth-Century Europe*. Ed. The Hambledon Press, London, 1992, pp.173-190.

WIERUSZOWSKI, Helene, “Quelques documents concernant la culture catalane au temps du roi Pierre le Grand”, dins *Estudis universitaris catalans*, n.18, 1933, p. 175-181.

_____, “Conjuraciones y alianzas políticas del rey Pedro de Aragón contra Carlos de Anjou antes de las Vísperas Sicilianas: nuevos documentos procedentes del Archivo de la Corona de Aragón”, dins *Boletín de la academia de la Historia*, 1935, p. 547-602.

_____, “La Corte di Pietro d'Aragona e i precedenti dell'impresa Siciliana: II. Messiciliani e di capi ghibellini alla Corte aragones. Relazione della Corte aragonesa coi capi ghibellini italiani dal 1269 fino ai Vespri Siciliani”, dins *Archivio Storico italiano*, n. 96, 1938, p. 200-217.

_____, “Peter der Grosse von Katalonien-Aragon und die Juden”, dins *Estudis universitaris catalans*, n.22, 1939, p. 239-262.

_____, “The rise of the Catalan language in the 13th century”, dins *Modern language notes*, vol. 59, Baltimore, 1944, p. 9-20.

_____, “Politische Verschwörungen und Bündnisse König Peters von Aragon gegen Karl von Anjou am Vorabend der sizilischen Vesper”, dins *Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken*, n.37, 1957, p. 136-191.

_____, “Brunetto Latini als Lehrer Dantes und der Florentiner (Mitteilungen aus Cod. II, VIII, 36 der Florentiner Nationalbibliothek)”, dins *Archivio italiano per la storia della pietà*, vol. 2, 1958, p. 171-198.

_____, “Roger II of Sicily, Rex-Tyrannus, in twelfth-century political thought”, dins *Speculum*, vol. 38, 1963, p. 46-78.

_____, “Der Anteil Johans von Procida an der Verschwörung gegen Karl von Anjou”, dins Helene WIERUSZOWSKI, *Politics and culture in medieval Spain and Italy*, Ed. Edizioni di storia e letteratura, Roma, 1971, p. 173-183.

_____, “La corte di Pietro d'Aragona e i precedenti dell'impresa siciliana”, dins Helene WIERUSZOWSKI, *Politics and culture in medieval Spain and Italy*, Ed. Storia e letteratura, Roma, 1971, p. 107-118.

WITTLIN, Curt, J., *Guillem de Copons i la seva traducció del 'Trésor de Brunetto Latini'*, Ed. Sociedad castellonense de Cultura, Castelló, 1963.

WOLF, Kenneth Baxter, *Making History: the Normans and Their Historians in Eleventh-century Italy*, Ed. University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1995.

WOLFF, Philippe, “L'épisode de Berenguer Oller à Barcelone en 1285. Essai d'interprétation sociale”, dins *Anuario de Estudios Medievales*, n. 5, 1968, p. 207-222.

WOOD, John Carter, “Conceptualizing Cultures of Violence and Cultural change”, dins Stuart CARROLL (Eds.), *Cultural of Violence. Interpersonal Violence in Historical perspective*, Ed. Palgrave Macmillan, London, 2007, p. 79-96.

YVER, Georges, *Le commerce et les marchands dans l'Italie méridionale au XIIIe & au XIVe siècle*, Ed. Albert Fontemoing Éditeur, Paris, 1903.

ZABALZA ALDAVE, María Itziar, “Tipología documental del reinado de Felipe I y Juana I de Navarra (1284-1307)” dins *Príncipe de Viana. Congreso General de Historia de Navarra*, n. 8, 1988, p. 693-702.

ZALDÍVAR, Antonio, “Emphasizing royal orders using the Romance languages: an example of strategic codeswitching in the crown of Aragon's thirteenth-century royal chancery”, dins Yuen-Gen LIANG i Jarbel RODRIGUEZ (Eds.), *Authority and spectacle in Medieval and Early Modern Europe. Essays in honor of Teofilo F. Ruiz*, Ed. Routledge, London and New York, 2017, p. 73-83.

ZELLER, Jules, *Les tribuns et les révolutions en Italie*, Ed. Didier et C. Libraires-Éditeurs, Paris, 1874.

ZIMMERMANN, Michel, “Orient et Occident dans la Chronique de Ramon Muntaner. A propos de l'expédition de Romanie”, dins *Le Moyen Age*, n.94, 1987, p. 201-235.

ZINK, Michel, *The Invention of Literary Subjectivity*, Ed. Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1999.

ZIPES, Jack i RUSSO, Joseph, *The collected Sicilian Folk and Fairy tales of Giuseppe Pitré*, Ed. Taylor & Francis Group, New York and London, 2009.

ZORZI, Andrea, “La legittimazione delle pratiche della vendetta nell’Italia comunale”, dins *E-Spania*, desembre 2007, Recuperat 9 de gener de 2020 des de: <https://journals.openedition.org/e-spania/2043>.

ZURITA, Jerónimo, *Anales de la Corona de Aragon*, a cura de Ángel Canellas López, Ed. Institución Fernando el Católico, Zaragoza, 2003.

caulos diuino p̄dixisse iudicio di-
sceptat. quimò numerosa classe
longis q̄dē t̄p̄ib⁹ ⁊ magnis s̄p̄t̄ib⁹
p̄paratā quia sp̄abat inuadere Im-
periu Romanie longo desiderio ⁊
affectatu armari iubet i siculos
quos delendos eē p̄nūciat i iudicij
seueritatis exemplar ⁊ memoria
postera eisdē Regni aitorub⁹ relin-
quendā. Tunc indignato iubenti
Regi paruit p̄cede auida ⁊ ulasta
desiderans manus astantiū. nullaq̄
tempe dato more fluctib⁹ apta clas-
sis deducit ⁊ deductaq̄ viris bellato-
rib⁹ equis ⁊ armis fulat insignib⁹
atq̄ inumeris ⁊ oportune
p̄stapat. ⁊ ne p̄cepta ultionu
riā facellites i absentia p̄ni-
gligencā aut segnius debet
Rex ip̄e p̄m⁹ an alios classe
dic̄ telligerā i iubeat uela ue-
nūtere ⁊ traq̄ siculos quia cursum
eēt paratior festinare. q̄ ad auitatas
pup̄es flate arao nauigātes phar-
litora tra a messanā nobile Ciuita-
tem t̄cētis ferm̄ ratiib⁹ ⁊ agerunt.
asserētes uelle i p̄mis t̄cūndē caput
yore. p̄ quā possēt de facili totius
Insule d̄niuz reh̄re. sed anq̄ adactū
p̄ceptis furor ille p̄deret. Rex
karolus b̄re h̄ne ⁊ catançartj
Comites ai sexaginta ratiib⁹ q̄b⁹

nulle milites inerat ad litora
messanēsiū spans eos p̄ comites
illos posse reducere p̄ores ue iubet.
messanēses adhuc rudes ad opus
militie baldoyñū muxonū capi-
taneū sibi p̄ficiūt. hic uero incaute
ducens exercitū uenientib⁹ ratiibus
ne appinquaret uicinis litoribus
se opponit. illi fugā ad remota litora
simulat. quib⁹ messanēses uanis
delusos successib⁹ p̄ul a suis menib⁹
deduxerūt. ⁊ tandē subito impetu
ad canetū s̄a Gregorij classe mili-
ciā deponēte. a messanēses diffugiūt
⁊ ex eis plures gladio peunt. plures

ANNEX D'IMATGES

populus p̄uauit illū officio. atq̄
alaymū de leontino virū strenuū
p̄feat tellis ⁊ regimini Ciuitatis.
tūc Rex karolus attendens ex ope
q̄ a messanēses in p̄posito tenaciter
p̄sistebāt plus uice altera indignat⁹
tra a messanā cū cetera classe decli-
nat. Exponūt itaq̄ inumeras gētes
armigeras ⁊ pupib⁹. que uelut inhi-
antes p̄te adiacētes Ciuitati colles
atq̄ planicies p̄pleuerūt. dira q̄dez

Imatge portada: SPECIALIS, Nicolaus, *De gestis siculorum sub Friderico Rege*, Universitat de València, Manuscrit, MH Ms. 0848, f. 8v (1401-1450).

Annex d'imatges

Fig. 1. L'abús a les dones de Palerm el març de 1282. SPECIALIS, Nicolaus, *De gestis siculorum sub Friderico Rege*, Universitat de València, Manuscrit MH Ms. 0848, f. 5v (1401-1450).

Fig. 2. L'abús a les dones i l'inici de la revolta palermitana el 1282. SPECIALIS, Nicolaus, *De gestis siculorum sub Friderico Rege*, Universitat de València, Manuscrit, MH Ms. 0848, f. 6r (1401-1450).

Annex d'imatges

Fig. 3. La matança de francesos durant el sollevament del dia 31 de Març de 1282. VILLANI, Giovanni, *Cronica*, Biblioteca Apostolica Vaticana, Chig.L.VIII.296, 124v (s. XIV).

Fig. 4. El rei Carles d'Anjou durant el setge de Messina. SPECIALIS, Nicolaus, *De gestis siculorum sub Friderico Rege*, Universitat de València, Manuscrit, MH Ms. 0848, f. 7v (1401-1450).

Annex d'imatges

Fig. 5. La construcció de les muralles durant el setge de Messina. SPECIALIS, Nicolaus, *De gestis siculorum sub Friderico Rege*, Universitat de València, Manuscrit, MH Ms. 0848, f. 8r (1401-1450).

Fig. 6. El rei Carles d'Anjou assetjant Messina, mentre les dones construeixen els murs de la ciutat. VILLANI, Giovanni, *Cronica*, Biblioteca Apostolica Vaticana, Chig.L.VIII.296, 126v (s. XIV).

Annex d'imatges

Fig. 7. L'ambaixada siciliana a Alcoll parlamentant amb el rei Pere. SPECIALIS, Nicolaus, *De gestis siculorum sub Friderico Rege*, Universitat de València, Manuscrit, MH Ms. 0848, f. 9v (1401-1450).

Fig. 8. Possible representació del Duel de Bordeus. Fragment d'enteixinat procedent del Palau del marquès de Llió. MNAC, n. catàleg: 113150-000 (finals del segle XIII). © Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona (2022).

Annex d'imatges

Fig. 9. Captura de Carles el Coix durant la batalla de Nàpols el 1284. VILLANI, Giovanni, *Cronica*, Biblioteca Apostolica Vaticana, Chig.L.VIII.296, 134r (s. XIV).

Fig. 10. Defensa de Girona el 1285. Pintura mural procedent de Sant Vicenç de Cardona. MNAC, n. Catàleg: 200715-005 (finals del s. XIII). © Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona (2022).

Annex d'imatges

Fig. 11. Coronació del rei Roger per Crist, a l'església de la Martorana de Palerm. © Guifré Colomer Pérez.

Fig. 12. Coronació del rei Guillem II el Bo per Crist, al Duomo de Monreale. (© Creative Commons per SNappa2006 llicència sota CC BY 2.0).

Fig. 13. Investidura del rei Carles d'Anjou pel papa Clement IV. Pintura mural de la Tour Ferrande, Pèrnas dei Fònts. (© Creative Commons per Véronique Pagnier llicència sota CC BY-SA 3.0).

Fig. 14. El rei Carles d'Anjou lluitant contra els sarraïns. *Chroniques de France ou de St Denis*, British Library, Royal 20, C, VII, f. 1v (1270-1380).

Annex d'imatges

Fig. 15. L' instant abans de la mort del rei Carles d'Anjou. VILLANI, Giovanni, *Cronica*, Biblioteca Apostolica Vaticana, Chig.L.VIII.296, 135r (s. XIV).

Fig. 16. La mort del rei Felip l'Ardit. *Chroniques de France ou de St Denis*, British Library, Royal 20, C, VII, f. 21v (1270-1380).

Annex d'imatges

Fig. 17. El rei Pere el Gran al Purgatori, el qual està enraonant amb el rei Carles d'Anjou. ALIGHIERI, Dante, *Divine comedy*, Bodleian Library-University of Oxford, Ms. Holkham misc. 48, p. 70 (s. XIV).

Fig. 18. La mort en batalla del rei Pere el Gran. *Chroniques de France ou de St Denis*, British Library, Royal 20, C, VII, f. 20v (1270-1380).

Annex d'imatges

Fig. 19. El rei Pere essent ferit de mort a la batalla de Santa Maria de Girona. VILLANI, Giovanni, *Cronica*, Biblioteca Apostolica Vaticana, Chig.L.VIII.296, 137v (s. XIV).

UNIVERSITAT
ROVIRA i VIRGILI